॥ ९२ ॥ मानसःसुतइति यद्यप्युत्संगान्नारदोभवदितिपूर्वमुक्तंतथापिनारदस्यकास्मिंश्चित्कल्पेमनसोप्युद्भवात्तदभिप्रायेण

ससर्जमानसान्पुत्रान्सप्तसंख्यान्प्रजापतिः॥मरीचिरंगिरात्रिश्चवसिष्ठःपुलहःक्रतुः॥पुलस्त्यश्चेतिविख्याताः
सप्तैतेमानसाःसुताः॥१०॥ रुद्रोरोषात्समुत्पन्नोप्युत्संगान्नारदोभवत् ॥ दक्षोंगुष्ठात्तथान्येपिमानसाःसनक
द्यः॥ ११ ॥ वामांगुष्ठाद्दक्षपत्नीजातासर्वांगसुंदरी ॥ वीरिणीनामविख्यातापुराणेषुमहीपते ॥ १
असिक्नीतिचनाम्नासायस्यांजातोथनारदः ॥ देवर्षिप्रवरःकामंब्रह्मणोमानसःसुतः ॥ १३ ॥ ज
उवाच ॥ अत्रमेसंशयोब्रह्मन्यदुक्तंभवतावचः ॥ वीरिण्यांनारदोजातोदक्षादितिमहातपाः ॥१
स्यपत्न्यांतुवीरिण्यांनारदोमुनिः॥ जातोहिब्रह्मणःपुत्रोधर्मज्ञस्तापसोत्तमः ॥ १५ ॥ विचि
भवतानारदस्यच ॥ दक्षाज्जन्मास्यभार्यायांतद्वदस्वसविस्तरं ॥ १६ ॥ पूर्वदेहःकथंम
त्मना ॥ नारदेनबहुज्ञेनकस्माज्जन्मकृतंमुने ॥ १७ ॥ व्यासउवाच ॥ ब्रह्मणासौ
दितः॥प्रजाःसृजेतिसुभृशंवृद्धिहेतोःस्वयंभुवा ॥ १८॥ ततःपंचसहस्रांश्चजनया
पुत्रान्वीरिण्यांबलवत्तरान् ॥ १९ ॥ दृष्ट्वातान्नारदःपुत्रान्सर्वान्वर्द्ध
कालेनोदितः॥२०॥भुवःप्रमाणमज्ञात्वांस्रष्टुकामाःप्रजाःकथं ॥
पृथिव्यावैप्रमाणंतुज्ञात्वाकार्यःसमुद्यमः ॥ कृतोसौसिद्धि

(margin: ख्या ज स रि तो ता वस्त वा सुख कीर्ति ८कामःशि)

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ जन्मादिविस्तारौ कु
९ ॥ २० ॥ हास्यतामिति युष्मान्॥ ॥

स्यास्यंतीतिभावः ॥ २३ ॥ २४ ॥
अन्वयः तदेवाक्यमाह बालिशाइति ॥ २५
पूर्यंवैयदज्ञात्वाभुवस्तलं ॥ समुद्यताःप्रजाःकर्तुंक
वमुक्तास्तेहर्यश्वादैवयोगतः ॥ अन्योन्यमूचुःसहसास
यास्तुसुखंस्त्रक्ष्यामहेप्रजाः॥इतिसंचिंत्यतेसर्वेप्रयाताःप्रेक्षितुंभुवः॥
प्राच्यांकेचिद्गताःकामंदक्षिणस्यांतथापरे ॥ २६ ॥ प्रतीच्यामुत्तरस्यांतु
गतान्दृष्ट्वापीडितस्तुशुचाभृशं ॥२७॥ अन्यानुत्पादयामासप्रजार्थंकृतनिश्चयः ॥
मुद्यमंसुताः ॥ २८ ॥ नारदःप्राहतान्दृष्ट्वापूर्ववद्वचनंमुनिः ॥ बालिशावतयूयंवैयदज्ञा
प्रमाणंतुप्रजाःकर्तुंप्रवृत्ताःकेनहेतुना ॥ श्रुत्वावाक्यंमुनेस्तेपिमत्वासत्यांविमोहिताः ॥ ३०
पूर्वभ्रातरश्चलितास्तथा ॥ तान्सुतान्प्रस्थितान्दृष्ट्वादक्षःकोपसमन्वितः ॥ ३१ ॥ शशापनार
कसमुद्भवात् ॥ दक्षउवाच ॥ नाशितामेसुतायस्मात्तस्मान्नाशमवाप्नुहि ॥ ३२ ॥ पापेनानेनदुर्बुद्ध
जेतिच ॥ पुत्रोमेभवकामंत्वंयतोमेभ्रंशिताःसुताः ॥ ३३ ॥ इतिशप्तस्ततोजातोवीरिण्यांनारदोमुनिः
भूयोसृजत्कन्यावीरिण्यामितिनःश्रुतं॥३४॥शोकंविहायपुत्राणांदक्षःपरमधर्मवित् ॥ तासांत्रयोदशप्राद
श्यपायमहात्मने ॥ ३५ ॥ दशधर्मायसोमायसप्तविंशतिभूपते ॥ द्वेचैवभृगवेप्रादाच्चतस्रोरिष्टनेमिने ॥३६॥
द्वेचैवांगिरसेकन्येतथैवांगिरसेपुनः ॥ तासांपुत्राश्चपौत्राश्चदेवाश्चदानवास्तथा ॥ ३७ ॥ ॥ ६ ॥

द्वेकन्येआंगिरसेकृशाश्वायददावित्यर्थः तथैवांगिरसेपुनरिति पुनर्द्वेअवशिष्टेकन्येआंगिरसेतन्नाम्नेमुनयेददौ तदुक्तंकूर्मपुराणे सप्तविंशतिसो
मायचतस्रोऽरिष्टनेमिने द्वेचैवभृगुपुत्राय द्वेकृशाश्वायधीमते द्वेचैवांगिरसेतद्वत्तेषांवक्ष्येपिविस्तरमिति ॥ ३७ ॥ ॥ ६ ॥ ॥ ६ ॥

॥ ३८ ॥इतिश्रीदेवीभागवतटीकायांसप्तमस्कंधेप्रथमोध्यायः ॥ १ पंचषष्टिश्लोकवर्णैःसूर्यसोमान्वयस्य २॥ विस्तारोवर्ण्यतेसम्यक्‌द्वितीयेस्मिन्
सुतरां॥१ ॥सूर्यवंशस्यविस्तारंराजापृच्छति ममाख्याहीति ॥ १ ॥ २॥ममाश्रमेआगमिष्यतीत्याशंकितः॥ ३ ॥४॥ ५ ॥सप्तमेस्मिन्

जाताबलसमायुक्ताःपरस्परविरोधकाः॥रागद्वेषान्विताःसर्वेपरस्परविरोधिनः ॥ ३८॥ सर्वेमोहवृताःशूराह्य
भवन्नतिमायिनः ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेप्रथमोध्यायः॥१ ॥जन्मेजयउवाच ॥ममाख्या
हिमहाभागराज्ञांवंशंसुविस्तरं ॥ सूर्यान्वयप्रसूतानांधर्मज्ञानांविशेषतः ॥ १ ॥ व्यासउवाच ॥ शृणु
वक्ष्यामिरविवंशस्यविस्तरं ॥ यथाश्रुतंमयापूर्वंनारदादृषिसत्तमात् ॥ २ ॥ एकदानारदःश्रीमान्स
स्तटेशुभे ॥ आजगामाश्रमेपुण्येविचरन्स्वेच्छयामुनिः ॥ ३ ॥ प्रणम्यशिरसापादौतस्याग्रेसंस्थि
ततस्तस्यासनंदत्वाकृत्वार्हणमथादरात् ॥ ४ ॥ विधिवत्पूजयित्वातमुक्तवान्वचनंत्विदं ॥
ष्टपूज्यस्यागमनेनवै ॥ ५ ॥ कथांकथयसर्वज्ञराज्ञांचरितसंयुतां ॥राजानोयेसमाख्याता
कुले॥ ६ ॥तेषामुत्पत्तिरतुलाचरितंपरमाद्भुतं॥श्रोतुकामोस्म्यहंब्रह्मन्सूर्यवंशस्यविस्त
निश्रेष्ठसमासव्यासपूर्वकं॥इतिपृष्टोमयाराजन्नारदःपरमार्थवित्॥८ ॥उवा
च॥नारदउ०॥शृणुसत्यवतीसूनोराज्ञांवंशमनुत्तमं॥ ९ ॥ पावनंकर्णसुख
र्नाभिपंकजसंभवः॥१०॥विष्णोरितिपुराणेषुप्रसिद्धःपरिकीर्तित
११ तपस्तप्त्वासविश्वात्मावर्षाणामयुतंपुरा॥सृष्टिकामःशि

गोरित्यर्थः ॥ ६ ॥ ७ ॥ समासव्यासौसंक्षेपविस्तारौ कु
॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥

[illegible] ॥ १६ ॥ [illegible] पूर्वं [illegible] ॥

पूर्वं [illegible] ॥

[illegible] ॥ मरीचिः प्रथितस्तेषां [illegible]

[illegible] सर्वसंमतः ॥ त्रयोदशैव तस्यासन् भार्या दक्षसुताः किल

[illegible] ॥ तेषां [illegible] तस्मात्सृष्टिस्तु काश्यपी ॥ १५ ॥ देवा [illegible]

॥ [illegible] विवस्वतो मनुर्नृपः ॥ १६ ॥ तस्य पुत्रस्तथेक्ष्वाकुः सुतः ॥

[illegible] पूर्वजा ॥ १७ ॥ तेषां नामानि राजेन्द्र शृणुष्वैकमनाः पुनः ॥ इक्ष्वा [illegible]

[illegible] ॥ १८ ॥ नरिष्यंतस्तथा प्रांशुर्नृपो दिष्टश्च सत्तमः ॥ करुषश्च पृषध्रश्च [illegible]

[illegible] ॥ तस्य पुत्रशतं चासीन्ज्येष्ठो विकुक्षि [illegible] ॥ २१ ॥

[illegible] ॥ पुत्राणां [illegible] ॥ २१ ॥ [illegible]

[illegible] ॥ २२ ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥ २३ ॥ [illegible] ॥

[illegible] ॥ २४ ॥ [illegible]

[illegible] ॥ २५ ॥

[illegible]

[illegible] ॥ २६ ॥ [illegible]

[illegible] ॥ १७ ॥ [illegible]
[illegible] पुत्री सुश्रोणना ॥ कुरूपका गुणहीना वा नारी [illegible] ॥ [illegible] पुत्री [illegible]
[illegible] ॥ १८ ॥ [illegible]
[illegible] ॥ १९ ॥ [illegible]
[illegible] ॥ २० ॥ [illegible]
[illegible] ॥ २१ ॥ पत्न्यः प्रेमयुताः सर्वाः प्रियवादनसुसंमताः ॥ [illegible]
[illegible] सुंदरी ॥ २२ ॥ पितुः प्रियाज्ञया [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ २३ ॥ [illegible] सोपानमार्गं [illegible] पूरितं ॥ [illegible] शोभितं ॥ २४ ॥ [illegible]
[illegible] ॥ पंचशाकमलोपेतं चंचरीकसुसेवितं ॥ २५ ॥ पार्श्वतः [illegible]
[illegible] शुभैः ॥ साले [illegible] सरलैः पुन्नागाशोकमंडितं ॥ २६ ॥ वटाश्वत्थकदंबैश्च कदलीखंड [illegible]
[illegible] पनसैस्तथा ॥ २७ ॥ क्रमुकैर्नारिकेलैश्च केतकैः कांचनद्रुमैः ॥ यूथिकाजालकैः शुभैः सर्वतः [illegible]
पः ॥ २८ ॥ जंब्वाम्रातिंतिणीभिश्च करंजकुटकावृतं ॥ पलाशनिंबखदिरबिल्वामलक [illegible] ॥ २९ ॥ [illegible]
[illegible] रावककास्वनावि राजितं ॥ तत्समीपे शुभदेशे पादपानां गणावृते ॥ ४० ॥ [illegible] वने [illegible] तापसः [illegible]
[illegible] ॥ ज्ञात्वा सो विजनस्थानं तपस्तेपे समाहितः ॥ ४१ ॥ कृत्वा दृढासनं [illegible]
[illegible] काहारस्तपोनिधिः ॥ ४२ ॥ [illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible] तस्यैकमयमर्वाक् [illegible] शरीरोपरि वल्मीकमभवदित्याह सवल्मीकइति ॥ ४३ ॥
[illegible] ॥ ४६ ॥ [illegible] ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ [illegible]

[illegible]रहितोभ्यापश्चास्तेपरांविकां ॥ सवल्मीकोभवद्राजंल्लताभिःपरिवेष्टितः ॥ ४३ ॥ कालेनमहतौरा
[illegible]पिपीलिकैः ॥ तथाससंवृतोधीमान्मृत्पिंडइवसर्वतः ॥ ४४ ॥ कदाचित्समहीपालःकामिनीग
[illegible]आजगामसरो[illegible]विहर्तुमिदमुत्तमं ४५॥ शर्यातिःसुंदरीवृंदसंयुतःसलिलेऽमले॥ क्रीडासक्तोम
[illegible]कमलाकरे ॥ ४६ ॥ सुकन्यावनमासाद्यविजहारसखीवृता ॥ सुमनांसिविचिन्वंतीचंचलाचंच
[illegible] ॥ ४७ ॥ सर्वाभरणसंयुक्तारणच्चरणनूपुरा ॥ चंक्रममाणावल्मीकंच्यवनस्यसमासदत् ॥ ४८ ॥
[illegible]वल्मीकस्यसमीपतः ॥ ददर्शचास्यरंध्रेवैखद्योतइवज्योतिषी ॥ ४९ ॥ किमेतदितिसं
[illegible] ॥ गृहीत्वाकंटकंतीक्ष्णंत्वरमाणाकृशोदरी ॥ ५० ॥ [illegible]
[illegible]सुकेशांतामन्मथस्येवकामिनी ॥ ५१ ॥ तांवीक्ष्यसु[illegible]
[illegible] ॥ ५२ ॥ [illegible]राजन्[illegible]कंटकेनक
[illegible] ॥ ५३ ॥ [illegible]
[illegible] ॥ ५४ ॥ [illegible] ॥ ५५ ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible]पुमान् ॥ [illegible]परितापंजगामह ॥ ५६ ॥ [illegible] ॥ ५५ ॥

[illegible]सत्वात् ॥ ४९ ॥ ५० ॥ मुनिना[illegible] ॥ ५१ ॥ [redacted] ॥ ४॥
[illegible]

॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतटीकेसप्तमस्कंधेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

[illegible]सैनिकानांतुतत्क्षणात् ॥ विशेषेणतुभूपस्यसामात्यस्यसमंततः ॥ ५७ ॥ गजोष्ट्रतुरगा
[illegible]श्चसर्वेप्राणिनांतदा ॥ ततोरुद्धेशकृन्मूत्रेशर्यातिर्दुःखितोभवत् ॥ ५८ ॥ सैनिकैःकथितंतस्मैशकृन्मूत्र
निरोधनं ॥ चिंतयामासभूपालःकारणंदुःखसंभवे ॥ ५९ ॥ विचिंत्याहततोराजासैनिकान्स्वजनांस्तथा ॥
[illegible]गत्यचिंतातैःकेनेदंदुष्कृतंकृतं ॥ ६० ॥ सरसःपश्चिमेभागेवनमध्येमहातपाः ॥ च्यवनस्तापसस्तत्रत
पश्चरतिदुश्चरं ॥ ६१ ॥ केनाप्यपकृतंतत्रतापसेऽग्निसमप्रभे ॥ तस्मात्पीडासमुत्पन्नासर्वेषामितिनिश्चयः
॥ ६२ ॥ तपोवृद्धस्यवृद्धस्यवरिष्ठस्यविशेषतः ॥ केनाप्यपकृतंमन्येभार्गवस्यमहात्मनः ॥ ६३ ज्ञातंवायदि
वाज्ञातंतस्येदंफलमुत्तमं ॥ कैश्चिदुष्टैःकृतंतस्यहेलनंतापसस्यह ॥ ६४ ॥ इतिपृष्टास्तमूचुस्तेसैनिकावेदना
र्दिताः ॥ मनोवाक्कायजनितंनविद्मोपकृतंवयं ॥ ६५ ॥ इतिश्रीदेवीभा०म०सप्तमस्कंधेद्वितीयोध्यायः ॥ २ ॥
व्यासउवाच ॥ इतिपप्रच्छतान्सर्वान्राजाचिंताकुलस्तथा ॥ पर्यपृच्छत्सुहृद्वर्गंसाम्नावोग्रतयापिच ॥ १ ॥ पीड्य
मानंजनंवीक्ष्यपितरंदुःखितंतथा ॥ विचिंत्यशूलभेदंसासुकन्याचेदमब्रवीत् ॥ २ ॥ वनेमयापितस्तत्रवल्मी
कोवीरुधावृतः ॥ क्रीडंत्यासुदृढोदृष्टश्छिद्रद्वयसमन्वितः ॥ ३ ॥ तत्रखद्योतवद्दीप्तज्योतिषीवीक्षितेमया ॥ सूच्या
[illegible]महाराजपुनःखद्योतशंकया ॥ ४ ॥ जलक्लिन्नातदासूचीमयाहृष्टापितःकिल ॥ हाहेतिचश्रुतःशब्दोमंदोव
[illegible]क्ष्यतः ॥ ५ ॥ तदाहंविस्मितात्राजन्किमेतदितिशंकया ॥ नजानेकिंमयाविद्धंतस्मिन्वल्मीकमंडले ॥ ६ ॥

[illegible]पृच्छसुकन्यका ॥ [illegible] ॥ १ ॥ [illegible]
[illegible] ॥ १ ॥ २ ॥ [illegible] ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ [illegible] ॥ ७ ॥

अन्वय ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ ननुत्वयाशापोनदत्तस्तर्हिकिमित्येतादृशीनिष्कारणादशाजातेतिचेत्तत्राह
नैर्शवोपियदित्राताभवतितथापिदेवीभक्तस्यापराधं कृत्वाकोजनःसुखंलभेतनकोपीत्यर्थःदेवीभक्तापराधस्यदुःखदानृ

शर्यातिःसुकन्यावचनंमृदु ॥ मुनेस्तद्धेलनंज्ञात्वावल्मीकंक्षिप्रमभ्यगात् ॥ ७ ॥ तत्रापश्यत्तपो
वनंदुःखितंभृशं ॥ स्फोटयामासवल्मीकंमुनिदेहावृतंभृशं ॥ ८ ॥ प्रणम्यदंडवद्भूमौराजातंभार्गवंप्र
॥ तुष्टावविनयोपेतस्तमुवाचकृतांजलिः ॥ ९ ॥ पुत्र्यामममहाभागक्रीडंत्यादुष्कृतंकृतं ॥ अज्ञानाद्बाल
याब्रह्मन्कृतंतत्क्षंतुमर्हसि ॥ १० ॥ अक्रोधनाहिमुनयोभवंतीतिमयाश्रुतं ॥ तस्मात्त्वमपिबालायाःक्षंतुम
र्हसिसांप्रतं ॥ ११ ॥ व्यासउवाच ॥ इतिश्रुत्वावचस्तस्यच्यवनोवाक्यमब्रवीत् ॥ विनयोपनतंदृष्ट्वाराजानं
दुःखितंभृशं ॥ १२ ॥ च्यवनउवाच ॥ राजन्नाहंकदाचिद्वैकरोमिक्रोधमण्वपि ॥ नमयाद्यैवशप्तस्त्वंदुहित्रापीड
नेकृते ॥ १३ ॥ नेत्रेपीडासमुत्पन्नाममचाद्यानिरागसः ॥ तेनपापेनजानामिदुःखितस्त्वंमहीपते ॥ १४ ॥
अपराधंपरंकृत्वादेवीभक्तस्यकोजनः ॥ सुखंलभेतयद्यपिभवेत्त्राताशिवःस्वयं ॥ १५ ॥ किंकरोमिमहीपाल
नेत्रहीनोजरावृतः ॥ अंधस्यपरिचर्यांचकःकरिष्यतिपार्थिव ॥ १६ ॥ राजोवाच ॥ सेवकाबहवःसेवांकरिष्यं
तितवानिशं ॥ क्षमस्वमुनिशार्दूलस्वल्पक्रोधाहितापसाः ॥ १७ ॥ च्यवनउवाच ॥ अंधोहंनिर्जनोराजन्तपस्त
प्तुंकथंक्षमः ॥ त्वदीयाःसेवकाःकिंतेकरिष्यंतिममप्रियं ॥ १८ ॥ क्षमापयसिचेन्मांत्वंकुरुमेवचनंनृप ॥ देहिमेप
रिचार्यार्थंकन्यांकमललोचनां ॥ १९ ॥ तुष्येऽनयामहाराजपुत्र्यातवमहामते ॥ करिष्यामितपश्चाहंसामेसेवांक
रिष्यति ॥ २० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

स्वभावएवनतुकारणांतरंविद्यतइतिभावः तदुक्तंमुंडमालायांशाक्तान्हिंसंतिगर्जंतिनिंदंतिबहुजल्पकाः छिनत्तितेषांदेवेशीशिरांसिहरवल्लभेति
॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ यौवनं इति आत्मतुल्यमात्मानुरूपमापिपतिंप्राप्यकामोदुर्जयोस्तितदाविलोच

एवंकृतेसुखंमेस्यात्तवचैवभविष्यति ॥ संतुष्टमयिराजेंद्रसैनिकानांनसंशयः ॥ २१ ॥ विचिंत्यमनसाभूपक न्यादानंसमाचर ॥ नचात्रदूषणंकिंचित्तापसोहंयतव्रतः ॥ २२ ॥ व्यासउवाच ॥ शर्यातिर्वचनंश्रुत्वामुने श्चिंतातुरोभवत् ॥ नदास्येप्यथवादास्येकिंचिन्नोवाचभारत ॥ २३ ॥ कथमंधायवृद्धायकुरूपायसुतामिमां ॥ देवकन्योपमांदत्वासुखीस्यामात्मसंभवां ॥२४॥ कोवात्मनःसुखार्थायपुत्र्याःसंसारजंसुखं ॥ हरतेऽल्पमतिः पापोजानन्नपिशुभाशुभं ॥ २५ ॥ प्राप्यसाच्यवनंसुभ्रूःपंचबाणशरार्दिता ॥ अंधंवृद्धंपतिंप्राप्यकथंकालंन यिष्यति ॥ २६ ॥ यौवनेदुर्जयःकामोविशेषेणसुरूपया ॥ आत्मतुल्यंपतिंप्राप्यकिंतुवृद्धंविलोचनं ॥ २७ ॥ गौतमंतापसंप्राप्यरूपयौवनसंयुता ॥ अहल्यावासवेनाशुवंचितावरवर्णिनी ॥ २८ ॥ शप्ताचपतिनापश्चा ज्ज्ञात्वाधर्मविपर्ययं ॥ तस्माद्भवतुमेदुःखंनददामिसुकन्यकां ॥ २९ ॥ इतिसंचिंत्यशर्यातिर्विमनाःस्वगृहं ययौ ॥ सचिवांश्चसमादायमंत्रंचक्रेतिदुःखितः ॥ ३० ॥ भोमंत्रिणोब्रुवंत्वद्यकिंकर्तव्यंमयाधुना ॥ पुत्रीदे यायविप्रायभोक्तव्यंदुःखमेववा ॥३१ ॥ विचारयध्वंमिलिताहितंस्यान्ममवैकथं ॥ मंत्रिणऊचुः॥किंब्रूमोस्मि न्महाराजसंकटेतिदुरासदे ॥ ३२ ॥ दुर्भगायसुकन्यैषाकथंदेयातिसुंदरी ॥ व्यासउवाच ॥ तदाचिंताकुलंवी क्ष्यपितरंमंत्रिणस्तदा ॥ ३३ ॥ सुकन्याविंगितंज्ञात्वाप्रहस्येदमुवाचह ॥ पितःकस्माद्भवानद्यचिंताव्याकु लितेंद्रियः ॥ ३४ ॥ मत्कृतेदुःखसंविग्नोविषण्णवदनोसिवै ॥ अहंगत्वामुनिंतत्रसमाश्वास्यमयार्दितं ॥ ३५ ॥

नमंधंवृद्धंपतिंप्राप्यकामोदुर्जयोस्तीतिकिमुवक्तव्यंसर्वथैवदुर्जयइतिभावः ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥
॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

करिष्यामि प्रसन्नं तमात्मदानेन वै पितः ॥ इति राजा वचः श्रुत्वा भाषितं यत्सुकन्यया ॥ ३६ ॥ तामुवाच प्रस
न्नात्मा सचिवानां च शृण्वतां ॥ कथं पुत्रि त्वमंधस्य परिचर्यां वनेऽबला ॥ ३७॥ करिष्यसि जरार्तस्य क्रोधनस्य वि
शेषतः ॥ कथमंधाय चानेन रूपेण रतिसन्निभां ॥ ३८ ॥ ददामि जरयाग्रस्तदेहाय सुखवांछया ॥ पित्रा पुत्री प्र
दातव्या वयोज्ञातिबलाय च ॥ ३९ ॥ धनधान्यसमृद्धाय नाधनाय कदाचन ॥ क्व ते रूपं विशालाक्षि क्वासौ वृद्धो
वनेचरः ॥ ४० ॥ कथं देया मया पुत्री तस्मै चातिवराय च ॥ उटजे नियतं वासो यस्यानित्यं मनोहरे ॥ ४१ ॥ कथमं
बुजपत्राक्षि कल्पनीयो मया तव ॥ मरणं मे वरं प्राप्तं सैनिकानां तथैव च ॥ ४२ ॥ न ते प्रदानमंधाय रोचते पिकभा
षिणि ॥ भवितव्यं भवत्येव धैर्येणैव त्यजाम्यहं ॥ ४३ ॥ सुस्थिरा भव सुश्रोणि न दास्येऽधाय कर्हिचित् ॥ राज्यं ति
ष्ठतु वा यातु देहोयं च तथैव मे ॥ ४४ ॥ न त्वां दास्याम्यहं तस्मै नेत्रहीनाय बालके ॥ सुकन्या तं तदा प्राह श्रुत्वा तद्व
चनं पितुः ॥ ४५ ॥ प्रसन्नवदनातीव नेह युक्तमिदं वचः ॥ सुकन्योवाच ॥ न मे चिंता पितः कार्या देहि मां मुनयेऽधुना
॥ ४६ ॥ सुखं भवतु सर्वेषां लोकानां मत्कृतेन हि ॥ सेवयिष्यामि संतुष्टा पतिं परमपावनं ॥ ४७ ॥ भक्त्या पर
मया चापि वृद्धं च विजने वने ॥ सतीधर्मपरा चाहं चरिष्यामि सुसंमतं ॥ ४८ ॥ न भोगेच्छास्ति मे तात स्वस्थं चि
त्तं मम नाघ ॥ व्यास उवाच ॥ तच्छ्रुत्वा भाषितं तस्या मंत्रिणो विस्मयं गताः ॥४९ ॥ राजा च परमप्रीतो जगाम मु
निसन्निधौ ॥ गत्वा प्रणम्य शिरसा तमुवाच तपोधनं ॥ ५० ॥ स्वामिन्गृहाण पुत्रीं मे सेवार्थं विधिवद्विभो ॥
इत्युक्त्वास्मै ददौ पुत्रीं विवाहविधिना नृपः ॥ ५१ ॥ प्रतिगृह्य मुनिः कन्यां प्रसन्नो भार्गवोऽभवत् ॥ पारिबर्ह
नजग्राह दीयमानं नृपेण ह ॥ ५२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ६ ॥ ॥ ६ ॥

कन्यामेवाग्रहीत्काभपरित्र्यार्थमात्मनः ॥ प्रसन्नोस्मिन्मुनौजातंसैनिकानांसुखंतदा ॥ ५३ ॥ राज्ञश्चपरमाल्हादःसंजातस्तत्क्षणादपि ॥ दत्वापुत्रींयदाराजागमनायगृहंप्रति ॥ ५४ ॥ मतिंचकारतन्वंगीतदोवाचनृपसुता ॥ सुकन्योवाच ॥ गृह्णाणममवासांसिभूषणानिचमेपितः ॥ ५५ ॥ वल्कलंपरिधानायप्रयच्छाजिनमुत्तमं ॥ वेषंतुमुनिपत्नीनांकृत्वातपसिसेवनं ॥५६॥करिष्यामितथाताततथातेकीर्तिरच्युता ॥ भविष्यतिभुवःपृष्ठेतथास्वर्गेरसातले ॥ ५७॥ परलोकसुखायाहंचरिष्यामिदिवानिशं ॥दत्वा यचवृद्धायसुंदरींयुवतींतुमां ॥ ५८ ॥ चिंतात्वयानकर्तव्याशीलनाशसमुद्भवा ॥ अरुंधतीवासिष्ठस्यधर्मपत्नीयथाभुवि ॥५९ ॥ तथैवाहंभविष्यामिनात्रकार्याविचारणा ॥ अनसूययथासाध्वीभार्याऽत्रेःप्रथिताभुवि ॥ ६० ॥ तथैवाहंभविष्यामिपुत्रीकीर्तिकरीतव ॥ सुकन्यावचनंश्रुत्वाराजापरमधर्मवित् ॥ ६१ ॥ दत्वाजिनंरुरोदाशुवीक्ष्यतांचारुहासिनीं ॥ त्यक्त्वाभूषणवासांसिमुनिवेषधरांसुतां ॥६२॥ विवर्णवदनोभूत्वास्थितस्तत्रैवपार्थिव ॥ राज्यःसर्वाःसुतां दृष्ट्वावल्कलाजिनधारिणीं ॥ ६३ ॥रुरुदुर्भृशशोकार्तावेपमानाइवाभवन् ॥ तामापृच्छ्यमहीपालोमंत्रिभिःपरिवारितः ॥ ६४ ॥ ययौस्वनगरंराजामुक्त्वापुत्रींशुचार्पितां ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेतृतीयोध्यायः ॥ ३ ॥ व्यासउवाच ॥ गतेराजनिसाबालापतिसेवापरायणा ॥ बभूवचतथाग्नीनांसेवनेधर्मतत्परा ॥ १ ॥ फलान्यादायस्वादूनिमूलानिविविधानिच ॥ ददौसामुनयेबालापतिसेवापरायणा ॥ २ ॥

 ॥३॥बृस्यामासनेअग्रेप्रथमं ॥४॥५॥भोजयामासेति भुजधातोःप्रत्यवसानार्थत्वाद्द्विकर्मकत्वं॥६॥पूगंक्रमुकंपत्राणिनागवल्लीदलानि॥७॥

पतिंतप्तोदकेनाशुस्नापयित्वामृगत्वचा ॥ परिवेष्ट्यशुभायांतुबृस्यांस्थापितवत्यपि ॥ ३ ॥ तिलान्यवकु
॥७॥ शानग्रेपरिकल्प्यकमंडलुं ॥ तमुवाचनित्यकर्मकुरुष्वमुनिसत्तम ॥ ४ ॥ तमुत्थाप्यकरेकृत्वासमाप्तेनित्यकर्म
णि ॥ बृस्यांवासंस्तरेबालाभर्तारंसन्यवेशयत् ॥ ५ ॥ पश्चादानीयपक्वानिफलानिचनृपात्मजा ॥ भोजयामा
सच्यवनंनीवारान्नंसुसंस्कृतं ॥ ६ ॥ भुक्तवंतंपतिंतृप्तंदत्वाचमनमादरात् ॥ पश्चाच्चपूगपत्राणिददौचादरसं
युता ॥ ७ ॥ गृहीतमुखवासंतंसंवेश्यचशुभासने ॥ गृहीत्वाज्ञांशरीरस्यचकारसाधनंततः ॥ ८ ॥ फलाहारं
स्वयंकृत्वापुनर्गत्वाचसन्निधौ ॥ प्रोवाचप्रणयोपेताकिमाज्ञापयसेप्रभो ॥ ९ ॥ पादसंवाहनंतेचकरोमियदि
मन्यसे ॥ एवंसेवापरानित्यंबभूवपतितत्परा ॥ १० ॥ सायंहोमावसानेसाफलान्याहृत्यसुंदरी ॥ अर्पयामा
समुनयेस्वादूनिचमृदूनिच ॥११॥ ततःशेषाणिबुभुजेप्रेमयुक्तातदाज्ञया ॥ सुस्पर्शास्तरणंकृत्वाशाययामास
तंमुदा ॥ १२ ॥ सुप्तेसुखंप्रियेकांतापादसंवाहनंतदा ॥ चकारपृच्छतीधर्मंकुलस्त्रीणांकृशोदरी ॥ १३ ॥ पा
दसंवाहनंकृत्वानिशिभक्तिपरायणा ॥ निद्रितंचमुनिंज्ञात्वासुष्वापचरणांतिके ॥ १४ ॥ शुचौप्रतिष्ठितंवीक्ष्य
तालवृंतेनभामिनी ॥ कुर्वाणाशीतलंवायुंसिषेवेस्वपतिंतदा ॥ १५ ॥ हेमंतेकाष्ठसंभारंकृत्वाग्निज्वलनंपुरः ॥
स्थापयित्वातथापृच्छत्सुखंतेस्तीतिचासकृत् ॥ १६ ॥ ब्राह्मेमुहूर्तेचोत्थायजलपात्रंचमृत्तिकां ॥ समर्पयित्वा
शौचार्थंसमुत्थाप्यपतिंप्रिया ॥ १७ ॥ स्थानादूरेचसंस्थाप्यदूरंगत्वास्थिराभवत् ॥ कृतशौचंपतिंज्ञात्वाग
त्वाजग्राहतंपुनः ॥१८॥आनीयाश्रममव्यग्राचोपवेश्यासनेशुभे॥मृज्जलाभ्यांचप्रक्षाल्यपादावस्ययथाविधि
॥ १९ ॥ दत्वा[illegible]पात्रंतद्दंतधावनमाहरत् ॥ समर्प्यदंतकाष्ठंचयथोक्तंनृपनंदिनी ॥ २० ॥ ॥ ७४ ॥ ॥७॥

शरीरस्यस्वशरीरस्य ॥८॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ [illegible] ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ रविज्ञौसूर्यजौ ॥ २६ ॥ २७ ॥ नासत्यावश्विनौ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

चकारोष्णंजलंशुद्धंसमानीतंसुपावनं ॥ स्नानार्थंजलमाहृत्यपप्रच्छप्रणयान्विता ॥ २१ ॥ किमाज्ञापयसे ब्रह्मन्कृतंवैदंतधावनं ॥ उष्णोदकंसुसंपन्नंकुरुस्नानंसमंत्रकं ॥ २२ ॥ वर्ततेहोमकालोयंसंध्यापूर्वाप्रवर्तते ॥ विधिवद्धवनंकृत्वादेवतार्चनंकुरु ॥ २३॥ एवंकन्यापतिंलब्ध्वातपस्विनमनिंदिता॥ नित्यंपर्यचरत्प्रीत्या तपसानियमेनच ॥ २४ ॥ अग्नीनामतिथीनांचशुश्रूषांकुर्वतीसदा ॥आराधयामाससुदाच्यवनंसाशुभानना ॥ २५ ॥ कस्मिंश्चिदथकालेतुरविजावश्विनावुभौ ॥ च्यवनस्याश्रमाभ्याशेक्रीडमानौसमागतौ ॥ २६ ॥ जलेस्नात्वातुतांकन्यांनिवृत्तांस्वाश्रमंप्रति ॥ गच्छंतींचारुसर्वांगींरविपुत्रावपश्यतां ॥ २७ ॥ तांदृष्ट्वादेवकन्याभांगत्वाचांतिकमादरात् ॥ ऊचतुःसमभिद्रुत्यनासत्यावतिमोहितौ ॥ २८ ॥ क्षणंतिष्ठवरारोहेप्रष्टुंत्वांगजगामिनि॥आवांदेवसुतौप्राप्तौब्रूहिसत्यंशुचिस्मिते ॥२९॥ पुत्रीकस्यपतिःकस्तेकथमुद्यानमागता॥एकाकिनीतडागेस्मिन्स्नानार्थंचारुलोचने ॥ ३० ॥ द्वितीयाश्रीरिवाभासिकांत्याकमललोचने ॥ इच्छामस्तुवयंज्ञातुंतत्वमाख्याहिशोभने ॥ ३१ ॥ कोमलौचरणौकांतेस्थितौभूमावनावृतौ ॥ हृदयेकुरुतःपीडांचलंतौचललोचने ॥ ३२॥ विमानार्हासितन्वंगिकथंपद्भ्यांव्रजस्यदः ॥ अनावृतात्रविपिनेकिमर्थंगमनंतव ॥ ३३ ॥ दासीशतसमायुक्ताकथंनत्वंविनिर्गता ॥ राजपुत्र्यप्सरावासिवदसत्यंवरानने ॥३४॥ धन्यामातायतोजाताधन्योसौजनकस्तव ॥ वक्तुंत्वांनैवशक्तौचभर्तुर्भाग्यंतवानघे ॥ ३५ ॥ देवलोकाधिकाभूमिरियंचैवसुलोचने ॥ प्रचलंश्चरणस्तेद्यसंपावयतिभूतलं ॥ ३६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

अनावृतावनुपानत्कौ चललोचनेइतिकन्यासंबोधनं ॥ ३२ ॥ अनावृतोत्तरीयमहापट्टवस्त्ररहिता ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ नैवशक्तावावामित्यर्थः ॥३५॥यतस्तेचरणोभूतलंसंपावयतिपवित्रीकरोति ॥ ३६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

सौभाग्याः अर्शआद्यजंतंसौभाग्यवंतइत्यर्थः येचान्येपक्षिणस्तेपिसौभाग्यवंतइत्यर्थः ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥

सौभाग्याश्चमृगाःकामंयेत्वांपश्यंतिवैवने ॥ येचान्येपक्षिणःसर्वेभूरियंचातिपावना ॥३७॥ स्तुत्यालंतवचा
त्यर्थंसत्यंब्रूहिसुलोचने ॥ पिताकस्तेपतिःक्वासौद्रष्टुमिच्छास्तिसादरं ॥३८॥ व्यासउवाच ॥ तयोरितिवचः
श्रुत्वाराजकन्यातिसुंदरी ॥ तावुवाचत्रपाक्रांतादेवपुत्रौनृपात्मजा ॥ ३९ ॥ शर्यातितनयांमांवांवित्तभार्यांमु
नेरिह ॥ च्यवनस्यसतींकांतांपित्रादत्तांयदृच्छया ॥ ४० ॥ पतिरंधोस्तिमेदेवौवृद्धश्चातीवतापसः ॥ तस्य
सेवामहोरात्रंकरोमिप्रीतमानसा ॥४१॥ कौयुवांकिमिहायातौपतिस्तिष्ठतिचाश्रमे ॥ तत्रागत्यप्रकुरुतमाश्र
मंचाद्यपावनं ॥४२॥तदाकर्ण्यवचोदस्रावूचतुस्तांनराधिप॥कथंत्वमपिकल्याणिपित्रादत्तातपस्विने ॥४३॥
भ्राजसेस्मिन्वनोद्देशेविद्युत्सौदामिनीयथा ॥ नदेवेष्वपितुल्याहितवदृष्टास्तिभामिनी॥४४॥ त्वंदिव्यांबरयो
ग्यासिशोभसेनाजिनैर्वृता ॥ सर्वाभरणसंयुक्तानीलालकवरूथिनी ॥ ४५ ॥ अहोविधेर्दुष्कलितंविचेष्टितंय
दत्ररंभोरुवनेविषीदसि ॥ विशालनेत्रेंधमिमंपतिंप्रियेमुनिंसमासाद्यजरातुरंभृशं ॥ ४६ ॥ वृथावृतस्तेनभृ
शंनशोभसेनवंवयःप्राप्यसुनृत्यपंडिते ॥ मनोभवेनाशुशराःसुसंधिताःपतंतिकस्मिन्पतिरीदृशस्तव॥४७॥
त्वमंधभार्यानवयौवनान्विताकृतासिधात्राननुमंदबुद्धिना ॥ नचैनमर्हस्यसितायतेक्षणेपतिंत्वमन्यंकुरुचारु
लोचने ॥ ४८ ॥ वृथैवतेजीवितमंबुजेक्षणेपतिंचसंप्राप्यमुनिंगतेक्षणं ॥ वनेविवासंचतथाजिनांबरप्रधारणं
योग्यतरंनमन्महे ॥ ४९॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ

॥ ४३ ॥ सौदामिनीति विद्युतोविशेषणंतद्देशस्थाविद्युदतिचंचलाभवतीति तवतुल्यादेवेष्वपिनदृष्टेत्यर्थः ॥ ४४ ॥ वरूथःसमूहः ॥ ४५ ॥
॥ ४६ ॥वृथावृतस्त्वयापिमंधइत्यन्वयः तेनांधेनत्वंनशोभसे ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

उभयोरावयोरित्यर्थः ॥ ५० ॥ ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ यत्त्ववनेनवंवयस्तोस्तिसेवा चांधस्यवर्ततेतत्रकिंसुखमित्यन्वयः किंतेमतमितिहेभूपतिपुत्रितेकिंदुःखंमतमभिमतमस्तीत्यर्थः ॥ ५५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेतिलकेसप्तमस्कंधेचतुर्थोध्यायः ॥ ४॥ अर्द्धाधि

अतोनवद्यांग्युभयोस्त्वमेककंवरंकुरुष्वावहितासुलोचने ॥ किंयौवनंमानिनिनिसंकरोषिवृथामुनिंसुंदरिसेवमाना॥५०॥ किंसेवसेभाग्यविवर्जितंतंसमुज्झितंपोपणरक्षणाभ्यां॥ त्यक्त्वामुनिंसर्वसुखापवर्जितंभजानवद्यांग्युभयोस्त्वमेकं ॥ ५१ ॥ त्वंनंदनेचैत्ररथेवनेचकुरुष्वकांतेप्रथितंविहारं॥ अंधेनवृद्धेनकथंहिकालंविनेष्यसेमानिनिमानहीनं ॥ ५२॥ भूपात्मजात्वंशुभलक्षणाचजानासिसंसारविहारभावं॥ भाग्येनहीनाविजनेवनेत्रकालंकथंवाहयसेवृथाच ॥ ५३ ॥ तस्माद्भजस्वपिकभाषिणिचारुवक्त्रेएकंद्वयोस्तवसुखायविशालनेत्रे॥ देवालयेषुचकृशोदरिभुंक्ष्वभोगांस्त्यक्त्वामुनिंजरठमाशुनृपेंद्रपुत्रि ॥५४ ॥ किंतेसुखंचात्रवनेसुकेशिवृद्धेनसार्द्धंविजनेमृगाक्षि ॥ सेवातथांधस्यनवंवयश्चकिंतेमतंभूपतिपुत्रिदुःखं ॥ ५५ ॥ शशिमुखित्वमतीवसुकोमलाफलजलाहरणंतवनोचितं ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेचतुर्थोध्यायः ॥ ४ ॥ व्यासउवाच ॥ तयोस्तद्भाषितंश्रुत्वावेपमानानृपात्मजा ॥ धैर्यमालंब्यतौतत्रबभाषेमितभाषिणी ॥ १ ॥ देवौवांरविपुत्रौचसर्वज्ञौसुरसंमतौ ॥ सतींमांधर्मशीलांचनैवंवदितुमर्हथ ॥२॥पित्रादत्तासुरश्रेष्ठौमुनयेयोगधर्मिणे ॥ कथंगच्छामितंमार्गंपुंश्चलीगणसेवितं ॥ ३ ॥ द्रष्टायंसर्वलोकस्यकर्मसाक्षीदिवाकरः॥ कश्यपाच्चैवसंभूतोनैवंभाषितुमर्हथ॥४ ॥कुलकन्यापतिंत्यक्त्वाकथमन्यंभजेन्नरं ॥ असारेस्मिन्हिसंसारेजानंतौधर्मनिर्णयं ॥ ५ ॥ यथेच्छंगच्छतांदेवौशापंदास्यामिवानघौ ॥ सुकन्याहंचशर्यातेःपतिभक्तिपरायणा ॥६ ॥

कैरष्टपंचाशद्भिःश्लोकैरथोच्यते॥च्यवनस्ययुवावस्थारविपुत्रप्रसादजा॥१ ॥अश्विनीकुमारभाषणानंतरंजातंवृत्तमाह तयोस्तद्भाषितमिति॥१ ॥२॥३ ॥ ४ ॥ जानंतावितिरविपुत्रयोःसंबोधनं ॥ ५ ॥ ६ ॥ ॥७॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ चातुर्यपंडितेइतिसंबोधनं ॥ १० ॥ ११ ॥ १० ॥ १३ ॥ एतेनसमयेनेतिपूर्वान्वयि कोसौसमयस्तत्राह तं शृणुत्वमिति मयोदितंवक्ष्यमाणंतंसमयंशृणुइत्यर्थः ॥ १४ ॥ समावयवरूपंचास्मत्सदृशावयवरूपवंतमित्यर्थः तत्रत्रयाणामिति तदास्म

॥ व्यासउवाच ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तस्यानासत्यौविस्मितौभृशं ॥तावब्रूतांपुनस्त्वेनांशंकमानौभयंमुने:॥ ७॥
राजपुत्रिप्रसन्नौतेधर्मेणवरवर्णिनि ॥ वरंवरयसुश्रोणिदास्याव:श्रेयसेतव ॥ ८ ॥ जानीहिप्रमदेनूनमावांदे
वभिषग्वरौ ॥ युवानंरूपसपन्नंप्रकुर्यातांपतिंतव ॥ ९ ॥ ततस्त्रयाणामस्माकंपतिमेकतमंवृणु ॥ समानरूप
देहानांमध्येचातुर्यपंडिते ॥ १० ॥ सातयोर्वचनंश्रुत्वाविस्मितास्वपतिंतदा ॥ गत्वोवाचतयोर्वाक्यंताभ्यामु
क्तंयदद्भुतं ॥ ११॥ सुकन्योवाच ॥स्वामिन्सूर्यसुतौदेवौसंप्राप्तौच्यवनाश्रमे ॥ दृष्टौमयादिव्यदेहौनासत्यौभृ
गुनंदन ॥ १२ ॥ वीक्ष्यमांचारुसर्वांगींजातौकामातुरावुभौ ॥कथितंवचनंस्वामिन्पतिंतेनवयौवनं ॥ १३ ॥
दिव्यदेहंकरिष्यावश्चक्षुष्मंतंमुनिंकिल ॥ एतेनसमयेनाद्यतंशृणुत्वंमयोदितं ॥ १४ ॥ समावयवरूपंचकरि
ष्याव:पतिंतव ॥ तत्रत्रयाणामस्माकंपतिमेकतमंवृणु ॥ १५॥ तच्छ्रुत्वाहमिहायाताप्रष्टुंत्वांकार्यमद्भुतं ॥ किं
कर्तव्यमत:साधोब्रूह्यस्मिन्कार्यसंकटे ॥ १६ ॥ देवमायापिदुर्ज्ञेयानजानेकपटंतयो:॥ यदाज्ञापयसर्वज्ञतत्क
रोमितवेप्सितं ॥ १७ ॥ च्यवनउवाच ॥ गच्छकांतेद्यनासत्यौवचनान्ममसुव्रते ॥आनयस्वसमीपंमेशीघ्रंदे
वभिषग्वरौ ॥ १८ ॥ क्रियतामाशुतद्वाक्यंनात्रकार्याविचारणा ॥ व्यासउवाच॥ एवंसासमनुज्ञातातत्रगत्वा
वचोब्रवीत्॥१९॥ क्रियतामाशुनासत्यौसमयेनसुरोत्तमौ ॥ तच्छ्रुत्वाचाश्विनौवाक्यंतस्यास्तौतत्रचागतौ॥२०॥

द्वाग्येयदित्वंलिखितास्यास्तदास्माकमेवभविष्यसीतितयोरविपुत्रयोरभिप्रायः॥१५॥१६ ॥ कपटंतयोरिति केनाभिप्रायेणेदंतैरुक्तमितितयोः कपटंनजानेहमित्यर्थः ॥ १७॥१८॥१९॥ क्रियतामितिसमयेनपूर्वोक्तपणबंधेनयद्भवद्भ्यांकर्तव्यत्वेनाभिलषितंतत्क्रियतामित्यर्थः ॥२०॥

3740

॥ २१ ॥ ॥ २२ ॥ ॥ २३ ॥ ॥ २४ ॥ ॥ २५ ॥ ॥ २६ ॥ ॥ २७ ॥ ॥ २८ ॥ ॥ २९ ॥

ऊचतूराजपुत्रींतांपतिस्तवविशत्वपः ॥ रूपार्थंच्यवनस्तूर्णंततोंभः प्रविवेशह ॥ २१ ॥ अश्विनावपिप
श्चात्तत्प्रविष्टौसरउत्तमं ॥ ततस्तेनिसृतास्तस्मात्सरसस्तत्क्षणात्त्रयः ॥ २२ ॥ तुल्यरूपादिव्यदेहायुवानः
सदृशाःकिल ॥ दिव्यकुंडलभूषाढ्याःसमानावयवास्तथा ॥ २३ ॥ तेब्रुवन्सहिताःसर्वेवृणीष्ववरवर्णिनि ॥
अस्माकमीप्सितंभद्रेपतिंत्वममलानने ॥२४॥ यस्मिन्वाप्यधिकाप्रीतिस्तंवृणुष्ववरानने ॥ व्यासउवाच ॥
सादृष्ट्वातुल्यरूपांस्तान्समानवयसस्तथा ॥ २५॥ एकस्वरांस्तुल्यवेषांस्त्रीन्वैदेवसुतोपमान् ॥ सातुसंशय
मापन्नावीक्ष्यतान्सदृशाकृतीन् ॥२६॥ अजानतीपतिंसम्यक्व्याकुलासमचिंतयत् ॥ किंकरोमित्रयस्तुल्याः
कंवृणोमिनवेद्म्यहं ॥ २७ ॥ पतिंदेवसुताह्येतेसंशयेपतितास्म्यहं ॥ इंद्रजालमिदंसम्यक्देवाभ्यामिहकल्पि
तं ॥ २८ ॥ कर्तव्यंकिंमयाचात्रमरणंसमुपागतं ॥ नमयापतिमुत्सृज्यवरणीयःकथंचन ॥ २९ ॥ देवस्त्वाधु
निकःकश्चिदित्येषाममधारणा ॥ इतिसंचिंत्यमनसापरांविश्वेश्वरींशिवां ॥३०॥ दध्यौभगवतींदेवींतुष्टावचकृ
शोदरी ॥ सुकन्योवाच ॥ शरणंत्वांजगन्मातःप्राप्तास्मिभृशदुःखिता ॥ ३१॥ रक्षमेद्यसतीधर्मंनमामिचरणौ
तव ॥ नमःपद्मोद्भवेदेविनमःशंकरवल्लभे ॥ ३२॥ विष्णुप्रियेनमोलक्ष्मिवेदमातःसरस्वति ॥ इदंजगत्त्वयासृ
ष्टंसर्वंस्थावरजंगमं ॥ ३३ ॥ पासित्वमिदमव्यग्रातथाऽत्सिलोकशांतये ॥ ब्रह्मविष्णुमहेशानांजननीत्वंसुसं
मता ॥ ३४ ॥ बुद्धिदासित्वमज्ञानांज्ञानिनांमोक्षदासदा ॥ आद्यात्वंप्रकृतिःपूर्णापुरुषःप्रियदर्शना ॥ ३५॥
भुक्तिमुक्तिप्रदासित्वंप्राणिनांविशदात्मनां ॥ अज्ञानांदुःखदाकामंसत्वानांसुखसाधना ॥ ३६ ॥ सिद्धिदायो
गिनामंबजयदाकीर्तिदापुनः ॥ शरणंत्वांप्रपन्नास्मिविस्मयंपरमंगता ॥ ३७ ॥ ॥ छ ॥ ॥छ॥

॥ ३० ॥ ॥ ३१ ॥ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ॥ ३४ ॥ ॥ ३५ ॥ ॥ ३६ ॥ ॥ ३७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

देवाभ्यामाश्विनीकुमाराभ्यांकूटंकपटंचरितमाचरितमित्यर्थः ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥

पतिंदर्शयमेमातर्मग्नास्मिन्शोकसागरे ॥ देवाभ्यांचरितंकूटंकंवृणोमिविमोहिता ॥ ३८ ॥ पतिंदर्शयसर्वज्ञे विदित्वामेसतीव्रतं ॥ व्यासउवाच ॥ एवंस्तुतातदादेवीतथात्रिपुरसुंदरी॥ ३९ ॥हृदयेस्यास्तदाज्ञानंददावाशुसुखोदयं ॥ निश्चित्यमनसातुल्यवयोरूपधरान्सती ॥४०॥ प्रसमीक्ष्यतुतान्सर्वान्वव्रेबालास्वकंपतिं ॥ वृतेथच्यवनेदेवौसंतुष्टौतौबभूवतुः ॥४१॥ सतीधर्मंसमालोक्यसंप्रीतौददतुर्वरं ॥ भगवत्याःप्रसादेनप्रसन्नौतौसुरोत्तमौ॥ ४२ ॥मुनिमामंत्र्यतरसागमनायोद्यतावुभौ ॥ लब्ध्वातुच्यवनोरूपंनेत्रेभार्यांचयौवनं॥ ४३ ॥ हृष्टोब्रवीन्महातेजास्तौनासत्याविदंवचः ॥ उपकारःकृतोयंमेयुवाभ्यांसुरसत्तमौ ॥ ४४ ॥ किंब्रवीमिसुखंप्राप्तंसंसारेस्मिन्ननुत्तमे ॥ प्राप्यभार्यांसुकेशींतांदुःखंमेभवदन्वहं ॥ ४५ ॥ अंधस्यचातिवृद्धस्यभोगहीनस्यकानने ॥ युवाभ्यांनयनेदत्तेयौवनंरूपमद्भुतं ॥४६॥ संपादितंततःकिंचिदुपकर्तुमहंब्रुवे॥उपकारिणिमित्रेयोनोपकुर्यात्कथंचन ॥ ४७ ॥ तंधिगस्तुनरंदेवौभवेच्चऋणवान्भुवि ॥ तस्माद्वोवांछितंकिंचिद्दातुमिच्छामिसांप्रतं ॥ ४८ ॥ आत्मनोऋणमोक्षायदेवेशौनूतनस्यच ॥ प्रार्थितंवांप्रदास्यामियदलभ्यंसुरासुरैः ॥ ४९ ॥ ब्रुवाथांवामनोद्दिष्टंप्रीतोस्मिसुकृतेनवां ॥ श्रुत्वातौतुमुनेर्वाक्यमभिमंत्र्यपरस्परं ॥ ५० ॥ तमूचतुर्मुनिश्रेष्ठंसुकन्यासहितंस्थितं ॥ मुनेपितुःप्रसादेनसर्वंनौमनसेप्सितं ॥ ५१ ॥ उत्कंठासौमपानस्यवर्ततेनौसुरैःसह ॥ भिषजावितिदेवेननिषिद्धौचसमग्रहे॥५२॥ शक्रेणविततेयज्ञेब्रह्मणःकनकाचले॥तस्मात्त्वमपिधर्मज्ञयदिशक्तोसितापस॥ ५३ ॥कार्यमेतद्धिकर्तव्यंवांछितंनौससंमतं॥एतद्विज्ञायत्वाब्रह्मन्कुरुवांसोमपायिनौ ॥ ५४ ॥

॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ५० ॥ ५१ ॥ चमसग्रहेग्रहःसोमाधारःपात्रविशेषस्तस्मिन्निषिद्धौग्रहणस्मिन्भमनयोर्नास्तीतिनिषिद्धावित्यर्थः ॥ ५२ ॥ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेपंचमोध्यायः ॥ ५ ॥ एकषष्टिश्लोकवर्यैश्च्यवनस्यमहात्मना ॥

पिपासास्तिसुदुष्प्रापात्वत्तःसमुपयास्यति ॥ च्यवनस्तुतयोःप्राहश्रुत्वावचनमंमृदु ॥ ५५ ॥ यदहंरूप
संपन्नोवयसाचसमन्वितः ॥ कृतोभवद्भ्यांवृद्धःसन्भार्यांचप्राप्तवानिति ॥ ५६ ॥ तस्माद्युवांकरिष्यामिप्रीत्या
हंसोमपायिनौ ॥ मिषतोदेवराजस्यसत्यमेतद्ब्रवीम्यहं ॥ ५७ ॥ राज्ञस्तुविततेयज्ञेशर्यातेरमितद्युतेः ॥ इत्या
कर्ण्यवचोहृष्टौतौदिवंप्रतिजग्मतुः ॥ ५८ ॥ च्यवनस्तांगृहीत्वातुजगामाश्रममंडलं ॥ इतिश्रीदेवीभागवते
महापुराणेसप्तमस्कंधेपंचमोध्यायः ॥ ५ ॥ जनमेजयउवाच ॥ च्यवनेनकथंवैद्यौतौकृतौसोमपायिनौ ॥ वच
नंचकथंसत्यंजातंतस्यमहात्मनः ॥ १ ॥ मानुषस्यबलंकीदृग्देवराजबलंप्रति ॥ निषिद्धौभिषजौतेनकृतौतौसो
मपायिनौ ॥ २ ॥ धर्मनिष्ठौतदाश्चर्यंविस्तरेणवदप्रभो ॥ चरितंच्यवनस्याद्यश्रोतुकामोस्मिसर्वथा ॥ ३ ॥
व्यासउवाच ॥ निशामयमहाराजचरितंपरमाद्भुतं ॥ च्यवनस्यमखेतस्मिन्शर्यातेर्भुविभारत ॥ ४ ॥ सुकन्यां
सुंदरींप्राप्यच्यवनःसुरसंनिभः ॥ विजहारप्रसन्नात्मादेवकन्यामिवापरः ॥ ५ ॥ कदाचिदथशर्यातिभार्याचिंतातु
राभृशं ॥ पतिंप्राहवेपमानावचनंरुदतीप्रिया ॥ ६ ॥ राजन्पुत्रीत्वयादत्तामुनयेऽधायकानने ॥ मृताजीवतिवा
सातुद्रष्टव्यासर्वथात्वया ॥ ७ ॥ गच्छनाथमुनेस्तावदाश्रमंद्रष्टुमादरात् ॥ किंकरोतिसुकन्यासाप्राप्यनाथंत
थाविधं ॥ ८ ॥ पुत्रीदुःखेनराजर्षेदग्धास्मिसर्वथाहृदि ॥ तामानयविशालाक्षींतपःक्षामांमदंतिके ॥ ९ ॥ पश्या
मिसर्वथापुत्रींकृशांगींवल्कलावृतां ॥ अंधंपतिंसमासाद्यदुःखभाजंकृशोदरीं ॥ १० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

शर्यातिःप्रेरितोयज्ञंचकारेतिनिगद्यते ॥ १ ॥ अश्विनीकुमारगमनानंतरंजातंवृत्तंराजापृच्छति च्यवनेनेति ॥ १ ॥ २ ॥ धर्मनिष्ठेतिव्याससं
बोधनं ॥ ३ ॥ शर्यातेर्मखेच्यवनस्यचरितमित्यन्वयः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

मुनिमपिद्रष्टुमित्यन्वयः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥मानवेमनोःकुलेइत्यन्वयः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥

शर्यातिरुवाच ॥ गच्छामोद्यविशालाक्षिसुकन्यांद्रष्टुमादरात् ॥ प्रियपुत्रींवरारोहेमुनिंतंशंसितव्रतं ॥ ११ ॥
॥ व्यासउवाच ॥ एवमुक्त्वातुशर्यातिःकामिनींशोकसंकुलां ॥ जगामरथमारुह्यत्वरितश्चाश्रमंमुनेः ॥ १२ ॥
गत्वाश्रमसमीपेतुतमपश्यन्महीपतिः ॥ नवयौवनसंपन्नंदेवपुत्रोपमंमुनिं ॥ १३ ॥ तंविलोक्यामराकारंवि
स्मयंनृपतिर्गतः॥ किंकृतंकुत्सितंकर्मपुत्र्यालोकविगर्हितं ॥ १४ ॥ निहतोसौमुनिर्वृद्धस्त्वनयान्यःपतिःकृ
तः ॥ कामपीडितयाकामंप्रशांतोप्यतिनिर्धनः ॥ १५ ॥ दुःसहोयंपुष्पधन्वाविशेषेणचयौवने ॥ कुलेकलंकः
सुमहाननयामानवेकृतः ॥ १६ ॥ धिक्तस्यजीवितंलोकेयस्यपुत्रीहिकुत्सिता ॥ सर्वपापैस्तुदुःखायपुत्री
भवतिदेहिनां॥१७॥ मयात्वनुचितंकर्मकृतंस्वार्थस्यसिद्धये॥ वृद्धायांधाययादत्तापुत्रीसर्वात्मनाकिल॥१८॥
कन्यायोग्यायदातव्यापित्रासर्वात्मनाकिल ॥ तादृशंहिफलंप्राप्तंयादृशंवैकृतंमया ॥ १९ ॥ हन्मिचेदद्यतनयां
दुःशीलांपापकारिणीं ॥ स्त्रीहत्यादुस्तरास्यान्मेतथापुत्र्याविशेषतः ॥ २० ॥ मनुवंशस्तुविख्यातःसकलंकः
कृतोमया॥लोकापवादोबलवान्दुस्त्याज्यास्नेहशृंखला॥२१॥ किंकरोमीतिचिंताब्धौयदामग्नःसपार्थिवः ॥ सु
कन्ययातदादैवात्दृष्टश्चिंताकुलःपिता ॥२२॥ सादृष्ट्वातंजगामाशुसुकन्यापितुरंतिके ॥ गत्वापप्रच्छभूपालंप्रे
मपूरितमानसा ॥ २३ ॥ किंविचारयसेराजन्चिंताव्याकुलितानन्ः ॥ उपविष्टंमुनिंवीक्ष्ययुवानमंबुजेक्षणं
॥ २४ ॥ एह्येहिपुरुषव्याघ्रप्रणमस्वपतिंमम ॥ माविषादंनृपश्रेष्ठसांप्रतंकुरुमानव ॥ २५ ॥ ॥ ७ ॥

पुत्र्याविशेषतः कन्याहत्यास्त्रीहत्याचेत्युभयमत्रस्यादित्यर्थः ॥२०॥ किंचहंतुमपिनशक्नोमियतोदुस्त्याज्या स्नेहशृंखलाभवतीत्याह दुस्त्या ज्येति॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ व्यासउवाच ॥इतिपुत्र्यावचःश्रुत्वाशर्यातिःक्रोधपीडितः ॥ प्रोवाचवचनंराजापुरःस्थांतनयांततः॥२६ ॥
॥ राजोवाच ॥ क्वमुनिश्च्यवनःपुत्रिवृद्धोंधस्तापसोत्तमः ॥ कोयंयुवामदोन्मतःसंदेहोत्रमहान्मम ॥ २७ ॥
मुनिःकिंनिहतःपापेत्वयादुष्कृतकारिणि ॥ नूतनोसौपतिःकामात्कृतःकुलविनाशिनि ॥२८ ॥ सोहंचिंतातुर
स्तंनपश्याम्याश्रमसंस्थितं॥किंकृतंदुष्कृतंकर्मकुलटाचरितंकिल॥२९॥निमग्नोहंदुराचारेशोकाब्धौत्वत्कृतेधु
ना॥दृष्ट्वैनंपुरुषंदिव्यमदृष्ट्वाच्यवनंमुनिं॥३०॥विहस्यतमुवाचाशुसाश्रुत्वावचनंपितुः॥गृहीत्वानीयपितरंभर्तु
रंतिकमादरात्॥ ३१॥च्यवनोसौमुनिस्तातजामातातेनसंशयः॥ अश्विभ्यामीदृशःकांतःकृतःकमललोचनः
॥ ३२ ॥ यदृच्छयात्रसंप्राप्तौनासत्यावाश्रमेमम ॥ ताभ्यांकरुणयानूनंच्यवनस्तादृशःकृतः ॥ ३३ ॥ नाहं
तवसुतातातथास्यांपापकारिणी ॥ यथात्वंमन्यसेराजन्विमूढोरूपसंशये ॥ ३४ ॥प्रणमत्वंमुनिंराजन्
भार्गवंच्यवनंपितः ॥ आपृच्छकारणंसर्वंकथयिष्यतिविस्तरं ॥ ३५॥ इतिश्रुत्वावचःपुत्र्याःशर्यातिस्त्वरित
स्तदा ॥ प्रणनाममुनिंतत्रगत्वापप्रच्छसादरं ॥ ३६ ॥राजोवाच ॥ कथयस्वस्ववृत्तांतंभार्गवाशुयथोचितं॥
नयनेचकथंप्राप्तेक्वगतातेजरापुनः ॥३७ ॥ संशयोयंमहान्मेस्तिरूपंदृष्ट्वातिसुंदरं ॥वदविस्तरतोब्रह्मन्श्रु
त्वाहंसुखमाप्नुयां ॥ ३८ ॥ च्यवनउवाच ॥ नासत्यावत्रसंप्राप्तौदेवानांभिषजावुभौ ॥ उपकारःकृतस्ताभ्यां
कृपयानृपसत्तम ॥ ३९ ॥ मयाताभ्यांवरोदत्तउपकारस्यहेतवे ॥ करिष्यामिमखेराज्ञोभवंतौसोमपायिनौ
॥ ४० ॥ एवंमयावयःप्राप्तंलोचनेविमलेतथा ॥स्वस्थोभवमहाराजसंविशस्वासनेशुभे ॥ ४१ ॥ ॥ ७ ॥

इत्युक्तःसतुविप्रेणसभार्यःपृथिवीपतिः ॥ उपोपविष्टःकल्याणीःकथाश्चक्रेमहात्मना ॥ ४२ ॥ अथैनंभार्गवः
॥१२॥ प्राहराजानंपरिसांत्वयन् ॥ याजयिष्यामिराजंस्त्वांसंभारानुपकल्पय ॥४३॥ मयाप्रतिश्रुतंताभ्यांकर्तव्यौ
सोमपौयुवां ॥ तत्कर्तव्यंनृपश्रेष्ठतवयज्ञेतिविस्तरे ॥ ४४ ॥ इंद्रंनिवारयिष्यामिक्रुद्धंतेजोबलेनवै ॥ पाययि
ष्यामिराजेंद्रसोमंसोममखेतव ॥ ४५ ॥ ततःपरमसंतुष्टःशर्यातिःपृथिवीपतिः ॥ च्यवनस्यमहाराजतद्वा
क्यंप्रत्यपूजयत्॥४६॥संमान्यच्यवनंराजाजगामनगरंप्रति॥सभार्यश्चातिसंतुष्टःकुर्वन्वार्तांमुनेःकिल॥४७॥
प्रशस्तेहनियज्ञीयेसर्वकामसमृद्धिमान् ॥ कारयामासशर्यातिर्यज्ञायतनमुत्तमं ॥ ४८ ॥ समानीयमुनीन्पू
ज्यान्वसिष्ठप्रमुखानसौ ॥ भार्गवोयाजयामासच्यवनःपृथिवीपतिं ॥ ४९ ॥ विततेतुतथायज्ञेदेवाःसर्वेसवा
सवाः ॥ आजग्मुश्चाश्विनौतत्रसोमार्थमुपजग्मतुः ॥ ५० ॥ इंद्रस्तुशंकितस्तत्रवीक्ष्यतावश्विनावुभौ ॥ पप्र
च्छचसुरान्सर्वान्किमेतौसमुपागतौ ॥ ५१ ॥ चिकित्सकौनसोमार्हौकेनानीताविहेतिच ॥ नाब्रुवन्नमरास्त
त्रराज्ञस्तुविततेमखे ॥ ५२॥ अगृण्हाच्च्यवनःसोममश्विनोर्देवयोस्तदा ॥ शक्रस्तंवारयामासमागृहाणैतयो
र्गृहं ॥ ५३ ॥ तमाहच्यवनस्तत्रकथमेतौरवेःसुतौ ॥ नग्रहार्हौचनासत्यौब्रूहिसत्यंशचीपते ॥ ५४ ॥ नसंक
रौसमुत्पन्नौधर्मपत्नीसुतौरवेः॥केनदोषेणदेवेंद्रनार्हौसोमंभिपग्वरौ ॥५५॥ निर्णयोत्रमखेशक्रकर्तव्यःसर्वदेव
तैः ॥ ग्राहयिष्याम्यहंसोमंकृतौतौसोमपौमया ॥५६॥ प्रेरितोसौमयाराजामखायमघवान्किल ॥ एतदर्थंकरि
ष्यामिसत्यंमेवचनंविभो ॥ ५७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥१२॥

॥ ५८ ॥५९॥६०॥६१॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलके सप्तमस्कंधेषष्ठोऽध्यायः ॥६॥ द्विपंचाशच्छ्लोकवर्यैः शर्यातेस्तुमहामखे॥अश्विनौ सोमपानेनसंतुष्टाविति कीर्त्यते ॥२॥ अश्विभ्यांग्रहपात्रदानानंतरंजातंवृत्तमाह दत्तेग्रहेत्विति॥१॥विश्वरूपमिति विश्वरूपस्त्वाष्ट्रस्तस्यकथा

आभ्यामुपकृतंशक्रतथादत्तंनवंवयः ॥ तस्मात्प्रत्युपकारस्तुकर्तव्यःसर्वथामया ॥ ५८ ॥ इंद्रउवाच ॥ चिकित्सकौकृतावेतौनासत्यौनिंदितौसुरैः ॥ उभावेतौनसोमार्हौमागृह्णाणैतयोर्ग्रहं॥५९॥ च्यवनउ०॥ अहल्याजारसंयच्छकोपंचाद्यनिरर्थकं ॥ वृत्रघ्नकिंहितौसत्यौनसोमार्हौसुरात्मजौ ॥६०॥एवंविवादेसमुपस्थितेचनकोपिवाचंतमुवाचभूप॥ग्रहंतयोर्भार्गवस्तिग्मतेजाःसंग्राहयामासतपोबलेन ॥६१॥इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेषष्ठोऽध्यायः ॥६॥व्यासउवाच॥दत्तेग्रहेतुराजेंद्रवासवःकुपितोभृशं॥प्रोवाचच्यवनंतत्रदर्शयन्बलमात्मनः॥ १ ॥ माब्रह्मबंधोमर्यादामिमांत्वंकर्तुमर्हसि ॥ वधिष्यामिद्विषंतंत्वांविश्वरूपमिवापरं ॥ २ ॥ च्यवनउवाच ॥ मावमंस्थामहात्मानौरूपद्रविणवर्चसा ॥ यौचक्रतुर्मांमघवन्वृंदारकमिवापरं ॥ ३ ॥ ऋतेत्वांविबुधाश्चान्येकथंवाददतेग्रहं॥अश्विनावपिदेवेंद्रदेवौविद्धिपरंतपौ ॥ ४॥ इंद्रउवाच ॥ भिषजौनार्हतःकामंग्रहंयज्ञेकथंचन ॥ यदिदित्सासिमंदात्मन्शिरश्छेत्स्यामिसांप्रतं ॥ ५ ॥ व्यासउवाच ॥ अनादृत्यतुतद्वाक्यंवासवस्यचभार्गवः॥ग्रहंतुग्राहयामासभर्त्सयन्निवतंभृशं॥६॥सोमपात्रंयदाताभ्यांगृहीतंतुपिपीषया ॥ समीक्ष्यबलभिद्देवइदंवचनमब्रवीत् ॥७ ॥ आभ्यामर्थायसोमंत्वंग्राहयिष्यसिचेत्स्वयं ॥ वज्रंतुप्रहरिष्यामिविश्वरूपमिवापरं॥ ८ ॥वासवेनैवमुक्तस्तुभार्गवश्चातिगर्वितः ॥ जग्राहविधिवत्सोममश्विभ्यामतिमन्युमान्॥९ ॥

षष्ठस्कंधेउक्ता॥२॥३॥ऋतेत्वामिति त्वांविनात्वत्तोभिन्नायथान्येदेवाग्रहमाददतेगृण्हंति तथाश्विनावपिदेवौविद्धि ततस्तयोःकुतोनाधिकार इत्यर्थः॥४॥५॥६॥७॥आभ्यामितितृतीयांतं अर्थायस्वस्यप्रयोजनाय ॥८॥ जग्राह अंतर्भावितण्यर्थोग्रग्राहिःग्राहयामासेत्यर्थः ॥ ९ ॥

॥१३॥ इंद्रोपिप्राक्षिपत्कोपाद्वज्रमस्मैस्वमायुधं ॥ पश्यतांसर्वदेवानांसूर्यकोटिसमप्रभं ॥ १० ॥ प्रेरितंचाशनिंप्रे
क्ष्यच्यवनस्तपसाततः ॥ स्तंभयामासवज्रंसशक्रस्यामिततेजसः ॥११ ॥ कृत्ययासमहाबाहुरिंद्रंहंतुमिहोद्य
तः ॥ जुहावाग्नौशृतंहव्यंमंत्रेणमुनिसत्तमः ॥ १२ ॥तत्रकृत्यासमुत्पन्नाच्यवनस्यतपोबलात् ॥ प्रबलःपुरुषः
क्रूरोबृहत्कायोमहासुरः ॥ १३ ॥ मदोनाममहाघोरोभयदःप्राणिनामिह ॥ शरीरेपर्वताकारस्तीक्ष्णदंष्ट्रोभ
यानकः ॥ १४ ॥ चतस्रश्चायतादंष्ट्रायोजनानांशतंशतं ॥ इतरेत्वस्यदशनाबभूवुर्दशयोजनाः ॥ १५ ॥ बाहु
पर्वतसंकाशावायतौक्रूरदर्शनौ ॥ जिव्हातुभीषणाक्रूरालेलिहानानभस्तलं ॥ १६ ॥ ग्रीवातुगिरिशृंगाभाक
ठिनाभीषणाभृशं ॥ नखाव्याघ्रनखप्रख्याःकेशाश्चातीवभीषणाः ॥ १७ ॥ शरीरंकज्जलाभंचतस्यचास्यंभ
यानकं ॥ नेत्रेदावानलप्रख्येभीषणेतिभयानके ॥ १८॥ हनुरेकास्थितातस्यभूमावेकादिवंगता ॥ एवंविधः
समुत्पन्नोमदोनामबृहत्तनुः ॥ १९ ॥ तंविलोक्यसुराःसर्वेभयमाजग्मुरंहसा ॥ इंद्रोपिभयसंत्रस्तोयुद्धायन
मनोदधे ॥ २० ॥ दैत्योपिवदनेकामंवज्रमादायसंस्थितः ॥ व्यात्तंनभोघोरदंष्ट्रैर्ग्रसन्निवजगत्त्रयं ॥ २१ ॥
सभक्षयिष्यत्संक्रुद्धःशतक्रतुमुपाद्रवत् ॥ चुक्रुशुश्चसुराःसर्वेहाहताःस्मेतिसंस्थिताः ॥ २२ ॥ इंद्रस्तंभितबा
हुस्तुमुमुक्षुर्वज्रमंतिकात् ॥ नशशाकपविंतस्मिन्प्रहर्तुंपाकशासनः ॥ २३॥ वज्रहस्तःसुरेशानस्तंवीक्ष्यका
लसन्निभं ॥ सस्मारमनसातत्रगुरुंसमयकोविदं ॥२४॥ स्मरणादाजगामाशुबृहस्पतिरुदारधीः ॥ गुरुस्त
स्यभयंदृष्ट्वाविपत्तिसदृशंमहत् ॥ २५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥१३॥

॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ ननिवारयितुमिति शक्तिभक्तस्यपराशक्तिभक्तस्यरुषंकोपंब्रह्मापिनिवारयितुंनशक्तः कः पुनरन्यः स्यात् च्य

विचार्यमनसाकृत्यंतमुवाचशचीपतिं ॥ दुःसाध्योयंमहामंत्रैस्त्वयंवज्रेणवासव ॥ २६ ॥ असुरोमदसंज्ञस्तु यज्ञकुंडात्समुत्थितः ॥ तपोबलमृषेःसम्यक्च्यवनस्यमहाबलः ॥ २७ ॥ अनिवार्योह्ययंशत्रुस्त्वयादेवैस्तथामया ॥ शरणंयाहिदेवेशच्यवनस्यमहात्मनः ॥ २८ ॥ सनिवारयितानूनंकृत्यामात्मकृतांकिल ॥ ननिवारयितुंशक्ताःशक्तिभक्तरुषंक्वचित् ॥२९॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्तोगुरुणाशक्रस्तदागच्छन्मुनिंप्रति ॥ प्रणम्याशिरसानम्रस्तमुवाचभयान्वितः ॥३०॥ क्षमस्वमुनिशार्दूलशमयासुरमुद्यतं ॥ प्रसन्नोभवसर्वज्ञवचनंतेकरोम्यहं ॥ ३१ ॥ सोमार्हावश्विनावेतावद्यप्रभृतिभार्गव ॥ भविष्यतःसत्यमेतद्वचोविप्रप्रसीदमे ॥ ३२ ॥ मिथ्यातेनोद्यमोह्येषभवत्वेवंतपोधन ॥ जानेत्वमपिधर्मज्ञमिथ्यानैवकरिष्यसि ॥ ३३ ॥ सोमपावश्विनावेतौत्वत्कृतौचसदैवहि ॥ भविष्यतश्चशर्यातेःकीर्तिस्तुविपुलाभवेत् ॥ ३४॥ मयायद्विकृतंकर्मसर्वथामुनिसत्तम ॥ परीक्षार्थंतुविज्ञेयंतववीर्यप्रकाशनं ॥ ३५ ॥ प्रसादंकुरुमेब्रह्मन्मदंसंहरचोत्थितं ॥ कल्याणंसर्वदेवानांतथाभूयोविधीयतां ॥ ३६ ॥ एवमुक्तस्तुशक्रेणच्यवनःपरमार्थवित् ॥ संजहारततःकोपंसमुत्पन्नंविरोधजं ॥३७॥ देवमाश्वास्यसंविघ्नंभार्गवस्तुमदंततः ॥ व्यभजत्स्त्रीषुपानेषुद्यूतेषुमृगयासुच ॥ ३८ ॥ मदंविभज्यदेवेंद्रमाश्वास्यचकितंभिया ॥ संस्थाप्यचसुरान्सर्वान्मखंतस्यन्यवर्तयत् ॥३९॥ ततस्तुसंस्कृतंसोमंवासवायमहात्मने ॥ अश्विभ्यांसर्वधर्मात्मापाययामासभार्गवः ॥ ४० ॥ एवंतौच्यवनेनार्यावश्विनौरविपुत्रकौ ॥ विहितौसोमपौराजन्सर्वथातपसोबलात् ॥ ४१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

वनस्तुमहाशक्तिभक्तस्ततोदुःसाध्यइतिभावः ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

॥ ४[illegible] ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ शाक्तानांसर्वोत्तरोमहिमास्तीत्यवांतर
तात्पर्यं तदुक्तंमुंडमालायां. स्वर्गेमर्त्येचपातालेनास्तिशाक्तात्पराक्रमी सौराणांगाणपत्यानांवैष्णवानांतथैवच तदंतेचैवशाक्ताःस्युःक्रमशः

सरस्वत्यपिविख्यातंजातंयूपविमंडितं ॥ आश्रमस्तुमुनेःसम्यक्पृथिव्यांविश्रुतोभवत् ॥ ४२ ॥ शर्यातिरपि
संतुष्टोह्यभवत्तेनकर्मणा ॥ यज्ञंसमाप्यनगरेजगामसचिवैर्वृतः ॥ ४३ ॥ राज्यंचकारधर्मज्ञोमनुपुत्रःप्रताप
वान् ॥ आनर्तस्तस्यपुत्रोभूदानर्ताद्रेवतोऽभवत् ॥४४॥ सोऽतःसमुद्रेनगरींविनिर्मायकुशस्थलीं ॥ आस्थि
तोभुक्तविषयानानर्तादीनरिंदमः ॥ ४५ ॥ तस्यपुत्रशतंजज्ञेककुद्मिज्येष्ठमुत्तमं ॥ पुत्रीचरेवतीनाम्नासुंदरी
शुभलक्षणा॥४६॥वरयोग्यायदाजातातदाराजाचरेवतः ॥ चिंतयामासराजेंद्रोराजपुत्रान्कुलोद्भवान्॥४७॥
रैवतंनामगिरिशमाश्रितःपृथिवीपतिः ॥ चकारराज्यंबलवानानर्तेषुनराधिपः ॥४८॥ विचिंत्यमनसाराजाक
स्मैदेयामयासुता ॥ गत्वापृच्छामिब्रह्माणंसर्वज्ञंसुरपूजितं ॥ ४९॥ इतिसंचिंत्यभूपालःसुतामादायरेवतीं॥
ब्रह्मलोकंजगामाशुप्रष्टुकामःपितामहं ॥ ५० ॥ तदादेवाश्चयज्ञाश्चछंदांसिपर्वतास्तथा ॥ अब्धयःसरितश्चा
पिदिव्यरूपधराःस्थिताः ॥ ५१ ॥ ऋषयःसिद्धगंधर्वाःपन्नगाश्चारणास्तथा ॥ तस्थुःप्रांजलयःसर्वेस्तुवंत
श्चपुरातनाः ॥ ५२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेसप्तमोध्यायः ॥ ७ ॥ जनमेजयउवाच ॥
संशयोऽयंमहान्ब्रह्मन्वर्ततेममामानसे ॥ ब्रह्मलोकंगतोराजारेवतीसंयुतःस्वयं ॥ १ ॥ ॥ छ ॥

क्रमशःप्रिये शृणुदेविवरारोहेनास्तिशाक्तात्परोजनः शाक्तोहिशंकरःसाक्षात्परब्रह्मस्वरूपभागिति ॥ इतिश्रीदेवीभागवतातिलकेसप्तमस्कं
धेसप्तमोध्यायः ॥ ७ ॥ षट्पंचाशन्महापद्यैरेवतस्यकथानकं ॥ समाप्यवंशविस्तारःपुनाराज्ञांसमुच्यते ॥ १ ॥ ब्रह्मलोकेरेवतोगतइति
राजाश्रुत्वासंशयितःपृच्छति संशयोयमिति ब्रह्मलोकंगतस्तद्विषयसंशयइत्यर्थः ॥ १ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥छ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ पश्चात्पूर्वस्वर्लोकगतयआसन्नित्यर्थः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

मयापूर्वंश्रुतंकृत्स्नंब्राह्मणेभ्यःकथांतरे ॥ ब्राह्मणोब्रह्मविच्छांतोब्रह्मलोकमवाप्नुयात् ॥ २॥ राजाकथंगतस्त
त्ररेवतीसंयुतःस्वयं ॥ सत्यलोकेतिदुष्प्राप्येभूर्लोकादितिसंशयः ॥ ३ ॥ मृतःस्वर्गमवाप्नोतिसर्वशास्त्रेषुनिर्ण
यः ॥ स्वर्गात्पुनःकथंलोकेमानुषेजायतेगतिः ॥ ४ ॥ एतन्मेसंशयंविद्वन्छेत्तुमर्हसिसांप्रतं ॥ यथाराजागत
स्तत्रप्रष्टुकामःप्रजापतिं ॥ ५ ॥ व्यासउवाच ॥ मेरोस्तुशिखरेराजन्सर्वेलोकाःप्रतिष्ठिताः ॥ इंद्रलोकोवन्हि
लोकोयाचसंयमिनीपुरी ॥ ६॥ तथैववारुणोलोकःकैलासश्चतथापुनः ॥ वैकुंठश्चपुनस्तत्रवैष्णवंपदमुच्यते
॥ ७ ॥ यथार्जुनःशक्रलोकेगतःपार्थोधनुर्धरः ॥ पंचवर्षाणिकौंतेयःस्थितस्तत्रसुरालये ॥ ८ ॥ मानुषेणैवदे
हेनवासवस्यचसंन्निधौ ॥ तथैवान्येपिभूपालाःकाकुत्स्थप्रमुखाःकिल ॥ ९॥ स्वर्लोकगतयःपश्चाद्दैत्याश्चापि
महाबलाः ॥ जित्वेंद्रसदनंप्राप्यसंस्थितास्तत्रकामतः॥ १०॥महाभिषःपुराराजाब्रह्मलोकंगतःस्वराट्॥आग
च्छंतींनृपोगंगामपश्यच्चातिसुंदरीं ॥ ११ ॥ वायुनांवरमस्यास्तुदैवादपहृतंनृप ॥ किंचिन्नग्नानृपेणाथदृष्टा
सासुंदरीतदा ॥ १२ ॥ स्मितंचकारकामार्तःसाचकिंचिज्जहासवै ॥ ब्रह्मणातौतदादृष्टौशप्तौयातौवसुंधरां
॥ १३ ॥ वैकुंठेपिसुराःसर्वेपीडितादैत्यदानवैः ॥ गत्वाहरिंजगन्नाथमस्तुवन्कमलापतिं ॥ १४ ॥ संदेहोना
त्रकर्तव्यःसर्वथानृपसत्तम ॥ गम्याःसर्वेपिलोकाःस्युर्मानवानांनराधिप ॥ १५॥ अवश्यंकृतपुण्यानांताप
सानांनराधिप ॥ पुण्यसद्भावएवात्रगमनेकारणंनृप ॥ १६ ॥ तथैवयजमानानांयज्ञेनभावितात्मनां ॥
॥ जनमेजयउवाच ॥ रेवतोरेवतींकन्यांगृहीत्वावारुलोवनां ॥ १७ ॥ ॥ ७॥ ॥ ७ ॥

यातौवसुंधरामितिद्वयंकथापूर्वमुक्ता ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ १८॥ १९ ॥ गांधर्वेगानेप्रचालितेसातिलब्धक्षणोलब्धावकाशः क्षणंक्षणपरिमितलब्धावकाशइत्यर्थः ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ सं

ब्रह्मलोकंगतःपश्चात्किंकृतंतेनभूभुजा ॥ ब्रह्मणाकिंसमादिष्टंकस्मैदत्तासुतापुनः ॥ १८ ॥ तत्सर्वंविस्तराद्ब्र
ह्मन्कथयत्वंममाधुना ॥ व्यासउवाच ॥ निशामयमहीपालराजारेवतकःकिल ॥ १९ ॥ पुत्र्यावरंपरिप्रष्टुंब्र
ह्मलोकंगतोयदा ॥ आवर्तमानेगांधर्वेस्थितोलब्धक्षणःक्षणं ॥ २० ॥ शृण्वन्नतृप्यद्दृष्टात्मासभायांतुसकन्य
कः ॥ समाप्तेतत्रगांधर्वेप्रणम्यपरमेश्वरं ॥२१॥ दर्शयित्वासुतांतस्मैस्वाभिप्रायंन्यवेदयत् ॥ राजोवाच ॥
वरंकथयदेवेशकन्येयंममपुत्रिका ॥२२॥ देयाकस्मैमयाब्रह्मन्प्रष्टुंत्वांसमुपागतः ॥बहवोराजपुत्रामेवीक्षि
ताःकुलसंभवाः ॥ २३॥ कस्मिंश्चिन्मेमनःकामंनोपतिष्ठतिचंचलं ॥ तस्मात्त्वांदेवदेवेशप्रष्टुमत्रागतोस्म्यहं
॥ २४ ॥ तदाज्ञापयसर्वज्ञयोग्यंराजसुतंवरं ॥ कुलीनंबलवंतंचसर्वलक्षणसंयुतं ॥२५॥ दातारंधर्मशीलंच
राजपुत्रंसमादिश ॥ व्यासउवाच ॥ तदाकर्ण्यजगत्कर्तावचनंनृपतेस्तदा ॥ २६ ॥ तमुवाचहसन्वाक्यंदृष्ट्वा
कालस्यपर्ययं ॥ राजपुत्रास्त्वयाराजन्वरायेहृदयेकृताः ॥२७॥ ग्रस्ताःकालेनतेसर्वेसपितृपौत्रबांधवाः ॥
सप्तविंशतिमोह्येवद्वापरस्तुप्रवर्तते ॥२८॥ वंशजास्तेमृताःसर्वेपुरीदैत्यैर्विलुंठिता ॥ सोमवंशोद्भवस्तत्रराजा
राज्यंप्रशास्तिहि ॥ २९ ॥ उग्रसेनइतिख्यातोमथुराधिपतिःकिल ॥ ययातिवंशसंभूतोराजामाथुरमंडले
॥ ३० ॥ उग्रसेनात्मजःकंसःसुरद्वेषीमहाबलः ॥ दैत्यांशःपितरंसोपिकारागारंन्यवेशयत् ॥ ३१ ॥ स्वयंरा
ज्यंचकाराशुनृपाणांमदगर्वितः ॥ मेदिनीचातिभारार्ताब्रह्माणंशरणंगता ॥ ३२ ॥ दुष्टराजन्यसैन्यानांभा
रेणातिसमाकुला ॥ अंशावतरणंतत्रगदितंसुरसत्तमैः ॥ ३३ ॥ ॥ छ॥ ॥ छ॥ ॥ छ॥

भवाउत्पन्नाः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ७ ॥

॥३४॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२॥ अस्याःकथायास्तात्पर्यंतुक्षणभंगुरःसंसारोस्तिनतत्रासक्तिः

वासुदेवःसमुत्पन्नःकृष्णःकमललोचनः ॥ देवक्यांदेवरूपिण्यांपूर्वेसौनारायणोमुनिः ॥ ३४ ॥ तपश्चचार दुःसाध्यंधर्मपुत्रःसनातनः ॥ गंगातीरेनरसखःपुण्येबदरिकाश्रमे ॥ ३५ ॥ सोवतीर्णोयदुकुलेवासुदेवोतिविश्रुतः॥ तेनासौनिहतःपापःकंसःकृष्णेनसत्तम ॥ ३६ ॥ उग्रसेनायराज्यंवैदत्तंहत्वाखलंसुतं ॥ कंसस्यश्वशुरःपापोजरासंधोमहाबलः ॥३७॥आगत्यमथुरांक्रोधाच्चकारसंगरंमुदा ॥कृष्णेनासौजितःसंख्येजरासंधोमहाबलः॥३८॥ प्रेषयामासयुद्धायसबलंयवनंततः ॥ श्रुत्वायातंमहाशूरंससैन्यंयवनाधिपं॥३९॥ यादवान्स्थापयामासद्वारवत्यांयदूत्तमः ॥ वासुदेवस्तुतत्राद्यवर्ततेबांधवैःसह ॥४० ॥ तस्याग्रजःसविख्यातोबलदेवोहलायुधः ॥ शेषांशोमुसलीवीरोवरोस्तुतवसंमतः॥४१॥ संकर्षणायदेह्याशुकन्यांकमललोचनां॥ रेवतींबलभद्रायविवाहविधिनाततः॥ ४२ ॥ दत्वापुत्रींनृपश्रेष्ठगच्छत्वंबदरिकाश्रमं ॥ तपस्तप्तुंसुरारामंपावनंकामदंनृणां ॥४३॥ व्यासउवाच ॥ इतिराजासमादिष्टोब्रह्मणापद्मयोनिना ॥ जगामतरसाराजन्द्वारकांकन्ययान्वितः ॥ ४४ ॥ ददौतांबलदेवायकन्यांवैशुभलक्षणां ॥ ततस्तत्वातपस्तीव्रंनृपतिःकालपर्यये ॥ ४५ ॥ जगामत्रिदशावासंत्यक्त्वादेहंसरित्तटे ॥ राजोवाच ॥ भगवन्महदाश्चर्यंभवतासमुदाहृतं ॥४६॥ रेवतस्कस्थितस्तत्रब्रह्मलोकेसुतार्थतः ॥ युगानांतुगतंतत्रशतमष्टोत्तरंकिल ॥ ४७ ॥ कन्यावृद्धानसंजाताराजावातितरांनुकिं ॥ एतावंतंतथाकालमायुःपूर्णंतयोःकथं॥ ४८ ॥ व्यासउवाच ॥ नजराक्षुत्पिपासावानमृत्युर्नभयंपुनः ॥ नतुग्लानिःप्रभवतिब्रह्मलोकेसदाऽनघ ॥४९॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

कर्तव्याकिंतुपरमेश्वर्याआराधनमेवकर्तव्यमिति ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७॥ ४८ ॥ ४९॥ ॥छ॥ ॥छ॥

मेरुंगतस्यस्वर्गंगतस्यशर्यातेःमरणोत्तरमित्यर्थः ॥ ५० ॥ इत्थंशर्यातिकथांसमाप्येक्ष्वाकोर्वंशमाह मनोरिति क्षुवतइतिक्षुतंकुर्वतो वैवस्वतमनोर्घ्राणतउत्पन्नइत्यर्थः ॥ ५१ ॥ देवींध्यात्वेति नारदोपदेशतोदीक्षांप्राप्यतन्मंत्रजपपुरःसरंदेवींध्यात्वातपआतिष्ठदित्यन्वयः ॥ ५२ ॥ ततोदेवीप्रसादेनसूर्यवंशश्चलितइत्याह तस्यपुत्रशतमिति ॥ ५३॥ अनेनचसर्वेपिसूर्यवंशीयाराजानोदेवीपदांबुजरताइतिबोधितं मूलपुरुषस्यदेवीभक्तत्वात् पुत्रशतविभागमाह अयोध्यायामिति ॥ ५४ ॥ उत्तरापथदेशस्येतिपूर्वदेशस्याप्युपलक्षणं दक्षिणस्यामिति

॥१६॥

मेरुंगतस्यशर्यातेःसंततीराक्षसैर्हता ॥ गताकुशस्थलींत्यक्त्वाभयभीताइतस्ततः ॥ ५० ॥ मनोश्चक्षुवतःपुत्र उत्पन्नोवीर्यवत्तरः ॥ इक्ष्वाकुरितिविख्यातःसूर्यवंशकरस्तुसः ॥ ५१ ॥ वंशार्थंतपआतिष्ठद्देवींध्यात्वानिरंतरं॥ नारदस्योपदेशेनप्राप्यदीक्षामनुत्तमां ॥५२॥ तस्यपुत्रशतंराजन्निक्ष्वाकोरितिविश्रुतं ॥ विकुक्षिःप्रथमस्तेषांबलवीर्यसमन्वितः ॥५३॥ अयोध्यायांस्थितोराजाइक्ष्वाकुरितिविश्रुतः ॥ शकुनिप्रमुखाःपुत्राःपंचाशद्बलवत्तराः ॥५४॥ उत्तरापथदेशस्यरक्षितारःकृताःकिल ॥ दक्षिणस्यांतथाराजन्नादिष्टास्तेनतेसुताः॥५५॥ चत्वारिंशत्तथाष्टौचरक्षणार्थंमहात्मना ॥ अन्यौद्वौसंस्थितौपार्श्वेसेवार्थंतस्यभूपतेः ॥ ५६ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेअष्टमोध्यायः ॥ ८ ॥ व्यासउवाच ॥ कदाचिदष्टकाश्राद्धेविकुक्षिंपृथिवीपतिः ॥ आज्ञापयदसंमूढोमांसमानयसत्वरं ॥ १ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

पश्चिमायाउपलक्षणं तदुक्तंभागवतेनवमस्कंधे क्षुवतस्तुमनोर्जज्ञइक्ष्वाकुर्घ्राणतःसुतः तस्यपुत्रशतज्येष्ठाविकुक्षिनिमिदंडकाः तेषांपुरस्तादभवन्नार्यावर्तेनृपानृप पंचविंशतिपश्चाच्चत्रयोमध्येपरेन्यतइति ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेअष्टमोध्यायः ॥८॥ अर्धाधिकत्रिषष्ट्यांतुपद्यानामद्रवस्तथा॥ ककुत्स्थस्यप्रथमतस्ततोमांधातुरुच्यते ॥१॥ इक्ष्वाकोश्चरितमाह कदाचिदिति अष्टकाश्राद्धेपित्रादिमातृमध्यंचतथामातामहांतिमामित्युक्तलक्षणे पृथिवीपतिरिक्ष्वाकुः ॥ १ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥१६॥

॥ २ ॥ ३ ॥ आदतूअभक्षयत् ॥४॥ गुरुर्वसिष्ठः ॥५॥ भुक्तशेषमिति श्राद्धोद्देशेनयदन्नंनिष्कासितंतन्मध्यात्किंचिदन्नंभक्षितंचेद्यदवाशि

मेध्यंश्राद्धार्थमधुनावनेगत्वासुतादरात् ॥ इत्युक्तोसौतथेत्याशुजगामवनमस्त्रभृत् ॥ २ ॥ गत्वाजघानबाणैः सवराहान्सूकरान्मृगान् ॥ शशोश्चापिपरिश्रांतोबभूवाथबुभुक्षितः ॥ ३ ॥ विस्मृताचाष्टकातस्यशशंचाददसौवने ॥ शेषंनिवेदयामासपित्रेमांसमनुत्तमं ॥ ४ ॥ प्रोक्षणायसमानीतंमांसंदृष्ट्वागुरुस्तदा ॥ अनर्हमिति तज्ज्ञात्वाचुकोपमुनिसत्तमः ॥५॥ भुक्तशेषंतुनश्राद्धेप्रोक्षणीयमितिस्थितिः ॥ राज्ञेनिवेदयामासवसिष्ठःपाकदूषणं ॥ ६ ॥ पुत्रस्यकर्मतज्ज्ञात्वाभूपतिर्गुरुणोदितं ॥ चुकोपविधिलोपात्तंदेशान्निःसारयत्ततः ॥ ७ ॥ शशाद इतिविख्यातोनाम्नाजातोनृपात्मजः ॥ गतोवनेशशादस्तुपितृकोपादसंभ्रमः ॥८॥ वन्येनवर्तयन्कालंनीतवान्धर्मतत्परः ॥ पितर्युपरतेराज्यंप्राप्तंतेनमहात्मना ॥९ ॥ शशादस्त्वकरोद्राज्यमयोध्यायाःपतिःस्वयं॥ यज्ञाननेकशःपूर्णान्चकारशरयूतटे ॥१० ॥ शशादस्याभवत्पुत्रःककुत्स्थइतिविश्रुतः ॥ तस्यैवनामभेदाद्वै इंद्रवाहःपुरंजयः ॥ ११ ॥ जनमेजयउवाच ॥ नामभेदःकथंजातोराजपुत्रस्यचानघ ॥ कारणंब्रूहिमेसर्वंकर्मणायेनचाभवत् ॥ १२ ॥व्यासउवाच ॥ शशादेस्वर्गतेराजाककुत्स्थइतिचाभवत् ॥ एतस्मिन्नंतरेदेवादैत्यैः सर्वेपराजिताः ॥ १३ ॥ जग्मुस्त्रिलोकाधिपतिंविष्णुंशरणमव्ययं ॥ तान्प्रोवाचमहाविष्णुस्तदादेवान्सनातनः ॥ १४ ॥ भुविगत्वामहीपालंप्रार्थयंतुशशादजं ॥ सहनिष्यतिवैदैत्यान्संग्रामेसुरसत्तमाः ॥ १५ ॥ आगमिष्यतिधर्मात्मासाहाय्यार्थेधनुर्धरः ॥ पराशक्तेःप्रसादेनसामर्थ्यंतस्यचातुलं ॥ १६ ॥ हरेःसुवचनाद्देवाययुःसर्वेसवासवाः ॥ अयोध्यायांमहाराजशशादतनयंप्रति ॥ १७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ष्टमन्नंभुक्तशेषंजातमित्यर्थः ॥६॥७॥ शशभक्षणात्शशादोजातः॥८॥९॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥ तस्यकस्मात्कारणादेतादृशंसामर्थ्यमितिचेत्तत्राह पराशक्तेःप्रसादेनेति परशक्त्युपासकस्यराज्ञस्तस्याएवप्रसादात्सामर्थ्यलाभइतिभावः ॥ १६ ॥ १७ ॥

देवकृतेदेवार्थे ॥ २४ ॥ पत्रंवाहनं ॥ २५ ॥ रुद्रस्ययथावृषभस्तथेत्यर्थः ॥ २६ ॥ येनास्येति येनकारणेनास्येंद्रस्यवृषभरूपस्यककुदि

तानागतान्सुरान्राजापूजयामासधर्मतः ॥ पप्रच्छागमनेराजाप्रयोजनमतंद्रितः ॥ १८॥ राजोवाच ॥ धन्यो
हंपावितश्चास्मिजीवितंसफलंमम॥ यदागत्यगृहेदेवाददुश्चदर्शनंमहत्॥१९॥ ब्रुवंतुकृत्यंदेवेशादुःसाध्यमपि
मानवैः ॥ करिष्यामिमहत्कार्यंसर्वथाभवतामहं॥२०॥देवाऊचुः॥साहाय्यंकुरुराजेंद्रसखाभवशचीपतेः॥संग्रा
मेजयदैत्येंद्रान्दुर्जयान्त्रिदशैरपि ॥ २१ ॥ पराशक्तिप्रसादेनदुर्लभंनास्तितेक्वचित् ॥ विष्णुनाप्रेरिताश्चैव
मागतास्तवसन्निधौ ॥ २२ ॥ राजोवाच ॥ पार्ष्णिग्राहोभवाम्यद्यदेवानांसुरसत्तमाः ॥ इंद्रोमेवाहनंतत्रभवे
द्यदिसुराधिपः ॥२३॥संग्रामंतुकरिष्यामिदैत्यैर्देवकृतेधुना॥ आरुह्येंद्रंगमिष्यामिसत्यमेतद्ब्रवीम्यहं ॥ २४ ॥
तदोचुर्वासवंदेवाःकर्तव्यंकार्यमद्भुतं ॥ पत्रंभवनरेंद्रस्यत्यक्त्वालज्जांशचीपते॥२५॥ लज्जमानस्तदाशक्रः
प्रेरितोहरिणाभृशं॥ बभूववृषभस्तूर्णंरुद्रस्येवापरोमहान्॥२६॥ तमारुरोहराजासौसंग्राममगमनायवै ॥ स्थि
तःककुदियेनास्यककुत्स्थस्तेनचाभवत् ॥ २७॥ इंद्रोवाहःकृतोयेनतेननाम्नेंद्रवाहकः ॥ पुरंजितंतुदैत्यानांते
नाभूच्चपुरंजयः ॥ २८ ॥ जित्वादैत्यान्महाबाहुर्धनंतेषांप्रदत्तवान् ॥ पप्रच्छचैवंराजर्षेरितिसख्यंबभूवह ॥
॥ २९ ॥ ककुत्स्थश्चातिविख्यातोनृपतिस्तस्यवंशजाः॥ काकुत्स्थाभुविराजानोबभूवुर्बहुविश्रुताः ॥ ३० ॥
ककुत्स्थस्याभवत्पुत्रोधर्मपत्न्यांमहाबलः ॥ अनेनाविश्रुतस्तस्यपृथुःपुत्रश्चवीर्यवान् ॥ ३१ ॥

स्थितस्तेनकारणेनेत्यर्थः ॥२७॥२८॥ तेषांदैत्यानांधनंदेवेभ्योदत्तवानित्यर्थः पप्रच्छेति स्वनगरंगंतुंदेवानितिशेषःअनेनप्रकारेणराजर्षेरिं
द्रस्यचसख्यंबभूवेत्याह राजर्षेरिति ॥२९॥३०॥ अनेनाविश्रुतःकाकुत्स्थनामाविख्यातइत्यर्थः तस्यकाकुत्स्थस्यपृथुःपुत्रः ॥ ३१ ॥

सचपृथुर्विष्णोरंशःपराशक्तेश्चपरभक्तइत्याह विष्णोरिति ॥ ३२ ॥३३॥ शावंतीति तदुक्तंकूर्मपुराणे शावंतीनिर्मितातेनगौडदेशेमहा
पुरीति ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ मांधातुःपराक्रमंवर्णयति अष्टोत्तरसहस्रंत्विति येनमहातीर्थेषुकाश्यादिषु
श्रीभगवतीतुष्ट्यर्थमष्टोत्तरसहस्रसंख्याकाभगवत्याःप्रासादानिर्मिताएतादृशोयंपरमभगवतीभक्तइत्यर्थः ॥ ४० ॥ भगवत्यास्तुतुष्ट्यर्थमि

विष्णोरंशःस्मृतःसाक्षात्पराशक्तिपदार्चकः ॥ विश्वरंधिस्तुविज्ञेयःपृथोःपुत्रोनराधिपः ॥ ३२ ॥
चंद्रस्तस्यसुतःश्रीमान्राजवंशकरःस्मृतः ॥ तत्सुतोयुवनाश्वस्तुतेजस्वीबलवत्तरः ॥ ३३ ॥ शावंतोयुवनाश्व
स्यजज्ञेपरमधार्मिकः ॥ शावंतीनिर्मितातेनपुरीशक्रपुरीसमा ॥३४॥बृहदश्वस्तुपुत्रोभूच्छावंतस्यमहात्मनः
कुवलयाश्वःसुतस्तस्यबभूवपृथिवीपतिः॥३५॥धुंधुर्नामाहतोदैत्यस्तेनासौपृथिवीतले ॥ धुंधुमारेतिविख्यातं
नामप्रापातिविश्रुतं ॥ ३६ ॥ पुत्रस्तस्यदृढाश्वस्तुपालयामासमेदिनीं ॥ दृढाश्वस्यसुतःश्रीमान्हर्यश्वइतिकी
र्तितः ॥ ३७॥ निकुंभस्तत्सुतःप्रोक्तोबभूवपृथिवीपतिः॥बर्हणाश्वोनिकुंभस्यकृशाश्वस्तस्यवैसुतः ॥३८॥ प्र
सेनजित्कृशाश्वस्यबलवान्सत्यविक्रमः ॥ तस्यपुत्रोमहाभागोयौवनाश्वेतिविश्रुतः ॥ ३९ ॥ यौवनाश्वसुतः
श्रीमान्मांधातेतिमहीपतिः ॥ अष्टोत्तरसहस्रंतुप्रासादायेननिर्मिताः ॥ ४० ॥ भगवत्यास्तुतुष्ट्यर्थंमहाती
र्थेषुमानद ॥ मातृगर्भेनजातोसावुत्पन्नोजनकोदरे ॥ ४१ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

ति तदुक्तमुमासंहितायां त्रिलोकीस्थापनात्पुण्यंयद्भवेन्मुनिपुंगव तत्कोटिगुणितंपुण्यंश्रीदेवीस्थापनाद्भवेत् मध्येदेवींस्थापयित्वापंचायतनदेवताः
चतुर्दिक्षुस्थापयेद्यस्तस्यपुण्यंनगण्यते विष्णोर्नाम्नांकोटिजपाद्ग्रहणेसूर्यचंद्रयोः यत्फलंलभ्यतेतस्माच्छतकोटिगुणोत्तरं शिवनाम्नोजपाद्देवत
स्मात्कोटिगुणोत्तरं श्रीदेवीनामजापात्तुततःकोटिगुणोत्तरं देव्याःप्रसादकरणात्पुण्यंतुसमवाप्यते स्थापितायेनसादेवीजगन्मातात्रयीमयी
नतस्यदुर्लभंकिंचिच्छ्रीमातुःकरुणावशादिति ॥ ४१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

निःसारितस्ततःपुत्रःकुक्षिंभित्वापितुःपुनः ॥ राजोवाच ॥ नश्रुतंनचदृष्टंवाभवतातदुदाहृतं ॥ ४२ ॥
असंभाव्यंमहाभागतस्यजन्मयथोदितं॥विस्तरेणवदस्वाद्यमांधातुर्जन्मकारणं॥४३॥राजोदरेयथोत्पन्नःपु
त्रःसर्वांगसुंदरः ॥ व्यासउवाच ॥ यौवनाश्वोनपत्योभूद्राजापरमधार्मिकः॥४४॥ भार्याणांचशतंतस्यबभूव
नृपतेर्नृप ॥ राजाचिंतापरःप्रायश्चिंतयामासनित्यशः ॥ ४५ ॥ अपत्यार्थेयौवनाश्वोदुःखितस्तुवनंगतः ॥
ऋषीणामाश्रमेपुण्येनिर्विण्णःसचपार्थिवः ॥ ४६ ॥ मुमोचदुःखितःश्वासान्तापसानांचपश्यतः ॥ दृष्ट्वातु
दुःखितंविप्रावभूवुश्चकृपालवः॥ ४७ ॥ तमूचुर्ब्राह्मणाराजन्कस्माच्छोचसिपार्थिव ॥ किंतेदुःखंमहाराजब्रू
हिसत्यंमनोगतं ॥४८॥ प्रतीकारंकरिष्यामोदुःखस्यतवसर्वथा॥ यौवनाश्वउवाच॥ राज्यंधनंसदश्वाश्चवर्तंते
मुनयोमम ॥ ४९ ॥ भार्याणांचशतंशुद्धंवर्ततेविशदप्रभं॥ नारातिस्त्रिपुलोकेपुकोप्यस्तिवलवान्मम ॥५०॥
आज्ञाकरास्तुसामंतावर्ततेमंत्रिणस्तथा॥ एकंसंतानजंदुःखंनान्यत्पश्यामितापसाः ॥ ५१ ॥ अपुत्रस्यग
तिर्नास्तिस्वर्गोनैवचनैवच ॥ तस्माच्छोचामिविप्रेंद्राःसंतानार्थंभृशंततः ॥५२॥ वेदशास्त्रार्थतर्कज्ञास्तापसा
श्चकृतश्रमाः ॥ इष्टिंसंतानकामस्ययुक्तांज्ञात्वादिशंतुमे ॥ ५३ ॥ कुर्वंतुममकार्यंवैकृपाचेदस्तितापसाः ॥
॥ व्यासउवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनंराज्ञःकृपयापूर्णमानसाः ॥५४॥ कारयामासुरव्यग्रास्तस्येष्टिमिंद्रदेवतां ॥
कलशःस्थापितस्तत्रजलपूर्णस्तुवाडवैः ॥ ५५॥ मंत्रितोवेदमंत्रैश्चपुत्रार्थंतस्यभूपते ॥ राजातद्यज्ञसदनंप्र
विष्टस्तृषितोनिशि ॥ ५६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥५७॥५८॥५९॥६०॥६१॥कंधास्यतिकंपास्यतीत्यर्थः मातुरभावात्स्तनपानंकस्यशिशुःकरिष्यतीत्यर्थः॥६२॥मांधातेति तदातास्मि
नुकालेइंद्रोदेशिनींतर्जनींशिशवेप्रादाद्दत्तवान्स्तनस्थानेथसइंद्रोवदत्तुकिमिति मांधातेति मांपास्यतीत्यर्थः॥६३॥इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्त

विप्रान्दृष्ट्वाशयानान्सपपौमंत्रजलंस्वयं॥ भार्यार्थंसंस्कृतंविप्रैर्मंत्रितंविधिनोद्धृतं ॥ ५७ ॥ पीतंराज्ञातृषा
र्तेनतदज्ञानान्नृपोत्तम॥व्युदकंकलशंदृष्ट्वातदाविप्राविशंकिताः ॥ ५८ ॥ पप्रच्छुस्तेनृपंकेनपीतंजलमिति
द्विजाः॥ राज्ञापीतंविदित्वातेज्ञात्वादैवबलंमहत्॥ ५९ ॥ इष्टिंसमापयामासुर्गतास्तेमुनयोगृहान्॥ गर्भंद
धारनृपतिस्ततोमंत्रबलादथ॥ ६० ॥ ततःकालेसउत्पन्नःकुक्षिंभित्वास्यदक्षिणां॥पुत्रंनिष्कासयामासुर्मंत्रिण
स्तस्यभूपतेः॥ ६१ ॥ देवानांकृपयातत्रनममारमहीपतिः॥ कंधास्यतिकुमारोयंमंत्रिणश्चुक्रुशुर्भृशं॥६२॥
तदेंद्रोदेशिनींप्रादान्मांधातेत्यवदद्वचः॥ सोभवद्बलवान्राजामांधातापृथिवीपतिः॥ ६३ ॥ तदुत्पत्तिस्तुभूपा
लकथितातवविस्तरात्॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेनवमोध्यायः॥९॥ व्यासउवाच॥ बभूव
चक्रवर्तीसनृपतिःसत्यसंगरः॥ मांधातापृथिवींसर्वामजयन्नृपतीश्वरः॥१॥ दस्यवोऽस्यभयत्रस्ताययुर्गिरि
गुहासुच॥ इंद्रेणास्यकृतंनामत्रसदस्युरितिस्फुटं॥ २ ॥ तस्यबिंदुमतीभार्याशशबिंदोःसुताभवत्॥ पतिव्र
तासुरूपाचसर्वलक्षणसंयुता॥ ३ ॥ तस्यामुत्पादयामासमांधाताद्वौसुतौनृप॥ पुरुकुत्संसुविख्यातंमुचकुंदं
तथापरं॥ ४ ॥ पुरुकुत्सात्ततोरण्यःपुत्रःपरमधार्मिकः॥ पितृभक्तिरतश्चाभूद्बृहदश्वस्तदात्मजः॥ ५ ॥

मस्कंधेनवमोध्यायः॥९॥अष्टाधिकैश्चपंचाशत्पद्यैरथतुसादरं॥मांधातुश्चकथांप्रोच्यसत्यव्रतकथोच्यते॥१॥मांधातुरुत्पत्त्यनंतरंतस्यवृत्तमाह
बभूवेति॥१॥त्रस्तादस्यवः।यस्मादितित्रसदस्युः पृषोदरादित्वात्साधुत्वं॥२॥३॥४॥ततोरण्यइतिनामैकदेशेननामग्रहणादनरण्यइत्यर्थः बृह
दश्वइत्यनरण्यस्यविशेषणं तदात्मजःपुरुकुत्सात्मजइत्यर्थः तदुक्तंपुराणांतरे त्रसदस्योःपौरकुत्सोयोऽनरण्यस्यदेहकृत् हर्यश्वस्तत्सुत
स्तस्माद्वरुणेतिनंबधनइति॥५॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥

हर्यश्वस्तस्यपुत्रोऽभूद्धार्मिकःपरमार्थवित् ॥ तस्यात्मजस्त्रिधन्वाभूदरुणस्तस्यचात्मजः ॥ ६ ॥ अरुणस्यसु
॥१९॥ तःश्रीमान्सत्यव्रतइतिस्मृतः ॥ सोभूदिच्छाचरःकामीमंदात्माह्यतिलोलुपः ॥ ७ ॥ सकापत्नींविप्रभार्यांहृ
तवान्काममोहितः ॥ विवाहेतस्यविघ्नंसचकारनृपतेःसुतः ॥ ८ ॥ मिलितान्ब्राह्मणास्तत्रराजानमरुणंनृप ॥
ऊचुर्भृशंसुदुःखार्ताहाहताःस्मेतिचासकृत् ॥ ९ ॥ पप्रच्छराजातान्विप्रान्दुःखितान्पुरवासिनः ॥ किंकृतंम
त्पुत्रेणभवतामशुभंद्विजाः ॥ १० ॥ तन्निशम्यद्विजावाक्यंराज्ञोविनयपूर्वकं ॥ तदोचुस्त्वरुणंविप्राःकृताशी
र्वचनाभृशं ॥११॥ब्राह्मणाऊचुः॥ राजंस्तवसुतेनाद्यविवाहेप्रहृताकिल ॥ विवाहिताविप्रकन्याबलेनबलिनां
वर ॥ १२ ॥ व्यासउवाच ॥ श्रुत्वातेषांवचस्तथ्यंराजापरमधार्मिकः ॥ पुत्रमाहवृथानामकृतंतेदुष्टकर्मणा
॥ १३ ॥ गच्छदूरंसुमंदात्मन्दुराचारगृहान्मम ॥ नस्थातव्यंत्वयापापविषयेममसर्वथा ॥ १४ ॥ कुपितंपि
तरंप्राहक्वगच्छामीतिवैमुहुः ॥ अरुणस्तमथोवाचश्वपाकैःसहवर्तय ॥ १५ ॥ श्वपचस्यकृतंकर्मद्विजदाराप
हारणं ॥ तस्मात्तैःसहसंसर्गंकृत्वातिष्ठयथासुखं ॥ १६ ॥ नाहंपुत्रेणपुत्रार्थीत्वयाचकुलपांसन ॥ यथेष्टंव्रज
दुष्टात्मन्कीर्तिनाशःकृतस्त्वया ॥ १७ ॥ सनिशम्यपितुर्वाक्यंक्रोधसंयुतमानसः ॥ निश्चक्रामपुरात्तस्मात्त
रसाश्वपचान्ययौ ॥ १८ ॥ सत्यव्रतस्तदातत्रश्वपाकैःसहवर्तते ॥ धनुर्बाणधरःश्रीमान्कवचीकरुणालयः
॥ १९ ॥ यदानिष्कासितःपित्राकुपितेनमहात्मना ॥ गुरुणाथवसिष्ठेनप्रेरितोसौमहीपतिः ॥ २० ॥ तस्मा
त्सत्यव्रतस्तस्मिन्बभूवक्रोधसंयुतः ॥ वसिष्ठेधर्मशास्त्रज्ञेनिवारणपराङ्मुखे ॥ २१ ॥ केनचित्कारणेनाथ
पितातस्यमहीपतिः ॥ पुत्रार्थेऽसौतपस्तप्तुंपुरंत्यक्त्वावनंगतः ॥ २२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥१९॥

रुणोमहीपतिरयंपुत्रोनिष्कासनीयइतिप्रेरितइत्यर्थः ॥२०॥तस्मिन्वसिष्ठेनिवारणेपुत्रनिष्कासननिवारणेपराङ्मुखेबहिर्मुखे ॥२१॥ ॥२२॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ कातराभयभीता ॥ २५ ॥ नीवारान् अरण्यभवश्यामाकान् ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

नववर्षतदातस्मिन्विषयेपाकशासनः ॥ समाद्वादशराजेंद्रतेनाधर्मेणसर्वथा ॥ २३ ॥ विश्वामित्रस्तदादारां
स्तस्मिंस्तुविषयेनृप ॥ संन्यस्यकौशिकीतीरेचचारविपुलंतपः ॥ २४ ॥ कातरातत्रसंजाताभार्यावैकौशिक
स्यह ॥ कुटुंबभरणार्थायदुःखितावरवर्णिनी ॥ २५ ॥ बालकान्क्षुधयाक्रांतान्रुदतःपश्यतीभृशं ॥ याचमाना
श्चनीवारान्कष्टमापपतिव्रता ॥ २६ ॥ चिंतयामासदुःखार्तातोकान्वीक्ष्यक्षुधातुरान् ॥ नृपोनास्तिपुरेह्यद्य
कंयाचेवाकरोमिकिं ॥ २७ ॥ नमेत्रातास्तिपुत्राणांपतिर्मेनास्तिसन्निधौ ॥ रुदंतिबालकाःकामंधिङ्मेजीवन
मद्यवै ॥ २८ ॥ धनहीनांचमांत्यक्त्वातपस्तप्तुंगतःपतिः ॥ नजानातिसमर्थोपिदुःखितांधनवर्जितां ॥ २९ ॥
बालानांभरणंकेनकरोमिपतिनाविना ॥ मरिष्यंतिसुताःसर्वेक्षुधयापीडिताभृशं ॥ ३० ॥ एकंसुतंतुविक्रीय
द्रव्येणाकियतापुनः ॥ पालयामिसुतानन्यानेषमेविहितोविधिः ॥ ३१ ॥ सर्वेषांमारणंनाद्ययुक्तंममविपर्य
ये ॥ कालस्यकलनायाहंविक्रीणामितथात्मजं ॥ ३२ ॥ हृदयंकठिनंकृत्वासंचिंत्यमनसासती ॥ सादर्भरज्वाब
ध्वागलेपुत्रंविनिर्गता ॥ ३३ ॥ मुनिपत्नीगलेबध्वामध्यमंपुत्रमौरसं ॥ शेषस्यभरणार्थायगृहीत्वाचलिता
गृहात् ॥ ३४ ॥ दृष्टासत्यव्रतेनातांतापसीशोकसंयुता ॥ पप्रच्छनृपतिस्तांतुकिंचिकीर्षसिशोभने ॥ ३५ ॥
रुदंतंबालकंकंठेबध्वानयसिकाधुना ॥ किमर्थंवारुसर्वांगिसत्यंब्रूहिममाग्रतः ॥ ३६ ॥ ऋषिपत्न्युवाच ॥
विश्वामित्रस्यभार्याहंपुत्रोयंमेनृपात्मज ॥ विक्रेतुमौरसंकामंगमिष्येविपमेसुतं ॥ ३७ ॥ अन्नंनास्तिपति
र्मुक्त्वागतस्तप्तुंनृपक्षवित् ॥ विक्रीणामिसुतंतेनशेषस्यभरणायवै ॥ ३८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ काधुनेतिअधुनाकात्वंनयसीत्यन्वयः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ त्यज्यमानामिति धार्मिष्ठंपुत्रंत्यज्यमानंपित्राद्दृष्ट्वा निवारणकारणेसत्यपिवसिष्ठोननिवारयामासततोहेतोरस्मिन्मन्युंधारयामासेत्यर्थः ॥ ४९ ॥ ननुकिंतत्कारणंयस्मिन्सत्यपिवसिष्ठेननिवारि

राजोवाच ॥ पतिव्रतेरक्षपुत्रंदास्यामिभरणंतव ॥ तावदेवपतिस्तेत्रवनान्नैवागमिष्यति ॥ ३९ ॥ वृक्षेतवा श्रमाभ्याशेभक्ष्यंकिंचिन्निरंतरं ॥ बंधयित्वागमिष्यामिसत्यमेतद्ब्रवीम्यहं ॥ ४० ॥ इत्युक्तासातदातेनराज्ञाकौ शिककामिनी ॥ विबंधंतनयंकृत्वाजगामाश्रममंडलं ॥ ४१ ॥ सोभवद्गालवोनामगलबंधान्महातपाः ॥ सातुस्व स्याश्रमेगत्वामुमोदबालकैर्वृता ॥ ४२ ॥ सत्यव्रतस्तुभक्त्याचकृपयाचपरिप्लुतः ॥ विश्वामित्रस्यचमुनेःकल त्रंतद्बभारह ॥ ४३ ॥ वनेस्थितान्मृगान्हत्वावराहान्महिषांस्तथा ॥ विश्वामित्रवनाभ्याशेमांसंवृक्षेवबं धह ॥ ४४ ॥ ऋषिपत्नीगृहीत्वातन्मांसंपुत्रानदात्ततः ॥ निवृत्तिंपरमांप्रापप्राप्यभक्ष्यमनुत्तमं ॥ ४५ ॥ अयोध्यांचैवराज्यंचतथैवांतःपुरंमुनिः ॥ गतेतस्मिन्नृपेतस्मिन्वसिष्ठःपर्यरक्षत ॥ ४६ ॥ सत्यव्रतोपिधर्मात्मा न्यतिष्ठन्नगराद्बहिः ॥ पितुराज्ञांसमास्थायपशुघ्नव्रतवान्वने ॥ ४७ ॥ सत्यव्रतोह्यकस्माच्चकस्यचित्कारणा न्नृपः ॥ वसिष्ठेचाधिकंमन्युंधारयामासनित्यदा ॥ ४८ ॥ त्यज्यमानंवनेपित्राधर्मिष्ठंचप्रियंसुतं ॥ निवारयामा समुनिर्वसिष्ठःकारणेनह ॥ ४९ ॥ पाणिग्रहणमंत्राणांनिष्ठास्यात्सप्तमेपदे ॥ जानन्नपिसधर्मात्माविप्रदारा परिग्रहे ॥ ५० ॥ कस्मिंश्चिद्दिवसेरण्येमृगाभावेमहीपतिः ॥ वसिष्ठस्यचगांदोग्ध्रीमपश्यद्वनमध्यगां ॥ ५१ ॥

तदित्युक्तमाहेतिचेत्तदाह पाणिग्रहणेति सप्तमेपदेसप्तपदीकर्मयदास्यात्तदापाणिग्रहणमंत्राणांनिष्ठासमाप्तिर्भवतिततःपूर्वंकन्यापहारेतुनान्यस्य पत्नीअपहृताभवतियन्यथाभवतीतिनापहारेदोषायेतिभावः इदंविप्रदाराणामपरिग्रहेअपहाराभावेकारणंधर्मात्माजानान्नपिवसिष्ठोननिवा रयामासेतितस्मिन्मन्युकोपेतिभावः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

[illegible]णार्थं ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ मस्तके शंकवः पापचिन्हानि कुष्ठरूपसंतित्यर्थः ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥

[illegible]स्तुक्रोधान्मोहाद्वदस्युक्त ॥ वृक्षेबबंधतन्मांसंनीत्वास्वयमभक्षयत् ॥ ५२ ॥ ऋषिपत्नी
[illegible]भोजयामासततदा ॥ शंकमानामृगस्येतिनगोरितिपसुव्रत ॥ ५३ ॥ वसिष्ठस्तुहतांदोग्ध्रींज्ञा
त्वाक्रुद्धस्तमब्रवीत् ॥ दुरात्मन्किंकृतंपापंधेनुघातात्पिशाचवत् ॥ ५४ ॥ एवंतेशंकवःक्रूराःपतंतुत्वरितास्त्रयः
[illegible]धाद्दारहरणात्पितुःक्रोधात्तथाभृशं ॥ ५५ ॥ त्रिशंकुरितिनाम्नावैभुविख्यातोभविष्यसि ॥ पिशाचरूपमा
त्मानंदर्शयन्सर्वदेहिनां ॥ ५६ ॥ व्यासउवाच ॥ एवंशप्तोवसिष्ठेनतदासत्यव्रतोनृपः ॥ चचारचतपस्तीव्रंत
स्मिन्नेवाश्रमेस्थितः ॥ ५७ ॥ कस्माच्चिन्मुनिपुत्रात्तुप्राप्यमंत्रमनुत्तमं ॥ ध्यायन्भगवतींदेवींप्रकृतिंपरमांशि
वां ॥ ५८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेदशमोध्यायः ॥ १० ॥ जनमेजयउवाच ॥ वसिष्ठेनच
शप्तोसौत्रिशंकुर्नृपतेःसुतः ॥ कथंशापाद्विनिर्मुक्तस्तन्मेब्रूहिमहामते ॥ १ ॥ व्यासउवाच ॥ सत्यव्रतस्तथाश
प्तःपिशाचत्वमवाप्तवान् ॥ तस्मिन्नेवाश्रमेतस्थौदेवीभक्तिपरायणः ॥ २ ॥ कदाचिन्नृपतिस्तत्रजप्त्वामंत्रंन
वाक्षरं ॥ होमार्थंब्राह्मणान्गत्वाप्रणम्योवाचभक्तितः ॥ ३ ॥ भूमिदेवाःशृणुध्वंवैवचनंप्रणतस्यमे ॥ ऋत्वि
जोममसर्वेत्रभवंतःप्रभवंतुह ॥ ४ ॥ जपस्यचदशांशे[illegible]विधानतः ॥ भवद्भिःकार्यसिद्ध्यर्थंवेदविद्भिः
कृपापरैः ॥ ५ ॥ सत्यव्रतोहंनृपतेःपुत्र[illegible] [illegible]र्युंसर्वथासुखहेतवे ॥ ६ ॥ तच्छ्रुत्वा
ब्राह्मणास्तत्रतमूचुर्नृपतेःसुतं ॥ [illegible]

॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ५८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेतिलके [illegible]

[illegible]वर्ण्यते ॥ २ ॥ वसिष्ठेनशप्तो [illegible]

[illegible]स्थानकं ॥ प्रोच्यतेयत्रमाहिमाभगव

॥ ६ ॥ ७ ॥ ॥ छ ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ विज्ञाने टी.अ. ११

॥ व्यासउवाच ॥ तन्नि

९ ॥ पित्राचाहंपरित्यक्तः

पृथुतरांकृत्वाचितांकाष्ठैर्नृपात्म

ज ॥ सस्मारचंडिकांदेवींप्रवेशमनुचिंतयन् ॥ . मायांचितांप्रज्वालितांपुरः ॥ कृत्वास्ना

त्वाप्रवेशार्थस्थितःप्रांजलिरग्रतः ॥ १२ ॥ ज्ञात्वाभगवतीतं रमर्तुकामंमहीपतिं ॥ आजगामतदाकाशंप्रत्य

क्षंतस्यचाग्रतः ॥ १३ ॥ दत्वाथदर्शनंदेवीतमुवाचनृपात्मजं ॥ सिंहारूढामहाराजमेघगंभीरयागिरा ॥१४॥

किंत्वव्यवसितंसाधोहुताशेमातनुंत्यज ॥ स्थिरोभवमहाभाग तातेजरसान्वितः ॥ १५ ॥ राज्यंदत्वावनेतु

यगतास्तितपसेकिल ॥ विषादंत्यजहेवीरपरश्वोहनिभूपते ॥ १६॥ नेतुंत्वामागमिष्यंतिसचिवाश्चपितुस्तव

॥ मत्प्रसादात्पितात्वामभिषिच्यनृपासने ॥ १७ ॥ जित्वाकमंब्रह्मलोकंगमिष्यत्येषनिश्चयः ॥ इत्युक्त्वातं

तदादेवीतत्रैवांतरधीयत ॥ १८ ॥ राजपुत्रोविरमितोमरणात्पावकात्ततः ॥ अयोध्यायांतदागत्यनारदेनम

हात्मना ॥ १९ ॥ वृत्तांतःकथितःसर्वोराज्ञेसत्वरमादितः ॥ श्रुत्वाराजाथपुत्रस्यतंतथामरणोद्यमं ॥२०॥ खेद

मायातिमनसाशुशोचबहुधानृपः ॥ सचिवानाहधर्मात्मापुत्रशोकपरिप्लुतः ॥२१॥ ज्ञातंभवद्भिरत्युग्रंपुत्रस्य

मेचेष्टितं ॥ त्यक्तोमयावनेधीमान्पुत्रःसत्यव्रतोमम ॥२२॥ आज्ञयासौगतःसद्योराज्यार्हःपरमार्थवित् ॥ स्थित

[illegible]

॥२१॥

[illegible] ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ मुखोद्भवाः ब्राह्मणाः ब्राह्मणोस्यमुखमासीदिति ॥ ३३ ॥

[illegible]निषिद्धःसंस्थितःपुनः ॥ तस्मात्त्वच्छंतुशीघ्रंज्येष्ठपुत्रंमहाबलं ॥२५ ॥ आश्वास्यवचनै
[illegible]मयैसुतोअभिषिच्यसुतंराज्येऔरसंपालनक्षमं ॥२६॥ अनंतास्यामिशांतोइंतपसेकृतनिश्चयः॥
इत्युक्त्वामंत्रिणःसर्वान्प्रेषयामासपार्थिवः ॥ २७॥तस्यैवानयनार्थेहिप्रीतिप्रवणमानसः ॥ तेगत्वातंसमा
श्वास्यमंत्रिणःपार्थिवात्मजं ॥ २८ ॥ अयोध्यायांमहात्मानंमानपूर्वंसमानयन् ॥ दृष्ट्वासत्यव्रतंराजादुर्बलंम
लिनांबरं ॥२९॥जटाजूटधरंक्रूरंचिंतातुरमचिंतयत् ॥ किंकृतंनिष्ठुरंकर्ममयापुत्रोविवासितः ॥३० ॥ राज्या
ईश्चातिमेधावीजानताधर्मनिश्चयं ॥इतिसंचिंत्यमनसातमालिंग्यमहीपतिः ॥३१ ॥ आसनेस्वसमीपस्थेस
माश्वास्योपवेशयत् ॥ उपविष्टंसुतंराजाप्रेमपूर्वमुवाचह ॥ ३२॥ प्रेमगद्गदयावाचानीतिशास्त्रविशारदः ॥ रा
जोवाच ॥ पुत्रधर्मेमतिःकार्यामाननीयामुखोद्भवाः ॥ ३३ ॥ न्यायागतंधनंग्राह्यंरक्षणीयाःसदाप्रजाः ॥ ना
सत्यंक्वापिवक्तव्यंनामार्गेगमनंक्वचित् ॥ ३४ ॥ कर्तव्यापूजनीयानांपूजाचैवतपस्विनः ॥ हंतव्यादस्यवःक्रू
राइंद्रियाणांतथाजयः ॥ ३५॥ कर्तव्यःकार्यसिद्ध्यर्थंराज्ञापुत्रसदैवहि ॥ मंत्रस्तुसर्वथागोप्यःकर्तव्यःसचिवैः
सह ॥३६॥नोपेक्ष्योल्पोपिकृतिनारिपुःसर्वात्मनासुत॥ नविश्वसेत्परासक्तंसाचिवंचतथानतां॥३७॥चाराःसर्व
त्रसंतव्याःशत्रुमित्रेषुसर्वथा ॥धर्मेमतिश्चकर्त[illegible] ॥३८॥शुष्कवादोनकर्तव्योदुष्टसंगंच
वर्जयेत् ॥ यष्टव्याविविधायज्ञाः[illegible] [illegible]णंद्यूतरतंनरं॥अत्यादरोनक
र्तव्यामृगयायांकदाचन॥४[illegible] [illegible]त्प्रजास्तेभ्यश्चरक्षयेत् ४१॥

[illegible] ॥ ६४ ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ ४२ ॥ ॥७॥ ॥ [illegible] ॥

 ॥ ४१ ॥ सुदीक्षित:मुहूर्तेशेषे
श्रूयते कश्चिदृषिः प्रवासीकश्चित्स्वर
रंते शुकादयः कल्पपर्यंतंस्वर्गभोगंभुक्त्वा

ब्राह्मेमुहूर्तेकर्तव्यमुत्थानंसर्वथासदा॥ ... थां ॥४२॥ पराशक्तेःपरांपूजांभ
क्त्यांकुर्यात्सुदीक्षितः॥पूतैतज्जन्मसाफल्यंपराशं ... ४३॥सकृत्कृत्वामहापूजांदेवीपादजलंपिब
न् ॥ मजातुजननीगर्भेगच्छेदितिविनिश्चयः ॥ ४४ ॥ सर्वदृश्यमहादेवीद्रष्टासाक्षीचसैवहि ॥ इतितद्भावभ
रितास्तिष्ठेन्निर्भयचेतसा ॥ ४५ ॥ कृत्वानित्यविधिंसम्यग्गंतव्यंसदसिद्विजान् ॥ समाहूयचप्रष्टव्योधर्मशा
स्त्रविनिर्णयः ॥ ४६ ॥ संपूज्यब्राह्मणान्पूज्यान्वेदवेदांतपारगान् ॥ गोभूहिरण्यादिकंचदेयंपात्रेषुसर्वदा
॥ ४७ ॥ अविद्वान्ब्राह्मणःकोपिनैवपूज्यःकदाचन ॥ आहारादधिकंनैवदेयंमूर्खायकर्हिचित् ॥ ४८ ॥ नवा
लोभाच्चयपुत्रकर्तव्यंधर्मलंघनं ॥ अतःपरंनकर्तव्यंकचिद्विप्रावमाननं ॥ ४९ ॥ ब्राह्मणाभूमिदेवाश्चमान
नीयाःप्रयत्नतः ॥ कारणंक्षत्रियाणांचद्विजाएवनसंशयः ॥ ५० ॥अद्भ्योग्निर्ब्रह्मणःक्षत्रमश्मनोलोहमुत्थितं॥
तेषांसर्वत्रगंतेजःस्वासुयोनिषुशाम्यति ॥ ५१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ति अत्रह्येवंपुराणांतरेकथा
॥त्यवत्तीर्थतृषिताःपपुः देहपातोत्त
॥शशबिंदुहरिश्चंद्रांबरीषादयोमैत्राय

णीयश्रुतिप्रसिद्धाःपरमज्ञानिनोराजानोऽभूवन् केचित्खगाः कण्वजातूकर्ण्यकात्यायनासुरिपंचशिखवैशंपायनापस्तंबहारीतादयोमुनयोज्ञानिन व
राअभूवन्निति ॥ ४७ ॥ ... तदुक्तंमुंडमालायां भूतानिदुर्गाभुवनानिदुर्गान
राः ... र्गासत्यादपरंनकिंचित् ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ तत्रप्रमाणमाह
... स्वासुयोनिषु ... शाम्यतिनतत्रपराक्रमंदर्शयतीत्यर्थः ॥ ५१ ॥ ॥ छ ॥

...ध्यायः ॥२१॥ चतुः षष्टि श्री कवर्यै विश्वामित्र प्रतापतः ॥ त्रिशंकोः स
...मनीयाम् ... ॥दानेनविनयेनैवसर्वथाभूतिमिच्छता॥५२॥ दंडनीतिःसदाकार्या
... ॥ कोशस्यसंग्रहःकार्योन्यूनंन्यायागतस्यह ॥ ५३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेस
...ध्यायः ॥ ११ ॥ व्यासउवाच ॥ एवंप्रबोधितःपित्रात्रिशंकुःप्रणतोनृपः ॥ तथेतिपितरं
प्राह...गिरा ॥ १॥ विप्रानाहूयमंत्रज्ञान्वेदशास्त्रविशारदान् ॥ अभिषेकार्यसंभारान्कारयामासस
त्वरं ॥ २ ॥ सलिलंसर्वतीर्थानांसमानाय्यविशांपतिः ॥ प्रकृतीश्चसमाहूयसामंतान्भूपतींस्तथा ॥ ३ ॥ पु
...विधिवत्तस्मैददावासनमुत्तमं ॥ अभिषिच्यसुतंराज्येत्रिशंकुंविधिवत्पिता॥४॥तृतीयमाश्रमंपुण्यंजगा
...भार्ययायुतः ॥ वनेत्रिपथगाकूलेचचारदुश्चरंतपः ॥ ५ ॥ कालेप्राप्तेययौस्वर्गंपूजितस्त्रिदशैरपि ॥ इंद्रास
नसमीपस्थोराजरविवत्सदा ॥ ६ ॥ राजोवाच ॥ पूर्वंभगवताप्रोक्तंकथायोगेनसांप्रतं ॥ सत्यव्रतोवसिष्ठेन
शप्तोदोषत्रिधा(?)किल ॥ ७ ॥ कुपितेनपिशाचत्वंप्रापितोगुरुणाततः ॥ कथंमुक्तःपिशाचत्वादित्येतत्संशयः
प्रभो ॥ ८ ॥ नसिंहासनयोग्योहिभवेच्छापसमन्वितः ॥ मुनिनामोचितःशापात्केनान्येनचकर्मणा ॥ ९ ॥
एतन्मेब्रूहिविप्रर्षेशापमोक्षणकारणं ॥ आनीतस्तुकथंपित्रास्वगृहेतादृशाकृतिः ॥ १० ॥ व्यासउवाच ॥ व
सिष्ठेनचशप्तोसौसद्यःपैशाचतांगतः ॥ दर्...स्वंचशा... ...भयंकरः ॥ ११ ॥ सदैवोपासितादेवी
...सत्यव्रतेनह ॥ तयाप्रसन्न... ...पिशाचत्वंगतंतस्यपापंचैवक्षयंग
...विप्राप्या...तेजस्वीसं... ॥ ...॥ ॥ ...॥
...॥२॥ अभिषिं... ॥५ ॥६॥७॥८॥ केनान्येन
...सुनि ॥ १२ ॥ १३ ॥

वसिष्ठोऽपि प्रसन्नात्माजातः ॥१४॥ राज्यं शशासध

र्मात्मा मृते पितरि पार्थिव ॥ ईजे · · · वाथ हरिश्चंद्रः सुशोभनः ॥

लक्षणैः शास्त्रनिर्दिष्टैः संयुतश्चातिसुंदर · · · यवोपतिः ॥ मानुषेण शरीरेण स्वर्गं

भोक्तुमलोदधे ॥१७॥ वसिष्ठस्याश्रमं गत्वा · · · उवाच वचनं प्रीतः कृतांजलिपुटस्तदा ॥१८॥

राजोवाच ॥ ब्रह्मपुत्र महाभाग सर्वमंत्रविशारद ॥ विज्ञप्तिं मे सुमनसा श्रोतुमर्हसि तापस ॥ १९ ॥ इच्छा मे घस

मुत्पन्ना स्वर्गलोकसुखाय च ॥ अनेनैव शरीरेण भोगान्भोक्तुममानुषान् ॥२०॥ अप्सरोभिश्च संवासः क्रीडितुं

नंदने वने ॥ देवगंधर्वगानं च श्रोतव्यं मधुरं किल ॥२१॥ याजय त्वं मखेनाशु तादृशेन महामुने ॥ यथानेन शरीरे

ण वसेल्लोकं त्रिविष्टपं ॥ २२ ॥ समर्थोऽसि मुनिश्रेष्ठ कुरु कार्यं ममाधुना ॥ प्रापयाशु मखं कृत्वा देवलोकं दुरासदं

॥ २३ ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ राजन्मानुषदेहेन स्वर्गे वासः सुदुर्लभः ॥ मृतस्य हि ध्रुवं स्वर्गः कथितः पुण्यकर्मणा

॥२४॥ तस्मादिमेमि सर्वज्ञ दुर्लभाच्च मनोरथात् ॥ अप्सरोभिश्च संवासो जीवमानस्य दुर्लभः ॥२५॥ कुरु यज्ञा

न्महाभाग मृतः स्वर्गमवाप्स्यसि ॥ व्यास उवाच ॥ इत्याकर्ण्य वचस्तस्य राजा परमदुर्मनाः ॥२६॥ उवाच व

चनं भूयो वसिष्ठं पूर्वरोषितं ॥ न त्वं याजयसे ब्रह्मन्गर्वाविशाद्ब्रमां यदि ॥२७॥ अन्यं पुरोहितं कृत्वा यक्ष्येऽहं किल सां

प्रतं ॥ तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य वसिष्ठः कोपसंयुतः ॥२८॥ शशाप भूपतिं चेति चांडालो भव दुर्मते ॥ अनेन त्वं शरीरे

ण श्वपचो भव सत्वरं ॥२९॥ स्वर्गं कांक्षन पापिष्ठ सुरभीवधदूषित ॥ ब्रह्मपत्नीहर स्वेच्छिन्न धर्ममार्ग विदूषक ॥ ३०

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ उच्छिन्नधर्ममार्गे

· · · उच्छिन्न · · · इत्यर्थः · सुरभिवधदूषितत्वं ब्रह्मपत्नीहरत्वं च पूर्वमुपपादितं ॥ ३० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥३१॥३२॥३३॥ [illegible]शक्त्युपासकवसिष्ठशापेनजातमित्याह शक्त्युपासकरोषेणेति ॥३४ ॥ तस्माच्छक्तिभक्तापराधंनकुर्या दित्याह [illegible]मिति अयंचवसिष्ठोगायत्र्युपासकत्वात्पराशक्तिभक्तइत्याह गायत्रीति ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥

मृतस्यस्वर्गगतिःपापमृतस्यापिकथंचन ॥व्यासउवाच ॥इत्युक्तोगुरुणाराजन्त्रिशंकुस्तत्क्षणादपि ॥३१॥तत्र तेनशरीरेणबभूवश्वपचाकृतिः ॥ कुंडलेश्ममयेवापिजातेतस्यचतत्क्षणात् ॥ ३२ ॥ देहेचंदनगंधश्चाविट्गंधो ह्यभवत्तदा ॥ नीलवर्णेथसंजातेदिव्येपीतांबरेतनौ ॥ ३३॥ गजवर्णोभवद्देहःशापात्तस्यमहात्मनः ॥ शक्त्यु पासकरोषेणफलमेतदभून्नृप॥३४॥ तस्माच्छ्रीशक्तिभक्तोहिनावमान्यःकदाचन ॥ गायत्रीजपनिष्ठोहिवसि ष्ठोमुनिसत्तमः॥३५ ॥ दृष्ट्वानिंद्यंनिजंदेहंराजादुःखमवाप्तवान् ॥ नजगामगृहेदीनोवनमेवाभितोययौ॥३६॥ चिंतयामासदुखार्तस्त्रिशंकुःशोकविव्हलः॥किंकरोमिक्वगच्छामिदेहोमेतीवनिंदितः॥३७॥ कर्तव्यंनैवपश्यामि येनमेदुःखसंक्षयः ॥ गृहेगच्छामिचेत्पुत्रःपीडितोह्यभविष्यति॥३८॥ भार्यापिश्वपचंदृष्ट्वानांगीकारंकरिष्यति ॥ सचिवानादरिष्यंतिवीक्ष्यमामीदृशंपुनः ॥ ३९ ॥ ज्ञातयोबंधुवर्गश्चसंगतोनभजिष्यति ॥ सर्वैस्त्यक्तस्य मेनूनंजीवितान्मरणंवरं॥४०॥विषंवाभक्षयित्वाद्यपतित्वावाजलाशये॥ कृत्वावाकंठपाशंचदेहत्यागंकरोम्यहं ॥४१॥अग्नौवाज्वलितेदेहंजुहोमिविधिवद्बलात् ॥ कृत्वावानशनंप्राणांस्त्यजामिदूषितान्भृशं ॥ ४२॥ आत्मह त्याभवेन्नूनंपुनर्जन्मनिजन्मनि॥ श्वपचत्वंचश [illegible] ऽपि ॥४३॥ पुनर्विचार्यभूपालश्चेतसासम चिंतयत् ॥ आत्महत्यानकर्तव्या

॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ४० ॥ [illegible] ॥४२॥ यदिप्राणां [illegible]पुनरपि

नेतत्राह जन्मनिजन्मनीति प्रतिज

॥ ७ ॥ ७ ॥ ७ ॥

भोक...वकृतंकर्मदेहेना

॥२४॥ गादन्यथानक्षयोभवेत् ॥ तस्म...

वनंतथा ॥ स्मरणंचांबिकायास्तुसाधून...

ल्कदाचित्तुभवेत्साधुसमागमः ॥४८ ॥ इतिसंचि...

त्रैवसंस्थितः ॥ ४९ ॥ हरिश्चंद्रस्तदाज्ञात्वापितुःशापस्यकारणं ॥ दुःखितःसचिवांस्तत्रप्रेषयामासपार्थिवः

॥ ५० ॥ सचिवास्तत्रगत्वाशुतमूचुःप्रश्रयान्विताः ॥ प्रणम्यश्वपचाकारंनिःश्वसंतंमुहुर्मुहुः ॥५१॥ राजन्पु

त्रेणतेनूनंप्रेषितान्समुपागतान् ॥ अवेहिसचिवांस्त्वंनोहरिश्चंद्राज्ञयास्थितान् ॥५२॥युवराजसुतःप्राहयत्त

च्छृणुनराधिप ॥ आनयध्वंनृपंयूयंसंमान्यपितरंमम ॥५३॥ तस्माद्राजन्समागच्छराज्यंप्रतिगतव्यथः॥से

वांसर्वेकरिष्यंतिसचिवाश्चप्रजास्तथा ॥ ५४ ॥ गुरुंप्रसादयिष्यामःसयथातुदयेतवै ॥ प्रसन्नोसौमहातेजा

दुःखशांतिंकरिष्यति ॥ ५५ ॥ इतिपुत्रेणतेराजन्कथितंबहुधाकिल ॥ तस्माद्गमनमेवाशुरोचतांनिजसद्मनि

॥ ५६ ॥ व्यासउवाच ॥ इतितेषांनृपःश्रुत्वाभाषितंश्वपचाकृतिः ॥ स्वगृहंगमनायासौनमतिंकृवानदः ॥

॥ ५७ ॥ तानुवाचतदावाक्यंव्रजंतुसचिवाःपुरं ॥ गत्वापुत्रंमहाभागाब्रुवंतुवचनान्मम ॥ ५८ ॥ नागमिष्या

म्यहंपुत्रकुरुराज्यमतंद्रितः ॥ मानयन्ब्राह्मणान्देवान्यजन्यज्ञैरनेकशः ॥ ५९ ॥ नाहंश्वपचवेषेणगर्हितेनम

हात्मभिः ॥ आगमिष्याम्ययोध्यायांसर्वेगच्छंतुमाचिरं ॥ ६० ॥ पुत्रंसिंहासनेस्थाप्यहरिश्चंद्रंमहाबलं ॥

कुर्वंतुराज्यकर्माणिमंत्रिणस्तत्रममाज्ञया ॥ ६१ ॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥

...प्रारब्धकर्मणांभो ...पुण्याश्रमाभ्याशेतीर्थानांसे ...नंकरिष्यामिवनेवसन्॥भाग्ययोगा ...साल्यक्त्वास्वनगरंनृपः॥ गंगातीरेगतःकामंशोचंस्त

॥ ४९ ॥ सचिवानिति स्वापे

...तिलकान्तर्गताः श्लोकाः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥

॥६२॥६३॥६४॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलके सप्तमस्कंधे द्वादशोध्यायः ॥१२॥ द्विषष्टिश्लोकवती हरिश्चंद्रे नृपेसति ॥ त्रिशंकोः कौशिकस्मानिर्गमनमुदीर्यते ॥१॥ हरिश्चंद्रस्यराज्याभिषेके कृतेसत्यनंतरंवृत्तमाह हरिश्चंद्रइति ॥१॥२॥३॥४॥ अस्मिन्समयेतपश्चर्यार्थंबहु

इत्यादिश्चास्ततस्तेतुरुरुदुश्चातुराभृशं ॥ सचिवानिर्ययुस्तूर्णंनत्वातेच्यवनाश्रमात् ॥६२॥ अयोध्यायामुपागत्यपुण्येन्हिविधिपूर्वकं ॥ अभिषेकंतदाचक्रुर्हरिश्चंद्रस्यमूर्धनि ते ॥६३॥ अभिषिक्तस्तुतेजस्वीसचिवैश्चनृपाज्ञया ॥ राज्यंचकारधर्मिष्ठःपितरंचिंतयन्भृशं ॥६४॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेद्वादशोध्यायः ॥ १२ ॥ राजोवाच ॥ हरिश्चंद्रःकृतोराजासचिवैर्नृपशासनात् ॥ त्रिशंकुस्तुकथंमुक्तस्तस्माच्चांडालदेहतः ॥ १ ॥ मृतोवावनमध्येतुगंगातीरेपरिप्लुतः ॥ गुरुणावाकृपांकृत्वाशापात्तस्माद्विमोचितः ॥ २ ॥ एतद्वृत्तांतमखिलंकथयस्वममाग्रतः ॥ चरितंतस्यनृपतेःश्रोतुकामोस्मिसर्वथा ॥ ३ ॥ व्यासउवाच ॥ अभिषिक्तंसुतंकृत्वाराजासंतुष्टमानसः ॥ कालातिक्रमणंतत्रचकारचिंतयञ्शिवां ॥ ४ ॥ एवंगच्छतिकालेतुतपस्तप्त्वासमाहितः ॥ द्रष्टुंदारान्सुतादींश्चतदागात्कौशिकोमुनिः ॥ ५ ॥ आगत्यस्वजनंदृष्ट्वासुस्थितंमुदमाप्तवान् ॥ भार्यांपप्रच्छमेधावीस्थितामग्रेसपर्यया ॥ ६ ॥ दुर्भिक्षेतुकथंकालस्त्वयानीतःसुलोचने ॥ अन्नंविनात्विमेबालाःपालिताःकेनतद्वद ॥ ७ ॥ अहंतपसिसंबद्धोनागतःशृणुसुंदरि ॥ किंकृतंतुत्वयाकांतेविनाद्रव्येणशोभने ॥ ८ ॥ मयाचिंताकृतातत्रश्रुत्वादुर्भिक्षमद्भुतं ॥ नागतोहंविचार्यैवंकिंकरिष्यामिनिर्धनः ॥ ९ ॥ अहमप्यतिवामोरुपीडितःक्षुधयावने ॥ प्रविष्टश्चौरभावेनकुत्रचिच्छ्वपचालये ॥ १० ॥ श्वपचंनिद्रितंदृष्ट्वाक्षुधयापीडितोभृशं ॥ महानसंपरिज्ञायभक्ष्यार्थंसमुपस्थितः ॥ ११ ॥ यदाभांडंसमुद्घाट्यपक्वंश्वतनुजामिषं ॥ गृण्हामिभक्षणार्थायतदादृष्टस्तुतेनवै ॥ १२ ॥

कालंगतोविश्वामित्रःस्वगृहमागतइत्याह एवंगच्छतीति ॥ ५ ॥ ६ ॥ विश्वामित्रोदुर्भिक्षकालवृत्तांतंभार्यांपृच्छति दुर्भिक्षेत्विति ॥ ७ ॥ ॥ ८ ॥ ९ ॥ इत्थंभार्यावृत्तांतंपृष्ट्वास्ववृत्तांतमाह अहमप्यतीति ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥ द्विजत्वेब्राह्मणत्वंचेति द्विजत्वेसत्यपिब्राह्मणत्वंदुर्लभमित्यर्थः ॥१८॥१९॥२०॥ मायातुमागच्छतुमाश

पृष्टःकस्त्वंकथंप्राप्तोगृहेमेनिशिसादरं ॥ ब्रूहिकार्यंकिमर्थंत्वमुद्घाटयसिभांडकं ॥ १३ ॥ इत्युक्तःश्वपचेनाहंक्षुधयापीडितोभृशं ॥ तमवोचंसुखंशांतेकामंगद्गदयागिरा ॥ १४ ॥ ब्राह्मणोहंमहाभागतापसःक्षुधयार्दितः ॥ चौरभावमनुप्राप्तोभक्ष्यंपश्यामिभांडके ॥ १५ ॥ चौरभावेनसंप्राप्तोऽस्म्यतिथिस्तेमहामते ॥ क्षुधितोस्मिददस्वाज्ञांमांसंभक्षामिसंस्कृतं ॥ १६ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ श्वपचस्तुवचःश्रुत्वामामुवाचसुनिश्चितं ॥ भक्षंमाकुरुवर्णाग्र्यजानीहिश्वपचालयं ॥ १७ ॥ दुर्लभंखलुमानुष्यंतत्रापिचद्विजन्मता ॥ द्विजत्वेब्राह्मणत्वंचदुर्लभंवेत्सिकिंनहि ॥ १८ ॥ दुष्टाहारोनकर्तव्यःसर्वथालोकमिच्छता ॥ अग्राह्यामनुनाप्रोक्ताःकर्मणासप्तचांत्यजाः ॥ १९ ॥ त्याज्योहंकर्मणाविप्रश्वपचोनात्रसंशयः ॥ निवारयामिभक्ष्यात्त्वांनलोभेनांजसाद्विज ॥ २० ॥ वर्णसंकरदोषोयंमायातुत्वांद्विजोत्तम ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ सत्यंवदसिधर्मज्ञमतिस्तेविशदांत्यज ॥ २१ ॥ तथाप्यापदिधर्मस्यसूक्ष्ममार्गंब्रवीम्यहं ॥ देहस्यरक्षणंकार्यंसर्वथायदिमानद ॥ २२ ॥ पापस्यांतेपुनःकार्यंप्रायश्चित्तंविशुद्धये ॥ दुर्गतिस्तुभवेत्पापादनापदिनचापदि ॥ २३ ॥ मरणात्क्षुधितस्याथनरकोनात्रसंशयः ॥ तस्मात्क्षुधापहरणंकर्तव्यंशुभमिच्छता ॥ २४ ॥ तेनाहंचौर्यधर्मेणदेहंरक्षेप्ययथांत्यज ॥ अवर्षणेचचौर्येणयत्पापंकथितंबुधैः ॥ २५ ॥ योनवर्षतिपर्जन्यंतत्तुतस्मैभविष्यति ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ इत्युक्तेवचनेकांतेपर्जन्यःसहसापतत् ॥ २६ ॥ गगनाद्धस्तिहस्ताभिर्धाराभिरभिकांक्षितः ॥ मुदितोहंचनंवीक्ष्यवर्षंतंविद्युतासह ॥ २७ ॥ तदाहंतद्गृहंत्यक्त्वानिःसृतःपरयामुदा ॥ कथयत्वंवरारोहेकालोनीतस्त्वयाकुथं ॥ २८ ॥

ब्दोनिषेधार्थकः ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ असदुपायेमृत्यपियःक्षुधितःप्राणं [illegible] करोतिस नरकंप्राप्नोतीत्याहे [illegible] मरणादिति ॥ २४ ॥
॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ नीवारार्थं अरण्येभवाः श्यामाकानेति ... तिनीवारा ... ॥ ... फलंनीरंरूपंकिंचिदुदरपूर्त्यर्थंपरि

कातरःपरमःक्रूरःक्षयकृत्प्राणिनामिह ॥ व्यासउवाच ॥ इतितस्यवचः श्रुत्वापतिमाहप्रियंवदा ॥ यथाशृणु मयानीतःकालःपरमदारुणः ॥ गतेत्वयिमुनिश्रेष्ठदुर्भिक्षंसमुपागतं ॥३०॥ अन्नार्थंपुत्रकाःसर्वेबभूवुश्चातिदुःखिताः ॥ क्षुधितान्बालकान्वीक्ष्यनीवारार्थंवनेवने ॥ ३१ ॥ भ्रांताहंचिंतयाविष्टाकिंचित्प्राप्तंफलंतदा ॥ एवं चकतिचिन्मासानीवारेणातिवाहिताः ॥३२॥ तदभावेमयाकांताचिंतितंमनसापुनः ॥ नभिक्षाकिलदुर्भिक्षेनीवारानापिकानने ॥३३॥नवृक्षेषुफलान्यासुर्नमूलानिधरातले॥क्षुधयापीडिताबालारुदंतिभृशमातुराः ॥३४॥ किंकरोमिक्वगच्छामिकिंब्रवीमिक्षुधार्दितान् ॥ एवंविचिंत्यमनसानिश्चयस्तुमयाकृतः॥३५॥ पुत्रमेकंददाम्यद्यकस्मैचिद्धनिनेकिल ॥ गृहीत्वातस्यमौल्यंतुतेनद्रव्येणबालकान् ॥३६ ॥ पालयेहंक्षुधार्तांस्तुनान्योपायोस्तिपालने ॥ इतिसंचिंत्यमनसापुत्रोयंप्रहितोमया ॥३७॥ विक्रयार्थंमहाभागक्रंदमानोभृशातुरः ॥ क्रंदमानंगृहीत्वेनंनिर्गताहंगतत्रपा ॥३८ ॥ तदासत्यव्रतोमार्गेमामुद्वीक्ष्यभृशातुरां ॥ पप्रच्छसचराजर्षिःकस्माद्रोदितिबालकः ॥ ३९ ॥ तदाहंतमुवाचेदंवचनंमुनिसत्तम ॥ विक्रयार्थंनीयतेसौबालकोद्यमयानृप ॥ ४० ॥ श्रुत्वामेवचनंराजादयार्द्रहृदयस्ततः ॥मामुवाचगृहंयाहिगृहीत्वैनंकुमारकं॥४१॥भोजनार्थंकुमाराणामामिषंविहितंतव ॥प्रापयिष्याम्यहंनित्यंयावन्मुनिसमागमः ॥४२ ॥ अहन्यहनिभूपालोवृक्षेस्मिन्मृगसूकरान् ॥ विन्यस्ययातिहत्वासौप्रत्यहंदययान्वितः ॥ ४३ ॥ तेनैवबालकाःकांतपालिताबृजिनार्णवात् ॥ वसिष्ठेनाथशप्तोसौभूपतिर्ममकारणात् ॥ ४४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

मितं ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ७ ॥ ७ ॥

 ॥ ४५ ॥ ४६॥४७ ॥ तस्माद्रक्षेति तस्मात्श्वपचत्वाद्रक्षणमित्यर्थः॥ ४८ ॥ ४९ ॥कांतारात्संकटात् ॥ ५०॥ ॥ ५१ ॥५२ ॥

कस्मिंश्चिद्दिवसेमांसंनप्राप्तंतेनकानने ॥ हतादोग्ध्रीवसिष्ठस्यतेनासौकुपितोमुनिः ॥ ४५ ॥ त्रिशंकुरितिभू
पस्यकृतंनाममहात्मना ॥ कुपितेनवधाद्धेतोश्चांडालश्चकृतोनृपः ॥ ४६ ॥ तेनाहंदुःखिताजातातस्यदुःखे
नकौशिक ॥ श्वपचत्वमसौप्राप्तोमत्कृतेनृपनंदनः ॥ ४७ ॥ येनकेनाप्युपायेनभवतानृपतेःकिल॥तस्माद्रक्षा
प्रकर्तव्यातपसाप्रबलेनह ॥४८॥व्यासउवाच ॥इतिभार्यावचःश्रुत्वाकौशिकोमुनिसत्तमः ॥ तामाहकामिनीं
दीनांसांत्वपूर्वमरिंदम ॥ ४९ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ मोचयिष्यामितंशापान्नृपंकमललोचने ॥ उपकारःकृतो
येनकांताराद्रक्षितासिवै ॥ ५० ॥ विद्यातपोबलेनाहंकरिष्येदुःखसंक्षयं ॥ इत्याश्वास्यप्रियांतत्रकौशिकःपर
मार्थवित् ॥ ५१ ॥ चिंतयामासनृपतेःकथंस्याद्दुःखनाशनं॥ संविमृश्यमुनिस्तत्रजगामयत्रपार्थिवः ॥ ५२॥
त्रिशंकुःपक्कणेदीनःसंस्थितःश्वपचाकृतिः ॥ आगच्छंतंमुनिंदृष्ट्वाविस्मितोसौनराधिपः ॥५३ ॥ दंडवन्निपपा
तोर्व्यांपादयोस्तरसामुनेः॥ गृहीत्वातंकरेभूपंपतितंकौशिकस्तदा ॥५४॥उत्थाप्योवाचवचनंसांत्वपूर्वंद्विजो
त्तमः ॥ मत्कृतेत्वंमहीपालशप्तोसिमुनिनायतः ॥ ५५ ॥वांछितंतेकरिष्यामिब्रूहिकिंकरवाण्यहं ॥राजोवाच॥
मयासंप्रार्थितःपूर्वंवसिष्ठोमखहेतवे ॥५६ ॥ मांयाजयमुनिश्रेष्ठकरोमिमखमुत्तमं ॥ यथेष्टंकुरुविप्रेंद्रयथास्व
र्गंव्रजाम्यहं ॥५७॥अनेनैवशरीरेणशक्रलोकंसुखालयं ॥ कोपंकृत्वावसिष्ठोसौमामाहेतिसुदुर्मते॥५८॥मानु
षेणहिदेहेनस्वर्गवासःकुतस्तव ॥ पुनर्मयोक्तोभगवान्स्वर्गलुब्धेनचानघ॥५९॥ अन्यंपुरोहितंकृत्वायक्ष्ये
हंयज्ञमुत्तमं ॥ तदातेनैवशप्तोहंचांडालोभवपामर ॥ ६० ॥ ॥ ७॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

पक्कणेश्वपचग्रामेग्रामाद्बहिर्भूते ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ६१ ॥ ६२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलके सप्तमस्कंधे त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ पंचाधिके शवं चाकृत्पवैः स्वर्गगतेसति ॥ त्रिशंकौतुह

इत्येतत्कथितंसर्वंकारणंशापसंभवं ॥ ममदुःखविनाशायसमर्थोसिमुनीश्वर ॥ ६१ ॥ इत्युक्त्वाविरराम सौरा जादुःखरुजार्दितः ॥ कौशिकोपिनिराकर्तुंशापंतस्यव्यचिंतयत् ॥ ६२ ॥ इतिश्रीदेवीभा० म० सप्तमस्कंधेत्रयोदशोऽध्यायः ॥१३॥ व्यासउवाच ॥ विचिंत्यमनसाकृत्यंगाधिसूनुर्महातपाः ॥ प्रकल्प्ययज्ञसंभारान्मुनीनामंत्रयत्तदा॥१॥ मुनयस्तंमखंज्ञात्वाविश्वामित्रनिमंत्रिताः॥नागताःसर्वएवैतेवसिष्ठेननिवारिताः॥२॥गाधिसूनुस्तदाज्ञायविमनाश्चातिदुःखितः ॥ आजगामाश्रमंतत्रयत्रासौनृपतिःस्थितः ॥ ३ ॥ तमाहकौशिकःक्रुद्धोवसिष्ठेननिवारिताः ॥ नागताब्राह्मणाःसर्वेयज्ञार्थंनृपसत्तम ॥४॥ पश्यमेतपसःसिद्धिंयथात्वांसुरसद्मनि ॥ प्रापयामिमहाराजवांछितंतेकरोम्यहं ॥ ५ ॥ इत्युक्त्वाजलमादायहस्तेनमुनिसत्तमः ॥ ददौपुण्यंतदातस्मैगायत्रीजपसंभवं ॥ ६ दत्वाथसुकृतंराज्ञेतमुवाचमहीपतिः ॥ यथेष्टंगच्छराजर्षेत्रिविष्टपमतंद्रितः ॥ ७ ॥ पुण्येनममराजेंद्रबहुकालार्जितेनच ॥ याहिशक्रपुरींप्रीतःस्वस्तितेस्तुसुरालये॥ ८ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्तवतिविप्रेंद्रेत्रिशंकुस्तरसाततः ॥ उत्पपातयथापक्षीवेगवांस्तपसोबलात् ॥ ९ ॥ उत्पत्यगगनेराजागतःशक्रपुरींयदा ॥ दृष्टोदेवगणैस्तत्रक्रूरश्चांडालवेषभाक् ॥ १० ॥ कथितोसौसुरेंद्रायकोयमायातिसत्वरः ॥ गगनेदेववद्भायोदुर्दर्शःश्वपचाकृतिः ॥ ११ ॥ सहसोत्थायशक्रस्तमपश्यत्पुरुषाधमं ॥ ज्ञात्वात्रिशंकुमपिसनिर्भर्त्स्यंतरसाब्रवीत् ॥ १२ ॥ श्वपचःक्वसमायातिदेवलोकेजुगुप्सितः ॥ याहिशीघ्रंततोभूमौनात्रस्थातुंत्वयोचितं ॥ १३ ॥ इत्युक्तःस्खलितःस्वर्गाच्छक्रेणामित्रकर्शन ॥ निपपाततदाराजाक्षीणपुण्योयथामरः ॥ १४॥

रिश्चंद्रकथाप्रारभ्यतेधुना ॥ १ ॥ त्रिशंकुवाक्यंश्रुत्वाविश्वामित्रःकिंकृतवांस्तदाह विचिंत्येति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ वांछितंतेभिलषितंकरोमीत्यर्थः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ शीघ्रंभूमौयाहि ॥ १३ ॥ १४ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ चलितोपिमुनेस्तपःप्रभावेणतत्रैवास्थितइत्यर्थः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ स्वंनिवासंस्वकीयंस्थानंनयस्वेत्यर्थः ॥ २१ ॥ ओवाचेत्यत्राङ्पूर्वकःप्रयोगः त्रिशंकोःस्वर्गवासश्चस्कांदेनागरखंडेप्युक्तः तत्रब्रह्माणंप्रतिदेववाक्यं सृष्टिसृष्टासुरश्रेष्ठविश्वा

पुनःश्चुक्रोशभूपालोविश्वामित्रेतिचासकृत् ॥ पतामिरक्षदुःखार्तंस्वर्गाच्चलितमाशुगं ॥ १५ ॥ तस्यतत्क्रंदितंराजन्पततःकौशिकोमुनिः ॥ श्रुत्वातिष्ठेतिह्रोवाचपतंतंवीक्ष्यभूपतिं ॥ १६ ॥ वचनात्तस्यतत्रैवस्थितोसौगगनेनृपः ॥ मुनेस्तपःप्रभावेणचलितोपिसुरालयात् ॥ १७ ॥ विश्वामित्रोप्यपःस्पृष्ट्वाचकारेष्टिंसुविस्तरां ॥ विधातुंनूतनांसृष्टिंस्वर्गलोकंद्वितीयकं ॥ १८ ॥ तस्योद्यमंतथाज्ञात्वात्वरितस्तुशचीपतिः ॥ तत्राजगामसहसामुनिंप्रतितुगाधिजं ॥ १९ ॥ किंब्रह्मन्क्रियतेसाधोकस्मात्कोपसमाकुलः ॥ अलंसृष्ट्यामुनिश्रेष्ठब्रूहिकिंकरवाणिते ॥ २० ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ स्वंनिवासंमहीपालंच्युतंत्वद्भुवनाद्विभो ॥ नयस्वप्रीतियोगेनात्रिशंकुंचातिदुःखितं ॥ २१ ॥ व्यासउवाच ॥ तस्यतंनिश्चयंज्ञात्वातुराषाडतिशंकितः ॥ तपोबलंविदित्वोग्रमोमित्योवाचवासवः ॥ २२ ॥ दिव्यदेहंनृपंकृत्वाविमानवरसंस्थितं ॥ आपृच्छ्यकौशिकंशक्रोऽगमन्निजपुरींतदा ॥ २३ ॥ गतेशक्रेतुवैस्वर्गंत्रिशंकुसहितेततः ॥ विश्वामित्रःसुखंप्राप्यस्वाश्रमेसुस्थिरोभवत् ॥ २४ ॥ हरिश्चंद्रोथतच्छ्रुत्वाविश्वामित्रोपकारकं ॥ पितुःस्वर्गममंकामंमुदितोराज्यमन्वशात् ॥ २५ ॥ अयोध्याधिपतिःक्रीडांचकारसहभार्यया ॥ रूपयौवनचातुर्ययुक्तयाप्रीतिसंयुतः ॥ २६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

मित्रेणसांप्रतं तस्माद्वारयतंगत्वास्वयमेवपितामह तेषांतद्वचनंश्रुत्वातैरेवसहितोप्रविभिः गत्वोवाचजगन्मित्रंविश्वामित्रंमुनीश्वरं निवृत्तिंकुरुविप्रर्षेसांप्रतंवचनान्मम विश्वामित्रउवाच अनेनैवशरीरेणत्रिशंकुर्द्विजसत्तमः यदिगच्छतितेलोकेतत्सृष्टिंनकरोम्यहं ब्रह्मोवाच एषगच्छतिभूपालोमयासहत्रिविष्टपं अनेनैवशरीरेणमत्प्रसादान्मुनीश्वरेति ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ ॥ ७ ॥

॥२७॥२८॥२९॥३०॥३१॥ निर्वेदमिश्रितंवेदमिश्रितं ॥ ३२ ॥ अनपत्यत्वजंयद्दुःखंतथादुःखंसंसारेनाविद्यतइत्यन्वयः ॥ ३३ ॥

अतीतकालेयुवतीनसागर्भवतीह्यभूत् ॥ तदाचिंतातुरोराजाबभूवातीवदुःखितः ॥२७॥ वसिष्ठस्याश्रमंगत्वा
प्रणम्यशिरसामुनिं॥ अनपत्यत्वजांचिंतांगुरवेसमवेदयत्॥२८॥दैवज्ञोसिभवान्काममंत्रविद्याविशारदः॥ उ
पायंकुरुधर्मज्ञसंततेर्ममानद ॥ २९॥ अपुत्रस्यगतिर्नास्तिजानासिद्विजसत्तम ॥ कस्मादुपेक्षसेजानन्दुः
खंममचशक्तिमान् ॥३०॥ कलविंकास्त्विमेधन्यायेशिशूंल्लालयंतिहि ॥ मंदभाग्योहमनिशंचिंतयामिदिवानि
शं ॥ ३१ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्याकर्ण्यमुनिस्तस्यनिर्वेदमिश्रितंवचः ॥ संचिंत्यमनसासम्यक्तमुवाचाविधेः
सुतः ॥ ३२ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ सत्यंब्रूषेमहाराजसंसारेस्मिन्नविद्यते ॥ अनपत्यत्वजंदुःखंयत्तथादुःखमद्भु
तं ॥ ३३ ॥ तस्मात्त्वमपिराजेंद्रवरुणंयादसांपतिं ॥ समाराधययत्नेनसतेकार्यंकरिष्यति॥ ३४ ॥ वरुणाद
धिकोनास्तिदेवःसंतानदायकः ॥ तमाराधयधर्मिष्ठकार्यसिद्धिर्भविष्यति ॥ ३५ ॥ दैवंपुरुषकारश्चमाननीया
विमौनृभिः ॥ उद्यमेनविनाकार्यसिद्धिःसंजायतेकथं ॥ ३६ ॥ न्यायतस्तुनरैःकार्यउद्यमस्तत्वदर्शिभिः ॥ कृ
तेतस्मिन्भवेत्सिद्धिर्नान्यथानृपसत्तम ॥३७॥ इतितस्यवचःश्रुत्वागुरोरमिततेजसः ॥ प्रणम्यनिर्ययौराजा
तपसेकृतनिश्चयः ॥ ३८ ॥ गंगातीरेशुभेस्थानेकृतपद्मासनोनृपः ॥ ध्यायन्पाशधरंचित्तेचचारदुश्चरंतपः
॥ ३९ ॥ एवंतपस्यतस्तस्यप्रचेतादृष्टिगोचरः ॥ कृपयाभून्महाराजप्रसन्नमुखपंकजः ॥ ४० ॥ हरिश्चंद्रमु
वाचेदंवचनंयादसांपतिः ॥ वरंवरयधर्मज्ञतुष्टोस्मितपसातव ॥ ४१ ॥ राजोवाच ॥ अनपत्योस्मिदेवेशपुत्रं
देहिसुखप्रदं ॥ ऋणत्रयापहारार्थमुद्यमोयंमयाकृतः ॥ ४२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥छ॥

॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥

॥ ४३ ॥ ४४ ॥ पशुबंधेनपशुपणेन ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ममाग्रेयद्ब्रवीषिपुत्रंदास्यामीतितद्वचनंसत्यंकार्यमित्यर्थः ॥ ४८॥
॥ ४९ ॥ शैब्याशिबेरपत्यंकन्या ॥ ५० ॥दोहदोगर्भिणीमनोरथः ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ आदौजातकर्मचकारततोदानानिददा

नृपस्यवचनंश्रुत्वाप्रगल्भंदुःखितस्यच ॥ स्मितपूर्वंततःपाशीतमाहपुरतःस्थितं ॥ ४३ ॥ वरुणउवाच ॥
पुत्रोयदिभवेद्राजन्गुणीमनसिवांछितः ॥ सिद्धकार्येततःपश्चात्किंकरिष्यसिमेप्रियं ॥ ४४ ॥ यदित्वंतेन
पुत्रेणमांयजेथाविशंकितः॥पशुबंधेनतेनैवददामिनृपतेवरं ॥४५॥ राजोवाच ॥ देवमेमास्तुवंध्यत्वंयाजिष्ये
हंजलाधिप ॥ पशुंकृत्वासुतंपुत्रंसत्यमेतद्ब्रवीमिते ॥ ४६ ॥ वंध्यत्वेपरमंदुःखमसह्यंभुविमानद ॥ शोकाग्नि
शमनंनृणांतस्माद्देहिसुतंशुभं ॥ ४७ ॥ वरुणउवाच ॥ भविष्यतिसुतःकामंराजन्गच्छगृहायवै ॥ सत्यं
तद्वचनंकार्यंयद्ब्रवीषिममाग्रतः ॥४८॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्तोवरुणेनासौहरिश्चंद्रोगृहंययौ ॥ भार्यायैक
थयामासवृत्तांतंवरदानजं॥४९॥तस्यभार्याशतंपूर्णंबभूवातिमनोहरं॥पट्टराज्ञीशुभाशैब्याधर्मपत्नीपतिव्रता
॥५०॥ कालेगतेथसागर्भंदधारवरवर्णिनी ॥ बभूवमुदितोराजाश्रुत्वादोहदचेष्टितं ॥५१॥कारयामसविधिवत्
संस्कारान्नृपतिस्तदा ॥ मासेथदशमेपूर्णेसुषुवेसाशुभेदिने ॥ ५२ ॥ ताराग्रहबलोपेतेपुत्रंदेवसुतोपमं ॥
पुत्रेजातेनृपःस्नात्वाब्राह्मणैःपरिवेष्टितः ॥५३ ॥चकारजातकर्मादौददौदानानिभूरिशः ॥ राज्ञश्चातिप्रमोदो
भूत्पुत्रजन्मसमुद्भवः ॥५४ ॥ बभूवपरमोदारोधनधान्यसमन्वितः ॥ विशेषदानसंयुक्तोगीतवादित्रसंकुलः
॥५५॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेचतुर्दशोध्यायः ॥ १४ ॥व्यासउवाच ॥ प्रवृत्तेसदनेतस्य
राज्ञःपुत्रमहोत्सवे॥ आजगामतदापाशीविप्रवेषधरःशुभः ॥ १ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

नित्यर्थः ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतटीतिलकेसप्तमस्कंधेचतुर्दशोध्यायः ॥ १४ ॥ षट्षष्टिश्लोकवर्यैस्तुराज्ञःपुत्रोत्सवेसति ॥
वरुणस्यततोवृत्तंयथावदाभिधीयते ॥ १ ॥ राज्ञःपुत्रोत्सवानंतरंजातंवृत्तमाह प्रवृत्तइत्यादिना पाशी वरुणः ॥ १ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

यज्ञानेनेतिनरमेधंकुर्वित्यर्थः ॥ २ ॥ ननुत्वदनुग्रहादेक एवममपुत्रोभूत्तस्मिन्वदत्तेममपुत्रेनैवास्तितथा चैवंव्यर्थमेवत्वंमयाप्रार्थितइतिभवती त्यतआह वंध्यत्वमिति ममवंध्यत्वंगच्छत्वितिमयापियैवत्वयाहंप्रार्थितोनपुनःपुनःपुत्रोममजीवत्विति तच्चकार्यंतवमयासंपादितंवतश्चनममप्रार्थ नान्यर्थेतिभावः ॥ ३ ॥हान्मिहनिष्यामीत्यर्थः [illegible]नसामीप्येभविष्यतिलट् ॥ ४ ॥ कीदृशींचिंतांचकारेतितदाह लोकपालइति

स्वस्तीत्युक्त्वानृपंप्राहवरुणोहानिशामय ॥ पुत्रोजातस्तवाधीशयजानेननृपाशुमां ॥ २ ॥ सत्यंकुरुवचोराजन्यत्प्रोक्तंभवतापुरा ॥ वंध्यत्वंतुगतंतेद्यवरदानेनमेकिल ॥ ३ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वाराजाचिंतांचकारह ॥ कथंहन्मिसुतंजातंजलजेनसमाननं ॥ ४ ॥ लोकपालःसमायातोविप्रवेषेणवीर्यवान् ॥ नदेवहेलनंकार्यंसर्वथाशुभमिच्छता ॥ ५ ॥ पुत्रस्नेहःसुदुश्छेद्यःसर्वथाप्राणिभिःसदा ॥ किंकरोमिकथंमेस्यात्सुखंसंततिसंभवं ॥ ६ ॥ धैर्यमालंब्यभूपालस्तंनत्वाप्रतिपूज्यच ॥ उवाचवचनंश्लक्ष्णंयुक्तंविनयपूर्वकं ॥ ७ ॥ राजोवाच ॥ देवदेवतवाज्ञांकरोमिकरुणानिधे ॥ वेदोक्तेनविधानेनमखंचबहुदक्षिणं ॥ ८ ॥ पुत्रेजातेदशाहेनकर्मयोग्योभवेत्पिता ॥ मासेनशुध्येज्जननीदंपतीतत्रकारणं ॥ ९ ॥ सर्वज्ञोसिप्रचेतस्त्वंधर्मंजानासिशाश्वतं ॥ कृपांकुरुत्वंवारीशक्षमस्वपरमेश्वर ॥ १० ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्तस्तुप्रचेतास्तंप्रत्युवाचजनाधिपं ॥ स्वस्तितेस्तुगमिष्यामिकुरुकार्याणिपार्थिव ॥ ११ ॥ आगमिष्यामिमासांतेयष्टव्यंसर्वथात्वया ॥ कृत्वौत्थानिकमाचारंपुत्रस्यनृपसत्तम ॥ १२ ॥ इत्युक्त्वाश्लक्ष्णयावाचाराजानंयादसांपतिः ॥ हरिश्चंद्रोमुदंप्रापगतेपाशिनिपार्थिवः ॥ १३ ॥ कोटिशःप्रददौगास्ताघटोध्नीर्हेमपूरिताः ॥ विप्रेभ्योवेदविद्भ्यश्चतथैवातिलपर्वतान् ॥ १४ ॥

पुत्रेनदत्तेदेवस्येहेलनंवंचनंभवतिमोहात्तुतुंनशक्यतेततश्चकिंकर्तव्यमितिचिंतेत्यर्थः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ दशाहेनदशाहोत्तरमित्यर्थः दंपतीतत्रेति तत्रनरमेधकर्मणिदंपतीजायापतीकारणमधिकारिणौततश्चमासपर्यंतमनधिकारात्कथंयज्ञःकर्तव्यइत्यर्थः ॥ ९ ॥ ॥ १० ॥ ११ ॥कृत्वौत्थानिकमिति जातकर्मनामकरणादिकमित्यर्थः आचारंकृत्वायष्टव्यमित्यर्थः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ ७ ॥

राजापुत्रमुखंदृष्ट्वासुखमापमहत्तरं ॥ नामास्यरोहितश्चेतिचकारविधिपूर्वकं ॥ १५॥ पूर्णेमासेततःपाशीविप्र
वेषेणभूपते ॥ आजगामगृहेसद्योयजस्वेतिब्रुवन्मुहुः ॥१६॥ वीक्ष्यतंनृपतिर्देवंनिमग्नःशोकसागरे ॥ प्रणि
पत्यकृतातिथ्यंतमुवाचकृतांजलिः॥१७॥दिष्ट्यादेवत्वमायातोगृहंमेपावितंप्रभो ॥ मखंकरोमिवारीशविधिव
द्वांछितंतव॥१८॥अदंतोनपशुःश्लाघ्यइत्याहुर्वेदवादिनः ॥ तस्माद्दंतोद्भवेतेहंकरिष्यामिमहामखं॥१९॥
इत्युक्तस्तेनवरुणस्तथेत्युक्त्वाययावथ ॥ हरिश्चंद्रोमुदंप्राप्यविजहारगृहाश्रमे ॥ २०॥ पुनर्दंतोद्भवंज्ञात्वाप्र
चेताद्विजरूपवान् ॥ आजगामगृहेतस्यकुरुकार्यमितिब्रुवन् ॥२१ ॥ भूपालोपिजलाधीशंवीक्ष्यप्राप्तंद्विजाकृ
तिं ॥ प्रणम्यासनसन्मानैःपूजयामाससादरं ॥ २२ ॥ स्तुत्वाप्रोवाचवचनंविनयानतकंधरः॥ करोमिविधिव
त्कामंमखंप्रवलदक्षिणं ॥ २३ ॥ बालोप्यकृतचौलोयंगर्भकेशोनसंमतः॥ यज्ञार्थेपशुकरणेमयावृद्धमुखाच्छ्रु
तं ॥ २४ ॥ तावत्क्षमस्ववारीशविधिंजानासिशाश्वतं ॥ कर्तव्यःसर्वथायज्ञोमुंडनांतिशिशोःकिल ॥ २५ ॥ त
स्येतिवचनंश्रुत्वाप्रचेताःप्राहतंपुनः ॥ प्रतारयसिमांराजन्पुनःपुनरिदंब्रुवन् ॥२६ ॥ अपितेसर्वसामग्रीवर्त
तेनृपतेऽधुना ॥ पुत्रस्नेहनिबद्धस्त्वंवंचयस्येवसांप्रतं ॥२७॥ क्षौरकर्मविधिंकृत्वानकर्तासिमखंयदि ॥ तदा
हंदारुणंशापंदास्येकोपसमन्वितः ॥२८ ॥ अद्यगच्छामिराजेंद्रवचनात्तवमानद ॥ नमृषावचनंकार्यंत्वयेक्ष्वा
कुकुलोद्भव ॥२९॥ इत्याभाष्यययावाशुप्रचेतानृपतेर्गृहात् ॥ राजापरमसंतुष्टोननंदभवनेतदा ॥३०॥ चूडा
करणकालेतुप्रवृत्तेपरमोत्सवे ॥ [illegible]शीस्तरसापाशीभवनंनृपतेःपुनः॥३१॥यदांकेसुतमादायराज्ञीनृपतिसं
निधौ ॥ उपविष्टाक्रियाकालेतदैववरुणोभ्यगात् ॥ ३२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

|| ३३||३४ ||३५||३६ ||३७ ||३८||३९ || यद्वचः सत्यमिति [illegible] कार्यादि सत्यमन्यसे इत्यर्थः || ४० || ४१ ||

कुरुकर्मेतिविस्पष्टंवचनंकथयंन्नृपं ॥ विप्ररूपधरःश्रीमान्प्रत्यक्षइवपावकः ॥३३॥ नृपतिस्तंसमालोक्यबभूवातीवविव्हलः ॥ नमश्चकारिदं [illegible] कृतांजलिपुटःपुरः ॥ ३४ ॥ विधिवत्पूजयित्वातंराजोवाचविनीतवान्॥ स्वामिन्कार्यंकरिष्येमखस्यविधिपूर्वकं॥३५॥वक्तव्यमस्तितत्रापिशृणुष्वैकमनाविभो ॥ युक्तंचेन्मन्यसेस्वामिन्तद्ब्रवीमितवाग्रतः ॥ ३६ ॥ ब्राह्मणःक्षत्रियोवैश्यस्त्रयोवर्णाद्विजातयः॥ संस्कृताश्चान्यथाशूद्राएवंवेदविदोविदुः ॥३७॥ तस्मादयंसुतोमेद्यशूद्रवद्वर्ततेशिशुः॥ उपनीतःक्रियार्हःस्यादितिवेदेसुनिर्णयः ॥ ३८ ॥ राज्ञामेकादशेवर्षेसदोपनयनंस्मृतं ॥ अष्टमेब्राह्मणानांचवैश्यानांद्वादशेकिल ॥३९॥ दयसेयदिदेवेशदीनंमांसेवकंतव ॥ तदोपनीयकर्तास्मिपशुनायज्ञमुत्तमं ॥४०॥ लोकपालोसिधर्मज्ञसर्वशास्त्रविशारद ॥ मन्यसेयद्वचःसत्यंतद्गच्छभवनंविभो ॥४१॥ व्यासउवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वादयावान्यादसांपतिः ॥ ओमित्युक्त्वाययावाशुप्रसन्नवदनोनृपः ॥४२॥ गतेथवरुणेराजाबभूवातिमुदान्वितः॥ सुखंप्राप्यसुतस्यैवंराजामुदमवापह॥४३॥चकारराजकार्याणिहारिश्चंद्रस्तदानृप ॥ कालेनव्रजतापुत्रोबभूवदशवार्षिकः॥४४॥ तस्योपवीतसामग्रींविभूतिसदृशींनृपः॥ चकारब्राह्मणैःशिष्टैरन्वितःसचिवैस्तथा॥४५॥एकादशेसुतस्याब्देव्रतबंधविधौनृपः ॥ विदधेविधिवत्कार्यंचित्तेनितातुरःपुनः ॥ ४६ ॥ वर्तमानेतथाकार्येउपनीतेकुमारके ॥ आजगामाथवरुणोविप्रवेषधरस्तदा॥४७॥ तंवीक्ष्यनृपतिस्तूर्णंप्रणम्यपुरतःस्थितः॥ कृतांजलिपुटःप्रीतःप्रत्युवाचसुरोत्तमं॥ ४८॥ देवदत्तोपवीतोयंपशुर्योग्योस्तुमेसुतः॥प्रसादात्तवमेशोकोगतोवंध्यापवादजः ॥४९॥

|| ४२|| ४३ || ४४ || ४५ || ४६ || ४७ || ४८ || देवदत्तेति देवेतिवरुणसंबोधनं || ४९ || ||७|| || ७ ||

॥३०॥ कर्तुमिच्छाम्यहंयज्ञंप्रभूतवरदक्षिणं ॥ समयेशृणुधर्मज्ञसत्यमद्यब्रवीम्यहं ॥५०॥समावर्तनकर्मांतेकरिष्या १५
मितवेप्सितं ॥ ममोपरिदयांकृत्वातावत्त्वंक्षंतुमर्हसि ॥५१॥ वरुणउवाच॥प्रतारयसिमांराजन्पुत्रप्रेमाकुलो
भृशं ॥ मुहुर्मुहुर्मतिंकृत्वायुक्तियुक्तांमहामते॥५२॥ गच्छाम्यद्यमहाराजवचसातवनोदितः ॥ आगमिष्यामि
समयेसमावर्तनकर्मणि ॥ ५३॥ इत्युक्त्वाप्रययौपाशीतमापृच्छ्यविशांपते ॥ राजाप्रमुदितःकार्यंचकारचय
थोत्तरं ॥५४॥ आगतंवरुणंदृष्ट्वाकुमारोतिविचक्षणः ॥ यज्ञस्यसमयंज्ञात्वातदाचिंतातुरोभवत् ॥ ५५॥ शोक
स्यकारणंराज्ञःपर्यपृच्छदितस्ततः ॥ ज्ञात्वात्मवधमायुष्मन्नगमनायमतिंदधौ ॥ ५६ ॥ निश्चयंपरमंकृत्वा
संमंत्र्यसचिवात्मजैः ॥ प्रययौनगरात्तस्मान्निर्गत्यवनमप्यसौ ॥ ५७ ॥ गतेपुत्रेनृपःकामंदुःखितोभूद्भृशंत
दा ॥ प्रेरयामासदूतान्स्वान्तस्यान्वेषणकाम्यया ॥ ५८ ॥ एवंगतेथकालेसौवरुणस्तद्गृहंगतः ॥ राजानंशो
कसंतप्तंकुरुयज्ञमितिब्रुवन् ॥५९॥ राजाप्रणम्यतंप्राहदेवदेवकरोमिकिं ॥ नजानेक्वापिपुत्रोमेगतस्त्वद्भयभया
कुलः ॥६०॥ सर्वत्रगिरिदुर्गेषुमुनीनामाश्रमेषुच ॥ अन्वेषितोमेदूतैस्तुनप्राप्तोयादसांपते॥६१॥ आज्ञापय
महाराजकिंकरोमिगतेसुते ॥ नमेदोषोत्रसर्वज्ञभाग्यदोषस्तुसर्वथा ॥६२ ॥ व्यासउवाच ॥ इतिभूपवचःश्रु
त्वाप्रचेताःकुपितोभृशं ॥ शशापचनृपंक्रोधाद्वंचितस्तुपुनःपुनः ॥ ६३॥ नृपतेऽहंत्वयायस्माद्वचसाचप्रवंचि
तः ॥ तस्माज्जलोदरोव्याधिस्त्वांभूयाद्भृशंदारुणः ॥ ६४॥ व्यासउवाच ॥ इतिशप्तोमहीपालःकुपितेनप्रचे
तसा ॥ पीडितोभूत्तदाराजाव्याधिनादुःखदेनतु ॥ ६५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥३०॥

॥६६॥ इतिश्रीदेवीभागवतटिलकेसप्तमस्कंधेपंचदशोऽध्यायः ॥१५॥ ऐकोनषष्टिश्लोके सुतघ्नः शापवधाभया ॥ कथाप्रारभ्यतेयत्रविश्वामित्रेणवैरिता ॥ हरिश्चंद्रेणसंजातापरंप्रारब्धवेगतः ॥ १ ॥ वरुणशापदानानंतरं जातंवृत्तमाह गतेथेति ॥ १ ॥ २ ॥ तत्राजगामहेति

एवंशस्त्वानृपंपाशीजगामनिजमास्पदं॥ राजाप्राप्यमहाव्याधिंबभूवातीवदुःखितः॥ ६६ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ व्यासउवाच ॥ गतेथवरुणेराजारोगेणातीवपीडितः ॥ दुःखाःदुःखंपरंप्राप्यव्यथितोभूद्भृशंतदा ॥१॥ कुमारोसौवनेश्रुत्वापितरंरोगपीडितं ॥ गमनायमतिंराजंश्चकारस्नेहयंत्रितः ॥२ ॥ संवत्सरेव्यतीतेतुपितरंद्रष्टुमादरात् ॥ गंतुकामंतुतंज्ञात्वाशक्रस्तत्राजगामह ॥३॥ वासवस्तुतदारूपंकृत्वाविप्रस्यसत्वरः॥ वारयामासयुक्त्यावैकुमारंगंतुमुद्यतं॥४॥ इंद्रउवाच ॥ राजपुत्रनजानासिराजनीतिंसुदुर्लभां ॥ अतःकरोषिमूढस्त्वंगमनायमतिंवृथा ॥५॥ पितातवमहाभागब्राह्मणैर्वेदपारगैः ॥ कारयिष्यतिहोमंतेज्वलितेथविभावसौ ॥ ६॥ आत्माहिवल्लभस्तातसर्वेषांप्राणिनांखलु ॥ तदर्थेवल्लभाःसंतिपुत्रदारधनादयः॥७॥ आत्मनोदेहरक्षार्थंहत्वात्वांवल्लभंसुतं॥ हवनंकारयित्वासौरोगमुक्तोभविष्यति ॥८ ॥ तस्मात्त्वयानगंतव्यंराजपुत्रपितुर्गृहे॥ मृतेपितरिगंतव्यंराज्यार्थेसर्वथापुनः ॥९॥ एवंनिषेधितस्तत्रवासवेननृपात्मजः॥ वनमध्येस्थितःकामंपुनःसंवत्सरंनृप॥१०॥ अत्यंतंदुःखितंश्रुत्वाहरिश्चंद्रंतदात्मजः॥ गमनायमतिंचक्रेमरणेकृतनिश्चयः॥११॥ तुराषाड्द्विजरूपेणतत्रागत्यचरोहितं ॥ निवारयामाससुतंयुक्तिवाक्यैःपुनःपुनः ॥१२॥ हरिश्चंद्रोतिदुःखार्तोवसिष्ठंस्वपुरोहितं ॥ पप्रच्छरोगनाशायतत्रोपायंसुनिश्चितं ॥ १३ ॥

यत्रपुत्रःस्थितस्तत्रेत्यर्थः॥ ३ ॥ वारयामासेति केवलंदयावशादित्यर्थः ॥४ ॥५ ॥ तेतवपशुभूतस्यहोमंकारयिष्यतीत्यन्वयः ॥ ६ ॥ आत्माहिवल्लभइति नवाअरेपत्युःकामायपतिःप्रियोभवत्यात्मनस्तुकामायपतिःप्रियोभवतीत्यादिनानवाअरेसर्वस्यकामायसर्वंप्रियंभवतीति बृहदारण्यकश्रुतेरनुभवाच्च तदर्थे आत्मार्थमित्यर्थः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

 ॥१४॥१५॥१६॥१७॥१८॥१९॥२०॥२१॥कार्याधिकारिणंमृतक्रियाधिकारिणं॥२२॥२३॥२४॥शामित्रायशमितुःकर्मवधरूपं
तमाहब्रह्मणःपुत्रोयज्ञंकुरुनृपोत्तम ॥ क्रयक्रीतेनपुत्रेणशापमोक्षोभविष्यति ॥ १४ ॥ पुत्रादशविधाःप्रोक्ता
 ब्राह्मणैर्वेदपारगैः॥क्रय्येणानीयतस्मात्त्वंपुत्रंकुरुनृपोत्तम ॥ १५ ॥वरुणोपिप्रसन्नःसन्सुखकारीभविष्यति ॥
लोभात्कोपिद्विजःपुत्रंप्रदास्यतिस्वराट्प्रजः ॥ १६ ॥ एवंप्रमोदितोराजावसिष्ठेनमहात्मना॥प्रधानंप्रेरयामा
सतदन्वेषणकाम्यया ॥१७॥अजीगर्तोद्विजःकश्चिद्विषयेतस्यभूपतेः ॥ तस्यासंश्चत्रयःपुत्रानिर्धनस्यविशेष
तः ॥ १८ ॥ प्रधानेनाप्यसौपृष्टःपुत्रार्थंदुर्बलोद्विजः ॥ गवांशतंददामीतिदेहिपुत्रंमखायवै॥१९॥शुनःपुच्छः
शुनःशेपःशुनोलांगूलइत्यमी ॥ तेषामेकतमंदेहिददामितुगवांशतं ॥२०॥ अजीगर्तस्तुतच्छुत्वाक्षुधयापीडि
तोभृशं ॥ पुत्रंचैकतमंतेभ्योविक्रेतुंवैमनोदधे ॥ २१ ॥कार्याधिकारिणंज्येष्ठंमत्वानासावदादमुं॥ कनिष्ठंनाप्य
दान्मातामममैषइतिवादिनी ॥ २२॥मध्यमंचशुनःशेपंददौगवांशतेनच॥ आनिनायपशुंचक्रेनरमेधेनराधिपः
॥ २३ ॥ रुदंतंदुःखितंदीनंवेपमानंभृशातुरं ॥ यूपेबद्धंनिरीक्ष्यामुंचुक्रुशुर्मुनयस्तदा ॥ २४ ॥ शामित्रायप
शुंचक्रेनरमेधेनराधिपः ॥ शमितानाददेशस्त्रंतमालंभयितुंशिशुं ॥ २५ ॥नाहंद्विजसुतंदीनंरुदंतंकरुणंभृशं॥
हनिष्यामिस्वलोभार्थमित्युवाचाप्यसौतदा॥२६ ॥ इत्युक्त्वाविररामासौकर्मणोदुष्करादथ ॥ राजासभासदः
प्राहकिंकर्तव्यमितिद्विजाः ॥ २७ ॥ जातःकिलकिलाशब्दोजनानांक्रोशतांतदा ॥ क्रंदमानेशुनःशेपेसभायां
भृशमद्भुतं ॥ २८ ॥ अजीगर्तस्तदोत्थायतमुवाचनृपोत्तमं ॥राजन्कार्यंकरिष्यामितवाहंसुस्थिरोभव॥२९॥
वेतनंद्विगुणंदेहिहनिष्यामिपशुंकिल॥ कृतव्यंमस्वकार्यंवैमयातेधनार्थिना ॥३० ॥ दुःखितस्यधनार्थस्य
सदासूयाप्रसूयते ॥ व्यासउवाच ॥ तच्छुत्वावचनंतस्यहरिश्चंद्रोमुदान्वितः॥३१ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥
शामित्रंतस्मैवधायकर्मणेपशुंचक्रेदत्तवानित्यर्थः॥२५॥२६॥ २७ ॥ २८ ॥अजीगर्तोलोभवशात्पुत्रवधंकर्तुंप्रवृत्तइत्याह अजीगर्तइति
॥२९॥ ३० ॥ सदासूयेति पुत्रेपिद्वेषबुद्धिरित्यर्थः प्रसूयतेउत्पद्यते ॥ ३१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ३२ ॥ शामित्रेश्चकर्मणि अनेनचलोभाविष्टस्यइंद्दशीगतिर्जायतेइतिबोधितं तस्माल्लोभस्त्याज्यइत्यर्थांतरतात्पर्यं ॥ ३३ ॥ ३४ ॥
॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ नोदनेयंप्रेरणेयंविधिवाक्येनेत्यर्थः ननुविधिवाक्यानामवश्यहिंसाकरणेतात्पर्यं तदेतद्विचारय

तमुवाचददाम्यद्यगवांशतमनुत्तमं ॥ तदाकर्ण्यपितातस्यपुत्रंहंतुंसमुद्यतः ॥ ३२ ॥ लोभेनाकुलचित्तोसौशामित्रेकृतनिश्चयः॥ समुद्यतंचतंदृष्ट्वाजनाःसर्वेसभासदः॥३३ ॥ चुक्रुशुर्भृशदुःखार्ताहाहेतिजगदुर्वचः ॥ पिशाचोयंमहापापीक्रूरकर्माद्विजाकृतिः ॥३४ ॥ यस्त्वयंस्वसुतंहंतुमुद्यतःकुलपांसनः॥ धिक्चांडालकिमेतत्तेपापकर्मचिकीर्षितं ॥३५ ॥ हत्वासुतंधनंप्राप्यकिंसुखंतेभविष्यति॥ आत्मावैजायतेपुत्रअंगाद्वेदभाषितं॥३६॥ तत्कथंपापबुद्धेत्वमात्मानंहंतुमिच्छसि ॥ एवंकोलाहलेतत्रजातेकौशिकनंदनः ॥३७॥ समीपंनृपतेर्गत्वातमुवाचदयापरः ॥ विश्वामित्रउवाच॥ राजन्मुंचशुनःशेपंरुदंतंभृशदुःखितं ॥ ३८॥ क्रतुस्तेभवितापूर्णोरोगनाशश्चसर्वथा ॥ दयासमंनास्तिपुण्यंपापंहिंसासमंनहि ॥ ३९ ॥ रागिणांरोचनार्थायनोदनेयंविचारय ॥ आत्मदेहस्यरक्षार्थंपरदेहनिकृंतनं ॥४० ॥ नकर्तव्यंमहाराजसर्वतःशुभमिच्छता ॥ दययासर्वभूतेषुसंतुष्टयेयेनकेनच ॥ ४१ ॥ सर्वेंद्रियोपशांत्याचतुष्यत्याशुजगत्पतिः ॥ आत्मवत्सर्वभूतेषुचिंतनीयंनृपोत्तम ॥४२॥ जीवितव्यंप्रियंनूनंसर्वेषांसर्वदाकिल ॥ त्वमिच्छसिसुखंकर्तुंदेहेहत्वात्वमुंद्विजं॥ ४३॥ कथंनेच्छेदसौदेहंरक्षितुंस्वसुखास्पदं ॥ पूर्वजन्मकृतंवैरंनानेनसहतेनृप ॥ ४४॥येनामुंहंतुकामस्त्वंद्विजपुत्रंनिरागसं॥ योयंहंतिविनावैरंस्वकामःसततंपुनः ॥४५॥ हंतारंहंतितंप्राप्यजननंजननांतरे ॥ जनकोस्यसुदुष्टात्मायेनासौतेसमर्पितः ॥ ४६ ॥ स्वात्मजोधनलोभेनपापाचारःसदुर्मतिः ॥ एष्टव्याबहवःपुत्रायद्येकोपिगयांव्रजेत् ॥४७॥

निश्चितुहिंस्यर्थं नकिंतुहिंसानिवृत्तावेवतात्पर्यं तदुक्तंभागवते लोकेव्यवायामिषमद्यसेवानित्यास्तिजंतोर्नहितत्रचोदना व्यवस्थितिस्तेषुविवाहयज्ञसुराग्रहैरासुनिवृत्तिरिष्टेति ॥४० ॥४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ हंतारंहंतीति यंहंतिसजननंप्राप्यतंहंतारंपूर्वजन्मस्थंजननांतरेद्वितीयजन्मनिहंतीत्यन्वयः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥

॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

 ॥४८॥४९॥५०॥मेममवचनस्यकरणात्स्वीकरणादित्यर्थः ॥५१॥५२॥५३॥५४॥५५॥५६॥५७॥निग्रहआग्रहः॥५८॥५९॥
यजेतचाश्वमेधेननीलंवावृषमुत्सृजेत् ॥ देशमध्येचयःकश्चित्पापकर्मसमाचरेत् ॥ ४८ ॥ षष्ठांशस्तस्यपा
 पस्यराजाभुंक्तेनसंशयः॥ निषेधनीयोराज्ञासौपापंकर्तुंसमुद्यतः ॥ ४९॥ ननिषिद्धस्त्वयाकस्मात्पुत्रंविक्रेतु
मुद्यतः ॥ सूर्यवंशेसमुत्पन्नस्त्रिशंकुतनयःशुभः ॥ ५० ॥आर्यस्त्वनार्यवत्कर्मकर्तुमिच्छसिपार्थिव ॥ मोचना
न्मुनिपुत्रस्यकरणाद्वचमस्यमे ॥ ५१ ॥ तवदेहेसुखंराजन्भविष्यत्यविचारणात् ॥ पितातेशापयोगेनचां
डालत्वमुपागतः ॥५२॥ मयासौतेनदेहेनस्वर्लोकंप्रापितःकिल ॥ तेनैवप्रीतियोगेनकुरुमेवचनंनृप ॥५३॥
मुंचैनंबालकंदीनंरुदंतंभृशमातुरं ॥ याचितोसिमयानूनंयज्ञेस्मिन्राजसूयके ॥५४॥ प्रार्थनाभंगजंदोषंकथं
त्वंनावबुध्यसे ॥ प्रार्थितंसर्वदादेयंमखेस्मिन्नृपसत्तम॥५५ ॥ अन्यथापापमेवस्यात्तवराजन्नसंशयः ॥ व्या
सउवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वाकौशिकस्यनृपोत्तमः॥ ५६ ॥प्रत्युवाचमहाराजःकौशिकंमुनिसत्तमं ॥ जलो
दरेणगाधेयदुःखितोहंभृशंमुने ॥ ५७ ॥ तस्मान्नमोचयाम्येनमन्यत्प्रार्थयकौशिक॥ नत्वयानिग्रहःकार्यःका
र्येस्मिन्ममसर्वथा ॥५८॥ तच्छ्रुत्वावचनंराज्ञोविश्वामित्रोतिकोपतः ॥ बभूवदुःखसंतप्तोवीक्ष्यदीनंद्विजात्म
जं ॥५९॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेषोडशोध्यायः॥१६॥व्यासउवाच ॥ रुदंतंबालकंवीक्ष्य
विश्वामित्रोदयातुरः ॥ शुनःशेपमुवाचेदंगत्वापार्श्वेतिदुःखितं ॥ १॥ मंत्रंप्रचेतसःपुत्रमयोक्तंमनसास्मर ॥ज
पतस्तवकल्याणंभविष्यतिममाज्ञया ॥ २ ॥ विश्वामित्रवचःश्रुत्वाशुनःशेपःशुचाकुलः ॥ मंत्रंजजापमनसा
कौशिकोक्तंस्फुटाक्षरं॥३॥जपतस्तत्रतस्याशुप्रचेतास्तुकृपाकरः ॥ प्रादुर्बभूवसहसाप्रसन्नोनृपबालके॥४॥
इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेषोडशोध्यायः ॥ १६ ॥ एकोनषष्टिश्लोकैस्तुविश्वामित्रेणमोचिते ॥ शुनःशेपेहरिश्चंद्रोरोगान्मुक्त
इतीर्यते ॥ १ ॥ राजवाक्यंश्रुत्वाविश्वामित्रोयदकरोत्तदाह रुदंतमिति ॥१ ॥२ ॥३ ॥ ४ ॥ ॥७॥ ॥७॥

॥५॥६॥७॥८॥भीतेननरकादिति अपुत्रस्यगतिर्नास्तीतिशास्त्रनात्पुत्रेमृतेनरकं प्राप्स्यामीतिनरकाद्भीतेनेत्यर्थः॥९॥ तदेवाह अपुत्रस्येति

दृष्ट्वातमागतंसर्वेविस्मयंपरमंगताः॥तुष्टुवुर्वरुणंदेवंमुदितादर्शनेनते॥ ५ ॥ राजातिविस्मितःपादौप्रणनाम
रुजातुरः ॥ बद्धांजलिपुटोदेवंतुष्टावपुरतःस्थितं ॥ ६ ॥ हरिश्चंद्रउवाच ॥ देवदेवकृपासिंधोपापात्माहंसुमंद
धीः ॥ कृतापराधःकृपणःपावितःपरमेष्ठिना ॥ ७ ॥ मयातेपुत्रकामेनदुःखसंस्थेनहेलनं ॥ कृतंक्षमाप्यंप्रभु
णाकोपराधःसुदुर्मतेः ॥ ८ ॥अर्थीदोषंनजानातितस्मात्पुत्रार्थिनामया॥वंचितस्त्वंदेवदेवभीतेननरकाद्विभो
॥ ९॥ अपुत्रस्यगतिर्नास्तिस्वर्गोनैवचनैवच ॥ भीतोहंतेनवाक्येनतस्मात्तेहेलनंकृतं॥१०॥ नाज्ञस्यदूषणं
चिंत्यंनूनंज्ञानवताविभो ॥ दुःखितोहंरुजाक्रांतोवंचितःस्वसुतेनह ॥ ११ ॥नजानेहंमहाराजपुत्रोमेक्कगतःप्र
भो ॥ वंचयित्वावनेभीतोमरणान्मांकृपानिधे ॥ १२ ॥ प्रयर्यौद्रविणंदत्वागृहीतोद्विजबालकः ॥ यज्ञोयंक्रीत
पुत्रेणप्रारब्धस्तवतुष्टये ॥ १३ ॥ दर्शनंतवसंप्राप्यगतंदुःखंममाद्भुतं ॥ जलोदरकृतंसर्वंप्रसन्नेत्वयिसांप्रतं
॥ १४ ॥ व्यासउ० ॥इतितस्यवचःश्रुत्वाराज्ञोरोगातुरस्यच॥दयावान्देवदेवेशःप्रत्युवाचनृपोत्तमं॥१५॥
वरुणउ०॥मुंचराजन्शुनःशेपंस्तुवंतंमांभृशातुरं॥यज्ञोयंपरिपूर्णस्तेरोगमुक्तोभवात्मना ॥ १६ ॥ इत्युक्त्वा
वरुणस्तूर्णंराजानंविरुजंतदा ॥ चकारपश्यतांतत्रसदस्यानांसुसंस्थितं ॥ १७ ॥ विमुक्तोसौद्विजःपाशाद्वरु
णेनमहात्मना ॥ जयशब्दस्ततस्तत्रसंजातोमखमंडपे ॥ १८॥ राजाप्रमुदितःसद्योरोगान्मुक्तःसुदारुणात्
॥ यूपान्मुक्तःशुनःशेपोबभूवातीवसंस्थितः ॥ १९ ॥ राजात्विमंमखंपूर्णंचकारविनयान्वितः ॥शुनःशेपस्त
दासभ्यानित्युवाचकृतांजलिः॥२०॥ भोभोसभ्याःसुधर्मज्ञाब्रुवंतुधर्मनिर्णयं ॥ वेदशास्त्रानुसारेणयथार्थवादि
नःकिल ॥ २१ ॥ पुत्रोहंकस्यसर्वज्ञाःपितामेकोग्रतःपरं ॥भवतांवचनात्तस्यशरणंप्रव्रजाम्यहं ॥ २२ ॥

॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥ विरुजंरोगरहितं ॥१७॥ १८॥ १९॥ २०॥२१॥२२॥

 ॥ २३ ॥२४॥२५॥२६॥ विद्याप्रदश्चेतिचकारेणजन्मदातापीत्येवंमिलिताःपंचेत्यर्थः ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

इत्युक्तेवचनेतत्रसभ्याःप्रोचुःपरस्परं ॥ सभ्याऊचुः ॥ अजीगर्तस्यपुत्रोयंकस्यान्यस्यभवेदसौ ॥ २३ ॥
॥२३॥ अंगादंगात्समुद्भूतःपालितस्तेनभक्तितः ॥ अन्यस्यकस्यपुत्रोसौप्रभवेदितिनिश्चयः ॥ २४ ॥ तच्छ्रुत्वावा
मदेवस्तुतानुवाचसभासदः ॥ विक्रीतस्तेनतातेनद्रव्यलोभात्सुतःकिल ॥२५॥ पुत्रोयंधनदातुश्चराज्ञस्तत्र
नसंशयः ॥अथवावरुणस्यैषपाशान्मुक्तोस्त्यनेनवै॥२६॥अन्नदाताभयत्रातातथाविद्याप्रदश्चयः॥तथावित्तप्र
दश्चैवपंचैतेपितरःस्मृताः॥ २७ ॥तदार्केचित्पितुःप्राहुःकेचिद्राज्ञस्तथापरे ॥वरुणस्येतिसंवादेनिर्णयंनययु
श्चते ॥ २८ ॥ इत्थंसंदेहमापन्नेवासिष्ठोवाक्यमब्रवीत् ॥ सभ्यान्विवदतस्तत्रसर्वज्ञःसर्वपूजितः ॥ २९ ॥ शृ
णुध्वंभोमहाभागानिर्णयंश्रुतिसंमतं ॥ निःस्नेहेनयदापित्राविक्रीतोयंसुतःशिशुः ॥ ३० ॥ संबंधस्तुगतस्त
स्यतदैवधनसंग्रहात् ॥ हरिश्चंद्रस्यसंजातःपुत्रोसौक्रीतएवच ॥३१॥ यूपेबद्धोयदाराज्ञातदातस्यनवैसुतः॥
वरुणस्तुस्तुतोऽनेनतेनतुष्टेनमोचितः॥३२॥तस्मान्नायंमहाभागाह्यसौपुत्रःप्रचेतसः॥ योयंस्तौतिमहामंत्रैः
सोपितुष्टोददातिच ॥३३॥धनंप्राणान्पशुंराज्यंतथामोक्षंकिलेप्सितं ॥ कौशिकस्यसुतश्चायमरिष्टेनरक्षितः
॥ ३४ ॥ मंत्रंदत्वामहावीर्यंवरुणस्यातिसंकटे ॥ व्यासउ० ॥ श्रुत्वावाक्यंवसिष्ठस्यबाढमूचुःसभासदः ॥
॥ ३५॥ विश्वामित्रस्तुजग्राहतंकरेदक्षिणेतदा ॥ एहिपुत्रगृहंमेत्वमित्युक्त्वाप्रेमपूरितः॥३६॥ शुनःशेपोजगा
माशुतेनैवसहसत्वरः ॥ वरुणस्तुप्रसन्नात्माजगामचस्वमालयं ॥३७॥ ऋत्विजश्चतथासभ्याःस्वगृहान्निर्य
युस्तदा ॥ राजापिरोगनिर्मुक्तोबभूवातिमुदान्वितः ॥३८॥ प्रजास्तुपालयामाससुप्रसन्नेनचेतसा ॥ रोहिता
श्वस्तुतच्छ्रुत्वावृत्तांतंवरुणस्यह ॥ ३९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥२३॥
॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥

आजगामगृहंप्रीतोदर्गमाद्गिरिपर्वतात् ॥ दूताराजन्समभ्येत्यप्रोचुःपुत्रंसमागतं ॥४०॥मुदितोसौजगामाशुसंमुखःकोसलाधिपः ॥ दृष्ट्वापितरमायांतंप्रेमोद्रिक्तःसुसंभ्रमः ॥ ४१ ॥ दंडवत्पतितोभूमावश्रुपूर्णमुखःशुचा ॥ राजापितंसमुत्थाप्यपरिरभ्यमुदान्वितः ॥ ४२॥ समाघ्रायसुतंमूर्ध्निपप्रच्छकुशलंपुनः ॥ उत्संगेतंसमारोप्यमुदितोमेदिनीपतिः ॥४३॥उष्णैर्नेत्रजलैःशीर्षण्यभिषेकमथाकरोत् ॥ राज्यंशशासतेनासौपुत्रेणातिप्रियेणच ॥ ४४ ॥ वृत्तांतंनरमेधस्यकथयामासविस्तरात् ॥राजसूयंक्रतुवरंचकारनृपसत्तमः ॥ ४५ ॥ वसिष्ठंपूजयित्वाथहोतारमकरोद्विभुः ॥ समाप्तेत्वथयज्ञेसवसिष्ठोतीवपूजितः ॥ ४६ ॥ शक्रस्यसदनंरम्यंजगाममुनिरादरात् ॥विश्वामित्रोपितत्रैववसिष्ठेनचसंगतः॥४७॥मिलित्वातौस्थितौदेवसदनेमुनिसत्तमौ॥विश्वामित्रोपिपप्रच्छवसिष्ठंप्रतिपूजितं ॥ ४८ ॥ वीक्ष्यविस्मयचित्तस्तंसभायांतुशचीपतेः ॥ विश्वामित्रउवाच॥केयंपूजात्वयाप्राप्तामहतीमुनिसत्तम ॥ ४९ ॥ कृताकेनमहाभागसत्यंब्रूहिममांतिके ॥ वसिष्ठउवाच ॥यजमनोस्तिमेराजाहरिश्चंद्रःप्रतापवान् ॥ ५० ॥ राजसूयःकृतस्तेनराज्ञाप्रवरदक्षिणः ॥ नेदृशोपिनृपश्चान्यःसत्यवादीधृतव्रतः ॥ ५१ ॥ दाताचधर्मशीलश्चप्रजारंजनतत्परः ॥ तस्ययज्ञेमयापूजाप्राप्ताकौशिकनंदन ॥ ५२ ॥ हरिश्चंद्रसमोराजानभूतोनभविष्यति॥सत्यवादीतथादाताशूरःपरमधार्मिकः॥५३॥ व्यासउवाच ॥इतितस्यवचःश्रुत्वाविश्वामित्रोऽतिकोपनः ॥ बभूवक्रोधसंरक्तलोचनोप्यब्रवीद्वचं ॥५४॥ ॥ छ॥ ॥छ॥

॥ ५३ ॥ विश्वामित्रोतिकोपनइति त्रिशंकोःस्वपितुरुद्धारकस्यममशुनःशेपमोचनविषयकंवाक्यंनांगीचकारैतादृशस्यातिदुष्टहरिश्चंद्रस्यप्रशंसांमदग्रेकरोतीत्यसूयाकोपकारणं ॥ ५४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ५५ ॥ ग्लहंपणं ॥ ५६ ॥ अहंचेदिति त्वयातिसंस्तुतंराजानंहरिश्चंद्रंतंप्रसिद्धमहमसत्यवादिनंनकरोमिनकरिष्यामिचेन्ममपुण्यंविनश्यतु
अन्यथातुतंयद्यहमसत्यवादिनंकरिष्यामितदातवपुण्यमित्यर्थः ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेसप्तदशोध्यायः

विश्वामित्रउवाच ॥ एवंस्तौषिनृपंमिथ्यावादिनंकपटप्रियं ॥ वंचितोवरुणोयेनप्रतिश्रुत्यवरंपुनः ॥ ५५ ॥ ममजन्मार्जितंपुण्यंतपसःपठितस्यच ॥ त्वदीयंवातितपसोग्लहंकुरुमहामते ॥ ५६ ॥ अहंचेत्तंनृपंसद्योनकरोम्यतिसंस्तुतं ॥ असत्यवादिनंकाममदातारंमहाखलं ॥ ५७ ॥ आजन्मसंचितंसर्वंपुण्यंममविनश्यतु ॥ अन्यथात्वत्कृतंसर्वंपुण्यंमेस्त्वितिपणावहे ॥ ५८ ॥ ग्लहंकृत्वाततस्तौतुविवदंतौमुनीतदा ॥ स्वाश्रमंस्वर्गलोकाच्चगतौपरमकोपनौ ॥ ५९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेसप्तदशोध्यायः ॥१७॥ व्यासउवाच ॥ कदाचित्तुहरिश्चंद्रोमृगयार्थंवनंययौ ॥ अपश्यद्रुदतींबालांसुंदरींचारुलोचनां ॥ १ ॥ तामपृच्छन्महाराजःकामिनींकरुणापरः ॥ पद्मपत्रविशालाक्षिकिंरोदिषिवरानने ॥ २ ॥ केनासिपीडितात्यर्थंकिंतेदुःखंवदाशुभे ॥ काचत्वंविजनेघोरेकस्तेभर्तापिताथवा ॥३॥ नवाधतेवराज्येमेराक्षसोपिपरांगनां ॥ तंहन्मितरसाकांतेयस्त्वांसुंदरिबाधते ॥ ४ ॥ ब्रूहिदुःखंवरारोहेस्वस्थाभवकृशोदरि ॥ विषयेममपापात्मानातिष्ठतिसुमध्यमे ॥ ५ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वानारीतमब्रवीन्नृपं ॥ प्रमृज्याश्रूणिवदनाद्धरिश्चंद्रंनृपोत्तमं ॥ ६ ॥ नार्युवाच ॥ राजन्मांबाधतेऽत्यर्थंविश्वामित्रोमहामुनिः ॥ तपःकरोतियद्घोरंमदर्थंकौशिकोवने ॥ ७ ॥ तेनाहंदुःखिताराजन्विषयेतवसुव्रत ॥ विद्धिमांकमनांकांतांपीडितांमुनिनाभृशं ॥ ८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ १७ ॥ अष्टाधिकेश्वपंचाशत्पद्यैरथनृपेणह ॥ विश्वामित्रमुनेर्वैरमभूदितितुकीर्त्यते ॥ १ ॥ वसिष्ठविश्वामित्रयोःपणानंतरंजातंवृत्तमाह कदाचिदिति
अपश्यद्रुदतीमिति इयंविश्वामित्रनिर्मितामाया ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ मदर्थंसिद्धिरूपिणीयाहमस्मितस्यैमत्प्रयोजनार्थमित्यर्थः
अनेनचक्रात्वंकस्तेभर्तापिताथवेत्यस्योत्तरमर्थाद्दत्तंभवतिसिद्धेःशास्त्रेप्रसिद्धत्वात् ॥ ७ ॥ ८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तापपरायणंतपश्चर्यापरायणं॥९॥१०॥११॥ १२॥१३॥इत्थंनिषिद्ध्येति ॰अनेनचासित्यर्थेतपःकर्तानिरंतरमेवविघ्नैरभिभूयतइत्युक्तंभवति तस्मान्निष्कामनयाश्रीभगवत्याआराधनंकर्तव्यमित्यवांतरतात्पर्यं ॥१४॥ वसिष्ठस्यचसंवादमिति वसिष्ठेनायंराजापरमधार्मिकइत्य

राजोवाच ॥ स्वस्थाभवविशालाक्षिनतेदुःखंभविष्यति ॥ तमहंवारयिष्यामिमुनिंतापपरायणं ॥ ९ ॥ इत्याश्वास्यस्त्रियंराजातरसामुनिसन्निधौ ॥ नत्वाप्रणम्यशिरसातमुवाचमहीपतिः ॥१०॥स्वामिन्किंक्रियतेत्यर्थं तपसादेहपीडनं ॥ किमर्थंतेसमारंभोब्रूहिसत्यंमहामते ॥११॥ वांछितंतवगाधेयकरोमिसफलंकिल ॥उत्तिष्ठोत्तिष्ठतरसातपसालमतःपरं॥१२॥विषयेममसर्वज्ञनकर्तव्यंसुदारुणं॥लोकपीडाकरंघोरंतपःकेनापिकर्हिचित् ॥१३ ॥ इत्थंनिषिद्ध्यतंराजाविश्वामित्रंगृहंययौ ॥ मनसाक्रोधमाधायगतोसौकौशिकोमुनिः ॥ १४ ॥ सगत्वाचिंतयामासनृपकृत्यमसांप्रातं ॥ वसिष्ठस्यचसंवादंतपसःप्रतिषेधनं ॥ १५ ॥ कोपाविष्टेनमनसाप्रतीकारमथाकरोत् ॥ विचिंत्यबहुधाचित्तेदानवंघोरविग्रहं ॥ १६ ॥ प्रेषयामासतद्देशंविधायसूकराकृतिं ॥ सोतिकायोमहाकोलःकुर्वन्नादंसुदारुणं॥१७॥राज्ञश्चोपवनेप्राप्तस्त्रासयत्रक्षकांस्तदा ॥ मालतीनांचखंडानिकदंबानांतथैवच ॥ १८ ॥ यूथिकानांचवृंदानिकंपयंश्चमुहुर्मुहुः ॥ दंतेनविलिखन्भूमिंसमुन्मूलयतेद्रुमान् ॥ १९ ॥ चंपकान्केतकीखंडान्मल्लिकानांचपादपान् ॥ करवीरानुशीरांश्चनिचखानशुभान्मृदून् ॥२० ॥ मुचकुंदानशोकांश्चबकुलांस्तिलकांस्तथा ॥ उन्मूल्यकदनंतत्रचकारसूकरोवने ॥२१ ॥वाटिकारक्षकाःसर्वेदुद्रुवुःशस्त्रपाणयः ॥ हाहेतिचुक्रुशुस्तत्रमालाकाराभृशातुराः ॥ २२॥ बाणैःसंताड्यमानोपियदात्रस्तोनवैमृगः ॥ रक्षकान्पीडयामासकोलःकालसमद्युतिः ॥ २३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

क्तं यद्ययंपरमधार्मिकस्तर्हिममतपसःकथमनेनप्रतिषेधनंकृतंकथंचवसिष्ठेनपणःकृतइतिप्रष्टव्योवसिष्ठोऽस्मिन्समयेइतिभावः॥१५॥१६॥ ॥१७॥१८॥१९॥२०॥ वनेसूकरोवृक्षाणांकदनंचकारेत्यर्थः ॥ २१ ॥ २२ ॥२३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तेतदार्तिभयाक्रांताराजानंशरणंययुः ॥ तमूचुस्त्राहित्राहीतिवेपमानाभयाकुलाः॥२४ ॥तानागतान्समालो
क्यभयार्तान्भूपतिस्तदा ॥ पप्रच्छकिंभयंकस्मान्मांब्रुवंतुसमागताः॥ २५ ॥ नाहंबिभेमिदेवेभ्योराक्षसेभ्य
श्वरक्षकाः ॥ कस्माद्भयंसमुत्पन्नंतद्ब्रुवंतुममाग्रतः ॥ २६ ॥ हन्मिचैकेनबाणेनतंशत्रुंदुर्भगंकिल ॥योमेरातिः
समुत्पन्नोलोकेपापमतिःखलः ॥ २७ ॥ देवोवादानवोवापितंनिहन्मिशरैःशितैः ॥ क्वतिष्ठतिकियद्रूपःकियद्ब
लसमन्वितः ॥ २८॥ मालाकाराऊचुः ॥ नदेवोनचदैत्योस्तिनयक्षोनचकिन्नरः॥कश्चित्कोलोमहाकायोराजं
स्तिष्ठतिकानने ॥ २९ ॥ पुष्पवृक्षानतिमृद्नन्दंतेनोन्मूलयत्यसौ ॥ विदीर्णंतद्वनंसर्वंसूकरेणातिरंहसा ॥३०॥
विशिखैस्ताडितोस्माभिःपृषद्भिर्लकुटैस्तथा ॥ नबिभेतिमहाराजहंतुमस्मानुपाद्रवत् ॥ ३१॥ व्यासउवाच॥
इत्याकर्ण्यवचस्तेषांराजाकोपसमाकुलः॥ अश्वमारुह्यतरसाजगामोपवनंप्रति॥३२॥ सैन्येनमहतायुक्तोग
जाश्वरथसंयुतः ॥ पदातिवृंदसहितःप्रययौवनमुत्तमं ॥ ३३ ॥ तत्रापश्यन्महाकोलंघुर्घुरंतंभयानकं ॥ वनंभ
ग्नंचसंवीक्ष्यराजाक्रोधयुतोभवत् ॥ ३४ ॥ चापेबाणंसमारोप्यंविकृष्यचशरासनं ॥ तंहंतुंसूकरंपापंतरसास
मुपाक्रमत् ॥ ३५ ॥ समालोक्यचराजानंचापहस्तंरुषाकुलं ॥ संमुखोभ्यद्रवत्तूर्णंकुर्वन्शब्दंसुदारुणं ॥३६॥
तमायांतंसमालोक्यवराहंविकृताननं ॥ मुमोचविशिखंतस्मिन्हंतुकामोमहीपतिः ॥ ३७ ॥वंचयित्वाथतद्बा
णंसूकरस्तरसाबलात् ॥ निर्जगाममहावेगात्तमुल्लंघ्यनृपंतदा ॥ ३८ ॥ गच्छंतंतंसमालोक्यराजाकोपसम
न्वितः ॥ मुमोचविशिखांस्तीक्ष्णांश्चापमाकृष्ययत्नतः ॥ ३९ ॥ क्षणंदृष्टिपथंराज्ञःक्षणंचादर्शनंगतः॥कुर्वन्ब
हुविधारावंसूकरःसमुपाद्रवत् ॥ ४० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥

हरिश्चंद्रोतिकुपितोमृगस्यानुंजगामह ॥अश्वेनवायुवेगेनविकृष्यचशरासनं ॥४१॥ इतस्ततस्ततःसैन्यमगमद्वनांतरं ॥ एकाकीनृपतिःकोलंव्रजंतंसमुपाद्रवत् ॥ ४२ ॥ मध्यान्हसमयेराजासंप्राप्तोविजनेवने ॥ तृषितःक्षुधितोत्यर्थंबभूवश्रांतवाहनः॥४३॥ सूकरोऽदर्शनंप्राप्तोराजाचिंतातुरोभवत् ॥ मार्गभ्रष्टोतिविपिनेदारुणेदीनवत्स्थितः ॥ ४४ ॥ किंकरोमिक्कगच्छामिनसहायोस्तिमेवने ॥ अज्ञातस्वपथःकुत्रव्रजामीतिव्यचिंतयत् ॥ ४५ ॥ एवंचिंतयतस्तत्रविपिनेजनवर्जिते ॥ राजाचिंतातुरोपश्यन्नदींसुविमलोदकां ॥४६॥ वीक्ष्यतांमुदितोराजापाययित्वातुरंगमं॥अश्वादुत्तीर्यविमलंपपौपानीयमुत्तमं॥ ४७॥जलंपीत्वानृपस्तत्रसुखमापमहीपतिः॥ इयेषनगरंगंतुंदिग्भ्रमेणातिमोहितः॥४८॥विश्वामित्रस्तुसंप्राप्तोवृद्धब्राह्मणरूपधृक्॥ननामवीक्ष्यराजातंप्रीतिपूर्वंद्विजोत्तमं ॥ ४९ ॥ तमुवाचगाधिराजःप्रणमंतंनृपोत्तमं ॥ स्वस्तितेस्तुमहाराजकिमर्थमिहचागतः ॥ ५० ॥ एकाकीविजनेराजन्किंचिकीर्षितमत्रते ॥ब्रूहिसर्वंस्थिरोभूत्वाकारणंनृपसत्तम ॥ ५१ ॥ राजोवाच ॥ सूकरोतिमहाकायोबलवान्पुष्पकाननं ॥ समुपेत्येममर्दाशुकोमलान्पुष्पपादपान् ॥ ५२ ॥ तंनिवारयितुंदुष्टंकरेकृत्वाचकार्मुकं ॥ ससैन्योहंस्वनगरान्निर्गतोमुनिसत्तम ॥ ५३ ॥ गतोसौदृष्टपथात्पापोमायावीक्कापिवेगवान् ॥ पृष्ठतोहमपिप्राप्तःसैन्यंक्कापिगतंमम ॥ ५४ ॥ क्षुधितस्तृषितश्चाहंसैन्यभ्रष्टस्त्विहागतः ॥ नजानेपुरमार्गंचतथासैन्यगतिंमुने ॥ ५५ ॥ पंथानंदर्शयविभोव्रजामिनगरंप्रति ॥ ममात्रभाग्ययोगेनप्राप्तस्त्वंविजनेवने ॥ ५६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ५७ ॥ ५८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेऽष्टादशोध्यायः ॥१८॥ त्रिषष्टिश्लोकवर्यैस्तुकौशिकेनमहात्मना॥हृतंराज्यंहरि
श्चंद्रनृपतेरिदमुच्यते ॥ १ ॥ राजवाक्यंश्रुत्वाकौशिकोयदकरोत्तदाह इतितस्येति प्रहस्येति धार्मिकस्त्वमस्मिंस्तीर्थेनस्नात्वाकथंगंतुमिच्छ

अयोध्याधिपतिश्चाहंहरिश्चंद्रेतिविश्रुतः ॥ राजसूयस्यकर्ताचवांछितार्थप्रदःसदा ॥ ५७ ॥ धनेच्छायदिते
ब्रह्मन्यज्ञार्थंद्विजसत्तम ॥ आगंतव्यमयोध्यायांदास्यामिविपुलंधनं ॥ ५८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणे
सप्तमस्कंधेऽष्टादशोध्यायः॥ ॥ १८ ॥ व्यासउवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वाभूपतेःकौशिकोमुनिः ॥ प्रहस्यप्र
त्युवाचेदंहरिश्चंद्रंतदानृप ॥ १ ॥ राजंस्तीर्थमिदंपुण्यंपावनंपापनाशनं ॥ स्नानंकुरुमहाभागपितृणांतर्पणं
तथा ॥२॥ कालःशुभतमोस्तीहतीर्थेस्नात्वाविशांपते ॥ दानंददस्वशक्त्यात्रपुण्यतीर्थेतिपावने ॥३॥ प्राप्य
तीर्थंमहापुण्यमस्नात्वायस्तुगच्छति ॥ सभवेदात्महाभूपइतिस्वायंभुवोब्रवीत् ॥ ४ ॥ तस्मात्तीर्थवरेराजन्कु
रुपुण्यंस्वशक्तितः ॥ दर्शयिष्यामिमार्गेतेगंतासिनगरंततः ॥ ५ ॥ आगमिष्याम्यहंमार्गदर्शनार्थंतवानघ॥
त्वयासहाद्यकाकुत्स्थतवदानेनतोषितः ॥६ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंराजामुनेःकपटमंडितं ॥ वासांस्युत्तार्यविधिवत्
स्नातुमभ्याययौनदीं ॥ ७॥ बंधयित्वाहयंवृक्षेमुनिवाक्येनमोहितः ॥ अवश्यंभावियोगेनतद्वशस्तुतदाभवत्
॥ ८ ॥राजास्नानविधिंकृत्वासंतर्प्यपितृदेवताः ॥ विश्वामित्रमुवाचेदंस्वामिन्दानंददामिते ॥९॥ यदिच्छसि
महाभागतत्तेदास्यामिसांप्रतं ॥ गावोभूमिंहिरण्यंचगजाश्वरथवाहनं ॥१०॥ नादेयंमेकिमप्यस्तिकृतमेतद्व्र
तंपुरा ॥ राजसूयेमखश्रेष्ठेमुनीनांसन्निधावपि ॥ ११ ॥ तस्मात्त्वमिहसंप्राप्तस्तीर्थेस्मिन्प्रवरेमुने ॥ यत्तेस्ति
वांछितंब्रूहिददामितववांछितं ॥ १२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

सीत्यभिप्रायेणहास्यंचकार ॥१॥ तदेवाह राजाचेति ॥२॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ मुनीनांसंनिधौराजसूय
यज्ञेमयैतद्व्रतंकृतमित्यन्वयः ॥ ११ ॥ १२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ मेपुत्रस्यविवाहोस्तीत्यन्वयः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ वेदिमध्यइति अग्निहोत्रशालायांराजातस्मिन्समयेस्थितः तथाचतस्मिन्वेदिमध्येअग्निहोत्रवेदिमध्येदानंदेहीत्यन्वयः अयंभवः विवाहकार्यार्थंयद्धनं

विश्वामित्रउवाच ॥ मयापूर्वंश्रुताराजन्कीर्तिस्तेविपुलाभुवि ॥वसिष्ठेनचसंप्रोक्तादातानास्तिमहीतले॥ १३
हरिश्चंद्रोनृपश्रेष्ठःसूर्यवंशेमहीपतिः॥ तादृशोनृपतिर्दातानभूतोनभविष्यति ॥ १४॥पृथिव्यांपरमोदारस्त्रिशं
कुतनयोयथा ॥ अतस्त्वांप्रार्थयाम्यद्यविवाहोमेस्तिपार्थिव ॥ १५ ॥ पुत्रस्यचमहाभागतदर्थंदेहिमेधनं ॥
॥ राजोवाच ॥ विवाहंकुरुविप्रेंद्रददामिप्रार्थितंतव ॥ १६ ॥ यदिच्छसिधनंकामंदातातस्यास्मिनिश्चितं॥ व्या
सउवाच ॥ इत्युक्तःकौशिकस्तेनवंचनातत्परोमुनिः ॥ १७ ॥ उद्भाव्यमायांगांधर्वींपार्थिवायाप्यदर्शयत् ॥
कुमारःसुकुमारश्चकन्याचदशवार्षिकी ॥ १८ ॥एतयोःकार्यमप्यद्यकर्तव्यंनृपसत्तम ॥ राजसूयादिकंपुण्यंगृ
हस्थस्यविवाहतः ॥ १९ ॥ भविष्यतितवाद्यैवविप्रपुत्रविवाहतः ॥ तच्छ्रुत्वावचनंराजामाययातस्यमोहितः
॥ २० ॥ तथेतिचप्रतिज्ञायनोवाचाल्पंवचस्तथा ॥ तेनदर्शितमार्गोसौनगरंप्रतिजग्मिवान् ॥ २१ ॥विश्वामि
त्रोपिराजानंवंचयित्वाश्रमंययौ॥कृतोद्वाहविधिस्तावद्विश्वामित्रोब्रवीन्नृपं ॥ २२ ॥वेदिमध्येनृपाद्यत्वंदेहिदानं
यथेप्सितं ॥ राजोवाच ॥ किंतेभीष्टंद्विजब्रूहिददामिवांछितंकिल ॥ २३ ॥ अदेयमपिसंसारेयशःकामोस्मिसां
प्रतं ॥ व्यर्थंहिजीवितंतस्यविभवंप्राप्ययेनवै ॥२४॥ नोपार्जितंयशःशुद्धंपरलोकसुखप्रदं ॥ विश्वामित्रउ०
॥ राज्यंदेहिमहाराजवरायसपरिच्छदं ॥ २५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

त्वयाप्रतिश्रुतंतदथचवरवध्वोःपोषणार्थंचयाद्विपुलंधनंतद्दानंदेहि अन्यथात्वत्कृतेविवाहेवरवध्वोर्भिक्षाटनप्रसंगेतवापकीर्तिःस्यादिति राजातु पोषणार्थंधनंब्राह्मणोयंयत्किंचित्प्रार्थयिष्यतितदेतस्मैदेयमित्यभिप्रायेणाह किंतेभीष्टमिति ब्राह्मणस्तुसर्वस्वहरणेच्छयावदतिराजन्देहीति ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

 ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८॥२९॥३०॥ ३१ ॥ हेमभारद्वयंसार्धमिति आचितस्यदशमोभागोभारस्तथाचार्धभारेणसहितभारद्वयपरि
माणंसुवर्णदक्षिणांदेहीत्यर्थः राजादास्यामीत्युक्त्वास्वनिकटेधनाभावात्किंमयेदंकृतमित्यतिविस्मितइत्यर्थः ॥ ३२ ॥ तदैवसैनिकाइ

 गजाश्वरथरत्नाढ्यंवेदीमध्येतिपावने॥ व्यासउ० ॥मोहितोमाययातस्यश्रुत्वावाक्यंमुनेर्नृपः॥२६॥ दत्तमि
त्युक्त्वात्राज्यमविचार्ययदृच्छया॥ गृहीतमितितंप्राहविश्वामित्रोतिनिष्ठुरः॥ २७ ॥ दक्षिणांदेहिराजेंद्रदानयो
ग्यांमहामते॥ दक्षिणारहितंदानंनिष्फलंमनुरब्रवीत्॥ २८ ॥तस्माद्दानफलायत्वंयथोक्तांदेहिदक्षिणां ॥ इत्यु
क्तस्तुतदाराजातमुवाचातिविस्मितः ॥ २९॥ ब्रूहिकिंयद्धनंतुभ्यंदेयंस्वामिन्मयाधुना ॥ दक्षिणानिष्क्रयंसा
धोवदयावत्प्रमाणकं ॥ ३० ॥ दानपूर्त्यैप्रदास्यामिस्वस्थोभवतपोधन ॥ विश्वामित्रस्तुतच्छ्रुत्वातमाहमेदि
नीपतिं॥ ३१ ॥ हेमभारद्वयंसार्धंदक्षिणांदेहिसांप्रतं॥ दास्यामीतिप्रतिश्रुत्यतस्मैराजातिविस्मितः॥ ३२॥
तदैवसैनिकास्तस्यवीक्षमाणाःसमागताः॥ दृष्ट्वामहीपतिंव्यग्रंतुष्टुवुस्तेमुदान्विताः ॥ ३३ ॥व्यासउवाच॥
श्रुत्वातेषांवचोराजानोक्त्वाकिंचिच्छुभाशुभं ॥ चिंतयन्स्वकृतंकर्मययावंतःपुरेततः ॥ ३४ ॥ किंमयास्वीकृ
तंदानंसर्वस्वंयत्समर्पितं ॥ वंचितोहंद्विजेनात्रवनेपाटच्चरैरिव ॥ ३५ ॥राज्यंसोपस्करंतस्मैमयासर्वंप्रतिश्रु
तं ॥ भारद्वयंसुवर्णस्यसार्धंवदक्षिणापुनः॥ ३६ ॥ किंकरोमिमतिर्भ्रष्टानज्ञातंकपटंमुनेः ॥ प्रतारितोहंसह
साब्राह्मणेनतपस्विना ॥ ३७ ॥ नजानेदैवकार्यंवैहादैवकिंभविष्यति ॥ इतिचिंतापरोराजागृहंप्राप्तोतिवि
व्हलः॥ ३८ ॥ पतिंचिंतापरंदृष्ट्वाराज्ञीपप्रच्छकारणं ॥ किंप्रभोविमनाभासिकाचिंताब्रूहिसांप्रतं ॥३९॥

ति येराज्ञासाकंवनेगतास्तेमृगभिन्नादितस्ततोगताइत्युक्तंतेसैनिकाराजानंवीक्षमाणाआगताइत्यर्थः ॥ ३३॥ अंतःपुरेऽन्यगारेगतः
चिंताग्रस्तःसन् ॥ ३४ ॥ स्वकृतमनर्थमुद्भाव्यकिंमयेतिपाटच्चरैस्तस्करैः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ गृहंस्त्रीपुरं ॥ ३८ ॥ ३९ ॥

॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ शुभाशुभंयथाकथंचिदित्यर्थः ॥ ४३ ॥ ४४. ॥ विश्वामित्रोब्राह्मणवेषेणसमागतइत्यर्थः ॥ ४५ ॥सुवर्ण

वनात्पुत्रःसमायातोराजसूयःकृतःपुरा ॥ कस्माच्छोचसिराजेंद्रशोकस्यकारणंवद ॥ ४० ॥ नारातिर्विद्यते क्वापिबलवान्दुर्बलोपिवा ॥ वरुणोपिसुसंतुष्टःकृतकृत्योसिभूतले ॥ ४१ ॥ चिंतयाक्षीयतेदेहोनास्ति चिंतासमामृतिः ॥ त्यज्यतांनृपशार्दूलस्वस्थोभवविचक्षण ॥ ४२ ॥ तन्निशम्यप्रियावाक्यंप्रीतिपूर्वंनरा धिपः ॥ प्रोवाचकिंचिच्चिंतायाःकारणंचशुभाशुभं ॥ ४३ ॥ भोजनंनचकारासौचिंताविष्टस्तथानृपः ॥ सुप्त्वापिशयनेशुभ्रेलेभेनिद्रांनभूमिपः ॥ ४४ ॥ प्रातरुत्थायचिंतार्तोयावत्संध्यादिकाःक्रियाः ॥ करोति नृपतिस्तावद्विश्वामित्रःसमागतः ॥ ४५ ॥ क्षत्त्रानिवेदितोराज्ञेमुनिःसर्वस्वहारकः ॥ आगत्योवाचराजानं प्रणमंतंपुनःपुनः ॥ ४६ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ राजंस्त्यजस्वराज्यंमेदेहिवाचाप्रतिश्रुतं ॥ सुवर्णंस्पृशराजेंद्र सत्यवाग्भवसांप्रतं ॥ ४७ ॥ हरिश्चंद्रउवाच ॥ स्वामिन्राज्यंतवेदंमेमयादत्तंकिलाधुना ॥ त्यक्त्वान्यत्रगमि ष्यामिमाचिंतांकुरुकौशिक ॥ ४८ ॥ सर्वस्वंममतेब्रह्मन्गृहीतंविधिवद्विभो ॥ सुवर्णदक्षिणांदातुमशक्तोह्य धुनाद्विज॥४९ ॥ दानंददामितेतावद्यावन्मेस्याद्धनागमः ॥ पुनश्चेत्कालयोगेनतदादास्यामिदक्षिणां॥५०॥ इत्युक्त्वानृपतिःप्राहपुत्रंभार्यांचमाधवीं ॥ राज्यमस्मैप्रदत्तंवैमयावेद्यांसुविस्तरं ॥ ५१ ॥ हस्त्यश्वरथसंयुक्तं रत्नहेमसमन्वितं ॥ त्यक्त्वात्रीणिशरीराणिसर्वंचास्मैसमर्पितं ॥ ५२ ॥ त्यक्त्वायोध्यांगमिष्यामिकुत्रचिद्वन गव्हरे ॥ गृण्हात्विदंमुनिःसम्यक्राज्यंसर्वंसमृद्धिमत् ॥ ५३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

स्पृशदक्षिणात्वेनप्रतिज्ञातंदेहीत्यर्थः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ दानंददामिराज्यदानमधुनाददामिदक्षिणांतुधनप्राप्त्युत्तरंकालां तरेदास्यामीत्यर्थः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेएकोनविंशोध्यायः ॥१९॥ अर्धाधिकैःपंचचत्वारिंशच्छ्लोकैरतःपरं॥ दक्षिणादानयत्नश्चराज्ञाकृतइतीर्यते ॥१॥ राजाविश्वामित्रब्राह्मणंप्रतिकि

इत्याभाष्यसुतंभार्यांहरिश्चंद्रःस्वमंदिरात् ॥ विनिर्गतःसुधर्मात्मामानयंस्तंद्विजोत्तमं ॥ ५४ ॥ व्रजंतंभूपतिं वीक्ष्यभार्यापुत्रावुभावपि ॥ चिंतातुरौसुदीनास्यौजग्मतुःपृष्ठतस्तदा ॥ ५५ ॥हाहाकारोमहानासीन्नगरेवीक्ष्यतांस्तथा ॥ चुक्रुशुःप्राणिनःसर्वेसाकेतपुरवासिनः ॥ ५६ ॥ हाराजन्किंकृतंकर्मकुतःक्लेशःसमागतः ॥ वंचितोसिमहाराजविधिनापंडितेनह ॥ ५७ ॥ सर्वेवर्णास्तदादुःखमापुर्युस्तंमहीपतिं ॥ विलोक्यभार्ययासार्धंपुत्रेणचमहात्मना ॥५८ ॥ निनिंदुर्ब्राह्मणंतंतुदुराचारंपुरौकसः ॥ धूर्तोयमितिभाषंतोदुःखार्ताब्राह्मणादयः ॥ ५९ ॥ निर्गत्यनगरात्तस्माद्विश्वामित्रःक्षितीश्वरं ॥ गच्छंतंतमुवाचेदंसमेत्यनिष्ठुरंवचः ॥ ६० ॥ दक्षिणायाःसुवर्णंमेदत्वागच्छनराधिप ॥ नाहंदास्यामिवाब्रूहिमयात्यक्तंसुवर्णकं॥ ६१ ॥ राज्यंगृहाणवासर्वंलोभश्चेद्धृदिवर्तते ॥ दत्तंचेन्मन्यसेराजन्देहियत्तत्प्रतिश्रुतं ॥ ६२ ॥ एवंब्रुवंतंगाधेयंहरिश्चंद्रोमहीपतिः ॥ प्रणिपत्यसुदीनात्माकृतांजलिपुटोब्रवीत् ॥ ६३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेएकोनविंशोध्यायः ॥ १९ ॥ हरिश्चंद्रउवाच ॥ अदत्वातेहिरण्यंवैनकरिष्यामिभोजनं ॥ प्रतिज्ञामेमुनिश्रेष्ठविषादंत्यजसुव्रत ॥ १ ॥ सूर्यवंशसमुद्भूतःक्षत्रियोहंमहीपतिः ॥ राजसूयस्ययज्ञस्यकर्तावांछितदोनृपु ॥ २ ॥॥ कथंकरोमिनाकारंस्वामिन्दत्वायदृच्छया ॥ अवश्यमेवदातव्यमृणंमेद्विजसत्तम ॥ ३ ॥ स्वस्थोभवप्रदास्यामिसुवर्णंमनसेप्सितं ॥ कंचित्कालंप्रतीक्षस्वयावत्प्राप्स्याम्यहंधनं ॥ ४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

मुक्तवान्तदाह अदत्वेति नकरिष्यामिभोजनमिति अन्नंत्यक्त्वाफलाहारादिनाकालंनेष्यामीत्यर्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ किंचित्कालमिति मासपरिमितंकालमित्यर्थः अग्रेमाससमाप्तावेवब्राह्मणस्यागमनात् ॥ ४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ वदाधुनेति ॥ एवंराज्ञोक्तेमिथ्यावादीराजाजातइतिवसिष्ठंजेष्यामीतिब्राह्मणाभिप्रायः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ग्राहकमिति अस्यामयोध्यायांयदिकश्चिद्ग्राहकःस्यात्तर्हितंपश्यनोचेदहंवाराणस्यांगत्वासर्वान्मौल्येनदत्वादासभावंगमिष्यामितदात्वंकांचनंगृहाणाथचसंतुष्टोभवेतिपिंडितोर्थः ॥ ११ ॥ भूधरेतिब्राह्मणसंबोधनं ॥ १२ ॥ उमयापराशक्त्यासहितोयत्रकाश्यांशंकरस्तिष्ठतितस्यांका

विश्वामित्रउवाच ॥ कुतस्तेभविताराजन्धनप्राप्तिरतःपरं ॥ गतंराज्यंतथाकोशोबलंचैवार्थसाधनं ॥ ५ ॥ वृथाशातेमहीपालधनार्थेकिंकरोम्यहं ॥ निर्धनंत्वांचलोभेनपीडयामिकथंनृप ॥ ६ ॥ तस्मात्कथयभूपालनदास्यामीतिसांप्रतं ॥ त्यक्त्वाशांमहतींकामंगच्छाम्यहमतःपरं ॥७॥ यथेष्टंव्रजराजेंद्रभार्यापुत्रसमन्वितः ॥ सुवर्णनास्तिकिंतुभ्यंददामीतिवदाधुना ॥ ८ ॥ व्यासउवाच ॥ गच्छन्वाक्यमिदंश्रुत्वाब्राह्मणस्यचभूपतिः॥ प्रत्युवाचमुनिंब्रह्मन्धैर्यंकुरुददाम्यहं॥९॥ममदेहोस्तिभार्यायाःपुत्रस्यचह्यनामयः॥क्रीत्वादेहंतुतंनूनमृणंदास्यामितेद्विज॥१०॥ग्राहकंपश्यविप्रेंद्रवाराणस्यांपुरिप्रभो॥दासभावंगमिष्यामिसदारोहंसपुत्रकः॥११॥ गृहाणकांचनंपूर्णसार्धभारद्वयंमुने ॥ मौल्येनदत्वासर्वान्नःसंतुष्टोभवभूधर ॥ १२ ॥ इतिब्रुवन्जगामाथसहपत्न्यासुतान्वितः ॥ उमयाकांतयासार्धयत्रास्तेशंकरःस्वयं॥ १३ ॥तांदृष्ट्वाचपुरींरम्यांमनसोल्हादकारिणीं ॥ उवाचसकृतार्थोस्मिपुरींपश्यन्सुवर्चसं ॥ १४ ॥ ततोभागीरथींप्राप्यस्नात्वादेवादितर्पणं ॥ देवार्चनंचनिर्वृत्यकृतवान्दिग्विलोकनं ॥ १५ ॥ प्रविश्यवसुधापालोदिव्यांवाराणसींपुरीं ॥ नैपामनुष्यभुक्तेतिशूलपाणेःपरिग्रहः ॥ १६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

श्यांजगामेत्यर्थः ॥ १३ ॥ १४ ॥ दिग्विलोकनंकेनमार्गेणगंतव्यमितिसमंतादवलोकितवानित्यर्थः ॥ १५ ॥ नैषामनुष्यभुक्तेति यदीयंपुरीमनुष्येणभुक्तापालितास्यात्तदामामकिंचित्करंमौल्यंदत्वाकोपिनग्रहीष्यतिपरंतुतथानकिंतुशूलपाणेःसर्वेश्वरस्यशिवस्यपरिग्रहोस्तितेनपालितास्तिततःसर्वेश्वरःशिवोमामकिंचित्करमपिमौल्यंदत्वाग्रहीष्यतीत्यभिप्रायेणकाश्यांजगामेतिभावः ॥ १६ ॥ ७ ॥

॥१७॥१८॥१९॥२० ॥ पूर्णःसमासइति यस्त्वयादक्षिणादानेप्रतिज्ञातोमासोमासातेदक्षिणांदास्यामीतिसमासःपूर्णइत्यर्थः तस्यानि मित्तंमासांतेदक्षिणांदास्यामीतिप्रतिज्ञारूपं ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ कुतःपुष्टानिमित्राणीति ॥ येभ्योधनंगृहीत्वास्मैब्राह्मणायद क्षिणांदास्यामितादृशानिपुष्टानिसंपन्नानिममामित्राणिअत्रकाव्यांकुतःसंतिनैवसंतीत्यर्थः ॥ २५ ॥प्रतिग्रहःकुतोदुष्टस्तदाह ॥ राज्ञांवृत्ति

जगामपद्ग्यांदुःखार्तःसहपत्न्यासमाकुलः ॥ पुरींप्रविश्यसनृपोविश्वासमकरोत्तदा ॥ १७॥ ददर्शाथमुनिश्रेष्ठं ब्राह्मणंदक्षिणार्थिनं ॥ तंदृष्ट्वासमनुप्राप्तंविनयावनतोभवत् ॥ १८ प्राहचैवांजलिंकृत्वाहरिश्चंद्रोमहामुनिं ॥ इमेप्राणाःसुतश्चायंप्रियापत्नीमुनेमम ॥ १९॥ येनतेकृत्यमस्त्याशुगृहाणार्घ्यद्विजोत्तम ॥ यच्चान्यत्कार्यम स्माभिस्तन्ममाख्यातुमर्हसि ॥ २० ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ पूर्णःसमासोभद्रंतेदीयतांममदक्षिणा ॥ पूर्वंत स्यनिमित्तंहिस्मर्यतेस्ववचोयदि ॥ २१ ॥ राजोवाच ॥ ब्रह्मन्नाद्यापिसंपूर्णोमासोज्ञानतपोबल ॥ तिष्ठत्येक दिनार्धंयत्तत्प्रतीक्षस्वनापरं ॥ २२ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ एवमस्तुमहाराजआगमिष्याम्यहंपुनः ॥ शापंत वप्रदास्यामिनचेदद्यप्रयच्छसि ॥२३॥इत्युक्त्वाथययौविप्रोराजाचाचिंतयत्तदा॥ कथमस्मैप्रयच्छामिदक्षि णायाप्रतिश्रुता ॥ २४ ॥ कुतःपुष्टानिमित्राणिकुत्रार्थःसांप्रतंमम ॥ प्रतिग्रहःप्रदुष्टोमेतत्रयाच्ञाकथंभवेत् ॥ २५ ॥ राज्ञांवृत्तित्रयंप्रोक्तंधर्मशास्त्रेषुनिश्चितं ॥ यदिप्राणान्विमुंचामिद्यप्रदायचदक्षिणां॥ २६ ॥ ब्रह्मस्व हाकृमिःपापोभविष्याम्यधमाधमः ॥ अथवाप्रेततांयास्येवरएवात्मविक्रयः ॥ २७ ॥ ॥ ७ ॥

त्रयमिति दानाध्ययनयजनरूपंनतुतत्रप्रतिगृहोस्तितस्मादित्यर्थः ननुद्रव्याभावेतथैवस्थीयतांयन्मुनिःकरिष्यतितत्करोत्विति चेत्तथैवाव स्थानेयदिप्राणान्विमुंचामिममरणंस्यात्तदाब्रह्मस्वहरणात्पापात्कृमिर्भविष्याम्यथवाप्रेततांपिशाचत्वंयास्यामितदपेक्षयात्मविक्रयःकर्तव्यइद मेववरमित्याह यदिप्राणानिति ॥ २६ ॥ २७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ नातःपरतरमिति अश्वमेधसहस्राच्च सत्यमेकं विशिष्यते इतिस्मृतेः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ सत्यंपालनायानृतंपातनायनरकपातनायेत्यर्थः ॥ ३२ ॥ शताश्वमेधानिति पार्थिवोऽयमयातिर्नृपः सकृदसत्यवचनादसत्यभाषणात्स्वर्गाच्च्युतः पतितइत्यन्वयः इयंकथापुराणेषुप्रसिद्धा ॥ ३३ ॥ वंशवृद्धिकरश्चायमिति यत्त्वंमांबोधयसिदक्षिणादेयेतितत्रमदीयत्वेनप्राणिद्वयमेवावशिष्टंपुत्रोभार्याचेतितत्रपु

सूतउवाच ॥ राजानंव्याकुलंदीनंचिंतयानमधोमुखं ॥ प्रत्युवाचतदापत्नीबाष्पगद्गदयागिरा ॥ २८ ॥ त्यजचिंतांमहाराजस्वधर्ममनुपालय ॥ प्रेतवद्वर्जनीयोहिनरःसत्यबहिष्कृतः ॥ २९ ॥ नातःपरतरंधर्मंवदंतिपुरुषस्य ॥ यादृशंपुरुषव्याघ्रस्वसत्यस्यानुपालनं ॥ ३० ॥ अग्निहोत्रमधीतंचदानाद्याःसकलाःक्रियाः ॥ भवंतितस्यवैफल्यंवाक्यंयस्यानृतंभवेत् ॥ ३१ ॥ सत्यमत्यंतमुदितंधर्मशास्त्रेषुधीमतां ॥ तारणायानृतंतद्वत्पतनायकृतात्मनां ॥ ३२ ॥ शताश्वमेधानाहृत्यराजसूयंचपार्थिवः ॥ कृत्वाराजासकृत्स्वर्गादसत्यवचनाच्च्युतः ॥ ३३ ॥ राजोवाच ॥ वंशवृद्धिकरश्चायंपुत्रस्तिष्ठतिबालकः ॥ उच्यतांवक्तुकामासियद्वाक्यंगजगामिनि ॥ ३४ ॥ पत्न्युवाच ॥ राजन्माभूदसत्यंतेपुंसांपुत्रफलाःस्त्रियः ॥ तन्मांप्रदायवित्तेनदेहिविप्रायदक्षिणां ॥ ३५ ॥ सूतउवाच ॥ एतद्वाक्यमुपश्रुत्यययौमोहंमहीपतिः ॥ प्रतिलभ्यचसंज्ञांवैविललापातिदुःखितः ॥ ३६ ॥ महद्दुःखमिदंभद्रेयत्त्वमेवंब्रवीषिमे ॥ किंतवस्मितसंलापाममपापस्यविस्मृताः ॥ ३७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

त्रोवंशवृद्धिकरत्वात्नदेयइतिशास्त्राज्ञास्तितथैवभार्यापिनविक्रेतव्येति ततश्चकिंकर्तव्यंमयाकथंवादक्षिणादेयेत्युच्यतांत्वयातद्वाक्यं यतस्त्वंवक्तुकामासिबोधकवाक्यंवक्तुकामासितितइत्यर्थः इत्थंसंकटेकिंकर्तव्यंमयेतित्वमेववदेत्यभिप्रायः ॥ ३४ ॥ पुत्रफलाइति पुत्रोजातेस्त्रीणांफलंनास्तीत्यर्थः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ तवस्मितसंलापाःप्रेम्णाहास्यभाषणानिकिंममविस्मृतानिभवंतियत्त्वदुक्तमेतदहंकरिष्यामीतिमन्यसेइत्यर्थः ॥ ३७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ शरणोचितोमहास्तरणयुक्तगृहोचितः ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ हेदैवेतिविधेःसंबोधनं ॥ ४३ ॥ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ अग्रेप्रांतभागेमेजिव्हाशुष्यतीत्यन्वयः ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेगौडपाठानुसारिण्याख्यानेसप्तमस्कंधेविंशो

हाहाल्लयाकथंयोग्यंवक्तुमेतच्छुचिस्मिते ॥ दुर्वाच्यमेतद्वचनंकथंवदसिभामिनि ॥ ३८ ॥ इत्युक्त्वानृपतिश्रे
ष्ठोनधीरोदारविक्रये ॥ निपपातमहीपृष्ठेमूर्छयातिपरिप्लुतः ॥ ३९ ॥ शयानंभुवितंदृष्ट्वामूर्छयापिमहीपतिं ॥
उवाचेदंसुकरुणंराजपुत्रीसुदुःखिता ॥ ४० ॥ हामहाराजकस्येदमपध्यानादुपागतं ॥ यस्त्वंनिपतितोभूमौ
रंकवच्छरणोचितः ॥ ४१ ॥ येनैवकोटिशोवित्तंविप्राणामपवार्जितं ॥ सएवपृथिवीनाथोभुविस्वपितिमेपतिः
॥ ४२ ॥ हाकष्टंकिंतवानेनकृतंदैवमहीक्षिता ॥ यदिंद्रोपेंद्रतुल्योयंनीतःपापामिमांदशां ॥ ४३ ॥ इत्युक्त्वासा
पिसुश्रोणीमूर्छितानिपपातह ॥ भर्तुर्दुःखमहाभारेणासह्येनातिपीडिता ॥ ४४ ॥ शिशुर्दृष्ट्वाक्षुधाविष्टःप्राह
वाक्यंसुदुःखितः ॥ ताततातप्रदेह्यन्नंमातर्मेदेहिभोजनं ॥ ४५ ॥ क्षुन्मेबलवतीजाताजिव्हाग्रेमेतिशुष्यति ॥
इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेहरिश्चंद्रोपाख्यानेविंशोध्यायः ॥ २० ॥ एतस्मिन्नंतरेप्राप्तोविश्वा
मित्रोमहातपाः ॥ अंतकेनसमःक्रुध्धोधनंस्वंयाचितुंहृदा ॥ १ ॥ तमालोक्यहरिश्चंद्रःपपातभुविमूर्छितः ॥
सवारिणातमभ्युक्ष्यराजानमिदमब्रवीत् ॥ २ ॥ उत्तिष्ठोत्तिष्ठराजेंद्रस्वांददस्वेष्टदक्षिणां ॥ ऋणंधारयतां
दुःखमहन्यहनिवर्धते ॥ ३ ॥ आप्यायमानःसतदाहिमशीतेनवारिणा ॥ अवाप्यचेतनांराजाविश्वामित्र
मवेक्ष्यच ॥ ४ ॥ पुनर्मोहंसमापेदेह्यथक्रोधंययौमुनिः ॥ समाश्वास्यचराजानंवाक्यमाहद्विजोत्तमः ॥ ५ ॥

ध्यायः ॥ २० ॥ सत[illegible]तिपद्यैस्तुहरिश्चंद्रेणभूभृता ॥ महांच्छोकःकृतइतिकथानक[illegible]होच्यते ॥ १ ॥ इत्थंशिशुभार्याभाषणानंतरंजातंवृत्तमा
ह एतस्मिन्नंतरेइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

॥ ६॥ ७॥ ८॥ ९ ॥ अत्रनेदक्षिणादानेनसत्यरक्षणेदुःखीभूतइत्यन्वयः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥
॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ यदित्वयांराज्ञामित्थंधर्मइत्युच्यतेतर्हिब्राह्मणानामपिपरपीडाकरणमेवएवधर्मइत्यर्थादुक्तमेवभवतितथाचका

विश्वामित्रउवाच ॥ दीयतांदक्षिणासामेयदिधैर्यमवेक्ष्यसे ॥ सत्येनार्कःप्रतपतिसत्येतिष्ठतिमेदिनी॥ ६ ॥सत्येचोक्तःपरोधर्मःस्वर्गःसत्येप्रतिष्ठितः ॥ अश्वमेधसहस्रंतुसत्यंचतुलयाधृतं॥ ७॥अश्वमेधसहस्राद्धिसत्यमेकंविशिष्यते ॥ अथवाकिंममैतेनप्रोक्तेनास्तिप्रयोजनं ॥ ८ ॥ मदीयांदक्षिणांराजन्नदास्यतिभवान्यदि ॥ अस्ताचलगतेह्यर्केशप्स्यामित्वामतोध्रुवं ॥९॥ इत्युक्त्वासययौविप्रोराजाचासीद्भयातुरः॥ दुःखीभूतोवनेनिःस्वोनृशंसधनिनार्दितः॥ १० ॥ सूतउ० ॥ एतस्मिन्नंतरेतत्रब्राह्मणोवेदपारगः॥ ब्राह्मणैर्बहुभिःसार्धंनिर्ययौस्वगृहाद्बहिः॥११॥ ततोराज्ञीतुतंदृष्ट्वाआयांतंतापसंस्थितं॥उवाचवाक्यंराजानंधर्मार्थसहितंतदा॥ १२ ॥ त्रयाणामपिवर्णानांपिताब्राह्मणउच्यते ॥ पितृद्रव्यंहिपुत्रेणग्रहीतव्यंनसंशयः ॥ १३ ॥ तस्मादयंप्रार्थनीयोधनार्थमितिमेमतिः॥ राजोवाच ॥ नाहंप्रतिग्रहंकांक्षेक्षत्रियोहंसुमध्यमे॥१४॥ याचनंखलुविप्राणांक्षत्रियाणांनविद्यते ॥ गुरुर्हिविप्रोवर्णानांपूजनीयोस्तिसर्वदा ॥१५॥ तस्माद्गुरुर्नयाच्यःस्यात्क्षत्रियाणांविशेषतः ॥ यजनाध्ययनंदानंक्षत्रियस्यविधीयते॥ १६ ॥शरणागतानामभयंप्रजानांप्रतिपालनं ॥ नचाप्येवंतुवक्तव्यंदेहीतिकृपणंवचः॥ १७ ॥ ददामीत्येवमेदेविहृदयेनिहितंवचः ॥ अर्जितंकुत्रचिद्द्रव्यंब्राह्मणायददाम्यहं ॥ १८॥ पत्न्युवाच ॥ कालःसमविषमकरःपरिभवसन्मानमानदःकालः ॥ कालःकरोतिपुरुषंदातारंयाचितारंच॥ १९॥विप्रेणविदुषाराजाक्रुद्धेनातिबलीयसा ॥ राज्यान्निरस्तःसौख्याच्चपश्यकालस्यचेष्टितं ॥ २० ॥

लवशाद्ब्राह्मणैस्त्वदुपद्रवकर्तृभिर्यथास्वधर्मस्त्यक्तस्तथात्वयाकिमितिनत्यज्यतइत्यभिप्रायेणाह कालःसमविषमकरइति न्यूनाधिककरइत्यर्थः ॥ १९ ॥ तदेवोपपादयति विप्रेणेति ॥ २० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

नतुमानमिति मानंक्षत्रियोस्मीत्यभिमानं यद्वामानंशास्त्ररूपंप्रमाणं भाषितंकरिष्यामीतिशेषः ॥ २१ ॥ ददामिवाहंददाम्येवाहंनतुगृ
ह्णामीत्यर्थः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ नीचत्वमुपयास्यसीत्यतःपूर्वंनोचेदितिशेषः ॥ २६ ॥ ब्राह्मणार्थमेतादृशायो

राजोवाच ॥ असिनातीक्ष्णधारेणवरंजिव्हाद्विधाकृता ॥ नतुमानंपरित्यज्यदेहिदेहीतिभाषितं ॥ २१ ॥ क्षत्रियोहंमहाभागेनयाचेकिंचिदप्यहं ॥ ददामिवाहंनित्यंहिभुजवीर्यार्जितंधनं ॥ २२ ॥ पत्न्युवाच ॥ यदितेहिमहाराजयाचितुंनक्षमंमनः ॥ अहंतुन्यायतोदत्तादेवैरपिसवासवैः ॥ २३ ॥ अहंशास्याचपत्याचरक्ष्याचैवमहाद्युते ॥ मन्मौल्यंसंगृहीत्वाथगुर्वर्थःसंप्रदीयतां ॥ २४ ॥ एतद्वाक्यमुपश्रुत्यहरिश्चंद्रोमहीपतिः ॥ कष्टंकष्टमितिप्रोच्यविललापातिदुःखितः ॥ २५ ॥ भार्याचभूयःप्राहेदंक्रियतांवचनंमम ॥ विप्रशापाग्निदग्धत्वान्नीचत्वमुपयास्यसि ॥ २६ ॥ नद्यूतहेतोर्नचमद्यहेतोर्नराज्यहेतोर्नचभोगहेतोः ॥ ददस्वगुर्वर्थमतोमयात्वंसत्यव्रतत्वंसफलंकुरुष्व ॥ २७ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेहरिश्चंद्रोपाख्यानेएकविंशोध्यायः ॥ २१ ॥ सूतउवाच ॥ सतयानोद्यमानस्तुराजापत्न्यापुनःपुनः ॥ प्राहभद्रेकरोम्येषविक्रयंतेसुनिर्घृणः ॥ १ ॥ नृशंसैरपियत्कर्तुंनशक्यंतत्करोम्यहं ॥ यदितेभ्राजतेवाणीवक्तुमीदृक्सुनिष्ठुरं ॥२॥ एवमुक्त्वाततोराजागत्वानगरमातुरः ॥ अवतार्यतदारंगेतांभार्यांनृपसत्तमः ॥ ३ ॥ बाष्पगद्गदकंठस्तुततोवचनमब्रवीत् ॥ भोभोनागरिकाःसर्वेशृणुध्वंवचनंमम ॥ ४ ॥ कस्यचिद्यदिकार्यंस्याद्दास्याप्राणेष्टयामम ॥ सब्रवीतुत्वरायुक्तोयावत्स्वंधारयाम्यहं ॥ ५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ग्यकरणेनिंदापिनभविष्यतीत्याह नद्यूतहेतोरिति ॥ २७ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतटीकेसप्तमस्कंधेएकविंशोध्यायः ॥ २१ ॥ चतुर्भिराधिकैःपंचाशद्भिःपद्यैस्तुभूभृता ॥ विक्रीतान्निजपत्नीतिकथानकमिहोच्यते ॥ १ ॥ इत्थंस्वविक्रयेभार्ययाप्रेर्यमाणोनृपःकिमकरोत्तदाह सतयेति ॥ १ ॥ २ ॥ रंगेराजमार्गे ॥ ३ ॥ ४ ॥ यावदहंस्वंधनंधारयामिददामितदातुंयस्यशक्तिःसब्रवीत्वित्यर्थः ॥ ५ ॥ ॥ ७ ॥

भोकस्त्वमितिकिमापृच्छथाहंनृशंसःक्रूरोस्मीत्यन्वयः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ अस्मात्कारणादित्यर्थः ॥ ९ ॥ १० ॥
राजादुःखातुरोनवदतीत्यालोच्यस्वयमेवब्राह्मणआह कर्मणश्चेति तवयोषितःकर्मणोवयोरूपशीलानांचानुरूपमित्यन्वयः ॥ ११ ॥

तेब्रुवन्मंडिताःकस्त्वंपत्नींविक्रेतुमागतः ॥ राजोवाच ॥ किंमांपृच्छथकस्त्वंभोनृशंसोहममानुषः ॥६॥ राक्ष
सोवास्मिकठिनस्ततःपापंकरोम्यहं ॥ सूतउवाच ॥ तंशब्दंसहसाश्रुत्वाकौशिकोविप्ररूपधृक् ॥७॥ वृद्धरूपं
समास्थायहरिश्चंद्रमभाष ॥ समर्पयस्वमेदासीमहंक्रेताधनप्रदः ॥८॥ अस्तिमेवित्तमतुलंसुकुमारीचमेप्रि
या ॥ गृहकर्मनशक्नोतिकर्तुमस्मात्प्रयच्छमे ॥९॥ अहंगृण्हामिदासींतुकतिदास्यामितेधनं ॥ एवमुक्तेतुविप्रे
णहरिश्चंद्रस्यभूपतेः ॥१०॥ विदीर्णंतुमनोदुःखान्नचैनंकिंचिदब्रवीत् ॥ विप्रउवाच॥कर्मणश्चवयोरूपशीला
नांतवयोषितः ॥११॥ अनुरूपमिदंवित्तंगृहाणार्पयमेबलाम् ॥ धर्मशास्त्रेषुयद्दृष्टंस्त्रियोमौल्यंनरस्यच॥१२॥
द्वात्रिंशल्लक्षणोपेतादक्षाशीलगुणान्विता ॥ कोटिमौल्यंसुवर्णस्यस्त्रियःपुंसस्तथार्बुदं ॥ १३॥ इत्याकर्ण्यवच
स्तस्यहरिश्चंद्रोमहीपतिः ॥ दुःखेनमहताविष्टोनचैनंकिंचिदब्रवीत् ॥ १४॥ ततःसविप्रोनृपतेःपुरतोवल्कलो
परि ॥ धनंनिधायकेशेषुधृत्वाराज्ञीमकर्षयत् ॥ १५॥ राज्ञ्युवाच ॥ मुंचमुंचार्यमांसद्योयावत्पश्याम्यहंसुतं ॥
दुर्लभंदर्शनंविप्रपुनरस्यभविष्यति ॥१६॥ पश्येहपुत्रमामेवंमातरंदास्यतांगता ॥ मांमास्प्राक्षीराजपुत्रन
स्पृश्याहंत्वयाधुना॥१७॥ततःसबालःसहसादृष्ट्वाकृष्टांतुमातरं॥समभ्यधावदंबेतिवदन्साश्रुविलोचनः॥१८॥

॥ १२ ॥ स्त्रियोमौल्यंसुवर्णस्यकोटिःपुंसस्तुसुवर्णस्यार्बुदंदशकोटयोमौल्यमित्यर्थः ॥ १३ ॥ स्त्रियोद्वात्रिंशल्लक्षणानितुविराटपर्वणिद्रौ
पदीवर्णनेस्पष्टानि पुरुषस्यद्वात्रिंशल्लक्षणानितुकाशीखंडेएकादशाध्यायेस्पष्टानि ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ राज्ञीपुत्रंवदति पश्येहेति
मांमास्प्राक्षीःस्पर्शंमाकार्षीरित्यर्थःअहमधुनादास्यतांगतात्वयाराजपुत्रेणनस्पृश्याभवामीत्यर्थः ॥ १७ ॥ १८ ॥ ॥ ७ ॥

काकपक्षधरः कर्णद्वयोपरिचूडाकाकपक्षः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१॥ २२ ॥ शतंसहस्रमितिगुणतारतम्येनमौल्यतारतम्यं ॥ २३ ॥ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ वियुक्तेति वृक्षस्यच्छायाजडापिवृक्षंनजहातितथासतिनद्वदियंनित्यसंयुक्तामामकथमथमया

हस्तेवस्त्रंसमाकर्षन्काकपक्षधरःस्खलन् ॥ तमागतंद्विजःक्रोधाद्बालमभ्याहनत्तदा ॥ १९॥ वदंस्तथापिसोंबेतिनैवमुंचतिमातरं ॥ राज्युवाच ॥ प्रसादंकुरुमेनाथक्रीणीष्वेमंहिबालकं ॥ २० ॥ क्रीतापिनाहंभविताविनैनंकार्यसाधिका ॥ इत्थंममाल्पभाग्यायाःप्रसादंकुरुमेप्रभो ॥ २१ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ गृह्यतांवित्तमेतत्तेदीयतांममबालकः ॥ स्त्रीपुंसोर्धर्मशास्त्रज्ञैःकृतमेवहिवेतनं ॥ २२ ॥ शतंसहस्रंलक्षंचकोटिमौल्यंतथापरैः ॥ द्वात्रिंशल्लक्षणोपेतादक्षाशीलगुणान्विता ॥२३ ॥ कोटिमौल्यंस्त्रियःप्रोक्तंपुरुषस्यतथार्बुदं ॥ सूतउवाच ॥ तथैवतस्यतद्वित्तंपुरःक्षिप्तंपटेपुनः २४॥ प्रगृह्यबालकंमात्रासहैकस्थमबंधयत् ॥ प्रतस्थेसगृहंक्षिप्रंतयासहमुदान्वितः ॥ २५ ॥ प्रदक्षिणांतुसाकृत्वाजानुभ्यांप्रणतास्थिता ॥ बाष्पपर्याकुलादीनात्विदंवचनमब्रवीत् ॥२६ ॥ यदिदत्तंयदिहुतंब्राह्मणास्तर्पितायदि ॥ तेनपुण्येममेभर्ताहरिश्चंद्रोस्तुवैपुनः ॥ २७ ॥ पादयोःपतितांदृष्ट्वाप्राणेभ्योपिगरीयसीं॥हाहेतिचवदन्राजाविललापाकुलेंद्रियः॥२८॥ वियुक्तेयंकथंजातासत्यशीलगुणान्विता ॥ वृक्षच्छायापिवृक्षंतंनजहातिकदाचन ॥२९ ॥ एवंभार्यावदित्वाथसुसंबद्धंपरस्परं ॥ पुत्रंचतमुवाचेदंमांत्वंहित्वाक्वयास्यसि ॥ ३० ॥ कांदिशंप्रतियास्यामिकोमेदुःखंनिवारयेत् ॥ रज्यत्यागेनमेदुःखंवनवासेनमेद्विज ॥ ३१ ॥ यत्पुत्रेणवियोगेमेएवमाहसभूपतिः ॥ सद्भर्तृभोग्याहिसदालोकेभार्याभवंतिहि ॥ ३२ ॥ ॥ ७ ॥

वियुक्ताजातेत्यर्थः ॥ २९ ॥ परस्परंमात्रासंबद्धंपुत्रमप्याह एवंभार्यावदित्वेति ॥ ३० ॥ पुत्रमुक्त्वाब्राह्मणंवदतिकांदिशामिति ॥ ३१ ॥ पुनर्भार्यावदति सद्भर्तृभोग्याइति ॥ ३२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ अत्रांतरेविश्वामित्रेणागत्यदृष्टपुत्रभार्याविक्रयेणराज्य दानदक्षिणात्वनेनराज्ञासंपादितातत:परंकेनोपायेनेमंराजानंधर्मात्प्रच्युतंकरिष्यामीतिविमृश्ययदष्टमाध्यायांतेप्रथमंराज्ञोक्तं धनेच्छायादितेत्र ह्यनुयज्ञार्थेद्विजसत्तम आगंतव्यमयोध्यायांदास्यामिविपुलंधनमितितद्वाक्यंस्मृत्वातांयज्ञस्यदक्षिणांराज्ञामतिज्ञातांविश्वामित्रोयाचते यात्वयो

मयात्यक्तासिकल्याणिदुःखेनविनियोजिता ॥ इक्ष्वाकुवंशसंभूतंसर्वराज्यसुखोचितं ॥ ३३ ॥ मामीदृशंपतिं प्राप्यदासीभावंगताह्यसि ॥ ईदृशेमज्जमानंमांसुमहच्छोकसागरे ॥ ३४॥ कोमामुद्धरतेदेवीपौराणाख्यान विस्तरैः ॥ सूतउवाच ॥ पश्यतस्तस्यराजर्षेःकशाघातैःसुदारुणैः ॥ ३५ ॥ घातयित्वातुविप्रेशोनेतुंसमुपच क्रमे ॥ नीयमानौतुतौदृष्ट्वाभार्यापुत्रौसपार्थिवः ॥ ३६ ॥ विललापातिदुःखार्तोनिश्वस्योष्णंपुनःपुनः ॥ यांन वायुर्नवादित्योनचंद्रोनपृथक्जनाः॥३७॥ दृष्टवंतःपुरापत्नींसेयंदासीत्वमागता ॥ सूर्यवंशप्रसूतोयंसुकुमार करांगुलिः ॥ ३८ ॥ संप्राप्तोविक्रयंबालोधिङ्मामस्तुसुदुर्मतिं ॥ हाप्रियेहाशिशोवत्समनार्यस्यदुर्नयः ॥३९॥ दैवाधीनदशांप्राप्तोनमृतोस्मितथापिधिक्॥ सूतउवाच॥ एवंविलपतोराज्ञोग्रेविप्रोंतरधीयत॥ ४० ॥ वृक्षगेहादिभिस्तुंगैस्तावादायत्वरान्वितः ॥ अत्रांतरेमुनिश्रेष्ठस्त्वाजगाममहातपाः ॥ ४१ ॥ सशिष्यःकौशि केंद्रोसौनिष्ठुरःक्रूरदर्शनः ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ यात्वयोक्तापुराराजन्राजसूयस्यदक्षिणा॥ ४२ ॥ तांददस्व महाबाहोयदिसत्यंपुरस्कृतं ॥ हरिश्चंद्रउवाच ॥ नमस्करोमिराजर्षेगृहाणेमांस्वदक्षिणां ॥ ४३ ॥

क्तेति तत्रयद्यपिराज्ञाराजसूयेतिनामनगृहीतंकिंतुसामान्ययज्ञस्यनथापिराजसूययज्ञस्यैवदक्षिणांग्रहीष्यामिसएवममाभिमतोनोचेत्सत्यंत्यजे तिब्राह्मणाभिमानः ॥ ४२ ॥ पुत्रभार्याविक्रयेणसार्द्धहेमभारद्वयाविकंधनंयल्लब्धंतत्पुरस्कृत्यराजोवाच गृहाणेमांदक्षिणामिति अस्मिद्र व्येराज्यदानदक्षिणांसार्धभारद्वयपरिमितांगृहाणावशिष्टद्रव्यंयज्ञस्यदक्षिणांगृहाणेत्यर्थः ॥ ४३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

 ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ममयथाज्ञानंतपोबलंवर्ततेतथात्वंप्रथमंपश्यपश्चाद्युक्तमपात्रयोग्यांयज्ञदक्षिणांदेहिनेदृशीमल्पांदारिद्रकर्तृकयज्ञयोग्यांदक्षिणांग्रहीष्यामीत्यभिप्रायेणब्राह्मणआह क्षत्रबंधोइति ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥

॥४३॥ राजसूयस्ययागस्ययामयोक्तापुरानघ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ कुतोलब्धमिदंद्रव्यंदक्षिणार्थेप्रदीयते ॥ ४४ ॥ एतदाचक्ष्वराजेंद्रयथाद्रव्यंत्वयार्जितं॥राजोवाच॥ किमनेनमहाभागकथितेनतवानघ ॥ ४५ ॥ शोकस्तुवर्धतेविप्रश्रुतेनानेनसुव्रत ॥ ऋषिरुवाच ॥ अशस्तंनैवगृण्हामिशस्तमेवप्रयच्छमे ॥ ४६ ॥ द्रव्यस्यागमनंराजन्कथयस्वयथातथं॥ राजोवाच॥ मयादेवीसुताभार्याविक्रीताकोटिसम्मितैः ॥ ४७ ॥ निष्कैःपुत्रोरोहितास्योविक्रीतोऽर्बुदसंख्यया ॥ विप्रैकादशकोट्यस्त्वंसुवर्णस्यगृहाणमे ॥ ४८ ॥ सूतउवाच॥ तद्वित्तंस्वल्पमालक्ष्यदारविक्रयसंभवं ॥ शोकाभिभूतंराजानंकुपितःकौशिकोब्रवीत् ॥ ४९ ॥ ऋषिरुवाच ॥ राजसूयस्ययज्ञस्यनैषाभवतिदक्षिणा ॥ अन्यदुत्पादयक्षिप्रंसंपूर्णायेनसाभवेत् ॥५०॥ क्षत्रबंधोममेमांत्वंसदृशींयादिदक्षिणां ॥ मन्यसेतर्हिततूक्षिप्रंपश्यत्वंमेपरंबलं॥ ५१ ॥ तपसोस्यसुतप्तस्यब्राह्मण्यस्यामलस्यच ॥ मत्प्रभावस्यचोग्रस्यशुद्धस्याध्ययनस्यच ॥ ५२ ॥ राजोवाच ॥ अन्यद्दास्यामिभगवन्कालःकश्चित्प्रतीक्ष्यतां ॥ अधुनैवास्तिविक्रीतापत्नीपुत्रश्चबालकः ॥ ५३ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ चतुर्भागःस्थितोयोयंदिवसस्यनराधिप ॥ एषएवप्रतीक्ष्योमेवक्तव्यंनोत्तरंत्वया ॥५४॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेद्वाविंशोध्यायः॥२२॥

व्यासउवाच॥तमेवमुक्काराजानंनिर्घृणंनिष्ठुरंवचः॥तदादायधनंपूर्णंकुपितःकौशिकोययौ ॥ १ ॥ ॥ छ ॥

नोत्तरमितउत्तरंमयादानकर्तव्येत्यर्थः ॥ ५४ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेद्वाविंशोध्यायः ॥ २२ ॥ अष्टत्रिंशान्महाश्लोकैर्हरिश्चंद्रोहिभूपतिः ॥ चांडालेनक्रयक्रीतइतिसम्यक्कथोच्यते ॥ १ ॥ तदादायेति राज्यदानदक्षिणाभूतंसार्धहेमभारद्वयपरिमितंधनंगृहीत्वाययावित्यन्वयः ॥ १ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥२॥ मयाप्रेतेनशवभूतेनातिपापिनावित्तक्रीतिनयस्यार्तिःपीडागच्छतिमयाक्रीतिनयस्योपकारोभवतिसपुरुषस्त्वरायुक्तोममभौल्यंब्रवीतु चतुर्थे यामेद्यापिभास्करस्तिष्ठतितत्तोभास्करास्तानंतरंममद्रव्यस्योपयोगाभावइतिभावः ॥३॥ धर्मइति हरिश्चंद्रपरीक्षार्थंचांडालरूपेणधर्मोप्यागत इत्यर्थः॥ ४ ॥ ५ ॥ भृत्यार्थोभृत्यप्रयोजनंममसिद्धंभवतीत्यर्थः ॥६॥७॥ प्रवीरेतिनाम्नाविख्यातः॥८॥ ९ ॥ उत्तमस्येति तवाधमस्य

विश्वामित्रेगतेराजाततःशोकमुपागतः ॥ श्वासोच्छ्वासंमुहुःकृत्वाप्रोवाचोच्चैरधोमुखः ॥ २ ॥ वित्तक्रीतेनघ स्यार्तिर्मयाप्रेतेनगच्छति ॥ सब्रवीतुत्वरायुक्तोयामेतिष्ठतिभास्करः ॥ ३ ॥ अथाजगामत्वरितोधर्मश्चांडाल रूपधृक् ॥दुर्गंधोविकृतोरस्कःश्मश्रुलोदंतुरोघृणी॥४॥कृष्णोलंबोदरःस्निग्धःकरालःपुरुषाधमः॥हस्तजर्जर यष्टिश्चशवमाल्यैरलंकृतः ॥५॥ चांडालउवाच ॥ अहंगृण्हामिदासत्वेभृत्यार्थःसुमहान्मम ॥ क्षिप्रमाचक्ष्वमौ ल्यंकिमेतत्तेसंप्रदीयते ॥ ६ ॥ व्यासउवाच ॥ तंतादृशमथालक्ष्यक्रूरदृष्टिंसुनिर्घृणं॥वदंतमतिदुःशीलंकस्त्व मित्याहपार्थिवः ॥ ७ ॥ चांडालउवाच ॥ चांडालोहमिहख्यातःप्रवीरेतिनृपोत्तम ॥ शासनेसर्वदातिष्ठमृतचै लापहारकः ॥ ८ ॥ एवमुक्तस्तदाराजावचनंचेदमब्रवीत् ॥ ब्राह्मणःक्षत्रियोवापिगृण्हात्वितिमतिर्मम ॥ ९ ॥ उत्तमस्योत्तमोधर्मोमध्यमस्यचमध्यमः॥अधमस्याधमश्चैवइतिप्राहुर्मनीषिणः॥१०॥ चांडालउवाच ॥ एव मेवत्वयाधर्मःकथितोनृपसत्तम ॥ अविचार्यत्वयाराजन्नधुनोक्तंममाग्रतः ॥११॥ विचारयित्वायोब्रूतेसोभीष्टं लभतेनरः ॥ सामान्यमेवतत्प्रोक्तमविचार्यत्वयानघ ॥ १२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

गृहेममोत्तमस्यधर्मोनचलिष्यतीत्यर्थः ॥ १० ॥ एवमेवेति यद्येवंतवमनसिवर्ततेतर्हियोवाकोवामांगृण्हात्वितिसामान्यतःकिमित्यसत्यमुक्तं ब्राह्मणएवमांगृण्हात्वितिकिमितिनत्वयोक्तंतस्मादेवमेवासत्यभाषणरूपएवाधर्मस्त्वयाकथितःकिमित्यर्थः ममाग्रतोविचार्यविचारमकृत्वैव किमधुनोक्तंत्वयेत्यर्थः ॥ ११ ॥ १२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

यदिसत्यमिति यदिसत्यंप्रमाणंभवतितर्हिमयापूर्ववाक्येनैवत्वंगृहीतोसिनोचेत्सत्यंजहीत्यर्थः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७॥

यदिसत्यंप्रमाणंतेगृहीतोसिनसंशयः॥ हरिश्चंद्रउवाच ॥ असत्यान्नरकेगच्छेत्सद्यःक्रूरेनराधमः ॥ १३ ॥
ततश्चांडालतासाध्वीनवरामेह्यसत्यता ॥ व्यासउवाच ॥ तस्यैवंवदतःप्राप्तोविश्वामित्रस्तपोनिधिः ॥ १४॥
क्रोधामर्षविवृत्ताक्षःप्राहचेदंनराधिपं॥चांडालोयंमनस्थंतेदातुंवित्तमुपस्थितः ॥१५ ॥ कस्मान्नदीयतेमह्यम
शेषायज्ञदक्षिणा ॥ राजोवाच ॥ भगवन्सूर्यवंशोत्थमात्मानंवेद्मिकौशिक॥१६॥ कथंचांडालदासत्वंगमिष्ये
वित्तकामतः ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ यदिचांडालवित्तंत्वमात्मविक्रयजंमम ॥१७॥ नप्रदास्यसिचेत्तर्हिशप्स्या
मित्वामसंशयं ॥ चांडालादथवाविप्राद्देहिमेदक्षिणाधनं ॥ १८ ॥विनाचांडालमधुनानान्यःकश्चिद्धनप्रदः ॥
धनेनाहंविनाराजन्नयास्यामिनसंशयः॥१९॥इदानीमेवमेवित्तंनप्रदास्यसिचेन्नृप ॥ दिनेर्धघटिकाशेषेतत्त्वां
शापाग्निनादहे ॥ २० ॥ व्यासउवाच ॥ हरिश्चंद्रस्ततोराजामृतवच्छ्रितजीवितः ॥ प्रसीदेतिवदन्पादौऋषेर्ज
ग्राहविह्वलः ॥२१ ॥ हरिश्चंद्रउवाच ॥ दासोस्म्यार्तोस्मिदीनोस्मित्वद्भक्तश्चविशेषतः ॥ प्रसादंकुरुविप्रर्षे
कष्टश्चांडालसंकरः ॥२२॥भवेयंवित्तशेषेणतवकर्मकरोवशः ॥ तवैवमुनिशार्दूलप्रेष्यश्चित्तानुवर्तकः॥२३॥
विश्वामित्रउवाच॥ एवमस्तुमहाराजममैवभवकिंकरः॥किंतुमद्वचनंकार्यंसर्वदैवनराधिप॥२४ ॥ व्यासउवा
च ॥ एवमुक्तेथवचनेराजाहर्षसमन्वितः॥अमन्यतपुनर्जातमात्मनंप्राहकौशिकं॥२५॥तवादेशंकरिष्यामिस
दैवाहंनसंशयः ॥ आदेशयद्विजश्रेष्ठकिंकरोमितवानघ ॥२६ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ चांडालागच्छमद्दासमौ
ल्यंकिंमेप्रयच्छसि ॥ गृहाणदासंमौल्येनमयादत्तंतवाधुना ॥ २७॥ ॥७॥ ॥ ७ ॥ ॥७॥

॥ १८ ॥ १९ ॥२० ॥ मृतवच्छ्रितजीवितःअर्धमृतवदाश्रितजीवनः ॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५ ॥२६॥ इत्थंविश्वामित्रेणराजावि
क्रीतस्ततोविश्वामित्रएवस्वदासंहरिश्चंद्रंद्रव्यंगृहीत्वाचांडालायार्पयतितदातत्रराज्ञोनकश्चिदुपाय आसीदित्याह चांडालागच्छेति ॥ २७ ॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ निर्विकारमुखइति ब्राह्मणोममस्वामीभवतिसयथाप्रेरयतितथाकरोमिनपुनर्धर्मपालनेममस्वातंत्र्यम स्तीत्यभिप्रायेणेत्यर्थः ॥३२॥ हेमहाभागहरिश्चंद्रत्वमनृणोजातोसीत्यन्वयः ॥३३॥३४॥३५॥३६॥३७॥ तदादायेति चांडालेनदत्तं

नास्तिदासेनमेकार्यंवित्ताशावर्ततेमम ॥ व्यासउवाच ॥ एवमुक्तेतदातेनश्वपचोहृष्टमानसः ॥ २८ ॥ आगत्यसन्निधौतूर्णंविश्वामित्रमभाषत ॥ चांडालउवाच ॥ दशयोजनविस्तीर्णेप्रयागस्यचमंडले ॥ २९ ॥ भूमिंरत्नमयींकृत्वादास्येतेहंद्विजोत्तम ॥ अस्यविक्रयणेनेयमार्तिश्चप्रहताल्वया ॥ ३० ॥ व्यासउवाच ॥ ततोरत्नसहस्राणिसुवर्णमणिमौक्तिकैः ॥ चांडालेनप्रदत्तानिजग्राहद्विजसत्तमः ॥ ३१ ॥ हरिश्चंद्रस्तथाराजानिर्विकारमुखोभवत् ॥ अमन्यततथाधैर्याद्विश्वामित्रोहिमेपतिः ॥३२॥ तत्तदेवमयाकार्यंयदयंकारयिष्यति ॥अथांतरिक्षेसहसावागुवाचाशरीरिणी ॥ ३३ ॥ अनृणोसिमहाभागदत्तासादक्षिणात्वया ॥ततोदिवःपुष्पवृष्टिःपपातनृपमूर्धनि ॥ ३४ ॥ साधुसाध्वितितंदेवाःप्रोचुःसेंद्रामहौजसः ॥ हर्षेणमहताविष्टोराजाकौशिकमब्रवीत् ॥ ३५ ॥ राजोवाच ॥ त्वंहिमातापिताचैवत्वंहिबंधुर्महामते ॥ यदर्थंमोचितोहंतेक्षणाच्चैवानृणीकृतः ॥ ३६ ॥ किंकरोमिमहाबाहोश्रेयोमेवचनंतव ॥ एवमुक्तेतुवचनेनृपंमुनिरभाषत ॥ ३७ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ चांडालवचनंकार्यमद्यप्रभृतितेनृप ॥ स्वस्तितेस्त्वितितंप्रोच्यतदादायधनंययौ ॥ ३८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेहरिश्चंद्रोपाख्यानेत्रयोविंशोध्यायः ॥ २३ ॥ शौनकउवाच ॥ ततःकिमकरोद्राजाचांडालस्यगृहेगतः ॥ तद्ब्रूहिसूतवर्यत्वंपृच्छतःसत्वरंहिमे ॥ १ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

धनंगृहीत्वाहरिश्चंद्रंतस्यहस्तेदत्वाययावित्यर्थः ॥३८॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेत्रयोविंशोध्यायः ॥ २३ ॥ त्रयस्त्रिंशन्महीप यैश्चांडलगृहवर्तनं ॥ तदनुज्ञानकारित्वंहरिश्चंद्रस्यवर्ण्यते ॥१॥ चांडालाधीनतांप्राप्तस्यहरिश्चंद्रस्यवृत्तमाह ततःकिमकरोदिति ॥ १ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ पक्कणेस्थाने ॥ ४ ॥ ५ ॥ शोकमेवाह तन्वीति बालंदृष्ट्वेत्यन्वयः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

॥ सूतउवाच ॥ विश्वामित्रेगतेविप्रेश्वपचोहृष्टमानसः॥ विश्वामित्रायतद्द्रव्यंदत्वाबध्वानरेश्वरं॥२ ॥असत्यो यास्यसीत्युक्त्वादंडेनाताडयत्तदा ॥ दंडप्रहारसंभ्रांतमतीवव्याकुलेंद्रियं ॥ ३ ॥ इष्टबंधुवियोगार्तमानीयनि जपक्कणे ॥ निगडेस्थापयित्वातंस्वयंसुष्वापविज्वरः ॥ ४ ॥ निगडस्थस्ततोराजावसंश्चांडालपक्कणे ॥ अन्नपानेपरित्यज्यसदावैतदशोचयत् ॥ ५ ॥ तन्वीदीनमुखीदृष्ट्वाबालंदीनमुखंपुरः ॥ मांस्मरत्यसुखाविष्टा मोक्षयिष्यतिनौनृपः ॥ ६॥ उपात्तवित्तोविप्रायदत्वावित्तंप्रतिश्रुतं ॥ रोदमानंसुतंवीक्ष्यमांचसंबोधयिष्यति ॥ ७ ॥ तातपार्श्वंव्रजामीतिरुदंतंबालकंपुनः ॥ तातताततिभाषंतंतथासंबोधयिष्यति ॥ ८ ॥ नसामांमृगशा वाक्षीवेत्तिचांडालतांगतं ॥ राज्यनाशःसुहृत्त्यागोभार्यातनयविक्रयः ॥ ९ ॥ ततश्चांडालताचेयमहोदुःखप रंपरा ॥ एवंसनिवसन्नित्यंस्मरंश्चदयितांसुतं ॥ १० ॥ निनायदिवसान्राजाचतुरोविधिपीडितः ॥ अथान्हि पंचमेतेननिगडान्मोचितोनृपः ॥ ११ ॥ चांडालेनानुशिष्टश्चमृतचैलापहारणे ॥ क्रुद्धेनपरुषैर्वाक्यैर्निर्भर्त्स्य चपुनःपुनः ॥ १२ काश्याश्चदक्षिणेभागेश्मशानंविद्यतेमहत् ॥ तद्रक्षस्वयथान्यायंनत्याज्यंतत्त्वयाक्वचित् ॥ १३ ॥ इमंचजर्जरंदंडंगृहीत्वायाहिमाचिरं ॥ वीरबाहोरयंदंडइतिघोषस्वसर्वतः ॥ १४ ॥ सूतउवाच ॥ कस्मिंश्चिदथकालेतुमृतचैलापहारकः॥हरिश्चंद्रोभवद्राजाश्मशानेतद्वशानुगः॥ १५ ॥ चांडालेनानुशिष्टस्तु मृतचैलापहारिणा ॥ राजातेनसमादिष्टोजगामशवमंदिरं ॥ १६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ वीरबाहोस्तन्नामकस्यचांडालस्यायंदंडस्तस्याहंदूतइत्यर्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥

शवमंदिरंश्मशानं ॥ १६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ उग्रेक्षांकरोति अर्धदग्धेति विकसद्दंतपंक्तिभिरर्धदग्धशवास्यानिहसंतिकिमिति । अग्निमध्यस्थकायस्यशरीरस्यैवं

पुर्यास्तुदक्षिणेदेशेविद्यमानंभयानकं ॥ शवमाल्यसमाकीर्णंदुर्गंधबहुधूमकं ॥ १७ ॥ श्मशानंघोरसन्नादं शिवाशतसमाकुलं ॥ गृध्रगोमायुसंकीर्णंश्ववृंदपरिवारितं ॥ १८ ॥ अस्थिसंघातसंकीर्णंमहादुर्गंधसंकुलं ॥ अर्धदग्धशवास्यानिविकसद्दंतपंक्तिभिः ॥ १९ ॥ हसंतीवाग्निमध्यस्थकायस्यैवंव्यवस्थितिः ॥ नानामृतसुहृन्नादंमहाकोलाहलाकुलं ॥ २० ॥ हापुत्रमित्रहाबंधोभ्रातर्वत्सप्रियाद्यमे ॥ हाप्यतेभागिनेयार्हहामातुलपितामह ॥ २१ ॥ मातामहपितःपौत्रक्कगतोस्येहिबांधव ॥ इतिशब्दैःसमाकीर्णंभैरवैःसर्वदेहिनां ॥२२॥ ज्वलन्मांसवसामेदच्छमितिध्वनिसंकुलं ॥ अग्नेश्चटचटाशब्दोभैरवोयत्रजायते॥२३॥ कल्पांतसदृशाकारंश्मशानंतत्सुदारुणं ॥ सराजातत्रसंप्राप्तोदुःखादेवमशोचत ॥ २४ ॥ हाभृत्यामंत्रिणोयूयंक्वतद्राज्यंकुलोचितं ॥हाप्रियेपुत्रमेबालमांत्यक्त्वामंदभाग्यकं ॥२५॥ ब्राह्मणस्यचकोपेनगतायूयंक्वदूरतः ॥ विनाधर्मंमनुष्याणांजायतेनशुभंक्वचित्॥२६॥यत्नतोधारयेत्तस्मात्पुरुषोधर्ममेवहि॥ इत्येवंचिंतयंस्तत्रचांडालोक्तंपुनःपुनः॥२७॥ मलेनदिग्धसर्वांगःशवानांदर्शनेव्रजन् ॥ लकुटाकारकल्पश्चधावंश्चापिततस्ततः ॥२८॥ अस्मिञ्छवइदंमौल्यंशतंप्राप्स्यामिचाग्रतः ॥ इदंममइदंराज्ञइदंचांडालकस्यच ॥ २९ ॥ इत्येवंचिंतयन्राजाव्यवस्थांदुस्तरांगतः ॥जिर्णैकपटसुग्रंथिकृतकंथापरिग्रहः ॥ ३० ॥ चिताभस्मरजोलिप्तमुखबाहूदरांघ्रिकः ॥ नानामेदवसामज्जालिप्तपाण्यंगुलिःश्वसन् ॥ ३१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

व्यवस्थितिर्दुर्दशाभवतीति ॥ १९ ॥ नानामृतानामनेकमृतानांसुहृदांरोदननादोयस्मिन्श्मशानेतत् ॥ २० ॥ हेमेप्रियाद्याहंत्वयाकथं हाप्यतेत्याज्यतइत्यर्थः ॥ २१ ॥२२॥ २३ ॥२४॥२५॥ २६ ॥ २७ ॥ शवानांदर्शनेशवान्वेषणे ॥ २८ ॥ २९॥३०॥ ३१॥

नानाशवानांपिंडार्थयेचौदनाःकृतास्तैर्भक्षितैर्याक्षुन्निवृत्तिस्तत्परायणः॥३२॥३३॥इतिश्रीदेवीभागवततिलकेमहापुराणेगौडपाठानुसारिव्याख्यानेसप्तमस्कंधेचतुर्विंशोध्यायः॥२४॥ अर्धैर्नैकोननवतिश्लोकैरथतुभूभृतः॥पुत्रभार्याकथांसम्यक्कथयामासभूभृते॥१॥चांडालेनहरिश्चं

नानाशवौदनकृतक्षुन्निवृत्तिपरायणः॥ तदीयमाल्यसंश्लेपकृतमस्तकमंडलः॥ ३२ ॥ नराश्चैनंदिवाशेतेहा हेतिप्रवदन्मुहुः॥ एवंद्वादशमासास्तुनीतावर्षशतोपमाः॥३३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेचतुर्विंशोध्यायः॥२४॥सूतउ०॥एकदातुगतोरंतुंबालकैःसहितोबहिः॥वाराणस्यानातिदूरेरोहिताख्यःकुमारकः॥ १ ॥ क्रीडांकृत्वाततोदर्भान्ग्रहीतुमुपचक्रमे ॥ कोमलानल्पमूलांश्चसांग्राञ्छक्त्यानुसारतः॥ २ ॥ आर्यप्रीत्यर्थमित्युक्त्वाहस्तयुग्मेनयत्नतः ॥ सलक्षणाश्चसमिधोबर्हिरिध्मंसलक्षणं॥ ३ ॥ पलाशकाष्ठान्यादायत्वग्निहोमार्थमादरात्॥ मस्तकेभारकंकृत्वाखिद्यमानःपदेपदे॥ ४ ॥ उदकस्थानमासाद्यतदाबालस्तृषान्वितः ॥ भुविभारंविनिक्षिप्यजलस्थानेतदाशिशुः ॥ ५ ॥ कामतःसलिलंपीत्वाविश्रम्यचमुहूर्तकं॥ वल्मीकोपरिविन्यस्तभारोहर्तुंप्रचक्रमे॥ ६ ॥ विश्वामित्राज्ञयातावत्कृष्णसर्पोभयावहः ॥ महाविषोमहाघोरोवल्मीकान्निर्गतस्तदा॥ ७ ॥ तेनासौबालकोदष्टस्तदैवचपपातह॥ रोहिताख्यंमृतंदृष्ट्वाययुर्बालाद्विजालयं॥ ८ ॥ त्वरिताभयसंविग्नाःप्रोचुस्तन्मातुरग्रतः ॥ हेविप्रदासितेपुत्रःक्रीडांकर्तुंबहिर्गतः॥९॥अस्माभिःसहितस्तत्रसर्पदष्टोमृतस्ततः॥ इतिसातद्वचःश्रुत्वावज्रपातोपमंतदा॥ १० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

द्रेणश्मशानकार्यार्थंनियुक्तेसत्यनंतरंजातंवृत्तमाह एकदात्विति रंतुंक्रीडितुंनातिदूरेनिकटेएव॥१॥ शक्त्यनुसारतोभारवहनेयावतीशक्तिःस्वस्यतदनुरोधतइत्यर्थः ॥ २ ॥ आर्यप्रीत्यर्थमिति वयस्यैःकिमर्थमिदंदर्भाहरणंक्रियतेइतिपृष्टेसतिआर्योममस्वामीब्राह्मणःतत्प्रीत्यर्थमिदंदर्भाहरणंमयाक्रियतइतितान्वयस्यानुक्तेत्यर्थः॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ बालारोहिताख्यस्यतद्वयस्याः॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

॥ ११ ॥ निशामुखेसायंकालेरोदनमलक्ष्मीकारकमतिनिषिद्धमित्यर्थः ॥ १२ ॥१३॥ धूसराधूलिभिर्मलिनेत्यर्थः ॥१४॥ १५ ॥
क्रयमौल्यं गृह्यगृहीत्वेत्यर्थः छांदसोल्यप ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ धर्मसंकीर्तनेनकुतःकार्यनास्तीतिचेत्त

पपातमूर्छिताभूमौछिन्नेवकदलीयथा ॥ अथतांब्राह्मणोरुष्टःपानीयेनाभ्यषिंचत ॥ ११ ॥ मुहूर्तान्चेतनांप्रा
प्ताब्राह्मणस्तामथाब्रवीत् ॥ब्राह्मणउवाच ॥ अलक्ष्मीकारकंनिंद्यंजानतीत्वंनिशामुखे ॥ १२ ॥ रोदनंकुरु
षेदुष्टेलज्जातेहृदयेनकिं ॥ ब्राह्मणेनैवमुक्तासानकिंचिद्वाक्यमब्रवीत् ॥ १३ ॥ रुरोदकरुणंदीनापुत्रशो
केनपीडिता ॥ अश्रुपूर्णमुखीदीनाधूसरामुक्तमूर्धजा ॥ १४ ॥ अथतांकुपितोविप्रोराजपत्नीमभाषत ॥
धिक्त्वांदुष्टेक्रयंगृह्यममकार्यंविलुंपसि ॥ १५ ॥ अशक्ताचेत्कथंतर्हिगृहीतंममतद्धनं ॥ एवंनिर्भर्त्सि
तातेनक्रूरवाक्यैःपुनःपुनः ॥ १६ ॥ रुदितकरुणंप्राहविप्रंगद्गदयागिरा ॥ स्वामिन्ममसुतोबालःसर्पद
ष्टोमृतोवहिः ॥ १७ ॥ अनुज्ञांमेप्रयच्छस्वद्रष्टुंयास्यामिबालकं ॥ दुर्लभंदर्शनंतेनसंजातंममसुव्रत ॥ १८ ॥
इत्युक्त्वाकरुणंबालापुनरेवरुरोदह ॥ पुनस्तांकुपितोविप्रोराजपत्नीमभाषत ॥ १९ ब्राह्मणउवाच ॥ शठेदु
ष्टसमाचारेकिंनजानासिपातकं ॥ यःस्वामिवेतनंगृह्यतस्यकार्यंविलुंपति ॥ २० ॥नरकेपच्यतेसोथमहारौर
वपूर्वके ॥ उषित्वानरकेकल्पंततोसौकुक्कुटोभवेत् ॥ २१ ॥ किमनेनाथवाकार्यंधर्मसंकीर्तनेनमे ॥ यस्तुपाप
रतोमूर्खःक्रूरोनीचोऽनृतःशठः ॥ २२ ॥ तद्वाक्यंनिष्फलंतस्मिन्भवेद्बीजमिवोषरे ॥ एहितेविद्यतेकिंचित्पर
लोकभयंयदि ॥ २३ ॥ एवमुक्ताथसाविप्रंवेपमानाब्रवीद्वचः ॥ कारुण्यंकुरुमेनाथप्रसीदसुमुखोभव ॥
॥२४॥प्रस्थापयमुहूर्तंमांयावद्द्रक्ष्यामिबालकं ॥ एवमुक्त्वाथसामूर्ध्नानिपत्यद्विजपादयोः ॥ २५ ॥ ॥छ॥

त्राह यस्त्विति ऊषरेदेशेबीजमिवतद्वाक्यंधर्मशास्त्रोपदेशवाक्यंतस्मिन्मूर्खत्वादिधर्मवतिनिष्फलंयतस्ततइत्यर्थः ॥ २२ ॥ एहितेइति
एहिगृहकार्यार्थमित्यर्थः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥४७॥ रुरोदकरुणंबालापुत्रशोकेनपीडिता ॥ अथाहकुपितोविप्रःक्रोधसंरक्तलोचनः ॥ २६ ॥ विप्रउवाच ॥ किंते
पुत्रेणमेकार्यंगृहकर्मकुरुष्वमे ॥ किंनजानासिमेक्रोधंकशाघातफलप्रदं ॥ २७ ॥ एवमुक्तास्थिताधैर्याद्गृह
कर्मचकारह ॥ अर्धरात्रोगतस्तस्याःपादाभ्यंगादिकर्मणा ॥ २८ ॥ ब्राह्मणेनाथसाप्रोक्तापुत्रपार्श्वंव्रजाधु
ना ॥ तस्यदाहादिकंकृत्वापुनरागच्छसत्वरं ॥ २९ ॥ नलुप्येतयथाप्रातर्गृहकर्ममममेतिच ॥ ततस्त्वेकाकि
नीरात्रौविलपंतीजगामह ॥ ३० ॥दृष्ट्वामृतंनिजंपुत्रंभृशंशोकेनपीडिता ॥ यूथभ्रष्टाकुरंगीवविवत्सासौरभी
यथा ॥ ३१ ॥ वाराणस्याबहिर्गत्वाक्षणाद्दृष्ट्वानिजंसुतं ॥ शयानंरंकवद्भूमौकाष्ठदर्भतृणोपरि ॥ ३२ ॥ विल
लापातिदुःखार्ताशब्दंकृत्वासुनिष्ठुरं ॥ एहिमेसंमुखंकस्माद्रोषितोसिवदाधुना ॥ ३३ ॥ आयास्यभिमुखोनि
त्यमंबेत्युक्त्वापुनःपुनः॥ गत्वास्खलत्पदातस्यपपातोपरिमूर्च्छिता॥३४ ॥पुनःसाचेतनांप्राप्यदोर्भ्यामालिं
ग्यबालकं ॥ तन्मुखेवदनंन्यस्यरुरोदार्तस्वनैस्तदा ॥ ३५ ॥ कराभ्यांताडनंचक्रेमस्तकस्योदरस्यच ॥ हा
बालहाशिशोवत्सहाकुमारकसुंदर ॥ ३६ ॥ हाराजनृकगतोसित्वंपश्येमंबालकंनिजं ॥ प्राणेभ्योपिगरीयां
संभूतलेपतितंमृतं ॥ ३७ ॥ तथापश्यन्मुखंतस्यभूयोजीवितशंकया ॥ निर्जीववदनंज्ञात्वामूर्छितानिपपा
तह ॥ ३८ ॥ हस्तेनवदनंगृह्यपुनरेवमभाषत ॥ शयनंत्यजदेबालशीघ्रंजागृहिभीषणं ॥ ३९ ॥ निशार्धेवर्ध
तेवेदंशिवाशतनिनादितं ॥ भूतप्रेतपिशाचादिडाकिनीयूथनादितं ॥ ४० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥४७॥

अस्तादस्नमारभ्यतेतवमित्राणिवयस्याः गृहानुगतानितेषांमध्येत्वमेवैकः कुतोत्रस्थितइतिविलापवाक्यमेतत्॥४१॥ प्रतिशब्दंप्रत्युत्तरं॥४२॥

मित्राणितेगतान्यस्तात्त्वमेकस्तुकुतःस्थितः॥ सूतउवाच॥ एवमुक्त्वापुनस्तन्वीकरुणंप्ररुरोदह॥ ४१॥ हाशिशोबालहावत्सरोहितास्यकुमारक॥ रेपुत्रप्रतिशब्दंमेकस्मात्त्वंनप्रयच्छसि॥ ४२॥ तवाहंजननीवत्सकिंनजानासिपश्यमां॥ देशत्यागाद्राज्यनाशात्पुत्रभर्त्रात्मविक्रयात्॥४३॥ यदासीत्वाञ्चजीवामित्वांदृष्ट्वापुत्रकेवलं॥तेजन्मसमयेविप्रैरादिष्टंयत्त्वनागतं॥४४॥ दीर्घायुःपृथिवींराजःपुत्रपौत्रसमन्वितः॥शौर्यदानरतिःसत्वोगुरुदेवद्विजार्चकः॥४५॥मातापित्रोस्तुप्रियकृत्सत्यवादीजितेंद्रियः॥इत्यादिसकलंजातमसत्यमधुनासुत॥ ४६॥ चक्रमत्स्यावातपत्रश्रीवत्सस्वस्तिकध्वजाः॥ तवपाणितलेपुत्रकलशश्चामरंतथा॥४७॥ लक्षणानितथान्यानिबद्धस्तेयानिसंतिच॥ तानिसर्वाणिमोघानिसंजातान्यधुनासुत॥ ४८॥ हाराजन्पृथिवीनाथक्वतेराज्यंक्वमंत्रिणः॥ क्वतेसिंहासनंछत्रंक्वतेखड्गःक्वतद्धनं॥ ४९॥ क्वसायोध्याक्वहर्म्याणिक्वगजाश्वरथप्रजाः॥ सर्वमेतत्तथापुत्रमांत्यक्त्वाक्वगतोसिरे॥५०॥ हाकांतहानृपागच्छपश्येमंस्वसुतंप्रियं॥ येनतेरिंगतावक्षःकुंकुमेनावलेपितं॥५१॥स्वशरीररजःपंकैर्विशालंमलिनीकृतं॥ येनतेबालभावेनमृगनाभिविलेपितः॥५२॥ भ्रंशितोभालतिलकस्तवांकस्थेनभूपते॥ यस्यवक्त्रंमृदालिप्तंस्नेहार्द्रेचुंबितंमया॥५३॥ तन्मुखंमक्षिकालिंग्यंपश्येकीटैर्विदूषितं॥ हाराजन्पश्यतंपुत्रंभुविस्थंरंकवन्मृतं॥ ५४॥ हादेवकिंमयाकृत्यंकृतंपूर्वभवांतरे॥ तस्यकर्मफलस्येहनपारमुपलक्षये॥ ५५॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

पुत्रेतिसंबोधनं ॥ ४३ ॥ यज्जीवामितत्त्वांकेवलंदृष्ट्वैवजीवामीत्यर्थः॥ ४४॥ ४५॥ ४६॥ ४७॥ मोघानिव्यर्थानि॥ ४८॥ ॥ ४९ ॥ ५०॥ रिंगताअतिबालावस्थाचलनवता॥ ५१ ॥ ५२॥ ५३॥ भूपतेइत्यंतंपूर्वान्वयि॥ ५४॥ ५५॥

॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ बालघातिनीकाचिद्बालघातिनीराक्षसीयंभवतीत्यर्थः ॥ ६१ ॥ शुभाचेद्यदि

हापुत्रहाशिशोवत्सहाकुमारकसुंदर॥एवंतस्याविलापंतेश्रुत्वानगरपालकाः॥ ५६ ॥जागृतास्त्वरितास्तस्याः
पार्श्वमीयुःसुविस्मिताः ॥ जनाऊचुः ॥ कात्वंबालश्चकस्यायंपतिस्तेकुत्रतिष्ठति ॥५७॥ एकैवनिर्भयारात्रौ
कस्मात्त्वमिहरोदिषि ॥ एवमुक्ताथसातन्वीनकिंचिद्वाक्यमब्रवीत् ॥ ५८ ॥ भूयोपिपृष्टासातूष्णींस्तब्धीभूता
बभूवह ॥ विललापातिदुःखार्ताशोकाश्रुप्लुतलोचना ॥ ५९ ॥ अथतेशंकितास्तस्यांरोमांचिततनूरुहाः ॥ संत्र
स्ताःप्राहुरन्योन्यमुद्धृतायुधपाणयः ॥६०॥ नूनंस्त्रीनभवत्येषायतःकिंचिन्नभाषते ॥ तस्माद्बध्याभवेदेपाय
त्नतोबालघातिनी ॥६१॥शुभाचेत्तर्हिकिंह्यत्रनिशार्धेतिष्ठतेबहिः॥ भक्षार्थमनयानूनमानीतःकस्यचिच्छिशुः
॥ ६२ ॥ इत्युक्त्वातैर्गृहीतासागाढंकेशेषुसत्वरं ॥ भुजयोरपरैश्चैवकैश्चापिगलकेतथा ॥६३॥ खेचरीयास्य
तीत्युक्तंबहुभिःशस्त्रपाणिभिः ॥ आकृष्यपक्कणेनीताचांडालायसमर्पिता ॥६४॥ हेचांडालबहिर्दृष्टाह्यस्माभि
नदृष्टपूर्वाकेनापिलोकडिंभान्यनेकधा ॥ ६६॥ भक्षितान्यनयाभूरिभवद्भिःपुण्यमार्जितं ॥ स्यातिर्वःशाश्वती
बालघातिनी ॥ वध्यतांवध्यतामेपाशीघ्रंनीत्वाबहिस्थले ॥ ६५ ॥ चांडालःप्राहतांदृष्ट्वाज्ञातेयंलोकविश्रुता ॥
लोकेगच्छध्वंचयथासुखं ॥६७॥ द्विजस्त्रीबालयोर्घातीस्वर्णस्तेयीचयोनरः॥अग्निदोवर्त्मघातीचमद्यपोगुरुत
ल्पगः ॥ ६८ ॥ महाजनविरोधीचतस्यपुण्यप्रदोवधः ॥ द्विजस्यापिस्त्रियोवापिनदोषोविद्यतेवधे ॥ ६९ ॥
अस्यावधश्चमेयोग्यइत्युक्त्वागाढबंधनैः ॥ बध्वाकेशेष्वथाकृष्यरज्जुभिस्तामताडयत् ॥ ७० ॥ ॥ ७॥

राक्षसीनास्तीत्यर्थः यतएवंतस्मादाह भक्षार्थमिति ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ लोकडिंभानिलोकानांबालकानि ॥ ६६ ॥
पुण्यमार्जितमेतस्यावधेनेत्यर्थः ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ७१ ॥ ७२ ॥ अपरंप्रेष्यंसेवकंदेहिसवधंकरिष्यतीत्यर्थः असाध्यमपीति एतद्भिन्नमित्यर्थः ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥

हरिश्चंद्रमथोवाचवाचापरुषयातदा ॥ रेदासवध्यतामेषादुष्टात्मामाविचारय ॥ ७१ ॥ तद्वाक्यंभूपतिःश्रुत्वाव ज्रपातोपमंतदा ॥ वेपमानोथचांडालंप्राहस्त्रीवधशंकितः ॥ ७२ ॥ नशक्तोहमिदंकर्तुंप्रेष्यंदेहिममापरं ॥ असा ध्यमपियत्कर्मतत्करिष्येत्वयोदितं ॥ ७३ ॥ श्रुत्वातदुक्तंवचनंश्वपचोवाक्यमब्रवीत् ॥ माभैषीस्त्वंगृहाणासिं वधोस्याःपुण्यदोमतः ॥ ७४ ॥ बालानामेवभयदानेयंरक्ष्याकदाचन ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यराजावचनमब्रवीत् ॥ ७५ ॥ स्त्रियोरक्ष्याःप्रयत्नेननहंतव्याःकदाचन ॥ स्त्रीवधेकीर्तितंपापंमुनिभिर्धर्मतत्परैः ॥ ७६ ॥ पुरुषोयः स्त्रियंहन्याज्ज्ञानतोऽज्ञानतोपिवा ॥ नरकेपच्यतेसोथमहारौरवपूर्वके ॥ ७७ ॥ चांडालउवाच ॥ मावदासिं गृहाणैनंतीक्ष्णविद्युत्समप्रभं ॥ यत्रैकस्मिन्वधंनीतेबहूनांतुसुखंभवेत् ॥ ७८ ॥ तस्यहिंसाकृतानूनंबहुपुण्य प्रदाभवेत् ॥ भक्षिताश्चनयाभूरिलोकेडिंभानिदुष्टया ॥ ७९ ॥ तत्क्षिप्रंवध्यतामेषालोकःस्वस्थोभविष्यति ॥ राजोवाच ॥ चांडालाधिपतेतीव्रंव्रतंस्त्रीवधवर्जनं ॥ ८० ॥ आजन्मतस्ततोयत्नंनकुर्यांस्त्रीवधेतव ॥ चां डालउ० ॥ स्वामिकार्यंविनादुष्टकिंकार्यंविद्यतेपरं ॥ ८१ ॥ गृहीत्वावेतनंमेद्यकस्मात्कार्यंविलुंपसि ॥ यःस्वा मिवेतनंगृह्यस्वामिकार्यंविलुंपति ॥ ८२ ॥ नरकान्निष्कृतिस्तस्यनास्तिकल्पायुतैरपि ॥ राजोवाच ॥ चांडा लनाथमेदेहिप्राप्यमन्यत्सुदारुणं ॥ ८३ ॥ स्वशत्रुंब्रूहितंक्षिप्रंघातयिष्याम्यसंशयं ॥ घातयित्वातुतंशत्रुंतवदा स्यामिमेदिनीं ॥ ८४ ॥ देवदेवोरगैःसिद्धैर्गंधर्वैरपिसंयुतं ॥ देवेंद्रमपिजेष्यामिनिहत्यनिशितैःशरैः ॥ ८५ ॥ एतच्छ्रुत्वाततोवाक्यंहरिश्चंद्रस्यभूपतेः ॥ चांडालःकुपितःप्राहवेपमानंमहीपतिं ॥ ८६ ॥ ॥ ७७ ॥

॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ॥ ७७ ॥ ॥ ७७ ॥

॥८७॥८८॥८९॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेगौडपाठानुसारिव्याख्यानेसप्तमस्कंधेपंचविंशोध्यायः ॥२५॥ सार्धत्रिसहितैःसप्ततिश्लोकै रथभूभृता ॥ ज्ञातास्वकीयपत्नीतिशुशोचचततःपरं ॥१॥ चांडालेनराज्ञेस्त्रीवधायखड्गेसमर्पितेततःपरंजातंवृत्तमाह ततोथेति ॥ १॥२॥

॥ चांडालउवाच ॥ चांडालदासतांकृत्वाशूराणांभाषसेवचः ॥ दासकिंबहुनानूनंशृणुमेगदतोवचः ॥८७॥ निर्लज्जतवचेदस्तिकिंचित्पापभयंहृदि ॥ किमर्थंदासतांयातश्चांडालस्यतुवेश्मनि ॥ ८८ ॥ गृहाणेनंततःखड्गमस्याश्छिधिशिरोंबुजं॥एवमुक्त्वाथचांडालोराज्ञेखड्गंन्यवेदयत्॥८९॥इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेहरिश्चंद्रोपाख्यानेपंचविंशोध्यायः ॥ २५ ॥ सूतउवाच ॥ ततोथभूपतिःप्राहराज्ञींस्थित्वाह्यधोमुखः॥ अत्रोपविश्यतांबालेपापस्यपुरतोमम ॥ १ ॥ शिरस्तेछेदयिष्यामिहंतुंशक्नोतिचेत्करः॥ एवमुक्त्वासमुद्यम्यखड्गंहंतुंगतोनृपः॥ २ ॥ नजानातिनृपःपत्नींसानजानातिभूपतिं ॥ अब्रवीद्भृशदुःखार्तास्वमृत्युमभिकांक्षती ॥३॥ स्त्र्युवाच॥चांडालशृणुमेवाक्यंकिंचित्त्वंयदिमन्यसे॥मृतस्तिष्ठतिमेपुत्रोनास्तिदूरेबहिःपुरात्॥४॥तंदहामिहतंयावदानयित्वातवांतिकं ॥ तावत्प्रतीक्ष्यतांपश्चादसिनाघातयस्वमां ॥५॥ तेनाथबाढमित्युक्त्वाप्रेषिताबालकंप्रति ॥ साजगामातिदुःखार्ताविलपंतीसुदारुणं ॥ ६ ॥ भार्यातस्यनरेंद्रस्यसर्पदष्टंहिबालकं ॥ हापुत्रहावत्सशिशोइत्येवंवदतीमुहुः॥७॥ कृशाविवर्णामलिनापांसुध्वस्तशिरोरुहा ॥ श्मशानभूमिमागत्यबालंस्थाप्याविशद्भुवि ॥ ८ ॥ तस्याविलापशब्दंतमाकर्ण्यसनराधिपः ॥ शवसन्निधिमागत्यवस्त्रमस्याक्षिपत्तदा ॥ ९ ॥ तांतथारुदतींभार्यांनाभ्यजानातिभूमिपः ॥ चिरप्रवाससंतप्तांपुनर्जातामिवाबलां ॥ १० ॥ छ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ वस्त्रमस्याक्षिपत्तदेति अस्यपुत्रशवस्यमुखोपरियद्वस्त्रंस्थितंतदाक्षिपत्आकर्षितवानित्यर्थः कीदृशःपुत्रोस्तीतिपरिज्ञानार्थमितिभावः ॥ ९ ॥ भार्येतिनाभ्यजानाति ॥ १० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ तरंगिणःकुटिलानित्यर्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ स्मृतिमभ्यागतइतिममै

सापितंवास्केशांतंपुरोदृष्ट्वाजटालकं ॥ नाभ्यजानान्नृपवरंशुष्कवृक्षत्वचोपमं ॥११॥ भूमौनिपतितंबालंदृष्ट्वा
शीविषपीडितं ॥ नरेंद्रलक्षणोपेतमचिंतयदसौनृपः ॥१२॥ अस्यपूर्णेंदुवद्वक्त्रंशुभमुन्नसमव्रणं ॥ दर्पणप्रति
मोत्तुंगकपोलयुगशोभितं ॥ १३ ॥ नीलान्कुंकेशान्कुंचिताग्रान्समान्दीर्घांस्तरंगिणः ॥ राजीवसदृशेनेत्रे
ओष्ठौबिंबफलोपमौ ॥ १४ ॥ विशालवक्षादीर्घाक्षोदीर्घबाहून्नतांसकः ॥ विशालपादोगंभीरःसूक्ष्मांगुल्यव
नीधरः ॥१५॥ मृणालपादोगंभीरनाभिरुद्धतकंधरः ॥ अहोकष्टंनरेंद्रस्यकस्याप्येषकुलेशिशुः ॥१६॥ जातो
नीतःकृतांतेनकालपाशाद्दुरात्मना ॥ सूतउवाच ॥ एवंदृष्ट्वाथतंबालंमातुरंकेप्रसारितं ॥ १७ ॥ स्मृतिम
भ्यागतोराजाहाहेत्यश्रूण्यपातयत् ॥ सोप्युवाचचवत्सोमेदशामेतामुपागतः ॥ १८ ॥ नीतोयदिचघोरेणकृ
तांतेनात्मनोवशं ॥ विचारयित्वाराजासौहरिश्चंद्रस्तथास्थितः ॥ १९ ॥ ततोराज्ञीमहादुःखावेशादिदमभाप
त ॥ राज्ञ्युवाच ॥ हावत्सकस्यपापस्यत्वपध्यानादिदंमहत् ॥ २० ॥ दुःखमापतितंघोरंतद्रूपंनोपलभ्यते ॥
हानाथराजन्भवतामामपास्यसुदुःखितां ॥२१ ॥ कस्मिन्संस्थीयतेस्थानेविश्रब्धंकेनहेतुना ॥ राज्यनाशः
सुहृत्त्यागोभार्यातनयविक्रयः ॥ २२ ॥ हरिश्चंद्रस्यराजर्षेःकिंविधातःकृतंत्वया॥ इतितस्यावचःश्रुत्वाराजा
स्थानच्युतस्तदा ॥ २३ ॥ प्रत्यभिज्ञायदेवींतांपुत्रंचनिधनंगतं ॥ कष्टंमेसैवपत्नीयंबालकश्चापिमेसुतः
॥२४॥ ज्ञात्वापपातसंतप्तोमूर्छामतिजगामह ॥ साचतंप्रत्यभिज्ञायतामवस्थामुपागतं ॥ २५ ॥ ॥ छ ॥

वायंपुत्रइतिस्वपुत्रस्मृतिर्जातेत्यर्थः ॥ १८ ॥ तथास्थितःस्थिरंप्रतिनकिंचिदुवाचेत्यर्थः ॥ १९ ॥ २० ॥ यस्यापध्यानादापतितं
तद्रूपमित्यर्थः ॥ २१ ॥ २२ ॥ स्थानच्युतोराज्यभ्रष्टः ॥ २३ ॥ २४ ॥ प्रत्यभिज्ञायेतिपूर्वानुभूतचिन्हज्ञानेनेत्यर्थः ॥ २५ ॥

 ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ वक्ष्येकिमितिशेषः ॥ २९ ॥ पुत्रसुखमद्यापिममनालंसंभूतमित्यर्थः ॥ ३० ॥ ३१ ॥

मूर्छितानिपपातार्तानिश्चेष्टाधरणीतले ॥ चेतनांप्राप्यराजेंद्रोराजपत्नीचतौसमं ॥ २६ ॥ विलेपतुःसुसंतप्तौ
 शोकभारेणपीडितौ ॥ राजोवाच ॥ हावत्ससुकमारंतेवदनंकुंचितालकं ॥ २७ ॥ पश्यतोमेमुखंदीनंहृदयंकि
न्नदीर्यते ॥ ताततातेतिमधुरंब्रुवाणंस्वयमागतं ॥२८ ॥ उपगुह्यैकदावक्ष्येवत्सवत्सेतिसौहृदात् ॥ कस्यजा
नुप्रणीतेनपिंगेनक्षितिरेणुना॥२९॥ममोत्तरीयमुत्संगंतथांगंमलमेष्यति ॥ नवालंममसंभूतंमनोहृदयनंदन
॥ ३० ॥ गतंराज्यमशेषंमेसबांधवधनंमहत् ॥ अहंमहाहिदष्टस्यपुत्रस्याननपंकजं ॥ ३१ ॥ निरीक्षन्नद्यघो
रेणविषेणाधिकृतोधुना ॥एवमुक्त्वातमादायबालकंबाष्पगद्गदः ॥३२ ॥ परिष्वज्यचनिःश्चेष्टामूर्छयानिपपा
तह ॥ ततस्तंपतितंदृष्ट्वाशैब्याचैवमचिंतयत् ॥ ३३ ॥ अयंसपुरुषव्याघ्रःस्वरेणैवोपलक्ष्यते ॥ विद्वज्जनमन
श्चंद्रोहरिश्चंद्रोनसंशयः ॥३४॥तथास्यनासिकातुंगातिलपुष्पोपमाशुभा ॥ दंताश्चमुकुलप्रख्याख्यातकीर्तेर्म
हात्मनः ॥३५॥ श्मशानमागतःकस्माद्यद्येवंसनरेश्वरः॥विहायपुत्रशोकंसापश्यंतीपतितंपतिं ॥३६॥प्रहृष्टा
विस्मितादीनाभर्तृपुत्रार्तिपीडिता ॥ वीक्षंतीसातदापप्तन्मूर्छयाधरणीतले ॥३७॥प्राप्यचेतश्चशनकैःसागद्ग
दमभाषत ॥ धिक्त्वांदैवह्यकरुणनिर्मर्यादजुगुप्सित ॥ ३८ ॥ येनायममरप्रख्योनीतोराजाश्वपाकतां ॥
राज्यनाशंसुहृत्त्यागंभार्यातनयविक्रयं ॥ ३९ ॥ प्रापयित्वापियेनाद्यचांडालोयंकृतोनृपः ॥ नाद्यपश्यामिते
च्छत्रंसिंहासनमथापिवा ॥ ४० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

घोरेणविषेणसंतापरूपेण ॥ ३२ ॥ शैब्यातस्यपत्नी ॥ ३३ ॥ अयंसइति पूर्वंसंदिग्धंज्ञानंजातमधुनातुनिश्चितंजातमित्यर्थः ॥ ३४ ॥
॥ ३५ ॥ ३६ ॥ अपप्तदितिलुङोरूपं पतितवतीत्यर्थः ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

यस्यास्येति पूर्वभृत्यतांगताराजानःस्वोत्तरीयैर्लंबायमानैर्भूमिस्पृशैर्वस्त्रैःपादचारिणोग्रेधावमानाविरजस्कंमहीतलंकुर्वंति एतादृशंयस्यैश्वर्यमित्यर्थः कपालसंलग्नेनरकपालयुक्ते घटीपटनिरंतरेशवसंस्कारार्थमानीता अल्पघटाघव्यःशवपटाश्चतैर्निरंतरेनिरवकाशेइत्यर्थः ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ मृतानांनिर्माल्यसूत्रंतत्कंठगतपुष्पमालासंबंधितदंतस्तन्मध्येलग्नायेशवकेशास्तैःसुदारुणेभयंकरे वसानिष्पंदेनयुक्तंसंशुष्कंसूर्यकीर्णैरेतादृशंखरंयन्महापटलंभूमिस्तेनमंडिते ॥ ४३ ॥ भस्मचांगाराश्चार्धदग्धशवाश्चास्थीनिचमज्जाचतेषांसंघट्टःसंमर्दस्तेनभी

चामस्त्यजनेवापिकोयंविधिविपर्ययः ॥ यस्यास्यव्रजतःपूर्वेराजानोभृत्यतांगताः ॥ ४१ ॥ स्वोत्तरीयैःप्रकुर्वंति विरजस्कंमहीतलं ॥ सोयंकपालसंलग्नेघटीपटनिरंतरे ॥ ४२ ॥ मृतनिर्माल्यसूत्रांतर्लग्नकेशसुदारुणे ॥ वसानिष्पंदसंशुष्कमहापटलमंडिते ॥ ४३ ॥ भस्मांगारार्धदग्धास्थिमज्जासंघट्टभीषणे ॥ गृध्रगोमायुनादार्ते पुष्टक्षुद्रविहंगमे ॥ ४४ ॥ चिताधूमायतपटनीलीकृतदिगंतरे ॥ कुणपास्वादनमुदासंप्रकृष्टनिशाचरे ॥ ४५ ॥ चरत्यमेध्येराजेंद्रःश्मशानेदुःखपीडितः ॥ एवमुक्त्वाथसंश्लिष्यकंठेराज्ञोनृपात्मजा ॥ ४६ ॥ कष्टंशोकसमाविष्टाविललापार्तयागिरा ॥ राजन्स्वप्नोथतथ्यंवायदेतन्मन्यतेभवान् ॥ ४७ ॥ तत्कथ्यतांमहाभागमनोवैमुह्यतेमम ॥ यद्येतदेवंधर्मज्ञनास्तिधर्मेसहायता ॥ ४८ ॥ तथैवविप्रदेवादिपूजनेसत्यपालने ॥ नास्तिधर्मःकुतःसत्यंनार्जवंनानृतांशता ॥ ४९ ॥ यत्रत्वंधर्मपरमःस्वराज्यादवरोपितः ॥ सूतउवाच ॥ इतितस्यावचःश्रुत्वा निश्वस्योष्णंसगद्गदः ॥ ५० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

षणे गृध्रगोमायूनांनादैरार्तैर्युक्ते पुष्टाःक्षुद्रविहंगमामांसभक्षिणःकाकादयोयस्मिन् ॥ ४४ ॥ चिताधूमएवायतःपटस्तेननीलीकृतंदिगंतरंयस्य कुणपानांशवानांयदास्वादनंभक्षणंतन्मुदासंप्रकृष्टाःसंसक्तानिशाचराराक्षसायस्मिन् ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ यदेतन्मन्यतेइति चांडालदासोहमस्मीतियद्भवान्मन्यतेतत्स्वप्नोनामिथ्यावाउततथ्यंवेत्यर्थः ॥ ४७ ॥ यद्येतदेवंयदिवास्तविकीचांडालदासतेत्यर्थः ॥ ४८ ॥ यदिधर्मएवनास्तितदासत्यंकुतस्तदपिनास्तितथार्जवंतथानृतांशतापिनास्तीत्यर्थः धर्माधर्मयोःफलभेदेहितद्विभागस्तदभावेतद्विभागस्याप्यभाव इतिभावः ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

 ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ पूजितागौरीत्यनेनपराशक्तिरूपासकेयमस्तीतिबोधितं ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ मया
शितुंभोक्तुमित्यर्थः नात्मायत्तःस्वाधीनांतःकरणोयतोहंनास्मीत्यर्थः अननुज्ञातोनाज्ञप्तः ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ बलीयसादैवानुयोगे

 कथयामासतन्वंग्यैयथाप्राप्तःश्वपाकतां ॥ सदित्वासातुसुचिरंनिश्वस्योष्णंसुदुःखिता ॥ ५१ ॥ स्वपुत्रमरणंभीरुर्यथावत्तंन्यवेदयत् ॥ श्रुत्वाराजातथावाक्यंनिपपातमहीतले ॥५२॥ मृतपुत्रंसमानीयजिव्हयाविलिहन्मुहुः ॥ हरिश्चंद्रमथोप्राहशैव्यागद्गदयागिरा ॥ ५३ ॥ कुरुष्वस्वामिनःप्रैष्यंछेदयित्वाशिरोमम ॥ स्वामिद्रोहीनतेस्त्वधमाऽसत्योभवभूपते ॥ ५४ ॥ माऽसत्यंतवराजेंद्रपरद्रोहस्तुपातकं ॥ एतदाकर्ण्यराजातुपपातभुविमूर्छितः ॥ ५५ ॥ क्षणेनचेतनांप्राप्यविललापातिदुःखितः ॥ राजोवाच ॥ कथंप्रियेत्वयाप्रोक्तंवचनंत्वतिनिष्ठुरं ॥ ५६ ॥ यदृशक्यंभवेद्वक्तुंतत्कर्मक्रियतेकथं ॥ पत्न्युवाच ॥ मयाचपूजितागौरीदेवाविप्रास्तथैवच ॥५७॥ भविष्यसिपतिस्त्वंमेह्यन्यस्मिन्जन्मनिप्रभो ॥श्रुत्वाराजातदावाक्यंनिपपातमहीतले ॥५८॥ मृतस्यपुत्रस्यतदाचुचुंबदुःखितोमुखं ॥ राजोवाच ॥ प्रियेनरोचतेदीर्घकालंक्लेशंमयाशितुं ॥ ५९ ॥ नात्मायत्तोहंतन्वंगिपश्यमेमंदभाग्यता ॥ चांडालेनाननुज्ञातःप्रवेक्ष्येज्वलनंयदि॥ ६० ॥ चांडालदासतांयास्येपुनरप्यन्यजन्मनि ॥ नरकंचवरंप्राप्यखेदंप्राप्स्यामिदारुणं ॥ ६१ ॥ तापंप्राप्स्यामिसंप्राप्यमहारौरवरौरवे ॥ मग्नस्यदुःखजलधौवरंप्राणैर्वियोजनं ॥ ६२ ॥ एकोपिबालकोयेयमासीद्वंशकरःसुतः ॥ममदैवानुयोगेनमृतःसोपिबलीयसा ॥ ६३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

नममैकोपिपुत्रोमृतोऽनःप्राणैर्वियोजनंममवरंपरंतुपरायत्तोस्मिचांडालायत्तोस्मिततस्तस्यानुज्ञामंतरेणदेहत्यागेतस्यऋणस्यावशेषान्नरकदुःखं
स्यादितिभावः ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

इत्थंपूर्वविमृश्यनरकदुःखादपिपुत्रशोकोदुःसाहइतिमत्वापुनराह तथापीति ॥ ६४ ॥ तदेवोपपादयतित्रैलोक्येइति ॥ ६५ ॥ ६६ ॥
॥६७॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेहरिश्चंद्रोपाख्यानेषड्विंशोध्यायः

कथंप्राणान्विमुंचामिपरायत्तोस्मिदुर्गतः ॥ तथापिदुःखबाहुल्यात्त्यक्ष्यामितुनिजांतनुं ॥ ६४ ॥ त्रैलोक्येना स्तितद्दुःखंनासिपत्रवनेतथा ॥ वैतरिण्यांकुतस्तद्वद्यादृशंपुत्रविप्लवे ॥ ६५॥ सोहंसुतशरीरेणदीप्यमानेहुता शने ॥ निपतिष्यामितन्वंगिक्षंतव्यंतन्ममाधुना ॥ ६६ ॥ नवक्तव्यंत्वयाकिंचिदतःकमललोचने ॥ ममवा क्यंचतन्वंगिनिबोध्याहतमानसा ॥ ६७ ॥ अनुज्ञाताथगच्छत्वंविप्रवेश्मशुचिस्मिते ॥ यदिदत्तंयदिहुतंगुर वोयदितोषिताः ॥ ६८ ॥ संगमःपरलोकेमेनिजपुत्रेणचत्वया ॥ इहलोकेकुतस्त्वेतद्भविष्यतिसमीप्सितं ॥६९॥ यन्मयाहसताकिंचिद्रहसित्वांशुचिस्मिते ॥ अशेषमुक्तंतत्सर्वंक्षंतव्यंममयास्यतः ॥ ७०॥ राजपत्नी तिगर्वेणनावज्ञेयःसमेद्विजः ॥ सर्वयत्नेनतोष्यःस्यात्स्वामीदैवतवल्लभे ॥ ७१ ॥ राज्युवाच ॥ अहमप्यत्ररा जर्षेनिपतिष्येहुताशने ॥ दुःखभारासहादेवसहयास्यामिवैत्वया॥७२॥त्वयासहममश्रेयोगमनंनान्यथाभवे त् ॥ सहस्वर्गंचनरकंत्वयाभोक्ष्यामिमानद ॥ ७३ ॥ श्रुत्वाराजातदोवाचएवमस्तुपतिव्रते॥ इतिश्रीदेवीभा गवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेहरिश्चंद्रोपाख्यानेषड्विंशोध्यायः ॥ २६ ॥ सूतउवाच ॥ ततःकृत्वाचितांराजा आरोप्यतनयंस्वकं ॥ भार्ययासहितोराजाबद्धांजलिपुटस्तदा ॥ १ ॥ चिंतयन्परमेशानींशताक्षींजगदीश्व रीं ॥ पंचकोशांतरगतांपुच्छब्रह्मस्वरूपणीं ॥ २ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥२६॥ह्यधिकैश्चैवचत्वारिंशद्भिःपद्यैरतःपरं ॥हरिश्चंद्रस्वर्गवासोविस्तरेणोपवर्ण्यते॥१॥राज्ञास्वदेहदहननिश्चयेकृतेनंतरंजातंवृत्तमाह ततः कृत्वेति ॥१॥ तस्मिन्समयेस्वेष्टदेवतांशताक्षींचिंतयामासेत्याह चिंतयन्निति पुच्छब्रह्मस्वरूपिणींब्रह्मपुच्छंप्रतिष्ठेतितैत्तिरीयश्रुतिप्रतिपादित पुच्छब्रह्मस्वरूपिणीमित्यर्थः ॥ २ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

नानायुधेति तानिचायुधानिवक्ष्यमाणाध्यायेस्पष्टानि ॥ ३ ॥ धर्मंधर्माभिमानिनींदेवतां तत्रचिंतयमानस्येत्यनेनत्वरान्विताइत्यनेनचेदंबोधितं परमेश्वरीभक्तस्यछलेकृतेशतधामूर्धच्छेदःस्यादितिशीघ्रंतस्यप्रसादःसंपादयितव्यइति ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ विश्वामित्रशब्द

रक्तांबरपरीधानांकरुणारससागरां ॥ नानायुधधरामंबांजगत्पालनतत्परां॥३॥ तस्यचिंतयमानस्यसर्वेदे वाःसवासवाः ॥ धर्मंप्रमुखतःकृत्वासमाजग्मुस्त्वरान्विताः ॥ ४ ॥ आगत्यसर्वेप्रोचुस्तेराजञ्छृणुमहाप्रभो ॥ अहंपितामहःसाक्षाद्धर्मश्चभगवान्स्वयं ॥५॥ साध्याःसविश्वेमरुतोलोकपालाःसचारणाः ॥ नागाःसिद्धाः सगंधर्वारुद्राश्चैवतथाश्विनौ ॥ ६ ॥ एतेचान्येथबहवोविश्वामित्रस्तथैवच ॥ विश्वत्रयेणयोमैत्रींकर्तुमिच्छति धर्मतः ॥ ७ ॥ विश्वामित्रःसतेभीष्टमाहर्तुंसम्यगिच्छति ॥ धर्मउवाच ॥ माराजन्साहसंकार्षीर्धर्मोहंत्वामुपा गतः ॥ ८ ॥ तितिक्षादमसत्वाद्यैस्त्वद्गुणैःपरितोषितः ॥ इंद्रउवाच ॥ हरिश्चंद्रमहाभागप्राप्तःशक्रोस्मितेंतिकं ॥ ९ ॥ त्वयाद्यभार्यापुत्रेणजितालोकास्सनातनाः ॥ आरोहत्रिदिवंराजन्भार्यापुत्रसमन्वितः ॥ १० ॥ सुदु ष्प्रापंनरैरन्यैर्जितमात्मीयकर्मभिः ॥ सूतउवाच ॥ ततोमृतमयंवर्षमपमृत्युविनाशनं ॥ ११ ॥ इंद्रःप्रासृजदा काशाच्चितामध्यगतेशिशौ ॥ पुष्पवृष्टिश्चमहतीदुंदुभिस्वनएवच ॥ १२॥ समुत्तस्थौमृतःपुत्रोराज्ञस्तस्यम हात्मनः ॥ सुकुमारतनुःस्वस्थःप्रसन्नःप्रीतमानसः ॥ १३ ॥ ततोराजाहरिश्चंद्रःपरिष्वज्यसुतंतदा ॥ सभा र्यःस्वश्रियायुक्तोदिव्यमाल्यांबरावृतः ॥१४॥ स्वस्थःसंपूर्णहृदयोमुदापरमयावृतः ॥ बभूवतत्क्षणादिंद्रोभू पंचैवमभाषत ॥ १५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

र्थमाह विश्वत्रयेणेतिविश्वंमित्रंयस्यसविश्वामित्रइत्यर्थः धार्मिकजनानांनित्यंमित्रत्वमयामिच्छतीत्यर्थः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ तवैवंभाविनमिति तत्रधर्मपरीक्षार्थंमयाधर्मेणात्ममाययास्वमाययास्वात्मैवश्वपाकतांनीतइत्यर्थः अहमेवचांडालोहमेवच सत्राह्मणः कृष्णसर्पश्चनमत्तोतिरिक्ताश्चांडालब्राह्मणसर्पाः संतीतिभावः॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ भुंक्ते

सभार्यस्त्वंसपुत्रश्चस्वर्लोकंसद्गतिंपरां ॥ समारोहमहाभागनिजानांकर्मणांफलं ॥ १६ ॥ हरिश्चंद्रउवाच ॥ देवराजाननुज्ञातःस्वामिनाश्वपचेनाहि ॥ अकृत्वानिष्कृतिंतस्यनारोक्ष्येवैसुरालयं ॥१७॥ धर्मउवाच॥ तवैवंभाविनंक्लेशमवगम्यात्ममायया ॥ आत्माश्वपाकतांनीतोदर्शितंतच्चपक्कणं ॥ १८ ॥इंद्रउवाच ॥ प्रार्थ्यतेयत्परंस्थानंसंभृतैर्मनुजैर्भुवि ॥ तदारोहहरिश्चंद्रस्थानंपुण्यकृतांनृणां ॥ १९ ॥ हरिश्चंद्रउवाच ॥ देवराजनमस्तुभ्यंवाक्यंचेदंनिबोधमे ॥ मच्छोकमग्नमनसःकोसलेनगरेनराः ॥२०॥ तिष्ठंतितानपास्यैवंकथंयास्याम्यहंदिवं ॥ ब्रह्महत्यासुरापानंगोवधःस्त्रीवधस्तथा॥ २१ ॥ तुल्यमेभिर्महत्पापंभक्तत्यागादुदाहृतं॥ भजंतंभक्तमत्याज्यंत्यजतःस्यात्कथंसुखं ॥ २२ ॥ तैर्विनानप्रयास्यामितस्माच्छक्रादिवंव्रज ॥ यदितेसहिताःस्वर्गमयायांतिसुरेश्वर ॥ २३ ॥ ततोहमपियास्यामिनरकंवापितैःसह ॥ इंद्रउवाच ॥ बहूनिपुण्यपापानितेषांभिन्नानिवैनृप ॥ २४ ॥ कथंसंघातभोज्यंत्वंभूपस्वर्गमभीप्ससि ॥ हरिश्चंद्रउवाच ॥ भुंक्तेशक्रनृपोराज्यंप्रभावात्प्रकृतेर्ध्रुवं ॥ २५ ॥ यजतेचमहायज्ञैःकर्मपूर्तंकरोतिच ॥ तच्चतेषांप्रभावेनमयासर्वमनुष्ठितं॥ २६॥ उपदादान्नसंत्यक्ष्येतानहंस्वर्गलिप्सया ॥ तस्माद्यन्ममदेवेशकिंचिदस्तिसुचेष्टितं ॥ २७ ॥ दत्तमिष्टमथोजप्तंसामान्यंतैस्तदस्तुनः ॥ बहुकालोपभोज्यंचफलंयन्ममकर्मगं ॥ २८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

शक्रेति तेषांप्रभावेनैवायंममधर्मश्चलितोस्ति ॥ २५ ॥ २६ ॥ तथाचतानुपदादान्राजद्रव्यदातॄन्नसंत्यक्ष्येतैः सहैवस्वर्गंगमिष्यामीत्यर्थः किंचतेषांलोकानांपुण्यंस्वर्गप्रापकंनास्तीतिवदसिचेन्मयायत्पुण्यंकृतंतदेतेषामस्त्वित्याह तस्माद्यन्ममेति ॥ २७ ॥ ननुत्वयैकेनतत्पुण्यंभोक्ष्यतेचेद्बहुकालंभोगायभवतितैः सहभुज्यतेचेत्पुण्यस्यविभागादेकदिनंभोगायैवतद्भविष्यतीतिचेदिष्टापत्तिरित्याह बहुकालेपेति ॥ २८ ॥ ॥ ५ ॥

॥५३॥ तदस्तुदिनमप्येकंतैःसमंत्वत्प्रसादतः ॥ सूतउवाच ॥ एवंभविष्यतीत्युक्त्वाशक्रस्त्रिभुवनेश्वरः॥ २९ ॥ प्रस
न्नचेताधर्मश्चविश्वामित्रश्चगाधिजः ॥ गत्वातुनगरंसर्वेचातुर्वर्ण्यसमाकुलं॥३०॥हरिश्चंद्रस्यनिकटेप्रोवाचावि
बुधाधिपः ॥ आगच्छंतिजनाःशीघ्रंस्वर्गलोकंसुदुर्लभं ॥ ३१ ॥ धर्मप्रसादात्संप्राप्तंसर्वैर्युष्माभिरेवतु॥हरि
श्चंद्रोपितान्सर्वान्जनान्नगरवासिनः॥३२॥प्राहराजाधर्मपरोदिवमारुह्यतामिति ॥ सूतउवाच ॥तदिंद्रस्य
वचःश्रुत्वाप्रीतास्तस्यचभूपतेः ॥ ३३ ॥ येसंसारेषुनिर्विण्णास्तेधुरंस्वसुतेषुवै ॥ कृत्वाप्रहृष्टमनसोदिवमा
रुरुहुर्जनाः ॥ ३४ ॥ विमानवरमारूढाःसर्वेभास्वरविग्रहाः॥तदासंभूतहर्षास्तेहरिश्चंद्रश्चपार्थिवः ॥ ३५॥
राज्येभिषिच्यतनयंरोहिताख्यंमहामनाः ॥ अयोध्याख्येपुरेरम्येहृष्टपुष्टजनान्विते ॥ ३६ ॥ तनयंसुहृदश्चा
पिप्रतिपूज्याभिनंद्यच ॥ पुण्येनलभ्यांविपुलांदेवादीनांसुदुर्लभां ॥ ३७ ॥ संप्राप्यकीर्तिमतुलांविमानेसम
हीपतिः ॥ आसांचक्रेकामगमेक्षुद्रघंटाविराजिते ॥ ३८ ॥ ततस्तांहिसमालोक्यश्लोकमंत्रंतदाजगौ ॥ दैत्या
चार्योमहाभागःसर्वशास्त्रार्थतत्ववित् ॥ ३९॥ शुक्रउवाच ॥ अहोतितिक्षामाहात्म्यमहोदानफलंमहत् ॥ यदा
गतोहरिश्चंद्रोमहेंद्रस्यसलोकतां ॥ ४० ॥ सूतउ० ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंहरिश्चंद्रस्यचेष्टितं ॥ यःशृणोतिचदुः
खार्तःससुखंलभतेन्वहं ॥ ४१ ॥स्वर्गार्थीप्राप्नुयात्स्वर्गंसुतार्थीसुतमाप्नुयात्॥भार्यार्थीप्राप्नुयाद्भार्यांराज्यार्थी
राज्यमाप्नुयात् ॥ ४२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेसप्तविंशोध्यायः॥ २७ ॥ ॥ छ ॥

विलंबःस्यादितितएवयोगिनोगताइतिभावः॥३०॥ योगशास्त्रैवतैर्नगरवासिनोप्यानीताइत्याह आगच्छंतीति ॥३१॥३२॥३३॥३४॥
॥३५॥३६॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेसप्तविंशतितमोध्यायः ॥ २७ ॥ ॥५३॥

न्यशीतिश्लोकवर्यैस्तुशताक्षीमहिमातुलः॥कथ्यतेस्पष्टतायत्रवात्सल्यस्यमहेशितुः॥१॥पूर्वोक्ताख्यानेसंस्तुत्यप्रष्टव्यंपृच्छति विचित्रमिदमिति
॥ १ ॥ साशताक्षीकस्मात्कारणाज्जातेत्याह शताक्षीसेति ॥ २ ॥ शुद्धधीरिति यद्यप्यशुद्धबुद्धिर्देवीगुणश्रवणेतृप्तिंयास्यतितथापिशुद्धधी
स्तृप्तिंकोयास्यतिनकोपीत्यर्थः तदुक्तमुमासंहितायां कोविरज्येतमतिमान्गुणश्रवणकर्मणि श्रीमातुर्ज्ञानिनोनित्यंयंत्यजंतिकदापिनेति यस्याभ
गवत्यागुणश्रवणेमहाफलंभवतितस्यागुणश्रवणंकोनकुर्यादित्याह पदेपदेइति ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ देवानांत्विति वेदेहिसतितदुक्तशास्त्रा

जन्मेजयउ० विचित्रमिदमाख्यानंहरिश्चंद्रस्यकीर्तितं ॥ शताक्षीपादभक्तस्यराजर्षेर्धार्मिकस्यच ॥ १ ॥
शताक्षीसाकुतोजातादेवीभगवतीशिवा ॥ तत्कारणंवदमुनेसार्थकंजन्ममेकुरु ॥ २ ॥ कोहिदेव्यागुणाञ्छृण्वं
स्तृप्तिंयास्यतिशुद्धधीः ॥ पदेपदेश्वमेधस्यफलमक्षय्यमश्नुते ॥ ३ ॥ व्यासउवाच ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामि
शताक्षीसंभवंशुभं ॥ तवावाच्यंनमेकिंचिद्देवीभक्तस्यविद्यते ॥ ४ ॥ दुर्गमाख्योमहादैत्यःपूर्वंपरमदारुणः ॥
हिरण्याक्षान्वयेजातोरुरुपुत्रोमहाखलः ॥५॥ देवानांतुबलंवेदोनाशेतस्यसुराअपि॥ नंक्ष्यंत्येवनसंदेहोविधेयं
तावदेवतत् ॥ ६ ॥ विमृश्यैतत्तपश्चर्यांगतःकर्तुंहिमालये ॥ ब्रह्माणंमनसाध्यात्वावायुभक्षोव्यतिष्ठत ॥ ७ ॥
सहस्रवर्षपर्यंतंचकारपरमंतपः ॥ तेजसातस्यलोकास्तुसंतप्ताःससुरासुराः ॥ ८ ॥ ततःप्रसन्नोभगवान्हंसा
रूढश्चतुर्मुखः ॥ ययौतस्मैवरंदातुंप्रसन्नमुखपंकजः ॥ ९ ॥ समाधिस्थंमीलिताक्षंस्फुटमाहचतुर्मुखः ॥ वरंव
रयभद्रंतेयस्तेमनसिवर्तते ॥ १० ॥ तवाद्यतपसातुष्टोवरदेशोहमागतः ॥ श्रुत्वाब्रह्ममुखाद्वाणींव्युत्थितःसस
माधितः ॥ ११ ॥ पूजयित्वावरंवव्रेवेदान्देहिसुरेश्वर ॥ त्रिषुलोकेषुयेमंत्राब्राह्मणेषुसुरेष्वपि ॥ १२ ॥

स्तैरस्मान्हिंसंति अपिकिंच तदुक्तमंत्रैर्मुनिभिर्होमादिकेक्रियमाणेतद्धविर्भक्षणेन्यदेवानांपुष्टिर्भवतीतिदेवानांबलंवेदइतियुक्तमेवेति विधेयंतावदे
वतदिति यतएवंतत्तस्मात्कारणादेवनाशार्थंतावदेवेवेदनाशपर्यंतमेवविधेयंनान्योपायांतरोपयोगोत्रास्तीत्यर्थः॥ ६ ॥ इतिमनसिविमृश्यवेददा
तुराराधनादेतत्कार्यंभविष्यतीतितस्याराधनंकर्तव्यमितिमत्वातदाराधनंकर्तुंगतइत्याह विमृश्यैतदिति ॥ ७॥८ ॥ हंसारूढोययावित्यन्वयः
॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

सान्निध्येममसंत्विति ममैवनिकटेसर्वेवेदाःसंतु एकोपिवेदमंत्रोदेवब्राह्मणादीनांसमीपेमास्त्वित्यर्थः किंचबलमप्यतुलंदेहीत्याह बलंचेति ॥१३॥ १४ ॥१५॥ किमिदमिति इदंकिंजातमिदंकिंजातमित्यर्थः ॥१६ ॥१७ ॥ निर्जरेषुदेवेषुसजरेषुनिर्बलेषुजातेषुसदैत्योनगरीममरावतींरुरोधेत्याह निर्जराइति ॥१८ ॥ तेनदैत्येनतेदेवायोद्धुमशक्ताइत्यर्थः वज्रसदृशोभेद्योयस्यदेहस्तेनासुरेणेत्यत्यर्थः ॥ १९ ॥

विद्यंतेतेतुसान्निध्येममसंतुमहेश्वर ॥ बलंचदेहियेनस्याद्देवानांचपराजयः ॥ १३ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वातथास्त्वितिवचोवदन् ॥ जगामसत्यलोकंतुचतुर्वेदेश्वरःपरः ॥ १४ ॥ ततःप्रभृतिविप्रैस्तुविस्मृतावेदराशयः ॥ स्नानसंध्यानित्यहोमश्राद्धयज्ञजपादयः॥१५॥ विलुप्ताधरणीपृष्ठेहाहाकारोमहानभूत् ॥ किमिदंकिमिदंचेति विप्राऊचुःपरस्परं ॥ १६ ॥ वेदाभावात्तदस्माभिःकर्तव्यंकिमतःपरं ॥ इतिभूमौमहानर्थेजातेपरमदारुणे ॥१७॥निर्जराःसजराजाताहविर्भागाद्यभावतः ॥ रुरोधसतदादैत्योनगरीममरावतीं॥१८॥ अशक्तास्तेनतेयोद्धुंवज्रदेहासुरेणच॥ पलायनंतदाकृत्वानिर्गतानिर्जराःक्वचित् ॥१९॥ निलयंगिरिदुर्गेषुरत्नसानुगुहासुचसंस्थिताःपरमांशक्तिंध्यायंतस्तेपरांबिकां ॥ २० ॥ अग्नौहोमाद्यभावात्तुवृष्ट्यभावोप्यभून्नृप ॥ वृष्टेरभावेसंशुष्कंनिर्जलंचापिभूतलं॥२१ ॥कूपवापीतडागाश्चसरितःशुष्कतांगताः ॥ अनावृष्टिरियंराजन्नभूच्चशतवार्षिकी ॥ २२ ॥ मृताःप्रजाश्चबहुधागोमहिष्यादयस्तथा॥गृहेगृहेमनुष्याणामभवच्छवसंग्रहः ॥ २३॥ अनर्थेत्वेवमुद्भूतेब्राह्मणाःशांतचेतसः ॥ गत्वाहिमवतःपार्श्वेरिराधयिषवःशिवां ॥ २४ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

रत्नसानुःसुमेरुः निलयंस्थानंसंस्थिताइत्यन्वयः ॥ २०॥ वृष्ट्यभावइति अग्नौप्रास्ताहुतिःसम्यगादित्यमुपतिष्ठते आदित्याज्जायतेवृष्टिर्वृष्टेरन्नंततःप्रजाइतिस्मृतेर्वृष्टिकारणहोमाभावेवृष्टेरप्यभावइत्यर्थः ॥२१॥ २२ ॥ गृहेगृहेइति येमनुष्यामृतास्तान्श्मशानंनेतुंमनुष्यानामिलंतिततःशवानिगृहेएवस्थितानीत्यर्थः ॥ २३ ॥ २४ ॥ ॥ छ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥छ॥

॥ २५ ॥ देवींप्रार्थयंति दयांकुर्विति नैतच्छ्लाघ्यमिति पामरेष्वेनादृशःकोपोनयुक्तइत्यर्थः ॥ २६ ॥ ननुयुष्माभिःपातकंकृतमतःक्रोधोममोत्पन्नइतिचेत्पातककर्त्रींकारयित्रीचत्वमेवनास्माकमपराधोस्तियतस्त्वमंतर्यामिरूपिणीत्याह त्वयेति ॥ २७ ॥ त्वांसर्वेश्वरींविहायान्यागतिर्नास्तीत्याह नान्येति अन्येदेवादयोहोमजपाद्यनुष्ठानैरेवफलंप्रयच्छंति तदत्रमंत्राभावप्रयुक्तहोमजपाद्यभावात्तत्कृतानुग्रहस्याप्यसंभवस्त्वंतु

समाधिध्यानपूजाभिर्देवींतुष्टुवुरन्वहं ॥ निराहारास्तदासक्तास्तामेवशरणंययुः ॥२५॥ दयांकुरुमहेशानिपामरेषुजनेषुहि ॥ सर्वापराधयुक्तेषुनैतच्छ्लाघ्यंतवांबिके ॥ २६ ॥ कोपंसंहरदेवेशिसर्वांतर्यामिरूपिणि ॥ त्वया यथाप्रेर्यतेयंकरोतिसतथाजनः ॥ २७ ॥ नान्यागतिर्जनस्यास्यकिंपश्यसिपुनःपुनः ॥ यथेच्छसितथाकर्तुंसमर्थासिमहेश्वरि ॥ २८ ॥ समुद्धरमहेशानिसंकटात्परमोत्थितात् ॥ जीवनेनविनास्माकंकथंस्यात्स्थितिरंबिके ॥ २९ ॥ प्रसीदत्वंमहेशानिप्रसीदजगदंबिके ॥ अनंतकोटिब्रह्मांडनायिकेतेनमोनमः ॥ ३० ॥ नमःकूटस्थरूपायैचिद्रूपायैनमोनमः ॥ नमोवेदांतवेद्यायैभुवनेश्यैनमोनमः ॥ ३१ ॥ नेतिनेतीतिवाक्यैर्याबोध्यतेसकलागमैः ॥ तांसर्वकारणांदेवींसर्वभावेनसन्नताः ॥ ३२ ॥इतिसंप्रार्थितादेवीभुवनेशीमहेश्वरी ॥ अनंताक्षिमयंरूपंदर्शयामासपार्वती ॥ ३३ ॥ नीलांजनसमप्रख्यंनीलपद्मायतेक्षणं ॥ सुकर्कशसमोत्तुंगवृत्तपीनघनस्तनं ॥ ३४ ॥ बाणमुष्टिंचकमलंपुष्पपल्लवमूलकान् ॥ शाकादीन्फलसंयुक्ताननंतरससंयुतान् ॥ ३५ ॥

स्मरणमात्रेणैवबालकेजननीवत्सर्वेमातृत्वाद्दयांकरोषिततस्त्वदन्यागतिर्नास्तीतिभावः ॥ २८ ॥ जीवनेनविनाजलेनविनेत्यर्थः ॥ २९ ॥ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ सकलागमैःसकलवेदैर्नेतिनेतीतिसर्वनिषेधावधित्वेनयाबोध्यतइत्यर्थः ॥ ३२ ॥ इत्थंसंप्रार्थितासुभुवनेश्वरीबह्वन्यक्षीणिशरीरेकृत्वास्वरूपंदर्शयामासेत्यन्वयः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ एकस्यांमुष्टौबाणान्एकस्मिन्हस्तेकमलंएकस्मिन्हस्तेपुष्पादिकमेकस्मिन्धनुष्यंबिभर्तीत्यर्थः दक्षाधोहस्तादिवामाधोहस्तपर्यंतमायुधध्यानं ॥ ३५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ३६ ॥ सादेवीअनंतनयनोद्भवाबहुतनयनोद्भवावारिधारामोचयामासेत्यन्वयः ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ननुनेत्रेभ्यःकुतोजलमागतमितिचेल्लोकान्दुःखितान्दृष्ट्वाजगन्मातुःकारुण्यवशाद्रोदनमागतंतद्वशादित्याह दुःखितानिति नवरात्रपर्यंतंभगवत्यानेत्रेभ्यअश्रूणिच्युतानितेभ्यःसर्वंजगत्तृतंसजलंजातमित्यहोकियत्पर्यंतंजनवात्सल्यंवर्णनीयंभगवत्याइतिभावः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ सुरसहिताविप्रामिलित्वेत्यर्थः ॥ ४१ ॥

क्षुतृड्जरापहान्हस्तैर्बिभ्रतीचमहाधनुः ॥ सर्वसौंदर्यसारंतद्रूपंलावण्यशोभितं ॥ ३६ ॥ कोटिसूर्यप्रतीकाशंकरुणारससागरं ॥ दर्शयित्वाजगद्धात्रीसानंतनयनोद्भवाः ॥ ३७ ॥ मोचयामासलोकेषुवारिधाराःसहस्रशः ॥ नवरात्रंमहावृष्टिरभून्नेत्रोद्भवैर्जलैः ॥ ३८ ॥ दुःखितान्वीक्ष्यसकलान्नेत्राश्रूणिविमुंचती ॥ तर्पितास्तेनतेलोकाओषध्यःसकलाअपि ॥ ३९॥ नदीनदप्रवाहास्तैर्जलैःसमभवन्नृप ॥ निलीयसंस्थिताःपूर्वंसुरास्तेनिर्गताबहिः॥ ४० ॥मिलित्वाससुराविप्रादेवींसमभितुष्टुवुः॥नमोवेदांतवेद्येतेनमोब्रह्मस्वरूपिणि ॥ ४१ ॥ समाययासर्वजगद्विधात्र्यैतेनमोनमः ॥ भक्तकल्पद्रुमेदेविभक्तार्थंदेहधारिणि ॥४२॥ नित्यतृप्तेनिरुपमेभुवनेश्वरितेनमः॥अस्मच्छांत्यर्थमतुलंलोचनानांसहस्रकं ॥ ४३ ॥ त्वयायतोधृतंदेविशताक्षीत्वंततोभव ॥ क्षुधयापीडितामातःस्तोतुंशक्तिर्नचास्तिनः ॥ ४४ ॥ कृपांकुरुमहेशानिवेदानप्याहरांबिके ॥ व्यासउवाच ॥ इतितेषांवचःश्रुत्वाशाकान्स्वकरसंस्थितान् ॥ ४५ ॥ स्वादूनिफलमूलानिभक्षणार्थंददौशिवा ॥ नानाविधानिचान्नानिपशुभोज्यानियानिच ॥ ४६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ४२ ॥ शताक्षीत्वमिति अद्यारभ्यशताक्षीतितवनामभवत्वित्यर्थः ॥ ४३ ॥ इत्थंभगवतीकृपयासजलेलोकेजातेपिबीजौषधीनांदग्धत्वात्भक्षणीयपदार्थाभावात्क्षुधाविष्टाःपुनःप्रार्थयंते क्षुधयापीडिताइति ॥ ४४ ॥ किंचवेदानपिदेहीत्याह वेदानप्याहरेति ॥ ४५ ॥ मनुष्यभोज्यानिमनुष्येभ्यःपश्वादिभोज्यानिपश्वादिभ्योददावित्यर्थः ॥ ४६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

कियत्कालपर्यंतंपूर्तिकरमन्नंश्रीभगवत्यापूरितमितिचेत्तत्राह आनवीनोद्भवमिति सृष्ट्युत्तरंयावन्नवनिमन्नंभवतितावत्कालपर्यंतमित्यर्थः शाकै भक्षणात्पोषणाच्छाकंभरीतिनाम ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ दैत्यग्रस्थंदेवसैन्यंविप्रगणंचस्वसैन्येनरोधयामासेत्यर्थः ॥ ४९ ॥ ५० ॥ देवानांब्राह्मणानांचपरितःसमंतात्तेजोमयचक्रमग्निप्राकारंरक्षणायचक्रेइत्यर्थः स्वयंतुतस्मादग्निप्राकाराद्बहिर्युद्धार्थंसंस्थितासीत् ॥ ५१॥

काम्यानंतरसैर्युक्तान्यानवीनोद्भवंददौ ॥ शाकंभरीतिनामापितद्दिनात्समभून्नृप ॥ ४७ ॥ ततःकोलाहलेजा तेदूतवाक्येनबोधितः ॥ ससैन्यःसायुधोयोद्धुंदुर्गमाख्योसुरोययौ ॥ ४८ ॥ सहस्त्राक्षौहिणीयुक्तःशरान्मुंचं स्त्वरान्वितः ॥ रुरोधदेवसैन्यंतद्यद्देव्यग्रेस्थितंपुरा॥४९॥ तथाविप्रगणंचैवरोधयामाससर्वतः ॥ ततःकिल किलाशब्दःसमभूद्देवमंडले ॥ ५० ॥ त्राहित्राहीतिवाक्यानिप्रोचुःसर्वेद्विजामराः॥ ततस्तेजोमयंचक्रंदेवानां परितंशिवा ॥ ५१ ॥ चकाररक्षणार्थायस्वयंतस्माद्बहिःस्थिता ॥ ततःसमभवद्युद्धंदेव्यादैत्यस्यचोभयोः ॥ ५२ ॥ शरवर्षसमाच्छन्नसूर्यमंडलमद्भुतं ॥ परस्परशरोद्धर्षसमुद्भूताग्निसुप्रभं ॥ ५३ ॥ कठोरज्याटण त्कारबधिरीकृतदिक्तटं ॥ ततोदेवीशरीरात्तुनिर्गतास्तीव्रशक्तयः॥५४॥ कालिकातारिणीबालात्रिपुराभैरवीर मा॥ बगलाचैवमातंगीतथात्रिपुरसुंदरी ॥ ५५ ॥ कामाक्षीतुलजादेवीजंभिनीमोहिनीतथा ॥ छिन्नमस्तागु ह्यकालीदशसाहस्त्रबाहुका ॥५६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ५२ ॥ शरवर्षेणसमाच्छन्नंसूर्यमंडलंयस्मिन्परस्परंशराणांयउद्घर्षोघर्षणंतेनसमुद्भूतोयोग्निस्तेनसुप्रभं शरवर्षेणसूर्येआच्छादितेतदाग्नि प्रकाशेनैवयुद्धमभवदित्यर्थः ॥ ५३ ॥ कठोरःकर्कशोयोज्याटणत्कारस्तेनबधिरीकृतंदिक्तटंयस्मिन् ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ दशसाहस्रबाहुकेतिगुह्यकाल्याविशेषणं पंचसहस्रहस्तेषुबाणाःपंचसहस्रहस्तेषुधनूंषीत्यादिकंतस्याध्यानंमहाकालसंहितायांस्पष्टं॥५६॥

 द्वात्रिंशच्छक्तयश्चतुःषष्टिशक्तयश्चप्रपंचसारेभुवनेश्वरीपटलेशारदायांचभूतलिपिपटलेस्पष्टाः ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

द्वात्रिंशच्छक्तयश्चान्याश्चतुःषष्टिमिताःपराः ॥ असंख्यातास्ततोदेव्यःसमुद्भूतास्तुसायुधाः ॥५७॥ मृदंगशं
 खवीणादिनादितंसंगरस्थलं ॥ शक्तिभिर्दैत्यसैन्येतुनाशितेक्षौहिणीशते ॥ ५८ ॥ अग्रेसरःसमभवद्दुर्गमो
वाहिनीपतिः ॥ शक्तिभिःसहयुद्धंचचकारप्रथमंरिपुः ॥५९॥ महद्युद्धंसमभवद्यत्राभूद्रक्तवाहिनी ॥ अक्षौहि
ण्यस्तुताःसर्वाविनष्टादशभिर्दिनैः ॥ ६० ॥ ततएकादशेप्राप्तेदिनेपरमदारुणे ॥ रक्तमाल्यांबरधरोरक्तगंधा
नुलेपनः ॥ ६१ ॥ कृत्वोत्सवंमहांतंतुयुद्धायरथसंस्थितः ॥ संरंभेणैवमहताशक्तीःसर्वाविजित्यच ॥ ६२ ॥
महादेवीरथाग्रेतुस्वरथंसंन्यवेशयत् ॥ ततोभवन्महद्युद्धंदेव्यादैत्यस्यचोभयोः ॥ ६३॥ प्रहरद्वयपर्यंतंहृदय
त्रासकारकं ॥ ततःपंचदशात्युग्रबाणान्देवीमुमोचह ॥ ६४॥ चतुर्भिश्चतुरोवाहान्बाणेनैकेनसारथिं ॥ द्वाभ्यां
नेत्रेभुजौद्वाभ्यांध्वजमेकेनपत्रिणा ॥६५॥ पंचभिर्हृदयंतस्यविव्याधजगदंबिका॥ ततोवमन्सरुधिरंममारपु
रईशितुः॥६६॥ तस्यतेजस्तुनिर्गत्यदेवीरूपेविवेशह॥ हतेतस्मिन्महावीर्येशांतमासीज्जगत्रयं॥६७॥ ततोब्र
ह्मादयःसर्वेतुष्टुवुर्जगदंबिकां॥ पुरस्कृत्यहरीशानौभक्त्यागद्गदयागिरा॥६८॥ देवाऊचुः॥ जगद्भ्रमविवर्तैक
कारणेपरमेश्वरि ॥ नमःशाकंभरिशिवेनमस्तेशतलोचने॥६९॥ सर्वोपनिषदुद्घृष्टेदुर्गमासुरनाशिनि॥ नमो
मायेश्वरिशिवेपंचकोशांतरस्थिते॥७०॥ चेतसानिर्विकल्पेनयांध्यायंतिमुनीश्वराः॥ प्रणवार्थस्वरूपांतांभजा
मोभुवनेश्वरीं॥७१॥ अनंतकोटिब्रह्मांडजननींदिव्यविग्रहां ॥ ब्रह्मविष्ण्वादिजननींसर्वभावैर्नतावयं॥७२॥

रक्तवाहिनीनदी ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ तेषांत्राणानांविभागमाह चमुर्भिरिति ॥ ६४ ॥ ईशितुःश्रीपरमेश्वर्यापुरोग्रेममारे
त्यर्थः ॥ ६५॥६६॥६७॥६८॥ जगद्भ्रमरूपोयोविवर्त्तोन्यथाभावस्तस्यमुख्यकारणरूपेइत्यर्थः ॥ ६९ ॥ ७० ॥७१ ॥ ७२ ॥

अस्मान्पामरान्दुःखितान्दृष्ट्वायत्परमैश्वर्यभवत्यारोदनंकृतंतत्त्वांशताक्षींमातरंविनाकःकुर्यान्नकोपीत्यर्थः॥७३॥७४॥७५॥ ययाममवेदरूपतन्त्राविनामहाननर्थोयंजातोधुनैवभवद्भिर्दृष्टइत्यर्थः ॥७६॥७७॥७८॥७९॥८०॥८१॥८२॥८३॥ अत्रशताक्षीशाकंभरीदुर्गादेवतानांजलदानान्नदानदैत्यवधकर्मभेदेननामभेदमात्रएवकेवलं नत्ववतारभेदइतिबोध्यं तदुक्तंवैकृतिकरहस्ये शाकंभरीशताक्षीसासैवदुर्गाप्रकी

कःकुर्यात्पामरान्दृष्ट्वारोदनंसकलेश्वरः॥ सदयांपरमेशानींशताक्षींमातरंविना ॥ ७३ ॥ व्यासउवाच ॥ इतिस्तुतासुरैर्देवीब्रह्मविष्ण्वादिभिर्वरैः॥ पूजिताविविधैर्द्रव्यैःसंतुष्टाभूत्तत्क्षणे ॥७४॥ प्रसन्नासातदादेवीवेदानाहृत्यसाददौ ॥ ब्राह्मणेभ्योविशेषेणप्रोवाचपिकभाषिणी ॥ ७५॥ ममेयंतनुरुत्कृष्टापालनीयाविशेषतः॥ ययाविनानर्थएषजातोदृष्टोधुनैवहि ॥७६॥ पूज्याहंसर्वदासेव्यायुष्माभिःसर्वदैवहि ॥ नातःपरतरंकिंचित्कल्याणायोपदिश्यते ॥७७ ॥ पठनीयंममैतद्धिमाहात्म्यंसर्वदोत्तमं ॥ तेनतुष्टाभविष्यामिहरिष्यामितथापदः ॥ ७८ ॥ दुर्गमासुरहंत्रीत्वाद्दुर्गेतिममनामयः ॥ गृण्हातिचशताक्षीतिमायांभित्वाव्रजत्यसौ ॥ ७९ ॥ किमुक्तेनात्रबहुनासारंवक्ष्यामितत्वतः॥ संसेव्याहंसदादेवाःसर्वैरपिसुरासुरैः ॥ ८० ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वांतर्हितादेवीदेवानांचैवपश्यतां ॥ संतोषंजनयंत्येवंसच्चिदानंदरूपिणी ॥ ८१ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंरहस्यंपरमंमहत् ॥ गोपनीयंप्रयत्नेनसर्वकल्याणकारकं ॥ ८२॥ यइमंशृणुयान्नित्यमध्यायंभक्तितत्परः ॥ सर्वान्कामानवाप्नोतिदेवीलोकेमहीयते ॥८३॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेअष्टाविंशोध्यायः॥ २८ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्येवंसूर्यवंश्यानांराज्ञांचरितमुत्तमं ॥ सोमवंशोद्भवानांचवर्णनीयंमयाकिंथत् ॥ १ ॥

र्तितेति ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेअष्टाविंशोध्यायः ॥२८॥ चतुर्भिरधिकैश्चत्वारिंशच्छ्लोकैर्विहायच ॥ व्यासवाक्याद्राजवार्तांपप्रच्छेतिकथानकं ॥ १ ॥ अथवेदव्यासोराज्ञांकथायांजनमेजयचित्तमासक्तंज्ञात्वाततोपसृत्यदेवीकथाभिमुखंकर्तुमाह इत्येवमिति नानाविधराज्ञांधर्मात्मनांनानाविधंचारितंमयाकियद्वर्णनीयंकालस्याल्पत्वादतोदेवीकथामेवपृच्छेतिगूढोभिसंधिः ॥ १ ॥ ॥ ७ ॥

ननुकिमितिराज्ञामेतादृशोमहापराक्रमोजातइतिचेत्सर्वेपमेराजानः श्रीदेवीभक्तास्तथादेवीप्रसादादेतादृशमहत्त्वंतेपामागतमित्याह पराशक्ती ति पराशक्तिप्रभावतएवमहत्त्वमितिनिश्चितंविद्धीत्यर्थः ॥ २ ॥ ३ ॥कुठाराश्छेदकाअभवन् ॥ ४ ॥ पलालमिवतुषमिवपराशक्तिसेवनाद न्यंत्यजेदित्यर्थः तथाचश्रुतिःपलालमिवधान्यार्थीत्यजेद्ग्रंथमशेषतइति ॥ ५ ॥ वेदरूपदुग्धाब्धिमथनेनेदंरत्नंपराशक्तिपदांभोजरूपंमयाल ब्धंततस्तल्लाभादहंकृतकृत्योस्मिसार्थकजन्मास्मीत्यर्थः तथाश्रुतिरतिरहस्यत्वंवर्णयति बृहदारण्यके गार्गीब्राह्मणेगार्गीमातिप्राक्षीर्मातेमूर्धा

पराशक्तिप्रसादेनमहत्त्वंप्रतिपेदिरे ॥ राजन्सुनिश्चितंविद्धिपराशक्तिप्रसादतः ॥ २ ॥ यद्यद्विभूतिमत्सत्वंश्री मदूर्जितमेववा ॥ तत्तदेवावगच्छत्वंपराशक्त्यंशसंभवं ॥ ३ ॥ एतेचान्येचराजानःपराशक्तेरुपासकाः ॥ सं सारतरुमूलस्यकुठाराअभवन्नृप ॥ ४ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनसंसेव्याभुवनेश्वरी॥ पलालमिवधान्यार्थीत्यजे दन्यमशेषतः ॥ ५ ॥ आमथ्यवेददुग्धाब्धिंप्राप्तंरत्नंमयानृप ॥ पराशक्तिपदांभोजंकृतकृत्योस्म्यहंततः ॥ ६ ॥ पंचब्रह्मासनारूढानास्त्यन्याकापिदेवता ॥ ततएवमहादेव्यापंचब्रह्मासनंकृतं ॥ ७ ॥ ॥ छ ॥

व्यपतत्तत्अनतिप्रश्नान्वैदेवतामतिपृच्छसीति ॥ ६ ॥ श्रीभगवत्याध्यानेनापिसर्वोत्तमत्वंवर्णयति पंचब्रह्मेति ब्रह्मविष्णुरुद्रेश्वरामंचककोणखु रभूताःसदाशिवस्तुचतुर्णामस्तकोपरिफलकस्थानीयस्तथाचब्रह्मविष्णुरुद्रेश्वरसदाशिवात्मकपंचब्रह्मात्मकंयदासनंतस्मिन्नारूढाभगवत्यातिरि क्ताकान्यादेवतानास्तिनकापि ततःस्वस्योत्कर्षंमूढानपिबोधयितुंमहादेव्यापंचब्रह्मासनंस्वस्यस्वीकृतमितीयमेवसर्वोत्कृष्टेतिभावः तथाचभुवनेश्वरी तंत्रेब्रह्मांडपुराणेललितोपाख्यानेच ब्रह्माविष्णुश्चरुद्रश्चईश्वरश्चसदाशिवः एतेपंचमहाप्रेताःपादमूलेव्यवस्थिताइति ॥ ७ ॥ ॥छ॥

ननुपंचब्रह्मातिरिक्तंतेभ्योधिकंवस्तुनास्त्येवेतिचेत्तत्राह पंचभ्यइति ब्रह्मादयःपंचभूम्यादिपंचभूताधिपतयस्तेषांपंचमहाभूतानामुत्पत्तिर्यस्माद्भवतितद्वस्तुवेदेव्यक्तमव्याकृतमित्यादिशब्दैरुच्यते यस्मिन्निदंसर्वंजगत्सूत्रेमणिगणाइवोतंप्रोतंचभवतीतिगार्गीब्राह्मणेतेउक्तंतावताप्रकृतेकिमायातमितिचेत्तदाह सैवश्रीभुवनेश्वरीति । यद्वेदेपंचब्रह्मभ्योधिकमव्याकृतमित्युक्तंसाम्यावस्थमायोपाधिकंब्रह्मसैवास्माकंभुवनेश्वरीभगवतीतिपंचब्रह्मादिकास्त्येववेदेभगवतीतिभावः ॥ ८ ॥ यदाचर्मेति आकाशंयदाचर्मवत्कृष्णाजिनवन्मानवावेष्टयिष्यंतितदाशिवांभुवनेश्वरीम

पंचभ्यस्त्वधिकंवस्तुवेदेव्यक्तमितीर्यते ॥ यस्मिन्नोतंचप्रोतंचसैवश्रीभुवनेश्वरी ॥८॥ तामविज्ञायराजेंद्रनैव मुक्तोभवेन्नरः ॥ यदाचर्मवदाकाशंवेष्टयिष्यंतिमानवाः ॥ ९ ॥ तदाशिवामविज्ञायदुःखस्यांतोभविष्यति ॥ अतएवश्रुतौप्राहुःश्वेताश्वतरशाखिनः ॥ १० ॥ तेध्यानयोगानुगताअपश्यन्देवात्मशक्तिंस्वगुणैर्निगूढां ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनजन्मसाफल्यहेतवे ॥ ११ ॥ लज्जयावाभयेनापिभक्त्यावाप्रेमयुक्तया ॥ सर्वसंगंपरित्यज्यमनोहृदिनिरुध्यच ॥ १२ ॥ तन्निष्ठस्तत्परोभूयादितिवेदांतडिंडिमः ॥ येनकेनमिषेणापिस्वपंस्तिष्ठन्व्रजन्नपि ॥ १३ ॥ कीर्तयेत्सततंदेवींसवैमुच्येतबंधनात् ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनभजराजन्महेश्वरीं ॥ १४ ॥ विराड्रूपांसूत्ररूपांतथांतर्यामिरूपिणीं ॥ सोपानक्रमतःपूर्वंततःशुद्धेतचेतसि ॥ १५ ॥ ॥छ॥

विज्ञायनज्ञात्वाभुवनेश्वरीस्वरूपज्ञानंविनापिदुःखस्यसंसारजन्यस्यनाशोभविष्यति नकदापिचर्मवदाकाशवेष्टनंभविष्यति नचकदापिभुवनेश्वरीरूपज्ञानंविनामोक्षोभविष्यतिततोवश्यमेवभुवनेश्वरीस्वरूपज्ञानेयत्नआस्थेयइतिभावः ॥ ९ ॥ अतएवश्वेताश्वेतरैर्भगवतीध्यानमेवमोक्षसाधनत्वेनोक्तमित्याह अतएवेति ॥ १० ॥ तामेवश्रुतिंपठति तेध्यानेति ॥ ११ ॥ तन्निष्ठोभगवतीनिष्ठः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ तत्रसच्चिदानंदरूपायाभगवत्याध्यानाधिकारप्राप्त्यर्थमादावुपासनांतरमाह विराड्रूपामिति सूत्ररूपांसमष्टिव्यष्टिलिंगरूपदेहां अंतर्यामिरूपिणींमायाशबलब्रह्मरूपिणीं ॥ १५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥

इत्थंशुद्धेचेतसिजातेनंतरंनिर्गुणब्रह्मस्वरूपिणींध्यायेदित्याह सच्चिदानंदेति ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ इत्थंराजकथाश्रवणप्रश्नंविहाय भगवतीकथाश्रवणप्रश्नःकर्तव्यइतिव्यासाभिप्रायंज्ञात्वाजनमेजयआह गौरीति हेभगवन्त्वयातृतीयस्कंधेषष्ठाध्याये विष्णवेथमहालक्ष्मीमहाकालींशिवायच महासरस्वतीमह्यंस्थानात्तस्माद्विसर्जितांइतिवचनेनपूर्वमुक्तंकिमितिगौरीलक्ष्मीसरस्वत्योदेवताःपरांबयामणिद्वीपाधिवासिन्या

सच्चिदानंदलक्ष्यार्थरूपांतांब्रह्मरूपिणीं ॥ आराधयपरांशक्तिंप्रपंचोल्लासवर्जितां ॥१६॥ तस्यांचित्तलयोयः सतस्याआराधनंस्मृतं ॥ राजन्राज्ञांपराशक्तिभक्तानांचरितंमया ॥१७॥ धार्मिकाणांसूर्यसोमवंशजानांमनस्विनां ॥ पावनंकीर्तिदंधर्मबुद्धिदंसद्गतिप्रदं ॥१८ ॥ कथितंपुण्यदंपश्चात्किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ जनमेजयउवाच ॥ गौरीलक्ष्मीसरस्वत्योदत्ताःपूर्वंपरांबया ॥ १९ ॥ हरायहरयेतद्वन्नाभिपद्मोद्भवायच ॥ तुषाराद्रेश्चदक्षस्यगौरीकन्येतिविश्रुतं ॥ २० ॥ क्षीरोदधेश्चकन्येतिमहालक्ष्मीरितिश्रुतं ॥ मूलदेव्युद्भवानांचकथंकन्यात्वमन्ययोः ॥२१॥ असंभाव्यमिदंभातिसंशयोत्रमहामुने ॥ छिंधिज्ञानासिनातंत्वंसंशयच्छेदतत्परः ॥२२॥ ॥ व्यासउवाच ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिरहस्यंपरमाद्भुतं ॥ देवीभक्तस्यतेकिंचिदवाच्यंनहिविद्यते ॥ २३ ॥ देवीत्रयंयदा[illegible]त्रयायादात्परांबिका ॥ तदाप्रभृतितेदेवाःसृष्टिकार्याणिचक्रिरे ॥ २४ ॥ ॥ छ ॥

देव्याहरायहरयेपद्मजायचदत्ताइति ॥ १९ ॥ लोकेत्वित्थंश्रुतमित्याह तुषाराद्रेरिति हिमालयस्यदक्षस्यचकन्यागौरी क्षीरोदधेःकन्यालक्ष्मीरितिश्रुतं ॥ २० ॥ नन्वस्त्वेतात्किंतावतेतिचेत्तत्राह मूलदेव्युद्भवानांचेति मूलदेवीतउत्पन्नयोर्गौरीलक्ष्म्योरन्यकन्यात्वंकथमपिनघटतेविरोधादितिभावः ॥ २१ ॥ तमेवसंशयंछिंधीत्याह ॥ २२ ॥ २[illegible] ॥ देवीत्रयंगौरीलक्ष्मीसरस्वतीत्रयंदेवत्रयायहरिविष्णुब्रह्मभ्योदादत्तवतीपरांबिकामणिद्वीपाधिवासिनी ॥ २४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

हालाहलविषवदुःसहत्वाद्धालाहलाभिधत्वंदैत्यानां ॥ २५ ॥ [illegible]ताचलंकैलासं ॥ २[illegible]कुर्यां ॥ २८ ॥ यद्वशादिति ययोःशक्त्योर्निमित्तेनतंदैत्याहतास्तयोर्गौरीलक्ष्मीशक्त्योर्निकटेएवास्मा[illegible]दैत्याहतावयमेताद्दशाःपराक्रमिणइत्यभिमानंहरविष्णूचक्रतुरित्यर्थः ॥ २९ ॥ छलहास्यमिति अस्मत्प्रसादेनैवैताभ्यांदैत्याजितास्तत्कथमस्मन्निकटेएवाविक्षिप्तमदभिमानंकुर्वातेइत्यभि

कस्मिंश्चित्समयेराजन्दैत्याहालाहलाभिधाः ॥ महापराक्रमाजातास्त्रैलोक्यंतैर्जितंक्षणात् ॥२५॥ ब्रह्मणोवरदानेनदर्पितारजताचलं ॥ रुरुधुर्निजसेनाभिस्तथावैकुंठमेवच ॥२६॥ कामारिःकैटभारिश्चयुद्धोद्योगंचचक्रतुः ॥ षष्टिर्वर्षसहस्राणामभूद्युद्धंमहोत्कटं ॥ २७ ॥ हाहाकारोमहानासीद्देवदानवसेनयोः ॥ महताथप्रयत्नेनताभ्यांतेदानवाहताः ॥ २८ स्वस्वस्थानेषुगत्वातावभिमानंवचक्रतुः ॥ स्वशक्त्योर्निकटेराजन्यद्वशादेवतेहताः ॥ २९ ॥ अभिमानंतयोर्ज्ञात्वा छलहास्यंवचक्रतुः ॥ महालक्ष्मीश्चगौरीचहास्यंद्दष्ट्वातयोस्तुतौ ॥ ३० ॥ देवावतीवसंक्रुद्धौनोहितावादिमायया ॥ दुरुत्तरंवददतुरवमानपुरःसरं ॥३१॥ ततस्तेदेवतेतस्मिन्क्षणेत्यक्त्वातुतौपुनः ॥ अंतर्हितेवाभवतांहाहाकारस्तदाह्यभूत् ॥३२॥ निस्तेजस्कौचनिःशक्तिविक्षिप्तौचविचेतनौ ॥ अवमानात्तयोःशक्त्योर्जातौहरिहरौतदा ॥ ३३॥ ब्रह्माचिंतातुरोजातःकिमेतत्समुपस्थितं ॥ प्रधानौदेवतामध्येकथंकार्याक्षमावमू ॥ ३४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

प्रायेणकपटहास्यंतेशक्तीचक्रतुरित्यर्थः तौहरविष्णूतयोःशक्त्योः कपटहास्यंद्दष्ट्वा ॥ ३० ॥ अभिमानखंडननिमित्तमतीवसंक्रुद्धावित्यर्थः नकेवलंसंक्रुद्धौकिंत्वनादिमाययामोहितौतत्प्रसादादेवजयेलब्धेपितदगणय्याकिंमूर्खवच्छलहास्यंक्रियतइतिद[illegible] ॥ ३१ ॥ तौहरविष्णूयक्तेत्यर्थः अतएवभगवत्यापूर्वमुक्तमेताःशक्तयोमाननीयानवमान्याःकदाचनेति ॥ ३२ ॥ विचेतनौविगतधिषणौयतोविक्षिप्तौ ॥ ३३ ॥ अमूहरिहरौकार्याक्षमौजगत्कार्यासमर्थौकथंजातावित्यर्थः ॥ ३४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

अकांडेअकालेनिरागसोनिरपराधिनः सर्वंकर्मक्षयाभावेपीतिशेषः ॥ ३५ ॥ प्रतिक्रियाप्रतीकारःकथंकथंकर्तव्योनिमित्तज्ञानाभावेनाहं रोगनिदानज्ञानाभावेचिकित्सकाउपायंकुर्वंतीति दध्यौनिमित्तज्ञानार्थंध्यानंकृतवानित्यर्थः ॥ ३६ ॥ जानन्निति पराशक्तिप्रकोपरूपंनिदानंजानानित्यर्थः सावधानोधुनोपायंकरिष्यामीतिविश्वसेनेत्यर्थः ॥ ३७ ॥ ततआरभ्ययावद्धरिहरौस्वस्थौभविष्यतस्तावत्पर्यंतंतयोःकार्यपालन

अकांडेकिंनिमित्तेनसंकटंसमुपस्थितं ॥ प्रलयोभवितार्किंवाजगतोस्यानिरागसः ॥ ३५ ॥ निमित्तंनैवजानेहं कथंकार्याप्रतिक्रिया ॥ इतिचिंतातुरोत्यर्थंदध्यौमीलितलोचनः ॥ ३६ ॥ पराशक्तिप्रकोपात्तुजातमेतदितिस्मह ॥ जानंस्तदासावधानःपद्मजोभूनृपोत्तम ॥ ३७ ॥ ततस्तयोश्चयत्कार्यंस्वयमेवाकरोत्तदा ॥ स्वशक्तेश्चप्रभावेनकियत्कालंतपोनिधिः ॥ ३८ ॥ ततःस्तयोस्तुस्वस्त्यर्थंमन्वादीन्स्वसुतानथ ॥ आव्हयामासधर्मात्मासनकादींश्चसत्वरः ॥ ३९ ॥ उवाचवचनंतेभ्यःसन्नतेभ्यस्तपोनिधिः ॥ कार्यासक्तोहमधुनातपःकर्तुंनचक्षमः ॥ ४० ॥ परशक्तेस्तुतोषार्थंजगद्भारयुतोस्म्यहं ॥ शिवविष्णूचविक्षिप्तौपराशक्तिप्रकोपतः ॥ ४१ ॥ तस्मात्तांपरमांशक्तिंयूयंसंतोषयंत्वथ ॥ अत्यद्भुतंतपःकृत्वाभक्त्यापरमयायुताः ॥ ४२ ॥ यथातौपूर्ववृत्तौचस्यातांशक्तियुतावपि ॥ तथाकुरुतमत्पुत्रायशोवृद्धिर्भवेद्धिवां ॥ ४३ ॥ कुलेयस्यभवेज्जन्मतयोःशक्तयोस्तुतत्कुलं ॥ पावयेज्जगतींसर्वांकृतकृत्यंस्वयंभवेत् ॥ ४४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

संहाररूपंस्वयमेवब्रह्मास्वशक्तिप्रसादादकरोदित्याह ततस्तयोरिति ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ किंतत्कार्यंतदाह परशक्तेरिति जगद्भारो जगतःसृष्टिस्थितिसंहाररूपःसचपरशक्तेरेवकार्यंभवतीतिसमयातत्तोषार्थमवश्यंकर्तव्यमित्यर्थः ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ पूर्ववृत्तौपूर्वस्वभावौ ॥ ४३ ॥ किंचयस्यकुलेतयोःशक्त्योर्जन्मभविष्यतितत्कुलंजगतीतलंपावयेत्स्वयंचकृतकृत्यंभवेदित्याह कुलेयस्येति ॥ ७७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ४५॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेएकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥२९॥ एकाधिकश्लोकशतैर्गौरीजन्मइहोच्यते ॥नानापीठोद्भवस्तद्च्छिववियोगांतिवर्णनं ॥१॥ चतुर्मुखाज्ञयामुनयः ससुराः सर्वेहिमालयेतपश्चर्यार्थंगताइत्युक्तंतदुत्तरंजातंवृत्तमाह ततस्तेत्विति मायाबीजंश्रीभुवनेश्वरीमंत्रः ॥ १॥२॥ पाशेति पाशांकुशाभयवरमुद्राहस्तेत्यर्थः ॥३॥विश्वोव्यष्टिस्थूलदेहाभिमानी वैश्वानरःसमष्टिस्थूलदेहाभिमानी॥४॥

॥ व्यासउवाच ॥ पितामहवचःश्रुत्वागताःसर्वेवनांतरे ॥ रिराधयिषवःसर्वेदक्षाद्याविमलांतराः॥ ४५ ॥ इति श्रीदेवीभागवतेमहापुराणेअष्टादशसाहस्र्यांसंहितायांसप्तमस्कंधेएकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥२९॥व्यासउवाच॥ ततस्तेतुवनोद्देशेहिमाचलतटाश्रयाः ॥ मायाबीजजपासक्तास्तपश्चेरुःसमाहिताः ॥१॥ ध्यायतांपरमांशक्तिं लक्षवर्षाण्यभून्नृप ॥ ततःप्रसन्नादेवीसाप्रत्यक्षंदर्शनंददौ ॥२॥ पाशांकुशवराभीतिचतुर्बाहुस्त्रिलोचना ॥ करुणारससंपूर्णासच्चिदानंदरूपिणी ॥ ३ ॥ दृष्ट्वातांसर्वजननींतुष्टुवुर्मुनयोमलाः ॥ नमस्तेविश्वरूपायैवैश्वानरसुमूर्तये ॥ ४ ॥ नमस्तैजसरूपायैसूत्रात्मवपुषेनमः ॥ यस्मिन्सर्वेलिंगदेहाओतप्रोताव्यवस्थिताः ॥ ५ ॥ नमःप्राज्ञस्वरूपायैनमोव्याकृतमूर्तये ॥ नमःप्रत्यक्स्वरूपायैनमस्तेब्रह्ममूर्तये ॥ ६ ॥ नमस्तेसर्वरूपायैसर्वलक्ष्यात्ममूर्तये ॥ इतिस्तुत्वाजगद्धात्रींभक्तिमद्गद्गदयागिरा ॥ ७ ॥ प्रणेमुश्चरणांभोजंदक्षाद्यामुनयोमलाः ॥ ततःप्रसन्नासादेवीप्रोवाचपिकभाषिणी ॥ ८ ॥ वरंब्रूतमहाभागावरदाहंसदामता ॥ तस्यास्तु वचनंश्रुत्वाहरविष्ण्वोस्तनोःशमं ॥ ९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तैजसोव्यष्टिलिंगदेहाभिमानी सूत्रात्मासमष्टिलिंगदेहाभिमानी तदेवाह यस्मिन्निति ओतप्रोताग्रथिताइत्यर्थः ॥५॥ प्राज्ञोव्यष्टिकारणदेहाभिमानी अव्याकृतःसमष्टिकारणदेहाभिमानी प्रत्यक्जीवाधिष्ठानंकूटस्थंब्रह्मब्रह्ममूर्तयेइत्यत्रतुहबाधिष्ठानंब्रह्मेतिविभागः ॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥ ८ ॥ तनोःशमंशांतिं ॥ ९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तयोर्हरिहरयोस्तच्छक्तिलाभं गौरीलक्ष्मीशक्तिलाभं ॥ १० ॥ ११ ॥ जातावस्थातयोरिताहृद्यवस्थाजातेत्यर्थः ॥ १२ ॥
॥ १३ ॥ एकाशक्तिस्त्वद्गृहेतद्दक्षस्यगृहेपराशक्तिः क्षीरसागरेजनिष्यतः ताभ्यामिति तादर्थ्येचतुर्थी ॥ १४ ॥ जपध्यानादिकंय
त्पृष्टंतत्रोत्तरमाह मायाबीजंह्रींमिति सचभुवनेश्वरीमंत्रः त्वत्पुरतइतियदेतन्मयादर्शितपाशांकुशाभयवरकरध्यानमित्यर्थः विराट्स्वरूपध्यानं

तयोस्तच्छक्तिलाभंववव्रिरेनृपसत्तम ॥ दक्षोथपुनरप्याहजन्मदेविकुलेमम ॥ १० ॥ भवेत्तवांबयेनाहंकृ
तकृत्योभवेइति ॥ जपंध्यानंतथापूजांस्थानानिविविधानिच ॥११॥ वदमेपरमेशानिस्वमुखेनैवकेवलं ॥ दे
व्युवाच ॥ मच्छक्त्योरवमानाच्चजातावस्थातयोर्द्वयोः ॥ १२ ॥ नैतादृशःप्रकर्तव्योमेपराधःकदाचन ॥ अधु
नामत्कृपालेशाच्छरीरेस्वस्थतातयोः ॥ १३ ॥ भविष्यतिचतेशक्तीत्वद्गृहेक्षीरसागरे ॥ जनिष्यतस्ततस्ता
भ्यांप्राप्स्यतःपेरितिमया ॥ १४ ॥ मायाबीजंह्रिमंत्रोमेमुख्यःप्रियकरःसदा ॥ ध्यानंविराट्स्वरूपंमेथवात्व
त्पुरतःस्थितं ॥ १५ ॥ सच्चिदानंदरूपंवास्थानंसर्वंजगन्मम ॥ युष्माभिःसर्वदावाहंपूज्याध्येयाचसर्वदा ॥ १६ ॥
॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वांतर्दधेदेवीमणिद्वीपाधिवासिनी ॥ दक्षाद्यामुनयः सर्वेब्रह्माणंपुनराययुः ॥ १७ ॥
ब्रह्मणेसर्ववृत्तांतंकथयामासुरादरात् ॥ हरोहरिश्चस्वस्थौतौस्वस्वकार्यक्षमौनृप ॥ १८ ॥ जातौपरांबकृपयाग
र्वेणरहितौतदा ॥ कदाचिदथकालेनुमहःशाक्तमवातरत् ॥ १९ ॥ दक्षगेहेमहाराजत्रैलोक्येप्युत्सवोभवत् ॥
देवाःप्रमुदिताःसर्वेपुष्पवृष्टिंवचक्रिरे ॥ २० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

त्वमेवक्ष्यति ॥ १५ ॥ सच्चिदानंदरूपंवाममध्यानमित्यर्थः तदुक्तंभुवनेश्वरीहृदये स्त्रीरूपंवाथपुंरूपंनिष्कलंवामहेश्वरि निष्कामनापरतया
जपेन्मंत्रंसमाहितइति सर्वंजगन्ममस्थानंभवतिममसर्वात्मकत्वादितिस्थानप्रश्नस्योत्तरं ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ शाक्तंमहःपरशक्ते
स्तेजइत्यर्थः ॥ १९ ॥ २० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

करकोणाहताइति दुंदुभिताडनार्थयष्टिग्रहणेनकाशोनास्तीत्यतित्वरयाकरकोणेनैवाहताइत्यर्थः ॥ २१ ॥ मंगलायांमंगभक्तानांजनन मरणासर्पणंलातिगृह्णातिनाशयतिसामंगला ॥ २२ ॥ परसंविदोब्रह्मरूपिण्याः सत्यत्वात्सदवतारत्वादस्याः सतीतिनामचक्रेइत्यर्थः तस्यश क्तिरिति यापूर्वमियंशिवस्यशक्तिरासीत्सेयंशिवायैवदत्तेतिभावः ॥ २३ ॥ मनोर्दक्षस्यप्रजापतेः ॥२४॥२५॥२६॥ जंबूरसेनोद्भूता

नेदुर्दुंदुभयःस्वर्गेकरकोणाहतानृप॥मनांस्यासन्प्रसन्नानिसाधूनाममलात्मनां ॥२१॥ सरितोमार्गवाहिन्यः सुप्रभोभूद्दिवाकरः ॥ मंगलायांतुजातायांजातंसर्वत्रमंगलं ॥ २२ ॥ तस्यानामसतींचक्रेसत्यत्वात्परसंविदः ॥ ददौपुनःशिवायाथतस्यशक्तिस्तुयाभवत् ॥ २३ ॥ सापुनर्ज्वलनेदग्धादैवयोगान्मनोर्नृप ॥ जनमेजय उवाच ॥ अनर्थकरमेतत्तेश्राविंतंवचनंमुने ॥ २४ ॥ एतादृशंमहद्वस्तुकथंदग्धंहुताशने ॥ यन्नामस्मरणान्नृ णांसंसाराग्निभयंनहि ॥ २५ ॥ केनकर्मविपाकेनमनोर्दग्धंतदेवहि ॥ व्यासउवाच ॥ शृणुराजन्पुरावृत्तंसती दाहस्यकारणं ॥२६॥कदाचिदथदुर्वासागतोजांबूनदेश्वरीं॥ददर्शदेवींतत्रासौमायाबीजंजजापसः॥ २७ ॥ ततःप्रसन्नादेवेशीनिजकंठगतांस्रजं ॥ भ्रमद्भ्रमरसंसक्तांमकरंदमदाकुलां ॥ २८ ॥ ददौप्रसादभूतांतांजग्रा हशिरसामुनिः॥ ततोनिर्गत्यतरसाव्योममार्गेणतापसः ॥२९॥ आजगामसयत्रास्तेदक्षःसाक्षात्सतीपिता॥ संदर्शनार्थमंबायाननामचसतीपदे॥३०॥ पृष्टोदक्षेणसमुनिर्मालाकस्यास्त्यलौकिकी ॥ कथंलब्धात्वयानाथ दुर्लभाभुविमानवैः ॥३१॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यप्रोवाचाश्रुयुतेक्षणः ॥ देव्याःप्रसादमतुलंप्रेमसद्गदितांतरः ॥ ३२ ॥ प्रार्थयामासतांमालांतंमुनिंससतीपिता ॥ अदेयंशक्तिभक्तायनास्तित्रैलोक्यमंडले ॥ ३३ ॥

यानदीयत्रजांबूनदंसुवर्णंभवतितस्येश्वरींतत्स्थानस्थितांदेवीमित्यर्थः ॥२७॥२८॥ मुनिर्दुर्वासाः ॥ २९ ॥ अंबायादक्षगृहेवर्तीर्णायाजग न्मातुर्दर्शनार्थमित्यर्थः॥ ३०॥३१॥ देव्याःप्रसादमिति अश्रुपूर्णेक्षणोमुनिर्देवीप्रसादलब्धेयंमालेतिप्रोवाचेत्यर्थः ॥ ३२ ॥ शक्तिभक्ताय शक्तयुपासकाय ॥ ३३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

मनवेदक्षाय सदुर्वासाः ॥ ३४॥ तेनमालागंधेनमोदितोहर्षितःसनूरात्रौपशुकर्मरतोमैथुनासक्तोभवदित्यर्थः ॥ ३५ ॥ तेनपापेनभगवती मालायाअपमानरूपापराधजन्यपापेनशिवेदेव्यांचद्वेषबुद्धिरभवदित्यर्थः अनेनचदेवीसंबंधिपदार्थावहेलनेनएतादृशोमहानन्थोजातस्तस्मात्तद्धे लनमज्ञानेनापिनकर्त्तव्यमितिबोधितं ॥३६॥ तेनापराधेनशिवद्वेषरूपापराधेनतज्जन्यःशिवापराधिदक्षजन्यःसतीधर्मःपतिव्रताधर्मःपतिनिं

इतिबुध्यातुतांमालांमनवेससमर्पयत् ॥ गृहीताशिरसामालामनुनानिजमंदिरे ॥३४॥ स्थापिताशयनंयत्र दंपत्योरतिसुंदरं ॥ पशुकर्मरतोरात्रौमालागंधेनमोदितः ॥ ३५ ॥ अभवत्समहीपालस्तेनपापेनशंकरे ॥ शिवेद्वेषमतिर्जातोदेव्यांसत्यांतथानृप ॥३६ ॥राजंस्तेनापराधेनतज्जन्योदेहएवच॥ सत्यायोगाग्निनादग्धो सतीधर्मदिदृक्षया ॥ ३७ ॥ पुनश्चहिमवत्पृष्ठेप्रादुरासीत्तुतन्महः ॥ जन्मेजयउवाच॥ दह्यमानेसतीदेहेजाते किमकरोच्छिवः ॥ ३८ ॥ प्राणाधिकासतीतस्यतद्वियोगेनकातरः ॥ व्यासउवाच ॥ ततःपरंतुयज्जातंमयाव क्तुंनशक्यते ॥ ३९ ॥ त्रैलोक्यप्रलयोजातःशिवकोपाग्निनानृप ॥ वीरभद्रःसमुत्पन्नोभद्रकालीगणान्वितः ॥ ४० ॥ त्रैलोक्यनाशनोद्युक्तोवीरभद्रोयदाभवत् ॥ ब्रह्मादयस्तदादेवाःशंकरंशरणंययुः ॥ ४१ ॥ जातेसर्व स्वनाशेपिकरुणानिधिरीश्वरः ॥ अभयंदत्तवांस्तेभ्योबस्तवक्त्रेणतंमनुं ॥ ४२ ॥ अजीवयन्महात्मासौततः खिन्नोमहेश्वरः ॥ यज्ञवाटमुपागम्यरुरोदभृशदुःखितः ॥ ४३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

दायामेतादृशंव्रतंपतिव्रताभिराचरणीयमितिदिदृक्षया ॥ ३७॥ तंसतीदेहंत्यक्त्वापुनस्तद्देवदेव्यामहोहिमवत्पृष्ठेप्रादुर्बभूवेत्यर्थः ॥ ३८ ॥ ॥ ३९ ॥ भद्रकाल्याचाशिवगणैश्चान्वितः ॥ ४० ॥ ४१ ॥ एतादृशेसर्वस्वजातेनाशेकोपिदयांनकरिष्यतितथापि शिवःकरुणानिधित्वाच्चकारेत्याह जातेसर्वस्वेति बस्तवक्त्रेणछागवक्त्रेणतंमनुंदक्षमजीवयन्जीवयामासेत्यर्थः एतेनवीरभद्रेणयज्ञध्वंसःकृतो दक्षस्यचशिरश्छेदितामित्यनुक्तमप्यर्थाद्बोध्यं ॥ ४२ ॥ यज्ञवाटंयज्ञस्थानं ॥ ४३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ४४ ॥ भ्रांतचित्तोविक्षिप्तःसन्नित्यर्थः ॥ ४५ ॥ सत्यायत्रावयवाःपतिष्यंतितत्रमोहेनाशिवस्थाःस्यतिनोचेत्तांगृहीत्वाब्रह्मांडाद्बहिरपिग मिष्यतीत्यभिप्रायेणसत्यादेव्याअवयवांश्चिच्छेदेत्याह चिच्छेदेति तत्तत्स्थानेषुनानाविधेषुस्थानेषुतेवयवाश्छेदिताअपतन् ॥ ४६ ॥ यदर्थमवयवाश्छेदितास्तत्कार्यंतदाजातमित्याह नानामूर्तिधरोहरइति उवाचेति अत्रहरःकर्त्ता ॥ ४७ ॥ निजांगेषुनिजावयवेषुस्थाने

अपश्यतांसतींवन्हौदह्यमानांतुचित्कलां ॥ स्कंधेप्यारोपयामासहासतीतिवदन्मुहुः ॥ ४४ ॥ बभ्रामभ्रांत चित्तःसन्नानादेशेषुशंकरः ॥ तदाब्रह्मादयोदेवाश्चिंतामापुरनुत्तमां ॥ ४५ ॥ विष्णुस्तुत्वरयातत्रधनुरुद्यम्य मार्गणैः ॥ विच्छेदावयवान्सत्यास्तत्तत्स्थानेषुतेपतन् ॥ ४६ ॥ तत्तत्स्थानेषुतत्रासीन्नानामूर्तिधरोहरः ॥ उवाचचततोदेवान्स्थानेष्वेतेषुयेशिवां ॥४७ ॥ भजंतिपरयाभक्त्यातेषांकिंचिन्नदुर्लभं ॥ नित्यंसंनिहितायत्र निजांगेषुपरांबिका ॥ ४८ ॥ स्थानेष्वेतेषुयेमर्त्याःपुरश्चरणकर्मिणः ॥ तेषांमंत्राःप्रसिध्यंतिमायाबीजंविशेष तः ॥ ४९ ॥ इत्युक्त्वाशंकरस्तेषुस्थानेषुविरहातुरः ॥ कालंनिन्येनृपश्रेष्ठजपध्यानसमाधिभिः ॥५० ॥ जन मेजयउवाच ॥कानिस्थानानितानिस्युःसिद्धपीठानिचानघ ॥कतिसंख्यानिनामानिकानितेषांवमेवद॥५१॥ तत्रस्थितानांदेवीनांनामानिचकृपाकर ॥ कृतार्थोहंभवेयेनतद्वदाशुमहामुने ॥५२॥ व्यासउवाच ॥ शृणुराज न्प्रवक्ष्यामिदेवीपीठानिसांप्रतं ॥ येषांश्रवणमात्रेणपापहीनोभवेन्नरः ॥ ५३ ॥ येषुयेषुचपीठेषूपास्येयंसि द्धिकांक्षिभिः ॥ भूतिकामैरभिध्येयातानिवक्ष्यामितत्वतः ॥ ५४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

षुपरांबिकादेवीनानारूपैःसंस्थितास्तीत्यर्थः ॥ ४८ ॥ मायाबीजंविशेषतइति देव्यामुख्योमंत्रोहिमायाबीजंतस्मिन्देव्याःप्रत्यासत्त्यातिशयात् तदुक्तंब्रह्मांडपुराणे ह्रींकारादर्शबिंबिकेति तथाचतस्यजपेनशीघ्रंसंतुष्टाभगवतीशीघ्रंसिद्धिंददातीत्यर्थः ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

गौरीमुखनिवासिनीति वाराणस्यांगौरीमुखंसतीमुखंपतितंतस्मिन्पीठेमुखरूपेयद्भगवत्यारूपंतस्यविशालाक्षीतिनामेत्यर्थः ॥ ५५ ॥

वाराणस्यांविशालाक्षीगौरीमुखनिवासिनी ॥ क्षेत्रेवैनैमिषारण्येप्रोक्तासालिंगधारिणी ॥५५॥ प्रयागेललि
ताप्रोक्ताकामुकीगंधमादने ॥ मानसेकुमुदाप्रोक्तादक्षिणेचोत्तरेतथा ॥ ५६॥ विश्वकामाभगवतीविश्वकामप्र
पूरिणी ॥ गोमंतेगोमतीदेवीमंदरेकामचारिणी ॥५७॥ मदोत्कटाचैत्ररथेजयंतीहस्तिनापुरे॥ गौरीप्रोक्ताका
न्यकुब्जेरंभातुमलयाचले ॥५८॥एकाम्रपीठेसंप्रोक्तादेवीसाकीर्तिमत्यपि ॥ विश्वेविश्वेश्वरींप्राहुःपुरुहूतांचपु
ष्करे ॥ ५९ ॥ केदारपीठेसंप्रोक्तादेवीसन्मार्गदायिनी ॥ मंदाहिमवतःपृष्ठेगोकर्णेभद्रकर्णिका ॥ ६० ॥ स्था
नेश्वरीभवानीतुविल्वकेबिल्वपत्रिका ॥ श्रीशैलेमाधवीप्रोक्ताभद्राभद्रेश्वरीतथा ॥ ६१ ॥ वराहशैलेतुजयाक
मलाकमलालये ॥ रुद्राणीरुद्रकोट्यांतुकालीकालंजरेतथा॥ ६२ ॥ शालग्रामेमहादेवीशिवलिंगेजलप्रिया ॥
महालिंगेतुकपिलामाकोटेमुकुटेश्वरी ॥ ६३ ॥ मायापुर्यांकुमारीस्यात्संतानेललितांबिका ॥ गयायांमंगला
प्रोक्ताविमलापुरुषोत्तमे ॥ ६४ ॥ उत्पलाक्षीसहस्राक्षेहिरण्याक्षेमहोत्पला ॥ विपाशायाममोघाक्षीपाडला
पुंड्रवर्धने ॥ ६५ ॥नारायणीसुपार्श्वेतुत्रिकूटेरुद्रसुंदरी॥ विपुलेविपुलादेवीकल्याणीमलयाचले ॥६६॥सह्या
द्रावेकवीरातुहरिश्चंद्रेतुचंद्रिका ॥ रमणारामतीर्थेतुयमुनायांमृगावती ॥ ६७ ॥ कोटवीकोटितीर्थेतुसुगंधा
माधवेवने ॥ गोदावर्यांत्रिसंध्यातुगंगाद्वारेरतिप्रिया ॥ ६८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

दक्षिणेमानसेकुमुदा उत्तरेमानसेविश्वकामप्रपूरिणीविश्वकामाख्याभगवतीतिष्ठतीत्यन्वयः ॥ ५६ ॥ गोमंतेपर्वते ॥ ५७ ॥
॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥

पातालेपरमेश्वरीनाम्नी ॥ ६९ ॥ ७० ॥ उष्णतीर्थेष्वभयेतिदेवीविंध्यपर्वतेनितंबादेवीपूर्वोक्ताविंध्यवासिनीच ॥ ७१ ॥ ७२ ॥

शिवकुंडेशुभानंदानंदिनीदेविकातटे ॥ रुक्मिणीद्वारवत्यांतुराधावृंदावनेवने ॥ ६९ ॥ देवकीमथुरायांतुपाता
लेपरमेश्वरी ॥ चित्रकूटेतथासीताविंध्येविंध्याधिवासिनी ॥ ७०॥ करवीरेमहालक्ष्मीरुमादेवीविनायके ॥ आ
रोग्यावैद्यनाथेतुमहाकालेमहेश्वरी ॥ ७१ ॥अभयेत्युष्णतीर्थेषुनितंबाविंध्यपर्वते ॥ मांडव्येमांडवीनामस्वा
हामाहेश्वरीपुरे ॥ ७२ ॥ छगलंडेप्रचंडातुचंडिकाऽमरकंटके ॥ सोमेश्वरेवरारोहाप्रभासेपुष्करावती ॥ ७३ ॥
देवमातासरस्वत्यांपारावारातटेस्मृता ॥ महालयेमहाभागापयोष्ण्यांपिंगलेश्वरी॥७४॥ सिंहिकाकृतशौचेतु
कार्तिकेत्वतिशांकरी ॥ उत्पलावर्तकेलोलासुभद्राशोणसंगमे ॥ ७५ ॥ मातासिद्धवनेलक्ष्मीरनंगाभरताश्रमे
॥ जालंधरेविश्वमुखीताराकिष्किंधपर्वते ॥ ७६ ॥ देवीदारुवनेपुष्टिर्मेधाकाश्मीरमंडले ॥ भीमादेवीहिमाद्रौ
तुतुष्टिर्विश्वेश्वरीतथा ॥ ७७ ॥कपालमोचनेशुद्धिर्माताकायावरोहणे ॥ शंखोद्धारेधरानामधृतिःपिंडारकेतथा
॥ ७८ ॥ कलातुचंद्रभागायांमच्छोदेशिवधारिणी ॥ वेणायाममृतानामवदर्यामुर्वशीतथा ॥ ७९ ॥ औषधि
श्चोत्तरकुरौकुशद्वीपेकुशोदका ॥ मन्मथाहेमकूटेतुकुमुदेसत्यवादिनी ॥ ८० ॥ अश्वत्थेवंदनीयातुनिधिर्वैश्रव
णालये ॥ गायत्रीवेदवदनेपार्वतीशिवसंनिधौ ॥ ८१ ॥ देवलोकेतथेंद्राणीब्रह्मास्येषुसरस्वती ॥ सूर्यबिंबेप्र
भानाममातृणांवैष्णवीमता ॥ ८२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ७३ ॥ तटेसमुद्रतटेपारावारादेवी ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ विश्वेश्वरेक्षेत्रेतुष्टिर्देवी ॥ ७७ ॥ ७८ ॥
॥ ७९ ॥ ८० ॥ वैश्रवणालयेकुबेरालयेनिधिनाम्नीदेवता ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तिलोत्तमेत्यंतमेवाष्टोत्तरशतनामसमाप्तिः चित्तेब्रह्मकलानामेत्यनेनतुसर्वासामुक्तानांदेवतानांमुख्यरूपमुच्यते याचित्तेब्रह्मकलायाचसर्वश
रीरिणांशक्तिःसैवैतद्देवतात्मिकेतिशेषः ॥८३ ॥८४ ॥ इमानिसर्वाणिस्थानानिनसतीदेव्यंगभूतानिकिंतुकानिचिद्देव्यंगानियत्रपतितानितथा

अरुंधतीसतीनांतुरामासुचतिलोत्तमा ॥ चित्तेब्रह्मकलानामशक्तिःसर्वशरीरिणां ॥ ८३ ॥ इमान्यष्टशतानिस्युः
पीठानिजनमेजय ॥ तत्संख्याकास्तदीशान्योदेव्यश्चपरिकीर्तिताः ॥ ८४ ॥ सतीदेव्यंगभूतानिपीठानिक
थितानिच ॥ अन्यान्यपिप्रसंगेनयानिमुख्यानिभूतले ॥ ८५ ॥ यःस्मरेच्छृणुयाद्वापिनामाष्टशतमुत्तमं ॥ सर्व
पापविनिर्मुक्तोदेवीलोकंपरंव्रजेत् ॥ ८६ ॥ एतेषुसर्वपीठेषुगच्छेद्यात्राविधानतः ॥ संतर्पयेच्चपित्रादीन्श्राद्धा
दीनिविधायच ॥ ८७ ॥ कुर्याच्चमहतींपूजांभगवत्याविधानतः ॥ क्षमापयेज्जगद्धात्रींजगदंबांमुहुर्मुहुः ॥ ८८ ॥
कृतकृत्यंस्वमात्मानंजानीयाज्जनमेजय ॥ भक्ष्यभोज्यादिभिःसर्वान्ब्राह्मणान्भोजयेत्ततः ॥ ८९ ॥ सुवासिनीः
कुमारीश्चबटुकादींस्तथानृप ॥ तस्मिन्क्षेत्रेस्थितायेतुचांडालाद्याअपिप्रभो ॥ ९० ॥ देवीरूपाःस्मृताःसर्वेपू
जनीयास्ततोहिते ॥ प्रतिग्रहादिकंसर्वंतेषुक्षेत्रेषुवर्जयेत् ॥ ९१ ॥ यथाशक्तिपुरश्चर्यांकुर्यान्मंत्रस्यसत्तमः ॥ माया
बीजेनदेवेशींतत्तत्पीठाधिवासिनीं ॥ ९२ ॥ पूजयेन्ननिशंराजन्पुरश्चरणकृद्भवेत् ॥ वित्तशाठ्यंनकुर्वीतदेवीभ
क्तिपरोनरः ॥ ९३ ॥ यएवंकुरुतेयात्रांश्रीदेव्याःप्रीतमानसः ॥ सहस्रकल्पपर्यंतंब्रह्मलोकेमहत्तरे ॥ ९४ ॥ व
संतिपितरस्तस्यसोपिदेवीपुरेतथा ॥ अंतेलब्ध्वापरंज्ञानंभवेन्मुक्तोभवांबुधेः ॥ ९५ ॥ ॥ छ ॥

विधानि कानिचितुरामासुचतिलोत्तमेत्यादीनिप्रसंगेनोक्तानीत्याहसतीदेव्यंगेति ॥ ८५ ॥ देवीलोकंमणिद्वीपं ॥ ८६ ॥
यात्राविधानतःपुराणादिषुप्रोक्तेनयात्राविधानेनेत्यर्थः ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥
स्वयंदेवीपुरेमणिद्वीपेस्थित्वातत्रदेवीप्रसादाज्ज्ञानंलब्ध्वाभवांबुधेर्मुक्तोभवतीत्यर्थः ॥ ९५ ॥ ॥ ॐ ॥ ॥ छ ॥

॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ इमान्यष्टशतनामानिमत्स्यपुराणेविस्पष्टानि ॥ १ ॥ २ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलके सप्तमस्कंधेत्रिंशोध्यायः ॥ ३ ॥ श्रीलक्ष्मीमातरंरंगनाथाख्यंपितरंगुरुं ॥ नीलकंठःप्रकुरुतेनत्वागीताविमर्शिनीं ॥ १ ॥ चतुःसप्ततिपद्यैस्तुपार्वे

नामाष्टशतजापेनबहवःसिद्धतांगताः॥यत्रैतल्लिखितंसाक्षात्पुस्तकेस्थापितिष्ठति ॥९६॥ ग्रहमारीभयादीनित त्रनैवभवंतिहि॥सौभाग्यंवर्धतेनित्यंयथापर्वणिवारिधिः॥९७॥नतस्यदुर्लभंकिंचिन्नामाष्टशतजापिनः॥ कृत कृत्योभवेन्नूनंदेवीभक्तिपरायणः॥९८॥ नमंतिदेवतास्तंवैदेवीरूपोहिसस्मृतः ॥ सर्वथापूज्यतेदेवैःकिंपुनर्म नुजोत्तमैः ॥ ९९ ॥ श्राद्धकालेपठेदेतन्नामाष्टशतमुत्तमं ॥ तृप्तास्तत्पितरःसर्वेप्रयांतिपरमांगतिं ॥ १०० ॥ इमानिमुक्तिक्षेत्राणिसाक्षात्संविन्मयानिच ॥ सिद्धपीठानिराजेंद्रसंश्रयेन्मतिमान्नरः ॥ १ ॥ पृष्टंयत्तत्त्वयाराज न्नुक्तंसर्वंमहेशितुः ॥ रहस्यातिरहस्यंचकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥ २ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेअष्टाद शसाहस्र्यांसंहितायांसप्तमस्कंधेत्रिंशोध्यायः ॥३० ॥ जनमेजयउवाच ॥ धराधराधीशमौलावाविरासीत्प रंमहः ॥ यदुक्तंभवतापूर्वंविस्तरात्तद्वदस्वमे ॥ १ ॥ कोविरज्येतमतिमान्पिबञ्छक्तिकथामृतं ॥ सुधांतुपि बतांमृत्युःसनैतच्छृण्वतोभवेत् ॥ २ ॥ व्यासउवाच ॥ धन्योसिकृतकृत्योसिशिक्षितोसिमहात्मभिः ॥ भा ग्यवानसियद्देव्यांनिर्व्याजाभक्तिरस्तिते ॥ ३ ॥ शृणुराजन्पुरावृत्तंसतीदेहेग्निभर्जिते ॥ भ्रांतःशिवस्तुबभ्रा मक्वचिद्देशेस्थिरोभवत् ॥ ४ ॥ प्रपंचभानरहितःसमाधिगतमानसः ॥ ध्यायन्देवीस्वरूपंतुकालंनिन्येस आत्मवान् ॥ ५ ॥ ॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ८ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ १० ॥

त्याख्यंपरंमहः ॥ हिमालयेप्रादुरभूदितिसम्यगिहोच्यते ॥ २ ॥ पूर्वाध्यायेपुनश्चहिमवत्पृष्ठेप्रादुरासीत्तत्तन्महइत्युक्तंतत्कथांपृच्छति धराध राधीशेति धराधराःपर्वतास्तेषामधीशोहिमालयस्तस्यमौलावित्यर्थः ॥ १ ॥ वक्तुरुत्साहार्थंकथाश्रवणेस्वोत्साहंदर्शयति कोविरज्येतेति सुधाममिपिबतामरमराणांनमृत्युःसदेवीकथामृतश्रवणवतोनैवभवेदित्यर्थः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

सौभाग्यरहितमैश्वर्यरहितंतदापराशक्तेः पुण्यश्लोकायादेव्याः पालयिन्त्याजगन्मातुरभवाञ्जातमित्यर्थः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ग्रहाअपिविपरीत गतयः शास्तुः सत्यादेव्याअभावञ्जाताइत्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ ब्रह्मणादत्तोवरोयस्मैतादृशस्तस्मिन्नेवसंधौतारकासुरोभवदित्यर्थः कोसौ

सौभाग्यरहितंजातंत्रैलोक्यंसचराचरं ॥ शक्तिहीनंजगत्सर्वंसाब्धिद्वीपंसपर्वतं ॥ ६ ॥ आनंदःशुष्कतांयातः सर्वेषांहृदयांतरे ॥ उदासीनाःसर्वलोकाश्चिंताजर्जरचेतसः ॥७॥ सदादुःखोदधौमग्नारोगग्रस्तास्तदाभवन् ॥ ग्रहाणांदेवतानांचवैपरीत्येनवर्तनं ॥ ८ ॥ अधिभूताधिदैवानांसत्यभावान्नृपाभवत् ॥ अथास्मिन्नेवकाले तुतारकाख्योमहासुरः ॥ ९ ॥ ब्रह्मदत्तवरोदैत्योभवत्त्रैलोक्यनायकः ॥ शिवौरसस्तुयःपुत्रःसतेहंताभविष्य ति ॥ १० ॥ इतिकल्पितमृत्युःसदेवदेवैर्महासुरः ॥ शिवौरससुताभावाज्जगर्जचननंदच ॥ ११ ॥ तेनचोप द्रुताःसर्वेस्वस्थानात्प्रच्युताःसुराः ॥ शिवौरससुताभावाच्चिंतामापुर्दुरत्ययां ॥ १२ ॥ नांगनाशंकरस्यास्ति कथंतत्सुतसंभवः ॥ अस्माकंभाग्यहीनानांकथंकार्यंभविष्यति ॥ १३ ॥ इतिचिंतातुराःसर्वेजग्मुर्वैकुंठमंड ले ॥ शशंसुर्हरिमेकांतेसचोपायंजगादह ॥ १४ ॥ कुतःश्चिंतातुराःसर्वेकामकल्पद्रुमाशिवा ॥ जागर्तिभुवने शानीमणिद्वीपाधिवासिनी ॥ १५ ॥ अस्माकमनयादेवतदुपेक्षास्तिनान्यथा ॥ शिक्षैवेयंजगन्मात्राकृतास्म च्छिक्षणायच ॥ १६ ॥ लालनेताडनेमातुर्नाकारुण्यंयथार्भके ॥ तद्वदेवजगन्मातुर्नियंत्र्यागुणदोषयोः ॥ १७ ॥ अपराधोभवत्येवतनयस्यपदेपदे ॥ कोपरःसहतेलोकेकेवलंमातरंविना ॥ १८ ॥ ॥ ६९ ॥

ब्रह्मणावरोदत्तस्तमाह शिवौरसस्त्विति ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ अस्माकमनयादपराधादेवभगवत्याउपे क्षास्तिसाचोपेक्षानास्मन्नाशायकिंत्वेतादृशोममापराधोनकर्तव्यइति शिक्षणायेत्यर्थः ॥ १६ ॥ तत्रदृष्टांतमाह लालनेति अर्भकेबाले ॥ १७ ॥ यद्यप्यपराधिनोवयंतथापितांमातरंजगज्जननींविनाकोपरः सहेतास्मदपराधंपदेपदेजायमानमित्यर्थः ॥ १८ ॥ ॥ ७१ ॥

॥ १९ ॥ स्वजायया लक्ष्म्या सहदेव्या आराधनार्थं विष्णुरपि देवैः सहनिर्जगामेत्यर्थः ॥ २० ॥ २१ ॥ अंबाप्रत्ययार्थं यज्ञानानाविधास्तृतीयस्कंधोक्ताज्योतिष्टोमादयश्चतद्विधानज्ञा अंबायज्ञं चक्रिरे इत्यर्थः तृतीयादिव्रतानि हिमालयं प्रतिभगवत्यावक्ष्यमाणानि ॥ २२ ॥ नामपरायणाः देवीनामजापिन इत्यर्थः सूक्तपरा अहंरुद्रेभिरित्यादि देवीसूक्तजापिन इत्यर्थः नामपारायणं तंत्रराजादितंत्रेप्रूक्तं कालनित्यापारायणं तस्मिन्नुत्सुकानिष्णाताः केचिदित्यर्थः ॥ २३ ॥ मंत्रपारायणं मायाकुंडलिनीक्रियामधुमतीशुद्धाचकालीकलामांतंगीविजयाजयाभगवतीदेवी

तस्माद्यूयं परांबां तां शरणं यातमाचिरं ॥ निर्व्याजया चित्तवृत्त्या सा वः कार्यं विधास्यति ॥ १९ ॥ इत्यादिश्य सुरान्सर्वान्महाविष्णुः स्वजायया ॥ संयुतो निर्जगामाशु देवैः सह सुराधिप ॥ २० ॥ आजगाम महाशैलं हिमवंतं नगाधिपं ॥ अभवंश्च सुराः सर्वे पुरश्चरणकर्मिणः ॥ २१ ॥ अंबायज्ञविधानज्ञा अंबायज्ञं चचक्रिरे ॥ तृतीयादिव्रतान्याशु चक्रुः सर्वे सुरा नृप ॥ २२ ॥ केचित्समाधिनिष्णाताः केचिन्नामपरायणाः ॥ केचित्सूक्तपराः केचिन्नामपारायणोत्सुकाः ॥ २३ ॥ मंत्रपारायणपराः केचित्कृच्छ्रादिकारिणः ॥ अंतर्यागपराः केचित्केचिन्न्यासपरायणाः ॥ २४ ॥ हृल्लेखया पराशक्तेः पूजां चक्रुरतंद्रिताः ॥ इत्येवं बहुवर्षाणि कालोऽगाज्जनमेजय ॥ २५ ॥ अकस्माच्चैत्रमासीयनवम्यां च भृगोर्दिने ॥ प्रादुर्बभूव पुरतस्तन्महः श्रुतिबोधितं ॥ २६ ॥ चतुर्दिक्षु चतुर्वेदैर्मूर्तिमद्भिरभिष्टुतं ॥ कोटिसूर्यप्रतीकाशं चंद्रकोटिसुशीतलं ॥ २७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

शिवा शांभवीति श्लोकोक्तरीत्या भुवनेश्वरीपारिजातेस्पष्टीकृतं तत्परास्तन्निष्णाताः केचिदित्यर्थः कृच्छ्रादिव्रतं कृच्छ्रचांद्रायणादिकं अंतर्यागः प्रपंचयागः प्राणाग्निहोत्रं च प्रपंचसारे उक्तं तत्पराः केचिदित्यर्थः ॥ २४ ॥ हृल्लेखया मायाबीजमंत्रेण भुवनेश्वरीमंत्रेणेत्यर्थः ॥ २५ ॥ भृगोर्दिने भृगुवासरे सतस्मिन्नेवाकाशेऽस्त्रियमाजगाम बहुशोभमाना मिमां हैमवतीमित्यादि श्रुतिबोधितं तन्महः शाक्तं महः प्रादुर्बभूवेत्यर्थः ॥ २६ ॥ वेदचतुष्टयेन चतुर्दिक्षु स्थितेन सेवितामित्यर्थः ॥ २७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

अरुणमारक्तमनुग्रहार्थंस्वीकृतरजोगुणवत्वात् एतद्रूपप्रतिपादितांश्रुतिंपठतिनैवचोर्ध्वमिति परिजग्रभत्स्थानत्रयेपिनपरिच्छिन्नमित्यर्थः ॥ २८ ॥ अथोभयंनपुंसकमपिनेत्यर्थः ॥२९॥ प्रथमतस्तस्यदीप्त्यानेत्रपिधानंजातंपश्चात्तदेवमहःस्त्रीरूपेणाभात्प्रकाशंप्रापेत्यर्थः ॥३०॥ ॥ ३१ ॥ उद्यदाविर्भवद्यत्पीनंकुचद्वंद्वंतेननिंदितेकमलकुड्मलेयस्याः रणच्छब्दायमानंयत्किंकिणिकाजालंतेनसिंजच्छब्दायमानेमंजीर

विद्युत्कोटिसमानाभमरुणंतत्परंमहः ॥ नैवचोर्ध्वंनतिर्यक्चनमध्येपरिजग्रभत् ॥२८॥ आद्यंतरहितंतत्तुनह स्ताद्यंगसंयुतं ॥ नचस्त्रीरूपमथवानपुंरूपमथोभयं॥२९॥दीप्त्यापिधानंनेत्राणांतेषामासीन्महीपते॥पुनश्च धैर्यमालंब्ययावत्तेददृशुःसुराः ॥ ३० ॥ तावत्तदेवस्त्रीरूपेणाभाद्दिव्यंमनोहरं ॥ अतीवरमणीयांगींकुमारींन वयौवनां ॥३१॥ उद्यत्पीनकुचद्वंद्वनिंदितांभोजकुड्मलां॥रणत्किंकिणिकाजालसिंजन्मंजिरमेखलां ॥३२॥ कनकांगदकेयूरग्रैवेयकविभूषितां ॥ अनर्घ्यमणिसंभिन्नगलबंधविराजितां॥३३॥तनुकेतकसंराजन्नीलभ्र मरकुंतलां ॥ नितंबबिंबसुभगांरोमराजीविराजितां ॥ ३४ ॥ कर्पूरशकलोन्मिश्रतांबूलपूरिताननां ॥ कन त्कनकताटंकविटंकवदनांबुजां ॥ ३५॥अष्टमीचंद्रबिंबाभललाटामायतभ्रुवं ॥ रक्तारविंदनयनामुन्नसांमधु राधरां ॥ ३६ ॥ कुंदकुड्मलदंताग्रांमुक्ताहारविराजितां ॥ रत्नसंभिन्नमुकुटांचंद्ररेखावतंसिनीं ॥ ३७॥ म ल्लिकामालतीमालाकेशपाशविराजितां ॥ काश्मीरबिंदुनिटिलांनेत्रत्रयविलासिनीं ॥ ३८ ॥पाशांकुशवराभी तिचतुर्बाहुंत्रिलोचनां ॥ रक्तवस्त्रपरीधानांदाडिमीकुसुमप्रभां ॥ ३९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

मेखलेनूपुरकांचीभूषणेयस्याः ॥ ३२ ॥ गलबंधःकंठभूषणं ॥ ३३ ॥ तनुकेतकेबालकेतकपत्रेतिश्वेतेसंराजन्योनीलभ्रमरस्तद्वदतिनीले कुंतलेकर्णकपोलमध्यस्थौकेशौयस्याः ॥३४॥ कनंतौदीप्यमानौकनकताटंकौताभ्यांविटंकंसुंदरंवदनांबुजंयस्याः ॥ ३५ ॥ अष्टमीचंद्रोऽर्धचंद्रः उन्नसांउन्नतनासिकां ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ निटिलंललाटं॥३८॥ त्रिलोचनामितिपुनरुक्तिर्लोचनानामतिसौंदर्यबोधनार्था ॥३९॥

॥ ४० ॥ ४१ ॥ यतो बाष्पसंरुद्धनिस्वनास्ततो वक्तुं नाशक्नुवन्नित्यर्थः इतिकर्तव्यतायां मूढाः सर्वे विलोकनं कृतवन्त एव स्थिता इत्यर्थः ॥ ४२ ॥
॥ ४३ ॥ नमो देव्यै इति वैदिको मंत्रः प्रकृत्यै प्रकृतिश्च प्रतिज्ञादृष्टांतानुपरोधादिति सूत्रप्रतिपाद्यसाम्यावस्थमायोपाधिकब्रह्मरूपिण्यै भद्रायै सकल
कल्याणगुणरत्नाकरायै नियताः संयताः ॥ ४४ ॥ तामग्निवर्णामिति अयमपि ऋङ्मंत्रः अग्निसमारुणवर्णां तपसा ज्ञानेन ज्वलंतीं दीप्यमानां सर्व
ज्ञामित्यर्थः तथाच श्रुतिः तपसा चियते ब्रह्मेति मुंडके वैरोचनीं विशेषेण दीप्तां कर्मफलेषु निमित्तेषु ब्राह्मणादिभिर्जुष्टां सेवितां दुर्गामष्टांगयोगात्मकदुः
खरूपायासेन प्राप्यां ज्ञानेन सुतरसि तरणयोग्ये संसारे तरसे तरणाय तस्यै दुर्गायै नमोऽस्त्वित्यर्थः तस्यै इति शेषः यद्वा अग्निशब्देनाग्निबीजं रेफो गृह्यते

सर्वशृंगारवेषाढ्यां सर्वदेवनमस्कृतां ॥ सर्वाशापूरकां सर्वमातरं सर्वमोहिनीं ॥ ४० ॥ प्रसादसुमुखीमंबां मंद
स्मितमुखांबुजां ॥ अव्याजकरुणामूर्तिं ददृशुः पुरतः सुराः ॥ ४१ ॥ दृष्ट्वा तां करुणामूर्तिं प्रणेमुः सकलाः सुराः
वक्तुं नाशक्नुवन्किंचिद्बाष्पसंरुद्धनिःस्वनाः ॥ प्रेमाश्रुलोचनाः सर्वे विलोकनपराः स्थिताः ॥ ४२ कथंचित्स्थैर्यमालं
ब्य भक्त्या चानतकंधराः ॥ प्रेमाश्रुपूर्णनयनास्तुष्टुवुर्जगदंबिकां ॥ ४३ ॥ देवा ऊचुः ॥ नमो देव्यै महादेव्यै शि
वायै सततं नमः ॥ नमः प्रकृत्यै भद्रायै नियताः प्रणताः स्म तां ४४ ॥ तामग्निवर्णां तपसा ज्वलंतीं वैरोचनीं कर्मफ
लेषु जुष्टां ॥ दुर्गां देवीं शरणमहं प्रपद्ये सुतरसि तरसे नमः ॥ ४५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

रकारो वर्णो यस्यां मंत्रे ऽस्ति तां तपःशब्दो मायावाचकस्तेन तुरीयस्वर ईकारो गृह्यते तेन ज्वलंतीं तद्युक्तामित्यर्थः विरोचनः सूर्यस्तेन तद्बीजं ह
कारो गृह्यते सूर्यस्य बिंद्वात्मकपरमेश्वरत्वेन बिंदोश्च हकारात्मत्वेन प्रपंचसारे तृतीयचतुर्थपटलयोरुक्तत्वात् तेन हकारयुक्तामित्यर्थः तथाच मा
याबीजरूपिणीं दुर्गां शरणमहमित्यादिपूर्वेण समानार्थं नारायणोपनिषद्व्याख्येतु तां दुर्गां देवीं शरणमहं प्रपद्ये कीदृशीमग्निसमानवर्णां तपसा स्वकीय
संतापेन ज्वलंतीमस्मच्छत्रून्दहंतीं विशेषेण रोचते स्वयमेव प्रकाशते इति विरोचनः परमात्मा तेन दृष्टत्वाद्वैरोचनीं कर्मफलेषु स्वर्गपशुपुत्रादिषु निमित्त
भूतेषु बुभुक्षुभिरुपासकैः सेवितां हे सुतरसि सुष्ठु संसारतरणहेतो हे देवि तरसे तारयित्र्यै तुभ्यं नमोऽस्त्वित्यर्थ इत्युक्तं माधवाचार्यैः ॥ ४५ ॥

देवींवाचेति देवाः प्राणाः यांदेवींद्योतमानांवाचंवैखरीरूपामजनयंतोत्पादितवंतस्तांविश्वरूपाबहुरूपाःपशवोस्मदादयोवदंति सर्वव्यवहार
सित्यर्थंसेयंसर्वव्यवहारोपयोगिनीधेनुःकामदुघामंद्रामादयित्रीप्रतिष्ठामानदानादिनाइषमूर्जंदुहानान्नबलदात्रीवाग्रूपाभवतिनोस्मान्सुष्टुतास
तीउपैतुप्राप्नोत्वित्यर्थः अयमपिऋङ्मंत्रएव ॥ ४६ ॥ कालरात्रिमिति अयमपिदेव्यथर्वशिरस्थोमंत्रः सर्वमारकस्यापिकालस्यरात्रिर्ना
शिकेत्यर्थः प्रलयेकालस्यापिनाशात् ब्रह्मस्तुतांमधुकैटभवधस्यसमयेब्रह्मणास्तुतांब्रह्मणावेदेनवास्तुतां वैष्णवींविष्णुशक्तिंलक्ष्मीं स्कंदमात

देवींवाचमजनयंतदेवास्तांविश्वरूपाःपशवोवदंति॥सानोमंद्रेषमूर्जन्दुहानाधेनुर्वागस्मामुपसुष्टुतैतु॥४६॥
कालरात्रिंब्रह्मस्तुतांवैष्णवींस्कंदमातरं ॥ सरस्वतीमदितिंदक्षदुहितरंनमामःपावनांशिवां ॥ ४७॥ महाल
क्ष्म्यैचविद्महेसर्वशक्त्यैचधीमहि ॥ तन्नोदेवीप्रचोदयात्॥ ४८ ॥ नमोविराट्स्वरूपिण्यैनमःसूत्रात्ममूर्तये॥
नमोव्याकृतरूपिण्यैनमःश्रीब्रह्ममूर्तये॥ ४९ ॥यदज्ञानाज्जगद्भातिरज्जुसर्पस्रगादिवत्॥ यज्ज्ञानाल्लयमाप्नो
तिनुमस्तांभुवनेश्वरीं ॥ ५० ॥ नमस्तत्पदलक्ष्यार्थांचिदेकरसरूपिणीं ॥ अखंडानंदरूपांतांवेदतात्पर्यभू
मिकां ॥ ५१ ॥ पंचकोशातिरिक्तांतामवस्थात्रयसाक्षिणीं ॥ नुमस्त्वंपदलक्ष्यार्थांप्रत्यगात्मस्वरूपिणीं
॥ ५२ ॥ नमःप्रणवरूपायैनमोह्रींकारमूर्तये ॥ नानामंत्रात्मिकायैतेकरुणायैनमोनमः ॥५३ ॥ इतिस्तुतात
दादेवैर्मणिद्वीपाधिवासिनी ॥ प्राहवाचामधुरयामत्तकोकिलनिःस्वना ॥५४॥ ॥ छ ॥

रंपार्वतींशिवशक्तिं सरस्वतींब्रह्मशक्तिं अदितिंदेवमातरंदक्षदुहितरं सतीनाम्नींएतादृशींनानारूपधरांशिवांभुवनेश्वरींपावनांनमामइत्यर्थः
॥ ४७ ॥ महालक्ष्म्यैचेति इयमपिदेव्यथर्वशिरस्थागायत्री तत्रचतुर्थीद्वितीयार्थे महालक्ष्मींविद्महेजानीमइत्यर्थः तथासर्वशक्तिंधीमहिध्या
यामइत्यर्थः तदितिलुप्तसप्तम्यंतं तत्तत्रज्ञानेध्यानेचनोस्मान्सादेवीप्रचोदयात्प्रेरयत्वित्यर्थः ॥ ४८ ॥ चतुष्पात्ब्रह्मात्मिकांनमस्करोति
नमोविराडिति ॥ ४९ ॥ यदज्ञानाद्यत्स्वरूपस्यापरिज्ञानादित्यर्थः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ॥ छ ॥

॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७॥ ५८ ॥ ५९ ॥ शिवांगजाच्छिवौरसपुत्रात् ॥ ६० ॥ सर्वज्ञपुरतइति सर्वज्ञायास्तवपुरतोऽस्माभिःपामरैर्जनैः किंवक्तव्यंकिंनिवेदनीयंत्वंकिंनजानासीत्यर्थः एतदुद्देशतइति इदंयदुक्तंतदुद्देशतोमुख्यत्वेनयत्स्थितंतदुक्तं अपरमन्यत्दुःखमस्माकंय

श्रीदेव्युवाच ॥ वदंतु विबुधाःकार्यंयदर्थमिहसंगताः ॥ वरदाहंसदाभक्तकामकल्पद्रुमास्मिच ॥ ५५ ॥ तिष्ठंत्यांमयिकाचिंतायुष्माकंभक्तिशालिनां ॥ समुद्धरामिमद्भक्त्यादुःखसंसारसागरात् ॥ ५६ ॥ इतिप्रतिज्ञांमे सत्यांजानीथविबुधोत्तमाः ॥ इतिप्रेमाकुलांवाणींश्रुत्वासंतुष्टमानसाः ॥ ५७ ॥ निर्भयानिर्जराराजन्नूचुर्दुःखं स्वकीयकं ॥ देवाऊचुः ॥ नाज्ञातंकिंचिदप्यत्रभवत्यास्तिजगत्त्रये ॥५८॥ सर्वज्ञयासर्वसाक्षिरूपिण्यापरमेश्वरि ॥ तारकेणासुरेंद्रेणपीडिताःस्मोदिवानिशं ॥५९॥ शिवांगजाद्वधस्तस्यनिर्मितोब्रह्मणाशिवे ॥ शिवांगनातुनैवास्तिजानासित्वंमहेश्वरि ॥ ६० ॥ सर्वज्ञपुरतःकिंवावक्तव्यंपामरैर्जनैः ॥ एतदुद्देशतःप्रोक्तमपरंतर्कयांबिके ॥ ६१ ॥ सर्वदाचरणांभोजेभक्तिःस्यात्तवनिश्चला ॥ प्रार्थनीयमिदंमुख्यमपरंदेहहेतवे ॥ ६२ ॥ इतितेषांवचःश्रुत्वाप्रोवाचपरमेश्वरी ॥ ममशक्तिस्तुयागौरीभविष्यतिहिमालये ॥ ६३ ॥ शिवायसाप्रदेयास्यात्सावःकार्यंविधास्यति ॥ भक्तिर्मच्चरणांभोजेभूयाद्युष्माकमादरात् ॥ ६४ ॥ हिमालयोहिमनसामामुपास्तेऽतिभक्तितः ॥ ततस्तस्यगृहेजन्ममममप्रियकरंमतं ॥ ६५ ॥ व्यासउवाच ॥ हिमालयोपितच्छ्रुत्वात्यनुग्रहकरंवचः ॥ बाष्पैःसंरुद्धकंठाक्षोमहाराज्ञींवचोब्रवीत् ॥ ६६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

दस्तितत्किंयत्पर्यंतंवक्तव्यंतत्वमेवसर्वज्ञातर्कयजानीहीत्यर्थः ॥ ६१ ॥मुख्यमभिलषितंप्रार्थयंतिसर्वदेति देहहेतवेदेहाभिमाननिमित्तमपरंप्रार्थनीयमित्यर्थः ॥ ६२ ॥ याहिमालये अधुनाभविष्यतिसाशिवायदेया साशक्तिर्नःकार्यंस्वजन्यपुत्रद्वारातारकासुरवधरूपंकरिष्यतीत्यर्थः ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ननुहिमालयेकिमितिभवत्यावतारोगृह्यतेतत्राह हिमालयोहीति ॥ ६५ ॥ महाराज्ञींसर्वेश्वरींभुवनेश्वरीं ॥ ६६ ॥

मद्भक्त्यातुष्टात्वंमद्गृहेवतारंगृण्हासीतिकेवलंमल्लालनार्थमेव वस्तुतस्तुयस्यानुग्रहमिच्छसितंपुरुषंमहत्तरंकुरुषेकेवलंस्वेच्छयैवेत्याह महत्तरमिति
तथाचश्रुतिः यंकामयेतंतमुग्रंकृणोमितंब्रह्माणंतमृषिंतंसुमेधामिति इत्थंयादिनास्तितहिंतत्राह नोचेदिति क्वत्वमतिदूरामनोवाचामपिअगोचरा
सच्चिदानंदरूपिणी ॥ ६७ ॥ एतादृश्यास्तवपितृत्वंजनकत्वंममजन्मशतैरनंतजन्मभिरपिअसंभाव्यंसंभावनाविषयोपिनभवतितत्त्वत्पितृत्वं
त्वंददासितस्मात्त्वदिच्छैवकेवलंकारणंनतुममयोग्यतादिकमित्यर्थः तदेवाह अश्वमेधेति ॥ ६८ ॥ अथस्वभाग्यंवर्णयति अद्यप्रपंचइति

महत्तरंतंकुरुषेयस्यानुग्रहमिच्छसि ॥ नोचेत्क्वाहंजडःस्थाणुःक्वत्वंसच्चित्स्वरूपिणी ॥ ६७ ॥ असंभाव्यंजन्मशतैस्त्वत्पितृत्वंममानघे ॥ अश्वमेधादिपुण्यैर्वापुण्यैर्वातत्समाधिजैः ॥ ६८ ॥ अद्यप्रपंचेकीर्तिःस्याज्जगन्मातासुताभवत् ॥ अहोहिमालयस्यास्यधन्योसौभाग्यवानिति ॥ ६९ ॥ यस्यास्तुजठरेसंतिब्रह्मांडानांचकोटयः ॥ सैवयस्यसुताजाताकोवास्यात्तत्समोभुवि ॥ ७० ॥ नजानेस्मत्पितृणांकिंस्थानंस्यान्निर्मितंपरं ॥ एतादृशानांवासाययेषांवंशेस्तिमादृशः ॥ ७१ ॥ इदंयथाचदत्तंमेकृपयाप्रेमपूर्णया ॥ सर्ववेदांतसिद्धंचत्वद्रूपंब्रूहिमेतथा ॥ ७२ ॥ योगंचभक्तिसहितंज्ञानंचश्रुतिसंमतं ॥ वदस्वपरमेशानित्वमेवाहंयतोभवे ॥ ७३ ॥ व्यासउ० इतितस्यवचःश्रुत्वाप्रसन्नमुखपंकजा ॥ वक्तुमारभतांवासारहस्यंश्रुतिगूहितं ॥ ७४ ॥ इतिश्रीदेवीभागवते महापुराणेअष्टादशसाहस्र्यांसंहितायांसप्तमस्कंधेदेवीगीतायामेकत्रिंशोध्यायः ॥ ३१ ॥ ॥छ॥

अहोअस्यहिमालयस्यजगन्मातासुताकन्याभवत् धन्यःसौभाग्यवानितिप्रपंचेअद्यायप्रभृतिकीर्तिःस्यादित्यन्वयः ॥ ६९ ॥ पराशक्त्यनुग्रहेणप्रेमपूर्णांतःकरणःस्वमुखेनैवस्वभाग्यंपुनर्वर्णयति यस्यास्त्विति कोवास्यान्नकोपीत्यर्थः ॥ ७० ॥ येषांवंशेमादृशःसौभाग्यवानस्तितेषांकिंस्थानंब्रह्मलोकाद्यपेक्षयाधिकंकिंनिर्मितंस्यात्तन्नजानेइतिभावः ॥ ७१ ॥ पुनःप्रार्थयते इदंयथेदमतिदुर्लभंत्वत्पितृत्वंयथात्वयाकरुणयादत्तंतथेत्यन्वयः ॥ ७२ ॥ त्वमेवाहमिति तवममचाभेदोयेनस्यात्तदित्यर्थः ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेएकात्रिंशोध्यायः ॥ ३१ ॥ ॥ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

पंचाशद्भिरथश्लोकैरात्मतत्वनिरूपणं ॥ करोतिजगदंबासास्वमुखेनेतिचोच्यते ॥ १ ॥ हिमालयंपुरस्कृत्यसर्वान्देवान्देवीवरवस्तूपदेशंकरोति शृण्वंत्विति व्याहरंत्याःकथयंत्याः ॥ १ ॥ अहमेवेति पूर्वंतुसृष्टेस्तुपूर्वमहमात्मरूपिण्येवासबभूवमत्तोन्यत्किंचिदपिनासंसजातीयविजातीयस्वगतभेदशून्यमात्मतत्वमेवासेत्यर्थः तथाचश्रुतिः आत्मावाइदमेकएवाग्रआसीन्नान्यत्किंचिदिति तदात्मरूपमिति तदेवात्मरूपंचित्संवित्परंब्रह्मैकनामकंभवति सत्यंज्ञानमनंतंब्रह्मेत्यादिकाजगत्कारणप्रतिपादकश्रुतिषुप्रतिपादकाःशब्दास्तस्यवात्मस्वरूपस्यवाचकाःसंतीत्यर्थः ॥ २ ॥ तथाचसर्ववेदप्रतिपाद्यमात्मरूपमेवासेतिसमन्वयाध्यायोक्तःसर्वपदानांब्रह्मण्यात्मरूपेसमन्वयउक्तोवेदितव्यइति कीदृक्तदात्मरूपमस्तीतिचेत्त

श्रीदेव्युवाच ॥ शृण्वंतुनिर्जराःसर्वेव्याहरंत्यावचोमम ॥ यस्यश्रवणमात्रेणमद्रूपत्वंप्रपद्यते ॥ १ ॥ अहमेवासपूर्वंतुनान्यत्किंचिन्नगाधिप ॥ तदात्मरूपंचित्संवित्परब्रह्मैकनामकं ॥ २ ॥ अप्रतर्क्यमनिर्देश्यमनौपम्यमनामयं ॥ तस्यकाचित्स्वतःसिद्धाशक्तिर्मायेतिविश्रुता ॥ ३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

त्राह अप्रतर्क्यमिति अनुमानाविषयः श्रुत्यैकसमधिगम्यमित्यर्थः अनिर्देश्यंश्रुत्यापिजातिगुणक्रियासंज्ञाभिर्निर्देष्टुमशक्यमित्यर्थः अनौपम्यमिति यदितत्सदृशोद्वितीयःपदार्थोजगत्यांस्यात्तदातदुपमानेनसआत्मोपनेयःस्यान्नतुतदस्तितस्मादनौपम्यं अनामयमिति जायतेवर्धतइत्यादिषड्भावविकारशून्यमित्यर्थः तेषांविकाराणांदेहोपाधिनिष्ठत्वादस्यचात्मनोदेहाभावात्तद्विकाररहितमनामयमेवैतदित्यर्थः एतादृशंनिर्गुणंकथंजगत्कारणमितिचेत्तत्राह तस्येति काचिदनिर्वचनीयात्तस्यममात्मरूपस्यस्वतःसिद्धानादिभूताशक्तिरस्ति यामायेत्यादिपदैःसर्वश्रुतौविश्रुताप्रसिद्धास्ति मायांतुप्रकृतिंविद्यान्मायाबाएषानारसिंहीत्यादिषु ॥ ३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

साकीदृशीवर्ततेतदाह नसतीति अत्रविरोधतइत्यावृत्त्यास्थानत्रयेपियोज्यं ब्रह्मवत्कालत्रयाबाध्यासतीन ब्रह्मज्ञानेनबाध्यत्वरूपविरोधात् नापि वंध्यापुत्रवदसतीव्यावहारिकसत्तावत्वविरोधात् नाप्युभयात्मासत्वासत्वविशिष्टा विरुद्धधर्मयोःसत्वासत्वयोरेकत्रसहावस्थानविरोधादतएतत्त्रयविलक्षणाकाचिदनिर्वचनीयावस्तुभूतास्तिसर्वदाअनादिःयावन्मोक्षस्थायिन्यस्तीत्यर्थः तथाचतापनीयश्रुतिः मायाचतमोरूपानुभूतेस्तदेतज्जडंमोहात्मकमनंतंतुच्छमिदंरूपमस्यास्यव्यंजिका।नित्यनिवृत्ताविमूढैरात्मैवदृष्टास्यसत्वमसत्वंचदर्शयतीति ॥ ४ ॥ तत्रदृष्टांतमाह पावकस्येति सहजानादिर्ध्रुवायावन्मोक्षस्थायिनीमायाशक्तिर्ममास्तीत्यर्थः एतेनमायाशक्त्यासद्वितीयत्वंब्रह्मणोस्तीतिकथंजगत्सृष्टेःपूर्वंब्रह्मसजातीयविजातीयस्वगतभेदशून्यामितिशंकापरास्ता शक्तेःशक्त्यनतिरेकात् नहिवन्हिशक्तिर्वन्हेःपृथक्त्वेनक्वचित्कदाचित्गृह्यते किंचाद्वितीयःसत्यपदार्थोनास्तीत्येवैकमेवाद्वितीयंब्रह्मेतिश्रुतेरर्थः तथाचासत्यामायया सद्वितीयत्वेपिदोषाभावात् ॥ ५ ॥ नन्वेतादृश्याभुवनेश्वर्यास्त्वोच्चनीचजीवसर्जनेवैषम्यनैर्घृण्यदोषआपतेदितिचेत्तत्राह तस्यांकर्माणीति जीवाःकर्माणिकालश्चसर्वेअनादयस्तेचसुषुप्तौयथाप्रतिदिवसव्यवहारोलीनोभवतितथासंचरेप्रलयकालेतस्यांमायायामभेदेनलीनाःस्युः तथाचयथायथायस्यजीवस्यकर्माणिभवंतितथातस्याफलंदीयतइतिनममवैषम्यनैर्घृण्यदोषगंधोपीतिभावः ॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

नसतीसानासतीसानोभयात्माविरोधतः ॥ एतद्विलक्षणाकाचिद्वस्तुभूतास्तिसर्वदा ॥ ४ ॥ पावकस्योष्णतेवेयमुष्णांशोरिवदीधितिः॥ चंद्रस्यचंद्रिकेवेयंममेयंसहजाध्रुवा ॥ ५ ॥ तस्यांकर्माणिजीवानांजिवाःकालाश्चसंचरे॥अभेदेनविलीनाःस्युःसुषुप्तौव्यवहारवत् ॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

ताहशीममशक्तिर्जीवकमेकालविशिष्टातया युक्तासंनेगुंणापिबीजात्मतांजगत्कारणतांगतास्मीत्याह स्वशक्तेश्चेति ननुतवशक्तियंथात्वांनव्या मोहयतितथाजीवशक्तिरपिजीवंनव्यामोहयेत्तथाचमुक्ताएवजीवाइतिसृष्टिर्निरर्थिकेतिचेत्तत्राह स्वाधारावरणादिति स्वंमायातस्याधारआत्मा तस्यावरणादाच्छादनादस्यामायायादोषत्वमप्यस्तीत्यर्थः अयंभावः मायायारूपद्वयंमायाविद्यात्मकमस्ति मायाच। विद्याचस्वयमेवभवतीतिश्रुतेः तत्रप्रथमायाममशक्तिर्मायातस्याःस्वाश्रयव्यामोहकारित्वाभावेपिजीवाश्रितविद्यारूपस्यद्वितीयमायास्वरूपस्यस्वाश्रयव्यामोहकारित्वमस्त्येवेति तज्जीवमोक्षार्थसृष्टिःसार्थिकैवेति ॥ ७ ॥ ननुतथापिलौकिककार्यमात्रंमत्युपादानकारणंनिमित्तकारणयोरपेक्षास्तिघटादिपुदर्शनाज्जगतउत्पा

स्वशक्तेश्चसमायोगादहंबीजात्मतांगता ॥ स्वाधारावरणात्तस्यादोषत्वंचसमागतं ॥ ७ ॥ चैतन्यस्यसमायोगान्निमित्तत्वंचकथ्यते ॥ प्रपंचपरिणामाच्चसमवायित्वमुच्यते ॥ ८ ॥ केचित्तांतपइत्याहुस्तमःकेचिज्जडंपरे ॥ ज्ञानंमायांप्रधानंचप्रकृतिंशक्तिमप्यजां ॥ ९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

दनकर्त्रीत्वंत्वंकैवेति कथमत्रकारणद्वयसद्भावइतिचेत्तत्राह चैतन्यस्येति समायोगान्मायासमागमाच्चैतन्यस्यमायायांप्रतिबिंबितस्यचिदाभासस्यनिमित्तत्वंनिमित्तकारणत्वंकथ्यतइत्यर्थः प्रपंचेति प्रपंचरूपेणपरिणामात्समवायित्वमुपादानकारणत्वमुच्यतेमायायाइतिशेषः चिदाभासोनिमित्तकारणंमायोपादानकारणमितिविभागः अधिष्ठानभूतंशुद्धबिंबभूतंचैतन्यंतुविवर्तोपादानमित्यर्थात्सिद्धं ॥ ८ ॥ तस्यामायायाःसद्भावप्रतिपादकानिवचनानिश्रुतिप्रोक्तानिकथयति केचित्तामिति केचिच्छाखिनस्तांमायांनपइतिवदंतीत्यर्थः तथाचश्रुतिः तपसाचीयतेब्रह्मेतिमुंडके तमःकेचिदितितथाचश्रुतिः नासदासीन्नोसदासीदित्यादि तमआसीत्तमसागूळ्हमग्रेइति तदेतज्जडमितितापनियेजडत्वमुक्तं सऐक्षतलोकानुसृजाइतिश्रुतौज्ञानत्वमुक्तं अजामायाप्रधानप्रकृतिशक्तिपरादयःशब्दाःश्वेताश्वतरशाखायांप्रसिद्धाः तथाचसर्ववेदसंमतेयंमायेति भावः ॥ ९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ १० ॥ तदेवाह एवमिति ननुमायायाजडत्वंमिथ्यात्वंचकुतइतिचेत्तत्राह तस्याइति तस्यादृश्यत्वात्स्वाधिष्ठानज्ञाननाश्यत्वाच्चजडत्वंमिथ्यात्वंचेत्यर्थः यद्यत्दृश्यंतत्तज्जडंयथाघटादीत्यादिव्याप्तेः स्वाधिष्ठानज्ञाननाश्यत्वंमिथ्यात्वमितिमिथ्यात्वलक्षणात्॥ ११ ॥एवंमायायाजडत्वंमिथ्यात्वंचोपपाद्यआत्मनस्तदुभयत्वंनास्तीत्युपपादयति चैतन्यस्येति यदिचैतन्यस्यदृश्यत्वंस्यात्तर्हितज्जडमेवभविष्यति यद्यद्दृश्यंतत्तज्जडमितिव्याप्तेस्तथाचसर्वस्यजडत्वात्प्रकाशकाभावाज्जगदांध्यप्रसंगस्तस्मान्नतद्दृश्यमित्यर्थः ननुतस्यदृश्यत्वाभावेतदस्तित्वेप्रमाणाभावात्तदभावएवप्रसज्येतेतिचेत्तत्राह स्वप्रकाशंचेति यदीदंचैतन्यंपरप्रकाश्यंस्यात्तर्हिसपरः केनान्येनप्रकाशितःसोप्यन्यःकेनप्रकाशितइत्यन

विमर्शइतितांप्राहुःशैवशास्त्रविशारदाः ॥ अविद्यामितरेप्राहुर्वेदतत्वार्थचिंतकाः ॥ १० ॥ एवंनानाविधानिस्युर्नामानिनिगमादिषु ॥ तस्याजडत्वंदृश्यत्वाज्ज्ञाननाशात्ततोसती ॥ ११ ॥ चैतन्यस्यनदृश्यत्वंदृश्यत्वेजडमेवतत् ॥ स्वप्रकाशंचचैतन्यंनपरेणप्रकाशितं ॥ १२ ॥ अनवस्थादोषसत्वान्नस्वेनापिप्रकाशितं ॥ कर्मकर्तृविरोधःस्यात्तस्मात्तद्दीपवत्स्वयं ॥ १३ ॥ प्रकाशमानमन्येषांभासकंविद्धिपर्वत ॥ अतएवचनित्यत्वंसिद्धंसंवित्तनोर्मम ॥ १४ ॥ जाग्रत्स्वप्नसुषुप्त्यादौदृश्यंस्यव्यभिचारतः ॥ संविदोव्यभिचारश्चनानुभूतोस्तिकर्हिचित् ॥ १५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

वस्थास्यात् नचस्वेनापिस्वप्रकाशितमेकस्यैवकर्तृत्वकर्मत्वविरुद्धधर्मद्वयवत्वाभावात्तस्मादनिच्छतापियथादीपःस्वयंप्रकाशःपरप्रकाशकश्चतद्वन्मदीयंचैतन्यमपि हेपर्वतस्वयंभासमानमन्येषांसूर्यादीनांभासकंविद्धीत्यर्थः तथाचश्रुतिः नतत्रसूर्योनचंद्रतारकंनेमाविद्युतोभांतिकुतोयमग्निः तमेवभांतमनुभातिसर्वंतस्यभासासर्वमिदंविभातीति येनसूर्यस्तपतितेजसेद्धइतिच ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ यस्माद्धेतोर्नित्यत्वंसंविद्रूपस्योक्तंतमेवहेतुमुपपादयति जाग्रादिति अवस्थात्रयेपिदृश्यस्यपदार्थजातस्यव्यभिचारोयतस्तत्संविदोव्यभिचाराभावश्चयतस्तस्मात्संविदोनित्यत्वमित्यर्थः ननुसंविदोपिव्यभिचारोस्तुतत्राह संविदइति योहंजागरितंपश्यामिसएवाहंस्वप्नंपश्यामिसएवाहंसुषुप्तंपश्यामीत्यनुभवेयथावस्थात्रयस्याभावोनुभूयतेनतथाकर्हिचित्कदापिसंविदोभावोनुभूयतेतस्मादनिच्छतापि संविदोनित्यत्वमाश्रयणीयमित्यर्थः ॥ १५ ॥

ननुबौद्धैः संविदोप्यभावोनुभूयतेअतएवतेबौद्धायत्संविदं क्षणिकामितिव्याख्याज्ञानस्याप्यनित्यत्वमिच्छंतीतिचेत्तत्राह यदितस्यापीति यदितस्य
संविद्रूपाभावस्यानुभवस्तर्हियेनसाक्षिणातस्यसंविद्रूपस्यायमभावोनुभूतः सएवात्रसाक्षीसंविद्रूपज्ञानशरीरोवशिष्टइति साक्षिज्ञानंनित्यमेवसर्वै
रंगीकर्तव्यमित्यर्थः ॥ १६ ॥ तत्रशास्त्रविदनुभवंप्रमाणयति अतएवेति अधुनात्मनः सुखरूपत्वमुपपादयति आनंदरूपतेति अस्याः संवि
दोयतः परप्रेमास्पदत्वमनुभूयतेतस्मादस्याः संविदआनंदरूपतासुखरूपतास्तीत्यर्थः ह्यसुखंपरप्रेमास्पदंभवतीति तदुक्तंसूतसंहितायां असुख
स्यनहिप्रेमास्पदत्वंपरिदृश्यते ॥ १७ ॥ तत्रानुभवंदर्शयति मानभूवंहीति हियतोऽहंमाभूवमितिनकिंतुभूयासमेवेति प्रेमसर्वलोकस्यात्म

यदितस्याप्यनुभवस्तर्ह्ययंयेनसाक्षिणा ॥ अनुभूतःसएवात्रशिष्टःसंविद्वपुःपुरा॥१६॥अतएवचनित्यत्वंप्रो
क्तंसच्छास्त्रकोविदैः॥ आनंदरूपताचास्याःपरप्रेमास्पदत्वतः॥१७॥ मानभूवंहिभूयासमितिप्रेमात्मनिस्थि
तं ॥ सर्वस्यान्यस्यमिथ्यात्वादसंगत्वंस्फुटंमम॥१८॥अपरिच्छिन्नताप्येवमतएवमताम॥ तच्चज्ञानंनात्म
धर्मोधर्मत्वेजडतात्मनः ॥ १९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

निस्थितमस्तिनह्येतदात्मनः सुखरूपत्वाभावेसंभवतितस्मात्प्राणिमात्रस्यानुभवादानंदात्मतासंविदोस्त्येवेत्यर्थः आत्मनोसंगत्वमुपपादयति स
र्वस्येति सर्वप्रपंचस्यमायानिर्मितत्वेनमिथ्यात्वान्मिथ्यापदार्थस्यसर्पादेरज्ज्वादिष्वसंबंधइवात्मनोपिमिथ्याप्रपंचेनासंबंधादसंगत्वंस्पष्टमेवेत्यर्थः
॥ १८ ॥ सर्वस्यपरिच्छेदकस्यमिथ्यात्वादेवात्मनः परिच्छेदोपिनास्तीत्याह अपरिच्छिन्नेति अतएवसर्वस्यमिथ्यात्वादेवममात्मरूपि
ण्याअपरिच्छिन्नतापिमतेत्यर्थः अत्रकेचिज्ज्ञानस्वरूपोनात्माकिंत्वात्मनोधर्मोज्ञानमितिवदंतितन्मतंखंडयति तच्चज्ञानमिति यदिज्ञानमात्मध
र्मः स्यात्तदात्मनोजडत्वापत्तिः ज्ञानातिरिक्तस्यजडत्वात्तस्माज्ज्ञानंनात्मनोधर्मइत्यर्थः ॥ १९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

किंचज्ञानस्यजडशेषत्वंघटादिष्वदर्शनान्नकुत्रापिदृष्टंनचसंभवति तमःप्रकाशयोस्तयोर्धर्मधर्मित्वमित्यर्थः नन्वात्मानजडःकिंतुचिद्रूपएवेति तद्धर्मत्वंज्ञानस्यसंभवतीतिचेत्तत्राह चिद्धर्मत्वमिति उभयोश्चितोरेकत्वादात्मनोज्ञानस्यचचिद्रूपस्यनधर्मिधर्मभावःसंभवतीत्यर्थः भेदे हिसतिधर्मधर्मिभावः यदिपुनर्ज्ञानमात्मनश्चिद्रूपाद्भिन्नंस्वीक्रियते तर्हितज्ज्ञानंचितोभिन्नमचिदेवस्यादिति तदुक्तंसूतसंहितायांयज्ञवैभवखडं चितोन्यशेषताभावाच्चितोचिच्छेषतानहि शरावादिपदार्थानांचेतनत्वप्रसक्तितः चिच्छेषत्वंचनास्त्येवचितश्चिन्नहिभिद्यते भिद्यतेचे दचिच्चित्स्याच्चितोचित्वंविरुध्यते तथाचिच्चेतनस्यापिनशेषत्वमवाप्नुयात् शेषत्वेसतितत्सिद्धिस्तत्सिद्धौशेषताचितः अतोन्यशेषता लोकेचितोभ्रांत्याप्रतीयतइति ॥ २० ॥ उपसंहरति तस्मादिति तस्मादात्माज्ञानरूपएवेत्यर्थः ॥ २१ ॥ इत्थंसृष्टेःपूर्वंस्वशक्तिकस्या

ज्ञानस्यजडशेषत्वंनदृष्टंनचसंभवि॥ चिद्धर्मत्वंतथानास्तिचितश्चिन्नहिभिद्यते॥ २० ॥ तस्मादात्माज्ञानरूपःसुखरूपश्चसर्वदा॥ सत्यःपूर्णोप्यसंगश्चद्वैतजालविवर्जितः॥ २१ ॥ सपुनःकामकर्मादियुक्तयास्वीयमायया॥ पूर्वानुभूतसंस्कारात्कालकर्मविपाकतः ॥ २२ ॥ अविवेकाच्चतत्वस्यसिसृक्षावान्प्रजायते ॥ अबुद्धपूर्वःसर्गोयंकथितस्तेनगाधिप ॥ २३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

त्मरूपस्यस्थितिमुक्त्वानंतरंतस्मादात्मनःसृष्टिमाह सपुनरिति सआत्मापुनःकामइच्छाकर्माद्दृष्टमनेकविधं आदिनाजीवास्तद्युक्तायामा याशक्तिस्तया पूर्वयोजगतोनुभवस्तज्जन्योयःसंस्कारस्तस्माद्धेतोःकालेनकृतोयःकर्मणांविपाकोनामपरिपाकःफलदानायोन्मुखरूपस्त स्माच्चहेतोरित्यर्थः ॥ २२ ॥ तत्वस्यचतुर्विंशतितत्वात्मकस्याविवेकाच्चतस्यतत्वस्यपृथक्करणार्थमितितात्पर्यं सिसृक्षावान्सर्जनेच्छावान्जा यतइत्यर्थः यथाबीजमुच्छूनंभवतितथैवपरमात्मापिकालकर्मसंस्कारवशात्तत्प्राणितत्तत्कर्मफलभोगसमयेप्राप्तेजगत्सर्जनेच्छावान्भवति यथाचसुप्तःपुरुषःपूर्वसंस्कारवशेनजागर्तितद्वत्परमात्मापिप्रलयरूपस्वापावस्थातोजागर्ति प्रलयोहिपरमेश्वरस्यस्वापः अबुद्धिपूर्वइति साचेयंस्वापाज्जागरणरूपावस्थानबुद्धिकृता तदानींबुद्धेरभावात्किंतुप्राणिकर्मसंस्कारकृतेति अययंःसर्गोजागरणरूपस्योत्पत्तिःसोबुद्धि कृतोज्ञेयः संस्कारकृतोज्ञेयइत्यर्थः ॥ २३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

एतत्स्वरूपस्यसर्वोत्तमत्वमाह एतद्धियदिति अमुख्यमलौकिकंलोकातीतंरूपमित्यर्थः तस्यनामांतराणिवेदोक्तान्याह अव्याकृतमिति ॥ २४ ॥२५॥ सर्वप्राणिनांकर्माणिघनीभूतानियस्मिन्सर्वकर्मसाक्षीत्यर्थः इच्छाज्ञानक्रियाश्रयमिति तथाचश्रुतिः श्वेताश्वतरे नतस्यकार्यंकरणंचविद्यतेनतत्समश्चाभ्यधिकश्चदृश्यते परास्यशक्तिर्विविधैवश्रूयतेस्वाभाविकीज्ञानबलक्रियाचेति पुराणांतरेपि इच्छाज्ञानाक्रियाचैव रौद्रीब्राह्मीतुवैष्णवी त्रिधाशक्तिस्थितायत्रतत्परंज्योतिरोमिति ह्रींकारमंत्रस्येदंसर्ववाच्यमित्याह ह्रींकारेति ॥ २६ ॥ एवमादितत्व

एतद्धियन्मयाप्रोक्तंममरूपमलौकिकं ॥ अव्याकृतंतदव्यक्तंमायाशबलमित्यपि॥ २४॥ प्रोच्यतेसर्वशास्त्रेपु सर्वकारणकारणं॥तत्वानामादिभूतंचसच्चिदानंदविग्रहं॥२५॥सर्वकर्मघनीभूतमिच्छाज्ञानक्रियाश्रयं ॥ ह्रींकारमंत्रवाच्यंतदादितत्वंतदुच्यते॥२६॥ तस्मादाकाशउत्पन्नःशब्दतन्मात्ररूपकः॥ भवेत्स्पर्शात्मकोवायुस्तेजोरूपात्मकंपुनः ॥२७ ॥ जलंरसात्मकंपश्चात्ततोगंधात्मिकाधरा ॥ शब्दैकगुणआकाशोवायुःस्पर्शरवान्वितः ॥ २८ ॥ शब्दस्पर्शरूपगुणंतेजइत्युच्यतेबुधैः ॥ शब्दस्पर्शरूपरसैरापोविदगुणाःस्मृताः ॥ २९ ॥ शब्दस्पर्शरूपरसगंधैःपंचगुणाधरा ॥ तेभ्योभवन्महत्सूत्रंयल्लिंगंपरिचक्षते ॥ ३० ॥ सर्वात्मकंतत्संप्रोक्तंसूक्ष्मदेहोयमात्मनः ॥ अव्यक्तंकारणोदेहःसचोक्तःपूर्वमेवहि ॥ ३१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

स्यस्वस्यमहिमानमुपवर्ण्यतस्मादादितत्वात्ह्रींकारवाच्यादात्मनआकाशःसंभूतइत्यादिक्रमेणअपंचीकृतभूतसृष्टिमाह तस्मादाकाशइति अपंचीकृतआकाशउत्पन्नइत्यर्थः॥२७॥२८॥२९॥ अधुनालिंगदेहोत्पत्तिमाह तेभ्यइति तेभ्यःसूक्ष्मभूतेभ्योमहद्व्यापकं सूत्रमभवत् यत्सूत्रं लिंगमितिपरिचक्षते लिंगशब्देनोच्यतइत्यर्थः तेभ्योभूतेभ्योवक्ष्यमाणक्रमेणलिंगदेहउत्पन्नइत्यर्थः ॥३० ॥ तत्रसूत्रशब्देनवायुर्गृह्यते वायुर्वैसूत्रंवायुनावैसूत्रेणसर्वाणिभूतानिसंदब्धानीतिश्रुतेः तत्सूत्रंसर्वात्मकंसर्वप्राणात्मकंभवति तत्सूत्रंपरमात्मनःसूक्ष्मदेहइत्यर्थः यत्पूर्वमव्यक्तमित्युक्तंतत्परमात्मनःकारणदेहइत्याह अव्यक्तंकारणोदेहइति ॥ ३१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

यस्मिन्जगद्बीजरूपंस्थितंयस्माच्चलिंगदेहोद्भवस्तदव्यक्तमितिपूर्वेणान्वयः इत्थंपरमात्मनःसकाशादपंचीकृतभूतोत्पत्तिमुक्त्वामध्येकारण
देहलिंगदेहस्वरूपंसूक्ष्मंसूक्ष्मभूतोत्पत्तिप्रसंगेनोक्त्वाथपंचीकृतभूतोत्पत्तिमाह ततःस्थूलानीति ततोपंचीकृतभूतोत्पत्त्यनंतरमित्यर्थः ॥ ३२॥
पंचीकरणप्रकारमेवाह पूर्वोक्तानीति यान्यपंचीकृतभूतानिपूर्वमुक्तानितन्मध्येएकैकंभूतंद्विधाविभजेत्तत्राप्येकैकभूतस्ययोर्धोभागस्तंचतुर्धा
विभजेत् विभज्यस्वस्मात्स्वस्मादितरद्यद्भूतंतस्ययोद्वितीयोंशोर्धभागात्मकस्तस्मिन्योजनात्तेसर्वेपंचपदार्थाःपंचावयवाभवंतीत्यर्थः ॥ ३३॥

यस्मिन्जगद्बीजरूपंस्थितंलिंगोद्भवोयतः ॥ ततःस्थूलानिभूतानिपंचीकरणमार्गतः ॥ ३२ ॥ पंचसंख्या
निजायंतेतत्प्रकारस्त्वथोच्यते ॥ पूर्वोक्तानिचभूतानिप्रत्येकंविभजेद्द्विधा ॥ ३३ ॥ एकैकंभागमेकस्यचतु
र्धाविभजेद्द्विरे ॥ स्वस्वेतरद्वितीयांशेयोजनात्पंचपंचते ॥ ३४ ॥ तत्कार्यंचविराड्देहःस्थूलदेहोयमात्मनः ॥
पंचभूतस्थसत्वांशैःश्रोत्रादीनांसमुद्भवः ॥ ३५ ॥ज्ञानेंद्रियाणांराजेंद्रप्रत्येकंमिलितैस्तुतैः ॥ अंतःकरणमेकं
स्याद्वृत्तिभेदाच्चतुर्विधं ॥ ३६ ॥यदातुसंकल्पविकल्पकृत्यंतदाभवेत्तन्मनइत्यभिख्यं ॥ स्याद्बुद्धिसंज्ञंचयदा
प्रवेत्तिसुनिश्चितंसंशयहीनरूपं ॥ ३७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ३४ ॥ एवंपंचीकृतभूतानांयत्कार्यंतत्कार्यंविराड्देहोभवतीत्यर्थःसविराड्देहःपरमेश्वरस्यस्थूलदेहोभवतीत्याह स्थूलदेहोयमात्मनइति
आत्मनोममेत्यर्थः अथेंद्रियांतःकरणप्राणानांपूर्वोक्तलिंगदेहांतर्गतानामुत्पत्तिमाह पंचभूतस्थेति पंचभूतानांयेसत्वांशास्तैःप्रत्येकंज्ञानेंद्रिया
णिपंचभवंति॥ ३५॥ मिलितैस्तुतैःसत्वांशैरंतःकरणंभवतीत्याह मिलितैस्तुतैरिति॥ ३६ ॥ वृत्तिभेदस्वरूपमाह यदात्विति संकल्पविकल्प
कृत्यंयदांतःकरणंकरोतितदातदंतःकरणंमनइत्यभिख्यंमनःसंज्ञकंभवतीत्यर्थः यदासंशयहीनंयथास्यात्तथासुनिश्चितंवस्तुतदंतःकरणंप्रवे
त्तितदातद्बुद्धिसंज्ञकंभवतीत्यर्थः ॥ ३७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

यदानुसंधानवृत्तिर्भवतितदांतःकरणस्यचित्तमितिउच्यतइत्यर्थः अहंकृत्यात्मवृत्त्येति आत्मशब्दस्वरूपपरः अहंकृतिस्वरूपवृत्त्यातुतदंतःकरणमहंकारतांगतमहंकारसंज्ञांलभतइत्यर्थः ॥ ३८ ॥ अथकर्मेंद्रियाणामुत्पत्तिमाह तेषामिति तेषांपंचभूतानांप्रत्येकंरजोंशैः कर्मेंद्रियाणिपंचोत्पद्यंतेतैर्मिलितैस्तुरजोंशैःप्राणापानादिपंचवृत्त्यात्मकःप्राणोभवतीत्यर्थः ॥ ३९ ॥ तेषांवायूनांवृत्तिभेदात्तेषांस्थानानिनामानिचाह हृदिप्राणइति ॥ ४० ॥ अधुनापूर्वोक्तलिंगदेहस्ययावत्स्वरूपमुच्यतेज्ञानेंद्रियाणीतिधियाचसहितमनइति मनोबुद्धिश्चेत्यर्थः ॥ ४१ ॥ एतत्सप्तदशावय

अनुसंधानरूपंतच्चित्तंचपरिकीर्तितं ॥ अहंकृत्यात्मवृत्त्यातुतदहंकारतांगतं ॥ ३८ ॥ तेषांरजोंशैर्जातानिक्रमात्कर्मेंद्रियाणिच ॥ प्रत्येकंमिलितैस्तैस्तुप्राणोभवतिपंचधा ॥ ३९ ॥ हृदिप्राणोगुदेपानोनाभिस्थस्तुसमानकः ॥ कंठदेशेप्युदानःस्याद्व्यानःसर्वशरीरगः ॥ ४० ॥ ज्ञानेंद्रियाणिपंचैवपंचकर्मेंद्रियाणिच ॥ प्राणादिपंचकंचैवधियाचसहितंमनः ॥ ४१ ॥ एतत्सूक्ष्मशरीरंस्यान्ममलिंगंयदुच्यते ॥ तत्रयाप्रकृतिःप्रोक्तासाराजन्द्विविधास्मृता ॥ ४२ ॥ सत्वात्मिकातुमायास्यादविद्यागुणमिश्रिता ॥ स्वाश्रयंयातुसंरक्षेत्सामायेतिनिगद्यते ॥ ४३ ॥ तस्यांयत्प्रतिबिंबंस्याद्बिंबभूतस्यचेशितुः ॥ सईश्वरःसमाख्यातःस्वाश्रयज्ञानवान्परः ॥ ४४ ॥

वकंसूक्ष्मशरीरंममभवति यल्लिंगसंज्ञकंभवतितदित्याह एतत्सूक्ष्ममितिइत्थंदेहत्रयस्वरूपमुक्त्वाजीवेश्वरविभागकारणमाह तत्रयाप्रकृतिरिति तत्रैकाशुद्धसत्वाभिधानासामायाद्वितीयामलिनसत्वप्रधानासाविद्येतिमायाविद्ययोर्भेदः ॥ ४२ ॥ तत्रयास्वाश्रयंरक्षेन्नावृणुयात्सामायेतिनिगद्यते ॥ ४३ ॥ तस्यामिति तस्यांस्वाश्रयाव्यामोहकारिण्यांशुद्धसत्वप्रधानायांमायायामीशितुःपरमात्मनोयत्प्रतिबिंबंपततितत्प्रतिबिंबमीश्वरःसमाख्यातःसचेश्वरःस्वाश्रयंव्यापकंब्रह्मतज्ज्ञानवान् भवतिमाययातदाधारब्रह्मणोनावरणात् ॥ ४४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

किंचतस्यव्यापकत्वात्कुत्रापितज्ज्ञानस्यावरणाभावात्ससर्वज्ञोभवति अचिंत्यमायाशक्तिमत्वात्सर्वकर्ताचसर्वानुग्रहकर्ताचभवतीत्यर्थः अविद्यायामिति मलिनसत्वप्रधानायामविद्यायांयत्प्रतिबिंबंतज्जीवसंज्ञंभवती त्युत्तरेणान्वयः ॥ ४५ ॥ तज्जीवसंज्ञंमलिनसत्वप्रधानाविद्ययातदाश्रयस्यस्वरूपभूतानंदस्यावरणात्सर्वदुःखाश्रयमसर्वज्ञमव्यापकंचभवतीत्यर्थः द्वयोरपीति द्वयोरपीश्वरजीवयोर्देहत्रयंपूर्वोक्तं भवति ईश्वरस्यावरणाभावेपिविक्षेपस्यसत्वात् अत्राविद्ययेत्यनेनमायाविद्ययोरुभयोरपिग्रहणं ॥ ४६ ॥ देहत्रयाभिमानेति उभयोरपिदेहत्रयाभिमानान्नामत्रयंभवतीत्यर्थः तत्रजीवस्यनामत्रयंवदति प्राज्ञस्त्विति कारणदेहाभिमानीयःसप्राज्ञः सूक्ष्मदेहाभिमानीतुतैजसः ॥ ४७ ॥ स्थूलदेहीति स्थूल

सर्वज्ञःसर्वकर्ताचसर्वानुग्रहकारकः ॥ अविद्यायांतुयत्किंचित्प्रतिबिंबंनगाधिप ॥ ४५ ॥ तदेवजीवसंज्ञंस्यात्सर्वदुःखाश्रयंपुनः ॥ द्वयोरपीहसंप्रोक्तंदेहत्रयमविद्यया ॥ ४६ ॥ देहत्रयाभिमानाच्चाप्यभून्नामत्रयंपुनः ॥ प्राज्ञस्तुकारणात्मास्यात्सूक्ष्मदेहीतुतैजसः ॥ ४७ ॥ स्थूलदेहीतुविश्वाख्यस्त्रिविधःपरिकीर्तितः ॥ एवमीशोपिसंप्रोक्तईशसूत्रविराट्पदैः ॥ ४८ ॥ प्रथमोव्यष्टिरूपस्तुसमष्ट्यात्मापरःस्मृतः ॥ सहिसर्वेश्वरःसाक्षाज्जीवानुग्रहकाम्यया ॥ ४९ ॥ करोतिविविधंविश्वंनानाभोगाश्रयंपुनः ॥ मच्छक्तिप्रेरितोनित्यंमयिराजन्प्रकल्पितः ॥ ५० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

देहाभिमानीतुविश्वसंज्ञकइत्यर्थः एवमीश्वरोपिदेहत्रयाभिमानादीशसूत्रविराट्पदैःसंप्रोक्तःकथितइत्यर्थः ॥ ४८ ॥ प्रथमइति प्रथमोजीवोव्यष्टिरूपोव्यष्टिदेहत्रयाभिमानीत्यर्थः परईश्वरस्तुसमष्टिःसमष्टिदेहाभिमानीत्यर्थः ईश्वरस्यमहिमानंवर्णयति सहिसर्वेश्वरइति तस्यस्वानुभवानंदेननिरंतरंनित्यतृप्तत्वेपिकेवलंजीवानुग्रहकाम्ययाजीवानांमोक्षोभवत्वितीच्छयानानाविधंविश्वंनानाभोगाश्रयंरचयतीतिकरुणासमुद्रईश्वरइत्यर्थः ॥ ४९ ॥ सोपीति हेराजन्सोपीश्वरोममब्रह्मरूपिण्यायामायाशक्तिस्तयाप्रेरितएवसर्वंकरोतियतःसईश्वरोमयिब्रह्मरूपिण्यांरज्जुसर्पवदेवकल्पितस्ततोमच्छक्त्यधीनएवेत्यर्थः ॥ ५० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेदेवीगीतायांद्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥ षट्पंचाशन्महापद्यैरपवादपुरःसरं ॥ महाघोरंविश्वरूपंदर्शितं चैतिकथ्यते ॥१॥ इत्थमध्यारोपमुक्त्वापवादमाह मन्मायेति हेपर्वतयया मन्मयाशक्त्या चराचरंसर्वंजगत्कृतंसापिमायामत्तामत्स्वरूपात्पृथङ्नास्तितस्यामयिकल्पितत्वेनमिथ्यात्वान्मिथ्यापदार्थस्य चाधिष्ठानसत्तातिरिक्तसत्ताभावात् तस्मादहमेवास्मिपरमार्थतोनान्यत्किंचिद्वस्त्वंतरमस्तीत्यर्थः ॥ १ ॥ ननुसर्वथाद्वैताभावेजगत्कथंभासतेइतिचेत्तत्राह व्यवहारेति · अनाद्यविद्याभ्रांतानांयोव्यवहारस्तत्दृशातत्दृष्ट्यामायाविद्येतिविश्रुताभवति तत्वदृष्ट्यातुब्रह्मदृष्ट्यातुसानैवास्तिकिंतुतत्वमेवकेवलमस्तीत्यर्थः नहिभ्रांतदृष्ट्यारज्जुसर्पवत्कारणाज्ञानसत्वेपिर

इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेदेवीगीतायांद्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥ देव्युवाच ॥ मन्मायाशक्तिसंक्लृप्तंजगत्सर्वंचराचरं ॥ सापिमत्तःपृथङ्मायानास्त्येवपरमार्थतः ॥ १ ॥ व्यवहारदृशासेयंविद्यामायेतिविश्रुता ॥ तत्वदृष्ट्यातुनास्त्येवतत्वमेवास्तिकेवलं ॥ २ ॥ साहंसर्वंजगत्सृष्ट्वातदंतःप्रविशाम्यहं ॥ मायाकर्मादिसहितागिरेप्राणपुरःसरा ॥ ३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ज्जुदृष्ट्याकिंचिदपितद्वर्ततइतिभावः तथाचश्रुतिः ननिरोधोनचोत्पत्तिर्नबद्धोनचसाधकः नमुमुक्षुर्नवैमुक्तइत्येषापरमार्थतेति तापनीयेचअसत्वमरजस्कमतमस्कममायमितिब्रह्मवर्णितं ॥ २ ॥ ननुयदिप्रपंचोमिथ्यातर्हितदंतःपातिजीवोपिमिथ्येतिवक्तव्यं तथाजीवस्यमिथ्यात्वेमोक्षदशायांतस्यावस्थानाभावेनस्वनाशार्थंकदापिजीवोनयत्नंकुर्यादितिमोक्षशास्त्रंव्यर्थमेवेतिचेत्तत्राह साहमिति हेगिरेमायाचाविद्या कर्माणिचतत्तत्प्राणिनां नानासंस्काराश्चतैःसहिताहमेवकूटस्थब्रह्मरूपासर्वंजगत्प्रथमतःसृष्ट्वातदंतस्तन्मध्येघटेआकाशवदादर्शेप्रतिबिंबवद्वाचिदाभासरूपेणप्रविशामि तत्रापिप्राणपुरःसराप्राणमग्रतःकृत्वाप्रविशामि ॥ ३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

किमर्थमितिचेत्तत्राह लोकांतरगतिरिति यद्यहंप्राणंपुरःसरंकृत्वाप्राणाभिमानंकृत्वानप्रवेक्ष्यामितार्हिममव्यापकत्वाल्लोकांतरगमनादिकंजननमरणादिव्यवहारंचकथंस्यान्नहिव्यापकस्यगमनागमनंदेहसंबंधोदेहत्यागश्चसंभवतिइतिहेतुनातात्सिद्ध्यर्थंप्राणपुरःसरंप्रविशामि तस्मिंश्च प्राणेस्वीकृतेसतितस्यदेहांतरप्रवेशेजन्मतत्त्यागेमरणंतथैवलोकांतरगतिश्चेतिसर्वंसिद्ध्यतीति अयंभावः नकेवलंजीवत्वंचिदाभासस्यैवयेनपूर्वोक्तंदूषणंभवेत् किंतर्हिअहंकूटस्थरूपिणीतथांतःकरणंतदाश्रयभूताविद्याचिदाभासश्चेतिचतुष्टयंमिलित्वाजीवत्वं तथाचज्ञानेनाविद्यांतःकरणचिदाभासानांनाशेपिकूटस्थब्रह्मांशस्यमुक्तावशेषान्नजीवस्यमोक्षार्थमप्रवृत्तिर्नमोक्षशास्त्रानर्थक्यमिति ननुतर्हितवैकत्वाज्जीवस्याप्येकत्वं

लोकांतरगतिर्नोचेत्कथंस्यादितिहेतुना ॥ यथायथाभवंत्येवमायाभेदास्तथातथा ॥ ४ ॥ उपाधिभेदाद्भिन्नाहंघटाकाशादयोयथा ॥ उच्चनीचादिवस्तूनिभासयन्भास्करःसदा ॥ ५ ॥ नदुष्यतितथैवाहंदोषैर्लिप्ता कदापिन ॥ मयिबुध्यादिकर्तृत्वमध्यस्यैवापरेजनाः ॥ ६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

स्यादितिचेत्तत्राह यथायथेति यथाव्यापकएकएवाकाशोघटाद्युपाधिभेदेनयथाभिद्यतेतथानिधानेकत्वस्वीकारेणाविद्यानामंतःकरणानांचभेदात्कूटस्थोपिभिद्यतइतिजीवबहुत्वमप्युपपन्नमेवेत्यर्थः तथाचश्रुतिः इंद्रोमायाभिःपुरुरूपईयतेयुक्ताह्यस्यहरयःशतादशेत्ययंवैहरयइति ॥४॥ ननुतर्हितवजगदंतःपातित्वेनतद्दोषेणदुष्टत्वमपिस्यात्तत्राह उच्चनीचादिवस्तूनीति यथासूर्यःसर्वाण्युच्चनीचादिवस्तूनिभासयन्नपिनदुष्यतितथैवाहंकदापिदोषैर्दुष्टानास्मीत्यर्थः ॥ ५ ॥ ननुसूर्यःसाक्षिभूतोनदुष्यतीतियुक्तं त्वंतुसकलकार्यकर्त्रीतिकर्तुर्दोषलेपोभविष्यत्येवेतिचेत्तत्राह मयिबुध्यादीति विमूढाबुध्यादिनिष्ठंकर्तृत्वमविवेकेनमय्यात्मन्यध्यस्यैवात्माकर्तेतिवदंतिनसुबुद्धयोविवेकिनः तथाचसूर्यवदहमपिसाक्षिण्येवनकर्त्रीतिभावः ॥ ६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

अज्ञानभेदइति जीवबहुत्ववदीश्वरमूर्तिबहुत्वमपिमायायाभेदान्मायाकार्यिणब्रह्मविष्ण्वाद्याकारभेदाद्भवतीति जीवेश्वरसिद्धिमुपसंहराति जीवेश्वर विभागश्चेति अज्ञानभेदाज्जीवसिद्धिर्मायाभेदादीश्वरसिद्धिरित्यर्थः ॥ ७ ॥ तत्रदृष्टांतमाह घटाकाशेति ॥ ८ ॥ ईश्वरबहुत्वंब्रह्मविष्ण्वादिरूपेश्वरबहुत्वमित्यर्थः ॥ ९ ॥ जीवभेदहेतुंविशदयति देहेंद्रियादीति ॥ १० ॥ हेधराधरपर्वत गुणानांयेवासनाभेदाःसात्विकाराजसा

वदंतिचात्माकर्मेतिविमूढानसुबुद्धयः ॥ अज्ञानभेदतस्तद्वन्मायायाभेदतस्तथा ॥ ७ ॥ जीवेश्वरविभागश्च कल्पितोमाययैवतु ॥ घटाकाशमहाकाशविभागःकल्पितोयथा ॥ ८ ॥ तथैवकल्पितोभेदोजीवात्मपरमात्मनोः ॥ यथाजीवबहुत्वंचमाययानस्वभावतः ॥ ९ ॥ तथेश्वरबहुत्वंचमाययानस्वभावतः ॥ देहेंद्रियादिसंघातवासनाभेदभेदिता ॥ १० ॥ अविद्याजीवभेदस्यहेतोर्नान्यःप्रकीर्तितः ॥ गुणानांवासनाभेदभेदितायाधराधर ॥ ११ ॥ मायासापरभेदस्यहेतुर्नान्यःकदाचन ॥ मयिसर्वमिदंप्रोतमोतंचधरणीधर ॥ १२ ॥ ईश्वरोहंचसूत्रात्माविराडात्माहमस्मिच ॥ ब्रह्माहंविष्णुरुद्रौचगौरीब्राह्मीचवैष्णवी ॥ १३ ॥ सूर्योहंतारकाश्चाहंतारकेशस्तथास्म्यहं ॥ पशुपक्षिस्वरूपाहंचांडालोहंचतस्करः ॥ १४ ॥ व्याधोहंक्रूरकर्माहंसत्कर्माहंमहाजनः ॥ स्त्रीपुंनपुंसकाकारोप्यहमेवनसंशयः ॥ १५ ॥ यच्चकिंचित्क्वचिद्वस्तुदृश्यतेश्रूयतेपिवा ॥ अंतर्बहिश्चतत्सर्वंव्याप्याहंसर्वदास्थिता ॥ १६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

स्तामसाश्चतैर्भेदितायामायासापरभेदस्यब्रह्मविष्ण्वादीश्वरभेदस्यहेतुर्नान्यइत्यर्थः इदंसूतसंहितांतर्गतसूतगीतायांस्पष्टंव्याख्यातंचतत्रमाधवाचार्यैः ॥ ११ ॥ यतएकमेवचैतन्यंसर्वात्मकंततोहंसर्वात्मकास्मीत्याह मयीति ओतंप्रोतंग्रथितमित्यर्थः ॥ १२ ॥ ईश्वरः कारणदेहाभिमानीलिंगदेहाभिमानीसूत्रात्माहिरण्यगर्भः विराट्स्थूलदेहाभिमानी ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ ॥ ७ ॥

शून्यंस्यादिति मयारूद्रूपयात्यक्तंशून्यमसदेवस्यादित्यर्थः ॥ १७ ॥ १८ ॥ अधिष्ठानातिरेकेणेति अधिष्ठानसत्तातिरेकेणेत्यर्थः यतएतत्कल्पितंजगत्तस्मान्मत्सत्तयैवसत्तावद्भवेनान्यथेत्यर्थः ॥ १९ ॥ समष्ट्यात्मेति सर्वाभिमानिविराट्स्वरूपंयथावदसीत्यर्थः ॥ २० ॥ पूजयंतश्चेति सर्वेषांभगवतीविराट्स्वरूपदर्शनोत्सुकत्वात्स्वाभिष्टसंपादनेप्रवृत्तस्यहिमालयस्यतद्वचः साधुसाध्वितिपूजयंतइत्यर्थः

नतदस्तिमयात्यक्तंवस्तुकिंचिच्चराचरं ॥ यद्यस्तिचेत्तच्छून्यंस्याद्वंध्यापुत्रोपमंहितत् ॥ १७ ॥ रज्जुर्यथासर्पमालाभेदैरेकाविभातिहि ॥ तथैवेशादिरूपेणभाम्यहंनात्रसंशयः ॥ १८॥ अधिष्ठानातिरेकेणकल्पितंतन्नभासते ॥ तस्मान्मत्सत्तयैवैतत्सत्तावन्नान्यथाभवेत् ॥ १९ ॥ हिमालयउवाच ॥ यथावदसिदेवेशिसमष्ट्यात्मवपुस्त्विदं ॥ तथैवद्रष्टुमिच्छामियदिदेविकृपामयि ॥ २० ॥ व्यासउवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वासर्वेदेवाःसविष्णवः ॥ ननंदुर्मुदितात्मानःपूजयंतश्चतद्वचः ॥२१ ॥ अथदेवमतंज्ञात्वाभक्तकामदुघाशिवा ॥ अदर्शयन्निजंरूपंभक्तकामप्रपूरिणी ॥ २२ ॥ अपश्यंस्तेमहादेव्याविराड्रूपंपरात्परं ॥ द्यौर्मस्तकंभवेद्यस्यचंद्रसूर्यौचचक्षुषी ॥ २३ ॥ दिशःश्रोत्रेवचोवेदाःप्राणोवायुःप्रकीर्तितः ॥ विश्वंहृदयमित्याहुःपृथिवीजघनंस्मृतं ॥ २४ ॥ नभस्तलंनाभिसरोज्योतिश्चक्रमुरस्थलं ॥ महर्लोकस्तुग्रीवास्याज्जनोलोकोमुखंस्मृतं ॥ २५ ॥ तपोलोकोरराटिस्तुसत्यलोकादधस्थितः ॥ इंद्रादयोबाहवःस्युःशब्दःश्रोत्रंमहेशितुः ॥ २६ ॥ ॥ छ ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ द्यौर्मस्तकमिति अत्रद्यौःशब्देनसर्वोर्ध्वःसत्यलोकोगृह्यते ॥ २३ ॥ वायुरेवैतस्यप्राणाः विश्वंसर्वात्मकमव्यक्तमित्यर्थः तदस्यरूपस्यहृदयं ॥ २४ ॥ नभस्तलंभुवर्लोकः ॥ २५ ॥ सत्यलोकादधस्थितस्तपोलोकोरराटिर्ललाटमित्यर्थः शब्दःश्रोत्रमिति योस्माकंश्रोत्रविषयःशब्दःसतस्यरूपस्यश्रोत्रंश्रोत्रेंद्रियंभवतीत्यर्थः पूर्वत्रदिशःश्रोत्रेइत्यत्रतुश्रोत्रशब्देनश्रोत्रेंद्रियाधारोगृह्यतइतिनपुनरुक्तिः ॥ २६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

नासत्यदस्त्रौअश्विनीकुमारौतावस्यरूपस्यनासेनासापुटेस्तः गंधस्तुघ्राणंघ्राणेंद्रियमित्यर्थः ॥२७॥ ब्रह्मस्थानंप्रजापतिचतुर्मुखस्थानंतदस्य भ्रूविजृंभोभ्रूविकासः आपोजलानितुतालुःरसनेंद्रियाधारोभवति तद्गतोरसस्तुजिव्हाभवति रसनेंद्रियंभवतीत्यर्थः ॥ २८॥ स्नेहकलाःस्त्री पुत्रादिस्नेहलेशाः स्वर्गसृष्टिरेवापांगमोक्षःकटाक्षइत्यर्थः ॥ २९ ॥ अधर्ममार्गस्तुपृष्ठभागइत्यर्थः ॥ ३० ॥ महेशितुर्महेश्वर्यादेव्या गिरयःपर्वताअस्थीनीत्यर्थः ॥ ३१ ॥ कौमारेति त्रिविधवयोगतिरित्यर्थः ॥३२॥ चंद्रमास्त्विति तुशब्दोमनइत्यत्रयोज्यःहेराजन्नूजन

नासत्यदस्त्रौनासेस्तोगंधोघ्राणंस्मृतोबुधैः॥ मुखमग्निःसमाख्यातोदिवारात्रीचपक्ष्मणी ॥ २७ ॥ ब्रह्मस्थानंभ्रूविजृंभोप्यापस्तालुःप्रकीर्तिताः॥ रसोजिव्हासमाख्यातायमोदंष्ट्राःप्रकीर्तिताः ॥ २८ ॥ दंताःस्नेहकलायस्यहासोमायाप्रकीर्तिता ॥ स्वर्गस्त्वपांगमोक्षःस्याद्व्रीडोर्ध्वोष्ठोमहेशितुः ॥ २९॥ लोभःस्यादधरोष्ठोस्यधर्ममार्गस्तुपृष्ठभूः ॥ प्रजापतिश्चमेढ्रंस्याद्यःस्त्रष्टाजगतीतले ॥ ३० ॥ कुक्षिःसमुद्रागिरयोस्थीनिदेव्यामहेशितुः ॥ नद्योनाड्यःसमाख्यातावृक्षाःकेशाःप्रकीर्तिताः ॥ ३१॥ कौमारयौवनजरावयोस्यगतिरुत्तमा ॥ बलाहकास्तुकेशाःस्युःसंध्येतेवाससीविभो ॥३२॥ राजन्श्रीजगदंबायाश्चंद्रमास्तुमनःस्मृतः ॥ विज्ञानशक्तिस्तुहरीरुद्रोंतःकरणंस्मृतं ॥३३॥ अश्वादिजातयःसर्वाःश्रोणिदेशेस्थिताविभो॥अतलादिमहालोकाःकट्यधोभागतांगताः ॥३४॥ एतादृशंमहारूपंददृशुःसुरपुंगवाः॥ ज्वालामालासहस्राढ्यंलेलिहानंचजिव्हया ॥ ३५ ॥

मेजयश्रीजगदंबायाश्चंद्रोमनोपिस्मृतइत्यर्थः तेनपूर्वोक्तेनेत्रमध्येगणितस्यचंद्रमसोमनस्त्वमपिबोधितमितिबोध्यं विज्ञानशक्तिर्बुद्धिःसाहरिः ॥३३॥ अतलादीति अतलादिपातालांतालोकायथायोग्यकट्यधोभागतोगताः कटिमारभ्यपादमूलपर्यंतंव्यवस्थिताइत्यर्थः तथाचश्रुतिः अग्निर्मूर्धाचक्षुषीचंद्रसूर्यौदिशःश्रोत्रेवाग्विवृताश्चवेदाः वायुःप्राणोहृदयंविश्वमस्यपद्भ्यांपृथिवीह्येषसर्वभूतांतरात्मेति ॥ ३४ ॥ जिव्हयासर्वंजगल्लेलिहानंस्वादयंतं ॥ ३५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

दंष्ट्रासुकटकटारावःकटकटेतिशब्दोयस्य ब्रह्मक्षत्रे ओदनोयस्य यस्यब्रह्मक्षत्रंचोभेभवतिओदनोमृत्युर्यस्योपसेचनामितिश्रुतेः ॥ ३६ ॥ ॥ ३७ ॥ हाहाकारंभयेनभीतत्वाच्चक्रिरेइत्यर्थः ॥ ३८ ॥ स्मरणंचगतमिति इयंजगदंबास्माकंपालयित्रीतिस्मरणमपितेषांगतंनष्टमित्यर्थः ॥३९॥ अथतइति विभोर्देव्याश्चतुर्दिक्षुयेमूर्तिमंतोवेदाःस्थितास्तेमूर्च्छितादेवान्मूर्च्छातोबोधयामासुर्व्युत्थापयामासुरित्यर्थः ॥ ४०॥

दंष्ट्राकटकटारावंवमंतंवन्हिमक्षिभिः ॥ नानायुधधरंवीरंब्रह्मक्षत्रौदनंचयत् ॥ ३६ ॥ सहस्रशीर्षनयनंसहस्रचरणंतथा ॥ कोटिसूर्यप्रतीकाशंविद्युत्कोटिसमप्रभं ॥ ३७॥ भयंकरंमहाघोरंहृदक्ष्णोस्त्रासकारकं ॥ ददृशुस्तेसुराःसर्वेहाहाकारंचचक्रिरे ॥३८॥ विकंपमानहृदयामूर्च्छामापुर्दुरत्ययां ॥ स्मरणंचगतंतेषांजगदंबेयमित्यपि ॥ ३९ ॥ अथतेयेस्थितावेदाश्चतुर्दिक्षुमहाविभो ॥ बोधयामासुरत्युग्रंमूर्च्छातोमूर्च्छितान्सुरान् ॥ ४० ॥ अथतेधैर्यमालंब्यलब्ध्वाचश्रुतिमुत्तमां ॥ प्रेमाश्रुपूर्णनयनारुद्धकंठास्तुनिर्जराः ॥ ४१ ॥ बाष्पगद्गदयावाचास्तोतुंसमुपचक्रिरे ॥ देवाऊचुः ॥ अपराधंक्षमस्वांबपाहिदीनांस्त्वदुद्भवान् ॥ ४२ ॥ कोपंसंहरदेवेशिसभयारूपदर्शनात् ॥ कातेस्तुतिःप्रकर्तव्यापामरैर्निर्जरैरिह ॥ ४३ ॥ स्वस्याप्यज्ञेयएवासौयावान्यश्चस्वविक्रमः ॥ तदर्वाग्जायमानानांकथंसविषयोभवेत् ॥ ४४ ॥ नमस्तेभुवनेशानिनमस्तेप्रणवात्मके ॥ सर्ववेदांतसंसिद्धेनमोह्रींकारमूर्तये ॥ ४५ ॥ यस्मादग्निःसमुत्पन्नोयस्मात्सूर्यश्चचंद्रमाः ॥ यस्मादोषधयःसर्वास्तस्मैसर्वात्मनेनमः ॥ ४६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ सभयाजातास्मइत्यर्थः ॥ ४३ ॥ स्वस्याप्यज्ञेयइति यावान्यत्परिमाणवान्यश्चयादृशस्तवस्वपराक्रमःसतवस्वस्याप्यज्ञेयएवैतादृशोसौतवपराक्रमोस्माकंतदर्वाक्जायमानानांकथंसविषयोभवेत्कथमपीत्यर्थः तथाचश्रुतिः अर्वाग्देवाअस्यविसर्जनेनाथाकोवेदयतआबभूवेति योस्याध्यक्षःपरमेव्योमन्सोअंगवेदयदिवानवेदेति ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ४७ ॥ यस्मात्संभूतोविधिरितिकर्तव्यतारूपस्तस्मैनमइत्यन्वयः ॥ ४८ ॥ सप्तप्राणार्चिषइति प्राणाश्चार्चिषश्चेतिद्वंद्वः सप्तशीर्षण्याः प्राणास्तस्मादेवभवंतीत्यर्थः तेषांचसप्तार्चिषोदीप्तयः स्वस्वविषयावद्योतनानि तथासप्तसमिधः सप्तविषयाविषयैर्हिप्राणाः समिध्यंते सप्तहोमास्त द्विषयविज्ञानानि यदस्यविज्ञानंतज्जुहोतीतिश्रुत्यंतरात्तथासप्तलोकाइंद्रियस्थानानि एतेयस्माज्जातास्तस्मैसर्वात्मनेनमः ॥ ४९ ॥ ५० ॥

यस्माच्चदेवाःसंभूताःसाध्याःपक्षिणएवच ॥ पशवश्चमनुष्याश्चतस्मैसर्वात्मनेनमः ॥ ४७ ॥ प्राणापानोव्री हियवौतपःश्रद्धाऋतंतथा ॥ ब्रह्मचर्यविधिश्चैवयस्मात्तस्मैनमोनमः ॥ ४८ ॥ सप्तप्राणार्चिषोयस्मात्समिधः सप्तएवच ॥ होमाःसप्ततथालोकास्तस्मैसर्वात्मनेनमः ॥ ४९ ॥ यस्मात्समुद्रागिरयःसिंधवःप्रचरंतिच ॥ य स्मादोषधयःसर्वारसास्तस्मैनमोनमः ॥ ५० ॥ यस्माद्यज्ञःसमद्भूतोदीक्षायूपश्चदक्षिणाः ॥ ऋचोयजूंपिसा मानितस्मैसर्वात्मनेनमः ॥ ५१ ॥ नमःपुरस्तात्पृष्ठेचनमस्तेपार्श्वयोर्द्वयोः ॥ अधउर्ध्वंचतुर्दिक्षुमातर्भूयोन मोनमः ॥ ५२ ॥ ॥ उपसंहरदेवेशिरूपमेतदलौकिकं ॥ तदेवदर्शयास्माकंरूपंसुंदरसुंदरं ॥ ५३ ॥ व्यास उवाच ॥ इतिभीतान्सुरान्दृष्ट्वाजगदंबाकृपार्णवा ॥ संहृत्यरूपंघोरंतद्दर्शयामाससुंदरं ॥ ५४ ॥ पाशांकुश वराभीतिधरंसर्वांगकोमलं ॥ करुणापूर्णनयनंमंदास्मितमुखांबुजं ॥ ५५ ॥ दृष्ट्वातत्सुंदरंरूपंतदाभीति विवर्जिताः ॥ शांतचित्ताःप्रणेमुस्तेहर्षगद्गदनिस्वनाः ॥ ५६ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेअष्टादश साहस्र्यांसंहितायांसप्तमस्कंधेदेवीगीतायांत्रयस्त्रिंशोध्यायः ॥ ३३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ५१ ॥ तथाचश्रुतिर्मुंडके यस्मादग्निःसमिधोयस्यसूर्यः सोमात्पर्जन्यओषधयःप्रजानामित्यादितस्माद्दचःसामयजूंषिदीक्षायज्ञाश्चसर्वे क्रतवोदक्षिणाश्चसंवत्सरोयजमानश्चलोकाःसोमोयत्रपवतेयत्रसूर्यइति ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ इतिश्री देवीभागवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेदेवीगीतायांत्रयस्त्रिंशोध्यायः ॥ ३३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

पंचाशतूपद्यवर्यैस्तुवैराग्यकथनोत्तरं ॥ ज्ञानमेवतुसंपाद्यमोक्षार्थमितिकथ्यते ॥१॥ दर्शितंविश्वरूपमनायासेनलब्धमस्माभिरितिमहज्ज्ञमस्तीति नमंतव्यमितिदेवान्प्रतिभगवतीप्राह कयूयमिति ॥ १ ॥ २ ॥ प्रकृतमिति ब्रह्मविद्योपदेशप्रकरणंहिप्रचलितंपूर्वंमध्येदेवैर्विश्वरूपदर्शनार्थं प्रार्थितासतीविश्वरूपंदर्शयामास उपसंहृतेतुविश्वरूपेपुनःप्रकृतंयदुपदेशप्रकरणंतच्छृण्वितिहिमालयंप्रतिभगवतीवदतीतिबोध्यं परमात्मात्रजी वतामिति अमूढोमूढइवव्यवहरन्नास्तेमाययैवेतिश्रुतेरित्यर्थः ॥३॥ वैराग्यार्थमाह क्रियाःकरोतीति ॥४॥ ननुसंस्कृतिःसुखदुःखसंस्कारः

श्रीदेव्युवाच ॥ कयूयंमंदभाग्यावैकेदंरूपंमहाद्भुतं ॥ तथापिभक्तवात्सल्यादीदृशंदर्शितंमया ॥ १ ॥ न वेदाध्ययनैर्योगैर्नदानैस्तपसेज्यया ॥ रूपंद्रष्टुमिदंशक्यंकेवलंमत्कृपांविना ॥ २ ॥ प्रकृतंशृणुराजेंद्रपरमा त्मात्रजीवतां ॥ उपाधियोगात्संप्राप्तःकर्तृत्वादिकमप्युत ॥ ३ ॥ क्रियाःकरोतिविविधाधर्माधर्मैकहेतवः ॥ नानायोनीस्ततःप्राप्यसुखदुःखैश्चयुज्यते ॥ ४ ॥ पुनस्तत्संस्कृतिवशान्नानाकर्मरतःसदा ॥ नानादेहान्समा प्नोतिसुखदुःखैश्चयुज्यते ॥ ५ ॥ घटीयंत्रवदेतस्यनविरामःकदापिहि ॥ अज्ञानमेवमूलंस्यात्ततःकामःक्रिया स्ततः ॥ ६ ॥ तस्मादज्ञाननाशाययतेतनियतंनरः ॥ एतद्धिजन्मसाफल्यंयदज्ञानस्यनाशनं ॥ ७ ॥ पुरुषा र्थसमाप्तिश्चजीवन्मुक्तदशापिच ॥ अज्ञाननाशनेशक्ताविद्यैवतुपटीयसी ॥ ८ ॥ ॥ ७ ॥

॥५॥ एतस्येति एतस्यजन्ममरणप्रबंधरूपस्यसंसारस्यविरामःसमाप्तिःकदापिनास्ति अद्यपर्यंतमनंतसृष्टिप्रलयेषुजातेष्वपिजीवसंसारस्यविद्य मानत्वात्इत्थंसंसारस्यानादिकालप्रवृत्तत्वमुक्त्वातन्नाशोपायप्रदर्शनार्थंतन्निदानमाह अज्ञानमेवेति ततःकामोऽविद्यातइच्छेत्यर्थः इच्छातः क्रियाभवतीत्यर्थः ॥६॥ यस्मादज्ञानमेवमूलंतस्मादित्याह एतद्धिजन्मेति तथाचश्रुतिः योह्यविदित्वात्मानमस्माल्लोकात्प्रैतिसकृपणइति ॥७॥ अज्ञाननाशनसाधनमाह विद्यैवेति ॥ ८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

तज्जमज्ञानजं कर्मनपटीयइत्यर्थः तत्रहेतुमाह विरोधाभावतइति ... धिकारंनाशयतितद्वदज्ञानजन्यकर्मणोप्यज्ञानरूपत्वान्नतेनाज्ञाने नकर्मणाविरोधइत्यर्थः कर्मणाज्ञाननाशेआशानैवभाव्यतांनैवकर्तव्येत्यर्थः ॥ कर्मणिदोषंवदति अनर्थदानीति ॥ १० ॥ अत्रसमुच्चयवादिमतमुत्थापयति कुर्वन्नेवेहेति कुर्वन्नेवेहकर्माणिजिजीविषेच्छतंसमाइतिश्रुत्यायावज्जीवंकर्मविहितं ज्ञानादेवहिकैवल्यमितिश्रुत्याज्ञानमपिसंपाद्यत्वेनेत्यत्रयावज्जीवश्रुतेःसंकोचेप्रमाणाभावाज्ज्ञानंकर्मचसमुच्चयेनयावज्जीवंपुरुषेणाश्रयणीयमित्यर्थः ॥ ११ ॥ नन्वज्ञाननाशेज्ञानस्यैवोपयोगात्कर्माकिंकरिष्यतीतिचेत्तत्राह ... यतामिति ज्ञानस्यसहायंभविष्यतिकर्मेत्यर्थः ॥१२ ॥ तस्माद्यावज्जीवंकर्मज्ञानंचाश्रयणी

नकर्मतज्जंनोपास्तिर्विरोधाभावतोगिरे ॥ प्रत्युताशाज्ञाननाशेकर्मणानैवभाव्यतां ॥ ९ ॥ अनर्थदानिकर्माणिपुनःपुनरुशंतिहि ॥ ततोरागस्ततोदोषस्ततोनर्थोमहान्भवेत् ॥ १० ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनज्ञानंसंपादयेन्नरः ॥ कुर्वन्नेवेहकर्माणीत्यतःकर्माप्यवश्यकं ॥ ११ ॥ ज्ञानादेवहिकैवल्यमतःस्यात्तत्समुच्चयः ॥ सहायतांव्रजेत्कर्मज्ञानस्यहितकारिच ॥ १२ ॥ इतिकेचिद्वदंत्यत्रतद्विरोधान्नसंभवेत् ॥ ज्ञानाद्धृद्ग्रंथिभेदःस्याद्धृद्ग्रंथौकर्मसंभवः ॥ १३ ॥ यौगपद्यंनसंभाव्यंविरोधात्तुततस्तयोः ॥ तमःप्रकाशयोर्यद्वद्यौगपद्यंनसंभवि ॥ १४ ॥

यमितिमतंकेचिदाहुरित्याह इतिकेचिदिति तत्खंडयति तद्विरोधादिति यदिज्ञानोत्तरंकर्मसंभवेत्तदाज्ञानकर्मणोःसमुच्चयोवक्तव्यःसतुनैवसंभवतितस्माद्यावज्जीवश्रुतेःसंकोचोज्ञानेनसहावस्थानविरोधाद्गलेपतितइत्यर्थः ननुकिमितिकर्मणोज्ञानेनसहावस्थानंनसंभवतितत्राह ज्ञानाद्धृद्ग्रंथीति हृदयस्यग्रंथिरंतःकरणात्मदेहतादात्म्यरूपस्तस्यज्ञानेनात्मसाक्षात्कारेणभेदोनाशःस्यात्तस्मिन्हृद्ग्रंथौमनुष्योहंब्राह्मणोहंपरलोकेच्छावानहमित्यादिरूपेसत्येवकर्मसंभवस्तादृशमधिकारिणमुद्दिश्यैवकर्मविधानात् तस्मात्तयोर्नैकत्रावस्थानंसंभवतीत्यर्थः ॥ १३ ॥ तदेवदृष्टांतपुरःसरंस्पष्टयति यौगपद्यमिति ततस्तस्माद्धेतोस्तयोर्ज्ञानकर्मणोस्तमःप्रकाशयोरिवविरोधाद्यौगपद्यंनसंभवतीतियावज्जीवश्रुतिरज्ञानिविषयकैवेतिभावः ॥ १४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

तर्हिकियत्पर्यंतंवैदिककर्ममर्यादेतिचेत्तत्राह तस्मात्सर्वाणीति यथाज्ञानेनसहविरोधाद्यावज्जीवश्रुतेःसंकोचस्तथाज्ञानांगेनसहापिविरोधा त्तस्याःश्रुतेर्यावद्वैराग्यादिप्राप्तिपर्यंतमितिसंकोचःकर्तव्यः तथाचचित्तशुद्ध्यंतमेवकर्माणिहेमहामतेसिद्धानितानिप्रयत्नतोतियत्नेनश्रद्धादिपुरः सरंचित्तशुद्धिपर्यंतंकुर्यादित्यर्थः ॥ १५ ॥ तस्यैवमर्यादामाह शमइति शमोंतरिंद्रियनिग्रहोदमोबाह्येंद्रियनिग्रहस्तितिक्षाशीतोष्णादि सहिष्णुत्वं वैराग्यमिहामुत्रफलभोगेविरागः सत्वसंभवोंतःकरणगतसत्वस्यशुद्धिः एतत्सिद्धिपर्यंतमेवकर्माणिनसततःपरमित्यर्थः ॥ १६ ॥

तस्मात्सर्वाणिकर्माणिवैदिकानिमहामते ॥ चित्तशुद्ध्यंतमेवस्युस्तानिकुर्यात्प्रयत्नतः ॥ १५ ॥ शमोदम स्तितिक्षाचवैराग्यंसत्वसंभवः ॥ तावत्पर्यंतमेवस्युःकर्माणिनततःपरं ॥ १६ ॥ तदंतेचैवसंन्यस्यसंश्रयेद्गु रुमात्मवान् ॥ श्रोत्रियंब्रह्मनिष्ठंचभक्त्यानिर्व्याजयापुनः ॥ १७ ॥ वेदांतश्रवणंकुर्यान्नित्यमेवमतंद्रितः ॥ त त्वमस्यादिवाक्यस्यनित्यमर्थंविचारयेत् ॥ १८ ॥ तत्वमस्यादिवाक्यंतुजीवब्रह्मैक्यबोधकं ॥ ऐक्येज्ञातेनिर्भ यस्तुमद्रूपोहिप्रजायते ॥ १९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तदंत्येककर्मत्यागस्तुसंन्यासेनैवकर्तव्योनान्यथेत्याह तदंतेचैवेति संन्यस्यसंन्यासाश्रमंगृहीत्वेत्यर्थः विधिनासंपादितकर्मणोविधिनैवत्यागस्ययु क्तत्वादितिभावः संन्यस्यश्रवणंकुर्यादितिवाक्यात्संन्यासोत्तरंश्रवणार्थंगुरुमाश्रयेत् आत्मवान्स्वाधीनांतःकरणइत्यर्थः श्रोत्रियमधीतवेदवे दार्थं ब्रह्मनिष्ठंब्रह्मानुभविनं निर्व्याजयानिष्कपटयाभक्त्या तथाचश्रुतिः यस्यदेवेपराभक्तिर्यथादेवेतथागुरौ तस्यैतेकथिताह्यर्थाःप्रकाशंतेमहा त्मनइति॥ १७ ॥ गुरुमाश्रित्यवेदांतश्रवणंनित्यमतंद्रितोनामालस्यादिदोषशून्यःकुर्यादित्याह वेदांतश्रवणमिति ॥ १८ ॥ किंतद्वाक्यवि चारेणफलंभवतितत्राह तत्वमस्यादीति मद्रूपोहीति ब्रह्मविद्ब्रह्मैवभवतीतिश्रुतेरित्यर्थः ॥ १९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

कथंवाक्यविचारणार्थमितिचेत्तत्राह पदार्थाव[illegible]र्थज्ञानस्यकारणत्वात्पूर्वंपदपदार्थंज्ञात्वावाक्यार्थंविचारयेदित्यर्थः तर्हिकोसावत्रपदार्थस्तत्राह तत्पदस्येति हेगिरेपर्वततत्वमसीतिवाक्यस्[illegible]तत्पदंतस्यार्थोहंसर्वेश्वरीपरिकीर्तितः तत्पदंभुवनेश्वर्याःषड्गुणैश्वर्यसंपन्नायाममवाचकमित्यर्थः॥२०॥ त्वंपदंतुजीववाचकमित्याह त्वंपदस्येति उभयोर्जीवेश्वरयोरैक्यमसिपदेनोच्यतइत्याह उभयोरिति॥२१॥ननुजीवेश्वरयोरत्यंतविरुद्धधर्मवतोः कथंश्रुत्याभेदःप्रतिपाद्यतेइतिचेद्भागत्यागलक्षणयेत्याह वाच्यार्थयोरिति वाच्यार्थयोर्जीवेश्वरयोर्विरुद्धधर्मवत्वादित्यर्थः जीवस्यासर्वज्ञत्वपरिच्छिन्नत्वादयोनिकृष्टधर्माईश्वरस्यसर्वज्ञत्वव्यापकत्वादयउत्कृष्टधर्मास्तथाचविरुद्धधर्मविशिष्टयोस्तयोरैक्यमभेदोनैवघटेतहइदंसत्यमित्यर्थः तर्हिकथमभेदःप्रतिपाद्यतइतिचेत्तत्राह लक्षणातइति यतोविरुद्धयोरैक्यंनघटतेतस्माच्छ्रुति

पदार्थावगतिःपूर्वंवाक्यार्थावगतिस्ततः॥ तत्पदस्यचवाक्यार्थोगिरेऽहंपरिकीर्तितः॥२०॥ त्वंपदस्यचवाच्यार्थोजीवएवनसंशयः॥ उभयोरैक्यमसिनापदेनप्रोच्यतेबुधैः॥२१॥ वाच्यार्थयोर्विरुद्धत्वादैक्यंनैवघटेतह॥ लक्षणातःप्रकर्तव्यातत्वमोःश्रुतिसंस्थयोः॥२२॥ चिन्मात्रंतुतयोर्लक्ष्यंतयोरैक्यस्यसंभवः॥ तयोरैक्यंतथाज्ञात्वास्वाभेदेनाद्वयोभवेत्॥२३॥ देवदत्तःसएवायमितिवल्लक्षणास्मृता॥ स्थूलादिदेहरहितोब्रह्मसंपद्यतेनरः॥२४॥ पंचीकृतमहाभूतसंभूतःस्थूलदेहकः॥ भोगालयोजराव्याधिसंयुतःसर्वकर्मणां॥२५॥

स्थयोस्तत्वमोस्तत्वंपदयोर्लक्षणाकर्तव्येत्यर्थः ॥ २२ ॥ ननुकस्मिन्नर्थेलक्षणाकर्तव्यातत्राह चिन्मात्रंत्विति सर्वज्ञत्वादिविशिष्टंब्रह्मचैतन्यमीश्वरोसर्वज्ञत्वादिविशिष्टंब्रह्मचैतन्यंजीवस्तत्रधर्मद्वयंविहायचिन्मात्रमेवभागत्यागलक्षणयाग्राह्यंतस्मिन्गृहीतेतयोर्लक्षणार्थयोरैक्यस्यसंभवोस्तीत्यर्थःननुतादृशाभेदज्ञानेनकिंभविष्यतितत्राह तयोरिति स्वाभेदेनतयोरैक्यंज्ञात्वाद्वयोभवेदिदंमहाफलमस्तीतिभावः॥२३॥ ननुलोकेभागत्यागलक्षणाक्वदृष्टेतिचेत्तत्राह देवदत्तःसएवेतिसोयंदेवदत्तइत्यत्रतत्कालविशिष्टदेवदत्तस्यैतत्कालविशिष्टदेवदत्तस्यभेदेपितत्कालवैशिष्ट्यैतत्कालवैशिष्ट्यरूपधर्मद्वयत्यागेनाविरुद्धांव्यक्तिभागत्यागलक्षणयागृहीत्वाभेदप्रत्यभिज्ञाक्रियतेइतितत्रलक्षणास्मृतादृष्टेत्यर्थः अनेनानुभवेनस्थूलादिदेहत्रयरहितोभवतीत्याह स्थूलादिति ॥ २४ ॥ देहत्रयंस्पष्टयति पंचीकृतेति ॥ २५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ५ ॥

 मिथ्यात्वेहेतुर्मायामयत्वतइति ॥ २६ ॥ २७ ॥ अंतःकरणेसुखदुःखादेरवबोधकइत्युक्तं ॥ २८ ॥ २९ ॥ देहत्रयेइति स्थूलसू
क्ष्मकारणदेहत्रयमध्येएवपंचकोशाअन्नमयप्राणमयमनोमयविज्ञानमयानंदमयाख्याअंतर्भूताभवंतीत्यर्थः ॥ ३० ॥ ततश्चदेहत्रयत्यागेनपंच
 कोशत्यागेसतिब्रह्मपुच्छंप्रतिष्ठेतिश्रुत्युक्तंवस्तुलभ्यतइत्यर्थः तदेवब्रह्मनेतिनेतीत्यादिवाक्यैःसर्वनिषेधावधित्वेनोच्यतइत्यर्थः ॥ ३१॥ इदं

मिथ्याभूतोयमाभातिस्फुटंमायामयत्वतः ॥ सोयंस्थूलउपाधिःस्यादात्मनोमेनगेश्वर ॥ २६ ॥ ज्ञानकर्मेंद्रि
ययुतंप्राणपंचकसंयुतं ॥ मनोबुद्धियुतंचैतत्सूक्ष्मंतत्कवयोविदुः ॥ २७ ॥ अपंचीकृतभूतोत्थंसूक्ष्मदेहोयमा
त्मनः ॥ द्वितीयोयमुपाधिःस्यात्सुखादेरवबोधकः ॥ २८ ॥ अनाद्यनिर्वाच्यमिदमज्ञानंतुतृतीयकः ॥ देहोय
मात्मनोभातिकारणात्मानगेश्वर ॥ २९ ॥ उपाधिविलयेजातेकेवलात्मावशिष्यते ॥ देहत्रयेपंचकोशाअंत
स्थाःसंतिसर्वदा ॥ ३० ॥ पंचकोशपरित्यागेब्रह्मपुच्छंहिलभ्यते ॥ नेतिनेतीत्यादिवाक्यैर्ममरूपंयदुच्यते ॥
॥३१॥ नजायतेम्रियतेतत्कदाचिन्नायंभूत्वानबभूवकश्चित् ॥ अजोनित्यःशाश्वतोयंपुराणोनहन्यतेहन्यमानेश
रीरे ॥३२॥ हंताचेन्मन्यतेहंतुंहतश्चेन्मन्यतेहतं ॥ उभौतौनविजानीतोनायंहंतिनहन्यते ॥३३॥ अणोरणीया
न्महतोमहीयानात्मास्यजंतोर्निहितोगुहायां ॥ तमक्रतुंपश्यतिवीतशोकोधातुप्रसादान्महिमानमस्य ॥३४॥
आत्मानंरथिनंविद्धिशरीरंरथमेवतु ॥ बुद्धिंतुसारथिंविद्धिमनःप्रग्रहएवच ॥ ३५ ॥ ॥ छ ॥

यद्ब्रह्मरूपंतन्नजायतेनोत्पद्यतेनवाम्रियतेतथायमात्माभूत्वानबभूवकिंतुअनुत्पन्नोनिरंतरंबभूवैवेत्यर्थः तत्रहेतुरजोनित्यइत्यादिः विकारत्रयनिषे
धेनषड्भावविकाराअपिप्रत्याख्यातावेदितव्याः ॥३२॥ ३३॥ अणोरिति अणुतोप्यणुतरःमहतोव्योमादेरपिमहत्तरः गुहायांबुद्धौनिहितः
स्थापितस्तत्रानुभवात् तस्यात्मनोमहिमानंसंधातुप्रसादाच्चित्तप्रसादादक्रतुःसंकल्पविकल्परहितःपश्यतिततोवीतशोकोभवतीत्यर्थः ॥३४॥ अ
थकटवल्युक्तरथरूपकल्पनामाह आत्मानमिति रथिनंरथस्वामिनमात्मानंविद्धि शरीरमेवरथंविद्धि मनःप्रग्रहमश्वाकर्षणरज्जुभूतंविद्धि ॥३५॥

इंद्रियाण्येवहयास्तस्मिन्रथेविद्वांसआहुः गोचरान्गंतव्यमार्गान्विषयान्[illegible]विषयेष्वेवनिरंतरमस्यगमनात् रथिनःपूर्वोक्तस्यविशिष्टंरूपमाह आत्मेंद्रियेति आत्माचिदाभासः इंद्रियाणिमनश्चेत्येतत्त्रितयविशिष्टंकूटस्थं[illegible]विशेषार्थात्तत्तादृशंकूटस्थंभोक्तेत्याहुर्भोक्तारंरथिनमाहुरित्यर्थः इतिशब्देनकर्मत्वस्याभिधानाद्वितीयाभावः ॥३६॥ एवंसतियस्तुपुरुषोविद्वानविवेकीभवतिअमनस्कोऽस्वाधीनमनाश्चभवतिसदाशुचिश्चसत्कर्मरहितइत्यर्थः सपुरुषोनतत्पदंपरमात्मपदंप्राप्नोतिकिंतर्हितंसंसारंचाधिगच्छतिसंसारंप्रत्येवगच्छतीत्यर्थः ॥३७॥ यस्तुतद्विपरीतोभवतितत्राह यस्त्विति यस्माद्भूयोनजायतेतत्पदमित्यर्थः ॥३८॥ किंतत्पदंतदाह विज्ञानसारथिरिति मदीयंयत्परमंपदं पद्यतेज्ञानिभिःप्राप्यतेय

इंद्रियाणिहयानाहुर्विषयांस्तेषुगोचरान् ॥ आत्मेंद्रियमनोयुक्तंभोक्तेत्याहुर्मनीषिणः ॥३६ ॥ यस्त्वविद्वान् भवतिचामनःस्कःसदाशुचिः ॥ नतत्पदमवाप्नोतिसंसारंचाधिगच्छति ॥ ३७ ॥ यस्तुविज्ञानवान्भवतिसमनस्कःसदाशुचिः ॥ सतुतत्पदमाप्नोतियस्माद्भूयोनजायते ॥३८ ॥ विज्ञानसारथिर्यस्तुमनःप्रग्रहवान्नरः ॥ सोध्वनःपारमाप्नोतिमदीयंयत्परंपदं ॥ ३९ ॥ इत्थंश्रुत्याचमत्याचनिश्चित्यात्मानमात्मना ॥ भावयेन्मामात्मरूपांनिदिध्यासनतोपिच ॥ ४० ॥ योगवृत्तेःपुरास्वस्मिन्भावयेदक्षरत्रयं ॥ देवीप्रणवसंज्ञस्य ध्यानार्थंमंत्रवाच्ययोः ॥ ४१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

न्मदीयंपरमरूपंसच्चिदानंदघनंतत्परमंपदमित्यर्थः ॥३९॥ उपसंहरतिइत्थमिति श्रुत्यावेदांतश्रवणेन मत्याश्रुतस्यमननेननिश्चित्यसंशयविपर्यासरहितंपरोक्षतोज्ञात्वासाक्षात्कारार्थमात्मनांतःकरणेनात्मरूपांमांनिदिध्यासनतएकाग्रचित्तवृत्याभावयेदित्यन्वयः ॥४०॥ इत्थंनिदिध्यासनाभ्यासेनयदासमाधियोग्यताचित्तस्यभवतितदासमाधेःपूर्वमित्थंध्यानंकृत्वासमाधिंकुर्यादित्याह योगवृत्तेरिति समाधिवृत्तेःपुरापूर्वंस्वस्मिन्स्वशरीरेदेवीप्रणवसंज्ञस्यमायाबीजमंत्रस्याक्षरत्रयंवक्ष्यमाणंभावयेत् मंत्रवाच्ययोर्मायाबीजमंत्रार्थयोःसमष्टिव्यष्ट्योर्ध्यानार्थमित्यर्थः ॥४१ ॥

तदेवाक्षरत्रयंतद्देवताभावनास्थानानित्याह हकारइति कारणात्माकारणदेहरूपईकारइत्यर्थः ह्रींकारोहंतुरीयकं अहंयत्तुरीयकंतद्ध्रींकार वाच्यमित्यर्थइतिदेवीवाक्यमेतत् तुरीयस्यवाचकोह्रींकारइतियावत् ॥ ४२ ॥ यथाव्यष्टिदेहेऽक्षरत्रयभावनाकृतातथैवसमष्टिदेहेपिकर्तव्ये त्याह एवंसमष्टीति अक्षरत्रयभावनांकृत्वासमष्टिव्यष्ट्योःपिंडब्रह्मांडयोरेकत्वन्यायेनैकत्वंभावयेदित्याह समष्टिव्यष्ट्योरिति ॥ ४३ ॥ इत्थं प्रथमतोभावनांकृत्वाततोदेवींध्यायेदित्याह समाधीति ॥४४॥ समाधिसामग्रीमाह प्राणापानाविति समौकृत्वाप्राणायामाभ्यासेनेत्यर्थः ॥४५॥

हकारःस्थूलदेहःस्याद्रकारःसूक्ष्मदेहकः ॥ ईकारःकारणात्मासौह्रींकारोहंतुरीयकं ॥ ४२ ॥ एवंसमष्टिदेहे पिज्ञात्वाबीजत्रयंक्रमात् ॥ समष्टिव्यष्ट्योरेकत्वंभावयेन्मतिमान्नरः ॥ ४३ ॥ समाधिकालात्पूर्वंतुभावयि त्वैवमादृतः ॥ ततोध्यायेन्निलीनाक्षोदेवींमांजगदीश्वरीं ॥ ४४ ॥ प्राणापानौसमौकृत्वानासाभ्यंतरचारिणौ ॥ निवृत्तविषयाकांक्षोवीतदोषोविमत्सरः ॥ ४५॥ भक्त्यानिर्व्याजयामुक्तोगुहायांनिःस्वनेस्थले ॥ हकारंवि श्वमात्मानंरकारेप्रविलापयेत् ॥ ४६ ॥ रकारंतैजसंदेवमीकारेप्रविलापयेत् ॥ ईकारंप्राज्ञमात्मानंह्रींकारे प्रविलापयेत् ॥४७॥ वाच्यवाचकताहीनंद्वैतभावविवर्जितं ॥ अखंडंसच्चिदानंदंभावयेत्तच्छिखांतरे ॥४८॥ इतिध्यानेनमांराजन्साक्षात्कृत्यनरोत्तमः ॥ मद्रूपएवभवतिद्वयोरप्येकतायतः ॥ ४९ ॥ ॥ ७७ ॥

विलापनप्रकारमाह हकारंविश्वमिति विश्वंवैश्वानरात्मकमित्यर्थः विश्वशब्दस्यवैश्वानरोपलक्षणत्वात्एवमुत्तरत्रापि रकारेइति रकारवाच्ये सूक्ष्मदेहेहकारवाच्यंस्थूलदेहंविलापयेदित्यर्थः ॥ ४६ ॥ ईकारेतद्वाच्येकारणदेहेसूक्ष्मदेहंविलापयेदित्यर्थः ह्रींकारेह्रींकारवाच्येब्रह्म णिईकारवाच्यंकारणदेहंविलापयेदित्यर्थः ॥ ४७ ॥ तच्छिखांतरेचैतन्याग्निदीपशिखांतरेइत्यर्थः तथाचश्रुतिः तस्याःशिखायामध्येप रमात्माव्यवस्थितइति ॥ ४८ ॥ एवंध्यानेनसाक्षात्कारोभवतितेनचमद्रूपएवभवतीत्याह इतिध्यानेनेति ॥ ४९ ॥ ॥ ७ ॥

ष्ट्वानाशकोभवेदित्यन्वयः विस्तरस्तुमत्कृतदेवीगीताबृहट्टीकायांद्रष्टव्यः ॥५०॥ इतिश्रीदे०स०चतुस्त्रिं०।।३४।। अर्धाधिकद्विषष्ट्यातु श्लोकानामत्रसादरं।। योगस्यमंत्रसिद्धेश्चसाधनंसम्यगुच्यते।।१।। पूर्वाध्यायोक्तेयोगयुक्त्यानयाद्दष्ट्वाममात्मानंपरात्परमितिवाक्येनात्मदर्शनेयोगस्यसाधनत्वमुक्तंतत्रकीदृशोयोगइतिपृच्छति योगंवदेति संवित्प्रदायकंब्रह्माकारसंवित्साधनमित्यर्थः।। १ ।।ऐक्यमिति जीवात्मनोरैक्यमभेदविषयकवृत्तिर्यासायोगशब्देनोच्यतइत्यर्थः।।२।।तत्प्रत्यूहास्तस्यावृत्तेःशत्रवःकेतेषट्तदाह कामक्रोधावितिएतेपदार्थाप्रसिद्धाएव।।३।।

योगयुक्त्यानयाद्दष्ट्वामामात्मानंपरात्परं ॥ अज्ञानस्यसकार्यस्यतत्क्षणेनाशकोभवेत् ॥ ५० ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेचतुस्त्रिंशोध्यायः ॥ ३४ ॥ हिमालयउ० ॥ योगंवदमहेशानिसांगंसंवित्प्रदायकं ॥ कृतेनयेनयोग्योहंभवेयंतत्वदर्शने ॥ १ ॥ नयोगोनभसःपृष्ठेनभूमौनरसातले ॥ ऐक्यंजीवात्मनोराहुर्योगंयोगविशारदाः ॥२॥ तत्प्रत्यूहाःषडाख्यातायोगविघ्नकरानघ ॥ कामक्रोधौलोभमोहौमदमात्सर्यसंज्ञकौ ॥ ३ ॥ योगांगैरेवभित्वातान्योगिनोयोगमाप्नुयुः॥ यमंनियममासनप्राणायामौततःपरं ॥ ४ ॥ प्रत्याहारंधारणाख्यंध्यानंसार्धंसमाधिना ॥ अष्टांगान्याहुरेतानियोगिनांयोगसाधने ॥ ५ ॥ अहिंसासत्यमस्तेयंब्रह्मचर्यंदयार्जवं ॥ क्षमाधृतिर्मिताहारःशौचंचेतियमादश ॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

योगांगैरिति योगांगैर्यमनियमादिभिर्वक्ष्यमाणैः प्रथमतस्तांश्छत्रून्भित्वानाशयित्वानंतरंयोगिनोयोगंतांवृत्तिंप्राप्नुयुरित्यर्थः योगांगान्याह यमिति ॥४॥५॥ अष्टस्वंगेषुप्रथमांगस्ययमस्यस्वरूपमाह अहिंसेति अहिंसापरपीडनाभावः सत्यंसत्यभाषणमस्तेयंचौर्यमात्रस्याभावः ब्रह्मचर्यंदर्शनंस्पर्शनंकेलिःकीर्तनंगुह्यभाषणं संकल्पोध्यवसायश्चक्रियानिर्वृतिरेवचेत्यष्टविधमैथुनत्यागः दयाभूतेषुकरुणा आर्जवंऋजुतासर्वापेक्षयास्वस्याल्पत्वज्ञानं क्षमापमानादिसहनशीलत्वंपृथिवीवत् धृतिःसर्वनाशेपिधीरता मिताहारोद्वौभागौपूरयेदन्नैस्तोयेनैकंप्रपूरयेत् मारुतस्यप्रचारार्थंचतुर्थमवशेषयेदिति रीत्याल्पाहारः शौचंबाह्याभ्यंतराशुद्धिः इतिदशसंख्यायमाइत्यर्थः ॥ ६ ॥ ॥७॥ ॥७॥

नियमस्वरूपमाह तपइति तपोविध्युक्तानुष्ठानंनकृच्छ्रादितस्यशरीरक्लेशकारित्वेनयोगोपकारकत्वाभावात् संतोषोनामप्रारब्धेनयदुपस्थापितंतेनैवचेतसस्तृप्तिः आस्तिक्यंवेददेवद्विजगुरुविश्वासः दानंयथाशक्तिसत्पात्रेद्रव्यत्यागः देवस्यपरमेश्वरस्यपूजनं सिद्धांतश्रवणंवेदांतश्रवणं ह्रीरकार्यकरणेलज्जा मतिःसत्कर्मसच्छास्त्रविषयेज्ञानं जपोगायत्रीप्रणवभुवनेश्वरीमंत्रप्रभृतिमंत्राणां हुतंनित्यहोमादि।।७।। आसनान्याह पद्मासनमिति ॥ ८ ॥ ९ ॥ व्युत्क्रमादिति पृष्ठदेशाद्धस्तद्वयंपरिवर्त्यानीयदक्षिणहस्तेनदक्षपादांगुष्ठंवामहस्तेनवामपादांगुष्ठंबध्नीयादित्यर्थः

तपःसंतोषआस्तिक्यंदानंदेवस्यपूजनं ॥ सिद्धांतश्रवणंचैवह्रीर्मतिश्चजपोहुतं ॥ ७ ॥ दशैतेनियमाःप्रोक्ता मयापर्वतनायक ॥ पद्मासनंस्वस्तिकंचभद्रंवज्रासनंतथा ॥ ८ ॥ वीरासनमितिप्रोक्तंक्रमादासनपंचकं ॥ ऊर्वोरुपरिविन्यस्यसम्यक्पादतलेशुभे ॥९॥ अंगुष्ठौचनिबध्नीयाद्धस्ताभ्यांव्युत्क्रमात्ततः ॥ पद्मासनमिति प्रोक्तंयोगिनांहृदयंगमं ॥ १० ॥ जानूर्वोरंतरेसम्यक्कृत्वापादतलेशुभे॥ ऋजुकायोविशेद्योगीस्वस्तिकंतत्प्रचक्षते ॥ ११ ॥ सीवन्याःपार्श्वयोर्न्यस्यगुल्फयुग्मंसुनिश्चितं ॥ वृषणाधःपादपार्ष्णिःपाणिभ्यांपरिबंधयेत् ॥ १२ ॥ भद्रासनमितिप्रोक्तंयोगिभिःपरिपूजितं ॥ ऊर्वोःपादौक्रमान्न्यस्यजान्वोःप्रत्यङ्मुखांगुली॥१३॥ करौविदध्यादाख्यातंवज्रासनमनुत्तमं ॥ एकंपादमधःकृत्वाविन्यस्योरुंतथोत्तरे ॥१४॥ ऋजुकायोविशेद्योगी वीरासनमितीरितं ॥ इडयाकर्षयेद्वायुंबाह्यंषोडशमात्रया ॥ १५ ॥ धारयेत्पूरितंयोगीचतुःषष्ट्यातुमात्रया॥ सुषुम्णामध्यगंसम्यक्द्वात्रिंशन्मात्रयाशनैः ॥ १६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥१०॥११॥सीवन्याइति सीवनीअंडाधःस्थाशिरा गुल्फौवृषणाधःस्थितौयौपादयोःपार्ष्णिभागौतौहस्ताभ्यांबंधयेत् ॥१२॥१३॥१४॥ ॥१५ ॥ इडयावामनासापुटेनषोडशमात्रयाषोडशप्रणवोच्चारणेनबाह्यंवायुमाकर्षयेत् यद्यपिमात्रात्रयोगशास्त्रोक्तापारिभाषिकीउक्तातथापितस्याअपिवायुपरिच्छेदएवतात्पर्यायेनवायुपरिच्छेदोभवतितद्ग्राह्यमित्यत्रतात्पर्यात् धारयेत् चतुःषष्टिसंख्यप्रणवोच्चारणपर्यंतंकुंभकंकुर्यादित्यर्थःपुनर्द्वात्रिंशत्प्रणवोच्चारणेनदक्षनासापुटेनविरेचयेदित्यर्थः ॥ १६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥१७॥ भूयोभूयः पुनःपुनः तस्य इडापिंगलादेः पिंगलेडादेः पुनरिडापिंगलादेः पुनःपिंगलेडादेः क्रमात्‌ बाह्यंवायुमेवंसमाचरेत्‌ गृण्हीयात्त्य जेचेत्यर्थः मात्राणांप्रणवसंख्यानामप्युत्तरोत्तरंवृद्धिः कर्तव्यातथाप्राणायामानामपिप्रथमतोद्वादशतदुत्तरंकतिचित्कालांनंतरंषोडशेत्येवंक्रमेणवृद्धिः कर्तव्येत्यर्थः ॥१८॥ सगर्भविगर्भभेदेनप्राणायामस्यद्वैविध्यमाह जपध्यानादिभिरिति स्वेष्टमंत्रजपध्यानसहितः प्राणायामः सगर्भस्तदपेतस्तद्रहितोविगर्भइत्यर्थः ॥१९॥ कनिष्ठमध्यमोत्तमभेदेनप्राणायामलक्षणमाह क्रमादभ्यस्यतइति प्राणायामेप्रथमतः स्वेदोद्गमोभवतिसो

नाड्यापिंगलयाचैवरेचयेद्योगवित्तमः ॥ प्राणायाममिमंप्राहुर्योगशास्त्रविशारदाः ॥ १७ ॥ भूयोभूयोक्रमात्तस्यबाह्यमेवंसमाचरेत्‌ ॥ मात्रावृद्धिःक्रमेणैवसम्यग्द्वादशषोडश ॥ १८ ॥ जपध्यानादिभिःसार्धंसगर्भंतंविदुर्बुधाः ॥ तदपेतंविगर्भंचप्राणायामंपरेविदुः ॥१९॥ क्रमादभ्यस्यतःपुंसोदेहेस्वेदोद्गमोधमः ॥ मध्यमःकंपसंयुक्तोभूमित्यागःपरोमतः ॥ २०॥ उत्तमस्यगुणावाप्तिर्यावच्छीलनमिष्यते ॥ इंद्रियाणांविचरतांविषयेषुनिरर्गलं ॥ २१ ॥ बलादाहरणंतेभ्यःप्रत्याहारोभिधीयते ॥ अंगुष्ठगुल्फजानूरुमूलाधारलिंगनाभिषु ॥ २२ ॥ हृद्ग्रीवाकंठदेशस्तुलंबिकायांततोनसि ॥ भ्रूमध्येमस्तकेमूर्ध्निद्वादशांतेयथाविधि ॥२३॥

धमः प्राणायामः कंपसंयुक्तोमध्यमः भूमित्यागोभवतियस्मिन्‌प्राणायामेसउत्तमः भूमित्यक्त्वासनमुपर्येवतिष्ठतियदातदासभूमित्यागसंप्रदायः तदुक्तं भूमित्यागंतनोस्तनोतिपरइति ॥२०॥ उत्तमप्राणायामसिद्धिपर्यंतंप्राणायामेकृतेसतिफलमाह उत्तमस्येति गुणावाप्तिः वपुःप्रकाशोज्वलनस्यदीप्तिरल्पाशताचैवतनोर्लघुत्वमित्यादिगुणानामवाप्तिर्भवति यावत्पर्यंतंशीलनमभ्यासइष्यतेतावत्पर्यंतमुत्तरोत्तरगुणावृद्धिरेवभवतीत्यर्थः प्रत्याहारमाह इंद्रियाणामिति विषयेषुविचरतामिंद्रियाणांतेभ्योनिरर्गलंनिर्विघ्नंयदाहरणंसप्रत्याहारः ॥ २१ ॥ धारणामाह अंगुष्ठेति ॥ २२ ॥ २३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

धारणमिति अंगुष्ठाद्यवयवेषु यत्प्राणवायोर्धारणं निरोधः सा धारणेत्यर्थः एतादृशो वायुः स्वाधीनत्वेपेक्षित इति भावः ध्यानमाह समाहितेति अं
तःकरणं चैतन्यांतर्वर्ति ध्यानेन कृत्वा तस्मिन्नात्मनि अभीष्टदेवानां यत्ध्यानं तत् ध्यानशब्देनोच्यत इत्यर्थः ॥ २४ ॥ समत्वभावनाद्वयोरैक्य
भावना संप्रज्ञातसमाधिनैव भवतीति समत्वभावनाशब्देन संप्रज्ञातसमाधिरुच्यते अत एव योगसूत्रे तद्भाष्ये च संप्रज्ञातसमाधेरेवाष्टसु योगांगेषु ग्र
हणं निर्विकल्पकसमाधिस्त्वंगिभक्तीत्युक्तं ॥ २५ ॥ इत्थमष्टांगयोगमभिधायाधुना शरीरे नाडिस्थानानि आधारचक्रस्वरूपाणि तत्ध्यानफ

धारणंप्राणमरुतोधारणेतिनिगद्यते ॥ समाहितेनमनसाचैतन्यांतरवर्तिना ॥ २४ ॥ आत्मन्यभीष्टदेवानां
ध्यानंध्यानमिहोच्यते ॥ समत्वभावनानित्यंजीवात्मपरमात्मनोः ॥ २५ ॥ समाधिमाहुर्मुनयःप्रोक्तमष्टांग
लक्षणं ॥ इदानींकथयेतेहंमंत्रयोगमनुत्तमं ॥ २६ ॥ विश्वंशरीरमित्युक्तंपंचभूतात्मकंनग ॥ चंद्रसूर्याग्नितेजोभिर्जीवब्रह्मैक्यरूपकं ॥ २७ ॥ तिस्रःकोटयस्तदर्धेनशरीरेनाडयोमताः ॥ तासुमुख्यादशप्रोक्तास्ताभ्यस्तिस्रोव्यवस्थिताः ॥ २८ ॥ प्रधानामेरुदंडेत्रचंद्रसूर्याग्निरूपिणी ॥ इडावामेस्थितानाडीशुभ्रातुचंद्ररूपिणी ॥ २९ ॥ शक्तिरूपातुसानाडीसाक्षादमृतविग्रहा ॥ दक्षिणेयापिंगलाख्यापुंरूपासूर्यविग्रहा ॥ ३० ॥

लानि चोपदिशति इदानीं कथयेतेहमिति मंत्रयोगं मंत्राणां शारदातिलकोक्तच्छिन्नादिदोषदुष्टानां मंत्राणां सिद्धिप्रदं योगमित्यर्थः ॥ २६ ॥
विश्वं शरीरमिति पिंडब्रह्मांडयोरेकत्वाच्छरीरमिदं विश्वमेव भवति ब्रह्मांडमेव भवति तदपि पंचभूतात्मकं चंद्रसूर्याग्निभिर्युक्तं जीवब्रह्मैक्यरूप
कं यथा भवति तथेदमप्यस्तीत्याह पंचभूतेति ॥ २७ ॥ तदर्धेन कोट्यर्धेन सार्धत्रिकोट्य इत्यर्थः ॥ २८ ॥ प्रधाना सुषुम्ना नाडी मेरुदंडे
पृष्ठस्थवंशे स्थिता मूलाधारमारभ्य पृष्ठवंशमार्गेण ब्रह्मरंध्रपर्यंतं गतेत्यर्थः तस्या वामे इडा दक्षिणे पिंगला अस्तीत्याह इडावामे इति ॥ २९ ॥
शक्तिरूपा प्रकृतिरूपा ॥ ३० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

तस्यामध्येसुषुम्नायामध्येविचित्राख्येचित्राख्यनाड्यामित्यर्थः सुषुम्नामूलदेशेविज्ञनाड्यस्तीति तस्यामध्येतुचित्राख्यानाडीसूक्ष्मातुवर्ततइतिवचनेनतंत्रांतरेउक्तं ॥३१॥ मध्येइति चित्रानाडीमध्येइत्यर्थः हरात्माबिंदुनादकं आत्मामायाहकाररेफइकारबिंदुनादात्मकमित्यर्थः ॥३२॥ शिखाकारादीपशिखाकारा॥३३॥ हेमरूपाभंपीतवर्णं वादिसांतचतुर्दलं चतुर्दलेषुवशषसइतिचत्वारोवर्णाभवंतीत्यर्थः॥३४॥

सर्वतेजोमयीसातुसुषुम्नावन्हिरूपिणी ॥ तस्यामध्येविचित्राख्येइच्छाज्ञानक्रियात्मकं ॥ ३१॥ मध्येस्वयंभूलिंगंतुकोटिसूर्यसमप्रभं ॥ तदूर्ध्वेमायाबीजंतुहरात्माबिंदुनादकं ॥ ३२॥ तदूर्ध्वेतुशिखाकाराकुंडलीरक्तविग्रहा ॥ देव्यात्मिकातुसाप्रोक्तामदभिन्नानगाधिप ॥ ३३ ॥ तद्बाह्येहेमरूपाभंवादिसांतचतुर्दलं ॥ द्रुतहेमसमप्रख्यंपद्मंतत्रविचिंतयेत् ॥ ३४ ॥ तदूर्ध्वेत्वनलप्रख्यंषड्दलंहीरकप्रभं ॥ बादिलांतषडर्णेनस्वाधिष्ठानमनुत्तमं ॥३५॥ मूलमाधारषट्काणांमूलाधारंततोविदुः ॥ स्वशब्देनपरंलिंगंस्वाधिष्ठानंततोविदुः ॥ ३६ ॥ तदूर्ध्वेनाभिदेशेतुमणिपूरंमहाप्रभं ॥ मेघाभंविद्युदाभंचबहुतेजोमयंततः ॥ ३७ ॥ मणिवद्भिन्नंतत्पद्मंमणिपद्मंतथोच्यते ॥ दशभिःश्चदलैर्युक्तंडादिफांताक्षरान्वितं ॥ ३८ ॥ विष्णुनाधिष्ठितंपद्मंविष्ण्वालोकनकारणं ॥ तदूर्ध्वेनाहतंपद्ममुद्यदादित्यसन्निभं॥ ३९ ॥ कादिठांतदलैरर्कपत्रैश्चसमधिष्ठितं ॥ तन्मध्येबाणलिंगंतुसूर्यायुतसमप्रभं ॥ ४० ॥ शब्दब्रह्ममयंशब्दानाहतंतत्रदृश्यते ॥ अनाहताख्यंतत्पद्मंमुनिभिःपरिकीर्तितं ॥ ४१ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

बादिलांतेति बकारादिलकारांतषड्वर्णैर्युक्तमित्यर्थः ॥ ३५ ॥स्वशब्देनपरंलिंगंतस्याधिष्ठानंयतस्तस्मात्स्वाधिष्ठानमित्युच्यतइत्यर्थः ॥३६॥३७॥ डादिफांताक्षरैर्युक्तमित्यर्थः ॥३८॥३९॥ अर्कपत्रैर्द्वादशपत्रैर्युक्तं ककारादिठकारांतानिद्वादशाक्षराणिदलेषुज्ञेयानि ॥४०॥ शब्दानाहतं अनाहतोनामताडनंविनापिजायमानःशब्दः सोनाहतः शब्दोयस्मिंस्तच्छब्दानाहतंवाह्निताग्न्यादित्वात्साधुः॥४१ ॥

पुरुषाधिष्ठितंरुद्राधिष्ठितमित्यर्थः ॥ ४२ ॥ स्वरैःषोडशभिरिति षोडशपत्रेषुषोडशस्वराइत्यर्थः जीवस्यहंसस्यपरमात्मनोवलोक नाज्जीवंयस्माद्विशुद्धंतनुतेसतोविशुद्धमित्यन्वयः तत्रानाहतंचक्रंहृदयेविशुद्धिचक्रंकंठेआज्ञाचक्रंभ्रूमध्येइतितुग्रंथांतरादवसेयं अनाहतः शब्दोमध्यमवाणीत्यादिज्ञेयः ॥ ४३ ॥ तदूर्ध्वंतुभ्रूमध्येइत्यर्थः ॥ ४४ ॥ आज्ञासंक्रमणमिति तस्मिंस्थलेविहितचित्तस्यपुरुषस्य सर्वपदार्थसाक्षात्कारेणैवंभूतमेवंवर्ततेएवंभविष्यतीतिज्ञानेनाज्ञायाइतःपरंत्वयैवंकर्तव्यमितिपरमेश्वराज्ञायाःसंक्रमणंभवतितेनहेतुनातदाज्ञाचक्र

आनंदसदनंतत्तुपुरुषाधिष्ठितंपरं ॥ तदूर्ध्वंतुविशुद्धाख्यंदलषोडशपंकजं ॥४२॥ स्वरैःषोडशभिर्युक्तंधूम्रव र्णंमहाप्रभं ॥ विशुद्धंतनुतेयस्माज्जीवस्यहंसलोकनात् ॥ ४३ ॥ विशुद्धंपद्ममाख्यातमाकाशाख्यंमहाद्भुतं ॥ आज्ञाचक्रंतदूर्ध्वंतुआत्मनाधिष्ठितंपरं ॥ ४४ ॥ आज्ञासंक्रमणंतत्रतेनाज्ञेतिप्रकीर्तितं ॥ द्विदलंहक्षसंयुक्तं पद्मंतत्सुमनोहरं ॥ ४५ ॥ कैलासाख्यंतदूर्ध्वंतुरोधिनीतुतदूर्ध्वतः ॥ एवंत्वाधारचक्राणिप्रोक्तानितवसुव्रत ॥ ४६ ॥ सहस्रारयुतंबिंदुस्थानंतदूर्ध्वमीरितं ॥ इत्येतत्कथितंसर्वंयोगमार्गमनुत्तमं ॥ ४७ ॥ आदौपूरक योगेनाप्याधारेयोजयेन्मनः ॥ गुदमेढ्रांतरेशक्तिस्तामाकुंच्यप्रबोधयेत् ॥ ४८ ॥ ॥ ७ ॥

मितिकीर्तितमित्यर्थः हक्षवर्णद्वयसंयुतपत्रद्वययुक्तमित्यर्थः ॥४५॥ तदूर्ध्वंकैलासचक्रंतदूर्ध्वंरोधिनीचक्रमित्यर्थः अनयोःस्वरूपंमत्कृतदे वीगीताबृहट्टीकायांद्रष्टव्यं ॥ ४६ ॥ सर्वोपरिविद्यमानंसहस्रारंचक्रमाह सहस्रारेति बिंदुस्थानंपरमात्मास्थानमित्यर्थः इत्येतदि ति पूर्वोक्तप्रकारेणैतत्सर्वंज्ञात्वेतिशेषः ॥ ४७ ॥ ज्ञात्वाकिंकर्तव्यंतत्राह आदाविति प्रथमतःपूरकयोगेनबाह्यवायुमाकृष्यकुंभकं कृत्वास्वमनोवायुसहितंमूलाधारेयोजयेत्स्थापयेदित्यर्थः अनंतरंगुदस्यमेढ्रस्यालिंगस्य मध्यमूलाधारचक्रेयाशक्तिः विद्यमानास्थितातांशक्ति कुंडलिनीमाकुंच्यमूलाधारमतवायुनापीडयित्वाप्रबोधयेदुत्थापयेदित्यर्थः ॥ ४८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

लिंगभेदेति तामुत्थाप्यलिंगभेदक्रमेण पूर्वोक्तचक्रगततत्तेजोमयस्वयंभ्वादिलिंगानांभेदोभेदनंतन्मार्गेणनयनंतत्क्रमेणैवतांकुंडलिनींशक्तिं बिंदुचक्रेसहस्रारंतत्प्रापयेत् शंभुनेति सहस्रारपद्मस्थितेनशंभुनातांकुंडलिनीमेकीभूतांसंगतांविभावयेदित्यर्थः ॥४९॥ तत्रोत्थितेति तत्रशिवशक्त्योःसंगमेयदुत्थितममृतंद्रुतलाक्षासमानवर्णतदमृतंतांकुंडलिनींपाययित्वातेनामृतेनआनंदरसरूपेणतांतृप्तांकृत्वेत्यर्थः ॥५०॥ षट्चक्रेति पूर्वोक्तानियानिषट्चक्राणितच्चक्रस्थितादेवतालिंगरूपाअमृतधारयाशिवशक्तिसमागमोत्थानंदरसरूपामृतवृष्ट्यासंतर्प्यपुनस्तेनैवमार्गेणम

लिंगभेदक्रमेणैवबिंदुचक्रंचप्रापयेत् ॥ शंभुनातांपरांशक्तिमेकीभूतांविचिंतयेत् ॥ ४९ ॥ तत्रोत्थितामृतंयत्तुद्रुतलाक्षारसोपमं ॥ पाययित्वातुतांशक्तिंमायाख्यांयोगसिद्धिदां ॥ ५० ॥ षट्चक्रदेवतास्तत्रसंतर्प्यामृतधारया ॥ आनयेत्तेनमार्गेणमूलाधारंततःसुधीः ॥५१ ॥ एवमभ्यस्यमानस्याप्यहन्यहनिनिश्चितं ॥ जरामरणदुःखाद्यैर्मुच्यतेभवबंधनात् ॥ ५२ ॥ पूर्वोक्तदूषितामंत्राःसर्वेसिध्यंतिनान्यथा ॥ येगुणाःसंतिदेव्यास्तेजगन्मातुर्यथातथा ॥ ५३ ॥ तेगुणाःसाधकवरेभवंत्येवनचान्यथा ॥ इत्येवंकथितंतातवायुधारणमुत्तमं ॥ ५४ ॥ इदानींधारणाख्यंतुशृणुष्वावहितोमम ॥ दिक्कालाद्यनवच्छिन्नदेव्यांचेतोविधायच ॥ ५५ ॥ तन्मयोभवतिक्षिप्रंजीवब्रह्मैक्ययोजनात् ॥ अथवासमलंचेतोयदिक्षिप्रंनसिध्यति ॥ ५६ ॥ तदावयवयोगेनयोगीयोगान्समभ्यसेत् ॥ मदीयहस्तपादादावंगेतुमधुरेनग ॥ ५७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

स्तकंनीताकुंडलिनी तेनैवमार्गेणमूलाधारंतांकुंडलींनिनयेदित्यर्थः ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ पूर्वोक्तेति छिन्नादिदोषदूषितामंत्राअनेनयोगेनसिध्यंतीत्यर्थः तदुक्तंशारदातिलके इत्यादिदोषदुष्टांस्तान्मंत्रानात्मनियोजयेत् शोधयेद्द्रुतपवनोबद्धयायोनिमुद्रयेति ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ प्रसंगेनधारणास्वरूपंपूर्वमुक्तमेवविषयभेदेनविशदयति इदानीमिति पूर्वमष्टांगयोगनिरूपणेवायुधारणोक्तात्रतुचित्तस्यधारणोच्यतेइत्यर्थः अर्थःस्पष्टएव ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ५८ ॥ इत्थंध्यानयोगकरणेयस्ययावद्योग्यतानास्तितावत्पर्यंतंतेनपुरुषेणाकिंकर्तव्यमितिचेत्तत्राह यावन्मनइति ॥ ५९ ॥ ६० ॥

॥ ६१ ॥ ६२ ॥ विस्तरस्तुमत्कृतदेवीगीताबृहट्टीकायांद्रष्टव्यः ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेपंचात्रिंशोध्यायः ॥ ३५ ॥

 त्रिंशच्छ्लोकैर्मुख्यतत्वंब्रह्मरूपंतुवर्ण्यते ॥ ब्रह्मविद्यादुर्लभेतियथावदभिधीयते ॥१॥ अत्रार्धश्लोकोप्यधिकः एतादृशंयोगंसाधयित्वायस्तुध्येयं तद्वर्णयति श्रीदेव्युवाचेति अत्राविःसन्निहितामित्यादिब्रह्मैवेदंविश्वंवरिष्ठमित्यंताःश्रुतयोमुंडकोपनिषदिअन्यूनानतिरिक्ताःसंतिताश्चश्रुतयो

चित्तंसंस्थापयेन्मंत्रीस्थानस्थानजयात्पुनः ॥ विशुद्धचित्तसर्वस्मिन्रूपेसंस्थापयेन्मनः ॥ ५८ ॥ यावन्मनोलयंयातिदेव्यांसंविदिपर्वत ॥ तावदिष्टमनुंमंत्रीजपहोमैःसमभ्यसेत् ॥ ५९ ॥ मंत्राभ्यासेनयोगेनज्ञेयज्ञानायकल्पते ॥नयोगेनविनामंत्रोनमंत्रेणविनाहिसः॥६०॥ द्वयोरभ्यासयोगोहिब्रह्मसंसिद्धिकारणं॥ तमःपरिवृतेगेहेघटोदीपेनदृश्यते ॥६१॥ एवंमायावृतोह्यात्मामनुनागोचरीकृतः॥ इतियोगविधिःकृत्स्नःसांगःप्रोक्तोनयाधुना॥६२॥ गुरूपदेशतोज्ञेयोनान्यथाशास्त्रकोटिभिः॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेपंचत्रिंशोध्यायः॥३५॥ श्रीदेव्युवाच॥ इत्यादियोगयुक्तात्माध्यायेन्मांब्रह्मरूपिणीं॥ भक्त्यानिर्व्याजयाराजन्नासनेसमुपस्थितः ॥१॥ आविःसंनिहितंगुहाचरंनाममहत्पदं ॥ अत्रैतत्सर्वमर्पितमेजत्प्राणन्निमिषच्चयत् ॥२॥

भगवत्पादैःश्रीमच्छंकराचार्यैर्व्याख्याताएवमुंडकोपनिषद्भाष्ये ततस्तासांव्याख्यानंसंक्षेपेणैवक्रियते आविरिति आविःशब्दोनिपातः प्रकाशवाचि ब्रह्मविश्वोपलब्ध्यात्मनाप्रकाशमानमेवसदेतिभावयेदित्यर्थः सन्निहितमतिसमीपवर्ति गुहायांबुद्धौचरतितत्रोपलभ्यतेसर्वव्यापकमपीतिगुहाचरंनाम ॥ १ ॥ पद्यतेसर्वैर्मुनिभिर्योगादिसाधनैःप्राप्यतेइतिपदं महच्चतत्पदंचेतिमहत्पदं यत्रास्मिन्ब्रह्मणिसर्वमाकाशादि समर्पितंस्थापितंकल्पितमित्यर्थः ततस्तस्यमिथ्यात्वादिदमेवसर्वैःप्राप्यमित्यर्थः किंकिमत्रसमर्पितंतदाह एजदिति एजच्चलत्पक्ष्यादि प्राणत्
प्राणितीतिप्राणत्प्राणन्मनुष्यादि निमिषच्चयत्निमेषादिक्रियावच्चानिमिषंचशब्दात्तत्सर्वंब्रह्मण्येवसमर्पितमित्यर्थः ॥२॥ ॥७॥

एतज्ज्ञानथेति भगवतीवदति हेदेवाएतन्मद्रूपंब्रह्मजानथावगच्छथ सदसद्वरेण्यंसत्कारणंमायासत्कार्यंजगत्तदुभयापेक्षयावरेण्यंश्रेष्ठं प्रजानां लोकानांविज्ञानात्परंतज्ज्ञानाविषयइत्यर्थः यतोवरिष्ठंश्रेष्ठंततोनसर्वबुद्धिगम्यमित्यर्थः यदर्चिमत्सूर्यादितेजसामपिप्रकाशकं यतस्ततोतिशय दीप्तिमदित्यर्थः यस्मिन्भूरादयोलोकास्तन्निवासिजनालोकिनश्चनिहिताःस्थापिताःकल्पिताइत्यर्थः ॥ ३ ॥ तदेतदिति तदेतत्सर्वाश्रयमक्ष रंब्रह्मसप्राणस्तदुतदेववाङ्मनोपितदेतत्सत्यमवितथमतोमृतंतद्वेद्धव्यंमनसाशरेणताडयितव्यंमनःसमाधानंतत्रकर्तव्यमित्यर्थः ॥४॥ कथंवेद्ध व्यंतदुच्यते धनुरिति औपनिषदमुपनिषद्भिर्बोधितं महास्त्रंचेतिमहत्तदस्त्रंचेतिमहास्त्रंधनुर्गृहीत्वादायतथोपासाभिर्निशितंसंतताभिध्यानेनतनू

एतज्ज्ञानथसदसद्वरेण्यंपरंविज्ञानाद्यद्वरिष्ठंप्रजानां ॥ यदर्चिमद्यदणुभ्योणुचयस्मिंल्लोकानिहितालोकिन
श्च ॥ ३ ॥ तदेतदक्षरंब्रह्मसप्राणस्तदुवाङ्मनः ॥ तदेतत्सत्यममृतंतद्वेद्धव्यंसोम्यविद्धि ॥ ४ ॥ धनुर्गृही
त्वौपनिषदंमहास्त्रंशरंह्युपासानिशितंसंधयीत ॥ आयम्यतद्भावगतेनचेतसालक्ष्यंतदेवाक्षरंसौम्यविद्धि ॥५॥
प्रणवोधनुःशरोह्यात्माब्रह्मतल्लक्ष्यमुच्यते ॥ अप्रमत्तेनवेद्धव्यंशरवत्तन्मयोभवेत् ॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥

कृतंशरंतस्मिन्धनुषिसंधयीतियोजयेत् शरंसंधायसंस्थाप्यानंतरमायम्याकृष्यसेंद्रियमंतःकरणंस्वविषयाद्विनिवर्त्यलक्ष्यएवस्थापयित्वेत्यर्थः तद्भावगतेनतस्मिन्ब्रह्मण्यक्षरेलक्ष्येभावनाभावस्तद्गतेनचेतसालक्ष्यंतदेवयथोक्तलक्षणं सौम्यहेपर्वतराजविद्धिताडयेत्यर्थः ॥५॥ यदुक्तंधनुरा दितदुच्यते प्रणवइति प्रणवओंकारोदेवीप्रणवोवाधनुर्यथेष्वासनंलक्ष्येशरस्यप्रवेशकारणंतथाचित्तशरस्याक्षरेलक्ष्येप्रवेशकारणंप्रणवः प्रणवेनह्यभ्यस्यमानेनसंस्क्रियमाणतदालंबनोप्रातिबंधेनाक्षरेवतिष्ठते यथाधनुषाप्रक्षिप्तइषुर्लक्ष्येऽतःप्रणवोधनुरिवधनुः शरोह्यात्मांतःकरणंहि शरःशरसदृशलक्ष्यवेधनाच्छरइवशरः अत्रलक्ष्यंतुतद्ब्रह्मैवोच्यतइत्याह हब्रह्मतल्लक्ष्यमुच्यतइति अप्रमत्तेनैकाग्रचेतसातल्लक्ष्यंब्रह्मवेद्ध व्यंयथाशरोलक्ष्यैकात्मतांप्राप्नोतितथादेहाद्यात्मप्रत्ययतिरस्कारेणाक्षरैक्यात्म्यंफलमापादयेदित्यर्थः ॥ ६ ॥ ॥७॥

अक्षरस्यदुर्लक्ष्यत्वात्पुनःपुनर्ववचनंसुलणार्थं यस्मिन्निति यस्मिन्नक्षरेद्यौःपृथिवीचांतरिक्षंचप्राणैःसहमनश्चसमर्पितंतमेवैकमात्मानंजानथजानीथ हेदेवायंज्ञात्वाचान्यत्राचोपरविद्यारूपाविमुंचथविमुंचतपरित्यजत यतोऽमृतस्यमोक्षस्यप्राप्तयेयंसेतुरिवसेतुः संसारमहोदधेस्तरणहेतुरित्यर्थः तथाचश्रुतिः तमेवविदित्वातिमृत्युमेतिनान्यःपंथाविद्यतेयनायेति ॥ ७ ॥ किंचअराइवयथारथनाभौसमर्पिताअराएवंसंहताःसंप्रविष्टाएवयत्रयस्मिनहृदयेनाड्यस्तस्मिन्हृदयेबुद्धिप्रत्ययसाक्षिभूतःसएषप्रकृतआत्मांतर्मध्येचरतेचरतिवर्ततेबुद्ध्यादिप्रत्ययैर्जायमानइवजायमानोंतःकरणोपाध्यनुविधायित्वाद्वदंतिलौकिकाः हृष्टोजातःक्रुद्धोजातइति ॥ ८ ॥ तमात्मानमोमित्येवोंकार

यस्मिन्द्यौश्चपृथिवीचांतरिक्षमोतंमनःसहप्राणैश्चसर्वैः॥तमेवैकंजानथात्मानमन्यावाचोविमुंचथाअमृतस्यैषसेतुः॥ ७॥ आराइवरथनाभौसंहतायत्रनाड्यः॥ सएषोंतश्चरतेबहुधाजायमानः॥ ८ ॥ ओमित्येवंध्यायथात्मानंस्वस्तिवःपारायतमसःपरस्तात्॥ दिव्येब्रह्मपुरेव्योम्निआत्मासंप्रतिष्ठितः॥९॥ मनोमयःप्राणशरीरनेताप्रतिष्ठितोन्नेहृदयंसन्निधाय ॥ तद्विज्ञानेनपरिपश्यंतिधीराआनंदरूपममृतंयद्विभाति ॥ १० ॥

लंबनाःसंतोयथोक्तकलनयाध्यायथचिंतयत तेषांकल्याणार्थमाशीर्वचनंभगवतीकरुणानिधिर्वदति स्वस्तिनिर्विघ्नमस्तुवोयुष्माकंपारायपरकूलप्राप्तये तमसोविद्यातःपरस्तादविद्यारहितब्रह्मात्मस्वरूपगमनायेत्यर्थः सआत्माकवर्ततेनेनत्राह यःसर्वज्ञोयश्चसर्वविद्यस्यैषमहिमाविभूतिर्जगत्सर्जनादिरूपोभुविप्रसिद्धः सदिव्येद्योतनवतिब्रह्मपुरेहृदयपुंडरीकेनन्नेनस्यप्रकाशमानत्वात्तस्मिन्हृत्कमलेयद्व्योमाकाशस्तस्मिन्प्रतिष्ठितइवोपलभ्यते ॥ ९ ॥ सह्यात्मामनोवृत्तिभिरेवविभाव्यतइतिमनोमयः प्राणश्चशरीरंचतयोरयंनेता शरीराच्छरीरांतरंप्रतिप्रतिष्ठितोवस्थितोन्नेनपरिणामेपिंडेहृदयेबुद्धिंसंनिधायसमवस्थाप्यतद्विज्ञानेनतत्साक्षात्कारेणपरिपश्यंतिसर्वतःपूर्णंपश्यंतिधीराविवेकिनः आनंदरूपंदुःखासंस्पृष्टममृतंयद्विभातिसर्वदाइत्यर्थः ॥ १० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

अस्यात्मज्ञानस्यफलमभिधीयते भिद्यतेइति हृदयग्रंथिः चिदहंकारतादात्म्यरूपोभिद्यतेनश्यति छिद्यंतेसर्वज्ञेयविषयाः संशयाः सर्वेषांमिथ्यात्वनिश्चयात् क्षीयंतेनश्यंतिचकर्माणिप्रारब्धव्यतिरिक्तानिसर्वाणितस्मिन्परमात्मनिदृष्टेसाक्षात्कृतेइत्यर्थः ॥ ११ ॥ उक्तस्यैवार्थस्यसंक्षेपाभिधायकाउत्तरेत्रयोपिमंत्राः हिरण्मयेज्योतिर्मयेपरेकोशेआनंदमयेकोशेविरजंउपलक्षितयागुणत्रयरहितंब्रह्मपुच्छंप्रतिष्ठेतिश्रुत्युक्तंब्रह्म निष्कलंमायारहितमसत्वमरजस्कमतमस्कममायमितिश्रुत्यंतरात् अतएवशुभ्रंस्वच्छं ज्योतिषांसर्वप्रकाशकसूर्यादीनामपिज्योतिः प्रकाशकमित्यर्थः यदात्मविदोज्ञानिनोमहतायासेनविदुस्ताद्धिरण्मयेपरेकोशेतिष्ठतीत्यन्वयः ॥ १२ ॥ कथंतज्ज्योतिषांज्योतिस्तदु

भिद्यतेहृदयग्रंथिश्छिद्यंतेसर्वसंशयाः ॥ क्षीयंतेचास्यकर्माणितस्मिन्दृष्टेपरावरे ॥ ११ ॥ हिरण्मयेपरेकोशेविरजंब्रह्मनिष्कलं ॥ तच्छुभ्रंज्योतिषांज्योतिस्तद्यदात्मविदोविदुः ॥ १२ ॥ नतत्रसूर्योभातिनचंद्रतारकंनेमाविद्युतोभांतिकुतोयमग्निः ॥ तमेवभांतमनुभातिसर्वंतस्यभासासर्वमिदंविभाति ॥ १३ ॥ ब्रह्मैवेदममृतंपुरस्ताद्ब्रह्मपश्चाद्ब्रह्मदक्षिणतश्चोत्तरेणअधश्चोर्ध्वंचप्रसृतंब्रह्मैवेदंविश्वंवरिष्ठं ॥ १४ ॥ एतादृगनुभवोयस्यसकृतार्थोनरोत्तमः ॥ ब्रह्मभूतःप्रसन्नात्मानशोचतिनकांक्षति ॥ १५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

च्यते नतत्रेति तत्रतस्मिन्नात्मभूतेब्रह्मणिनसूर्योभातिसूर्योपितद्ब्रह्मनप्रकाशयतीत्यर्थः तथाचंद्रतारकंइमाविद्युतोपिनभांतिनप्रकाशयंति कुतोयमग्निः पूर्वापेक्षयास्वल्पज्योतिःप्रकाशयतिनैवप्रकाशयतीत्यर्थः किंबहुनायदिदंजगद्भातितत्तमेवात्मानंस्वप्रकाशत्वाद्भांतंप्रकाशमनुभात्यनुदीप्यतेतस्यैवभासासर्वमिदंसूर्यादिजगद्विभातीत्यर्थः ॥ १३ ॥ यन्मयोक्तंब्रह्मतदेवसत्यंरज्जुस्थानीयंनान्यज्जगत्सर्पस्थानीयंमृषात्वात्तस्मादिदमेवाश्रयणीयमित्यभिप्रायेणानिगमनस्थानीयेनमंत्रेणोपसंहरतिब्रह्मैवेदमिति ब्रह्मैवोक्तलक्षणमितीदंयत्पुरस्तादग्रेब्रह्मैवाविद्यादृष्टीनाप्रत्यवभासमानंतथापश्चाद्ब्रह्मतथादक्षिणतश्चतथोत्तरेणतथैवाधस्तादूर्ध्वंचकिंबहुनाब्रह्मैवेदंविश्वंसमस्तंवरिष्ठमिदंजगत् अब्रह्मप्रत्ययःसर्वोविद्यामात्रोरज्वामिवसर्पप्रत्ययोब्रह्मैवेदंपरमार्थसत्यमितिवेदानुशासनमित्यर्थः ॥१४॥ एतादृशानुभववतःकृतार्थत्वमाह एतादृगिति॥ १५।

द्वितीयादिति तदभावात्द्वितीयस्यभयकारणस्याभावात्ब्रह्मविन्नबिभेतीत्यर्थः तेनममकदापिवियोगोनास्तीत्याह नतद्वियोगइति ॥ १६ ॥ अहमेवेति अहंयास्मिसासज्ज्ञान्यस्तीत्यर्थः सज्ज्ञानीयोस्तिसोहमेवास्मीत्यर्थः व्यतिहारेणदृढाभेदोदर्शितः ॥ १७ ॥ १८ ॥ अहंज्ञानिहृदयेएवतिष्ठामीत्याह नाहंतीर्थेइति ॥ कृतकृत्यका स्वार्थेकन्प्रत्ययः ॥ १९ ॥ यस्यपुरुषस्यचेतसश्चितिपरमात्मनिलयोजातस्तेनपुरुषेणाविश्वंभरापृथिवीपुण्यवतीत्यर्थः ॥२०॥ नातोवक्तव्यमस्तीति इतःपरमाधिकोवक्तव्यांशोनास्तीत्यर्थः विद्योपदेशपात्र

द्वितीयाद्वैभयंराजंस्तदभावाद्बिभेतिन ॥ नतद्वियोगोमेप्यस्तिमद्वियोगोपितस्यन ॥ १६ ॥ अहमेवससोहंवैनिश्चितंविद्धिपर्वत ॥ मद्दर्शनंतुतत्रस्याद्यत्रज्ञानीस्थितोमम ॥ १७ ॥ नाहंतीर्थेनकैलासेवैकुंठेवानकर्हिचित् ॥ वसामिकिंतुमज्ज्ञानिहृदयांभोजमध्यमे ॥ १८ ॥ मत्पूजाकोटिफलदंसकृन्मज्ज्ञानिनोर्चनं ॥ कुलंपवित्रंतस्यास्तिजननीकृतकृत्यका ॥ १९ ॥ विश्वंभरापुण्यवतीचिल्लयोयस्यचेतसः ॥ ब्रह्मज्ञानंतुयत्पृष्टंत्वया पर्वतसत्तम ॥ २० ॥ कथितंतन्मयासर्वंनातोवक्तव्यमस्तिहि ॥ इदंज्येष्ठायपुत्रायभक्तियुक्तायशीलिने ॥२१॥ शिष्यायचयथोक्तायवक्तव्यंनान्यथाक्वचित् ॥ यस्यदेवेपराभक्तिर्यथादेवेतथागुरौ ॥२२॥ तस्यैतेकथिताह्यर्थाःप्रकाशंतेमहात्मनः ॥ येनोपदिष्टाविद्येयंसएवपरमेश्वरः ॥ २३ ॥ यस्यायंसुकृतंकर्तुमसमर्थस्ततोऋणी ॥ पित्रोरप्यधिकःप्रोक्तोब्रह्मजन्मप्रदायकः ॥ २४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

मुपदिशति इदंज्येष्ठायेति ॥ २१ ॥ यथोक्तायशास्त्रोक्तलक्षणयुक्ताय गुरुप्रसादंविनापरमेश्वरप्रसादंविनाकदापिब्रह्मविद्यानभवतीत्याह यस्यदेवेइति श्रुतिरियं ॥ २२ ॥ विद्येयमिति ब्रह्मविद्येत्यर्थः सुकृतमुपकारंतस्यगुरोःकर्तुमयंशिष्योयतोसमर्थस्ततोयांशिष्यस्तस्यगुरोर्यावज्जीवपर्यंतंऋणीत्यर्थः ॥ २३ ॥ ब्रह्मजन्मब्रह्मरूपेणजन्मपितृजातजन्ममरणेसतिनष्टंभवेन्नेत्थंब्रह्मरूपेणजातंकदाचिदपिनष्टंभवेत्ततइत्यर्थः ॥ २४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

अतएवतस्मैनद्रुह्येत्कृतमस्यजानन्निति श्रुतिरप्यमुमेवार्थंवक्तीत्याह तस्मैनद्रुह्येदिति ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ कृतघ्नेनास्तिनि
ष्कृतिरिति कृतघ्नेप्रायश्चित्तंनास्तीत्यर्थः ; इंद्रेणाथर्वणायोक्तेति अत्रेदंबोध्यं दध्यङ्नामाथर्वणोमुनिः सइंद्रंप्रतिब्रह्मविद्यांप्रार्थितवांस्तस्माइं
द्रोब्रह्मविद्यांप्रोवाचानंतरमुक्तवानिंद्रोयदीमांब्रह्मविद्यामन्यस्मैवदसितदैवतेशिरश्छेत्स्यामीति ततःकियताकालेनदध्यंचंमुनिंप्रत्यागत्याश्वि
नीकुमारौब्रह्मविद्यांप्रार्थितवंतौताभ्यांमुनिरुवाचयद्यहंब्रह्मविद्यांवक्ष्यामितर्हींद्रोमेशिरश्छेत्स्यतीतितच्छ्रुत्वातौवैद्यावूचतुस्तवेदंशिरश्छित्वास्मा

पितृजातंजन्मनष्टंनेत्थंजातंकदाचन ॥ तस्मैनद्रुह्येदित्यादिनिगमोप्यवदन्नग ॥ २५ ॥ तस्माच्छास्त्र
स्यसिद्धांतोब्रह्मदातागुरुःपरः ॥ शिवेरुष्टेगुरुस्त्रातागुरौरुष्टेनशंकरः ॥ २६ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनश्रीगु
रुंतोषयेन्नग ॥ कायेनमनसावाचासर्वदातत्परोभवेत् ॥ २७ ॥ अन्यथातुकृतघ्नःस्यात्कृतघ्नेनास्तिनिष्कृ
तिः ॥ इंद्रेणाथर्वणायोक्ताशिरश्छेदप्रतिज्ञया ॥ २८ ॥ अश्विभ्यांकथनेतस्यशिरश्छिन्नंचवज्रिणा ॥ अश्वीयं
तच्छिरोनष्टंदृष्ट्वावैद्यौसुरोत्तमौ ॥ २९ ॥ पुनःसंयोजितंस्वीयंताभ्यांमुनिशिरस्तदा ॥ इतिसंकटसंपाद्याब्र
ह्मविद्यानगाधिप ॥ ३० ॥ लब्धायेनसधन्यःस्यात्कृतकृत्यश्चभूधर ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तम
स्कंधेदेवीगीतायांषट्त्रिंशोध्यायः ॥ ३६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

भिरन्यत्रस्थाप्यतेअश्वीयंमस्तकंतवदेहेसंयोज्यतेतेनब्रह्मविद्यामस्मभ्यमुपदिशयदींद्र आगत्यतच्छिरश्छेत्स्यतितदावयंपूर्वस्थापितंमुख्यंशिरस्त
वदेहेसंयोजयावस्तदनंतरंमुख्येनैवमुख्यशिरसाब्रह्मविद्यांवदेतितदनंतरंसमुनिरपितथैवचकारेतिकथासर्ववेदेषुप्रसिद्धातांकथांब्रह्मविद्यांस्तो
तुंस्मारयति इंद्रेणाथर्वणायोक्तेति ॥ २८ ॥ २९ ॥ इतिसंकटेति एतादृश्यातिदुर्लभाब्रह्मविद्यायेनलब्धासधन्यइत्यन्वयः ॥ ३० ॥
इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेदेवीगीतायांषट्त्रिंशोध्यायः ॥ ३६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

पंचाधिकैश्चचत्वारिंशत्पद्यैरथसादरं ॥भक्तिस्वरूपमहिमायथावदनुवर्ण्यते ॥१ ॥ पूर्वयस्यदेवेपराभक्तिरित्युक्तंतत्रभक्तिस्वरूपंपृच्छति स्वीयांभक्तिमिति मध्यमस्यमध्यमाधिकारिणोविरागिणोभक्तिरहितस्यापिदुर्लभंज्ञानंयेनभक्तिहेतुनाजायेततांभक्तिंवदेत्यर्थः ॥१॥ मोक्षप्राप्तौ त्रयोमार्गाः कर्मोपासनाज्ञानभेदेनत्रिविधाः तत्रज्ञानमार्गः साक्षान्मोक्षसाधनमितरौचित्तशुद्धिद्वारेतिविवेकः तानेवमार्गान्दर्शयति कर्मयोगइति भक्तियोगउपासनायोगइत्यर्थः ॥ २ ॥ त्रयाणामपिमार्गाणांमध्येतन्मार्गगामिनांत्रयाणामपिपुरुषाणामयंभक्तियोगः

हिमालयउवाच॥ स्वीयांभक्तिंवदस्वांबयेनज्ञानंसुखेनहि ॥ जायेतमनुजस्यास्यमध्यमस्याविरागिणः॥१॥ देव्युवाच ॥ मार्गास्त्रयोमेविख्यातामोक्षप्राप्तौनगाधिप ॥ कर्मयोगोज्ञानयोगोभक्तियोगश्चसत्तम ॥ २ ॥ त्रयाणामप्ययंयोग्यःकर्तुंशक्योऽस्तिसर्वदा ॥ सुलभत्वान्मानसत्वात्कायचित्ताद्यपीडनात् ॥ ३ ॥ गुणभेदान्मनुष्याणांसाभक्तिस्त्रिविधामता ॥ परपीडांसमुद्दिश्यदंभंकृत्वापुरःसरं ॥ ४ ॥ मात्सर्यक्रोधयुक्तोयस्तस्यभक्तिस्तुतामसी॥ परपीडादिरहितःस्वकल्याणार्थमेवच॥ ५ ॥ नित्यंसकामोहृदयेयशोर्थीभोगलोलुपः ॥ तत्तत्फलसमावाप्त्यैमामुपास्तेऽतिभक्तितः ॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

कर्तुंयोग्यःशक्यश्चभवति कुतइतिचेदस्यभक्तियोगस्यान्यापेक्षयासुलभत्वान्मानसत्वात्द्रव्यव्ययशरीरायासमंतरेणकेवलंमनोवृत्त्यैवसंपाद्यत्वात् यस्मिन्भक्तियोगेकायचित्तद्रव्यव्ययादिपीडनाभावोभवतितस्मादित्यर्थः तस्मात्सर्वैरप्ययंभक्तियोगोनियमेनाश्रयितव्यइत्यर्थः ॥ ३ ॥ तत्रभक्तेस्त्रैविध्यमुपदिशति गुणभेदादिति मनुष्याणांमनुष्यसंबंधिनांगुणानांसत्वरजस्तमोरूपाणांभेदात्भक्तिरपित्रिविधा सात्विकराजसतामसभेदेनत्रिविधाभवतीत्यर्थः त्रिविधभक्तिस्वरूपमाह परपीडामिति अन्यनाशार्थमित्यर्थः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

भेदबुद्ध्याजीवेश्वरयोर्भेदबुद्ध्यामांसर्वेश्वरींस्वस्मादन्यांभिन्नांजानातियतःपामरः ॥ ७ ॥ ८ ॥ भेदबुद्धिमुपाश्रितइति अयमपिसात्वि कःपुरुषोभेदबुद्धिंजीवेश्वरयोःपृथग्बुद्धिमाश्रित्यैवभक्तिंकरोतीत्यर्थः ॥ ९ ॥ त्रिविधभक्तिस्वरूपमुपदिश्यतिसृणांभक्तीनांमध्येद्वयोर्हेयत्वमेकस्याःग्राह्यत्वमाह परभक्तेरिति सापरानुरक्तिरीश्वरेइतिलक्षणलक्षितायाःपरभक्तेःपरप्रेमरूपायाइयंसात्विकीभक्तिःप्रापिकाभवति ततइयमाश्रयणीयेतिभावः नन्वियंपरभक्तिःकुतोनेतिचेत्तत्राह भेदबुद्ध्यवलंबनादिति अस्यांभेदबुद्धिर्वर्ततेइत्यात्मसदृशप्रेम्णोत्रासंभवान्नेयंप

भेदबुद्ध्यातुमांस्वस्मादन्यांजानातिपामरः ॥ तस्यभक्तिःसमाख्यातानगाधिपतुराजसी ॥ ७॥ परमेशार्पणंकर्मपापसंक्षालनायच ॥ वेदोक्तत्वादवश्यंतत्कर्तव्यंतुमयानिशं ॥ ८ ॥ इतिनिश्चितबुद्धिस्तुभेदबुद्धिमुपाश्रितः ॥ करोतिप्रीतयेकर्मभक्तिःसानगसात्विकी ॥ ९ ॥ परभक्तेःप्रापिकेयंभेदबुद्ध्यवलंबनात् ॥ पूर्वप्रोक्तेह्युभेभक्तीनपरप्रापिकेमते ॥ १० ॥ अधुनापरभक्तिंतुप्रोच्यमानांनिबोधमे ॥ मद्गुणश्रवणंनित्यंममनामानुकीर्तनं ॥ ११ ॥ कल्याणगुणरत्नानामाकरायांमयिस्थिरं ॥ चेतसोवर्तनंचैवतैलधारासमंसदा ॥ १२॥ हेतुस्तुतत्रकोवापिनकदाचिद्भवेदपि ॥ सामीप्यसार्ष्टिसायुज्यसालोक्यानांनचेषणा ॥ १३ ॥ ॥७४॥

राभक्तिरित्यर्थः परप्रेमात्वात्मन्येवसंभवतितदेतत्प्रेयःपुत्रात्प्रेयोवित्तात्प्रेयःसर्वस्मादयदंतरतरामित्यादिश्रुतिभ्यः पूर्वप्रोक्तेइति पूर्वप्रोक्तेद्वेभक्तीतुनपरभक्तिप्रापिकेततस्तेउभेअपित्याज्येइत्यर्थः ॥ १० ॥ परभक्तिस्वरूपमाह अधुनेति ॥ ११ ॥ तैलधारायथाव्युच्छिन्नानभवतितद्वदिदमपिचेतोध्यानमध्येविषयेषुनगच्छतीत्यर्थः ॥१२॥ हेतुरिति एतादृशध्यानेहेतुःफलंकोवापिकोपिकदाचिदपिनैवभवेत्किंतुकेवलंमत्प्रीत्यर्थमयि परमानुरागेणैवचेतसोनुवर्तनंकरोतीत्यर्थः सामीप्यादिलोकेच्छयापिनमदाराधनंकरोतिकिंतुप्रेम्णैवेत्याह सामीप्येति ॥१३ ॥

सेव्यसेवकतेति ल्यब्लोपेपंचमी सेवकभावंविहायेत्यर्थः मदाराधनमेवेच्छतिनमोक्षमित्यर्थः ॥ १४ ॥ स्वाभेदेनैवेति अहमेवसच्चिदानंदरूपिणीभगवत्यस्मीतिभावनयेत्यर्थः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ ईश्वरहेपर्वतराज भेदवर्जनात्सर्वत्रचैतन्यरूपैकैवभगवत्यस्तिनद्वितीयेतिभेदनिरासादित्यर्थः ॥ १८ ॥ मत्स्थानेति तानिचवक्ष्यमाणानिपूर्वोक्तानिचस्थानानि मच्छास्त्रंशक्तिदर्शनंतथादेवीभागवतंवेदांतंच

मत्सेवातोधिकंकिंचिन्नैवजानातिकर्हिचित् ॥ सेव्यसेवकताभावात्तत्रमोक्षंनवांछति ॥ १४ ॥ परानुरक्त्यामामेवचिंतयेद्योह्यतंद्रितः ॥ स्वाभेदेनैवमांनित्यंजानातिनविभेदतः ॥ १५ ॥ मद्रूपत्वेनजीवानांचिंतनंकुरुतेतुयः ॥ यथास्वस्यात्मनिप्रीतिस्तथैवचपरात्मनि ॥ १६ ॥ चैतन्यस्यसमानत्वान्नभेदंकुरुतेतुयः ॥ सर्वत्रवर्तमानानांमांसर्वरूपांचसर्वदा ॥ १७ ॥ नमतेयजतेचैवाप्याचांडालांतमीश्वर ॥ नकुत्रापिद्रोहबुद्धिंकुरुतेभेदवर्जनात् ॥ १८ ॥ मत्स्थानदर्शनेश्रद्धामद्भक्तदर्शनेतथा ॥ मच्छास्त्रश्रवणेश्रद्धामंत्रतंत्रादिषुप्रभो ॥१९॥ मयिप्रेमाकुलमतीरोमांचिततनुःसदा ॥ प्रेमाश्रुजलपूर्णाक्षोकंठगद्गदनिःस्वनः ॥ २० ॥ अनन्येनैवभावेनपूजयेद्योनगाधिप ॥ मामीश्वरींजगद्योनिंसर्वकारणकारणं ॥ २१ ॥ व्रतानिममदिव्यानिनित्यनैमित्तिकान्यपि ॥ नित्यंयःकुरुतेभक्त्यावित्तशाठ्यविवर्जितः ॥ २२ ॥ मदुत्सवदिदृक्षाचमदुत्सवकृतिस्तथा ॥ जायतेयस्यनियतंस्वभावादेवभूधर ॥ २३ ॥ उच्चैर्गायंश्चनामानिममैवखलुनृत्यति ॥ अहंकारादिरहितोदेहतादात्म्यवर्जितः ॥२४॥ प्रारब्धेनयथायच्चक्रियतेयत्तथाभवेत् ॥ नमेचिंतास्तितत्रापिदेहसंरक्षणादिषु ॥२५॥

॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ व्रतानीति तानिवक्ष्यमाणानि ॥ २२ ॥ मदुत्सवेति तेचोत्सवावक्ष्यमाणाः अन्यकृतोत्सवदर्शनेच्छाचेत्यर्थः स्वतोपिमदुत्सवकृतिर्मदुत्सवकरणमित्यर्थः ॥ २३ ॥ २४ ॥ प्रारब्धेनेतिप्रारब्धाधीनंसर्वंज्ञात्वाकामपिमत्स्वरूपचिंतातिरिक्तांचिंतांनकरोतीत्यर्थः ॥ २५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ २६ ॥ इत्थंपरभक्त्यास्वस्वरूपेचित्तलययोग्यताभवतीत्याह तदैवेति ॥ २७ ॥ भक्तेस्त्विति यतोज्ञानेसतिभक्तिवैराग्येसांगेसंपूर्णेसिध्यतस्तस्माद्भक्तेर्वैराग्यस्यचयापराकाष्ठासाज्ञानामित्यर्थः तदुक्तंविष्णुभागवते भक्तिःपरेशानुभवोविरक्तिरन्यत्रचैषत्रिकएककालइति ॥ २८ ॥ मणिद्वीपंपूर्वोक्तंद्वादशस्कंधेवक्ष्यमाणंच ॥ २९ ॥ चर्छतिप्राप्नोतीत्यर्थः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ संवित्परतनोरितिप्रत्यगात्मविशेषणं तस्यप्राणाइति नतस्यप्राणाउत्क्रामंतीतिश्रुतेः ॥ ३२ ॥ कंठचामीकरेति यथाकंठगतंविद्यमानमेवचा

इतिभक्तिस्तुयाप्रोक्तापरभक्तिस्तुसास्मृता ॥ यस्यांदेव्यतिरिक्तंतुनकिंचिदपिभाव्यते ॥ २६ ॥ इत्थंजाता पराभक्तिर्यस्यभूधरतत्वतः ॥ तदैवतस्यचिन्मात्रेमद्रूपेविलयोभवेत् ॥ २७ ॥ भक्तेस्तुयापराकाष्ठासैवज्ञानंप्रकीर्तितं ॥ वैराग्यस्यचसीमासाज्ञानेतदुभयंयतः ॥ २८ ॥ भक्तौकृतायांयस्यापिप्रारब्धवशतोनग ॥ नजायतेममज्ञानंमणिद्वीपंसगच्छति ॥ २९ ॥ तत्रगत्वाखिलान्भोगाननिच्छन्नपिचर्छति ॥ तदंतेममचिद्रूपज्ञानंसम्यक्भवेन्नग ॥ ३० ॥ तेनमुक्तःसदैवस्याज्ज्ञानान्मुक्तिर्नचान्यथा ॥ इहैवयस्यज्ञानंस्याद्धृद्गतप्रत्यगात्मनः ॥ ३१ ॥ ममसंवित्परतनोस्तस्यप्राणाव्रजंतिन ॥ ब्रह्मैवसंस्तदाप्नोतिब्रह्मैवब्रह्मवेदयः ॥ ३२ ॥ कंठचामीकरसममज्ञानात्तुतिरोहितं ॥ ज्ञानादज्ञाननाशेनलब्धमेवहिलभ्यते ॥ ३३ ॥ विदिताविदितादन्यन्नगोत्तमवपुर्मम ॥ यथादर्शेतथाऽत्मनियथाजलेतथापितृलोके ॥ ३४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

मीकरंसुवर्णमज्ञानेनसुवर्णंतिरोभूतंज्ञानेनाज्ञाननाशेसतितदेवप्राप्यतेनान्यत्तद्वदेवाविद्यमानमेवात्मस्वरूपमज्ञानेनातिरोभूतंपश्चाज्ज्ञातेनाज्ञाननाशेसतितदेवप्राप्यतेनान्यदित्यर्थः ॥ ३३ ॥ विदिताविदितादिति विदितंकार्यंघटादि अविदितंकारणंमायारूपंतस्मादन्यदित्यर्थः तथाचश्रुतिः अन्यदेवतद्विदितादथोअविदितादधीति एतदर्थस्तुमत्कृतकेनोपनिषद्भाष्यव्याख्यानेद्रष्टव्यः यथादर्शेप्रतिबिंबंपतिततद्वदात्मन्यस्मिन्देहेनुभवोभवतीत्यर्थः यथाजलेप्रतिबिंबंपूर्वापेक्ष्ययाविविक्तंतथापितृलोकेनुभवोभवतीत्यर्थः ॥ ३४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ममलोकेमणिद्वीपे छायातपयोरिवात्यंतविविक्तानुभवइत्यर्थः ॥३५॥ ३६ ॥३७ ॥ ३८ ॥ नोचेन्महान्विनाशइति तथाचश्रुतिः इह चेदवेदीदथसत्यमस्तिनचेदिहावेदीन्महतिविनष्टिरिति प्रथमेवर्णेब्राह्मणवर्णेतत्रापिजन्मदुर्लभंतत्रापिवेदप्राप्तिर्दुर्लभा ॥३९॥४०॥ संस्कृतत्वं वेदोक्तसंस्कारसंस्कृतत्वं ॥४१॥४२॥ श्रवणादिषुप्रवृत्तस्यक्षणेक्षणेश्वमेधफलंभवतीत्याह पदेपदेइति क्षणेक्षणेइत्यर्थः॥ ४३ ॥ उपदेश

छायातपौयथास्वच्छौविविक्तौतद्वदेवहि ॥ ममलोकेभवेज्ज्ञानंद्वैतभानविवर्जितं ॥ ३५ ॥ यस्तुवैराग्यवानेवज्ञानहीनोम्रियेतचेत् ॥ ब्रह्मलोकेवसेन्नित्यंयावत्कल्पंततःपरं ॥ ३६॥ शुचीनांश्रीमतांगेहेभवेत्तस्यजनिःपुनः॥ करोतिसाधनंपश्चात्ततोज्ञानंहिजायते॥ ३७॥ अनेकजन्मभीराजन्ज्ञानंस्यान्नैकजन्मना ॥ ततःसर्वप्रयत्नेनज्ञानार्थंयत्नमाश्रयेत् ॥ ३८ ॥ नोचेन्महान्विनाशःस्याज्जन्मैतद्दुर्लभंपुनः ॥ तत्रापिप्रथमेवर्णेवेदप्राप्तिश्चदुर्लभा ॥ ३९ ॥ शमादिषट्कसंपत्तिर्योगसिद्धिस्तथैवच ॥ तथोत्तमगुरुप्राप्तिःसर्वमेवात्रदुर्लभं ॥ ४० ॥ तथेंद्रियाणांपटुतासंस्कृतत्वंतनोस्तथा ॥ अनेकजन्मपुण्यैस्तुमोक्षेच्छाजायतेततः ॥ ४१ ॥ साधनेसफलेप्येवंजायमानेपियोनरः ॥ ज्ञानार्थंनैवयततेतस्यजन्मनिरर्थकं ॥ ४२ ॥ तस्माद्राजन्यथाशक्त्याज्ञानार्थंयत्नमाश्रयेत् ॥ पदेपदेश्वमेधस्यफलमाप्नोतिनिश्चितं ॥४३॥ घृतमिवपयसिनिगूढंभूतेभूतेचवसतिविज्ञानं ॥ सततंमंथयितव्यंमनसामंथानभूतेन ॥ ४४ ॥ ज्ञानंलब्ध्वाकृतार्थःस्यादितिवेदांतडिंडिमः ॥ सर्वमुक्तंसमासेनकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥ ४५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तमस्कंधेदेवीगीतायांसप्तत्रिंशोध्यायः ॥ ३७॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

सारंभगवतीवदति घृतमिवेति पयसिदुग्धेघृतमिवभूतेभूतेसर्वदेहेष्वित्यर्थः विज्ञानंब्रह्मवसतितिरोहितंतन्मनसामंथानभूतेनमंथयितव्यंमंथनेनपयःसकाशात्घृतमिवपृथक्कुर्यादित्यर्थः इयमपिश्रुतिरेवकंठरवेणोपात्ता ॥ ४४ ॥ उपसंहरति सर्वमुक्तमिति ॥ ४५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेसप्तत्रिंशोध्यायः ॥ ३७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

पञ्चाशद्भिरथाधीनैःपर्वैरत्रमहोत्सवाः ॥ व्रतानिदेव्याःस्थानानिकीर्त्यैतेसंग्रहेणतु ॥१॥ पूर्वमत्स्थानदर्शनश्रेष्ठेत्युक्तंतथाव्रतानिममदिव्यानी त्युक्तंतथामदुत्सवकृतिस्तथेत्युक्तं तत्रतानिकानिस्थानानिव्रतानि च कानिकेतेउत्सवाइत्येतत्सर्वंपृच्छति कतिस्थानानीति ॥१॥२॥ यस्माद

हिमालयउवाच ॥ कतिस्थानानिदेवेशिद्रष्टव्यानिमहीतले ॥ मुख्यानिचपवित्राणिदेवीप्रियतमानिच ॥ १ ॥
व्रतान्यपितथायानितुष्टिदान्युत्सवाअपि ॥ तत्सर्वंवदमेमातःकृतकृत्योयतोनरः ॥ २ ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ स
र्वंदृश्यंममस्थानंसर्वेकालाव्रतात्मकाः ॥ उत्सवाःसर्वकालेषुयतोहंसर्वरूपिणी ॥३ ॥ तथापिभक्तवात्सल्या
त्किंचित्किंचिदथोच्यते ॥ शृणुष्वावहितोभूत्वानगराजवचोमम ॥ ४ ॥ कोलापुरंमहास्थानंयत्रलक्ष्मीःसदा
स्थिता ॥ मातुःपुरंद्वितीयंचरेणुकाधिष्ठितंपरं ॥ ५ ॥ तुलजापुरंतृतीयंस्यात्सप्तशृंगंतथैवच ॥ हिंगुलायामहा
स्थानंज्वालामुख्यास्तथैवच ॥ ६ ॥ शाकंभर्याःपरंस्थानंभ्रामर्याःस्थानमुत्तमं ॥ श्रीरक्तदंतिकास्थानंदुर्गा
स्थानंतथैवच ॥ ७ ॥ विंध्याचलनिवासिन्याःस्थानंसर्वोत्तमोत्तमं ॥ अन्नपूर्णामहास्थानंकांचीपुरमनुत्तमं
॥८ ॥भीमादेव्याःपरंस्थानंविमलास्थानमेवच ॥ श्रीचंद्रलामहास्थानंकौशिकीस्थानमेवच ॥ ९ ॥ नीलांबा
याःपरंस्थानंनीलपर्वतमस्तके ॥ जांबूनदेश्वरीस्थानंतथाश्रीनगरंशुभं ॥ १० ॥ गुह्यकाल्यामहास्थानंने
पालेयत्प्रतिष्ठितं ॥ मीनाक्ष्याःपरमंस्थानंयच्चप्रोक्तंचिदंबरे ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

हंसर्वरूपिणीतस्मात्सर्वंदृश्यमात्रंममसंविद्रूपिण्याःसर्वाधिष्ठानभूतायाःस्थानंसर्वस्यमयिकल्पितत्वात् तथासर्वेपिकालाव्रतात्मकाः यस्मिन्का लेयत्क्रियतेमत्प्रीत्यर्थंतत्सर्वंममव्रतमेवममसर्वकालात्मकत्वात्तथाउत्सवाअपीत्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ कोलापुरंदक्षिणदेशे मातुःपुरंसह्या द्रिपर्वते ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ चंद्रलानामदेवीकर्नाटेवर्तते ॥ ९ ॥ १० ॥ चिदंबरेहालास्यस्थाने ॥ ११ ॥

एकांबरंस्थानंभुवनेश्वरइतिनाम्नापुरुषोत्तमक्षेत्रसन्निधौवर्त्तते परशक्त्याभुवनेश्वर्याप्रतिष्ठितंतत्स्थानंतस्मिन्स्थानेपिभुवनेश्वर्यहंतिष्ठामीत्यर्थः ॥ १२॥महालसास्थानंदक्षिणदेशेमल्लारिस्थानमितिप्रसिद्धंतदास्ति योगेश्वरीस्थानंवराट्देशेस्तिचीनेषुचीनदेशेषु ॥ १३ ॥ मणिद्वीपंतृती

वेदारण्यंमहास्थानंसुंदर्यासमधिष्ठितं ॥ एकांबरंमहास्थानंपरशक्त्याप्रतिष्ठितं ॥ १२ ॥ महालसापरंस्थानंयोगेश्वर्यास्तथैवच ॥ तथानीलसरस्वत्याःस्थानंचीनेषुविश्रुतं ॥ १३ ॥ वैद्यनाथेतुबगलास्थानंसर्वोत्तमंमतं ॥ श्रीमच्छ्रीभुवनेश्वर्यामणिद्वीपंममस्मृतं ॥ १४ ॥ श्रीमत्त्रिपुरभैरव्याःकामाख्यायोनिमंडलं ॥ भूमंडलेक्षेत्ररत्नंमहामायाधिवासितं ॥ १५ ॥ नातःपरतरंस्थानंक्वचिदस्तिधरातले ॥ प्रतिमासंभवेद्देवीयत्रसाक्षाद्रजस्वला ॥१६॥ तत्रत्यादेवताःसर्वाःपर्वतात्मकतांगताः ॥ पर्वतेषुवसंत्येवमहत्योदेवताअपि ॥ १७॥ तत्रत्यापृथिवीसर्वादेवीरूपास्मृताबुधैः ॥ नातःपरतरंस्थानंकामाख्यायोनिमंडलात् ॥ १८ ॥ गायत्र्याश्चपरंस्थानंश्रीमत्पुष्करमीरितं ॥ अमरेशेचंडिकास्यात्प्रभासेपुष्करेक्षिणी ॥ १९ ॥ नैमिषेतुमहास्थानेदेवीसालिंगधारिणी ॥ पुरुहूतापुष्कराक्ष्येआषाढौचरतिस्तथा ॥ २० ॥ चंडमुंडीमहास्थानेदंडिनीपरमेश्वरी ॥ भारभूतौभवेद्भूतिर्नाकुलेनकुलेश्वरी ॥ २१ ॥ चंद्रिकातुहरिश्चंद्रेश्रीगिरौशांकरीस्मृता ॥ जप्येश्वरेत्रिशूलास्यात्सूक्ष्माचाम्रातकेश्वरे ॥ २२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

यस्कंधेवर्णितंतन्ममभुवनेश्वर्याःस्मृतमित्यर्थः ॥ १४ ॥ कामाख्यायामहादेव्याःसतीदेहेनावतीर्णायायोनिमंडलंयत्रपतितंकामरूदेशेकालिकापुराणेयस्यमहद्वर्णनंतत्कामाख्यायोनिमंडलंत्रिपुरभैरव्याःस्थानमित्यर्थः तस्यमहिमानंवर्णयति भूमंडलेइति ॥ १५ ॥ रजस्वलारजोवती एतादृशंतज्जागृतंस्थानमित्यर्थः ॥१६॥ पर्वतात्मकतांगताइति कालिकापुराणेसर्वमेतत्स्पष्टं ॥ १७॥१८॥१९ ॥२०॥२१ ॥२२॥

महाकालेउज्जयिन्यां मध्यमाभिधेमध्यमेश्वरस्थाने ॥ २३ ॥ नाकुलेस्थानेस्वायंभुवीदेवी वर्ततेइत्यर्थः ॥ २४ ॥ २५ ॥२६ ॥

शांकरीतुमहाकालेशर्वाणीमध्यमाभिधे ॥ केदाराख्येमहाक्षेत्रेदेवीसामार्गदायिनी ॥ २३ ॥ भैरवाख्येभैरवी सागयायांमंगलास्मृता ॥ स्थाणुप्रियाकुरुक्षेत्रेस्वायंभुव्यपिनाकुले ॥ २४ ॥ कनखलेभवेदुग्राविश्वेशाविमलेश्वरे ॥ अट्टहासेमहानंदामहेंद्रेतुमहांतका ॥ २५ ॥ भीमेभीमेश्वरीप्रोक्तास्थानेवस्त्रापथेपुनः ॥ भवानीशांकरीप्रोक्तारुद्राणीत्वर्धकोटिके ॥ २६ ॥ अविमुक्तेविशालाक्षीमहाभागामहालये ॥ गोकर्णेभद्रकर्णीस्याद्भद्रास्याद्भद्रकर्णके ॥ २७ ॥ उत्पलाक्षीसुवर्णाक्षेस्थाण्वीशास्थाणुसंज्ञिके ॥ कमलालयेतुकमलाप्रचंडाछगलंडके ॥ २८ ॥ कुरंडलेत्रिसंध्यास्यान्माकोटेमुकुटेश्वरी ॥ मंडलेशेशांडकीस्यात्कालीकालंजरेपुनः ॥ २९ ॥ शंकुकर्णेध्वनिःप्रोक्तास्थूलास्यात्स्थूलकेश्वरे ॥ ज्ञानिनांहृदयांभोजेहृल्लेखापरमेश्वरी ॥ ३० ॥ प्रोक्तानीमानिस्थानानिदेव्याःप्रियतमानिच ॥ तत्तत्क्षेत्रस्यमाहात्म्यंश्रुत्वापूर्वंनगोत्तम ॥ ३१ ॥ तदुक्तेनविधानेनपश्चाद्देवींप्रपूजयेत् ॥ अथवासर्वक्षेत्राणिकाश्यांसंतिनगोत्तम ॥ ३२ ॥ तत्रनित्यंवसेन्नित्यंदेवीभक्तिपरायणः ॥ तानिस्थानानिसंपश्यन्जपन्देवींनिरंतरं ॥ ३३ ॥ ध्यायंस्तच्चरणांभोजंमुक्तोभवतिबंधनात् ॥ इमानिदेवीनामानिप्रातरुत्थाययःपठेत् ॥ ३४ ॥ भस्मीभवंतिपापानितत्क्षणान्नगसत्वर ॥ श्राद्धकालेपठेदेतान्यमलानिद्विजाग्रतः ॥ ३५ ॥ मुक्तास्तत्पितरःसर्वेप्रयांतिपरमांगतिं ॥ अधुनाकथयिष्यामिव्रतानितवसुव्रत ॥ ३६ ॥ ॥ ६७ ॥

॥ २७ ॥ छगलंडकेइदंस्थानंदाक्षिणदेशेसमुद्रसान्निध्यौतिष्ठति ॥ २८ ॥ २९ ॥ हृल्लेखापदव्युत्पत्तिर्यामलेभुवनेश्वरीरहस्ये हृदिलेखेवबागर्तिप्राणशक्तिरियंपरा हृल्लेखाकथ्यतेतस्मादिति ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

व्रतमनंततृतीयाख्यमिति इमानितृतीयाव्रतानिमत्स्यपुराणेप्रसिद्धानितद्विधिश्चतत्रैवोक्तः ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ यत्रप्रदोषकाले ॥ ३९ ॥ निशामुखेरजनीमुखे तस्मात्प्रदोषव्रतंदेव्याःशिवस्यचसिद्धं ॥ ४० ॥ ४१ ॥ नवरात्रद्वयेचैवेति तच्चशारदंवासंतिकंच चकारेणपूर्वोक्तमपिमाघाषाढस्थंनवरात्रद्वयंग्राह्यं ॥ ४२ ॥ एवमन्यान्यपीति अन्यान्यप्युपांगललितव्रतादीनिव्रतानिपुराणांतरेषुतंत्रांतरे

नारीभिश्चनरैश्चैवकर्तव्यानिप्रयत्नतः ॥ व्रतमनंततृतीयाख्यंरसकल्याणिनीव्रतं ॥ ३७ ॥ आर्द्रानंदकरं नाम्नातृतीयायांव्रतंचयत् ॥ शुक्रवारव्रतंचैवतथाकृष्णचतुर्दशी ॥ ३८ ॥ भौमवारव्रतंचैवप्रदोषव्रतमेव च ॥ यत्रदेवोमहादेवोदेवींसंस्थाप्यविष्टरे ॥ ३९ ॥ नृत्यंकरोतिपुरतःसार्धंदेवैर्निशामुखे ॥ तत्रोपोष्यरजन्यादौप्रदोषेपूजयेच्छिवां ॥ ४० ॥ प्रतिपक्षंविशेषेणतद्देवीप्रीतिकारकं ॥ सोमवारव्रतंचैवममातिप्रियकृन्नग ॥ ४१ ॥ तत्रापिदेवींसंपूज्यरात्रौभोजनमाचरेत् ॥ नवरात्रद्वयंचैवव्रतंप्रीतिकरंमम ॥ ४२ ॥ एवमन्यान्यपिविभोनित्यनैमित्तिकानिच ॥ व्रतानिकुरुतेयोवैमत्प्रीत्यर्थंविमत्सरः ॥ ४३ ॥ प्राप्नोतिममसायुज्यंसमेभक्तःसमेप्रियः ॥ उत्सवानपिकुर्वीतदोलोत्सवमुखान्विभो ॥ ४४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ष्वप्युक्तानीत्यर्थः ॥ ४३ ॥ दोलोत्सवमुखानिति तद्विधिश्चतत्रैवोक्तः देवीपुराणे चैत्रशुक्लतृतीयायांकुर्याद्दोलोत्सवंबुधः तृतीयायां यजेद्देवींशंकरेणसमन्वितां कुंकुमागरुकर्पूरमणिवस्त्रसुगंधकैः स्रग्गंधधूपदीपैश्चदमनेनविशेषतः आंदोलयेत्ततोवत्सशिवोमातुष्टयेसदेति ॥ ४४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

शयनोत्सवमिति तत्कालश्च वामनपुराणेउक्तः आषाढपौर्णमासीतदुत्तरायातृतीयातद्रूपः तथाजागरणोत्सवकालश्च कार्तिकपौर्णमासीतदु त्तरायावद्यतृतीयातद्रूपः शयनोत्सवविधिर्जागरणोत्सवविधिश्च सर्वदेवतासमानोदेवताभेदेनतुकालभेद एवकेवलंभिन्नः सर्वंचेदंवामनपु राणेस्पष्टं रथोत्सवमिति तद्विधिश्चोमासंहितायांशिवपुराणे आषाढशुक्लपक्षीयतृतीयायांरथोत्सवं देव्याः प्रियतमंकुर्याद्यथावित्तानुसारतः रथंपृथ्वींविजानीयाद्रथांगेचंद्रभास्करौ वेदानश्वान्विजानीयात्सारथिंपद्मसंभवं नानामणिगणाकीर्णंपुष्पमालाविराजितं एवंरथंकल्पयित्वात

शयनोत्सवंयथाकुर्यात्तथाजागरणोत्सवं ॥ रथोत्सवंचमेकुर्याद्दमनोत्सवमेवच ॥४५॥ पवित्रोत्सवमेवापिश्रा वणेप्रीतिकारकं ॥ ममभक्तःसदाकुर्यादेवमन्यान्महोत्सवान् ॥ ४६ ॥ मद्भक्तान्भोजयेत्प्रीत्यातथाचैवसुवा सिनीः ॥ कुमारीर्बटुकांश्चापिमद्बुद्ध्यामद्गतांतरः ॥४७॥ वित्तशाठ्येनरहितोयजेदेतान्सुमादिभिः ॥ यएवंकु रुतेभक्त्याप्रतिवर्षमतंद्रितः ॥ ४८ ॥ सधन्यःकृतकृत्योसौमत्प्रीतेःपात्रमंजसा ॥ सर्वमुक्तंसमासेनममप्री तिप्रदायकं ॥ ४९ ॥ नाशिष्यायप्रदातव्यंनाभक्तायकदाचन ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेसप्तम स्कंधेदेवीगीतायामष्टत्रिंशोध्यायः ॥ ३८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

स्मिन्संस्थापयेच्छिवां लोकसंरक्षणार्थायलोकान्द्रष्टुंपरांबिका रथमध्येसंस्थितेतिभावयेन्मतिमान्नरः रथेप्रचलितेमंदंजयशब्दमुदीरयेत् पाहिदेविजनानस्मान्प्रपन्नान्दीनवत्सले इतिवाक्यैस्तोषयेच्चनानावादित्रनिःस्वनैः सीमांतेतुरथंनीत्वातत्रसंपूजयेद्रथे नानास्तोत्रैस्ततस्तु त्वाप्यानयेत्तांस्ववेश्मनीति दमनोत्सवश्चैत्रपौर्णमास्यांतद्विधिश्चधर्मशास्त्रेतंत्रेषुचप्रसिद्धएव ॥ ४५ ॥ पवित्रोत्सवमिति सचश्रावणपौर्णमा स्यांतद्विधिश्चधर्मशास्त्रेतंत्रेचप्रसिद्धएव ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ सुमादिभिःकुसुमादिभिरेतान्कुमारीबटुकब्राह्मणान्पूजयेदित्यर्थः ॥ इतिश्रीदे वीभागवतटिल्केसप्तमस्कंधेदेवीगीतायांअष्टत्रिंशोध्यायः ॥ ३८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

शताधिकैश्चचत्वारिंशत्पद्यैरथपूजनं ॥ भगवत्याः कथ्यतेत्रयेनदेवीप्रसीदति ॥ १ ॥ पूर्वंबहुषुस्थलेषुपूजायामहिमानंश्रुत्वापूजाविधिंपृच्छति देवदेवीति॥१॥२॥३॥ मूर्तिभेदेनवक्ष्यमाणेन वेदोक्तदीक्षासमन्वितैर्वैदिकीवेदोक्तप्रकारापूजाकर्तव्येत्यर्थः साचविराट्स्वरूपस्यपूर्वंदेव्यादर्शितस्यध्यानरूपाप्रथमा द्वितीयातुकरचरणादिविशिष्टांसुकुमारींभगवतीमूर्तिंध्यात्वावेदोक्तमंत्रैरावाहनादिविसर्जनांतंकुर्यादितिद्वितीयापूजा इत्येवंमूर्तिभेदेनवैदिकीपूजाद्विविधेत्यर्थः ॥ ४ ॥ तांत्रिक्याआधिकारिणमाह तंत्रोक्तेति कुंडमंडपादिपुरःसरतांत्रिकमंत्रैर्दीक्षांकुर्वद्भि

श्रीहिमालयउवाच ॥ देवदेविमहेशानिकरुणासागरेऽबिके ॥ ब्रूहिपूजाविधिंसम्यग्यथावदधुनानिजं ॥ १ ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ वक्ष्येपूजाविधिंराजन्नंबिकायायथाप्रियं ॥ अत्यंतश्रद्धयासार्धंशृणुपर्वतपुंगव ॥ २ ॥ द्विविधाममपूजास्याद्बाह्याचाभ्यंतरापिच ॥ बाह्यापिद्विविधाप्रोक्तावैदिकीतांत्रिकीतथा ॥ ३ ॥ वैदिक्यर्चापिद्विविधामूर्तिभेदेनभूधर ॥ वैदिकीवैदिकैःकार्यावेददीक्षासमन्वितैः ॥ ४ ॥ तंत्रोक्तदीक्षावद्भिस्तुतांत्रिकीसंश्रिताभवेत् ॥ इत्थंपूजारहस्यंचनज्ञात्वाविपरीतकं ॥ ५ ॥ करोतियोनरोमूढःसपतत्येवसर्वथा ॥ तत्रयावैदिकीप्रोक्ताप्रथमातांवदाम्यहं ॥ ६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

स्तांत्रिकीतंत्रोक्तविधिनापूजाकर्तव्येत्यर्थः नज्ञात्वेति यस्ययस्यांपूजायामधिकारस्तन्नज्ञात्वेत्यर्थः विपरीतकंवैदिकस्तांत्रिकंकरोतितांत्रिको वैदिकंकरोतीत्येवंरूपंयःकरोतिमूढःसंपतत्येवनरकादिष्वितिशेषः तथाचश्रुतिः योवैस्वांदेवतामतियजतेप्रस्वायैदेवतायैच्यवतेनपरांप्राप्नोतिपापीयान्भवति अतियजतेत्यजति च्यवतेगृण्हाति स्वांदेवतामितिस्वोचितमार्गोपलक्षणं ॥ ५ ॥ तत्रवैदिक्यर्चायाएवस्वरूपंप्राशस्त्यंचवदति तत्रयावैदिकीति प्रथमामिति वैदिकीतांत्रिकीतथेतिवाक्योक्ताप्रथमावैदिकीत्यर्थः ॥ ६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ शांत्यादि युक्तोवैदिकींपूजांकुर्यादित्याह शांतःसमाहितइति ॥९॥ तत्परस्तन्ममविराट्स्वरूपमेवपरमुत्कृष्टंयस्यसतत्परः ॥ १० ॥ मामेवविराट्स्वरूपं ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ ननुतर्हिकेवलंकर्मनिरर्थकमितिचेन्नेत्याह धर्मात्संजायतेभक्तिरिति यदिकर्म नाचरितंतदापापक्षयाभावाद्भक्तिरेवदुर्लभास्याद्भक्तेरभावाच्चपरंब्रह्माप्यत्यंतंदुर्लभंस्यादितिकर्माचरणंसार्थकमेवेतिभावः परमितिज्ञानमित्यर्थः

यन्मेसाक्षात्परंरूपंदृष्टवानसिभूधर ॥ अनंतशीर्षनयनमनंतचरणंमहत् ॥ ७ ॥ सर्वशक्तिसमायुक्तंप्रेरकंयत्परात्परं ॥ तदेवपूजयेन्नित्यंनमेद्ध्यायेत्स्मरेदपि ॥ ८ ॥ इत्येतत्प्रथमार्चायाःस्वरूपंकथितंनग ॥ शांतःसमाहितमनादंभाहंकारवर्जितः ॥ ९ ॥ तत्परोभवतद्याजीतदेवशरणंव्रज ॥ तदेवचेतसापश्यजपध्यायस्वसर्वदा ॥ १० ॥ अनन्ययाप्रेमयुक्तभक्त्यामद्भावमाश्रितः ॥ यज्ञैर्यजतपोदानैर्मामेवपरितोषय ॥ ११ ॥ इत्थंममानुग्रहतोमोक्ष्यसेभवबंधनात् ॥ मत्परायेमदासक्तचित्ताभक्तवरामताः ॥ १२ ॥ प्रतिजानेभवादस्मादुद्धराम्यचिरेणतु ॥ ध्यानेनकर्मयुक्तेनभक्तिज्ञानेनवापुनः ॥ १३ ॥ प्राप्याहंसर्वथाराजन्नतुकेवलकर्मभिः ॥ धर्मात्संजायतेभक्तिर्भक्त्यासंजायतेपरं ॥ १४ ॥ श्रुतिस्मृतिभ्यामुदितंयत्सधर्मःप्रकीर्तितः ॥ अन्यशास्त्रेणयःप्रोक्तोधर्माभासःसउच्यते ॥ १५ ॥ सर्वज्ञात्सर्वशक्तेश्चमत्तोवेदःसमुत्थितः ॥ अज्ञानस्यममाभावादप्रमाणानचश्रुतिः ॥ १६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ १४ ॥ तच्चकर्मनान्यशास्त्रोदितंकिंतुवेदोक्तमेवेत्याह श्रुतिस्मृतिभ्यामुदितमिति यदुदितंकर्मसधर्मइत्यर्थः ॥ १५॥ किमितिवेदोक्तएवधर्मोनान्यशास्त्रोदितइतिचेत्तत्राह सर्वज्ञादिति सर्वज्ञात्सर्वशक्तेर्मत्तोमत्स्वरूपाद्वेदः समुत्थितःसदाममाज्ञानाभावाद्यन्मयोक्तंतत्सत्यमेवेतिश्रुतिर्नाप्रमाणावेदातिरिक्तशास्त्राणितुसर्वज्ञपुरुषबुद्धिकल्पितानिततश्चाज्ञप्रणितत्वादप्रमाणान्येवेतितदुक्तोधर्मोधर्माभासोवेदोक्तएवतुधर्मइत्यर्थः ॥१६॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

ननुमन्वादिस्मृतीनामप्येवंरीत्याप्रामाण्याभावआगतइतिचेत्तत्राह स्मृतयश्चेति श्रुत्यर्थएवतुस्मृतिभिरुच्यतेततोमूलभूतश्रुतेःप्रामाण्यात्तन्मूलकस्मृतीनामपिप्रामाण्यमव्याहतमेवेत्यर्थः ॥१७॥ ननुमन्वादिस्मृतीनांपुराणानांचसप्रमाणत्वेतन्मुद्राविधानवामाचारादिवेदविरुद्धाचारस्यचपुराणस्मृतिषुसत्वात्ग्राह्यत्वंस्यादितिचेत्तत्राह क्वचित्तुकदाचिदिति तंत्रार्थकटाक्षेणतंत्रार्थावलोकनेनपरोदितंवेदातिरिक्तशास्त्रोदितमपिधर्मंवदंतिसधर्मःप्रत्यक्षश्रुतिविरुद्धत्वात्वैदिकैर्नग्राह्यइत्यर्थः ॥१८॥ तत्रहेतुमाह अन्येषांशास्त्रकर्तॄणामिति ॥१९॥२०॥ सर्वेशान्याःसर्वे

स्मृतयश्चश्रुतेरर्थंगृहीत्वैवचनिर्गताः ॥ मन्वादीनांश्रुतानाचततःप्रामाण्यमिष्यते ॥ १७ ॥ क्वचित्कदाचितंत्रार्थकटाक्षेणपरोदितं ॥ धर्मंवदंतिसोंशस्तुनैवग्राह्योस्तिवैदिकैः ॥ १८ ॥ अन्येषांशास्त्रकर्तॄणामज्ञानप्रभवत्वतः ॥ अज्ञानदोषदुष्टत्वात्तदुक्तेर्नप्रमाणता ॥ १९ ॥ तस्मान्मुमुक्षुर्धर्मार्थंसर्वथावेदमाश्रयेत् ॥ राजाज्ञाचयथालोकेहन्यतेनकदाचन ॥ २० ॥ सर्वेशान्याममाज्ञासाश्रुतिस्त्याज्याकथंनृभिः ॥ मदाज्ञारक्षणार्थंतुब्रह्मक्षत्रियजातयः ॥ २१ ॥ मयासृष्टास्ततोज्ञेयंरहस्यंमेश्रुतेर्वचः ॥ यदायदाहिधर्मस्यग्लानिर्भवतिभूधर ॥ २२ ॥ अभ्युत्थानमधर्मस्यतदावेषान्बिभर्म्यहं ॥ देवदैत्यविभागश्चाप्यतएवाभवन्नृप ॥ २३ ॥ येनकुर्वीतितद्धर्मंतच्छिक्षार्थंमयासदा ॥ संपादितास्तुनरकास्त्रासोयच्छ्रवणाद्भवेत् ॥ २४ ॥ योवेदधर्ममुज्झित्यधर्ममन्यंसमाश्रयेत् ॥ राजाप्रवासयेद्देशान्निजादेतानधर्मिणः ॥ २५ ॥ ब्राह्मणैर्नचसंभाष्याःपंक्तिग्राह्यानचद्विजैः ॥ अन्यानियानिशास्त्राणिलोकेस्मिन्विविधानिच ॥ २६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

श्वर्याममसाश्रुतिराज्ञास्तिसानृभिःकथंत्याज्येत्यर्थः तथाचकूर्मपुराणेदेवीवाक्यंद्वादशाध्याये ममैवाज्ञापराशक्तिर्वेदसंज्ञापुरातनी ऋग्यजुःसामरूपेणसर्गादौसंप्रवर्ततेइति ममाज्ञाभूतश्रुतिरक्षाणार्थंमयामहान्यत्नःकृतोस्तीत्याह मदाज्ञेति ॥ २१ ॥ ततस्तस्माद्धेतोर्ज्ञेयंश्रुतेर्वचोमेममरहस्यमस्तीति ॥ २२ ॥ वेषान्शाकंभर्यादिरामकृष्णाद्यवतारान् अतएवेति वेदसंरक्षकादेवास्तन्नाशकादैत्याइतिविभागोवेदसद्भावादेवजातइत्यर्थः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ ननुतर्हिकिमर्थंतंत्राणिशिवेनप्रणतानीतिचेत्तत्राह अन्यानियानीति ॥ २६ ॥

तेषांनामान्याह वामंकापालिकमिति ॥ २७ ॥ पापिनांवेदधर्माचरणेसद्गतिःस्यादितिकर्मवैचित्र्याभावात्प्रपंचवैचित्र्यंनस्यादितितेषांनाना फलप्रदर्शनेनतत्रप्रवृत्तयेमोहार्थमेववेदश्रद्धाप्रच्युत्यर्थंचतंत्राणिप्रणीतानीत्यर्थः किंचशापदग्धानांवेदबहिष्कृतानांब्राह्मणानांसोपानक्रमेणज न्मांतरेवेदाधिकारप्राप्त्यर्थंकिंचित्परमेश्वरोपासनंवक्तव्यमितितदनुग्रहार्थंचतंत्राणिप्रणीतानीत्याह दक्षशापादिति शापकथाचकूर्मपुराणे सूतसंहितायामस्मिन्द्वादशस्कंधेचप्रसिद्धापुराणांतरेषुच ॥ २८ ॥ २९॥ ३० ॥ ननुतर्हितंत्राणिसर्वथात्याज्यानीतिपर्यवसन्नमितिचेन्नेत्या

श्रुतिस्मृतिविरुद्धानितामसान्येवसर्वशः ॥ वामंकापालकंचैवकौलकंभैरवागमः ॥ २७ ॥ शिवेनमोहनार्था यप्रणीतोनान्यहेतुकः ॥ दक्षशापाद्भृगोःशापाद्दधीचस्यचशापतः ॥ २८ ॥ दग्धायेब्राह्मणवरावेदमार्गबहि ष्कृताः ॥ तेषामुद्धरणार्थायसोपानक्रमतःसदा ॥ २९ ॥ शैवाश्चवैष्णवाश्चैवसौराःशाक्तास्तथैवच ॥ गाणप त्याआगमाश्चप्रणीताःशंकरेणतु ॥३०॥ तत्रवेदाविरुद्धोंशोप्युक्तएवक्वचित्क्वचित् ॥ वैदिकैस्तद्ग्रहेदोषोनभव त्येवकर्हिचित् ॥ ३१ ॥ सर्वथावेदभिन्नार्थेनाधिकारीद्विजोभवेत् ॥ वेदाधिकारहीनस्तुभवेत्तत्राधिकारवान्॥ ॥ ३२ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनवैदिकोवेदमाश्रयेत् ॥ धर्मेणसहितंज्ञानंपरंब्रह्मप्रकाशयेत् ॥ ३३ ॥ सर्वेषणाः परित्यज्यमामेवशरणंगताः ॥ सर्वभूतदयावंतोमानाहंकारवर्जिताः ॥ ३४॥ मच्चित्तामद्गतप्राणामत्स्थानकथ नेरताः ॥ सन्यासिनोवनस्थाश्चगृहस्थाब्रह्मचारिणः ॥ ३५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥छ॥

ह तत्रवेदाविरुद्धांशइति तंत्रेषुद्विविधोंशोस्ति एकोवेदविरुद्धोद्वितीयोवेदाविरुद्धस्तत्रवैदिकैर्वेदविरुद्धंशास्त्याज्योवेदाविरुद्धांशस्तुग्राह्यइत्य र्थः तदुक्तंवायुसंहितायां शैवागमोपिद्विविधःश्रौताश्रौतश्चतन्मयः श्रुतिसारमयःश्रौतःस्वतंत्रइतरोमतइत्यादि श्रौतोग्राह्यस्तुवैदिकैरि तिसूतसंहितायां तथापियोंशोमार्गाणांवेदेननविरुध्यते सोंशःप्रमाणमित्युक्तमिति इत्थमेतावत्पर्यंतंवैदिकंमतमुपपादितं तंत्राणांस्वतःप्रामा ण्यमंगीकुर्वतांतांत्रिकाणांमतंत्वन्यदेवेतिदिक् ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ यस्माद्वेदोक्तएवधर्मस्तस्माद्वेदमेवाश्रयेदित्याह तस्मादिति धर्मेणवेदो क्तेन ॥ ३३ ॥ पुनर्विराट्स्वरूपोपासकस्यनिष्ठामाह सर्वेषणाइति ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ऐश्वरसंज्ञितंविराट्स्वरूपोपासनाभिधं ॥ ३६ ॥ प्रथमवैदिकपूजास्वरूपकथनमुपसंहरति इत्थमिति ॥ ३७॥ वेदमार्गेणकरचरणादि विशिष्टसुकुमारमूर्तिपूजारूपायाद्वितीयवैदिकपूजायाः स्वरूपमाह द्वितीयायाइति ॥ ३८ ॥ महापटपट्टवस्त्रे ॥ ३९ ॥ सुकुमारांमूर्ति माह स्वगुणामिति ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ इत्थंबाह्यपूजाकियत्कालपर्यंतकर्तव्येतिचेत्तत्राह यावदांतरेति आंतरपूजायामधि

उपासंतेसदाभक्त्यायोगमैश्वरसंज्ञितं ॥ तेषांनित्याभियुक्तानामहमज्ञानजंतमः ॥ ३६ ॥ ज्ञानसूर्यप्रकाशेन नाशयामिनसंशयः ॥ इत्थंवैदिकपूजायाःप्रथमायानगाधिप ॥ ३७॥ स्वरूपमुक्तंसंक्षेपाद्वितीयायाअथोच्यते ॥ मूर्तौवास्थंडिलेवापितथासूर्येंदुमंडले ॥ ३८ ॥ जलेऽथवाबाणलिंगेयंत्रेवापिमहापटे ॥ तथाश्रीहृदयांभोजे ध्यात्वादेवींपरात्परां ॥ ३९ ॥ सगुणांकरुणापूर्णांतरुणीमरुणारुणां ॥ सौंदर्यसारसीमांतांसर्वावयवसुंदरां ॥ ॥४०॥शृंगाररससंपूर्णांसदाभक्तार्तिकातरां॥प्रसादसुमुखीमंबांचंद्रखंडशिखंडिनीं॥४१॥पाशांकुशवराभीतिधरामानंदरूपिणीं॥पूजयेदुपचारैश्चयथावित्तानुसारतः॥४२॥यावदांतरपूजायामधिकारोभवेन्नहि॥तावद्बाह्यामिमांपूजांश्रयेज्जातेतुतांत्यजेत्॥४३॥आभ्यंतरातुयापूजासातुसंविल्लयःस्मृतः ॥ संविदेवपरंरूपमुपाधिरहितंमम॥४४॥अंतःसंविदिमद्रूपेचेतःस्थाप्यंनिराश्रयं॥संविद्रूपातिरिक्तंतुमिथ्यामायामयंजगत्॥४५॥ प्रातःसंसारनाशायसाक्षिणीमात्मरूपिणीं॥भावयेन्निर्मनस्केनयोगयुक्तेनचेतसा॥ ४६ ॥अतःपरंबाह्यपूजाविस्तारःकथ्यतेमया॥सावधानेनमनसाशृणुपर्वतसत्तम॥ ४७ ॥इ०दे०स०एकोनचत्वारिंशोध्यायः॥३९॥

कारेजातेइत्यर्थः तदुक्तंसूतसंहितायांपंचमाध्यायेशक्तिपूजाप्रकरणे अथाभ्यंतरपूजायामधिकारोभवेद्यदि त्यक्त्वाबाह्यामिमांपूजामाश्रयेदपरांबुधइति ॥ ४३ ॥ आंतरपूजास्वरूपमाह आभ्यंतरेति संविदिज्ञानरूपेब्रह्मणिमयियच्चेतसोलयस्तद्रूपेइत्यर्थः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ निर्मनस्केननिर्विकल्पेन योगयुक्तेनभक्तियोगयुक्तेन ॥ ४६ ॥ इयंयामूर्तौपूजासंक्षेपेणोक्तातांविस्तरेणवक्तुंप्रतिजानीते अतःपरमिति ॥ ४७ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेदेवीगीतायामेकोनचत्वारिंशोध्यायः ॥ ३९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

पंचाधिकैश्चचत्वारिंशाद्भिःपयैरतःपरं ॥ बाह्यपूजाविधानंचयथावदभिधीयते ॥१॥ बाह्यपूजांवक्तुमुपक्रमते प्रातरुत्थायेति अष्टपंचभवेत्प्रातरितिधर्मशास्त्रोक्तप्रातःकालेइत्यर्थः शिरसिस्वमस्तकेब्रह्मरंध्रेपद्मंसहस्रारं तत्रतस्मिन्पद्मेनिजरूपिणंनिजगुरुसमामाकारामित्यर्थः ॥१॥ शक्तिसंयुतंस्वपत्नीसंयुतं माताएवगुरुश्चेत्तांपतिसंयुतांध्यायेत् ॥ २ ॥ प्रकाशमानामिति प्रथमेप्रयाणेब्रह्मरंध्रगमनरूपेप्रकाशमानांचिद्रूपत्वेनभासमानांप्रतिप्रयाणेब्रह्मरंध्रान्मूलाधारंपुनरागमनेअमृतायमानां आनंदामृतभरितां अंतःपदव्यांसुषुम्नायामनुसंचरंतींगमनागमने

श्रीदेव्युवाच ॥ प्रातरुत्थायशिरसिसंस्मरेत्पद्ममुज्वलं ॥ कर्पूराभंस्मरेत्तत्रश्रीगुरुंनिजरूपिणं ॥ १ ॥ सुप्रसन्नंलसद्भूषाभूषितंशक्तिसंयुतं ॥ नमस्कृत्यततोदेवींकुंडलींसंस्मरेद्बुधः ॥ २ ॥ प्रकाशमानांप्रथमेप्रयाणेप्रतिप्रयाणेप्यमृतायमानां ॥ अंतःपदव्यामनुसंचरंतीमानंदरूपामबलांप्रपद्ये ॥ ३ ॥ ध्यात्वैवंतच्छिखामध्येसच्चिदानंदरूपिणीं ॥ मांध्यायेदथशौचादिक्रियाःसर्वाःसमापयेत् ॥४॥ अग्निहोत्रंततोहुत्वामत्प्रीत्यर्थंद्विजोत्तमः ॥ होमांतेस्वासनेस्थित्वापूजासंकल्पमाचरेत् ॥ ५ ॥ भूतशुद्धिंपुराकृत्वामातृकान्यासमेवच ॥ हृल्लेखामातृकान्यासंनित्यमेवसमाचरेत् ॥ ६ ॥ मूलाधारेहकारंचहृदयेचरकारकं ॥ भ्रूमध्येतद्वदीकारंह्रींकारंमस्तकेन्यसेत् ॥ ७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

कुर्वतीमबलांशक्तिंप्रपद्येशरणंगतोस्मीत्यर्थः नविद्यतेबलंयस्याःसकाशादन्यत्रेत्यबला इत्थंयोगिभिः कुंडलिनींसाक्षात्कर्तव्यायोगाभावेभावनावाकर्तव्या ॥ ३ ॥ तच्छिखामध्येसायाश्चिखामूलाधारस्यचिदग्नेःशिखाकुंडलिनीतस्याःशिखायामध्येपरमात्माव्यवस्थितइतितैत्तिरीयश्रुत्युक्तातन्मध्येमांसच्चिदानंदरूपिणींध्यायेदित्यर्थः सर्वाःक्रियाःसंध्यावंदनांता ॥ ४॥ होमांतेमत्प्रीत्यर्थमग्निहोत्रहोमांतेइत्यर्थः ॥ ५ ॥ भूतशुद्धिमातृकान्यासौप्रसिद्धौगौरवान्नलिख्येते हृल्लेखामातृकेति हृल्लेखामायाबीजंप्रत्यक्षरंमायाबीजंपूर्वंदत्वामातृकान्यासोयःकर्तव्यःसहृल्लेखामातृकान्यासःशारदायांदशविधमातृकान्यासेषुप्रसिद्धः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

धर्मादिभिरिति धर्मज्ञानवैराग्यैश्वर्याण्याग्नेयादिविदिक्षु पीठखुरत्वेनभावयेत् अधर्माज्ञानावैराग्यानैश्वर्याणिपूर्वादिचतुर्दिक्षुपीठगात्रत्वेनभावयेत् तत्पी ठोपरिमध्येनंतायनमः पद्मायनमः अंसूर्यमंडलाय मंवन्हिमंडलाय संसत्वाय रंरजसे तंतमसे पूर्वादिदिक्षु आंआत्मने अंअं तरात्मने पंपरमात्मने ह्रींज्ञानात्मने ततःपद्मस्यपूर्वादिदले जयायै विजयायै अजितायै अपराजितायै नित्यायै विलासिन्यै दो ग्ध्यै अघोरायै मध्यमंगलायैनमः इतिपीठशक्तीःपूजयेत् इदंशारदायांस्पष्टं ॥ ८ ॥ ततःप्राणायामैर्विकासितेहृत्पद्मेपंचप्रेतास नेदेवींध्यायेदित्याह ततोध्यायेदिति ॥ ९ ॥ पंचप्रेतानाह ब्रह्माविष्णुश्चेति ॥ १० ॥ किमर्थमेतत्वदासनतांगताइतितत्राह पंचभू तात्मकाह्येतेइति भूम्यादिपंचभूतानामेतेऽधिपतयोहंतुदेवीतेषामुत्पादकंयदव्यक्तमायाविशिष्टंब्रह्मतद्रूपिणीतेभ्योऽधिकातथातेब्रह्मादयोजाग्र

तत्तन्मंत्रोदितान्न्यासान्सर्वान्समाचरेत् ॥ कल्पयेत्स्वात्मनोदेहेपीठंधर्मादिभिःपुनः ॥८॥ ततोध्यायेन्महादेवींप्राणायामैर्विजृंभते ॥ हृदंभोजेममस्थानेपंचप्रेतासनेबुधः ॥९॥ ब्रह्माविष्णुश्चरुद्रश्चईश्वरश्चसदाशिवः एतेपंचमहाप्रेतापादमूलेममस्थिताः ॥ १० ॥ पंचभूतात्मकाह्येतेपंचावस्थात्मकाअपि ॥ अहंत्वव्यक्तचिद्रूपातदतीतास्मिसर्वथा ॥ ११ ॥ ततोविष्टरतांयाताःशक्तितंत्रेषुसर्वदा ॥ ध्यात्वैवंमानसैर्भोगैःपूजयेन्मांजपेदपि ॥१२॥ जपंसमर्प्यश्रीदेव्यैततोऽर्घ्यस्थापनंचरेत् ॥ पात्रासादनकंकृत्वापूजाद्रव्याणिशोधयेत् ॥ १३ ॥ जलेनतेनमनुनाचास्त्रमंत्रेणदेशिकः ॥ दिग्बंधंचपुराकृत्वागुरून्नत्वाततःपरं ॥ १४ ॥ ॥ छ ॥

त्स्वप्नसुषुप्तितुर्यतुर्यातीतरूपपंचावस्थाधिपतयोहंतुदेवीतुर्यातीतावस्थातोप्यधिकंयद्ब्रह्मतद्रूपिणीतस्मात्तेममासनतांगताइत्यर्थः ॥ ११ ॥ तत्र ब्रह्मादयश्चत्वारोमंचकखुराः सदाशिवस्तुफलकस्थानीयःकल्पनीयइतिबोध्यं एवंहृदयेप्रथमतोमनसोपचारैःपूजयित्वायथाशक्तिमूलमंत्रंजपित्वाजपंदेव्यैसमर्प्यबाह्यपूजार्थमर्घ्यस्थापनंचरेदित्याह ध्यात्वैवमिति ॥ १२ ॥ अर्घ्यस्थापनप्रकारःशारदायांद्रष्टव्योगौरवान्नेहोच्यते ॥ १३ ॥ अस्त्रमंत्रेणफट्मंत्रेणाभ्युक्षितजलेनपूजाद्रव्याणिशोधयेदित्यर्थः दिग्बंधमिति फट्मंत्रेणस्वपरितोग्निप्राकारंभावये दित्यर्थः ॥ १४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

बाह्यपीठेपूर्वोक्तेयंत्रादौ ॥ १५ ॥ प्राणस्थापनविद्यया प्राणप्रतिष्ठामंत्रेण ॥ १६ ॥ १७ ॥ पुष्पांतंपूजांकृत्वायंत्रस्थानामावृतीनामावरणदेव तानांपूजनंकुर्यादित्याह यंत्रस्थानामिति ताश्चदेवतास्तत्तन्मंत्रकल्पोक्ताग्राह्याः प्रतिवारमिति प्रतिदिनमावरणदेवतापूजनंकर्तुमशक्तश्चेत्शु क्रवारेऽवश्यंकुर्यादित्यर्थः ॥ १८ ॥ आवरणदेवतासुभावनामाह मूलदेवीति ॥ १९ ॥ पुनरावृत्तीति इत्थमावरणदेवतायथास्थानेषु स्थिताध्यात्वासंपूज्यपुनःसावरणांसायुधांसशक्तिकांश्रीभुवनेश्वरींगंधादिदक्षिणांतैरुपचारैःपूजयेदित्यर्थः ॥ २० ॥ त्वत्कृतेनेति त्वयाहि

तदनुज्ञांसमादायबाह्यपीठेततःपरं ॥ हृदिस्थांभावितांमूर्तिंसमःदिव्यांमनोहरां ॥ १५ ॥आवाहयेत्ततःपीठे प्राणस्थापनविद्यया ॥ आसनावाहनेचार्घ्यंपाद्याद्याचमनंतथा ॥ १६ ॥ स्नानंवासोद्वयंचैवभूषणानिचसर्वशः॥ गंधपुष्पंयथायोग्यंदत्वादेव्यैस्वभक्तितः ॥१७॥ यंत्रस्थानामावृतीनांपूजनंसम्यगाचरेत्॥ प्रतिवारमशक्तानांशुक्रवारोनियम्यते ॥१८॥ मूलदेवीप्रभारूपाःस्मर्तव्याअंगदेवताः ॥ तत्प्रभापटलव्याप्तंत्रैलोक्यंचविचिंतयेत् ॥१९॥ पुनरावृत्तिसहितांमूलदेवींचपूजयेत्॥ गंधादिभिःसुगंधैस्तुतथापुष्पैःसुवासितैः॥ २०॥ नैवेद्यैस्तर्पणैश्चैवतांबूलैर्दक्षिणादिभिः॥ तोषयेन्मांत्वत्कृतेननाम्नांसाहस्रकेणच ॥२१॥ कवचेनचसूक्तेनाहंरुद्रेभिरितिप्रभो ॥ देव्यथर्वशिरोमंत्रैर्हृल्लेखोपनिषद्भवैः ॥ २२ ॥ महाविद्यांमहामंत्रैस्तोषयेन्मांमुहुर्मुहुः ॥ क्षमापयेज्जगद्धात्रींप्रेमार्द्रहृदयोनरः ॥ २३॥ पुलकांकितसर्वांगैर्बाष्परुद्धाक्षिनिःस्वनः ॥ नृत्यगीतादिघोषेणतोषयेन्मांमुहुर्मुहुः॥२४॥वेदपारायणैश्चैवपुराणैःसकलैरपि॥प्रतिपाद्यायतोहंवैतस्मात्तैस्तोषयेत्तुमां ॥२५॥

मालयेनकृतंयत्सहस्रनामस्तोत्रंममतेनमांतोषयेदित्यर्थः अनेनैवज्ञापकेनहिमालयेनदेव्यादर्शनेजातेसहस्रनामस्तोत्रेणदेवीस्तुतेतिबोधितं तच्च सहस्रनामस्तोत्रंयद्यप्यस्मिन्पुराणेनास्तितथापिकूर्मपुराणेद्वादशाध्यायेवर्ततेतत्रद्रष्टव्यं तत्राप्यतत्प्रसंगेनैवसहस्रनामकथनात् चकारेमूल मंत्रजपंकृत्वापश्चात्सहस्रनामस्तोत्रंपठेदित्यर्थः ॥ २१ ॥ कवचेनतंत्रादिषुप्रोक्तेन अहंरुद्रेभिरितिदेवीसूक्तेनेत्यन्वयः देव्यथर्वशिरोनाम सर्वेवैदेवादेवीमुपतस्थुरित्यादिकं हृल्लेखोपनिषत्भुवनेश्वर्याउपनिषत् ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ ७ ॥ ७ ॥ ७ ॥ ७ ॥

सर्वस्वमर्पीति स्वदेहसहितंसर्वस्वंदेव्यैसमर्पयेदित्यर्थः ॥ २६ ॥ व्युत्क्रमेणसंहारमुद्रया ॥ २७ ॥ पूर्वपूजायांयेउपचारादेयास्तेसर्वेमा यावीजमंत्रमुच्चार्यदेयाइत्याह सर्वंहृल्लेखयेति ॥ २८॥ कुतः सर्वमंत्राणांनायिकेतिचेन्ममतस्मिन्मंत्रेप्रयासस्यातिशयादित्याह हृल्लेखादर्पणे

निजंसर्वस्वमपिमेसदेहंनित्यशोर्पयेत् ॥ नित्यहोमंततःकुर्याद्ब्राह्मणांश्चसुवासिनीः ॥ २६ ॥ बटुकान्पामरा नन्यान्देवीबुध्यातुभोजयेत् ॥ नत्वापुनःस्वहृदयेव्युत्क्रमेणविसर्जयेत्॥२७॥ सर्वंहृल्लेखयाकुर्यात्पूजनंमम सुव्रत ॥ हृल्लेखासर्वमंत्राणांनायिकापरमास्मृता ॥२८॥हृल्लेखादर्पणेनित्यमहंतुप्रतिबिंबिता॥तस्माद्धृल्लेख यादत्तंसर्वमंत्रैःसमर्पितं ॥ २९ ॥ गुरुंसंपूज्यभूषाद्यैःकृतकृत्यत्वमावहेत् ॥ यएवंपूजयेद्देवींश्रीमद्भुवनसुंदरीं ॥३० ॥ नतस्यदुर्लभंकिंचित्कदाचित्क्वचिदस्तिहि ॥ देहांतेतुमणिद्वीपंममयात्येवसर्वथा ॥ ३१ ॥ ज्ञेयोदेवी स्वरूपोसौदेवानित्यंनमंतितं ॥ इतितेकथितंराजन्महादेव्याःप्रपूजनं ॥ ३२ ॥ विमृश्यैतदशेषेणाप्यधिका रानुरूपतः ॥ कुरुमेपूजनंतेनकृतार्थस्त्वंभविष्यसि ॥ ३३ ॥ इदंतुगीताशास्त्रंमेनाशिष्यायवदेत्क्वचित् ॥ ना भक्तायप्रदातव्यंनधूर्तायचदुर्हृदे ॥ ३४ ॥ एतत्प्रकाशनंमातरुद्घाटनमुरोजयोः ॥ तस्मादवश्यंयत्नेनगोप नीयमिदंसदा ॥ ३५ ॥ देयंभक्तायशिष्यायज्येष्ठपुत्रायचैवहि ॥ सुशीलायसुवेषायदेवीभक्तियुतायच ॥३६॥ श्राद्धकालेपठेदेतद्ब्राह्मणानांसमीपतः ॥ तृप्तास्तत्पितरःसर्वेप्रयांतिपरमंपदं ॥ ३७॥ व्यासउ० ॥ इत्युक्त्वा साभगवतीतत्रैवांतरधीयत ॥ देवाश्चमुदिताःसर्वेदेवीदर्शनतोभवन् ॥ ३८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

इति तथाचब्रह्मांडपुराणेह्रींकारादर्शबिंबिकेति ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ उरोजयोः स्तनयोः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥

ततोदेवीवरप्रदानानंतरं ॥३९॥ इयंचगौर्याउत्पत्तिर्ज्येष्ठशुक्लचतुर्थ्यांतदुक्तंकृत्यरत्नावल्यां ज्येष्ठशुक्लचतुर्थ्यांतुजातापूर्वमुमासती तस्मात्सा तत्रसंपूज्यासर्वसौभाग्यहेतवे उपहारैश्चविविधैर्गीतनृत्योत्सवादिभिः होमैःपयोभिर्वस्त्रैश्चपत्रपुष्पैःसुगंधिभिरिति साचोत्पत्तिररुणोदयवेलायां तदुक्तंमात्स्येतारकासुरयुद्धप्रस्तावे ततोजगत्परित्राणहेतुंहिमगिरेःप्रिया ब्राह्ममुहूर्तेसुभगेप्रासूयतगुहारणिमिति इत्थंगौर्याउत्पत्तिं तस्याःशिवस्यप्राप्तिंसविस्तरामुपवर्ण्यलक्ष्म्युत्पत्तिंतस्याविष्णुप्राप्तिंच्संक्षेपेणवदति, समुद्रमंथनेइति रत्नान्यासूरत्नान्युत्पन्नानीत्यर्थः ॥४०॥

व्यासउ० ॥ ततोहिमालयेजज्ञेदेवीहैमवतीतुसा ॥ यागौरीतिप्रसिद्धासीद्दत्तासाशंकरायच ॥३९ ॥ ततःस्कंधःसमुद्भूतस्तारकस्तेनपातितः॥ समुद्रमंथनेपूर्वंरत्नान्यासुर्नराधिप ॥४०॥ तत्रदेवैस्तुतादेवीलक्ष्मीप्राप्त्यर्थमादरात्॥ तेषामनुग्रहार्थायनिर्गतातुरमाततः ॥४१॥ वैकुंठायसुरैर्दत्तातेनतस्यशमोभवत्॥ इतितेकथितंराजन्देवीमाहात्म्यमुत्तमं ॥ ४२ ॥ गौरीलक्ष्म्योःसमुद्भूतिविषयंसर्वकामदं ॥ नवाच्यंतेतदन्यस्मैरहस्यंकथितंयतः ॥ ४३ ॥ गीतारहस्यभूतेयंगोपनीयाप्रयत्नतः ॥ सर्वमुक्तंसमासेनयत्पृष्टंतत्त्वयानघ ॥४४ ॥ पवित्रंपावनंदिव्यंकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥ ४५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेऽष्टादशसाहस्र्यांसंहितायांसप्तमस्कंधेदेवीगीतायांचत्वारिंशोध्यायः॥ ४० ॥ ॥ छ ॥ सप्तमस्कंधःसमाप्तः ॥ ७ ॥

तत्रेति तस्मिन्नपिसमयेदेवैर्देवीपराशक्तिःस्तुताकिमर्थंलक्ष्मीप्राप्त्यर्थं ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ विस्तारस्तुमत्कृतदेवीगीताबृहट्टीकायांद्रष्टव्यः॥श्रीमच्छैवकुलोत्पन्नोरंगनाथात्मजःसुधीः॥श्रीलक्ष्मीगर्भसंभूतोनिलकंठोभिधानतः॥१॥देवीभागवतस्यास्यव्याख्यानरहितस्यच॥व्याख्यांयःकृतवान्सम्यक्तिलकाख्यांमहत्तरां॥२॥ सप्तमस्कंधएतस्याःसमाप्तोभूच्छुभार्थदः॥प्रीयतांतेनमेनंतकोटिब्रह्मांडनायिका॥३॥इतिश्रीशैवकुलोत्पन्नरंगनाथात्मजलक्ष्मीगर्भजनीलकंठकृतेश्रीमद्देवीभागवततिलकेसप्तमस्कंधेदेवीगीतायांचत्वारिंशोऽध्यायः॥४०॥

॥ इतिश्रीमद्देवीभागवतसप्तमस्कंधः समाप्तः ॥

॥ अथश्रीमद्देवीभागवतअष्टमस्कंधप्रारंभः ॥

[illegible]

[illegible] ॥ अधुनेत्यादि [illegible] ॥ १ ॥ [illegible]

[illegible] विराट्स्वरूपमुपवर्णितं तस्याश्रितानेनवर्णितं तत्तद्भुक्त्युक्त्य [illegible] मन्वंतरेषु येनयेन रूपेण पूज्यते तद्भक्त [illegible]

[illegible] येषुस्थानेषुयेनयेनकर्मणापूज्यतेतद्भूमत्सुस्पृच्छति सूर्य [illegible] ॥ १ ॥ मन्वंतरेष्विति सर्वमन्वंतरेषुमनुभिर्मनुवंशजैश्चयेनयेनरूपेणपूज्य

तेतद्वदेत्यन्वयः ॥ २ ॥ किंच यस्मिन्नेति यस्मिन्यस्मिन्निलावृतादिवर्षेषुखंडेषु [illegible] विशेषेषुयेनयेनक [illegible] सदाचारे

श्रीगणेशायनमः ॥ जनमेजयउवाच ॥ सूर्यचंद्रान्वयोत्थानांनृपा[illegible]सत्कथाश्रितं ॥ चरितंभवताप्रोक्तंश्रुतं
तदमृतास्पदं ॥ १ ॥ अधुनाश्रोतुमिच्छामिसादेवीजगदंबिका ॥ म[illegible]वंतरेषुसर्वेषुयद्यद्रूपेणपूज्यते ॥ २ ॥ य
स्मिन्यस्मिंश्चवैस्थानेयेनयेनचकर्मणा ॥ देव्याविराट्स्वरूपस्[illegible]वर्णनंचयथातथं ॥ ३ ॥ येनध्यानेनत
त्सूक्ष्मेस्वरूपेस्यान्मतेर्गतिः ॥ तत्सर्वंवदविप्रर्षेयेनश्रेयोहमाप्नुयां ॥ ४ ॥ व्यासउवाच ॥ शृणुराजन्
प्रवक्ष्यामिदेव्याराधनमुत्तमं ॥ यत्कृतेनश्रुतेनापिनरःश्रेयोत्रविंद[illegible] ॥ ५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ [illegible] ॥

[illegible] पूज्यतेतत्कर्मतंसदाचारंचवदेत्यन्वयः किंचदेव्याइति देव्याविराट्स्वरूपस्य पूर्वमुक्तं तस्यवर्णनमपियथातथंयथावर्ततेतथेत्यर्थः तदपित
त्सर्वंवदेत्यन्वयः ॥ ३ ॥ ननुविराट्स्वरूपवर्णनस्यकोपयोगइतिचेत्तत्राह येनेति स्थूलरूपध्यानेनहिचित्तस्यैकाग्रतायांसाधितायांदेव्याःसूक्ष्मस्व
रूपेबुद्धेर्गतिर्भवतस्या [illegible] स्थूलरूपध्यानार्थंस्थूलरूपस्य निवेदनमपेक्षितमित्यर्थः ॥ ४ ॥ तत्रमन्वंतरेषुसर्वेष्वित्यस्योत्तरं दशमस्कंधेवक्ष्य
ति [illegible] शृणुराजन्निति [illegible] तृतीयस्कंधेविराट् [illegible]
[illegible] देव्याविराट्स्वरूप [illegible] ॥ ५ ॥ ॥ ३ ॥

[illegible] एवमेतन्नारदेत्योति ॥ ६ ॥ पूर्वकथामाह एकदेति ॥ ७ ॥ योगात्म[illegible] [illegible]मिति भवताहंयत्पृष्टइमंचार्थं[illegible] [illegible] ॥ ८ ॥ ९ ॥ कुतश्चेदंप्रतिष्ठितं एतस्यपालयिताकइत्यर्थः ॥ १० ॥ अंतंनाशं एतस्यनाशकर्ताकइत्यर्थः [illegible]

एवमेतन्नारदेनपृष्टोनारायणःपुरा ॥ तस्मैयदुक्तवान्देवोयोगचर्याप्रवर्तकः ॥ ६ ॥ एकदानारदःश्रीमान्
पर्यटन्पृथिवीमिमां ॥ नारायणाश्रमंप्राप्तोगतखेदश्चतस्थिवान् ॥ ७ ॥ तस्मैयोगात्मनेनत्वाब्रह्मदेवतनू
द्भवः ॥ पर्यपृच्छदिमंचार्थंयत्पृष्टोभवताऽनघ ॥८॥ नारदउवाच ॥ देवदेवमहादेवपुराणपुरुषोत्तम ॥ जगदा
धारसर्वज्ञश्लाघनीयोरुसद्गुण ॥ ९ ॥ जगतस्तत्त्वमाद्यंयत्तन्मेवदयथेप्सितं ॥ जायतेकुतएवेदंकुतश्चेदंप्र
तिष्ठितं ॥ १० ॥ कुत्रैतत्प्राप्नुयात्कालेकुत्रसर्वफलोदयः ॥ केनज्ञातेनमायैषामोहभूर्नाशमाप्नुयात् ॥ ११ ॥
कयार्चयाकिंजपेनकिंध्यानेनात्महृत्कजे ॥ प्रकाशोजायतेदेवतमस्यर्कोदयोयथा ॥ १२ ॥ एतत्प्रश्नोत्तरंदेव
ब्रूहिसर्वमशेषतः ॥ यथालोकस्तरेदंधतमसंत्वंजसैवहि ॥ १३ ॥ व्यासउवाच ॥ एवंदेवर्षिणापृष्टःप्राचीनोमु
निसत्तमः ॥ नारायणोमहायोगीप्रतिनंद्यवचोब्रवीत् ॥ १४ ॥ नारायणउवाच ॥ शृणुदेवर्षिवर्यात्रजगतस्त
त्त्वमुत्तमं ॥ येनज्ञातेनमर्त्योहिजायतेनजगद्भ्रमे ॥ १५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

[illegible] कुत्रकस्मिन्सतिभवतीत्यर्थः ॥ ११ ॥ आत्महृत्कजेआत्मनोहृदयकमलइत्यर्थः प्रकाशआत्मनइत्यर्थः ॥ १२ ॥ अंधतमस [illegible]मंधकारं ॥ १३ ॥ प्रतिनंद्यतद्वचःसाधुसाध्वितिस्तुत्वेत्यर्थः ॥ १४ ॥ जगतःकार्यरूपस्य[illegible] [illegible] येनज्ञातेनतत्त्वेनजगद्रूपभ्रमेनजायते [illegible] ॥ १५ ॥

जगतस्तत्त्वमस्यदेवीप्रोक्तामयापिहि ॥ ऋषिभिर्देवगंधर्वैरन्यैश्चापिमनीषिभिः ॥ १६ ॥ साजगत्सृजतेदे
वीतयाचप्रतिपाल्यते ॥ तयाचनाश्यतेसर्वमितिप्रोक्तंगुणत्रयात् ॥ १७ ॥ तस्याःस्वरूपंवक्ष्यामिदेव्याःसि
द्धार्थपूजितं ॥ स्मरतांसर्वपापघ्नंकामदंमोक्षदंतथा ॥ १८ ॥ मनुःस्वायंभुवस्त्वाद्यःपद्मपुत्रःप्रतापवान् ॥
॥ शतरूपापतिःश्रीमान्सर्वमन्वंतराधिपः ॥ १९ ॥ समनुःपितरंदेवंप्रजापतिमकल्मषं ॥ भक्त्यापर्यचरत्पू
र्वतमुवाचात्मभूःसुतं ॥ २० ॥ पुत्रपुत्रत्वयाकार्यंदेव्याराधनमुत्तमं ॥ तत्प्रसादेनतेतातप्रजासर्गःप्रसिद्ध्य
ति ॥ २१ ॥ एवमुक्तःप्रजास्त्रष्टामनुःस्वायंभुवोविराट् ॥ जगद्योनिंतदादेवींतपसातर्पयद्विभुः ॥ २२ ॥ तुष्टा
वदेवींदेवेशींसमाहितमतिःकिल ॥ आद्यांमायांसर्वशक्तिंसर्वकारणकारणां ॥ २३ ॥ मनुरुवाच ॥ नमो
नमस्तेदेवेशिजगत्कारणकारणे ॥ शंखचक्रगदाहस्तेनारायणहृदाश्रिते ॥ २४ ॥ वेदमूर्तेजगन्मातःकारण
स्थानरूपिणि ॥ वेदत्रयप्रमाणज्ञेसर्वदेवनुतेशिवे ॥ २५ ॥ माहेश्वरिमहाभागेमहामायेमहोदये ॥ महादेव
प्रियावासेमहादेवप्रियंकरि ॥ २६ ॥ गोपेंद्रस्यप्रियेज्येष्ठेमहानंदेमहोत्सवे ॥ महामारीभयहरेनमोदेवादिपू
जिते ॥ २७ ॥ सर्वमंगलमांगल्येशिवेसर्वार्थसाधिके ॥ शरण्येत्र्यंबकेगौरिनारायणिनमोस्तुते ॥ २८ ॥

[illegible] ॥ २९ ॥ [illegible] त्वयि [illegible] स्तेनमोस्तुते स्वयं ॥ ३० ॥

यतश्चेदंयया विश्वमोतंप्रोतंचसर्वदा ॥ चैतन्यमेकमाद्यंतरहितंतंतेजसांनिधिं ॥ २९ ॥ ब्रह्मायदीक्षणात्सर्वंकरोतिचहरिःसदा ॥ पालयत्यपि विश्वेशःसंहर्त्तायदनुग्रहात् ॥ ३० ॥ मधुकैटभसंभूतभयार्तःपद्मसंभवः ॥ यस्यास्तवेनमुमुचेघोरदैत्यभवांबुधेः ॥ ३१ ॥ त्वंह्रीःकीर्त्तिःस्मृतिःकांतिःकमलागिरिजासती ॥ दाक्षायणीवेदगर्भाबुद्धिदात्रीसदाभया ॥ ३२ ॥ स्तोष्येत्वांचनमस्यामिपूजयामिजपामिच ॥ ध्यायामिभावयेवीक्ष्येश्रोष्येदेविप्रसीदमे ॥ ३३ ॥ ब्रह्मावेदनिधिःकृष्णोलक्ष्म्यावासःपुरंदरः ॥ त्रिलोकाधिपतिःपाशीयादसांपतिरुत्तमः ॥ ३४ ॥ कुबेरोनिधिनाथोभूद्यमोजातःपरेतराट् ॥ नैर्ऋतोरक्षसांनाथःसोमोजातोह्यपोमयः ॥ ३५ ॥ त्रिलोकवंद्यलोकेशीमहामांगल्यरूपिणी ॥ नमस्तेस्तुपुनर्भूयोजगन्मातर्नमोमम ॥ ३६ ॥ नारायणउवाच ॥ एवंस्तुताभगवतीदुर्गानारायणीपरा ॥ प्रसन्नाप्राहदेवेषेब्रह्मपुत्रमिदंवचः ॥ ३७ ॥ देव्युवाच ॥ वरंवरयराजेंद्रब्रह्मपुत्रयदिच्छसि ॥ प्रसन्नाहंस्तवेनात्रभक्त्याचाराधनेनच ॥ ३८ ॥ मनुरुवाच ॥ यदिदेविप्रसन्नासिभक्त्याकारुणिकोत्तमे ॥ तदानिर्विघ्नतःसृष्टिःप्रजायाःस्यात्तवाज्ञया ॥ ३९ ॥ देव्युवाच ॥ प्रजासर्गःप्रभवतुममानुग्रहतःकिल ॥ निर्विघ्नेनचराजेंद्रवांछिताप्युन्नतोत्सवं ॥ ४० ॥ यःकोऽत्रपठतेस्तोत्रंमद्भक्त्यात्वत्कृतंसदा ॥ तेषांविद्याप्रजासिद्धिःकीर्तिःकांत्युदयःखलु ॥ ४१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ब्रह्मावेदनिधिरिति यस्याः प्रसादात् ब्रह्मा वेदनिधिर्जातः कृष्णस्तु लक्ष्म्यावासो लक्ष्मीपतिर्जातः पुरंदरो [illegible] त्रिलोकाधिपतिर्जातः ॥ [illegible] ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

॥४२॥४३॥४४॥ ४५॥ ४६ ॥ ४७॥ ४८॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेअष्टमस्कंधेप्रथमोऽध्यायः ॥१॥ अष्टमेशौ महापद्मीनराहेण

वराहस्रे॥नलादुद्भूतमित्येतत्कथनकमिहोच्यते ॥१॥पूर्वाध्यायेइदंमयाचिंतितंकार्यंभगवानादिपुरुषःकरिष्यतीतिमेतेकन

यज्ञात्वाभगवान्वराहरूपेणप्रादुरभूदित्याह एवंमीमांसतइति ननुनारदेनजगतस्तत्वमेवपृष्टंतच्चनारायणेनाभिहितंपुनस्तदुत्तरकथानकस्यनार

जायंतेधनधान्यानिशक्तिरप्रहतानृणां ॥ सर्वत्रविजयोराजन्सुखंशत्रुपरिक्षयः ॥ ४२ ॥ नारायणउवाच ॥ एवंदत्वावरान्देवीमनवेब्रह्मसूनवे ॥ अंतर्धानंगताचासीत्पश्यतस्तस्यधीमतः ॥ ४३ ॥ अथलब्धवरोराजा ब्रह्मपुत्रःप्रतापवान् ॥ ब्रह्माणमब्रवीत्तातस्थानंमेदीयतांरहः ॥ ४४ ॥ यत्राहंसमधिष्ठायप्रजाःस्रक्ष्यामिपुष्कलाः ॥ यक्ष्यामियज्ञैर्देवेशंतत्समादिशमाचिरं ॥ ४५॥ इतिपुत्रवचःश्रुत्वाप्रजापतिपतिर्विभुः ॥ चिंतयामाससुचिरंकथंकार्यंभवेदिदं ॥ ४६ ॥ सृजतोमेगतःकालोविपुलोनंतसंख्यकः ॥ धरावार्भिःप्लुतामग्नासंयाताखिलाश्रया ॥४७॥ इदंमयाचिंतितंकार्यंभगवानादिपूरुषः ॥ करिष्यतिसहायोमेयदादेशेहमाश्रितः ॥ ४८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमाहापुराणेअष्टमस्कंधेभुवनकोशोनामप्रथमोऽध्यायः ॥१॥ नारायणउवाच ॥ एवंमीमांसतस्तस्यपद्मयोनेःपरंतप ॥ मन्वादिभिर्मुनिवरैर्मरीचाद्यैःसमंततः ॥ १ ॥ ध्यायतस्तस्यनासाग्राद्विरिंचेःसहसानघ ॥ वराहरूपोनिरगादेकांगुलप्रमाणतः ॥ २ ॥ तस्यैवपश्यतःखस्थःक्षणेनाकिलनारद ॥ करिमात्रंप्रववृधेतदद्भुततमंह्यभूत् ॥ ३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

देनापृष्टस्यकथनेनोपयोगइतिचेन्न अत्रापृष्टकथनान्यथानुपपत्त्यैवनारदेनैवतत्पृष्टमस्तीत्यर्थस्यापिकल्पनात् अतएवाग्रेविराट्स्वरूपसन्निवेशप्रश्नस्यनारदकृतस्याभावेपिप्रथमाध्यायस्थंतस्मैयोगात्मनेनत्वाब्रह्मदेवतनूद्भवःपर्यपृच्छदिमंचार्थंयत्पृष्टोभवतानघेतिनिनमेलयंप्रतिव्यासवाक्यंसंगच्छतइति समंततस्तैर्मन्वादिभिःपरिवेष्टितस्येतिशेषः ॥ १ ॥ ध्यायतःपद्मयोनेरित्यन्वयः ॥ २ ॥ तस्यैवविरंचेरेव खस्थःपृथिव्यभावदाकाशस्थोवराहः ॥ ३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

मरीचिमुख्यैः सहितोविरंचिरस्वंददृष्टेत्यर्थः ॥ ४ ॥ सत्वंमहाभूतमित्यर्थः ॥ ५ ॥ दृष्टोंगुष्ठशिरोमात्रइति यःपूर्वमंगुष्ठशिरोमात्रोंगुष्ठ मात्रपरिमितोदृष्टः सःक्षणात्पर्वतसन्निभोजातइत्यर्थः ॥ ६ ॥ ब्रह्मणःपरमात्मनोऽग्रेइतिशेषः ॥ ७ ॥ संहतान्मिलितान् ॥ ८ ॥ ९ ॥

मरीचिमुख्यैर्विप्रेंद्रैःसनकाद्यैश्चनारद ॥ तद्दृष्ट्वासौकररूपंतर्कयामासपद्मभूः ॥ ४ ॥ किमेतत्सौकरंव्याजं दिव्यंसत्वमवस्थितं ॥ अत्याश्चर्यमिदंजातंनासिकायाविनिःसृतं ॥ ५ ॥ दृष्टोंगुष्ठशिरोमात्रःक्षणाच्छैलेंद्रसन्निभः ॥ आहोस्विद्भगवान्किंवायज्ञोमेखेदयन्मनः ॥ ६ ॥ इतितर्कयतस्तस्यब्रह्मणःपरमात्मनः ॥ वराहरूपोभग वान्जगर्जाचलसन्निभः ॥ ७ ॥ विरिंचिंहर्षयामाससंहतांश्चद्विजोत्तमान् ॥ स्वगर्जशब्दमात्रेणदिक्प्रांतमनु नादयन् ॥ ८ ॥ तेनिशम्यस्वखेदस्यक्षयिष्णुंघुर्घुरस्वनं ॥ जनस्तपःसत्यलोकवासिनोमरवर्यकाः ॥ ९ ॥ छंदोमयैःस्तोत्रवरैरृक्सामाथर्वसंभवैः ॥ वचोभिःपुरुषंत्वाद्यंद्विजेंद्राःपर्यवाकिरन् ॥ १० ॥ तेपांस्तोत्रंनि शम्याद्योभगवान्हरिरीश्वरः ॥ कृपावलोकमात्रेणानुगृहीत्वापआविशत् ॥ ११ ॥ तस्यांतर्विशतःक्रूरसटा घातप्रपीडितः ॥ समुद्रोथाब्रवीद्देवरक्षमांशरणार्तिहन् ॥ १२ ॥ इत्याकर्ण्यसमुद्रोक्तंवचनंहरिरीश्वरः ॥ वि दारयन्जलचरान्जगामांतर्जलेविभुः ॥ १३ ॥ इतस्ततोभिधावन्सविचिन्वन्पृथिवींधरां ॥ आघ्रायाघ्राय सर्वेशोधरामासादयच्छनैः ॥ १४ ॥ अंतर्जलगतांभूमिंसर्वसत्वाश्रयांतदा ॥ भूमिंसदेवदेवेशोदंष्ट्रयोदाजहा रतां ॥ १५ ॥ तांसमुद्धृत्यदंष्ट्राग्रेयज्ञेशोयज्ञपूरुषः ॥ शुशुभादिग्गजोयद्वदुद्धृत्याथसुपद्मिनीं ॥ १६ ॥ ७ ॥

॥ १० ॥ अपःजलानि आविशत्प्रविवेश ॥ ११ ॥ सटाघातःकठोरशरीरकेशाघातः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ पद्मिनींकमलिनीं शुंडाग्रेणोद्धृत्यादिग्गजोयथाशुशुभे ॥ १५ ॥ १६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥४२॥४३॥४४॥ ४५॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८॥ इतिश्रीदेवीभागवतटीकेअष्टमस्कंधेप्रथमोऽध्यायः ॥१॥ अथद्वितीयेमहापद्मवराहेण धरातलं॥जलादुद्धृतमित्येतत्कथानकमिहोच्यते ॥१॥पूर्वाध्यायेइदंमयाचिंतितंकार्यंभगवानादिपुरुषःकरिष्यतीतिप्रोक्तेनयथानयनपद्मयोनेर्निश्च यंज्ञात्वाभगवान्वराहरूपेणप्रादुरभूदित्याह एवंमीमांसतइति ननुनारदेनजगतस्तत्वमेवपृष्टंतच्चनारायणेनाभिहितंपुनस्तदुत्तरकथानकस्यनार

जायंतेधनधान्यानिशक्तिरप्रहतानृणां ॥ सर्वत्रविजयोराजन्मुखंशत्रुपरिक्षयः ॥ ४२ ॥ नारायणउवाच ॥ एवंदत्वावरंदेवीमनवेब्रह्मसूनवे ॥ अंतर्धानंगताचासीत्पश्यतस्तस्यधीमतः ॥ ४३ ॥ अथलब्धवरोराजा ब्रह्मपुत्रःप्रतापवान् ॥ ब्रह्माणमब्रवीत्तातस्थानंमेदीयतांरहः ॥ ४४ ॥ यत्राहंसमधिष्ठायप्रजाःस्रक्ष्यामिपुष्कलाः ॥ यक्ष्यामियज्ञैर्देवेशंतत्समादिशमाचिरं ॥ ४५॥ इतिपुत्रवचःश्रुत्वाप्रजापतिपतिर्विभुः ॥ चिंतयामाससुचिरंकथंकार्यंभवेदिदं ॥ ४६ ॥ सृजतोमेगतःकालोविपुलोनंतसंख्यकः ॥ धरावार्भिःप्लुतामग्नारसंयाताखिलाश्रया ॥४७॥ इदंमयाचिंतितंकार्यंभगवानादिपूरुषः ॥ करिष्यतिसहायोमेयदादेशेहमाश्रितः ॥ ४८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमाहापुराणेअष्टमस्कंधेभुवनकोशोनामप्रथमोऽध्यायः ॥१॥ नारायणउवाच ॥ एवंमीमांसतस्तस्यपद्मयोनेःपरंतप ॥ मन्वादिभिर्मुनिवरैर्मरीचाद्यैःसमंततः ॥ १ ॥ ध्यायतस्तस्यनासाग्राद्विरिंचेःसहसानघ ॥ वराहरूपोनिरगादेकांगुलप्रमाणतः ॥ २ ॥ तस्यैवपश्यतःखस्थःक्षणेनाकिलनारद ॥ करिमात्रंप्रववृधेतदद्भुततमंह्यभूत् ॥ ३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

देनापृष्टस्यकथनेनोपयोगइतिचेन्न अत्रापृष्टकथनान्यथानुपपत्त्यैवनारदेनैवतत्पृष्टमस्तीत्यर्थस्यापिकल्पनात् अतएवाग्रेविराट्स्वरूपसन्निवेशप्रश्नस्यनारदकृतस्याभावेपिप्रथमाध्यायस्थंतस्मैयोगात्मनेनत्वाब्रह्मदेवतनूद्भवःपर्यपृच्छदिमंचार्थंयत्पृष्टोभवतानघेतिजनमेजयंप्रतिव्यासवाक्यंसंगच्छतेइति समंततस्तैर्मन्वादिभिःपरिवेष्टितस्येतिशेषः ॥ १ ॥ ध्यायतःपद्मयोनेरित्यन्वयः ॥ २ ॥ तस्यैवविरंचेरेव खस्थःपृथिव्यभावादाकाशस्थोवराहः ॥ ३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

मरीचिमुख्यैः सहितोविरंचिस्तंदृष्ट्वेत्यर्थः ॥ ४ ॥ सत्वंमहाभूतमित्यर्थः ॥ ५ ॥ दृष्टोंगुष्ठशिरोमात्रइति यःपूर्वमंगुष्ठशिरोमात्रोंगुष्ठ मात्रपरिमितोदृष्टः सःक्षणात्पर्वतसन्निभोजातइत्यर्थः ॥ ६ ॥ ब्रह्मणःपरमात्मनोऽग्रेइतिशेषः ॥ ७ ॥ संहतान्मिलितान् ॥ ८ ॥ ९ ॥

मरीचिमुख्यैर्विप्रेंद्रैःसनकाद्यैश्चनारद ॥ तद्दृष्ट्वासौकररूपंतर्कयामासपद्मभूः ॥ ४ ॥ किमेतत्सौकरंव्याजं दिव्यंसत्वमवस्थितं ॥ अत्याश्चर्यमिदंजातंनासिकायाविनिःसृतं ॥ ५ ॥ दृष्टोंगुष्ठशिरोमात्रःक्षणाच्छैलेंद्रसन्निभः ॥ आहोस्विद्भगवान्किंवायज्ञोमेखेदयन्मनः ॥ ६ ॥ इतितर्कयतस्तस्यब्रह्मणःपरमात्मनः ॥ वराहरूपोभगवानूजगर्जाचलसन्निभः ॥ ७ ॥ विरिंचिंहर्षयामाससंहतांश्चद्विजोत्तमान् ॥ स्वगर्जशब्दमात्रेणादिक्प्रांतमनुनादयन् ॥ ८ ॥ तेनिशम्यस्वखेदस्यक्षयिष्णुंघुर्घुरस्वनं ॥ जनस्तपःसत्यलोकवासिनोमरवर्यकाः ॥ ९ ॥ छंदोमयैःस्तोत्रवरैरृक्सामाथर्वसंभवैः ॥ वचोभिःपुरुषंत्वाद्यंद्विजेंद्राःपर्यवाकिरन् ॥ १० ॥ तेषांस्तोत्रंनिशम्याद्योभगवान्हरिरीश्वरः ॥ कृपावलोकमात्रेणानुगृहीत्वापआविशत् ॥ ११ ॥ तस्यांतर्विशतःक्रूरसटाघातप्रपीडितः ॥ समुद्रोथाब्रवीद्देवरक्षमांशरणार्तिहन् ॥ १२ ॥ इत्याकर्ण्यसमुद्रोक्तंवचनंहरिरीश्वरः ॥ विदारयन्जलचरान्जगामांतर्जलेविभुः ॥ १३ ॥ इतस्ततोभिधावन्सविचिन्वन्पृथिवींधरां ॥ आघ्रायाघ्राय सर्वेशोधरामासादयच्छनैः ॥ १४ ॥ अंतर्जलगतांभूमिंसर्वसत्वाश्रयांतदा ॥ भूमिंसदेवदेवेशोदंष्ट्रयोदाजहारतां ॥ १५ ॥ तांसमुद्धृत्यदंष्ट्राग्रेयज्ञेशोयज्ञपूरुषः ॥ शुशुभेदिग्गजोयद्वदुद्धृत्याथसुपद्मिनीं ॥ १६ ॥ ७ ॥

॥ १० ॥ अपःजलानि आविशत्प्रविवेश ॥ ११ ॥ सटाघातःकठोरशरीरकेशाघातः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ पद्मिनींकमलिनीं शुंडाग्रेणोद्धृत्यादिग्गजोयथाशुशुभे ॥ १५ ॥ १६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ४ ॥ तंदृष्ट्वादेवदेवेशोविरंचिःसमनुःस्वराट् ॥ तुष्टावबाग्भिरेवेशंदंष्ट्रोद्धृतवसुंधरं ॥ १७ ॥ श्रीब्रह्मोवाच ॥ जितंते पुंडरीकाक्षभक्तानामार्तिशासन ॥ खर्वीकृतसुराधारसर्वकामफलप्रद ॥ १८ ॥ इयंचधरणीदेवशोभतेवसु धातव ॥ पद्मिनीवसुपत्राढ्यामतंगप्रकारोद्धृता ॥ १९ ॥ इदंचतेशरीरंवैशोभतेभूमिसंगमात् ॥ उद्धृतांबुज शुंडाग्रकरींद्रतनुसन्निभं ॥ २० ॥ नमोनमस्तेदेवेशसृष्टिसंहारकारक ॥ दानवानांविनाशायकृतनामाकृतेप्र भो ॥ २१ ॥ अग्रतश्चनमस्तेस्तुपृष्ठतश्चनमोनमः ॥ सर्वामराधारभूतबृहद्धामनमोस्तुते ॥ २२ ॥ त्वयाहं चप्रजासर्गेनियुक्तःशक्तिबृंहितः ॥ त्वदाज्ञावशतःसर्गंकरोमिविकरोमिच ॥ २३ ॥ त्वत्सहायेनदेवेशाअमरा श्चपुराहरे ॥ सुधांविभेजिरेसर्वेयथाकालंयथाबलं ॥ २४ ॥ इंद्रस्त्रिलोकीसाम्राज्यंलब्धवांस्त्वन्निदेशतः ॥ भु नक्तिलक्ष्मींबहुलांसुरसंघप्रपूजितः ॥ २५ ॥ वन्हिःपावकतांलब्ध्वाजाठरादिविभेदतः ॥ देवासुरमनुष्या णांकरोत्याप्यायनंतथा ॥ २६ ॥ धर्मराजोथपितॄणामधिपःसर्वकर्मदृक् ॥ कर्मणांफलदातासौत्वन्नियोगादधी श्वरः ॥ २७ ॥ नैर्ऋतोरक्षसामीशोयक्षोविघ्नविनाशनः ॥ सर्वेषांप्राणिनांकर्मसाक्षीत्वत्तःप्रजायते ॥ २८ ॥ वरुणोयादसामीशोलोकपालोजलाधिपः ॥ त्वदाज्ञाबलमाश्रित्यलोकपालत्वमागतः ॥ २९ ॥ वायुर्गंधवहः सर्वभूतप्राणनकारणं ॥ जातस्तवनिदेशेनलोकपालोजगद्गुरुः ॥ ३० ॥ कुबेरःकिन्नरादीनांयक्षाणांजीवना शयः ॥ त्वदाज्ञांतर्गतःसर्वलोकपेषुचमान्यभूः ॥ ३१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ईशानःसर्वरुद्राणामीश्वरांतकरःप्रभुः ॥ जातोलोकेशवंद्योसौसर्वदेवाधिपालकः ॥ ३२ ॥ नमस्तुभ्यंभगव
तेजगदीशायकुर्महे ॥ यस्यांशभागाःसर्वेहिजातादेवाःसहस्रशः ॥ ३३ ॥ नारायणउवाच ॥ एवंस्तुतोविश्व
सृजाभगवानादिपूरुषः ॥ लीलावलोकमात्रेणाप्यनुग्रहमवासृजत् ॥ ३४ ॥ तत्रैवाभ्यागतंदैत्यंहिरण्याक्षं
महासुरं ॥ रुंधानमध्वनोभीमंगदयाताडयद्धरिः ॥ ३५ ॥ तद्रक्तपंकदिग्धांगोभगवानादिपूरुषः ॥ उद्धृत्यध
रणींदेवोदंष्ट्र्यालीलयाप्सुतां ॥ ३६ ॥ निवेश्यलोकनाथेशोजगामस्थानमात्मनः ॥ एतद्भगवताश्चित्रंधरण्यु
द्धरणंपरं ॥ ३७ ॥ शृणुयाद्यःपुमान्यश्चपठेच्चरितमुत्तमं ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोवैष्णवींगतिमाप्नुयात् ॥ ३८ ॥
इतिश्रीदेवीभागवतेमाहापुराणेअष्टमस्कंधेद्वितीयोध्यायः॥२॥नारायणउ०॥ महींदेवःप्रतिष्ठाप्ययथास्थाने
चनारद ॥ वैकुंठलोकमगमद्ब्रह्मोवाचस्वमात्मजं॥१॥स्वायंभुवमहाबाहोपुत्रतेजस्विनांवर॥स्थानेमहीमयेति
ष्ठप्रजाःसृजयथोचितं ॥ २॥ देशकालविभागेनयज्ञेशंपुरुषंजय ॥ उच्चावचपदार्थैश्चयज्ञसाधनकैर्विभो ॥ ३ ॥
धर्ममाचरशास्त्रोक्तवर्णाश्रमनिबंधनं ॥ एतेनक्रमयोगेनप्रजावृद्धिर्भविष्यति॥ ४ ॥ पुत्रानुत्पाद्यगुणतःकीर्त्या
कांत्यात्मरूपिणः ॥ विद्याविनयसंपन्नान्सदाचारवतांवरान् ॥५॥ कन्याश्चदत्वागुणवद्यशोवद्भ्यःसमाहितः॥
मनःसम्यक्समाधायप्रधानपुरुषेपरे ॥ ६ ॥ भक्तिसाधनयोगेनभगवत्परिचर्यया ॥ गतिमिष्टांसदा
वंद्यांयोगिनांगमिताभवान् ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

स्तुमनोःस्वायंभुवस्यतु॥वंशस्यवर्णनंसम्यग्यथावदनुवर्ण्यते॥१॥धरोद्धारानंतरंजातंकृत्यमाह महींदेवइति देवोवराहः स्वमात्मजंस्वयंभूमनुं
॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ आकूत्यामितिपूर्वेणान्वयः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ यज्ञश्चेति रुचेः पुत्रो यज्ञो नाम पुरुषः

इत्याश्वास्य मनुं पुत्रं पद्मयोनिः प्रजापतिः ॥ प्रजासर्गे नियम्याशु स्वधाम प्रत्यपद्यत ॥ ८ ॥ प्रजाः सृजत पुत्रेति
पितुराज्ञां समादधत् ॥ स्वायंभुवः प्रजासर्गमकरोत्पृथिवीपतिः ॥ ९ ॥ प्रियव्रतोत्तानपदौ मनुपुत्रौ महौजसौ
॥ कन्यास्तिस्त्रः प्रसूताश्च तासां नामानि मे शृणु ॥ १० ॥ आकूतिः प्रथमा कन्या द्वितीया देवहूतिका ॥ तृतीया
च प्रसूतिर्हि विख्याता लोकपावनी ॥ ११ ॥ आकूतिं रुचये प्रादात्कर्दमाय च मध्यमां ॥ दक्षायादात्प्रसूतिं च
यासां लोक इमाः प्रजाः ॥ १२ ॥ रुचेः प्रजज्ञे भगवान्यज्ञो नामादिपूरुषः ॥ आकूत्यां देवहूत्यां च कपिलो सौ
च कर्दमात् ॥ १३ ॥ सांख्याचार्यः सर्वलोके विख्यातः कपिलो विभुः ॥ दक्षात्प्रसूत्यां कन्याश्च बहुशो जज्ञिरे प्रजाः
॥ १४ ॥ यासां संतानसंभूता देवतिर्यङ्नरादयः ॥ प्रसूता लोकविख्याताः सर्वे सर्गप्रवर्तकाः ॥ १५ ॥ यज्ञश्च
भगवान्स्वायंभुवमन्वंतरे विभुः ॥ मनुं ररक्ष रक्षोभ्यो यामैर्देवगणैर्वृतः ॥ १६ ॥ कपिलोपि महायोगी भगवान्
स्वाश्रमे स्थितः ॥ देवहूत्यै परं ज्ञानं सर्वाविद्यानिवर्तकं ॥ १७ ॥ सविशेषं ध्यानयोगमध्यात्मं ज्ञाननिश्चयं ॥
कापिलं शास्त्रमाख्यातं सर्वाज्ञानविनाशनं ॥ १८ ॥ उपदिश्य महायोगी स ययौ पुलहाश्रमं ॥ अद्यापि वर्तते दे
वो सांख्याचार्यो महाशयः ॥ १९ ॥ यन्नामस्मरणेनापि सांख्ययोगश्च सिध्यति ॥ तं वंदे कपिलं योगाचार्यं सर्वव
रप्रदं ॥ २० ॥ एवमुक्तं मनोः कन्यावंशवर्णनमुत्तमं ॥ पठतां शृण्वतां चापि सर्वपापविनाशनं ॥ २१ ॥ अतः प
रं प्रवक्ष्यामि मनुपुत्रान्वयं शुभं ॥ यदाकर्णनमात्रेण परं पदमवाप्नुयात् ॥ २२ ॥ ॥ ७ ॥

कस्मिंश्चित्समये रक्षोभिस्स्वभुक्तं स्वायंभुवं मनुं यामैस्तन्नामकैर्देवगणैर्वृतः सन् तेभ्यो रक्षोभ्यो मनुं ररक्षेति कथा पुराणांतरे प्रसिद्धा ॥ १६ ॥ १७ ॥
॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ २३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतीटीकायामष्टमस्कंधेतृतीयोध्यायः ॥ ३ ॥ अष्टाविंशतिभिः श्लोकैः प्रियव्रतकथानकं ॥ यत्रद्वीपोद्भवः प्रोक्तस्त देतत्स्यात्तुरीयके ॥१॥ मनुकन्यावंशकथनोत्तरं मनोः पुत्राणां वंशमाह मनोः स्वायंभुवस्येति ॥१ ॥ विश्वकर्मणः प्रजापतेरित्यन्वयः ॥ २ ॥ दशपुत्रानूगुणैरन्वितान् यवीयसीं दशपुत्रेभ्यः कनिष्ठामूर्जस्वतीं नाम ॥ ३ ॥ रुक्मशुक्रो हिरण्यरेतो नामकः ॥ ४ ॥ वन्हेर्नामानि येषां

द्वीपवर्षसमुद्रादिव्यवस्थायत्सुतैःकृता ॥ व्यवहारप्रसिद्ध्यर्थंसर्वभूतसुखाप्तये ॥ २३॥ इतिश्रीदेवीभागवतेम हापुराणेऽष्टमस्कंधेभुवनकोशेतृतीयोध्यायः ॥ ३ ॥ नारायणउवाच ॥ मनोःस्वायंभुवस्यासीज्ज्येष्ठःपुत्रः प्रियव्रतः ॥ पितुःसेवापरोनित्यंसत्यधर्मपरायणः ॥ १ ॥ प्रजापतेर्दुहितरंसुरूपांविश्वकर्मणः ॥ बर्हिष्मतिं चोपयेमेसमानांशीलकर्मभिः॥ २॥ तस्यांपुत्रान्दशगुणैरन्वितान्भावितात्मनः ॥ जनयामासकन्यांचोर्जस्व तींचयवीयसीं॥ ३॥ आग्नीध्रश्चेध्मजिव्हश्चयज्ञबाहुस्तृतीयकः ॥ महावीरश्चतुर्थस्तुपंचमोरुक्मशुक्रकः॥४॥ घृतपृष्ठश्चसवनोमेधातिथिरथाष्टमः॥ वीतिहोत्रःकविश्चेतिदशैतेवन्हिनामकाः॥५ ॥ एतेषांदशपुत्राणांत्रयो प्यासन्विरागिणः ॥ कविश्चसवनश्चैवमहावीरइतित्रयः ॥ ६ ॥ आत्मविद्यापरिष्णाताःसर्वेतेह्यूर्ध्वरेतसः ॥ आश्रमेपरहंसाख्येनिस्पृहाह्यभवन्मुदा ॥ ७ ॥ अपरस्यांचजायायांत्रयःपुत्राश्चजज्ञिरे॥ उत्तमस्तामसश्चै वरैवतश्चेतिविश्रुताः॥८ ॥मन्वंतराधिपतयएतेपुत्रामहौजसः ॥ प्रियव्रतःसराजेंद्रोबुभुजेजगतीमिमां ॥ ९॥ एकादशार्बुदाब्दानामव्याहतबलेंद्रियः ॥ यदासूर्यःपृथिव्याश्चविभागेप्रथमेतपत् ॥ १० ॥ ॥ ७४ ॥

वन्हेरेतन्नामधेयं इति भमितव्यं ॥ ५ ॥ ६॥ आत्मविद्येति तेआत्मविद्यायामर्भकभावादारभ्यकृतपरिचयाः पारमहंस्यमेवाश्रममभजन्॥७॥ ॥ ८ ॥ ९ ॥ दशकोटिभिरेकमर्बुदमेतादृशानिवर्षाणामेकादशार्बुदानि जगतींबुभुजेइत्यन्वयः विभागेप्रथमेइति यदैकस्मिन्भागेऽतपत् तदाऽपरस्मिन्भागेऽन्धकार आसीदित्यर्थः ॥ १० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ११ ॥ योगबलेनतपोबलेन ॥ १२ ॥ जगत्प्रकाशयन्सप्तकृत्वःप्रदक्षिणांचकार एवंकुर्वाणंप्रियव्रतमागत्यचतुराननस्तवाधिकारोयं नास्तीतिनिवारयामासेतिपुराणांतरेप्रसिद्धं ॥ १३ ॥ रथनेमयःसप्तकृत्वःप्रदक्षिणासमयेयस्मिन्भूप्रदेशेरथनेमयःपतितास्तत्रसप्तसमुद्राजातास्तेसप्तसमुद्राइत्युच्यंते ॥ १४ ॥ प्रदेशाइति द्वयोर्द्वयोःसमुद्रयोर्मध्येभूप्रदेशास्तेषट्संख्यामध्यस्थभूप्रदेशश्चसप्तमइतिसप्तद्वीपाः

भागेद्वितीयेतत्रासीदंधकारोदयःकिल ॥ एवंव्यतिकरंराजाविलोक्यमनसाचिरं ॥ ११ ॥ प्रभास्तिमयिभूम्यांचतमःप्रादुर्भवेत्कथं ॥ एवंनिवारयिष्यामिभूमौयोगबलेनच ॥ १२ ॥ एवंव्यवसितोराजापुत्रःस्वायंभुवस्यसः ॥ रथेनादित्यवर्णेनसप्तकृत्वःप्रकाशयन् ॥१३॥ तस्यापिगच्छतोराज्ञोभूमौयद्रथनेमयः ॥ पतितास्तेसमुद्रास्त्यांभेजिरेलोकहेतवे ॥ १४ ॥ जाताःप्रदेशास्तेसप्तद्वीपाभूमौविभागशः ॥ रथनेमिसमुत्थास्तेपरिखाःसप्तसिंधवः ॥ १५ ॥ यतआसंस्ततःसप्तभुवोद्वीपाइतिस्मृताः ॥ जंबुद्वीपःप्लक्षद्वीपःशाल्मलीद्वीपसंज्ञकः ॥ १६ ॥ कुशद्वीपःक्रौंचद्वीपःशाकद्वीपश्चपुष्करः ॥ तेषांचपरिमाणंतुद्विगुणंचोत्तरोत्तरं ॥ १७ ॥ समंततश्चोपकॢप्तंबहिर्भागक्रमेणच ॥ क्षारोदेक्षुरसोदौचसुरोदश्चघृतोदकः ॥ १८ ॥ क्षीरोदोदधिमंडोदःशुद्धोदश्चेतितेस्मृताः ॥ सप्तैतेप्रतिविख्याताःपृथिव्यांसिंधवस्तदा ॥ १९ ॥ प्रथमोजंबुद्वीपाख्योयःक्षारोदेनवेष्टितः ॥ तत्पतिंविदधेराजापुत्रमाग्नीध्रसंज्ञकं ॥ २० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

त्यर्थः तदेवविशदयति रथनेमीति ॥ १५ ॥ यतःसप्तसिंधवआसंस्ततोद्वयोःसमुद्रयोर्मध्येयाःषड्भुवोमध्यस्थाचैकाभूस्तेसप्तद्वीपाःस्मृताइत्यर्थः ॥ १६ ॥ द्विगुणंचोत्तरोत्तरं पूर्वस्ययद्विस्तारमानंउत्तरस्तद्विगुणेनमानेनेत्येवंसिंधुभ्योबहिःसमंततःसप्तद्वीपाःपूर्वोक्तभागक्रमेणवर्तंतेत्यर्थः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

[illegible] प्रैयव्रतः प्रियव्रतस्यापत्यमित्यर्थः इध्मादिजिव्हकः इध्माजिव्हः ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेऽष्टमस्कंधेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ [illegible] ॥ १ ॥ [illegible] वर्ण्यते ॥ २ ॥ अधुनाभुवनकोशविस्तारमाह देवर्षइति अत्रापिनारदस्यभुवनकोशविस्तारविषयकः प्रश्नो [illegible]

प्लक्षद्वीपेद्वितीयेस्मिन्द्वीपेक्षुरससंप्लुते ॥ जातस्तदधिपःप्रैयव्रतइध्मादिजिव्हकः ॥२१ ॥ शाल्मलीद्वीपएत स्मिन्सुरोदधिपरिप्लुते ॥ यज्ञबाहुंतदाधिपंकरोतिस्मप्रियव्रतः ॥२२॥ कुशद्वीपेऽतिरम्येचघृतोदेनोपवेष्टिते ॥ हिरण्यरेताराजाभूत्प्रियव्रततनूजनिः ॥ २३ ॥ क्रौंचद्वीपेपंचमेतुक्षीरोदपरिसंप्लुते ॥ प्रैयव्रतोघृतपृष्ठःप तिरासीन्महाबलः ॥ २४ ॥ शाकद्वीपेचारुतरेदधिमंडोदसंकुले ॥ मेधातिथिरभूद्राजाप्रियव्रतसुतोवरः ॥ २५ पुष्करद्वीपकेशुद्धोदकसिंधुसमाकुले ॥ वीतिहोत्रोबभूवासौराजाजनकसंमतः ॥ २६ ॥ कन्यामूर्जस्वती नाम्नींददावुशनसेविभुः ॥ आसीत्तस्यांदेवयानीकन्याकाव्यस्यविश्रुता ॥ २७ ॥ एवंविभज्यपुत्रेभ्यःसप्त द्वीपान्प्रियव्रतः ॥ विवेकवशगोभूत्वायोगमार्गाश्रितोभवत् ॥ २८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेऽष्टम स्कंधेभुवनकोशोनामचतुर्थोध्याय ॥ ४ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ देवर्षेशृणुविस्तारंद्वीपवर्षविभेदतः ॥ भूमंड लस्यसर्वस्ययथादेवप्रकल्पितं ॥ १ ॥ समासात्संप्रवक्ष्यामिनालंविस्तरतःक्वचित् ॥ जंबुद्वीपःप्रथमतःप्रमा णलक्षयोजनः ॥ २ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

[illegible] द्वीपवर्षविभेदतः द्वीपानिपूर्वोक्तानिवर्षाणिजंबुद्वीपभरतखंडादीनितेषांविभेदेनेत्यर्थः देवेनपरमे [illegible] ॥ १ ॥ जंबुद्वीपइति लक्षयोजनोविस्तीर्णः [illegible] ॥ २ ॥ [illegible]

नववर्षाणीति तदयंसन्निवेशप्रकारः पूर्वापरायतदक्षिणोत्तरायतमध्यसूत्रद्वयपातोत्तरंसमंवर्तुलंकृत्वापूर्वापररेखायाउत्तरभागेपूर्वापरायतंसमां शंरेखात्रयंदद्यात् एवंदक्षिणभागेपिसमांशंरेखा [illegible]र्यात् तथादक्षिणोत्तररेखायाउत्तरभागेसमांशभागेनैकांरेखांदद्यात् दक्षिणभागेपिसमांशे नैकांरेखांदद्यात् पूर्वापरायतंमध्यंस्[illegible] ॥ ६ ॥ [illegible]यतंमध्यंसूत्रंचमार्जयेदेवंकृतेनवकोष्ठानिसंपद्यंतेतानिनववर्षाणि याश्चाष्टौरेखाःपूर्वापरायताः षट्दक्षिणोत्तरायतचद्वेरेखेताअष्टौमर्यादापर्वताः तानिनवषाणिआयाम[illegible]योजनैःपरिसंख्यानिज्ञेयानीत्यर्थः एकैकवर्षस्यनवस हस्रयोजनोविस्तारइत्यर्थः एतच्चभद्राश्वकेतुमालव्यतिरेकेणद्रष्टव्यं तयोश्चतुस्त्रिंशत्सहस्रायामत्वात् मध्यस्थगिरिनाह गिरिभिरिति

विशालोवर्तुलाकारोयथाब्जस्यचकर्णिका ॥ नववर्षाणियस्मिंश्चनवसाहस्रयोजनैः ॥ ३ ॥ आयामैःपरिसं ख्यानिगिरिभिःपरितःश्रितैः ॥ अष्टभिर्दीर्घरूपैश्चसुविभक्तानिसर्वतः ॥ ४ ॥ धनुर्वत्संस्थितेज्ञेयेद्वेवर्षेदक्षि णोत्तरे ॥ दीर्घाणितत्रचत्वारिचतुरस्रमिलावृतं ॥ ५ ॥ इलावृतंमध्यवर्षंयन्नाभ्यांसुप्रतिष्ठितः ॥ सौवर्णोगिरि राजोयंलक्षयोजनमुच्छ्रितः ॥ ६ ॥ कर्णिकारूपएवायंभूगोलकमलस्यच ॥ मूर्ध्निद्वात्रिंशत्सहस्रयोजनैर्विततस्त्वयं ॥ ७ ॥ मूलेषोडशसाहस्रस्तावतांतर्गतःक्षितौ ॥ इलावृतस्योत्तरतोनीलश्वेतश्चशृंगवान् ॥ ८ ॥ त्रयो वैगिरयःप्रोक्तामर्यादावधयस्त्रिषु ॥ रम्यकाख्येतथावर्षेद्वितीयेचहिरण्मये ॥ ९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

दीर्घरूपैःसमुद्रपर्यंतंगामिभिरष्टमर्यादापर्वतैस्तानिवर्षाणिप्रविभक्तानीत्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ जंबुद्वीपस्यसंनिवेशंस्वयमेवाह धनुर्वत्संस्थितेइति दक्षिणोत्तरेअंतिमेद्वेवर्षे चत्वारिचतुरस्रेलावृतधनुराकारवर्षद्वयमध्यस्थानीत्यर्थः चतुरस्रमिति यदिलावृतंतच्चतुरस्रंभवतीत्यर्थः ॥ ५ ॥ इलावृतवर्षमध्यमेरुसंस्थामाह इलावृतमिति नाभ्यांमध्ये ॥ ६ ॥ भूगोलरूपकमलस्यायंकर्णिकास्थानोमेरुरित्यर्थः मूर्ध्निमस्तके विततोविस्तीर्णः ॥ ७ ॥ मूलेऽधोभागेषोडशसहस्रःषोडशसहस्रयोजनपरिमितविस्तृतिरित्यर्थः तावताषोडशसहस्रयोजनमानेनचतु रशीतियोजनसहस्रमानेनबहिर्दृश्यतेएवंलक्षयोजनोन्नाहः मर्यादापर्वतनामान्याह इलावृतस्येति उत्तरतःउत्तरस्यांदिशि ॥ ८ ॥ म र्यादावधयः त्रिषुवक्ष्यमाणवर्षेषुप्रोक्ताइत्यर्थःतेषांत्रयाणांनामान्याह रम्यकेति ॥ ९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

प्रागायताः पूर्वतोदीर्घाः उभयतोमूलेऽग्रभागेच क्षारोदएवावधिर्येषांतेतथोक्ताः ॥ १० ॥ द्विसहस्रपृथुतराः द्विसहस्रयोजनविस्तीर्णाः एकैकशः एकस्मादेकस्मात्पूर्वात्पूर्वादुत्तरस्यांदिशिदशांशादीषदधिकोयोंशस्तेन दैर्घ्यएवन्हसंतिनतुक्षत्वेपृथुत्वेवा तदुक्तंविष्णुपुराणे लक्षप्रमाणौद्वौमध्येदशहीनास्तथापरेइति एतदपिस्थूलदृष्ट्यैवोक्तं तयोरपियथावन्मध्यत्वाभावेनलक्षप्रमाणत्वाभावात् ॥ ११ ॥ दक्षिणतोदक्षिणस्यांदिशि ॥ १२ ॥ प्राग्विस्तीर्णाः प्रागायताः अयुतोत्सेधभाजः अयुतयोजनंउत्सेधउच्छ्रायोयेषां अयंचोत्सेधोनीलादिपर्वतानामपि

कुरुवर्षेतृतीयेतुमर्यादांव्यंजयंतिते ॥ प्रागायताउभयतःक्षारोदावधयस्तथा ॥ १० ॥ द्विसहस्रपृथुतरास्तथा एकैकशःक्रमात् ॥ पूर्वात्पूर्वाच्चोत्तरस्यांदशांशादधिकांशतः ॥ ११ ॥ दैर्घ्यएवन्हसंतीमेनानानदनदीयुताः ॥ इलावृताद्दक्षिणतोनिषधोहेमकूटकः ॥ १२ ॥ हिमालयश्चेतित्रयःप्राग्विस्तीर्णाःसुशोभनाः ॥ अयुतोत्सेधभाजस्तेयोजनैःपरिकीर्तिताः ॥ १३ ॥ हरिवर्षंकिंपुरुषंभारतंचयथातथं ॥ विभागात्कथयंत्येतेमर्यादांगिरयस्त्रयः ॥ १४ ॥ इलावृतात्पश्चिमतोमाल्यवान्नामपर्वतः ॥ पूर्वेणचततःश्रीमान्गंधमादनपर्वतः ॥ १५ ॥ आनीलनिषधंत्वेतौचायतौद्विसहस्रतः ॥ योजनैःपृथुतांयातौमर्यादाकारकौगिरी ॥ १६ ॥ ॥ ७ ॥

बोध्यः नीलादिपृथुत्वंचैषामपिद्रष्टव्यं ॥ १३ ॥ हरिवर्षादीनांत्रयाणां [illegible] मर्यादांगिरयइत्याह हरिवर्षमिति, एतेत्रयोगिरयोवर्षत्रयस्यमर्यादाकथयंतिबोधयंतीत्यर्थः ॥ १४ ॥ पश्चिमतः पश्चिमभागेमाल्यवान्पर्वतः पूर्वेणपूर्वभागेगंधमादनः ॥ १५ ॥ अनयोर्दैर्घ्यमर्यादामाह आनीलनिषधंत्वेताविति उभावपिनीलनिषधपर्यंतंदीर्घावित्यर्थः अनयोर्विस्तारमाह द्विसहस्रतः द्विसहस्रयोजनैःपृथुतांविस्तारंयातौप्राप्तावित्यर्थः तावेवकेतुमालभद्राश्ववर्षयोर्मर्यादाकारकौ ॥ १६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

[illegible] पूर्वापररेखायामेलावृतेवेष्टितो [illegible] तः पूर्वापरतो गिरिद्वयं [illegible] नातः परमस्ति दक्षिणोत्तर रेखायांतु [illegible] लावृते वेष्टितो मध्ये मेरु [illegible] यतस्त्रीणि त्रीणि वर्षाणि [illegible] पूर्वोक्तपरिमाणाः संतितत्कथं सर्वतो लक्षप्रमाणत्वं जंबुद्वीपस्येति चेदुच्यते मेरोः षोडश सहस्राणि [illegible] रिपतत्वादिलावृतस्याष्टादश अन्येषां वर्षाणां चतुःपंचाश [illegible] णां द्वादशेत्येवं दक्षिणोत्तर रेखायांतावल्लक्षं पूर्वापर रेखायामपि [illegible] मेरोरिलावृत स्य चतुस्त्रिंशद्वियोः [illegible] षाणि [illegible] णपूर्वापरवर्षयोर्दैर्घ्यं द्रष्टव्यं [illegible] नपूर्वापरविरोध इति श्रीधरस्वामिनः मेरोरवष्टंभगिरी नाह मंदरश्चेति ॥ १७ ॥ मे [illegible] मेरोः पादा इत्यर्थः योजनायुतेति अयुतयोजनसहस्रायाम [illegible] विस्तीर्णमूर्ध्नामेरोरवष्टंभत्वा

केतुमालाख्यभद्राश्ववर्षयोः प्रथितौचतौ ॥ मंदरश्चतथामेरुर्मंदरश्चसुपार्श्वकः ॥ १७ ॥ कुमुदश्चेतिविख्याता गिरयोमेरुपादकाः ॥ योजनायुतविस्तारोन्नाहामेरोश्चतुर्दिशं ॥ १८ ॥ अवष्टंभकरास्तेतुसर्वतोभिविराजिताः ॥ एतेषुगिरिषुप्राप्ताःपादपाश्चूतजंबुनी ॥ १९ ॥ कदंबन्यग्रोधइतिचत्वारःपर्वतस्थिताः ॥ केतवोगिरिराजेषुएकादशशतोच्छ्रयाः ॥२० ॥ तावद्विटपविस्ताराःशताख्यपरिणाहिनः ॥ चत्वारश्चह्रदास्तेषुपयोमध्विक्षुसज्जलाः॥२१॥ यदुपस्पर्शिनोदेवायोगैश्वर्याणिविंदते ॥देवोद्यानानिचत्वारिभवंतिललनासुखाः॥२२॥

देतेवष्टंभका इत्युच्यंत इत्यर्थः ॥ १८ ॥ पूर्वपश्चिमौ गिरी दक्षिणोत्तराविस्तारौ दक्षिणोत्तरौ च पूर्वापरविस्तारौ द्रष्टव्यौ सर्वतो दशयोजनसहस्रां गीकारे त्विलावृतलोपात्पूर्वेणेलावृतमुपप्लावयंतीत्यादि विरोधः स्यात् ॥ १९ ॥ गिरिराजेषु चतुर्ष्वेते पादपाः केतवो ध्वजरूपा इत्यर्थः ए [illegible] शतोच्छ्रयाः एकादशशतयोजनोन्नताः ॥ २० ॥ तावत्प्रमाणा विटपविस्तारा येषां शताख्य परिणाहिनः शतयोजनपरिणाहो वि [illegible] तेष्वेव पर्वतेषु ह्रदचतुष्टयमाह पयोमध्विति पयोह्रदो मधुह्रद इक्षुरसह्रदः सज्जलः मधुर [illegible] इत्यर्थः ॥ २१ ॥ [illegible] तेष्वेव पर्वतेषु देवोद्यानान्याह देवोद्यानानीति ललनासुखाः पुंस्त्वमार्षं स्त्रीसुखकारीणीत्यर्थः ॥ २२ ॥

॥ ८ ॥

॥२३॥२४॥२५॥२६॥ सुरसेनशोभनरसेनारुणोदसमानवर्णेनारुणोदानामनदीप्रादुर्भूतेत्यर्थः ॥ २७ ॥ तत्रत्याःसर्वेदेवाः सललनास्तत्पर्वतेस्थितांश्रीभगवतीमरुणाभिधांसर्वभावेनसर्वदोपासयंतीत्याह अरुणाख्येति ॥ २८ ॥ कल्मषघ्नीचासावभयप्रदाचेतिकर्मधारयः ॥ २९ ॥ यैर्नामभिःपूजयंतितानिनामानिप्राह आद्याब्रह्मरूपिणी मायातद्विशिष्टा ईश्वरंमालतेशोभयतितच्छीला ॥ ३० ॥

नंदनंचैत्ररथकंवैभ्राजंसर्वभद्रकं ॥ येषुस्थित्वामरगणाललनायूथसंयुताः ॥२३॥ उपदेवगणैर्गीतमहिमानो महाशयाः ॥ विहरंतिस्वतंत्रास्तेयथाकामंयथासुखं ॥ २४ ॥ मंदरोत्संगसंस्थस्यदेवचूतस्यमस्तकात् ॥ एकादशशतोच्छ्रायात्फलान्यमृतभांजिच ॥ २५ ॥ गिरिकूटप्रमाणानिसुस्वादूनिमृदूनिच ॥ तेषांविशीर्यमाणानांफलानांसुरसेनच ॥ २६ ॥ अरुणोदसवर्णेनअरुणोदाप्रवर्तते ॥ नदीरम्यजलादेवदैत्यराजप्रपूजिता ॥ २७ ॥ अरुणाख्यामहाराजवर्ततेपापहारिणी ॥ पूजयंतिचतांदेवींसर्वकामफलप्रदां ॥ २८ ॥ नानोपहारबलिभिःकल्मषघ्न्यभयप्रदां ॥ तस्याःकृपावलोकेनक्षेमारोग्यंव्रजंतिते ॥ २९ ॥ आद्यामायातुलानंतापुष्टिरीश्वरमालिनी ॥ दुष्टनाशकरीकांतिदायिनीतिस्मृताभुवि ॥ ३० ॥ अस्याःपूजाप्रभावेणजांबूनदमुदावहत् ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेअष्टमस्कंधेभुवनलोकवर्णनंनामपंचमोध्यायः ॥५ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ अरुणोदानदीयातुमयाप्रोक्ताचनारद ॥ मंदरान्निपतंतीसापूर्वेणेलावृतंप्लवेत् ॥ १ ॥ [illegible] षणाद्भवान्याश्चानुचरीणांस्त्रियामपि ॥ यक्षगंधर्वपत्नीनांदेहगंधवहोनिलः ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

एतस्याःपूजाप्रभावेणजांबूनदंसुवर्णमुदावहन्निर्गतमित्यर्थः ॥ इतिश्रीदेवीभा० ति० अष्टमस्कंधेपंचमोऽध्यायः ॥५॥ द्वात्रिंशाद्भिर्महापद्मैरितरद्रुमवर्णनं ॥ देवीनांवर्णनंसर्वजनोपास्तिश्चवर्ण्यते ॥१॥ अरुणोदाअरुणोयआम्रफलरसःसएवोदकंयस्याःसाअरुणोदापूर्वेणेलावृतामिलावृतस्यपूर्वभागेप्लवेत्प्रच्छेदित्यर्थः ॥ १ ॥ तस्मिन्निलावृतपूर्वभागेपरमेश्वरेणक्रीडंत्याभवान्याअनुचरीणांयज्जोषणाद्यस्यरसस्यसेवनादित्यर्थः ॥ २॥

एवमेवजंबूवृक्षस्यफलानिपतंतीत्याह एवंजंबूफलेति ॥ ३ ॥ अनस्थीनामतिसूक्ष्मबीजानां मेर्वाख्यमंदरान्मेरुमंदरपर्वतादित्यर्थः ॥४ ॥ इलावृतस्यदक्षिणभागेमतेत्यर्थः तत्रत्याःसर्वेऽमरास्तत्रस्थितांजंबूफलादनंभक्षणंकर्त्रींतच्छीलांजंबूवादिनीनाम्नींदेवींभगवतीमुपासते

॥ ९ ॥ वासयत्यभितोभूमिंदशयोजनसंख्यया ॥ एवंजंबूफलानांचतुंगदेशानिपातनात् ॥ ३ ॥ विशीर्यतामनस्थीनां कुंजरांगप्रमाणिनां ॥ रसेनचनदीजंबूनाम्नीमेर्वाख्यमंदरात् ॥ पतंतीभूमिभागेचदक्षिणेलावृतंगता ॥ देवीजंबूफलास्वादतुष्टाजंबूवादिनीस्मृता ॥ ५ ॥ तत्रत्यानांचलोकोनांदेवः ॥ १७ ॥ पूजनीयपदामान्यासर्वभूतदयाकरी॥६॥ पावनीपापिनांरोगनाशिनीस्मरतामपि ॥ कीर्तिताविघ्नसंहर्त्रीमाननीयादिवौकसां ॥७॥कोकिलाक्षीकामकलाकरुणाकामपूजिता॥कठोरविग्रहाधन्यानाकिमान्यागभस्तिनी ॥८॥ एभिर्नामपदैः कामंजपनीयासदानृणां ॥ जंबूनदीरोधसोर्यामृत्तिकातीरवर्तिनी ॥ ९ ॥ जंबूरसेनानुविद्धमानावाय्वर्कयोगतः ॥ विद्याधरामरस्त्रीणांभूषणंविविधंमहत् ॥१०॥ जांबूनदसुवर्णंचप्रोक्तंदेवविनिर्मितं॥ यत्सुवर्णंचविबुधायोषिद्भिःकामुकाःसदा ॥११॥ मुकुटंकटिसूत्रंचकेयूरादीन्प्रकुर्वते ॥महाकदंबःसंप्रोक्तःसुपार्श्वेगिरिसंस्थितः ॥१२॥तस्यकोटरदेशेभ्यःपंचधाराश्चयाःस्मृताः॥सुपार्श्वगिरिमूर्ध्नीहपतंत्येताभुवंगताः॥१३॥मधुधारापंचतास्तुपश्चिमेलावृतंलुताः॥याश्चोपभुज्यमानानांदेवानांमुखगंधभृत्॥१४॥वायुःसमंततोगच्छन्शतयोजनवासनः॥धारेश्वरीमहादेवीभक्तानांकार्यकारिणी॥१५॥देवपूज्यामहोत्साहाकालरूपामहानना॥वसतेकर्मफलदाकांतारग्रहणेश्वरी॥१६॥करालदेहाकालांगीकामकोटिप्रवर्तिनी॥इत्येतैर्नामभिःपूज्यादेवीसर्वसुरेश्वरी१७॥

इत्याह देवीजंबूफलेति ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ नाकिमान्यानाकिनोदेवास्तेषांमान्यापूज्या ॥ ८ ॥ रोधसोरुभयतटयोः ॥ ९ ॥ वाय्वर्कयोगतोवाय्वर्कयोगजन्यपरिपाकेनसुवर्णभूताविविधंभूषणंसृजतीत्यर्थः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ पश्चिमेलावृतं छांदसःप्रयोगः ॥ ९ ॥ इलावृतस्यपश्चिमप्रदेशंगताइत्यर्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

कुमुदस्कंधः कुमुदपर्वतस्य तत्स्कंधेभ्यः पंचमहाः कुमुदपर्वतमूर्धानिपतंतीत्यर्थः ॥ १८ ॥ आभरणंयुक्ताः पंचनदाइत्यर्थः ॥ १९ ॥ इलावृ तस्योत्तरभागेतेगच्छंतीत्यर्थः तत्रत्यामेरूपास्यामीनाक्षीभगवतीतत्रवर्तेइत्याह मीनाक्षीति ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥

एवंकुमुदरूढोयोनाम्नाशतवलोवटः ॥ तत्स्कंधेभ्योधो [illegible] नदाः कुमुदमूर्धतः ॥ १८ ॥ पयोदधिमधुघृत गुडान्नाद्यंबरादिभिः ॥ शय्यासनाद्याभरणैःसर्वेकामदुघाश्चते ॥ १९ ॥ इलावृतंतेप्लावयंतिसमंततः ॥ मीनाक्षीतत्तलेदेवीदेवासुरनिषेविता ॥ २० ॥ निलांवरारो [illegible] वीनीलालकयुताचसा ॥ नाकिनांदेवसंघानां फलदावरदाचसा ॥ २१ ॥ अतिमान्यातिपूज्याचमत्तमा [illegible] ॥ मदनोन्मादिनीमानप्रियामानप्रियां तरा ॥ २२ ॥ मारवेगधरामारपूजितामारमादिनी ॥ [illegible] आढ्याशिखिवाहनगर्भभूः ॥ २३ ॥ एभिर्ना मपदैर्वंद्यादेवीसामीनलोचना ॥ जपतांस्मरतांमानदात्रीचेश्वरसंमिनी ॥ २४ ॥ तेषांनदानांपानीयपानानु गतचेतसां ॥ प्रजानांनकदाचित्स्याद्वलीपलितलक्षणं ॥ २५ ॥ क्लमस्वेदादिदौर्गंध्यंजरामयभृतिभ्रमः ॥ शीतोष्णवातवैवर्ण्यमुखोपप्लवसंचयाः ॥ २६ ॥ नापदश्चैवजायंतेयावज्जीवंसुखंभवेत् ॥ नैरंतर्येणतत्स्या हैसुखंनिरातिशायकं ॥ २७ ॥ ततऊर्ध्वंप्रवक्ष्यामिसंनिवेशंचताद्गिरेः ॥ सुवर्णमयनाम्नोवैसुमेरोःपर्वताःपृथक् ॥ २८ ॥ गिरयोविंशतिपराःकर्णिकायाइवेहते ॥ केसरीभूयसर्वेपिमेरोर्मूलविभागके ॥ २९ ॥ परितश्चोपक्लृ प्तास्तेतेषांनामानिशृण्वतः ॥ कुरंगःकुरगश्चैवकुशुंभोथोविकंकतः ॥ ३० ॥ त्रिकूटःशिशिरश्चैवपतंगोरुचक स्तथा ॥ निषधश्चशितीवासःकपिलःशंखएवच ॥ ३१ ॥ वैडूर्यश्चारुधिश्चैवहंसो [illegible] ॥ नागःकालंज रश्चैवनारदश्चेतिविंशतिः ॥ ३२ ॥ ७ ॥

॥ २५ ॥ जरामययोर्भृतिर्भरणं मुखोपप्लवोमुखरोगः ॥ २६ ॥ २७ ॥ ॥ २८ ॥ मूलविभागके मूलदेशे केसरीभूयकमलकेसरसदृशाः अल्पपरिमाणाविंशतिगिरयः ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

इतिश्रीदेवीभागवतटीकायामष्टमस्कंधेषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ समाधिकैश्चत्वारिंशाद्भिर्महाद्भिरतःपरं ॥ मूलादूर्ध्वंमहामेरोर्वर्णनंसम्यगुच्यते ॥ १ ॥ मेरुंपू
र्वेणमेरोःपूर्वभागेद्वौगिरी [illegible]योजनैःसहस्रैःसहस्रात्मकैरष्टादशसहस्रयोजनमित्यर्थः उदक् उदगायतौसन्तौद्विसहस्रंपृथूचकौपृथु
तुंगौभवतइत्यर्थः चतुर्दिक्षुमेरुमूलाद्योजनसहस्रंत्यक्त्वावन्हेःपरिधयइवजठरदेवकूटादयस्तिष्ठंतिअतोष्टादशयोजनसहस्रंपरिमाणमत्रोक्तं
वैष्णवादिपुराणेषुपरिमाणादियत्पुनरन्यथावर्णितंतत्तुकल्पभेदाद्यपेक्षया ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ प्रागायतौपूर्वदिशिदीर्घौ ॥ ४ ॥ ५ ॥ पंक

इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेऽष्टमस्कंधेषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ गिरीमेरुंचपूर्वेणद्वौचाष्टा
दशयोजनैः ॥ सहस्रैरायतौचोदक्द्विसहस्रंपृथूच्चकौ ॥ १ ॥ जठरोवदेकूटश्चतावेतौगिरिवर्यकौ ॥ मेरोःपश्चिम
तोऽद्रीद्वौपवमानस्तथापरः ॥ २ ॥ पारिमात्रश्चतौतावद्विस्यातौतुंगविस्तरौ ॥ मेरोर्दक्षिणतःस्यातौकैलासकर
वीरकौ ॥ ३ ॥ प्रागायतौपूर्ववत्तौमहापर्वतराजकौ ॥ एवंचोत्तरतोमेरोस्त्रिशृंगमकरौगिरी ॥ ४ ॥ एतैश्चाद्रि
वरैरष्टसंख्यैःपरिवृतोगिरिः ॥ सुमेरुःकांचनगिरिःपरिभ्राजत्रविर्यथा ॥ ५ ॥ मेरोर्मूर्द्धनिधातुर्हिपुरीपंकज
जन्मनः ॥ मध्यतश्चोपक्लृप्तेयंदशसाहस्रयोजनैः ॥ ६ ॥ समानचतुरस्रांचशतकौंभमयींपरां ॥ वर्णयंतिम
हात्मानःपरावरविदोबुधाः ॥ ७ ॥ तांपुरीमनुलोकानामष्टानामीशिषांपराः ॥ पुर्यःप्रख्यातसौवर्णरूपास्ता
श्चयथादिशं ॥ ८ ॥ यथारूपंसार्धनेत्रसहस्रप्रमिताःकृताः ॥ मेरौनवपुराणिस्युर्मनोवत्यमरावती ॥ ९ ॥

जजन्मनश्चतुराननस्य ॥ ६ ॥ ७ ॥ तांपुरीमनुलक्षीकृत्याष्टानांलोकानामीशिषामष्टलोकेश्वराणांपराभिन्नाःपुर्यः यथादिशंप्राच्यादिदि
क्षु ॥ ८ ॥ यथारूपंयस्यदिक्पालस्ययथाशरीरवर्णस्तत्समानवर्णाः सार्धनेत्रसहस्रप्रमिताःसार्धद्विसहस्रप्रमाणेनपरिच्छिन्नाः तासांना
मान्याह मेरौनवपुराणीति [illegible]मित्यर्थः ॥ ९ ॥ ॥ [illegible] ॥ ॥ [illegible] ॥ ॥ [illegible] ॥

॥ १० ॥ गंगासन्निवेशमाह तत्रैवेति मेरोर्मूर्द्धनीत्यर्थः यज्ञलिंगस्यवलेर्यज्ञोलिंगंत्रिविक्रममूर्तिर्यस्य ॥ ११ ॥ विष्णोर्वामपादांगुष्ठ नखेननिर्भिन्नोयोंडकटाहस्तस्योर्ध्वभागस्तेनपतितं यद्रंध्रंतस्यरंध्रस्यमध्यात्संविशंत्यंतः प्रविष्टादिवोमूर्द्धन्यवततारेयंगंगा ॥ १२ ॥ संविशंती संस्रवंती ॥ १३ ॥ युगसाहस्रकेनकालेनबहुकालेनेत्यर्थः ॥ १४ ॥ आगत्यस्थितेत्यर्थः कोसौदिवोमूर्द्धातदाह यत्तद्विष्णुपदमिति

तेजोवतीसंयमनीतथाकृष्णांगनापरा ॥ श्रद्धावतीगंधवतीतथाचान्यामहोदया ॥ १० ॥ यशोवतीचब्रह्मेंद्रव न्ह्यादीनांयथाक्रमं ॥ तत्रैवयज्ञलिंगस्यविष्णोर्भगवतोविभोः ॥ ११ ॥ वामपादांगुष्ठनखनिर्भिन्नस्यचनार द ॥ अंडोर्ध्वभागरंध्रस्यमध्यात्संविशतीदिवः ॥ १२ ॥ मूर्धन्यवततारेयंगंगासंविशतीविभो ॥ लोकानामखि लानांचपापहारिजलाकुला ॥ १३ ॥ इयंचसाक्षाद्भगवत्पदीलोकेषुविश्रुता ॥ कालेनमहतासातुयुगसाहस्रके नतु ॥ १४ ॥ दिवोमूर्धानमागत्यदेवीदिवनदीश्वरी ॥ यत्तद्विष्णुपदंनामस्थानंत्रैलोक्यविश्रुतं ॥ १५ ॥ औत्ता नपादिर्यत्रास्तेध्रुवःपरमपावनः ॥ भगवत्पादयुगलंपद्मकोशरजोदधत् ॥ १६ ॥ अद्याप्यास्तेसराजर्षिःप दवीमचलांश्रितः ॥ तत्रसप्तर्षयस्तस्यप्रभावज्ञमहाशयाः ॥ १७ ॥ प्रदक्षिणंप्रक्रमंतिसर्वलोकहितेप्सवः ॥ आत्यंतिकीसिद्धिरियंतपतांसिद्धिदायिनी ॥ १८ ॥ आद्रियंतेचशिरसाजटाजूटोषितेनच ॥ ततोविष्णुपदाद्दे वीनैकसाहस्रकोटिभिः ॥ १९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ १५ ॥ उत्तानपादस्यापत्यं ॥ १६ ॥ गंगाप्रथमतोबहुकालेनध्रुवमंडलमागतेत्यर्थः तत्रध्रुवमंडलेसप्तर्षयः प्रदक्षिणांकुर्वंतितेतस्यगं गायाःतस्यप्रभावज्ञाआत्यंतिकीमोक्षसिद्धिरियंतपसांतपस्विनांभवतिसिद्धिदायिनीतिमत्वाजटाजूटैर्घर्षितेनयुक्तेनशिरसातांगंगामाद्रियंतेनित्यं स्नानंकुर्वंतीत्यर्थः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥२०॥ चंद्रमंडलात्ब्रह्मलोके पतनसमये चत्वारः प्रवाहा जाता इत्याह चतुर्धेति अभिसृतागता ॥ २१ ॥ तस्मात्पतिताये चत्वारः प्रवा

हास्तेषां चत्वारि नामान्यभवन् सर्वे प्रवाहाः समुद्रं गता इत्याह सरितांचेति नामान्याह सीताचेति ॥ २२ ॥ सीतानाम्नी गंगा ब्रह्मसदना

निर्गता पूर्वस्यां काष्ठायां क्ष्माभृतः पर्वताः केसराभिधनामानः सुमेरुकर्णिकाकेसरभूतास्तेषां शिखरेभ्यः प्रस्रवंती गंधमादनपर्वतमूर्द्धनि पतितेत्यन्वयः

विमानैराकुलेदेवयानेवतरतीचसा ॥ चंद्रमंडलमाप्लाव्यपतंतीब्रह्मसद्मनि ॥ २० ॥ चतुर्धाभिद्यमानासाब्र
ह्मलोकेचनारद ॥ चतुर्भिर्नामभिर्देवीचतुर्दशमाभिसृता ॥ २१ ॥ सरितांचनदीनांचपतिमेवान्वपद्यत ॥ सी
ताचालकनंदाचचतुर्भद्रेतिनामभिः ॥ २२ ॥ सीताचब्रह्मसदनाच्छिखरेभ्यःक्ष्माभृतां ॥ केसराभिधनाम्नां
चप्रस्रवंतीचस्वर्नदी ॥ २३ ॥ गंधमादनमूर्ध्नीहपतितापापहारिणी ॥ अंतरेणतुभद्राश्ववर्षंप्राच्यांसमागता
॥ २४ ॥ क्षारोदधिंगतासातुद्युनदीदेवपूजिता ॥ ततोमाल्यवतःशृंगात्द्वितीयापरिनिर्गता ॥ २५ ॥ ततोवे
गवतीभूत्वाकेतुमालंसमागता ॥ चक्षुर्नाम्नीदेवनदीप्रतीच्यांदिश्युपागता ॥ २६ ॥ सरितांपतिमाविष्टासा
गंगादेववंदिता ॥ ततस्तृतीयाधारातुनाम्नाख्याताचनारद ॥ २७ ॥ पुण्याचालकनंदावैदक्षिणेनाब्जभूपदा
त् ॥ वनानिगिरिकूटानिसमतिक्रम्यचागता ॥ २८ ॥ हेमकूटंगिरिवरंप्राप्तातोपीहनिर्गता ॥ अतिवेगवतीभू
त्वाभारतंचागतापरा ॥ २९ ॥ दक्षिणंजलधिंप्राप्तातृतीयासासरिद्वरा ॥ यस्याःस्नानायसरतांमनुजानां
पदेपदे ॥ ३० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

केसराचलानां समानोच्छ्रायत्वात् प्रथमं तेषामादिशिखरेषु मुख्यशृंगेषु पतितस्तेभ्योधोऽधः प्रस्रवंती सती ॥२३॥ भद्राश्ववर्षस्यांतरेण मध्यतइ
त्यर्थः ॥२४॥२५॥२६॥२७॥ अब्जभूर्ब्रह्मा तस्य पदात् सदनादित्यर्थः ॥२८॥२९॥ स्नानाय स्नानार्थं सरतां गच्छतां ॥ ३० ॥

॥३१॥ समुद्रमुत्तरसमुद्रं ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ भौमस्वर्गप्रदानिचेत्यस्यार्थस्वयमेवाह स्वर्गिणामिति तत्रत्यंभोगमाह पुरुषाणामि
ति॥ ३५ ॥दशभिर्नागसहस्रैः समबलेनपरिकल्पिताः दशसहस्रनागबलाइत्यर्थः॥ ३६ ॥ एकवर्षोनेतिआयुषिएकेनवर्षेणोनेन्यूनेसतिआप्त
गर्भागर्भवत्यः स्त्रियोभवंतितावत्पर्यंतंयुवतयइत्यर्थः ॥३७ ॥इतिश्रीदेवीभागवततिलकेअष्टमस्कंधेसप्तमोध्यायः ॥ ७ ॥ ॥त्रिंशाद्विरेकेनोने

राजसूयाश्वमेधादिफलंतुनहिदुर्लभं ॥ ततश्चतुर्थीधारातुशृंगवत्पर्वतात्पुनः ॥ ३१ ॥ भद्राभिधासंस्रवंतीकु
रून्संतर्प्यचोत्तरान् ॥ समुद्रंसमनुप्राप्तागंगात्रैलोक्यपावनी ॥३२॥ अन्येनदाश्चनद्यश्चवर्षेवर्षेपिसंतिहि ॥
बहुशोमेरुमंदारप्रसूताश्चैवनारद ॥ ३३ ॥ तत्रापिभारतंवर्षंकर्मक्षेत्रमुशंतिहि ॥ अन्यानिचाष्टवर्षाणिभौम
स्वर्गप्रदानिच ॥३४॥ स्वर्गिणांपुण्यशेषस्यभोगस्थानानिनारद ॥ पुरुषाणांचायुतायुर्वज्रांगादेवसन्निभाः
॥३५॥ पुरुषानागसाहस्रैर्दशभिःपरिकल्पिताः ॥ महासौरतसंतुष्टाःकलत्राढ्याःसुखान्विताः ॥ ३६ ॥ ए
कवर्षोनकेचायुष्याप्तगर्भाःस्त्रियोपिहि ॥ त्रेतायुगसमःकालोवर्ततेसर्वदैवहि ॥ ३७ ॥ इतिश्रीदेवीभागवते
महापुराणेऽष्टमस्कंधेसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ तेषुवर्षेषुदेवेशाःपूर्वोक्तैस्स्तवनैःसदा
॥ पूजयंतिमहादेवींजपध्यानसमाधिभिः ॥ १ ॥ सर्वर्तुकुसुमश्रेणीशोभितावनराजयः ॥ फलानांपल्लवानां
चयत्रशोभानिरंतरं ॥ २ ॥ तेषुकाननवर्येषुवर्षपर्वतसानुषु ॥ गिरिद्रोणीषुसर्वासुनिर्मलोदकराशिषु ॥ ३ ॥

स्तुपचैरथसविस्तरं ॥ इलावृतसमाचारःकथ्यतेभक्तिवृद्धये॥१ ॥सर्वेषुवर्षेषुविद्यमानादेवादयःश्रीदेवीमुपासंतेइत्याह तेषुवर्षेष्विति देवेशास्त
त्तद्वर्षतत्तद्द्वीपस्थिताविष्णुरुद्रसंकर्षणाग्न्यादयोदेवावक्ष्यमाणाःपूर्वोक्तैस्तवनैररुणाजंब्वादिनीधारेश्वरीमीनाक्षीणांकथितैःस्तोत्रैर्जपध्यानसमा
धिभिश्चश्रीभगवतींसर्वेउपासंतेत्यन्वयः ॥ १ ॥ तत्रत्यवनवर्णनमाह सर्वर्तुकुसुमेति ॥ २ ॥ वर्षगवंनाःपूर्वोक्तावर्षमर्यादाकारकाऽपर्व
तास्तेषांसानुषुशिखरेषु ॥ ३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥

॥ ४ ॥ ५ ॥ सर्ववर्षेषुभिन्नरूपेणविष्णुरपिपूज्यतइत्याह नवस्वपिचवर्षेष्विति ॥ ६ ॥ आत्मव्यूहेनस्वमूर्तिभेदन इज्यालोकैःक्रियमाणपूजातद्धेतुनेत्यर्थः सन्निधत्तेतेषुवर्षेषुसन्निधानंकरोतीत्यर्थः ॥ ७॥ पद्मजोब्रह्मातस्याक्षिलक्षणयाभ्रूमध्यंतस्मात्समुद्भवउत्पत्तिर्यस्य समुख्यशिवांशभूतोरुद्रोनतुमुख्यःशिवइत्यर्थः ॥ ८ ॥ अपरोर्वाचीनःकुतोनप्रविशतितत्राह भवान्याइति यतोरुद्रशक्तेर्भवान्याःशापस्तत्रतस्मिन्क्षेत्रेस्फुटंस्पष्टंपुमान्पुरुषःप्रवेशमात्रेणस्त्रीभवतितततइत्यर्थः ॥ ९ ॥ भवानीरुद्राणीनाथोयेषांगणकोटीनांतैः संकर्षणंभजन्

विकचोत्पलमालासुहंससारससंचयैः ॥ विमिश्रितेषुतेष्वेवपक्षिभिःकूजितेषुच ॥ ४ ॥ जलक्रीडादिभिश्चित्रविनोदैःक्रीडयंतिच ॥ सुंदरीललितभ्रूणांविलासायतनेषुच ॥ ५ ॥ तत्रत्याविहरंत्यत्रस्वैरंयुवतिभिःसह ॥ नवस्वपिचवर्षेषुभगवानादिपूरुषः ॥ ६ ॥ देवीमाराधयन्नास्तेसचसर्वैश्चपूज्यते ॥ आत्मव्यूहेनेज्ययासौसन्निधत्तेसमाहितः ॥७॥ इलावृतेतुभगवान्पद्मजाक्षिसमुद्भवः॥एकएवभवोदेवोनित्यंवसतिसांगनः ॥८॥ तत्क्षेत्रेनापरःकश्चित्प्रवेशंवितनोतिच ॥ भवान्याःशापतस्तत्रपुमान्स्त्रीभवतिस्फुटं ॥ ९॥ भवानीनाथकैःस्त्रीणामसंख्यैर्गणकोटिभिः ॥ संरुध्यमानोदेवेशोदेवंसंकर्षणंभजन् ॥ १० ॥ आत्मनाध्यानयोगेनसर्वभूतहितेच्छया ॥ तांतामसींतुरीयांचमूर्तिंप्रकृतिमात्मनः ॥ ११ ॥ उपधावतचैकाग्रमनसाभगवानजः ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॐ नमोभगवतेमहापुरुषायसर्वगुणसंख्यानायानंतायाव्यक्तायनमइति ॥ १२ ॥ भजेभजन्यारणपादपंकजंभगस्यकृत्स्नस्यपरंपरायणं॥ भक्तेष्वलंभावितभूतभावनंभवापहंत्वाभवभावमीश्वरं ॥ १३

उपधावतेइत्यन्वयः ॥ १० ॥ आत्मनःप्रकृतिंकारणंपितामहं ॥ ११ ॥ उपासनामंत्रमाह ॐनमइति सर्वेषांगुणानांसंख्यानांप्रकाशायव्यक्तस्वयंत्वव्यक्तायाप्रमेयाय ॥ १२ ॥ भजेभजन्येति हेभजन्यभजनीयत्वात्वांपरमेश्वरंभजेइत्यन्वयः अरणंशरणंपादपंकजंयस्य कृत्स्नस्यभगस्यैश्वर्यादिषड्गुणस्यपरंमयनमाश्रयः भक्तेषुचालमत्यर्थंभावितंप्रकटितंभूतभावनंस्वरूपंयेन भवापहंसंसारहरं भक्तेष्विच्छानुरूपं भवसंसारंभावयतीतितथालमर्थादभक्तेष्वितिद्रष्टव्यं ॥१३॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥

[illegible] नयस्येति निरीक्षमाणस्यापिदृष्टिर्मायागुणैर्विषयैश्चित्तवृत्तिभिःकरणैश्चअण्वपीषदपिना ज्यतेनलिप्यते किमर्थंनिरीक्षमाणस्यईशेईशनायानियमनाय ईशनमीट् संपदादित्वाद्भावेक्विप् अत्रवैधर्म्येदृष्टांतः यथाजितक्रोधवेगा नामस्माकंदृष्टिरज्यतेनतथेति अतआत्मनइंद्रियाणिजिगीषुर्जेतुमिच्छुर्मुमुक्षुस्तंकोनमन्येतनाद्रियेत ॥ १४ ॥ ननुसुरामदाभ्यांमत्तस्य कुतोदृष्टिर्नाज्यतेतत्राह असदृशोयइति असतीदृक्दृष्टिर्यस्यतस्य स्वमाययाक्षीवामत्तइवयोभयंकरः प्रतिभातिमध्वासवाभ्यामाताम्र लोचनइवच नागवधूविमोहेनतथातथाप्रतिभानंयुक्तमित्याह नेति पादार्चनेयस्यपादयोःस्पर्शनेनधर्षितंमोहितंइंद्रियंमनोयासांताः न्हियाल

नयस्यमायागुणकर्मवृत्तिभिर्निरीक्षितोह्यण्वपिदृष्टिरज्यते ॥ ईशेयथानोजितमन्युरंहसाकस्तंनमन्येतजिगीषुरात्मनः ॥१४॥असदृशोयःप्रतिभातिमाययाक्षीवेवमध्वासवताम्रलोचनः ॥ ननागवध्वोर्हणईशिरेन्हियायत्पादयोःस्पर्शनधर्षितेंद्रियाः ॥ १५ ॥ यमाहुरस्यस्थितिजन्मसंयमंत्रिभिर्विहीनंयमनंतमृषयः ॥ नवेदसिद्धार्थमिवक्वचित्स्थितंभूमंडलंमूर्द्धसहस्रधामसु ॥ १६॥यस्याद्यआसीद्गुणविग्रहोमहान्विज्ञानधिष्ण्योभगवानजःकिलः ॥ यत्संवृतोहंत्रिवृतास्वतेजसावैकारिकंतामसमैंद्रियंसृजे ॥ १७ ॥ ॥ ६७ ॥

ज्जयाभुजाद्यर्हणेनईशिरेनशेकुः कस्तंनमन्येतेतिपूर्वेणान्वयः ॥ १५ ॥ यमाहुरिति अस्यविश्वस्यस्थितिजन्मसंयमहेतुंयमाहुः अतएवत्रिभिःस्थित्यादिभिर्विहीनंअनंतंचयमाहुः ऋषयोमंत्राः छंदोनुरोधेनदीर्घपाठेऋकारोदेवमातालक्ष्मीः सचऋषयश्चेत्यर्थः अनंतत्वंदर्शयति मूर्धसहस्रमेवधामानिस्थानानितेषुक्वचिदेकदेशेस्थितंभूमंडलंयोनवेदसिद्धार्थंसर्षपमिवतस्मैनमः इतिचतुर्थेनान्वयः ॥ १६ ॥ तज्जन्महेतुत्वंमहदादिद्वारेणप्रपंचयति यस्याद्यइति यस्यगुणनिमित्तोमहान्नामविग्रहआसीत् विज्ञानंसत्वंधिष्ण्यमाश्रयोयस्यसः तस्य[illegible]सत्वप्रधानत्वात्सएवकिलाधिदैवेवासुदेवाभेदाविवक्षयाभगवान् अतोब्रह्मायत्संभवः यस्माद्ब्रह्मणःसंभूतोहंरुद्रःत्रिवृतागुणे[illegible]साविभूतिरूपेणाहंकारेणवैकारिकंदेवतावर्गं तामसंभूतवर्गं ऐंद्रियमिंद्रियवर्गंचसृजामि ॥ १७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥

किं चैतेवयंमहदादयः सर्वेयस्यानुग्रहादिदंब्रह्मांडंसृजाम कथंभूतायस्यमहात्मनोवशेस्थिताः संतो यतः सूत्रेणक्रियाशक्त्यायंत्रिताः प्रोताः शकुंताः पक्षिण इवलौकिकेनसूत्रेणबद्धामित्युक्तं तानाह महानहंकारश्चवैकृतादयः पूर्वोक्ताकर्गाश्च ॥ १८ ॥ स्थितिलयहेतुत्वंदर्शयन्प्रणमति ये नन्निर्मितामेतांमायामेवायंजनोंजसावेदनतुतान्निस्तारणयोगमुपायंकर्हिचिदपिवेदेति स्थितिहेतुत्वंदर्शयति कीदृशींकर्माण्येवपर्वाणिग्रंथयस्तानि नयतिप्रापयतीतितथातांप्रलयहेतुत्वमाह विलीयतेस्मिन्नितिविलयः उदेत्यस्मादित्युदयः विलयश्चोदयश्चात्मास्वरूपंयस्यतस्मैनमः नन्वत्रत्यश्लोकानुपूर्व्या विष्णुभागवतोक्तश्लोकानुपूर्व्याश्चैकत्वंकथंसिध्यतीतिचेन्न एतद्ग्रंथस्यात्रत्याविष्णुभागवतग्रंथस्यापितत्तद्वर्षस्थितदेवादिभिः

एतेवयंयस्यवशेमहात्मनःस्थिताःशकुंताइवसूत्रयंत्रिताः॥महानहंवैकृततामसेंद्रियाःसृजामसर्वेयदनुग्रहादिदं१८॥यन्निर्मितांकर्ह्यपिकर्मपर्वणींमायांजनोयंगुरुसर्गमोहितः॥नवेदनिस्तारणयोगमंजसातस्मैनमस्तेविलयोदयात्मने॥१९॥नारायणउवाच॥एवंसभगवान्रुद्रोदेवंसंकर्षणंप्रभुं॥इलावृतउपासीतदेवीगणसमाहितः॥२०॥तथैवधर्मपुत्रोसौनाम्नाभद्रश्रवाइति॥तत्कुलस्यापिपतयःपुरुषाभद्रसेवकाः॥२१भद्राश्ववर्षेतांमूर्तिंवासुदेवस्यविश्रुताम्॥हयमूर्तिभिदातांतुहयग्रीवपदांकितां॥ २२ ॥परमेणसमाध्यन्यवारकेणनियंत्रितां॥एवमेवचतांमूर्तिंगृणंतउपयांतिच ॥२३॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

कृतोपासनामंत्राणांतैःकृतस्तोत्राणांचानुवादकत्वाद्यसमानानुपूर्विकत्वस्यापेक्षितत्वात् किंचक्वचित्क्वचित्पुराणांतरश्लोकानुपूर्विकत्वस्यपुराणांतरेदृष्टत्वात् यथानारदपुराणीयमंत्रखंडस्यतंत्रराजस्थयामलस्थश्लोकानुपूर्विकत्वं शिवरहस्यस्थप्रदोषाध्यायस्यब्रह्मोत्तरखंडस्थप्रदोषाध्यायसमानानुपूर्विकत्वंतथाब्रह्मवैवर्तीयप्रकृतिखंडस्यदेवीभागवतनवमस्कंधसमानानुपूर्विकत्वमित्याद्यूह्यं तंत्रेष्वपिबहुषुतंत्रांतरसमानानुपूर्वीकत्वमुपलभ्यतएवेति ॥ १९ ॥ २० ॥ अथभद्राश्ववर्षीयसेव्यसेवकभावमुपवर्णयति तथैवेति भद्रश्रवानामधर्मपुत्रोवर्षपतिः तत्कुलस्यापिपतयस्तस्मिन्कुलेजायमानाःपुरुषाः कथंभूताः भद्रस्यभद्रनाम्नावर्षपतेःसेवकास्तेचेत्यर्थः ॥ २१ ॥ हयमूर्तिभिदाहयग्रीवमूर्तिभेदेनविश्रुतांतांमूर्तिंहयग्रीवपदांकितांहयग्रीवनाम्नीं ॥ २२ ॥ समाध्यन्यवारकेणेति समाधेरन्यंबाह्यव्यापारादितद्वारकेणतन्निवारकेण परमेणाप्रकृष्टेनतांसमाधिनैवनियंत्रितांवशीकृतामित्यर्थः गृणंतःस्तुवंतः उपयांतिचप्राप्नुवंतिमूर्तिमेना ॥२३॥ ॥७॥

भद्रश्रवसऊचुरिति भाग्यभूतश्रवसः भासीतिवर्णलक्षणतथातद्योगात्गुणिषुलिंगसमवायन्यायेनबहुवचनं अहोविचित्रमिति अयंजनोमिषन्नपि पश्यन्नपिमांहिंसंतंमृत्युंनपश्यतीतिभगवद्विचेष्टितमेव तद्यविचित्रं अदर्शनेलिंगं पुत्रंवापितरंचवृद्धंमृतंनिहृत्यदग्ध्वास्वयंतदुभयधनैर्जिजीविषुर्जीवितुमिच्छतीत्यर्थः किंधर्मार्थंनयाहियतोऽसत्तुच्छंविषयसुखंसेवितुंविकर्मपापमेवध्यायन् ॥ २४ ॥ नन्वविद्वान्नपश्यतीतिकिमत्राचित्रंतत्राह वदंतीति नश्वरंवदंतिस्मशास्त्रतःपश्यंतिचसमाधौ हेअजतथापिमुह्यंति एतच्चतवकृत्यंचेष्टितंसुविस्मितंअतिचित्रंअतःशास्त्रादिश्रमंविहायतंत्वांअजंनतोस्मि॥२५॥इदमपरंचित्रवत्प्रतीयमानमपित्वयिनाचित्रमित्याह विश्वोद्भवेति विश्वोद्भवादिकर्मांकर्तुरपिअपगताआवृत्‌आवरणं

भद्रश्रवसऊचुः ॥ ॐनमोभगवतेधर्मायात्मविशोधनायनमइति ॥ अहोविचित्रंभगवद्विचेष्टितंघ्नंतंजनोयंहिमिषन्नपश्यति ॥ ध्यायन्नसद्यर्हिविकर्मसेवितुंनिहृत्यपुत्रंपितरंजिजीविषुः ॥ २४ ॥ वदंतिविश्वंकवयःस्मनश्वरंपश्यंतिचाध्यात्मविदोविपश्चितः ॥ तथापिमुह्यंतितवाजमाययासुविस्मितंकृत्यमजंनतोस्मितं ॥ २५ ॥ विश्वोद्भवस्थाननिरोधकर्मतेह्यकर्तुरंगीकृतमप्यपावृतः ॥ युक्तंनचित्रंत्वयिकार्यकारणेसर्वात्मनिव्यतिरिक्तेच वस्तुतः ॥ २६ ॥ वेदान्युगांतेतमसातिरस्कृतान्रसातलाद्योनृतुरंगविग्रहः ॥ प्रत्याददेवैकवयेभियाचतेतस्मैनमस्तेवितथेहितायते ॥ २७ ॥ एवंस्तुवंतिदेवेशंहयशीर्षंहरिंचते ॥ भद्रश्रवसनामानोवर्णयंतिचतद्गुणान् ॥ २८ एषांचरितमेतद्धियःपठेच्छ्रावयेच्चयः ॥ पापकंचुकमुत्सृज्यदेवीलोकेव्रजेच्चसः ॥ २९॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेऽष्टमस्कंधेऽष्टमोध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

यस्मात्तादृशस्यापितेअंगीकृतंवेदेनत्वयितन्नाचित्रं यतोमाययासर्वात्मनिकार्यस्यकारणेस्रष्टरिकर्मयुक्तं वस्तुतःसर्वव्यतिरिक्तेनिरुपाधावनावृतत्वमकर्तृत्वंचयुक्तं ॥ २६ ॥ परमेश्वरत्वेनस्तुत्वाप्रस्तुतावतारचरितमाह वेदानिति तमसादैत्येनतिरस्कृतानपनीतान् नाचतुरंगविग्रहोयस्य कवयेब्रह्मणेतदर्थंअवितथेहितायसत्यसंकल्पाय ॥ २७ ॥ २८ ॥ देवीलोकेमणिद्वीपे ॥ २९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतटीकायामष्टमस्कंधेऽष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

[illegible]त्यर्थः ॥ [illegible]तसेव्यसेवकत्वमिहोच्यते ॥ १ ॥२॥ असुरःप्रल्हादः ॥२॥ तेजसामपितेजसे आविरावि [illegible]न दीप्यमान कर्माशयान्कर्मवासनाः कर्माश्रयानितिपाठेरागादीन् रंधयनिर्दह भूयिष्ठाःभूयःस्वस्त्यास्त्विति विश्वस्य [illegible]र्थनेखलस्यापिभवतु [illegible]पीडांविनानस्यात् अन्योन्यममंगलंध्यायतांचभूतानामन्योन्यघातनंविनानभवेदित्याशंक्याह खलःप्र [illegible]र्पत्यजतु भूतानिमिथःशिवमेवध्यायंतु तेषांमनश्चभद्रमुपशमादिकंभजतु नोस्माकमपिमतिःअपिशब्दाद्भूतानांचमतिः अहैतुकीनि

श्रीनारायणउवाच ॥ हरिवर्षेचभगवान्नृहरिःपापनाशनः ॥ वर्ततेयोगयुक्तात्माभक्तानुग्रहकारकः॥ १ ॥ तस्य तद्दयितंरूपंमहाभागवतोसुरः ॥ पश्यन्भक्तिसमायुक्तस्तौतितद्गुणतत्ववित् ॥ २ ॥ प्रल्हादउवाच ॥ ॐन मोभगवतेनरसिंहायनमस्तेजस्तेजसेआविराविर्भववज्रदंष्ट्रकर्माशयान्रंधयरंधयतमोग्रसग्रसॐस्वाहा॥ अभ यंममात्मनिभूयिष्ठाःॐक्ष्रौं ॥ स्वस्त्यस्तुविश्वस्यखलःप्रसीदतांध्यायंतुभूतानिशिवंमिथोधिया ॥मनश्चभद्रं भजताद्धोक्षजेआवेश्यतांनोमतिरप्यहैतुकी॥ ३ ॥ मागारदारात्मजवित्तबंधुषुसंगोयदिस्याद्भगवत्प्रियेषुनः ॥ यःप्राणवृत्यापरितुष्टआत्मवान्सिद्ध्यत्यदूरान्नतथेंद्रियप्रियः ॥ ४ ॥ यत्संगलब्धंनिजवीर्यवैभवंतीर्थंमुहुः संस्पृशतांहिमानसं ॥ हरत्यजोंतःश्रुतिभिर्गतोंगजंकोवैनसेवेतमुकुंदविक्रमं ॥ ५ ॥ ॥ ७ ॥

[illegible]कामासती॥ ३ ॥मागारेति नःसंगःक्वापिमास्यात्यदिकथंचित्स्यात्तर्हिअगारादिषुमास्यात् किंतुभगवत्प्रियेष्वेव अगारादिसंगेदोषमाह यइ [illegible]प्रियेगृहेष्वासक्तः ॥४॥ भगवत्प्रियसंगगुणमाह यत्संगेति येषांभगवत्प्रियाणांसंगाल्लब्धंमुकुंदविक्रमंश्रुतिभिःश्रवणादिभिःसंस्पृ [illegible]पुंसामंतर्गतोऽजोमानसंमलंहरति कथंभूतंविक्रमं निजमसाधारणंवीर्यवैभवंप्रभावातिशयोयस्य तीर्थंतुगंगादिमुहुःसंस्पृ [illegible]मलंहरति तम्कोवैनसेवेतेत्यन्वयः ॥ ५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ८ ॥ ॥१४॥

[illegible] यस्येति अकिंचनानिष्कामामनःशुद्धौहरेर्भक्तिर्भवति ततश्चतत्प्रसादेसतिसर्वेदेवाःसर्वैर्गुणैर्धर्मज्ञानादिभिः सहतत्र [illegible] संति गृहाद्यासक्तस्यतुहरिभक्त्यसंभवात्कुतोमहतांगुणाज्ञानवैराग्यादयोभवंति असतिविषयसुखेमनोरथेन बहिर्धावतः ॥ ६ ॥ ननुहरिविमुखस्यापिगृहाद्यासक्तस्यलोकेमहत्त्वंदृश्यते सत्यं तत्तूपहासास्पदमितिसहेतुकमाह हरिर्हीति यथा

यस्यास्तिभक्तिर्भगवत्यकिंचनासर्वैर्गुणैस्तत्रसमासतेसुराः ॥हरावभक्तस्यकुतोमहद्गुणामनोरथेनासतिधावतोबहिः ॥६॥ हरिर्हिसाक्षाद्भगवान्शरीरिणामात्माझषाणामिवतोयमीप्सितं॥ हित्वामहांस्तंयदिसज्जतेगृहेतदामहत्त्वंवयसादंपतीनां ॥ ७ ॥ तस्माद्रजोरागविषादमन्युमानस्पृहाभयदैन्याधिमूलं ॥ हित्वागृहंसंसृतिचक्रवालंनृसिंहपादंभजतांकुतोभयं ॥ ८ ॥ एवंदैत्यपतिःसोपिभक्त्यानुदिनमीडते ॥ नृहरिंपापमातंगहरिंहृत्पद्मवासिनं ॥ ९ ॥ केतुमालेचवर्षेहिभगवान्स्मररूपधृक् ॥ आस्तेतद्वर्षनाथानांपूजनीयश्चसर्वदा ॥ १० ॥ एतेनोपासतेस्तोत्रजालेनचरमाब्धिजा ॥ तद्वर्षनाथासततंमहतांमानदायिका ॥ ११ ॥ ॥ ७ ॥

झषाणांमीनानामीप्सितंतोयमेवात्मातेनविनाजीवनाभावात् महानतिप्रसिद्धोपिगृहेयदिसज्जतेतदादंपतीनांमिथुनानांशूद्रादिष्वपिप्रसिद्धंवयसैवकेवलंयन्महत्त्वंतदेवतस्यभवतिनतुज्ञानादिना।मिथुनेषुतेषुपूज्यमानेषुस्त्रीभ्यः पुंसांमहत्त्वं बालमिथुनेभ्यश्चवृद्धमिथुनानांमहत्त्वंयथेत्यर्थः ॥ ७ ॥ यस्मादेवंतस्मात्गृहंहित्वाऽकुतोभयंनृसिंहपादंभजतेत्यसुराननुप्रदिशति तस्मादिति कीदृशंगृहं रजस्तृष्णा रागोऽभिनिवेशः रजआदीनांमूलंकारणं अतएवसंसृतीनां[illegible]दीनांचक्रवालंमंडलमविच्छेदोयस्मात् ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ ॥ ७ ॥

[illegible]भिरे[illegible]अनुग्रहीतस्वभक्तजनप्रायस्य आकूतीनांक्रियाणां चित्तीनांज्ञानानांचेतसांसंकल्पाध्यवसायादीनांविशेषा[illegible]णामधिपतये षोडशकलाअंशायएकादशेंद्रियपंचविषयलक्षणायस्य छंदोमयायवेदोक्तकर्मप्राप्याय अन्नमयायान्नेनोपलभ्यत्वात् अमृतमयायपरमानंदाविष्कारत्वात् सर्वमयायसर्वविषयत्वात् सहसेओजसेबलायतद्धेतुत्वात् त्वत्कामेनैवत्वत्सेवकत्वादहंकृतार्थोस्मि [illegible]नयानुत्वामर्च्यैत्योनपरिपूर्णमनोरथाःस्युरित्याह स्त्रियइति स्त्रतएवहृषीकाणामीश्वरंपतिंसंतंत्वामाराध्ययाःस्त्रियोऽन्यपतिंप्रा र्थयंते पतिकामानांहिकामाराधनंव्रतेषुप्रसिद्धं तासामपत्यादीनितेपतयोनपातुंशक्ताः ॥ १२ ॥ अतस्तेपतयएवनभवंतीत्याह सवाइति स

रमोवाच॥ॐह्रांह्रींह्रूंॐनमोभगवतेहृषीकेशायसर्वगुणविशेषैर्विलक्षितात्मने॥आकूतीनांचितीनांचेतसांवि शेषाणांचाधिपतयेषोडशकलायछंदोमयायान्नमयायामृतमयायसहसेओजसेबलायकांतायकामायनमस्ते उभयत्रभूयात्॥स्त्रियोव्रतैस्त्वांहृषिकेश्वरंस्वतोह्याराध्यलोकेपतिमाशासतेन्यं॥ तासांनतेवैपरिपांत्यपत्यं प्रियंधनायूंषियतोऽस्वतंत्राः॥ १२ ॥ सवैपतिःस्यादकुतोभयःस्वतःसमंततःपातिभयातुरंजनं॥ सएकएवे तरथामिथोभयंनैवात्मलाभादधिमन्यतेपरं॥ १३ ॥ यातस्यतेपादसरोरुहार्हणंनकामयेत्साखिलकामलं पटा ॥ तदेवरासीप्सितमीप्सितोर्चितोयद्भग्नयाच्ञाभगवन्प्रतप्यते ॥ १४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

चैवंभूतःपतिर्भवानेकएवनान्यः योभवानात्मलाभात्परमन्यदधिकंनमन्यते इतरथान्याधीनसुखस्यनस्वतंत्रतास्वतंत्रनानात्वेचमंडलेश्व राणामिवमिथोभयंस्यादित्यर्थः ॥ १३ ॥ किंचनिष्कामभजनेअप्रार्थिताएवसर्वेकामाभवंतिसकामभजनेतुकामितमात्रमनित्यंचेत्याह यातस्य तेइति याश्रीस्त्वयोक्तलक्षणस्यतेपादसरोरुहस्यार्हणंपूजामेवकामयेत्नफलांतरं साखिलेषुकामेषुलंपटासर्वान्कामान्प्राप्नोतीत्यर्थः ईप्सि [illegible]ःफलांतरं[illegible]सन्नर्चितश्चेत्तर्हितदेवतदेकंरासिददासि किंचयदतःफलभोगानंतरंभग्नायाच्ञायाचितोर्थोयस्याःसाप्रत [illegible]प्यतेइति[illegible] ॥ १४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥१५॥

[illegible]कामप्रार्थिभिः सेव्यसेतत्राह मत्प्राप्तयेइति मत्प्राप्तयेब्रह्मादयस्तपस्तप्यंतेकुर्वंति कथंभूताः ऐंद्रियेषु [illegible] अनुकूलमानाः तथापिभगवत्पादपरायणाद्दतेमांनविदंतिमत्कटाक्षविलसिताविभूतिर्नलभंतेइत्यर्थः यतस्त्वय्येवहृदयंयस्याः [illegible]नानिलोकयामिनान्यामित्यर्थः ॥ १५ ॥ इदानींत्वत्कृपांप्रार्थयते सत्वमिति यद्भजनंविनानकश्चित्पुरुषा[illegible] स्यादिति त्वयायत्करांबुजंसात्वतांभक्तानांशीर्षिणअधायिकृपयान्यस्तंतन्ममापिशीर्ष्णिनिधेहीतिशेषः कथंभूतं वंदितंसर्वकामवर्षि

मत्प्राप्तयेजेशसुरासुरादयस्तप्यंतउग्रंतपऐंद्रियेधियः ॥ ऋतेभवत्पादपरायणान्नमांविंदंत्यहंत्वद्धृदयायतो जित ॥ १५ ॥ सत्वंममाप्यच्युतशीर्ष्णिवंदितंकरांबुजंयत्त्वदधायिसात्वतां ॥ बिभर्षिमांलक्ष्मवरेण्यमायया कईश्वरस्येहितमूहितुंविभुः ॥ १६ ॥ एवंकामंस्तुवंत्येवलोकबंधुस्वरूपिणं ॥ प्रजापतिमुखावर्षनाथाकाम स्यसिद्धये ॥ १७ ॥ रम्यकेनामवर्षेचमूर्तिंभगवतःपरां ॥ मात्सींदिवासुरैर्वंद्यांमनुःस्तौतिनिरंतरं ॥ १८ ॥ मनुरुवाच ॥ ॐनमोमुख्यतमायनमःसत्वायप्राणायौजसेबलायमहामत्स्यायनमः ॥ अंतर्बहिश्चाखिललोकपा लैरदृष्टरूपोविचरस्युरुस्वनः ॥ सईश्वरस्त्वंयइदंवशेनयन्नाम्नायथादारुमयींनरःस्त्रियं ॥ १९ ॥ यंलोकपालाः किलमत्सरज्वराहित्वायतंतोपिपृथक्समेत्यच ॥ पातुंनशेकुर्द्विपदश्चतुष्पदःसरीसृपंस्थाणुयदत्रदृश्यते ॥ २० ॥

लेनसाद्धिः स्तुतं नचमायितवानादरः यतोहेवरेण्यमांवक्षसिलक्ष्माबिभर्षि अहोचित्रमेतन्मयिकेवलमादरमात्रंभक्तेषुतुपरमाकृपा अतईश्व रस्यतवयन्माययाईहितंतत्कोवितर्कयितुंसमर्थइत्यर्थः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ सत्वायसत्वप्रधानाय प्राणायसूत्रात्मने उरुस्वनोवेदात्मको [illegible] यइदंविश्वंब्राह्मणादिनाम्नाविधिनिषेधालंबनभूतेनवशेअनयत्नियमितवान्सत्वमीश्वरः तथाचश्रुतिः तस्यवाक्तंतिर्नामानीति ॥ १९ ॥ [illegible]ताह यमिति मत्सरएवज्वरोयेषांते यंहित्वाद्विपदश्चतुष्पदः सरीसृपंजंगमंस्थावरंचयदत्रदृश्यतेतत्किं [illegible]त्यर्थः तथाचश्रुतिः नाभ्याहिंसतहमुक्थमस्यहमुक्थमस्मीत्यादि ॥ २० ॥

[illegible] भवानिति । भवानिमां क्षोणिमियामनुनासहमत्साहितां ० धृत्वेत्यध्याहारः ऊर्मिमालिनि प्रलयार्णवे ओजसा उरुक्रमते विच रति । [illegible] त्रातुमित्यध्याहारः । क्षोणिंपातुं क्रमते उत्सहते इत्यर्थः यतः अजः कीदृशीमोषधीनां वीरुधां च निधिं आश्रयभूतां जगतोयः [illegible] तस्मै नमः [illegible] ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलके ऽष्टमस्कंधे नवमोध्यायः ॥ ९ ॥ अथैनयैकविंशत्याध्य

भवान्युगांतार्णवऊर्मिमालिनिक्षोणीमिमामोषधिवीरुधांनिधिं ॥ मयासहोरुक्रमतेजओजसातस्मैजगत्प्राणगणात्मनेनमः ॥ २१ ॥ एवंस्तौतिचदेवेशंमनुःपार्थिवसत्तमः ॥ मत्स्यावतारंदेवेशंसंशयच्छेदकारणं ॥ २२ ॥ ध्यानयोगेनदेवस्यनिर्धूताशेषकल्मषः ॥ आस्तेपरिचरन्भक्त्यामहाभागवतोत्तमः ॥२३॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेऽष्टमस्कंधेभुवनकोशवर्णनेनवमोऽध्यायः ॥ ९॥ श्रीनारायणउवाच॥ हिरण्मयेनामवर्षेभगवान्कूर्मरूपधृक् ॥ आस्तेयोगपतिःसोयमर्यम्णापूज्यईज्यते ॥ १॥ अर्यमोवाच ॥ ॐनमोभगवतेअकूपारायसर्वसत्वगुणविशेषणायनोपलक्षितस्थानायनमोवर्ष्मणेनमोभूम्नेनमोवरस्थानायनमस्ते ॥ यद्रूपमेतन्निजमाययार्पितमर्थस्वरूपंबहुरूपरूपितं॥संख्यानयस्यास्त्ययथोपलंभनात्तस्मैनमस्तेऽव्यपदेशरूपिणे॥२॥

[illegible] सेव्यसेवकरूपाणांवर्णनंसम्यगीर्यते ॥१॥ अर्यमापितृगणाधिपतिः॥१॥ अकूपरायकूर्माय सर्वः संपूर्णः सत्वगुणविशेषणंयस्य [illegible] नोपलक्षितंस्थानंयस्य [illegible] तस्मै वर्ष्मणे वर्षीयसे कालानवच्छिन्नाय भूम्ने सर्वगताय अवस्थानाय आधाराय यद्रूपमिति निजमाययार्पितंप्रका [illegible] रूपं यतःपृथक्नास्ति कथंभूतं बहुभीरूपैरूपितं निरूपितं यस्य च संख्यानास्ति कुतः अयथा [illegible] दितिसंख्यातुं शक्यते अव्यपदेशरूपिणे अनिरुक्तप्रपंचाकाराय ॥ २ ॥ ॥ ७ ॥

मूर्त्यदर्शयंस्तस्यैव्यतिरेकमाह जरायुजमिति द्वीपग्रहर्क्षमित्यभिधेयस्त्वमेवैकः नत्वद्व्यतिरिक्तोस्ति सर्वंखल्विदंब्रह्मेतिश्रुति
रित्यर्थः ॥ ३ ॥ ब्रह्मचतामनुवर्तनिरासेनप्रणमति यस्मिन्निति असंख्येयाअनंता विशेषायेषांतानिनामानिरूपाण्याकृतयश्च
यस्मिन्नूर्त्वयिकविभिःकपिलादिभिरियंचतुर्विंशत्यादिसंख्याकल्पितासतीययातत्वदृशायेनतत्वज्ञानेनापनीयतेतस्मैतेसांख्यसिद्धांतरूपाय
नमःपरमार्थरूपायेतिवा ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ मंत्रैस्तत्वेनालिंग्यतेइतितथातस्मै यज्ञाअयूपाः क्रतवःसयूपास्तद्रूपाय

जरायुजंस्वेदजमंडजोद्भिदंचराचरंदेवर्षिपितृभूतमैंद्रियं ॥ द्यौःखंक्षितिःशैलसरित्समुद्रद्वीपग्रहर्क्षेत्यभिधेय
एकः ॥ ३ ॥ यस्मिन्नसंख्येयविशेषनामरूपाकृतौकविभिःकल्पितेयं ॥ संख्याययातत्वदृशापनीयतेतस्मै
नमःसांख्यनिदर्शनायते॥४॥ एवंस्तुवतिदेवेशमर्यमासहवर्षपैः ॥ गीयतेचापिभजतेसर्वभूतभवंप्रभुं ॥ ५ ॥
तथोत्तरेषुकुरुषुभगवान्यज्ञपूरुषः ॥ आदिवाराहरूपोसौधरण्यापूज्यतेसदा ॥ ६ ॥ संपूज्यविधिवद्देवंतद्भ
क्त्यार्द्रार्द्रहृत्कजा॥भूमिःस्तौतिहरिंयज्ञवाराहंदैत्यमर्दनं॥७॥भूरुवाच॥ ॐनमोभगवतेमंत्रतत्वलिंगाययज्ञक्र
तवेमहाध्वरावयवायमहावराहायनमःकर्मशुक्लायत्रियुगायनमस्ते ॥८॥यस्यस्वरूपंकवयोविपश्चितोगुणे
षुदारुष्विवजातवेदसं॥ मथ्नंतिमथ्नामनसादिदृक्षवोगूढंक्रियार्थैर्नमईरितात्मने॥९॥ द्रव्यक्रियाहेत्वयनेश
कर्तृभिर्मायागुणैर्वस्तुभिरीक्षितात्मने ॥आन्वीक्षयांगातिशयात्मबुद्धिभिर्निरस्तमायाकृतयेनमोस्तुते ॥१०॥

अतएवमहांतोध्वराअवयवभूतायस्य कर्मणाशुक्लायशुद्धाययज्ञानुष्ठात्रे त्रियुगायकृतयुगेयज्ञाभावात् यद्वाकलियुगेछन्नत्वात् ॥ ८ ॥
कवयोविद्वांसः विपश्चितोनिपुणाः गुणेषुदेहेंद्रियादिषुमथ्नंतिविचिन्वंति मथ्नाविवेकसाधनेनमनसा क्रियार्थैःकर्मभिस्तत्फलैश्चगूढंअप्र
काशमानंदिदृक्षवः एवंमंथनेईरितःप्रकटितआत्मास्वरूपंयस्यतस्मैनमः ॥ ९ ॥ मंथनमेवदर्शयंत्याह द्रव्यक्रियेति द्रव्यंविषयः क्रि
याइंद्रियव्यापारः हेतुर्देवता अयनंदेहः ईशःकालः कर्त्ताअहंकारः एतैर्मायागुणैःकार्यैरुपलक्षणैर्वस्तुत्वेननिरीक्षितोयआत्मातस्मै
आन्वीक्षयाअंगैर्यमनियमादिभिरतिशयात्मानिश्चयवतीबुद्धिर्येषांतैः निरस्तामायानिर्मिताआकृतिर्यस्मैतस्मै ॥ १० ॥

तदेवंविभुं नवरूपेणनत्वापरमेश्वरत्वेनप्रणमति करोतीति यस्येक्षितुर्जीवार्थमीप्सितमत्यंतानिच्छायामीक्षणायोगात् स्वार्थंतुनेप्सितं विश्व स्थित्यादिस्वगुणैर्मायाकरोति तस्याजडत्वेपिपरमेश्वरसन्निधानात्प्रवृत्तिदृष्टांतेनाह यथायोलोहंग्राव्णोऽयस्कांतादिनिमित्तात्भ्रमति तदाश्र यंतदभिमुखं सद्गुणानांकर्मणांनांवाद्रष्टानांचसाक्षिणेतस्मैनमः ॥११॥ अवतारचरित्रमाह प्रमथ्येति योजगतामादिःकारणभूतःसूकरः सांपृथ्वींदंष्ट्राग्रेकृत्वारसातलादारभ्यउदन्वतःप्रलयार्णवात्इभोगजइवनिरगात् ततश्चप्रतिगजतुल्यंदैत्यंप्रमथ्ययःक्रीडन्स्थितस्तंविभुंप्र

करोतिविश्वस्थितिसंयमोदयंयस्येप्सितंनेप्सितमीक्षितुर्गुणैः ॥ मायायथायोभ्रमतेतदाश्रयंग्राव्णोनमस्ते गुणकर्मसाक्षिणे ॥ ११ ॥ प्रमथ्यदैत्यंप्रतिवारणंमृधेयोमांरसायाजगदादिसूकरः ॥ कृत्वाग्रदंष्ट्रेनिरगादु दन्वतःक्रीडन्निवेभःप्रणतास्मितंविभुं ॥ १२ ॥किंपुरुषेवर्षेस्मिन्भगवंतंदाशरथिंचसर्वेशं ॥ सीतारामंदेवंश्री हनुमानादिपूरुषंस्तौति ॥ १३ ॥हनुमानुवाच ॥ ॐनमोभगवतेउत्तमश्लोकायनमइति ॥ आर्यलक्षणशील व्रतायनमउपशिक्षितात्मनेउपासितलोकायनमःसाधुवादनिकषणायनमोब्रह्मण्यदेवायमहापुरुषायमहाभा गायनमइति ॥ यत्तद्विशुद्धानुभवात्ममेकंस्वतेजसाध्वस्तगुणव्यवस्थं ॥ प्रत्यक्प्रशांतंसुधयोपलंभनंह्यना मरूपंनिरहंप्रपद्ये ॥ १४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

प्रणतास्मीत्यन्वयः ॥ १२ ॥ किंपुरुषेइत्यार्याच्छंदः ॥ १३ ॥ आर्याणिलक्षणानिशीलंव्रतंचयस्मिन् उपशिक्षितात्मनेसंयतचित्ताय उपासितोनुसृतोलोकोयेन साधुवादःसाधुत्वप्रसिद्धिस्तस्यनिकषणायनिकषाश्मवन्निर्धारणस्थानायपरमसीम्नेइत्यर्थः श्रीरामंपरमार्थरूपेणप्र पद्यति यत्तदिति यदेकंवेदांतेषुप्रसिद्धंतत्त्वंतत्प्रपद्ये कथंभूतं विशुद्धश्चासावनुभवश्चसएवमात्रास्वरूपंयस्य विशुद्धत्वेहेतुः प्रशांतत्वमपिहेतुः स्वतेजसास्वरूपप्रकाशेनध्वस्तागुणानांव्यवस्था जाग्रदाद्यवस्थायस्मिन् अनुभवमात्रत्वेहेतुः प्रत्यक् इदमादन्यत् तत्कुतः अनामरूपं ॥१४॥

नुष्यंभूतस्यापिविस्योक्तसर्वविपर्ययोदृश्यतेतत्राह विभोर्मर्त्यावतारस्तुरक्षसोरावणस्यवधायतस्यमनुष्यादन्यतोऽवध्यत्वात् नकेवलमेतावदेव किंतु इहसंसारेस्त्रीसंगादिकृतंदुःखंदुर्वारमितिमर्त्यानांशिक्षणंचशिक्षार्थमपीत्यर्थः अन्यथास्वेस्वरूपेरममाणस्येश्वरस्यसीताविरहकृतानिव्यसनानिकुतःस्युः ॥ १५ ॥ विषयासक्त्यभावेनव्यसनानर्हत्वमुपपादयति नवैसभगवांस्त्रिलोक्यांक्वापिसक्तः सतआत्मवतांधीराणामात्मासुहृत्तमश्चअतोनस्त्रीकृतंमोहंप्राप्नुयात् नलक्ष्मणंच देवदूतेनश्रीराममंत्रयताविज्ञापितमत्रागतस्त्वयावध्यइति तदैवद्वारिस्थितंलक्ष्मणंदुर्वासससमागंतोवज्ञापयितुंप्रविष्टंहंतुमुद्यतोवासिष्ठवाक्याचत्याजतच्चनयुज्यतेइत्यर्थः ॥ १६ ॥ अतःश्रीरामएवसर्वैःसे

मर्त्यावतारस्त्विहमर्त्यशिक्षणंरक्षोवधायैवनकेवलंविभोः॥कुतोन्यथास्याद्रमतःस्वआत्मनःसीताकृतानिव्यसनानीश्वरस्य॥ १५॥ नवैसआत्मात्मवतांसुहृत्तमःसक्तस्त्रिलोक्यांभगवान्वासुदेवः ॥ नस्त्रीकृतंकश्मलमश्नुवीतनलक्ष्मणंचापिविहातुमर्हति॥ १६ ॥ नजन्मनूनंमहतोनसौभगंनवाङ्नबुद्धिर्नाकृतिस्तोषहेतुः ॥ तैर्यद्विसृष्टानपिनोवनौकसश्चकारसख्येबतलक्ष्मणाग्रजः॥ १७ ॥ सुरोऽसुरोवाप्यथवानरोनरःसर्वात्मना यःसुकृतज्ञमुत्तमं॥ भजेतराममनुजाकृतिंहरिंयउत्तराननयत्कोसलान्दिवं ॥ १८ ॥ नारायणउवाच ॥ एवंकिंपुरुषेवर्षेसत्यसंधंदृढव्रतं ॥ रामंराजीवपत्राक्षंहनुमान्वानरोत्तमः॥ १९॥ स्तौतिगायतिभक्त्याचसंपूजयतिसर्वशः॥ यएतच्छृणुयाच्चित्रंरामचंद्रकथानकं ॥ २० ॥ सर्वपापविशुद्धात्मायातिरामसलोकतां॥ इति श्रीदेवीभागवतेमहापुराणेऽष्टमस्कंधेदशमोध्यायः ॥ १० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

त्याह्रातिवक्तुंनतस्यतोषहेतुःसत्कुलजन्मादिकिंतुभक्तिरेवेत्याह नजन्मेति महतःपुरुषाज्जन्म महतःश्रीरामचंद्रस्येतिवा सौभगंसौंदर्यम् कृतिराकृतिः यद्यस्मात्तैर्जन्मादिभिर्विसृष्टानूत्यक्तानपिनोवनेचरान्वताहोलक्ष्मणस्याग्रजोपिसखित्वेकृतवान् ॥ १७ ॥ तस्मात्सुरोवान्योवाकोपिश्रीराममेवसर्वप्रकारेणभजेतसुकृतज्ञंअल्पीयसापिभजनेनबहुमन्यंकिं उत्तरान्कोसलान्अयोध्यावासिनः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥
इतिश्रीदेवीभागवतेतिलके अष्टमस्कंधेदशमोध्यायः ॥ १० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

[illegible]॥ अत्रवर्षे [illegible]सेव्यसेवकतोच्यते॥१॥अहंनारायणएव आदिदेवतिनारदसंबोधनंकर्मधारयोवा अहं तिष्ठामि भवतामस्तवनंक्रियतइत्यन्वयः ॥ १ ॥ नारदस्तोत्रमाह ॐनमइतिमंत्रामिमंजपतिनारदइत्यर्थः उपरतानात्म्यायनिरहंकारायेत्यर्थः असक्तश्चासौविविक्तश्चसाक्षीतस्मैनमः असक्तत्वंदर्शयति अस्यविश्वस्यसर्गादिषुकर्तापियोनबध्यतेअहंकर्तेतिनमन्यते विविक्तत्वमाह देहगतोपिदैहिकैःक्षुत्पिपासादिभिर्योनहन्यतेनाभिभूयते साक्षित्वमाह यस्यद्रष्टुरपिसतोदृष्टिर्गुणैर्दृश्यैर्नदूष्यतेनविक्रियते ॥ २॥

श्रीनारायणउवाच ॥भारताख्येचवर्षेऽस्मिन्नहमादिजपूरुषः ॥तिष्ठामिभवताचैवस्तवनंक्रियतेऽनिशं॥१॥नारदउवाच ॥ ॐनमोभगवतेउपशमशीलायोपरतानात्म्यायनमोऽकिंचनवित्तायऋषिऋषभायनरनारायणाय परमहंसपरमगुरवेआत्मारामाधिपतयेनमोनमइति ॥ कर्तास्यसर्गादिषुयोनबध्यतेनहन्यतेदेहगतोपिदैहिकैः॥ द्रष्टुर्नदृग्यस्यगुणैर्विदूष्यतेतस्मैनमोसक्तविविक्तसाक्षिणे ॥ २ ॥ इदंहियोगेश्वरयोगनैपुणंहिरण्यगर्भोभगवान्जगादयत् ॥ यदंतकालेत्वयिनिर्गुणेमनोभक्त्यादधीतोज्झितदुष्कलेवरं ॥ ३ ॥ यथैहिकामुष्मिककामलंपटःसुतेषुदारेषुधनेषुचिंतयन् ॥ शंकेतविद्वान्कुकलेवरात्ययाद्यस्तस्ययत्नःश्रमएवकेवलं ॥ ४ ॥ तन्नःप्रभोत्वंकुकलेवरार्पितांत्वन्माययाहंममतामधोक्षज ॥ भिंद्यामयेनाशुवयंसुदुर्भिदांविधेहियोगंत्वयिनःस्वभावं ॥ ५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

योगकौशलंनिरूपयन्योगंप्रार्थयतेइदमितित्रिभिः हेयोगेश्वरहिरण्यगर्भोयद्योगनैपुणंजगादइदमेवतत्किंजन्मप्रभृतिभक्त्यांतकालेपुमांस्त्वयिमनोधारयेदितियत् कथंभूतःसन्उज्झितंदुष्कलेवरंतदाभिमानोयेन ॥ ३ ॥ अन्यथातस्यशास्त्राभ्यासादिश्रमोव्यर्थइत्याह ऐहिकामुष्मिककामेषुलंपटोमूर्खः सुतादिषुयोगक्षेमंविचिंतयन्कुत्सितस्यकलेवरस्यात्ययात्मृत्योर्यथाशंकेत तथाविद्वानपिसन्यःशंकेततस्ययत्नःश्रमएव ॥ ४ ॥ यस्माद्विदुषोपीयमवदशाततस्तस्माद्धेप्रभोअधोक्षजत्वमेवनोयोगंविधेहि कीदृशंत्वयिस्वभावंसहजवासनारूपंयेनयोगेन वयंत्वन्माययानःकुकलेवरेअर्पितामहंममतांशीघ्रंभिंद्यात्यजेम सुदुर्भिदामुपायांतरैःसर्वथात्यक्तुमशक्यां ॥ ५ ॥ ॥ ७ ॥

एवंस्तौतिसदादेवंनारायणमनामयं ॥ नारदोमुनिशार्दूलःप्रज्ञाताखिलसारदृक् ॥ ६ ॥ अस्मिन्वैभारतेवर्षे सरिच्छैलास्तुसंतिहि ॥ तान्प्रवक्ष्यामिदेवर्षेशृणुष्वैकाग्रमानसः ॥ ७ ॥ मलयोमंगलप्रस्थोमैनाकश्चत्रिकूटकः ॥ ऋषभःकूटकःकोल्लःसह्योदेवगिरिस्तथा ॥ ८ ॥ ऋष्यमूकश्चश्रीशैलोव्यंकटोद्रिर्महेंद्रकः ॥ वारिधारश्च विंध्यश्चशुक्तिमानृक्षपर्वतः ॥ ९ ॥ पारियात्रस्तथाद्रोणश्चित्रकूटगिरिस्तथा ॥ गोवर्धनोरैवतकःककुभोनीलपर्वतः ॥ १० ॥ गौरमुखश्चेंद्रकीलोगिरिःकामगिरिस्तथा ॥ एतेचान्येप्यसंख्यातागिरयोबहुपुण्यदाः ॥ ११ ॥ एतदुत्पन्नसरितःशतशोथसहस्रशः ॥ पानावगाहनस्नानदर्शनोत्कीर्त्तनैरपि ॥ १२ ॥ नाशयंतिचपापानित्रिविधानिशरीरिणां ॥ ताम्रपर्णीचंद्रवशाकृतमालावटोदका ॥ १३ ॥ वैहायसीचकावेरीवेणाचैवपयस्विनी ॥ तुंगभद्राकृष्णवेणाशर्करावर्तकातथा ॥ १४ ॥ गोदावरीभीमरथीनिर्विंध्याचपयोष्णिका ॥ तापीरेवाचसुरसानर्मदाचसरस्वती ॥ १५ ॥ चर्मण्वतीचसिंधुश्चअंधशोणौमहानदौ ॥ ऋषिकुल्यात्रिसामाचवेदस्मृतिमहानदी १६ ॥ कौशिकीयमुनाचैवमंदाकिनीदृषद्वती ॥ गोमतीशरयूरोधवतीसप्तवतीतथा ॥ १७ ॥ सुषोमाचशतद्रुश्चचंद्रभागामरुद्वृधा ॥ वितस्ताचअसिक्नीचविश्वाचेतिप्रकीर्तिताः ॥ १८ ॥ अस्मिन्वर्षेलब्धजन्मपुरुषैः स्वस्वकर्मभिः ॥ शुक्ललोहितकृष्णाख्यैर्दिव्यमानुषनारकाः ॥ १९ ॥ ॥ ७१ ॥ ॥ ४३ ॥

॥ १८ ॥ शुक्ललोहितकृष्णाख्यैः सात्विकराजसतामसैः स्वकर्मभिर्यथाकर्मदिव्यमानुषनारकाभोगाभवंतीत्युत्तरेणान्वयः ॥ १९ ॥

एवमेवसर्वेषांवर्षवासिनांकर्मभिर्नानाभावानुरूपमावाविविधभोगाभवंतीत्यर्थः यथावर्णेति यस्यवर्णस्ययद्विधानंमोक्षप्रकारः संन्यासवानप्रस्थादि तदनतिक्रमेणास्मिन्नेवतर्त्रैर्ग्गणामपवर्गश्चभवति एतच्चकर्मादिबहुसाधनसंभवाभिप्रायेणोक्तं नत्वन्यत्रापवर्गाभावेन तदुपर्यपिबादरायणः संभवादितिदेवानामपिमोक्षस्यसूचितत्वात् ॥ २० ॥ एतदेवप्राधान्यमस्यवर्षस्यकिंतत्कार्यसिद्धितः सार्वविभक्तिकस्तसिः अनायासेनेश्वरप्रसादरूपकार्यसिद्धिस्वरूपमित्यर्थः अनेनहिसर्वलोकापेक्षयायंलोकःप्रधानइतिस्वर्गवासिनोपिवदंति ॥ २१ ॥ किंस्वर्गवासिनोपिवदंतित

भवंतिविविधाभोगाःसर्वेषांचानिवासिनां ॥ यथावर्णविधानेनापवर्गोभवतिस्फुटं ॥ २० ॥ एतदेववर्षस्यप्राधान्यंकार्यसिद्धितः ॥ वदंतिमुनयोवेदवादिनःस्वर्गवासिनः ॥ २१ ॥ अहोअमीषांकिमकारिशोभनंप्रसन्नएषांस्विदुतस्वयंहरिः ॥ यैर्जन्मलब्धंनृषुभारताजिरेमुकुंदसेवौपयिकंस्पृहाहिनः ॥२२॥ किंदुष्करैर्नःक्रतुभिस्तपोव्रतैर्दानादिभिर्वाद्युजयेनफल्गुना॥नयत्रनारायणपादपंकजस्मृतिःप्रमुष्टातिशयेंद्रियोत्सवात् ॥ २३ ॥ कल्पायुषांस्थानजयात्पुनर्भवा त्क्षणायुषांभारतभूजयोवरं ॥ क्षणेनमर्त्येनकृतंमनस्विनःसन्न्यस्यसंयांत्यभयंपदंहरेः ॥ २४॥ नयत्रवैकुंठकथासुधापगानसाधवोभागवतास्तदाश्रयाः ॥ नयत्रयज्ञेशमखामहोत्सवाःसुरेशलोकोपिनवैससेव्यतां ॥ २५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

त्राह अहोइति अमीषामेभिः उतास्वितुअथवास्वयमेवसाधनंविनैवहरिरेषांप्रसन्नोभूत् एवंभूतस्यपुण्यस्यदुष्करत्वात् भारताजिरेभारतांगणेनःकेवलंस्पृहैवयत्रतन्मुकुंदसेवोपयोगिजन्मनृषुलब्धं ॥ २२ ॥स्पृहामेवाह किमित्यादिसप्तभिः दुष्करैःक्रत्वादिभिर्नःफल्गुनातुच्छेनद्युजयेनस्वर्गप्राप्त्याकिंनकिंचित्फलं कुतः यत्रनारायणपादपंकजस्मृतिर्नास्तिप्रत्युतातिशयितादिंद्रियोत्सवाद्रागात्प्रमुष्टाभूत् ॥ २३ ॥ क्षणमल्पमेवायुर्येषां वरत्वेहेतुः मर्त्येनापिदेहेनक्षणेनैवकालेनकृतंकर्मसंन्यस्यहरेःपदंसम्यग्यांति ॥ २४ ॥ अतोयत्रवैकुंठकथामृतनद्योनसंति तदाश्रयाःकथापराश्रयाः महांतोनृत्यगीतस्तवादिभिर्यज्ञाः यज्ञेशस्यमखाश्चपूजाः ससुरेशस्यलोकोपिनसेव्यतां ॥ २५ ॥ ॥१९॥

[illegible]ति [illegible]ज्ञानंचतदर्थाःक्रियाश्चतदर्थानिद्रव्याणिचतेषांकलापेनसंभृतांसंपूर्णां अपुनर्भवायमोक्षाय वनौकाइववनौ[illegible]सःपक्षिणोयथालुब्धकान्मुक्ताअपिपुनर्यदितस्मिन्नेववृक्षेप्रसक्ताविहरंतितार्हियथाबध्यंतेतद्वत् ॥ २६ ॥ अहोभारतवासिनांभाग्यमित्या[illegible] यैरिति अग्नयेजुष्टंनिर्वपामिइंद्रायजुष्टंनिर्वपामिइत्येवंभागशोनिरुप्तंपृथक्कृतं कथं विधानप्रकारेणमंत्रेणवस्तुतश्चपुरोडाशादिभेदेनइष्टं [illegible]मुद्दिश्यत्यक्तंनिरुप्तंचममेदमितिस्वीकृत्यत्यागानंतरमश्नातीत्यर्थः पृथक्इंद्रादिनामभिराहुतआहूतः आशिषांप्रभुःस्वयंपूर्णोपिहरिः

प्राप्तानृजातिंत्विहयेचजंतवोज्ञानक्रियाद्रव्यकलापसंभृतां॥नवैयतेरन्नपुनर्भवायतेभूयोवनौकाइवयांतिबंधनं ॥२६॥ यैःश्रद्धयाबर्हिषिभागशोहविर्निरुप्तमिष्टंविधिमंत्रवस्तुतः ॥ एकःपृथङ्नामभिराहुतोमुदागृण्हातिपूर्णःस्वयमाशिषांप्रभुः ॥ २७ ॥ सत्यंदिशत्यर्थितमर्थितोनृणांनैवार्थदोयत्पुनरर्थितायतः ॥ स्वयंविधत्तेभजतामनिच्छतामिच्छापिधानंनिजपादपल्लवं ॥ २८ ॥ नारायणउवाच ॥ एवंस्वर्गगतादेवाःसिद्धाश्चपरमर्षयः ॥ प्रवदंतिचमाहात्म्यंभारतस्यसुशोभनं ॥ २९॥ जंबुद्वीपस्यचाष्टौहिउपद्वीपाःस्मृताःपरे ॥ हयमार्गान्विशोधद्भिःसागरैःपरिकल्पिताः ॥ ३० ॥ स्वर्णप्रस्थश्चंद्रशुक्रआवर्तनरमाणकौ ॥ मंदरोपाख्यहरिणौपांचजन्यस्तथैवच ॥ ३१ ॥ सिंहलश्चैवलंकेतिउपद्वीपाष्टकंस्मृतं ॥ जंबुद्वीपस्यमानंहिकीर्तितंविस्तरेणच ॥३२॥ अतःपरंप्रवक्ष्यामिप्लक्षादिद्वीपषट्कं॥३३॥इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेऽष्टमस्कंधेएकादशोध्यायः ११॥

॥ २७ ॥ तत्रापिनिष्कामाःकृतार्थाइत्याहुः सत्यमिति प्रार्थितःसन्नर्थितंददातीतिसत्यं अथापिपरमार्थदोनभवत्येवयद्यस्मात्ततोदत्तानं[illegible]पुनरप्यर्थिताभवति ननुनार्थितश्चेत्किमपिनददादित्याशंक्याह अनिच्छतांनिष्कामानांतुइच्छानांपिधानमाच्छादकंसर्वकामपरिपूरकंनि[illegible]पादपल्लवंस्वयमेवसंपादयति ॥ २८ ॥ २९ ॥ हयमार्गानपहृताश्वमार्गान्विशोधद्भिरन्वेषमाणैः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ [illegible]अष्टमस्कंधेएकादशोध्यायः ॥ ११ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

[illegible] ॥ द्वीपांतरसमाचारोयथावद्दभिवर्ण्यते॥१॥ तावताल[illegible]विस्तारेण ॥ १ ॥ जंबुद्वीपेनयथामेरुर्वेष्टितस्तथाद्वि गुणविस्तारेणविशालेनप्लक्षद्वीपेनक्षारोदधिर्वेष्टितः ॥ २ ॥ यथापरिखाबाह्योपवनेनवेष्ट्यतेतद्वत् तस्मिन्प्लक्षाख्येद्वीपे प्लक्षाख्यःप्लक्षनाम कोवृक्षोजंबूद्वीपस्थजंबूवृक्षप्रमाणेनसमानोनाहविस्तारःस्वयंतिष्ठति कथंभूतोहिरण्मयोहिरण्यकांतिः द्वीपरूपंनामतद्वारयतिद्वीपाख्याकारः तन्नाम्नैवाहितद्वीपंप्रसिद्धमित्यर्थः द्वीपशब्दोनपुंसकोपि ॥ ३ ॥ तत्रैवतद्वृक्षाधएवाग्निमूर्तिमांस्तिष्ठति लोकानांदेवीधर्मानुपादिशन्स्वयं

श्रीनारायणउवाच ॥ जंबुद्वीपोयथाचायंयत्प्रमाणेनकीर्तितः॥ तावतासर्वतःक्षारोदधिनापरिवेष्टितः ॥ १ ॥ जं बूवाख्येनयथामेरुस्तथाक्षारोदकेनच ॥ क्षारोदधिस्तुद्विगुणप्लक्षाख्येनोपवेष्टितः ॥ २॥ यथैवपरिखाबाह्योप वनेनहिवेष्ट्यते ॥ प्लक्षाख्यश्चस्वयंजबुप्रमाणोद्वीपरूपधृक् ॥ ३॥ हिरण्मयोग्निस्तत्रैवतिष्ठतीतिविनिश्चयः ॥ प्रियव्रतात्मजस्तत्रसप्तजिव्हइतिस्मृतः ॥ ४ ॥अग्निस्तदाधिपस्त्विध्मजिव्हःस्वंद्वीपमेवच॥ विभज्यसप्त वर्षाणिस्वपुत्रेभ्योददौविभुः ॥५॥ स्वयमात्मविदांमान्यांयोगचर्यांसमाश्रितः ॥ तेनैवचात्मयोगेनभगवंतमु पागतः ॥ ६ ॥ शिवंचयवसंभद्रंशांतंक्षेमामृतेतथा ॥ अभयंचेतिसप्तैवतद्वर्षाणिसदेक्षतां ॥ ७ ॥ तेषुप्रोक्तान द्यःसप्तगिरयःसप्तचैवहि ॥ अरुणानृम्णांगिरसीसावित्रीसुप्रभातिका ॥ ८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

चदेव्याराधनंकुर्वन्नित्यनुक्तमपिपूर्वग्रंथानुरोधेनोन्नेयं कोसावग्निस्तत्राह सप्तजिव्हइतिस्मृतोयःसोग्निरित्यर्थः प्रियव्रतात्मजइत्यस्यतुत दुत्तरश्लोकस्थेनेध्मजिव्हइत्यनेनान्वयः तदुक्तंविष्णुभागवते यत्राग्निरुपास्तेसप्तजिव्हस्तस्याधिपतिःप्रियव्रतात्मजइध्मजिव्हइति ॥ ४ ॥ सततद्वीपाधिपतिरिध्मजिव्हः स्वंद्वीपंरुतधाविभज्यतानिसप्तवर्षाणिसप्तखंडानिस्वपुत्रेभ्योवक्ष्यमाणेभ्योददौ ॥ ५ ॥ भगवंतंपरब्रह्मात्मकमुपाग तआगतइत्यर्थः ॥ ६ ॥ तत्रयान्येवतत्पुत्रनामानितान्येवतद्वर्षनामानिबोध्यानीत्यभिप्रायेणवर्षनामान्याह शिवामिति भद्रंसुभद्रं क्षेमामृते [illegible] ॥ ७ ॥ नदीरिति[illegible]छंदसीतिपूर्वसवर्णदीर्घः सुप्रभातिकासुप्रभाता ॥ ८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ हंसादयोब्राह्मणादिस्थानीयावर्णाः ॥१२ ॥ मानसोत्तरस्यमंडलाकारत्वोक्तेरतः प्लक्षादिपंचद्वीपेषुवर्षाद्रयास्तिर्य ग्रेखाकाराउभयतोब्धिंस्पृशंतइतिकल्प्यते अन्यथासप्तभिः सप्तवर्षविभागासंभवात्वैष्णवेवर्षाणांपूर्वादिक्रमोक्तेश्च स्वर्गद्वारंतन्नामकं त्रयी विद्याविधानेनवैदिकमार्गेण ॥ १३ ॥ प्रत्नस्येति प्रत्नस्यपुराणस्यपुरुषस्यविष्णोर्यद्रूपंतंसूर्यमीमहीतिशरणंव्रजेम कथंभूतंसत्यादीनामा

ऋतंभरासत्यंभराइतिनद्यःप्रकीर्तिताः ॥ मणीकूटोवज्रकूटइंद्रसेनस्तथै[illegible] ॥ ९ ॥ ज्योतिष्मान्वैसुपर्णश्चहि रण्यष्ठीवएवच ॥ मेघमालइतिख्याताःप्लक्षद्वीपस्यपर्वताः ॥ १० ॥ नदी[illegible]जलमात्रेणदर्शनस्पर्शनादिभिः ॥ निर्धूताशेषरजसोनिस्तमस्काःप्रजास्तथा ॥ ११ ॥ हंसश्चैवपतंगश्च[illegible]तीवच ॥ सत्यांगसंज्ञाश्चत्वारोव र्णाःप्लक्षस्यद्वीपके ॥ १२ ॥ सहस्त्रायुःप्रमाणाश्चविविधोपमदर्शनाः ॥ स्वर्गद्वारंत्रयीविद्याविधिनार्कंयजं तिते ॥ १३ ॥ प्रत्नस्यविष्णोरूपंचसत्यर्तस्यचब्रह्मणः ॥ अमृतस्यचमृत्योश्चसूर्यमात्मानमीमहि ॥ १४ ॥ प्लक्षादीषुचसर्वेषुपंचद्वीपेषुनारद ॥ आयुरिंद्रियमोजश्चबलंबुद्धिःसहोपिच ॥ १५ ॥ विक्रमःसर्वलोकानांसि द्धिरौत्पत्तिकीसदा ॥ प्लक्षद्वीपात्परंचेक्षुरसोदःस[illegible]तांपतिः ॥ १६ ॥ प्लक्षद्वीपंसमग्रंचपरिवार्यावतिष्ठते ॥ शा ल्मलाख्यस्ततोद्वीपश्चास्माद्द्विगुणविस्तरः ॥ १७ ॥ समानेनसुरोदेनसिंधुनापरिवेष्टितः ॥ यत्रवैशाल्मलीवृ क्षःप्लक्षायामःप्रकीर्तितः ॥ १८ ॥ स्थानंतत्पक्षिराजस्यगरुडस्यमहात्मनः ॥ तस्यद्वीपस्यनाथोहियज्ञबाहुः प्रियव्रतात् ॥ १९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

त्मभूतमधिष्ठातारं तत्रसत्यमनुष्ठीयमानोधर्मः ऋतंप्रतीयमानोधर्मः ब्रह्मणस्तद्बोधकस्यवेदस्यामृतस्यशुभफलस्यमृत्योरशुभफलस्य ॥ १४ ॥ १५ ॥ औत्पत्तिकीस्वाभाविकी ॥ १६ ॥ अस्मात्प्लक्षद्वीपाद्द्विगुणविस्तारः ॥ १७ ॥ समानेनशाल्मलीद्वीपसमानेनमाने न ॥ शाल्मलीवृक्षः प्लक्षसमानमानः ॥ १८ ॥ १९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ श्रुतधरादयश्चत्वारो ब्राह्मणादिस्थानीया वर्णाः ॥ २५ ॥ स्वगोभिः स्वरश्मिभिः अन्नमितिशेषः कृष्णशुक्लयोः पक्षयोः पितृदेवेभ्यो विभजन्नित्यन्वयः ॥ २६ ॥ सुरोदाद्दनंतरमित्यर्थः द्विगुणः पूर्वद्वीपापेक्षया सुरोदात्द्विगुणइतिवा

जातः सएवसप्तभ्यः स्वपुत्रेभ्यो ददौधरां ॥ तद्वर्षाणांचनामानिकथितानिनिबोधत॥ २० ॥सुरोचनंसौमनस्यं रमणंदेववर्षकं ॥ पारिभद्रंतथाचाप्यायनंचाविज्ञातनामकं ॥ २१ ॥ तेषुवर्षाद्रयःसप्तसप्तैवसरितःस्मृताः ॥ सरसःशतशृंगश्चवामदेवश्चकंदकः ॥ २२॥ कुमुदःपुष्पवर्षश्चसहस्रश्रुतिरेवच ॥ एतेचपर्वताःसप्तनदीनामानिचोच्यते ॥ २३ ॥ अनुमतिःसिनीवालीसरस्वतीकुहूस्तथा ॥ रजनीचैवनंदाचराकेतिपरिकीर्तिताः॥२४॥ तद्वर्षपुरुषाःसर्वेचातुर्वर्ण्यसमाह्वयाः ॥ श्रुतधरोवीर्यधरोवसुंधरइषुंधरः ॥ २५ ॥ भगवंतंवेदमयंयजंतेसोममीश्वरं ॥ स्वगोभिःपितृदेवेभ्योविभजन्कृष्णशुक्लयोः ॥ २६ ॥ सर्वासांचप्रजानांचराजासोमःप्रसीदतु ॥ एवंसुरोदात्द्विगुणःस्वमानेनप्रकीर्तितः ॥२७॥ घृतोदेनावृतःसोयंकुशद्वीपःप्रकाशते ॥ यस्मिन्नास्तेकुशस्तंबोद्वीपाख्याकारणोज्वलन् ॥ २८ ॥ स्वशष्परोचिषाकाष्ठाभासयन्परितिष्ठते ॥ हिरण्यरेतास्तत्द्वीपपतिःप्रैयव्रतःस्वराट् ॥ २९ ॥ स्वपुत्रेभ्यश्चसप्तभ्यस्तंद्वीपंसप्तधाभजत् ॥ वसुश्चवसुदानश्चतथादृढरुचिःपरः ॥ ३० ॥ नाभिगुप्तस्तुत्यव्रतौविविक्तनामदेवकौ ॥ तेषांवर्षेषुसप्तैवसीमागिरिवराःस्मृताः ॥ ३१ ॥ नद्यःसप्तैवसंतीहतन्नामानिनिबोधत ॥ चक्रस्तथाचतुःशृंगःकपिलश्चित्रकूटकः ॥ ३२ ॥ देवानीकश्चोर्ध्वरोमाद्रविणःसप्तपर्वताः ॥ रसकुल्यामधुकुल्यामित्रविंदातथैवच ॥ ३३ ॥ श्रुतविंदादेवगर्भाघृतच्युन्मंत्रमालिके ॥ यत्पयोभिःकुशद्वीपवासिनःसर्वएवते ॥ ३४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ २७ ॥ कुशस्तंबोदेवेनकृतः ॥ २८॥ स्वशष्परोचिषास्वशष्पाणिस्वकोमलशिखास्तेषांरोचिषा ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

कुशलादयश्चत्वारो ब्राह्मणादिस्थानीयावर्णाः ॥ ३५ ॥ कर्मजकौशलैः कुशलकर्मभिः ॥ ३६ ॥ हेजातवेदः त्वंसाक्षात्परस्यब्रह्मणोदेहरूप असि अतोदेवानांयज्ञेनपरमेश्वरमेवयज अंगानांनाम्नादत्तमंगिनंसमर्पयेत्यर्थः ॥ ३७ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलके अष्टमस्कंधेद्वादशो

कुशलःकोविदश्चैवाप्यभियुक्तस्तथैवच ॥ कुलकश्चेतिसंज्ञाभिश्चतुर्वर्णाःप्रकीर्तिताः ॥ ३५ ॥ जातवेदसरूपं त्वदेवंकर्मजकौशलैः ॥ यजंतेदेववर्याभाःसर्वेसर्वविदोजनाः ॥ ३६ ॥ परस्यब्रह्मणःसाक्षाज्जातवेदोसिहव्यवाट् ॥ देवानांपुरुषांगानांयज्ञेनपुरुषंयज ॥ ३७ ॥ एवंयजंतेज्वलनंसर्वद्वीपाधिवासिनः ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेअष्टमस्कंधेद्वादशोध्यायः ॥ १२ ॥ नारदउवाच ॥ शिष्टद्वीपप्रमाणंचवदसर्वार्थदर्शन ॥ येनविज्ञातमात्रेणपरानंदमयोभवेत् ॥ १ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ कुशद्वीपस्यपरितोघृतोदावरणंमहत् ॥ ततोबहिःक्रौंचद्वीपोद्विगुणःस्यात्स्वमानतः ॥ २ ॥ क्षीरोदेनवृतोभातियस्मिन्क्रौंचाद्रिरस्तिच ॥ नामनिर्वर्तकःसोयंद्वीपस्यपरिवर्तते ॥ ३ ॥ योसौगुहस्यशक्त्याचभिन्नकुक्षिःपुराभवत् ॥ क्षीरोदेनासिच्यमानोवरुणेनचरक्षितः ॥ ४ ॥ घृतपृष्ठंनामयस्यविभातिकिलनायकः ॥ प्रियव्रतात्मजःश्रीमान्सर्वलोकनमस्कृतः ॥ ५ ॥ स्वद्वीपंतुविभज्यैवसप्तधास्वात्मजान्ददौ ॥ पुत्रनामसुवर्षेषुवर्षपान्संनिवेशयन् ॥ ६ ॥ स्वयंभगवतस्तस्यशरणंसंजगामह ॥ आमोमधुरुहश्चैवमेघपृष्ठःसुधामकः ॥ ७ ॥ भ्राजिष्ठोलोहितार्णश्चवनस्पतिरितीवच ॥ नमान्यश्चसप्तैवविख्याताभुविसर्वतः ॥ ८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ध्यायः ॥ १२ ॥ अष्टाधिकेश्वषट्त्रिंशान्महापद्येरनंतरं ॥ शिष्टद्वीपसमाचारोयथावदनुकथ्यते ॥ १ ॥ शिष्टद्वीपेति ॥ १ ॥ द्विगुणःपूर्वद्वीपापेक्षया ॥ २ ॥ नामनिर्वर्तकःसमाख्याद्वीपनामोत्पादकः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

 ॥ ९ ॥ १० ॥ पुरुषादयोब्राह्मणादिस्थानीयावर्णाः ॥ ११ ॥ १२ ॥ आपइति हेआपःपुरुषवीर्याईश्वराल्लब्धवीर्याःस्थभवथ अ

शुक्रोवैवर्धमानश्चभोजनश्चोपबर्हणः ॥ नंदश्चनंदनःसर्वतोभद्रइतिकीर्तिताः ॥ ९ ॥ अभयाअमृतौघाचार्यकातीर्थवतीतिच ॥ वृत्तिरूपवतीशुक्लापवित्रवतिकातथा ॥ १० ॥ एतासामुदकंपुण्यंचातुर्वर्ण्येनपीयते ॥ पुरुषऋषभौतद्वत्द्रविणाख्यश्चदेवकः ॥ ११ ॥ एतेचतुर्वर्णजाताःपुरुषानिवसंतिहि ॥ तत्रत्याःपुरुषाआपोमयंदेवमपांपतिं ॥ १२ ॥ पूर्णेनांजलिनाभक्त्यायजंतेविविधक्रियाः ॥ आपःपुरुषवीर्याःस्थपुनंतीर्भूर्भुवःस्वः ॥ १३ ॥ तानःपुनीतामीवघ्नीःस्पृशतामात्मनाभुवः ॥ इतिमंत्रजपांतेचस्तुवंतिविविधैःस्तवैः ॥ १४ ॥ एवंपरस्तात्क्षीरोदात्परितश्चोपवेशितः ॥ द्वात्रिंशल्लक्षसंख्याकयोजनायाममाश्रितः ॥ १५ ॥ स्वमानेनचद्वीपोयंदधिमंडोदकेनच ॥ शाकद्वीपोविशिष्टोयंयस्मिन्शाकोमहीरुहः ॥ १६ ॥ स्वक्षेत्रव्यपदेशस्यकारणंसहिनारद ॥ प्रैयव्रतोधिपस्तस्यमेधातिथिरितिस्मृतः ॥ १७ ॥ विभज्यसप्तवर्षाणिपुत्रनामानितेषुच ॥ सप्तपुत्रान्निजान्स्थाप्यस्वयंयोगगतिंगतः ॥ १८ ॥ पुरोजवोमनःपूर्वजयोथपवमानकः ॥ धूम्रानीकश्चित्ररेफोबहुरूपोथविश्वधृक् ॥ १९ ॥ मर्यादागिरयःसप्तनद्यःसप्तैवकीर्तिताः ॥ ईशानऊरुशृंगोथबलभद्रःशतकेसरः ॥ २० ॥ सहस्रस्रोतकोदेवपालोप्यंतेमहासनः ॥ एतेद्रयःसप्तचोक्ताःसरिन्नामानिसप्तच ॥ २१ ॥ अनघाऽऽयुर्दाउभयस्पृष्टिरेवच ॥ अपराजितापंचपदीसहस्रस्रुतिरेवच ॥ २२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तएवभूर्भुवःस्वःत्रैलोक्यंपुनंत्यः ताभवंत्योनोस्माकंस्पृशतांस्पर्शनंकुर्वतांभुवःशरीराणिपुनंतु यतः आत्मनास्वरूपेणैवअमीवघ्नीःपापहंत्र्यः
॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ आत्मकेतुभिः प्राणादिवृत्तिभिः ॥ २५ ॥ २६ ॥ शाकद्वीपद्विसंगुणः शाकद्वीपद्विगुणपरिमाणइत्यर्थः ॥ २७ ॥
ज्वलनशिखावदमलानांकनकपत्राणामयुतानियस्मिंस्तत् ॥ २८ ॥ २९॥ तस्मिन्द्वीपेएकएवपर्वतः खंडद्वयंचेत्याह तद्वीपेएकएवेति ॥

ततोनिजधृतिश्चोक्ताःसप्तनद्योमहोज्वलाः ॥तद्वर्षपुरुषाःसर्वेसत्यव्रतक्रतुव्रतौ॥२३॥ दानव्रतानुव्रतौचचतुर्वर्णाउदीरिताः ॥ भगवंतंप्राणवायुंप्राणायामेनसंयुताः ॥ २४॥ यजंतिनिर्धूतरजस्तमसःपरमंहरिं ॥ अंतःप्रविश्यभूतानियोबिभर्त्यात्मकेतुभिः ॥ २५ ॥अंतर्यामीश्वरःसाक्षात्पातुनोयद्वशेइदं ॥ परस्ताद्दधिमंडोदात्ततस्तुबहुविस्तरः ॥ २६॥ पुष्करद्वीपनामायंशाकद्वीपाद्विसंगुणः ॥ स्वसमानेनस्वादूदकेनायंपरिवेष्टितः ॥ २७ ॥ यत्रास्तेपुष्करंभ्राजदग्निचूडानिभानिच ॥ पत्राणिविशदानीहस्वर्णपत्रायुतायुतं॥ २८ ॥ श्रीमद्भगवतश्चायमासनंपरमेष्ठिनः ॥ कल्पितंलोकगुरुणासर्वलोकसिसृक्षया ॥२९ ॥ तद्वीपएकएवायंमानसोत्तरनामकः ॥ अर्वाचीनपराचीनवर्षयोरवधिर्गिरिः ॥ ३० ॥ उच्छ्रायायामयोःसंख्यायुतयोजनसंमिता ॥ यत्रदिक्षुचचत्वारिचतसृषुपुराणिह ॥ ३१ ॥ इंद्रादिलोकपालानांयदुपर्यर्कनिर्गमः॥ मेरुंप्रदक्षिणीकुर्वन्भानुःपर्येतियत्राहि ॥३२॥संवत्सरात्मकंचक्रंदेवाहोरात्रतोभ्रमन् ॥ प्रैयव्रतोधिपोवीतिहोत्रःस्वात्मजकद्वयं॥३३॥ वर्षद्वयेपरिस्थाप्यवर्षनामधरंक्रमात् ॥ रमणोधातकिश्चैवतत्तद्वर्षपतीउभौ ॥३४ ॥ कृताःस्वयंपूर्वजवद्भगवद्भक्तितत्पराः ॥ तद्वर्षपुरुषाब्रह्मरूपिणंपरमेश्वरं ॥३५॥ सकर्मकेनयोगेनयजंतिपरिशीलिताः॥ यत्तत्कर्ममयंलिंगंब्रह्मलिंगंजनोर्चयेत् ॥ ३६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ

३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ देवाहोरात्रतः देवानामहोरात्राभ्यामुत्तरदक्षिणायनाभ्यामित्यर्थः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ब्रह्मरूपिणंकमलासनमूर्तिं
॥ ३५ ॥ सकर्मकेनब्रह्मसालोक्यादिसाधनेन कर्ममयंकर्मफलरूपं ब्रह्मलिंग्यतेयस्मात् ॥ ३६ ॥ ॥ छ ॥

एकस्मिन्नेवपरमेश्वरेंतोनिष्ठायस्यतत् अतएववस्तुतोद्वैतं इतिश्रीदेवीभागवततिलकेअष्टमस्कंधेत्रयोदशोध्यायः ॥१३॥ त्रिशाद्रिरकेनोनै स्तुपर्वेरथततःपरं॥लोकालोकागिरेःसम्यक व्यवस्थास्पष्टमुच्यते॥१॥ततःपरस्तादिति ततःशुद्धोदात्परस्तात् लोकःसूर्याद्यालोकवान्देशोलोकस्तद्रहितस्तयोरंतरालेमध्ये तयोर्विभागार्थंयःकल्पितः सलोकालोकाचलोस्तीत्यर्थः ॥ १ ॥ ततःपरस्तादित्युक्तंतदेतत्कियतांतरेणेत्यपेक्षयातदंतर्वर्तिनींभूमिमाह यावदस्तीति यावन्मानसोत्तरमेर्वोरंतरंसार्धसप्तलक्षोत्तरसार्धकोटिपरिमितं तावतीभूःशुद्धोदात्परतोस्ति तत्रप्राणिनोपिसंति कांचनीभूमिरित्यत्रपूर्वोक्तभूमेरन्येतिशेषः एवंचततःपूर्वोक्तभूमेरन्याकांचनीभूमिरस्तीत्यर्थः साचैकोनचत्वारिंशल्लक्षोत्तरकोट्यष्टकपरिमिताज्ञेया अर्धपुष्करद्वीपेनसहशुद्धोदःषण्णवतिलक्षाणि एवंहिसतिमेरुलोकालोकयोरंतरंसार्द्धद्वादशकोटिपरिमितं

एकांतमद्वयंशांतंतस्मैभगवतेनमः इ०दे०भा०अष्ट० त्रयोदशोध्यायः ॥ १३॥ श्रीनारायणउवाच ॥ ततः परस्तादचलोलोकालोकेतिनामकः ॥ अंतरालेचलोकालोकयोर्यःपरिकल्पितः ॥१ ॥ यावदस्तिचदेवर्षेह्यंतरंमानसोत्तरात् ॥ सुमेरोस्तावतीशुद्धाकांचनीभूमिरस्तिहि॥२ ॥दर्पणोदरतुल्यासासर्वप्राणिविवर्जिता ॥ यस्यांपदार्थःप्रहितोनकिंचित्प्रत्युदीयते ॥३॥अतःसर्वप्राणिसंघरहितासाचनारद॥लोकालोकइतिव्याख्यायदत्रपरिकल्पिता॥४॥लोकालोकांतरेचास्यवर्ततेसर्वदास्थितिः॥ईश्वरेणसलोकानांत्रयाणामंतगःकृतः॥५॥

वक्ष्यमाणमुपपन्नंभवति एतदेवशैवतंत्रेषूक्तं कोटिद्वयंत्रिपंचाशल्लक्षाणिचततःपरं पंचाशच्चसहस्राणिसप्तद्वीपाःसमागताः ततोहेममयीभूमिर्दशकोटिवरानने देवानांक्रीडनार्थायलोकालोकस्ततःपरामिति अत्रचदशकोटित्वंपूर्वोक्तभूम्यासहद्रष्टव्यं ॥ २ ॥ सर्वप्राणिविवर्जितेतिदेवव्यतिरेकेणेतिविज्ञेयं देवानांक्रीडनार्थायेत्युक्तत्वात् प्रत्युदीयते प्रत्युपलभ्यते सुवर्णमेवभवतीत्यर्थः ॥ ३ ॥ यतःसुवर्णमेवभवतिनतुतृणौषधिधान्यादिकंततोन्यप्राणिनिवासयोग्यस्थानाभावादन्यप्राणिनोदेवादिव्यतिरिक्तानसंतीत्याह अतइति ॥ ४ ॥ लोकालोकइतिव्याख्यायदत्रपरिकल्पिता पूर्वंतस्यकारणंशृण्वित्याह लोकालोकांतरेचेति लोकवद्देशलोकाभाववद्देशयोरंतरेयतोस्यपर्वतस्यस्थितिर्वर्ततेततइत्यर्थः केनैतस्यास्थितिःकल्पितातत्राह ईश्वरेणेति अंतगःलोकत्रयस्यांतेपरिमितोमर्यादारूपोविहितः ॥ ५ ॥ ॥ ॥ ॥

नचेमित्याह यस्मात्प्रतिबंधकात् सूर्यआदिर्येषां ध्रुवोंतोयेषां आतन्वानाः समंतात्प्रकाशयंतःपरतोगंतुंनशक्नुवंतितावदुन्नहनमुत्सेधस्तदनु रूपआयामश्चविस्तारोयस्य ध्रुवादप्युच्छ्रितत्वात्रिलोकीमर्यादाभूतइत्यर्थः ॥ ६ ॥ ७ ॥ एतावानिति संस्थाकारःकथितःकविभिर्मयावा लोकालोकाचलस्यपरिमाणमाह सात्वेति सोयंतुलोकालोकाचलश्चतुर्थांशसार्द्धद्वादशकोट्योमेरोरेकतइतिद्रष्टव्यं ॥ ८ ॥ तस्योप रिपर्वतोपरि ॥ ९ ॥ १० ॥ तेषांचेति तेषांदिग्गजानां स्वविभूतीनांस्वांशभूतानांमहेंद्रादीनांचविविधवीर्योपबृंहणायसकललोकस्वस्तये

सूर्यादीनांध्रुवांतानांरश्मयोयद्वशादिह ॥ अर्वाचीनांश्चत्रींल्लोकानातन्वानाःकदापिहि ॥ ६ ॥ पराचीनत्वभा जोहिनभजंतिचनारद ॥तावदुन्नहनायामःपर्वतेंद्रोमहोदयः ॥७ ॥ एतावांल्लोकविन्यासोयंसंस्थामानलक्षणैः ॥ कविभिःस पंचाशत्कोटिभिर्गणितस्यच ॥ ८ ॥ भूगोलस्यचतुर्थांशोलोकालोकाचलोमुने ॥ तस्योपरि चतुर्दिक्षुब्रह्मणाचात्मयोनिना ॥ ९ ॥ निवेशितादिग्गजायेतन्नामानिनिबोधत ॥ ऋषभःपुष्कचूडोथवामनो थापराजितः ॥ १० ॥ एतेसमस्तलोकस्यस्थितिहेतवईरिताः ॥ तेषांचस्वविभूतीनांबहुवीर्योपबृंहणं ॥ ॥ ११ ॥ विशुद्धसत्वंचैश्वर्यंवर्धयन्भगवान्हरिः ॥ आस्तेसिध्यष्टकोपेतोविष्वक्सेनादिसंवृतः ॥ १२ ॥ निजा युधैःपरिवृतोभुजदंडैःसमंततः ॥ आस्तेसकललोकस्यस्वस्तयेपरमेश्वरः ॥ १३ ॥ आकल्पमेवंवेषंसगतो विष्णुःसनातनः ॥ स्वमायारचितस्यास्यगोपीथायात्मसाधनः ॥ १४ ॥ योंतर्विस्तारएतेनह्यलोकपरिमाण कं ॥ व्याख्यातंयद्बहिर्लोकालोकाचलइतीरणात् ॥ १५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

चभगवांस्तस्मिन्नास्तेइत्यन्वयः किंकुर्वन्आत्मनःस्वस्ययद्विशुद्धंसत्वंतत्संधारयमाणः आविःकुर्वन् कीदृशंसत्वंधर्मज्ञानादीन्यष्टमहासि द्धयश्चोपलक्षणंयस्यतत् दोर्दंडैरुपलक्षितःसमहाविभूतेःपरमैश्वर्यस्यपतित्वादेकयैवमूर्त्याआत्मनोयोगमाययारचितस्यास्यलोकस्यगोपीथा यरक्षणायैवभगवानेवंभूतआकल्पवेषंगतइतिसार्धत्रिश्लोकानामर्थः ॥११ ॥१२ ॥१३ ॥१४ ॥ योंतरिति योयमंतरविस्तारआख्यातः एतेनालोकपरिमाणंमेरोरेकतःसार्द्धद्वादशकोट्योन्याख्यातंभवति यद्यस्मादेतस्माद्बहिर्लोकालोकाचलोभवतीतिकथितंतस्मादित्यर्थः ॥१५॥

ततःपरस्तालोकालोकाचलात् आलोकाद्वापरस्ताच्चविशुद्धाद्विजपुत्रानयनेर्जुनस्यश्रीकृष्णेनदर्शिता विस्तारेणोक्तंब्रह्मांडमानंसर्वतोपिनिरूप यति अंडमध्यगतइति अंडमध्यगतः किंतन्मध्यंतदाह द्यावाभूम्योःपूर्वोत्तरकपालयोर्यदंतरंमध्यंस्थानं ॥ १६ ॥ सर्वतःपंचविंशति कोट्यः अंडमध्यावस्थानेकारणंतन्नामनिर्वचनेनाह मृतेअचेतने एषवैराजरूपेणयस्मात्प्रविष्टस्ततइत्यर्थः ॥ १७ ॥ किंचसूर्येणैवविभ

ततःपरस्ताद्योगेशगतिंशुद्धांवरंबहिः ॥ अंडमध्यगतःसूर्योद्यावाभूम्योर्यदंतरं ॥ १६ ॥ सूर्यांडगोलयोर्मध्ये कोट्यःस्युःपंचविंशतिः ॥ मृतेंडएषएतस्मिन्जातोमार्तंडशब्दभाक् ॥ १७ ॥ हिरण्यगर्भइतियद्धिरण्यांड समुद्भवः ॥ सूर्येणहिविभज्यंतेदिशःखंद्यौर्महीभिदा ॥ १८ ॥ स्वर्गापवर्गौनरकारसौकांसिचसर्वशः ॥ देवति र्यङ्मनुष्याणांसरीसृपसवीरुधां ॥ १९ ॥ सर्वजीवनिकायानांसूर्यआत्माद्दगीश्वरः ॥ एतावान्भूमंडलस्यस न्निवेशउदाहृतः ॥ २० ॥एतेनहिदिवोमानंवर्णयंतिचतद्विदः॥ द्विदलानांचनिष्पावादीनांचदलयोर्यथा॥२१॥ अंतरेणतयोरंतरिक्षंतदुभयसंधितं ॥ यन्मध्यगश्चभगवान्भानुर्वैतपतांवरः ॥ २२ ॥ आतपेनत्रिलोकींच प्रतपत्येवभासयन् ॥ उत्तरायणमासाद्यगतिमांद्यंवितन्वते ॥ २३ ॥ ॥ छ ॥ ॥छ॥

ज्यंतेदिशः खमंतरिक्षं भिदाअन्योपिविभागः स्वर्गापवर्गौभोगमोक्षदेशौ रसौकांसिअतलादीनि ॥ १८ ॥ उपासनार्थमाह देवादीनां सूर्यआत्माद्दगीश्वरोनेत्राधिष्ठाताच ॥ १९ ॥ भूमंडलसन्निवेशकथनमुपसंहरति एतावानिति विस्तारेणपंचाशत्कोट्यः उत्सेधेनपं चविंशतिः ॥ २० ॥ एतत्परिमाणंदिवोद्युलोकस्य तत्रदृष्टांतोद्विदलयोर्मध्येयथैकस्यमानेनापरस्यमानमुपदिश्यतेतद्वत् ॥ २१ ॥ तयो र्द्विदलयोर्मध्येयदंतरंकिंतत्राह तदुभयसंधितंताभ्यामुभयतःसंलग्नं यन्मध्यगोयस्यांतरिक्षस्यमध्यगइत्यर्थः ॥ २२ ॥ २३ ॥ ॥छ॥

उत्तरायणंगत्वाकिमितिगतिमांद्यंकरोतितेनचकिंभवतितदाह आरोहणस्थानमुच्चस्थानं पर्वतमारोहतियतस्तस्यगतिमांद्यंप्रसिद्धमेव तथा त्रापिउत्तरायणकालेआरोहणस्थानेनगच्छतितेनचाहोदैर्घ्यं।दिवसदैर्घ्यंभवतीत्यर्थः एवमेवावरोहस्थानेननीचमार्गेणगमनेगतिशैघ्र्यांदिवसाल्पत्वंचभवतीत्याह दक्षिणायनेति ॥ २४ ॥ एवमेवसाम्यमार्गेणगच्छतःसाम्यंभवतीत्याह विषुवदिति ॥ २५ ॥ तदेवप्रपंचयति यदेति ॥ २६ ॥ समानानीति अत्यंतवैषम्याभावात्समानानीत्युक्तं ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेऽष्टमस्कंधेचतुर्दशो

आरोहणस्थानमसौगत्वाहोदैर्घ्यमाचरेत् ॥ दक्षिणायनमासाद्यगतिशैघ्र्यंवितन्वते ॥ २४ ॥ अवरोहस्थानमसौगच्छन्ह्रस्वंदिनंचरेत् ॥ विषुवत्संज्ञमासाद्यगतिसाम्यंवितन्वते ॥ २५॥ समस्थानमथासाद्यदिनसाम्यंकरोतिच ॥ यदाचमेषतुलयोःसंचरेद्धिदिवाकरः ॥२६॥ समानानित्वहोरात्राण्यातनोतित्रयीमयः ॥ वृषादिपंचसुयदाराशिष्वर्कोविरोचते ॥ २७ ॥ तदाहानिचवर्धंतेरात्रयोपिह्रसंतिच ॥ वृश्चिकादिषुसूर्योहियदासंचरतेरविः ॥ २८ ॥ तदापीमान्यहोरात्राण्यभवंतिविपर्ययात् ॥ २९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेऽष्टमस्कंधेचतुर्दशोध्यायः ॥ १४ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ अतःपरंप्रवक्ष्यामिभानोर्गमनेमुत्तमं ॥ शीघ्रमंदादिगतिभिस्त्रिविधंगमनंरवेः ॥ १ ॥ सर्वग्रहाणांत्रीण्येवस्थानानिसुरसत्तम ॥ स्थानंजरद्गवंमध्यंतथैरावतमुत्तरं ॥ २ ॥ वैश्वानरंदक्षिणतोनिर्दिष्टमितितत्वतः ॥ अश्विनीकृत्तिकायाम्यानागवीथीतिशब्दिता ॥ ३॥ रोहिण्यार्द्रामृगशिरोगजवीथ्यभिधीयते ॥ पुष्याश्लेषातथादित्यावीथीचैरावतीस्मृता ॥ ४ ॥ ॥ छ ॥

ध्यायः ॥ १४ ॥ पंचाधिकैश्चचत्वारिंशत्पद्यैरथविस्तरात् ॥ रवेर्गमनमांद्यादिप्रकारःसम्यगुच्यते ॥१॥२॥ मध्यंगतिस्थानंजरद्गवसंज्ञक मुत्तरमैरावतंदक्षिणंवैश्वानरमित्यर्थः ॥ २ ॥ तत्रैकैकस्थानंवीथीत्रयात्मकमस्तीत्याह अश्विनीति याम्याभरणी आदित्याअदितिदेवताकापुनर्वसुः तथ चत्रिभिस्त्रिभिरश्विन्यादिनक्षत्रैर्नागवीथीगजवीथीऐरावतीचेत्युत्तरमार्गेणवीथीत्रयंसंपन्नं ॥ ३ ॥ ४ ॥ ॥ ७ ॥

पूर्वाफल्गुनी उत्तराफल्गुनीमघाचेतिनक्षत्रत्रयात्मिकाआर्षभीवीथी ॥ ५ ॥ तथाचत्रिभिस्त्रिभिः पूर्वाफाल्गुन्यादिनक्षत्रैरार्षभीगोवीथीजारद्ग वीचेतिवैषुवतेमध्यममार्गेवीथीत्रयंसंपन्नं ॥ ६ ॥ मूलेति मूलनक्षत्रंआषाढापूर्वाषाढेत्यर्थः ॥ ७ ॥ मार्गीमृगवीथीत्यर्थः तथाचत्रिभिस्त्रि भिर्मूलादिनक्षत्रैरजवीथीमृगवीथीवैश्वानरीचेतिदक्षिणमार्गेवीथीत्रयंसंपन्नं ॥ ८ ॥ उत्तरायणमिति युगाक्षांतनिबद्धयोःपाशयोरित्यन्वयः

एतास्तुवीथयस्तिस्त्रउत्तरोमार्गउच्यते ॥ तथाद्वेचापिफल्गुन्यौमघाचैवार्षभीमता ॥ ५ ॥ हस्तश्चित्रातथास्वातीगोवीथीतितुशब्दिता ॥ ज्येष्ठाविशाखानुराधावीथीजारद्गवीमता ॥ ६ ॥ एतास्तुवीथयस्तिस्त्रोमध्यमोमार्ग उच्यते ॥ मूलाषाढोत्तराषाढाअजवीथ्यभिशब्दिता ॥ ७ ॥ श्रवणंचधनिष्ठाचमार्गीशतभिषक्तथा ॥ वैश्वानरीभाद्रपदेरेवतीचैवकीर्तिता ॥ ८ ॥ एतास्तुवीथयस्तिस्त्रोदक्षिणोमार्गउच्यते ॥ उत्तरायणमासाद्ययुगाक्षान्तनिबद्धयोः ॥ ९ ॥ कर्षणंपाशयोर्वायुबद्धयोरोहणंस्मृतं ॥ तदाभ्यंतरगान्मंडलाद्रथस्यगतेर्भवेत् ॥ १० ॥ मांद्यंदिवसवृद्धिंचजायतेसुरसत्तम ॥ रात्रिह्रासश्चभवतिसौम्यायनक्रमोह्ययं ॥ ११ ॥ दक्षिणायनकेपाशप्रेरणाद्दवरोहणं ॥ बहिर्मंडलवेशेनगतिशैघ्र्यंतदाभवेत् ॥ १२ ॥ तदादिनाल्पतारात्रिवृद्धिश्चपरिकीर्तिता ॥ वैषुवेपाशसाम्यात्तुसमावस्थानतोरवेः ॥ १३ ॥ मध्यमंडलवेशश्चसाम्यंरात्रिदिनादिके ॥ आकृष्येतेयदातौतुध्रुवेणसमधिष्ठितौ ॥ १४ ॥ तदाभ्यंतरतःसूर्योभ्रमतेमंडलानिच ॥ ध्रुवेणमुच्यमानेनपुनाराश्मियुगेनतु ॥ १५ ॥

वायुबद्धयोरेतादृशयोःपाशयोर्यत्कर्षणंतदेवरोहणंस्मृतमित्यर्थः अयंभावः ध्रुवेणयुगाक्षकोटिनिबद्धवायुपाशद्वयाकर्षणेरथस्यारोहणंतदाभ्यंतरमंडलप्रवेशोगतिमांद्यंचेतिदिनवृद्धीरात्रिह्रासश्च दक्षिणायनेचपाशप्रेरणादवरोहणेबहिर्मंडलप्रवेशोगतिशैघ्र्यंचेत्यहोरात्रयोर्विपर्ययः वैषुवतेतुपाशसाम्यात्समावस्थानेमध्यममंडलप्रवेशोगतिसाम्यंचेत्यहोरात्रयोःसाम्यमिति ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ एतदेवस्पष्टयति आकृष्येतेइति तौवायुपाशावित्यर्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

मृतीयकोटिस्त्वर्थादुक्तेतिबोध्यं अथोदयास्तादिकंवक्तुमुपक्रमते तस्मिन्मेराविति पूर्वमेरावष्टपुर्योभिहितास्तास्वैंद्रीपुरीपूर्वभागेवर्ततइत्य
र्थः एवमुत्तरत्र ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ प्रवृत्तेश्चनिमित्तानिगमनानीतिशेषः चतुर्दिशमित्यनेनयेमेरोर्दक्षिणेदेशेतेषामैंद्री
मारभ्यपूर्वोदयः येपश्चिमेदेशेतेषांयाम्यामारभ्ययेउत्तरेतेषांवारुणीमारभ्ययेपूर्वेतेषांसौम्यामारभ्येत्युक्तं ॥ २० ॥ सव्यंगच्छन्निति नक्ष
त्राभिमुखतयास्वगत्यामेरुंवामतःकुर्वन्नपिप्रदक्षिणावर्तप्रवहाख्यवायुभ्राम्यमाणज्योतिश्चक्रवशात्प्रत्यहंदक्षिणंकरोति अतश्चक्रगतिवशाद

तथैवबाह्यतःसूर्योभ्रमतेमंडलानिच ॥ तस्मिन्मेरौपूर्वभागेपुर्यैंद्रीदेवधानिका ॥ १६ ॥ दक्षिणेवैसंयमनीनामयाम्यामहापुरी ॥ पश्चान्निम्लोचनीनामवारुणीवैमहापुरी ॥ १७ ॥ तदुत्तरेपुरीसौम्याप्रोक्तानामविभावरी ॥ ऐंद्रपुर्यांरवेःप्रोक्तउदयोब्रह्मवादिभिः ॥ १८ ॥ संयमन्यांचमध्यान्होनिम्लोचन्यांनिमीलनं ॥ विभावर्यांनिशीथःस्यात्तिग्मांशोःसुरपूजितः ॥ १९ ॥ प्रवृत्तेश्चनिमित्तानिभूतानांतानिसर्वशः ॥ मेरोश्चतुर्दिशंभानोःकीर्तितानिमयामुने ॥२०॥ मेरुस्थानांसदामध्यंगतएवविभातिहि ॥ सव्यंगच्छन्दक्षिणेनकरोतिस्वर्णपर्वतं ॥ २१ ॥ उदयास्तमयेचैवसर्वकालंतुसन्मुखे ॥ दिशास्वशेषासुतथासुरर्षेविदिशासुच ॥२२॥ यैर्यत्रदृश्यतेभास्वान्सतेषामुदयःस्मृतः ॥ तिरोभावंचयत्रैतितत्रैवास्तमनंरवेः ॥ २३ ॥ नैवास्तमनमर्कस्यनोदयःसर्वदासतः ॥ उदयास्तमनाख्यंहिदर्शनादर्शनंरवेः ॥ २४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तिदूरतोभूसंलग्नस्येवदर्शनमुदयः आकाशमारूढस्येवदर्शनंमध्यान्हः भूमिंप्रविष्टस्येवदर्शनमस्तमयः ततोतिदूरगमनेनिशीथइतिसमु
द्रतीरस्यद्रष्टयाच अद्भ्योवाएषप्रातरुदेत्यपःसायंप्रविशतीतिश्रुतिर्व्यवहारोनवस्तुतः इदंसर्वंमनसिनिधायाह दक्षिणेनकरोतीत्यादिना
॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

शक्रादीनामिति यदाशक्रपुर्यांतिष्ठतितदापुरत्रयंइंद्रपुरंयमपुरंसौम्यपुरंविकर्णौईशानकोणवन्हिकोणौस्पृशति अन्यपुरेषुविकर्णेषुचस्पर्शाभावोमेरुणाव्यवधानात् ॥ एवंविकर्णस्थोवन्हिपुरेतिष्ठोयदाभवतितदात्रिकोणान्वन्हिकोणनिर्ऋतिकोणेशानकोणान्द्विपुरेइंद्रपुरंयमपुरंचस्पृशतिनान्यद्दुक्तयुक्तेरितिभावः एवंयाम्यादिपुरस्थस्यापिबोध्यं ॥२५॥ २६ ॥ यदाचैंद्र्याःसकाशात्पंचदशघटिकाभिर्याम्यांप्रचलतेतदा

॥२६॥

शक्रादीनांपुरेतिष्ठन्स्पृशत्येषपुरत्रयं ॥ विकर्णौद्वौविकर्णस्थस्त्रीन्कोणान्द्वेपुरेतथा ॥ २५ ॥ सर्वेषांद्वीपवर्षाणांमेरुरुत्तरतःस्थितः ॥ यैर्यत्रदृश्यतेभानुःसैवप्राचीतिचोच्यते ॥२६ ॥ तद्वामभागतोमेरुर्वर्ततेतिविनिर्णयः॥ यदिचैंद्र्याःप्रचलतेघटिकादशपंचभिः ॥ २७ ॥ याम्यांतदायोजनानांसपादंकोटियुग्मकं ॥ सार्द्धद्वादशलक्षाणिपंचनेत्रसहस्रकं ॥ २८ ॥ प्रक्रामतिसहस्रांशुःकालमार्गप्रदर्शकः ॥ एवंततोवारुणींचसौम्यामैंद्रींसहस्रदृक् ॥ २९ ॥ पर्येतिकालचक्रात्माद्युमणिःकालबुद्धये ॥ तथाचान्येग्रहाःसोमादयोयेदिविचारिणः ॥ ३० ॥ नक्षत्रैःसहचोद्यंतिसहचास्तंव्रजंतिते ॥ एवंमुहूर्तेनरथोभानोरष्टशताधिकं ॥ ३१ ॥ योजनानांचतुस्त्रिंशल्लक्षाणिभ्रमतिप्रभुः ॥ त्रयीमयश्चतुर्दिक्षुपुरीषुचसमीरणात् ॥ ३२ ॥ प्रवहाख्यात्सदाकालचक्रंपर्येतिभानुमान् ॥ यस्यचक्रंरथस्यैकंद्वादशारंत्रिनाभिकं ॥ ३३ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

योजनानांसपादकोटिद्वयंसार्धद्वादशलक्षाणि पंचनेत्रसहस्रकं नेत्रशब्देनद्वौ अंकानांवामतोगतिः पंचविंशतिसहस्रंगच्छतीत्यर्थः ॥२७॥२८॥२९॥ ३०॥ नक्षत्रैःसहेति यद्यपिवस्तुतःसूर्यस्यापिनक्षत्रैःसहैवोदयास्तमयौतथापितस्यतत्साहित्यादर्शनात्सोमादीनामेवतत्साहित्यमुक्तं ॥३१॥ त्रयीमयइत्याद्युपासनार्थं प्रवहाख्यात्समीरणाद्वायोरित्यर्थः ॥ ३२ ॥ कालचक्रंसंवत्सरात्मकं द्वादशमासाअरायस्य त्रीणिचातुर्मास्यानिनाभयोयस्य ॥ ३३ ॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥

॥२६॥

प्रकृताक्षवेनेत्रयोयस्य मानसोत्तरपर्वतेलक्षार्धादुपरिवायुबद्धभूमावितिद्रष्टव्यं चकंचात्रबद्धोच्छ्रतमितिमंतव्यं अन्यथायुतमात्रोच्छ्रायत्वान्मानसो त्तरस्यमेरोश्चतुरशीत्युच्छ्रायत्वादक्षस्यसाम्यानुपपत्तेः ॥ ३४॥ ३५॥ तस्मिन्नक्षे चक्रप्रांतंकृतमूलं निबद्धपूर्वभागः प्रथमोक्षोमेरुमानसोत्तराय तः सार्धसप्तलक्षाधिकसार्धकोटिप्रमाणः तस्यतुर्यमानेनसार्धसप्तत्रिंशत्सहस्राधिकैकेनचत्वारिंशल्लक्षमानेनध्रुवेकृतोवायुपाशेनानिबद्ध

षण्नेमिःकवयस्तंचवत्सरात्मकमूचिरे ॥ मेरुमूर्द्धनितस्याक्षोमानसोत्तरपर्वते ॥ ३४ ॥ कृतेतरविभागोयः प्रोतंतत्ररथांगकं ॥ तैलकारकयंत्रेणचक्रसाम्यंपरिभ्रमन् ॥ ३५ ॥ मानसोत्तरनाम्नीहगिरौपर्येतिचांशुमान् ॥ तस्मिन्नक्षेकृतंमूलंद्वितीयोक्षोध्रुवेकृतः ॥ ३६ ॥ तुर्यमानेनतैलस्ययंत्राक्षवदितीरितः ॥ कृतोपरितनोभागःसूर्यस्यजगतांपतेः ॥ ३७ ॥ रथनीडस्तुषट्त्रिंशल्लक्षयोजनमायतः ॥ तत्तुर्यभागतःसोयंपरिणाहेनकीर्तितः ॥ ३८ ॥ तावानर्करथस्यात्रयुगस्तस्मिन्हयाःशुभाः ॥ सप्तच्छंदोभिधानाश्चसूरसूतेनयोजिताः ॥ ३९ ॥ वहंतिदेवमादित्यंलोकानांसुखहेतवे ॥ पुरस्तात्सवितुःसूतोऽरुणःपश्चान्नियोजितः ॥ ४० ॥ सौत्येकर्मणिसंयुक्तोवर्ततेगरुडाग्रजः ॥ तथैववालखिल्याख्या ऋषयोंगुष्ठपर्वकाः ॥ ४१ ॥ प्रमाणेनपरिख्याताःषष्टिसाहस्रयसंख्यकाः ॥ स्तुवंतिपुरतःसूर्यंसूक्तवाक्यैःसुशोभनैः ॥ ४२ ॥ तथाचान्येचऋषयोगंधर्वाअप्सरोरगाः ॥ ग्रामण्योयातुधानाश्चदेवाःसर्वेपरेश्वरं ॥ ४३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

परिभागोयस्य ॥ ३६ ॥ उपरितनोभागःकृतइतिविभक्तिलोपश्छांदसः ॥ ३७ ॥ नीडउपवेशस्थानं परिणाहोदैर्घ्यं ॥ ३८ ॥ युग इत्यस्यपरिणाहेनकीर्तितइत्यनेनान्वयः सप्तच्छंदाभिधानाःगायत्र्यादिछंदोनामानः सूरसूतेनारुणेनसारथिना ॥ ३९ ॥ पुरस्तात्सवितुरिति पुरस्तात्स्थितोपिपश्चात्प्रत्यङ्मुखआस्ते यद्वायत्सूर्यस्यपुरस्तात्तस्यैवपश्चिमत्वात्पश्चादित्युक्तं ॥ ४० ॥ ४१ ॥ सूक्तवाक्यैर्वेदमंत्रैःसुभाषितैर्वा ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

एकैकशः धनुर्द्वादशः सप्तमुखाः संतोमासिमास्युपास्यत इत्यन्वयः ॥ ४४ ॥ गव्यूतिः क्रोशयुगं सव्यूत्युत्तरं यथा भवति तथा ॥४५॥ इति श्रीदेवीभागवततिलके अष्टमस्कंधे पंचदशोऽध्यायः ॥१५॥ सप्तविंशच्छ्लोकवर्यैः सोमादीनामधोत्तरं ॥ स्थानं गत्यनुसारेण विविधं फलमुच्यते ॥१॥ गमादिकं गमनस्थानादिकमित्यर्थः शुभाशुभनिदर्शनात् तयोः प्राप्तिस्तद्गत्यनुसृता सोमादिगत्यनुरोधेन नृणां भवतीत्यर्थः ॥ १ ॥ ननु मेरुप्रद

एकैकशः सप्तसप्तमासिमासिविरोचनं ॥ सार्द्धलक्षोत्तरंकोटिनवकंभूमिमंडलं ॥४४॥ द्विसहस्त्रंयोजनानांसग
व्यूत्युत्तरंक्षणात् ॥ पर्येतिदेवदेवेशोविश्वव्यापीनिरंतरं ॥ ४५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेऽष्टमस्कंधेपं
चदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ अथातःश्रूयतांचित्रंसोमादीनांगमादिकं ॥ तद्गत्यनुसृतानृणांशु
भाशुभनिदर्शना ॥१॥ यथाकुलालचक्रेणभ्रमताभ्रमतांसह ॥ तदाश्रयाणांचगतिरन्याकीटादिनांभवेत् ॥२॥
एवंहिराशिवृंदेनकालचक्रेणतेनच ॥ मेरुंध्रुवंचसरतांप्रादक्षिण्येनसर्वदा ॥ ३ ॥ ग्रहाणांभानुमुख्यानांगतिर
न्यैवदृश्यते ॥ नक्षत्रांतरगामित्वान्यराशिगमनात्तथा ॥ ४ ॥ गतिद्वयंचाविरुद्धंसर्वत्रैषविनिर्णयः ॥ सएवभ
गवानादिपुरुषोलोकभावनः ॥ ५ ॥ नारायणोखिलाधारोलोकानांस्वस्तयेभ्रमन् ॥ कर्मशुद्धिनिमित्तंतुआत्मा
नंवैत्रयीमयं ॥ ६ ॥ कविभिश्चैववेदेनविजिज्ञास्योर्कधाभवत् ॥ षट्सुक्रमेणऋतुषुवसंतादिषुचस्वयं ॥ ७ ॥
यथोपजोषंऋतुजानृगुणान्वैविदधातिच ॥ तमेनंपुरुषाःसर्वेत्रय्याचविद्ययासदा ॥ ८ ॥ ॥ छ ॥

क्षिणींकुर्वत आदित्यस्य राशीनामभिमुखमप्रदक्षिणं गमनमुपवर्णितं न तद्युक्तम् आरूढं दृष्टांतं विना भवतीत्याशंकां श्रोतुर्मनसि जायमानां निराकरोति य थाकुलालेति कीटादिनामिति दीर्घो भावआर्षः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ चक्रवशात्स्वतश्च गतिद्वयमविरुद्धमिति परिहारार्थः ॥ ५ ॥ ६ ॥ विजिज्ञास्यो वितर्क्यमाणः अर्कधा द्वादशधा ॥ ७ ॥ यथोपजोषं यथाकर्मभोगं ऋतुगुणान् शीतोष्णादीन् ॥ ८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ९ ॥ मतमभीष्टं सएषद्वस्त्वगत्यामासादिव्य[illegible]कारणमित्याह अथैषेति एषलोकानामात्माद्यावापृथिव्योरंतरेणमध्येयदंतरिक्षंत स्यमध्येयत्कालचक्रंतद्गतमेषादिद्वादशराशिभिःसंज्ञायेषांद्वादशमासानांतान्मासान्भुंक्तेइत्यर्थः चैत्रादिसंज्ञास्तुचांद्रमासानां ॥ १० ॥ संवत्सरस्यावयवानितिपूर्वेणान्वयः मासमाह पक्षद्वयंमासइति इदंचांद्रेणमानेन सपादंऋक्षद्वयंसौरेण दिवानक्तंचाहोरात्रमितिपित्र्ये ण ॥ ११ ॥ षष्ठमंशंराशिद्वयंसऋतुरित्यर्थः ॥ १२ ॥ यावतार्द्धेनऋतुत्रयात्मकेन ॥ १३ ॥ तंकालमयनमितिप्राक्तनावर्णयंति अथ

वर्णाश्रमाचारपथातथाम्नातैश्चकर्मभिः ॥ उच्चावचैःश्रद्धयाचयोगानांचवितानकैः ॥ ९ ॥ अंजसा चयजंतेये श्रेयोविंदंतितेमतं ॥ अथैषआत्मालोकानांद्यावाभूम्यंतरेणच ॥ १० ॥ कालचक्रगतोभुंक्तेमासान्द्वादशराशि भिः ॥ संवत्सरस्यावयवान्मासःपक्षद्वयंदिवा ॥ ११ ॥ नक्तंचेतिसपादर्क्षद्वयमित्युपदिश्यते ॥ यावताषष्ठमं शंसभुंजीतऋतुरुच्यते ॥ १२॥ संवत्सरस्यावयवःकविभिश्चोपवर्णितः ॥ यावतार्द्धेनचाकाशवीथ्यांप्रचरते रविः ॥ १३ ॥ तंप्राक्तनावर्णयंतिअयनंमुनिपूजिताः ॥ अथयावन्नभोमंडलंसहप्रतिगंच्छति ॥ १४ ॥ का त्स्न्येनसहभुंजीतकालंतंवत्सरंविदुः ॥ संवत्सरंपरिवत्सरमिडावत्सरमेवच ॥१५॥ अनुवत्सरमिद्वत्सरमि तिपंचकमीरितं ॥ भानोर्मांद्यशैघ्र्यसमगांतीभिःकालवित्तमैः ॥ १६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

यावदिति सहद्यावापृथिव्योर्मंडलाभ्यामितिशेषः ताभ्यांमंडलाभ्यांसहगच्छतिससूर्यः ॥ १४ ॥ यंकालंकार्त्स्न्येनषड्ऋतुभिर्द्वादशरा शिभिर्वाभुंजीततंकालंवत्सरंविदुरित्यर्थः सचसंवत्सरःपंचधाभिन्नइत्याह संवत्सरपरिवत्सरामिति ॥ १५ ॥ भानोरिति अयंभावः यदाशुक्लप्रतिपदिसंक्रांतिस्तदासौरचांद्रयोर्मासयोर्युगपदुपक्रमोभवतिससंवत्सरः ततःसौरमानेनवर्षेषट्दिनानिवर्द्धंतेचांद्रमानेनषट्ह्रसंती तिद्वादशदिनन्यवधानादुभयोरप्यपश्चाद्भावोभवति एवंपंचवर्षाणिगच्छंतितन्मध्येद्वौमलमासौभवतस्ततःपुनःसंवत्सरोभवतितदेवमतांतरभेदेन संवत्सरादिपंचकंभानोर्मांद्यशैघ्र्यसमगतिभिर्भवतीति ॥ १६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

सोमादीनामपिस्थानंकाखचाह एवंचंद्र इति अर्करश्मिभ्योमंडलरूपेभ्यः ॥ १७॥ मित्रस्यसूर्यस्यसंवत्सरभुक्तिंपक्षाभ्यांभुंक्ते मित्रस्य मासभुक्तिंसपादभाभ्यां भा नक्षत्रवाची सपाददिनद्वयेनभुंक्ते मित्रस्यपक्षभुजिंपक्षभुक्तिंदिवसभुक्तिंचरेत् एकदिनेनैवभुनक्तीत्यर्थः एवंद्रुततरगमनश्चंद्रमाभवतीत्यर्थः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ पूर्वापरसुघस्रकैः पूर्वपक्षापरपक्षाभ्यामहोरात्राणिवितन्वानइत्यर्थः सर्वेषां

एवंभानोर्गतिःप्रोक्ताचंद्रादीनांनिबोधत ॥ एवंचंद्रोर्करश्मिभ्योलक्षयोजनमूर्ध्वतः ॥ १७ ॥ उपलभ्यमानोमित्रस्यसंवत्सरभुजिंचसः ॥ पक्षाभ्यांचौषधीनाथोभुंक्तेमासभुजिंचसः ॥ १८ ॥ सपादभाभ्यांदिवसभुक्तिंपक्षभुजिंचरेत् ॥ एवंशीघ्रगतिःसोमोभुंक्तेनूनंभचक्रकं ॥ १९ ॥ पूर्यमाणकलाभिश्चामराणांप्रीतिमावहन् ॥ क्षीयमाणकलाभिश्चापितॄणांचित्तरंजकः ॥ २० ॥ अहोरात्राणितन्वानःपूर्वापरसुघस्रकैः ॥ सर्वजीवनिकायस्यप्राणोजीवःसएवहि ॥ २१ ॥ भुंक्तेचैकैकनक्षत्रंमुहूर्तैस्त्रिंशताविभुः ॥ सएवषोडशकलःपुरुषोऽनादिरुत्तमः ॥ ॥ २२ ॥ मनोमयोऽन्नमयोऽमृतधामासुधाकरः ॥ देवपितृमनुष्यादिसरीसृपसवीरुधां ॥ २३ ॥ प्राणाप्यायनशीलत्वात्ससर्वमयउच्यते ॥ ततोभचक्रंभ्रमतियोजनानांत्रिलक्षतः ॥ २४ ॥ मेरुप्रदक्षिणेनैवयोजितंचेश्वरेणतु ॥ अष्टाविंशतिसंख्यानिगणितानिसहाभिजित् ॥२५ ॥ ततःशुक्रोद्विलक्षेणयोजनानामथोपरि ॥ पुरः पश्चात्सहैवासावर्कस्यपरिवर्तते ॥ २६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

जीवनिवहानांप्राणोन्नमयत्वादमृतमयत्वाच्च अतएवजीवनहेतुत्वाज्जीवश्च ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ प्रदक्षिणेनैवनतुतेषांपृथग्न्यायातिरस्तीत्यर्थः योजितंकालचक्रेईश्वरेणैवयोजितामित्यर्थः सहाभिजित् इति संहितालोपआर्षः उत्तराषाढाश्रवणसंधावभीजिन्नामनक्षत्रंफलविशेषेपृथक्कलितंतेनसहेत्यर्थः ॥ २५ ॥ शुक्र इति पुरतः सूर्यस्याग्रेऽर्यमाणेनदक्षिणचारेणसहैवभुज्यमाने ॥ २६ ॥

॥ २७ ॥ वृष्टिविष्टंभस्तंभनंस्माग्रहाणामुपशमनं [illegible]था ॥ २८ ॥ [illegible]शुक्रादिति पुरतः पश्चात्सहैव सूर्यस्य चरतीत्यर्थः कंचिद्विशेषं
चाव यदार्केति सौम्योबुधः ॥ २९ ॥ ३० ॥ यदिवक्रइति यदिनवक्रो [illegible]पिपंक्तेतर्हि त्रिभिस्त्रिभिः पक्षैः ॥ ३१ ॥ अघानांदुःखानां

शीघ्रमंदसमानाभिर्गतिभिर्विचरन्विभुः ॥ लोका[illegible]मनुकूलोयंप्रायःप्रोक्तःशुभावहः ॥ २७ ॥ वृष्टिविष्टंभशम
नोभार्गवःसर्वदामुने ॥ शुक्राद्बुधःसमाख्यातोयोजनानांद्विलक्षतः ॥ २८ ॥ शीघ्रमंदसमानाभिर्गतिभिःशुक्र
वत्सदा ॥ यदाऽर्काद्व्यतिरिच्येतसौम्यःप्रायेणतत्रतु [illegible]९ ॥ अतिवाताभ्रपातानांवृष्ट्यादिभयसूचकः ॥ उपरि
ष्टात्ततोभौमोयोजनानांद्विलक्षतः ॥ ३० ॥ पक्षैस्त्रिभिस्त्रिभिःसोयंभुंक्तेराशीनथैकशः ॥ द्वादशापिचदेवर्षेयदि
वक्रोनजायते ॥ ३१ ॥ प्रायेणाशुभकृत्सोयंग्रहोघानांचसूचकः ॥ ततोद्विलक्षमानेनयोजनानांचगीष्पतिः ॥
३२ ॥ एकैकस्मिन्नथोराशौभुंक्तेसंवत्सरंचरन् ॥ यदिवक्रोभवेन्नैवानुकूलोब्रह्मवादिनां ॥ ३३ ॥ ततःशनैश्च
रोघोरोलक्षद्वयपरोमितः ॥ योजनैःसूर्यपुत्रोयंत्रिंशन्मासैःपरिभ्रमन् ॥ ३४ ॥ एकैकराशौपर्येतिसर्वांस्त्राशी
न्महाग्रहः ॥ सर्वेषामशुभोमंदःप्रोक्तःकालविदांवरैः ॥ ३५ ॥ ततउत्तरतःप्रोक्तमेकादशसुलक्षकैः ॥ योजनैः
परिसंख्यातंसप्तर्षीणांचमंडलं ॥ ३६ ॥ लोकानांशंभावयंतोमुनयःसप्ततेमुने ॥ यत्तद्विष्णुपदंस्थानंदक्षिणं
क्रमतेचते ॥ ३७ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेऽष्टमस्कंधेषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ३२ ॥ यदिवक्रोभवेन्नैवेति यदिनवक्रःस्यात्तर्हिपरिवत्सरमित्यर्थः ॥ ३३ ॥ त्रिंशन्मासैरिति एकैकस्मिन्राशौत्रिंशन्मासान्विलं
ब्यमानःसर्वानेवानुपर्येति तावद्भिरनुवत्सरैःप्रायेणहिसर्वेषामशांतिकरः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ दक्षिणंक्रमतेचतेइति प्रदक्षिणंप्रक्रमं
तीत्यर्थः ॥ ३७ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतटीकेअष्टमस्कंधेषोडशोध्यायः ॥ १६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

[illegible]नं ॥ ध्रुवमंडलसंस्थानंयथावदनुवर्ण्यंते ॥१॥ वैष्णवंपरमंपदमस्तीत्यर्थः ॥१॥ यत्रवैष्णवेपदेमहाभागवतोध्रु
[illegible]त्यर्थः ॥ २ ॥ [illegible]मकालमेवयुज्यतेइतितथा तेननक्षत्रमणेनसहितइत्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ कालेनेति सहिध्रुवःसर्वेषांज्योति
[illegible]ग्रहनक्षत्रभादिनां ह्रस्वआर्षः अव्यक्तरंहसास्पष्टवेगेनानिमिषेणकालेनभ्राम्यतांभ्राम्यमाणानांस्थाणुरिवावष्टंभःपरमेश्वरेणविहि

श्रीनारायणउवाच ॥ अथर्षिमंडलादूर्ध्वयोजनानांप्रमाणतः ॥ लक्षैस्त्रयोदशमितैःपरमंवैष्णवंपदं ॥ १ ॥ महा
भागवतःश्रीमान्वर्ततेलोकवंदितः ॥ औत्तानपादिरिंद्रेणवन्हिनाकश्यपेनच ॥ २ ॥ धर्मेणसहचैवास्तेसमका
लयुजाध्रुवः ॥ बहुमानंदक्षिणतःकुर्वद्भिःप्रेक्षकैःसदा ॥ ३ ॥ आजीव्यःकल्पजीविनामुपास्तेभगवत्पदं ॥ ज्यो
तिर्गणानांसर्वेषांग्रहनक्षत्रभादिनां ॥ ४ ॥ कालेनानिमिषेणायंभ्राम्यतांव्यक्तरंहसा ॥ अवष्टंभस्थाणुरिवावि
हितश्चेश्वरेणसः ॥ ५ ॥ भासतेभासयन्भासास्वीययादेवपूजितः ॥ मेढिस्तंभेयथायुक्ताःपशवःकर्षणार्थकाः
॥ ६ ॥ मंडलानिचरंतीमेसवनात्रितयेनच ॥ एवंग्रहादयःसर्वेभगणाद्यायथाक्रमं ॥ ७ ॥ अंतर्बहिर्विभागेनका
लचक्रेनियोजिताः ॥ ध्रुवमेवावलंब्याशुवायुनोदीरिताश्चरन् ॥ ८ ॥ आकल्पांतंचक्रमंतिखेश्येनाद्याःखगाइव
॥ कर्मसारथयोवायुवशाःसर्वतएवते ॥ ९॥ एवंज्योतिर्गणाःसर्वेप्रकृतेःपुरुषस्यच ॥ संयोगानुगृहीतास्तेभूमौ
ननिपतंतिच ॥ १० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तइत्यन्वयः ॥ ५ ॥ मेढिस्तंभेइति मेढिस्तंभेयुक्ताबद्धाः पशवोबलीवर्दाः ॥ ६ ॥ सवनत्रितयेनत्रिकालं ॥ ७ ॥ ध्रुवमेवमेढिस्थाना
पन्नंचरन्चरंतइत्यर्थः ॥ ८ ॥ खेआकाशेश्येनाद्याःखगाःपक्षिणोयथाक्रमंतिगच्छंतितद्वदित्यर्थः कर्मसारथिःसहायोयेषां ॥ ९ ॥
ननुतेज्योतिर्गणानिराधाराःकुतोभुविनपतंतीतितत्राह एवमिति प्रकृतेःपुरुषस्यचयःसंयोगोत्यंतस्तेनानुगृहीतामायाशबलब्रह्मरूपभगवत्यनुगृ
[illegible]त्यर्थः ॥ १० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

[illegible]नास्तीतिवत्कुंमतांतर[illegible] केचिदिति एतस्यापिशिशुमारचक्रस्यपरिच्छिन्नत्वादेतस्यापिकआधारइत्याकां
क्षायांसर्वव्यापकमायाशबलब्रह्मरूपिणीभगवत्येवाधारइतिव्यक्तंन्यंतस्मात्प्रथममतमेवमुख्यमितिकेचित्पदेनसूचितं योगधारणकर्मणियो
गधारणायांस्थितमितिशेषः ॥ ११ ॥ १२ ॥ लांगूलेअग्रादधोभागे ॥ १३ ॥ १४ ॥ उत्तरायणभानिअभिजिदादीनिपुनर्वस्वंतानिच

ज्योतिश्चक्रंकेचिदेतच्छिशुमारस्वरूपकं ॥ सोपयोगंभगवतोयोगधारणकर्मणि ॥ ११ ॥ यस्यावाक्शिर
सःकुंडलीभूतवपुषोमुने ॥ पुच्छाग्रेकल्पितोयोयंध्रुवउत्तानपादजः ॥१२॥ लांगूलेस्यचसंप्रोक्तःप्रजापतिर
कल्मषः ॥ अग्निरिंद्रश्चधर्मश्चतिष्ठंतेसुरपूजिताः ॥ १३॥ धाताविधातापुच्छांतेकट्यांसप्तर्षयस्ततः ॥ दक्षि
णावर्तभोगेनकुंडलाकारमीयुषः ॥ १४ ॥ उत्तरायणभानीहदक्षपार्श्वेर्पितानिच ॥ दक्षिणायनभानीहसव्ये
पार्श्वेर्पितानिच ॥ १५ ॥ कुंडलाभोगवेशस्यपार्श्वयोरुभयोरपि ॥ समसंख्याश्चावयवाभवंतिकजनंदन ॥
॥ १६ ॥ अजवीथीपृष्ठभागेआकाशसरिदौदरे ॥ पुनर्वसुश्चपुष्यश्चश्रोण्यौदक्षिणवामयोः ॥ १७ ॥ आर्द्रा
श्लेषेपश्चिमयोःपादयोर्दक्षवामयोः ॥ अभिजिच्चोत्तराषाढानासयोर्दक्षवामयोः ॥ १८ ॥ यथासंख्यंचदेवर्षे
श्रुतिश्चजलभंतथा ॥ कल्पितेकल्पनाविद्भिर्नेत्रयोर्दक्षवामयोः ॥ १९ ॥ धनिष्ठाचैवमूलंचकर्णयोर्दक्षवामयोः
मघादीन्यष्टभानीहदक्षिणायनगानिच ॥ २० ॥ युंजीतवामपार्श्वीयवंक्रिषुक्रमतोमुने ॥ तथैवमृगशीर्षादी
न्युदग्भानिचयानिहि ॥ २१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तुर्दशनक्षत्राणि दक्षिणपार्श्वेदक्षिणायनानिपुष्यादीन्युत्तराषाढांतानिचतुर्दशवामपार्श्वे ॥ १५ ॥ १६ ॥ आकाशसरित्आकाशगंगा
[illegible]उदरेइत्यर्थः तदेवस्थानविशेषेणविभज्यदर्शयति पुनर्वसुश्चेति दक्षिणवामयोःश्रोण्यावित्यर्थः ॥१७॥ दक्षिणवामयोःपश्चिमयोः
[illegible]त्यन्वयः ॥ १८ ॥ श्रुतिःश्रवणनक्षत्रं जलभंपूर्वाषाढानक्षत्रं इमेदक्षवामनेत्रयोःकल्पितेइत्यर्थः ॥ १९ ॥ २० ॥
[illegible]पार्श्वीयवंक्रिषु ॥ २१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

दक्षपार्श्वे...प्रातिलोम्येनयुक्तं...पदानि ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ इतिश्रीदेवीभा
...तिलके...सप्तदशोऽध्यायः ॥१७॥ चतुर्विंशच्छ्लोकैर्राहुमंडलमुच्यते ॥ सूर्याधःसंस्थितंयेनग्रहणंचंद्रसूर्ययोः ॥१॥ सूर्यमार
...निरूप्येदानींसूर्याधस्तान्निरूपयति अधस्तात्सवितुरिति सैंहिकेयःसिंहिकायाःसुतोराहुः ॥ १ ॥ खेटत्वंनक्षत्रत्वं ॥२॥

दक्षपार्श्वेवंक्रिकेषुप्रातिलोम्येनयोजयेत् ॥ शततारातथाज्येष्ठास्कंधयोर्दक्षवामयोः ॥ २२ ॥ अगस्तिश्चोत्तरहनावधरायांहनौयमः ॥ मुखेष्वंगारकःप्रोक्तोमंदःप्रोक्तउपस्थके ॥ २३ ॥ बृहस्पतिश्चककुदिवक्षस्यर्कोग्रहाधिपः ॥ नारायणश्चहृदयेचंद्रोमनसितिष्ठति ॥ २४ ॥ स्तनयोरश्विनौनाभ्यामुशनाःपरिकीर्तितः ॥ बुधःप्राणापानयोश्चगलेराहुश्चकेतवः ॥ २५ ॥ सर्वांगेषुतथारोमकूपेतारागणाःस्मृताः ॥ एतद्भगवतोविष्णोःसर्वदेवमयंवपुः ॥ २६ ॥ संध्यायांप्रत्यहंध्यायेत्प्रयतोवाग्यतोमुनिः ॥ निरीक्षमाणश्चोत्तिष्ठेन्मंत्रेणानेनधीधरः ॥ २७ ॥ नमोज्योतिर्लोकायकालायानिमिषांपतयेमहापुरुषायाभिधीमहीति ॥ २८॥ ग्रहर्क्षताराममयमाधिदैविकंपापापहंमंत्रकृतांत्रिकालं ॥ नमस्यतःस्मरतोवात्रिकालंनश्येततत्कालजमाशुपापं ॥ २९ ॥ इति श्रीदेवीभागवतेमहापुराणेऽष्टमस्कंधेसप्तदशोध्यायः ॥ १७ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ अधस्तात्सवितुःप्रोक्तमयुतंराहुमंडलं ॥ नक्षत्रवच्चरतिचसैंहिकेयोतदर्हणः ॥ १ ॥ सूर्याचंद्रमसोरेवमर्दनःसिंहिकासुतः ॥ अमरत्वंचखेटत्वंलेभेयोविष्णवनुग्रहात् ॥ २ ॥ यददस्तरणेर्बिंबंतपतोयोजनायुतं ॥ तच्छादकोसुरोज्ञेयोप्यर्कसाहस्रविस्तरं ॥ ३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ग्रहणंवक्तुमाह यददस्तरणेरिति योजनायुतंतरणेर्बिंबमित्यन्वयः अर्कसाहस्रविस्तरंद्वादशसाहस्रयोजनविस्तारंसोमस्यमंडलमित्यन्वयः
...योजनपरिमाणंतु आच्छादकोग्रहोराहुर्वर्ततेसतच्छादकस्तयोःसूर्यसोममंडलयोराच्छादकोभवतीत्यर्थः ३

कदाच्छादकस्तदाह पर्वसमयेइति अमावास्यापूर्णिमारूपेकालेयश्छादकोभवदित्यन्वयः वैरानुबंधीअमृतपानसमयेसूर्याचंद्रमसोर्मध्ये
प्रविष्टस्यताभ्यांविष्णवेकथनात्तयोर्वैरमनुबध्नातिततोहेतोः सूर्याचंद्रमसोर्दूराच्छादनकारकोभवेदित्यन्वयः ॥ ४ ॥ तर्हिसूर्याचंद्रमसौकुतो
नभक्षयतितत्राह तन्निशम्येति ॥ ५ ॥ समंतात्परिवारितंचक्रमित्यन्वयः ॥ ६ ॥ दुःसहेनतत्तेजसामुहूर्तोद्विजमानोमुहूर्तंखिद्यमानश्चकि

त्रयोदशसहस्रंतुसोमस्याच्छादकोग्रहः ॥ यःपर्वसमयेवैरानुबंधीच्छादकोभवत् ॥ ४ ॥ सूर्याचंद्रमसोर्दूराद्
वेच्छादनकारकः ॥ तन्निशम्योभयत्रापिविष्णुनाप्रेरितंस्वकं ॥५॥ चक्रंसुदर्शनंनामज्वालामालातिभीषणं ॥
तत्तेजसादुःसहेनसमंतात्परिवारितं ॥ ६ ॥ मुहूर्तोद्विजमानस्तुदूराच्चकितमानसः ॥ आरान्निवर्ततेसोयमुप
रागइतीवह ॥ ७ ॥ उच्यतेलोकमध्येतुदेवर्षेअवबुध्यतां ॥ ततोधस्तात्समाख्यातालोकाःपरमपावनाः ॥८॥
सिद्धानांचारणानांचविद्याध्राणांचसत्तम ॥ योजनायुतविख्यातालोकाःपुण्यनिषेविताः ॥ ९ ॥ ततोप्यधस्ता
द्वेवर्षेयक्षाणांचसरक्षसां ॥ पिशाचप्रेतभूतानांविहाराजिरमुत्तमं ॥ १० ॥ अंतरिक्षंचतत्प्रोक्तंयावद्वायुःप्रवा
तिहि ॥ यावन्मेघास्तथोद्यंतितत्प्रोक्तंज्ञानकोविदैः ॥ ११ ॥ ततोधस्ताद्योजनानांशतंयावत्द्विजोत्तम ॥ पृथि
वीपरिसंख्यातासुपर्णश्येनसारसाः ॥ १२ ॥ हंसादयःप्रोत्पतंतिपार्थिवाःपृथिवीभवाः ॥ भूसन्निवेशावस्था
नंयथावदुपवर्णितं ॥ १३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तहृदयःसन्नारात्दूरादेवनिवर्ततेसोयमुपरागइतिलोकेप्रोच्यतेइत्यर्थः ॥ ७ ॥ ८ ॥ विद्याध्राणांविद्याधराणां अधस्तादित्युक्तंतन्मर्यादा
माह योजनायुतेइति राहुमंडलादधस्ताद्योजनायुतपरिमितेदेशेसिद्धादीनांलोकाःसंतीत्यर्थः ॥ ९ ॥ विहाराजिरंवासस्थानं ॥ १० ॥
अंतरिक्षंग्रहहीनं तस्यावधिमाह यावद्वायुःप्रवातीतितत्रापिवातितस्याप्यवधिमाह यावन्मेघाइति ॥ ११ ॥ १२ ॥ पृथिव्याउपरिभूर्लो
कावधिमाह हंसादयइति पार्थिवाःपृथिवीविकाराः ॥ १३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

एकैकशोयोजनानामिति योजनायुतांतरेणप्रत्येकमुच्छ्रिताः आयामोयोप्यंडकटाहस्यतद्विस्तारेण ॥ १४ ॥ अयुतमंतरमेकैकस्यविवरस्य ॥ १५ ॥ १६ ॥ विप्रेतिसंबोधनं ॥१७॥१८॥ काद्रवेयाःसर्पाः॥१९॥अनुजीवाद्यैरनुचरादिभिः ईश्वरादपिअप्रतिहतःकामोयेषां ॥ २० ॥ मायाविभुनामायास्वामिनामायाविनेत्यर्थः ॥ २१ ॥ प्रकामशोययेच्छंभक्ताविभक्ताःकृताइत्यर्थः मणिप्रवरशालिनइति अचरत्रानीति॥२२॥ २३॥ २४ ॥२५॥ स्वच्छार्णेनस्वच्छजलेनपूरिताह्रदायेषुतैः पाठीनामत्स्याः ॥२६॥ नीरजातैःकमलैः ॥२७॥

अधस्तादवनेःसप्तदेवर्षेविवराःस्मृताः ॥ एकैकशोयोजनानामायामोच्छ्रायतःपुनः ॥ १४ ॥ अयुतांतराविख्याताःसर्वर्तुसुखदायकाः ॥ अतलंप्रथमंप्रोक्तंद्वितीयंवितलंतथा ॥ १५ ॥ तृतीयंसुतलंप्रोक्तंचतुर्थंवैतलातलं ॥ महातलंपंचमंचषष्ठंप्रोक्तंरसातलं ॥ १६॥ सप्तमंविप्रपातालंसप्तैतेविवराःस्मृताः ॥ एतेषुबिलस्वर्गेषु दिवोप्यधिकमेवच ॥ १७॥ कामभोगैश्वर्यसुखसमृद्धभुवनेषुच ॥ नित्योद्यानविहारेषुसुखास्वादःप्रवर्त्तते ॥ १८ ॥ दैत्याश्चकाद्रवेयाश्चदानवाबलशालिनः ॥ नित्यंप्रमुदितारक्ताःकलत्रापत्यबंधुभिः ॥ १९ ॥ सुहृद्भिरनुजीवाद्यैःसंयुताश्चगृहेश्वराः ॥ ईश्वरादप्रतिहतकाममायाविनश्चते ॥ २० ॥ निवसंतिसदाहृष्टाः सर्वर्तुसुखसंयुताः ॥ मयेनमायाविभुनायेपुयेषुचनिर्मिताः ॥ २१ ॥ पुरःप्रकामशोभक्तामणिप्रवरशालिनः ॥ विचित्रभवनाट्टालगोपुराद्याःसहस्रशः ॥ २२ ॥ सभाचत्वरचैत्यादिशोभाढ्याःसुरदुर्लभाः ॥ नागासुराणांमिथुनैःसपारावतसारिकैः ॥२३॥कीर्णकृत्रिमभूमिश्चविवरेशगृहोत्तमैः ॥ अलंकृताश्चकासंतिउद्यानानि महांतिच ॥ २४ ॥ मनःप्रसन्नकारीणिफलपुष्पविशालिभिः ॥ ललनानांविलासार्हस्थानैःशोभितभांजिच ॥२५॥ नानाविहंगमव्रातसंयुक्तजलराशिभिः॥ स्वच्छार्णपूरितह्रदैःपाठीनसमलंकृतैः ॥२६॥ जलजंतुक्षुब्धनीरनीरजातैरनेकशः ॥ कुमुदोत्पलकल्हारनीलरक्तोत्पलैस्तथा ॥ २७॥ ॥ ७॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ जीर्णत्वंजरावैवर्ण्यंदेहस्यवयोवस्थासहिताएतेनबाधंतेइत्यन्वयः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ यस्मिन्भग वत्तेजसिप्रविष्टे ॥ ३४ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेऽष्टमस्कंधेऽष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ द्वात्रिंशत्पद्यकैःपश्चादतलादेश्चवर्णनं ॥ क्रियते

तेषुकृत्तनिकेतानांविहारैःसंकुलानिच ॥ इंद्रियोत्सवकारैश्चतथैवविविधैःस्वरैः ॥ २८ ॥ अमराणांचपरमां श्रियंचातिशयंतिच ॥ यत्रनैवभयंक्वापिकालांगैर्दिनरात्रिभिः ॥ २९ ॥ यत्राहिप्रवराणांचशिरस्थैर्मणिरश्मिभिः ॥ नित्यंतमःप्रबाध्येतसदाप्रस्फुटकांतिभिः ॥ ३० ॥ नवाएतेषुवसतांदिव्यौषधरसायनैः ॥ रसान्नपानस्नानाद्यैर्नाधयोनचव्याधयः ॥ ३१ ॥ वलीपलीतजीर्णत्ववैवर्ण्यस्वेदगंधताः ॥ अनुत्साहवयोवस्थान बाधंतेकदाचन ॥ ३२ ॥ कल्याणानांसदातेषांनचमृत्युभयंकुतः ॥ भगवत्तेजसोन्यत्रचक्राच्चैवसुदर्शनात् ॥ ३३ ॥ यस्मिन्प्रविष्टेदैतेयवधूनांगर्भराशयः ॥ प्रायोभयात्पतंत्येवस्रवंतिब्रह्मपुत्रक ॥ ३४ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेऽष्टमस्कंधेऽष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ प्रथमेविवरेविप्रअतलास्येमनोरमे ॥ मयपुत्रोबलोनामवर्ततेखर्वगर्वकृत् ॥ १ ॥ षण्णवत्योयेनसृष्टमायाःसर्वार्थसाधकाः ॥ मायाविनोयाश्चसद्योधारयंतिचकाश्चन ॥ २ ॥ जृंभमाणस्ययस्यैवबलस्यबलशालिनः ॥ स्त्रीगणाउपपद्यंतेत्रयोलोकविमोहनाः ॥ ३ ॥ पुंश्चल्यश्चैवस्वैरिण्यःकामिन्यश्चेतिविश्रुताः ॥ यावैबिलायनंप्रेष्ठंप्रविष्टंपुरुषंरहः ॥ ४ ॥ रसेनहाटकाख्येनसाधयित्वाप्रयत्नतः ॥ स्वविलासावलोकानुरागस्मितविगूहनैः ॥ ५ ॥ ॥ ७० ॥

यत्रभोगानांपराकाष्ठास्फुटाभवेत् ॥ १ ॥ अखर्वोमहान्योगर्वस्तंकरोतिसतथा ॥ १ ॥ षण्णवतिमायामध्येकाश्चनधारयंतिनसर्वाः दुःसंपाद्यत्वात् ॥ २ ॥ उपपद्यंतउत्पन्नाः ॥ ३ ॥ सवर्णेरताःस्वैरिण्यः कामिन्यस्त्वसवर्णे तत्राप्यतिचंचलाःपुंश्चल्यः बिलायनंबिलायतनं ॥ ४ ॥ साधयित्वासंभोगसमर्थंकृत्वास्वस्मिन्नसाधारणाविलासास्तत्पूर्वकोनलोकस्तेनानुरागयुक्तंस्मितंतेनविगूहनमुपगूहनमालिंगनंतदादिभिः ॥ ५ ॥

॥३२॥ संलापविभ्रमाद्यैश्चरमयंत्यापिताःस्त्रियः ॥ यस्मिन्नुपयुक्तेजनोमनुतेबहुधास्वयं ॥ ६ ॥ईश्वरोहमहंसिद्धो
नागायुतबलोमहान् ॥ आत्मानंमन्यमानःसन्मदांधइवकथ्यते ॥७॥ एवंप्रोक्तास्थितिश्चअतलस्यचना
रद ॥ द्वितीयविवरस्यात्रवितलस्यनिबोधत ॥ ८ ॥ भूतलाधस्तलेचैववितलेभगवान्भवः हाटकेश्वरना
मायंस्वपार्षदगणैर्वृतः ॥ ९ ॥ प्रजापतिकृतस्यापिसर्गस्यबृंहणायच ॥ भवान्यामिथुनीभूयआस्तेदेवाधिपू
जितः ॥ १० ॥ भवयोर्वीर्यसंभूताहाटकीसरिदुत्तमा ॥ समिद्धोमरुतावन्हिरोजसापिवतीवहि ॥११ ॥ तन्नि
ष्ठ्यूतंहाटकाख्यंसुवर्णंदैत्यवल्लभं ॥ दैत्यांगनाभूषणार्हंसदासंधारयंतिहि ॥१२॥ तद्बिलाधस्तात्प्रोक्तंसुत
लाख्यंबिलेश्वरं ॥ पुण्यश्लोकोबलिर्नामाआस्तेवैरोचनिर्मुने ॥ १३ ॥ महेंद्रस्यचदेवस्यचिकीर्षुःप्रियमुत्त
मं ॥ त्रिविक्रमोपिभगवान्सुतलेबलिमानयत् ॥ १४ ॥ त्रैलोक्यलक्ष्मीमाक्षिप्यस्थापितःकिलस्वराट् ॥ इं
द्रादिष्वप्यलब्धायासाश्रीस्तमनुवर्तते ॥ १५ ॥ तमेवदेवदेवेशमाराधयतिभक्तितः ॥ व्यपेतसाध्वसोद्या
पिवर्ततेसुतलाधिपः ॥ १६ ॥ भूमिदानफलंह्येतत्पात्रभूतेखिलेश्वरे ॥ वर्णयंतिमहात्मानोनैतद्युक्तंचनारद
॥ १७ ॥ वासुदेवेभगवतिपुरुषार्थप्रदेहरौ ॥ एतद्दानफलंविप्रसर्वथानाहियुज्यते ॥ १८ ॥ यस्यैवदेवदेवस्य
नामापिविवशोगृणन् ॥ स्वकीयकर्मबंधीयगुणान्विधुनुतेऽजसा ॥१९ ॥ यत्क्लेशबंधहानायसांख्ययोगादि
साधनं ॥ कुर्वंतियतयोनित्यंभगवत्यखिलेश्वरे ॥ २० ॥ नचायंभगवानस्माननुजग्राहनारद ॥ मायामयंच
भोगानामैश्वर्यंव्यतनोत्परं ॥ २१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥३२॥

सर्वक्लेशादिहेतुमित्येवंरूपंविशेषणं आत्मानुस्मृतेर्मोषणमपहारकं ॥ २२ ॥ २३ ॥ गिरिदर्यामेवमुच्य स्थितस्तस्यद्वारेईश्वरस्तत्र खंभ
स्थितो ... माणमब्रवीदित्यर्थः ॥ २४ ॥ प्रसन्नंविष्णुं लोकसंपदंलोकस्वामित्वमयाचत् ॥ २५ ॥ लोकसंपादि

सर्वक्लेशाधिहेतुंतदात्मानुस्मृतिमोषणं ॥ यंसाक्षाद्भगवान्विष्णुःसर्वोपायविदीश्वरः ॥ २२ ॥ याच्ञाछलेना
पहृतंसर्वस्वंदेहशेषकं ॥ अप्राप्तान्योपायईशःपाशैर्वारुणसंभवैः ॥ २३ ॥ बंधयित्वावमुच्यापिगिरिदर्यामि
वाब्रवीत् ॥ असाविंद्रोमहामूढोयस्यमंत्रीबृहस्पतिः ॥ २४ ॥ प्रसन्नमिममत्यर्थमयाचल्लोकसंपदं ॥ त्रैलो
क्यमिदमैश्वर्यंकियदेवातितुच्छकं ॥ २५॥ आशिषांप्रभवंमुक्त्वायोमूढोलोकसंपदि॥ अस्मत्पितामहःश्रीमा
न्प्रल्हादोभगवत्प्रियः ॥ २६ ॥ दास्यंवव्रेविभोस्तस्यसर्वलोकोपकारकः ॥ पित्र्यमैश्वर्यमतुलंदीयमानंच
विष्णुना ॥२७॥ पितर्युपरतेवीरोनैवेच्छद्भगवत्प्रियः ॥ तस्यातुलानुभावस्यसर्वलोकोपधीमतः॥२८॥अस्म
द्विधोनोल्पपक्वेतरदोषोवगच्छति ॥ एवंदैत्यपतिःसोयंबलिःपरमपूजितः ॥ २९ ॥ सुतलेवर्ततेयस्यद्वारपा
लोहरिःस्वयं ॥ एकदादिग्विजयेराजारावणोलोकरावणः ॥ ३० ॥ प्रविशन्सुतलेयेनभक्तानुग्रहकारिणा ॥
पादांगुष्ठेनप्रक्षिप्तोयोजनायुतमत्रहि ॥ ३१ ॥ एवंभूतानुभावोयंबलिःसर्वसुखैकभुक् ॥ आस्तेसुतलराज्य
स्थोद्यदेवप्रसादतः ॥ ३२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेऽष्टमस्कंधेएकोनविंशोध्यायः ॥ १९ ॥

आसक्तइतिशेषः इदमिंद्रेणात्यंतमनुचितंकृतमितिभावः प्रल्हादंवर्णयति अस्मादिति ॥२६ ॥ २७ ॥ सर्वलोकोपधीमतःसर्वलोकोपाधि
युक्तस्यविष्णोरतुलप्रभावस्यांतामितिशेषः ॥ २८ ॥ पक्वेभ्यःपरिपक्वेभ्यइतरेअपरिपक्वायेनल्पाबहवोदोषास्तेयस्यसंतिसोस्मद्विधोमत्सदृ
शोदुष्टःकोवगच्छतिनकोपीत्यर्थः ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेतिलकेऽष्टमस्कंधेएकोनविंशोध्यायः ॥१९ ॥

एतान्वैरन्महापद्मौदेर्वश्रोकेवचाधिकैः ॥ तलातलस्थितिः सम्यक्‌विचारेणोपपाद्यते ॥१॥ त्रिपुराधिपतिस्त्रिपुरस्वामी ॥१॥ त्रिलोक्याः शंकरे
णकल्याणकरेणशिवेनदग्धंपुरत्रयंयस्यसदग्धपूस्त्रयोमयासुरोमहादेवभक्तोयंपालितोरक्षितोदेवदेवस्यशिवस्यप्रसादेनतत्रास्तेइत्यर्थः ॥२॥
॥ ३ ॥ ४ ॥ अनेकशिरसांमध्येप्रधानान् ॥ ५ ॥ पतत्रिराजोगरुडः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ प्रत्यनीकाः शत्रवोहविर्भुजांदेवानां ॥ ९ ॥

श्रीनारायणउवाच ॥ ततोधस्ताद्विवरकंतलातलमुदीरितं ॥ दानवेंद्रोमयोनामत्रिपुराधिपतिर्महान् ॥ १ ॥
त्रिलोक्याःशंकरेणायंपालितोदग्धपूस्त्रयः ॥ देवदेवप्रसादात्तुलब्धराज्यःसुखास्पदः ॥ २ ॥ आचार्योमायि
नांसोयंनानामायाविशारदः ॥ पूज्यतेराक्षसैर्घोरैःसर्वकार्यसमृद्धये ॥ ३ ॥ ततोधस्तात्सुविख्यातंमहातल
मितिस्फुटं ॥ सर्पाणांकाद्रवेयाणांगणःक्रोधवशोमहान् ॥ ४ ॥ अनेकशिरसांविप्रप्रधानान्कीर्तयामिते ॥
कुहकस्तक्षकश्चैवसुषेणःकालियस्तथा ॥ ५ ॥ महाभोगामहासत्वाःक्रूराःक्रूरस्वजातयः ॥ पतत्रिराजाधिप
तेरुद्विग्नाःसर्वएवते ॥ ६ ॥ स्वकलत्रापत्यसुहृत्कुटुंबस्यचसंगताः ॥ प्रमत्ताविहरंत्येवनानाक्रीडाविशारदाः
॥ ७ ॥ ततोधस्ताच्चविवरेरसातलसमाह्वये ॥ दैतेयानिवसंत्येवपणयोदानवाश्चये ॥ ८ ॥ निवातकवचा
नामहिरण्यपुरवासिनः ॥ कालेयाइतिचप्रोक्ताःप्रत्यनीकाहविर्भुजां ॥ ९ ॥ महौजसश्चोत्पत्त्यैवमहासाहसि
नस्तथा ॥ सकलेशस्यचहरेस्तेजसाहतविक्रमाः ॥ १० ॥ बिलेशयाइवसदाविवरेनिवसंतिहि ॥ येवैवाग्भिः
सरमयाशक्रदूत्यानिरंतरं ॥ ११ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ १० ॥ सरमयाशक्रदूत्येति इंद्रदूत्याप्रयुक्ताभिर्मंत्ररूपाभिर्वाग्भिः एवंहिवैदिकमाख्यानंपणिभिरसुरैर्निगूढांगांअन्वेष्टुंसरमांदेवशु
नींप्रेषितांसंधिमिच्छंतःपणयःप्राहुःकिमिच्छंतीसरमेत्यादि साचसंधिमनिच्छंतीइंद्रस्तुतिपूर्वकंतान्प्रतिपक्षमाह हताइंद्रेणपणयः
शयध्वमित्यादितितच्छ्रुत्वाबिभ्यतीति ॥ ११ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ संकर्षणनाम्नोनिरुक्तिमाह अहमित्यभिमानस्येति द्रष्टृदृश्ययोःसम्यक्कर्षणमेकीकरणंयेनतत्कृतोहमित्यभिमानोलक्षणंचिन्हमधिष्ठातुर्यस्याहंकाराधिष्ठानेनचद्रष्टृदृश्यसंकर्षणात्संकर्षणइत्यर्थः ॥ १९ ॥ २० ॥

मंत्रवर्णाभिरसुरास्ताडिताविभ्यतिस्महा ॥ ततोप्यधस्तात्पातालेनागलोकाधिपालकाः ॥ १२ ॥ वासुकिप्रमुखाःशंखःकुलिकःश्वेतएवच ॥ धनंजयोमहाशंखोधृतराष्ट्रस्तथैवच ॥ १३ ॥ शंखचूडःकंबलाश्वतरोदेवोपदत्तकः ॥ महामर्षामहाभोगानिवसंतिविषोल्बणाः ॥ १४ ॥ पंचमस्तकवंतश्चफणासप्तकभूषिताः ॥ केचिद्दशफणाःकेचिच्छतशीर्षास्तथापरे ॥ १५ ॥ सहस्त्रशिरसःकेपिरोचिष्णुमणिधारकाः ॥ पातालरंध्रतिमिरनिकरंस्वमरीचिभिः ॥ १६ ॥ विधमंतिचदेवर्षेसदासंजातमन्यवः ॥ अस्यमूलप्रदेशेहित्रिंशत्साहस्त्रकेंतरे ॥ १७ ॥ योजनैःपरिसंख्यातेतामसीभगवत्कला ॥ अनंताख्यासमास्तेहिसर्वदेवप्रपूजिता ॥ १८ ॥ अहमित्यभिमानस्यलक्षणंयंप्रचक्षते ॥ संकर्षणंसात्वतीयाःकर्षणंद्रष्टृदृश्ययोः ॥ १९ ॥ इदंभूमंडलंयस्यसहस्त्रशिरसःप्रभोः ॥ अनंतमूर्तेःशेषस्याध्रियमाणंचशीर्षके ॥ २० ॥ पृथ्वीगोलमशेषंहिसिद्धार्थइवलक्ष्यते ॥ यस्यकालेनदेवस्यसंजिहीर्षोःसमंविभोः ॥ २१ ॥ चराचरंभ्रुवोरंतींविवरादुदपद्यत ॥ सांकर्षणोनामरुद्रोव्यूहैकादशशोभितः ॥ २२ ॥ त्रिलोचनश्चात्रिशिखंशूलमुत्तंभयन्स्वयं ॥ उदतिष्ठन्महासत्वोमहाभूतक्षयंकरः ॥ २३ ॥ यस्यांघ्रिकमलद्वंद्वशोणाच्छनखमंडले ॥ विराजन्मणिबिंबेषुमहाहिपतयोनिशं ॥ २४ ॥ एकांतभक्तियोगेनसहसात्वतपुंगवैः ॥ प्रणमंतःस्वमूर्धातिस्वमुखानिसमीक्षते ॥ २५ ॥ ॥ ७ ॥

सिद्धार्थःसर्षपः ॥ २१ ॥ व्यूहैकादशशोभितः एकादशरुद्रमूर्तिरूपेण ॥ २२ ॥ २३ ॥ नखमंडलेइतिजात्यैकवचनं मंडलेष्वित्यर्थः । विराजन्मणिमंडलेष्वित्यनुरोधात् ॥ २४ ॥ २५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ मतंगमोहस्तीयथाकांचनींस्वर्णमयींवर
रांकक्षांवहद्भिर्मतितथैवाकंकांचनींकक्षांबिभर्तीत्यर्थः इमासंहितायां भुवमंडलमारभ्यशेषलोकांतमीश्वरे नानालोकाःसमाख्यातास्तत्र

स्फुरत्कुंडलमाणिक्यप्रभामंडलभांज्यपि ॥ सुकपोलानिचारूणिगंडस्थलयुमंतिच ॥ २६ ॥ नागराजकु
मार्योपिचार्वंगविलसत्त्विषः ॥ विशदैर्विपुलैस्तद्वद्धवलैःसुभगैस्तथा ॥ २७ ॥ रुचिरैर्भुजदंडैश्चशोभमाना
इतस्ततः ॥ चंदनागरुकाश्मीरपंकलेपेनभूषिताः ॥ २८ ॥ तदभिमर्षसंजातकामवेशसमायुताः॥ललितास्मि
तसंयुक्ताःसव्रीडंलोकयंतिच ॥ २९ ॥ अनुरागमदोन्मत्तविघूर्णारुणलोचनं ॥ करुणावलोकनेत्रंचआशासा
नास्तथाशिषः ॥ ३० ॥ सोनंतोभगवान्देवोनंतसत्वोमहाशयः ॥ अनंतगुणवार्द्धिश्चआदिदेवोमहाद्युतिः ॥
३१ ॥ संहृतामर्षरोषादिवेगोलोकशुभायच ॥ आस्तेमहासत्वनिधिःसर्वदेवप्रपूजितः ॥ ३२ ॥ ध्यायमा
नःसुरैःसिद्धैरसुरैश्चोरगैस्तथा ॥ विद्याधरैश्चगंधर्वैर्मुनिसंघैश्चनित्यशः ॥ ३३ ॥ अनारतमदोन्मत्तलोकवि
व्हललोचनः ॥ वाक्यामृतेनविबुधान्स्वपार्षदगणानपि ॥ ३४ ॥ आप्यायमानःसविभुर्वैजयंतींस्रजंदधत्
॥ अम्लानाभिनवैःस्वच्छैस्तुलसीदलसंचयैः॥३५॥माद्यन्मधुकरव्रातघोषश्रीसंयुतःसदा ॥ नीलवासादेवदे
वएककुंडलभूषितः॥३६॥हलस्यककुदिन्यस्तसुपीवरभुजोव्ययः॥माहेंद्रःकांचनीयद्वद्वरत्रांचमतंगमः॥३७
उदारलीलोदेवेशोवर्णितःसात्वतर्षभैः ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेऽष्टमस्कंधेविंशोध्यायः ॥ २० ॥

तल्लोकवासिनः नानारत्नमयींमूर्तिंनानाधातुमयींतथा स्थापयित्वापूजयंतिनानास्वच्छोपचारकैः कैलासेचैववैकुंठेब्रह्मलोकेतथैवच नवरत्न
मयींमूर्तिंभगवत्याःनिरंतरं शिवद्रुहिणवैकुंठाःपूजयंतिविधानतः नानावर्षेषुवर्षाधिपतयश्चतथैवच नकश्चित्त्रिषुलोकेषुलोकएवंविधःक्वचि ॥३४॥
त् यत्रदेव्याःपदार्चनंनयतस्याःस्मृतिःपरेति ॥ ३७ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेऽष्टमस्कंधेविंशोध्यायः ॥ २० ॥ ॥ श्री ॥

अष्टाविंशतिभिःश्लोकैःशेषस्तुतिपुरःसरं ॥ नरकाणांस्वरूपंचयथावदभिवर्ण्यते॥१॥तस्येति तस्यअनंतस्य ॥१॥ उत्पत्तीति अस्यजगतउ
त्पत्त्यादिहेतवोगुणायस्य यस्येक्षयाकल्पाःसमर्थाःस्वस्वकार्येआसन् यस्यतुरूपंध्रुवमनंतमकृतमनादि तत्रहेतुः यदेकमेवसन्आत्मन्यात्मनि
नानाकार्यप्रपंचमधात् तस्यब्रह्मस्वरूपस्यवर्त्मतत्त्वंजनःकथमुहवेदनवेदैवेत्यर्थः ॥ २ ॥ तर्हिकथमसौमुमुक्षुभिःसेव्यतेतत्राह मूर्तिमिति य

नारायणउवाच ॥ तस्यानुभावंभगवान्ब्रह्मपुत्रःसनातनः ॥ सभायांब्रह्मदेवस्यगायमानउपासते ॥ १ ॥
उत्पत्तिस्थितिलयहेतवोस्यकल्पाःसत्वाद्याःप्रकृतिगुणायदीक्षयासन् ॥ यद्रूपंध्रुवमकृतंयदेकमात्मन्नाना
धात्कथमुहवेदतस्यवर्त्म ॥ २ ॥ मूर्तिंनःपुरुकृपयाबभारसत्वंसंशुद्धंसदसदिदंविभातियत्र ॥ यल्लीलांमृ
गपतिराददेनवद्यामादातुंस्वजनमनांस्युदारवीर्यः ॥ ३ ॥ यन्नामश्रुतमनुकीर्तयेदकस्मादार्तोवायदिषतितः
प्रलंभनाद्वा ॥ हंत्यंहःसपदिनृणामशेषमन्यंकंशेषाद्भगवतआश्रयेन्मुमुक्षुः ॥ ४ ॥ मूर्द्धन्यर्पितमणुव
त्सहस्रमूर्ध्नोभूगोलंसगिरिसरित्समुद्रसत्वं ॥ आनंत्यादनमितविक्रमस्यभूम्नःकोवीर्याण्यधिगणयेत्सह
स्रजिव्हः ॥ ५ ॥ एवंप्रभावोभगवाननंतोदुरंतवीर्योरुगुणानुभावः ॥ मूलेरसायाःस्थितआत्मतंत्रोयो
लीलयाक्ष्मांस्थितयेबिभर्ति ॥ ६ ॥ एताह्येवेहनृभिर्गतयोमुनिसत्तम ॥ गंतव्याबहुशोयद्वद्यथाकर्म
विनिर्मिताः ॥ ७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

त्रेदंसदसद्विभातिसनोस्माकंभक्तानांपुरुकृपयाबहुकृपयासंशुद्धंसत्वंमूर्तिंबभार स्वजनानांमनांस्यादातुंवशीकर्तुंयस्यलीलांमृगपतिःसिंहः
आददेअशिक्षयत् यतउदाराणिवीर्याणियस्यतस्मादन्यंमुमुक्षुःकमाश्रयेदित्युक्तेरणान्वयः ॥ ३ ॥ प्रलंभनाद्वापरिहासात् ॥ ४ ॥ सत्वा
निप्राणिनः सहस्रजिव्होपिकोगणयत् ॥ ५ ॥ ६ ॥ एतावत्यएवेहकामान्कामयमानैर्नृभिरुपगंतव्यायतयइत्यन्वयः ॥ ७ ॥

यथोपदेशंयथाशास्त्रंकामान्कामयमानकैःकामयमानैरित्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ कर्मणांसर्वप्राणिकर्मणांसमानत्वेवैषम्यनैर्घृण्यराहितेनमायाशबलब्रह्मणाकथमेतस्यवैचित्र्यंकृतमितियथातथंतन्नोब्रूहीत्यन्वयः ॥ १० ॥ कर्मणांसमानत्वमेवनास्तिकर्मकर्तृणांत्रिगुणमायाशक्तिसंबद्धत्वात् तयामायाशक्त्यापूर्वपूर्वकर्मवशाद्यथायथासात्विकादिकर्मसुप्रेर्यंतेतथातथाकरोति तदनुरूपफलोपभोगायचलोकभोगफलवैचित्र्यंकृत

यथोपदेशंचकामान्सदाकामयमानकैः ॥ एतावतीर्हिराजेंद्रमनुष्यमृगपक्षिषु ॥ ८ ॥ विपाकगतयःप्रोक्ता धर्मस्यवशगास्तथा ॥ उच्चावचाविसदृशायथाप्रश्नंनिबोधत ॥ ९ ॥ नारदउवाच ॥ वैचित्र्यमेतल्लोकस्यकथंभगवताकृतं ॥ समानत्वेकर्मणांचतन्नोब्रूहियथातथं ॥ १० ॥ नारायणउवाच ॥ कर्तुःश्रद्धावशादेवगतयोपिपृथग्विधाः ॥ त्रिगुणत्वात्सदातासांफलंविसदृशंत्विह ॥ ११ ॥ सात्विक्याश्रद्धयाकर्तुःसुखित्वंजायतेसदा ॥ दुःखित्वंचतथाकर्तुःराजस्याश्रद्धयाभवेत् ॥ १२ ॥ दुःखित्वंचैवमूढत्वंतामस्याश्रद्धयोदितं ॥ तारतम्यात्तुश्रद्धानांफलवैचित्र्यमीरितं ॥ १३ ॥ अनाद्यविद्याविहितकर्मणांपरिणामजाः ॥ सहस्रशःप्रवृत्तास्तुगतयोद्विजपुंगव ॥ १४ ॥ तद्भेदान्वर्णयिष्यामिप्राचुर्येणद्विजोत्तम ॥ त्रिजगत्याअंतरालेदक्षिणस्यांदिशीहवै ॥ १५ ॥ भूमेरधस्तादुपरित्वतलस्यचनारद ॥ अग्निष्वात्ताःपितृगणावर्ततेपितरश्चह ॥ १६ ॥ वसंतियस्यांस्वीयानांगोत्राणांपरमाशिषः ॥ सत्याःसमाधिनाशीघ्रंत्वाशासानाःपरेणवै ॥ १७ ॥ पितृराजोपिभगवान् संपरेतेषुजंतुषु ॥ विषयंप्रापितेष्वेषुस्वकीयैःपुरुषैरिह ॥ १८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

मित्याह कर्तुःश्रद्धावशादेवेति तासांश्रद्धानांत्रिगुणत्वात्सात्विकादिभेदेनगुणत्रयात्मकत्वाद्विसदृशमसमानंफलमित्यर्थः ॥ ११ ॥ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ तस्मान्मायाशक्तिशबलब्रह्मरूपभगवत्याएवाराधनंकर्तव्यमितिगूढोभिसंधिः ॥ १५ ॥ १६ ॥ ॥ १७ ॥ विषयंयमलोकरूपंदेशं ॥ १८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

दमधारकोदंडधारकोविदधातिदंडमितिशेषः॥१९।२०।२१।२२।२३॥वज्रकंटकशाल्मलीत्येकोनरकः॥२४।२५।२६।२७।२८॥

सगणोभगवत्प्रोक्ताज्ञापरोदमधारकः ॥ यथाकर्मयथादोषंविदधातिविचारदृक् ॥ १९ ॥ स्वानूगणान्धर्म
तत्वज्ञान्सर्वानाज्ञाप्रवर्तकान् ॥ सदाप्रेरयतिप्राज्ञोयथादेशनियोजितान् ॥ २० ॥ नरकानेकविंशत्यासंख्य
यावर्णयंतिहि ॥ अष्टाविंशमितान्केचित्ताननुक्रमतोब्रुवे ॥ २१ ॥ तामिस्रअंधतामिस्रोरौरवोपितृतीयकः ॥
महारौरवनामाचकुंभीपाकोपरोमतः ॥ २२ ॥ कालसूत्रंतथाचासिपत्रारण्यमुदाहृतं ॥ सूकरस्यमुखंचांधकू
पोथकृमिभोजनः ॥ २३ ॥ संदंशस्तप्तमूर्तिश्चवज्रकंटकएवच ॥ शाल्मलीचाथदेवर्षेनाम्नावैतरणीतथा ॥
२४ ॥ पूयोदःप्राणरोधश्चतथाविशसनंमतं ॥ लालाभक्षःसारमेयादनमुक्तमतःपरं ॥ २५ ॥ अवीचिरप्य
पःपानंक्षारकर्दमएवच ॥ रक्षोगणाख्यसंभोजःशूलप्रोतोप्यतःपरं ॥ २६ ॥ दंदशूकोवटारोधोपर्यावर्तनकः
परं ॥ शूचीमुखमितिप्रोक्ताअष्टाविंशतिनारकाः ॥ २७ ॥ इत्येतेनारकानामयातनाभूमयःपराः ॥ कर्मभिश्चापि
भूतानांगम्याःपद्मजसंभव ॥ २८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेम० अष्टमस्कंधेएकाविंशोध्यायः ॥ २१ ॥ नारदउ०
कर्मभेदाःकतिविधाःसनातनमुनेमम ॥ श्रोतव्याःसर्वथैवैतेयातनाप्राप्तिभूमयः ॥ १ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥
येवैपरस्यवित्तानिदारापत्यानिचैवहि ॥ हरतेसहिदुष्टात्माममानुचरगोचरः ॥ २ ॥ कालपाशेनसंबद्धोया
म्यैरतिभयानकैः ॥ तामिस्रनामनरकेपात्यतेयातनास्पदे ॥ ३ ॥ ताडनंदंडनंचैवसंतर्जनमतःपरं ॥ या
म्याःकुर्वंतिपाशाढ्याःकश्मलंयातिचैवहि ॥ ४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

इतिश्रीदेवीभागवततिलकेऽष्टमस्कंधेएकविंशोध्यायः ॥ २१ ॥ द्विपंचाशत्सर्वथैवयातनाकारकाणिच ॥ पातकानिसमासेनप्रोच्यंतेसंग्रहे
णतु ॥ १ ॥ कर्मभेदायातनाप्राप्तिभूमयोयातनाकारकाः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

यःपतिमिति यांस्त्रियंगच्छतितस्याःपतिंवंचयित्वेत्यर्थः उपभुंक्तेसेवतेइत्यर्थः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ एतन्ममाहमिति एतदहमितिम माहमितिभूतद्रोहेणेत्यर्थः ॥ ८ ॥ यत्कुटुंबार्थमेवंकरोतितदेतदत्रैवविहायस्वाशुभेनकर्मणाइहरौरवेपतेदित्यर्थः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥

मूर्च्छामायातिविवशोनारकींपद्मभूसुत ॥ यःपतिंवंचयित्वातुदारादीनुपभुंजति ॥ ५ ॥ अंधतामिस्त्रनरकेपा त्यतेयमकिंकरैः ॥ पात्यमानोयत्रजंतुर्वेदनापरवान्भवेत् ॥ ६ ॥ नष्टदृष्टिर्नष्टमतिर्भवत्येवविलंबतः ॥ वनस्प तिर्भज्यमानमूलोयद्वद्भवेदिह ॥ ७ ॥ तस्मादंध्यंधतामिस्त्रनाम्नाप्रोक्तःपुरातनैः ॥ एतन्ममाहमितियोभूत द्रोहेणकेवलं ॥ ८ ॥ पुष्णातिप्रत्यहंस्वीयकुटुंबंकार्यलंपटः ॥ एतद्विहायचात्रैवस्वाशुभेनपतेदिह ॥ ९ ॥ रौ रवेनामनरकेसर्वसत्वभयावहे ॥ इहलोकेऽमुनायेतुहिंसिताजंतवःपुरा ॥ १० ॥ तएवरुरवोभूत्वापरत्रपीडयं तितं ॥ तस्माद्रौरवमित्याहुःपुराणज्ञामनीषिणः ॥ ११ ॥ रुरुःसर्पादतिक्रूरोजंतुरुक्तःपुरातनैः ॥ एवंमहारौ रवाख्योनरकोयत्रपूरुषः ॥ १२ ॥ यातनांप्राप्यमाणोहियःपरंदेहसंभवः ॥ क्रव्यादानामरुरवस्तंक्रव्येघात यंतिच ॥ १३ ॥ यउग्रःपुरुषःक्रूरःपशुपक्षिगणानपि ॥ उपरंधयतेमूढोयाम्यास्तंरंधयंतिच ॥ १४ ॥ कुंभी पाकेतप्ततैलेउपर्यपिचनारद ॥ यावंतिपशुरोमाणितावद्वर्षसहस्रकं ॥ १५ ॥ पितृविप्रब्राह्मणध्रुक्कालसूत्रे सनारके ॥ अग्न्यर्काभ्यांतप्यमानेनारकीविनिवेशितः ॥ १६ ॥ क्षुत्पिपासादह्यमानोंतःशरीरस्तथाबहिः ॥ आस्तेशेतेचेष्टतेचावतिष्ठतिचधावति ॥ १७ ॥ निजवेदपथाद्योवैपाखंडंचोपयातिच ॥ अनापद्यपिदेवर्षेतंपा पंपुरुषंभटाः ॥ १८ ॥ असिपत्रवनंनामनरकंवेशयंतिच ॥ कशयाप्रहरंत्येवनारकीतद्गतस्तदा ॥ १९ ॥

॥ १२ ॥ क्रव्येमांसेघातयंति ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ पाखंडमिति तदुक्तंपुराणांतरे यानिरूपाणिजगृहेइंद्रोह यजिहीर्षया ॥ तानिपापस्यखंडानिलिंगंखंडमिहोच्यतेइति ॥ १ ॥ पाशब्देनतुवेदार्थः पाखंडास्तस्यखंडकाइतिच ॥ १८ ॥ १९ ॥

धारभिरार्षप्रयोगोधाराभिरित्यर्थः ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ । २३ ॥ २४ ॥ विविक्तपरिपीडितइति ईट्टक्रेणोपकल्पितारक्तपानादि लक्षणावृत्तिर्येषांमत्कुणादीनां नविविक्ताविज्ञातापरव्यथायैरविवेकिभिस्तेषां द्वितीयाषष्ठ्यर्थे ब्राह्मणादिभावेनविधिनिषेधपूर्वकमुपकल्पितावृ

इतस्ततोधावमानउतालमतिवेगितः ॥ असिपत्रैश्छिद्यमानउभयत्रचधारभिः ॥ २० ॥ संछिद्यमानःसर्वांगोहाहतोस्मीतिमूर्च्छितः ॥ वेदनांपरमांप्राप्तःपतत्येवपदेपदे ॥ २१ ॥ स्वधर्मानुगतंभुंक्तेपाखंडफलमल्पधीः ॥ योराजाराजपुरुषोदंडयेद्वैत्वधर्मतः ॥ २२ ॥ द्विजेशरीरदंडंचपापीयान्नारकीचसः ॥ नरकेसूकरमुखेपात्यतेयमकिंकरैः ॥ २३ ॥ विनिष्पिष्यवयवकोबलवद्भिस्तथेक्षुवत् ॥ आर्तस्वरेणस्वनयन्मूर्छितःकश्मलंगतः ॥ २४ ॥ सपीड्यमानोबहुधावेदनांयात्यतीवहि ॥ विविक्तपरिपीडोयोप्यविविक्तपरव्यथां ॥ २५ ॥ ईश्वरांकितवृत्तीनांव्यथामाचरतेस्वयं ॥ सचांधकूपेपततितदभिद्रोहयंत्रिते ॥ २६ ॥ तत्रासौजंतुभिःक्रूरैःपशुभिर्मृगपक्षिभिः ॥ सरीसृपैश्चमशकैर्यूकामत्कुणजातिभिः ॥ २७ ॥ मक्षिकाभिश्चतमासिदंदशूकैश्चपीड्यते ॥ परिक्रामतिचैवात्रकुशरीरेचजंतुवत् ॥ २८ ॥ यस्तुसंविहितःपंचयज्ञैःकाकैश्चसंस्तुतः ॥ अश्नातिचासंविभज्ययत्किंचिदुपपद्यते ॥ २९ ॥ सपापपुरुषःक्रूरैर्याम्यैश्चकृमिभोजने ॥ नरकाधमकेदुष्टकर्मणापरिपात्यते ॥ ३० ॥ लक्षयोजनविस्तीर्णेकृमिकुंडेभयंकरे ॥ कृमिरूपंसमासाद्यभक्ष्यमाणश्चतैःस्वयं ॥ ३१ ॥

त्तिर्यस्य विविक्ताविज्ञातापरव्यथायेनविवेकिनासयदितादृशानांव्यथामाचरतेसोंधकूपेपततीत्यन्वयः ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ अत्रास्मिंल्लोके ॥ २८ ॥ यस्त्विति यत्किंचिद्धनान्नादिकमुपपद्यतेप्राप्तंभवतितत्संविहितैःशास्त्रेणविहितैःपंचमहायज्ञैर्देवताभ्योऽसंविभज्यनदत्वाअश्नातियःपुरुषः कथंभूतः काकैःसंस्तुतःसमत्वेनवर्णितइत्यन्वयः ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

अप्रत्तमसंविभक्तमतिथिभ्योप्रहुतंचाश्नातीतिस अप्रत्ताप्रहुतादोयोभवतिसपातमाप्नोतीत्यर्थः ॥३२॥३३॥ निष्कुषंतित्वचांछिंदंति॥३४॥ ति

अप्रत्ताप्रहुतादोयःपातमाप्नोतितत्रवै ॥ यस्तुतेयेनचवलाद्धिरण्यंरत्नमेवच ॥ ३२ ॥ ब्राह्मणस्यापिहरातिअ
न्यस्यापिचकस्यचित् ॥ अनापदिचदेवर्षेतममुत्रयमानुगाः ॥ ३३ ॥ अयस्मयैरग्निपिंडैःसदंशैर्निष्कुषंति
च ॥ योगम्यांयोषितंगच्छेदगम्यंपुरुषंचया ॥३४॥ तावमुत्रापिकशयाताडयंतोयमानुगाः ॥ तिग्मयालोहम
य्याचसूर्म्याप्यालिंगयंतितं ॥३५॥ तांचापियोषितंसूर्म्यालिंगयंतियमानुगाः ॥ यस्तुसर्वाभिगमनःपुरुषःपा
पसंचयी ॥३६॥ निरयेमुत्रतंयाम्याःशाल्मलींरोपयंतिते ॥ वज्रकंटकसंयुक्तांशाल्मलींतामयस्मयीं॥३७॥
राजन्याराजपुरुषायेवापाषंडवर्तिनः ॥ धर्मसेतुंविभिंदंतितेपरेत्यगतानराः॥ ३८ ॥ वैतरण्यांपतंत्येवभिन्न
मर्यादपातकाः॥ नद्यांनिरयदुर्गस्यपरिखायांचनारद॥३९॥ यादोगणैःसमंतात्तुभक्ष्यमाणाइतस्ततः ॥ नात्म
नाविमुंजंत्येवनासुभिश्चापिनारद॥४०॥ स्वीयेनकर्मपाकेनोपतपंतिचसर्वतः ॥ विण्मूत्रपूयरक्तैश्चकेशास्थि
नखमांसकैः॥४१॥ मेदोवसासंयुतायांनद्यामुपपतंतिते॥वृषलीपतयोयेचनष्टशौचागतत्रपाः ॥४२ ॥आचा
रनियमैस्त्यक्ताःपशुचर्यापरायणाः ॥ तेत्रानुकष्टगतयोविण्मूत्रश्लेष्मरक्तकैः ॥ ४३ ॥ श्लेष्ममलसमापूर्णे
निपतंतिदुराग्रहाः॥ तदेवखादयंत्येतान्यमानुचरवर्गकाः ॥ ४४ ॥ येश्वानगर्दभादीनांपतयोवैद्विजादयः॥ मृ
गयारसिकानित्यमतीर्थेमृगघातकाः ॥४५ ॥ परेतास्तान्यमभटालक्ष्मीभूतान्नराधमान् ॥ इषुभिश्चविभिंदंति
तांस्तान्दुर्नयमागतान्॥४६॥ येदंभादंभयज्ञेषुपशून्घ्नंतिनराधमाः ॥ तानमुष्मिन्यमभटानरकेवैशसेतदा॥४७॥

सूर्म्याःसूर्म्यांप्रतिमया ॥३५॥ सूर्म्यांपुरुषप्रतिमयातत्तया सर्वाभिगमनःपश्वादुपसंगतः ॥३६॥३७॥३८॥३९॥ आत्मदेहेनविमुंचंतिवियो
गंप्राप्नुवंति असुभिःप्राणैरोद्रमाना ऊर्ध्वोच्छ्वासवंतइत्यर्थः ॥४०॥४१॥४२॥ पशुचर्यास्वेच्छाचारः ॥४३॥४४॥४५॥४६॥ ४७॥

॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ सप्तशत्येति विंशत्याधिकसप्तशतसंख्याः सारमेयाइत्यन्वयः ॥ ५२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेतिलके अष्टमस्कंधेद्वाविंशोध्यायः ॥२२॥ एकत्रिंशन्महापापैः शिष्टास्तुनरकाभिधाः ॥ वर्णनंक्रियतेतेषांवैराग्यंकथ्यतेयतः ॥१॥ येनराइति ॥१॥

निपात्यपीडयंत्येवकशाघातैर्दुरासदैः ॥ योभार्यांचसवर्णांवैद्विजोमदनमोहितः ॥ ४८ ॥ रेतःपाययतेमूढो मुत्रतंयमकिंकराः ॥ रेतःकुंडेपातयंतिरेतःसंपाययंतिच ॥ ४९ ॥ येदस्यवोग्निदाश्चैवगरदाःसार्थघातकाः ॥ ग्रामान्सार्थान्विलुंपंतिराजानोराजपूरुषाः ॥ ५० ॥ तान्परेतान्यमभटानयंतिश्वानकादनं ॥ विंशत्यधिकसंख्याताःसारमेयामहाद्भुताः ॥ ५१ ॥ सप्तशत्यासमाख्याताःरभसंखादयंतिते ॥ सारमेयादनंनामनरकंदारुणंमुने ॥५२॥ अतःपरंप्रवक्ष्यामिअवीचिप्रमुखान्मुने ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेऽष्टमस्कंधेद्वाविंशोध्यायः॥२२॥ श्रीनारायणउ० ॥ येनराःसर्वदासाक्ष्येअनृतंभाषयंतिच॥दानेविनिमयेर्थस्यदेवर्षेपापबुद्धयः ॥ १ ॥ तेप्रेत्यामुत्रनरकेअवीच्याख्येतिदारुणे ॥ योजनानांशतोच्छ्रायाद्गिरिमूर्ध्नःपतंतिहि ॥ २ ॥ अनाकाशेधःशिरसस्तदवीचीतिनामके ॥ यत्रस्थलंदृश्यतेचजलवद्वीचिसंयुतं ॥ ३ ॥ अवीचिमत्ततस्तत्रातिलशश्छिन्नविग्रहः ॥ म्रियतेनैवदेवर्षेपुनरेवावरोप्यते ॥४॥ योवाद्विजोवाराजन्योवैश्योवाब्रह्मसंभव ॥ सोमपीथस्तत्कलत्रंसुरांवापिबतीवहि ॥ ५ ॥ प्रमादतस्तुतेषांवैनिरयेपरिपातनं ॥ कुर्वंतियमदूतास्तेपानंकार्ष्णायसोमुने ॥ ६ ॥ वन्हिनाद्रवमाणस्यानितरांब्रह्मसंभव ॥ संभावनेनस्वस्यैवयोऽधमोपिनराधमः ॥ ७ ॥

॥ २ ॥ अनाकाशेनिरवकाशेनिरालंबेइत्यर्थः ॥ ३ ॥ वीचिस्तरंगस्तद्वीचिमत् नवीचिमदवीचिमत् ततोहेतोस्तत्स्थलमवीचिमदवीचिसंज्ञकमित्यर्थः ॥ ४ ॥ अन्योविवाव्रतस्थःसन्राजन्योवावैश्योवासोमपीथःकृतसोमपानइत्यर्थः ॥ ५ ॥ ६ ॥ वन्हिनाद्रवमाणस्यकार्ष्णायसोलोहस्यसंबंधकारमतीविशेषः संभावनेनात्मसंभावनयेत्यर्थः ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ८ ॥ यातनाश्नुते अत्र विभक्तिलोप आर्षः ॥ ९ ॥ यजंति अन्यदेवं भैरवादीन् नरमेधेन नरपशुना ॥ १० ॥ ११ ॥१२ ॥ वैश्रंभक
विश्वासोपायैः विश्रंभय्य विश्वासं कारयित्वा ॥१३ ॥ क्रीडनोल्कारकान् क्रीडासाधनीभूतान् विद्यमानान् घातयंति विश्वासघातिन इत्यर्थः ॥१४॥
॥ १५ ॥ आत्मशमलमात्मना कृतं पापं उद्वेजयंति कठोरभाषणादिभिर्भयं ददाति उल्बणवृत्तयः क्रूरस्वभावाः ॥१६॥ यथा सर्पादिकाः

विद्याजन्मतपोवर्णाश्रमाचारवतो नरान् ॥ वरीयसोपि न बहुमन्यते पुरुषाधमः ॥ ८ ॥ स नीयते यमभटैः क्षारकर्दमनामके ॥ निरये वाक्शिरा घोरां दुरंतयातनाश्नुते ॥ ९ ॥ ये वै नरा यजंत्यन्यं नरमेधेन मोहिताः ॥ स्त्रियोपि वा नरपशुं खादंत्यत्र महामुने ॥१०॥ पशवो निहितास्ते तु यमसद्मनि संगताः ॥ शौनिका इव ते सर्वे विदार्यासितधारया ॥११॥ असृक्पिबंति नृत्यंति गायंति बहुधा मुने ॥ यथेह मांसभोक्तारः पुरुषादा दुरासदाः ॥१२॥ अनागसोपि ये रण्ये ग्रामे वा ब्रह्मपुत्रक ॥ वैश्रंभकैरुपसृतान्विश्रंभय्य जिजीविषून् ॥ १३ ॥ शूलसूत्रादिषु प्रोतान्क्रीडनोल्कारकानिवा ॥ पातयंति च ते प्रेत्य शूलप्रोते पतंति ह ॥ १४ ॥ शूलादिषु प्रोतदेहाः क्षुत्तृड्भ्यां चातिपीडिताः ॥ तिग्मतुंडैः कंकवकैरितश्चेतश्च ताडिताः ॥ १५ ॥ पीडिता आत्मशवलं बहुधा संस्मरंति हि ॥ ये भूतानुद्वेजयंति नरा उल्बणवृत्तयः ॥ १६ ॥ यथा सर्पादिकास्तेपि नरके निपतंति हि ॥ दंदशूकाभिधाने च वत्रोत्तिष्ठंति सर्वतः ॥ १७ ॥ पंचाननाः सप्तमुखा ग्रसंति नरकागतान् ॥ यथा बिलेशया विप्र क्रूरबुद्धिसमन्विताः ॥ १८ ॥ येऽवटेषु कुसूलादिगुहादिषु निरुंधते ॥ तानमुत्रोद्यतकराः कीनाशपरिसेवकाः ॥ १९ ॥ तेष्वेवोपाविशित्वा च सगरेण च वान्हिना ॥ धूमेन चा निरुंधंति पापकर्मरतान्नरान् ॥ २० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

क्रूरा उद्वेजयंति तथा ॥१७ ॥ पंचाननाः सप्तमुखाः सर्पाः बिलेशया मूषकान् यथा ग्रसंति तथा ॥१८॥ अवटेषु अंधकूपेषु कुसूलादिषु निः
प्रकाशगृहादिषु गुहादिषु चांधकारयुक्तासु निरुंधते बीवान् रोधयंति ॥१९॥ तेष्वेव स्थानेषु उपाविशित्वा स्थापयित्वा सगरेण सविषेण ॥२०

॥२१॥२२॥आढ्याभिमतिर्धनगर्वितः अहंकृत्यातिगर्वितः ॥२३॥तिर्यक्प्रेक्षणंयस्यअभिविशंकीगुर्वादिरपिधनंचोरयिष्यतीतिविशंकमा नः अर्थस्यधनस्यायतिःप्राप्तिर्व्ययश्च तत्स्वरूपयातद्विषयया ॥२४॥शुष्यमाणंहृदयंवक्त्रंचयस्य ग्रहवद्ब्रह्मपिशाचवदर्थरक्षतेयः ॥२५॥ वित्तग्रहंवित्तरक्षकंब्रह्मराक्षसंतंपुरुषंयाम्यकायमसंबंधिनःकिंकरावायकाइवपरिवयंतिसूत्रप्रोतान्कुर्वंति॥ २६॥२७॥२८॥२९॥ तत्र

योतिथीन्समयप्राप्तान्दिधक्षुरिवचक्षुषा ॥ पापेनेहालोकयेत्स्वयंगृहपतिर्द्विजः ॥ २१ ॥ तस्यापिपापदृष्टे र्हिनिरयेयमकिंकराः ॥ अक्षिणीवज्रतुंडायेकंकाःकाकवटादयः ॥ २२ ॥ गृध्राःक्रूरतराश्चापिप्रसह्योत्पाटयं तिहि ॥ यआढ्याभिमतिर्यातिअहंकृत्यातिगर्वितः ॥२३॥ तिर्यक्प्रेक्षणएवात्राभिविशंकीनराधमः ॥ चिंतया र्थस्यसर्वत्रायतिव्ययस्वरूपया ॥ २४ ॥ शुष्यद्धृदयवक्त्रश्चानिर्वृतिंनैवगच्छति ॥ ग्रहवद्रक्षतेचार्थंसप्रेतोय मकिंकरैः ॥ २५ ॥ सूचिमुख्येचनरकेपात्यतेनिजकर्मणा ॥ वित्तग्रहंचपुरुषंवायकाइवयाम्यकाः ॥ २६ ॥ किंकराःसर्वतोंगेषुसूत्रैःपरिवयंतिहि ॥ एतेबहुविधावित्तनरकाःपापकर्मणां ॥ २७ ॥ नराणांशतशःसंतिया तनास्थानभूमयः ॥ सहस्रशोपिदेवर्षेउक्तानुक्तास्तथापिहि॥ २८ ॥ विशंतिनरकानेतान्यातनाबहुलान्मुने॥ तथाधर्मपराश्चापिलोकान्यांतिसुखोद्गतान् ॥ २९ ॥ स्वधर्मोबहुधागीतोयथातत्त्वमहामुने ॥ देवीपूजनरू पोहिदेव्याराधनलक्षणः ॥ ३० ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

यद्यपिउत्तमलोकप्रापकोपिधर्मोबहुधाविगीतःकथितस्तथापिसर्वधर्मेषुश्रीभगवतीचरणसपर्याधर्मएवमुख्यइत्याह स्वधर्मइति यथातत्त्वबहुधा विगीतोष्टमस्कंधेप्रथमाध्यायेजंबूद्वीपाधीश्वरीमीनाक्ष्यरुणामाहात्म्यप्रसंगेनचध्यानपूजादिलक्षणःकथितःसएवदेवीपूजनरूपोदेव्याराधनल क्षणोमुख्योधर्मइत्यर्थः तत्रदेवीपूजनरूपेत्यनेनस्थूलमूर्तेर्ग्रहणंदेव्याराधनलक्षणइत्यनेनविराट्स्वरूपभगवत्यादेवीपदेनग्रहणमितिविवेकः ३०॥

कुतः स्वधर्मोमुख्यइतिचेत्तत्राह येनेति नरकंनैवभजेत् किंचसादेवीति एकैकगुणोपाधिब्रह्मविष्णुरुद्रापेक्षयासाम्यावस्थमायोपाधिकब्रह्मरूपिण्याभगवत्याः स्वतंत्रत्वात्सर्वोत्कृष्टत्वाच्चसैवदेवीभवपाथोधेर्भवसमुद्रादुद्धर्त्रीतितत्पूजनरूपोधर्मएवमुख्यइत्यर्थः ब्रह्मविष्णुरुद्रास्तुतत्प्रेरिता एवफलंप्रयच्छंतिनस्वातंत्र्येण, तस्मात्सैवदेवीपूज्येतिभावः तथाचश्रुतिः अहमेवस्वयमिदंवदामिजुष्टंदेवेभिरुतमानुषेभिः यंकामयेतंतमुग्रंकृणोमितंब्रह्माणंतमृषिंतंसुमेधामिति ॥ ३१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेअष्टमस्कंधेत्रयोविंशोध्यायः ॥२३ ॥ एकोनसततिश्लोकैर्देव्याराध

येनानुष्ठितमात्रेणनरोननरकंव्रजेत् ॥ सादेवीभवपाथोधेरुद्धर्त्रीपूजितानृणां ॥ ३१ ॥ इतिश्रीदेवीभागव
तेमहापुराणेऽष्टमस्कंधेत्रयोविंशोध्यायः ॥ २३ ॥ श्रीनारदउवाच ॥ धर्मश्चकीदृशस्तातदेव्याराधनलक्षणः
॥ कथमराधितादेवीसाददातिपरंपदं ॥ १ ॥ आराधनाविधिःकोवाकथमाराधिताकदा ॥ केनसादुर्गनरकाद्दु
र्गात्राणप्रदाभवेत् ॥ २ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ देवर्षेशृणुचित्तैकाग्र्येणमेविदुषांवर ॥ यथाप्रसीदतेदेवीध
र्माराधनतःस्वयं ॥३॥ स्वधर्मोयादृशःप्रोक्तस्तंचमेशृणुनारद ॥ अनादाविहसंसारेदेवीसंपूजितास्वयं॥४॥
परिपालयतेघोरसंकटादिषुसामुने ॥ सादेवीपूज्यतेलोकैर्यथावत्तद्विधिंशृणु ॥ ५ ॥ ॥ छ ॥

नमुच्यते॥नानाविधोपचारैश्चभुक्तिमुक्तिप्रदायकं॥१॥प्रथमतोनारदेनवेदशास्त्रप्रतिपाद्यंजगतस्तत्वंपृष्टंतत्रनारायणेनमायाशक्तिशबलब्रह्मादिकंश्रीभगवतीरूपमेवसर्ववेदसर्वशास्त्रसारभूतंजगतस्तत्त्वंप्रतिपाद्यतस्यध्यानोपयोगिस्वरूपंविराडात्मकंप्रतिपादितं तदनंतरंचतस्यादेव्याराधनमेवसर्वधर्मेषुवरिष्ठोधर्मः सचभोगमोक्षदायकइत्युक्तं तच्छ्रुत्वातदाराधनविधेर्विशेषतोजिज्ञासुर्नारदःपृच्छति धर्मश्चेति ॥१ ॥ कथमाराधितेतिस्थानप्रश्नाभिप्रायेणोच्यते कदेतिकालप्रश्नः केनेतिस्तोत्रप्रश्नः ॥ २ ॥ ३ ॥ प्राणिमात्रस्यनान्यःस्वधर्मःकिंतुश्रीदेव्याराधनलक्षणएवातएवत्रवर्णत्रयस्यश्रीगायत्र्युपासनमेवनित्यत्वेनविहितं नान्यदेवतोपासनंतथेत्यभिप्रायेणाह स्वधर्मोयादृशइति ॥ ४ ॥ संकटादिषुसंसारसंकटादिषु ॥ ५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तत्रांश्च्रदशतिथिषुपूजनमाह आज्येनआज्यनैवेद्येन तच्चाज्यंगोघृतं गोघृतेनचपूजयेदित्यरुणाचलमाहात्म्येकथनात् तत्रषोडशोपचा
रेषुमुख्योपचारस्तुनैवेद्यएवतस्यग्रहणेनषोडशोपचाराअप्याक्षिप्तावेदितव्याः ब्राह्मणायघृतदानंसदाक्षिणंकार्यं ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

प्रतिपत्तिथिमासाद्यदेवीमाज्येनपूजयेत् ॥ घृतंदद्याद्ब्राह्मणायरोगहीनोभवेत्सदा ॥ ६ ॥ द्वितीयायांशर्करया पूजयेज्जगदंबिकां ॥ शर्करांप्रददेद्विप्रेदीर्घायुर्जायतेनरः ॥ ७ ॥ तृतीयादिवसेदेव्यैदुग्धंपूजनकर्मणि ॥ क्षीरंदत्वाद्विजाग्र्यायसर्वदुःखातिगोभवेत् ॥ ८ ॥ चतुर्थ्यांपूजनेपूपादेयादेव्यैद्विजायच ॥ अपूपाएवदातव्यानविघ्नैरभिभूयते ॥ ९ ॥ पंचम्यांकदलीजातंफलंदेव्यैनिवेदयेत् ॥ तदेवब्राह्मणेदेयंमेधावान्पुरुषोभवेत् ॥ ॥ १० ॥ षष्ठीतिथौमधुप्रोक्तंदेवीपूजनकर्मणि ॥ ब्राह्मणायचदातव्यंमधुकांतिर्यतोभवेत् ॥ ११ ॥ सप्तम्यांगुडनैवेद्यंदेव्यैदत्वाद्विजायच ॥ गुडंदत्वाशोकहीनोजायतेद्विजसत्तम ॥ १२ ॥ नारीकेलमथाष्टम्यांदेव्यैनैवेद्यमर्पयेत् ॥ ब्राह्मणायप्रदातव्यंतापहीनोभवेन्नरः ॥ १३ ॥ नवम्यांलाजमंबायैचार्पयित्वाद्विजायच ॥ दत्वासुखाधिकोभूयादिहलोकेपरत्रच ॥ १४ ॥ दशम्यामर्पयित्वातुदेव्यैकृष्णतिलान्मुने ॥ ब्राह्मणायप्रदत्वातुयमलोकाद्भयंनहि ॥ १५ ॥ एकादश्यांदधितथादेव्यैचार्पयतेतुयः ॥ ददातिब्राह्मणायैतद्देवीप्रियतमोभवेत् ॥ १६ ॥ द्वादश्यांपृथुकान्देव्यैदत्वाचार्याययोददेत् ॥ तानेवचसुरश्रेष्ठसदेवीप्रियतांव्रजेत् ॥ १७ ॥ त्रयोदश्यांचदुर्गायैचणकान्प्रददातिच ॥ तानेवदत्वाविप्रायप्रजासंततिवान्भवेत् ॥ १८ ॥ चतुर्दश्यांचदेवर्षेदेव्यैसक्तून्प्रयच्छति ॥ तानेवदद्याद्विप्रायशिवस्यदयितोभवेत् ॥ १९ ॥ पायसंपूर्णिमातिथ्यामपर्णायैप्रयच्छति ॥ ददातिचाद्विजाढ्यायापितॄनुद्धरतेखिलान् ॥ २० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ १० ॥ मधुकांतिः सुंदरकांतिः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

अमावास्यायांतुपरिशेषात्पूर्णिमायांनैवेद्यएवस्यात्‌ः हवनमिति नित्यहोमेयःपूजापटलेउक्तः सइत्यर्थः ॥ २१ ॥ वारपूजनमाह रविवारे इति अत्रवारतिथिकरणयोगादीनांपूजात्वेकैवनैवेद्याएवतुपृथक्‌देयाः ॥ २२ ॥ गुरुवासरेशर्करारक्तादेयासैवसिताशर्कराशुक्रवारे ॥ २३ ॥ एतेषांद्रव्याणामपिनित्यहोमःकर्तव्यः ॥ २४ ॥ किलाटकंदुग्धमलयीतिभाषया दधिकूर्चीलोकेदधिमलयीतिप्रसिद्धा केचित्तुशर्करायुक्तंमथितंदधिदधिकूर्चीशब्देनोच्यतेइत्याहुः तथाचकोशः कूर्चिकाक्षीरविकृतिःस्याद्रसालातुमार्जिकेति फेणिकामहा

तत्तिथौहवनंप्रोक्तंदेवीप्रीत्यैमहामुने ॥ तत्ततिथ्युक्तवस्तूनामशेषारिष्टनाशनं ॥ २१ ॥ रविवारेपायसंचनैवेद्यंपरिकीर्तितं ॥ सोमवारेपयःप्रोक्तंभौमेचकदलीफलं ॥ २२ ॥ बुधवारेचसंप्रोक्तंनवनीतंनवंद्विज ॥ गुरुवारेशर्करांचसितांभार्गववासरे ॥ २३ ॥ शनिवारेघृतंगव्यंनैवेद्यंपरिकीर्तितं ॥ सप्तविंशतिनक्षत्रनैवेद्यंश्रूयतांमुने ॥ २४ ॥ घृतंतिलंशर्करांचदधिदुग्धंकिलाटकं ॥ दधिकूर्चीमोदकंचफेणिकांघृतमंडकं ॥ २५ ॥ कंसारंवटपत्रंचघृतपूरमतःपरं ॥ वटकंकोकरसकंपूरणंमधुसूरणं ॥ २६ ॥ गुडंपृथुकद्राक्षेचखर्जूरंचैवराजकं ॥ अपूपंनवनीतंचमुद्गंमोदकएवच ॥ २७ ॥ मातुलिंगमितिप्रोक्तंभनैवेद्यंचनारद ॥ विष्कंभादिषुयोगेषुप्रवक्ष्यामिनिवेदनं ॥ २८ ॥ पदार्थानांकृतेष्वेषुप्रीणातिजगदंबिका ॥ गुडंमधुघृतंदुग्धंदधितक्रंत्वपूपकं २९॥

राष्ट्रभाषायांतारफेणीतिप्रसिद्धा घृतमंडकंशकरवाराइतिप्रसिद्धं ॥ २५ ॥ कंसारमिति गोधूमपिष्टगुडनिर्मितंगुर्जरभाषायांप्रसिद्धं महाराष्ट्रभाषायांसांजाइति वटपत्रंपापडइतिप्रसिद्धं घृतपूरंघीवरइतिप्रसिद्धं वटकंप्रसिद्धं कोकरसकं कोकश्चक्रेवृकेज्येष्ठयांखर्जूरीद्रुमदुर्दरेइतिमेदिनीकोशात्खर्जूररसइत्यर्थः पूरणंचणकपिष्टगुडनिर्मितंमहाराष्ट्रभाषायांप्रसिद्धं मधुमाक्षिकं सूरणंप्रसिद्धं तच्चघृतपक्वंशाकेरामिश्रितंग्राह्यं अन्यत्सर्वंप्रसिद्धं ॥ २६ ॥ २७ ॥ भनैवेद्यंनक्षत्रनैवेद्यमित्यर्थः ॥ २८ ॥ कृतेषुदत्तेष्वित्यर्थः ॥ २९ ॥ ॥ ७॥ ॥४०॥

॥ ३० ॥ ३१ ॥ जंभफलं जंभदैत्यविशेषेस्यादितेर्जंबीरभक्षयोरितिमेदिनीकोशाज्जंभफलशब्देनजंबीरफलं ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ कं
सारादयःपूर्वमुक्ताएव ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ मधूकवृक्षमिति मधूकवृक्षेवक्ष्यमाणतत्तन्मासनामभिर्मंगलावैष्णवीमायेत्यादिभिःश्रीदेवीमावा

नवनीतंकर्कटीचकूष्मांडंचापिमोदकं ॥ पनसंकदलंजंबूफलमाम्रफलंतिलं ॥ ३० ॥ नारंगंदाडिमंचैवबदरीफलमेवच ॥ धात्रीफलंपायसंचपृथुकंचणकंतथा ॥ ३१ ॥ नारिकेलंजंभफलंकसेरुंसूरणंतथा ॥ एतानिक्रमशोविप्रनैवेद्यानिशुभानिच ॥ ३२ ॥ विष्कंभादिषुयोगेषुनिर्णीतानिमनीषिभिः ॥ अथनैवेद्यमाख्यास्येकरणानांपृथङ्मुने॥३३॥ कंसारंमंडकंफेणीमोदकंवटपत्रकं ॥ लड्डुकंघृतपूरंचतिलंदधिघृतंमधु॥३४॥करणानामिदंप्रोक्तंदेवीनैवेद्यमदरात् ॥ अथान्यत्संप्रवक्ष्यामिदेवीप्रीतिकरंपरं ॥ ३५ ॥ विधानंनारदमुनेशृणुतत्सर्वमादृतः ॥ चैत्रेशुद्धतृतीयायांनरोमधूकवृक्षकं ॥३६॥ पूजयेत्पंचखाद्यंचनैवेद्यमुपकल्पयेत् ॥ एवंद्वादशमासेषुतृतीयातिथिषुक्रमात् ॥ ३७ ॥ शुक्लपक्षेविधानेननैवेद्यमभिदध्महे ॥ वैशाखमासेनैवेद्यंगुडयुक्तंचनारद ॥ ३८ ॥ ज्येष्ठमासेमधुप्रोक्तंदेवीप्रीत्यर्थमेवतु ॥ आषाढेनवनीतंचमधूकस्यनिवेदनं ॥ ३९ ॥ श्रावणेदधिनैवेद्यंभाद्रमासेचशर्करा ॥ आश्विनेपायसंप्रोक्तंकार्तिकेपयउत्तमं ॥ ४० ॥ मार्गेफेण्युत्तमाप्रोक्तापौषेचदधिकूर्चिका ॥ माघेमासिचनैवेद्यंघृतंगव्यंसमाहरेत् ॥ ४१ ॥ नारिकेलंचनैवेद्यंफाल्गुनेपरिकीर्तितं॥एवंद्वादशनैवेद्यैर्मासेचक्रमतोर्चयेत् ॥ ४२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ह्यपूजयेदित्यर्थः मधूकवृक्षोमधुद्रुमः भाषायांमहुवाइतिप्रसिद्धः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ मासभेदेननैवेद्यभेदमाह वैशाखमासइति ॥ ३८ ॥
॥ ३९ ॥ ४० ॥ मार्गेमार्गशीर्षे फेणीपूर्वोक्ता दधिकूर्चिकापूर्वोक्ता ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

दे.भा.अ. द्वादशमासेषुभगवत्याद्वादशनामान्याह मंगलेति मतंगीमातंगी ॥ ४३ ॥ नामपदैरिति एकैकमासेक्रमेणैकैकनाम्ना ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ॥ ४६ ॥ प्रजायाविश्वस्योत्पत्तिर्यस्याःसकाशात्साप्रजोत्पत्तिः ॥ ४७ ॥ मार्तंडसहचारिणीसूर्यमंडलवर्तिनी ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥

मंगलावैष्णवीमायाकालरात्रिर्दुरत्यया ॥ महामायामतंगीचकालीकमलवासिनी ॥ ४३ ॥ शिवासहस्रचरणासर्वमंगलरूपिणी ॥ एभिर्नामपदैर्देवींमधूकेपरिपूजयेत् ॥ ४४ ॥ ततस्तुवीतदेवेशींमधूकस्थांमहेश्वरीं ॥ सर्वकामसमृध्यर्थंव्रतपूर्णत्वसिद्धये ॥४५ ॥ नमःपुष्करनेत्रायैजगद्धात्र्यैनमोस्तुते ॥ माहेश्वर्यैमहादेव्यैमहामंगलमूर्तये ॥४६ ॥ परमापापहंत्रीचपरमार्गप्रदायिनी ॥ परमेश्वरीप्रजोत्पत्तिःपरब्रह्मस्वरूपिणी ॥ ४७ ॥ मददात्रीमदोन्मत्तामानगम्यामहोन्नता ॥ मनस्विनीमुनिध्येयामार्तंडसहचारिणी ॥४८ ॥ जयलोकेश्वरिप्राज्ञेप्रलयांबुदसन्निभे ॥ महामोहविनाशार्थंपूजितासिसुरासुरैः ॥ ४९ ॥यमलोकाभावकर्त्रीयमपूज्यायमाग्रजा ॥ यमनिग्रहरूपाचयजनीयेनमोनमः ॥ ५० ॥ समस्वभावासर्वेशीसर्वसंगविवर्जिता ॥ संगनाशकरीकाम्यरूपाकारुण्यविग्रहा॥५१ ॥ कंकालक्रूराकामाक्षीमीनाक्षीमर्मभेदिनी ॥ माधुर्यरूपशीलाचमधुरस्वरपूजिता ॥५२॥ महामंत्रवतीमंत्रगम्यामंत्रप्रियंकरी ॥ मनुष्यमानसगमामन्मथारिप्रियंकरी ॥५३॥

॥ ५१ ॥ मधुरस्वरःप्रणवस्तेनपूजिता ॥ ५२ ॥ महामंत्रोमायाबीजादिरूपस्तद्वतीवाच्यवाचकतासंबंधेन मंत्रेणैवगम्याप्राप्यामंत्रजपेन प्रसन्नैवप्राप्यतेयतः मंत्रएकांतविचारोनिदिध्यासनरूपःसप्रियंकरोयस्याः एतादृशीसर्वोत्कृष्टापिपामरमनुष्यमानसेनगम्यतेप्राप्यतेसामन्यमानसममाएतादृश्यतिकरुणावतीत्यर्थः ॥ ५३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

अश्वत्थेत्यादिनामधूकवृक्षपूजावत् अश्वत्थादिवृक्षेष्वपिपूजनमस्तीतिसूचितं ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ वेदसंपन्नोभवेदि

अश्वत्थवटनिंबाम्रकपित्थबदरीगते॥ पनसार्ककरीरादिक्षीरवृक्षस्वरूपिणि ॥ ५४ ॥ दुग्धवल्लीनिवासार्हेद यनीयेदयाधिके ॥ दाक्षिण्यकरुणारूपेजयसर्वज्ञवल्लभे ॥ ५५ ॥ एवंस्तवेनदेवेशींपूजनांतेस्तुवीततां ॥ व्र तस्यसकलंपुण्यंलभतेसर्वदानरः ॥ ५६ ॥ नित्यंयःपठतेस्तोत्रंदेवीप्रीतिकरंनरः ॥ आधिव्याधिभयंनास्ति रिपुभीतिर्नतस्यहि ॥ ५७ ॥ अर्थार्थीचार्थमाप्नोतिधर्मार्थीधर्ममाप्नुयात् ॥ कामानवाप्नुयात्कामीमोक्षार्थीमोक्ष माप्नुयात्॥५८॥ब्राह्मणोवेदसंपन्नोविजयीक्षत्रियोभवेत्॥ वैश्यश्चधनधान्याढ्योभवेच्छूद्रःसुखादिकः ॥५९॥ स्तोत्रमेतच्छ्राद्धकालेयःपठेत्प्रयतोनरः ॥ पितॄणामक्षयातृप्तिर्जायतेकल्पवर्तिनी ॥६०॥ एवमाराधनंदेव्याः समुक्तंसुरपूजितं ॥ यःकरोतिनरोभक्त्यासदेवीलोकभाग्भवेत्॥६१॥ देवीपूजनतोविप्रसर्वेकामाभवंतिहि ॥ सर्वपापहतिःशुद्धामतिरंतेप्रजायते ॥ ६२॥ यत्रतत्रभवेत्पूज्योमान्योमानधनेषुच ॥ जायतेजगदंबायाःप्र सादेनविरंचिज ॥ ६३ ॥ नरकाणांन्नतस्यास्तिभयंस्वप्नेपिकुत्रचित् ॥ महामायाप्रसादेनपुत्रपौत्रादिवर्ध नः ॥ ६४ ॥ देवीभक्तोभवत्येवनात्रकार्याविचारणा ॥ इत्येवंतेसमाख्यातंनरकोद्धारलक्षणं ॥ ६५ ॥ पूजनं हिमहादेव्याःसर्वमंगलकारकं ॥ मधूकपूजनंतद्वन्मासानांक्रमतोमुने ॥ ६६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

त्यर्थः ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ तद्वच्चैत्रवत् ॥ ६६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

[illegible] पंचकवदन्यदपि [illegible]
[illegible] प्रथमंपंचकंसतंत्रमूलदेवीतएवोक्तमिदं द्वितीयंपंचकंतुविष्णुशरीरस्थितायाः श्रीभ[illegible]
[illegible]मिति ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ अत्राष्टमस्कंधारंभेमन्वादिभिः कथंपूज्यतेइत्येकः प्रश्नः कृतः केषुस्थानेषुकेनरूपेणपूज्यतेइति
द्वितीयः प्रश्नः [illegible]स्तृतीयः, विराट्स्वरूपस्ययथावद्वर्णनंकुर्विंतिचतुर्थः प्रश्नः तत्रव्यासेननारदनारायणयोः संवादमिषेणच

सर्वसमाचरेद्यस्तुपूजनंमधूकाव्हयं ॥ नतस्यरोगबाधादिभयमुद्भवतेनघ ॥ ६७ ॥ अथान्यदपिवक्ष्यामि
प्रकृतेः पंचकंपरं ॥ नाम्नारूपेणचोत्पत्त्याजगदानंददायकं ॥६८॥ साख्यानंचसमाहात्म्यंप्रकृतेः पंचकंमुने ॥
कुतूहलकरंचैवशृणुमुक्तिविधायकं ॥ ६९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेष्टादशसाहस्र्यांसंहितायांवैयासि
क्यांसमाराधनविधानेअष्टमस्कंधेदेवीपूजननिरूपणंनामचतुर्विंशोध्यायः ॥ २४ ॥ ॥ छ ॥ छ ॥

[illegible]त्तरंदत्तं द्वितीयप्रश्नस्यापितत्संवादमिषेणकिंचिदुत्तरंदत्तं नवमस्कंधेनतुसर्वमुत्तरंदास्यतिदशमस्कंधेनतुप्रथमप्रश्नस्योत्तरंदा
[illegible] ॥ श्रीमच्छैवकुलोत्पन्नोरंगनाथात्मजः सुधीः ॥ श्रीलक्ष्मीगर्भसंभूतोनीलकंठोभिधानतः ॥ १ ॥ देवीभागवतस्यास्यव्याख्या
[illegible] ॥ [illegible]तिलकाख्यांमहत्तरां ॥ २ ॥ अष्टमस्कंधएतस्याः समाप्तोभूच्छुभार्थदः ॥ [illegible]
[illegible] ॥ ३ ॥ [illegible]तिलकेअष्टमस्कंधेचतुर्विंशोध्यायः ॥ २४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ इतिश्रीमद्देवीभागवतअष्टमस्कंधःसमाप्तः ॥

॥ अथश्रीमद्देवीभागवतनवमस्कंधप्रारंभः ॥

श्रीगणेशायनमः ॥ श्रीदेव्यैनमः ॥ काश्मीरबिंदुभालांकरुणाशृंगारसारसीमांतां ॥ सीमंतबद्धचंद्रामुन्निद्रांभोरुहाननांवंदे ॥ १ ॥ स्कंधेस्मिन्नवमेपंचप्रकृतीनांप्रपंचनं ॥तत्प्रसंगेनचान्यासांक्रियतेविस्तरेणच ॥ १ ॥ आर्धाधिकाष्टपंचाशत्संयुतैःशतपद्यकैः ॥संक्षेपेणचशक्तीनांवर्णनंतत्रवदुच्यते ॥ २ ॥ ननुसर्वोऽप्ययंनवमस्कंधोऽध्यायतोग्रंथानुपूर्वीतश्चब्रह्मवैवर्तांतर्गतप्रकृतिखंडेनसमानएव क्वचित्क्वचिद्भेदोपिप्रायशः कथंजातइतिचेत्सत्यं किंतावदत्राश्चर्यैकारणंकुत्रचिदेतादृशंसमानानुपूर्वीकत्वेनदृष्टमितिचेत्तदसत् शिवरहस्योक्तप्रदोषपूजाध्यायस्यब्रह्मोत्तरखंडस्थप्रदोषपूजाध्यायेनसमानानुपूर्वीकत्वदर्शनात् तथानारदपुराणीयमंत्रखंडस्थवचनानांतंत्रराजस्थवचनैःसमानत्वात् तथातंत्रेषुबहुषुतंत्रांतरस्थपटलानांसमानानामुपलंभात् तथावेदेपिरुद्राध्यायस्यशतशाखासुसमानत्वात् पुरुषसूक्तादिसूक्तानांचशाखांतरेषुसमानानुपूर्वीकत्वस्यस्पष्टमुपलभ्यमानत्वात् तथाचयथासर्वत्रसमानानुपूर्वीकत्वमन्यत्रदृष्टंतथादेवीभागवतेऽपिनवमस्कंधस्यप्रकृतिखंडसमानानुपू

श्रीगणेशायनमः ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ गणेशजननीदुर्गाराधालक्ष्मीःसरस्वती ॥
सावित्रीचसृष्टिविधौप्रकृतिःपंचधास्मृता ॥ १ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

र्वीकत्वमस्तुकिमाश्चर्यं ननुतथाप्यत्रपूर्वापरविरोधःस्पष्टएव तथाहि पूर्वत्रतृतीयस्कंधेब्रह्मविष्णुरुद्राणांसाम्यावस्थमायोपाधिकब्रह्मणोभगवतीपदवाच्यादुत्पत्तिरभिहिता तथागौरीलक्ष्मीसरस्वतीनांचभगवतीसकाशादेवोत्पत्तिरुक्ताभगवत्यैवताःशक्तयस्तेभ्योदत्ताइत्युक्तं नवमस्कंधेतुगोपालसुंदरीरूपश्रीकृष्णमूर्तेर्ब्रह्मादीनामुत्पत्तिस्तथागौर्यादीनामुत्पत्तिस्ताश्चशक्तयोब्रह्मादिभ्योदत्ताः श्रीकृष्णेनैवेत्यादिकमुक्तमन्यच्चक्वचिदस्मिन्स्कंधेपूर्वविरुद्धमेवोक्तं तथाचपूर्वापरविरोधःस्पष्टएवेतिचेन्न भिन्नवक्तृकत्वात् पूर्वग्रंथस्यवक्ताव्यासोनवमस्कंधस्यवक्तानारायणइतिभिन्नवक्तृकत्वात्कल्पभेदेनोभयमप्युपपद्यते यथापुराणेषुक्वचिच्छिवाद्ब्रह्मविष्ण्वोरुत्पत्तिः क्वचित्ब्रह्मणःसकाशाच्छिवविष्ण्वोःक्वचिद्गणेशादेतेषांत्रयाणांतथासूर्यादेतेषांत्रयाणांकल्पभेदेनोत्पत्तिरभिहिता तथैवात्रापिकल्पभेदेनउभयार्थस्यापिसंभवात् ननुपुराणभेदेनतत्रभिन्नभिन्नासृष्टिप्रक्रियाअभिहिता अत्रत्वेकस्मिन्नेवपुराणेभिन्नाप्रक्रियाभिहितेतिजनमेजयस्यैकस्यश्रोतुर्व्यामोहःस्यादितिचेन्न महाभारते ॥ १ ॥
शिवमाहात्म्यप्रकरणेशिवस्यब्रह्मविष्णूकारणत्वंविष्णुमाहात्म्यप्रकरणेविष्णोरेवब्रह्मरुद्रौकारणत्वमितिमर्यादायाएकस्मिन्नपिपुराणेदृष्टत्वादे

त्मेवकूर्मपुराणादिषु कल्पभेदेन सृष्टिभेदस्यैकपुराणे एव दृष्टत्वाच्च ननु तथापि श्रोतुर्व्यामोहः कथं न भवतीति चेन्न उभयोर्विरुद्धयोः प्रतिपादने
न सृष्टेर्माद्दूकत्वेन मिथ्यात्वान्मिथ्यापदार्थे श्रुतेः पुराणादीनां च नाग्रह इति श्रोतुर्बोधसंभवात् यथेंद्रजालं कस्मादुत्पन्नमिति विमर्शो न तत्र किंचित्का
रणं मयातिरिक्तं लभ्यते तथात्रापि सृष्टौ मायैव मुख्यं कारणमिति बोधनार्थमेव व्यासेन तथोक्तत्वाच्च यद्येकविधैव सृष्टिस्तस्याश्च कारणमेकविधमे
व प्रतिपाद्येत तदा जगतः सत्यत्वशंकापि स्यात्सा मा भवतु किंत्वनिर्वचनीयमेव जगद्भवतीत्यनिर्वचनीयत्वज्ञानार्थं विविधसृष्टिप्रतिपादनस्य विविधका
रणप्रतिपादनस्यावश्यकत्वाच्च तदुक्तं गौडपादाचार्यैः मृल्लोहविस्फुलिंगाद्यैः सृष्टिर्या चोदितान्यथा उपायः सोवतारायनास्ति भेदः कथंचनेति
व्याख्यातं च भगवद्भिर्भाष्यकारैर्मृल्लोहविस्फुलिंगादिदृष्टांतोपन्यासैः सृष्टिर्या चोदिता प्रकाशितान्यथान्यथा च स सर्वः सृष्टिप्रकारो जीवपरमात्मैक
त्वबुद्ध्यवतारायोपायोऽस्माकं यथा प्राणसंवादे वागाद्यासुरपाप्मवेदाख्यायिका कल्पिता प्राणमुख्यत्वबोधनाय तदप्यसिद्धमिति चेन्न शाखाभेदेन्य
थान्यथा च प्राणादिसंवादश्रवणात् यदि संवादः परमार्थ एवाभूदेकरूप एव संवादः सर्वशाखास्वश्रोष्यद्विरुद्धानेकप्रकारेण नाश्रोष्यत् श्रूयते तु

नारदउवाच ॥ आविर्बभूव सा केन का वा सा ज्ञानिनां वर ॥ किं वा तल्लक्षणं साधो बभूव पंचधा कथं ॥ २ ॥

तस्मान्न तादर्थ्ये संवादश्रुतीनां तथोत्पत्तिवाक्यानि प्रत्येतव्यानीति तत्राष्टमस्कंधांते नारायणेन अथान्यदपि वक्ष्यामि प्रकृतेः पंचकं परमिति प्रतिज्ञातं
प्रकृतिपंचकं निर्दिशति नारायणउवाच गणेशजननीति गणेशजननी दुर्गेत्येका देवता प्रकृतिः पंचधेति गुणत्रयसाम्यावस्थात्मकमायाशबलब्रह्म
रूपाकृतिः प्रकृतिश्च प्रतिज्ञादृष्टांतानुरोधादिति ब्रह्मसूत्रप्रतिपादिता अपरेयमितस्त्वन्यां विद्धि मे प्रकृतिं परां जीवरूपां महाबाहो ययेदं धार्यते जगदि
ति स्मृतिप्रतिपाद्याच्च सैव पंचधा पंचविग्रहरूपेण स्मृता एकस्या भगवत्या मूलप्रकृतेरेवैते दुर्गादयः पंचावतारा इत्यर्थः सृष्टिविधौ सृष्टिविधाने
सृष्टिसमये इत्यर्थः सृष्ट्युपकारार्थमिति वार्थः तथा चैतासां पूजनेऽपि मूलप्रकृतेः श्रीभुवनेश्वर्या एव पूजा जायत इति बोद्धव्यं ॥ १ ॥ प्रकृति
पंचकनामश्रवणमात्रेण संजातहर्षो नारदः पृच्छति नारदउवाच आविर्बभूवेति केन निमित्तेन सा पंचधा आविर्भूता याचाविर्भूता सा का वा जडा वा चे
तना वा जडायां मायायां ब्रह्मणश्च प्रकृतित्वस्य शास्त्रे श्रवणादाशंका युक्तैव यदि जडा यदि वा चेतना किं वा तस्या लक्षणं ज्ञापकं सा च पंचधा कथं के
न प्रकारेण बभूव साक्षादेव पंचावतारा गृहीता उत रूपांतरद्वारेणेति प्रश्नार्थः तदेतत्संशयचतुष्टयं व्याख्यातुमर्हसीत्यर्थः ॥ २ ॥ ॥७॥

सर्वासांचरितंपूजाविधानंगुणईप्सितः ॥ अवतारःकुत्रकस्यास्तन्मेऽव्याख्यातुमर्हसि ॥ ३ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ प्रकृतेर्लक्षणंवत्सकोवावक्तुंक्षमोभवेत् ॥ किंचित्तथापिवक्ष्यामियच्छ्रुतंधर्मवक्त्रतः॥४॥ प्रकृष्टवाचकः प्रश्चकृतिश्चसृष्टिवाचकः ॥ सृष्टौप्रकृष्टायादेवीप्रकृतिःसाप्रकीर्तिता ॥५॥ गुणेसत्वेप्रकृष्टेचप्रशब्दोवर्ततेश्रुतः ॥ मध्यमेरजसिकृश्चतिशब्दस्तमसिस्मृतः ॥ ६ ॥ त्रिगुणात्मस्वरूपायासाचशक्तिसमान्विता ॥ प्रधानासृष्टिकरणेप्रकृतिस्तेनकथ्यते ॥ ७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

[illegible] सर्वासांदुर्गादीनां चरितमवतारचरितंपूजाविधानंपूजाप्रकारः ईप्सितोगुणोयस्यादेवतायाउपासनेयोगुणःफलंभवतिसगुणःकस्माअवतारःकुत्रकस्मिन्कालेकस्मिन्देशेप्रतिष्ठातित्तन्मेव्याख्यातुमर्हसीत्यर्थः ॥ ३ ॥ उत्तरमाह नारायणउवाच प्रकृतेरिति क्षमोभवेत्तस्याअनादित्वात् निर्वचनीयत्वात्सद्भूत्तत्वायमानानांपरिच्छिन्नानामस्माकमल्पपरिच्छिन्नबुद्धेरविषयत्वाच्चतस्यालक्षणंयथावद्वक्तुंकोऽपिसमर्थइत्यर्थः ॥४॥ [illegible]तस्तटस्थलक्षणमाह प्रकृष्टवाचकइति प्रापूरणइतिधातोः पचाद्यचिनिष्पन्नःप्रशब्दःकृतिशब्दस्यव्यापारसामान्यार्थकत्वात्सृष्टिव्यापारार्थकत्वंतथाचप्राप्रकृष्टामुख्याकृतौसृष्टौयासाप्रकृतिरितिव्यधिकरणपदबहुव्रीहिणात्वेतस्यार्थस्यलाभः पृषोदरादित्वात्प्राशब्दस्यन्ह[illegible] स्वत्वंतथाचमुख्यत्वेनसृष्टिकर्त्रीयासाप्रकृतिरित्यर्थः ॥ ५ ॥ स्वरूपलक्षणमाह गुणेसत्वेइति प्रकृष्टेसत्वेगुणेप्रशब्दोवर्तते व्युत्पत्तिस्तुपूर्ववदेव मध्यमेरजसिमध्यमःकृशब्दोवर्ततेमध्यमत्वसादृश्यात् तमसितमोगुणेचरमेचरमार्थतिशब्दोवर्ततेचरमत्वतादित्वसादृश्यादित्यर्थः ॥ ६ ॥ [illegible]विशिष्टार्थमाह त्रिगुणात्मेति निरातिशयावरणविक्षेपादिशक्तिरहितागुणत्रयसाम्यावस्थात्मिकासृष्टिकरणेप्रधानायासाप्रकृति[illegible]इत्यर्थः तथाचप्रसंयुक्तःकृःप्रकृःसत्वेनगुणेनसहितोरजोगुणइत्यर्थः शाकपार्थिवादित्वात्संयुक्तपदलोपः पुनःप्रकृःगुणस्ति[illegible]तमोगुणोगुणत्रयमित्यर्थः तयोगुणेयस्यां[illegible]बहुव्रीहिणागुणत्रयात्मिकेत्यर्थः पृषोदरादित्वात्साधुत्वं ॥ ७॥ ॥ ॥

पुनर्लक्षणांतरमाह प्रथमेवर्ततेइति प्रशब्दव्युत्पत्तिःपूर्ववत् तथाचप्राप्रथमासृष्टेर्यासाप्रकृतिःसृष्टेरादिभूतेत्यर्थः व्यधिकरणबहुव्रीहिः पृषोदरादित्वात्साधुत्वं ॥८॥ एतेनकिंवातल्लक्षणंसाधोइतिप्रश्नस्योत्तरमुक्तं गुणत्रयसाम्यावस्थात्मिकावर्ततइतिलक्षणेनजडावर्ततइत्युक्तं तेनकावासेतिप्रश्नस्योत्तरमुक्तं इतःपरमाविर्बभूवसाकेनबभूवपंचधाकथमित्यस्योत्तरमाह योगेनात्मेति सृष्टिविधौसृष्टिविधाननिमित्तंयो गेनमायाशक्त्यापूर्वोक्तलक्षणयाप्रकृत्यायुक्तआत्मापरत्माद्विधारूपोर्धनारीश्वररूपोबभूवेत्यर्थः तस्मिंदेहेपुरुषभागस्त्रीभागयोर्देहमाह पुमांश्चेति मायाशबलब्रह्मणोभगवतीपदवाच्यादर्धनारीश्वरःकृष्णःसमुत्पन्नइतिवक्ष्यमाणग्रंथादवसेयं॥ ९ ॥ ननुमायाशक्तिर्जडानिर्विकाराप रमात्मापिनीर्विकारइत्यनयोर्विभिन्नयोर्निर्विकारयोगःकथंघटेतेत्याशंक्याह साचब्रह्मस्वरूपाचेति तथावन्हेर्दाहिकाशक्तिर्नवन्हेर्भिन्नातिष्ठति

प्रथमेवर्ततेप्रश्चकृतिश्चसृष्टिवाचकः॥ सृष्टेरादौचयादेवीप्रकृतिःसाप्रकीर्तिता॥ ८ ॥ योगेनात्मासृष्टिवि धौद्विधारूपोबभूवसः॥ पुमांश्चदक्षिणार्धांगोवामार्धाप्रकृतिःस्मृता॥ ९ ॥ साचब्रह्मस्वरूपाचनित्यासाच सनातनी॥ यथात्माचतथाशक्तिर्यथाग्नौदाहिकास्थिता॥ १०॥ ॥ छ॥ ॥ छ॥

किंतुवन्ह्यभेदेनैवतिष्ठति तथेयमपिब्रह्मशक्तिर्नततोभिन्नातिष्ठतिकिंतुब्रह्मस्वरूपाब्रह्माभेदेनैवतिष्ठतीत्यर्थः तथाचनित्यसंबंधत्वादुभयोर्योगःकथं घटेतेतिनशंकनीयंशक्तेःकेवलायाजडत्वान्निर्विकारत्वेपिचैतन्यरूढायास्तस्याःसविकारत्वस्यसर्वश्रुतिष्वभ्युपगमाल्लोहचुंबकवद्दृष्टांतसंभवा च्चमायाशक्तेर्निर्विकारत्वंनसंभावनीयमितिभावः नित्यामोक्षपर्यंतंस्थायिनी सनातनीअनादिरित्यर्थः तेनचानादिसांतेतिबोधितंयस्मा दनयोर्नित्यसंबंधस्तस्मादात्मोपासनायांशक्तेरुपासनाजातैव तथाशक्त्युपासनयाप्यात्मपूजाजातैवेतियथात्मनोमहिमासर्वोत्तरस्तथैवतच्छ क्तेरपीत्याह यथात्माचतथाशक्तिरिति यथावन्हौहोमइववन्हिशक्तौहोमोऽर्थसिद्धोभवति तथावन्हिशक्तौहोमेपिवन्हौहोमोर्थसिद्धइ तिशक्तिशक्तिमतोरीषदपिनर्किचिदभेदकमस्तीतिभावः॥ १०॥ ॥ छ॥ ॥ छ॥

अतएवेति यतः शक्तेः शक्तिमतश्चनभेदोऽतएवयोगींद्रैर्विवेकिभिः स्त्रीपुंभेदइयंस्त्रीअयंपुमानितिभेदोनमन्यते किंतुस्त्रीवापुरुषोवाद्वयमपि मायाविशिष्टंब्रह्मैवास्तीतिमन्यतइत्यर्थः अयंभावः मायाविशिष्टंब्रह्मैवब्रह्मविष्ण्वादिपुरुषरूपेणगौरीलक्ष्म्यादिस्त्रीरूपेणचभासते तथाचो भयोरपिमायाविशिष्टब्रह्मात्मकत्वमविशिष्टमितिनतेषांस्त्रीपुरुषत्वेपितत्वतःकश्चिद्भेदइत्यर्थः एतेनगौरीलक्ष्म्यादिशक्तीनामुपासनायांकेव लमायाशक्तेरेवोपास्यत्वंब्रह्मविष्ण्वाद्युपासनायांतुमायाविशिष्टब्रह्मणउपास्यत्वमितिवदंतःपरास्ताः शक्त्युपासनायामपिशक्तेर्ब्रह्मानतिरेका त्केवलायाउपासनायाअसंभवेनमायाविशिष्टब्रह्मणएवतत्रोपास्यत्वात् तदेवाह सर्वंब्रह्ममयमिति मायाविशिष्टब्रह्ममयमित्यर्थः ब्रह्मन्निति संबोधनं ॥ ११ ॥ केननिमित्तेनपंचधाजातातत्राह स्वेच्छामयेति स्वंप्रकृतिस्तस्यायाइच्छासैवेच्छापरमात्मनोपिभवत्युभयोरभिन्नत्वात् त तःस्वेच्छामयस्यपरमात्मनइच्छया किमात्मिकया श्रीकृष्णस्यसिसृक्षयाकृष्णकर्मकसर्जनेच्छात्मिकया सापराशक्तिःपंचमहाभूतोत्पत्त्य

अतएवहियोगींद्रैःस्त्रीपुंभेदोनमन्यते ॥ सर्वंब्रह्ममयंब्रह्मञ्छश्वत्सदपिनारद ॥ ११ ॥ स्वेच्छामयस्येच्छया चश्रीकृष्णस्यसिसृक्षया ॥ साविर्बभूवसहसामूलप्रकृतिरीश्वरी ॥ १२ ॥ तदाज्ञयापंचविधासृष्टिकर्मविभेदि का ॥ अथभक्तानुरोधाद्वाभक्तानुग्रहविग्रहा ॥ १३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

नंतरंपंचभूतांशानुगृहीत्वाप्रथमंकृष्णरूपेणाविर्बभूवेत्यर्थः नहिपंचभूतोत्पत्तिंविनादेहधारणंसंभवतितस्मात्तदुत्पत्यनंतरमेवकृष्णस्योत्पत्तिःश्री भगवत्याकृतेतिबोध्यं अयंचोत्पन्नःकृष्णगोपालसुंदरीइतिवक्ष्यति ततोनवैष्णवमतप्रवेशइतिबोध्यं॥ १२ ॥ अनंतरंतदाज्ञयापरमात्माज्ञया श्रीकृष्णस्यस्वेनगृहीतावतारस्यशरीरात्पंचविधापंचप्रकारादुर्गादिभेदेनसृष्टिकर्मविभेदिकातत्कर्मणोनानाभेदेनकर्त्रीप्रादुर्बभूवेत्यर्थः श्री कृष्णशरीरेयःस्वकीयांशःस्थितस्तमंशंसृष्ट्युपयोगार्थंपंचधादुर्गादिभेदेनाकरोदितिपिंडितोर्थः तत्रविकल्पमाह अथभक्तानुरोधाद्वेति भ क्तकार्यार्थंवापंचविधाजातेत्यर्थः अन्यथापिस्वाज्ञयैवस्वयंप्रकृतिःपंचधाजातानतुपरमात्माज्ञयातस्यनिर्विकारत्वात्तथापिस्वास्वकीयाज्ञैवपर मात्मनोऽपिभवतिद्वयोरप्येकत्वात्तस्मात्तदाज्ञयेत्युक्तं तत्रपंचविधरूपधारणेस्वेच्छारूपंनिमित्तंभक्तानुग्रहनिमित्तंसृष्ट्युपयोगरूपंनिमित्तंचो क्तंभवति कृष्णावतारद्वारापंचविधाजातेत्यनेनबभूवपंचधाकथमितिप्रश्नस्योत्तरंचोक्तंभवति ॥ १३ ॥ ॥ छ॥

पंचविधावतारमध्येदुर्गावतारमहिमानमह गणेशमातेति कृष्णोगणेशरूपेणजनितस्तस्यमातापूर्णब्रह्मस्वरूपिणी मायाविशिष्टब्रह्मरूपि ण्यादुर्गायाःस्वस्वरूपावरणाभावात्पूर्णत्वं ॥ १४ ॥ १५ ॥ धर्मसत्याधर्मप्रजापालनादिरूपसत्योव्यभिचाररहितोयस्याःसा ॥ १६ तदधिष्ठातृदेवतातच्छब्देनकृष्णस्यअंतःकरणरूपंतेजोगृह्यतेतस्याधिष्ठातृदेवतातदुक्तमुत्तरत्रदेवतातदुक्तद्वितीयाध्याये बुद्ध्यधिष्ठातृदे वीसाकृष्णस्यपरमात्मनइतितत्रापिबुद्धिशब्देनांतःकरणं ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ सर्वशक्तिस्वरूपेति बुद्धेःसर्वशक्तिमत्वात्कृष्ण स्यबुद्धेरधिष्ठात्र्यादुर्गायाःसर्वशक्तिरूपत्वंयुक्तमेव ॥ २० ॥ उक्तःश्रुतौश्रुतगुणइति श्रुतौवेदेयःश्रुतगुणःप्रसिद्धोगुणोऽस्तिदुर्गायाः

गणेशमातादुर्गायाशिवरूपाशिवप्रिया ॥ नारायणीविष्णुमायापूर्णब्रह्मस्वरूपिणी ॥१४॥ ब्रह्मादिदेवैर्मुनि भिर्मनुभिःपूजितास्तुता ॥ सर्वाधिष्ठात्रीदेवीसाशर्वरूपासनातनी ॥१५॥ धर्मसत्यापुण्यकीर्तिर्यशोमंगल दायिनी॥सुखमोक्षहर्षदात्रीशोकार्तिदुःखनाशिनी ॥१६॥शरणागतदीनार्तपरित्राणपरायणा॥तेजःस्वरू पापरमातदधिष्ठातृदेवता॥ १७॥ सर्वशक्तिस्वरूपाचशक्तिरीशस्यसंततं॥ सिद्धेश्वरीसिद्धरूपासिद्धिदा सिद्धिरीश्वरी ॥ १८ ॥ बुद्धिर्निद्राक्षुत्पिपासाछायातंद्रादयास्मृतिः॥ जातिःक्षांतिश्चभ्रांतिश्चशांतिःकांतिश्च चेतना ॥ १९ ॥ तुष्टिःपुष्टिस्तथालक्ष्मीर्धृतिर्मायातथैवच ॥ सर्वशक्तिस्वरूपासाकृष्णस्यपरमात्मनः॥२०॥ उक्तःश्रुतौश्रुतगुणश्चापिस्वल्पोयथागमं ॥ गुणोऽस्त्यनंताऽनंतायाअपरांचनिशामय॥ २१ ॥ शुद्धसत्वस्व रूपायापद्मासापरमात्मनः ॥ सर्वसंपत्स्वरूपासातदधिष्ठातृदेवता॥ २२ ॥ ॥ ७॥

सगुणोयथागममागमाननतिक्रम्यातिस्वल्पोमयोक्तः वेदोक्तागुणाःसर्वेमयानोक्ताइत्यर्थः कुतइतिचेद्दुर्गायाअनंतगुणवत्वस्यवेदेप्रतिपाद नात् तावद्गुणप्रतिपादनेशक्त्यभावादित्याह गुणोऽस्त्यनंतइति गुणइतिजात्यैकवचनं अपरामिति पंचप्रकृत्यवतारमध्येएकोवता रउक्तोद्वितियावतारंनिशामयशृण्वित्यर्थः ॥ २१ ॥ शुद्धसत्वेति याशुद्धसत्वस्वरूपापद्मालक्ष्मीःसापरात्मनोद्वितीयाशक्तिः द्वितीयश क्त्यावताररूपासर्वसंपत्स्वरूपातदधिष्ठातृदेवतापरमेश्वरसंपत्तेरधिष्ठात्रीत्यर्थः इदमप्यग्रेवक्ष्यति ॥ २२ ॥ ॥ ७ ॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ सर्वसस्यात्मिकासर्वधान्यात्मिकेत्यर्थः सर्वशस्यात्मिकेतिपाठेसर्वप्रशस्तपदार्थरूपेत्यर्थः वैकुंठेइति इयंवैकुंठवासिनीत्यर्थः ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ सैवलक्ष्मीःपुण्यवतांधर्मायभवतिपापिनांतुपापायभवतीत्याह पापिनामिति ॥ २८ ॥ अन्यांपंचसुमध्येतृतीयांज्ञानाधिष्ठात्रीतत्त्वज्ञानंपरमात्मनःपरमेश्वरस्यबुद्धिवृत्तिरूपंगृह्यते सरस्वत्याविद्याधिष्ठातृत्वात् ॥ २९ ॥ तदेवाह सर्वविद्या

कांतातिदांताशांताचसुशीलासर्वमंगला लोभमोहकामरोषमदाहंकारवर्जिता ॥ २३ ॥ भक्तानुरक्तापत्युश्चसर्वाद्यश्चपतिव्रता ॥ प्राणतुल्याभगवतःप्रेमपात्रंप्रियंवदा ॥२४॥ सर्वसस्यात्मिकादेवीजीवनोपायरूपिणी ॥ महालक्ष्मीश्चवैकुंठेपतिसेवारतासती ॥ २५ ॥ स्वर्गेचस्वर्गलक्ष्मीश्चराजलक्ष्मीश्चराजसु॥गृहेषुगृहलक्ष्मीश्चमर्त्यानांगृहिणांतथा ॥२६॥ सर्वप्राणिषुद्रव्येषुशोभारूपामनोहरा॥प्रीतिरूपापुण्यवतांप्रभारूपानृपेषुच ॥ २७ ॥ वाणिज्यरूपावणिजांपापिनांकलहांकुरा ॥ दयारूपाचकथितावेदोक्तासर्वसंमता ॥ ॥२८॥ सर्वपूजासर्ववंद्याचान्यांमत्तोनिशामय ॥ वाग्बुद्धिविद्याज्ञानाधिष्ठात्रीचपरमात्मनः ॥२९॥ सर्वविद्यास्वरूपायासाचदेवीसरस्वती ॥ साबुद्धिःकवितामेधाप्रतिभास्मृतिदानृणां ॥ ३० ॥ नानाप्रकारसिद्धांतभेदार्थकलनामता ॥ व्याख्याबोधस्वरूपाचसर्वसंदेहभंजिनी ॥ ३१ ॥ विचारकरिणीग्रंथकारिणीशक्तिरूपिणी ॥ स्वरसंगीतसंधानतालकारणरूपिणी ॥ ३२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

स्वरूपेति कवितापदरचनारूपकविताकारिणीकवितारूपावा मेधाग्रंथधारणसामर्थ्यं प्रतिभाविषयस्फुरणं ॥ ३० ॥ नानाप्रकारायेसिद्धांतभेदास्तेषांयेऽर्थाविषयास्तेषांकलनाआकलनरूपेत्यर्थः ॥ ३१ ॥ स्वराःसप्तस्वराःषड्जादयस्तद्विशिष्टंसंगीतंगायनंतस्यसंधानेनानुसंधानेनयस्तालस्तस्यकारणंतत्प्रतिपादकंशास्त्रंतस्यकारिणी ॥ ३२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

विषयज्ञानरूपवाग्रूपेत्यर्थः प्रतिविम्बेपजीविनीसर्वजीवसंजीविनीत्यर्थः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥

विषयज्ञानवाग्रूपाप्रतिविम्बेपजीविनी ॥ व्याख्यावादकरीशांतावीणापुस्तकधारिणी ॥ ३३ ॥ शुद्धसत्व स्वरूपाचसुशीलाश्रीहरिप्रिया ॥ हिमचंदनकुंदेंदुकुमुदांभोजसन्निभा ॥ ३४ ॥ यजंतीपरमात्मानंश्रीकृष्णंर त्नमालया ॥ तपस्वरूपातपसांफलदात्रीतपस्विनां ॥ ३५ ॥ सिद्धिविद्यास्वरूपाचसर्वसिद्धिप्रदासदा ॥ ययाविनातुविप्रौघोमूकोमृतसमःसदा ॥ ३६ ॥ देवीतृतीयागदिताश्रुत्युक्ताजगदंबिका ॥ यथागमंयथाकिं चिदपरांत्वन्निबोधमे ॥ ३७ ॥ माताचतुर्णांवर्णानांवेदांगानांचछंदसां ॥ संध्यावंदनमंत्राणांतंत्राणांचविच क्षणां ॥ ३८ ॥ द्विजातिजातिरूपाचजपरूपातपस्विनी ॥ ब्रह्मण्यतेजोरूपाचसर्वसंस्काररूपिणी ॥ ३९ ॥ पवित्ररूपासावित्रीगायत्रीब्रह्मणःप्रिया ॥ तीर्थानियस्याःसंस्पर्शंवांछंतिह्यात्मशुद्धये ॥ ४० ॥ शुद्धस्फटि कसंकाशाशुद्धसत्वस्वरूपिणी ॥ परमानंदरूपाचपरमाचसनातनी ॥ ४१ ॥ परब्रह्मस्वरूपाचनिर्वाणप ददायिनी ॥ ब्रह्मतेजोमयीशक्तिस्तदधिष्ठातृदेवता ॥ ४२ ॥ यत्पादरजसापूतंजगत्सर्वंचनारद ॥ देवीच तुर्थीकथितापंचमींवर्णयामिते ॥ ४३ ॥ पंचप्राणाधिदेवीयापंचप्राणस्वरूपिणी ॥ प्राणाधिकप्रियतमासर्वा भ्यःसुंदरीपरा ॥ ४४ ॥ सर्वयुक्ताचसौभाग्यमानिनीगौरवान्विता ॥ वामार्धांगस्वरूपाचगुणेनतेजसास मा ॥ ४५ ॥ परावरासारभूतापरमाद्यासनातनी ॥ परमानंदरूपाचधन्यामान्याचपूजिता ॥ ४६ ॥ रास क्रीडाधिदेवीश्रीकृष्णस्यपरमात्मनः ॥ रासमंडलसंभूतारासमंडलमंडिता ॥ ४७ ॥ ॥ ७१ ॥

॥ ३९ ॥ ब्रह्मणःप्रियेत्यनेनगायत्रीब्रह्मलोकवासिनीत्युक्तं ॥ ४० ॥ ४१ ॥ तदधिष्ठातृदेवताब्रह्मतेजोजीवरूपाश्चिदाभासस्तदधिष्ठात्री त्यर्थः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ पंचप्राणाधिदेवीराधापंचप्राणाधिष्ठात्रीत्यर्थः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ॥ ७१ ॥

गोपीवेषविधायिका गोपिकारूपाणां जनयित्रीत्यर्थः ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ वेदानुसारिध्यानेनवेदोक्तध्यानेनाविज्ञाताध्यातेत्यर्थः ॥ ५० ॥ दृष्टिदृष्टेति ईशैरीश्वरैरपिसुरेंद्रैर्मुनिपुंगवैश्चसादृष्टिदृष्टाचक्षुषादृष्टानभवतीत्यर्थः वन्हिशुद्धांशुकधरावन्हीत्यक्षरमपिनदग्धंभवत्येतादृशंयचं तुविशेषस्यांशुकंवस्त्रंतद्वन्हिशुद्धांशुकमित्युच्यतेतत्परिधानकर्त्रीत्यर्थः ॥ ५१ ॥ पुष्टापूर्णायासर्वश्रीःश्रीकृष्णस्ययेभक्तिदास्येतयोःकरा

रासेश्वरीसुरसिकारासावासनिवासिनी ॥ गोलोकवासिनीदेवीगोपीवेषविधायिका ॥ ४८ ॥ परमाल्हादरूपाचसंतोषहर्षरूपिणी ॥ निर्गुणाचनिराकारानिर्लिप्तात्मस्वरूपिणी ॥ ४९ ॥ निरीहानिरहंकाराभक्तानुग्रहविग्रहा ॥ वेदानुसारध्यानेनविज्ञातासाविचक्षणैः ॥ ५० ॥ दृष्टिदृष्टानसाचेशैःसुरेंद्रैर्मुनिपुंगवैः॥ वन्हिशुद्धांशुकधरानानालंकारभूषिता ॥ ५१ ॥ कोटिचंद्रप्रभापुष्टसर्वश्रीयुक्तविग्रहा ॥ श्रीकृष्णभक्तिदास्यैककराचसर्वसंपदां ॥ ५२ ॥ अवतारेचवाराहेवृषभानुसुताचया ॥ यत्पादपद्मसंस्पर्शपवित्राचवसुंधरा ॥ ५३ ॥ ब्रह्मादिभिरदृष्टायासर्वैर्दृष्टाचभारते ॥ स्त्रीरत्नसारसंभूताकृष्णवक्षस्थलेस्थिता ॥ ५४ ॥ यथांबरेनवघनेलोलासौदामिनीमुने ॥ षष्टिवर्षसहस्राणिप्रतप्तंब्रह्मणापुरा ॥ ५५ ॥ यत्पादपद्मनखरदृष्टयेचात्मशुद्धये ॥ नचदृष्टंचस्वप्नेपिप्रत्यक्षस्यापिकाकथा ॥ ५६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

संपदांचकराकर्त्रीत्यर्थः ॥ ५२ ॥ अवतारेचवाराहेइति वाराहावतारेवाराहकल्पेइत्यर्थः तस्मिन्कल्पेवृषभानुर्व्रजस्थःकश्चनगोपस्तस्यसुताचयाभवतीत्यर्थः ॥ ५३ ॥ याब्रह्मादिभिरप्यदृष्टासासर्वैर्भारतेखंडेवृंदावनेदृष्टेत्यर्थः ॥ ५४ ॥ यथांबरेइति अंबरेविद्यमानोयोनवघनस्तरुणघनोनिबिडघनस्तस्मिन्यासौदामिनीविद्युल्लतातद्वच्छोभतेइत्यर्थः ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ ५ ॥

अयंभावः मूलप्रकृतिस्तावत्सर्वेश्वरीमायाविशिष्टब्रह्मरूपिणीयथासमष्टिव्यष्टींद्रियाणामधिष्ठात्रीर्दैवतादिग्वाताकप्रचेतोश्विवन्हींद्रोपेंद्रमित्ररूपाविनिर्ममे तथैवसमष्टिव्यष्ट्यंतःकरणानामधिष्ठात्रींदुर्गांसमष्टिव्याष्टिसंपत्त्याधिष्ठात्रींलक्ष्मींसमष्टिव्याष्टिबुद्ध्याधिष्ठात्रींज्ञानाधिष्ठात्रींसरस्वतींसमष्टिव्यष्ट्यात्मब्रह्मतेजोरूपजीवाधिष्ठात्रींसावित्रींतथैवपंचप्राणाधिष्ठात्रींराधांचश्रीकृष्णस्वरूपंधृत्वातत्स्वरूपस्थितशक्तितोनिर्ममे आसांचपंचदेवीनांमूलप्रकृत्यवतारत्वात्सर्वव्यापकत्वंमूलप्रकृतिसमानमहिमत्वंचास्तीति मूलप्रकृतेर्मायाविशिष्टब्रह्मरूपिण्याअधिष्ठातृरूपंतुश्रीभुवनेश्वरीतितृतीयस्कंधेउक्तंनविस्मर्तव्यं यद्यपिपदार्थमात्रस्यमूलपदार्थप्रकृतिरूपत्वात् ब्रह्मविष्ण्वादिपुरुषाअपिमूलप्रकृतिरूपास्तदंशाएवतथापिस्त्रीषुप्रसवधर्मित्वरूपस्यविशेषगुणस्याधिकस्यसत्वादतएवस्त्रीलिंगप्रयोगस्यतत्रैवसत्वाच्चस्त्रीष्वेवतदंशव्यवस्थितिरुक्तापरमार्थतस्तुपुरुषाअपिमूलप्रकृत्यंशरूपाएव तदुक्तमाचार्यैःप्रपंचसारेप्रथमपटले पुन्नपुंसकयोस्तुल्याप्यंगनासुविशिष्यतेइति सर्वेदेवीमयंजगदितिच श्रुतिश्चमायां

तेनैवतपसादृष्टाभुविवृंदावनेवने ॥ कथितापंचमीदेवीसाराधाचप्रकीर्तिता ॥ ५७ ॥ अंशरूपाःकलारूपाः कलांशांशांशसंभवाः ॥ प्रकृतेःप्रतिविश्वेषुदेव्यश्चसर्वयोषितः ॥ ५८ ॥ परिपूर्णतमाःपंचविद्यादेव्यःप्रकीर्तिताः ॥ यायाःप्रधानांशरूपावर्णयामिनिशामय ॥ ५९ ॥ प्रधानांशस्वरूपासागंगाभुवनपावनी ॥ विष्णुविग्रहसंभूताद्रवरूपासनातनी ॥ ६० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तुप्रकृतिंविद्यान्मायिनंतुमहेश्वरं तयोर्विभूतिलेशोवैजगदेतच्चराचरमिति ॥ ५७ ॥ ननुकिमेतावत्यएवदेव्योनेत्याह अंशरूपाइति काश्चिद्देवताआभ्योदेवताभ्योअन्याःप्रकृतेरंशभूताअर्धांशभूताबव्ह्यःसंतितथाकाश्चित्कलारूपाअर्धांशार्धांशरूपाःतथाकाश्चित्कलांशरूपाः काश्चित्कलांशांशरूपाःकाश्चित्कलांशांशांशरूपाबव्ह्यःसंतीत्यर्थः ताःक्वसंतीतिचेत्प्रतिविश्वेषुसर्वलोकेषुयादेव्योयाश्चसर्वयोषितस्तद्रूपेणसंतीत्यर्थः ॥ ५८ ॥ तर्हिपंचैवेतिकथमुक्तमितिचेत्पंचदेव्यःप्रकृतेःपूर्णाअवताराःसंतीत्यभिप्रायेणोक्तमित्याह परिपूर्णतमाइतिपंचदेव्योदुर्गादयः तत्रकाश्चिदंशरूपादेवीर्दर्शयति प्रधानांशेति प्रधानंमूलप्रकृतिस्तदंशभूतायायास्तावर्णयामीत्यर्थः ॥ ५९ ॥ प्रधानांशेति अत्रप्रधानशब्देनमूलप्रकृतिस्तदंशभूतागंगेत्यर्थः याप्रधानांशसंभूतासाप्रधानाभिन्नाविष्णुविग्रहसंभूताजातैवेत्यभिप्रायेणाह विष्णुविग्रहेति अनेनचसर्वदेवतानांनकेवलशक्तिरूपत्वंकिंतुशक्तिविशिष्टब्रह्मरूपत्वमितिस्पष्टमेवोक्तमितिबोध्यं ॥ ६० ॥ ॥ छ ॥

॥ ६ ॥ पापिपापेध्मदाहायज्वलदग्निस्वरूपिणी ॥ सुखस्पर्शास्नानपानैर्निर्वाणपददायिनी ॥ ६१ ॥ गोलोकस्था
नप्रस्थानसुखसोपानरूपिणी ॥ पवित्ररूपातीर्थानांसरितांचपरावरा ॥६२॥ शंभुमौलिजटामेरुमुक्तापंक्ति
स्वरूपिणी ॥ तपःसंपादिनीसद्योभारतेषुतपस्विनां ॥ ६३ ॥ चंद्रपद्मक्षीरनिभाशुद्धसत्वस्वरूपिणी ॥ नि
र्मलानिरहंकारासाध्वीनारायणप्रिया ॥ ६४ ॥ प्रधानांशस्वरूपाचतुलसीविष्णुकामिनी ॥ विष्णुभूषणरू
पाचविष्णुपादस्थितासती ॥६५॥ तपःसंकल्पपूजादिसंघसंपादिनीमुने ॥ सारभूताचपुष्पाणांपवित्रापुण्य
दासदा ॥ ६६ ॥ दर्शनस्पर्शनाभ्यांचसद्योनिर्वाणदायिनी ॥ कलौकलुषशुष्केध्मदहनायाग्निरूपिणी
॥ ६७ ॥ यत्पादपद्मसंस्पर्शात्सद्यःपूतावसुंधरा ॥ यत्स्पर्शदर्शनेचैवेच्छंतितीर्थानिशुद्धये ॥ ६८ ॥ययावि
नाचविश्वेषुसर्वकर्मचनिष्फलं ॥ मोक्षदायामुमुक्षूणांकामिनीसर्वकामदा ॥ ६९॥ कल्पवृक्षस्वरूपायाभारते
वृक्षरूपिणी ॥ भारतीनांप्रीणनायजातायापरदेवता ॥ ७० ॥ प्रधानांशस्वरूपायामनसाकश्यपात्मजा ॥
शंकरप्रियशिष्याचमहाज्ञानविशारदा ॥७१॥ नागेश्वरस्यानंतस्यभगिनीनागपूजिता ॥ नागेश्वरीनागमा
तासुंदरीनागवाहिनी ॥७२॥ नागेंद्रगणसंयुक्तानागभूषणभूषिता ॥ नागेंद्रवंदितासिद्धायोगिनीनागशायि
नी ॥७३ ॥ विष्णुरूपाविष्णुभक्ताविष्णुपूजापरायणा ॥ तपःस्वरूपातपसांफलदात्रीतपस्विनी ॥ ७४॥

एवंमयापिस्त्रीमूर्तिरस्तीतिबोध्यं ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७॥ ६८॥ ६९ ॥७० ॥ प्रधानांशसंभूतांमनसादेवींवर्णयाति मनसाकश्यपात्म
जेति शंकरस्यप्रियशिष्यभूतेत्यर्थः शंकरेणोपदेशोमनसादेव्यैदत्तइत्यर्थः अतएवमहाज्ञानविशारदा ॥ ७१॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ॥ ६ ॥

॥ ७५ ॥ ७६ ॥कृष्णांशस्यजरत्कारुमुनेःपत्नीत्यर्थः इयंकथापूर्वमुक्तासर्पसत्रप्रसंगे ॥ ७७ ॥ प्रधानांशसंभूतांदेवसेनांवर्णयति॥७८॥ षष्ठीनाम्नोहेतुमाह षष्ठांशरूपाप्रकृतेरिति देवसेनेति षष्ठीतिचनामद्वयमस्याइत्यर्थः ॥ ७९ ॥ वृद्धरूपानतुतरुणी पूजाद्वादशमासेष्वि ति प्रसूतिकालमारभ्यद्वादशमासपर्यंतंप्रतिमासमित्यर्थः ॥ ८० ॥ अत्राशक्तंप्रत्याह षष्ठदिनेशिशोरिति तत्राप्यसंभवेआह एक

दिव्यंत्रिलक्षवर्षंचतपस्तप्त्वाचयाहरेः ॥ तपस्विनीषुपूज्याचतपस्विषुचभारते ॥ ७५ ॥ सर्वमंत्राधिदेवीच ज्वलंतीब्रह्मतेजसा ॥ ब्रह्मस्वरूपापरमाब्रह्मभावनतत्परा॥७६॥ जरत्कारुमुनेःपत्नीकृष्णांशस्यपतिव्रता ॥ आस्तिकस्यमुनेर्माताप्रवरस्यतपस्विनां ॥ ७७ ॥ प्रधानांशस्वरूपायादेवसेनाचनारद ॥ मातृकासुपूज्यतमासाषष्ठीचप्रकीर्तिता ॥७८॥ पुत्रपौत्रादिदात्रीचधात्रीत्रिजगतांसती ॥ षष्ठांशरूपाप्रकृतेस्तेनषष्ठीप्रकीर्तिता॥७९॥ स्थानेशिशूनांपरमावृद्धरूपाचयोगिनी ॥ पूजाद्वादशमासेषुयस्याविश्वेषुसंततं ॥ ८० ॥ पूजाचसूतिकागारेपुराषष्ठदिनेशिशोः ॥ एकविंशतिमेचैवपूजाकल्याणहेतुकी ॥ ८१ ॥ मुनिभिर्नमिताचैषा नित्यकामाप्यतःपरा॥मातृकाचदयारूपाशश्वद्रक्षणकारिणी॥८२॥ जलेस्थलेचांतरिक्षेशिशूनांसद्मगोचरे॥ प्रधानांशस्वरूपाचदेवीमंगलचंडिका ॥ ८३ ॥ प्रकृतेर्मुखसंभूतासर्वमंगलदासदा ॥ सृष्टौमंगलरूपाचसंहारेकोपरूपिणी ॥८४॥तेनमंगलचंडीसापंडितैःपरिकीर्तिता ॥ प्रतिमंगलवारेषुप्रतिविश्वेषुपूजिता ॥८५॥ पुत्रपौत्रधनैश्वर्ययशोमंगलदायिनी ॥ परितुष्टासर्ववांछाप्रदात्रीसर्वयोषितां ॥ ८६ ॥ ॥ छ ॥

विंशतिमेइति ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ सद्मगोचरेगृहस्थानेप्रधानांशभूतांमंगलचंडिकांवर्णयति प्रधानांशेति ॥ ८३ ॥ प्रकृतेर्मुखसंभूतेति प्रकृतेर्व्यापिकायामुखस्यासंभवेऽपिप्रकृतेःपूर्णावताररभूतायादुर्गायामुखंग्राह्यं मंगलचंडीतिनामनिरुक्तिमाह सृष्टाविति चंडिकोपइत्य स्यचंडीतिरूपं सृष्टिसमयेमंगलत्वादतिशांतरूपत्वात् संहारकालेकोपनत्वात् मंगलचंडीतिनाममंगलाचासौचंडीचमंगलचंडी ॥ ८४॥ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

प्रधानांशसंभूतांकालींवर्णयति कालीति ॥ ८७ ॥ दुर्गाललाटेति यथाब्रह्मणोललाटाद्रुद्रउत्पन्नस्तथादुर्गाललाटात्प्रधानमूलप्रकृत्यंशभूता कालीउत्पन्नेत्यर्थः दुर्गार्धांशेति दुर्गायाःपूर्णावतारत्वात्तस्याअर्धांशत्वोक्तौमूलप्रकृत्याअपिअर्धांशत्वमुक्तमितिबोध्यं दुर्गायागुणेनते जसाचेत्यन्वयः ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ परमायोगरूपिणीपरमासिद्धयोगिनीत्यपिपाठः ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ननुनिश्वासमात्रेणयदिब्रह्मांडसंहर्त्री

रुष्टाक्षणेनसंहर्तुंशक्ताविश्वंमहेश्वरी ॥ प्रधानांशस्वरूपासाकालीकमललोचना ॥ ८७ ॥ दुर्गाललाटसंभूता रणेशुंभनिशुंभयोः ॥ दुर्गार्धांशस्वरूपासागुणेनतेजसासमा ॥ ८८ ॥ कोटिसूर्यसमाजुष्टपुष्टजाज्वलविग्रहा ॥ प्रधानासर्वशक्तीनांबलाबलवतीपरा ॥ ८९ ॥ सर्वसिद्धिप्रदादेवीपरमायोगरूपिणी ॥ कृष्णभक्ताकृष्णतुल्यातेजसाविक्रमैर्गुणैः ॥ ९० ॥ कृष्णभावनयाशश्वत्कृष्णवर्णासनातनी ॥ संहर्तुंसर्वब्रह्मांडंशक्तानिश्वासमात्रतः ॥ ९१ ॥ रणंदैत्यैःसमंतस्याःक्रीडयालोकशिक्षया ॥ धर्मार्थकाममोक्षांश्चदातुंशक्ताचपूजिता ॥ ९२ ॥ ब्रह्मादिभिःस्तूयमानामुनिभिर्मनुभिर्नरैः ॥ प्रधानांशस्वरूपासाप्रकृतेश्चवसुंधरा ॥ ९३ ॥ आधाररूपासर्वेषांसर्वसस्याप्रकीर्तिता ॥ रत्नाकरारत्नगर्भासर्वरत्नाकराश्रया ॥ ९४ ॥ प्रजाभिश्चप्रजेशैश्चपूजितावंदितासदा ॥ सर्वोपजीव्यरूपाचसर्वसंपद्विधायिनी ॥ ९५ ॥ ययाविनाजगत्सर्वंनिराधारंचराचरं ॥ प्रकृतेश्चकलायायास्तानिबोधमुनीश्वर ॥ ९६ ॥ यस्ययस्यचयापत्नीतत्सर्वंवर्णयामिते ॥ स्वाहादेवीवन्हिपत्नीप्रतिविश्वेषुपूजिता ॥ ९७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तदाप्यमरैर्दैत्यैःसहकिमर्थंयुद्धंकृतवतीतिचेत्तत्राह रणमिति लोकशिक्षयेत्यत्रलोकरंजयेत्यपिपाठः लोकरंजनार्थंयुद्धंदैत्यैःसमंकृतवतीत्यर्थः ॥ ९२ ॥ प्रधानांशस्वरूपांवसुंधरांवर्णयति वसुंधरेति ॥ ९३ ॥ सर्वशस्यप्रसूतिकेत्यपिपाठः ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ अथप्रकृतेः कलास्तावाह कलयायाइति ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

दीयतेविमलंज्ञानंक्षीयतेकर्मवासना तेनदीक्षेतिसाप्रोक्तेत्युक्तलक्षणादीक्षापदवाच्यासायज्ञस्यपत्नीत्यर्थः दक्षिणायज्ञपत्नीतिश्रुतेर्दक्षिणादीक्षाचयज्ञपत्नीत्यर्थः यज्ञपुरुषोमूर्तिमानदक्षिणाचमूर्तिमतीतिबोध्यं एवमेवसर्वत्र ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ आदानंप्रतिग्रहः प्रदानंद्रव्यस्यदानं

ययाविनाहविर्दानंनगृहीतुंसुराःक्षमाः ॥ दक्षिणायज्ञपत्नीचदीक्षासर्वत्रपूजिता ॥ ९८ ॥ ययाविनाहिविश्वेषुसर्वकर्महिनिष्फलं ॥ स्वधापितृणांपत्नीचमुनिभिर्मनुभिर्नरैः ॥ ९९ ॥ पूजितापितृदानंहिनिष्फलंचययाविना ॥ स्वस्तिदेवीवायुपत्नीप्रतिविश्वेषुपूजिता ॥ १०० ॥ आदानंचप्रदानंचनिष्फलंचययाविना ॥ पुष्टिर्गणपतेःपत्नीपूजिताजगतीतले ॥ १०१ ॥ ययाविनापरिक्षीणाःपुमांसोयोषितोपिच ॥ अनंतपत्नीतुष्टिश्चपूजितावंदिताभवत् ॥ २ ॥ ययाविनानसंतुष्टाःसर्वलोकाश्चसर्वतः ॥ ईशानपत्नीसंपत्तिःपूजिताचसुरैर्नरैः ॥ ३ ॥ सर्वलोकादरिद्राश्चविश्वेषुचययाविना ॥ धृतिःकपिलपत्नीचसर्वैःसर्वत्रपूजिता ॥ ४ ॥ सर्वलोकाअधैर्याश्चजगत्सुचययाविना ॥ सत्यपत्नीसतीमुक्तैःपूजिताजगतीप्रिया ॥ ५ ॥ ययाविनाभवेल्लोकोबंधुतारहितःसदा ॥ मोहपत्नीदयासाध्वीपूजिताचजगत्प्रिया ॥ ६ ॥ सर्वलोकाश्चसर्वत्रनिष्फलाश्चययाविना ॥ पुण्यपत्नीप्रतिष्ठासापूजितापुण्यदासदा ॥७॥ ययाविनाजगत्सर्वंजीवन्मृतसमंमुने ॥ सुकर्मपत्नीसंसिद्धाकीर्तिर्धन्यैश्चपूजिता ॥८॥ ययाविनाजगत्सर्वंयशोहीनंमृतंयथा ॥ क्रियातूद्योगपत्नीचपूजितासर्वसंमता ॥९॥

उभेअपिस्वस्तीत्युक्तेसफलेभवतइत्यर्थः ॥ १०० ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ यत्रसत्यशक्तिर्नास्तितत्राविश्वासान्मनुष्यःस्नेहंनकरोतीतिबंधुतारहितोभवतीतियुक्तमेव मोहपत्नीतियत्रमोहोस्तितत्रदयायाःसत्वाद्दयामोहपत्नी ॥ ६ ॥ ७ ॥ जीवन्मृतंप्रतिष्ठाभावेजीवतोपिमृतप्रायत्वात् ॥ ८ ॥ उद्योगोयत्नः ॥ ९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

विधिहीनंक्रियाभावेतत्स्वरूपविधेरप्यभावः ॥ १० ॥ विधिनिर्मितंईश्वरनिर्मितंसर्वंजगत्धूतंसमुदायरूपमुच्छिन्नंभवति मिथ्याभाषणाभावेधूतत्वस्याभावात्मिथ्यावक्ताहिधूर्तःयुगभेदेनास्याःस्थितिमाह ॥ ११ ॥ १२ ॥ इयंमिथ्याकपटेनभ्रातृसहिताप्रतिगृहंभ्रमतीत्यर्थः ॥ १३ ॥ ॥ १४ ॥ धर्मपत्नीमूर्तिःसाचकांतिरूपाशोभारूपेत्यर्थः ॥ १५ ॥ शोभांविनापरमात्मापिनिराधारोनिरर्थकोभवतीत्यर्थः ॥ १६ ॥

ययाविनाजगत्सर्वंविधिहीनंचनारद ॥ अधर्मपत्नीमिथ्यासासर्वधूर्तैश्चपूजिता ॥ १० ॥ ययाविनाजगत्सर्वमुच्छिन्नंविधिनिर्मितं ॥ सत्येअदर्शनायाचत्रेतायांसूक्ष्मरूपिणी ॥ ११ ॥ अर्धावयवरूपाचद्वापरेचैवसंवृता ॥ कलौमहाप्रगल्भाचसर्वत्रव्यापिकाबलात् ॥ १२ ॥ कपटेनसमंभ्रात्राभ्रमतेचगृहेगृहे ॥ शांतिर्लज्जाचभार्येद्वेसुशीलस्यचपूजिते ॥ १३ ॥ याभ्यांविनाजगत्सर्वमुन्मत्तमिवनारद ॥ ज्ञानस्यातिस्रोभार्याश्च बुद्धिर्मेधाधृतिस्तथा ॥ १४ ॥ याभिर्विनाजगत्सर्वंमूढंमत्तसमंसदा ॥ मूर्तिश्चधर्मपत्नीसाकांतिरूपामनोहरा ॥ १५ ॥ परमात्माचविश्वौघोनिराधारोययाविना ॥ सर्वत्रशोभारूपाचलक्ष्मीर्मूर्तिमतीसती ॥ १६ ॥ श्रीरूपामूर्तिरूपाचमान्याधन्यातिपूजिता ॥ कालाग्नीरुद्रपत्नीचनिद्रासासिद्धयोगिनी ॥ १७ ॥ सर्वलोकासमच्छन्नाययायोगेनरात्रिषु ॥ कालस्यतिस्रोभार्याश्चसंध्यारात्रिदिनानिच ॥ १८ ॥ याभिर्विनाविधाताचसंख्यांकर्तुंनशक्यते ॥ क्षुत्पिपासेलोभभार्येधन्येमान्येचपूजिते ॥ १९ ॥ याभ्यांव्याप्तंजगत्सर्वंनित्यंचिंतातुरंभवत् ॥ प्रभाचदाहिकाचैवद्वेभार्येतेजसस्तथा ॥ २० ॥ याभ्यांविनाजगत्स्रष्टुंविधातुंचनहीश्वरः ॥ कालकन्येमृत्युजरेप्रज्वारस्यप्रियाप्रिये ॥ २१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ १७ ॥ रात्रिषुयोगेनसंबंधेनसंध्यारात्रिवदिनानामपिकालाधीनत्वात् स्त्रीसदृशत्वात्स्त्रीत्वं ॥ १८ ॥ १९ ॥ चिंतातुरंक्षुत्पिपासाभ्यशकान्वबलंचिंतातुरमित्यर्थः ॥ २० ॥ जरायाःमृत्योरपिकालादुत्पन्नत्वात्कन्यासदृशत्वात्कन्यात्वंतेमृत्युजरेकालस्यकन्ये प्रज्वारस्य प्रकृष्टज्वरस्यप्रियाप्रियेपत्न्यौभवतः प्रियातोपिप्रियेतिशयितप्रियेत्यर्थः ॥ २१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥८॥

समुच्छिन्नंनष्टं निद्राकन्येति निद्रायाःकन्याएकातंद्राअन्याद्वितीयाकन्याप्रीतिः उभेअपिसुखस्यपुरुषस्थानीयस्यप्रियेपल्यौभवतः॥२२॥
॥२३॥ २४॥ उपयुक्ताइति एताःकलाःसृष्टावुपयुक्ताइत्यर्थः ॥२५॥ २६॥ २७॥ २८॥ अंबिकाप्रसूःपार्वती मातामे

याभ्यांजगत्समुच्छिन्नंविधात्रानिर्मितांविधौ ॥ निद्राकन्याचतंद्रासाप्रीतिरन्यासुखप्रिये ॥ २२॥ याभ्यांव्याप्तंजगत्सर्वंविधिपुत्राविधेर्विधौ ॥ वैराग्यस्यचद्वेभार्येश्रद्धाभक्तिश्चपूजिते ॥ २३ ॥ याभ्यांशश्वज्जगत्सर्वंयज्जीवन्मुक्तिमन्मुने ॥ अदितिर्देवमाताचसुरभीचगवांप्रसूः ॥२४॥ दितिश्चदैत्यजननीकद्रूश्चविनतादनुः॥ उपयुक्ताःसृष्टिविधौएतास्तुकीर्तिताःकलाः ॥ २५॥ कलाअन्याःसंतिवह्व्यस्तासुकाश्चिन्निबोधमे ॥ रोहिणीचंद्रपत्नीचसंज्ञासूर्यस्यकामिनी ॥ २६ ॥ शतरूपामनोर्भार्याशचींद्रस्यचगेहिनी॥ ताराबृहस्पतेर्भार्यावासिष्ठस्याप्यरुंधती ॥ २७ ॥ अहल्यागौतमस्त्रीसाप्यनुसूयात्रिकामिनी ॥ देवहूतीकर्दमस्यप्रसूतिर्दक्षकामिनी ॥२८॥ पितृणांमानसीकन्यामेनकासांबिकाप्रसूः ॥ लोपामुद्रातथाकुंतीकुबेरकामिनीतथा ॥ २९ ॥ वरुणानीप्रसिद्धाचबलेर्विंध्यावलिस्तथा ॥ कांताचदमयंतीचयशोदादेवकीतथा ॥ ३० ॥ गांधारीद्रौपदीशैब्यासाचसत्यवतीप्रिया ॥ वृषभानुप्रियासाध्वीराधामाताकुलोद्वहा ॥ ३१ ॥ मंदोदरीचकौसल्यासुभद्राकौरवीतथा ॥ रेवतीसत्यभामाचकालिंदीलक्ष्मणातथा ॥ ३२ ॥ जांबवतीनाग्नजितीर्मित्रवृंदातथापरा ॥ लक्ष्मणारुक्मिणीसीतास्वयंलक्ष्मीःप्रकीर्त्तिता ॥ ३३॥ कालीयोजनगंधाचव्यासमातामहासती ॥ बाणपुत्रीतथोषाचचित्रलेखाचतत्सखी॥३४॥ प्रभावतीभानुमतीतथामायावतीसती ॥रेणुकाचभृगोर्मातारामचमाताचरोहिणी॥३५

नका ॥ २९ ॥ ३० ॥ वृषभानोःपत्नीराधायामाता ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ भृगोःपरशुरामस्य रामो
बलरामस्तस्यमाता ॥ ३५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

कृष्णभगिनीदुर्गाविंध्यवासिनीत्यर्थः एकनंदाचसैवद्वकनंदाचकाचिदन्यावाएवमन्याअपिकलाःसंतीत्याह वव्ह्यइति ॥ ३६ ॥ एवं कलावतारदेवतास्वरूपमुक्त्वाकलांशांशावतारदेवतास्वरूपमाह प्रतिविश्वेषुयोषितइति प्रतिलोकेषुयाःस्त्रियःसंतिताइत्यर्थः ॥ ३७ ॥ यस्मात्सर्वाअपिस्त्रियःप्रकृत्यंशभूतास्तस्मात्तासामवमानेप्रकृतेरेवावमानइत्याह योषितावमानेइति पराभवोवमानस्तासांपूजनेप्रकृतेःपूजा

एकनंदाचदुर्गासाश्रीकृष्णभगिनीसती॥वव्ह्यःसत्यःकलाश्चैवप्रकृतेरेवभारते ॥३६॥याश्चग्रामदेव्यस्तु स्ताःसर्वाःप्रकृतेःकलाः ॥ कलांशांशसमुद्भूताःप्रतिविश्वेषुयोषितः ॥ ३७ ॥ योषितामवमानेनप्रकृतेश्चपराभवः ॥ ब्राह्मणीपूजितायेनपतिपुत्रवतीसाति ॥ ३८ ॥ प्रकृतिःपूजितातेनवस्त्रालंकारचंदनैः ॥ कुमारीचाष्टवर्षायावस्त्रालंकारचंदनैः ॥३९॥ पूजितायेनविप्रस्यप्रकृतिःस्तेनपूजिता ॥ सर्वाःप्रकृतिसंभूताउत्तमाधममध्यमाः ॥४०॥ सत्वांशाश्चोत्तमाज्ञेयाःसुशीलाश्चपतिव्रताः ॥ मध्यमारजसःश्चांशास्ताश्चभोग्याःप्रकीर्तिताः ॥ ४१ ॥ सुखसंभोगवश्याश्चस्वकार्यतत्पराःसदा ॥ अधमास्तमसःश्चांशाअज्ञातकुलसंभवाः ॥४२ ॥ दुर्मुखाःकुलहाधूर्ताःस्वतंत्राःकलहप्रियाः ॥ पृथिव्यांकुलटायाश्चस्वर्गेचाप्सरसांगणाः ॥ ४३ ॥ प्रकृतेस्तमसश्चांशाःपुंश्चल्यःपरिकीर्तिताः ॥ एवंनिगदितंसर्वंप्रकृतेरूपवर्णनं ॥४४ ॥ ताःसर्वाःपूजिताःपृथ्व्यांपुण्यक्षेत्रेचभारते ॥ पूजितासुरथेनादौदुर्गादुर्गार्तिनाशिनी ॥ ४५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

भवतीत्याह ब्राह्मणीति ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ सत्वांशानांलक्षणंपतिव्रताइति रजोंशानांलक्षणंभोग्याइति विषयासक्ताइत्यर्थः ॥ ४१ ॥ ताःपूजयानवश्याःस्युःकिंतुभोगेनैवेत्याह सुखसंभोगेति अज्ञातकुलसंभवास्ताश्चाधमाइत्यर्थः ॥ ४२ ॥ कुलहाकुलहंत्र्यः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ एवंत्रैविध्येपिपूजार्हाएवताःसर्वाइति फलतारतम्यंतुसात्विक्यादिपूजायामस्त्येव अधुनापंचप्रकृतीनांसर्वैःपूज्यत्वमाह पूजितेति पृथिव्यांसुरथेनादौपूजितातेनदेवादिभिर्देवलोकेनिरंतरंकृतायांपूजायामपिनदोषः सुरथोराजा ॥ ४५ ॥ ॥ छ ॥

॥ ४६ ॥ दुर्गैवदक्षकन्यारूपेणोत्पन्नेत्याह जातादाविति ॥ ४७ ॥ स्वयंकृष्णइति श्रीकृष्णएवपूर्णावतारोपार्वत्याःपुत्रोगणेशरूपेण जातःस्कंदस्तुविष्णुकलोद्भवःविष्ण्वंशःअन्योनतुपूर्णावतारः ॥ ४८ ॥ मंगलभूपेनमंगलाभिधराज्ञा ॥ ४९ ॥ अश्वपतिनाराज्ञाकाचितु

ततःश्रीरामचंद्रेणरावणस्यवधार्थिना ॥ तत्पश्चाज्जगतांमातात्रिषुलोकेषुपूजिता ॥ ४६ ॥ जातादौदक्षकन्यायानिहत्यदैत्यदानवान् ॥ ततोदेहंपरित्यज्ययज्ञेभर्त्तुश्चनिंदया ॥ ४७ ॥ जज्ञेहिमवतःपत्न्यांलेभेपशुपतिंपतिं ॥ गणेशश्चस्वयंकृष्णःस्कंदोविष्णुकलोद्भवः ॥ ४८ ॥ बभूवतुस्तौतनयौपश्चात्तस्याश्चनारद ॥ लक्ष्मीर्मंगलभूपेनप्रथमंपरिपूजिता ॥ ४९ ॥ त्रिषुलोकेषुतत्पश्चाद्देवतामुनिमानवैः ॥ सावित्रीचाश्वपतिनाप्रथमंपरिपूजिता ॥ १५०॥ तत्पश्चत्त्रिषुलोकेषुदेवतामुनिपुंगवैः ॥ आदौसरस्वतीदेवीब्रह्मणापरिपूजिता ॥ ॥ ५१ ॥ तत्पश्चात्त्रिषुलोकेषुदेवतामुनिपुंगवैः ॥ प्रथमंपूजिताराधागोलोकेरासमंडले ॥५२॥ पौर्णमास्यांकार्तिकस्यकृष्णेनपरमात्मना ॥ गोपिकाभिश्चगोपैश्चबालिकाभिश्चबालकैः ॥ ५३ ॥ गवांगणैःसुरभ्याचसत्पश्चादाज्ञयाहरेः ॥ तदाब्रह्मादिभिर्देवैर्मुनिभिःपरयामुदा ॥ ५४ ॥ पुष्पधूपादिभिर्भक्त्यापूजितावंदितासदा ॥ पृथिव्यांप्रथमंदेवीसुयज्ञेनैवपूजिता ॥ ५५ ॥ शंकरेणोपदिष्टेनपुण्यक्षेत्रेचभारते॥ त्रिषुलोकेषुतत्पश्चादाज्ञयापरमात्मनः ॥ ५६ ॥ पुष्पधूपादिभिर्भक्त्यापूजितामुनिभिःसदा ॥ कलायायाःसमुद्भूताःपूजितास्ताश्चभारते ॥५७॥ पूजिताग्रामदेव्यश्चग्रामेचनगरेमुने ॥ एवंतेकथितंसर्वंप्रकृतेश्चरितंशुभं ॥ १५८॥ यथागमंलक्षणंचाकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

सावित्रीचसरस्वत्याइत्यपिपाठः ॥ १५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ प्रथमंदेवीति भूतलेप्रथमंराधादेवीसुयज्ञेनराज्ञापूजितेत्यर्थः ॥ ५५ ॥ उपदिष्टेनविधिनेतिशेषः ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ १५८ ॥ यस्मादेवंतस्मादेतादेवतानियमेनपूज्याइतितात्पर्यं ॥ इतिश्रीदेवीभागवतटीकायांतिलकेनवमस्कंधेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

अष्टाशीतिमाहापवैः पंचप्रकृतिसंभवः ॥ प्रोच्यते विस्तरेणैव तद्गुणानांच संभवः ॥ १ ॥ पृष्टवतेनारदायसर्वोऽपिनवमस्कंधोक्तोर्थः संक्षेपेणसू
त्रभूतवाक्यैर्भगवतावर्णितस्तमर्थंसामान्यरूपेणज्ञातंविशेषाकारेणज्ञातुंपुनर्नारदः पृच्छति नारदउवाच समासेनेति समासेनसंक्षेपेणबोधस्य
सामान्याकारेणबोधविषयस्यपूर्वोक्तार्थस्यविबोधनायविशेषाकारेणबोधनायव्यासेनविस्तारेण ॥ १ ॥ विशेषार्थविषयंप्रश्नंस्वयमेवकरो
तिसृष्टेरिति सृष्टेर्द्वैतप्रपंचस्यकार्यभूतस्याद्याकारणरूपामूलप्रकृतिर्मायाशक्तिपरादि शब्दवाच्यासृष्टिविधौसृष्टिक्रियायांप्रथमतः कथमावि
र्बभूवोत्पन्ना पश्चाच्चकथंपंचधाभूतापंचप्रकारेणदुर्गादिरूपेणभिन्नाकथंवाजातातद्वदेत्यर्थः ॥ २ ॥ किंचभूतेति भवेसंसारेत्रिगुणयाप्रकृतेरं

नारदउवाच ॥ समासेनश्रुतंसर्वंदेवीनांचरितंप्रभो ॥ विबोधनायबोधस्यव्यासेनवक्तुमर्हसि ॥ १॥ सृष्टेरा
द्यासृष्टिविधौकथमाविर्बभूवह ॥ कथंवापंचधाभूतावदवेदविदांवर ॥ २॥ भूतायायांशकलयातयात्रिगुणया
भवे ॥ व्यासेनतासांचरितंश्रोतुमिच्छामिसांप्रतं ॥ ३ ॥ तासांजन्मानुकथनंपूजाध्यानंविधिंबुध ॥ स्तोत्रं
कवचमैश्वर्यंशौर्यंवर्णयमंगलं ॥४॥ श्रीनारायणउवाच ॥ नित्यआत्मानभोनित्यंकालोनित्योदिशोयथा॥ वि
श्वानांगोलकंनित्यंनित्योगोलोकएवच ॥ ५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

शकलयायाभूतासंभूताशक्तिर्गंगातुलस्यादिरूपिणीतासांचरितमित्यर्थः ॥ ३ ॥ किंचतासामिति तासांतुलस्यादीनां ॥ ४ ॥ नाराय
णःप्रथमंप्रकृतेःस्वरूपमाह नारायणउवाच नित्येति नित्यआत्मायथातथाप्रकृतिर्नित्येत्यर्थः आत्मात्रचिदाभासोजीवः अस्यमोक्षप
र्यंतमवस्थानान्नित्यत्वंनत्वत्रात्मशब्देनपरमात्मातस्यगृहणेतस्मिन्परमात्मनित्रिकालाबाध्यत्वरूपनित्यत्वस्यसत्वात्तदेवनित्यत्वंमायायांबोधितं
भवेत्तच्चमायायांनसंभवतिअसत्वमरजस्कमतमस्कममायमितितापनीयश्रुत्यामोक्षदशायांमायायानाशाभ्युपगमात्तस्माज्जीवएवात्मशब्देन
ग्राह्यस्तद्ग्रहणेतस्यमोक्षपर्यंतमवस्थानान्मायायाश्चमोक्षपर्यंतमवस्थानादुभयोःसमानयोगक्षेमंनित्यत्वंसिध्यतीति नभःकालदिशादीनामपि ॥१०॥
प्राकृतप्रलयपर्यंतमवस्थानान्नित्यत्वमापेक्षिकमेवबोध्यं विश्वानांभूरादिलोकानांगोलकंब्रह्मांडमित्यर्थः ॥ ५ ॥ ॥ ७ ॥

तदेकदेशोगोलोकैकदेशः नघभागानुसारकोगोलोकान्नमदेशेस्थितोवैकुंठइत्यर्थः परमार्थतोविश्वस्तुपरमात्मैव एकमेवाद्वितीयंब्रह्मनेह नानास्तिकिंचनेत्यादिश्रुतेः ॥ ६ ॥ ननुसाप्रकृतिः सांख्यशास्त्रोक्तप्रधानवदात्मनोभिन्नास्वतंत्रावास्तिकिंतत्राह यथाग्नौदाहिकेति य थावन्हेर्दाहिकाशक्तिः शश्वन्निरंतरंयुक्तासंयुक्तैववन्हिनानभिन्नावन्हेः कदापि यथावाचंद्रेपद्मेचशोभानित्यंसमवेतैवनाभिन्ना यथावारवौप्र भातदाभिन्नैवनभिन्नाकदाचिदपितथैवेयंशक्तिः परात्मनितद्भेदेनैवतिष्ठति शक्तेः शक्तव्यतिरेकेणादर्शनात् तथाचश्वेताश्वतरश्रुतिः परास्य शक्तिर्विविधैवश्रूयतेस्वाभाविकीज्ञानबलक्रियाचेति तंत्रेऽपि शक्तिश्चशक्तिमद्रूपाद्व्यतिरेकंनवांछति तादात्म्यमनयोर्नित्यंवन्हिदाहकयो रिवेति तस्मान्नभिन्नाजडास्वतंत्रा किंतुचेतनाधिष्ठिताचेतनेवभवतीतिभावः तदुक्तं चिच्छायावेशतः शक्तिश्चेतनेवविभातिसेतिसूतसंहितायां

तदेकदेशेवैकुंठोनघभागानुसारकः ॥ तथैवप्रकृतिर्नित्याब्रह्मलीलासनातनी ॥ ६ ॥ यथाग्नौदाहिकाचंद्रेपद्मे शोभाप्रभारवौ ॥ शश्वद्युक्तानाभिन्नासातथाप्रकृतिरात्मनि ॥ ७ ॥ विनास्वर्णंस्वर्णकारः कुंडलंकर्तुमक्षमः ॥ विनामृदाघटंकर्तुंकुलालोहिनहीश्वरः ॥ ८ ॥ नहिक्षमस्तथात्माचसृष्टिंस्त्रष्टुंतयाविना ॥ सर्वशक्तिस्वरूपासाय याचशक्तिमान्सदा ॥ ९ ॥ ऐश्वर्यवचनः शश्चक्तिः पराक्रमएवच ॥ तत्स्वरूपातयोर्दात्रीसाशक्तिः परिकीर्तिता ॥ १० ॥ ज्ञानंसमृद्धिः संपत्तिर्यशःश्चैवबलंभगः ॥ तेनशक्तिर्भगवतीभगरूपाचसासदा ॥ ११ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ७ ॥ ननुशक्तिर्यदिपरमात्मनोनभिन्नाकिंतुतदभिन्नातदापरमात्मैवजगत्करोतु किमर्थंशक्तिस्तदेतिचेत्तदाह विनास्वर्णमिति ॥ ८ ॥ नहिक्षमइति शक्तिरहितस्यनिर्गुणस्यनिर्विकारस्यनिरवयवस्यात्मनोनजगत्कर्तृत्वमुपपद्यते तस्मात्सर्वजननकर्त्रीसापेक्षितैवेतिभावः ॥ ९ ॥ शक्तिशब्दस्यनिर्वचनमाह ऐश्वर्येति शशब्दोमंगलवाचकत्वादैश्वर्यवचनः कृतिशब्दस्यपृषोदरादित्वाद्ककारलोपेक्तिशब्दः पराक्रमवा चकः शयुक्ताक्तिर्यस्यामितिव्युत्पत्त्याशक्तिशब्दः प्रकृतिवाचकः पृषोदरादित्वाद्युक्तपदलोपस्तत्फलितमाह तत्स्वरूपेति ॥ १० ॥ भगव तीपदव्युत्पत्तिमाह ज्ञानमिति ज्ञानादिबलांतानांपदार्थानांवाचकोभगशब्दः तेनकारणेनशक्तिर्भगवतिपदेनोच्यतइत्यर्थः भगानिसंत्यस्या मितिव्युत्पत्तेः ननुभगानिपराशक्तेर्भिन्नानिकस्माद्दामतानितत्राह भगरूपाचसेति भगान्यपितस्याएवविकाराइत्यर्थः ॥ ११ ॥

ननुतर्हिपरमात्माकथंभगवच्छब्देनोच्यतेइतिचेत्ताहशभगवतिशक्तियोगाद्देवेत्याह तयायुक्तइति तस्यागुणाएवपरमात्मनोगुणाभवंतिपरस्य राध्यासादित्यर्थः इत्थंपराशक्तिंवर्णयित्वातदवच्छिन्नंचैतन्यरूपंपरमात्मानंवर्णयति सचस्वेच्छामयइति प्रकृतेरिच्छैवेतस्येच्छानान्येति प्रकृतीच्छयैवस्वेच्छामयइत्युच्यते अयंचपरमात्मानिराकारःसाकारश्चभवतीत्यर्थः॥१२॥ निराकारस्वरूपंचवर्णयति तेजोरूपमिति चिद्रूप स्वप्रकाशतेजोरूपमित्यर्थः इदमेवपरंब्रह्मेतिवदंति ॥१३॥ इत्थंनिराकारंपरमात्मस्वरूपंयोगिनोज्ञानिनोवेदांताश्चयद्यपिवदंतितथापितद्रूपवैष्ण

तयायुक्तःसदात्माचभगवांस्तेनकथ्यते ॥ सचस्वेच्छामयोदेवःसाकारश्चनिराकृतिः ॥ १२ ॥ तेजोरूपंनिराकारंध्यायंतेयोगिनःसदा ॥ वदंतिचपरंब्रह्मपरमात्मानमीश्वरं ॥ १३ ॥ अदृश्यंसर्वद्रष्टारंसर्वज्ञंसर्वकारणं ॥ सर्वदंसर्वरूपंतंवैष्णवास्तंनमन्वते ॥ १४ ॥ वदंतिचैवतेकस्यतेजःस्तेजःस्विनाविना ॥ तेजोमंडलमध्यस्थं ब्रह्मतेजःस्विनंपरं ॥ १५ ॥ स्वेच्छामयंसर्वरूपंसर्वकारणकारणं ॥ अतीवसुंदरंरूपंबिभ्रतंसुमनोहरं ॥ १६ ॥ किशोरवयसंशांतंसर्वकांतंपरात्परं ॥ नवीननीरदाभासंधामैकंश्यामविग्रहं ॥ १७ ॥ शरन्मध्यान्हपद्मौघ शोभामोचनलोचनं ॥ मुक्ताछविविनिंद्यैकदंतपंक्तिमनोरमं ॥ १८ ॥ मयूरपिच्छचूडंचमालतीमाल्यमंडितं ॥ सुनसंसास्मितंकांतंभक्तानुग्रहकारणं ॥ १९ ॥ ज्वलदग्निविशुद्धैकपीतांशुकसुशोभितं ॥ द्विभुजंमुरलीहस्तं रत्नभूषणभूषितं ॥ २० ॥ सर्वाधारंचसर्वेशंसर्वशक्तियुतंविभुं ॥ सर्वैश्वर्यप्रदंसर्वस्वतंत्रंसर्वमंगलं ॥ २१ ॥

वाःस्थूलमूर्त्यभिमानिनोनमन्वतेइत्यरुचिपूर्वकमाह वैष्णवास्तन्नमन्वतइति ॥१४॥ तेकिंवदंतितत्राह वदंतीति भवद्भिर्यत्तेजःस्वीक्रियते तत्तेज स्तेजस्विनाविनाकस्यसंभवेन्नकस्यापिनहिचंद्रिकाप्रभादीनिचंद्रसूर्याद्याश्रयरहितानिक्वचिदुपलभ्यंतेततोन्यथानुपपत्त्याकाचननित्यासावयवा मूर्तिःस्वीकर्तव्येतितेवदंतीत्यर्थः कीदृशीमूर्तिःस्वीकर्तव्येतितांदर्शयति तेजोमंडलेति ॥१५॥१६॥ किशोरोबालः ॥१७॥ शोभायामोच नेनाशनेलोचनेयस्य मुक्ताछविर्विनिंद्यायययाएतादृशीयाएकाविरलामध्येव्यवधानरहितादंतपंक्तिस्तयामनोरमं ॥१८॥१९॥२०॥२१॥

॥ २२ ॥ निमेषोनेत्रमीलनं ॥ २३ ॥ कृष्णपदंनिर्वक्ति कृषिस्तद्वक्तीति कृषधातोर्भजनवाचकाद्वाविकिप्प्रत्ययेकृषशब्दोनिष्पन्नः सःतद्भक्तिवचनःकृष्णभक्तिवाचकइत्यर्थः णभुधातोरपिग्रव्हत्ववाचकाद्वाविडप्रत्ययेकृष्णदास्यवाचकोनशब्दः तथाचकृट्चनंचकृष्णेतेदातृत्वेनवर्ततेयस्मिन्निरर्थेऽशआद्यच् पृषोदरादित्वात्षकारश्रवणं ॥ २४ ॥ तत्फलितमाह भक्तिदास्येति ॥ २५ ॥ एतावत्पर्यंतंवैष्णवमतमुपपादितं तत्राहच्यैवमतातिरस्कारोदार्शितस्तत्रयुक्तिस्त्वित्थंनह्यस्माभिश्चंद्रसूर्यतेजोवद्ब्रह्मतेजःस्वीक्रियतेयेनतदाश्रयस्याकांक्षास्यात् किंतुशुद्धत्वात्तेजःसदंशंस्वयंप्रकाशंज्ञानरूपमेवतेजःपदेनोच्यतेनहितस्यसर्वाधारस्याधारापेक्षास्ति अनवस्थापत्तेः सभगवःकस्मिन्प्रतिष्ठितःस्वेमहिम्नीतिश्रुत्याचनिराधारस्यैवात्मनःप्रतिपादनात् किंचयामूर्तिःसावयवाभवद्भिःस्वीक्रियतेतस्यानित्यत्वंनस्यात्सावयवंतत्त्व

परिपूर्णतमंसिद्धंसिद्धेशंसिद्धिकारकं ॥ ध्यायंतेवैष्णवाःशश्वद्देवदेवंसनातनं ॥२२॥ जन्ममृत्युजराव्याधिशोकभीतिहरंपरं ॥ ब्रह्मणोवयसायस्यनिमेषउपचर्यते ॥ २३ ॥ सचात्मासपरंब्रह्मकृष्णइत्यभिधीयते ॥ कृषिस्तद्भक्तिवचनोनश्चतद्दास्यवाचकः ॥ २४ ॥ भक्तिदास्यप्रदातायःसचकृष्णःप्रकीर्तितः ॥ इत्याहुर्वैष्णवास्तत्रसिद्धांतःप्रोच्यतेमया ॥ २५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

श्वरमितिव्याप्तेःकिंचयाभवतामभिमतामूर्तिःसाकिंपांचभौतिकीवातद्रहितावा यदिपांचभौतिकीतदानित्यत्वप्रसंगोयदितद्रहितातर्हितस्याद्दृश्यत्वाभावःस्यात्तथाचतस्याःसत्वेप्रमाणाभावः नचवेदएवकृष्णमूर्तेर्ब्रह्मत्वप्रतिपादकःप्रमाणमितिचेन्नकृष्णमूर्त्यंतर्गतब्रह्मरूपप्रतिपादकत्वेनापिवेदवाक्यस्यविषयलाभेनचारितार्थ्यात् अतएवसर्वंखल्विदंब्रह्मेतिसामानाधिकरण्यप्रतिपादिकश्रुतिश्चारितार्था किंचभवद्भिःकृष्णमूर्तिप्रतिपादिकायाश्रुतिरुच्यतेसाकिमुपासनकांडस्थावाज्ञानकांडस्था यद्युपासनकांडस्थातर्हिसर्वश्रुतीनामुपक्रमोपसंहारादिषड्विधतात्पर्यलिंगेनाद्वैतेब्रह्मणिसमन्वयान्निर्गुणब्रह्मप्रतिपादकश्रुतिभ्योद्युपासनाकांडस्थश्रुतीनांदुर्बलत्वात्तन्मूर्त्यंतर्गतब्रह्मवर्णनप्रतिपादनेनापितासांश्रुतीनांसार्थक्याच्चनतद्बलात्प्रामाण्यं यदिज्ञानकांडस्थातदपिनसंभवतिनाहिज्ञानकांडेब्रह्मरूपंनिर्गुणंविहायकचिदपिसगुणंरूपंसावयवंपरिच्छिन्नं

प्रतिपादितमस्ति तस्मान्मूलप्रकृतेर्हिरण्यगर्भोत्पत्तिद्वारापंचमहाभूतसृष्ट्युत्तरंपंचमहाभूतांशमादायहिरण्यगर्भरूपाभगवतीनानारूपाणिधार
यामासेत्येवसर्वश्रुतिसिद्धांतः तदुक्तंनृसिंहतापनीयेंतिमेखंडे अपद्रष्टानुमंतैषआत्मासिंहश्चिद्रूपएवाविकारोह्युपलब्ध्यासर्वत्रनह्यस्तिद्वैतासि
द्धिरात्मैवसिद्धोद्वितीयोमाययाह्यन्यदिवसवाएषआत्मापरएवैषसर्वंतथाहिप्राज्ञैषाविद्याजगत्सर्वमात्मापरमात्मैवस्वप्रकाशोप्यविषयज्ञानत्वा
ज्ज्ञानन्नेवह्यन्यमविजानात्यनुभूतेर्मायाचतमोरूपानुभूतेरित्यादिएवमेवैषामायास्वाऽव्यतिरिक्तानिक्षेत्राणिदर्शयित्वाजीवेशावाभासेनकरोतिमा
याचाऽविद्याचस्वयमेवभवातिसैषाचित्रासुदृढाबव्हंकुरागुणभिन्नांकुरेष्वपिगुणभिन्नासर्वत्रब्रह्मविष्णुशिवरूपिणीचैतन्यदीप्तातस्मादात्मनएवत्रै
विध्यंसर्वत्रयोनित्वमप्यभिमंताजीवोनियंतेश्वरःसर्वाहंमानोहिरण्यगर्भस्त्रिरूपईश्वरवद्व्यक्तचैतन्यःसर्वगोह्येषईश्वरःक्रियाज्ञानात्मासर्वंसर्वम
यंसर्वेजीवाःसर्वमयाःसर्वावस्थासुतथाप्यल्पासवाएषभूतानींद्रियाणिविराजंदेवताःकोशांश्चसृष्ट्वाप्रविश्यामूढोमूढइवव्यहरन्नास्तेमाययैवतस्मा

चिच्छक्तिरूपःस्रष्टादौसिसृक्षन्नेकएवच ॥ सृष्ट्युन्मुखस्तदंशेनकालेनप्रेरितःप्रभुः ॥ २६ ॥

दद्वयएवात्मेति ननुतर्हिप्रथमाध्याये स्वेच्छामयस्येच्छयाचश्रीकृष्णस्यसिसृक्षया साविर्बभूवसहसामूलप्रकृतिरीश्वरीतिवाक्येश्रीकृष्ण
स्येच्छयेतिकथमुक्तंपरमात्मनइच्छयेतिवक्तव्यमितिचेच्छृणु कृष्णशब्दोहियोगरूढ्यागोलोकवासिदेवतायांरूढःकेवलयोगार्थमादायतु
परमात्मनिप्रयुक्तएवमेवसर्वेपिशब्दायोगरूढ्यातत्तद्विशेषपदार्थवाचकाअपियोगार्थमादायसर्वेब्रह्मवाचकाअपिभवंतीतिनदोषः ननुतर्हिसा
म्यावस्थमायोपाधिकसर्वकारणब्रह्मणःकिंमुख्यंयोगरूढंनामेतिचेदुच्यते केवलब्रह्मणोनिर्गुणब्रह्मप्रतिपादकश्रुतिषुसत्यंज्ञानमनंतंब्रह्मेत्यादि
वाक्येषुप्रतिपादितानिसत्यंज्ञानामित्यादीनिवामानिमुख्यानितदतिरिक्तनामानिशिवविष्णुब्रह्मेत्यादीनियौगिकानितेषांतत्तद्गुणोपाधिचैतन्येरू
ढत्वेनैकत्रऋूप्तशक्त्यानिर्वाहेन्यत्रशक्तिकल्पनेप्रमाणाभावात् गौरवाच्च तत्तद्गुणोपाधिषुशिवविष्ण्वादिनाम्नाशक्तिस्तुमैत्रायणीयश्रुतावभिहि
ता योहखलुवावास्यसात्विकोंशःसविष्णुर्योहखलुवावास्यतामसोंशःसयोयंरुद्रइत्यादिवाक्यैः कृष्णादिशब्दास्तुरूढ्याविष्णुतत्वस्यैववाच
काःतत्तदुपनिषत्सुतथैवप्रतिपादनात् सगुणशबलकारणब्रह्मणःसाम्यावस्थमायांतः प्रविष्टस्यतुमुख्याःशब्दामायाशक्तिप्रकृतिपराभगवती

देवीत्यादयः यथागजादिशरीरे प्रविष्टस्यचैतन्यस्यगजादिसंज्ञाः मुख्यास्तद्वत् तदुक्तं श्वेताश्वेतरे देवात्मशक्तिंस्वगुणैर्निगूढामिति आत्मरूपांशक्तिमित्यर्थः सूतसंहितायांसौरसंहितायांकूर्मपुराणेच चिन्मात्राश्रयमायायाः शक्त्याकारेद्विजोत्तमाः अनुप्रविष्टायासंवीनिर्विकल्पास्वयंप्रभा साशिवापरमादेवीशिवाभिन्नाशिवंकरीति तस्मात्कारणब्रह्मणोऽपिमायाशक्त्यादिसंज्ञाएवमुख्याब्रह्माविष्ण्वादिसंज्ञास्तुगौणाः तत्तद्गुणोपाधिषुतेषांशक्तेः कृतत्वेनान्यत्रशक्तिकल्पनेप्रमाणाभावात्गौरवाच्च तस्मात्कारणब्रह्मोपासकेनमायाशक्तिपरामूलप्रकृतिभगवतीदेवीत्यादिमुख्यशब्दैरेवकारणंब्रह्मोपास्यंनतुब्रह्माविष्ण्वादिशब्दैरित्येवतत्वं अतएवकारणब्रह्मणः शक्तितत्वमितिसंज्ञाशैवसिद्धांतेप्रसिद्धा शाक्तदर्शनेचेत्यलमप्रसक्तानुप्रसक्त्या वस्तुतस्तुपूर्वत्रपरमात्मनइच्छयेत्येवपूर्ववचनार्थः श्रीकृष्णस्येत्यस्यासिसृक्षयेत्यनेनान्व

स्वेच्छामयःस्वेच्छयाचद्विधारूपोबभूवह ॥ स्त्रीरूपोवामभागांशोदक्षिणांशःपुमान्स्मृतः ॥ २७ ॥ तांददर्श महाकामीकामाधारांसनातनः ॥ अतीवकमनीयांचचारुपंकजसन्निभां ॥२८ ॥ चंद्रबिंबविनिंद्यैकनितंबयुगलांपरां ॥ सुचारुकदलीस्तंभनिंदितश्रोणिसुंदरीं ॥ २९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

यइतिपूर्वव्याख्यातंतदानकोपिदोषः इत्थंवैष्णवमतमरुच्याविनिंद्याधिष्ठातृदेवीनांदेवानांचसाकारमूर्तीनांनिराकारब्रह्मणोमायाविशिष्टादुत्पत्तिमाह चिच्छक्तिरूपःस्रष्टादाविति आदौ त्थमंसर्वस्रष्टामायाशबलःपरमेश्वरोऽपंचीकृतभूतात्मकहिरण्यगर्भोत्पत्तिद्वारापंचमहाभूतात्मकब्रह्मांडोत्पत्त्यनंतरमित्यर्थाद्बोध्यं सिसृक्षन्सृष्टानांपदार्थानामधिष्ठातृदेवताःस्रष्टुमिच्छन्परमात्मनोंशइवतस्मिन्विद्यमानेनकालेनप्रेरितः सन् ॥ २६ ॥ स्वेच्छामयोयतोभवतिततोहेतोःस्वेच्छयाशक्त्यार्द्धनारीश्वररूपेणद्विधाबभूवेत्यर्थः तत्रस्वेच्छामयःस्वेच्छयेतिपदद्वयेनद्विधाभवनंप्रकृतेरेवकार्यंतत्प्रकृतेःकार्यमात्मन्यारोपेणभासतइत्युक्तंभवति तथाचार्द्धनारीश्वररूपेणमूलप्रकृतिरेवपरिणामंप्राप्ताइत्यर्थः साचप्रकृतिश्चैतन्यरहितानैवतिष्ठतीतितदधिष्ठानंविवर्तकारणंसर्वत्रागतमेव ॥ २७ ॥ उत्पत्त्यनंतरंवृत्तमाह तांददर्शेति ॥ २८ ॥ चंद्रबिंबविनिंद्यंयस्यताहशमेकंमिलितंनितंबयुगलंयस्याःकदलीस्तंभोनिंदितोययातयाश्रोण्यालक्षणयाश्रोण्यधोभागेनसुंदरी ॥ २९ ॥

श्रीफलं बिल्वफलं मौलौपुष्पैर्जुष्टां सेवितां ॥ ३० ॥ वक्रलोचनां कटाक्षवर्ती ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ कस्तूरीबिंदुनेति सीमंतसन्निधौ सिंदूरबिं दुस्तदधः काश्मीरचंदनबिंदुस्तदधः कस्तूरीबिंदुरिति फलितोर्थः ॥ ३३ ॥ वंकिमं कुटिलं कबरी केशसन्निवेशः ॥ ३४ ॥ पुष्टशोभापू

श्रीयुक्तश्रीफलाकारस्तनयुग्ममनोरमां ॥ पुष्पजुष्टांसुवलितांमध्यक्षीणांमनोहरां ॥ ३० ॥ अतीवसुंदरीं शांतांसस्मितांवक्रलोचनां ॥ वन्हिशुद्धांशुकाधारांरत्नभूषणभूषितां ॥ ३१ ॥ शश्वच्चक्षुश्चकोराभ्यांपिबंतीं सततंमुदा ॥ कृष्णस्यमुखचंद्रंचचंद्रकोटिविनिंदितं ॥ ३२॥ कस्तूरीबिंदुनासार्द्धमधश्चंदनबिंदुना ॥ समांसिं दूरबिंदुंचभालमध्येचबिभ्रतीं ॥ ३३ ॥ वंकिमंकबरीभारंमालतीमाल्यभूषितं ॥ रत्नेंद्रसारहारंचदधतींकांत कामुकीं ॥ ३४ ॥ कोटिचंद्रप्रभामृष्टपुष्टशोभासमन्वितां ॥ गमनेनराजहंसगजगर्वविनाशिनीं ॥ ३५॥ दृष्ट्वा तांतुतयासार्द्धंरासेशोरासमंडले ॥ रासोल्लासेसुरसिकोरासक्रीडांचकारह ॥ ३६ ॥ नानाप्रकारशृंगारंशृंगा रोमूर्तिमानिव ॥ चकारसुखसंभोगंयावद्वैब्रह्मणोदिनं ॥ ३७ ॥ ततःसचपरिश्रांतस्तस्यायोनौजगत्पिता ॥ चकारवीर्याधानंचनित्यानंदेशुभक्षणे ॥ ३८ ॥ गात्रतोयोषितस्तस्याःसुरतांतेचसुव्रत ॥ निःससारश्रमज लंश्रांतायास्तेजसाहरेः ॥ ३९ ॥ महाक्रमणक्लिष्टायानिश्वासश्चबभूवह ॥ तदावव्रेश्रमजलंतत्सर्वंविश्वगोल कं ॥ ४० ॥ सचनिश्वासवायुश्चसर्वाधारोबभूवह ॥ विश्वासवायुःसर्वेषांजीविनांचभवेषुच ॥ ४१ ॥ छ ॥

र्णशोभाराजहंसगजयोर्गर्वस्यगमनाभिमानस्यविनाशिनीं ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ शृंगारंकुर्वन्निति शेषः ब्रह्मणो दिनपरिमितकालपर्यंतं ॥ ३७ ॥ शुभक्षणे शुभकाले ॥ ३८ ॥ श्रमजलं घर्मजलं ॥ ३९ ॥ महाक्रमणं महालिंगनं पंचीकृतपंचमहाभूतात्मकं विश्वगोलकं पूर्वमेवजातं तत्सर्वं श्रम जलं वव्रे आवृणोदित्यर्थः अतोपिन्नापकालं च महाभूतोत्पत्त्यनंतरमेव यमधिष्ठातृदेवतानामुत्पत्तिरिति बोध्यं ॥ ४० ॥ जीविनां प्राणिनां ॥ ४१ ॥

मूर्तिमद्वायोरित्यनेनतस्मिन्नेवसमयेप्रकृत्यासर्वप्राणिनांनिश्वासवायोरधिष्ठात्रीमूर्तिरपिप्रकटीकृतेतिबोध्यं पत्नीचमूर्तिमती प्राणाःपंचपुत्रा अपिपंचप्राणानामधिदेवामूर्तिरूपाएव ॥ ४२ ॥ अधःप्राणाःकनिष्ठायेप्राणानागादयःपंचतेषामप्यधिदेवाःपंचतदैवोत्पादिताइत्याह ब भूवुरेवेति एतेदशप्राणाधिदेवावायुपत्नीतउत्पन्नाइत्यर्थः ॥४३॥ घर्मस्यतोयस्यचाधिदेवोवरुणोबभूव प्रकृत्याउत्पादितइत्यर्थः ॥४४॥

बभूवमूर्तिमद्वायोर्वामांगात्प्राणवल्लभा ॥ तत्पत्नीसाचतत्पुत्राःप्राणाःपंचचजीविनां ४२ ॥ प्राणोपानःसमानश्चोदानव्यानौचवायवः ॥ बभूवुरेवतत्पुत्राअधःप्राणाश्चपंचच ॥ ४३ ॥ घर्मतोयाधिदेवश्चबभूववरुणोमहान् ॥ तद्वामांगाच्चतत्पत्नीवरुणानीबभूवसा ॥ ४४ ॥ अथसाकृष्णचिच्छक्तिःकृष्णगर्भंदधारह ॥ शतमन्वंतरंयावज्ज्वलंतीब्रह्मतेजसा ॥ ४५ ॥ कृष्णप्राणाधिदेवीसाकृष्णप्राणाधिकप्रिया ॥ कृष्णस्यसंगिनीशश्वत्कृष्णवक्षस्थलस्थिता ॥ ४६ ॥ शतमन्वंतरांतेचकालेतीतेपिसुंदरी ॥ सुषावडिंभंस्वर्णाभंविश्वाधारालयंपरं ॥ ४७ ॥ दृष्ट्वाडिंभंचसादेवीहृदयेनव्यदूयत ॥ उत्ससर्जचकोपेनब्रह्मांडगोलकेजले ॥ ४८ ॥ दृष्ट्वाकृष्णश्चतत्त्यागंहाहाकारंचकारह ॥ शशापदेवींदेवेशस्तत्क्षणंचयथोचितं ॥ ४९ ॥ यतोपत्यंत्वयात्यक्तंकोपशीलेचनिष्ठुरे ॥ भवत्वंत्वनपत्यापिचाद्यप्रभृतिनिश्चितं ॥ ५० ॥ यायास्त्वदंशरूपाश्चभविष्यंतिसुरस्त्रियः ॥ अनपत्याश्चताःसर्वास्त्वत्समानित्ययौवनाः ॥ ५१ ॥ एतस्मिन्नंतरेदेवीजिव्हाग्रात्सहसाततः ॥ आविर्बभूवकन्यैकाशुक्लवर्णामनोहरा ॥ ५२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ४५ ॥ ४६ ॥ डिंभंबालकं ॥ ४७ ॥ व्यदूयतभयंकरंमहांतंबालकंदृष्ट्वाहृदयेनांतःकरणावच्छेदेनचकंपेइत्यर्थः यथाभिलषितसुकुमारबालकाभावप्रयुक्तसंजातकोपेनब्रह्मांडगोलकेयज्जलंतस्मिन्नुत्ससर्ज ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ जिव्हाग्रात्कृष्णवधूजिव्हाग्रादित्यर्थः ॥ ५२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ५३ ॥ साचेति कृष्णस्यैत्यर्थः ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ वाणींजिव्हाग्राज्जातांकृष्णोद्विभुजः अस्यचतुर्भुजनारायणस्यमानिनीराधा अत्रैवमन्निकटेएवस्थास्यतिममपत्नीभविष्यतीत्यर्थः यतोमानिनीततस्त्ववैतस्याश्चैकपतित्वेसामानाधिकरण्यंनसंभवेदित्यर्थः ॥ ५६ ॥

श्वेतवस्त्रपरीधानावीणापुस्तकधारिणी ॥ रत्नभूषणभूषाढ्यासर्वशास्त्राधिदेवता ॥ ५३ ॥ अथकालांतरेसा चद्विधारूपावभूवह ॥ वामार्धांगाच्चकमलादक्षिणार्द्धाच्चराधिका ॥ ५४ ॥ एतस्मिन्नंतरेकृष्णोद्विधारूपोबभूवसः ॥ दक्षिणार्द्धश्चद्विभुजोवामार्धश्चचतुर्भुजः ॥ ५५ ॥ उवाचवाणींकृष्णस्तांत्वमस्यकामिनीभव ॥ अत्रैवमानिनीराधातवभद्रंभविष्यति ॥ ५६ ॥ एवंलक्ष्मींचप्रददौतुष्टोनारायणायच ॥ सजगामचवैकुंठेताभ्यां सार्द्धंजगत्पतिः ॥५७॥ अनपत्येचतेद्वेचजातेराधांशसंभवे ॥ भूतानारायणांगाच्चपार्षदाश्चचतुर्भुजाः ॥५८॥ तेजसावयसारूपगुणाभ्यांचसमाहरेः ॥ बभूवुःकमलांगाच्चदासीकोटयश्चतत्समाः ॥ ५९ ॥ अथगोलोकनाथस्यलोम्नांविवरतोमुने ॥ भूताश्चासंख्यगोपाश्चवयसातेजसासमाः ॥ ६०॥ रूपेणचगुणेनैववलेनविक्रमेणच ॥ प्राणतुल्यप्रियाःसर्वेबभूवुःपार्षदाविभोः ॥ ६१ ॥ राधांगलोमकूपेभ्योवभूवुर्गोपकन्यकाः ॥ राधातुल्याश्चताःसर्वाराधादास्यःप्रियंवदाः ॥ ६२ ॥ रत्नभूषणभूषाढ्याःशश्वत्सुस्थिरयौवनाः ॥ अनपत्याश्चताः सर्वाःपुंसःशापेनसंततं ॥ ६३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ताभ्यांलक्ष्मीसरस्वतीभ्यां ॥५७ ॥ अनपत्येपूर्वोक्तशापाद्यतोराधांशसंभवेत्ततः नारायणांगाद्वैकुंठाधिपतेश्चतुर्भुजात् ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ गोलोकनाथस्यद्विभुजकृष्णस्यभूताजाताः ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

एतस्मिन्नंतरेइति राधाकृष्णशरीरविभागसमयेविष्णोःपरमात्मनोमायाशक्तिर्दुर्गारूपेणप्रादुर्बभूवेत्यर्थः यथालक्ष्मीसरस्वत्यौराधावता रौतथादुर्गानराधावतारः किंतुमूलप्रकृतेरेवसाक्षादवतारइतिभावः लक्ष्मीसरस्वत्यौराधावतारावपिमूलप्रकृतेःपूर्णावतारावेवप्रथमाध्याय स्थवचनात्साक्षान्मूलप्रकृतेर्दुर्गाराधातस्तुलक्ष्मीसरस्वत्यावितावानेवविशेषः ॥ ६४ ॥ साक्षादवतारत्वेनाधिकंमाहिमानंदुर्गायावर्णयाति दे वीत्यादिना नारायणीलक्ष्मीस्तत्स्वरूपत्वादियमपिनारायणीबुध्यधिष्ठात्रीअत्रबुद्धिशब्देनांतःकरणंपरमात्मनोगृह्यते सरस्वत्याःपृथक्बुद्ध्य

एतस्मिन्नंतरेविप्रसहसाकृष्णदेवता ॥ आविर्बभूवदुर्गासाविष्णुमायासनातनी ॥ ६४ ॥ देवीनारायणीशा नासर्वशक्तिस्वरूपिणी ॥ बुद्ध्यधिष्ठातृदेवीसाकृष्णस्यपरमात्मनः ॥ ६५ ॥ देवीनांबीजरूपाचमूलप्रकृतिरी श्वरी ॥ परिपूर्णतमातेजःस्वरूपात्रिगुणात्मका ॥ ६६ ॥ तप्तकांचनवर्णाभाकोटिसूर्यसमप्रभा ॥ ईषद्धास्य प्रसन्नास्यासहस्त्रभुजसंयुता ॥ ६७ ॥ नानाशस्त्रास्त्रनिकरंबिभ्रतीसात्रिलोचना ॥ वन्हिशुद्धांशुकाधानार त्नभूषणभूषिता ॥ ६८ ॥ यस्याश्चांशांशकलयावभूवुःसर्वयोषितः ॥ सर्वेविश्वस्थितालोकामोहिताःस्युश्च मायया ॥ ६९ ॥ सर्वैश्वर्यप्रदात्रीचकामिनांगृहवासिनां ॥ कृष्णभक्तिप्रदायाचवैष्णवानांचवैष्णवी ॥ ७० ॥ मुमुक्षूणांमोक्षदात्रीसुखिनांसुखदायिनी ॥ स्वर्गेषुस्वर्गलक्ष्मीश्चगृहलक्ष्मीर्गृहेषुच ॥ ७१ ॥ ॥ छ ॥

धिष्ठातृत्वेनाभिधानात्परमात्मनइत्युपलक्षणंव्यष्टिजीवानामपि तथाचसमष्टिव्यष्ट्यंतःकरणाधिष्ठात्रीदुर्गेत्यर्थः ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ॥ ६८ ॥ लोकाःकृष्णादयःमाययायस्यामाययेत्यर्थः तेनमायाविशिष्टब्रह्मरूपिणीयमितिस्पष्टमेवोक्तंभवति ॥ ६९ ॥ कृष्ण भक्तिप्रदात्रीकृष्णशब्दोयौगिकार्थेनपरमात्मवाचकस्तथाचस्वस्वरूपभूतपरमात्मनोभक्तेर्दात्रीत्यर्थः वैष्णवानामुपास्यावैष्णवीलक्ष्मीस्त द्रूपेत्यर्थः ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ सर्वेशंमूलप्रकृतेःपूर्णावतारंस्वस्मात्प्रथमतःप्रादुर्भूतंवयसाधिकंश्रीकृष्णंसंस्तूयेत्यर्थः ॥७७॥

निःससारेति सस्त्रीकःसावित्र्यास्त्रियासहितउत्पन्नइत्यर्थः ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ तस्यापेक्षयावयसाज्ञानेनचाधिकंश्रीकृष्णंतुष्टावे

तपस्विषुतपस्याचश्रीरूपातुनृपेषुच ॥ यावन्हौदाहिकारूपाप्रभारूपाचभास्करे ॥ ७२ ॥ शोभारूपाचचं द्रेचसापद्मेषुचशोभना ॥ सर्वशक्तिस्वरूपायाश्रीकृष्णेपरमात्मनि ॥ ७३ ॥ ययाचशक्तिमानात्माययाचश क्तिमज्जगत् ॥ ययाविनाजगत्सर्वंजीवन्मृतमिवास्थितं ॥७४॥ याचसंसारवृक्षस्यबीजरूपासनातनी ॥ स्थि तिरूपाबुद्धिरूपाफलरूपाचनारद ॥७५॥ क्षुत्पिपासादयारूपानिद्रातंद्राक्षमाधृतिः ॥ शांतिलज्जातुष्टिपुष्टि भ्रांतिकांत्यादिरूपिणी ॥७६॥ साचसंस्तूयसर्वेशंतत्पुरःसमुवासह ॥ रत्नसिंहासनंतस्यैप्रददौराधिकेश्व रः ॥ ७७ ॥ एतस्मिन्नंतरेतत्रसस्त्रीकश्चचतुर्मुखः ॥ पद्मनाभेर्नाभिपद्मान्निस्ससारमहामुने ॥७८॥ कमंड लुधरःश्रीमांस्तपस्वीज्ञानिनांवरः ॥ चतुर्मुखस्तंतुष्टावप्रज्वलन्ब्रह्मतेजसा ॥ ७९ ॥ सातदासुंदरीसृष्टाश तचंद्रसमप्रभा ॥ वन्हिशौचांशुकाधानारत्नभूषणभूषणा ॥ ८० ॥ रत्नसिंहासनेरम्येसंस्तूयसर्वकारणं ॥ उवासस्वामिनासार्द्धंकृष्णस्यपुरतोमुदा ॥ ८१ ॥ एतस्मिन्नंतरेकृष्णोद्विधारूपोबभूवसः ॥ वामार्द्धांगोमहा देवोदक्षिणेगोपिकापतिः ॥ ८२ ॥ शुद्धस्फटिकसंकाशःशतकोटिरविप्रभः ॥ त्रिशूलपट्टिशधरोव्याघ्रचर्मांव रोहरः ॥ ८३ ॥ तप्तकांचनवर्णाभोजटाभारधरःपरः ॥ भस्मभूषितगात्रश्चसास्मितश्चंद्रशेखरः ॥ ८४ ॥ दिगंबरोनीलकंठःसर्पभूषणभूषितः ॥ बिभ्रद्दक्षिणहस्तेनरत्नमालांसुसंस्कृतां ॥ ८५ ॥ ॥ छ ॥

त्यर्थः ॥ ८१ ॥ एकएवकृष्णोद्विधाभूतइत्यर्थः ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ रत्नमालांरत्ननिर्मितांजपोपयोगिनीमक्षमालांसुसंस्कृतांमा

लासंस्कारोदितविधिनासुसंस्कृतांदक्षिणहस्तेनाबिभ्रत् ॥ ८५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ब्रह्मज्योतिर्मायाशबलसर्वकारणमूलप्रकृत्यात्मकब्रह्मज्योतिर्मंत्रप्रणवमायाबीजादिरूपंजपन्नित्यर्थः सत्यस्वरूपंश्रीकृष्णंसंस्तूयेत्यन्वयः ॥८६॥८७॥ यतःश्रीकृष्णोमृत्योरपिमृत्युर्मारकस्ततस्तदभिन्नस्यशिवस्यापिमृत्युंजयेतिसंज्ञाइत्यर्थः अत्रदुर्गाकालीत्वेनमहादेवायदत्ताश्रीकृष्णेनेत्येतदनुक्तमपिनारदपुराणादवगंतव्यं ॥८८॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेद्वितीयोऽध्यायः ॥२॥ द्विषष्टिश्लोकवर्यैश्चसृष्टंय देवतादिकं ॥ व्यवस्थितिस्तस्यसम्यग्यथावदभिधीयते ॥१॥ अथडिंभइति डिंभोपिबालिशेबालेइतिमेदिनीकोशात्डिंभोबालोयोराधयापूर्वं स्वस्माज्जातोजलेप्रक्षिप्तःसयावद्ब्रह्मणोवयस्तावत्परिमितकालपर्यंतंजलेतिष्ठन्ततःसबालकःकालेपरिपूर्णसमयेजातेसतिद्विधाभूतोबभूवतदंडं

प्रजपन्पंचवक्रेणब्रह्मज्योतिःसनातनं ॥ सत्यस्वरूपंश्रीकृष्णंपरमात्मानमीश्वरं ॥ ८६ ॥ कारणंकारणानांचसर्वमंगलमंगलं ॥ जन्ममृत्युजराव्याधिशोकभीतिहरंपरं ॥ ८७ ॥ संस्तूयमृत्योर्मृत्युंतंयतोमृत्युंजयाभिधः ॥ रत्नसिंहासनेरम्येसमुवासहरःपुरः ॥ ८८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेद्वितीयोध्यायः ॥ २ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ अथडिंभोजलेतिष्ठन्यावद्वैब्रह्मणोवयः ॥ ततःसकालेसहसाद्विधाभूतो बभूवह ॥ १ ॥ तन्मध्येशिशुरेकश्चशतकोटिरविप्रभः ॥ क्षणंरोरूयमाणश्चस्तनांधःपीडितःक्षुधा ॥ २ ॥ पित्रामात्रापरित्यक्तोजलमध्येनिराश्रयः ॥ ब्रह्मांडासंख्यनाथोयोददर्शोर्ध्वमनाथवत् ॥ ३ ॥ ॥ ६१ ॥

निर्भिद्यबहिर्निर्गतइत्यर्थः अनेनचग्रंथेनपूर्वंराधायाउदरात्पक्ष्यंडवदंडरूपेणनिर्गतःसचबृहदंडरूपोभयात्तयाजलेक्षिप्तस्तदंडंबहुनाकालेनपुनर्भिन्नंसत्द्विधाजातंतन्मध्येपुरुषोबालकरूपोयंस्थितइतिप्रतिभाति पुराणांतरेचतदंडमुदकेशयमित्यादिनातथैवप्रतिपादनाच्च ॥१॥ तदेवाह तन्मध्येशिशुरेकश्चेति स्तनांधइति स्तनमेवांधोभक्ष्यमाणमन्नंयस्यसस्तनांधोमात्रात्यक्तत्वात्स्तनपानरहितःक्षुधाक्षुधयापीडितोरोरूयमाणःपुनःपुनारोदनकर्ताभवदित्यर्थः ॥ २ ॥ अनाथवदिति सर्वेश्वरादुत्पन्नःस्वयमसंख्यब्रह्मांडनाथःसन्नपिएतादृशींदुर्दशांप्राप्तवांस्तदान्यस्यकाकथास्मिन्संसारेतस्मात्धिगयंसंसारइतिसंसाराद्विरज्येतेत्युक्तंभवति ऊर्ध्वंददर्शकोममपालयितास्यादित्यभिप्रायेण ॥ ३ ॥

परमाणुरिति यथापरमाणुःसूक्ष्मादपिपरःसूक्ष्मस्तद्वदयंस्थूलात्स्थूलइत्यर्थः ॥ ४ ॥ अयंविराट्कृष्णस्यषोडशांशोभवतीत्याह तेजसे
ति शक्त्येत्यर्थः प्राकृतःराधाप्रकृतेरुत्पन्नः ॥ ५ ॥ विराजंवर्णयति प्रत्येकमिति सर्वस्थूलसमष्टिप्रपंचस्याधिपतित्वादेतद्वर्णनंयुक्त
मेव ॥ ६ ॥ संख्याचेदिति चेदितिनिपातोयथाशब्दार्थकः यथाविश्वानांविश्वसंबंधिरजसांयथासंख्यानकदाचनास्तितथास्यशरीरेविद्य

स्थूलात्स्थूलतमःसोपिनाम्नादेवोमहाविराट् ॥ परमाणुर्यथासूक्ष्मात्परस्थूलात्तथाप्यसौ ॥ ४ ॥ तेजसा
षोडशांशोऽयंकृष्णस्यपरमात्मनः ॥ आधारःसर्वविश्वानांमहाविष्णुश्चप्राकृतः ॥ ५ ॥ प्रत्येकंलोमकूपेषुवि
श्वानिनिखिलानिच ॥ अस्यापितेषांसंख्यांचकृष्णोवक्तुंनहिक्षमः ॥ ६ ॥ संख्याचेद्रजसामस्तिविश्वानांन
कदाचन ॥ ब्रह्मविष्णुशिवादीनांतथासंख्यानविद्यते ॥ ७ ॥ प्रतिविश्वेषुसंत्येवंब्रह्मविष्णुशिवादयः ॥ पाता
लाद्ब्रह्मलोकांतंब्रह्मांडंपरिकीर्तितं ॥ ८ ॥ अतऊर्ध्वंचवैकुंठोब्रह्मांडाद्बहिरेवसः ॥ ततऊर्ध्वंचगोलोकःपंचा
शत्कोटियोजनः ॥ ९ ॥ नित्यःसत्यस्वरूपश्चयथाकृष्णस्तथाप्ययं ॥ सप्तद्वीपमितापृथ्वीसप्तसागरसंयुता
॥ १० ॥ ऊनपंचाशदुपद्वीपासंख्यशैलवनान्विता ॥ ऊर्ध्वंसप्तस्वर्गलोकाब्रह्मलोकसमन्विताः ॥ ११ ॥
पातालानिचसप्ताधश्चैवंब्रह्मांडमेवच ॥ ऊर्ध्वंधरायाभूर्लोकोभूवर्लोकस्ततःपरं ॥ १२ ॥ ततःपरश्चस्वर्लो
कोजनलोकस्तथापरः ॥ ततःपरस्तपोलोकःसत्यलोकस्ततःपरः ॥ १३ ॥ ततःपरंब्रह्मलोकस्तप्तकांचनस
न्निभः ॥ एवंसर्वंकृत्रिमंचबाह्याभ्यंतरमेवच ॥ १४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

मानानांब्रह्मविष्णुशिवादीनांसंख्यानविद्यतइत्यर्थः ॥ ७ ॥ प्रतिविश्वेषुप्रतिब्रह्मांडेषुयतःसंतिततस्तेषांसंख्यानंनविद्यतेइत्यभिप्रायः प्रसं
गेनब्रह्मांडस्वरूपमाह पातालादिति ॥ ८ ॥ ९ ॥ तथाप्ययंतथैवायं प्राकृतप्रलयपर्यंतमेतस्यावस्थानान्नित्यत्वंनतुपरमार्थतोनित्यत्वंएक
मेवाद्वितीयंब्रह्मेतिश्रुतिविरोधात् ॥ १० ॥ ब्रह्मांडस्वरूपंविशदयति सप्तद्वीपेति ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ ॥ छ ॥

तद्विनाशेब्रह्मांडविनाशेजलबुदबुदवन्मायिकत्वात् ॥ १५ ॥ नित्याविति प्रळयपर्यंतमवस्थितत्वात् ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ चराच राःएतत्सर्वंब्रह्मांडांतर्गतमेवास्तीत्यर्थः ॥१९॥ ऊर्ध्वंदृष्ट्वाडिंभस्यांतरेअंडस्यांतरेमध्येशून्यमेवददर्शद्वितीयंकिंचननददर्शेत्यर्थः॥२०॥

तद्विनाशेंविनाशश्चसर्वेषामेवनारद ॥ जलबुद्बुदवत्सर्वंविश्वसंघमनित्यकं ॥ १५ ॥ नित्यौगोलोकवैकुंठौप्रोक्तौशश्वदकृत्रिमौ ॥ प्रत्येकंलोमकूपेषुब्रह्मांडंपरिनिश्चितं ॥ १६ ॥ एषांसंख्यांनजानातिकृष्णोन्यस्यापिकाकथा ॥ प्रत्येकंप्रतिब्रह्मांडंब्रह्मविष्णुशिवादयः ॥ १७ ॥ तिस्रःकोटयःसुराणांचसंख्यासर्वत्रपुत्रक ॥ दिगीशाश्चैवदिक्पालानक्षत्राणिग्रहादयः ॥ १८ ॥ भुविवर्णाश्चचत्वारोप्यधोनागाश्चराचराः ॥ अथकालेनसविराडूर्ध्वंदृष्ट्वापुनःपुनः ॥ १९ ॥ डिंभांतरेचशून्यंचनाद्वितीयंचकिंचन ॥ चिंतामवापक्षुद्युक्तोरुरोदचपुनःपुनः ॥ २० ॥ ज्ञानंप्राप्यतदादध्यौकृष्णंपरमपूरुषं ॥ ततोददर्शतत्रैवब्रह्मज्योतिःसनातनं ॥ २१ ॥ नवीनजलदश्यामंद्विभुजंपीतवाससं ॥ सस्मितंमुरलीहस्तंभक्तानुग्रहकातरं ॥ २२ ॥ जहासबालकस्तुष्टोदृष्ट्वाजनकमीश्वरं ॥ वरंतदाददौतस्मैवरेशःसमयोचितं ॥ २३ ॥ मत्समोज्ञानयुक्तश्चक्षुत्पिपासादिवर्जितः ॥ ब्रह्मांडासंख्यनिलयोभववत्सलयावाधे ॥ २४ ॥ निष्कामोनिर्भयश्चैवसर्वेषांवरदोभव ॥ जरामृत्युरोगशोकपीडादिवर्जितोभव ॥ २५ ॥ इत्युक्त्वातस्यकर्णेसमहामंत्रंषडक्षरं ॥ त्रिःकृत्वश्चप्रजजापवेदांगप्रवरंपरं ॥ २६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ज्ञानंप्राप्येति पूर्वकल्पस्थएवकश्चिज्जीवोज्ञानकर्मवशात्प्रजापतिभावमापद्यतइति सोबिभेत्तस्मैनैवरेमेइत्यादिनाबृहदारण्यकेप्रतिपादितं तथाचसजीवोबालकःपूर्वकृतश्रवणपरिपाकेनतत्संस्कारवशादास्तिकश्चिदीश्वरइतिस्मृत्वातंदध्यौध्यातवानित्यर्थः ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

प्रणवादीति वन्हिजायास्वाहाॐकृष्णायस्वाहेत्येवंमंत्रः ॥ २७ ॥ २८ ॥ प्रतिविश्वमिति प्रतिविश्वंप्रतिब्रह्मांडंयोवैष्णवोजनोनैवेद्यंद दातितस्यषोडशांशोविषयिणोविषयोवैकुंठरूपोदेशस्तद्वतस्तत्पतेर्विष्णोःकल्पितइतिशेषः पंचदशभागाअस्यविराट्पुरुषस्यकल्पिताइति

प्रणवादिचतुर्थ्यंतंकृष्णइत्यक्षरद्वयं ॥ वन्हिजायांतमिष्टंचसर्वविघ्नहरंपरं ॥ २७ ॥ मंत्रंदत्वातदाहारंकल्प यामासवैविभुः ॥ श्रूयतांतद्ब्रह्मपुत्रनिबोधकथयामिते ॥ २८ ॥ प्रतिविश्वंयन्नैवेद्यंददातिवैष्णवोजनः ॥ तत्षोडशांशोविषयिणोविष्णोःपंचदशास्यवै ॥ २९ ॥ निर्गुणस्यात्मनश्चैवपरिपूर्णतमस्यच ॥ नैवेद्येचैवकृ ष्णस्यनहिकिंचित्प्रयोजनं ॥३०॥ यद्यद्ददातिनैवेद्यंतस्मैदेवाययोजनः ॥ सचखादतितत्सर्वंलक्ष्मीनाथोवि राट्तथा ॥ ३१ ॥ तंचमंत्रवरंदत्वातमुवाचपुनर्विभुः ॥ वरमन्यंकिमिष्टंतेतन्मेब्रूहिददामिच ॥ ३२ ॥ कृ ष्णस्यवचनंश्रुत्वातमुवाचविराड्विभुः ॥ कृष्णंतंबालकस्तावद्वचनंसमयोचितं ॥ ३३ ॥ बालकउवाच ॥ वरो मेत्वत्पदांभोजेभक्तिर्भवतुनिश्चला ॥ सततंयावदायुर्मेक्षणंवासुचिरंचवा ॥ ३४ ॥ त्वद्भक्तियुक्तोलोकेस्मिन् जीवन्मुक्तश्चसंततं ॥ तवभक्तिहीनोमूर्खंजीवन्नपिमृतोहिसः ॥ ३५ ॥ किंतज्जपेनतपसायज्ञेनपूजनेनच ॥ व्रतेनचोपवासेनपुण्येनतीर्थसेवया ॥ ३६ ॥ कृष्णभक्तिविहीनस्यमूर्खस्यजीवनंवृथा ॥ येनात्मनाजीवितश्च तमेवनहिमन्यते ॥ ३७ ॥ यावदात्माशरीरेस्तितावत्सशक्तिसंयुतः ॥ पश्चाद्यांतिगतेतस्मिन्स्वतंत्राःसर्वश क्तयः ॥ ३८ ॥ सचत्वंचमहाभागसर्वात्माप्रकृतेःपरः ॥ स्वेच्छामयश्चसर्वाद्योब्रह्मज्योतिःसनातनः ॥३९॥

शेषः ॥ २९ ॥ स्वस्यनित्यतृप्तत्वान्नस्वार्थंनैवेद्यःकल्पितइत्याह निर्गुणस्येति ॥ ३० ॥ सचेति सचलक्ष्मीनाथोवैकुंठपतिर्विष्णुर्विरा ट्चेत्यर्थः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ येनात्मनायंजीवोजीवितस्तमेवात्मानंनहिमन्यतेततस्तस्यजीवितंकृतघ्नस्ये वव्यर्थमित्यर्थः ॥३७॥ आत्मनांजीवितत्वमेवोपपादयति यावदात्मेति ॥३८॥ सचत्वंचेति हेकृष्णसचात्मात्वमेवासीत्यर्थः ॥ ३९ ॥

॥ ४० ॥ ब्रह्मणोसंख्यपातेचेति अनेकब्रह्मदेवपातेनाशोपितवनाशोनभविष्यतीत्यर्थः अनेकब्रह्मांडाभिप्रायेणेयमुक्तिः ॥ ४१ ॥ अंशेनेति त्वंस्वांशेनप्रतिब्रह्मांडंक्षुद्रविराट्अल्पोविराट्भवप्रतिब्रह्मांडंभिन्नोभिन्नोविराड्रूपोभवेत्यर्थः तेनचार्यंविराडनेककोटिब्रह्मांडांतर्गतविराड्रूपाणांसमष्टिरधिपतिरस्तीतिबोधितं ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ तेषुएकादशरुद्रेषुएकःकालाग्निरुद्रइत्यर्थः विषयीविषयभोगवान्क्षुद्रांशेनअल्पांशेन ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ यामीति हेवत्सत्वमत्रतिष्ठाहंलोकंस्वलोकंगोलोकंयामिगच्छामीत्युक्त्वासकृष्णोंतरधीयतांतर्धानंम

इत्युक्त्वाबालकस्तत्रविरराम चनारद ॥ उवाचकृष्णःप्रत्युक्तिंमधुरांश्रुतिसुंदरीं ॥ ४० ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ सुचिरंसुस्थिरंतिष्ठयथाहंत्वंतथाभव ॥ ब्रह्मणोसंख्यपातेचपातस्तेनभविष्यति ॥ ४१ ॥ अंशेनप्रतिब्रह्मांडे त्वंचक्षुद्रविराड्भव ॥ त्वन्नाभिपद्माद्ब्रह्माचविश्वस्त्रष्टाभविष्यति॥४२॥ ललाटेब्रह्मणश्चैवरुद्राश्चैकादशैवते ॥ शिवांशेनभविष्यंतिसृष्टिसंहरणायवै ॥ ४३ ॥ कालाग्निरुद्रस्तेष्वेकोविश्वसंहारकारकः ॥ पाताविष्णुश्चविषयीक्षुद्रांशेनभविष्यति ॥ ४४ ॥ मद्भक्तियुक्तःसततंभविष्यासिवरेणमे ॥ ध्यानेनकमनीयंमांनित्यंद्रक्ष्यसिनिश्चितं ॥ ४५ ॥ मातरंकमनीयांचममवक्षस्थलस्थितां ॥ यामिलोकंतिष्ठवत्सेत्युक्त्वासोंतरधीयत ॥ ४६ ॥ गत्वास्वलोकंब्रह्माणंशंकरंसमुवाचह ॥ स्त्रष्टारंस्त्रष्टुमीशंचसंहर्तुंचैवतत्क्षणं ॥ ४७ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ सृष्टिंस्त्रष्टुंगच्छवत्सनाभिपद्मोद्भवोभव ॥ महाविराट्लोमकूपेक्षुद्रस्यचविधेशृणु ॥ ४८ ॥ ॥ ७ ॥

तवानित्यर्थः ॥ ४६ ॥ स्वलोकंगत्वास्त्रष्टारंब्रह्माणंस्त्रष्टुंशंकरमीशंसंहर्तुंचोवाचेत्यर्थः इमौब्रह्मशंकरौयौपूर्वंकृष्णशरीरान्निर्गतौताविति बोध्यं ॥ ४७ ॥ किमुवाचतदाह सृष्टिंस्त्रष्टुमिति प्रतिब्रह्मांडंयेविराट्पुरुषाअसंख्याःसंतितेषांनाभिपद्मोद्भवोभवनाभिपद्मादुत्पन्नोभव किमर्थंसृष्टिंस्त्रष्टुमुत्पादयितुं तेविराट्पुरुषाःकसंतितत्राह महाविराडिति सर्वेविराट्रूपाणांसमष्टिभूतोयोमहाविराट्तस्यरोमकूपेषुयान्यनेकानिब्रह्मांडानितत्रयोयःक्षुद्रविराट्तस्यनाभिपद्मेंशेनहेविधेत्वंभवइदंमद्वचनंत्वंशृणित्यर्थः ॥ ४८ ॥ ॥ ७ ॥

शिवंप्रत्याह गच्छेति हेशिववत्सअनेकब्रह्मांडांतर्गतानेकब्रह्मदेवललाटात्स्वमंशेनजगत्संहर्तुमुत्पन्नोभव स्वयंचत्वंसुचिरंबहुकालंतपतप श्चर्यांचकुर्वित्यर्थः ॥ ४९ ॥ विधेःसुतहेनारद ॥५०॥ इदंब्रह्मरुद्रौप्रतियथोक्तवांस्तथाचतुर्भुजमपिविष्णुंपालनार्थमुक्तवानेवेदंचानुक्त मप्यर्थाद्बोध्यं पूर्वविराजंप्रतितथैवप्रतिज्ञानात् तदुक्तमधुनैव पाताविष्णुश्चविषयीक्षुद्रांशेनभविष्यतीति ब्रह्मरुद्रौयावत्कालपर्यंतंतत्रनगतौ

गच्छवत्समहादेवब्रह्मभालोद्भवोभव ॥ अंशेनचमहाभागस्वयंचसुचिरंतप ॥ ४९ ॥ इत्युक्त्वाजगतांनाथो विररामविधेःसुत ॥ जगामब्रह्मातंनत्वाशिवश्चशिवदायकः ॥ ५० ॥ महाविराट्लोमकूपेब्रह्मांडगोलकेजले ॥ बभूवचविराट्क्षुद्रोविराडंशेनसांप्रतं ॥ ५१ ॥ श्यामोयुवापीतवासाःशयानोजलतल्पके ॥ ईषद्धास्यप्रस न्नास्योविश्वव्यापीजनार्दनाः ॥ ५२ ॥ तन्नाभिकमलेब्रह्माबभूवकमलोद्भवः ॥ संभूयपद्मदंडेचबभ्रामयुगल क्षकं ॥ ५३ ॥ नांतंजगामदंडस्यपद्मनालस्यपद्मजः ॥ नाभिजस्यचपद्मस्यचिंतामापपितातव ॥ ५४ ॥ स्वस्थानंपुनरागम्यदध्यौकृष्णपदांबुजं ॥ ततोददर्शक्षुद्रंतंध्यानेनदिव्यचक्षुषा ॥ ५५ ॥ शयानंजलतल्पेच ब्रह्मांडगोलकाप्लुते ॥ यल्लोमकूपेब्रह्मांडंतंचतत्परमीश्वरं॥५६॥श्रीकृष्णंचापिगोलोकंगोपगोपीसमन्वितं॥तं संस्तूयवरंप्रापततःसृष्टिंचकारसः॥५७॥बभूवुर्ब्रह्मणःपुत्रामानसाःसनकादयः॥ततोरुद्रकलाश्चापिशिवस्यै कादशस्मृताः ॥५८॥ बभूवपाताविष्णुश्चक्षुद्रस्यवामपार्श्वतः ॥ चतुर्भुजश्चभगवान्श्वेतद्वीपेसचावसत् ॥५९॥

ततःपूर्वमेवमहाविराट्क्षुद्रविराट्रूपेणप्रतिब्रह्मांडंभिन्नोभिन्नोबभूवेत्याह महाविराडिति विराडंशेनस्वांशेनेत्यर्थः ॥ ५१ ॥ तस्यस्य माह श्यामइति ॥ ५२ ॥ बभ्राममूलशोधनार्थं ॥ ५३ ॥ पितातवेतिनारदंप्रत्युक्तिः ॥ ५४ ॥ क्षुद्रंविराजं ॥ ५५ ॥ तंचतत्पर मीश्वरंक्षुद्रविराजंमहाविराजंचददर्शेत्यर्थः ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ क्षुद्रस्यवामपार्श्वतःक्षुद्रविराजोवामभागादित्यर्थः सवामभागा न्निर्गतोविष्णुःश्वेतद्वीपेवसतिनिवासंकृतवानित्यर्थः ॥ ५९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ६० ॥ क्षुद्रविराडल्पविराट् ॥ ६१ ॥ अत्रेदंबोध्यंप्रथमस्कंधेन तस्यास्तुसात्विकीशक्तीराजसीतामसीतथा महाकालीम
हालक्ष्मीमहासरस्वतीतितास्त्रियः तासांतिसृणांशक्तीनांदेहांगीकारलक्षणः सृष्ट्यर्थंचसमाख्यातःसर्गःशास्त्रविशारदैः हरिद्रुहिण
रुद्राणामुत्पत्तिस्तुततःस्मृता पालनोत्पत्तिनाशार्थंप्रतिसर्गःस्मृतोहिसइत्यनेनप्रतिज्ञातोयःसर्गः प्रतिसर्गश्चप्रथमस्कंधेपंचमस्कंधेचमधुकै
टभवधमहिषासुरशुंभनिशुंभवधप्रसंगेनमहाकाल्याद्युत्पत्तिकथनेनतथातृतीयस्कंधेगुणत्रयेणसमस्तजगतोपंचीकृतभूतमहाभूतसृष्टिकथनोत्तरं
ब्रह्मविष्ण्वाद्युत्पत्तिकथनेनतेषांसृष्टिस्थितिसंहृतिव्यापारेआज्ञाकरणेनचप्रतिपादितः पुनश्चसएवसर्गःप्रतिसर्गश्चकल्पांतरभेदेनाभिन्नःप्रका
रांतरेणनवमस्कंधेउच्यते तन्निष्कर्षस्त्वित्थंप्रथमंमूलप्रकृतिर्मायाविशिष्टब्रह्मरूपिणीस्वतंत्रास्वेच्छयाप्राणिकर्मवशेनापंचीकृतपंचभूतोत्पत्त्य

क्षुद्रस्यनाभिपद्मेचब्रह्माविश्वंससर्जह ॥ स्वर्गंमर्त्युंचपातालंत्रिलोकींसचराचरां ॥ ६० ॥ एवंसर्वलोमकूपे
विश्वंप्रत्येकमेवच ॥ प्रतिविश्वेक्षुद्रविराट्ब्रह्मविष्णुशिवादयः॥६१॥ इत्येवंकथितंब्रह्मन्कृष्णसंकीर्तनंशुभं ॥
सुखदंमोक्षदंब्रह्मन्किंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥ ६२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमाहापुराणेनवमस्कंधेतृती
योध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

नंतरंपंचीकृतपंचमहाभूतोत्पत्तिंतृतीयस्कंधोक्तप्रकारेणेंद्रियप्राणांतःकरणानामुत्पत्तिंपंचमहाभूतांशानगृहीत्वानंतकोटिब्रह्मांडोत्पत्तिंचप्रथ
मंचकार ततस्तेषांब्रह्मांडानामधिपत्याकांक्षायांपंचमहाभूतांशानगृहीत्वास्वयमेवप्रकृतिःसर्वाधिपत्यर्धनारीश्वरश्रीकृष्णरूपेणप्रादुर्बभूव
यांगोपालसुंदरींवदंति एवंसर्वाधिपतिःश्रीकृष्णोर्धनारीश्वरउत्पादितस्तदनंतरंचतयार्धनार्यासकृष्णोमिथुनीभूयस्वषोडशांशेनानंतकोटिब्र
ह्मांडानियस्यरोमकूपेषुस्थास्यंतितादृशंसर्वब्रह्मांडानामाधिपतिंमहाविराजंश्रीमूलप्रकृतिप्रेरणयैवजनयामास ततःश्रीकृष्णार्धभागिनीपराश
क्तिःसमष्टिव्यष्टिज्ञानाधिष्ठात्रींसरस्वतींस्वजिव्हाग्राज्जनयामास ततःकालांतरेकृष्णार्धभागिनीशक्तिर्द्विधाबभूव वामभागेनलक्ष्मीरूपेण
दक्षिणभागेनराधारूपेण तत्रलक्ष्मीःसमष्टिव्यष्टिसंपत्त्यधिष्ठातृत्वेनकल्पिता राधातुसमष्टिव्यष्टिप्राणाधिष्ठातृत्वेनकल्पिता मूलप्रकृतिप्रेरण

यैव ततोर्धभागरूपःश्रीकृष्णोपिमूलप्रकृतीच्छयैववामभागेनविष्णुरूपेणदक्षिणभागेनश्रीकृष्णरूपेणद्विधाजातः तदनंतरंवाणींलक्ष्मींचचतु
र्भुजायविष्णवेस्त्रीत्वेनददौ राधांतुस्त्रीत्वेनस्वयमेवकृष्णोजग्राह ततोमूलप्रकृतेःसकाशात्सहस्रभुजादुर्गादेवतासमष्टिव्यष्ट्यंतःकरणाधि
ष्ठात्रीसमुत्पन्ना ततःपद्मनाभेश्चतुर्भुजस्यविष्णोर्नाभिकमलात्सावित्र्यास्त्रियासहितोब्रह्मदेवःसमुत्पन्नोमूलप्रकृतिरूपएव तत्रसावित्रीसर्वजीवा
त्माधिष्ठात्रीदेवता ततःश्रीकृष्णोद्विभुजोपिपुनर्वामभागेनमहादेवरूपेणदक्षिणभागेनश्रीकृष्णरूपेणद्विधाजातः ततःसादुर्गादेवतामहादेवाय
स्त्रीत्वेनदत्तेत्येतदत्रानुक्तमपिनारदपुराणादवगंतव्यं एतेसर्वेकृष्णादयःपुरुषाःदुर्गादयःपंचप्रकृतयश्चमूलप्रकृतेःपूर्णावताराएव ततःश्री
कृष्णाज्ञयामहाविराट्प्रतिब्रह्मांडंभिन्नभिन्नविराट्रूपेणबभूव ततःश्रीकृष्णाज्ञयामूलभूतश्चतुर्मुखोब्रह्मासस्त्रीकोभिन्नभिन्नरूपैस्तत्तद्ब्रह्मांडांत
र्गतविराट्पुरुषनाभिकमलात्प्रादुर्बभूव महादेवोऽपिश्रीकृष्णाज्ञयातत्तद्ब्रह्मांडांतर्गतचतुर्मुखललाटाद्भिन्नभिन्नरूपैःप्रादुर्बभूव ततःश्रीकृष्णा

नारदउवाच ॥ श्रुतंसर्वंमयापूर्वंत्वत्प्रसादात्सुधोपमं ॥ अधुनाप्रकृतीनांचव्यस्तंवर्णयपूजनं ॥ १ ॥

ज्ञयाचतुर्भुजोविष्णुरपितत्तद्ब्रह्मांडांतर्गतविराट्पुरुषवामभागाद्भिन्नरूपैःप्रादुर्बभूव तदेवंप्रकारेणप्रतिब्रह्मांडंब्रह्मविष्णुमहेश्वराःसस्त्रीकाःसृष्टि
स्थित्यंतकारिणोभिन्नाः विराट्पुरुषोऽपिभिन्नोमूलभूताविराट्ब्रह्मविष्णुमहेश्वरास्तुसकलब्रह्मांडांतर्गतविराट्चतुर्मुखविष्णुरुद्राणामधिपतय
स्तेषांसर्वेषामधिपतिर्वक्ष्यमाणरीत्यागोपालसुंदरीरूपःश्रीकृष्णस्तस्याप्याधिपतिःसकलमूलभूतामूलप्रकृतिर्मायाशबलब्रह्मरूपिणीतदभिमानि
नदेवतातुश्रीभुवनेश्वरीतितुतृतीयस्कंधेभिहितं ताःपंचप्रकृतयस्तेकृष्णब्रह्मादिपुरुषाश्चपरस्परमभिन्नाएव नतत्रन्यूनाधिकभावःकेनचि
त्कर्तव्यः न्यूनाधिकभावेननरकपातश्रवणात् तदेवंप्रकारेणसर्वंस्त्रीपुरुषात्मकंचेतनाचेतनात्मकंचजगन्मूलप्रकृतिमयंमूलप्रकृत्यधीनंचे
तिसैवमूलप्रकृतिः सर्वदासर्वैःसर्वरूपोपास्येतितत्वार्थमिति ॥६२॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेतृतीयोऽध्यायः ॥३॥एकाधिकैश्चत्व
रिंशच्छ्लोकैरथसमासतः ॥ सरस्वतीस्तोत्रपूजाकवचादिकमुच्यते ॥ १ ॥ अधुनानारदःपूर्वोक्तानांदेवतानांपूजादिकंपृच्छति नारदउ
वाच श्रुतंसर्वमिति व्यस्तंभिन्नंभिन्नं ॥ १ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

कस्याःपूजाकेनपुरुषेणकृताऽमर्त्यलोकेकथंकेनप्रकारेणतस्यादेवतायाःपूजाप्रचारिता केनवामंत्रेणकादेवतापूजिताकेनवास्तोत्रेणकादेवता स्तुतातत्सर्वंवदेत्यर्थः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ आसांपूजेति आसांपंचदेवतानांपूजास्तोत्रमंत्रचरित्रादिकंसर्वंप्रसिद्धमेवसर्वत्रवेदपुराणतंत्रादिषुविद्यतेऽतस्तन्मयानोच्यते किंतु याःप्रकृत्यंशभूताःकलास्तासांपूजादिकंसर्वंवक्ष्यामीत्याह प्रकृत्यंशाइति ॥ ६ ॥ कास्ताः

कस्याःपूजाकृताकेनकथंमर्त्येप्रचारिता ॥ केनवापूजिताकावाकेनकावास्तुताप्रभो ॥२ ॥ तासांस्तोत्रंचध्यानंचप्रभावंचरितंशुभं ॥ काभिःकेभ्योवरोदत्तस्तन्मेव्याख्यातुमर्हसि ॥ ३ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ गणेशजननीदुर्गाराधालक्ष्मीःसरस्वती ॥ सावित्रीचसृष्टिविधौप्रकृतिःपंचधास्मृता ॥ ४ ॥ आसांपूजाप्रसिद्धाचप्रभावःपरमाद्भुतः ॥ सुधोपमंचचरितंसर्वमंगलकारणं ॥ ५ ॥ प्रकृत्यंशाःकलायाश्चतासांचचरितंशुभं ॥ सर्वंवक्ष्यामितेब्रह्मन्सावधानोनिशामय ॥ ६ ॥ कालीवसुंधरागंगाषष्ठीमंगलचंडिका ॥ तुलसीमनसानिद्रास्वधास्वाहाचदक्षिणा ॥ ७ ॥ संक्षिप्तमासांचरितंपुण्यदंश्रुतिसुंदरं ॥ जीवकर्मविपाकंचतच्चवक्ष्यामिसुंदरं ॥ ॥८ ॥ दुर्गायाश्चैवराधायाविस्तीर्णंचरितंमहत् ॥ तद्वत्पश्चात्प्रवक्ष्यामिसंक्षेपक्रमतःशृणु ॥९॥ आदौसरस्वतीपूजाश्रीकृष्णेनविनिर्मिता ॥ यत्प्रसादान्मुनिश्रेष्ठमूर्खोभवतिपंडितः ॥१०॥ आविर्भूतायथादेवीवक्त्रतःकृष्णयोषितः ॥ इयेषकृष्णंकामेनकामुकीकामरूपिणी ॥ ११ ॥ सचविज्ञायतद्भावंसर्वज्ञःसर्वमातरं ॥ तामुवाचहितंसत्यंपरिणामेसुखावहं ॥ १२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

कलास्तदाह कालीवसुंधरेति ॥ ७ ॥ संक्षिप्तमासामिति आसामेतासांदेवतानांचरितंप्रसंगेनजीवकर्मविपाकंचवैराग्यार्थंवक्ष्यामीत्यर्थः ॥ ८ ॥ किंचदुर्गायाइति चरितमनुष्ठानविधिंसंक्षेपतःपश्चादंतेप्रवक्ष्यामीत्यन्वयः ॥ ९ ॥ १० ॥ कृष्णयोषितोराधायाः देवी सरस्वती वक्त्रतोजिह्वाग्रात् इयंकथापूर्वमुक्ता इयेषकृष्णमिति पतित्वेनकृष्णमियेषेत्यर्थः ॥ ११ ॥ १२ ॥ ॥ ७ ॥

॥ १३ ॥ १४॥ कांतेहेसरस्वति ममराधापत्नीत्वत्तोबलवत्यधिकामानिनीभवत्यतस्त्वमत्पत्नीत्वेसपत्नीजन्यदुःखेनभद्रंनभविष्यतीत्यर्थः ॥ १५ ॥ ननुतांपत्नींशिक्षयेतिचेत्तत्राह योयस्मादिति हेवाणि यःपुरुषोयस्मान्निर्बलाद्बलवान्भवतितस्मान्निर्बलात्स्वकाशाद्रक्षितुमन्यं ससबलःक्षमोभवति नाहंराधातोबलवांस्ततश्चराधातोराक्षितुंत्वांनक्षमोऽस्मीत्यर्थः तत्रप्रसिद्धंन्यायमाह कथमिति साधयतिरक्षति ॥ १६ ॥ सर्वेशास्ताहंयद्यपीत्यर्थः ॥ १७ ॥ प्राणतोपीति केषामपिपुरुषाणांकश्चनकोपिपुत्रःप्राणतोऽपिकिंप्रियोऽस्तिनास्तीत्यर्थः तथा

श्रीकृष्णउवाच ॥ भजनारायणंसाध्विमदंशंचचतुर्भुजं ॥ युवानंसुंदरंसर्वगुणयुक्तंचमत्समं ॥ १३ ॥ कामज्ञं कामिनीनांचतासांचकामपूरकं ॥ कोटिकंदर्पलावण्यंलीलालंकृतमीश्वरं ॥ १४ ॥ कांतेकांतंचमांकृत्वायादि स्थातुमिहेच्छसि ॥ त्वत्तोबलवतीराधानभद्रंतेभविष्यति॥१५॥योयस्माद्बलवान्वाणिततोन्यंराक्षितुंक्षमः ॥ कथंपरान्साधयतियदिस्वयमनीश्वरः ॥ १६ ॥ सर्वेशःसर्वशास्ताहंराधांबाधितुमक्षमः ॥ तेजसामत्समा साचरूपेणचगुणेनच ॥ १७ ॥ प्राणाधिष्ठातृदेवीसाप्राणांस्त्यक्तुंचकःक्षमः ॥ प्राणतोपिप्रियःपुत्रःकेषांवा स्तिचकश्चन ॥ १८ ॥ त्वंभद्रेगच्छवैकुंठंतवभद्रंभविष्यति ॥ पतिंतमीश्वरंकृत्वामोदस्वसुचिरंसुखं ॥१९॥ लोभमोहकामक्रोधमानहिंसाविवर्जिता ॥ तेजसात्वत्समालक्ष्मीरूपेणचगुणेनच ॥ २० ॥ तयासार्द्धंतव प्रीत्याशश्वत्कालःप्रयास्यति ॥ गौरवंचहरिस्तुल्यंकरिष्यतिद्वयोरपि ॥२१ ॥ प्रतिविश्वेषुतांपूजांमहतींगौर वान्वितां ॥ माघस्यशुक्लपंचम्यांविद्यारंभेचसुंदरि ॥ २२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

चपुत्रेभ्योपिप्रियःप्राणस्तत्प्राणरूपांराधांत्यक्तुंकथमहंक्षमइत्यर्थः ॥ १८ ॥ तर्हिममकागतिस्तत्राह त्वंभद्रेति ॥ १९ ॥ ननुतत्रापिल क्ष्मीःसपत्नीवर्ततइतिचेत्तसालक्ष्मीराधासदृशीमानिनीकिंत्वतिशांतास्तीत्याह लोभेति ॥ २० ॥ २१ ॥ प्रतिविश्वेषुप्रतिब्रह्मांडंतांपूजा मित्यस्यकरिष्यतीत्यनेनान्वयः माघस्यशुक्लपंचम्यामित्यनेनतद्दिनेसरस्वत्यामहोत्सवोबोधितः तद्दिनस्यविद्यारंभइतिविशेषणंतुयास्मिन् दिनेविद्याया आरंभःकर्तव्यइतिश्रवणात् ॥ २२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ कण्वशाखोक्तेति यद्यपिसविधिरधुनोपलब्धशाखायांनास्तितथाप्युच्छिन्नशाखासुवर्ततइतिबोध्यं घटेपुस्तकेवाआ

मानवामनवोदेवामुनींद्राश्चमुमुक्षवः ॥ वसवोयोगिनःसिद्धानागागंधर्वराक्षसाः ॥ २३ ॥ मद्वरेणकरिष्यंति कल्पेकल्पेलयावधि ॥ भक्तियुक्ताश्चदत्वावैचोपचाराणिषोडश ॥ २४ ॥ कण्वशाखोक्तविधिनाध्यानेनस्त वनेनच ॥ जितेंद्रियाःसंयताश्चघटेचपुस्तकेपिच ॥२५॥ कृत्वासुवर्णगुटिकांगंधचंदनचर्चितां ॥ कवचंतेगृहि ष्यंतिकंठेवादक्षिणेभुजे ॥ २६ ॥ पठिष्यंतिचविद्वांसःपूजाकालेचपूजिते ॥ इत्युक्त्वापूजयामासतांदेवींसर्व पूजितां ॥ २७ ॥ ततस्तत्पूजनंचक्रुर्ब्रह्मविष्णुशिवादयः ॥ अनंतश्चापिधर्मश्चमुनींद्राःसनकादयः ॥ २८ ॥ सर्वेदेवाश्चमुनयोनृपाश्चमानवादयः ॥ बभूवपूजितानित्यासर्वलोकैःसरस्वती ॥ २९ ॥ नारदउवाच ॥ पू जाविधानंकवचंध्यानंचापिनिरंतरं ॥ पूजोपयुक्तंनैवेद्यंपुष्पंचचंदनादिकं ॥ ३० ॥ वदवेदविदांश्रेष्ठश्रोतुंकौ तूहलंमम ॥ वर्ततेहृदयेशश्वत्किमिदंश्रुतिसुंदरं ॥ ३१ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ शृणुनारदवक्ष्यामिकण्वशा खोक्तपद्धतिं ॥ जगन्मातुःसरस्वत्याःपूजाविधिसमन्वितां ॥३२॥ माघस्यशुक्लपंचम्यांविद्यारंभेदिनेपिच ॥ पूर्वेन्हिसमयंकृत्वातत्रान्हिसंयतःशुचिः ॥ ३३ ॥ स्नात्वानित्यक्रियाःकृत्वाघटंसंस्थाप्यभक्तितः ॥ स्वशा खोक्तविधानेनतांत्रिकेणाथवापुनः ॥ ३४ ॥ गणेशंपूर्वमभ्यर्च्यततोभीष्टांप्रपूजयेत् ॥ ध्यानेनवक्ष्यमाणेन ध्यात्वाबाह्यघटेध्रुवं ॥ ३५ ॥ ध्यात्वापुनःषोडशोपचारेणपूजयेद्व्रती ॥ पूजोपयुक्तंनैवेद्यंयच्चवेदनिरूपितं ॥ ३६

वाह्येत्यर्थः ॥ २५ ॥ सुवर्णगुटिकामिति भूर्जपत्रेकवचमष्टगंधेनसंलिख्यस्वर्णगुटिकायांधारयेत्तांचगुटिकांकंठादिषुधारयेदित्यर्थः ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ समयंसंकेतं ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ अभीष्टांसरस्वतीं ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

॥ ३७ ॥ इक्षुं संपूर्णखंडंवा स्वस्तिकामिति स्वस्तिकोमंगलद्रव्येचतुष्कगृहभेदयोरितिमेदिनीकोशान्मंगलद्रव्यंयद्यत्तत्सर्वंयावं ॥ ३८ ॥
॥ ३९ ॥ स्वस्तिकस्यापियस्यकस्यापिमंगलद्रव्यस्यापिष्टकंघृतसंयुतमित्यर्थः पक्वरंभाफलस्यशुष्कस्यापिष्टकमित्यर्थः ॥ ४० ॥ परमा

वक्ष्यामिसौम्यतत्किंचिद्यथाधीतंयथागमं ॥ नवनीतंदधिक्षीरंलाजांश्चतिलल्लडुकं ॥ ३७ ॥ इक्षुमिक्षुरसंशुक्लवर्णपक्वगुडंमधु ॥ स्वस्तिकंशर्कराशुक्लधान्यस्याक्षतमक्षतं ॥ ३८ ॥ अस्विन्नशुक्लधान्यस्यपृथुकंशुक्लमोदकं ॥ घृतसैंधवसंयुक्तंहविष्यान्नंयथेदितं ॥ ३९ ॥ यवगोधूमचूर्णानांपिष्टकंघृतसंयुतं ॥ पिष्टकंस्वस्तिकस्यापिपक्वरंभाफलस्यच ॥ ४० ॥ परमान्नंचसघृतंमिष्टान्नंचसुधोपमं ॥ नारिकेलंतदुदकंकसेरुंमूलमार्द्रकं ॥ ४१ ॥ पक्वरंभाफलंचारुश्रीफलंबदरीफलं ॥ कालदेशोद्भवंचारुफलंशुक्लंचसंस्कृतं ॥ ४२ ॥ सुगंधंशुक्लपुष्पंचसुगंधंशुक्लचंदनं ॥ नवीनशुक्लवस्त्रंचशंखंचसुंदरंमुने ॥ ४३ ॥ माल्यंचशुक्लपुष्पाणांशुक्लहारंचभूषणं ॥ यादृशंचश्रुतौध्यानंप्रशस्यंश्रुतिसुंदरं ॥ ४४ ॥ तन्निबोधमहाभागभ्रमभंजनकारणं ॥ सरस्वतींशुक्लवर्णांसस्मितांसुमनोहरां ॥ ४५ ॥ कोटिचंद्रप्रभामुष्टपुष्टश्रीयुक्तविग्रहां ॥ वन्हिशुद्धांशुकाधानांवीणापुस्तकधारिणीं ॥ ४६ ॥ रत्नसारेंद्रनिर्माणनवभूषणभूषितां ॥ सुपूजितांसुरगणैर्ब्रह्मविष्णुशिवादिभिः ॥ ४७ ॥ वंदेभक्त्यावंदितांचमुनींद्रमनुमानवैः ॥ एवंध्यात्वाचमूलेनसर्वंदत्वाविचक्षणः ॥ ४८ ॥ संस्तूयकवचंधृत्वाप्रणमेद्दंडवद्भुवि ॥ येषांचेयमिष्टदेवीतेषांनित्याक्रियामुने ॥ ४९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

नंपायसंकसेरुःप्रसिद्धः मूलंमूलकं ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ कोटिचंद्रप्रभामुष्टापहृतायेनतादृशःपुष्टश्रीपूर्णश्रीयुतोविग्रहोयस्याः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ नित्यक्रियेति सर्वेषांजनानांविद्यारंभेवर्षांतेपंचमीदिनेमाघशुक्लपंचम्यामियंक्रियानित्यावश्यंकर्तव्येत्यर्थः ॥ ४९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

मूलंचसर्वस्यमूलभूतमित्यर्थः ॥ ५० ॥ येषांपुरुषाणांयेनहेतुनोपदेशोवातस्तेनहेतुनातेषांसमंत्रएवसर्वस्यमूलोमूलभूतइत्यर्थः ॥ ५१ ॥

विचारंभेषवर्षांतेसर्वेषांपंचमीदिने ॥ सर्वोपयुक्तोमूलंचवैदिकाष्टाक्षरःपरः ॥ ५० ॥ येषांयेनोपदेशोवातेषां समूलएवच ॥ सरस्वतीचतुर्थ्यंतंवन्हिजायांतमेवच ॥ ५१॥ लक्ष्मीमायादिकंचैवमंत्रोयंकल्पपादपः ॥ पुरा नारायणश्चेमंवाल्मीकायकृपानिधिः ॥ ५२ ॥ प्रददौजान्हवीतीरेपुण्यक्षेत्रेचभारते ॥ भृगुर्ददौचशुक्राचपु ष्करेसूर्यपर्वणि ॥ ५३ ॥ चंद्रपर्वणिमारीचोददौवाक्पतयेमुदा ॥ भृगोश्चैवददौतुष्टोब्रह्मावदरिकाश्रमे ॥५४ अस्तिकस्यजरत्कारुर्ददौक्षीरोदसन्निधौ ॥ विभांडकोददौमेरौऋष्यशृंगायधीमते ॥ ५५॥ शिवःकणादमुन येगौतमायददौमुदा ॥ सूर्यश्चयाज्ञवल्क्यायतथाकात्यायनायच ॥ ५६ ॥ शेषःपाणिनयेचैवभारद्वाजायधी मते ॥ ददौशाकटायनायसुतलेबलिसंसादि ॥ ५७ ॥ चतुर्लक्षजपेनैवमंत्रःसिद्धोभवेन्नृणां ॥ यदिस्यान्मंत्र सिद्धोहिबृहस्पतिसमोभवेत् ॥ ५८ ॥ कवचंशृणुविप्रेंद्रयद्दत्तंब्रह्मणापुरा ॥ विश्वस्रष्टाविश्वजयंभृगवेगंधमा दने ॥ ५९॥ भृगुरुवाच ॥ ब्रह्मन्ब्रह्मविदांश्रेष्ठब्रह्मज्ञानविशारद ॥ सर्वज्ञसर्वजनकसर्वेशसर्वपूजित ॥६०॥ सरस्वत्याश्चकवचंब्रूहिविश्वजयंप्रभो ॥ अयातयाममंत्राणांसमूहसंयुतंपरं ॥ ६१ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ शृणुवत्स प्रवक्ष्यामिकवचंसर्वकामदं ॥ श्रुतिसारंश्रुतिसुखंश्रुत्युक्तंश्रुतिपूजितं ॥ ६२ ॥ उक्तंकृष्णेनगोलोकेमह्यंवृं दावनेवने ॥ रासेश्वरेणविभुनारासेवैरासमंडले ॥ ६३ ॥ अतीवगोपनीयंचकल्पवृक्षसमंपरं ॥ अश्रुताद्भु तमंत्राणांसमूहैश्चसमन्वितं ॥ ६४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

मंत्रोयमिति श्रींह्रींसरस्वत्यैस्वाहेतिवैदिकोमंत्रःकल्पवृक्षइत्यर्थः ॥ ५२ ॥ ५३ ॥५४ ॥ ५५ ॥ ५६॥ बलिसंसादि बलिसभायां ॥५७॥५८ ॥ विश्वजयंतन्नामकं ॥५९ ॥६०॥ अयातयामंनिर्दोषं ॥ ६१ ॥ श्रुतिसुखंकर्णमधुरं॥६२॥महांन्ब्रह्मणे ॥६३॥६४॥

॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ शारदाशारंशीर्णशरीरसमूहंप्रतिखंडयतिसाशारदादेवता ॥ ७१ ॥ ७२ ॥
प्रथममंत्रेश्रीबीजंमायाबीजंक्रमेणादौवर्तते श्रीबीजाद्योद्वितीयः ॥ ७३ ॥ तारमायाद्यस्तृतीयः तारश्रीमायाद्यश्चतुर्थकः ॥ ७४ ॥

यद्धृत्वाभगवाञ्छुक्रःसर्वदैत्येषुपूजितः ॥ यद्धृत्वापठनाद्ब्रह्मन्बुद्धिमांश्चबृहस्पतिः ॥ ६५ ॥ पठनाद्धारणाद्वा
ग्मीकवींद्रोवाल्मिकोमुनिः ॥ स्वायंभुवोमनुश्चैवयद्धृत्वासर्वपूजितः ॥ ६६ ॥ कणादोगौतमःकण्वःपाणिनिः
शाकटायनः ॥ ग्रंथंचकारयद्धृत्वादक्षःकात्यायनःस्वयं ॥ ६७ ॥ धृत्वावेदविभागंचपुराणान्यखिलानिच ॥
चकारलीलामात्रेणकृष्णद्वैपायनःस्वयं ॥ ६८ ॥ शातातपश्चसंवर्तोवसिष्ठश्चपराशरः ॥ यद्धृत्वापठनाद्ग्रंथं
याज्ञवल्क्यश्चकारसः ॥ ६९ ॥ ऋष्यशृंगोभरद्वाजश्चास्तिकोदेवलस्तथा ॥ जैगीषव्योययातिश्चधृत्वासर्व
त्रपूजिताः ॥ ७० ॥ कवचस्यास्यविप्रेंद्रऋषिरेवप्रजापतिः ॥ स्वयंछंदश्चबृहतीदेवताशारदांबिका ॥ ७१
सर्वतत्वपरिज्ञानसर्वार्थसाधनेषुच ॥ कवितासुचसर्वासुविनियोगःप्रकीर्तितः ॥७२॥ श्रींह्रींसरस्वत्यैस्वाहा
शिरोमेपातुसर्वतः ॥ श्रींवाग्देवतायैस्वाहाभालंमेसर्वदावतु ॥ ७३ ॥ ॐह्रींसरस्वत्यैस्वाहेतिश्रोत्रेपातुनिरं
तरं ॥ ॐश्रींह्रींभगवत्यैसरस्वत्यैस्वाहानेत्रयुग्मंसदावतु ॥७४॥ ऐंह्रींवाग्वादिन्यैस्वाहानासांमेसर्वदावतु
॥ ॐह्रींविद्याधिष्ठातृदेव्यैस्वाहाचोष्ठंसदावतु ॥ ७५॥ ॐश्रींह्रींब्राह्म्यैस्वाहेतिदंतपंक्तिंसदावतु ॥ ऐमित्ये
काक्षरोमंत्रोममकंठंसदावतु ॥७६॥ ॐश्रींह्रींपातुमेग्रीवांस्कंधौमेश्रींसदावतु ॥ॐह्रींविद्याधिष्ठातृदेव्यैस्वा
हावक्षःसदावतु ॥ ७७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

वाग्भवमायाद्यःपंचमःतारमायाद्यःषष्ठः ॥ ७५ ॥ तारश्रीमायाद्यःसप्तमः वाग्भवाद्योष्टमः ॥ ७६ ॥ तारश्रीमायाद्योनवमः श्रीबी
जाद्योदशमः तारमायाद्योमंत्रएकादशः ॥ ७७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तारमायाद्यौद्वादशः तारमायाकामबीजाद्यस्त्रयोदशः ॥ ७८ ॥ ताराद्यौचतुर्दशपंचदशौ ॥ ७९॥ ताराद्यौषोडशसप्तदशौ ॥ ८०॥
तारवाग्भवमायाश्रीकामबीजाद्योष्टादशः ८१ ॥ वाग्भवमायाश्रीबीजाद्यऊनविंशः तारवाग्भवाद्योविंशः ॥ ८२ ॥ ताराद्यएकविंशः

ॐह्रींविद्यास्वरूपायैस्वाहामेपातुनाभिकां ॥ ॐह्रींक्लींवाण्यैस्वाहेतिममहस्तौसदावतु ॥७८॥ ॐसर्ववर्णा त्मिकायैपादयुग्मंसदावतु ॥ ॐवागधिष्ठातृदेव्यैस्वाहासर्वंसदावतु ॥७९॥ ॐसर्वकंठवासिन्यैस्वाहाप्राच्यां सदावतु ॥ ॐ सर्वजिव्हाग्रवासिन्यैस्वाहाग्निदिशिरक्षतु ॥ ८०॥ ॐ ह्रींश्रींक्लींसरस्वत्यैबुधजनन्यैस्वाहा ॥ सततंमंत्रराजोयंदक्षिणेमांसदावतु ॥ ८१ ॥ ऐंह्रींश्रींत्र्यक्षरोमंत्रोनैर्ऋत्यांसर्वदावतु ॥ ॐऐंजिह्वाग्रवासि न्यैस्वाहामांवारुणेवतु ॥ ८२॥ ॐसर्वांबिकायैस्वाहावायव्येमांसदावतु ॥ ॐऐंश्रींक्लींगद्यवासिन्यैस्वाहामा मुत्तरेवतु ॥ ८३ ॥ ऐंसर्वशास्त्रवासिन्यैस्वाहेशान्यांसदावतु ॥ ॐह्रींसर्वपूजितायैस्वाहाचोर्द्ध्वंसदावतु ॥८४॥ ह्रींपुस्तकवासिन्यैस्वाहाधोमांसदावतु ॥ ॐग्रंथबीजस्वरूपायैस्वाहामांसर्वतोवतु ॥८५ ॥ इतिते कथितंविप्रब्रह्ममंत्रौघविग्रहं ॥ इदंविश्वजयंनामकवचंब्रह्मरूपकं ॥ ८६ ॥ पुराश्रुतंधर्मवक्त्रात्पर्वतेगंधमाद ने ॥ तवस्नेहान्मयाख्यातंप्रवक्तव्यंनकस्यचित् ॥ ८७ ॥ गुरुमभ्यर्च्यविधिवद्वस्त्रालंकारचंदनैः ॥ प्रणम्य दंडवद्भूमौकवचंधारयेत्सुधीः ॥ ८८ ॥ पंचलक्षजपेनैवसिद्धंतुकवचंभवेत् ॥ यदिस्यात्सिद्धकवचोबृहस्पति समोभवेत् ॥८९॥ महावाग्मीकवींद्रश्चत्रैलोक्यविजयीभवेत् ॥ शक्नोतिसर्वंजेतुंचकवचस्यप्रसादतः॥९०॥

तारवाग्भवश्रीकामाद्योद्वाविंशः ॥ ८३॥ वाग्भवाद्यस्त्रयोविंशः तारमायाद्यश्चतुर्विंशः ॥ ८४ ॥ मायाद्यःपंचविंशः ताराद्यःषड्विंशः
॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

 ॥ ९१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेचतुर्थोध्यायः ॥ ४ ॥ अथांधिकेथद्वात्रिंशत्पद्यैर्धर्मात्मजःपरं ॥ सरस्वत्यामहास्तोत्रंना
रदायोक्तवान्स्फुटं ॥ १ ॥ नारायणउवाच वाग्देवतायाइति ॥ १ ॥ रविस्थानंलोलार्कं ॥ २ ॥ ३ ॥ सूर्यस्तामिति देवःसूर्यस्तंया

इदंचकण्वशाखोक्तंकवचंकथितंमुने ॥ स्तोत्रपूजाविधानचध्यानंचवंदनंशृणु ॥ ९१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवते महापुराणेनवमस्कंधेचतुर्थोध्यायः ॥४॥ श्रीनारायणउवाच ॥वाग्देवतायाःस्तवनंश्रूयतांसर्वकामदं ॥ महामुनिर्याज्ञवल्क्योयेनतुष्टावतांपुरा ॥ १ ॥ गुरुशापाच्चसमुनिर्हतविद्योबभूवह ॥ तदाजगामदुःखार्तोरविस्थानंसुपुण्यदं ॥ २ ॥ संप्राप्यतपसासूर्यंलोलार्केदृष्टिगोचरे ॥ तुष्टावसूर्यंशोकेनरुरोदचमुहुर्मुहुः ॥ ३॥ सूर्यस्तंपाठयामासवेदवेदांगमीश्वरः ॥ उवाचस्तौहिवाग्देवींभक्त्याचस्मृतिहेतवे ॥ ४ ॥ तमित्युक्त्वादीननाथोप्यंतर्धानंचकारसः ॥ मुनिःस्नात्वाचतुष्टावभक्तिनम्रात्मकंधरः ॥ ५ ॥ याज्ञवल्क्यउवाच ॥ कृपांकुरुजगन्मातर्मामेवंहततेजसं ॥ गुरुशापात्स्मृतिभ्रष्टंविद्याहीनंचदुःखितं ॥ ६ ॥ ज्ञानंदेहिस्मृतिंविद्यांशक्तिंशिष्यप्रबोधिनीं ॥ ग्रंथकर्तृत्वशक्तिंचसुशिष्यंसुप्रतिष्ठितं ॥ ७ ॥ प्रतिभांसत्सभायांचविचारक्षमतांशुभां ॥ लुप्तंसर्वंदैवयोगान्नवीभूतंपुनःकुरु ॥ ८॥ यथांकुरंभस्मनिचकरोतिदेवतापुनः ॥ ब्रह्मस्वरूपापरमाज्योतीरूपासनातनी ॥ ९ ॥ सर्वविद्याधिदेवीयातस्यैवाण्यैनमोनमः ॥ विसर्गबिंदुमात्रासुयदधिष्ठानमेवच ॥ १० ॥ तदधिष्ठात्रीयादेवीतस्यैनित्यंनमोनमः ॥ व्याख्यास्वरूपासादेवीव्याख्याधिष्ठातृरूपिणी ॥ ११ ॥ ७९ ॥

ज्ञवल्क्यंवेदंवेदांगंचपाठयामासेत्यर्थः ॥ ४ ॥ ५ ॥ दुःखितंपाहीतिशेषः ॥ ६ ॥ सुशिष्यंसुप्रतिष्ठितंमह्यंदेहीत्यन्वयः ॥ ७ ॥ ८ ॥
तत्रदृष्टांतोयथाभस्मन्यप्यंकुरंदेवतासर्वेश्वरःकदाचित्करोतितद्वन्मयिसर्वंलुप्तंसाधयेत्यर्थः ॥ ९ ॥ विसर्गबिंदुमात्रास्विति विसर्गबिंदुमा
त्रासुयदधिष्ठानंसर्वाक्षराणितदाश्रयाहिविसर्गबिंदुमात्राःतेषामक्षराणामधिष्ठात्रीत्यर्थः ॥ १० ॥ ११ ॥ ॥ ७ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ आत्मघमेविच्छेदः ॥ १५ ॥ १६ ॥ सिद्धांतंब्रह्मसिद्धांतं ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ सस्मारवाल्मीकिः
पुराणसूत्ररचनार्थंस्मृतवानित्यर्थः   हेदेविल्वद्द्वारेणतदासवाल्मीकिर्भ्रमरूपांधकारध्वंसेदीपरूपंज्ञानंसंप्राप्यसिद्धांतंपुराणसूत्रभूतंचकार

यथाविनाप्रसंख्यावान्संख्यांकर्तुंनशक्यते ॥ कलासंख्यास्वरूपायातस्यैदेव्यैनमोनमः ॥१२॥ भ्रमसिद्धां
तरूपायातस्यैदेव्यैनमोनमः ॥ स्मृतिशक्तिर्ज्ञानशक्तिर्बुद्धिशक्तिस्वरूपिणी ॥ १३ ॥ प्रतिभाकल्पनाशक्ति
र्याचतस्यैनमोनमः ॥ सनत्कुमारोब्रह्माणंज्ञानंपप्रच्छयत्रवै ॥१४॥ बभूवमूकवत्सोपिसिद्धांतंकर्तुमक्षमः॥
तदाजगामभगवानात्माश्रीकृष्णईश्वरः ॥ १५ ॥ उवाचसचतांस्तौहिवाणीमिष्टांप्रजापते ॥ सचतुष्टावतांब्र
ह्माचाज्ञयापरमात्मनः ॥१६॥ चकारतत्प्रसादेनतदासिद्धांतमुत्तमं ॥ यदाप्यनंतंपप्रच्छज्ञानमेकंवसुंधरा ॥
॥ १७ ॥ बभूवमूकवत्सोपिसिद्धांतंकर्तुमक्षमः ॥ तदातांसचतुष्टावसंत्रस्तःकश्यपाज्ञया ॥ १८ ॥ ततश्चका
रसिद्धांतंनिर्मलंभ्रमभंजनं ॥ व्यासःपुराणसूत्रंचपप्रच्छवाल्मीकिंयदा ॥ १९ ॥ मौनीभूतश्चसस्मारतामे
वजगदंबिकां ॥ तदाचकारसिद्धांतंतद्वरेणमुनीश्वरः ॥ २० ॥ संप्राप्यनिर्मलंज्ञानंभ्रमांधध्वंसदीपकं ॥ पुरा
णसूत्रंश्रुत्वाचव्यासःकृष्णकलोद्भवः ॥२१॥ तांशिवांवेदध्यौचशतवर्षंचपुष्करे ॥ तदात्वत्तोवरंप्राप्यसत्क
वींद्रोबभूवह ॥ २२ ॥ तदावेदविभागंचपुराणंचचकारसः ॥ यदामहेंद्रःपप्रच्छतत्वज्ञानंसदाशिवं ॥ २३ ॥
क्षणंतामेवसंचिंत्यतस्मैज्ञानंददौविभुः ॥ पप्रच्छशब्दशास्त्रंचमहेंद्रश्चबृहस्पतिं ॥ २४ ॥ दिव्यंवर्षसहस्रंच
सत्वांदध्यौचपुष्करे ॥ तदात्वत्तोवरंप्राप्यदिव्यवर्षसहस्रकं ॥ २५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ २० ॥ तत्पुराणसूत्रंव्यासःकृष्णकलोद्भवःकृष्णकलांशःश्रुत्वातदर्थंकविस्तारेणस्पष्टीकर्तुंत्वांशिवांवेदध्यौध्यातवांश्चेत्यर्थः ॥ २१ ॥
॥ २२ ॥ सदाशिवंपप्रच्छ किंपप्रच्छतत्राह तत्वज्ञानमिति ॥ २३ ॥ २४ ॥ सबृहस्पतिः ॥ २५ ॥ ॥ ७ ॥

शब्दशास्त्रंव्याकरणंतस्यार्थंचोवाच ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधे पंचमोध्यायः ॥ ५ ॥ अर्धाधिकैःसप्तषष्टिश्लोकैरथसमासतः ॥ लक्ष्मीगंगाभारतीनांशापाज्जन्मोच्यतेभुवि ॥ १ ॥ सरस्वतीतुवैकुंठेइ

उवाचशब्दशास्त्रंचतदर्थंचसुरेश्वरं ॥ अध्यापिताश्चयेशिष्यायैरधीतंमुनीश्वरैः ॥ २६ ॥ तेचतांपरिसंचिंत्यप्र
वर्ततेसुरेश्वरीं ॥ त्वंसंस्तुतापूजिताचमुनींद्रैर्मनुमानवैः २७ ॥ दैत्येंद्रैश्चसुरैश्चापिब्रह्मविष्णुशिवादिभिः ॥
जडीभूतःसहस्रास्यःपंचवक्रश्चतुर्मुखः ॥ २८॥ यांस्तोतुंकिमहंस्तौमितामेकास्येनमानवः ॥ इत्युक्त्वायाज्ञ
वल्क्यश्चभक्तिनम्रात्मकंधरः ॥ २९ ॥ प्रणनामनिराहारोरुरोदचमुहुर्मुहुः ॥ ज्योतीरूपामहामायातेनदृष्टा
प्युवाचतं ॥ ३० ॥ सुकवींद्रोभवेत्युक्त्वावैकुंठंचजगामह ॥ याज्ञवल्क्यकृतंवाणीस्तोत्रमेतत्तुयःपठेत् ॥३१॥
सकवींद्रोमहावाग्मीबृहस्पतिसमोभवेत् ॥ महामूर्खश्चदुर्बुद्धिर्वर्षमेकंयदापठेत् ॥ ३२ ॥ सपंडितश्चमेधावी
सुकवींद्रोभवेद्ध्रुवं ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेपंचमोध्यायः ॥ ५ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥
सरस्वतीतुवैकुंठेस्वयंनारायणांतिके ॥ गंगाशापेनकलहात्कलयाभारतेसरित् ॥ १ ॥ पुण्यदापुण्यरूपा
चपुण्यतीर्थस्वरूपिणी ॥ पुण्यवद्भिर्निषेव्याचस्थितिःपुण्यवतांमुने ॥ २ ॥ तपस्विनांतपोरूपातपसःफल
रूपिणी ॥ कृतपापेध्मदाहायज्वलदग्निस्वरूपिणी ॥ ३ ॥ ज्ञानात्सरस्वतीतोयेमृतायेमानवाभुवि ॥ तेषां
स्थितिश्चवैकुंठेसुचिरंहरिसंसदि ॥ ४ ॥ भारतेकृतपापश्चस्नात्वातत्रावलीलया ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्योवि
ष्णुलोकेवसेच्चिरं ॥ ५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ति स्वयंपूर्णरूपेणवैकुंठेतिष्ठतीत्यर्थः पश्चाद्गंगायाःशापेनकलयांशेनभारतेखंडेसरित्सरस्वतीनाम्नीसरिज्जातेत्यर्थः ॥ १ ॥ यस्यास्ती
रेपुण्यवतांस्थितिरित्यर्थः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

अनुषंगेणान्यकार्यार्थमागतोमध्येतीर्थंपतितमस्तीतिस्नानमपिकर्तव्यमितिबुद्ध्याहेतुनान्येनवाकारणेनद्र
अक्षयायांतिथावक्षयनवम्यां ॥ ६ ॥ अनुषंगेणान्यकार्यार्थमागतोमध्येतीर्थं ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥
व्यग्रहणरूपेणअश्रद्धयापिविच्छेदः ॥ ७ ॥ तत्रसरस्वतीतीरे ॥ ८ ॥ मुंडयन्नेकवारंप्रथमतोमुंडनंकुर्वन् ॥

चातुर्मास्यांपौर्णमास्यामक्षयायांदिनक्षये ॥ व्यतीपातेचग्रहणेऽन्यस्मिन्पुण्यदिनेपिच ॥ ६ ॥ अनुषंगेण
यःस्नातोहेतुनाश्रद्धयापिवा ॥ सारूप्यंलभतेनूनंवैकुंठेसहरेरपि ॥ ७ ॥ सरस्वतीमनुंतत्रमासमेकंचयोजपेत्
॥ महामूर्खःकवींद्रश्चसभवेन्नात्रसंशयः ॥ ८ ॥ नित्यंसरस्वतीतोयेयःस्नायान्मुंडयन्नरः ॥ नगर्भवासंकुरु
तेपुनरेवसमानवः ॥ ९ ॥ इत्येवंकथितंकिंचिद्भारत्यागुणकीर्तनं ॥ सुखदंकामदंसारंभूयःकिंश्रोतुमिच्छसि
॥ १० ॥ सूतउवाच ॥ नारायणवचःश्रुत्वानारदोमुनिसत्तमः ॥ पुनःपप्रच्छसंदेहमिमंशौनकसत्वरं ॥ ११ ॥
श्रीनारदउवाच ॥ कथंसरस्वतीदेवीगंगाशापेनभारते ॥ कलयाकलहेनैवबभूवपुण्यदासरित् ॥ १२ ॥ श्रव
णेश्रुतिसाराणांवर्द्धतेकौतुकंमम ॥ कथामृतेनमेतृप्तिःकेनश्रेयसितृप्यते ॥ १३ ॥ कथंशशापसागंगापूजितां
तांसरस्वतीं ॥ सातुसत्वस्वरूपायापुण्यदाशुभदासदा ॥ १४ ॥ तेजस्विनोर्द्वयोर्वादकारणंश्रुतिसुंदरं ॥ सु
दुर्लभंपुराणेषुतन्मेव्याख्यातुमर्हसि ॥ १५ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ शृणुनारदवक्ष्यामिकथामेतांपुरातनीं ॥
यस्याःश्रवणमात्रेणसर्वपापात्प्रमुच्यते ॥ १६ ॥ लक्ष्मीःसरस्वतीगंगातिस्रोभार्याहरेरपि ॥ प्रेम्णासमा
स्तास्तिष्ठंतिसततंहरिसन्निधौ ॥ १७ ॥ चकारसैकदागंगाविष्णोर्मुखनिरीक्षणं ॥ सस्मिताचसकामाचसक
टाक्षंपुनःपुनः ॥ १८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

श्रुतेःसाराणांसारभूतानांकथानांश्रवणेइत्यन्वयः मेतृप्तिःकथामृतेनैवास्ति केनश्रेयासितृप्यतेनकेनापीत्यर्थः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥
॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

 तदृष्ट्वाविष्णोर्हास्यं दृष्ट्वालक्ष्मीः क्षमांचकारनक्रोधं सरस्वतीतुनक्षमांचकारकिंतुक्रोधं ॥ १९ ॥ तांकुद्धांसरस्वतीं ॥ २० ॥ २१ ॥
॥ २२ ॥ सौभाग्यंप्रेमायंगंगालक्ष्म्योस्तवप्रेमास्तिमयिनास्तीत्यर्थः ॥ २३ ॥ गंगायाइति यदिलक्ष्म्यांगंगातुल्यातवप्रीतिर्नस्यात्ततोगंगया

विभुर्जहासतद्वक्रंनिरीक्ष्यचक्षणंतदा ॥ क्षमांचकारतदृष्ट्वालक्ष्मीर्नैवसरस्वती ॥ १९ ॥ बोधयामासपद्मातां सत्वरूपाचसास्मिता ॥ क्रोधाविष्टाचसावाणीनचशांताबभूवह ॥ २० ॥ उवाचवाणीभर्तारंरक्तास्यारक्तलोचना ॥ कंपिताकामवेगेनशश्वत्प्रस्फुरिताधरा ॥२१॥ सरस्वत्युवाच ॥ सर्वत्रसमताबुद्धिःसद्भर्तुःकामिनींप्रति ॥ धर्मिष्ठस्यवरिष्ठस्यविपरीताखलस्यच ॥२२॥ ज्ञातंसौभाग्यमधिकंगंगायांतेगदाधर ॥ कमलायांचतत्तुल्यंनचकिंचिन्मयिप्रभो ॥ २३ ॥ गंगायाःपद्मयासार्धंप्रीतिश्चास्तिसुसंमता ॥ क्षमांचकारतेनेदंविपरीतंहरिप्रिया ॥ २४ ॥ किंजीवनेनमेत्रैवदुर्भगायाश्चसांप्रतं ॥ निष्फलंजीवनंतस्यायापत्युःप्रेमवंचिता ॥२५ ॥ त्वांसर्वेसत्वरूपंचयेवदंतिमनीषिणः ॥ तेचमूर्खानवेदज्ञानजानंतिमतिंतव ॥२६॥ सरस्वतीवचःश्रुत्वादृष्ट्वातांकोपसंयुतां ॥ मनसाचसमालोच्यसजगामबहिःसभां ॥२७॥ गतेनारायणेगंगामुवाचनिर्भयंरुषा ॥ वागधिष्ठातृदेवीसावाक्यंश्रवणदुष्करं ॥ २८ ॥ हेनिर्लज्जेहेसकामेस्वामिगर्वंकरोषिकिं ॥ अधिकंस्वामिसौभाग्यंविज्ञापयतुमिच्छसि ॥२९॥ मानचूर्णंकरिष्यामितवाद्यहरिसन्निधौ ॥ किंकरिष्यतितेकांतोममैवंकांतवल्लभे ॥ ३० ॥ इत्येवमुक्त्वागंगायाःकेशंगृहितुमुद्यता ॥ वारयामासतांपद्मामध्यदेशंसमाश्रिता ॥ ३१ ॥ ॥ ॥

सार्धंलक्ष्म्याःप्रीतिर्नैवभवेत्प्रीतिस्तुवर्त्ततेयतस्तेनहेतुनाप्रीतिसद्भावहेतुनाविपरीतामिदंसपत्नीहास्यंतवदृष्ट्वाक्षमांचकारहरिप्रियातस्मात्क्षमयातयोःप्रीतिर्निश्चीयते तयाप्रीत्याचतयोःसमःप्रेमातवनिश्चीयतइत्यर्थः ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ मध्यदेशंतयोर्मध्यभागेस्थला ॥ ३१ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

शशापवाणीतांपद्मांसपत्नीपक्षपातिनीयमितिमत्वातांपद्मांवृक्षरूपेणभविष्यसिसरिद्रूपाचभविष्यसीतिशशापेत्यर्थः ॥ ३२ ॥ विपरीतमिति यतःकारणाद्यस्मात्सभामध्येवादेग्रामेवृक्षःसरिद्वाजडत्वान्नकिंचिद्वदतिकिंतुकेवलंतिष्ठत्येवतथात्वंविपरीतमन्याय्यंमंमायाइष्ट्वाकिंचिदपिवक्तुं अडवन्नार्हसिनयोग्यासितस्माज्जडात्मकवृक्षसरिद्रूपाभवेत्यर्थः ॥ ३३ ॥ नशशापनचुकोपचेत्यर्थः शांतत्वादितिभावः वाणींधृत्वेति

शशापवाणीतांपद्मांमहाबलवतीसती ॥ वृक्षरूपासरिद्रूपाभविष्यसिनसंशयः ॥ ३२ ॥ विपरीतंततोदृष्ट्वा किंचिन्नोवक्तुमर्हसि ॥ सातिष्ठतिसभामध्येयथावृक्षोयथासरित् ॥ ३३ ॥ शापंश्रुत्वातुसादेवीनशशापचुकोप ह ॥ तत्रैवदुःखितातस्थौवाणींधृत्वाकरेणच ॥ ३४ ॥ अत्युन्नतांतुतांदृष्ट्वाकोपप्रस्फुरिताधरां ॥ उवाचगंगा तांदेवींपद्मांचारक्तलोचनां ॥ ३५॥ श्रीगंगोवाच ॥ त्वमुत्सृजमहोग्रांचपद्मेकिंमेकरिष्यति ॥ दुःशीलामुखरा नष्टानित्यंवाचालरूपिणी ॥ ३६ ॥ वागधिष्ठातृदेवीयंसततंकलहप्रिया ॥ यावतीयोग्यताचास्यायावतीश क्तिरेवच ॥ ३७ ॥ तथाकरोतुवादंचमयासार्धंचदुर्मुखी ॥ स्वबलंयन्ममबलंविज्ञापयितुमिच्छति ॥ ३८ ॥ जानंतुसर्वेह्युभयोःप्रभावंविक्रमंसति ॥ इत्येवमुक्त्वासादेवीवाण्यैशापंददाविति ॥ ३९ ॥ सरित्स्वरूपाभव तुसायात्वांचशशापह ॥ अधोमर्त्यंसाप्रयातुसंतियत्रैवपापिनः ॥ ४० ॥ कलौतेषांचपापानिगृहिष्यतिनसंश यः ॥ इत्येवंवचनंश्रुत्वातांशशापसरस्वती ॥ ४१ ॥ त्वमेवयास्यसिमहींपापिपापंलभिष्यसि ॥ एतस्मिन्नं तरेतत्रभगवानाजगामह ॥ ४२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

परस्परताडननिवारणार्थंकरेणवाणींधृत्वातस्थावित्यर्थः ॥ ३४ ॥ अत्युन्नतामत्युन्मत्तांतांवाणीं ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ स्वबलमिति यद्यस्मात्कारणात्स्वबलंममबलंचेयंज्ञातुमिच्छतितस्मान्मुंचेत्यर्थः ॥ ३८ ॥ सादेवीगंगा ॥ ३९ ॥ यासरस्वतीत्वांपद्मांशशापसासर स्वतीसरिद्भवत्वित्यर्थः ॥ ४० ॥ तांगंगां ॥ ४१ ॥ लभिष्यसिलप्स्यसे ॥ ४२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

 ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ सामयिकांसमयोचितां धर्मध्वजोराजा कलयांशेन ॥४५॥ भूमौस्थिताभूमेरुत्पन्नेत्यर्थः ॥ ४६ ॥ शंखचूडस्यकामिनीपत्नी ॥ ४७ ॥ मुक्तशापा पश्चान्ममपत्नीभविष्यसीत्यन्वयः कलयांशेनसरिदपिभव ॥ ४८ ॥ पद्मामुक्त्वागंगामाहगंगेति
 ॥ ४९ ॥ ५० ॥ जायेभवेःयद्वाहेजायेसमुद्रस्यजायाभवेत्यर्थः ॥ ५१ ॥ शंतनोश्चकारणवशाज्जायाभवेत्यर्थः सरस्वतीमाह गंगा

चतुर्भुजश्चतुर्भिश्चपार्षदैश्चचतुर्भुजैः ॥ सरस्वतींकरेधृत्वावासयामासवक्षसि ॥ ४३ ॥ बोधयामाससर्वज्ञः सर्वज्ञानंपुरातनं ॥ श्रुत्वारहस्यंतासांचशापस्यकलहस्यच ॥४४॥ उवाचदुःखितास्ताश्चवाचंसामयिकांविभुः ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ लक्ष्मित्वंकलयागच्छधर्मध्वजगृहंशुभे ॥ ४५ ॥ अयोनिसंभवाभूमौतस्यकन्याभविष्यसि ॥ तत्रैवदैवदोषेणवृक्षत्वंचलभिष्यसि ॥ ४६ ॥ मदंशस्यासुरस्यैवशंखचूडस्यकामिनी ॥ भूत्वापश्चान्ममत्पत्नीभविष्यसिनसंशयः ॥ ४७ ॥ त्रैलोक्यपावनीनाम्नातुलसीतिचभारते ॥ कलयाचसरिद्रूपाशीघ्रंगच्छवरानने ॥ ४८ ॥ भारतंभारतीशापान्नाम्नापद्मावतीभव ॥ गंगेयास्यसिपश्चात्त्वमंशेनविश्वपावनी ॥ ४९ ॥ भारतंभारतीशापात्पापदाहायपापिनां ॥ भगीरथस्यतपसातेननीतासुकल्पिते ॥ ५० ॥ नाम्नाभागीरथीपूताभविष्यसिमहीतले ॥ मदंशस्यसमुद्रस्यजायाजायेममाज्ञया ॥ ५१ ॥ मत्कलांशस्यभूपस्यशंतनोश्चसुरेश्वरि ॥ गंगाशापेनकलयाभारतंगच्छभारति ॥५२ ॥ कलहस्यफलंभुंक्ष्वसपत्नीभ्यांसहाच्युते ॥ स्वयंचब्रह्मसदनेब्रह्मणःकामिनीभव ॥ ५३ ॥ गंगायातुशिवस्थानमत्रपद्मैवतिष्ठतु ॥ शांताचक्रोधरहितामद्भक्तासत्वरूपिणी ॥ ५४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

शापेनेति ॥ ५२ ॥ सपत्नीभ्यांसहकलहस्येत्यन्वयः स्वयंचेति अंशेनभारतेसरिद्रूपस्वयंचपूर्णरूपेणब्रह्मलोकेब्रह्मणःपत्नीभवेत्यर्थः ॥ ५३ ॥ गंगात्विति गंगाप्यंशेनसरिद्रूपवतुपूर्णरूपेणतुशिवस्थानंयातुतस्यपत्नीभवतु अत्रमन्निकटेतुपद्मैवतिष्ठतु यतःशांतेत्याह शांताचेति ॥ ५४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ५५ ॥ स्वखेदंवर्णयति तिस्रइति त्रिशीलाभिन्नस्वभावाः त्रिशीलेतिसर्वत्रान्वेति एतेत्रयोवेदविरुद्धावेदानुमत्यविषयाः ॥ ५६ ॥ ये

महासाध्वीमहाभागासुशीलाधर्मचारिणी ॥ यदंशकलयासर्वाधर्मिष्ठाश्चपतिव्रताः ॥ ५५ ॥ शांतरूपाःसुशी
लाश्चप्रतिविश्वेषुपूजिताः॥ तिस्रोभार्यास्त्रिशीलाश्चत्रयोभृत्याश्चबांधवाः ॥५६॥ ध्रुवंवेदविरुद्धाश्चनह्येतेमंग
लप्रदाः ॥ स्त्रीपुंवच्चगृहेयेषांगृहिणांस्त्रीवशःपुमान्॥५७॥निष्फलंचजन्मतेषामशुभंचपदेपदे ॥ मुखेदुष्टाचयो
निदुष्टायस्यस्त्रीकलहप्रिया॥५८॥ अरण्यंतेनगंतव्यंमहारण्यंगृहाद्वरं ॥ जलानांचस्थलानांचफलानांप्राप्ति
रेवच॥५९॥सततंसुलभातत्रनतेषांगृहएवच ॥ वरमग्नौस्थितिर्हिंस्त्रजंतूनांसन्निधौसुखं॥६०॥ततोपिदुःखंपुं
सांचदुष्टस्त्रीसन्निधौध्रुवं ॥ व्याधिज्वालाविषज्वालावरंपुंसांवरानने ॥ ६१ ॥ दुष्टस्त्रीणांमुखज्वालामरणाद
तिरिच्यते ॥ पुंसांचस्त्रीजितांचैवभस्मांतंशौचमध्रुवं ॥ ६२ ॥ यदन्हिकुरुतेकर्मनतस्यफलभाग्भवेत् ॥ निं
दितोत्रपरत्रैवसर्वत्रनरकंव्रजेत् ॥ ६३ ॥ यशःकीर्तिविहीनोयोजीवन्नपिमृतोहिसः ॥ बह्वीनांचसपत्नीनांनै
कत्रश्रेयसेस्थितिः ॥ ६४॥ एकभार्यःसुखीनैवबहुभार्यःकादाचन ॥ गच्छगंगेशिवस्थानंब्रह्मस्थानंसरस्व
ति ॥ ६५ ॥ अत्रतिष्ठतुमद्गेहेसुशीलाकमलालया ॥ सुसाध्व्यायस्यपत्नीचसुशीलाचपतिव्रता॥६६॥इहस्वर्गे
सुखंतस्यधर्मोमोक्षःपरत्रच ॥ पतिव्रतायस्यपत्नीसचमुक्तःशुचिःसुखी ॥ ६७ ॥ जीवन्मृतोशुचिर्दुःखीदुः
शीलापतिरेवच ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेषष्ठोध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

षांगृहेपुंवत्पुरुषवत्प्रधानास्त्रीभवतीत्यर्थः ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ भस्मांतंमरणांतंशौचंपावित्र्यंताअध्रुवंनभवतीत्यर्थः
॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेषष्ठोध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ छ ॥

अर्धाधिकैश्चतुःपंचाशद्भिः पद्यैरतःपरं ॥ शापोद्धारप्रकारश्चतिसृणांसम्यगुच्यते ॥ १ ॥ विररामचनारदेति नारदंप्रतिनारायणोक्तिः ॥ १ ॥ २ ॥ प्रथमंसरस्वतीप्रार्थनांकरोति विशापमिति ॥ ३ ॥ अत्युन्मत्ततायाःफलंमयालब्धमित्याह अत्युन्नतोहीति ॥ ४ ॥ तद

श्रीनारायणउवाच ॥ इत्युक्त्वाजगतांनाथोविररामचनारद ॥ अतीवरुरुदुर्देव्यःसमालिंग्यपरस्परं ॥ १ ॥ ताश्चसर्वाःसमालोक्यक्रमेणोचुस्तदेश्वरं ॥ कंपिताःसाश्रुनेत्राश्चशोकेनचभयेनच ॥ २ ॥ सरस्वत्युवाच ॥ विशापंदेहिहेनाथदुष्टमाजन्मशोचनं ॥ सत्स्वामिनापरित्यक्ताःकुतोजीवंतिताःस्त्रियः ॥ ३ ॥ देहत्यागंकरिष्यामियोगेनभारतेध्रुवं ॥ अत्युन्नतोहिनियतंपातुमर्हतिनिश्चितं ॥४॥ गंगोवाच ॥ अहंकेनापराधेनत्वयात्यक्ताजगत्पते ॥ देहत्यागंकरिष्यामिनिर्दोषायावधंलभ ॥ ५ ॥ निर्दोषकामिनीत्यागंकरोतियोनरोभुवि ॥ सयातिनरकंघोरंकिंतुसर्वेश्वरोपिवा ॥ ६ ॥ पद्मोवाच ॥ नाथसत्वस्वरूपस्त्वंकोपःकथमहोतव ॥ प्रसादंकुरुभार्येद्वेसदीशस्यक्षमावरा ॥ ७ ॥ भारतेभारतीशापाद्यास्यामिकलयाह्यहं ॥ कियत्कालंस्थितिस्तत्रकदाद्रक्ष्यामितेपदे ॥ ८ ॥ दास्यंतिपापिनःपापंसद्यःस्नानावगाहनात् ॥ केनतेनविमुक्ताहमागमिष्यामितेपदं ॥ ९ ॥ कलयातुलसीरूपंधर्मध्वजसुतासती ॥ भुक्त्वाकदालभिष्यामित्वत्पदांबुजमच्युत ॥ १० ॥ वृक्षरूपाभविष्यामित्वदधिष्ठातृदेवता ॥समुद्धरिष्यसिकदातन्मेब्रूहिकृपानिधे॥ ११ ॥गंगासरस्वतीशापाद्दियास्यतिभारते ॥ शापेनमुक्तापापाच्चकदात्वांचलभिष्यति ॥ १२ ॥ गंगाशापेनवावाणीयदियास्यतिभारतं ॥ कदाशापाद्विनिर्मुच्यलभिष्यतिपदंतव ॥ १३ ॥ तांवाणींब्रह्मसदनंगंगांवाशिवमंदिरं ॥ गंतुंवदसिहेनाथतत्क्षमस्वचतेवचः ॥ १४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

नंतरंगंगोवाच अहंकेनेति सरस्वत्याअपराधःकृतोमयातुनकृतइतिभावः तेनकारणेनानिर्दोषायास्त्वंवधंलभलभस्वेत्यर्थः ॥ ५ ॥ सर्वेश्वरोपियदिस्यात्तथापि ॥ ६ ॥ हेभार्येमतीत्यर्थः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ ॥ ७ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ भारतीकलयैवांशेननदीभवतु अर्धांशेनब्रह्मसदनंगच्छतु पूर्णांशेनवैकुंठेतिष्ठतु [illegible] पि तेनममवाक्यमपिसत्यंजातंवैकुंठवासेनतिसृणांसमताचजाताभविष्यतीति ॥ १७ ॥ १८ ॥ तत्रैवेति एकांशावतारेएवेत्यर्थः मतुतस्याःसरस्वतीवदर्धांशावताद्ब्रह्मसर्वं

इत्युक्त्वाकमलाकांतपादंधृत्वाननामसा ॥ स्वकेशैर्वेष्टनंकृत्वारुरोदचपुनःपुनः ॥ १५ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ त्वद्वाक्यमाचरिष्यामिस्ववाक्यंचसुरेश्वरि ॥ समतांचकरिष्यामिशृणुत्वंकमलेक्षणे ॥ १६ ॥ भारतीयातुकलयासरिद्रूपाचभारते ॥ अर्धासाब्रह्मसदनंस्वयंतिष्ठतुमद्गृहे ॥ १७ ॥ भगीरथेनसानीतागंगायास्यतिभारते ॥ पूतंकर्तुंत्रिभुवनंस्वयंतिष्ठतुमद्गृहे ॥ १८ ॥ तत्रैवचंद्रमौलेश्चमौलिंप्राप्स्यतिदुर्लभं ॥ ततःस्वभावतःपूताप्यतिपूताभविष्यति ॥ १९ ॥ कलांशांशेनगच्छत्वंभारतेवामलोचने ॥ पद्मावतीसरिद्रूपातुलसीवृक्षरूपिणी ॥ २० ॥ कलेःपंचसहस्रेचगतेवर्षेचमोक्षणं ॥ युष्माकंसरितांचैवमद्गेहेचागमिष्यथ ॥ २१ ॥ संपदांहेतुभूताचविपत्तिःसर्वदेहिनां ॥ विनाविपत्तेर्महिमाकेषांपद्मभवेभवे ॥ २२ ॥ मन्मंत्रोपासकानांचसतांस्नानावगाहनात् ॥ युष्माकंमोक्षणंपापाद्दर्शनात्स्पर्शनात्तथा ॥ २३ ॥ पृथिव्यांयानितीर्थानिसंत्यसंख्यानिसुंदरि ॥ भविष्यंतिचपूतानिमद्भक्तस्पर्शदर्शनात् ॥ २४ ॥ मन्मंत्रोपासकाभक्ताविभ्रमंतिचभारते ॥ पूतंकर्तुंतारितुंचसुपवित्रांवसुंधरां ॥ २५ ॥ ॥ मद्भक्तायत्रतिष्ठंतिपादंप्रक्षालयंतिच ॥ तत्स्थानंचमहातीर्थंसुपवित्रंभवेध्रुवं ॥ २६ ॥ स्त्रीघ्नोगोघ्नःकृतघ्नश्चब्रह्मघ्नोगुरुतल्पगः ॥ जीवन्मुक्तोभवेत्पूतोमद्भक्तस्पर्शदर्शनात् ॥ २७ ॥

तदपेक्षयास्यान्यूनापराधत्वात् ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ हेपद्मभवे ॥ २२ ॥ मन्मंत्रोपासकानामिति इदमुपलक्षणंब्रह्मनिष्ठशैवशाक्तगाणेशसौराणांभक्तानामपि तेषामपिपुराणांतरेषुतीर्थादिपावकत्वस्यश्रवणात् ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

॥२८॥ एकादशीविहीनश्चसंध्याहीनोथनास्तिकः ॥ नरघातीभवेत्पूतोमद्भक्तस्पर्शदर्शनात् ॥ २८ ॥ असिजीवीम
सीजीवीधावकोग्रामयाचकः ॥ वृषवाहोभवेत्पूतोमद्भक्तस्पर्शदर्शनात् ॥ २९ ॥ विश्वासघातीमित्रघ्नोमिथ्या
साक्ष्यस्यदायकः ॥ स्थाप्यहारीभवेत्पूतोमद्भक्तस्पर्शदर्शनात् ॥ ३० ॥ अत्युग्रवाग्दूषकश्चजारकःपुंश्चली
पतिः ॥ पूतश्चपुंश्चलीपुत्रोमद्भक्तस्पर्शदर्शनात् ॥ ३१ ॥ शूद्राणांसूपकारश्चदेवलोग्रामयाजकः ॥ अदीक्षि
तोभवेत्पूतोमद्भक्तस्पर्शदर्शनात् ॥ ३२ ॥ पितरंमातरंभार्यांभ्रातरंतनयंसुतां ॥ गुरोःकुलंचभगिनींचक्षुर्ही
नंचबांधवं ॥३३॥ श्वश्रूंचश्वशुरंचैवयोनपुष्णातिसुंदरि ॥ समहापातकीपूतोमद्भक्तस्पर्शदर्शनात् ॥ ३४ ॥
अश्वत्थनाशकश्चैवमद्भक्तनिंदकस्तथा ॥ शूद्रान्नभोजीविप्रश्चपूतोमद्भक्तदर्शनात् ॥ ३५ ॥ देवद्रव्यापहारी
चविप्रद्रव्यापहारकः ॥ लाक्षालोहरसानांचविक्रेतादुहितुस्तथा ॥ ३६ ॥ महापातकिनश्चैवशूद्राणांशवदा
हकः ॥ भवेयुरेतेपूताश्चमद्भक्तस्पर्शदर्शनात् ॥ ३७ ॥ श्रीमहालक्ष्मीरुवाच ॥ भक्तानांलक्षणंब्रूहिभक्तानु
ग्रहकातर ॥ येषांसुदर्शनस्पर्शात्सद्यःपूतानराधमाः ॥ ३८ ॥ हरिभक्तिविहीनाश्चमहाहंकारसंयुताः ॥
स्वप्रशंसारताधूर्ताःशठाश्चसाधुनिंदकाः ॥ ३९ ॥ पुनंतिसर्वतीर्थानियेषांस्नानावगाहनात् ॥ येषांच
पादरजसापूतापादोदकान्मही ॥ ४० ॥ येषांसंदर्शनंस्पर्शंयेवावांछंतिभारते ॥ सर्वेषांपरमोलाभोवै
ष्णवानांसमागमः ॥ ४१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

अम्मयानिजलमयानीत्यर्थः ॥ ४२ ॥ श्रेष्ठोपचक्रमेइत्यत्रश्रेष्ठेतिलुप्तप्रथमांतं आर्षत्वात्श्रेष्ठउपचक्रमेइत्यर्थः ॥ ४३ ॥ ४४॥४५॥
विष्णुमंत्रइति इदमुपलक्षणंशिवशक्तिगणेशसूर्यमंत्राणामपि ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ स्वात्मास्वदेहोभक्तिवशतयाविस्मृतो

नह्यम्मयानितीर्थानिनदेवामृच्छिलामयाः ॥ तेपुनंत्यपिकालेनविष्णुभक्ताःक्षणादहो ॥ ४२ ॥ सूतउवाच॥
महालक्ष्मीवचःश्रुत्वालक्ष्मीकांतश्चसास्मितः ॥ निगूढतत्त्वंकथितुमपिश्रेष्ठोपचक्रमे ॥ ४३ ॥ श्रीभगवानुवा
च ॥ भक्तानांलक्षणंलक्ष्मिगूढंश्रुतिपुराणयोः ॥ पुण्यस्वरूपंपापघ्नंसुखदंभक्तिमुक्तिदं ॥ ४४ ॥ सारभूतंगो
पनीयंनवक्तव्यंखलेषुच ॥ त्वांपवित्रांप्राणतुल्यांकथयामिनिशामय ॥ ४५ ॥ गुरुवक्त्राद्विष्णुमंत्रोयस्यकर्णे
पतिष्यति ॥ वदंतिवेदास्तंचापिपवित्रंचनरोत्तमं ॥ ४६ ॥ पुरुषाणांशतंपूर्वंतथातज्जन्ममात्रतः ॥ स्वर्गस्थं
नरकस्थंवामुक्तिमाप्नोतितत्क्षणात् ॥ ४७ ॥ यैःकैश्चिद्यत्रवाजन्मलब्धंयेषुचजंतुषु ॥ जीवन्मुक्तास्तुतेपूता
यांतिकालेहरेःपदं ॥ ४८ ॥ मद्भक्तियुक्तोमर्त्यश्चसमुक्तोमद्गुणान्वितः ॥ मद्गुणाधीनवृत्तिर्यःकथाविष्टश्चसंततं
॥ ४९ ॥ मद्गुणश्रुतमात्रेणसानंदःपुलकान्वितः ॥ सगद्गदःसाश्रुनेत्रःस्वात्मविस्मृतएवच ॥५०॥ नवांछंति
सुखंमुक्तिंसालोक्यादिचतुष्टयं ॥ ब्रह्मत्वममरत्वंवातद्वांछाममसेवने ॥ ५१ ॥ इंद्रत्वंचमनुत्वंचब्रह्मत्वंचसुदु
र्लभं ॥ स्वर्गराज्यादिभोगंचस्वप्नेपिचनवांछति ॥ ५२ ॥ भ्रमंतिभारतेभक्तास्तादृग्जन्मसुदुर्लभं ॥ मद्गुण
श्रवणश्राव्यगानैर्नित्यंमुदान्विताः ॥ ५३ ॥ तेयांतिचमहींपूत्वानरंतीर्थंममालयं ॥ इत्येवंकथितंसर्वंपद्मेकु
रुयथोचितं ॥ ५४ ॥ तदाज्ञयातास्तत्रक्रुर्हरिस्तस्थौसुखासने ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधे
सप्तमोध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

येनवाहिताभ्यादिषुइत्यनेनसाधुत्वं ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ श्राव्यगानैर्मधुरगानैः ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनव
मस्कंधेसप्तमोध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

दशोत्तरशतैःपद्यैर्गंगादीनांचभारते ॥ कथयित्वासमुत्पत्तिंकलैवर्तनमुच्यते ॥ १ ॥ पूर्वाध्यायेतदाज्ञयाताःस्त्वकुरित्यनेनसरस्वत्याद योनदीरूपाअभवन्नित्युक्तंतदेवस्पष्टयति नारायणउवाच सरस्वतीति गंगायाःशापेनसरस्वतीकलयांशेनभारतेखंडेआजगाम स्वयंपू र्णरूपेणहरेःपदेवैकुंठेतस्थौस्थितवतीत्यर्थः ॥ १ ॥ सरस्वतीनाम्नांनिरुक्तिमाह भारतीति भारतखंडेनदीरूपेणागमनाद्भारतीत्वं अर्श आद्यजंताद्गौरादिपाठान्ङीप् ब्रह्मणःप्रियात्वाद्ब्राह्मी ब्रह्मणइयमित्यस्मिन्नर्थेणित्राह्मोजाताविनिनिपातनाट्टिलोपेकृतेऽणंतत्वान्ङीप् वाण्यधि ष्ठात्रीति वाण्याअधिष्ठातृत्वाल्लक्षणयावाणीतिनाम ॥२॥ सरोवाप्यामिति हियतःसरसिवाप्यांस्रोतस्सुअन्यत्रापिसर्वत्रदेशेहरिर्दृश्यतेस

श्रीनारायणउवाच ॥ सरस्वतीपुण्यक्षेत्रमाजगामचभारते ॥ गंगाशापेनकलयास्वयंतस्थौहरेःपदे ॥१॥ भा रतीभारतंगत्वाब्राह्मीचब्रह्मणःप्रिया ॥ वाण्यधिष्ठातृदेवीसातेनवाणीप्रकीर्तिता ॥२॥ सरोवाप्यांचस्रोतस्सु सर्वत्रैवहिदृश्यते ॥ हरिःसरस्वांस्तस्येयंतेननाम्नासरस्वती ॥३॥ सरस्वतीनदीसाचतीर्थरूपातिपाविनी ॥ पापिनांपापदाहायज्वलदग्निस्वरूपिणी ॥ ४ ॥ पश्चाद्भागीरथीनीतामहींभगीरथेनच ॥ सावैजगामक लयावाणीशापेननारद ॥ ५ ॥ तत्रैवसमयेतांचदधारशिरसाशिवः ॥ वेगंसोढुमयंशक्तोभुवःप्रार्थनयाविभुः ॥ ६ ॥ पद्माजगामकलयासाचपद्मावतीनदी ॥ भारतंभारतीशापात्स्वयंतस्थौहरेःपदे ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

वेनव्यापकत्वात्तेनहेतुनासरसिविद्यमानत्वाद्धरिःसरस्वान्भवति तस्येयंशक्तिर्यतस्तेनहेतुनानाम्नासरस्वतीयंकथ्यतेइत्यर्थः सरस्वच्छ ब्दस्यलक्षणयासरस्वत्संबंधिनीशक्तिरित्यर्थेडमितश्चेतिङीपिसरस्वतीशब्दःसिद्धः ॥ ३ ॥ ४ ॥ सरस्वत्युत्पत्त्यनंतरंगंगोत्पत्तिमाह पश्चादिति वाणीशापेनकलयांशेनजगाम ॥ ५ ॥ तत्रैवेति ऊर्ध्वदेशादधःपतनसमयेएवतस्याधारायावेगमसहमानायाभुवःप्रार्थनयावेगं सोढुंशक्तःसमर्थःशिवःशिरसातांगंगांदधारेत्यर्थः ॥ ६ ॥ पद्मेति यापद्माकलयाजगामसापद्मावतीनाम्नानदीअभवदित्यर्थः स्वयंपूर्ण रूपेणहरेःपदेवैकुंठेतस्थाविति पूर्ववत् ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

ततोन्ययेति एकांशेनयथानदीजाताबह्वत्तदनंतरं अन्ययाकलयाद्वितीययाकलयाभारतेखंडेजन्मलेभेतज्जन्मधर्मध्वजोदरेजातामितिधर्मध्वजसुतेतितथालक्ष्म्यंशत्वाल्लक्ष्मीतितथातुलसीतिचनाम्नाविख्याताअभवदित्यर्थः ॥ ८ ॥ पुरेति सालक्ष्मीःपुरापूर्वंयःसरस्वतीशापस्तस्मादित स्तस्मात्पश्चाद्यहरिशापोजातस्तस्माद्धमनुष्यरूपिणीतुलसीतिनाम्नास्थितापिवृक्षरूपाबभूवेत्यर्थः तवकेशसमूहश्चपुण्यवृक्षोभविष्यतीतिचतुर्विंशाध्यायेवक्ष्यमाणोहरिशापः ॥ ९ ॥ एतानद्यःकियत्पर्यंतमत्रस्थास्यंतीतिचेत्तत्राह कलेरिति जग्मुर्गमिष्यंतीत्यर्थः हरेःपदंवैकुंठं

ततोन्ययासाकलयालेभेजन्मचभारते ॥ धर्मध्वजसुतालक्ष्मीर्विख्याताततुलसीतिच ॥ ८ ॥ पुरासरस्वतीशापात्पश्चाच्चहरिशापतः ॥ बभूववृक्षरूपासाकलयाविश्वपावनी ॥ ९ ॥ कलेःपंचसहस्रंचवर्षंस्थित्वाचभारते ॥ जग्मुस्ताश्चसरिद्रूपंविहायश्रीहरेःपदं ॥ १० ॥ यानिसर्वाणितीर्थानिकाशीवृंदावनंविना ॥ यास्यंतिसार्धंताभिश्चवैकुंठमाज्ञयाहरेः ॥ ११ ॥ शालग्रामःशक्तिशिवौजगन्नाथश्चभारतं ॥ कलेर्दशसहस्रांतेत्यक्त्वायांतिनिजंपदं ॥ १२ ॥ साधवश्चपुराणानिशंखवानिश्राद्धतर्पणे ॥ वेदोक्तानिचकर्माणिययुस्तैःसार्द्धमेवच ॥ १३ ॥ देवपूजादेवनामतत्कीर्तिगुणकीर्तनं ॥ वेदांगानिचशास्त्राणिययुस्तैःसार्धमेवच ॥ १४ ॥ संतश्चसत्यधर्मश्चवेदाश्चग्रामदेवताः ॥ व्रतंतपश्चानशनंययुस्तैःसार्धमेवच ॥ १५ ॥ वामाचाररताःसर्वेमिथ्याकपटसंयुताः ॥ तुलसीरहितापूजाभविष्यतिततःपरं ॥ १६ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ १० ॥ काशीवृंदावनंविनेति इदंक्षेत्रद्वयंतुप्रलयपर्यंतंलोकोपकारायभूमावेवस्थास्यतीतिभावः ॥ ११ ॥ जगन्नाथःपुरुषोत्तमः शक्तिशिवौशक्तिशिवमूर्तिस्थापनानस्यादित्यर्थः भारतंभारतखंडंत्यक्त्वेत्यन्वयः निजंपदंस्वस्थानं ॥ १२ ॥ साधवश्चेति शाक्तशैववैष्णवाद्याःसाधवः शंखवानिक्रीडनसाधनं ययुर्यास्यंतीत्यर्थः ॥ १३ ॥ देवपूजादेवादीनांपूजांतेषामेवनामदेवनामतेषामेवकीर्तिं गुणानांचकीर्तनं ॥ १४ ॥ अनशनंव्रतं ॥ १५ ॥ वामाचारोमद्यमांसादिसेवनादिः कामाचाररताइत्यपिपाठःयथेष्टाचाररताइतितदर्थः ॥ १६ ॥

॥ १७ ॥ पुंसांपरस्परंभेदोमित्रत्वाभावइत्यर्थः यद्वास्त्रीपुंभेदएवकेवलंस्थास्यतिनतुजातिभेदइत्यर्थः अतएवजातिभेदाभावाद्विवाहःसर्वस्त्रीभिःसहसर्वपुरुषाणांनिर्भयःस्यादित्यर्थः स्वस्वामिभेदइति पितुर्वस्तुपितुरेव पुत्रस्यवस्तुपुत्रस्यैवनपरस्परंदास्यंतीत्यर्थः ॥ १८ ॥ ॥ १९ ॥ भृत्याधिकोभृत्यापेक्षयाप्यधिकोधमोगृहीगृहस्वामीत्यर्थः वध्वाःस्नुषायाःश्वश्रूःचेटीसमादासीसमाश्वशुरश्चदाससमःस्यादित्य

शठाःक्रूरादांभिकाश्चमहाहंकारसंयुताः ॥ चौराश्चहिंसकाःसर्वेभविष्यंतिततःपरं ॥ १७ ॥ पुंसांभेदश्चस्त्रीभेदोविवाहोवापिनिर्भयः ॥ स्वस्वामिभेदोवस्तूनांभविष्यतिततःपरं ॥ १८ ॥ सर्वेस्त्रीवशगाःपुंसःपुंश्चल्यश्चगृहेगृहे ॥तर्जनैर्भर्त्सनैःशश्वत्स्वामिनंताडयंतिच ॥१९॥गृहेश्वरीचगृहिणीगृहीभृत्याधिकोधमः॥चेटीदाससमौवध्वाःश्वश्रूश्चश्वशुरस्तथा ॥ २० ॥ कर्तारोबलिनोगेहेयोनिसंबंधिबांधवाः॥ विद्यासंबंधिभिःसार्धंसंभाषापिनविद्यते ॥ २१ ॥ यथापरिचितालोकास्तथापुंसश्चबांधवाः ॥ सर्वकर्माक्षमाःपुंसोयोषितामाज्ञयाविना ॥ २२ ॥ ब्रह्मक्षत्रविट्शूद्राणांजात्याचारविवर्जिताः ॥ संध्याचयज्ञसूत्रंचभवेल्लुप्तंनसंशयः ॥२३॥ म्लेच्छाचाराभविष्यंतिवर्णाश्चत्वारएवच ॥ म्लेच्छशास्त्रंपठिष्यंतिस्वशास्त्राणिविहायच ॥ २४ ॥ ब्रह्मक्षत्रविशांवंशाःशूद्राणांसेवकाःकलौ ॥ सूपकाराधावकाश्चवृषवाहाश्चसर्वशः ॥ २५॥ सत्यहीनाजनाःसर्वेसस्यहीनाचमेदिनी ॥ फलहीनाश्चतरवोपत्यहीनाश्चयोषितः ॥ २६ ॥ क्षीरहीनास्तथागावःक्षीरंसर्पिर्विवर्जितं ॥ दंपतीप्रीतिहीनौचगृहिणःसत्यवर्जिताः ॥ २७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

र्थः ॥ २० ॥ योनिसंबंधिनःस्त्रीसंबंधिनोबांधवागृहेषुकर्तारोनस्वबांधवाः विद्यासंबंधिभिःसतीर्थ्यैः ॥ २१ ॥ यथापरिचितेति पुंसोगृहस्वामिनोबांधवायथापरिचयरहितालोकास्तथाभविष्यंतीत्यर्थः सर्वकर्माक्षमाःसर्वकर्माणिकर्तुमक्षमाअसमर्थाः ॥ २२ ॥ जात्याचारविवर्जितास्तेतेवर्णाइत्यर्थः ॥२३॥२४॥ सूपकाराःशूद्राणामन्नपाचकाइत्यर्थः तेषामेवधावकावस्त्रक्षालकाः ॥२५॥२६ ॥ २७ ॥

दीर्घिकाअल्पनद्यः ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ह्रस्वकुटीकुटीरः ॥ ३१ ॥ करपीडिताःराजग्राह्योभागःकरः ॥ ३२ ॥ तडागेषुअ
न्यत्रवृष्ट्यभावांतेषुभविष्यंति प्रकृष्टवंशजाःकुलीनाहीनानीचाभविष्यंति ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ येदेवभक्तास्तेनास्तिकाभविष्यंति अदेवम

प्रतापहीनाभूपाश्चप्रजाश्चकरपीडिताः ॥ जलहीनामहानद्योदीर्घिकाकंदरादयः ॥ २८ ॥ धर्महीनाःपुण्यही
नावर्णाश्चत्वारएवच ॥ लक्षेषुपुण्यवान्कोपिनतिष्ठतिततःपरं ॥ २९ ॥ कुत्सिताविकृताकारानरानार्यश्चवा
लकाः ॥ कुवार्ताकुत्सितःशब्दोभविष्यतिततःपरं ॥ ३० ॥ केचिद्ग्रामाश्चनगरानरशून्याभयानकाः ॥ केचि
त्स्वल्पकुटीरेणनरेणचसमन्विताः ॥३१॥ अरण्यानिभविष्यंतिग्रामेषुनगरेषुच ॥ अरण्यवासिनःसर्वेजना
श्चकरपीडिताः ॥ ३२ ॥ सस्यानिचभविष्यंतितडागेषुनदीषुच ॥ प्रकृष्टवंशजाहीनाभविष्यंतिकलौयुगे
॥३३॥ अलीकवादिनोधूर्ताःशठाश्चासत्यवादिनः॥ प्रकृष्टानिचक्षेत्राणिसस्यहीनानिनारद ॥३४॥ हीनाःप्र
कृष्टाधनिनोदेवभक्ताश्चनास्तिकाः ॥ हिंसकाश्चदयाहीनाःपौराश्चनरघातिनः ॥ ३५ ॥ वामनाव्याधियुक्ता
श्चनरानार्यश्चसर्वतः ॥ स्वल्पायुषोगदायुक्तायौवनैरहिताःकलौ ॥ ३६ ॥ पलिताःषोडशेवर्षेमहावृद्धश्चविं
शतौ ॥ अष्टवर्षाचयुवतीरजोयुक्ताचगर्भिणी ॥ ३७ ॥ वत्सरांतप्रसूतास्त्रीषोडशेचजरान्विता ॥ पतिपुत्रव
तीकाचित्सर्वावंध्याःकलौयुगे ॥ ३८ ॥ कन्याविक्रयिणःसर्वेवर्णाश्चत्वारएवच ॥ मातृजायावधूनांचजारोपे
तान्नभक्षकाः ॥३९॥ कन्यानांभगिनीनांवाजारोपात्तान्नजीविनः ॥ हरेर्नामविक्रयिणोभविष्यंतिकलौयुगे ॥४०॥

क्ताइतिवाछेदः ॥ ३५ ॥ गदैरोगैरायुक्ताःसंबद्धाः ॥ ३६ ॥ ३७॥३८ ॥ वधूःस्नुषाएतासांजारैरुपेतानिदत्तान्यन्नानितेषांभक्षकाः
॥ ३९ ॥ हरेर्नामजपित्वातज्जन्यंपुण्यंद्रव्यंगृहीत्वाविक्रेष्यंतीत्यर्थः ॥ ४० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

स्वयमुत्सृज्येति प्रथमतोदानंकीर्त्यर्थंकरिष्यतिनत्वीश्वरप्रीत्यर्थंततःपश्चादनंतरंयद्दत्तंगवादिकंदानंतत्स्वयमुल्लंघयिष्यति अथानंत्रब्राह्मणाय दत्तमित्युक्त्वाब्राह्मणादपहरिष्यति ॥ ४१ ॥ देववृत्तिंदेवजीविकां ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ पत्नीनामिति कस्यकापत्नीति

स्वयमुत्सृज्यदानंचकीर्तिवर्द्धनहेतवे ॥ ततःपश्चात्स्वदानंचस्वयमुल्लंघयिष्यति ॥ ४१ ॥ देववृत्तिंब्रह्मवृत्तिंवृत्तिंगुरुकुलस्यच ॥ स्वदत्तांपरदत्तांवासर्वमुल्लंघयिष्यति॥४२॥कन्यकागामिनःकेचित्केचिच्छ्वश्रुगामिनः॥ केचिद्वधूगामिनश्चकेचिच्चसर्वगामिनः ॥ ४३ ॥ भगिनीगामिनःकेचित्सपत्नीमातृगामिनः॥ भ्रातृजायागामिनश्चभविष्यंतिकलौयुगे ॥ ४४ ॥ अगम्यागमनंचैवकरिष्यंतिगृहेगृहे ॥ मातृयोनिंपरित्यज्यविहरिष्यंतिसर्वतः॥४५॥ पत्नीनांनिर्णयोनास्तिभर्तॄणांचकलौयुगे ॥ प्रजानांचैवग्रामाणांवस्तूनांचविशेषतः॥४६॥ अलीकवादिनःसर्वेसर्वेचौराश्चलंपटाः ॥ परस्परंहिंसकाश्चसर्वेचनरघातिनः ॥ ४७ ॥ ब्रह्मक्षत्रविशांवंशाः भविष्यंतिचपापिनः ॥ लाक्षालोहरसानांचव्यापारंलवणस्यच ॥ ४८॥ वृषवाहाविप्रवंशाःशूद्राणांशवदाहिनः॥ शूद्रान्नभोजिनःसर्वेसर्वेचवृषलीरताः ॥ ४९ ॥ पंचयज्ञविहीनाश्चकुहूरात्रौचभोजिनः ॥ यज्ञसूत्रविहीनाश्चसंध्याशौचविहीनकाः ॥ ५० ॥ पुंश्चलीवार्धुषाजीवाकुट्टनीचरजस्वला ॥ विप्राणांरंधनागारेभविष्यतिचपाचिका॥५१॥ अन्नानांनियमोनास्तियोनीनांचविशेषतः॥अश्रमाणांजनानांचसर्वेम्लेच्छाःकलौयुगे॥५२॥

स्याःकोवाभर्तेतिनानिर्णयः सर्वेषांपरस्परंपत्नीभर्तृभावात् वस्तूनांचविशेषतोननिर्णयइत्यर्थः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ कुहूरात्रिरमावास्यारात्रिः ॥ ५० ॥ कुट्टनीत्यत्रकुष्ठिनीतिपिक्वचित्पाठः तदाकुष्ठवतीत्यर्थः रंधनागारेपाकशालायां ॥ ५१ ॥ योनीनांचाश्रमाणांजनानामाश्रमाणांचननियमइत्यर्थः ॥ ५२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

मानवेमनुष्येंगुष्ठेंगुष्ठप्रमाणेवृक्षेचहस्तप्रमाणेजातेसतिकलियुगशेषेवृक्षमनुष्याएतत्प्रमाणाभविष्यंतीत्यर्थः ॥ ५३ ॥ विष्णुयशोनामाकश्चि
द्ब्राह्मणः ॥ ५४ ॥ घोटकोश्वः ॥ ५५ ॥ कल्केरंतर्धानोत्तरंवृत्तमाह अराजकेति ॥ ५६ ॥ स्थूलास्थूलरूपामहीअप्रमाणाबहुविस्ती
र्णेत्यर्थः षड्रात्रमत्यंतसंयोगेद्वितीया षड्रात्रव्यापकवर्षधाराभिराप्लुतासतीलोकशून्येत्यर्थः ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ इत्थंकलेरवसानेजातेप

एवंकलौसंप्रवृत्तेसर्वंम्लेच्छमयंभवेत् ॥ हस्तप्रमाणेवृक्षेचअंगुष्ठेचैवमानवो॥५३॥विप्रस्यविष्णुयशसःपुत्रः
कल्किर्भविष्यति ॥ नारायणकलांशश्चभगवान्बलिनांवरः ॥ ५४ ॥ दीर्घेणकरवालेनदीर्घघोटकवाहनः ॥
म्लेच्छशून्यांचपृथिवींत्रिरात्रेणकरिष्यति॥५५॥निर्म्लेच्छांवसुधांकृत्वाचांतर्धानंकरिष्यति ॥ अराजकाचव
सुधादस्युग्रस्ताभविष्यति ॥५६॥ स्थूणाप्रमाणंषड्रात्रंवर्षधाराप्लुतामही ॥ लोकशून्यावृक्षशून्यागृहशून्या
भविष्यति ॥ ५७ ॥ ततश्चद्वादशादित्याःकरिष्यंत्युदयंमुने ॥ प्राप्नोतिशुष्कतांपृथ्वीसमातेषांचतेजसा
॥५८॥ कलौगतेचदुर्द्धर्षेप्रवृत्तेचकृतेयुगे ॥ तपःसत्वसमायुक्तोधर्मःपूर्णोभविष्यति ॥ ५९ ॥ तपस्विनश्चध
र्मिष्ठावेदज्ञाब्राह्मणाभुवि ॥ पतिव्रताश्चधर्मिष्ठायोषितश्चगृहेगृहे ॥ ६० ॥ राजानःक्षत्रियाःसर्वेविप्रभक्ताम
नस्विनः ॥ प्रतापवंतोधर्मिष्ठाःपुण्यकर्मरताःसदा ॥६१॥ वैश्यावाणिज्यनिरताविप्रभक्ताश्चधार्मिकाः ॥ शू
द्राश्चपुण्यशीलाश्चधर्मिष्ठाविप्रसेविनः ॥ ६२ ॥ विप्रक्षत्रविशांवंशादेवीभक्तिपरायणाः ॥ देवीमंत्ररताःसर्वे
देवीध्यानपरायणाः ॥ ६३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

श्चात्पुनःकृतयुगंप्रवर्तंतेइत्याह कलौगतेइति ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ सर्वेपिकृतयुगेदेवीभक्ताःसर्वकारणमूलप्रकृतिभक्ताः
भविष्यंतीत्यर्थः देवीमंत्रामायाबीजादयस्तस्मिन्निरताः तथादेवीध्यानंतृतीयस्कंधादिषूक्तंतत्परायणाःतथानेकविधंतदुक्तंयामले श्री
रत्नांचिंतयेदेवींपुंरूपांवाविचिंतयेत् अथवानिष्कलंध्यायेत्सच्चिदानंदविग्रहामितिपुंरूपांविराड्रूपामित्यर्थः ॥ ६३ ॥ ॥ छ ॥

पूर्णोधर्मः कृतयुगेधर्मः पूर्णश्चतुष्पादित्यर्थः ॥ ६४ ॥ उत्तरोत्तरमेकैकपादह्रासमित्याह धर्मस्त्रिपादिति ॥ ६५ ॥ अधुनाकालस्वरूपमाह वाराःसप्तेति वारत्वम्होरात्रपरः ॥ ६६ ॥ पक्षौशुक्लकृष्णाख्यौदक्षिणायनमुत्तरायणं ॥ ६७ ॥ वर्षंपंचविधंतच्चाष्टमस्कंधेउक्तं संवत्सरपरिवत्सरेडावत्सरादिभेदैः यथाचायांतियांत्येवेति यथादिनान्यायांतियांतिच तथादिनात्मकत्वाद्युगानितान्यप्यायांतियांतिचेत्यर्थः ॥ ६८ ॥ मनुष्यादिदिनादीनांस्वरूपमुक्त्वादेवदिनादिस्वरूपमाह वर्षेपूर्णेइति मनुष्यवर्षमेवदेवानामेकदिनंभवति नराणांषष्टि

श्रुतिस्मृतिपुराणज्ञाःपुमांसश्चऋतुगामिनः ॥ लेशोनास्तिह्यधर्मस्यपूर्णोधर्मःकृतेयुगे ॥ ६४ ॥ धर्मस्त्रिपाच्चत्रेतायांद्विपाद्वद्वापरेततः ॥ कलौवृत्तेचैकपाच्चसर्वलुप्तिस्ततःपरं ॥ ६५ ॥ वाराःसप्ततथाविप्रतिथयःषोडशस्मृताः ॥ तथाद्वादशमासाश्चऋतवश्चषडेवच ॥ ६६ ॥ द्वौपक्षौचायनेद्वेचचतुर्भिःप्रहरैर्दिनं ॥ चतुर्भिःप्रहरैरात्रिर्मासस्त्रिंशद्दिनैस्तथा ॥ ६७ ॥ वर्षंपंचविधंज्ञेयंकालसंख्याविधिक्रमे ॥ यथाचायांतियांत्येवयथायुगचतुष्टयं ॥ ६८ ॥ वर्षेपूर्णेनराणांचदेवानांचदिवानिशं ॥ शतत्रयेषष्ट्यधिकेनराणांचयुगेमते ॥ ६९ ॥ देवानांचयुगंज्ञेयंकालसंख्याविदांमतं ॥ मन्वंतरंतुदिव्यानांयुगानामेकसप्ततिः ॥ ७० ॥ मन्वंतरंसमंज्ञेयमायुष्यंवशचीपतेः ॥ अष्टाविंशतिमेचेंद्रेगतेब्रह्मदिवानिशं ॥ ७१ ॥ अष्टोत्तरशतेवर्षेगतेपातश्चब्रह्मणः ॥ प्रलयःप्राकृतोज्ञेयस्तत्रादृष्टावसुंधरा ॥ ७२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

युगाधिकशतत्रययुगविशिष्टेयुगेयुगसमूहात्मकेकालेगतेसतीत्यर्थः तावत्कालोदेवानामेकंयुगंज्ञेयं ॥ ६९ ॥ देवानामेकसप्ततियुगात्मकःकालएकंमन्वंतरमित्युच्यते ॥ ७० ॥ एवमष्टाविंशतिमेशचीपतौगतेसतितावत्परिमितःकालोब्रह्मणोहिरण्यगर्भस्यैकंदिनंभवतीत्यर्थः ॥ ७१ ॥ एवमष्टोत्तरशतवर्षात्मकेकालेगतेब्रह्मापततितदाप्राकृतःप्रलयोभवतीत्यर्थः तत्क्रममाह तत्रादृष्टेति भुवंजलेजलंवन्हौवन्हिंवायौनभस्यमुंविकाप्यनभोहंकारेमहत्तत्वेप्यहंकृतिंमहांतंप्रकृतौमायायामात्मनिप्रविलापयेदित्येवंक्रमेणोत्तरोत्तरभूतेषुपूर्वपूर्वभूतानांलयोभवति तथाचप्रलयेतस्यामपरिपीतत्वात्तस्मिन्कालेवसुंधराऽदृष्टाज्ञानविषयोनभवतीत्यर्थः ॥ ७२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

कवसुंधरालीनेतिचेत्तत्राह जलप्लुतानीति विश्वानिब्रह्मांडानिसर्वाणिवसुंधरासहितानिजलेलीनानीत्यर्थः तदुत्तरंजलमपिवन्हौलीनमित्यनु
क्रमप्यर्थाद्बोध्यं ब्रह्मादयस्तुज्ञानित्वाच्चिदात्मनिलीनाभवंतीत्याह ब्रह्माविष्ण्विति॥७३॥ तत्रैवेति चिदात्मन्येवप्रकृतिर्लीनातदभेदेनैवतिष्ठती
त्यर्थः तत्रतस्मिन्कालेसलयःप्राकृतइत्युच्यते प्रकृतेरपिब्रह्मणिलीनत्वात् ॥ ७४ ॥ अयंप्राकृतप्रलयपर्यंतंसर्वोपिकालःपरमेश्वर्यामूलप्रकृते
र्निमेषमात्रमुच्यतइत्याह निमेषमात्रमिति श्रीदेव्यामायाविशिष्टब्रह्मरूपिण्यामूलप्रकृतेः ॥ ७५ ॥ पुनर्निमेषमात्रेणश्रीमूलप्रकृतेर्निमेषमा
त्रेणसृष्टिक्रमेणानंतानिब्रह्मांडानिभवंतीत्यत्रगणनासृष्टिप्रलयानांनास्तीत्याह निमेषांतरकालेनेति तदुक्तमुमासंहितायां निमेषमात्रतोयस्याब्र
ह्मांडानांचकोटयः जायंतेपिचनश्यंतिसैषाभगवतीशिवेति ॥ ७६ ॥ गतायाताआदौगताःपश्चादागताइत्यर्थः ॥ ७७ ॥ ब्रह्मां

जलप्लुतानिविश्वानिब्रह्मविष्णुशिवादयः ॥ ऋषयोज्ञानिनःसर्वेलीनाःसत्येचिदात्मनि ॥ ७३ ॥ तत्रैवप्रकृ
तिर्लीनातत्रप्राकृतिकोलयः ॥ लयेप्राकृतिकेजातेपातेचब्रह्मणोमुने ॥ ७४ ॥ निमेषमात्रंकालश्चश्रीदेव्याः
प्रोच्यतेमुने ॥ एवंनश्यंतिसर्वाणिब्रह्मांडान्यखिलानिच ॥७५॥ निमेषांतरकालेनपुनःसृष्टिक्रमेणच ॥ एवं
कतिविधासृष्टिर्लयःकतिविधोपिवा॥७६॥कतिकल्पागतायाताःसंख्यांजानातिकःपुमान्॥सृष्टीनांचलयानां
चब्रह्मांडानांचनारद ॥७७॥ब्रह्मादीनांचब्रह्मांडेसंख्यांजानातिकःपुमान् ॥ ब्रह्मांडानांचसर्वेषांईश्वरश्चैकए
वसः॥ ७८ ॥ सर्वेषांपरमात्माचसच्चिदानंदरूपधृक् ॥ ब्रह्मादयश्चतस्यांशास्तस्यांशश्चमहाविराट्॥७९॥
तस्यांशश्चविराट्क्षुद्रःसैवेयंप्रकृतिःपरा ॥ तस्याःसकाशत्संजातोप्यर्द्धनारीश्वरस्ततः ॥८०॥ ॥ छ ॥

डेइतिजातावेकवचनं अनंतब्रह्मांडेष्वनंतब्रह्मविष्ण्वादीनांसत्वान्नतेषांसंख्यास्तीत्यर्थः तर्हिसर्वेषामपीश्वरःकस्तत्राह ब्रह्मांडानांचेति॥७८॥
महाविराडिति अनेकब्रह्मांडांतर्गतक्षुद्रविराड्रूपाणांपूर्वोक्तानांसमष्टिभूतोमहाविराडपिपरमात्मनोंशइत्यर्थः॥७९॥ ननुपूर्वंमूलप्रकृतेःकार
णत्वमुक्तमधुनापरमात्मनःकारणत्वंकथमुच्यतेतत्राह सैवेयंप्रकृतिःपरेति नकेवलनिर्गुणस्यात्मनःकारणत्वंसंभवति किंतुमायाविशिष्टस्यैवत
थाचयथागजशरीरेप्रविष्टंचैतन्यंगजइत्युच्यतेतथैवमूलप्रकृतौप्रविष्टंप्रथमतश्चैतन्यंमूलप्रकृतिरित्युच्यतेइतिनतयोर्भेदइत्यर्थः तस्याइतितस्याः
मूलप्रकृतेःसकाशाच्छ्रुत्युक्तप्रकारेणपंचमहाभूतोत्पत्त्यनंतरंपांचभौतिकोर्द्धनारीश्वरोगोपालसुंदरीसंज्ञकःश्रीकृष्णोजातइत्यर्थः ॥ ८०॥

॥ ८१ ॥ ८२ ॥ तस्मात्कृष्णाद्ब्रह्मादयोदेवा उत्पन्ना इति पूर्वमुक्तमेवतदेवंप्रकारेणसर्वंजगद्ब्रह्मादि तेनसत्यमस्तीत्याह सत्यंनित्यमिति ॥ ८३ ॥ तस्यैवमूलप्रकृतेःस्वरूपस्यमहिमानमाह करोतीति ॥ ८४ ॥ तपस्तपश्चर्यांशिवश्चकारेतिशेषः ॥ ८५ ॥ ८६ ॥

सैवकृष्णोद्विधाभूतोद्विभुजश्चचतुर्भुजः ॥चतुर्भुजश्चवैकुंठेगोलोकेद्विभुजःस्वयं॥८१॥ब्रह्मादितृणपर्यंतंसर्वंप्राकृतिकंभवेत् ॥ यद्यत्प्राकृतिकंसृष्टंसर्वंनश्वरमेवच ॥८२॥एवंविधंसृष्टिहेतुसत्यंनित्यंसनातनं ॥ स्वेच्छामयंपरंब्रह्मनिर्गुणंप्रकृतेःपरं॥८३॥निरुपाधिनिराकारंभक्तानुग्रहकातरं ॥करोतिब्रह्माब्रह्मांडंयज्ज्ञानात्कमलोद्भवः ॥ ८४ ॥ शिवोमृत्युंजयश्चैवसंहर्तासर्वसत्ववित् ॥ यज्ज्ञानाद्यस्यतपसासर्वेशस्तुतपोमहान् ॥ ८५ ॥ महाविभूतियुक्तश्चसर्वज्ञःसर्वदर्शनः ॥ सर्वव्यापीसर्वपाताप्रदातासर्वसंपदां ॥ ८६॥ विष्णुःसर्वेश्वरःश्रीमान्यद्भक्त्यायस्यसेवया ॥ महामायाचप्रकृतिःसर्वशक्तिमयीश्वरी ॥ ८७ ॥ सैवप्रोक्ताभगवतीसच्चिदानंदरूपिणी ॥ यज्ज्ञानाद्यस्यतपसायद्भक्त्यायस्यसेवया ॥ ८८॥ सावित्रीदेवमाताचवेदाधिष्ठातृदेवता ॥ पूज्याद्विजानांवेदज्ञायज्ज्ञानाद्यस्यसेवया ॥ ८९ ॥ सर्वविद्याधिदेवीसापूज्याचविदुषांपरा ॥ यत्सेवयायत्तपसासर्वविश्वेषुपूजिता ॥ ९० ॥ सर्वग्रामाधिदेवीसासर्वसंपत्प्रदायिनी ॥ सर्वेश्वरीसर्ववंद्यासर्वेषांपुत्रदायिनी ॥ ९१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

॥ ८७ ॥ ८८ ॥ पूर्वोक्ताःपंचप्रकृतयोऽपिमूलप्रकृत्याराधनादेवमहत्त्वंप्रापुरित्याह सावित्रीचेति वेदज्ञाजातेत्यर्थः ॥ ८९ ॥ सर्वविद्याधिदेवीसरस्वतीपूज्याजातेत्यर्थः यत्सेवयायस्यामूलप्रकृतेःसेवया एवंयज्ज्ञानाद्यत्तपसेत्यत्रापिसर्वत्रबोध्यं ॥ ९० सर्वसंपत्प्रदायिनी लक्ष्मीःयज्ज्ञानाद्यत्तपसासर्ववंद्याजातेत्यर्थः ॥ ९१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

दुर्गासर्वसंस्तुतायत्सेवयाजातेत्यर्थः यत्सेवयाराधिकाप्येवंगुणविशिष्टाजातेत्याह कृष्णवामांशेति ॥९२॥ शक्तिसेवयामूलप्रकृतिसेवयेत्य
र्थः ॥ ९३ ॥ कदाकुत्रवाराधिकयामूलप्रकृतेःसेवाकृतातदाह तपश्चकारेति ॥ ९४ ॥ किमर्थंतपश्चकारतदाह पतिप्राप्त्यर्थमेवचेति
गोपालसुंदरीरूपश्रीकृष्णोमेपतिर्भवत्वेतदर्थमित्यर्थः ततःशक्तेःप्रसादेजातेश्रीकृष्णःपतिरभवदित्याह दृष्ट्वाचंद्रकलोपमामिति ॥ ९५ ॥

सर्वस्तुताचसर्वज्ञासर्वदुर्गार्तिनाशिनी ॥ कृष्णवामांशसंभूताकृष्णप्राणाधिदेवता ॥९२ ॥ कृष्णप्राणाधिका
प्रेम्णाराधिकाशक्तिसेवया ॥ सर्वाधिकंचरूपंचसौभाग्यंमानगौरवे ॥ ९३ ॥ कृष्णवक्षस्थलस्थानंपत्नीत्वे
प्रापसेवया ॥ तपश्चकारसापूर्वंशतशृंगेचपर्वते ॥ ९४ ॥ दिव्यवर्षसहस्रंचपतिप्राप्त्यर्थमेवच ॥ जातेशक्ति
प्रसादेतुदृष्ट्वाचंद्रकलोपमां ॥ ९५॥ कृष्णोवक्षस्थलेकृत्वारुरोदकृपयाविभुः ॥ वरंतस्यैददौसारंसर्वेषामपिदु
र्लभं ॥ ९६ ॥ ममवक्षस्थलेतिष्ठममभक्ताचशाश्वता ॥ सौभाग्येनचमानेनप्रेम्णाचगौरवेणच ॥९७ ॥ त्वंमे
श्रेष्ठाचज्येष्ठाचप्रेयसीसर्वयोषितां ॥ वरिष्ठाचगरिष्ठाचसंस्तुतापूजितामया ॥ ९८॥ सततंतववसाध्योहंवश्य
श्चप्राणवल्लभे ॥ इत्युक्त्वाचजगन्नाथश्चकारललनांततः ॥ ९९ ॥ सपत्नीरहितांतांचचकारप्राणवल्लभां ॥
अन्यायायाश्चतादेव्यःपूजिताःशक्तिसेवया ॥१०० ॥ तपस्तुयादृशंयासांतादृक्तादृक्फलंमुने ॥ दिव्यवर्षस
हस्रंचतपस्तस्त्वाहिमाचले ॥ १ ॥ दुर्गाचतत्पदंध्यात्वासर्वपूज्याबभूवह ॥ सरस्वतीतपस्तप्त्वापर्वतेगंध
मादने ॥२॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ अन्यायायाइति पंचप्रकृतिव्यतिरिक्तायायादेव्यःपूर्वकलारूपाः कलांशांशरूपावोक्तास्ताः
सर्वाअपिशक्तिसेवयामूलप्रकृतिसेवयैवपूजिताजाताइत्यर्थः ॥ १०० ॥ कयाकतिवर्षपर्यंततपःकृतंतदाह दिव्यंवर्षसहस्रमिति ॥ १ ॥
तत्पदंमूलप्रकृतिपदं ॥ २ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

 दिव्यंदेवानांलक्षवर्षमित्यर्थः ॥ ३ ॥ ४॥ पंचप्रकृतिवद्ब्रह्मादिभिरपिमूलप्रकृत्याराधनादेवतत्तत्पदंलब्धमित्याह शतमन्वंतरमिति ॥५॥
॥६ ॥ ७॥८॥९॥१॥१०॥ एवंप्रकारासर्वोत्तमासर्ववंद्यासर्वकारणामूलप्रकृतिर्भवतीत्यर्थः॥इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेऽष्टमोध्या

लक्षवर्षंचदिव्यंचसर्ववंद्याबभूवसा ॥ लक्ष्मीर्युगशतंदिव्यंतपस्तस्वाचपुष्करे ॥ ३ ॥ सर्वसंपत्प्रदात्रीचजा
तादेवीनिषेवणात् ॥ सावित्रीमलयेतस्वापूज्यावंद्याबभूवसा ॥ ४॥ षष्ठिवर्षसहस्रंचदिव्यंध्यात्वाचतत्पदं॥
शतमन्वंतरंतसंशंकरेणपुराविभो ॥ ५ ॥ शतमन्वंतरंचैवब्रह्माशक्तिंजजापह ॥ शतमन्वंतरंविष्णुस्तस्वापा
ताबभूवह ॥ ६ ॥ दशमन्वंतरंतस्वाश्रीकृष्णःपरमंतपः ॥ गोलोकंप्राप्तवान्दिव्यंमोदतेद्यापियत्रहि ॥ ७ ॥
दशमन्वंतरंधर्मस्तस्वाचभक्तिसंयुतः ॥ सर्वप्राणःसर्वपूज्यःसर्वाधारोबभूवसः ॥ ८ ॥ एवंदेव्याश्चतपसास
र्वैर्देवाश्चपूजिताः ॥ मुनयोमनवोभूपाब्राह्मणाश्चैवपूजिताः ॥९॥ एवंतेकथितंसर्वंपुराणंचयथागमं ॥ गुरुव
क्त्राद्यथाज्ञातंकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥१०॥इतिश्रीदेवीभागवतेमहापु०नवमस्कंधेशक्तिप्रादुर्भावेनारदना
रायणसंवादेऽष्टमोध्यायः ॥८॥ श्रीनारदउवाच ॥ देव्यानिमेषमात्रेणब्रह्मणःपातएवच ॥ तस्यपातःप्राकृति
कःप्रलयःपरिकीर्तितः ॥ १ ॥ प्रलयेप्राकृतेचोक्तातत्रादृष्टावसुंधरा ॥ जलप्लुतानिविश्वानिसर्वेलीनाःपरात्म
नि ॥ २ ॥ वसुंधरातिरोभूताकुत्रवासाचतिष्ठति ॥ सृष्टेर्विधानसमयेसाविर्भूताकथंपुनः ॥ ३ ॥ कथंबभूव
साधन्यामान्यासर्वाश्रयाजया ॥ तस्याश्चजन्मकथनंवदमंगलकारणं ॥ ४ ॥ ॥ ७॥

यः ॥८ ॥ त्रिषष्टिश्लोकैर्वसुधायुत्पत्तिप्रसंगतः ॥ भूमिशक्तेः समुत्पत्तिर्यथावदभिवर्ण्यते ॥१ ॥ अग्रेप्रश्नार्थंपूर्वाध्यायोक्तार्थसंक्षेपेणा
नुवदति देव्यानिमेषेति ॥ १ ॥ अदृष्टाजलेलीनेत्यर्थः ॥ २ ॥ कथंपुनरिति जलेलीनापुनःकथमुत्पन्नेत्यर्थः ॥ ३ ॥४ ॥ ॥ ७ ॥

तत्रादौ मेदसः उत्पत्तिपक्षं खंडयन् स्वमतं वादमन्यं चोत्तरयति सर्वादिसृष्टाविति इतिश्रुतिरिति मयावा एषा नारसिंही सर्वमिदं सृजतीत्या दि मतस्य कार्यकारणं चविद्यते परास्य शक्तिर्विविधैव श्रूयते इत्यादि सर्वे वै देवा देवीमुपतस्थुः कासि त्वं महादेवि साब्रवीदहं ब्रह्मस्वरूपिणी मत्तः प्रकृति पुरुषात्मकं जगदित्यादिश्रुतयः ऊह्याः तत्रोत्पत्तिर्नाम नापूर्वोद्भवो वंध्यापुत्रादेरप्युत्पत्तिप्रसंगात् किंतु सतां मूलप्रकृत्यात्मना विद्यमानानामेवाविर्भावः उ त्पत्तिस्तिरोभावो नाश इत्यभिप्रायेणाह आविर्भावइति ।। ५ ।। ६ ।। भूजन्मविषये परमतमुपन्यस्य खंडयति अहोकेचिदिति मधुकैटभ योर्मरणे तयोः शरीरान्मेद उत्पन्नं जलोपरि स्थितं मेव सूर्यकिरणैर्घनीभूतं मेदिनी पदवाच्यं भवतीत्यर्थः तन्मतमतो वक्ष्यमाणात्कारणाद्विरुद्धं भवति किं तत्कारणं तर्हि शृणु ।। ७।। ऊचतुरिति हे विष्णो तव युद्धेन तेजसा वां तुष्टौ स्वो वरं वृणु ततो मत्तो भवतो मेर्रणं भवत्विति विष्णुना वृते यत्रोर्वी पाथसा न

श्रीनारायणउवाच ॥ सर्वादिसृष्टौ सर्वेषां जन्म देव्या इति श्रुतिः ॥ आविर्भावस्तिरोभावः सर्वेषु प्रलयेषु च ॥५॥ श्रूयतां वसुधाजन्म सर्वमंगलकारणं ॥ विघ्ननिघ्नकरं पापनाशनं पुण्यवर्धनं ॥ ६ ॥ अहो केचिद्वदंतीति मधुकैटभमेदसा ॥ बभूव वसुधा धन्या तद्विरुद्धमतः शृणु ॥ ७ ॥ ऊचतुस्तौ पुरा विष्णुं तुष्टौ युद्धेन तेजसा ॥ आवां वधानयत्रोर्वी पाथसा संवृतेति च ॥८॥ तयोर्जीवनकालेन प्रत्यक्षा साभवत्स्फुटं ॥ ततो बभूव मेदश्च मरणानंतरं तयोः ॥ ९ ॥ मेदिनीति च विख्याते त्युक्तमेतन्मतं शृणु ॥ जलधौता कृता पूर्वं वर्धिता मेदसा यतः ॥ १० ॥

लेन न संवृता न युक्ता तत्रावां त्वया कार्य इति तावूचतुरित्यर्थः यदि तयोर्मरणात्पूर्वमुर्वी नास्ति तदा नयत्रोर्वीति कथनमसंगतमेव स्यात् किंच मेदसोर सत्वेन जलसंबंधे सूर्यशतेरपि तस्य शुष्कतापादनस्यासंभवश्च स्यादिति भावः ।। ८ ।। तस्मात्पूर्वोक्तमतं न युक्तं किं त्वेतदित्याह तयोर्जीवनेति तयोर्जीवनकाले मेदिनी जले निमग्ना स्थिता ताभ्यां ज्ञाता च सा प्रत्यक्षा तु नासीत् नूनं ज्ञात्वा ताभ्यामुर्व्यभावान्मरणं न भविष्यतीति विचिंत्य नयत्रोर्वी पाथसा संवृतेति वाक्यमुक्तं तदनंतरं जघनरूपायामुर्व्यां तयोर्नाशे कृते मेद उत्पन्नं तज्जलोपरि स्थितं पश्चाद्वराहेण धरोद्धारे जलात्कृते सति मेदः संबंधो ध रायां जातस्ततो मेदोयुक्तत्वान्मेदिनीति नामाभवदित्यर्थः ।।९।। एतन्मतमेव मुख्यं संग्रहेणोच्यते तच्छृण्वित्याह मतं शृण्विति संग्रहवाक्यं वदति जलधौतेति यतो जलान्निष्कासनानंतरं मेदसा वर्द्धिता ततएव मेदिनी जातेति शेषः ।। १० ।। ।। ७ ।। ।। ७ ।। ।। ७ ।।

इत्थंसमतमुपपाद्यधरोत्पत्तिमाह कथयामीति सार्थकंसप्रयोजनं ॥ ११ ॥ महाविराजःपूर्वोक्तस्यमनःसर्वांगव्यापकंबभूव ततस्तन्मनो लोमांविवरेषुप्रविष्टमास ततःपंचीकरणसमयेयामहापृथ्वीजातातस्याअनेकान्खंडान्कृत्वालोमविवरेषुजलमध्येखंडशःपृथ्वीस्थापितासासृष्टिकालेआविर्भूताभवतिबलात् प्रळयकालेतिरोभूताजलेएवभवतीत्यर्थः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ प्रतिब्रह्मांडंविद्यमानां

कथयामिचतज्जन्मसार्थकंसर्वमंगलं॥पुराश्रुतंयच्छ्रुत्युक्तंधमर्वक्त्राच्चपुष्करे॥११॥महाविराट्शरीरस्यजलस्थस्यचिरंस्फुटं ॥ मनोबभूवकालेनसर्वांगव्यापकंध्रुवं ॥ १२ ॥ तच्चप्रविष्टंसर्वेषांतल्लोम्नांविवरेषुच ॥ कालेन महतापश्चाद्बभूववसुधामुने ॥ १३ ॥ प्रत्येकंप्रतिलोम्नांचकूपेषुसंस्थितासदा ॥ आविर्भूताततिरोभूतासजलाचपुनःपुनः ॥ १४ ॥ आविर्भूतासृष्टिकालेतज्जलोपर्युपस्थिता ॥ प्रलयेचतिरोभूताजलस्याभ्यंतरेस्थिता ॥ १५ ॥ प्रतिविश्वेषुवसुधाशैलकाननसंयुता ॥ सप्तसागरसंयुक्तासप्तद्वीपसमन्विता ॥ १६ ॥ हेमाद्रिमेरुसंयुक्ताग्रहचंद्रार्कसंयुता ॥ ब्रह्मविष्णुशिवाद्यैश्चसुरैर्लोकैस्तदाज्ञया ॥ १७ ॥ पुण्यतीर्थसमायुक्तापुण्यभारतसंयुता ॥ कांचनीभूमिसंयुक्तासप्तस्वर्गसमन्विता ॥ १८ ॥ पातालसप्तंतदधस्तदूर्ध्वंब्रह्मलोककः ॥ ध्रुवलोकश्चतत्रैवसर्वंविश्वंचतत्रवै ॥ १९॥ एवंसर्वाणिविश्वानिपृथिव्यांनिर्मितानिच ॥ नश्वराणिचविश्वानिसर्वाणिकृत्रिमाणिवै ॥ २० ॥ प्रलयेप्राकृतेचैवब्रह्मणश्चनिपातने ॥ महाविराडादिसृष्टौसृष्टःकृष्णेनचात्मना ॥ २१ ॥ नित्यौस्थितिश्चप्रलयौकाष्ठाकालेश्वरैःसह ॥ नित्याधिष्ठातृदेवीसावाराहेपूजितासुरैः ॥ २२ ॥

वसुधांवर्णयति प्रतिविश्वेष्विति ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ पातालसप्तंपातालसप्तकमित्यर्थः ॥ १९ ॥ विश्वानिलोकाइत्यर्थः कृत्रिमाणिमिथ्यानीत्यर्थः ॥ २० ॥ २१ ॥ नित्यौप्रवाहरूपेणनित्यौनतुपरमार्थंनित्यौस्थितिप्रलयौ नित्याधिष्ठात्रीति नित्याप्रवाहरूपेणनित्यापृथिव्याअधिष्ठात्रीदेवीमूर्तिमतीवाराहेवाराहकल्पेभूम्युद्धारानंतरंपूजितेत्यर्थः ॥ २२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

साध्वरमूर्तिर्वराहस्यविष्णोःपत्नीत्यर्थः ॥ २३ ॥ तत्पुत्रोवराहात्पृथिवीदेवतायागर्भेजातोमंगलस्तत्पुत्रोघटेशइत्यर्थः ॥ २४ ॥ वाराही
पृथ्वी पृथिव्याविशेषणं मूलप्रकृतिसंभूतेति केनप्रकारेणमूलप्रकृतेःसंभूतातत्राह पंचीकरणमार्गेणेति ॥२५ ॥ अथःपृथिव्यामूर्धजलौकेच

मुनिभिर्मनुभिर्विप्रैर्गंधर्वादिभिरेवच ॥ विष्णोर्वराहरूपस्यपत्नीसाश्रुतिसंमता ॥२३ ॥ तत्पुत्रोमंगलश्चज्ञेयो
घटेशोमंगलात्मजः ॥ श्रीनारदउवाच ॥ पूजिताकेनरूपेणवाराहेचसुरैर्मही ॥ २४ ॥ वाराहेचैववाराहीसर्वैः
सर्वाश्रयासती ॥ मूलप्रकृतिसंभूतापंचीकरणमार्गतः ॥ २५ ॥ तस्याःपूजाविधानंचाप्यधश्चोर्ध्वमनेकशः ॥
मंगलंमंगलस्यापिजन्मव्यासंवदप्रभो ॥ २६ ॥ नारायणउवाच ॥ वाराहेचवराहश्चब्रह्मणासंस्तुतःपुरा ॥
उद्दधारमहींहत्वाहिरण्याक्षंरसातलात् ॥२७॥ जलेतांस्थापयामासपद्मपत्रंयथाह्रदे ॥ तत्रैवनिर्ममेब्रह्माविं
श्वंसर्वंमनोहरं ॥२८॥ दृष्ट्वातदाधिदेवींचसकामांकामुकोहरिः ॥ वाराहरूपीभगवान्कोटिसूर्यसमप्रभः ॥२९॥
कृत्वारतिकलांसर्वांमूर्तिंचसुमनोहरां ॥ क्रीडांचकाररहसिदिव्यवर्षमहर्निशं ॥ ३० ॥ सुखसंभोगसंस्पर्शा
न्मूर्छांसंप्रापसुंदरी ॥ विदग्धायाविदग्धेनसंगमोतिसुखप्रदः ॥३१॥ विष्णुस्तदंगसंश्लेषाद्बुबुधेनादिवानिशं ॥
वर्षांतेचेतनांप्राप्यकामीतत्याजकामुकीं ॥३२॥ पूर्वरूपंवराहंचदधारसचलीलया ॥ पूजांचकारतांदेवींध्यात्वा
चधरणींसतीं ॥३३ ॥ धूपैर्दीपैश्चनैवेद्यैःसिंदूरैरनुलेपनैः ॥ वस्त्रैःपुष्पैश्चबलिभिःसंपूज्योवाचतांहरिः ॥ ३४ ॥
श्रीभगवानुवाच ॥ सर्वाधाराभवशुभेसर्वैःसंपूजितासुखं ॥ मुनिभिर्मनुभिर्देवैःसिद्धैश्चदानवादिभिः ॥ ३५ ॥

थापूजाविधानंभवतितत्व्यासंविस्तारेणयथास्यात्तथाकथय जन्मापिकथयेत्यर्थः ॥ २६ ॥ हिरण्याक्षंहत्वेत्यर्थः ॥ २७ ॥ २८ ॥
अधिदेवींपृथ्वीस्वामिनींसुंदरींस्त्रियं ॥ २९ ॥ मूर्तिमिति वराहोरतियोग्यांस्वमूर्तिंकृतवानित्यर्थः ॥ ३० ॥ विदग्धायाविरहिण्याः
॥ ३१॥ ३२॥ वराहरूपंधृत्वातेनरूपेणतांदेवींध्यात्वापूजांचकारेत्यर्थः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

अंबुवाचीत्यागेति आर्द्रानक्षत्राद्यपादावच्छेदेनपृथिवीऋतुमतीतिष्ठतितस्यारजस्वलायाःपृथ्व्याअंबुवाचीतिसंज्ञातस्यागादिनेतद्वितदिनेतत्पूजां करिष्यंतीत्यन्वयः तद्दिनस्यनिषिद्धत्वंकृत्यतत्वेज्योतिःशास्त्रेउक्तं मृगशिरसिनिपातिरौद्रपादेंबुवाचिऋतुमतिखलुपृथ्वीवर्जयेत्रीण्यहानि न

॥३६॥ अंबुवाचीत्यागदिनेगृहारंभेप्रवेशने ॥ वापीतडागारंभेचगृहेचकृषिकर्मणि ॥ ३६ ॥ तवपूजांकरिष्यंतिमद्व
रेणसुरादयः ॥ मूढायेनकरिष्यंतियास्यंतिनरकंचते ॥ ३७ ॥ वसुधोवाच ॥ वहामिसर्वंवाराहरूपेणाहंतवा
ज्ञया ॥ लीलामात्रेणभगवन्विश्वंचसचराचरं ॥ ३८ ॥ मुक्तांशुक्तिंहरेरर्चांशिवलिंगंशिवांतथा ॥ शंखंप्रदीपं
यंत्रंचमाणिक्यंहीरकंतथा ॥ ३९ ॥ यज्ञसूत्रंचपुष्पंचपुस्तकंतुलसीदलं ॥ जपमालांपुष्पमालांकर्पूरंचसुव
र्णकं ॥ ४० ॥ गोरोचनंचंदनंचशालग्रामजलंतथा ॥ एतान्वोढुमशक्ताहंक्लिष्टाचभगवञ्छृणु ॥ ४१ ॥ श्रीभ
गवानुवाच ॥ द्रव्याण्येतानियेमूढाअर्पयिष्यंतिसुंदरि ॥ यास्यंतिकालसूत्रंतेदिव्यंवर्षशतंत्वयि ॥ ४२ ॥ इ
त्येवमुक्त्वाभगवान्विररामचनारद ॥ बभूवतेनगर्भेणतेजस्वीमंगलग्रहः ॥ ४३ ॥ पूजांचक्रुःपृथिव्याश्चतेस
र्वेचाज्ञयाहरेः ॥ कण्वशाखोक्तध्यानेनतुष्टुवुश्चस्तवेनते ॥ ४४ ॥ ददुर्मूलेनमंत्रेणनैवेद्यादिकमेवच ॥ संस्तु
तात्रिषुलोकेषुपूजितासाबभूवह ॥ ४५ ॥ श्रीनारदउवाच ॥ किंध्यानंस्तवनंतस्यामूलमंत्रंचकिंवद ॥ गूढं
सर्वपुराणेषुश्रोतुंकौतूहलंमम ॥ ४६ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ आदौचपृथिवींदेवीवराहेणचपूजिता ॥ ततो
हिब्रह्मणापश्चात्पूजितापृथिवीतदा ॥ ४७ ॥ ततःसर्वैर्मुनींद्रैश्चमनुभिर्मानवादिभिः ॥ ध्यानंचस्तवनंमंत्रंशृ
णुवक्ष्यामिनारद ॥ ४८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

स्वाध्यायोवषट्कारोनदेवपितृपूजनं नापिपाठोबीजवापोनवाभूखननादिकमित्यादि ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ अहंरूपेणस्वरूपेणेत्यर्थः ॥ ३८ ॥ अर्चांप्र
तिमांशालग्रामंशिवांदेवीप्रतिमां ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ॥ ७ ॥

प्रणवमायाश्रीकामबीजपूर्वकोवसुधायैस्वाहेतिमंत्रः ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥
॥ ५९ ॥ भूमिदानहरणात्पापादित्यर्थः अंबुवाचीभूकरणेति अंबुवाचीपूर्वोक्तलक्षणारजस्वलाभूःपृथिवीतस्याःकरणात्खननादित्यर्थः

ॐ ह्रीं श्रीं क्लीं वसुधायैस्वाहेत्यनेनमंत्रेणविष्णुनापूजितापुरा ॥ श्वेतपंकजवर्णाभ्यांशरच्चंद्रनिभाननां ॥ ४९ ॥ चंदनोक्षिप्तसर्वांगींरत्नभूषणभूषितां ॥ रत्नाधारांरत्नगर्भांरत्नाकरसमन्वितां ॥ ५० ॥ वान्हिशुद्धांशुकाधानांसस्मितांवंदितांभजे ॥ ध्यानेनानेनसादेवीसर्वैश्चपूजिताभवत् ॥ ५१ ॥ स्तवनंशृणुविप्रेंद्रकण्वशाखोक्तमेवच ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ जयेजयेजलाधारेजलशीलेजयप्रदे ॥ ५२ ॥ यज्ञसूकरजायेचजयंदेहिजयावहे ॥ मंगलेमंगलाधारेमांगल्येमंगलप्रदे ॥ ५३ ॥ मंगलार्थंमंगलेशेमंगलंदेहिमेभवे ॥ सर्वाधारेचसर्वज्ञेसर्वशक्तिसमन्विते ॥ ५४ ॥ सर्वकामप्रदेदेविसर्वेष्टंदेहिमेभवे ॥ पुण्यस्वरूपेपुण्यानांबीजरूपेसनातनि ॥ ५५ ॥ पुण्याश्रयेपुण्यवतामालयेपुण्यदेभवे ॥ सर्वसस्यालयेसर्वसस्याढ्येसर्वसस्यदे ॥ ५६ ॥ सर्वसस्यहरेकालेसर्वसस्यात्मिकेभवे ॥ भूमेभूमिपसर्वस्वेभूमिपालपरायणे ॥ ५७ ॥ भूमिपानांसुखकरेभूमिंदेहिचभूमिदे ॥ इदंस्तोत्रंमहापुण्यंप्रातरुत्थाययःपठेत् ॥ ५८ ॥ कोटिजन्मसुसभवेद्बलवान्भूमिपेश्वरः ॥ भूमिदानकृतंपुण्यंलभतेपठनाज्जनैः ॥ ५९ ॥ भूमिदानहरात्पापान्मुच्यतेनात्रसंशयः ॥ अंबुवाचीभूकरणपापात्समुच्यतेध्रुवं ॥ ६० ॥ अन्यकूपेकूपखननपापात्समुच्यतेध्रुवं ॥ परभूमिहरात्पापान्मुच्यतेनात्रसंशयः ॥ ६१ ॥ भूमौवीर्यत्यागपापाद्भूमौदीपादिस्थापनात् ॥ पापेनमुच्यतेसोऽपिस्तोत्रस्यपठनान्मुने ॥ ६२ ॥ अश्वमेधशतंपुण्यंलभतेनात्रसंशयः ॥ भूमिदेव्यामहास्तोत्रंसर्वकल्याणकारकं ॥ ६३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेनवमोध्यायः ॥ ९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ६० ॥ अन्यकूपेइति अन्येनकृतेनिर्जलेकूपेतस्याज्ञांविनातस्यकूपस्यखननजन्यात्पापादित्यर्थः ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतातिलकेनवमस्कंधेनवमोध्यायः ॥ ९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

त्रिंशत्तमेऽध्यायेधरादेव्याअपराधेकृतेसति॥ नरकादिफलप्राप्तिर्जायतेचेतिकथ्यते ॥१॥ भूमिदानेति॥ २॥३॥ पापफलंतत्प्रतीकारंचवदेत्यर्थः ॥३॥ ४ ॥ ५ ॥ उभौदातृप्रतिगृहीतारौदेवीपुरस्थितौदेवीलोकवासिनौभवतइत्यर्थः ॥६॥ ७ ॥ वृत्तिर्वेतनं ॥ ८ ॥ ९ ॥ गवांमार्गेवि

नारदउवाच ॥ भूमिदानकृतंपुण्यंपापंतद्धरणेनच ॥ परभूहरणात्पापंकूपेकूपखननेतथा ॥१॥ अंबुवाच्यां भूखननेवीर्यस्यत्यागएवच ॥ दीपादिस्थापनात्पापंश्रोतुमिच्छामियत्नतः ॥ २ ॥ अन्यंवापृथिवीजन्यंपापंयत्पृच्छतेपरं ॥ यदस्तितत्प्रतीकारंवदवेदविदांवर ॥ ३ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ वितस्तिमात्रंभूमिंचयोददातिचभारते ॥ संध्यापूतायविप्रायसयातिशिवमंदिरं ॥ ४ ॥ भूमिंचसर्वसस्याढ्यांब्राह्मणायददातिच ॥भूमिरेणुप्रमाणाब्दमंतेविष्णुपदेस्थितिः ॥ ५ ॥ ग्रामंभूमिंचधान्यंचब्राह्मणायददातियः ॥ सर्वपापाद्विनिर्मुक्तौचोभौदेवीपुरस्थितौ ॥ ६ ॥ भूमिदानंचतत्कालेयःसाधुश्चानुमोदते ॥ सचप्रयातिवैकुंठेमित्रगोत्रसमन्वितः ॥ ७ ॥ स्वदत्तांपरदत्तांवाब्रह्मवृत्तिंहरेत्तुयः ॥ सतिष्ठतिकालसूत्रेयावच्चंद्रदिवाकरौ ॥ ८ ॥ तत्पुत्रपौत्रप्रभृतिर्भूमिहीनःश्रियाहतः ॥ पुत्रहीनोदरिद्रश्चघोरंयातिचरौरवं ॥९ ॥ गवांमार्गेविनिष्कृष्ययश्चसस्यंददातिच ॥ दिव्यंवर्षशतंचैवकुंभीपाकेचतिष्ठति ॥१०॥ गोष्ठंतडागंनिष्कृष्यमार्गेसस्यंददातियः॥ सचतिष्ठत्यसिपत्रेयावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ ११ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

निष्कृष्येति धर्मशास्त्रेग्रामाद्बहिर्गोप्रचारदेशंविहायसस्यक्षेत्रंकर्तव्यमितिनियमस्तत्रयःपुरुषस्तंगवांमार्गंगोप्रचारदेशंविनिष्कृष्यगृहीत्वातस्मिन्देशेसस्यंकृत्वातत्सस्यंधान्यंक्षेत्रंब्राह्मणायददातीत्यर्थः ॥ १० ॥ गोष्ठंतडागमिति यत्रदेशेगावोवर्षातपादिनिवृत्त्यर्थंवर्षातपादिकालेतिष्ठंतिसदेशोगोष्ठःतंदेशंतथातडागंचनिष्कृष्याकृष्योपभृत्यतस्मिन्मार्गेस्थानेसस्यंकृत्वाददातीत्यर्थः ॥ ११ ॥

पंचपिंडान्मृत्तिकायाःपरकूपेइदमुपलक्षणंतडागादेः ॥ १२ ॥ वर्षमितिजात्यैकवचनंवर्षाणीत्यर्थः ॥ १३ ॥ अंबुवाचीपूर्वोक्तल
क्षणारजस्वलापृथिवीतस्यांभूकरणाद्भूखननादित्यर्थः ॥ १४ ॥ कूपंमूढइति तत्कूपस्वामिनआज्ञांविनेत्यर्थः तदाज्ञयाकरणेतुबीर्णोद्धा
रफलस्यसत्वान्नदोषः तथैवलुप्तायांपुष्करिण्यांतत्स्वामिनआज्ञांविनापुष्करिणींकृत्वेत्यर्थः तदाज्ञयाकरणेतुपुण्यमेव ॥ १५ ॥ १६ ॥

पंचपिंडाननुद्धृत्यपरकूपेचस्नातियः ॥ प्राप्नोतिनरकंचैवस्नानंनिष्फलमेवच ॥ १२ ॥ कामीभूमौचरहासि
वीर्यत्यागंकरोतियः ॥ भूमिरेणुप्रमाणंचवर्षंतिष्ठतिरौरवे ॥ १३ ॥ अंबुवाच्यांभूकरणंयःकरोतिचमानवः ॥
सयातिकृमिदंशंचस्थितिस्तत्रचतुर्युगं ॥ १४ ॥ परकीयेलुप्तकूपेकूपंमूढःकरोतियः ॥ पुष्करिण्यांचलुप्तायां
पुष्करिणींददातियः ॥ १५ ॥ सर्वंफलंपरस्यैवतप्तकुंडंव्रजेद्ध्रुवः ॥ तत्रतिष्ठतिसंतप्तोयावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ १६ ॥
परकीयेतडागेचपंकमुद्धृत्यचोन्मृजेत् ॥ रेणुप्रमाणवर्षंचब्रह्मलोकेवसेन्नरः ॥ १७ ॥ पिंडंपित्रेभूमिभर्तुर्नप्रदाय
चमानवः ॥ श्राद्धंकरोतियोमूढोनरकंयातिनिश्चितं ॥ १८ ॥ भूमौदीपंयोर्पयतिसचांधःसप्तजन्मसु ॥ भूमौशं
खंचसंस्थाप्यकुष्ठंजन्मांतरेलभेत् ॥ १९ ॥ मुक्तंमाणिक्यहीरौचसुवर्णंचमणिंतथा ॥ पंचसंस्थापयेद्भूमौसचां
धःसप्तजन्मसु ॥ २० ॥ शिवलिंगंशिवामर्चांयश्चार्पयतिभूतले ॥ शतमन्वंतरंयावत्कृमिभक्षस्सतिष्ठति ॥ २१ ॥
शंखंयंत्रंशिलातोयंपुष्पंचतुलसीदलं ॥ यश्चार्पयतिभूमौचसतिष्ठेन्नरकंध्रुवं ॥ २२ ॥ ॥ छ ॥

पंकमुद्धृत्योन्मृजेत्स्नायात् ॥ १७ ॥ पिंडंपित्रेइति पिंडमित्युपलक्षणंकिंचिद्द्रव्यंयथासंभवंभूमिभर्तरिजीवतितत्पित्रादेस्तस्मिन्मृतेसतित
त्सहितस्यश्राद्धोद्देशेनब्राह्मणायनप्रदायश्राद्धंकरोतीत्यर्थः इदंयन्मौल्येनगृहंनगृहीतंतद्विषयमौल्येनगृहीतेतुनतत्रतदुद्देशेनतद्देयमिति ॥ १८ ॥
॥ १९ ॥ मणिंमाणिक्यादिकं ॥ २० ॥ शिवांदेवीमूर्तिं अर्चांशालग्रामं ॥ २१ ॥ शंखादीनांपुनरुपादानमतिनिषिद्ध
त्वबोधनार्थं ॥ २२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ सर्ववर्णकैःसर्ववर्णैः पूज्यंनकेवाप्यवज्ञानःकर्तव्यइतिप्रसंगादुक्तं यद्वा यतःपूज्यंततोभूमौयःस्थापयेदिति पूर्वेणान्वयः ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ भूम्यादिपदानांनिरुक्तिमाह भवनमिति पृषोदरादिः कन्यात्वाद्विस्तृतत्वाद्वापृथिवीत्यर्थः पृषोद

जपमालांपुष्पमालांकर्पूरंरोचनांतथा ॥ योमूढश्चार्पयेद्भूमौसयातिनरकंध्रुवं ॥ २३ ॥ भूमौचंदनकाष्ठंचरु द्राक्षंकुशमूलकं ॥ संस्थाप्यभूमौनरकेवसेन्मन्वंतरावधि ॥ २४ ॥ पुस्तकंयज्ञसूत्रंचभूमौसंस्थापयेन्नरः ॥ नभवेद्विप्रयोनौचतस्यजन्मांतरेजनिः ॥ २५ ॥ ब्रह्महत्यासमंपापमिहवैलभतेध्रुवं ॥ ग्रंथियुक्तंयज्ञसूत्रंपूज्यं चसर्ववर्णकैः ॥ २६ ॥ यज्ञंकृत्वातुयोभूमिंक्षीरेणनहिसिंचति ॥ सयातितप्तभूमिंचसंतप्तःसप्तजन्मसु ॥ ॥ २७ ॥ भूकंपेग्रहणेयोहिकरोतिखननंभुवः ॥ जन्मांतरेमहापापोह्यंगहीनोभवेद्ध्रुवं ॥ २८ ॥ भवनंयत्रस र्वेषांभूमिस्तेनप्रकीर्तिता ॥ काश्यपीकश्यपस्येयमचलास्थिररूपतः ॥ २९ ॥ विश्वंभराधारणाच्चानंतानंत स्वरूपतः ॥ पृथिवीपृथुकन्यात्वाद्विस्तृतत्वान्महामुने ॥ ३० ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधे दशमोध्यायः ॥ १० ॥ नारदउवाच ॥ श्रुतंपृथिव्युपाख्यानमतीवसुमनोहरं ॥ गंगोपाख्यानमधुनावदवेद विदांवर ॥ १ ॥ भारतेभारतीशापात्साजगामसुरेश्वरी ॥ विष्णुस्वरूपापरमास्वयंविष्णुपदीतिच ॥ २ ॥ कथंकुत्रयुगेकेनप्रार्थिताप्रेरितापुरा ॥ तत्क्रमंश्रोतुमिच्छामिपापघ्नंपुण्यदंशुभं ॥ ३ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ राजराजेश्वरःश्रीमान्सगरःसूर्यवंशजः ॥ तस्यभार्याचवैदर्भीशैब्याचद्वेमनोहरे ॥ ४ ॥ ॥ छ ॥

रादित्वात्साधुत्वं ॥ २९ ॥ ३० ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेदशमोध्यायः ॥ १० ॥ पंचसप्ततिपद्यैस्तुगंगोत्पत्तिःसमुच्यते ॥ यस्यास्तुश्रवणेनैवचित्तशुद्धोभवेन्नरः ॥ १ ॥ पृथिव्युपाख्यानानंतरंगंगोपाख्यानंपृच्छति नारदउवाच श्रुतंपृथिव्युपाख्यानमिति ॥ १ ॥ भारतीशापात्पूर्वमुपपादितान् ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

शैब्याय ांशिबेरपत्यकन्यायां असमंजास्तन्नामकः पुत्रोजातः ॥ ५ ॥ अन्यावैदर्भीनाम्नीराजकामिनी ॥६॥ रुरोदेति किमिदंत्वयाफलं दत्तमित्यभिप्रायेण ॥ ७ ॥ ८॥९॥ कपिलस्येति सगरेअश्वमेधार्थप्रवृत्तेतंयज्ञीयमश्वमपहृत्यैंद्रोध्याननिष्ठस्यकपिलस्यपृष्ठदेशेबबंधपश्चा

तत्पत्न्यामेकपुत्रश्चबभूवसुमनोहरः ॥ असमंजाइतिख्यातःशैब्यायांकुलवर्द्धनः ॥ ५॥ अन्याचाराधयामा सशंकरंपुत्रकामुकी ॥ बभूवगर्भस्तस्याश्चहरस्यचवरेणच ॥६ ॥ गतेशताब्देपूर्णेचमांसपिंडंसुषावसा ॥ तंदृष्ट्वासाशिवंध्यात्वारुरोदोच्चैःपुनःपुनः ॥ ७ ॥ शंभुर्ब्राह्मणरूपेणतत्समीपंजगामह ॥ चकारसंविभज्यैत त्पिंडंषष्टिसहस्रधा ॥ ८ ॥ सर्वेबभूवुःपुत्राश्चमहाबलपराक्रमाः ॥ ग्रीष्ममध्यान्हमार्तंडप्रभामुष्टकलेवराः ॥ ९ ॥ कपिलस्यमुनेःशापाद्बभूवुर्भस्मसाद्व्रते ॥ राजारुरोदतच्छ्रुत्वाजगामगहनेवने ॥१०॥ तपश्चकारा समंजागंगानयनकारणात् ॥ लक्षवर्षंतपस्तप्त्वाममारकालयोगतः ॥ ११ ॥ अंशुमांस्तस्यतनयोगं गानयनकारणात् ॥ तपःकृत्वालक्षवर्षंममारकालयोगतः ॥ १२ ॥ भगीरथस्तस्यपुत्रोमहाभागवतः सुधीः ॥ वैष्णवोविष्णुभक्तश्चगुणवानजरामरः ॥ १३ ॥ तपःकृत्वालक्षवर्षंगंगानयनकारणात् ॥ ददर्शकृष्णंग्रीष्मस्थसूर्यकोटिसमप्रभं ॥ १४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

द्राजपुत्राः सगराअश्वान्वेषणेचलितास्तत्रदेशेकपिलसंनिधावश्वंदृष्टवंतस्ततोयमेवाश्वहर्त्ताचौरोस्तीत्यूचुः ततोमुनिनाशापेनभस्मीकृताइतिक थापुराणांतरेप्रसिद्धं ॥ १० ॥ असमंजाद्वितीयोराजपुत्रःपितृव्यानांशापदग्धानामुद्धारार्थंगंगानयनोद्देशेनतपश्चकारेत्यर्थः ॥ ११ ॥ तत्पुत्रोंशुमानप्येवंममारेत्याह अंशुमानिति ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

गोपालसुंदरीरूपमिति कदाचिदावाललितापुंरूपाकृष्णविग्रहेतितंभरावेस्यावतारस्यस्पष्टत्वात् ध्यानंचतंत्रांतरेस्पष्टमेव गोपालसुंदर्याःगो
लोकेअधिष्ठात्रीदेवतामुख्यत्वेनगोपालसुंदर्यैवसृष्टेरादौमूलप्रकृतेर्गोपालसुंदरीउत्पन्नाततोन्याःशक्तयस्ततएवास्मिन्भागवतेगोपालसुंदरीरू
पश्रीकृष्णस्यपुनःपुनर्महिमाप्रोच्यतेइतिबोध्यं सखीवेषधारीश्रीकृष्णोगोपालसुंदरी ॥ १५ ॥ १६ ॥ प्रकृतेःपरमितिवास्तविकात्म

द्विभुजंमुरलीहस्तंकिशोरंगोपवेषिणं ॥ गोपालसुंदरीरूपंभक्तानुग्रहरूपिणं ॥ १५ ॥ स्वेच्छामयंपरं
ब्रह्मपरिपूर्णतमंप्रभुं ॥ ब्रह्मविष्णुशिवाद्यैश्चस्तुतंमुनिगणैर्नुतं ॥ १६ ॥ निर्लिप्तंसाक्षिरूपंचनिर्गुणंप्रकृ
तेःपरं ॥ ईषद्धास्यप्रसन्नास्यंभक्तानुग्रहकारकं ॥ १७ ॥ वन्हिशुद्धांशुकाधानंरत्नभूषणभूषितं ॥ तुष्टा
वदृष्ट्वानृपतिःप्रणम्यचपुनःपुनः ॥ १८ ॥ लीलयाचवरंप्रापवांछितंवंशतारणं ॥ कृत्वाचस्तवनंदिव्यंपुल
कांकितविग्रहः १९ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ भारतंभारतीशापाद्गच्छशीघ्रंसुरेश्वरि ॥ सगरस्यसुतान्सर्वान्
पूतान्कुरुममाज्ञया ॥ २० ॥ त्वत्स्पर्शवायुनापूतायास्यंतिममंदिरं ॥ बिभ्रंतोममूर्तीश्चदिव्यस्यंदनगा
मिनः ॥२१॥ मत्पार्षदाभविष्यंतिसर्वकालंनिरामयाः ॥ समुच्छिद्यकर्मभोगान्कृतान्जन्मनिजन्मनि ॥२२॥
कोटिजन्मार्जितंपापंभारतेयत्कृतंनृभिः ॥ गंगायावातस्पर्शेननश्यतीतिश्रुतौश्रुतं ॥ २३॥ स्पर्शनाद्दर्शनाद्दे
व्याःपुण्यंदशगुणंततः ॥ मौसलस्नानमात्रेणसामान्यदिवसेनृणां ॥ २४ ॥ शतकोटिजन्मपापंनश्यतीति
श्रुतौश्रुतं ॥ यानिकानिचपापानिब्रह्महत्यादिकानिच ॥ २५॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

रूपेणवर्णनं ॥ १७ ॥ १८ ॥ दर्शनोत्तरंस्तवनंकृत्वावांछितंवंशतारणंवरंत्वत्पूर्वजोद्धारार्थंगंगांददामीत्येवंरूपंप्रापेत्यन्वयः ॥ १९ ॥
इत्थंगोपालसुंदरीरूपःश्रीकृष्णोवरंदत्वागंगांयदुक्तवांस्तदाह श्रीभगवानुवाच भारतंभारतीशापादिति ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥
॥२३ ॥ २४ ॥२५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ २६ ॥ किंचिदिति पुण्याहादिवसस्नानजंफलंवेदायत्किंचिदेवबुद्धेरविषयत्वाद्वदंतीत्यर्थः ॥ २७ ॥ संकल्पंस्नानसंकल्पजन्यंफलमित्यर्थः ॥ २८ ॥ संकल्परहितमुसलस्नानतोविधिरहितस्नानतोयत्फलंपूर्वोक्तंतस्माद्दशगुणंसंकल्पपुरःसरस्नानतोभवतीत्यर्थः ॥ २९ ॥ ॥३०॥ अक्षयायामक्षय्यनवम्यां ॥३१॥ स्नानफलमुक्त्वादानफलमाह सामान्यदिवसेति शतगुणमिति सामान्यदिवसस्नानाच्छतगुणंगं

जन्मसंख्यार्जितान्येवकामतोपिकृतानिच ॥ तानिसर्वाणिनश्यंतिमौसलस्नानतोनृणां ॥ २६ ॥ पुण्याहंस्नानतःपुण्यंवेदानैववदंतिच ॥ किंचिद्वदंतितेविप्रफलमेवयथागमं ॥ २७ ॥ ब्रह्मविष्णुशिवाद्याश्चसर्वेनैववदंतिच ॥ सामान्यदिवसस्नानसंकल्पंशृणुसुंदरि ॥ २८ ॥ पुण्यंदशगुणंचैवमौसलस्नानतःपरं ॥ ततस्त्रिंशद्गुणंपुण्यंरविसंक्रमणेदिने ॥ २९ ॥ अमायांचापितत्तुल्यंद्विगुणंदक्षिणायने ॥ ततोदशगुणंपुण्यंनराणामुत्तरायणे ॥ ३० ॥ चातुर्मास्यांपौर्णमास्यामनंतंपुण्यमेवच ॥ अक्षयायांचतत्तुल्यंचैतद्वेदेनिरूपितं ॥ ३१ ॥ असंख्यपुण्यफलदमेतेषुस्नानदानकं ॥ सामान्यदिवसस्नानाद्दानाच्छतगुणंफलं ॥ ३२ ॥ मन्वंतराद्यायांतिथौयुगाद्यायांतथैवच ॥ माघस्यसितसप्तम्यांभीष्माष्टम्यांतथैवच ॥ ३३ ॥ अथाप्यशोकाष्टम्यांचनवम्यांचतथाहरेः ॥ ततोपिद्विगुणंपुण्यंनंदायांतवदुर्लभं ॥ ३४ ॥ दशहरादशम्यांतुयुगाद्यादिसमंफलं ॥ नंदासमंचवारुण्यांमहत्पूर्वेचतुर्गुणं ॥ ३५ ॥ ततश्चतुर्गुणंपुण्यंद्विमहत्पूर्वकेसति ॥ पुण्यंकोटिगुणंचैवसामान्यस्नानतोपियत् ॥ ३६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

मातीरिदानात्फलंभवतीत्यर्थः ॥३२॥३३॥ हरेर्नवम्यांरामनवम्यां नंदायांतवेति तवदशहरायांयानंदाप्रतिपत्तिथिस्तस्यामित्यर्थः ॥३४॥ नंदापूर्वोक्ता महत्पूर्वेपुंलिंगमार्षं महावारुण्यामित्यर्थः ॥ ३५ ॥ द्विमहत्पूर्वकेसतीति द्विमहच्छब्दपूर्वकत्वेवारुणीशब्दस्यसतीत्यर्थः तेनमहामहावारुणीतिसिद्धं ॥ ३६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

चंद्रोपरागसमयेसामान्यस्नानफलात्पूर्वोक्तात्कोटिगुणंफलंभवतीत्यर्थः सूर्येसूर्यग्रहेचंद्रग्रहणाद्दशगुणमित्यर्थः ततःसूर्यग्रहफलात् ॥३७॥ तयोर्गंगाभगीरथयोः ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ममान्यद्वांछितमिति भूतलेममपातैःकोवाभविष्यतीत्ये

॥४०॥ चंद्रोपरागसमयेसूर्येदशगुणंततः ॥ पुण्यमर्द्धोदयेकालेततःशतगुणंफलं ॥ ३७ ॥ इत्येवमुक्त्वादेवेशोविररा
मतयोःपुरः ॥ तमुवाचततोगंगाभक्तिनम्रात्मकंधरा ॥ ३८॥ गंगोवाच ॥ यामिचेद्भारतंनाथभारतीशापतःपु
रा ॥ तवाज्ञयाचराजेंद्रतपसाचैवसांप्रतं ॥ ३९॥ दास्यंतिपापिनोमह्यंपापानियानिकानिच ॥ तानिमेकेनन
श्यंतितमुपायंवदप्रभो ॥ ४० ॥ कतिकालंपरिमितंस्थितिर्मेतत्रभारते ॥ कदायास्यामिदेवेशतद्विष्णोःपरमं
पदं ॥ ४१ ॥ ममान्यद्वांछितंयद्यत्सर्वंजानासिसर्ववित् ॥ सर्वांतरात्मन्सर्वज्ञतदुपायंवदप्रभो ॥ ४२ ॥ श्री
भगवानुवाच ॥ जानामिवांछितंगंगेतवसर्वंसुरेश्वरि ॥ पतिस्तेद्रवरूपायालवणोदोभविष्यति ॥ ४३ ॥ स
ममांशस्वरूपश्चत्वंचलक्ष्मीस्वरूपिणी ॥ विदग्धायाविदग्धेनसंगमोगुणवान्भुवि ॥ ४४ ॥ यावंत्यःसंतिन
द्यश्चभारत्याद्याश्चभारते ॥ सौभाग्यात्वंचतास्वेवलवणोदस्यसौरते ॥४५॥ अद्यप्रभृतिदेवेशिकलेःपंचसह
स्रकं ॥ वर्षंस्थितिस्तेभारत्याःशापेनभारतेभुवि ॥४६॥ नित्यंत्वमब्धिनासार्द्धंकरिष्यसिरहोरतिं ॥ त्वमेवर
सिकादेविरसिकेंद्रेणसंयुता ॥ ४७ ॥ त्वांस्तोष्यंतिचस्तोत्रेणभगीरथकृतेनच ॥ भारतस्थाजनाःसर्वेपूजयि
ष्यंतिभक्तितः ॥ ४८ ॥ कण्वशाखोक्तध्यानेनध्यात्वात्वांपूजयिष्यति ॥ यस्तौतिप्रणमेन्नित्यंसोश्वमेधफलं
लभेत् ॥ ४९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तद्रूपंवांछितंलज्जयावक्तुंनशक्नोमीतिभावः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ विदग्धायाविरहिण्याः ॥ ४४ ॥ सौभाग्यामुख्येत्यर्थः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ५० ॥ प्रकृतेर्मूलप्रकृतेर्भुवनेश्वर्याभक्तस्यसंस्पर्शादित्यर्थः ॥ ५१ ॥ पापिनांसहस्राणांशवानांस्पर्शोनचयत्पापंत्वयिभविष्यतितदपित
न्मंत्रोपासकस्नानात्तस्यामूलप्रकृतेर्भुवनेश्वर्यामंत्राम्नायादीनाप्रभृतयस्तदुपासकस्यस्नानात्तदघंनंक्ष्यतीत्यर्थः तदुक्तंमुंडमालायां मदंशा

गंगागंगेतियोब्रूयाद्योजनानांशतैरपि ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्योविष्णुलोकंसगच्छति ॥ ५० ॥ सहस्रपापिनां
स्नानाद्यत्पापंतेभविष्यति ॥ प्रकृतेर्भक्तसंस्पर्शादिवतद्धिविनंक्ष्यति ॥ ५१ ॥ पापिनांतुसहस्राणांशवस्पर्शे
नयत्त्वयि ॥ तन्मंत्रोपासकस्नानात्तदघंचविनंक्ष्यति ॥ ५२ ॥ तत्रैवत्वमधिष्ठानंकरिष्यत्यघमोचनं ॥ सार्द्धं
सरिद्भिःश्रेष्ठाभिःसरस्वत्यादिभिःशुभे ॥ ५३॥ तत्तुतीर्थंभवेत्सद्योयत्रतद्गुणकीर्तनं ॥ त्वद्रेणुस्पर्शमात्रेणपू
तोभवतिपातकी ॥ ५४ ॥ रेणुप्रमाणवर्षंचदेवीलोकेवसेद्ध्रुवं ॥ ज्ञानेनत्वयियेभक्त्यामन्नामस्मृतिपूर्वकं ॥
॥ ५५ ॥ समुत्सृजंतिप्राणांश्चतेगच्छंतिहरेःपदं ॥ पार्षदप्रवरास्तेचभविष्यंतिहरेश्चिरं ॥ ५६ ॥ लयंप्राकृ
तिकंतेचद्रक्ष्यंतिचाप्यसंख्यकं ॥ मृतस्यबहुपुण्येनतच्छवंत्वयिविन्यसेत् ॥ ५७ ॥ प्रयातिसचवैकुंठंयाव
दन्हःस्थितिस्त्वयि ॥ कायव्यूहंततःकृत्वाभोजयित्वास्वकर्मकं ॥ ५८ ॥ तस्मैददामिसारूप्यंकरोमितंच
पार्षदं ॥ अज्ञानीत्वज्जलस्पर्शाद्यदिप्राणान्समुत्सृजेत् ॥ ५९ ॥ तस्मैददामिसालोक्यंकरोमितंचपार्षदं ॥
अन्यत्रवात्यजेत्प्राणांस्त्वन्नामस्मृतिपूर्वकं ॥ ६० ॥ तस्मैददामिसालोक्यंयावद्वैब्रह्मणोवयः ॥ अन्यत्रवा
त्यजेत्प्राणांस्त्वन्नामस्मृतिपूर्वकं ॥ ६१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

थैवयेभूतास्तेशैवानात्रसंशयः त्वदंशाश्चैवशाक्ताश्चसत्यंवैगिरिनंदिनीति ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ तद्गुणकीर्तनंमूलप्रकृतिगुणकीर्तनमित्यर्थः
॥ ५४ ॥ देवीलोकेमणिद्वीपे तृतीयस्कंधोक्ते ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ कायव्यूहमनेकंदेहं ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ पूर्वंत्रनाम
स्मृतिर्यथाकथंचित् द्वितीयवचनेतुभक्तिपूर्विकाततोविशेषः ॥ ६१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ६२ ॥ मन्मंत्रोपासकानांतुतवनोपयोगः किंतुतेस्वयमेवपूताअतएवपापिसंबंधजन्यंत्वयिविद्यमानंपापंतेपहरंतीतिपूर्वमुक्तंनविस्मृतंत्वयामित्य भिप्रायेणाह तीर्थेप्यतीर्थेइति ॥ ६३॥ मन्मंत्रोपासकानामिति गोपालसुंदरीमंत्रोपासकानामित्यर्थः इदमुपलक्षणंशैवशाक्तब्रह्मनिष्ठगा णपत्यसौरभक्तानामपि तदुक्तंमुंडमालायां राजानमाश्रितानांतुचोराद्यावशगायथा तथैवदेवीभक्तानांकामक्रोधादिशत्रवः राजचिन्हां

तस्मैददामिसारूप्यमसंख्यंप्राकृतंलयं ॥ रत्नेंद्रसारनिर्माणयानेनसहपार्षदैः ॥ ६२ ॥ सद्यःप्रयातिगोलो कंममतुल्योभवेद्ध्रुवं ॥ तीर्थेप्यतीर्थेमरणेविशेषोनास्तिकश्चन ॥ ६३ ॥ मन्मंत्रोपासकानांचनित्यंनैवेद्यभो जिनां ॥ पूतंकर्तुंसशक्तोहिलीलयाभुवनत्रयं ॥६४ ॥ रत्नेंद्रसारयानेनगोलोकंसंप्रयातिच ॥ मद्भक्तबांधवा येषांतेपिपश्चादयोपिहि ॥ ६५ ॥ प्रयांतिरत्नयानेनगोलोकंचातिदुर्लभं ॥ यत्रयत्रस्मृतास्तेचज्ञानेनज्ञानि नःसति ॥ ६६ ॥ जीवन्मुक्ताश्चतेपूतामद्भक्तेःसंविधानतः ॥ इत्युक्त्वाश्रीहरिस्तांचप्रत्युवाचभगीरथं ॥६७॥ स्तुहिगंगामिमांभक्त्यापूजांचकुरुसांप्रतं ॥ भगीरथस्तांतुष्टावपूजयामासभक्तितः ॥ ६८॥ कौथुमोक्तेनध्या नेनस्तोत्रेणापिपुनःपुनः ॥ प्रणनामचश्रीकृष्णंपरमात्मानमीश्वरं ॥ ६९ ॥ भगीरथश्चगंगाचसोंतर्धानंच कारह ॥ नारदउवाच ॥ केनध्यानेनस्तोत्रेणकेनपूजाक्रमेणच ॥ ७० ॥ पूजांचकारनृपतिर्वदवेदविदांवर ॥ श्रीनानारायणउवाच ॥ स्नात्वानित्यक्रियांकृत्वाधृत्वाधौतेचवाससी ॥ ७१ ॥ संपूज्यदेवषट्कंचसंयतोभ क्तिपूर्वकं ॥ गणेशंचदिनेशंचवन्हिंविष्णुंशिवंशिवां ॥ ७२ ॥ ॥ छ ॥ ॥छ ॥

किंतंदृष्ट्वासामंताःपर्युपासते देवीभक्तस्यंकिंतंदृष्ट्वाब्रह्माद्याःसमुपासते यमेनापिस्वदूतास्तुशप्ताअतिभयेनच शाक्तेषुदेवीभक्तेषुनवोदृष्टिः पतत्विति शाक्तास्तुसर्वंतीर्थानिपुनंतिनिजवैभवादिति ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ कौथुमोक्तेनकौथुमिशाखोक्तेन ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ वन्हिमग्निहोत्रस्थितं ॥ ७२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ७३ ॥ शौचायशुध्यर्थंलक्ष्मीप्राप्त्यर्थंविष्णुंपूजयेदित्यर्थः मुक्तिसिद्धयेमोक्षार्थंशिवांमूलप्रकृतिंदेवींपूजयेदित्यर्थः ॥ ७४ ॥ ७५ ॥
इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेएकादशोध्यायः ॥ ११ ॥ एकोनाशीतिपद्यैस्तुराधाकृष्णांगसंभवा ॥ गोलोकेप्रथमंगंगासमुद्भूतेति
चोच्यते ॥ १ ॥ नारायणोगंगायाध्यानंवदति नारायणउवाच ध्यानमिति ॥ १ ॥ कृष्णविग्रहसंभूतांकृष्णशरीरोद्भवामियंकथावक्ष्य

संपूज्यदेवषट्कंचसोधिकारीचपूजने ॥ गणेशंविघ्ननाशायआरोग्यायदिवाकरं ॥७३ ॥ वन्हिंशौचायविष्णुंच लक्ष्म्यर्थंपूजयेन्नरः ॥ शिवंज्ञानायज्ञानेशंशिवांचमुक्तिसिद्धये ॥ ७४ ॥ संपूज्यैतांल्लभेत्प्राज्ञोविपरीतमतोन्यथा ॥ दध्यावनेनध्यानेनतद्ध्यानंशृणुनारद ॥ ७५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेएकादशोध्यायः ॥ ११ ॥ नारायणउवाच ॥ ध्यानंचकण्वशाखोक्तंसर्वपापप्रणाशनं ॥ श्वेतपंकजवर्णाभांगंगांपापप्रणाशिनीं ॥ १ ॥ कृष्णविग्रहसंभूतांकृष्णतुल्यांपरांसतीं ॥ वन्हिशुद्धांशुकाधानांरत्नभूषणभूषितां ॥२ ॥ शरत्पूर्णेंदुशतकमृष्टशोभाकरांपरां ॥ ईषद्धास्यप्रसन्नास्यांशश्वत्सुस्थिरयौवनां ॥ ३ ॥ नारायणप्रियांशांतांतत्सौभाग्यसमन्वितां ॥ बिभ्रतींकवरीभारंमालतीमाल्यसंयुतं ॥ ४ ॥ सिंदूरबिंदुंललितंसार्द्धंचंदनबिंदुभिः ॥ कस्तूरीपत्रकंगंडेनानाचित्रसमन्वितं ॥ ५ ॥ पक्वबिंबविनिंद्याच्छचावोष्ठपुटमुत्तमं ॥ मुक्तापंक्तिप्रभामुष्टदंतपंक्तिमनोरमं ॥ ६ ॥ सुचारुवक्रनयनंसकटाक्षंमनोहरं ॥ कठिनंश्रीफलाकारंस्तनयुग्मंचबिभ्रती ॥ ७ ॥ बृहच्छ्रोणिंसुकठिनांरंभास्तंभविनिंदितां ॥ स्थलपद्मप्रभामुष्टपदपद्मयुगंवरं ॥ ८ ॥ ॥ ७ ॥

माणाध्यायेस्पष्टा ॥ २ ॥ इंदुशतकस्यमृष्टाशुद्धायाप्रभातस्याआकरांखानिं ॥ ३ ॥ ४ ॥ नानाचित्रसमन्वितंबिभ्रतीत्यर्थः ॥ ५ ॥ बिंबफलंविनिंद्यंयस्यैताद्दशमच्छंचावोष्ठपुटंबिभ्रतीत्यर्थः मुष्टापह्रतायया दंतपंक्त्या ॥ ६ ॥ ७ ॥ रंभास्तंभोविनिंदितोययास्वकीयोरुद्वयशोभयेतिशेषः पदपद्मयुगंवरंवस्त्रंतत्पर्यंतंबिभ्रतीतिशेषः ॥ ८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

रत्नपादुकेत्यारभ्य सर्वभोगदमेतत्पर्यंतं पादपद्मस्य विशेषणानि यावकं पादभूषणं तत्सहितं ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ उपचाराणिद त्वेत्यन्वयः नपुंसकत्वमार्षं ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ शिवसंगीतेति इदं सर्वमनुपदोक्तकथायां स्पष्टीभविष्यति

॥४२॥ रत्नपादुकसंयुक्तं कुंकुमाक्तं सयावकं ॥ देवेंद्रमौलिमंदारमकरंदकणारुणं ॥९॥ सुरसिद्धमुनींद्रैश्च दत्तार्घसंयु तं सदा ॥ तपस्विमौलिनिकरभ्रमरश्रेणिसंयुतं ॥१०॥ मुक्तिप्रदं मुमुक्षूणां कामिनां सर्वभोगदं ॥ वरां वरेण्यां वरदां भक्तानुग्रहकारिणीं ॥११ ॥ श्रीविष्णोःपददात्रीं च भजे विष्णुपदीं सतीं ॥ इत्यनेनैव ध्यानेन ध्यात्वा त्रि पथगां शुभां ॥१२॥ दत्वा संपूजयेद्ब्रह्मन्नुपचाराणि षोडश ॥ आसनं पाद्यमर्घ्यं च स्नानीयं चानुलेपनं ॥१३ ॥ धूपं दीपं च नैवेद्यं तांबूलं शीतलं जलं ॥ वसनं भूषणं माल्यं गंधमाचमनीयकं ॥१४॥ मनोहरं सुतल्पं च देयान्ये तानि षोडश ॥ दत्वा भक्त्या च प्रणमेत्संस्तूय संपुटांजलिः ॥ १५ ॥ संपूज्यैवं प्रकारेण सोऽश्वमेधफलं लभेत् ॥ नारद उवाच ॥ श्रोतुमिच्छामि देवेश लक्ष्मीकांत जगत्पते ॥१६॥ विष्णो विष्णुपदीस्तोत्रं पापघ्नं पुण्यकारकं ॥ श्रीनारायण उवाच ॥ शृणु नारद वक्ष्यामि पापघ्नं पुण्यकारणं ॥१७॥ शिवसंगीतसंमुग्धश्रीकृष्णांगसमुद्भवां ॥ राधांगद्रवसंयुक्तां तां गंगां प्रणमाम्यहं ॥१८ ॥ यज्जन्म सृष्टेरादौ च गोलोके रासमंडले ॥ सन्निधाने शंकरस्य तां गंगां प्रणमाम्यहं ॥१९॥ गोपैर्गोपीभिराकीर्णे शुभे राधामहोत्सवे ॥ कार्तिकीपूर्णिमायां च तां गंगां प्रणमाम्य हं ॥ २० ॥ कोटियोजनविस्तीर्णा दैर्घ्ये लक्षगुणा ततः ॥ समावृता या गोलोकं तां गंगां प्रणमाम्यहं ॥ २१ ॥

शिवसंगीतेन संमुग्धो मोहितो यः श्रीकृष्णस्तस्यांगसमुद्भवां राधांगद्रवेण संयुतां राधांगजलेन संयुतां ॥ १८ ॥ १९ ॥ कार्तिक्यां पौर्णमा स्यां राधामहोत्सवे यज्जन्म प्रथमतो भूदिति पूर्वान्वयं कृत्वा योजनीयं ॥ २० ॥ कोटियोजनेति अतिदीर्घातिविस्तृतेत्येवतात्पर्यं बोध्यं वस्तुतावद्योज नदीर्घविस्तृतत्वे असंभवात् एवमेवोत्तरत्रापि ॥ २१ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥४२॥

ग्रंथार्थस्तुस्पष्टएव आयामेनषष्टिलक्षयोजनेत्यर्थः एवमुत्तरत्रबोध्यं ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

षष्टिलक्षयोजनायाततोदैर्घ्येचतुर्गुणा ॥ समावृतायावैकुंठेतांगंगांप्रणमाम्यहं ॥ २२ ॥ त्रिंशल्लक्षयोजनाया दैर्घ्येपंचगुणाततः ॥ आवृताब्रह्मलोकेयातांगंगांप्रणमाम्यहं ॥२३॥ त्रिंशल्लक्षयोजनायादैर्घ्येचतुर्गुणाततः॥ आवृताशिवलोकेयातांगंगांप्रणमाम्यहं ॥ २४ ॥ लक्षयोजनविस्तीर्णादैर्घ्येसप्तगुणाततः॥ आवृताध्रुवलोकेयातांगंगांप्रणमाम्यहं ॥ २५ ॥ लक्षयोजनविस्तीर्णादैर्घ्येपंचगुणाततः ॥ आवृताचंद्रलोकेयातांगंगां प्रणमाम्यहं ॥ २६ ॥ षष्टिसहस्रयोजनायादैर्घ्येदशगुणाततः ॥ आवृतासूर्यलोकेयातांगंगांप्रणमाम्यहं ॥ २७ ॥ लक्षयोजनाविस्तीर्णादैर्घ्येपंचगुणाततः ॥ आवृतायातपोलोकेतांगंगांप्रणमाम्यहं ॥ २८ ॥ सहस्रयोजनायामादैर्घ्येदशगुणाततः ॥ आवृताजनलोकेयातांगंगांप्रणमाम्यहं ॥ २९ ॥ दशलक्षयोजनाया दैर्घ्येपंचगुणाततः ॥ आवृतायामहर्लोकंतांगंगांप्रणमाम्यहं ॥३०॥ सहस्रयोजनायामादैर्घ्येशतगुणाततः॥ आवृतायाचकैलासंतांगंगांप्रणमाम्यहं ॥ ३१ ॥ शतयोजनविस्तीर्णादैर्घ्येदशगुणाततः ॥ मंदाकिनीयेंद्रलोकेतांगंगांप्रणमाम्यहं ॥ ३२ ॥ पातालेभोगवतीचैवविस्तीर्णादशयोजना ॥ ततोदशगुणादैर्घ्येतांगगां प्रणमाम्यहं ॥ ३३ ॥ क्रोशैकमात्रविस्तीर्णाततःक्षीणाचकुत्रचित् ॥ क्षितौचालकनंदायातांगंगांप्रणमाम्यहं ॥ ३४ ॥ सत्येयाक्षीरवर्णाचत्रेतायामिंदुसन्निभा ॥ द्वापरेचंद्रनाभायातांगंगांप्रणमाम्यहं ॥ ३५॥ जलप्रभाकलौयाचनान्यत्रपृथिवीतले ॥ स्वर्गेचनित्यंक्षीराभातांगंगांप्रणमाम्यहं ॥ ३६ ॥ यत्तोयकणिकास्पर्शे पापिनांज्ञानसंभवः ॥ ब्रह्महत्यादिकंपापंकोटिजन्मार्जितंदहेत् ॥ ३७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ अथनारायणेउपरतेप्रथमंगंगायाजन्मगोलोकेकार्तिक्यांपौर्णिमायांश्रीगोपालसुंदरीरूपकृष्णशरीरात्कथंजातमित्यादिकंपृच्छति नारदउवाच कथंगंगात्रिपथगेति ॥ ४५ ॥ तत्रस्थास्तल्लोकस्थाः ॥ ४६ ॥

॥४३॥ इत्येवंकथितांब्रह्मन्गंगापद्यैकविंशतिः ॥ स्तोत्ररूपंचपरमंपापघ्नंपुण्यजीवनं ॥ ३८ ॥ नित्यंयोहिपठेद्भक्त्यासंपूज्यचसुरेश्वरीं ॥ सोश्वमेधफलंनित्यंलभतेनात्रसंशयः ॥ ३९ ॥ अपुत्रोलभतेपुत्रंभार्याहीनोलभेत्स्त्रियं ॥ रोगात्प्रमुच्यतेरोगीबंधान्मुक्तोभवेद्ध्रुवं ॥ ४० ॥ अस्पष्टकीर्तिःसुयशामूर्खोभवतिपंडितः ॥ यःपठेत्प्रातरुत्थायगंगास्तोत्रमिदंशुभं ॥ ४१ ॥ शुभंभवेच्चदुःस्वप्नेगंगास्नानफलंलभेत् ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ स्तोत्रेणानेनगंगांवस्तुत्वाचैवभगीरथः ॥ ४२॥ जगामतांगृहीत्वाचयत्रनष्टाश्चसागराः ॥ वैकुंठंतेययुस्तूर्णंगंगायाःस्पर्शवायुना ॥ ४३ ॥ भगीरथेनसानीतातेनभागीरथीस्मृता ॥ इत्येवंकथितंसर्वंगंगोपाख्यानमुत्तमं ॥ ४४ ॥ पुण्यदंमोक्षदंसारंकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥ नारदउवाच ॥ कथंगंगात्रिपथगाजाताभुवनपाविनी ॥ ४५ ॥ कुत्रवाकेनविधिनातत्सर्वंवदमेप्रभो ॥ तत्रस्थाश्चजनायेयेतेचकिंचक्रुरुत्तमं ॥ ४६ ॥ एतत्सर्वंसुविस्तीर्णंकृत्वावक्तुमिहार्हसि ॥ नारायणउवाच ॥ कार्तिकीपूर्णिमायांतुराधायाःसुमहोत्सवः ॥ ४७ ॥ कृष्णःसंपूज्यतांराधामुवासरासमंडले ॥ कृष्णेनपूजितांतांतुसंपूज्यहृष्टमानसाः ॥ ४८ ॥ ऊषुर्ब्रह्मादयःसर्वेऋषयःशौनकादयः ॥ एतस्मिन्नंतरेकृष्णसंगीताचसरस्वती ॥ ४९ ॥ जगौसुंदरतालेनवीणयाचमनोहरं ॥ तुष्टोब्रह्माददौतस्यैरत्नेंद्रसारहारकं ॥ ५० ॥ शिवोमणींद्रसारंतुसर्वब्रह्मांडदुर्लभं ॥ कृष्णःकौस्तुभरत्नंचसर्वरत्नात्परंवरं ॥ ५१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ऊषुःसंपूज्यास्थिताइत्यर्थः कृष्णसंगीताकृष्णसंबंधिनीसंगीतशास्त्राधिष्ठात्रीत्यर्थः ॥ ४९ ॥ हारकंरत्नहारमित्यर्थः ॥ ५० ॥ मणिसारंसर्वोत्तमंमणिं ॥ ५१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

हारसारंहारश्रेष्ठं ॥ ५२ ॥ विष्णुमायाब्रह्ममायामूलप्रकृतिर्मूलप्रकृतेःसाक्षादुद्भवान्मूलप्रकृतित्वं ॥ ५३ ॥ ब्रह्मभक्तिंपरमात्मभक्तिं भवेप्रपंचे ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ कृष्णसंगीतंरासोल्लासस्यवर्णनंयस्मिंस्तादृशंगोपालसुंदर्यात्मककृष्णोद्देश्यकंसंगीतंगानमित्यर्थः एतस्यकृष्णस्यगोपालसुंदर्यात्मकत्वेनपूर्वमभिधानान्नवमस्कंधेसर्वत्रकृष्णशब्देनगोपालसुंदर्यात्मकृष्णस्यैवात्रग्रहणमितिबोध्यं ॥ ५६ ॥

अमूल्यरत्ननिर्माणंहारसारंचराधिका ॥ नारायणश्चभगवान्ददौमालांमनोहरां ॥५२ ॥ अमूल्यरत्ननिर्माणंलक्ष्मीःकनककुंडलं ॥ विष्णुमायाभगवतीमूलप्रकृतिरीश्वरी ॥ ५३ ॥ दुर्गानारायणीशानाब्रह्मभक्तिंसुदुर्लभां ॥ धर्मबुद्धिंचधर्मश्चयशश्चविपुलंभवे ॥ ५४ ॥ वन्हिशुद्धांशुकंवन्हिर्वायुश्चमणिनूपुरान् ॥ एतस्मिन्नंतरेशंभुर्ब्रह्मणाप्रेरितोमुहुः ॥ ५५ ॥ जगौश्रीकृष्णसंगीतंरासोल्लाससमन्वितं ॥ मूर्छांप्रापुःसुराःसर्वेचित्रपुत्तलिकायथा ॥ ५६ ॥ कष्टेनचेतनांप्राप्यददृशूरासमंडले ॥ स्थलंसर्वंजलाकीर्णंराधाकृष्णविहीनकं ॥ ५७॥ अत्युच्चैरुरुदुःसर्वेगोपागोप्यःसुराद्विजाः ॥ ध्यानेनब्रह्माबुबुधेसर्वंतीर्थमभीप्सितं ॥ ५८ ॥ गतश्चराधयासार्द्धंश्रीकृष्णोद्रवतामिति ॥ ततोब्रह्मादयःसर्वेतुष्टुवुःपरमेश्वरं ॥ ५९ ॥ स्वमूर्तिंदर्शयविभोवांछितंवरमेवनः ॥ एतस्मिन्नंतरेतत्रवाग्बभूवाशरीरिणी ॥६०॥ तामेवशुश्रुवुःसर्वेसुव्यक्तंमधुरान्वितां ॥ सर्वात्माहमियंशक्तिर्भक्तानुग्रहविग्रहा ॥६१॥ ममाप्यस्याश्चदेहेनकर्त्तव्यंचकिमावयोः ॥ मनवोमानवाःसर्वेमुनयश्चैववैष्णवाः ॥६२॥

॥ ५७ ॥ सर्वंतीर्थमिति लोकोद्धारार्थंराधाकृष्णस्तीर्थरूपोजातइत्यर्थः ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ अयमेववांछितोवरइत्यर्थः ॥ ६० ॥ सर्वात्माहमिति अहंसर्वात्मासर्वव्यापकोस्म्येवंनकदाचिन्ममभवतांचावियोगोस्तितथेयंराधिकाशक्तिरपिसर्वव्यापिकास्त्येवेतिनतयापिभवतांवियोगोस्तिकेवलमावयोर्देहेनैवभवतांवियोगोजातस्तत्रमिथ्यादेहेनकिंकर्तव्यंभवतामस्तिनकिंचिदपीत्यर्थः ॥ ६१ ॥ अथापिममभक्तानांदर्शनार्थंमन्मूर्तिरपेक्षितेतीच्छथयदितदायन्मयोच्यतेतत्कर्तव्यमित्याह मनवइति ॥ ६२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ६३ ॥ स्वयंविधातरिति हेविधातस्त्वंजगद्गुरुंशिवंमत्याज्ञांकुरु ॥६४॥ किंविषयामितिचेत्तत्राह कर्तुमिति शास्त्रंसात्वतंतंत्रमित्यर्थः ॥ ६५॥ ६६ ॥ भवंतीति येनगोपनेनजनाःपापिष्ठामयिविमुखाभविष्यंतितत्गोपनंकरिष्यतिकरोत्वित्यर्थः सर्वथागोपनेशास्त्रप्रणयनंव्यर्थमेवस्यादितिचेत्पुण्यवतांसाधूनामग्रेप्रकाशंकरोत्वित्यभिप्रायेणाह सहस्रेष्विति ॥६७॥ अन्यथाममशास्त्राभावे ॥६८ ॥ ननुकेषांचिदग्रेप्रकाशनेपिपरंपरयासर्वत्रप्रकाशोभविष्यतिततश्चसर्वेपिगोलोकवासिनोभविष्यंतितदाब्रह्मांडंनिष्फलंप्राणिनामभावात्स्यादितिचेत्त्वंहेब्रह्मन्पंच

॥४४॥

मन्मंत्रपूतामांद्रष्टुमागमिष्यंतिमत्पदं ॥ मूर्तिंद्रष्टुंचसुव्यक्तांयदीच्छथसुरेश्वराः ॥ ६३॥ करोतुशंभुस्तत्रैवंमदीयंवाक्यपालनं ॥ स्वयंविधातस्त्वंब्रह्मन्नाज्ञांकुरुजगद्गुरुं ॥ ६४॥ कर्तुंशास्त्रविशेषंचवेदांगंसुमनोहरं ॥ अपूर्वमंत्रनिकरैःसर्वाभीष्टफलप्रदैः ॥ ६५॥ स्तोत्रैश्चनिकरैर्ध्यानैर्युतंपूजाविधिक्रमैः ॥ मन्मंत्रकवचस्तोत्रंकृत्वायत्नेनगोपनं ॥ ६६ ॥ भवंतिविमुखायेनजनामांतत्करिष्यति ॥ सहस्रेषुशतेष्वेकोमन्मंत्रोपासकोभवेत् ॥ ६७ ॥ जनामन्मंत्रपूताश्चगमिष्यंतिचमत्पदं ॥ अन्यथानभविष्यंतिसर्वेगोलोकवासिनः ॥६८॥ निष्फलंभवितासर्वंब्रह्मांडंचैवब्रह्मणः ॥ जनाःपंचप्रकाराश्चयुक्ताःस्रष्टुंभवेभवे ॥६९॥ पृथिवीवासिनःकेचित्केचित्स्वर्गनिवासिनः ॥ इदंकर्तुंमहादेवःकरोतिदेवसंसदि ॥७० ॥ प्रतिज्ञांसुदृढांसद्यस्ततोमूर्तिंचद्रक्ष्यति ॥ इत्येवमुक्त्वागगनेविरराससनातनः ॥ ७१ ॥ तच्छ्रुत्वाजगतांधातातमुवाचशिवंमुदा ॥ ब्रह्मणोवचनंश्रुत्वाज्ञानेशोज्ञानिनांवरः ॥७२॥ गंगातोयंकरेकृत्वास्वीकारंचचकारसः ॥ संयुक्तंविष्णुमायायामंत्रौघैःशास्त्रमुत्तमं ॥७३॥

प्रकारान्सात्विकादिभेदेननानाविधान्जनान्कुरुकर्मवशात्तदातेजनाःपापबाहुल्यात्प्रकाशमानमपितंत्रंनगृहीष्यंतिततश्चनब्रह्मांडांतर्गतलोकानामभावेनब्रह्मांडंनिष्फलंस्यादित्यभिप्रायेणाह निष्फलंचेति ॥ ६९ ॥ हेब्रह्मन्निदंमच्छास्त्रंकर्तुंशिवोयदिप्रतिज्ञांकरिष्यतिततोमन्मूर्तिदर्शनंस्यादित्याह इदंकर्तुमिति ॥ ७० ॥७१ ॥७२ ॥ स्वीकारमिति गंगाजलंहस्तेगृहीत्वाशपथपुरःसरंप्रतिज्ञांकृतवानित्यर्थः प्रतिज्ञास्वरूपमाह संयुक्तमिति विष्णुमायायाराधायामंत्रौघैःसहितंशास्त्रंविष्णुमंत्रविषयंवेदसारंवेदाविरुद्धंकरिष्यामीत्यर्थः ॥ ७३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥४४॥

गंगाबलेनशपथंकृत्वातत्कार्याकरणेमहाननर्थइतिदर्शयितुंशिवेनगंगाजलंगृहीतमित्यभिप्रायेणाह गंगातोयमिति ॥ ७४ ॥ हेब्रह्मन्हेनारदेतिनारायणोक्तिः ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ मुक्तिदीपंमुक्तिप्रकाशकंसात्वतंतंत्रमित्यर्थः सएवश्रीकृष्णएवद्रवरूपागंगेत्युच्यतइत्यर्थः ॥७७ ॥ ७८॥ ७९ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेद्वादशोऽध्यायः ॥१२॥ षट्त्रिंशदधिकैःपद्यैःशतसंख्यैस्तुजान्हवी ॥

वेदसारंकरिष्यामिप्रतिज्ञापालनायच ॥ गंगातोयमुपस्पृश्यमिथ्यायदिवदेज्जनः ॥७४ ॥ सयातिकालसूत्रंचयावद्वैब्रह्मणोवयः ॥ इत्युक्तेशंकरेब्रह्मन्गोलोकसुरसंसदि ॥ ७५ ॥ आविर्बभूवश्रीकृष्णोराधयासहितस्ततः ॥ तंसुदृष्ट्वाचसंहृष्टास्तुष्टुवुःपुरुषोत्तमं ॥ ७६ ॥ परमानंदपूर्णाश्चचक्रुश्चपुनरुत्सवं ॥ कालेनशंभुर्भगवान्मुक्तिदीपंचकारसः ॥ ७७ ॥ इत्येवंकथितंसर्वंसुगोप्यंचसुदुर्लभं ॥ सएवद्रवरूपासागंगागोलोकसंभवा ॥ ७८ ॥ राधाकृष्णांगसंभूताभुक्तिमुक्तिफलप्रदा ॥ स्थानेस्थानेस्थापितासाकृष्णेनपरात्मना ॥७९॥ कृष्णस्वरूपापरमासर्वब्रह्मांडपूजिता ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ नारद उवाच ॥ कलेःपंचसहस्राब्देसमतीतेसुरेश्वर ॥ क्वगतासामहाभागतन्मेव्याख्यातुमर्हसि ॥ १ ॥ नारायण उवाच ॥ भारतंभारतीशापात्समागत्येश्वरेच्छया ॥ जगामतत्रैववैकुंठेशापांतेपुनरेवसा ॥ २ ॥ भारतीभारतंत्यक्त्वातज्जगामहरेःपदं ॥ पद्मावतीचशापांतेगंगासाचैवनारद ॥ ३ ॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥

नारायणप्रियाजाताविस्तरादेतदुच्यते ॥ १ ॥ कलेःपंचसहस्रांतेभुवंत्यक्त्वावैकुंठेगंगागमिष्यतीत्युक्तंतत्रगोलोकोद्भवागंगागोलोकंविहाय किमितिवैकुंठेगमिष्यतीत्यभिप्रायेणपृच्छति नारदउवाच कलेरिति क्वगतेति वैकुंठेइतिपूर्वमुक्तमपितन्मोषणंकृत्वेयमुक्तिः ॥ १ ॥ ॥ २ ॥ पद्मावतीगंगाचोभेनद्यौवैकुंठेगतेइत्यर्थः ॥ ३ ॥ ॥७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥

ननुगोलोकंविहायकिमितिवैकुंठंगताइतिचेद्वैकुंठवासिनोनारायणस्ययतएताश्चतस्रःस्त्रियोभवंतिततइत्याह गंगेति ॥ ४ ॥ तत्रगंगाकथंविष्णुपदाब्जान्निर्गताकथंवानारायणस्त्रीजाताब्रह्मणाकथंकमंडलौस्थापिताशिवेनकथंमस्तकेधृतातत्सर्ववर्णयेत्याह नारदउवाच केनोपायेनेति शिवप्रियाशिववधूःकथंजाता ॥ ५ ॥ ६ ॥ तदंशाराधाकृष्णांशा ॥ ७ ॥ द्रवोजलंतत्स्वामिनी ॥ ८ ॥ तप्तकांचनेति

गंगासरस्वतीलक्ष्मीश्चैतास्तिस्रःप्रियाहरेः ॥ तुलसीसहिताब्रह्मंश्चतस्रःकीर्तिताःशुभाः ॥ ४ ॥ नारदउवाच ॥ केनोपायेनसादेवीविष्णुपादाब्जसंभवा ॥ ब्रह्मकमंडलुस्थाचश्रुताशिवप्रियाचसा ॥ ५ ॥ बभूवसामुनिश्रेष्ठगंगानारायणप्रिया ॥ अहोकेनप्रकारेणतन्मेव्याख्यातुमर्हसि ॥ ६ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ पुराबभूवगोलोकेसागंगाद्रवरूपिणी ॥ राधाकृष्णांगसंभूतातदंशातत्स्वरूपिणी ॥ ७ ॥ द्रवाधिष्ठातृदेवीयारूपेणाप्रतिमाभुवि ॥ नवयौवनसंपन्नासर्वाभरणभूषिता ॥ ८ ॥ शरन्मध्यान्हपद्मास्यासस्मितासुमनोहरा ॥ तप्तकांचनवर्णाभाशरच्चंद्रसमप्रभा ॥९॥ स्निग्धप्रभातिसुस्निग्धाशुद्धसत्वस्वरूपिणी ॥ सुपीनकठिनश्रोणिः सुनितंबयुगंबरा ॥१०॥ पीनोन्नतंमुकठिनंस्तनयुग्मंसुवर्तुलं ॥ सुचारुनेत्रयुगलंसकटाक्षंसुवंक्रिमं ॥११॥ वंक्रिमंकबरीभारंमालतीमाल्यसंयुतं ॥ सिंदूरबिंदुललितंसार्द्धंचंदनबिंदुभिः ॥ १२ ॥ कस्तूरीपत्रिकायुक्तंगंडयुग्मंमनोरमं ॥ बंधूककुसुमाकारमधरोष्ठंचसुंदरं ॥ १३ ॥ पक्वदाडिमबीजाभदंतपंक्तिसमुज्ज्वलं ॥ वाससीवन्हिशुद्धेचनीवियुक्तेचबिभ्रती ॥ १४ ॥ सासकामाकृष्णपार्श्वेसमुवाससलज्जिता ॥ वाससामुखमाच्छाद्यलोचनाभ्यांविभोर्मुखं ॥ १५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

पूर्वंस्फटिकरूपत्वेनवर्णनंत्वतिशुद्धत्वाभिप्रायेण ॥ ९ ॥ सुपीनाकठिनाश्रोणिर्यस्याःसुनितंबयुगंबरंवस्त्रंयस्याः ॥ १० ॥ अथद्वितीयांतानांपदानांबिभर्तीत्यनेनान्वयः वंक्रिमंकामं ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ द्रवरूपिणीगंगामूर्तिंधृत्वाकृष्णसन्निधौकामातुरास्थितेतिसमुदायार्थः ॥ १५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ गंमांपत्नीमवलोक्यराधाकोपिताजातेत्याह कोपेनेति ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥

निमेषरहिताभ्यांचपिबंतीसततंमुदा ॥ प्रफुल्लवदनाहर्षान्नवसंगमलालसा ॥ १६ ॥ मूर्छिताप्रभुरूपेणपुल
कांकितविग्रहा ॥ एतस्मिन्नंतरेतत्रविद्यमानाचराधिका ॥ १७ ॥ गोपीत्रिंशत्कोटियुक्ताकोटिचंद्रसमप्रभा ॥
कोपेनरक्तपद्मास्यारक्तपंकजलोचना ॥ १८ ॥ पीतचंपकवर्णाभागजेंद्रमंदगामिनी ॥ अमूल्यरत्ननिर्माण
नानाभूषणभूषिता ॥ १९ ॥ अमूल्यरत्नखचितममूल्यंवन्हिशौचकं ॥ पीतवस्त्रस्ययुगलंनीवीयुक्तंचाबिभ्रती
॥ २० ॥ स्थलपद्मप्रभामुष्टंकोमलंचसुरंजितं ॥ कृष्णदत्ताघ्र्यसंयुक्तंविन्यसंतीपदांबुजं ॥ २१ ॥ रत्नेंद्रसारनि
र्माणविमानादवरुह्यसा ॥ सेव्यमानाचऋषिभिः श्वेतचामरवायुना ॥ २२ ॥ कस्तूरीबिंदुभिर्युक्तंचंदनेनसम
न्वितं ॥ दीपदीपप्रभाकारंसिंदूरंबिंदुशोभितं ॥ २३ ॥ दधतीभालमध्येचसीमंताधःस्थलोज्वले ॥ पारिजात
प्रसूनानांमालायुक्तंसुवंक्रिमं ॥ २४ ॥ सुचारुकबरीभारंकंपयंतीसुकंपिता ॥ सुचारुरागसंयुक्तमोष्ठंकंपयती
रुषा ॥ २५ ॥ गत्वोवासकृष्णपार्श्वेरत्नसिंहासनेशुभे ॥ सखीनांचसमूहैश्चपरिपूर्णाविभोःप्रिया ॥ २६ ॥
तांदृष्ट्वाचसमुत्तस्थौकृष्णःसादरपूर्वकं ॥ संभाष्यमधुरालापैःसास्मितश्चससंभ्रमः ॥ २७ ॥ प्रणेमुरातिसंत्र
स्तागोपानम्रात्मकंधराः ॥ तुष्टुवुस्तेचभक्त्याचतुष्टावपरमेश्वरः ॥ २८ ॥ उत्थायगंगासहसास्तुतिंबहुच
कारसा ॥ कुशलंपरिपप्रच्छभीतातिविनयेनच ॥ २९ ॥ नम्रभागस्थितात्रस्ताशुष्ककंठोष्ठतालुका ॥ ध्या
नेनशरणायत्ताश्रीकृष्णचरणांबुजे ॥ ३० ॥ तांहृत्पद्मस्थितांकृष्णोभीतायैचाभयंददौ ॥ बभूवास्थिरचित्ता
सासर्वेश्वरवरेणच ॥ ३१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ नम्रभागोनीचस्थानं ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

 ॥ ३२ ॥ द्वादशवर्षवयोवतीकन्या चासावभिनवयौवना चेत्यर्थः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ महालक्ष्मींराधां ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८॥

॥४६॥ ऊर्ध्वेसिंहासनस्थांचराधांगंगाददर्शया ॥ सुस्निग्धांसुखदृश्यांचज्वलंतींब्रह्मतेजसा ॥ ३२ ॥ असंख्यब्रह्म
णःकर्त्रीमादिसृष्टेःसनातनीं ॥ सदाद्वादशवर्षीयांकन्याभिनवयौवनां ॥ ३३ ॥ विश्ववृंदेनिरुपमांरूपेणचगु
णेनच ॥ शांतांकांतामनंतांतामाद्यंतरहितांसतीं ॥ ३४ ॥ शुभांसुभद्रांसुभगांस्वामिसौभाग्यसंयुतां ॥ सौं
दर्यसुंदरींश्रेष्ठांसर्वासुसुंदरीषुच ॥३५॥ कृष्णार्द्धांगांकृष्णसमांतेजसावयसात्विषा ॥ पूजितांचमहालक्ष्मींल
क्ष्म्यालक्ष्मीश्वरेणच ॥ ३६ ॥ प्रच्छाद्यमानांप्रभयासभामीशस्यसुप्रभां ॥ सखीदत्तंचतांबूलंभुक्तवंतीचदुर्ल
भं ॥ ३७ ॥ अजन्यांसर्वजननींधन्यांमान्यांचमानिनीं ॥ कृष्णप्राणाधिदेवींचप्राणप्रियतमांरमां ॥ ३८ ॥
दृष्ट्वारासेश्वरींतृप्तिंनजगामसुरेश्वरी ॥ निमेषरहिताभ्यांचलोचनाभ्यांपपौचतां ॥ ३९ ॥ एतस्मिन्नंतरेराधा
जगदीशमुवाचसा ॥ वाचामधुरयाशांताविनीतासास्मितामुने ॥ ४० ॥ राधोवाच ॥ केयंप्राणेशकल्याणीस
स्मितात्वन्मुखांबुजं ॥ पश्यंतीसास्मितंपार्श्वेसकामावक्रलोचना ॥ ४१ ॥ मूर्छांप्राप्नोतिरूपेणपुलकांकितावि
ग्रहा ॥ वस्त्रेणमुखमाच्छाद्यनिरीक्षंतीपुनःपुनः ॥ ४२ ॥ त्वंचापितांसंनिरीक्ष्यसकामःसस्मितःसदा ॥ म
यिजीवतिगोलोकेभूतादुर्वृत्तिरीदृशी ॥ ४३ ॥ त्वमेवचैवदुर्वृत्तंवारंवारंकरोषिच ॥ क्षमांकरोमिप्रेम्णाचस्त्रीजा
तिःस्निग्धमानसा ॥ ४४ ॥ संगृह्येमांप्रियामिष्टांगोलोकाद्गच्छलंपट ॥ अन्यथानहितेभद्रंभविष्यतिव्रजे
श्वर ॥ ४५ ॥ दृष्टस्त्वंविरजायुक्तोमयाचंदनकानने ॥ क्षमाकृतामयापूर्वंसखीनांवचनादहो ॥ ४६ ॥ ॥४६॥

॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४॥४५॥ कृष्णेनपूर्वंकृतानपराधाननुवदति दृष्टस्त्वमिति विरजानाम्नीकाचिद्गोपी॥४६॥

देहंतत्याजेति राधात्रासादित्यर्थः ॥ ४७ ॥ कोटियोजनेति इयमुक्तिरतिशयदीर्घविस्तृतत्वेएवनतुतावत्प्रमाणदीर्घविस्तृतत्वेपीत्यर्थः ॥ ४८ ॥ तदंतिकेविरजानदीसमीपेत्वंपुनर्गत्वेत्यर्थः ॥ ४९ ॥ ५० ॥ समाक्षिप्यआकृष्यमिथुनीभूय सप्तसमुद्रास्तदधिष्ठातारः

त्वयामच्छब्दमात्रेणतिरोधानंकृतंपुरा ॥ देहंतत्याजविरजानदीरूपाबभूवसा ॥ ४७ ॥ कोटियोजनविस्तीर्णाततोदैर्घ्येचतुर्गुणा ॥ अद्यापिविद्यमानासातवसत्कीर्तिरूपिणी ॥ ४८ ॥ ग्रहंमयिगतायांचपुनर्गत्वातदंतिके ॥ उच्चैरुरोदविरजेविरजेचेतिसंस्मरन् ॥४९॥ तदातोयात्समुत्थायसायोगात्सिद्धियोगिनी ॥ सालंकारामूर्तिमतीददौतुभ्यंचदर्शनं ॥५०॥ ततस्तांचसमाक्षिप्यवीर्याधानंकृतंत्वया ॥ ततोबभूवुस्तस्यांचसमुद्राः सप्तएवच ॥५१॥ दृष्टस्त्वंशोभयागोप्यायुक्तश्चंपककानने॥ सद्योमच्छब्दमात्रेणतिरोधानंकृतंत्वया॥५२॥ शोभादेहंपरित्यज्यजगामचंद्रमंडले ॥ ततस्तस्याःशरीरंचस्निग्धंतेजोबभूवह ॥ ५३ ॥ संविभज्यत्वयादत्तंहृदयेनविदूयता ॥ रत्नायकिंचित्स्वर्णायकिंचिन्मणिवरायच ॥ ५४ ॥ किंचित्स्त्रीणांमुखाब्जेभ्यःकिंचिद्राज्ञेचकिंचन ॥ किंचित्किसलयेभ्यश्चपुष्पेभ्यश्चापिकिंचन ॥५५॥ किंचित्फलेभ्यःपक्वेभ्यःसस्येभ्यश्चापिकिंचन ॥ नृपदेवगृहेभ्यश्चसंस्कृतेभ्यश्चकिंचन ॥ ५६ ॥ किंचिन्नूतनपत्रेभ्योदुग्धेभ्यश्चापिकिंचन ॥ दृष्टस्त्वंप्रभयागोप्यायुक्तोवृंदावनेवने ॥ ५७॥ सद्योमच्छब्दमात्रेणतिरोधानंकृतंत्वया ॥ प्रभादेहंपरित्यज्यजगामसूर्यमंडले ॥ ५८ ॥ ततस्तस्याःशरीरंचतीव्रंतेजोबभूवह ॥ संविभज्यत्वयादत्तंप्रेम्णाप्ररुदतापुरा ॥ ५९ ॥ विसृष्टंचक्षुषोःकृष्णलज्जयाचभयेनच ॥ हुताशनायकिंचिच्चयक्षेभ्यश्चापिकिंचन ॥ ६० ॥ ॥ छ ॥

पुरुषाः ॥ ५१ ॥ द्वितीयमपराधमाह दृष्टस्त्वमिति ॥ ५२ ॥ स्निग्धंशीतलंकोमलंवा ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ तृतीयमपराधमाह दृष्टस्त्वमिति ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥४७॥ किंचित्पुरुषसिंहेभ्योदेवेभ्यश्चापिकिंचन ॥ किंचिद्विष्णुजनेभ्यश्चनागेभ्योपिचकिंचन ॥ ६१ ॥ ब्राह्मणेभ्यो मुनिभ्यश्चतपस्विभ्यश्चकिंचन ॥ स्त्रीभ्यःसौभाग्ययुक्ताभ्योयशस्विभ्यश्चकिंचन ॥ ६२ ॥ तत्तुदत्वाच सर्वेभ्यःपूर्वंप्ररुदितंत्वया ॥ शांतिगोप्यायुतस्त्वंचदृष्टोसिरासमंडले ॥ ६३ ॥ वसंतेपुष्पशय्यायांमा ल्यवांश्चंदनोक्षितः ॥ रत्नप्रदीपैर्युक्तेचरत्ननिर्माणमंदिरे ॥ ६४ ॥ रत्नभूषणभूषाढ्योरत्नभूषितयास ह ॥ तयादत्तंचतांबूलंभुक्तवांश्चपुराविभो ॥ ६५ ॥ सद्योमच्छब्दमात्रेणतिरोधानंकृतंत्वया ॥ शांतिर्देहंप रित्यज्यांभियालीनात्वयिप्रभो ॥ ६६ ॥ ततस्तस्याःशरीरंचगुणश्रेष्ठंबभूवह ॥ संविभज्यत्वयादत्तंप्रेम्णा प्ररुदतापुरा ॥ ६७ ॥ विश्वेतुविपिनेकिंचिद्ब्रह्मणेचमयिप्रभो ॥ शुद्धसत्वस्वरूपायैकिंचिल्लक्ष्म्यैपुरावि भो ॥ ६८ ॥ त्वन्मंत्रोपासकेभ्यश्चशाक्तेभ्यश्चापिकिंचन ॥ तपस्विभ्यश्चधर्मायधर्मिष्ठेभ्यश्चकिंचन ॥ ६९ ॥ मयापूर्वंचत्वंदृष्टोगोप्याचक्षमयासह ॥ सुवेषयुक्तोमालावान्गंधचंदनचर्चितः ॥ ७० ॥ रत्नभूषितयागंधचं दनोक्षितयासह ॥ सुखेनमूर्छितस्तल्पेपुष्पचंदनचर्चिते ॥ ७१ ॥ श्लिष्टोनिद्रितयासद्यःसुखेननवसंगमात् ॥ मयाप्रबोधितासाचभवांश्चस्मरणंकुरु ॥ ७२ ॥ गृहीतंपीतवस्त्रंचमुरलीचमनोहरा ॥ वनमालाकौस्तुभ श्चाप्यमूल्यंरत्नकुंडलं ॥ ७३ ॥ पश्चात्प्रदत्तंप्रेम्णाचसखीनांवचनादहो ॥ लज्जयाकृष्णवर्णोभूद्भवान्पापे नयःप्रभो ॥ ७४ ॥ क्षमादेहंपरित्यज्यलज्जयापृथिवींगता ॥ ततस्तस्याःशरीरंचगुणश्रेष्ठंबभूवह ॥ ७५ ॥ संविभज्यत्वयादत्तंप्रेम्णाप्ररुदतापुनः ॥ किंचिद्दत्तंविष्णवेचवैष्णवेभ्यश्चकिंचन ॥ ७६ ॥ ॥ छ ॥ ॥४७॥

ममपराधमाह मयापूर्वमिति ॥ ७० ॥ ७१ ॥ इतिपूर्वंजातंसत्यंवानवेतिस्मर ॥ ७२ ॥ गृहीतंमयेतिशेषः ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥

॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ स्वजलंपूर्वमुत्पन्नं ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ जलशून्यंचेति गंगाजलस्यकृष्णचरणेलीनत्वात्

धार्मिकेभ्यश्चधर्मायदुर्बलेभ्यश्चाकिंचन ॥ तपस्विभ्योपिदेवेभ्यःपंडितेभ्यश्चकिंचन ॥ ७७॥ एतत्तेकथितं सर्वंकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥ त्वद्गुणंचैवबहुशोनजानामिपरंप्रभो ॥ ७८ ॥ इत्येवमुक्त्वासाराधारक्तपंकजलोचना ॥ गंगांवक्तुंसमारेभेनम्रास्यांलज्जितांसतीं ॥ ७९॥ गंगारहस्यंविज्ञाययोगेनासिद्धयोगिनी ॥ तिरोभूयसभामध्येस्वजलंप्रविवेशसा ॥ ८० ॥ राधायोगेनविज्ञायसर्वत्रावस्थितांचतां ॥ पानंकर्तुंसमारेभेगंडूषात्सिद्धयोगिनी ॥ ८१ ॥ गंगारहस्यंविज्ञाययोगेनसिद्धयोगिनी ॥ श्रीकृष्णचरणांभोजेविवेशशरणंययौ ॥८२ ॥ गोलोकेसाचवैकुंठेब्रह्मलोकादिकेतथा ॥ ददर्शराधासर्वत्रनैवगंगांददर्शसा ॥८३॥ सर्वत्रजलशून्यंचशुष्कपंकंचगोलकं ॥ जलजंतुसमूहैश्चमृतदेहैःसमन्वितं ॥८४॥ ब्रह्मविष्णुशिवानंतधर्मेंद्रेंदुदिवाकराः॥ मनवोमुनयःसर्वेदेवासिद्धतपस्विनः ॥ ८५॥ गोलोकंचसमाजग्मुःशुष्ककंठोष्ठतालुकाः ॥ सर्वेप्रणेमुर्गोविंदंसर्वेशंप्रकृतेःपरं ॥ ८६ ॥ वरंवरेण्यंवरदंवरिष्ठंवरकारणं ॥ गोपिकागोपवृंदानांसर्वेषांप्रवरंप्रभुं ॥ ८७॥ निरीहंचनिराकारंनिर्लिप्तंचनिराश्रयं ॥ निर्गुणंचनिरुत्साहंनिर्विकारंनिरंजनं ॥८८ ॥ स्वेच्छामयंचसाकारंभक्तानुग्रहकारकं ॥ सत्वस्वरूपंसत्येशंसाक्षिरूपंसनातनं ॥८९॥ परंपरेशंपरमंपरमात्मानमीश्वरं ॥ प्रणम्यतुष्टुवुःसर्वेभक्तिनम्रात्मकंधराः ॥९०॥ सगद्गदाःसाश्रुनेत्राःपुलकांकितविग्रहः ॥ सर्वेसंस्तूयसर्वेशंभगवंतंपरात्परं ॥ ९१॥ ज्योतिर्मयंपरंब्रह्मसर्वकारणकारणं ॥ अमूल्यरत्ननिर्माणचित्रसिंहासनास्थितं ॥ ९२ ॥ सेव्यमानंचगोपालैःश्वेतचामरवायुना ॥ गोपालिकानृत्यगीतंपश्यंतंसस्मितंमुदा ॥ ९३ ॥ ॥ ७५ ॥

॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

 ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १ ॥ किंसेव्यंसेवकांकिंवेति सर्वेषांतत्रत्यानांभगवत्समानरूपैश्वर्यवत्वात्

प्राणाधिकप्रियतमराधावक्षस्थलस्थितं ॥ तयाप्रदत्तंतांबूलंभुक्तवंतंसुवासितं ॥ ९४॥ परिपूर्णतमंरासेददृ
॥४८॥ शुश्चसुरेश्वरं ॥ मुनयोमानवाःसिद्धास्तपसावतपस्विनः ॥ ९५ ॥ प्रहृष्टमनसःसर्वेजग्मुःपरमविस्मयं ॥
परस्परंसमालोक्यप्रोचुस्तेचचतुर्मुखं ॥ ९६ ॥ निवेदितंजगन्नाथंस्वाभिप्रायमभीप्सितं ॥ ब्रह्मातद्वचनंश्रु
त्वाविष्णुंकृत्वास्वदक्षिणे ॥ ९७॥ वामतोवामदेवंचजगामकृष्णसन्निधिं ॥ परमानंदयुक्तंचपरमानंदरूपिणं
॥ ९८ ॥ सर्वंकृष्णमयंधातादर्दर्शरासमंडले ॥ सर्वेसमानवेषंचसमानासनसंस्थितं ॥ ९९ ॥ द्विभुजंमुरलीह
स्तंवनमालाविभूषितं ॥ मयूरपिच्छचूडंचकौस्तुभेनविराजितं ॥ १००॥ अतीवकमनीयंचसुंदरंशांतविग्र
हं ॥ गुणभूषणरूपेणतेजसावयसात्विषा ॥ १ ॥ परिपूर्णतमंसर्वंसर्वैश्वर्यसमान्वितं ॥ किंसेव्यंसेवकंकिंवा
दृष्ट्वानिर्वक्तुमक्षमः ॥ २ ॥ क्षणंतेजःस्वरूपंचरूपंतत्रस्थितंक्षणं ॥ निराकारंचसाकारंददर्शद्विविधंक्षणं ॥
॥ ३ ॥ एकमेवक्षणंकृष्णंराधयारहितंपरं ॥ प्रत्येकासनसंस्थंचतयासार्धंचतत्क्षणं ॥ ४ ॥ राधारूपधरंकृ
ष्णंकृष्णरूपंकलत्रकं ॥ किंस्त्रीरूपंचपुरुषंविधाताध्यातुमक्षमः ॥५ ॥ हृत्पद्मस्थंचश्रीकृष्णंध्यात्वाध्यानेनच
क्षुषा ॥ चकारस्तवनंभक्त्यापरिहारमनेकधा ॥ ६ ॥ ततःस्वचक्षुरुन्मील्यपुनश्चतदनुज्ञया ॥ ददर्शकृष्णमे
कंचराधावक्षस्थलस्थितं ॥ ७ ॥ स्वपार्षदैःपरिवृतंगोपीमंडलमंडितं ॥ पुनःप्रणेमुस्तंदृष्ट्वातुष्टुवुःपरमेश्व
रं ॥ ८ ॥ तदभिप्रायमाज्ञायतानुवाचपरमेश्वरः ॥ सर्वात्मासचसर्वज्ञःसर्वेशःसर्वभावनः ॥ ९ ॥ ॥ छ ॥

दुर्ज्ञेयत्वमितिभावः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥कलत्रकंराधाकृष्णरूपेत्यर्थः एतेनप्रकृतिपुरुषयोरत्यंताभेदःसूचितः ॥ ५ ॥ परिहारमपरा ॥४८॥
धक्षमापनं ॥ ६ ॥ ७॥ ८॥ ९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ १० ॥ ११ ॥ राधाइमामितिछेदः यूयमिमांगंगांराधाप्रार्थनयानिर्भयांकुरुत ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ मुग्धयोर्मोहितयोः

श्रीभगवानुवाच ॥ आगच्छकुशलंब्रह्मन्नागच्छकमलापते ॥ इहागच्छमहादेवशश्वत्कुशलमस्तुवः ॥ १० ॥
आगताहिमहाभागागंगानयनकारणात् ॥ गंगाचचरणांभोजेभयेनशरणंगता ॥ ११ ॥ राधेमांपातुमिच्छं
तीदृष्ट्वामत्सान्निधानतः ॥ दास्यामीमांचभवतांयूयंकुरुतनिर्भयां ॥१२॥ श्रीकृष्णस्यवचःश्रुत्वासस्मितःकम
लोद्भवः ॥ तुष्टावराधामाराध्यांश्रीकृष्णपरिपूजितां ॥१३॥ वक्त्रैश्चतुर्भिःसंस्तूयभक्तिनम्रात्मकंधरः॥ धाताच
तुर्णांवेदानामुवाचचतुराननः ॥१४॥ चतुराननउवाच ॥ गंगात्वदंगसंभूताप्रभोश्चरासमंडले॥ युवयोर्द्रवरू
पासामुग्धयोःशंकरस्वनात् ॥ १५ ॥ कृष्णांशाचत्वदंशाचत्वत्कन्यासदृशीप्रिया ॥ त्वन्मंत्रग्रहणंकृत्वाकरो
तुतवपूजनं ॥ १६ ॥ भविष्यतिपतिस्तस्यावैकुंठेशश्चतुर्भुजः ॥ भूस्थायाःकलयातस्याःपतिर्लवणवारिधिः
॥ १७ ॥ गोलोकस्थाचयागंगासर्वत्रस्थातथांबिके ॥ तदंबिकात्वंदेवेशिसर्वदासात्वदात्मजा ॥ १८ ॥ ब्रह्म
णोवचनंश्रुत्वास्वीचकारचसास्मिता ॥ बहिर्बभूवसाकृष्णपादांगुष्ठनखाग्रतः ॥ १९ ॥ तत्रैवसत्कृताशांतात
स्थौतेषांचमध्यतः ॥ उवासतोयादुत्थायतदधिष्ठातृदेवता ॥२०॥ तत्तोयंब्रह्मणाकिंचित्स्थापितंचकमंडलौ ॥
किंचिद्दधारशिरसिचंद्रार्धकृतशेखरः ॥ २१ ॥ गंगायैराधिकामंत्रंप्रददौकमलोद्भवः ॥ तत्स्तोत्रंकवचंपू
जांविधानंध्यानमेवच ॥ २२ ॥ सर्वंतत्सामवेदोक्तंपुरश्चर्याक्रमंतथा ॥ गंगातामेवसंपूज्यवैकुंठंप्रययौ
सह ॥ २३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ कलयाभूस्थायाइत्यन्वयः ॥ १७ ॥ तदंबिकातस्यागंगायामातात्वमित्यर्थः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥
॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

यत्पृष्टंयंगाकृष्णशरीरान्निर्गतासापदांबुजात्कथंजाता ब्रह्मकमंडलौकथंगता शिवशिरसिकथंगता नारायणप्रियाकथंजातेतितत्सर्वंविस्तरेण वर्णितंतदुपसंहरति लक्ष्मीःसरस्वतीति ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ कल्पक्षयोधुनेति खंडप्रलयःकेषांचिद्ब्रह्मांडानांजातइत्यर्थः

॥४९॥ लक्ष्मीःसरस्वतीगंगातुलसीविश्वपावनी ॥ एतानारायणस्यैवचतस्रोयोषितोमुने ॥ २४ ॥ अथतंसास्मितः कृष्णोब्रह्माणंसमुवाचसः ॥ सर्वकालस्यवृत्तांतंदुर्बोधमविपश्चितां ॥ २५ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ गृहाणगंगांहे ब्रह्मन्हेविष्णोहेमहेश्वर ॥ शृणुकालस्यवृत्तांतंमत्तोब्रह्मन्निशामय ॥ २६ ॥ यूयंचयेन्येदेवाश्चमुनयोमनवस्त था ॥ सिद्धायशस्विनश्चैवयेयत्रैवसमागताः ॥ २७ ॥ एतेजीवंतिगोलोकेकालचक्रविवर्जिते ॥ जलप्लुतंसर्व विश्वंजातंकल्पक्षयोधुना ॥ २८ ॥ ब्रह्माद्यायेन्यविश्वस्थास्तेविलीनाधुनामयि ॥ वैकुंठंचविनासर्वंजलमग्नंच पद्मज ॥ २९ ॥ गत्वासृष्टिंकुरुपुनर्ब्रह्मलोकादिकंभवं ॥ स्वंब्रह्मांडंविरचयपश्चाद्गंगाप्रयास्यति ॥३०॥ ए वमन्येषुविश्वेषुसृष्टौब्रह्मादिकंपुनः ॥ करोम्यहंपुनःसृष्टिंगच्छशीघ्रंसुरैःसह ॥ ३१ ॥ गतोबहुतरःकालोयु ष्माकंचचतुर्मुखाः ॥ गताःकतिविधास्तेचभविष्यंतिचवेधसः ॥ ३२ ॥ इत्युक्त्वाराधिकानाथोजगामांतःपुरेमु ने ॥ देवागत्वापुनःसृष्टिंचक्रुरेवप्रयत्नतः ॥ ३३ ॥ गोलोकेचस्थितागंगावैकुंठेशिवलोकके ॥ ब्रह्मलोकेस्थि तान्यत्रयत्रयत्रपुरःस्थिता ॥३४॥ तत्रैवसागतागंगाचाज्ञयापरमात्मनः ॥ निर्गताविष्णुपादाब्जात्तेनविष्णु पदीस्मृता ॥ ३५॥ इत्येवंकथितंब्रह्मन्गंगोपाख्यानमुत्तमं ॥ सुखदंमोक्षदंसारंकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि॥३६ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवस्कंधेगंगोपाख्याननामत्रयोदशोध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ छ ॥

॥ २८ ॥ तदेवाह ब्रह्माद्याइति ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलके नवमस्कंधेत्रयोदशोध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

त्रयोविंशतिभिःपद्यैर्गंगाविष्ण्वोःपरस्परं ॥ संबंधस्तुकृतःकेनेत्येतदत्राभिधीयते ॥ १ ॥ पूर्वोक्तमनूद्यनारदःपृच्छति नारदउवाच ल
क्ष्मीसरस्वतीति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ राधाकृष्णांगयोःसंभूता ॥ ४ ॥ तदंगसंभवाकृष्णांगसंभवातंकृष्णंविनानान्यंपतिंवृणोतीत्यर्थः

नारदउवाच ॥ लक्ष्मीःसरस्वतीगंगातुलसीविश्वपाविनी ॥ एतानारायणस्यैवचतस्रश्चप्रियाइति ॥१॥
गंगाजगामवैकुंठमिदमेवश्रुतंमया ॥ कथंसातस्यपत्नीचबभूवेतिचनश्रुतं ॥ २ ॥ नारायणउवाच ॥ गंगा
जगामवैकुंठंतत्पश्चाज्जगतांविधिः ॥ गत्वोवाचतयासार्द्धंप्रणम्यजगदीश्वरं ॥३॥ ब्रह्मोवाच ॥ राधाकृष्णांग
संभूतायादेवीद्रवरूपिणी ॥ नवयौवनसंपन्नासुशीलासुंदरीवरा ॥ ४ ॥ शुद्धसत्वस्वरूपाचक्रोधाहंकारवर्जि
ता ॥ तदंगसंभवानान्यंवृणोतीयंचतांविना ॥ ५॥ तत्रातिमानिनीराधासाचतेजस्विनीवरा ॥ समुद्युक्तापातु
मिमांभीतेयंबुद्धिपूर्वकं ॥ ६ ॥ विवेशचरणांभोजेकृष्णस्यपरमात्मनः ॥ सर्वत्रगोलकंशुष्कंदृष्ट्वाहमगमंतदा
॥ ७ ॥ गोलोकेयत्रकृष्णश्चसर्ववृत्तांतप्राप्तये ॥ सर्वांतरात्मासर्वेषांज्ञात्वाभिप्रायमेवच ॥ ८ ॥ बहिश्चकार
गंगांचपादांगुष्ठनखाग्रतः ॥ दत्वास्यैराधिकामंत्रंपूरयित्वाचगोलकान् ॥ ९ ॥ प्रणम्यतांचराधेशंगृहीत्वा
त्रागमंप्रभो ॥ गांधर्वेणविवाहेनगृहाणेमांसुरेश्वरीं ॥ १० ॥सुरेश्वरेषुरसिकोरसिकेयंसमागता ॥ त्वंरत्नंपुं
सुदेवेशस्त्रीरत्नंस्त्रीष्वियंसती ॥११॥ विदग्धायाविदग्धेनसंगमोगुणवान्भवेत् ॥ उपस्थितांस्वयंकन्यांनगृ
ण्हातीहयःपुमान् ॥१२॥ तंविहायमहालक्ष्मीरुष्टायातिनसंशयः॥ योभवेत्पंडितःसोपिप्रकृतिंनावमन्यते ॥१३॥

॥५ ॥ तर्ह्यत्रकिमर्थमागतेतिचेच्छृणु तत्रातीति इमांगंगांपातुंभक्षितुंसमुद्युक्तायदातदेयंभीतासतीकृष्णस्यचरणेविवेशगुप्ताबभूव ॥ ६ ॥
७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ रसिकेत्वयि ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

प्राकृतिकामूलप्रकृतेरुद्भूताः कामिन्योपिप्रकृतेःकलाःमूलप्रकृतेरेवोद्भूताःअतःपरस्परमेकत्वादवमानोनकर्त्तव्यइत्यर्थः तदुक्तंपुराणांतरे स्त्रियस्तुष्टाश्चियोरुष्टास्तुष्टारुष्टाश्चदेवताः वर्धयंतिकुलंतुष्टानाशयंत्यपमानिताइति ननुकृष्णासक्तेयंकथंमांवरितुमागतेतिचेन्नुवयोःकृष्णनारायणयोःपूर्वोक्तोत्पत्त्यनुसारेणैकत्वादित्याह त्वमेवेति ॥ १४ ॥ १५ ॥ साचराधिकादक्षिणांशः वामांशःकमला येनकार

सर्वेप्राकृतिकाःपुंसःकामिन्यःप्रकृतेःकलाः ॥ त्वमेवभगवान्नाथोनिर्गुणःप्रकृतेःपरः ॥ १४॥ अर्द्धांगंद्विभुजःकृष्णोयोर्द्धांगेनचतुर्भुजः ॥ कृष्णवामांगसंभूतावभूवराधिकापुरा ॥ १५ ॥ दक्षिणांशःस्वयंसाचवामांशःकमलातथा ॥ तेनेयंत्वांवृणोत्येवयतस्त्वद्देहसंभवा ॥ १६ ॥ एकांगंचैवस्त्रीपुंसोर्यथाप्रकृतिपूरुषौ ॥ इत्येवमुक्त्वाधातातांतंसमर्प्यजगामसः ॥ १७ ॥ गांधर्वेणविवाहेनतांजग्राहहरिःस्वयं ॥ नारायणःकरंधृत्वापुष्पचंदनचर्चितं ॥ १८ ॥ रेमेरमापतिस्तत्रगंगयासहितोमुदा ॥ गंगापृथ्वींगतायासास्वस्थानंपुनरागता ॥ ॥ १९ ॥ निर्गताविष्णुपादाब्जात्तेनविष्णुपदीतिच ॥ मूर्छांसंप्रापसादेवीनवसंगमलीलया ॥२०॥ रसिकासुखसंभोगाद्रसिकेश्वरसंयुता ॥ तांदृष्ट्वादुःखितावाणीपद्मयावार्जितापिच ॥२१ ॥ नित्यमीर्ष्यतितांवाणीनचगंगासरस्वतीं ॥ गंगाशशापकोपेनभारतेचहरिप्रिया ॥ २२ ॥ गंगयासहतस्यैवतिस्त्रोभार्यारमापतेः ॥ सार्द्धंतुलस्यापश्चाच्चतस्रश्चाभवन्मुने॥२३॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेचतुर्दशोध्यायः॥१४॥

णेनैवरीत्योभयोःकृष्णनारायणयोरभेदस्तेनकारणेनेत्यर्थः ॥ १६ ॥ यथामूलप्रकृतियुक्तःपुरुषःपरमात्माएकस्तथास्त्रीपुंसोरेकांगमेवभवतीत्यर्थः ॥ १७ ॥ १८ ॥ उपसंहरति गंगेति एवंप्रकारेणपृथ्वींगतापुनःस्वस्थानंवैकुंठंगता १९ ॥ २० ॥ वर्जितानिवारितापितांगंगांवाणीसरस्वतीनित्यमीर्ष्यतिद्वेष्टि गंगातुनचसरस्वतींद्वेष्टिसर्वोयंपूर्वोक्तकथोपसंहारः ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३॥ इतिश्रीदेवीभागवतटीलकेनवमस्कंधेचतुर्दशोध्यायः ॥ १४ ॥

॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

अर्धाधिकैकपंचाशत्पद्यैरथतुनारदः ॥ ज्ञातुंतुलस्युपाख्यानंपप्रच्छेतिचवर्ण्यते ॥ १॥ तुलस्युपाख्यानंपृच्छति नारदउवाच नारायणप्रियेति ॥१ ॥प्रकृतेःपरंविष्णुंकेनतपसाप्राप्तेत्यन्वयः ॥ २ ॥३ ॥ ४ ॥ एतादृशामहाविष्णुप्रियासत्यपीत्यर्थः असुरग्रस्तारावणेनपीडितेत्यर्थः

नारदउवाच ॥ नारायणप्रियासाध्वीकथंसाचबभूवह ॥ तुलसीकुत्रसंभूताकावासापूर्वजन्मनि ॥१॥ कस्य वासाकुलेजाताकस्यकन्याकुलेसती ॥ केनवातपसासाचसंप्राप्ताप्रकृतेःपरं ॥ २ ॥ निर्विकारंनिरीहंचसर्वविश्वस्वरूपकं ॥ नारयणंपरंब्रह्मपरमेश्वरमीश्वरं ॥ ३ ॥ सर्वाराध्यंचसर्वेशंसर्वज्ञंसर्वकारणं ॥ सर्वाधारंसर्वरूपंसर्वेषांपरिपालकं ॥४॥ कथंमेतादृशादेवीवृक्षत्वंसमवापह ॥ कथंसाप्यसुरग्रस्तासंबभूवतपस्विनी ॥५॥ सुस्निग्धंमेमनोलोलंप्रेरयन्मांमुहुर्मुहुः ॥ छेत्तुमर्हसिसंदेहंसर्वसंदेहभंजन ॥६ ॥ नारायणउवाच ॥ मनुश्च दक्षसावर्णिःपुण्यवान्वैष्णवःशुचिः ॥ यशस्वीकीर्तिमांश्चैवविष्णोरंशसमुद्भवः ॥ ७ ॥ तत्पुत्रोब्रह्मसावर्णिर्धर्मिष्ठोवैष्णवःशुचिः ॥ तत्पुत्रोधर्मसावर्णिर्वैष्णवश्चाजितेंद्रियः ॥ ८ ॥ तत्पुत्रोरुद्रसावर्णिर्भक्तिमान्विजितेंद्रियः ॥ तत्पुत्रोदेवसावर्णिर्विष्णुव्रतपरायणः ॥ ९ ॥ तत्पुत्रइंद्रसावर्णिर्महाविष्णुपरायणः ॥ वृषध्वजश्च तत्पुत्रोवृषध्वजपरायणः ॥ १० ॥ यस्याश्रमेस्वयंशंभुरासीद्देवयुगत्रयं ॥ पुत्रादपिपरःस्नेहोनृपेतस्मिन्शिवस्यच ॥ ११ ॥ नचनारायणंमेनेनलक्ष्मींनसरस्वतीं ॥ पूजांचसर्वदेवानांदूरीभूतांचकारसः ॥ १२॥ भाद्रेमासिमहालक्ष्मीपूजांमत्तोबभंजह ॥ तथामाघीयपंचम्यांविस्तृतांसर्वदेवतैः ॥ १३ ॥ ॥ ७॥

॥ ५ ॥ प्रेरयन्मांकथाश्रवणेप्रवर्तयत्सत्तिष्ठतीत्यर्थः अतश्छेत्तुमर्हसिसंदेहमित्याह छेत्तुमिति ॥ ६॥ ॥ ७ ॥ ८ ॥९ ॥वृषध्वजपरायणः शिवभक्तः ॥ १० ॥देवानांयुगत्रयं ॥ ११ ॥ १२ ॥ बभंजह नकृतवान् ॥ १३ ॥

सरस्वतीपूजांमावपंचम्या यज्ञंअग्निहोत्रादिकं निंदंतंसर्वदेवानिंदंतंकृष्णवर्त्माग्निंदिवाकरश्चुकोपेत्यन्वयः ॥ १४ ॥ शिवकारणात्सर्वव्या
पकस्यसर्वदेवतामयस्यशिवस्यपरिच्छेदकत्वात्द्वैतभावेनपूजनादित्यर्थः एतेनैकंदेवंपरिच्छिन्नतयाज्ञात्वातमेवसंपूज्यान्यदेवतापूजनत्यागेमहा
नर्थोभवति किंतुस्वेष्टदेवंसर्वात्मकत्वेनज्ञात्वासर्वदेवतास्वरूपंस्वेष्टदेवमभेदबुध्यावेदोक्तानुष्ठानप्रकारेणतत्तत्कालेतत्तद्देवतारूपेणपूजयेदित्यु

पापःसरस्वतीपूजांदूरीभूतांचकारसः ॥ यज्ञंचविष्णुपूजांचनिंदंतंतंदिवाकरः ॥१४॥ चुकोपदेवोभूपेंद्रंशशा
पशिवकारणात् ॥ भ्रष्टश्रीस्त्वंचभवेतितंशशापदिवाकरः ॥१५॥ शूलंगृहीत्वातंसूर्यमधावच्छंकरःस्वयं ॥ पि
त्रासार्द्धंदिनेशश्चब्रह्माणंशरणंययौ॥१६॥ शिवस्त्रिशूलहस्तश्चब्रह्मलोकंययौक्रुधा ॥ ब्रह्मासूर्यंपुरस्कृत्यवैकुं
ठंचययौभिया ॥ १७ ॥ ब्रह्मकश्यपमार्तंडाःसंत्रस्ताःशुष्कतालुकाः ॥ नारायणंचसर्वेशंतेययुःशरणंभि
या ॥ १८ ॥ मूर्द्धाप्रणेमुस्तेगत्वातुष्टुवुश्चपुनःपुनः ॥ सर्वंनिवेदनंचक्रुर्भयस्यकारणंहरौ ॥ १९ ॥ नारा
यणश्चकृपयातेभ्यश्चाह्यभयंददौ ॥ स्थिताभवतहेभीताभयंकिंचमयिस्थिते ॥ २० ॥ स्मरंतियेयत्रतत्रमां
विपत्तौभयान्विताः ॥ तांस्तत्रगत्वारक्ष्यामिचक्रहस्तस्त्वरान्वितः ॥ २१ ॥ पाताहंजगतांदेवाःकर्ताचसत
तंसदा ॥ स्रष्टाचब्रह्मरूपेणसंहर्ताशिवरूपतः ॥ २२ ॥ शिवोहंत्वमहंचापिसूर्योहंत्रिगुणात्मकः ॥ विधायना
नारूपंचकरोमिसृष्टिपालनं॥२३॥ यूयंगच्छतभद्रंवोभविष्यतिभयंकुतः ॥अद्यप्रभृतिमद्वरेणभयंवोनास्ति
शंकरात् ॥ २४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

क्तंभवतीतिबोध्यं ॥१५ ॥ अधावच्छंकरइति इमामेववेदोक्तांमर्यादांस्थापयितुमेताद्दशभक्तस्यस्वेष्टदेवतयापिकल्याणंकर्तुंनशक्यतइति
बोधनार्थंसूर्येणममाभिलाषितंकृतमितिज्ञानवानपिसर्वज्ञःशिवोभिनिवेशेनसूर्यंप्रत्यधावत्सुव्रतवानितिभावः पित्राकश्यपेन ॥ १६ ॥ १७ ॥
॥ १८ ॥ १९ ॥ मयिस्थितेकिंभयंनकिमपीत्यर्थः ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ त्वंब्रह्माप्यहमेव ॥ २३ ॥ २४ ॥ ॥ ७ ॥

विष्णुःशंकरस्यपूर्वोक्तानिअयंमनसिज्ञात्वासम्यक्शंकरेणकृतमित्यभिप्रायेणशंकरंस्तौतिसर्वेशइति ॥ २५ ॥ सुदर्शनःसूर्यः ॥ २६ ॥

सर्वेशोवैसभगवान्शंकरश्वसतांपतिः ॥ भक्ताधीनश्चभक्तानांभक्तात्माभक्तवत्सलः ॥ २५ ॥ सुदर्शनःशिव
श्चैवममप्राणाधिकःप्रियः ॥ ब्रह्मांडेषुनतेजस्वीहेब्रह्मन्ननयोःपरः ॥ २६ ॥ शक्तःस्रष्टुंमहादेवःसूर्यकोटिंचलील
या ॥ कोटिंचब्रह्मणामेवंनासाध्यंशूलिनःप्रभोः ॥ २७ ॥ बाह्यज्ञानंनैवकिंचिद्ध्यायतेमांदिवानिशं ॥ मन्मं
त्रान्मद्गुणान्भक्त्यापंचवक्त्रेणगायति ॥ २८ ॥ अहमेवचिंतयामितत्कल्याणंदिवानिशं ॥ यथाचमांप्रपद्यंते
तांस्तथैवभजाम्यहं ॥ २९ ॥ शिवस्वरूपोभगवान्शिवाधिष्ठातृदेवता ॥ शिवंभवतितस्माच्चशिवंतेनाविदुर्बु
धाः ॥ ३० ॥ एतस्मिन्नंतरेतत्रजगामशंकरःस्थितः ॥ शूलहस्तोवृषारूढोरक्तपंकजलोचनः ॥ ३१ ॥
आरुह्यचवृषात्तूर्णंभक्तिनम्रात्मकंधरः ॥ ननामभक्त्यातंशांतंलक्ष्मीकांतंपरात्परं ॥ ३२ ॥ रत्नसिंहासन
स्थंचरत्नालंकारभूषितं ॥ किरीटिनंकुंडलिनंचक्रिणंवनमालिनं ॥ ३३ ॥ नवीननीरदश्यामंसुंदरंचचतुर्भु
जं ॥ चतुर्भुजैःसेवितंचश्वेतचामरवायुना ॥ ३४ ॥ चंदनोक्षितसर्वांगंभूषितंपीतवाससं ॥ लक्ष्मीप्रदत्ततांबू
लंभुक्तवंतंचनारद ॥ ३५ ॥ विद्याधरीनृत्यगीतंपश्यंतंसस्मितंसदा ॥ ईश्वरंपरमात्मानंभक्तानुग्रहविग्रहं
॥ ३६ ॥ तंननाममहादेवोब्रह्मणानमितश्वसः ॥ ननामसूर्योभक्त्याचसंत्रस्तश्चंद्रशेखरं ॥ ३७ ॥ कश्यप
श्चमहाभक्त्यातुष्टावचननामच ॥ शिवःसंस्तूयसर्वेशंसमुवाससुखासने ॥ ३८ ॥ सुखासनेसुखासीनंविश्रांतं
चंद्रशेखरं ॥ श्वेतचामरवातेनसेवितंविष्णुपार्षदैः ॥ ३९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ २७ ॥ बाह्यंज्ञानंतस्यनकिंचिदप्यस्तिकिंतुनिरंतरंमामेवध्यायतीत्यर्थः ॥ २८ ॥ २९ ॥ शिवस्यमोक्षस्याधिष्ठाता ॥ ३० ॥
॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ कमलातपसालक्ष्म्युद्देश्यकतपस्ययायुक्तौ कलयांशेन

पीयूषतुल्यंमधुरंवचनंसुमनोहरं ॥ विष्णुरुवाच ॥ आगतोसिकथंचात्रवदकोपस्यकारणं ॥ ४० ॥ महादेव
उवाच ॥ वृषध्वजंचमद्भक्तंममप्राणाधिकंप्रियं ॥ सूर्यःशशापइतिमेप्रकोपस्यतुकारणं ॥ ४१ ॥ पुत्रवत्सल
शोकेनसूर्यंहंतुंसमुद्यतः ॥ सब्रह्माणंप्रपन्नश्चसूर्यश्चसविधिस्त्वयि ॥ ४२ ॥ त्वयियेशरणापन्नाध्यानेनवच
सापिवा ॥ निरापदोविशंकास्तेजरामृत्युश्चवर्जितः ॥ ४३ ॥ प्रत्यक्षंशरणापन्नास्तत्फलंकिंवदामिभो ॥ हरि
स्मृतिश्चाभयदासर्वमंगलदासदा ॥ ४४ ॥ किंमेभक्तस्यभवितातन्मेब्रूहिजगत्प्रभो ॥ श्रीहतस्यास्यमूढ
स्यसूर्यशापेनहेतुना ॥ ४५ ॥ विष्णुरुवाच ॥ कालोतियातोदैवेनयुगानामेकविंशतिः ॥ वैकुंठेघटिकार्द्धेन
शीघ्रंगच्छत्वमालयं ॥ ४६ ॥ वृषध्वजोमृतःकालाद्दुर्निवार्यात्सुदारुणात् ॥ रथध्वजश्चतत्पुत्रोमृतःसोपिश्रिया
हतः ॥ ४७ ॥ तत्पुत्रौचमहाभागौधर्मध्वजकुशध्वजौ ॥ हतश्रियौसूर्यशापात्स्मृतौपरमवैष्णवौ ॥ ४८ ॥
राज्यभ्रष्टौश्रियाभ्रष्टौकमलातपसारतौ ॥ तयोश्चभार्ययोर्लक्ष्मीःकमलाचभविष्यति ॥ ४९ ॥ संपद्युक्तौतदा
तौचनृपश्रेष्ठौभविष्यतः ॥ मृतस्तेसेवकःशंभोगच्छयूयंचगच्छत ॥५०॥ इत्युक्त्वाचसलक्ष्मीकःसभातोभ्यंतरं
गतः ॥ देवाजग्मुःसंप्रहृष्टाःस्वाश्रमंपरमंमुदा ॥ ५१ ॥ शिवश्चतपसेशीघ्रंपरिपूर्णतमोययौ ॥ इतिश्रीदेवी
भागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेनारायणनारदसंवादेशक्तिप्रादुर्भावेपंचदशोध्यायः ॥ १५ ॥ श्रीनारायणउ
वाच ॥ लक्ष्मींतौचसमाराध्यचोग्रेणतपसामुने ॥ वरमिष्टंचप्रत्येकंसंप्रापतुरभीप्सितं ॥ १ ॥ ॥ छ ॥

लक्ष्मीर्भविष्यतिअवतरिष्यति ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेपंचदशोध्यायः ॥ १५ ॥ त्रिषष्टिश्लोकवर्यैस्तुअ
र्द्धश्लोकेनचाधिकैः ॥ महालक्ष्म्याराजगृहेजन्मसम्यग्यथोच्यते ॥ १ ॥ नारायणस्तदुत्तरंजातंवृत्तांतमाह लक्ष्मींतौचेति ॥ १ ॥

॥ २ ॥ कमलांशांलक्ष्म्यंशांभूयिष्ठकालेबहुकालेनसुतांकन्यांसासुषावेत्याह सुषावेति ॥ ३ ॥ साचजन्मनैवज्ञानयुक्तालक्ष्म्यंशत्वा

महालक्ष्मीवरेणैवतौपृथ्वीशौबभूवतुः ॥ पुण्यवंतौपुत्रवंतौधर्मध्वजकुशध्वजौ ॥२॥ कुशध्वजस्यपत्नीचदेवी मालावतीसती ॥ सासुषावचकालेनकमलांशांसुतांसतीं ॥३॥ साचभूयिष्ठकालेनज्ञानयुक्ताबभूवह ॥ कृत्वा वेदध्वनिंस्पष्टमुत्तस्थौसूतिकागृहात् ॥ ४ ॥ वेदध्वनिंसाचकारजातमात्रेणकन्यका ॥ तस्मात्तांचवेदवतींप्रव दंतिमनीषिणः ॥ ५ ॥ जातमात्रेणसुस्नाताजगामतपसेवनं ॥ सर्वैर्निषिद्धायत्नेननारायणपरायणा ॥६ ॥ एकमन्वंतरंचैवपुष्करेचतपस्विनी ॥ अत्युग्रांचतपस्यांचलीलयाहिचकारसा ॥ ७ ॥ तथापिपुष्टानक्लिष्टान वयौवनसंयुता ॥ शुश्रावसाचसहसासुवाचमशरीरिणीं ॥ ८ ॥ जन्मांतरेचतेभर्ताभविष्यतिहरिःस्वयं ॥ब्र ह्मादिभिर्दुराराध्यंपतिंलप्स्यसिसुंदरि ॥ ९ ॥ इतिश्रुत्वाचसाहृष्टाचकारहपुनस्तपः ॥ अतीवनिर्जनस्थानेप र्वतेगंधमादने ॥ १०॥ तत्रैवसुचिरंतप्त्वाविश्वस्यसमुवाससा ॥ ददर्शपुरतस्तत्ररावणंदुर्निवारणं ॥ ११ ॥ दृष्ट्वासातिथिभक्त्याचपाद्यंतस्मैददौकिल ॥ सुस्वादभूतंचफलंजलंचापिसुशीतलं ॥ १२ ॥ तच्चभुक्त्वासपा पिष्ठश्चोवासतत्समीपतः ॥ चकारप्रश्नमितितांकात्वंकल्याणिवर्तसे ॥ १३ ॥ तांदृष्ट्वासवरारोहांपीनश्रोणि पयोधरां ॥ शरत्पद्मोत्सवास्यांचसस्मितांसुदतींसतीं ॥ १४॥ मूर्छामवापकृपणःकामबाणप्रपीडितः ॥ स करेणसमाकृष्यशृंगारंकर्तुमुद्यतः ॥ १५ ॥ सतीचुकोपदृष्ट्वातंस्तंभितंचचकारह ॥ सजडोहस्तपादैश्चाकिंचि दुक्तुंनचक्षमः ॥ १६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

बभूवह ॥ ४ ॥ ५ ॥ जातमात्रेणजन्ममात्रेण ॥ ६ ॥ ७ ॥ सुवाचंदेववाचं ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ ॥ १४ ॥ शृंगारंमैथुनं ॥ १५ ॥ १६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तस्यरावणस्यस्तवनंसुकृतंपरलोकप्रदानेनफलंचकारेत्यर्थः नहिपराशक्तेस्तवनंव्यर्थंभविष्यतीति ॥ १७ ॥ इदंममवाचोबलंसामर्थ्यंवि
लोकय ॥ १८ ॥ देहत्यागमिति परपुरुषेणस्पृष्टदेहस्यदुष्टत्वात्तत्यागएवोचितइतिसतीधर्ममर्यादाबोधिता ॥ १९ ॥ विललापरावणः

तुष्टावमनसादेवींप्रययौप्रग्नलोचनां ॥ सातुष्टतस्यस्तवनंसुकृतंचचकारह ॥ १७ ॥ साशशापमदर्थेत्वंवि
नंक्ष्यसिसबांधवः ॥ स्पृष्टाहंचत्वयाकामाद्बलंचाप्यवलोकय ॥ १८ ॥ इत्युक्त्वासाचयोगेनदेहत्यागंचकार
सा ॥ गंगायांतांचसन्यस्यस्वगृहंरावणोययौ ॥ १९ ॥ अहोकिमद्भुतंदृष्टंकिंकृतंवानयाधुना ॥ इतिसंचिंत्यसं
चिंत्यविललापपुनःपुनः ॥ २० ॥ साचकालांतरेसाध्वीबभूवजनकात्मजा ॥ सीतादेवीतिविख्यातायदर्थेरावणो
हतः ॥ २१ ॥ महातपस्विनीसाचतपसापूर्वजन्मतः ॥ लेभेरामंचभर्तारंपरिपूर्णतमंहरिं ॥ २२ ॥ संप्रापत
पसाराध्यंदुराराध्यंजगत्पतिं ॥ सारमासुचिरंरेमेरामेणसहसुंदरी ॥ २३ ॥ जातिस्मरानस्मरतितपसश्चक्लमं
पुरा ॥ सुखेनतज्जहौसर्वंदुःखंचापिसुखंफले ॥ २४ ॥ नानाप्रकारविभवंचकारसुचिरंसती ॥ संप्राप्यसुकु
मारंतमतीवनवयौवना ॥ २५ ॥ गुणिनंरसिकंशांतंकांतंदेवमनुत्तमं ॥ स्त्रीणांमनोज्ञंस्वचिरंतथालेभेयथेप्सि
तं ॥ २६ ॥ पितुःसत्यपालनार्थंसत्यसंधोरघूद्वहः ॥ जगामकाननंपश्चात्कालेनचबलीयसा ॥ २७ ॥ तस्थौ
समुद्रनिकटेसीतयालक्ष्मणेनच ॥ ददर्शतत्रवन्हिंचविप्ररूपधरंहरिः ॥ २८ ॥ रामंचदुःखितंदृष्ट्वासचदुःखीब
भूवह ॥ उवाचाकिंचित्सत्येष्टंसत्यंसत्यपरायणः ॥ २९ ॥ द्विजउवाच ॥ भगवन्श्रूयतांरामकालोयंयदुपस्थि
तः ॥ सीताहरणकालोयंतवैवसमुपस्थितः ॥ ३० ॥

॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ तपसःक्लमंखेदं दुःखंचापिसुखंफलेइति परिणामेउत्तमफलेसतिदुःखमपिसुखमेवभवतीत्यर्थः ॥ छ ॥ ॥ छ ॥
॥ २४ ॥ तंरामं ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

जगत्प्रसूंसीतां ॥३१॥ विप्रोनाहंकिंतुहुताशनः ॥३२॥ लक्ष्मणंप्रतितमर्थनप्रकाश्यनप्रकटीकृत्वा ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ इदंगोप्यंवस्तुकस्मै
चिद्वक्तुंनिषिध्यसीतांगृहीत्वासोग्निर्ययौ ॥३५॥३६॥३७॥३८॥३९॥ पूर्वद्वारपालयोःकिंकरआसीत्सकारणवशाद्राक्षसोभूत्सपुनर

दैवंचदुर्निवार्यंचनचदैवात्परोबली॥ जगत्प्रसूंमयिन्यस्यछायांरक्षांतिकेधुना ॥३१॥ दास्यामिसीतांतुभ्यंच परीक्षासमयेपुनः॥ देवैःप्रस्थापितोहंचनचविप्रोहुताशनः॥३२॥ रामस्तद्वचनंश्रुत्वानप्रकाश्यचलक्ष्मणं ॥ स्वीकारंवचसश्चक्रेहृदयेनविदूयता ॥ ३३ ॥ वन्हिर्योगेनसीतायामायासीतांचकारह ॥ तत्तुल्यगुणसर्वांगांददौरामायनारद ॥ ३४ ॥ सीतांगृहीत्वासययौगोप्यंवक्तुंनिषिध्यच ॥ लक्ष्मणोनैवबुबुधेगोप्यमन्यस्यकाकथा ॥ ३५ ॥ एतस्मिन्नंतरेरामोददर्शकनकंमृगं ॥ सीतातंप्रेरयामासतदर्थेयत्नपूर्वकं ॥३६॥ सन्यस्य लक्ष्मणंरामोजानक्यारक्षणेवने ॥ स्वयंजगामतूर्णंतंविव्याधसायकेनच ॥ ३७ ॥ लक्ष्मणेतिचशब्दंसकृत्वा चमाययामृगः ॥ प्राणांस्तत्याजसहसापुरोदृष्ट्वाहरिंस्मरन् ॥३८॥ मृगदेहंपरित्यज्यादिव्यरूपंविधायच ॥ रत्ननिर्माणयानेनवैकुंठंसजगामह ॥ ३९ ॥ वैकुंठलोकद्वार्यासीत्किंकरोद्वारपालयोः ॥ पुनर्जगामतद्द्वारमादेशाद्द्वारपालयोः ॥ ४० ॥ अथशब्दंचसाश्रुत्वालक्ष्मणेतिचविक्लवं ॥ तंहिसाप्रेरयामासलक्ष्मणंरामसन्निधौ ॥ ४१ ॥ गतेचलक्ष्मणेरामंरावणोदुर्निवारणः॥ सीतांगृहीत्वाप्रययौलंकामेवस्वलीलया ॥ ४२ ॥ विषसादचरामश्चवनेदृष्ट्वाचलक्ष्मणं ॥ तूर्णंचस्वाश्रमंगत्वासीतांनैवददर्शसः ॥ ४३ ॥ मूर्छांसंप्रापसुचिरंविललापभृशंपुनः ॥ पुनःपुनश्चबभ्रामतदन्वेषणपूर्वकं ॥४४॥ कालेनप्राप्यतद्वार्तांगोदावरीनदीतटे ॥ सहायान्वानरान्कृत्वाबबंधसागरंहरिः ॥ ४५ ॥ लंकांगत्वारघुश्रेष्ठोजघानसायकेनच ॥ कालेनप्राप्यतंहत्वारावणंबांधवैःसह ॥ ४६ ॥ तांचवान्हिपरिक्षांचकारयामाससत्वरं ॥ हुताशस्तत्रकालेतुवास्तवींजानकींददौ ॥ ४७ ॥

पिरामबाणेनहतोवैकुंठेद्वारपालयोःसमीपेजगामेत्यर्थः ॥४०॥४१॥४२॥४३॥४४॥४५॥४६॥ तांसीतांवन्हिपरिक्षांदिव्यं ॥ ४७॥

[illegible]रिष्या॥मेकिंमयाकर्तव्यमित्युक्तमंवदस्वेत्युवाच ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ साचेति स्वर्गलक्ष्मीः

उवाचच्छाया[illegible]चरामंचविनयान्विता॥करिष्यामीतिकिमहंतदुपायंवदस्वमे॥ ४८॥ श्रीरामाग्नीऊचतुः॥ त्वं

॥५४॥ गच्छतपसेदेवीपुष्करंचसुपुण्यदं ॥ कृत्वातपस्यांतत्रैवस्वर्गलक्ष्मीर्भविष्यसि॥४९॥ साचतद्वचनंश्रुत्वाप्रत

प्यपुष्करेतपः॥ दिव्यंत्रिलक्षवर्षंचस्वर्गलक्ष्मीर्बभूवह ॥ ५० ॥ साचकालेनतपसायज्ञकुंडसमुद्भवा॥ कामि

नीपांडवानांचद्रौपदीद्रुपदात्मजा ॥५१॥ कृतेयुगेवेदवतीकुशध्वजसुताशुभा ॥ त्रेतायांरामपत्नीचसीतेतिज

नकात्मजा ॥५२॥ तच्छायाद्रौपदीदेवीद्वापरेद्रुपदात्मजा ॥ त्रिहायणीचसंप्रोक्ताविद्यमानायुगत्रये ॥ ५३ ॥

नारदउवाच ॥ प्रियाःपंचकथंतस्याबभूवुर्मुनिपुंगव ॥ इतिमच्चित्तसंदेहंभंजसंदेहभंजन ॥ ५४ ॥ नारायणउ

वाच ॥ लंकायांवास्तवीसीतारामंसंप्रापनारद ॥ रूपयौवनसंपन्नाछायाचबहुचिंतया ॥५५॥ रामाग्न्योराज्ञ

यातद्धुमुपास्तेशंकरंपरं ॥ कामातुरापतिव्यग्राप्रार्थयंतीपुनःपुनः ॥ ५६ ॥ पतिंदेहिपतिंदेहिपतिंदेहित्रिलो

चन ॥ पतिंदेहिपतिंदेहिपंचवारंचकारसा ॥ ५७ ॥ शिवस्तत्प्रार्थनांश्रुत्वाप्रहस्यरसिकेश्वरः ॥ प्रियेतवप्रि

याःपंचभविष्यंतिवरंददौ ॥ ५८ ॥ तेनसापांडवानांचबभूवकामिनीप्रिया ॥ इतितेकथितंसर्वंप्रस्तावंवास्तवं

शृणु ॥ ५९ ॥ अथसंप्राप्यलंकायांसीतांरामोमनोहरां ॥ विभीषणायतांलंकांदत्वायोध्यांययौपुनः ॥ ६० ॥

एकादशसहस्राब्दंकृत्वाराज्यंचभारते ॥ जगामसर्वैर्लोकैश्चसार्द्धंवैकुंठमेवच ॥ ६१ ॥ कमलांशावेदवतीकम

लायांविवेशसा ॥ कथितंपुण्यमाख्यानंपुण्यदंपापनाशनं ॥ ६२ ॥ सततंमूर्तिमंतश्चवेदाश्चत्वारएवच ॥

संतियस्याश्चजिव्हाग्रेसाचवेदवतीश्रुता ॥ ६३ ॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥

॥ ५१ ॥ ५२ ॥ [illegible]त्रिहायणी[illegible]युगत्रयेपरः ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ॥५४॥

॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेषोडशोध्यायः ॥ १६ ॥ अष्टाधिकेश्चचत्वारिंशत्पद्यैस्तुसविस्तरं ॥ धर्मध्वजसुतायास्तुतुलस्याश्च कथोच्यते ॥ १ ॥ तुलसीकथयांप्रवृत्तायांप्रसंगागतांकुशध्वजसुताकथांसमाप्यधर्मध्वजसुतायास्तुलस्याःकथामाह श्रीनारायणउवाच

धर्मध्वजसुताख्यानंनिबोधकथयामिते ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेषोडशोध्यायः ॥ १६ ॥
श्रीनारायणउवाच ॥ धर्मध्वजस्यपत्नीचमाधवीतिचविश्रुता ॥ नृपेणसार्धंसारामेरेमेचगंधमादने ॥ १ ॥श
य्यांरतिकरींकृत्वापुष्पचंदनचर्चितां ॥ चंदनालिप्तसर्वांगीपुष्पचंदनवायुना ॥ २ ॥ स्त्रीरत्नमतिचार्वंगीरत्न
भूषणभूषिता ॥ कामुकीरसिकासृष्टरसिकेनचसंयुता ॥ ३ ॥ सुरतेविरतिर्नास्तितयोःसुरतिविज्ञयोः ॥
गतंदेववर्षशतंनज्ञातंचदिवानिशं ॥ ४ ॥ ततोराजामतिंप्राप्यसुरताद्विररामच ॥ कामुकीसुंदरीकिंचिन्नच
तृप्तिंजगामसा ॥ ५ ॥ दधारगर्भंसासद्योदैवादब्दशतंसती ॥ श्रीगर्भाश्रीयुतासाचसाबभूवदिनेदिने ॥ ६ ॥
शुभेक्षणेशुभदिनेशुभयोगेचसंयुते ॥ शुभलग्नेशुभांशेचशुभस्वामिग्रहान्विते ॥ ७ ॥ कार्तिकीपूर्णिमायांतु
सितवारेचपाद्मज ॥ सुषावसाचपद्मांशंपद्मिनीतांमनोहरां ॥ ८ ॥ शरत्पार्वणचंद्रास्यांशरत्पंकजलोचनां ॥
पक्वबिंबाधरौष्ठींचपश्यंतींसस्मितागृहं ॥ ९ ॥ हस्तपादतलारक्तांनिम्ननाभिंमनोरमां ॥ तदधस्त्रिवलीयुक्तां
नितंबयुगवर्तुलां ॥ १० ॥ शीतेसुखोष्णसर्वांगींग्रीष्मेचसुखशीतलां ॥ श्यामांसुकेशींरुचिरांन्यग्रोधपरिमंड
लां ॥ ११ ॥ पीतचंपकवर्णाभांसुंदरीष्वेवसुंदरीं ॥ नरानार्यश्चतांदृष्ट्वातुलनांदातुमक्षमाः ॥ १२ ॥

धर्मध्वजस्येति साआरामेइतिछेदः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ सितवारेशुक्रवारे पाद्मजपद्माज्जातोब्रह्मापाद्मस्त
स्माज्जातोनारदःपाद्मजः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ न्यग्रोधस्तद्वत्वलंबायमानंकेशपरिमंडलंयस्याःसा ॥ ११ ॥ १२ ॥ ॥ ७ ॥

 तुलसीति तुलामुपमामस्यतिक्षिपतिसातुलसी असुक्षेपणेइतिधातोः पचाद्यचिशकंध्वादित्वात्पररूपेगौरादिपाठान्ङीप् भूमिष्ठमात्रेणभूमौ

तेननाम्नाचतुलसींतांवदंतिमनीषिणः ॥ साचभूमिष्ठमात्रेणयोग्यास्त्रीप्रकृतिर्यथा ॥ १३ ॥ सर्वैर्निषिद्धातप
सेजगामबदरीवनं ॥ तत्रदेवाब्दलक्षंचचकारपरमंतपः ॥ १४ ॥ मनसानारायणःस्वामीभवितेतिचनिश्चि
ता ॥ ग्रीष्मेपंचतपाःशीतेतोयवस्त्राचप्रावृषि ॥ १५ ॥ आसनस्थावृष्टिधाराःसहंतीतिदिवानिशं ॥ विंशत्स
हस्त्रवर्षंचफलतोयाशनाचसा ॥ १६ ॥ त्रिंशत्सहस्त्रवर्षंचपत्राहारातपस्विनी ॥ चत्वारिंशत्सहस्त्राब्दंवाय्वा
हाराकृशोदरी ॥ १७ ॥ ततोदशसहस्त्राब्दंनिराहाराबभूवसा ॥ निर्लक्ष्यांचैकपादस्थांदृष्ट्वातांकमलोद्भवः
॥ १८ ॥ समाययौवरंदातुंपरंबदरिकाश्रमं ॥ चतुर्मुखंचसादृष्ट्वाननामहंसवाहनं ॥१९॥ तामुवाचजगत्कर्ता
विधाताजगतामपि ॥ ब्रह्मोवाच ॥ वरंवृणीष्वतुलसियत्तेमनसिवांछितं ॥ २० ॥ हरिभक्तिंहरेर्दास्यमजराम
रतामपि ॥ तुलस्युवाच ॥ शृणुतातप्रवक्ष्यामियन्मेमनसिवांछितं ॥ २१ ॥ सर्वज्ञस्यापिपुरतःकालज्जामम
सांप्रतं ॥ अहंतुतुलसीगोपीगोलोकेहंस्थितापुरा ॥ २२ ॥ कृष्णप्रियाकिंकरीचतदंशातत्सखीप्रिया ॥ गोविं
दरतिसंभुक्तामतृप्तांमांचमूर्छितां ॥ २३ ॥ रासेश्वरीसमागत्यददर्शरासमंडले॥ गोविंदंभर्त्सयामासमांशशा
परुषान्विता ॥ २४ ॥ याहित्वंमानवींयोनिमित्येवंचशशापह ॥ मामुवाचसगोविंदोमदंशंचचतुर्भुजं ॥ २५ ॥
लभिष्यसितपस्तस्त्वाभारतेब्रह्मणोवरात् ॥ इत्येवमुक्त्वादेवेशोप्यंतर्धानंचकारसः ॥ २६ ॥ ॥ छ ॥

पतनमात्रेणेत्यर्थः ॥ १३ ॥ १४ ॥ तोयवस्त्रातोयमेववस्त्रंयस्याजलस्थेत्यर्थः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥
॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ २७ ॥ २८ ॥ राधिकाशापादितिसचशापोवक्ष्यमाणः ॥ २९ ॥ ३० ॥ विलंभितुंत्वामालिंगयितुं ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

देव्याभियातनुंत्यक्त्वाप्राप्तंजन्मगुरोर्भुवि ॥ अहंनारायणंकांतंशांतंसुंदरविग्रहं॥२७॥ सांप्रतंतंपतिंलब्धुं वरयेत्वंचदेहिमे ॥ ब्रह्मदेवउवाच॥ सुदामानामगोपश्चश्रीकृष्णांगसमुद्भवः॥२८॥तदंशश्चातितेजस्वीलेभे जन्मचभारते ॥ सांप्रतंराधिकाशापाद्दनुवंशसमुद्भवः ॥२९॥ शंखचूडेतिविख्यातस्त्रैलोक्येनचतत्समः॥ गोलोकेत्वांपुराद्दष्ट्वाकामोन्मथितमानसः ॥ ३० ॥ विलंभितुंनशशाकराधिकायाःप्रभावतः॥सचजातिस्मरस्तस्मात्सुदामाभूच्चसागरे ॥ ३१ ॥ जातिस्मरात्वमपिसासर्वंजानासिसुंदरि ॥ अधुनातस्यपत्नीत्वंसंभविष्यासिशोभने ॥३२॥ पश्चान्नारायणंशांतंकांतमेववरिष्यसि ॥ शापान्नारायणस्यैवकलयादैवयोगतः॥३३॥ भविष्यसिवृक्षरूपात्वंपूताविश्वपाविनी ॥ प्रधानासर्वपुष्पेषुविष्णुप्राणाधिकाभवेः॥३४॥ त्वयाविनाचसर्वेषांपूजाचविफलाभवेत् ॥ वृंदावनेवृक्षरूपानाम्नावृंदावनीतिच॥ ३५ ॥ त्वत्पत्रैर्गोपिगोपाश्चपूजयिष्यंतिमाधवं ॥ वृक्षाधिदेवीरूपेणसार्द्धंकृष्णेनसंततं ॥ ३६ ॥ विहरिष्यसिगोपेनस्वच्छंदंमद्वरेणच॥ इत्येवंवचनंश्रुत्वासास्मिताहृष्टमानसा ॥ ३७ ॥ प्रणनामचब्रह्माणंतंचकिंचिदुवाचसा ॥ तुलस्युवाच ॥ यथामेद्विभुजेकृष्णेवांछाचश्यामसुंदरे ॥३८॥ सत्यंब्रवीमिहेताततथाचचतुर्भुजे ॥ अतृप्ताहंचगोविंदेदैवाच्छृंगारभंगतः ॥ ३९ ॥ गोविंदस्यैववचनात्प्रार्थयामिचतुर्भुजं ॥ त्वत्प्रसादेनगोविंदंपुनरेवसुदुर्लभं ॥ ४० ॥ ॥ ७ ॥

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ वृक्षाधिदेवीति तुलसीवृक्षस्ययाधिदेव्यधिदेवतासामूर्तिमतीतद्रूपेणेत्यर्थः ॥ ३६ ॥ ॥ ३७ ॥
॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

ध्रुवमेवलभिष्यामिराधाभीतिंप्रमोचय ॥ ब्रह्मदेवउवाच ॥ गृहाणराधिकामंत्रंददामिषोडशाक्षरं ॥ ४१ ॥ त
स्याश्चप्राणतुल्यात्वंमद्वरेणभविष्यसि ॥ शृंगारंयुवयोर्गोप्यंनज्ञास्यतिचराधिका ॥ ४२ ॥ राधासमात्वंसुभ
गेगोविंदस्यभविष्यसि ॥ इत्येवमुक्त्वादत्वाचदेव्यावैषोडशाक्षरं ॥ ४३ ॥ मंत्रंचैवजगंद्धातास्तोत्रंचकवचं
परं ॥ सर्वंपूजाविधानंचपुरश्चर्याविधिक्रमं ॥ ४४ ॥ परांशुभाशिषंचैवपूजांचैवचकारसा ॥ बभूवसिद्धासादे
वीतत्प्रसादाद्रमायथा ॥ ४५ ॥ सिद्धमंत्रेणतुलसीवरंप्रापयथोदितं ॥ बुभुजेचमहाभोगंयद्विश्वेषुचदुर्लभं ॥
॥ ४६ ॥ प्रसन्नमनसादेवीतत्याजतपसःक्रमं ॥ सिद्धेफलेनराणांचदुःखंचसुखमुत्तमं ॥ ४७ ॥ भुक्त्वापीत्वाच
संतुष्टाशयनंचचकारसा ॥ तल्पेमनोरमेतत्रपुष्पचंदनचर्चिते ॥ ४८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवम
स्कंधेनारदनारायणसंवादेतुलस्युपाख्यानेसप्तदशोध्यायः ॥ १७ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ तुलसीपरितुष्टा
चसुष्वापहृष्टमानसा ॥ नवयौवनसंपन्नावृषध्वजवरांगना ॥ १ ॥ चिक्षेपपंचबाणश्चपंचबाणांश्चतांप्रति ॥
पुष्पायुधेनसादग्धापुष्पचंदनचर्चिता ॥ २ ॥ पुलकांचितसर्वांगीकंपितारक्तलोचना ॥ क्षणंसाशुष्कतांप्राप
क्षणंमूर्छामवापह ॥ ३ ॥ क्षणमुद्विग्नतांप्रापक्षणंतंद्रांसुखावहां ॥ क्षणंचदहनंप्रापक्षणंप्रापप्रसन्नतां ॥ ४ ॥
क्षणंसाचेतनांप्रापक्षणंप्रापविषण्णतां ॥ उत्तिष्ठंतीक्षणंतल्पाद्गच्छंतीनिकटंक्षणं ॥ ५ ॥ ॥ ६ ॥

एकाधिकैःशतश्लोकैःशंखचूडेनसंगतिः ॥ जातातुलस्याःसंवादोप्यभूत्तेनेतिकथ्यते ॥ १ ॥ तपश्चर्यांतस्तुलस्यामुपरतायामनंतरंजातंवृत्त
माह तुलसीपरितुष्टाचेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ विषण्णतांखिन्नतां निकटंतल्पनिकटं ॥ ५ ॥ ॥ ६ ॥ ॥ ६ ॥ ॥५६॥

॥ ६ ॥ सुंदरंसुखंसुखकरंफलंजलंच विषहारिविशेोपमं ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ यत्तेमनसि

भ्रमंतीक्षणमुद्वेगान्निवसंतीक्षणंपुनः ॥ क्षणमेवसमुद्वेगात्सुष्वापपुनरेवसा ॥ ६ ॥ पुष्पचंदनतल्पंचतद्व
भूवातिकंटकं ॥ विषहारिसुखंदिव्यंसुंदरंचफलंजलं ॥ ७ ॥ निलयंचबिलाकारंसूक्ष्मवस्त्रंहुताशनः ॥ सिंदूर
पत्रकंचैवव्रणतुल्यंचदुःखदं ॥ ८ ॥ क्षणंददर्शतंद्रायांसुवेषंपुरुषंसती ॥ सुंदरंचयुवानंचसास्मितंरासिकेश्वरं
॥ ९ ॥ चंदनोक्षितसर्वांगंरत्नभूषणभूषितं ॥ आगच्छंतंमाल्यवंतंपिबंतंतन्मुखांबुजं ॥ १० ॥ कथयंतंरतिक
थांब्रुवंतंमधुरंमुहुः ॥ संभुक्तवंतंतल्पेचसमाश्लिष्यंतमीप्सितं ॥ ११ ॥ पुनरेवतुगच्छंतमागच्छंतंचसन्निधौ ॥
यांतंक्वयासिप्राणेशतिष्ठेत्येवमुवाचसा ॥ १२ ॥ पुनश्चचेतनांप्राप्यविललापपुनःपुनः ॥ एवंसायौवनंप्राप्य
तस्थौतत्रैवनारद ॥ १३ ॥ शंखचूडोमहायोगीजैगीषव्यान्मनोहरं ॥ कृष्णमंत्रंचसंप्राप्यकृत्वासिद्धंतुपुष्क
रे ॥ १४ ॥ कवचंचगलेबध्वासर्वमंगलमंगलं ॥ ब्रह्मणश्चवरंप्राप्ययत्तेमनसिवांछितं ॥ १५ ॥ आज्ञयाब्रह्मणः
सोपिबदरींचसमाययौ ॥ आगच्छंतंशंखचूडंददर्शतुलसीमुने ॥ १६ ॥ नवयौवनसंपन्नंकामदेवसमप्रभं ॥
श्वेतचंपकवर्णाभंरत्नभूषणभूषितं ॥ १७ ॥ शरत्पार्वणचंद्रास्यंशरत्पंकजलोचनं ॥ रत्नसारविनिर्माणविमान
स्थंमनोहरं ॥ १८ ॥ रत्नकुंडलयुग्मेनगंडस्थलविराजितं ॥ पारिजातप्रसूनानांमालावंतंचसुस्थितं ॥ १९ ॥
कस्तूरीकुंकुमायुक्तंसुगंधिचंदनान्वितं ॥ साद्दष्ट्वासन्निधावेतंमुखमाच्छाद्यवाससा ॥ २० ॥ सस्मितातंनिरीक्षं
तीसकटाक्षंपुनःपुनः ॥ बभूवातिनम्रमुखीनवसंगमलज्जिता ॥ २१ ॥ शरदिंदुविनिंद्यैकस्वमुखेंदुविराजि
ता ॥ अमूल्यरत्ननिर्माणयावकावलिसंयुता ॥ २२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

वांछितंतद्भवत्वितिवरंप्राप्यबदरींचसमाययावित्यन्वयः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ यावकंपादभूषणं
तस्यावलिःपंक्तिः ॥ २२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

मणींद्रसारनिर्माणक्वणन्मंजीररंजिता ॥ दधतीकबरीभारंमालतीमाल्यसंयुतं ॥ २३ ॥ अमूल्यरत्ननिर्माण
॥५७॥ मकराकृतिकुंडला ॥ चित्रकुंडलयुग्मेनगंडस्थलविराजिता ॥ २४ ॥ रत्नेंद्रसारहारेणस्तनमध्यस्थलोज्व
ला ॥ रत्नकंकणकेयूरशंखभूषणभूषिता ॥२५॥ रत्नांगुलीयकैर्दिव्यैरंगुल्यावलिराजिता ॥ दृष्ट्वातांललितांर
म्यांसुशीलांसुंदरींसतीं ॥ २६ ॥ उवासतत्समीपेतुमधुरंतामुवाचसः ॥ शंखचूडउवाच ॥ कात्वंकस्यचक
न्याचधन्यामान्याचयोषितां ॥ २७ ॥ कात्वंमानिनिकल्याणिसर्वकल्याणदायिनि ॥ मौनीभूतेकिंकरेमांसं
भाषांकुरुसुंदरि ॥ २८ ॥ इत्येवंवचनंश्रुत्वासकामावामलोचना ॥ सस्मितानम्रवदनासकामंतमुवाचसा ॥
॥ २९ ॥ तुलस्युवाच ॥ धर्मध्वजसुताहंचतपस्यायांतपोवने ॥ तपस्विन्यहंतिष्ठामिकस्त्वंगच्छयथासुखं ॥
॥ ३० ॥ कामिनींकुलजातांचरहस्येकाकिनींसतीं ॥ नपृच्छतिकुलेजातइत्येवंमेश्रुतौश्रुतं ॥ ३१ ॥ लंपटोऽ
सत्कुलेजातोधर्मशास्त्रार्थवर्जितः ॥ येनाश्रुतःश्रुतेरर्थःसकामीच्छतिकामिनीं ॥ ३२ ॥ आपातमधुरांमत्तामं
तकांपुरुषस्यतां ॥ विषकुंभाकाररूपाममृतास्यांचसंततं ॥ ३३ ॥ हृदयेक्षुरधाराभांशश्वन्मधुरभाषिणीं ॥
स्वकार्यपरिनिष्पत्त्यैतत्परांसततंचतां ॥ ३४ ॥ कार्यार्थेस्वामिवशगामन्यथैवावशांसदा ॥ स्वांतर्मलिनरू
पांचप्रसन्नवदनेक्षणां ॥ ३५ ॥ श्रुतौपुराणेयासांचचरित्रमतिदूषितं ॥ तासुकोविश्वसेत्प्राज्ञःप्रज्ञावांश्चदुरा
शयः ॥३६॥ तासांकोवारिपुर्मित्रंप्रार्थयंतीनवंनवं ॥ दृष्ट्वासुवेषंपुरुषमिच्छंतीहृदयेसदा ॥३७॥ बाह्येस्वार्थे
सतीत्वंचज्ञापयंतीप्रयत्नतः ॥ शश्वत्कामाचरामाचकामाधारामनोहरा ॥ ३८ ॥ ॥७॥

कीदृशःपुरुषस्तर्हिकामिनींपृच्छति तत्राह लंपटइति ॥ ३२ ॥ कीदृशींकामिनींतत्राह आपातरमणीयामित्यादिप्रसन्नवदनेक्षणामित्यंतं ॥५७॥
॥ ३३॥३४ ॥३५॥ दुराशयोनयइत्यर्थः ॥३६॥ कोवारिपुःकोवामित्रंनकोपिरिपुर्मित्रंवेत्यर्थः स्वार्थपराएवकेवलं ॥ ३७॥ ३८॥

खेदयंतीपुरुषमित्यर्थः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ तपोमार्गार्गलातपोमार्गप्रतिबंधकां ॥ ४५ ॥

बाह्येछलात्खेदयंतीस्वांतमैथुनमानसा ॥ कांतंहसंतीरहसिबाह्येतीवसुलज्जिता ॥३९॥ मानिनीमैथुनाभावेकोपनाकलहांकुरा ॥ सुप्रीताभूरिसंभोगात्स्वल्पमैथुनदुःखिता ॥ ४० ॥ सुमिष्टान्नाच्छीततोयादाकांक्षंतीचमानसे ॥ सुंदरंरसिकंकांतंयुवानंगुणिनंसदा ॥४१॥ सुतात्परमभिस्नेहंकुर्वतीरसिकोपरि ॥ प्राणाधिकंप्रियतमंसंभोगकुशलंप्रियं ॥४२॥ पश्यंतीरिपुतुल्यंचवृद्धंवामैथुनाक्षमं ॥ कलहंकुर्वतीशश्वत्तेनसार्द्धंसुकोपना ॥४३॥ वाचयाभक्षयंतीतंसर्पआखुमिवोल्बणं ॥ दुःसाहसस्वरूपाचसर्वदोषाश्रयासदा ॥४४॥ ब्रह्मविष्णुशिवादीनांदुःसाध्यामोहरूपिणी ॥ तपोमार्गार्गलाशश्वन्मोक्षद्वारकपाटिका ॥४५॥ हरिभक्तिव्यवहितासर्वमायाकरंडिका ॥ संसारकारागारेचशश्वन्निगडरूपिणी ॥४६॥ इंद्रजालस्वरूपाचमिथ्याचस्वप्नरूपिणी ॥ बिभ्रतीबाह्यसौंदर्यमधोंगमतिकुत्सितं ॥४७॥ नानाविण्मूत्रपूयानामाधारंमलसंयुतं ॥ दुर्गंधिदोषसंयुक्तंरक्तारक्तमसंस्कृतं ॥४८॥ मायारूपामायिनांचविधिनानिर्मितापुरा ॥ विषरूपामुमुक्षूणामद्रक्ष्याप्यनवांछिता ॥४९॥ इत्युक्त्वातुलसींतंचविररामचनारद ॥ सस्मितःशंखचूडश्चप्रवक्तुमुपचक्रमे ॥ ५० ॥ शंखचूडउवाच ॥ त्वयायत्कथितंदेविनचसर्वमलीककं ॥ किंचित्सत्यमलीकंचकिंचिन्मत्तोनिशामय ॥५१॥ निर्मितंद्विविधंधात्रास्त्रीरूपंसर्वमोहनं ॥ कृत्वारूपंवास्तवंचप्रशस्यंचाप्रशंसितं ॥ ५२ ॥ लक्ष्मीसरस्वतीदुर्गासावित्रीराधिकादिका ॥ सृष्टिसूत्रस्वरूपाचआद्यासृष्टिर्विनिर्मिता ॥ ५३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

भक्तिव्यवहिताभक्तिरहिता अधोंगंयोनिरूपं ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ रक्तेनारक्तं ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ लक्ष्मीसरस्वतीति लक्ष्म्यादीनांपूर्णावताराणांगंगादीनामंशावताराणांतथाकलाकलांशानांचस्वरूपंप्रशस्यमन्यदप्रशस्यमित्यर्थः सृष्टिसूत्रस्वरूपाचसृष्टिमूलभूतेत्यर्थः ॥ ५३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ कलांशस्वरूपंचोत्तममित्यर्थः स्वर्वैश्यादिकमेवचेत्यस्यतदप्रशस्यमि

त्युत्तरेणान्वयः ॥ ६१ ॥ साध्वीरूपमुत्तममित्याह सत्वप्रधानमिति ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ यतएतामध्यमाएतादृशदोषविशिष्टाअतोर

एतासामंशरूपंचस्त्रीरूपंवास्तवंस्मृतं ॥ तत्प्रशस्यंयशोरूपंसर्वमंगलकारकं ॥ ५४ ॥ शतरूपादेवहूतीस्व

॥५८॥ धास्वाहाचदक्षिणा ॥ छायावतीरोहिणीचवरुणानीशचीतथा ॥ ५५ ॥ कुबेरस्यचपत्नीयाप्यदितिश्चदितिस्त

था ॥ लोपामुद्रानुसूयाचकोटभीतुलसीतथा ॥ ५६ ॥ अहल्यारुंधतीमेनातारामंदोदरीतथा ॥ दमयंतीवेदव

तीगंगाचमनसातथा ॥ ५७ ॥ पुष्टिस्तुष्टिःस्मृतिर्मेधाकालिकाचवसुंधरा ॥ षष्ठीमंगलचंडीचमूर्तिश्चधर्मकामि

नी ॥ ५८ ॥ स्वस्तिश्रद्धाचशांतिश्चकांतिःक्षांतिस्तथापरा ॥ निद्रातंद्राक्षुत्पिपासासंध्यारात्रिदिनानिच ॥ ५९ ॥

संपत्तिर्धृतिकीर्तीचक्रियाशोभाप्रभाशिवा ॥ यत्स्त्रीरूपंचसंभूतमुत्तमंतुयुगेयुगे ॥ ६० ॥ कलांकलांशरूपंच

स्वर्वैश्यादिकमेवच ॥ तदप्रशस्यंविश्वेषुपुंश्चलीरूपमेवच ॥ ६१ ॥ सत्वप्रधानंयद्रूपंतद्युक्तंचप्रभावतः ॥

तदुत्तमंचविश्वेषुसाध्वीरूपंप्रशंसितं ॥ ६२ ॥ तद्वास्तवंचविज्ञेयंप्रवदंतिमनीषिणः ॥ रजोरूपंतमोरूपंक

लासुविविधंस्मृतं ॥ ६३ ॥ मध्यमारजसश्चांशास्तास्तुभोगेषुलोलुपाः ॥ सुखसंभोगवश्याश्चस्वकार्येनिरताः

सदा ॥ ६४ ॥ कपटामोहकारिण्योधर्मार्थविमुखाःसदा ॥ रजोरूपस्यसाध्वीत्वमतोनैवोपजायते ॥ ६५ ॥

इदंमध्यमरूपंचप्रवदंतिमनीषिणः ॥ तमोरूपंदुर्निवार्यमधमंतद्विदुर्बुधाः ॥ ६६ ॥ नपृच्छतिकुलेजातःपंडि

तश्चपरस्त्रियं ॥ निर्जनेनिर्जलेवापिरहस्यापिपरस्त्रियं ॥ ६७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

जोरूपस्यस्त्रीवस्तुनःसाध्वीत्वंनैवोपजायतइत्यर्थः ॥ ६५ ॥ तमोरूपंतुदुर्निवार्यत्वादधममेवेत्यर्थः ॥ ६६ ॥ तथाचतवलक्ष्म्यंशत्वात्तवरूपं

त्वदुक्तरीत्यानिंद्यंनकिंत्वतिप्रशस्तमेवभवतीतिममत्वयीच्छाजातायुक्तेतिभावः यदुक्तंत्वयाकुलीनःपरस्त्रियंनपश्यतीतितत्तथैवतथाप्यहंब्र ॥५८॥

ह्मणआज्ञयात्वत्समीपमागतोस्मीत्यभिप्रायेणाह नपृच्छतीति ॥ ६७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥६८॥ दनुवंशेजातः पुरापूर्वहरेःसखासुदामाहं अधुनातुशापाद्दानवेंद्रोजातइत्यर्थः ॥६९॥७०॥ पूर्वकथांस्मारयति जातिस्मरोहमिति ॥ ७१ ॥ संभोक्तुंनालंसमर्थोराधाभयादित्यन्वयः ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ एवंविधोवक्ष्यमाणस्त्रीजितादन्यइत्यर्थः विश्वेषुलोकेषु ॥ ७४॥

आगच्छामित्वत्समीपमाज्ञयाब्रह्मणोधुना ॥ गांधर्वेणविवाहेनत्वांगृहीष्यामिशोभने ॥६८॥ अहमेवशंखचूडोदेवविद्रावकारकः ॥ दनुवंशोविशेषेणसुदामाहंहरेःपुरा ॥ ६९ ॥ अहमष्टसुगोपेषुगोपोपिपार्षदेषुच ॥ अधुनादानवेंद्रोहंराधिकायाश्चशापतः ॥ ७० ॥ जातिस्मरोहंजानामिकृष्णमंत्रप्रभावतः ॥ जातिस्मरात्वंतुलसीसंभुक्ताहरिणापुरा ॥ ७१ ॥ त्वमेवराधिकाकोपाज्जातासिभारतेभुवि ॥ त्वांसंभोक्तुमुत्सुकोहंनालंराधाभयात्ततः ॥७२॥ इत्येवमुक्त्वासपुमान्विरराममहामुने ॥ सास्मितंतुलसीतुष्टाप्रवक्तुमुपचक्रमे ॥ ७३ ॥ तुलस्युवाच ॥ एवंविधोबुधोनित्यंविश्वेषुचप्रशंसितः ॥ कांतमेवविधंकांताशश्वदिच्छातिकामतः ॥ ७४ ॥ त्वयाहमधुनासत्यंविचारेणपराजिता ॥ सनिंदितश्चाप्यशुचिर्यःपुमांश्चस्त्रियाजितः ॥ ७५ ॥ निंदंतिपितरोदेवाबांधवाःस्त्रीजितांतरं ॥ स्त्रीजितंमनसामातापिताभ्राताचनिंदति ॥ ७६ ॥ शुद्धोविप्रोदशाहेनजातकेमृतकेयथा ॥ भूमिपोद्वादशाहेनवैश्यःपंचदशाहतः ॥ ७७ ॥ शूद्रोमासेनवेदेषुमातृवद्धीनसंकरः ॥ अशुचिःस्त्रीजितःशुध्येच्चितादहनकालतः ॥ ७८ ॥ नगृण्हंतीच्छयातस्यापितरःपिंडतर्पणं ॥ नगृण्हंतीवदेवाश्चतस्यपुष्पजलादिकं ॥ ७९ ॥ किंवाज्ञानेनतपसाजपहोमप्रपूजनैः ॥ किंविद्ययाचयशसास्त्रीभिर्यस्यमनोहृतं ॥ ८० ॥

त्वयाहंविचारेणपूर्वोक्तवादेनजितास्मिनमयात्वंजितइतित्वंस्त्रीजितोनासीत्यर्थः ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ एषुवर्णसंकरश्चेत्समातृवत्तुल्यजातीयामातातज्जात्युक्तसूतकपरिपालनेनशुध्येदित्यर्थः स्त्रीजितस्यतुदेहांतप्रायश्चित्तेनैवशुद्धिरित्याह अशुचिरिति एतादृशोतिनीचोयमितिभावः ॥ ७८ ॥ तदेवाह नगृण्हंतीति ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

मयातुतवविद्यापरीक्षाकृतेत्याह विद्याप्रभावेति ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ एतस्मिन्नंतरेतत्र

विद्याप्रभावज्ञानार्थंमयात्वंचपरीक्षितः ॥ कृत्वापरीक्षांकांतस्यवृणोतिकामिनीवरं ॥ ८१ ॥ वरायगुणहीना
॥ ५९ ॥ यवृद्धायाज्ञानिनेतथा ॥ दरिद्रायचमूर्खायरोगिणेकुत्सितायच ॥ ८२ ॥ अत्यंतकोपयुक्तायवात्यंतदुर्मुखायच १८
॥ पंगवेचांगहीनायचांधायबधिरायच ॥ ८३ ॥ जडायचैवमूकायक्लीबतुल्यायपापिने ॥ ब्रह्महत्यांलभेत्सो
पिस्वकन्यांप्रददातियः ॥ ८४ ॥ शांतायगुणिनेचैवयूनेचविदुषेपिच ॥ साधवेचसुतांदत्वादशयज्ञफलंलभे
त् ॥ ८५ ॥ यःकन्यापालनंकृत्वाकरोतियदिविक्रयं ॥ विक्रेताधनलोभेनकुंभीपाकंसगच्छति ॥ ८६ ॥ कन्या
मूत्रंपुरीषंचतत्रभक्षतिपातकी ॥ कृमिभिर्दंशितःकाकैर्यावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ ८७ ॥ तदंतेव्याधिसंयुक्तंसलभेज्ज
न्मनिश्चितं ॥ विक्रीणातिमांसभारंवहत्येवदिवानिशं ॥ ८८ ॥ इत्येवमुक्त्वातुलसीविरराम तपोनिधे ॥ ब्रह्मोवा
च ॥ किंकरोषिशंखचूडसंवादमनयासह ॥ ८९ ॥ गांधर्वेणविवाहेनत्वंचास्याग्रहणंकुरु ॥ त्वंहिपुरुषेषुरत्नं
स्त्रीषुरत्नंत्वियंसती ॥ ९० ॥ विदग्धायाविदग्धेनसंगमोगुणवान्भवेत् ॥ निर्विरोधसुखंराजन्कोवात्यजतिदु
र्लभं ॥ ९१ ॥ योऽविरोधसुखत्यागीसपशुर्नात्रसंशयः ॥ किंपरीक्षसित्वंकांतमीदृशंगुणिनंसति ॥ ९२ ॥ देवा
नामसुराणांचदानवानांविमर्दकं ॥ यथालक्ष्मीश्चलक्ष्मीशेयथाकृष्णेचराधिका ॥ ९३ ॥ यथामयिचसावित्री
भवानीचभवेयथा ॥ यथाधरावराहेचदक्षिणाचयथाध्वरे ॥ ९४ ॥ यथात्रेरनुसूयाचदमयंतीयथानले ॥ रोहि
णीचयथाचंद्रेयथाकामेरतिःसती ॥ ९५ ॥ यथादितिःकश्यपेचवसिष्ठेरुंधतीसती ॥ यथाहल्यागौतमेचदेवहू
तिश्चकर्दमे ॥ ९६ ॥ यथाबृहस्पतौताराशतरूपामनौयथा ॥ यथाचदक्षिणायज्ञेयथास्वाहाहुताशने ॥ ९७ ॥ ॥५९॥

ब्रह्मामत्योवाचेत्यर्थांद्बोध्यं किमुवाचतदाह ब्रह्मोवाच किंकरोषीति ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥

॥ ९८ ॥९९ ॥ १००॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेष्टादशोध्यायः ॥१८॥ चतुर्नवतिपद्यैस्तुतुलसीशंखचूडयोः ॥ विवाहानंतरंदेवावैकुंठंजग्मुरुत्तमं ॥१॥ इत्यंब्रह्मणातौबोधितावित्युक्तंततःपरंकिंजातमितिपृच्छति नारदउवाच विचित्रमिदमिति ॥१॥२॥३॥

यथाशचीमहेंद्रेचयथापुष्टिर्गणेश्वरे ॥ देवसेनायथास्कंदेधर्मेमूर्तिर्यथासती ॥ ९८ ॥ सौभाग्यासुप्रियात्वंचशंखचूडेतथाभव ॥ अनेनसार्धंसुचिरंसुंदरेणचसुंदरि ॥९९॥ स्थानेस्थानेविहारंचयथेच्छंकुरुसंततं ॥ पश्चात्प्राप्स्यसिगोलोकेश्रीकृष्णंपुनरेवसा ॥ १०० ॥ चतुर्भुजंचवैकुंठेशंखचूडेमृतेसाति॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेष्टादशोध्यायः ॥ १८॥ नारदउवाच ॥ विचित्रमिदमाख्यानंभवतासमुदाहृतं ॥ श्रुतेनयेनमेतृप्तिर्नकदापिहिजायते ॥१ ॥ ततःपरंतुयज्जातंतत्त्वंवदमहामते ॥ नारायणउवाच ॥ इत्येवमाशिषंदत्वास्वालयंचययौविधिः ॥ २ ॥ गांधर्वेणविवाहेनजगृहेतांचदानवः ॥ स्वर्गेदुंदुभिवाद्यंचपुष्पवृष्टिर्बभूवह ॥ ३ ॥ सरेमेरामयासार्द्धंवासगेहेमनोरमे ॥ मूर्छांसाप्रापतुलसीनवसंगमसंगता ॥ ४ ॥ निमग्नानिर्जलेसाध्वीसंभोगसुखसागरे ॥ चतुःषष्टिकलामानंचतुःषष्ठिविधंसुखं ॥ ५॥ कामशास्त्रेयन्निरुक्तंरसिकानांयथेप्सितं ॥ अंगप्रत्यंगसंश्लेषपूर्वकंस्त्रीमनोहरं ॥६ ॥ तत्सर्वंरसशृंगारंचकाररसिकेश्वरः ॥ अतीवरम्यदेशेचसर्वजंतुविवर्जिते ॥ ७ ॥ पुष्पचंदनतल्पेचपुष्पचंदनवायुना ॥ पुष्पोद्यानेनदीतीरेपुष्पचंदनचर्चिते ॥ ८ ॥ गृहीत्वारसिकोरासेपुष्पचंदनचर्चितां ॥ भूषितोभूषणेनैवरत्नभूषणभूषितां ॥ ९ ॥ सुरतेविरतिर्नास्तितयोःसुरतिविज्ञयोः ॥ जहाररमानसंभर्तुर्लोलयालीलयासती ॥ १० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ४ ॥ चतुःषष्टिशृंगारकलाभिर्मीयतेपरिछिद्यतेतत्ताद्दशंचतुःषष्टिविधंसुखंताःकलाश्चरसालोकेस्पष्टीकृताः ॥ ५ ॥ ६ ॥
॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥६०॥

चेतनांरसिकायाश्चजहाररसभाववित् ॥ वक्षसश्चंदनंराज्ञास्तिलकंविजहारसा ॥ ११ ॥ सचजहारतस्याश्च सिंदूरंबिंदुपत्रकं ॥ सतद्वक्षस्युरोजेचनखरेखांददौमुदा ॥ १२ ॥ साददौतद्वामपार्श्वेकरभूषणलक्षणं ॥ राजातदोष्ठपुटकेददौरदनदंशनं ॥ १३ ॥ तद्गंडयुगलेसाचप्रददौतच्चतुर्गुणं ॥ आलिंगनंचुंबनंचजंघादि मर्दनंतथा ॥ १४॥ एवंपरस्परंक्रीडांचक्रतुस्तौविजानतौ ॥ सुरतेविरतेतौचसमुत्थायपरस्परं ॥१५॥ सुवे षंचक्रतुस्तत्रयद्यन्मनसिवांछितं ॥ चंदनैःकुंकुमारक्तैःसातस्यतिलकंददौ ॥१६॥ सर्वांगेसुंदरेरम्येचकारचा नुलेपनं॥सुवासंचैवतांबूलंवन्हिशुद्धेचवाससी॥१७॥पारिजातस्यकुसुमंजरारोगहरंपरं॥अमूल्यरत्ननिर्मा णमंगुलीयकमुत्तमं ॥१८॥ सुंदरंचमणिवरंत्रिषुलोकेषुदुर्लभं ॥ दासीतवाहमित्येवंसमुच्चार्यपुनःपुनः॥१९॥ ननामपरयाभक्त्यास्वामिनंगुणशालिनं ॥ सस्मितातन्मुखांभोजंलोचनाभ्यांपुनःपुनः ॥ २० ॥ निमेषर हिताभ्यांचकटाक्षंचसुसुंदरं ॥ सचतांचसमाकृष्यचकारवक्षासिप्रियां ॥२१॥ सस्मितंवाससाछन्नंददर्शमुख पंकजं ॥ चुचुंबकठिनेगंडेबिंबोष्ठौपुनरेवच॥ २२ ॥ ददौतस्यैवस्त्रयुग्मंवरुणादाहृतंचयत् ॥ तदाहृतांरत्नमा लांत्रिषुलोकेषुदुर्लभां ॥ २३ ॥ ददौमंजीरयुग्मंचस्वाहायाआहृतंचयत्॥केयूरयुग्मंछायायारोहिण्याश्चैव कुंडलं ॥ २४ ॥ अंगुलीयकरत्नानिरत्याश्चकरभूषणं ॥ शंखंचरुचिरंचित्रंयद्दत्तंविश्वकर्मणा ॥ २५ ॥ विचि त्रपद्मकश्रेणींशय्यांचापिसुदुर्लभां ॥ भूषणानिचदत्वाचभूपोहासंचकारह ॥ २६ ॥ ॥ छ ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ स्वाहायावन्हेर्यदाहृतंछायायाःसूर्यपत्न्याः रोहिण्याश्चंद्रपत्न्याः ॥ २४ ॥२५॥ विचित्राणांपद्मकानांपद्मरा गमणीनांश्रेणर्यायस्यांशय्यायां ॥ २६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

पत्रकंचंदनवल्लीरूपं ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ विस्पंदनेवन्नाम्निवनेतथैवसुरसमनाम्निवने

निर्ममेकबरीभारेतस्यामांगल्यभूषणं ॥ सुचित्रंपत्रकंगंडेकपोलेस्याःसमंतथा ॥ २७॥ चंद्रलेखात्रिभिर्युक्तं चंदनेनसुगंधिना ॥ परीतंपरितश्चित्रैःसार्द्रकुंकुमबिंदुभिः ॥ २८॥ ज्वलत्प्रदीपाकारंचसिंदूरतिलकंददौ ॥ तत्पादपद्मयुगलेस्थलपद्मविनिंदिते ॥ २९ ॥ चित्रालक्तकराग्रंचनखरेषुददौमुदा ॥ स्ववक्षसिमुहुर्न्यस्य सरागंचरणांबुजं ॥ ३० ॥ हेदेवितवदासोहमित्युच्चार्यपुनःपुनः ॥ रत्नभूषितहस्तेनतंचकृत्वास्यवक्षसि ॥ ॥ ३१ ॥ तपोवनंपरित्यज्यराजास्थानांतरंययौ ॥ मलयेदेवनिलयेशैलेशैलेतपोवने ॥ ३२ ॥ स्थानेस्थाने तिरम्येचपुष्पोद्यानेचनिर्जने ॥ कंदरेकंदरेसिंधुतीरेचैवातिसुंदरे ॥ ३३ ॥ पुष्पभद्रानदीतीरेनीरवातमनो हरे ॥ पुलिनेपुलिनेदिव्येनद्यांनद्यांनदेनदे ॥ ३४ ॥ मधौमधुकराणांचमधुरध्वानिनादिते ॥ विस्पंदनेसुर सनेनंदनेगंधमादने ॥ ३५ ॥ देवोद्यानेनंदनेचचित्रचंदनकानने ॥ चंपकानांकेतकीनांमाधवीनांचमाधवे ॥ ३६ ॥ कुंदानांमालतीनांचकुमुदांभोजकानने ॥ कल्पवृक्षेकल्पवृक्षेपारिजातवनेवने ॥ ३७ ॥ निर्जनेकां चनेस्थानेधन्येकांचनपर्वते ॥ कांचीवनेकिंजलकेकंचुकेकांचनाकरे ॥ ३८॥ पुष्पचंदनतल्पेषुपुंस्कोकिलरु तश्रुते ॥ पुष्पचंदनसंयुक्तःपुष्पचंदनवायुना ॥ ३९ ॥ कामुक्याकामुकःकामात्सरेमेरमयासह ॥ नहितृप्तो दानवेंद्रस्तृप्तिंनैवजगामसा ॥ ४०॥ हविषाकृष्णवर्त्मेववववृधेमदनस्तयोः ॥ तयासहसमागत्यस्वाश्रमंदान वस्ततः ॥ ४१ ॥ रम्यंक्रीडालयंगत्वाविजहारपुनःपुनः ॥ एवंसबुभुजेराज्यंशंखचूडःप्रतापवान् ॥ ४२ ॥ एकमन्वंतरंपूर्णंराजराजेश्वरोमहान् ॥ देवानामसुराणांचदानवानांचसंततं ॥ ४३ ॥ ॥ ७१ ॥

॥ ३५ ॥ माधवेवसंतेमाधवीनांवासंतीमाधवीलतेत्यमराद्वासंतीलतानांवनेइत्युत्तरेणान्वयः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ पुंस्कोकिलरुतंश्रुतंप्रसिद्धंयस्मिंतस्मिन्वने ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

गंधर्वाणांकिन्नराणांराक्षसानांचशांतिदः ॥ हृताधिकारादेवाश्चचरंतिभिक्षुकायथा ॥४४ ॥ तेसर्वेतिविषण्णा
॥६१॥ श्चप्रजग्मुर्ब्रह्मणःसभां ॥ वृत्तांतंकथयामासूरुरुदुश्चभृशंमुहुः ॥ ४५ ॥ तदाब्रह्मासुरैःसार्द्धंजगामशंकराल
यं ॥ सर्वेशंकथयामासविधाताचंद्रशेखरं ॥ ४६ ॥ ब्रह्माशिवश्चतैःसार्द्धंवैकुंठंचजगामह ॥ दुर्लभंपरमंधामज
रामृत्युहरंपरं ॥४७॥ संप्रापचवरंद्वारमाश्रमाणांहरेरहो ॥ ददर्शद्वारपालांश्चरत्नसिंहासनस्थितान् ॥४८ ॥
शोभितान्पतिवस्त्रैश्चरत्नभूषणभूषितान् ॥ वनमालान्वितान्सर्वान्श्यामसुंदरविग्रहान् ॥ ४९ ॥ शंखचक्र
गदापद्मधरांश्चैवचतुर्भुजान् ॥ सस्मितान्स्मेरवक्त्रास्यान्पद्मनेत्रान्मनोहरान् ॥ ५० ॥ ब्रह्मातान्कथयामा
सवृत्तांतंगमनार्थकं ॥तेनुज्ञांचददुस्तस्मैप्रविवेशतदाज्ञया ॥५१ ॥ एवंषोडशद्वाराणिनिरीक्ष्यकमलोद्भवः ॥
देवैःसार्द्धंतानतीत्यप्रविवेशहरेःसभां ॥ ५२ ॥ देवार्षिभिःपरिवृतांपार्षदैश्चचतुर्भुजैः ॥ नारायणस्वरूपैश्चस
र्वैःकौस्तुभभूषितैः ॥ ५३॥ नवेंदुमंडलाकारांचतुरस्त्रांमनोहरां ॥ मणींद्रहारनिर्माणांहीरासारसुशोभितां ॥
॥५४॥ अमूल्यरत्नखचितांरचितांस्वेच्छयाहरेः॥माणिक्यमालाजालाभांमुक्तापंक्तिविभूषितां॥५५॥ मंडि
तांमंडलाकारैरत्नदर्पणकोटिभिः ॥ विचित्रैश्चित्ररेखाभिर्नानाचित्रविचित्रितां ॥ ५६ ॥ पद्मरागेंद्ररचितांरु
चिरांमणिपंकजैः ॥ सोपानशतकैर्युक्तांस्यमंतकविनिर्मितैः ॥५७॥ पट्टसूत्रग्रंथियुक्तैश्चारुचंदनपल्लवैः॥ इंद्र
नीलस्तंभवर्यैर्वेष्टितांसुमनोहरां ॥ ५८ ॥ सद्रत्नपूर्णकुंभानांसमूहैश्चसमन्वितां ॥ पारिजातप्रसूनानांमाला
जालैर्विराजितां ॥५९॥ कस्तूरीकुंकुमारक्तैःसुगंधिचंदनद्रुमैः॥ सुसंस्कृतांतुसर्वत्रवासितांगंधवायुना ॥६०॥ ॥६१॥

विद्याधरीसमूहानांनृत्यजालैर्विराजितां ॥ सहस्त्रयोजनायामांपरिपूर्णांचकिंकरैः ॥६१॥ ददर्शश्रीहरिंब्रह्मा
शंकरश्चसुरैःसह ॥ वसंतंतन्मध्यदेशेयथेंदुंतारकावृतं ॥ ६२ ॥ अमूल्यरत्ननिर्माणचित्रसिंहासनेस्थितं ॥
किरीटिनंकुंडलिनंवनमालाविभूषितं ॥ ६३॥ चंदनोक्षितसर्वांगंबिभ्रंतंकेलिपंकजं॥ पुरतोनृत्यगीतंचपश्यं
तंसस्मितंमुदा ॥ ६४ ॥ शांतंसरस्वतीकांतंलक्ष्मीधृतपदांबुजं ॥ लक्ष्म्याप्रदत्ततांबूलंभुक्तवंतंसुवासितं
॥६५॥ गंगयापरयाभक्त्यासेवितंश्वेतचामरैः ॥ सर्वैश्वस्तूयमानंचभक्तिनम्रात्मकंधरैः ॥६६॥ एवंविशिष्टं
तंदृष्ट्वापरिपूर्णतमंप्रभुं ॥ ब्रह्मादयःसुराःसर्वेप्रणम्यतुष्टुवुस्तदा ॥ ६७ ॥ पुलकांचितसर्वांगाःसाश्रुनेत्राश्च
गद्गदाः ॥ भक्ताश्चपरयाभक्त्याभीतानम्रात्मकंधराः ॥६८॥ कृतांजलिपुटोभूत्वाविधाताजगतामपि॥ वृत्तां
तंकथयामासविनयेनहरेःपुरः ॥६९॥ हरिस्तद्वचनंश्रुत्वासर्वज्ञःसर्वभाववित् ॥ प्रहस्योवाचब्रह्माणंरहस्यंच
मनोहरं ॥७०॥ भगवानुवाच ॥ शंखचूडस्यवृत्तांतंसर्वंजानामिपद्मज॥ मद्भक्तस्यचगोपस्यमहातेजस्विनः
पुरा ॥७१॥ शृणुतत्सर्ववृत्तांतमितिहासंपुरातनं ॥ गोलोकस्यैवचरितंपापघ्नंपुण्यकारकं ॥७२ ॥ सुदामाना
मगोपश्चपार्षदप्रवरोमम ॥ सप्रापदानवींयोनिंराधाशापात्सुदारुणात् ॥७३॥ तत्रैकदाहमगमंस्वालयाद्रा
समंडलं ॥ विरजामपिनीत्वाचममप्राणाधिकापरा ॥ ७४ ॥ सामांविरजयासार्द्धंविज्ञायकिंकरीमुखात् ॥ प
श्चात्क्रुद्धासाजगामनददर्शचतत्रमां ॥ ७५ ॥ विरजांचनदीरूपांमांज्ञात्वाचतिरोहितं॥ पुनर्जगामसादृष्ट्वा
स्वालयंसाखिभिःसह ॥ ७६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥६२॥ मांदृष्ट्वामंदिरेदेवीसुदाम्नासहितंपुरा ॥ भृशंसाभर्त्सयामासमौनीभूतंचसुस्थिरं ॥ ७७ ॥ तच्छ्रुत्वासहमान
श्चसुदामातांचुकोपह ॥ सचतांभर्त्सयामासकोपेनममसन्निधौ ॥ ७८ ॥ तच्छ्रुत्वाकोपयुक्तासारक्तपंकजलो
चना ॥ बहिःकर्तुंचकाराज्ञांसंत्रस्तंममसंसदि ॥ ७९ ॥ सखीलक्षंसमुत्तस्थौदुर्वारंतेजसोल्वणं ॥ बहिश्चका
रतंतूर्णंजल्पंतंचपुनःपुनः ॥ ८० ॥ साचतत्ताडनंतासांश्रुत्वारुष्टाशशापह ॥ याहिरेदानवींयोनिमित्येवदा
रुणंवचः ॥ ८१ ॥ तंगच्छंतंशपंतंचरुदंतंमांप्रणम्यच ॥ वारयामासतुष्टासारुदंतीकृपयापुनः ॥८२ ॥ हेवत्स
तिष्ठमागच्छक्वयासीतिपुनःपुनः ॥ समुच्चार्यचतत्पश्चाज्जगामसाचविक्लवं ॥ ८३॥ गोप्यश्चरुरुदुःसर्वागोपा
श्चापिसुदुःखिताः ॥ तेसर्वेराधिकाचापितत्पश्चाद्बोधितामया ॥ ८४ ॥ आयास्यतिक्षणार्धेनकृत्वाशापस्यपा
लनं ॥ सुदामंस्त्वमिहागच्छेत्युक्त्वासाचनिवारिता ॥ ८५ ॥ गोलोकस्यक्षणार्धेनचैकंमन्वंतरंभवेत् ॥ पृथि
व्याजगतांधातरित्येववचनंध्रुवं ॥ ८६ ॥ इत्येवंशंखचूडश्चपुनस्तत्रैवयास्यति ॥ महाबलिष्ठोयोगेशःसर्वमा
याविशारदः ॥ ८७ ॥ ममशूलंगृहीत्वाचशीघ्रंगच्छतभारतं ॥ शिवःकरोतुसंहारंममशूलेनरक्षसः ॥ ८८ ॥
ममैवकवचंकंठेसर्वमंगलकारकं ॥ बिभर्तिदानवःशश्वत्संसारेविजयीततः ॥ ८९ ॥ तस्मिन्ब्रह्मन्स्थितेनैवन
कोपिहिंसितुंक्षमः ॥ तद्याचनांकरिष्यामिविप्ररूपोहमेवच ॥ ९० ॥ सतीत्वहानिस्तत्पत्न्यायत्रकालेभवि
ष्यति ॥ तत्रैवकालेतन्मृत्युरितिदत्तोवरस्त्वया ॥ ९१ ॥ तत्पत्न्याश्चोदरेवीर्यमर्पयिष्याम्निनिश्चितं ॥ तत्क्षणे
चैवतन्मृत्युर्भविष्यतिनसंशयः ॥ ९२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥६२॥

॥ ९३ ॥ ९४ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेएकोनविंशोध्यायः ॥ १९ ॥ चतुरशीतिपद्यैस्तुशंखचूडासुरस्यच ॥ देवानां

पश्चात्सादेहमुत्सृज्यभविष्यतिममप्रिया ॥ इत्युक्त्वाजगतांनाथोददौशूलंहरायच ॥ ९३ ॥ शूलंदत्वाययौशीघ्रंहरिरभ्यंतरेमुदा ॥ भारतंचययुर्देवाब्रह्मरुद्रपुरोगमाः ॥९४॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेएकोनविंशोध्यायः ॥ १९ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ ब्रह्माशिवंसन्नियोज्यसंहारेदानवस्यच ॥ जगामस्वालयंतूर्णंयथास्थानंसुरोत्तमाः ॥ १ ॥ चंद्रभागानदीतीरेवटमूलेमनोहरे ॥ तत्रतस्थौमहादेवोदेवविस्तारहेतवे ॥ २ ॥ दूतंकृत्वाचित्ररथंगंधर्वेश्वरमीप्सितं ॥ शीघ्रंप्रस्थापयामासशंखचूडांतिकंमुदा ॥ ३ ॥ सर्वेश्वराज्ञयाशीघ्रंययौतन्नगरंपरं ॥ महेंद्रनगरोत्कृष्टंकुबेरभवनाधिकं ॥४॥ पंचयोजनविस्तीर्णंदैर्घ्येतद्द्विगुणंभवेत् ॥ स्फटिकाकारमणिभिर्निर्मितंयानवेष्टितं ॥५॥ सप्तभिःपरिखाभिश्चदुर्गमाभिःसमन्वितं ॥ ज्वलदग्निनिभैःशश्वत्कल्पितंरत्नकोटिभिः ॥६ ॥ युक्तंचवीथीशतकैर्मणिवेदिविचित्रितैः ॥ परितोवणिजांसौधैर्नानावस्तुविराजितैः ॥ ७ ॥ सिंदूराकारमणिभिर्निर्मितैश्चविचित्रितैः ॥ भूषितंभूषितैर्दिव्यैराश्रमैःशतकोटिभिः ॥८ ॥ गत्वाददर्शतन्मध्येशंखचूडालयंपरं ॥ अतीववलयाकारंयथापूर्णेंदुमंडलं ॥९ ॥ ज्वलदग्निशिखाक्ताभिःपरिखाभिश्चतसृभिः ॥ तद्दुर्गमंचशत्रूणामन्येषांसुगमंसुखं ॥ १० ॥ अत्युच्चैर्गगनस्पर्शिमणिशृंगविराजितं ॥ राजितंद्वादशद्वारैर्द्वारपालसमन्वितं ॥११ ॥ मणींद्रसारनिर्माणैःशोभितंलक्षमंदिरैः ॥ शोभितंरत्नसोपानैरत्नस्तंभविराजितं ॥ १२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

चैवसंग्रामोयथावदभिवर्ण्यते ॥ १ ॥ भारतेदेवागमनोत्तरंजातंवृत्तमाह ब्रह्माशिवमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ महेंद्रनगरादुत्कृष्टं ॥ ४ ॥ ॥ ५ ॥ ६ ॥ वणिजांमहाजनानांवैश्यानां ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ अत्युच्चैश्चतानिगगनस्पर्शीनिमणिशृंगानितैर्विराजितं ॥ ११ ॥ १२ ॥

॥ १३ ॥ १४ ॥ रणस्यरणसंबंधिनंयुद्धाव्हानार्थमागतंदूतरूपंपुरुषंश्रुत्वानकोपिरक्षतितस्यप्रतिबंधोनक्रियतइत्यर्थः एतादृशःशंख

चूडःशूरइतिभावः ॥१५॥ रणस्यसर्ववृत्तांतंराजानंप्रतिशीघ्रंविज्ञापयतइत्युवाच ॥ १६ ॥ १७ ॥१८ ॥१९ ॥ २० ॥ माल्येन

तदृष्ट्वापुष्पदंतोपिवरंद्वारंददर्शसः ॥ द्वारेनिरुक्तंपुरुषंशूलहस्तंचसस्मितं ॥ १३ ॥ तिष्ठंतंपिंगलाक्षंचताम्रव
र्णंभयंकरं ॥ कथयामासवृत्तांतंजगामतदनुज्ञया ॥ १४ ॥ अतिक्रम्यचतद्वारंजगामाभ्यंतरंपुनः ॥ नकोपि
रक्षतिश्रुत्वादूतरूपंरणस्यच ॥१५॥ गत्वासोभ्यंतरद्वारंद्वारपालमुवाचह ॥ रणस्यसर्ववृत्तांतंविज्ञापयतमा
चिरं ॥ १६ ॥ सचतंकथयित्वाचदूतोगंतुमुवाचह ॥ सगत्वाशंखचूडंतंददर्शसुमनोहरं ॥ १७ ॥ राजमंडल
मध्यस्थंस्वर्णसिंहासनेस्थितं ॥ मणींद्ररचितंदिव्यंरत्नदंडसमन्वितं ॥ १८ ॥ रत्नकृत्रिमपुष्पैश्चप्रशस्तैः
शोभितंसदा ॥ भृत्येनमस्तकेन्यस्तंस्वर्णछत्रंमनोहरं ॥१९॥ सेवितंपार्षदगणैरुचिरैःश्वेतचामरैः ॥ सुवेषंसुं
दरंरम्यंरत्नभूषणभूषितं ॥ २० ॥ माल्येनलेपनंसूक्ष्मंसुवस्त्रंदधतंमुने ॥ दानवेंद्रैःपरिवृतंसुवेषैश्चत्रिकोटि
भिः ॥ २१ ॥ शतकोटिभिरन्यैश्चभ्रमद्भिरस्त्रपाणिभिः ॥ एवंभूतंचतंदृष्ट्वापुष्पदंतःसविस्मयः ॥ २२ ॥ उ
वाचसचवृत्तांतंयदुक्तंशंकरेणच ॥ पुष्पदंतउवाच ॥ राजेंद्रशिवभृत्योहंपुष्पदंताभिधःप्रभो ॥ २३ ॥ यदुक्तंशं
करेणैवतद्ब्रवीमिनिशामय ॥ राज्यंदेहिचदेवानामधिकारंचसांप्रतं ॥ २४ ॥ देवाश्चशरणापन्नादेवेशंश्रीहरिं
परं ॥ हरिर्दत्वास्यशूलंचतेनप्रस्थापितःशिवः ॥ २५ ॥ पुष्पभद्रानदीतीरेवटमूलेत्रिलोचनः ॥ विषयंदेहिते
षांचयुद्धंवाकुरुनिश्चितं ॥ २६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

सहितंलेपनंदधतमित्यन्वयः ॥ २१ ॥ पुष्पदंतइति चित्ररथगंधर्वस्यैवनामांतरंपुष्पदंतइति ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ पुष्प
भद्रेति चंद्रभागायानामांतरं विषयंस्वदेशंतेषांदेवानां ॥ २६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

गत्वावक्ष्यामिकिंशंभुमथतद्वदमामपि ॥ दूतस्यवचनंश्रुत्वाशंखचूडःप्रहस्यच ॥२७॥ प्रभातेहंगमिष्यामि त्वंचगच्छेत्युवाचह ॥ सगत्वोवाचतंतूर्णंवटमूलस्थमीश्वरं ॥२८॥ शंखचूडस्यवचनंतदीयंतन्मुखोदितं ॥ एतस्मिन्नंतरेस्कंदआजगामाशिवांतिकं ॥२९॥ वीरभद्रश्चनंदीचमहाकालःसुभद्रकः ॥ विशालाक्षश्चबाणश्चपिंगलाक्षोविकंपनः ॥३०॥ विरूपोविकृतिश्चैवमणिभद्रश्चबाष्कलः ॥ कपिलाख्योदीर्घदंष्ट्रोविकटस्ताम्रलोचनः ॥ ३१ ॥ कालकंठोबलीभद्रःकालजिव्हःकुटीचरः ॥ बलोन्मत्तोरणश्लाघीदुर्जयोदुर्गमस्तथा ॥ ३२ ॥ अष्टौचभैरवारौद्रारुद्राश्चैकादशस्मृताः ॥ वसवोष्टौवासवश्चआदित्याद्वादशस्मृताः ॥ ३३ ॥ हुताशनश्चचंद्रश्चविश्वकर्माश्विनौचतौ ॥ कुबेरश्चयमश्चैवजयंतोनलकूवरः ॥ ३४ ॥ वायुश्चवरुणश्चैवबुधश्चमंगलस्तथा ॥ धर्मश्चशनिरीशानःकामदेवश्चवीर्यवान् ॥ ३५ ॥ उग्रदंष्ट्राचोग्रचंडाकोटराकैटभीतथा ॥ स्वयंचाष्टभुजादेवीभद्रकाली भयंकरी ॥३६॥ रत्नेंद्रसारनिर्माणाविमानोपरिसंस्थिता ॥ रक्तवस्त्रपरीधानारक्तमाल्यानुलेपना ॥३७॥ नृत्यंतीचहसंतीचगायंतीसुस्वरंमुदा ॥ अभयंददातिभक्तेभ्योभयासाचभयंरिपुं ॥३८॥ बिभ्रतीविकटांजिव्हांसुलोलांयोजनायतां ॥ शंखचक्रगदापद्मखड्गवर्मधनुःशरान् ॥३९॥ खर्परंवर्तुलाकारंगंभीरंयोजनायतं ॥ त्रिशूलंगगनस्पर्शिशक्तिंचयोजनायतां ॥४०॥ मुद्गरंमुसलंवज्रंखेटंफलकमुज्ज्वलं ॥ वैष्णवास्त्रंवारुणास्त्रंवान्हेयंनागपाशकं ॥४१॥ नारायणास्त्रंगांधर्वंब्रह्मास्त्रंगारुडंतथा ॥ पर्जन्यास्त्रंपाशुपतंजृंभणास्त्रंचपार्वतं ॥ ४२ ॥

माहेश्वरास्त्रंवायव्यंदंडंसंमोहनंतथा ॥ अव्यर्थमस्त्रकंदिव्यंदिव्यास्त्रशतकंपरं ॥४३॥ आगत्यतत्रतस्थौचयो
॥६४॥ गिनीनांत्रिकोटिभिः ॥ सार्द्धंचडाकिनीनांचविकटानांत्रिकोटिभिः ॥ ४४ ॥ भूतप्रेतपिशाचाश्चकूष्मांडाब्रह्म
राक्षसाः ॥ वेतालाराक्षसाश्चैवयक्षाश्चैवतुकिन्नराः ॥ ४५ ॥ ताभिश्चैवसहस्कंदःप्रणम्यचंद्रशेखरं ॥ पितुःपा
र्श्वेसहायार्थंसमुवासतदाज्ञया ॥ ४६ ॥ अथदूतेगतेतत्रशंखचूडःप्रतापवान् ॥ उवाचतुलसींवार्तांगत्वाभ्यं
तरमेवच ॥ ४७ ॥ रणवार्तांचसाश्रुत्वाशुष्ककंठोष्ठतालुका ॥ उवाचमधुरंसाध्वीहृदयेनविदूयता ॥ ४८ ॥
तुलस्युवाच ॥ हेप्राणबंधोहेनाथतिष्ठमेवक्षसिक्षणं ॥ हेप्राणाधिष्ठातृदेवरक्षमेजीवितंक्षणं ॥४९॥ भुंक्ष्वजन्म
समासाद्ययन्मेमनसिवांछितं ॥ पश्यामित्वांक्षणंकिंचिल्लोचनाभ्यांचसादरं ॥५०॥ आंदोलयंतेप्राणामेमनो
दग्धंचसंततं ॥ दुःस्वप्नश्चमयादृष्टश्चाद्यैवचरमेनिशि ॥५१॥ तुलसीवचनंश्रुत्वाभुक्त्वापीत्वानृपेश्वरः ॥ उवा
चवचनंप्राज्ञोहितंसत्यंयथोचितं ॥ ५२ ॥ शंखचूडउवाच ॥ कालेनयोजितंसर्वंकर्मभोगनिबंधनं ॥ शुभंहर्षं
सुखंदुःखंभयंशोकश्चमंगलं ॥ ५३ ॥ कालेभवंतिवृक्षाश्चस्कंधवंतश्चकालतः ॥ क्रमेणपुष्पवंतश्चफलवंतश्च
कालतः ॥ ५४ ॥ तेषांफलानिपक्वानिप्रभवंत्येवकालतः ॥ तेसर्वेफलिताःकालेपातंयांतिचकालतः ॥ ५५ ॥
कालेभवंतिविश्वानिकालेनश्यंतिसुंदरि ॥ कालात्स्रष्टाचसृजतिपातापातिचकालतः ॥ ५६ ॥ संहर्त्तासंहरे
त्कालेक्रमेणसंचरांतिते ॥ ब्रह्मविष्णुशिवादीनामीश्वरःप्रकृतिःपरा ॥ ५७ ॥ स्रष्टापाताचसंहर्तासचात्माका
लनर्त्तकः ॥ कालेसएवप्रकृतिंस्वाभिन्नांस्वेच्छयाप्रभुः ॥ ५८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥६४॥

सैवब्रह्मादीनामीश्वरइत्यर्थः ॥५७॥ सप्रकृतिरूपएवेश्वरः पातासंहर्त्तास्रष्टाचभवतिसएवात्माभवतिसएवकालस्यापिनर्त्तकः ॥५८॥

सएवसृष्टिकालेस्वाभिन्नांप्रकृतिंमायाख्यांनिर्मायपृथक्कृत्यचराचरंचकृतवानित्यर्थः ॥ ५९ ॥ सएवजनेनजनंजनिताजनयितेत्यर्थः तथाज
नेनजनंपातिरक्षति तथाजनेनजनंहरति यस्मादेवंमूलप्रकृत्यात्मकईश्वरएवकरोतिसर्वंतस्मात्ताहशस्येच्छांकोनिवारयितुंसमर्थस्तर्हिंकिंकर्त

निर्मायकृतवान्सर्वान्विश्वस्थांश्चचराचरान् ॥ सर्वेशःसर्वरूपश्चसर्वात्मापरमेश्वरः ॥ ५९॥ जनंजनेनजनि
ताजनंपातिजनेनयः ॥ जनंजनेनहरतेतंदेवंभजसांप्रतं ॥ ६०॥ यस्याज्ञयावातिवातःशीघ्रगामीचसांप्रतं॥
यस्याज्ञयाचतपनस्तपत्येवयथाक्षणं ॥ ६१ ॥ यथाक्षणंवर्षतींद्रोमृत्युश्चरतिजंतुषु ॥ यथाक्षणंदहत्यग्निश्चं
द्रोभ्रमतिशीतवान् ॥ ६२ ॥ मृत्योर्मृत्युंकालकालंयमस्यचयमंपरं ॥ विधुंस्रष्टुश्चस्रष्टारंपातुश्चपातृकंभवे
॥६३ ॥ संहर्तारंचसंहर्तुस्तंदेवंशरणंव्रज ॥ कोवाबंधुश्चकेषांवासर्वबंधुंभजप्रिये॥६४॥ अहंकोवाचत्वंकावा
विधिनायोजितःपुरा ॥ त्वयासार्द्धंकर्मणाचपुनस्तेनवियोजितः ॥६५॥ अज्ञानीकातरःशोकेविपत्तौनचपंडि
तः ॥ सुखेदुःखेभ्रमत्येवकालनेमिक्रमेणच ॥६६॥ नारायणंतंसर्वेशंकांतंयास्यसिनिश्चितं ॥ तपःकृतंयदर्थे
चपुराबदरिकाश्रमे ॥ ६७ ॥ मयात्वंतपसालब्धाब्रह्मणस्तुवरेणच ॥ हर्यर्थेयत्तवतपोहरिंप्राप्स्यसिकामि
नि ॥ ६८ ॥ वृंदावनेचगोविंदंगोलोकेत्वंलभिष्यसि ॥ अहंयास्यामितल्लोकंतनुंत्यक्त्वाचदानवीं ॥६९ ॥ त
त्रद्रक्ष्यसिमांत्वंचद्रक्ष्यामित्वांचसांप्रतं ॥ अगमंराधिकाशापाद्भारतंचसुदुर्लभं ॥ ७० ॥ पुनर्यास्यामितत्रै
वकःशोकोमेशृणुप्रिये ॥ त्वंचदेहंपरित्यज्यादिव्यरूपंविधायच ॥ ७१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

व्यमितिचेत्तमेवशरणंगंतव्यमित्याह तंदेवमिति ॥ ६० ॥ ६१ ॥ मृत्युश्चरतिजंतुष्विति तथाचश्रुतिः भीषास्माद्वातःपवते भी
षोदेतिसूर्यः भीषास्मादग्निश्चेंद्रश्च मृत्युर्धावतिपंचमइति ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥
॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तत्कालंप्राप्स्यसिहरिंमाकांतिकातराभव ॥ इत्युक्त्वाचदिनांतिचतयासार्द्धंमनोहरं ॥ ७२ ॥ सुष्वापशोभनेतत
॥६५॥ ल्पेपुष्पचंदनचर्चिते ॥ नानाप्रकारविभवंचकाररत्नमंदिरे ॥ ७३ ॥ रत्नप्रदीपसंयुक्तेस्त्रीरत्नंप्राप्यसुंदरीं
॥ निनायरजनींराजाक्रीडाकौतुकमंडलैः ॥ ७४ ॥ कृत्वावक्षसितांकांतांरुदंतीमतिदुःखितां ॥ कृशोदरींनि
राहारांनिमग्नांशोकसागरे ॥ ७५ ॥ पुनस्तांबोधयामासदिव्यज्ञानेनज्ञानवित् ॥ पुराकृष्णेनयद्दत्तंभांडीरेत
त्वमुत्तमं ॥ ७६ ॥ सचतस्यैददौसर्वंसर्वशोकहरंपरं ॥ ज्ञानंसंप्राप्यसादेवीप्रसन्नवदनेक्षणा ॥ ७७ ॥ क्रीडां
चकारहर्षेणसर्वंमत्वेतिनश्वरं ॥ तौदंपतीचक्रीडंतौनिमग्नौसुखसागरे ॥ ७८ ॥ पुलकांचितसर्वांगौमूर्छितौनि
र्जनेमुने ॥ अंगप्रत्यंगसंयुक्तौसुप्रीतौसुरतोत्सुकौ ॥ ७९ ॥ एकांगौचतथातौद्वौचार्द्धनारीश्वरौयथा ॥ प्राणेश्व
रंचतुलसीमेनेप्राणाधिकंपरं ॥ ८० ॥ प्राणाधिकांचतांमेनेराजाप्राणेश्वरींसतीं ॥ तौस्थितौसुखसुप्तौचतंद्रितौ
सुंदरौसमौ ॥ ८१ ॥ सुवेषौसुखसंभोगादचेष्टौसुमनोहरौ ॥ क्षणंसुचेतनौतौचकथयंतौरसाश्रयात् ॥ ८२ ॥
कथांमनोरमांदिव्यांहसंतौचक्षणंपुनः ॥ क्षणंचकेलिसंयुक्तौरसभावसमन्वितौ ॥ ८३ ॥ सुरतेविरतिर्नास्ति
तौतद्विषयपंडितौ ॥ सततंजययुक्तौद्वौक्षणंनैवपराजितौ ॥ ८४ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कं
धेनारदनारायणसंवादेशक्तिप्रादुर्भावेविंशोध्यायः ॥ २० ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ श्रीकृष्णंमनसाध्यात्वार
क्षःकृष्णपरायणः ॥ ब्राह्मेमुहूर्तेउत्थायपुष्पतल्पान्मनोहरात् ॥ १ ॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥

॥ २ ॥ ३ ॥ नित्यंनित्यदानं ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ स्वस्यमरणंनिश्चितंज्ञात्वाभांडाराणिददावित्याह ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

रात्रिवासःपरित्यज्यस्नात्वामंगलवारिणा ॥ धौतेचवाससीधृत्वाकृत्वातिलकमुज्ज्वलं ॥ २॥ चकाराह्निकमावश्यमभीष्टदेववंदनं ॥ दध्याज्यमधुलाजांश्चददर्शवस्तुमंगलं ॥३॥ रत्नश्रेष्ठंमणिश्रेष्ठंवस्त्रश्रेष्ठंचकांचनं ॥ ब्राह्मणेभ्योददौभक्त्यायथानित्यंचनारद ॥ ४ ॥ अमूल्यरत्नंयत्किंचिन्मुक्तामाणिक्यहीरकं ॥ ददौविप्रायगुरवेयात्रामंगलहेतवे ॥ ५ ॥ गजरत्नमश्वरत्नंधनरत्नंमनोहरं ॥ ददौसर्वंदरिद्रायविप्रायमंमलायच ॥ ६॥ भांडाराणांसहस्राणिनगराणांद्विलक्षकं ॥ ग्रामाणांशतकोटिंचब्राह्मणायददौमुदा ॥ ७ ॥ पुत्रंकृत्वातुराजेंद्रंसर्वेषुदानवेषुच ॥ पुत्रेसमर्प्यभार्यांतांराज्यंचसर्वसंपदं ॥ ८ ॥ प्रजानुचरसंघंचभांडारंवाहनादिकं ॥ स्वयंसन्नाहयुक्तश्चधनुष्पाणिर्बभूवह ॥ ९ ॥ भृत्यद्वाराक्रमेणैवचकारसैन्यसंचयं ॥ अश्वानांचत्रिलक्षेणलक्षेणवरहस्तिनां ॥ १० ॥ रथानामयुतेनैवधानुष्काणांत्रिकोटिभिः ॥ त्रिकोटिभिर्वर्मिणांचशूलिनांचत्रिकोटिभिः ॥ ११ ॥ कृतासेनापरिमितादानवेंद्रेणनारद ॥ तस्यांसेनापतिश्चैवयुद्धशास्त्रविशारदः ॥ १२ ॥ महारथःसविज्ञेयोरथिनांप्रवरोरणे ॥ त्रिलक्षाक्षौहिणींसेनापतिंकृत्वानराधिपः ॥ १३ ॥ त्रिंशदक्षौहिणीबाधंभांडौघंचचकारह ॥ बहिर्बभूवशिबिरान्मनसाश्रीहरिंस्मरन् ॥ १४॥ रत्नेंद्रसारनिर्माणविमानमारुरोहसः ॥ गुरुवर्गान्पुरस्कृत्यप्रययौशंकरांतिकं ॥ १५ ॥ पुण्यभद्रानदीतीरेयत्राक्षयवटःशुभः ॥ सिद्धाश्रमंचसिद्धानांसिद्धिक्षेत्रंचनारद॥१६॥ कपिलस्यतपःस्थानंपुण्यक्षेत्रेचभारते॥ पश्चिमोदधिपूर्वेचमलयस्यचपश्चिमे ॥ १७ ॥

धानुष्काणांधनुर्धराणां ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ भांडौघंद्रव्यसमूहंत्रिंशदक्षौहिणीबाधंपीडितंचकाररक्षितंत्रिंशदक्षौहिणीभिश्चकारेत्यर्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥६६॥ श्रीशैलोत्तरभागेचगंधमादनदक्षिणे ॥ पंचयोजनविस्तीर्णादैर्घ्येशतगुणातथा ॥ १८ ॥ शुद्धस्फटिकसंका
शाभारतेचसुपुण्यदा ॥ शाश्वतीजलपूर्णाचपुण्यभद्रानदीशुभा ॥ १९॥ लवणोदधिप्रियाभार्याशश्वत्सौभाग्य
संयुता ॥ शरावतीमिश्रिताचनिर्गतासाहिमालयात् ॥२०॥ गोमतींवामतःकृत्वाप्रविष्टापश्चिमोदधौ ॥ तत्रग
त्वाशंखचूडोददर्शचंद्रशेखरं ॥ २१ ॥वटमूलेसमासीनंसूर्यकोटिसमप्रभं ॥ कृत्वायोगासनंदृष्ट्वामुद्रायुक्तंचस
स्मितं ॥२२॥ शुद्धस्फटिकसंकाशंज्वलंतंब्रह्मतेजसा॥त्रिशूलपट्टिशधरंव्याघ्रचर्मांबरंवरं॥२३॥भक्तमृत्युह
रंशांतंगौरीकांतंमनोहरं॥तपसांफलदातारंदातारंसर्वसंपदां॥२४॥आशुतोषंप्रसन्नास्यंभक्तानुग्रहकातरं
विश्वनाथंविश्वबीजंविश्वरूपंचविश्वजं॥ २५ ॥विश्वंभरंविश्ववरंविश्वसंहारकारकं॥कारणंकारणानांचनरका
र्णवतारणं ॥२६॥ ज्ञानप्रदंज्ञानबीजंज्ञानानंदंसनातनं ॥ अवरुह्यविमानाच्चतंदृष्ट्वादानवेश्वरः ॥ २७॥ सर्वैः
सार्धंभक्तियुक्तःशिरसाप्रणनामसः ॥ वामतोभद्रकालींचस्कंदंचतत्पुरस्थितं ॥२८॥ आशिषंचददौतस्मैका
लीस्कंदश्चशंकरः॥उत्तस्थुरागतंदृष्ट्वासर्वेनंदीश्वरादयः॥२९॥ परस्परंचभाषांतेचक्रुस्तत्रचसांप्रतं॥राजाकृ
त्वाचसंभाषामुवासशिवसन्निधौ॥३०॥ प्रसन्नात्मामहादेवोभगवांस्तमुवाचह॥महादेवउवाच॥विधाताजग
तांब्रह्मापिताधर्मस्यधर्मवित् ॥३१॥ मरीचिस्तस्यपुत्रश्चवैष्णवश्चापिधार्मिकः ॥ कश्यपश्चापितत्पुत्रोधर्मि
ष्ठश्चप्रजापतिः॥३२॥दक्षःप्रीत्याददौतस्मैभक्त्याकन्यास्त्रयोदश॥तास्वेकाचदनुःसाध्वीतत्सौभाग्यविवर्द्धि
ता॥३३॥चत्वारिंशद्दनोःपुत्रादानवास्तेजसोल्बणाः॥ तेष्वेकोविप्रचित्तिश्चमहाबलपराक्रमः ॥ ३४ ॥ ॥६६॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८॥ ३९ ॥ देवानां भ्रमेविषयेमिथ्यारूपेदेशेतवांकिंवाफलंनाकिमपीत्यर्थः ॥ ४० ॥ ४१ ॥ सर्वेयूयंदेवासु
राः कश्यपवंशोत्पन्नाबंधवोऽतोनपरस्परंद्रोहोयुक्तइत्यर्थः ॥४२ ॥ देवेभ्योराज्यदत्तेममसंपदोहानिःस्याचत्राह स्वसंपदामिति ॥४३॥

तत्पुत्रोधार्मिकोदंभोविष्णुभक्तोजितेंद्रियः ॥ जजापपरमंमंत्रंपुष्करेलक्षवत्सरं ॥३५ ॥ शुक्राचार्यंगुरुंकृत्वा कृष्णस्यपरमात्मनः ॥ तदात्वांतनयंप्रापपरंकृष्णपरायणं ॥ ३६ ॥ पुरात्वंपार्षदोगोपोगोपेष्वपिसुधार्मिकः ॥ अधुनाराधिकाशापाद्भारतेदानवेश्वरः ॥३७॥ आब्रह्मस्तंबपर्यंतंतुच्छंमेनेचवैष्णवः ॥ सालोक्यसार्ष्टिसारूप्यंसामीप्यंचहरेरपि ॥ ३८ ॥ दीयमानंनगृण्हंतिवैष्णवाःसेवनंविना ॥ ब्रह्मत्वममरत्वंवातुच्छंमेनेचवैष्णवः ॥३९॥ इंद्रत्वंवामनुत्वंवानमेनेगणनासुच॥ कृष्णभक्तस्यतेकिंवादेवानांविषयेभ्रमे॥४०॥ देहिराज्यंचदेवानांमत्प्रीतिंरक्षभूमिप ॥ सुखंस्वराज्येत्वंतिष्ठदेवास्तिष्ठंतुवैपदे ॥ ४१ ॥ अलंभूतविरोधेनसर्वेकश्यपवंशजाः ॥ यानिकानिचपापानिब्रह्महत्यादिकानिच ॥ ४२ ॥ ज्ञातिद्रोहस्यपापानिकलांनार्हंतिषोडशीं ॥ स्वसंपदांचहानिंचयदिराजेंद्रमन्यसे ॥ ४३॥ सर्वावस्थाचसमतांकेषांयातिचसर्वदा ॥ ब्रह्मणश्चतिरोभावोलयेप्राकृतिकेसदा ॥४४॥ आविर्भावःपुनस्तस्यप्रभावादीश्वरेच्छया ॥ ज्ञानवृद्धिश्चतपसास्मृतिलोपश्चनिश्चितं ॥ ४५ ॥ करोतिसृष्टिंज्ञानेनस्रष्टासोपिक्रमेणच ॥ परिपूर्णतमोधर्मःसत्येसत्याश्रयेसदा ॥ ४६ ॥ त्रिभागःसोपित्रेतायांद्विभागोद्वापरेस्मृतः ॥ एकभागःकलौपूर्वंतदंशश्चक्रमेणच ॥ ४७ ॥ कलामात्रंकलेःशेषेकुव्हांचंद्रकलायथा ॥ यादृकूतेजोरवेर्ग्रीष्मेनतादृक्शिशिरेपुनः ॥ ४८ ॥ दिनेषुयादृक्मध्यान्हेसायंप्रातर्नतत्समं ॥ उदयंयातिकालेनबाल्यतांचक्रमेणच ॥ ४९ ॥ प्रकांडतांचतत्पश्चात्कालेस्तंपुनरेतिसः ॥ दिनेप्रच्छन्नतांयातिकालेनदुर्दिनेघने ॥५० ॥

॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ब्रह्मणोन्यूनत्वंकालवशादुपपाद्यधर्मस्यापिन्यूनत्वमाह
धर्मःसत्येइति सत्येसत्ययुगेपूर्णोधर्मइत्यर्थः ॥ ४६ ॥ ४७॥ कुव्हांअमावास्यायां ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ प्रकांडतांप्रचंडतां ॥ ५० ॥

॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ यथैतेकालेननश्यंतितत्रनदुःखंतथातवसंपदस्त्वंचनंक्ष्यसितत्रकिंदुःखमित्यर्थः
तर्हिन्यूनत्वादिदोषाभाववानूकस्तत्राह ईश्वरस्यैवेति यस्मात्परमात्मनोनुग्रहादहंमृत्युंजयोजातोऽथचप्राकृतंलयंपश्यामिकारणात्मनाभिन्नः

॥६७॥ राहुग्रस्तेकंपितश्चपुनरेवप्रसन्नतां ॥ परिपुर्णतमश्चंद्रःपूर्णिमायांचजायते ॥ ५१ ॥ तादृशोनभवेन्नित्यंक्षयं यातिदिनेदिने ॥ पुनश्चपुष्टिमायातिपरःकुव्हादिनेदिने ॥५२॥ संपद्युक्तःशुक्लपक्षेकृष्णेम्लानश्चयक्ष्मणा ॥ राहुग्रस्तेदिनेम्लानोदुर्दिनेनविरोचते ॥५३॥ कालेचंद्रोभवेच्छुक्लोभ्रष्टश्रीःकालभेदतः ॥ भविष्यतिबलिश्चें द्रोभ्रष्टश्रीःसुतलेधुना ॥५४॥ कालेनपृथ्वीसस्याढ्यासर्वाधारावसुंधरा ॥ कालेजलेनिमग्नासातिरोभूतांबुवि प्लुता ॥ ५५ ॥ कालेनश्यंतिविश्वानिप्रभवंत्येवकालतः ॥ चराचराश्चकालेननश्यंतिप्रभवंतिच ॥५६ ॥ ईश्व रस्यैवसमताब्रह्मणःपरमात्मनः ॥ अहंमृत्युंजयोयस्मादसंख्यंप्राकृतंलयं ॥ ५७ ॥ अदर्शंचापिद्रक्ष्यामि वारंवारंपुनःपुनः ॥ सचप्रकृतिरूपंचसएवपुरुषःस्मृतः ॥ ५८ ॥ सचात्मासचजीवश्चनानारूपधरःपरः ॥ करोतिसततंयोहितन्नामगुणकीर्तनं ॥ ५९॥ कालेमृत्युंसजयतिजन्मरोगंभयंजरां ॥ स्रष्टाकृतोविधिस्तेनपा ताविष्णुःकृतोभवेत् ॥ ६० ॥ अहंकृतश्चसंहर्तावयंविषयिणःकृताः ॥ कालाग्निरुद्रंसंहारेनियोज्यविषयेनृप ॥ ६१ ॥ अहंकरोमिसततंतन्नामगुणकीर्तनं ॥ तेनमृत्युंजयोहंचज्ञानेनानेननिर्भयः ॥ ६२ ॥ मृत्युर्मृत्युभया द्यातिवैनतेयादिवोरगाः ॥ इत्युक्त्वासचसर्वेशःसर्वभावनतत्परः ॥ ६३ ॥ विरराममचशंभुश्चसभामध्येचनार द ॥ राजातद्वचनंश्रुत्वाप्रशशंसपुनःपुनः ॥ ६४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ

सनूसईश्वरइत्यर्थः सएवेश्वरोमायाविशिष्टत्वान्मायाशक्तिप्रकृतिपुरुषइत्यादिशब्दैर्व्यवह्रियते गजशरीरेप्रविष्टचैतन्यस्यगजइतिव्यवहा ॥६७॥
रवत् ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ अतोजन्ममरणादिभयमवश्यभावित्वात्त्याज्यमेवतर्हिकिंकर्तव्यमितिचेत्सर्वभावेनमूलप्रकृतिरूपःसएवाराधनीयइ
त्याह तन्नामेति ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥६५॥६६॥ गृहीत्वेति धर्मवद्भिर्भवद्भिर्बलिधनंगृहीत्वाकुतःप्रस्थापितस्तत्रकिंनज्ञातिद्रोहोस्तीतितस्मात्परोपदेशेकुशलाएवयूयमितिप्रतिभाती त्यभिप्रायः तत्पातालेगतमैश्वर्यमधुनामयोर्ध्वंसमुद्धृतंतत्कथंजीवन्दास्यामीतिभावः ॥६७॥ तर्हिबलिस्त्वयाकुतोनोत्धृतइतिचेत्सामर्थ्याभावा दित्याह सुतलाच्चेति समुद्धर्तुंबलिमितिशेषः कुतःसामर्थ्याभावोयतस्तत्रबलिद्वारिगदाधरस्तिष्ठतितितइत्यर्थः तथानेकेपराधाभवतांसंतीत्या ह सभ्रातृकइति ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ तेसर्वेदेवाःप्रकृतेर्मूलप्रकृतिसंज्ञस्यपरात्मनइत्यर्थः ॥ ७० ॥ ७१ ॥ पराजयोजयइति कदाचित्ते

उवाचमधुरंदेवंपरंविनयपूर्वकं ॥ शंखचूडउवाच ॥ त्वयायत्कथितंदेवनान्यथावचनंस्मृतं ॥ ६५ ॥ तथापिकिंचिद्यथार्थंश्रूयतांमन्निवेदनं ॥ ज्ञातिद्रोहेमहत्पापंत्वयोक्तमधुनाचयत् ॥ ६६ ॥ गृहीत्वातस्यसर्वस्वंकुतःप्रस्थापितोबलिः ॥ मयासमुद्धृतंसर्वमूर्ध्वमैश्वर्यमीश्वर ॥६७॥ सुतलाच्चसमुद्धर्तुंनालंतत्रगदाधरः॥ सभ्रातृकोहिरण्याक्षःकथंदेवैश्चहिंसितः॥ ६८ ॥ शुंभादयश्चासुराश्चकथंदेवैर्निपातिताः ॥ पुरासमुद्रमथनेपीयूषंभक्षितंसुरैः ॥ ६९ ॥ क्लेशभाजोवयंतत्रतेसर्वेफलभोगिनः ॥ क्रीडाभांडमिदंविश्वंप्रकृतेःपरमात्मनः ॥ ७० ॥ यस्मैयत्रसददातितस्यैश्वर्यंभवेत्तदा ॥ देवदानवयोर्वादःशश्वन्नैमित्तिकःसदा ॥ ७१ ॥ पराजयोजयस्तेषांकालेस्माकंक्रमेणच ॥ तदावयोर्विरोधेवागमनंनिष्फलंपरं ॥ ७२ ॥ समसंबंधिनोबंधोरीश्वरस्यमहात्मनः ॥ इयंतेमहतीलज्जायुद्धेस्माभिःसहाधुना ॥ ७३ ॥ जयेततोधिकाकीर्तिर्हानिश्चैवपराजये ॥ इत्येतद्वचनंश्रुत्वाप्रहस्यचत्रिलोचनः ॥ ७४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

षांजयपराजयौकदाचिदस्माकमित्यर्थः इदंत्वधिकमित्याह तदावयोरितिआवयोर्देवासुरयोर्विरोधेतवागमनंनिःफलं ॥ ७२ ॥ कुतइति चेत्त्वंदेवासुरयोःसमत्वादित्याह समसंबंधिनइति समसंबंधिनोबंधोर्देवासुरमित्रस्यतवात्रागमनंनोचितमितिभावः किंचइयंतेइति अस्माभिःसहयुद्धेतवमहतीलज्जाअस्मासुनीचत्वात्त्वयिमहत्वात् ॥७३॥ किंचजयेइति अस्माकंजयेअस्माकमेवाधिकाकीर्तिस्त्वज्जयेतुनतादृशी नहिसिंहःसृगालंहत्वाकीर्तिंलभते तवपराजयेतुतवमहतीहानिर्नतथास्माकंसाभवतीतिविशेषइति ॥ ७४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७॥ ७८ ॥ ७९ ॥ कालज्जेति अस्माकंदेवतानांदैत्यैः सहयुद्धंकर्तव्यमित्येवसनातनोधर्मश्चलितोस्ति ततोनका पिलज्जेत्यर्थः ॥ ८० ॥ शरणस्याश्रयस्यप्रेषितस्तेनप्रेषितइत्यर्थः ॥ ८१॥८२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेतिलकेनवमस्कंधेएकविंशोध्यायः

यथोचितमुत्तरंतमुवाचदानवेश्वरं ॥ महादेवउवाच ॥ युष्माभिःसहयुद्धेमेब्रह्मवंशसमुद्भवैः ॥७५॥ कालज्जा महतीराजन्नाकीर्तिर्वापराजये ॥ युद्धमादौहरेरेवमधुनाकैटभेनच ॥ ७६ ॥ हिरण्यकशिपोश्चैवसहतेनात्मना नृप ॥ हिरण्याक्षस्ययुद्धंचपुनस्तेनगदाभृता ॥ ७७ ॥ त्रिपुरैःसहयुद्धंचमयापिचपुराकृतं ॥ सर्वेश्वर्याःसर्व मातुःप्रकृत्याश्चबभूवह ॥ ७८ ॥ सहशुंभादिभिःपूर्वंसमरःपरमाद्भुतः ॥ पार्षदप्रवरस्त्वंचकृष्णस्यपरमा त्मनः ॥ ७९ ॥ येयेहताश्चदैतेयानहिकोपित्वयासमाः ॥ कालज्जामहतीराजन्ममयुद्धेत्वयासह ॥ ८० ॥ सु राणांशरणस्यैवप्रेषितश्चहरेरहो ॥ देहिराज्यंचदेवानामितिमेनिश्चितंवचः ॥ ८१ ॥ इत्युक्त्वाशंकरस्तत्रवि रराभचनारद ॥ उत्तस्थौशंखचूडश्चह्यमात्यैःसहसत्वरं ॥८२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेअष्टादशसा हस्र्यांसंहितायांनवमस्कंधेनारदश्रीनारायणसंवादेएकविंशोध्यायः ॥ २१ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ शिवंप्र णम्यशिरसादानवेंद्रःप्रतापवान् ॥ समारुरोहयानंचसहामात्यैःसत्वरः ॥ १ ॥ शिवःस्वसैन्यंदेवांश्च प्रेरयामाससत्वरं ॥ दानवेंद्रःससैन्यश्चयुद्धारंभेबभूवह ॥ २ ॥ स्वयंमहेंद्रोयुयुधेसार्द्धंचवृषपर्वणा ॥ भास्करोयुयुधेविप्रचित्तिनासहसत्वरः ॥ ३ ॥ दंभेनसहचंद्रश्चचकारपरमंरणं ॥ कालस्वरेणकालश्चगो कर्णेनहुताशनः ॥ ४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ २१ ॥ पंचसप्ततिपद्यैस्तुयुद्धारंभःसचोच्यते ॥ यत्रदेवासुराणांचपराक्रमउदीर्यते ॥१॥ शंखचूडोयुद्धार्थमुत्थितवानित्युक्तंतदुत्तरंजातं वृत्तमाह शिवंप्रणम्येति ॥१ ॥२ ॥ केनसाकंकस्ययुद्धंद्वंद्वयुद्धंजातंतदाह स्वयंमहेंद्रइति ॥ ३॥ अत्रतृतीयांतादैत्याःप्रथमांतादेवाः ॥४ ॥

॥५॥६॥७॥८॥९॥ योधमुखादिभिरादित्याद्यायुयुधुः एकादशरुद्राएकादशभयंकरैर्दैत्यैर्युयुधुः ॥ १० ॥ महामा

कुबेरःकालकेयेनविश्वकर्मामयेनच ॥ भयंकरेणमृत्युश्चसंहारेणमयस्तथा ॥५॥ विकंकणेनवरुणश्चंचलेनस
मीरणः ॥ बुधश्चधृतपृष्ठेनरक्ताक्षेणशनैश्चरः ॥६॥ जयंतोरत्नसारेणवसवोवर्चसांगणैः ॥ अश्विनौचदीप्ति
मताधूम्रेणनलकूबरः ॥ ७ ॥ धुरंधरेणधर्मश्चउग्राक्षेणचमंगलः ॥ शोभाकरेणवैभानुःपिठरेणचमन्मथः ॥
॥८॥ गोधामुखेनचूर्णेनखड्गेनचध्वजेनच ॥ कांचीमुखेनपिंडेनधूम्रेणसहनंदिना ॥९॥ विश्वेनचपलाशेना
दित्याद्यायुयुधुःपरे ॥एकादशचरुद्रावैएकादशभयंकरैः ॥ १० ॥ महामारीचयुयुधेचोग्रचंडादिभिःसह ॥ नं
दीश्वरादयःसर्वेदानवानांगणैःसह ॥ ११ ॥ युयुधुश्चमहायुद्धेप्रलयेपिभयंकरे ॥ वटमूलेचशंभुश्चतस्थौका
ल्यासुतेनच ॥ १२॥ सर्वेचयुयुधुःसैन्यसमूहाःसततंमुने ॥ रत्नसिंहासनेरम्येकोटिभिर्दानवैःसह ॥ १३ ॥
उवासशंखचूडश्चरत्नभूषणभूषितः ॥शंकरस्यचयेयोधादानवैश्चपराजिताः ॥ १४ ॥देवाश्चदुद्रुवुःसर्वेभीता
श्चक्षतविग्रहाः ॥ चकारकोपंस्कंदश्चदेवेभ्यश्चाभयंददौ ॥ १५॥ बलंचस्वगणानांचवर्द्धयामासतेजसा ॥ सो
यमेकश्चयुयुधेदानवानांगणैःसह ॥ १६॥ अक्षौहिणीनांशतकंसमरेचजघानसः ॥ असुरान्पातयामासका
लीकमललोचना ॥१७॥पपौरक्तंदानवानामतिक्रुद्धाततःपरं ॥ दशलक्षंगजेंद्राणांशतलक्षंचकोटिशः॥१८॥
समादायैकहस्तेनमुखेचिक्षेपलीलया ॥ कबंधानांसहस्रंचननर्तसमरेमुने ॥ १९ ॥ स्कंदस्यशरजालेनदा
नवाःक्षतविग्रहाः ॥ भीताश्चदुद्रुवुःसर्वेमहारणपराक्रमाः ॥२० ॥ वृषपर्वाविप्रचित्तिर्दंभश्चापिविकंकणः ॥
स्कंदेनसार्धंयुयुधुस्तेसर्वेविक्रमेणच ॥ २१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

रीदैत्यपक्षीयाचग्रचंडादयोदेवताः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

॥२२ ॥२३ ॥ राजाशंखचूडः ॥२४॥ वन्ह्युत्थानंपरस्परशस्त्रवर्षणात् ॥२५ ॥२६ ॥२७ ॥२८॥ २९॥ वक्ष

महामारीचयुयुधेनबभूवपराङ्मुखी ॥ बभूवुस्तेचसंक्षुब्धाःस्कंदस्यशक्तिपीडिताः ॥२२॥ नदुद्रुवुर्भयात्स्व
॥६९॥ र्गेपुष्पवृष्टिर्बभूवह ॥ स्कंदस्यसमरंदृष्ट्वामहारुद्रंसमुल्बणं ॥ २३ ॥ दानवानांक्षयकरंयथाप्राकृतिकोलयः ॥
राजाविमानमारुह्यचकारबाणवर्षणं ॥२४॥ नृपस्यशरवृष्टिश्चघनस्यवर्षणंयथा ॥ महाघोरांधकारश्चवन्ह्यु
त्थानंबभूवच ॥२५॥ देवाःप्रदुद्रुवुःसर्वेप्यन्येनंदीश्वरादयः ॥ एकएवकार्तिकेयस्तस्थौसमरमूर्धनि ॥ २६ ॥
पर्वतानांचसर्पाणांशिलानांशाखिनांतथा ॥ नृपश्चकारवृष्टिंचदुर्वारांचभयंकरीं ॥ २७ ॥ नृपस्यशरवृष्ट्या
चप्रहितःशिवनंदनः ॥ नीहारेणचसांद्रेणप्रहितोभास्करोयथा २८॥ धनुश्चिच्छेदस्कंदस्यदुर्वहंचभयंकरः ॥
बभंजचरथंदिव्यंचिच्छेदरथपीठकान् ॥२९॥ मयूरंजर्जरीभूतंदिव्यास्त्रेणचकारसः ॥ शक्तिंचिच्छेदसूर्याभांत
स्यवक्षस्यघातिनीं ॥ ३० ॥ क्षणंमूर्छांचसंप्रापबभूवचेतनःपुनः ॥ गृहीत्वातद्धनुर्दिव्यंयद्दत्तंविष्णुनापुरा ॥
॥ ३१ ॥ रत्नेंद्रसारनिर्माणंयानमारुह्यकार्तिकः ॥ शस्त्रास्त्रंचगृहीत्वाचचकाररणमुल्बणं ॥३२ ॥ सर्पांश्चपर्व
तांश्चैववृक्षांश्चप्रस्तरांस्तथा ॥ सर्वांश्चिच्छेदकोपेनदिव्यास्त्रेणशिवात्मजः ॥३३ ॥ वन्हिंनिर्वापयामासपार्ज
न्येनप्रतापवान् ॥ रथंधनुश्चचिच्छेदशंखचूडस्यलीलया ॥ ३४ ॥ सन्नाहंसारथिंचैवकिरीटंमुकुटोज्वलं ॥ चि
क्षेपशक्तिंशुक्लाभांदानवेंद्रस्यवक्षसि ॥ ३५ ॥ मूर्छांसंप्राप्यराजाचचेतनश्चबभूवह ॥ आरुरोहयानमन्यंधनु
र्जग्राहसत्वरः ॥ ३६ ॥ चकारशरजालंचमाययामायिनांवरः ॥ गुहंचच्छादसमरेशरजालेननारद ॥ ३७ ॥
जग्राहशक्तिमव्यग्रांशतसूर्यसमप्रभां ॥ प्रलयाग्निशिखारूपांविष्णोश्चतेजसावृतां ॥ ३८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥६९॥

स्यवक्षसइत्यर्थः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

चिक्षेपतांचकोपेनमहावेगेनकार्तिके ॥ पपातशक्तिस्तद्गात्रेवन्हिराशिरिवोज्वला ॥ ३९ ॥ मूर्छांसंप्रापशक्त्या चकार्तिकेयोमहाबलः ॥ कालीगृहीत्वातंक्रोडेनिनायशिवसन्निधौ ॥ ४० ॥ शिवस्तंचापिज्ञानेनजीवयामास लीलया ॥ ददौबलमनंतंचसमुत्तस्थौप्रतापवान् ॥ ४१ ॥ कालीजगामसमरंरक्षितुंकार्तिकस्यया ॥ वीरास्ता मनुजग्मुश्चतेचनंदीश्वरादयः ॥ ४२ ॥ सर्वेदेवाश्चगंधर्वायक्षराक्षसकिन्नराः ॥ वाद्यभांडश्चबहुशःशतशोमधु वाहकाः ॥ ४३ ॥ साचगत्वाथसंग्रामंसिंहनादंचकारच ॥ देव्याश्चसिंहनादेनप्रापुर्मूर्च्छांचदानवाः ॥ ४४ ॥ अट्टाट्टहासमशिवंचकारचपुनःपुनः ॥ दृष्ट्वापपौचमाध्वीकंननर्तरणमूर्धनि ॥ ४५ ॥ उग्रदंष्ट्राचोग्रदंडाकोट कीचपपौमधु ॥ योगिनीडाकिनीनांचगणाःसुरगणादयः ॥ ४६ ॥ दृष्ट्वाकालींशंखचूडःशीघ्रमाजौसमाययौ ॥ दानवाश्चभयंप्रापूराजातेभ्योभयंददौ ॥ ४७ ॥ कालीचिक्षेपवन्हिंचप्रलयाग्निशिखोपमं ॥ राजानिर्वापयामासपार्जन्येनचलीलया ॥ ४८ ॥ चिक्षेपवारुणंसाचतीव्रंचमहदद्भुतं ॥ गांधर्वेणचाचिच्छेददानवेंद्रश्चलीलया ॥ ४९ ॥ माहेश्वरंप्रचिक्षेपकालीवन्हिशिखोपमं ॥ राजाजघानतांशीघ्रंवैष्णवेनचलीलया ॥ ५० ॥ नाराय णास्त्रंसादेवीचिक्षेपमंत्रपूर्वकं ॥ राजाननामतदृष्ट्वाचावरुह्यरथादसौ ॥ ५१ ॥ उर्ध्वंजगामतच्चास्त्रंप्रलयाग्नि शिखोपमं ॥ पपातशंखचूडश्चभक्त्यातंदंडवद्भुवि ॥ ५२ ॥ ब्रह्मास्त्रंसाचचिक्षेपयत्नतोमंत्रपूर्वकं ॥ ब्रह्मास्त्रेण महाराजानिर्वापंचचकारसः ॥ ५३ ॥ तदाचिक्षेपदिव्यास्त्रंसादेवीमंत्रपूर्वकं ॥ राजादिव्यास्त्रजालेनतन्निर्वाणं चकारच ॥ ५४ ॥ देवीचिक्षेपशक्तिंचयत्नतोयोजनायतां ॥ राजादिव्यास्त्रजालेनशतखंडांचकारह ॥ ५५ ॥

जग्राहमंत्रपूतंचदेवीपाशुपतंरुषा ॥ निक्षेपणंनिरोद्धुंचवागबभूवाशरीरिणी ॥ ५६ ॥ मृत्युःपाशुपतेनास्ति
॥७०॥ नृपस्यचमहात्मनः ॥ यावदस्तिचमंत्रस्यकवचंचहरेरिति ॥ ५७ ॥ यावत्सतीत्वमस्त्येवसत्याश्चनृपयोषि
तः ॥ तावदस्यजरामृत्युर्नास्तीतिब्रह्मणोवचः ॥ ५८ ॥ इत्याकर्ण्यभद्रकालीनतत्क्षिक्षेपशस्त्रकं ॥ शतलक्षंदा
नवानांजग्राससलीलयाक्षुधा ॥ ५९ ॥ ग्रस्तुंजगामवेगेनशंखचूडंभयंकरी ॥ दिव्यास्त्रेणसुतीक्ष्णेनवारयामास
दानवः ॥ ६० ॥ खड्गंचिक्षेपसादेवीग्रीष्मसूर्योपमंयथा ॥ दिव्यास्त्रेणदानवेंद्रःशतखंडंचकारसः ॥ ६१ ॥ पु
नर्ग्रस्तुंमहादेवीवेगेनचजगामतं ॥ सर्वसिद्धेश्वरःश्रीमान्ववृधेदानवेश्वरः ॥ ६२ ॥ वेगेनमुष्टिनाकालीकोप
युक्ताभयंकरी ॥ बभंजचरथंतस्यजघानसारथिंसती ॥ ६३ ॥ साचशूलंचचिक्षेपप्रलयाग्निशिखोपमं ॥ वाम
हस्तेनजग्राहशंखचूडःस्वलीलया ॥ ६४ ॥ मुष्ट्याजघानतंदेवीमहाकोपेनवेगतः ॥ बभ्रामचतयादैत्यःक्षणं
मूर्छामवापच ॥ ६५ ॥ क्षणेनचेतनांप्राप्यसमुत्तस्थौप्रतापवान् ॥ नचकारबाहुयुद्धंदेव्यासहमनामतां ॥ ६६ ॥
देव्याश्चास्त्रंसंचिच्छेदजग्राहचस्वतेजसा ॥ नास्त्रंचिक्षेपतांभक्तोमातृभक्त्यातुवैष्णवः ॥ ६७ ॥ गृहीत्वादानवं
देवीभ्रामयित्वापुनःपुनः ॥ ऊर्ध्वंचप्रापयामासमहावेगेनकोपिता ॥ ६८ ॥ ऊर्ध्वात्पपातवेगेनशंखचूडःप्रताप
वान् ॥ निपत्यचससुत्तस्थौप्रणम्यभद्रकालिकां ॥ ६९ ॥ रत्नेंद्रसारनिर्माणंविमानंसुमनोहरं ॥ आरुरोह
हर्षयुक्तोनविश्रांतोमहारणे ॥ ७० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ६४ ॥ ६५ ॥ देव्यासहबाहुयुद्धंनचकारकिंतुतदाननाम किंचदेव्याअस्त्रंस्वयंचिच्छेदनतुतस्याउपरिस्वयंनिक्षिपत्स्वतेजसाअस्त्रंन ॥७०॥
जग्राह कुतोनास्त्रंचिक्षेपयतोवैष्णवस्ततोमातृबुद्ध्यानास्त्रंचिक्षेप ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ॥ ७० ॥

दानवानांचक्षतजंसादेवीचपपौक्षुधा ॥ पीत्वाभुक्त्वाभद्रकालीजगामशंकरांतिकं ॥ ७१ ॥ उवाचरणवृत्तांतं पौर्वापर्येयथाक्रमं ॥ श्रुत्वाजहासशंभुश्चदानवानांविनाशनं ॥ ७२ ॥ लक्षंचदानवेंद्राणामवशिष्टंरणेधुमा ॥ भुंजंत्यानिर्गतंवक्त्रात्तदन्यंभुक्तमीश्वर ॥ ७३ ॥ संग्रामेदानवेंद्रंचहंतुंपाशुपतेनवै ॥ अवध्यस्तवराजेतिवाग्बभूवाशरीरिणी ॥ ७४ ॥ राजेंद्रश्चमहाज्ञानीमहाबलपराक्रमः ॥ नचचिक्षेपमय्यस्त्रंचिच्छेदममसायकं ॥ ॥ ७५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेनारदनारायणसंवादेद्वाविंशोध्यायः ॥ २२ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ शिवस्तत्त्वंसमाकर्ण्यतत्वज्ञानविशारदः ॥ ययौस्वयंचसमरेस्वगणैःसहनारद ॥ १ ॥ शंखचूडः शिवंदृष्ट्वाविमानादवरुह्यच ॥ ननामपरयाभक्त्याशिरसादंडवद्भुवि ॥ २ ॥ तंप्रणम्यचवेगेनविमानमारुरोह सः ॥ तूर्णंचकारसन्नाहंधनुर्जग्राहदुर्वहं ॥ ३ ॥ शिवदानवयोर्युद्धंपूर्णमब्दशतंपुरा ॥ नबभूवतुरन्योन्यंब्रह्मन्जयपराजयौ ॥ ४ ॥ न्यस्तशस्त्रश्चभगवान्न्यस्तशस्त्रश्चदानवः ॥ रथस्थःशंखचूडश्चवृषस्थोवृषभध्वजः ॥ ५ ॥ दानवानांचशतकमुद्धृतंचबभूवह ॥ रणेयेयेमृताःशंभुर्जीवयामासतान्विभुः ॥ ६ ॥ एतस्मिन्नंतरेवृद्धब्राह्मणःपरमातुरः ॥ आगत्यचरणस्थानमुवाचदानवेश्वरं ॥ ७ ॥ वृद्धब्राह्मणउवाच ॥ देहिभिक्षांचराजेंद्र मह्यंविप्रायसांप्रतं ॥ त्वंसर्वसंपदांदातायन्मेमनसिवांछितं ॥ ८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

दानवानांरक्तंक्षुधाक्षुधवान्वी ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ पाशुपतेनहंतुमुद्युक्तेत्यर्थः तदेतिशेषः ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलके नवमस्कंधेद्वाविंशोध्यायः ॥ २२ ॥ अथाधिकेचत्रिंशत्युः पवीरथजनार्दनः ॥ शंखचूडस्यकवचंब्रह्मारोतिचवर्ण्यते ॥ १ ॥ भद्रकालीवाक्यश्रवणोत्तरंशिवोयच्चकारतदाह शिवस्तत्वमिति युद्धवृत्तांतरूपंतत्वमित्यर्थः ॥ १ ॥ २ ॥ तंप्रणम्येति एतादृशोयंभगवद्भक्तइतिभावः सन्नाहंयुद्धोद्योगं ॥ ३ ॥ अब्दशतमभूदितिशेषः ॥ ४ ॥ ५ ॥ उद्धृतमुन्माथितंदानवानांशतकमनेकेदानवाइत्यर्थः ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ७ ॥

कथयत्वामिति मत्पुरः ... तत्कथयिष्यामीत्यर्थः ॥ ९ ॥ १० ॥ कवचं ... तदित्यर्थः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ शिवके शवयोरन्येनतान्यामन्येनपुरुषेण दुर्वह

॥ ७१ ॥ निरीहायचवृद्धायतृषितायचसांप्रतं ॥ पश्चात्त्वांकथयिष्यामिपुरःसत्यंचकुर्वति ॥ ९ ॥ ॐमित्युवाचराजेंद्रःप्रसन्नवदनेक्षणः ॥ कवचार्थीजनश्चाहमित्युवाचेतिमायया ॥ १० ॥ तच्छ्रुत्वाकवचंदिव्यंजग्राहहरिरेवच ॥ शंखचूडस्यरूपेणजगामतुलसींप्रति ॥ ११ ॥ गत्वातस्यांमाययाचवीर्याधानंचकारच ॥ अथशंभुर्हरेःशूलंजग्राहदानवंप्रति ॥ १२ ॥ ग्रीष्ममध्यान्हमार्तंडप्रलयाग्निशिखोपमं ॥ दुर्निवार्य्यंचदुर्धर्षमव्यर्थंवैरिघातकं ॥ १३ ॥ तेजसाचक्रतुल्यंचसर्वशस्त्रास्त्रसारकं ॥ शिवकेशवयोरन्यदुर्वहंचभयंकरं ॥ १४ ॥ धनुःसहस्त्रंदैर्घ्येणप्रस्थेनशतहस्तकं ॥ सजीवंब्रह्मरूपंचनित्यरूपमनिर्दिशं ॥ १५ ॥ संहर्तृसर्वब्रह्मांडमलंयत्स्वीयलीलया ॥ चिक्षेपतोलनंकृत्वाशंखचूडेचनारद ॥ १६ ॥ राजाचापंपरित्यज्यश्रीकृष्णचरणांबुजं ॥ ध्यानेचकारभक्त्याचकृत्वायोगासनंधिया ॥ १७ ॥ शूलंचभ्रमणंकृत्वापपातदानवोपरि ॥ चकारभस्मसात्तंचसरथंचावलीलया ॥ १८ ॥ राजाधृत्वादिव्यरूपंकिशोरंगोपवेषकं ॥ द्विभुजंमुरलीहस्तंरत्नभूषणभूषितं ॥ १९ ॥ रत्नेंद्रसारनिर्माणवेष्टितंगोपकोटिभिः ॥ गोलोकादागतंयानमारुरोहपुरंययौ ॥ २० ॥ गत्वाननामशिरसासराधाकृष्णयोर्मुने ॥ भक्त्याचचरणांभोजंरासेवृंदावनेवने ॥ २१ ॥ सुदामानंचतौदृष्ट्वाप्रसन्नवदनेक्षणौ ॥ क्रोडेचक्रतुरत्यंतंप्रेम्णातिपरिसंयुतौ ॥ २२ ॥ अथशूलंचवेगेनप्रययौतंचसादरं ॥ अस्थिभिःशंखचूडस्यशंखजातिर्बभूवह ॥ २३ ॥ नानाप्रकाररूपेणशश्वत्पूतासुरार्चने ॥ प्रशस्तंशंखतोयंचदेवानांप्रीतिदंपरं ॥ २४ ॥

मित्यर्थः ॥ १४ ॥ ... सजीवं चेतनया सहितमित्यर्थः । नित्यरूपमित्यादि ... ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ ॥ ७१ ॥
॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ तं चेति श्रीकृष्णं प्रतीत्यर्थः ॥ २३ ॥ २४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

शंभुनाविनेत्यनेनशिवोपरित्यागात्खलंनदेयमितिभावः ॥ २५ ॥ २६ ॥ स्त्रीणांचेति स्त्रीशूद्रैःशंखध्वनिर्नकर्तव्यइत्यर्थः ॥ २७ ॥
विपक्षेबाधकमाह ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ इतिश्रीदेवीभागवतटीकायांनवमस्कंधेत्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ एकाधिकत्रयश्चांकैस्तुल

तीर्थतोयस्वरूपंचपवित्रंशंभुनाविना ॥ शंखशब्दोभवेद्यत्रतत्रलक्ष्मीःसुसंस्थिरा ॥ २५ ॥ सस्नातःसर्वतीर्थेषुयःस्नातःशंखवारिणा ॥ शंखोहरेरधिष्ठानंयत्रशंखस्ततोहरिः ॥ २६ ॥ तत्रैववसतेलक्ष्मीर्दूरीभूतममंगलं ॥ स्त्रीणांचशंखध्वनिभिःशूद्राणांचविशेषतः ॥ २७ ॥ भीतारुष्टायातिलक्ष्मीस्तत्स्थलादन्यदेशतः ॥ शिवोपिदानवंहत्वाशिवलोकंजगामह ॥ २८ ॥ प्रहृष्टोवृषमारूढःस्वगणैश्चसमावृतः ॥ सुराःस्वविषयंप्रापुःपरमानंदसंयुताः ॥ २९ ॥ नेदुर्दुंदुभयःस्वर्गेजगुर्गंधर्वकिन्नराः ॥ बभूवपुष्पवृष्टिश्चशिवस्योपरिसंततं ॥३० ॥ प्रशशंसुःसुरास्तंचमुनींद्रप्रवरादयः ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेत्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥
नारदउवाच ॥ नारायणश्चभगवान्वीर्याधानंचकारह ॥ तुलस्यांकेनरूपेणतन्मेऽव्याख्यातुमर्हसि ॥ १ ॥
श्रीनारायणउवाच ॥ नारायणश्चभगवान्देवानांसाधनेषुच ॥ शंखचूडस्यकवचंगृहीत्वाविष्णुमायया ॥ २ ॥
पुनर्विधायतद्रूपंजगामतत्सतीगृहं ॥ पातिव्रत्यस्यनाशेनशंखचूडजिघांसया ॥ ३ ॥ दुंदुभिंवादयामासतुलसीद्वारसन्निधौ ॥ जयशब्दंचतद्द्वारेबोधयामाससुंदरीं ॥ ४ ॥ तच्छ्रुत्वाचरवंसाध्वीपरमानंदसंयुता ॥ राजमार्गंगवाक्षेणददर्शपरमादरात् ॥ ५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

सीसंगवर्णनं ॥ कृत्वातदुत्तरंतस्यामाहात्म्यमपिचोच्यते ॥ १ ॥ नारायणस्तुलसीसंगंकथंकृतवानितिकथांपृच्छतिनारदः नारदउवाच
नारायणश्चेति ॥ १ ॥ साधनेषुसाधननिमित्तमित्यर्थः ॥ २ ॥ तस्यास्तुलस्याःपातिव्रत्यनाशेनतत्पतेःशंखचूडस्यहननेच्छयेत्यर्थः ॥ ३ ॥
॥ ४ ॥ परमानंदेति मत्पतिर्जयंसंपाद्यागतइतिहेतोरित्यर्थः ॥ ५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ७२ ॥ ब्राह्मणेभ्योधनंदत्वाकारयामासमंगलं ॥ बंदिभ्योभिक्षुकेभ्यश्चवाचिभ्यश्चधनंददौ ॥ ६ ॥ अवरुह्यरथाद्देवो
देव्याश्चभवनंययौ ॥ अमूल्यरत्ननिर्माणंसुंदरंसुमनोहरं ॥ ७ ॥ दृष्ट्वाचपुरतःकांतंसातंकांतंमुदान्विता ॥
तत्पादंक्षालयामासननामचरुरोदच ॥ ८ ॥ रत्नसिंहासनेरम्येवासयामासकामुकी ॥ तांबूलंचददौतस्मैक
र्पूरादिसुवासितं ॥ ९ ॥ अद्यमेसफलंजन्मजीवनंचबभूवह ॥ रणेगतंचप्राणेशंपश्यंत्याश्चपुनर्गृहे ॥ १० ॥
सस्मितासकटाक्षंचसकामापुलकांकिता ॥ पप्रच्छरणवृत्तांतंकांतंमधुरयागिरा ॥ ११ ॥ तुलस्युवाच ॥ असं
ख्यविश्वसंहर्त्रासार्द्धमाजौतवप्रभो ॥ कथंबभूवविजयस्तन्मेब्रूहिकृपानिधे ॥ १२ ॥ तुलसीवचनंश्रुत्वाप्रहस्य
कमलापतिः ॥ शंखचूडस्यरूपेणतामुवाचामृतंवचः ॥ १३ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ आवयोःसमरःकांतेपूर्णम
ब्दंबभूवह ॥ नाशोबभूवसर्वेषांदानवानांचकामिनि ॥ १४ ॥ प्रीतिंचकारयामासब्रह्माचस्वयमावयोः ॥ दे
वानामधिकारश्चप्रदत्तोब्रह्मणाज्ञया ॥ १५ ॥ मयागतंस्वभवनंशिवलोकंशिवोगतः ॥ इत्युक्त्वाजगतांनाथःश
यनंचचकारह ॥ १६ ॥ रेमेरमापतिस्तत्ररामयासहनारद ॥ सासाध्वीसुखसंभोगादाकर्षणव्यतिक्रमात् ॥
॥ १७ ॥ सर्वंवितर्कयामासकस्त्वमेवेत्युवाचसा ॥ तुलस्युवाच ॥ कोवात्वंवदमायेशभुक्ताहंमाययात्वया ॥
१८ ॥ दूरीकृतंमत्सतीत्वंयदतस्त्वांशपामिहे ॥ तुलसीवचनंश्रुत्वाहरिःशापभयेनच ॥ १९ ॥ दधारलीलया
ब्रह्मन्स्वमूर्तिंसुमनोहरां ॥ ददर्शपुरतोदेवीदेवदेवंसनातनं ॥ २० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

कृत्वात् ॥ १४ ॥ आवयोःशिवस्यममचप्रीतिंस्नेहं ॥ १५ ॥ १६ ॥ व्यतिक्रमात्पूर्वपतिसंगमाकर्षणोपक्षयाभेदात् ॥ १७ ॥ नायं पतिः किंतुपतिवेषधारीकश्चिदितिमत्वाह कस्त्वमिति ॥ १८ ॥ यदस्मात् ॥ १९ ॥ २० ॥ ॥ ७२ ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ भवेत्प्रभो ॥ २५ ॥ भक्तःशंखचूडःपरार्थेवार्थे ॥ २६ ॥ २७ ॥ मदर्थेमत्प्राप्त्यर्थमममपतिः

नवीननीरदश्यामंशरत्पंकजलोचनं ॥ कोटिकंदर्पलीलाभंरत्नभूषणभूषितं ॥ २१ ॥ ईषद्धास्यंप्रसन्नास्यं शोभितपीतवाससं ॥ तंदृष्ट्वाकामिनीकाममूर्छांसंप्रापलीलया ॥२२ ॥ पुनश्चचेतनांप्राप्यपुनःसातमुवाचह ॥ तुलस्युवाच ॥ हेनाथतेदयानास्तिपाषाणसदृशस्यच ॥ २३ ॥ छलेनधर्मभंगेनममस्वामीत्वयाहतः ॥ पाषाणहृदयस्त्वंहिदयाहीनोयतःप्रभो ॥ २४ ॥ तस्मात्पाषाणरूपस्त्वंभवेदेवभवाधुना ॥ येवदंतिचसाधुंत्वांते भ्रांताहिनसंशयः ॥२५॥ भक्तोविनापराधेनपरार्थेचकथंहतः ॥ भृशंरुरोदशोकार्ताविललापमुहुर्मुहुः ॥२६ ॥ ततश्चकरुणांदृष्ट्वाकरुणारससागरः ॥ नयेनतांबोधयितुमुवाचकमलापतिः ॥ २७ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ तपस्त्वयाकृतंभद्रेमदर्थेभारतेचिरं ॥ त्वदर्थेशंखचूडश्चचकारसुचिरंतपः ॥ २८॥ कृत्वात्वांकामिनींसोपिविजहाrचतत्क्षणात् ॥ अधुनादातुमुचितंतवैवतपसःफलं ॥ २९॥ इदंशरीरंत्यक्त्वाचदिव्यदेहंविधायच ॥ रामेरम मयासार्द्धंत्वंरमासदृशीभव ॥ ३० ॥ इयंतनुर्नदीरूपागंडकीतिचविश्रुता ॥ पूतासुपुण्यदानृणांपुण्येभवतु भारते ॥ ३१ ॥ तवकेशसमूहश्चपुण्यवृक्षोभविष्यति ॥ तुलसीकेशसंभूतातुलसीतिचविश्रुता ॥ ३२ ॥ त्रिषु लोकेषुपुष्पाणांपत्राणांदेवपूजने ॥ प्रधानरूपातुलसीभविष्यतिवरानने ॥ ३३ ॥ स्वर्गेमर्त्येचपातालेगोलोकेममसन्निधौ ॥ भवत्वंतुलसीवृक्षवरापुष्पेषुसुंदरी ॥ ३४ ॥ गोलोकेविरजातीरेरासेवृंदावनेवने ॥ भांडीरेचंपकवनेरम्येचंदनकानने ॥ ३५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

कृष्णोभवत्वितीच्छयेत्यर्थः ॥ २८ ॥ तेनतपश्चर्यात्वदर्थंकृतातस्यफलंतेनभुक्तं अधुनात्वयायदर्थंतपस्तप्तंतस्यफलंदातुमुचितमितिकृत्वामयै वाङ्गीकृतमित्यर्थः ॥ २९॥ ३० ॥३१ ॥ तस्यपुण्यवृक्षस्यतुलसीकेशसंभूतत्वात्तुलसीतिसंज्ञास्यादित्यर्थः ॥३२॥३३॥३४॥३५॥

॥७३॥ माधवीकेतकीकुंदमालिकामालतीवने ॥ वासस्तेत्रैवभवतुपुण्यस्थानेषुपुण्यदः ॥ ३६ ॥ तुलसीतरुमूलेषुपु
ण्यदेशेषुपुष्कलं ॥ अधिष्ठानंचतीर्थानांसर्वेषांचभविष्यति ॥ ३७ ॥ तत्रैवसर्वदेवानांममाधिष्ठानमेवच ॥
तुलसीपत्रपतनप्राप्तयेचवरानने ॥ ३८ ॥ सस्नातःसर्वतीर्थेषुसर्वयज्ञेषुदीक्षितः ॥ तुलसीपत्रतोयेनयोऽभि
षेकंसमाचरेत् ॥३९॥ सुधाघटसहस्राणांयातुष्टिस्तुभवेद्धरेः ॥ साचतुष्टिर्भवेन्नूनंतुलसीपत्रदानतः ॥४० ॥
गवामयुतदानेनयत्फलंतत्फलंभवेत् ॥ तुलसीपत्रदानेनतत्फलंकार्तिकेसति ॥ ४१ ॥ तुलसीपत्रतोयंचमृ
त्युकालेचयोलभेत् ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्योविष्णुलोकेमहीयते ॥ ४२ ॥ नित्यंयस्तुलसीतोयंभुंक्तेभक्त्याचमा
नवः ॥ लक्षाश्वमेधजंपुण्यंसंप्राप्नोतिचमानवः ॥४३ ॥ तुलसींस्वकरेकृत्वाधृत्वादेहेचमानवः ॥ प्राणांस्त्यज
तितीर्थेषुविष्णुलोकंसगच्छति ॥ ४४ ॥ तुलसीकाष्ठनिर्माणमालांगृण्हातियोनरः ॥ पदेपदेऽश्वमेधस्यलभते
निश्चितंफलं ॥४५॥ तुलसींस्वकरेकृत्वास्वीकारंयोनरक्षति ॥ सयातिकालसूत्रंचयावच्चंद्रदिवाकरौ ॥४६ ॥
करोतिमिथ्याशपथंतुलस्यांयोत्रमानवः ॥ सयातिकुंभीपाकंचयावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ ४७ ॥ तुलसीतोयकणि
कांमृत्युकालेचयोलभेत् ॥ रत्नयानंसमारुह्यवैकुंठंप्राप्यतेध्रुवं ॥ ४८ ॥ पूर्णिमायाममायांचद्वादश्यांरविसं
क्रमे ॥ तैलाभ्यंगंचकृत्वाचमध्यान्हेनिशिसंध्ययोः ॥ ४९ ॥ अशौचेशुचिकालेयेरात्रिवासोन्वितानराः ॥ तुल
सींयेविचिन्वंतितेछिंदंतिहरेःशिरः ॥ ५० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥७३॥

मितभ्यामिदंकरिष्यामीत्येवंरूपं तुलसींस्वकरेकृत्वाधृत्वाकृतंस्वीकारंयोनरक्षतीत्यर्थः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥

॥ ५१ ॥ ५२ ॥एवंवृक्षरूपेणत्वंपृथिव्यांस्थास्यसितदधिष्ठातृमूर्तीरूपेणतुगोलोकेमत्सन्निधौस्थास्यसीत्याह ॥५३॥ नद्यधिष्ठात्रीगंडक्यधिष्ठात्री ॥ ५४ ॥ त्वंचस्वयंपूर्णरूपेणेत्यर्थः ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ मदीयकंचक्रंसुदर्शनं ॥ ५७ ॥ वनमालाशिलोपरिमालाकाररेखाल

त्रिरात्रंतुलसीपत्रंशुद्धंपर्युषितंसति ॥ श्राद्धेव्रतेचदानेचप्रतिष्ठायांसुरार्चने ॥ ५१ ॥ भूगतंतोयपतितंयद्दत्तं विष्णवेसति ॥ शुद्धंचतुलसीपत्रंक्षालनादन्यकर्मणि ॥ ५२ वृक्षाधिष्ठातृदेवीयागोलोकेचनिरामये ॥ कृष्णेन सार्द्धंनित्यंचनित्यंक्रीडांकरिष्यसि ॥५३॥ नद्यधिष्ठातृदेवीयाभारतेचसुपुण्यदा ॥ लवणोदस्यसापत्नीमदंशस्यभविष्यसि ॥ ५४ ॥ त्वंचस्वयंमहासाध्वीवैकुंठेममसान्निधौ ॥ रमासमाचरामाचभविष्यसिनसंशयः ॥ ५५ ॥ अहंचशैलरूपेणगंडकीतीरसन्निधौ ॥ अधिष्ठानंकरिष्यामिभारतेतवशापतः ॥ ५६ ॥ कोटिसंख्यास्तत्रकीटास्तीक्ष्णदंष्ट्रावरायुधैः ॥ तच्छिलाकुहरेचक्रंकरिष्यंतिमदीयकं ॥ ५७॥ एकद्वारंचतुश्चक्रंवनमालाविभूषितं ॥ नवीननीरदाकारंलक्ष्मीनारायणाभिधं ॥ ५८ ॥एकद्वारंचतुश्चक्रंनवीननीरदोपमं ॥लक्ष्मीजनार्दनोज्ञेयोरहितोवनमालया ॥ ५९ ॥ द्वारद्वयेचतुश्चक्रंगोष्पदेनविराजितं ॥ रघुनाथाभिधंज्ञेयंरहितंवनमालया ॥६०॥ अतिक्षुद्रंद्विचक्रंचनवीनजलदप्रभं ॥ तद्वामनाभिधंज्ञेयंरहितंवनमालया ॥६१॥ अतिक्षुद्रंद्विचक्रंचवनमालाविभूषितं ॥ विज्ञेयंश्रीधरंरूपंश्रीप्रदंगृहिणांसदा ॥६२॥ स्थूलंचवर्तुलाकारंरहितंवनमालया ॥ द्विचक्रंस्फुटमत्यंतंज्ञेयंदामोदराभिधं ॥६३॥ मध्यमंवर्तुलाकारंद्विचक्रंबाणविक्षतं ॥ रणरामाभिधंज्ञेयंशरतूणसमन्वितं ॥६४॥ मध्यमंसप्तचक्रंचछत्रभूषणभूषितं ॥ राजराजेश्वरंज्ञेयंराजसंपत्प्रदंनृणां ॥६५ ॥

क्ष्मीनारायणाभिधंरूपमितिशेषः ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ गोष्पदंप्रसिद्धं ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ बाणविक्षतंशरप्रहारचिन्हांकितमित्यर्थः शरतूणसमन्वितंशरचिन्हसमन्वितंतूणोनिषंगस्तत्समन्वितमित्यर्थः ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ९ ॥

 ॥ ६६ ॥ चक्राकारंसश्रीकंपद्मांकितलक्ष्मीचिह्नसहितमितिराघवभट्टः मध्यमंमध्यमपरिमाणमित्यर्थः ॥ ६७॥ हयवक्त्राभंहयमुखाकारं
॥ ६८ ॥ विकटंभयंकरं ॥६९ ॥ ७० ॥ द्वारदेशेद्वारस्थानेएवनतुमध्यतः समंवक्रभिन्नं ॥ ७१ ॥ सुषिरेमहामुखांतःसूक्ष्मछिद्रा

॥७४॥ द्विसतचक्रंस्थूलंचनवनीरदसुप्रभं ॥ अनंतारव्यंचविज्ञेयंचतुर्वर्गफलप्रदं ॥ ६६ ॥ चक्राकारंद्विचक्रंचसश्री
कंजलदप्रभं ॥ सगोष्पदंमध्यमंचविज्ञेयंमधुसूदनं ६७ ॥ सुदर्शनंचैकचक्रंगुप्तचक्रंगदाधरं ॥ द्विचक्रंहयव
क्त्राभंहयग्रीवंप्रकीर्तितं ॥ ६८ ॥ अतीवविस्तृतास्यंचद्विचक्रंविकटंसति ॥ नरसिंहंसुविज्ञेयंसद्योवैराग्यदंनृ
णां ॥ ६९ ॥ द्विचक्रंविस्तृतास्यंचवनमालासमन्वितं ॥ लक्ष्मीनृसिंहंविज्ञेयंगृहिणांचसुखप्रदं ॥ ७० ॥ द्वार
देशेद्विचक्रंचसश्रीकंचसमंस्फुटं ॥ वासुदेवंतुविज्ञेयंसर्वकामफलप्रदं ॥ ७१ ॥ प्रद्युम्नंसूक्ष्मचक्रंचनवीननी
रदप्रभं ॥ सुषिरेछिद्रबहुलंगृहिणांचसुखप्रदं ॥ ७२॥ द्वेचक्रेचैकलग्नेचपृष्ठंयत्रतुपुष्कलं ॥ संकर्षणंसुविज्ञेयं
सुखदंगृहिणांसदा ॥ ७३ ॥ अनिरुद्धंतुपीताभंवर्तुलंचातिशोभनं ॥ सुखप्रदंगृहस्थानांप्रवदंतिमनीषिणः
॥ ७४ ॥ शालग्रामशिलायत्रतत्रसान्निहितोहरिः ॥ तत्रैवलक्ष्मीर्वसतिसर्वतीर्थसमन्विता ॥ ७५ ॥ यानिका
निचपापानिब्रह्महत्यादिकानिच ॥ तानिसर्वाणिनश्यंतिशालग्रामशिलार्चनात् ॥ ७६ ॥ छत्राकारेभवेद्राज्यं
वर्तुलेचमहाश्रियः ॥ दुःखंचशकटाकारेशूलाग्रेमरणंध्रुवं ॥७७॥ विकृतास्येचदारिद्र्यंपिंगलेहानिरेवच ॥ भग्न
चक्रेभवेद्व्याधिर्विदीर्णेमरणंध्रुवं ॥ ७८ ॥ व्रतंदानंप्रतिष्ठाचश्राद्धंचदेवपूजनं ॥ शालग्रामस्यसान्निध्यात्प्रश
स्तंतद्भवेदिति ॥ ७९ ॥ सस्नातःसर्वतीर्थेषुसर्वयज्ञेषुदीक्षितः ॥ सर्वयज्ञेषुतीर्थेषुव्रतेषुचतपःसुच ॥ ८० ॥

णिबहुलानियस्मिन् ॥ ७२ ॥ द्वयोश्चक्रयोर्मुखंपरस्परंसंलग्नंयत्रतथातयोःचक्रयोःपृष्ठंपुष्कलंविशालंयत्रतथारूपमित्यर्थः ॥ ७३ ॥ ॥७४॥
॥७४॥ ७५ ॥७६ ॥ छत्राकारेरूपेछत्राकारवस्यार्थं ॥ ७७ ॥ विदीर्णेस्फुटिते ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ॥ ७ ॥

॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥

पाठेचतुर्णांवेदानांतपसांकरणेसति ॥ तत्पुण्यंलभतेनूनंशालग्रामशिलार्चनात् ॥ ८१ ॥ शालग्रामशिलातो
यंनित्यंभुंक्तेचयोनरः ॥ सुरेप्सितंप्रसादंचलभतेनात्रसंशयः ॥ ८२ ॥ तस्यस्पर्शंचवांछंतितीर्थानिनिखिला
निच ॥ जीवन्मुक्तोमहापूतोप्यंतेयातिहरेःपदं ॥ ८३ ॥ तत्रैवहरिणासार्धमसंख्यंप्राकृतंलयं ॥ यास्यत्येवहि
दास्येचनियुक्तोदास्यकर्मणि ॥ ८४ ॥ यानिकानिचपापानिब्रह्महत्यासमानिच ॥ तंदृष्ट्वाचपलायंतेवैनते
यादिवोरगाः ॥ ८५ ॥ तत्पादरजसादेवीसद्यःपूतावसुंधरा ॥ पुंसांलक्षंतत्पितृणांनिस्तरेत्तस्यजन्मतः
॥८६॥ शालग्रामशिलातोयंमृत्युकालेचयोलभेत् ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोविष्णुलोकंसगच्छति ॥८७॥ निर्वाण
मुक्तिंलभतेकर्मभोगात्प्रमुच्यते ॥ विष्णोःपदेप्रलीनश्चभविष्यतिनसंशयः ॥ ८८ ॥ शालग्रामशिलांधृत्वा
मिथ्यावाक्यंवदेत्तुयः ॥ सयातिकुंभीपाकेचयावद्वैब्रह्मणोवयः ॥८९॥ शालग्रामशिलांधृत्वास्वीकारंयोनपालये
त् ॥ सप्रयात्यसिपत्रंचलक्षमन्वंतरावधि ॥९०॥ तुलसीपत्रविच्छेदंशालग्रामेकरोतियः ॥ तस्यजन्मांतरेकां
तेस्त्रीविच्छेदोभविष्यति ॥९१॥ तुलसीपत्रविच्छेदंशंखेयोहिकरोतिच ॥ भार्याहीनोभवेत्सोपिरोगीचसप्तज
न्मसु ॥९२॥ शालग्रामंचतुलसींशंखंचैकत्रमेवच ॥ योरक्षतिमहाज्ञानीसभवेच्छ्रीहरेःप्रियः ॥ ९३ ॥ सकृदे
वहियोयस्यांवीर्याधानंकरोतिच ॥ तद्विच्छेदेतस्यदुःखंभवेदेवपरस्परं ॥ ९४ ॥ त्वंप्रियाशंखचूडस्यचैकम
न्वंतरावधि ॥ शंखेनसार्धंत्वद्भेदःकेवलंदुःखदस्तथा ॥ ९५ ॥ इत्युक्त्वाश्रीहरिस्तांचविरराम चनारद ॥ सा
चदेहंपरित्यज्यदिव्यरूपंविधायच ॥ ९६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

पत्रविच्छेदंवियोगं ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ॐ ॥ ॐ ॥ ॐ ॥

 ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ रवेरुपतापात्पिंगलाभवंति ताःस्थलस्थानपूज्याइतिपूर्वमुक्तं नदीजलस्थाःपूज्याः
यथाश्रीश्चतथासाचाप्युवासहरिवक्षसि ॥ सजगामतयासार्धंवैकुंठंकमलापतिः ॥ ९७ ॥ लक्ष्मीःसरस्वतीगं
॥७५॥ गातुलसीचापिनारद ॥ हरेःप्रियाश्चतस्रश्चबभूवुरीश्वरस्यच ॥ ९८ ॥ सद्यस्तद्देहजाताचबभूवगंडकीनदी
॥ ईश्वरःसोपिशैलश्चतत्तीरेपुण्यदोनृणां ॥ ९९ ॥ कुर्वंतितत्रकीटाश्चशिलांबहुविधांमुने ॥ जलेपतंतियाया
श्चफलदास्ताश्चनिश्चितं ॥ १०० ॥ स्थूलस्थाःपिंगलाज्ञेयाश्चोपतापाद्रवेरिति ॥ इत्येवंकथितंसर्वंकिंभूयः
श्रोतुमिच्छसि ॥ १०१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेनारदनारायणसंवादेचतुर्विंशोध्यायः
॥ २४ ॥ श्रीनारदउवाच ॥ तुलसीचयदापूज्याकृतानारायणप्रिया ॥ अस्याःपूजाविधानंचस्तोत्रंचवदसां
प्रतं ॥ १ ॥ केनपूजाकृताकेनस्तुताप्रथमतोमुने ॥ तत्रपूज्यासाबभूवकेनवावदमामहो ॥ २ ॥ सूतउवाच ॥
नारदस्यवचःश्रुत्वाप्रहस्यमुनिपुंगवः ॥ कथांकथितुमारेभेपुण्यांपापहरांपरां ॥ ३ ॥ नारायणउवाच ॥ ह
रिःसंपूज्यतुलसींरेमेचरमयासह ॥ रमासमानसौभाग्यांचकारगौरवेणच ॥४॥ सेहेचलक्ष्मीर्गंगाचतस्या
श्चनवसंगमं ॥ सौभाग्यंगौरवंकोपात्तंनसेहेसरस्वती॥५॥सातांजघानकलहेमानिनीहरिसन्निधौ ॥ व्रीडया
चापमानेनसांतर्धानंचकारह ॥ ६ ॥ सर्वसिद्धेश्वरीदेवीज्ञानिनांसिद्धियोगिनी ॥ जगामादर्शनंकोपात्सर्वत्र
चहरेरहो ॥ ७ ॥ हरिर्नदृष्ट्वातुलसींबोधयित्वासरस्वतीं ॥ तदनुज्ञांगृहीत्वाचजगामतुलसीवनं ॥ ८ ॥ तत्र
गत्वाचसुस्नातोहरिःसतुलसींसतीं ॥ पूजयामासतांध्यात्वास्तोत्रंभक्त्याचकारह ॥ ९ ॥ ॥छ॥
॥१०१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेचतुर्विंशोध्यायः ॥२४॥ चतुर्भिरधिकैश्चत्वारिंशत्पद्यैस्तुपूजनं ॥ तुलस्याश्चमहामंत्रसहि ॥७५॥
तंतावदुच्यते॥१॥ अथतुलसीपूजाविधानंनारदःपृच्छति तुलसीचेति॥१॥२॥३॥४॥ ५॥ सातुलसींअंतर्धानंचकार॥६॥७॥८॥९॥

लक्ष्मीः श्रीबीजं मायाभुवनेश्वरीबीजं कामोमन्मथस्तद्बीजं वाणीवाग्भवबीजं एतद्बीजचतुष्टयपूर्वकं वृंदावनीतिङेंतं तेनवृंदावन्यैइति इतिसिद्धंङेंतं

लक्ष्मीमायाकामवाणीबीजपूर्वंदशाक्षरं ॥ वृंदावनीतिङेंतंचवन्हिजायांतमेवच ॥ १० ॥ अनेनकल्पतरुणामंत्रराजेननारद ॥ पूजयेद्योविधानेनसर्वसिद्धिंलभेद्ध्रुवं ॥११॥ घृतदीपेनधूपेनसिंदूरचंदनेनच ॥ नैवेद्येनचपुष्पेणचोपचारेणनारद ॥ १२ ॥ हरिस्तोत्रेणतुष्टासाचाविर्भूतामहीरुहात् ॥ प्रसन्नाचरणांभोजेजगामशरणंशुभा ॥१३॥ वरंतस्यैददौविष्णुःसर्वपूज्याभवेरिति ॥ अहंत्वांधारयिष्यामिसुरूपांमूर्ध्निवक्षसि ॥ १४॥ सर्वेत्वांधारयिष्यंतिस्वमूर्ध्निचसुरादयः ॥ इत्युक्त्वातांगृहीत्वाचप्रययौस्वालयंविभुः ॥ १५ ॥ नारदउवाच ॥ किंध्यानंस्तवनंकिंवाकिंवापूजाविधानकं ॥ तुलस्याश्चमहाभागतन्मेव्याख्यातुमर्हसि ॥१६॥ नारायणउवाच ॥ अंतर्हितायांतस्यांचहरिर्वृंदावनेतदा ॥ तस्याश्चक्रेस्तुतिंगत्वातुलसींविरहातुरः ॥ १७॥ श्रीभागवानुवाच ॥ वृंदरूपाश्चवृक्षाश्चयदैकत्रभवंतिच ॥ विदुर्बुधास्तेनवृंदांमत्प्रियांतांभजाम्यहं ॥१८॥ पुराबभूवयादेवीत्वादौवृंदावनेवने ॥ तेनवृंदावनाख्यातांसौभाग्यांतांभजाम्यहं ॥ १९ ॥ असंख्येषुचविश्वेषुपूजितायानिरंतरं ॥ तेनविश्वपूजिताख्यापूजितांचभजाम्यहं ॥२०॥ असंख्यानिचविश्वानिपवित्राणित्वयासदा ॥ तांविश्वपावनींदेवींविरहेणस्मराम्यहं ॥२१॥ देवानतुष्टाःपुष्पाणांसमूहेनययाविना ॥ तांपुष्पसारांशुद्धांचद्रष्टुमिच्छामिशोकतः ॥२२॥ विश्वेयत्प्राप्तिमात्रेणभक्तानंदोभवेद्ध्रुवं ॥ नंदिनीतेनविख्यातासाप्रीताभवतादिह ॥ ॥ २३ ॥ यस्यादेव्यास्तुलानास्तिविश्वेषुनिखिलेषुच ॥ तुलसीतेनविख्यातातांयामिशरणंप्रियां ॥ २४ ॥

चतुर्थ्यंतंवन्हिजायास्वाहा तथाचदशाक्षरोमंत्रःसंपन्नः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥१४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥
॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

कृष्णजीवनरूपासाशश्वत्प्रियतमासती ॥ तेनकृष्णजीवनीसासामेरक्षतुजीवनं ॥ २५ ॥ इत्येवंस्तवनंकृत्वा तस्थौतत्ररमापतिः ॥ ददर्शतुलसींसाक्षात्पादपद्मनतांसतीं ॥२६॥ रुदंतीमवमानेनमानिनींमानपूजितां ॥ प्रियांदृष्ट्वाप्रियःशीघ्रंवासयामासवक्षसि ॥ २७ ॥ भारत्याज्ञांगृहीत्वाचस्वालयंचययौहरिः ॥ भारत्यासहतत्प्रीतिंकारयामाससत्वरं ॥ २८ ॥ वरंविष्णुर्ददौतस्यैसर्वपूज्याभवेरिति ॥ शिरोधार्याचसर्वेषांवंद्यामान्याममेतिच ॥ २९ ॥ विष्णोर्वरेणसादेवीपरितुष्टाबभूवच ॥ सरस्वतीतामाकृष्यबासयामाससन्निधौ ॥ ३० ॥ लक्ष्मीर्गंगासस्मिताचतांसमाकृष्यनारद ॥ गृहंप्रवेशयामासविनयेनसतींसदा ॥ ३१ ॥ वृंदावृंदावनीविश्वपूजिताविश्वपावनी ॥ पुष्पसारानंदनीचतुलसीकृष्णजीवनी ॥ ३२ ॥ एतन्नामाष्टकंचैवस्तोत्रंनामार्थसंयुतं ॥ यःपठेत्तांचसंपूज्यसोश्वमेधफलंलभेत् ॥ ३३ ॥ कार्तिकीपूर्णिमायांचतुलस्याजन्ममंगलं ॥ तत्रतस्याश्चपूजाचविहिताहरिणापुरा ॥ ३४ ॥ तस्यांयःपूजयेत्तांचभक्त्याचविश्वपावनीं ॥ सर्वपापाद्विनिर्मुक्तोविष्णुलोकंसगच्छति ॥ ३५ ॥ कार्तिकेतुलसीपत्रंयोददातिचविष्णवे ॥ गवामयुतदानस्यफलंप्राप्नोतिनिश्चितं ॥ ३६ ॥ अपुत्रोलभतेपुत्रंप्रियाहीनोलभेत्प्रियां ॥ बंधुहीनोलभेद्बंधूंस्तोत्रश्रवणमात्रतः ॥ ३७ ॥ रोगीप्रमुच्यतेरोगाद्बद्धोमुच्येतबंधनात् ॥ भयान्मुच्येतभीतस्तुपापान्मुच्येतपातकी ॥ ३८ ॥ इत्येवंकथितंस्तोत्रंध्यानंपूजाविधिंशृणु ॥ त्वमेववेदेजानासिकण्वशाखोक्तमेवच ॥ ३९ ॥ तद्वृक्षेपूजयेत्तांचभक्त्याचावाहनंविना ॥ तांध्यात्वाचोपचारेणध्यानंपातकनाशनं ॥ ४० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेपंचविंशोध्यायः ॥ २५ ॥ सप्तार्थातिमहापर्वेरधंश्लोकाधिके रथ ॥ सावित्र्याःसर्ववेदेषुश्रुतमाख्यानमुच्यते ॥१॥ सावित्र्युपाख्यानंनारदःपृच्छति नारदउवाच तुलस्युपाख्यानमिति ॥१॥ पुराकेनेति सासावित्रीश्रुतेर्वेदस्यप्रसूर्जननीभवतितात्दृशीयंमहतीदेवीवेदोत्पादकत्वरूपब्रह्मलिंगानित्यैवभवतितथापितस्यामनुष्यदेहधारणंतुकृतमस्तितत्के ननिमित्तेनकृतमितितन्निमित्तरूपंवदेतितात्पर्यं किंचसोत्पन्नाप्रथमेकालेप्रथममित्यर्थः तथापरेकालेअनंतरमित्यर्थः केनपूजितातदपिवदेत्य

तुलसींपुष्पसारांचसतींपूतांमनोहरां ॥ कृतपापेध्मदाहायज्वलदग्निशिखोपमां ॥ ४१॥ पुष्पेषुतुलनायस्या नास्तिवेदेषुभाषितं ॥ पवित्ररूपासर्वासुतुलसीसाचकीर्तिता ॥४२ ॥ शिरोधार्याचसर्वेषामीप्सिताविश्वपाव नी ॥ जीवन्मुक्तांमुक्तिदांचभजेतांहरिभक्तिदां ॥४३॥ इतिध्यात्वाचसंपूज्यस्तुत्वाचप्रणमेत्सुधीः ॥ उक्तंतुल स्युपाख्यानंकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥४४॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेपंचविंशोध्यायः॥२५॥ नारदउवाच ॥ तुलस्युपाख्यानमिदंश्रुतंचातिसुधोपमं ॥ ततंसावित्र्युपाख्यानंतन्मेव्याख्यातुमर्हसि ॥ १ ॥ पुराकेनसमुद्भूतासाश्रुताचश्रुतेःप्रसूः ॥ केनवापूजितालोकेप्रथमेकैश्चवापरे ॥२॥ नारायणउवाच ॥ ब्रह्मणा वेदजननीप्रथमेपूजितामुने ॥ द्वितीयेचवेदगणैस्तत्पश्चाद्विदुषांगणैः ॥ ३ ॥ तदाचाश्वपतिर्भूपःपूजयामास भारते ॥ तत्पश्चात्पूजयामासुर्वर्णाश्चत्वारएवच ॥ ४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

र्थः तथाचश्रुतिर्गोपथब्राह्मणे तत्सवितुर्वरेण्यमितिसावित्र्याःप्रथमःपादःपृथिव्यर्चंसमदधादृचाग्निमग्निनाश्रियमित्यादिना तथाभर्गोदेवस्य धीमहीतिसावित्र्याद्वितीयःपादोंतरिक्षेणयजुःसमदधादित्यादिपूर्ववत् तथाधियोयोनःप्रचोदयादितिसावित्र्यास्तृतीयःपादोदिवासामसमद धात्साम्नादित्यमित्यादिपूर्ववत् अनयाचश्रुत्यासावित्रीपादत्रयाद्वेदत्रयलोकत्रयाग्न्यादितेजस्त्रयपूर्वकसर्वब्रह्मांडसृष्टिःसावित्रीतएवोक्तात थासर्ववेदेषुपुराणेषुच ॥ २ ॥ तत्रप्रथमप्रश्नोत्तरमग्रेदास्यति द्वितीयप्रश्नोत्तरंतुसंप्रतिवदति ब्रह्मणेति याब्रह्मणासहोत्पन्नेतिपूर्वमुक्तं साप्रथमेकालेप्रथमामित्यर्थः द्वितीयेद्वितीयकालेअनंतरमित्यर्थः ॥ ३ ॥४॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ प्रत्यादेशमिति तयाबहुकालंतपश्चर्यांकृतातथापिसाराज्ञीभगवत्याःसावित्र्याःप्रत्यादेशंप्रत्युत्तरंवरंनप्रापत
तांदेवींददर्शच ततस्रस्तागृहंजगाम ॥ ९ ॥ १० ॥ तदाराजादेवींतुनददर्शपरंतुतस्याःप्रत्यादेशआज्ञारूपोबभूव ॥ ११ ॥ कोसौत
॥ ७७ ॥ दाह शुश्रावेति दशलक्षमिति ननुशतसंवत्सरमनुष्ठानस्यकृतत्वेनदशलक्षजपोजातएवेतिचेन्नगायत्र्यतिरिक्तमंत्रेणैवशतसंवत्सरमनुष्ठा

नारदउवाच ॥ कोवासोश्वपतिर्ब्रह्मन्केनवातेनपूजिता ॥ सर्वपूज्याचसादेवीप्रथमेकैश्ववापरे ॥ ५ ॥ नारायणउवाच ॥ भद्रदेशेमहाराजोबभूवाश्वपतिर्मुने ॥ वैरिणांबलहर्ताचमित्राणांदुःखनाशनः ॥६॥ आसीत्तस्यमहाराज्ञीमहिषीधर्मचारिणी ॥ मालतीतिसमाख्यातायथालक्ष्मीर्गदाभृतः ॥ ७ ॥ साचराज्ञीचवंध्याचवसिष्ठस्योपदेशतः ॥ चकाराराधानंभक्त्यासावित्र्याश्चैवनारद ॥८॥ प्रत्यादेशंनसाप्राप्तामहिषीनददर्शतां ॥ गृहंजगामदुःखार्ताहृदयेनाविदूयता ॥ ९ ॥ राजातांदुःखितांदृष्ट्वाबोधयित्वानयेनवै ॥ सावित्र्यास्तपसेभक्त्याजगामपुष्करंतदा ॥१०॥ तपश्चकारतत्रैवसंयतःशतवत्सरं ॥ नददर्शचसावित्र्याःप्रत्यादेशोबभूवच ॥११॥ शुश्रावाकाशवाणींचनृपेंद्रश्चाशरीरिणीं ॥ गायत्र्यादशलक्षंचजपंत्वंकुरुनारद ॥१२॥ एतस्मिन्नंतरेतत्रआजगामपराशरः ॥ प्रणनामततस्तंचमुनिर्नृपमुवाचच ॥ १३ ॥ मुनिरुवाच ॥ सकृज्जपश्चगायत्र्याःपापंदिनभवंहरेत् ॥ दशवारंजपाच्चैवनश्येत्पापंदिवानिशं ॥ १४ ॥ शतवारंजपेच्चैवपापंमासार्जितंहरेत् ॥ सहस्रधाजपश्चैवकल्मषंवत्सरार्जितं ॥ १५ ॥ लक्षोजन्मकृतंपापंदशलक्षोन्यजन्मजं ॥ सर्वजन्मकृतंपापंशतलक्षाद्विनश्यति ॥ १६ ॥ करोतिमुक्तिंविप्राणांजपोदशगुणस्ततः ॥ करंसर्पफणाकारंकृत्वातद्रंध्रमुद्रितं ॥ १७ ॥

नंकृतमित्याशयात् हेनारदइतिआकाशवाणींशुश्रावेत्यन्वयः ॥१२॥ तत्रराजसमीपे तंपराशरं ॥१३॥ मुनिर्जपमहिमानंवदति सकृज्जपइ
ति दिवानिशंरात्रिदिवसकृतमित्यर्थः ॥१४॥१५॥ लक्षोजपःहरेदितिशेषः ॥१६॥ मुक्तिंज्ञानप्राप्तिद्वारा दशगुणोदशकोटिः जपका ॥७७॥
लेदक्षिणहस्तमुद्रामाह करमिति रंध्रमंगुलिछिद्रंमुद्रितंयस्यतमूर्ध्वांगुल्यग्रमधोभुग्नमचलंयस्यतादृशंकरंहृदयेकृत्वाजपेदित्यर्थः ॥१७॥

करमालामाह अनामिकेतिअवामक्रमेणदक्षावर्तक्रमेणेत्यर्थः ॥ १८ ॥ १९ ॥ मालासंस्कारमाह संस्थाप्येति अश्वत्थपत्रेचपद्मपत्रे ॥२०॥२१॥ स्नात्वास्नापयित्वेत्यर्थः ॥२२॥२३॥२४॥ कर्मसत्कर्म ॥२५॥ पूर्वीप्रातःसंध्यांपश्चिमांसायंसंध्यां ॥ २६ ॥ २७ ॥

आनम्रमूर्द्धमचलंप्रजपेत्प्राङ्मुखोद्विजः ॥ अनामिकामध्यदेशादधोवामक्रमेणच ॥ १८ ॥ तर्जनीमूलपर्यंतंजपस्यैवंक्रमःकरे ॥ श्वेतपंकजबीजानांस्फटिकानांचसंस्कृतां ॥ १९ ॥ कृत्वावामालिकांराजन्जपेत्तीर्थेसुरालये ॥ संस्थाप्यमालामश्वत्थपत्रेपद्मेचसंयतः ॥ २० ॥ कृत्वागोरोचनाक्तांचगायत्र्यास्नापयेत्सुधीः ॥ गायत्रीशतकंतस्यांजपेच्चविधिपूर्वकं ॥ २१ ॥ अथवापंचगव्येनस्नात्वामालांसुसंस्कृतां ॥ अथगंगोदकेनैवस्नात्वावातिसुसंस्कृतां ॥ २२ ॥ एवंक्रमेणराजर्षेदशलक्षंजपंकुरु ॥ साक्षाद्द्रक्ष्यसिसावित्रींत्रिजन्मपातकक्षयात् ॥२३॥ नित्यंसंध्यांचहेराजन्करिष्यसिदिनेदिने ॥ मध्यान्हेचापिसायान्हेप्रातरेवशुचिःसदा ॥२४॥ संध्याहीनोशुचिर्नित्यमनर्हःसर्वकर्मसु ॥ यदन्हात्कुरुतेकर्मनतस्यफलभाग्भवेत् ॥ २५॥ नोपतिष्ठतियःपूर्वांनोपास्तेयस्तुपश्चिमां ॥ सशूद्रवद्बहिःकार्यःसर्वस्माद्द्विजकर्मणः ॥ २६ ॥ यावज्जीवनपर्यंतंत्रिःसंध्यांयःकरोतिच ॥ सचसूर्यसमोविप्रस्तेजसातपसासदा ॥ २७ ॥ तत्पादपद्मरजसासद्यःपूतावसुंधरा ॥ जीवन्मुक्तःसतेजस्वीसंध्यापूतोहियोद्विजः ॥ २८ ॥ तीर्थानिचपवित्राणितस्यसंस्पर्शमात्रतः ॥ ततःपापानियांत्येववैनतेयादिवोवरगाः ॥ २९॥ नगृण्हंतिसुराःपूजांपितरःपिंडतर्पणं ॥ स्वेच्छयाचद्विजातेश्चत्रिसंध्यारहितस्यच ॥ ३० ॥ मूलप्रकृत्यभक्तोयस्तन्मंत्रस्याप्यनर्चकः ॥तदुत्सवविहीनश्चविषहीनोयथोरगः ॥ ३१ ॥ विष्णुमंत्रविहीनश्चत्रिसंध्यारहितोद्विजः ॥ एकादशीविहीनश्चाविषहीनोयथोरगः ॥ ३२ ॥ ॥ छ ॥

॥ २८ ॥ ततस्तस्मात्पुरुषात् ॥ २९ ॥ ३० ॥ तन्मंत्रस्यमूलप्रकृतिमंत्रस्यमायाबीजस्येत्यर्थः तदुत्सवोमूलप्रकृतेरुत्सवः सचसप्तमस्कंधेउक्तः विषहीनःसर्पोअजगरइत्यर्थः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ विप्रस्यावीरापतिपुत्ररहिताब्राह्मणीत्यर्थः ऋतुस्नाताचतुर्थदिवसेत्यर्थः ॥ ३६ ॥ भगजीवीकुट्टनः वार्धुषिको वृत्त्याजीवति विद्याविक्रयीद्रव्यंगृहीत्वाविद्यांददाति ॥ ३७ ॥ शिवापूजादेवीपूजा ॥३८॥ मुनिश्रेष्ठःपराशरः ॥३९॥४०॥ ४१ ॥

हरेरनैवेद्यभोजीधावकोवृषवाहकः ॥ शूद्रान्नभोजीयोविप्रोविषहीनोयथोरगः ॥ ३३ ॥ शूद्राणांशवदाहीयोस विप्रोवृषलीपतिः ॥ शूद्राणांसूपकारश्चविषहीनोयथोरगः ॥ ३४ ॥ शूद्राणांचप्रतिग्राहीशूद्रयाजीचयोद्विजः ॥ मसिजीवीअसिजीवीविषहीनोयथोरगः ॥ ३५ ॥ यःकन्याविक्रयीविप्रोयोहरेर्नामविक्रयी ॥ योविप्रोवीरान्न भोजीऋतुस्नातान्नभोजकः ॥ ३६ ॥ भवजीवीवार्धुषिकोविषहीनोयथोरगः ॥ योविद्याविक्रयीविप्रोविषहीनो यथोरगः ॥ ३७ ॥ सूर्योदयेस्वपेद्योहिमत्स्यभोजीचयोद्विजः ॥ शिवापूजादिरहितोविषहीनोयथोरगः ॥३८॥ इत्युक्त्वाचमुनिश्रेष्ठःसर्वपूजाविधिक्रमं ॥ तमुवाचसावित्र्याध्यानादिकमभीप्सितं ॥ ३९ ॥ दत्वासर्वंनृपेंद्रा ययौचस्वाश्रमेमुने ॥ राजासंपूज्यसावित्रींददर्शवरमापच ॥ ४० ॥ नारदउवाच ॥ किंवाध्यानंचसावित्र्याः किंवापूजाविधानकं ॥ स्तोत्रंमंत्रंचकिंदत्वाप्रययौसपराशरः ॥ ४१ ॥ नृपकेनविधानेनसंपूज्यश्रुतिमातरं ॥ वरंचकंवासंप्रापसंपूज्यतुविधानतः ॥ ४२ ॥ तत्सर्वंश्रोतुमिच्छामिसावित्र्याःपरमंमहत् ॥ रहस्यातिरहस्यं चश्रुतिसिद्धंसमासतः ॥४३॥ नारायणउवाच ॥ ज्येष्ठकृष्णत्रयोदश्यांशुद्धकालेचयत्नतः ॥ व्रतमेवंचतुर्दश्यां व्रतीभक्त्यासमाचरेत् ॥ ४४ ॥ व्रतंचतुर्दशाब्दंचद्विसप्तफलसंयुतं ॥ दत्वाद्विसप्तनैवेद्यंपुष्पधूपादिकंचरेत् ॥ ४५ ॥ वस्त्रंयज्ञोपवीतंचभोजनंविधिपूर्वकं ॥ संस्थाप्यमंगलघटंफलशाखासमन्वितं ॥ ४६ ॥

॥४२ ॥ ४३ ॥ ज्येष्ठकृष्णत्रयोदश्यामथवाशुद्धकालेचतुर्दश्यामित्यन्वयः यद्वाज्येष्ठकृष्णस्यमेवतिथिद्वयंग्राह्यं तथाचज्येष्ठकृष्णत्रयोदश्यामथवाज्येष्ठशुक्लचतुर्दश्यांवक्ष्यमाणप्रकारेणव्रतंकर्तव्यमित्यर्थः पक्षद्वयस्यस्याप्येतान्त्रिरात्रस्यसावित्रीव्रतपरत्वेनोक्तत्वात् धर्मशास्त्रेस्फुटमेतत् ॥४४ ॥ द्विसप्तफलसंयुतंचतुर्दशफलसंयुतंचतुर्दशफलानिदेव्यैसमर्पणीयानितथानैवेद्याश्चतुर्दशेत्याह दत्वेति ॥४५॥४६॥ ॥७८॥

आवाहितेघटेइष्टंपूजयेत्सावित्रींघटेआवाह्यपूजयेदित्यर्थः ॥ ४७ ॥ माध्यंदिनेतच्छाखायां ॥ ४८ ॥तप्तकांचनेति रक्तवर्णेत्यर्थः पूर्वोक्तं स्फटिकवर्णत्वंतुस्वच्छताभिप्रायेणबोध्यं ॥४९ ॥ ५० ॥५१ ॥ वेदबीजंप्रणवः ॥ ५२ ॥ स्वमूर्धनिपाणिमंजलिंदत्वानमस्कुर्यादित्यर्थः

गणेशंचादिनेशंचवन्हिंविष्णुंशिवांशिवां ॥ संपूज्यपूजयेदिष्टंघटेआवाहितेद्विजः ॥ ४७ ॥ शृणुध्यानंचसावित्र्याश्चोक्तंमाध्यंदिनेचयत् ॥ स्तोत्रंपूजाविधानंचमंत्रंचसर्वकामदं ॥४८ ॥ तप्तकांचनवर्णाभांज्वलंतींब्रह्मतेजसा ॥ ग्रीष्ममध्यान्हमार्तंडसहस्रसामितप्रभां ॥४९॥ईषद्धास्यप्रसन्नास्यांरत्नभूषणभूषितां॥ वन्हिशुद्धांशुकाधानांभक्तानुग्रहाविग्रहां॥ ५० ॥सुखदांमुक्तिदांशांतांकांतांचजगतांविधेः॥सर्वसंपत्स्वरूपांचप्रदात्रींसर्वसंपदां ॥५१॥ वेदाधिष्ठातृदेवींचवेदशास्त्रस्वरूपिणीं॥ वेदबीजस्वरूपांचभजेतांवेदमातरं ॥५२॥ ध्यात्वाध्यानेननैवेद्यंदत्वापाणिंस्वमूर्धनि ॥पुनर्ध्यात्वाघटेभक्त्यादेवीमावाहयेद्व्रती ॥५३॥ दत्वाषोडशोपचारंवेदोक्तमंत्रपूर्वकं ॥ संपूज्यस्तुत्वाप्रणमेद्देवदेवींविधानतः॥५४॥आसनंपाद्यमर्घ्यंचस्नानीयंचानुलेपनं॥ धूपंदीपंचनैवेद्यंतांबूलंशीतलंजलं ॥ ५५ ॥ वसनंभूषणंमाल्यंगंधमाचमनीयकं ॥ मनोहरंसुतल्पंचदेयान्येतानिषोडश ॥ ५६॥ दारुसारविकारंचहेमादिनिर्मितंचवा ॥ देवाधारंपुण्यदंचमयातुभ्यंनिवेदितं ॥५७॥ तीर्थोदकंचपाद्यंचपुण्यदंप्रीतिदंमहत् ॥ पूजांगभूतंशुद्धंचमयातुभ्यंनिवेदितं ॥ ५८ ॥ पवित्ररूपमर्घ्यंचदूर्वापुष्पदलान्वितं ॥ पुण्यदंशंखतोयाक्तंमयातुभ्यंनिवेदितं ॥५९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

इत्थंप्रथमतोहृदयेध्यात्वानैवेद्यंदत्वानैवेद्यमित्युपलक्षणंषोडशोपचारान्मनसादत्वानमस्कृत्यपश्चात्घटेआवाहयेत्पूजयेदित्याह पुनर्ध्यात्वेति ॥ ५३ ॥ ५४॥ उपचारानाह आसनमिति ॥ ५५ ॥५६ ॥ आसनादीनांस्वरूपंमंत्रस्वरूपदर्शनेनैवदर्शयति दारुसारेति दारुसारंचंदनमिति राघवभट्टः तन्निर्मितंपीठमासनमित्यर्थः ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

 ॥ ६० ॥ गंधद्रव्यंकुंकुमादि तदुद्भवं ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ कृमिजंपट्टवस्त्रं ॥ ६८ ॥

॥७१॥ सुगंधंगंधतोयंचस्नेहंसौगंधकारकं ॥ मयानिवेदितंभक्त्यास्नानीयंप्रतिगृह्यतां ॥ ६० ॥ गंधद्रव्योद्भवंपुण्यं
प्रीतिदंदिव्यगंधदं ॥ मयानिवेदितंभक्त्यागंधतोयंतवांबिके ॥ ६१ ॥ सर्वमंगलरूपंचसर्वेचमंगलप्रदं ॥
पुण्यदंचसुधूपंतंगृहाणपरमेश्वरि ॥ ६२ ॥ सुगंधयुक्तंसुखदंमयातुभ्यंनिवेदितं ॥ जगतांदर्शनार्थायप्रदी
पंदीप्तिकारकं ॥ ६३ ॥ अंधकारध्वंसबीजंमयातुभ्यंनिवेदितं ॥ तुष्टिदंपुष्टिदंचैवप्रीतिदंक्षुद्विनाशनं ॥ ६४ ॥
पुण्यदंस्वादुरूपंचनैवेद्यंप्रतिगृह्यतां ॥ तांबूलप्रवरंरम्यंकर्पूरादिसुवासितं ॥ ६५ ॥ तुष्टिदंपुष्टिदंचैवमया
तुभ्यंनिवेदितं ॥ सुसीतलंवारिशीतंपिपासानाशकारणं ॥ ६६ ॥ जगतांजीवरूपंचजीवनंप्रतिगृह्यतां ॥ दे
हशोभास्वरूपंचसभाशोभाविवर्धनं ॥ ६७ ॥ कार्पासजंचकृमिजंवसनंप्रतिगृह्यतां॥कांचनादिविनिर्माणंश्री
करंश्रीयुतंसदा ॥ ६८ ॥ सुखदंपुण्यदंरत्नभूषणंप्रतिगृह्यतां ॥ नानावृक्षसमुद्भूतंनानारूपसमन्वितं ॥ ६९ ॥
फलस्वरूपंफलदंफलंचप्रतिगृह्यतां ॥ सर्वमंगलरूपंचसर्वमंगलमंगलं ॥ ७० ॥ नानापुष्पविनिर्माणंबहु
शोभासमन्वितं ॥ प्रीतिदंपुण्यदंचैवमाल्यंचप्रतिगृह्यतां ॥ ७१ ॥ पुण्यदंचसुगंधाढ्यंगंधंचदेविगृह्यतां ॥
सिंदूरंचवरंरम्यंभालशोभाविवर्द्धनं ॥ ७२ ॥ भूषणानांचप्रवरंसिंदूरंप्रतिगृह्यतां॥ विशुद्धग्रंथिसंयुक्तंपुण्यसू
त्रविनिर्मितं ॥ ७३ ॥ पवित्रंवेदमंत्रेणयज्ञसूत्रंचगृह्यतां ॥ द्रव्याण्येतानिमूलेनदत्वास्तोत्रंपठेत्सुधीः ॥ ७४ ॥
ततोविप्रायभक्त्याचव्रतीदद्याच्चदक्षिणां ॥ सावित्रीतिचतुर्थ्यंतंवन्हिजायांतमेवच ॥ ७५ ॥ ॥ छ ॥ ॥७१॥

॥ ६९ ॥ ७० ॥ [illegible] ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ॥ [illegible] ॥ ॥ [illegible] ॥

लक्ष्मीबीजंश्रीबीजंमायाबीजंभुवनेश्वरीबीजंकामोमन्मथबीजंएतद्बीजत्रयपूर्वकः साविञ्यैस्वाहेतिमंत्रोष्टाक्षरः एतन्मंत्रपूर्वकपूर्वमंत्रैस्त्वमुपचारादेयाः स्वाहारहितोनमोंतस्तु स्त्रीणांजपेपि ॥ ७६ ॥ कृष्णेनयोपालसुंदरीरूपेण ॥ ७७॥ नायातिनागच्छतिततःकारणात्तुष्टावेत्यर्थः

लक्ष्मीमायाकामपूर्वंमंत्रमष्टाक्षरंविदुः ॥ माध्यंदिनोक्तंस्तोत्रंचसर्वकामफलप्रदं ॥ ७६ ॥ विप्रजीवनरूपंच निबोधकथयामिते ॥ कृष्णेनदत्तांसावित्रींगोलोकेब्रह्मणेपुरा ॥७७॥ नायातिसातेनसार्धंब्रह्मलोकेचनारद ॥ ब्रह्माकृष्णाज्ञयाभक्त्यातुष्टाववेदमातरं ॥ ७८ ॥ तदासापरितुष्टाचब्रह्माणंचकमेपतिं ॥ ब्रह्मोवाच ॥ सच्चिदानंदरूपेत्वंमूलप्रकृतिरूपिणि ॥ ७९ ॥ हिरण्यगर्भरूपेत्वंप्रसन्नाभवसुंदरि ॥ तेजःस्वरूपेपरमेपरमानंदरूपिणि ॥ ८० ॥ द्विजातीनांजातिरूपेप्रसन्नाभवसुंदरि ॥ नित्येनित्यप्रियेदेविनित्यानंदस्वरूपिणि ॥ ८१॥ सर्वमंगलरूपेचप्रसन्नाभवसुंदरि ॥ सर्वस्वरूपेविप्राणांमंत्रसारेपरात्परे ॥ ८२ ॥ सुखदेमोक्षदेदेविप्रसन्नाभवसुंदरि ॥ विप्रपापेध्मदाहायज्वलदग्निशिखोपमे ॥८३॥ ब्रह्मतेजःप्रदेदेविप्रसन्नाभवसुंदरि ॥ कायेनमनसावाचायत्पापंकुरुतेनरः ॥ ८४ ॥ तत्त्वत्स्मरणमात्रेणभस्मीभूतंभविष्यति ॥ इत्युक्त्वाजगतांधातातस्थौतत्रचसंसदि ॥ ८५ ॥ सावित्रीब्रह्मणासार्धंब्रह्मलोकंजगामसा ॥ अनेनस्तवराजेनसंस्तूयाश्वपतिर्नृपः ॥८६॥ ददर्शतांचसावित्रींवरंप्रापमनोगतं॥ स्तवराजमिमंपुण्यंसंध्यांकृत्वाचयःपठेत् ॥८७॥ पाठेचतुर्णांवेदानांयत्फलंलभतेचतत् ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेषड्विंशोध्यायः ॥ २६ ॥

॥ ७८ ॥७९॥८०॥ ८१॥८२॥८३॥ ८४ ॥८५॥ ८६॥ ८७॥ इतिश्रीदेवीभागवतटिलके नवमस्कंधेषड्विंशोध्यायः ॥२६॥

[illegible] अंगुष्ठमात्रंपुरुषंनिष्कर्षयंमोयमोगतोतदा [illegible] तदा ते यदि [illegible]
[illegible] पतिस्तु [illegible] तएवेति [illegible] किंतुतत्पश्चादेवययौ ननुयदायमोदेहात् [illegible]
त्तयाकथंनिवारितोयमोनहिकाचित्पतिव्रतापतिमरणमिच्छेतीदृष्टंनतुनिवारितएवेतिचेत्सकथंपतिव्रतावचनमुल्लंघ्यतंगृहीत्वागतः अन्यी [illegible]
[illegible] णांसामर्थ्यातिशयात्पतिव्रतादीनांभयमस्तीतिचेत्तर्हिस्वयमेवाकिमर्थमत्रागतोनहिकुत्रचिद्यमः स्वयंगच्छति किंतर्हिस्वसत्त्वैरसर्वंकार्यंक
रोति तथाप्यस्याःपातिव्रत्यसामर्थ्याद्भयात्स्वसत्त्वयादूतादिनावाकार्यंभवेदितिमनीषयाहिस्वयमागतस्तयाचानयाताद्दृशसामर्थ्यंकृत्यासर्वथा
निरोद्धव्यइतिचेन्न अन्याशयात् सावित्र्याअयमभिप्रायः नहिकुत्रचिद्यमोमहानुभावःपरमेश्वरःस्वयंगच्छतिनचगत्वापापिनांमादृशानां
चक्षुर्गोचरोभवतिकेवलंमदनुग्रहेणैवतुममदृष्टिगोचरोजातस्ततस्ताद्दृशस्यपरमेश्वरस्यममाश्रमेअतिथिरूपेणागतस्यकथमभिलषितंनसंपाद

यमस्तंपुरुषंदृष्ट्वाबध्वांगुष्ठसमंमुने ॥ गृहीत्वागमनंचक्रेतत्पश्चाद्प्रययौसती ॥ १२ ॥
पश्चात्तांसुदतींदृष्ट्वायमःसंयमनीपतिः ॥ उवाचमधुरंसाध्वींसाधूनांप्रवरोमहान् ॥ १३॥

नीयंनचपतिवियोगभयात्तत्संपादनंपतिव्रतानामावश्यकमित्यस्यविषयोस्तिमयैतत्सहैवगमनेपतिवियोगस्यैवाभावात् नचयमलोकेमनुष्यदेहोन
गमिष्यतीतिसहगमनमपिकिंनाभिप्रायेणभविष्यतीतिवाच्यं परमेश्वरदर्शनेनसदेहानामपिपूर्वंराजशूराणांस्वर्गादिगमनस्यजातस्यश्रुतत्वेनम
मापिपरमेश्वरस्यैतस्यदर्शनस्यजातत्वेनसहगमनंभविष्यतीत्यभिप्रायस्यसत्वादिति यमस्तुतंगृहीत्वाअतिसामर्थ्यवतीयंनिरोद्धुंसमर्थापिकिमि
तिमपतिवयनेननिरोधंकृतवतींकिंचिदस्यामनसिकिमप्यन्यत्कर्तव्यमस्तीतिभियापृष्ठतोददर्श तत्रचसुदतींतांददर्शदंतवर्णनेनेषद्धास्यवतींदर्शि
त्यर्थः ताद्दृशानयैहास्यकारणंत्वित्थं ममसामर्थ्येसत्यपिएताद्दृशमहानुभावस्येश्वरस्यातिथ्यार्थंसंतोषार्थंप्राणाधिकमपिपतिंदत्तवतीतिदेवदीद
र्शिममदृष्ट्वाकथंनदेवस्तुतोष किंचिद्भाषणमपिनकृतवान्किंचैताद्दृशदर्शनेकल्याणमेवभवतीतिदर्शनस्वभावः तत्कथमयंदयालुःसर्वज्ञःसन्स्वस
[illegible] नातिज्ञात्वाचकथमनकायाममपतिंनयतीत्याश्चर्यमेवेति यमोपितदभिप्रायेणहास्यंज्ञात्वाकिंचित्सोमधुरंप्रोवाच नन्वतिक्रूर [illegible]
[illegible] ॥ १२ ॥ १३ ॥ [illegible]

[illegible] नु [illegible] पो नन्वप [illegible]

[illegible] तोयमोनहिकाचित्पतिव्रतापतिमरणमिच्छेती इत्यत्रतु विचारितएवेति [illegible]

[illegible] पतिव्रतादीनांभयमस्तीति [illegible] स्वयमेव किमर्थमत्रागतोनहिकुत्रापियमः स्वयंगच्छति किंतर्हि [illegible]

[illegible] पातिव्रत्यसामर्थ्यं [illegible] यादूतादिनाककार्यंभवेदितिमनीषयाहिस्वयमागतस्त्वया [illegible] सामर्थ्यं [illegible]

[illegible] अन्याख्यमात् सावित्र्याअयमभिप्रायः नहिकुत्रापियमोमहानुभावः परमेश्वरः स्वयंगच्छतिचमत्पापि [illegible]

[illegible] वरोभवतिकेवलंमदनुग्रहेणैवतुममदृष्टिगोचरोजातस्ततस्तादृशस्यपरमेश्वरस्यममाश्रमेअतिथित्वेनागतस्यकथमभिला [illegible]

ययस्तंपुरुषं [illegible] बध्वांगुष्ठसमंमुने ॥ गृहीत्वागमनंचक्रेतत्पश्चाद्प्रययौसती ॥ १२ ॥

पश्चात्तांसुदतींदृष्ट्वायमः संयमनीपतिः ॥ उवाचमधुरंसाध्वींसाधूनांप्रवरोमहान् ॥ १३॥

[illegible] नीयं नचपतिवियोगभयात्तत्संपादनंपतिव्रतानामावश्यकमित्यस्यविषयोस्तिमयैतत्सहैवगमनेपतिवियोगस्यैवाभावात् नचयमलोके [illegible]

[illegible] गमिष्यतीतिसहगमनमपिकिनाभिप्रायेणभविष्यतीतिवाच्यं परमेश्वरदर्शनेनसदेहानामपिपूर्वंराजगुरूणांस्वर्गादिगमनस्यजातस्यश्रुतत्वेन [illegible]

[illegible] मापिपरमेश्वरस्यैतस्यदर्शनस्यजातत्वेनसहगमनंभविष्यतीत्यभिप्रायस्यसत्वादिति यमस्तुतंगृहीत्वाअतिसामर्थ्यवतीयंनिरोद्धुंसमर्थापिकिं [illegible]

[illegible] तिनपतिनयनेनिरोधंकृतवतीकिंचिदस्यामनसिकिमप्यन्यत्कर्तव्यमस्तीतिविभ्यपृष्ठतोददर्श तत्रचसुदतींतांददर्शदंतवर्णनेनेषद्धास्यवतीं [illegible]

[illegible] हास्यकारणंलिखितं [illegible] सामर्थ्यसत्वेपि [illegible] महानुभावस्येश्वरस्यातिथ्यार्थंसंतोषार्थमग्राधिकमपि [illegible] ववतीतिदेव [illegible]

[illegible] रणंनदेवस्तुतोप किंचिद्वाक्यमपिनकृतवान्किं [illegible] कल्याणमेभविष्यतीति [illegible]

[illegible] यतीत्याश्चर्यमिति [illegible] न [illegible]

अहोक्रयासीति यद्यपितत्रमल्लोकगमनेसामर्थ्यमस्तितथापिसाधुभिरीश्वरमर्यादोल्लंघनंकर्तुमनुचितमितिभावः ॥ १४ ॥ ईश्वरमर्यादामेवदर्शयति गंतुमिति ॥ १५ ॥ तत्रभर्तामयानीतइतिमदपराधंकदापिनजानीहिकिंचत्वमपिपतिवियोगजन्यंखेदंमाकुरुप्राणिमात्रस्यकर्माधीनत्वादितिदर्शयितुंतवमर्यादयातुष्टोहंब्रह्मविद्यांदास्यामीतिस्वौदार्यंसावित्र्यौदार्यापेक्षयाधिकमितिचदर्शयितुमाह भर्तुस्ते

धर्मराजउ०॥अहोक्रयासिसावित्रिगृहीत्वामानुषींतनुं॥ यदिपास्यसिकांतेनसार्द्धंदेहंतदात्यज ॥१४॥ गंतुं मर्त्योनशक्नोतिगृहीत्वापांचभौतिकं॥ देहंचममलोकंचनश्वरंनश्वरःसदा॥ १५ ॥ भर्तुस्तेपूर्णकालोवैबभूव भारतेसति ॥स्वकर्मफलभोगार्थंसत्यवान्यातिमद्गृहं॥ १६ ॥ कर्मणाजायतेजंतुःकर्मणैवप्रलीयते॥ सुखंदुःखंभयंशोकःकर्मणैवप्रणीयते ॥१७॥ कर्मणेंद्रोभवेज्जीवोब्रह्मपुत्रःस्वकर्मणा॥ स्वकर्मणाहरेर्दासोजन्मादिरहितोभवेत् ॥ १८ ॥ स्वकर्मणासर्वसिद्धिममरत्वंलभेद्ध्रुवं॥ लभेत्स्वकर्मणाविष्णोःसालोक्यादिचतुष्टयं ॥१९॥ सुरत्वंचमनुत्वंचराजेंद्रत्वंलभेन्नरः॥ कर्मणाचशिवत्वंचगणेशत्वंतथैवच ॥२०॥ कर्मणाचमुनींद्रत्वंतपस्वित्वंस्वकर्मणा॥स्वकर्मणाक्षत्रियत्वंवैश्यत्वंचस्वकर्मणा॥२१॥कर्मणैवचम्लेच्छत्वंलभतेनात्रसंशयः॥ स्वकर्मणाजंगमत्वंशैलत्वंचस्वकर्मणा॥ २२ ॥ कर्मणाराक्षसत्वंचकिन्नरत्वंस्वकर्मणा ॥ कर्मणैवाधिपत्यंचवृक्षत्वंचस्वकर्मणा॥ २३ ॥ कर्मणैवपशुत्वंचवनजीवीस्वकर्मणा ॥ कर्मणाक्षुद्रजंतुत्वंकृमित्वंचस्वकर्मणा ॥ २४ ॥ दैतेयत्वंदानवत्वंअसुरत्वंस्वकर्मणा ॥ इत्येतदुक्त्वासावित्रींविररामसवैयमः॥२५॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेसप्तविंशोध्यायः॥ २७॥ ॥ छ॥ ॥ छ॥

पूर्णकाल ॥ १६ ॥ प्राणिमात्रस्यकर्माधीनत्वंवर्णयति कर्मणेत्यादिविररामसवैयमइत्यंतंतथाचयदितवमद्दर्शनफलमपेक्षितंतदातवपतिव्र. ॥ ३ ॥ २.ततद्दास्यामिपतिंतुनैवदास्यामीतिगूढोभिसंधिः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ २४ ॥ ॥ २५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेसप्तविंशोध्यायः ॥ २७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ॥

अर्थाधिकैश्चत्रिंशद्भिः पद्यैरध्यात्ममेवच ॥ पप्रच्छदेवीसंक्षेपात्तदिदानीमथोच्यते ॥ १ ॥ सावित्रीतुकर्मणाबद्धंसर्वंभवतिनकश्चित्प्रपंचेस्वतंत्रो
स्ति ब्रह्मविष्णुरुद्रादयोपिकर्मणैवजाताःकर्मणैवबद्धाश्चेतियमधर्मवाक्यंश्रुत्वातिशुद्धांतःकरणासंसाराद्विरक्तासतीपतिनिष्कासनोपायंदेवसंतो
षेणैवपश्चात्करिष्यामिप्रथमंत्वयंवक्तुमुपयुक्तोदेवदेवोब्रह्मविष्ठोस्मिन्समयेदुर्लभाब्रह्मविद्यापिपृच्छ्यतेचेन्मयिसंतोषाद्वक्ष्यतीतिभावस्तेनैतादृशज्ञा
निप्रवरस्यसमागमोममदुर्भगायाःकदाचिदपिस्यात् ततःसर्वसारभूताब्रह्मविद्याप्रष्टव्येत्यभिप्रायेणतत्कर्मनाशायकर्मस्वरूपंतन्निमित्तकारणंत
दुपादानकारणंयःकर्मणाबद्धोदेहीसकइत्यादिकंसर्वंपृच्छति यमस्येति तुष्टावेति हेदेवदेवत्वंममाद्यारभ्यगुरुःत्वयायदुच्यतेतत्सत्यमेवेत्यादिवा

श्रीनारायणउवाच ॥ यमस्यवचनंश्रुत्वासावित्रीचपतिव्रता ॥ तुष्टावपरयाभक्त्यातमुवाचमनस्विनी ॥ १ ॥
सावित्र्युवाच ॥ किंकर्मतत्केनवाकेनकोवातद्धेतुरेवच ॥ कोवादेहीचदेहःकःकोवात्रकर्मकारकः ॥ २ ॥ किंवाज्ञा
नंचबुद्धिःकाकोवाप्राणःशरीरिणां ॥ कानींद्रियाणिकिंतेषांलक्षणंदेवताश्चकाः ॥३॥ भोक्ताभोजयिताकोवाकोवा
भोगश्चनिष्कृतिः ॥ कोजीवःपरमात्माकस्तन्मेव्याख्यातुमर्हसि ॥ ४ ॥ धर्मउवाच ॥ वेदप्रणिहितोधर्मःकर्म
यन्मंगलंपरं ॥ अवैदिकंतुयत्कर्मतदेवाशुभमेवच ॥ ५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

क्यैस्तुष्टावेत्यर्थः तथापितत्रकश्चिन्ममप्रष्टव्योंऽशोवर्ततेतंदयांकृत्वावदेत्यभिप्रायेणपृच्छति ॥ १॥ किंकर्मेति कर्मस्वरूपंकीदृशंकेनकीदृशेन
निमित्तेनैतत्कर्मभवेत् किंचतस्यकर्मणोहेतुरुपादानभूतःकःतेनकर्मणाबद्धोदेहीकः देहश्चकःकर्मकारकःकर्मकर्ताचकः ॥ २ ॥ येनज्ञाने
नमुक्तिर्भवतीतितच्चज्ञानंकीदृशंबुद्धिश्चकाकीदृशी तेषामिंद्रियाणांलक्षणंकिंतेषांदेवताश्चकाः ॥३॥ कश्चभोक्तास्मिन्देहेभोजयितावाकःक
श्चभोगःतस्यास्यसंसारस्यनिष्कृतिर्नाशश्चकीदृशःकोजीवः कश्चपरमात्मातदेतत्सर्वंवदयद्पतिवियोगेनसंतप्तायाममाचित्तशांतिंकर्तुमिच्छ
सीत्यर्थः ॥ ४॥ तत्रप्रथमतःकर्मस्वरूपमाह वेदेति द्विविधंहिकर्मशुद्धमशुद्धंशुभमशुभंचतत्रवेदोक्तंकर्मशुभंतारकंवेदानुक्तंतुकाम्यंशुभंनर
कादिप्रदमित्यर्थः वेदस्यसर्वमूलप्रकृतिप्रणीतत्वेनतस्मिन्भ्रांतवाक्यत्वाभावादितरेषांशास्त्राणांत्वसर्वज्ञाज्ञानविशिष्टकर्तृप्रणीतत्वेनतेषांभ्रांत
वाक्यत्वादितिभावः ॥ ५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

नुवेदोक्तशुभकर्मणामपिस्वर्गकामोयजेतेत्यादिवाक्यैरनित्यफलमेवभवतीतिकथंतस्यतारकत्वं किंचैतादृशशुभाशुभकर्मतद्भोगप्रवाहपतित स्यनरस्यनकेनापिप्रकारेणनिष्कासनोपायोदृश्यतइतिचेत्तत्राह अहैतुकीति हेतुःफलंतद्रहिताकिंचसंकल्पःफलवासनातद्रहिताचयादेवसे वादेवप्रीत्यर्थंसेवासाकर्मनिर्मूलनंयावत्कर्माभावस्तद्रूपातस्यकर्त्रीचित्तशुद्धिदायिनीत्यर्थः अयंभावः वेदोक्तमेवकर्मपरमेश्वरप्रीत्यर्थंनिष्कामन याक्रियमाणंचित्तशुद्धिद्वारापरात्मनिपरानुरक्तिरूपपरभक्त्युत्पादनद्वाराज्ञानप्राप्तयेभवतीतितारकमेवतत्कर्मेत्यर्थइति ॥ ६॥ कोवाकर्मेति इत्थंपरभक्तिंयःप्राप्तःसब्रह्मभक्तःसर्वतोनिर्लिप्तश्चकोवाकर्मकरोतीतिशेषः तथाकोवाफलंकर्मणोभुंक्तेनकोप्येतादृशोब्रह्मभक्तःकर्मकरोति नचतत्फलंभुंक्तेकिंतुश्रुतौसएवनरोमुक्तइतिश्रुतइत्यर्थः नचैतादृशस्यकर्मफलभोगप्रवाहपतितत्वंसंभवतीतिभावः ॥७॥ मुक्तस्वरूपंवर्णयतिज

अहैतुकीदेवसेवासंकल्परहितासती ॥ कर्मनिर्मूलरूपाचसाएवपरभक्तिदा ॥ ६ ॥ कोवाकर्मफलंभुंक्तेकोवा निर्लिप्तएवच ॥ ब्रह्मभक्तोयोनरश्चसचमुक्तःश्रुतःश्रुतौ ॥ ७ ॥ जन्ममृत्युजराव्याधिशोकभीतिविवर्जितः ॥ भक्तिश्चद्विविधासाध्विश्रुत्युक्तासर्वसंमता ॥ ८ ॥ निर्वाणपददात्रीचहरिरूपप्रदानृणां ॥ हरिरूपस्वरूपां चभक्तिंवांछंतिवैष्णवाः ॥ ९॥ अन्येनिर्वाणमिच्छंतियोगिनोब्रह्मवित्तमाः ॥ कर्मणोबीजरूपश्चसततंतत्फल प्रदः ॥ १० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

न्ममृत्युजरेति तत्रभक्तिःकिंनिर्गुणेस्थापनीयोतसगुणइतिविशेषमाह द्विविधेति ॥ ८ ॥ निर्वाणेति एकानिर्वाणपददात्रीकैवल्यपददात्री निर्गुणात्मविषयिणीत्यर्थः द्वितीयाहरिरूपप्रदाहरिरित्युपलक्षणंसगुणब्रह्मणःतथाचसगुणब्रह्मरूपप्रदात्रीसगुणब्रह्मविषयिणीद्वितीयाभक्ति रित्यर्थः तत्रद्विविधयोर्भक्त्योरधिकारिणमाह हरिरूपस्वरूपांचेति हरिपदमुपलक्षणं सगुणब्रह्मणोवैष्णवपदमुपलक्षणंसाधकानां तथा च साधकाःमध्यमाधिकारिणउत्तमाधिकारप्राप्त्यर्थं हरिरूपस्वरूपांसगुणब्रह्मविषयिणींभक्तिंवांछंति ॥ ९ ॥ अन्येइति ब्रह्मवित्तमा योगिनोनिर्वाणमिच्छंति अर्थान्निर्गुणभक्तिंवांछंतीत्यर्थः कर्मणउपादानकारणस्वरूपमाह कर्मणोबीजरूपश्चेति यःपरमात्माकर्मणो बीजरूपस्तत्फलप्रदःकर्मफलप्रदाताच ॥ १० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

[illegible]पृष्टिस्थितिसंहारात्मकस्तत्कर्ताचयः प्रकृतिः परमूलप्रकृतिरूपः सोपिसएवतद्धेतुरूपश्चकर्मणउपादानकारणमित्यर्थः मायाविशिष्टब्र

[illegible]पिणीमूलप्रकृतिःकर्मणउपादानकारणंविवर्तकारणंनिमित्तकारणंचेतिभावः तत्राविद्योपादानमविद्यायांचित्प्रतिबिंबोनिमित्तकारणंब्रह्मवि

वर्तकारणमितिविभागः अविद्यातः कामः कामतः कर्मेतिसिद्धांतात् एतेननिमित्तकारणमदृष्टरूपमकथितमप्यर्थाद्वेदितव्यं देहः कइत्यस्योत्तर

माहनश्वरएवेतियोत्पन्नमृतस्यनश्वरःपतातिसदेहइत्यर्थः ॥११॥ सचपांचभौतिकइत्याह पृथिवीवायुरिति सूत्ररूपाणिमणिषुसूत्रवत्सर्वदेहव्यापका

निएतानिपंचभूतानीत्यर्थः सतोब्रह्मणःसृष्टिरूपविधौदेहादिसृष्टिविधावेतानिसूत्राणिपंचभूतानीत्यर्थः ततश्चपांचभौतिकोदेहइतिसिद्धं ॥१२॥ क

र्मकर्तेति यःकर्मकर्ताजीवःसएवदेहीनान्यइत्यर्थः अनेनप्रश्नद्वयोत्तरंदत्तंभवतिदेहीचेति चकारेणभोक्तापिसएवेतिबोध्यं आत्माभोजयितेति

कर्मरूपश्चभगवान्परात्माप्रकृतिःपरा ॥ सोपितद्धेतुरूपश्चदेहोनश्वरएवच ॥ ११ ॥ पृथिवीवायुराकाशोज

लंतेजस्तथैवच ॥ एतानिसूत्ररूपाणिसृष्टिरूपविधौसतः ॥१२॥ कर्मकर्ताचदेहीचआत्माभोजयितासदा ॥

भोगोविभवभेदश्चनिष्कृतिर्मुक्तिरेवच ॥ १३ ॥ सदसद्भेदबीजंचज्ञानंनानाविधंभवेत् ॥ विषयाणांविभागा

नांभेदिबीजंचकीर्तितं ॥ १४ ॥ बुद्धिर्विवेचनासाचज्ञानबीजंश्रुतौश्रुतं ॥ वायुभेदाश्चप्राणाश्चबलरूपाश्चदे

हिनां ॥ १५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

अंतर्यामीभोजयिताप्रेरकइत्यर्थः विभवभेदःसुखदुःखसाक्षात्काररूपोभोगशब्देनोच्यतइत्यर्थः निष्कृतिर्मुक्तिःआत्मस्वरूपावस्थानरूपामु

क्तिर्निष्कृतिपदवाच्येत्यर्थः ॥१३॥ सदसद्भेदबीजंचेति सदात्माअसन्मायादिकंतयोर्भेदोविवेकस्तस्यबीजंकारणंयत्तज्ज्ञानशब्देनोच्यते अ

परोक्षात्मवस्तुविषयंब्रह्मविद्यारूपंज्ञानशब्देनोच्यतइत्यर्थः नानाविधमिति नानाविधंघटपटादिविषयकंतथाविषयाणांयेपरस्परंविभागास्तेषांभे

दिभेदकंयद्बीजंसर्ववासनानांकीर्तितं ॥१४॥ सासंर्वविवेचनरूपानिश्चयरूपाबुद्धिपदेनोच्यतइतिसाचबुद्धिःपूर्वोक्तस्यानुभवात्मकस्यज्ञानस्यबी

जंभवति एकैवबुद्धिरंतर्मुखतयाविलसंतीज्ञानब्रह्मविद्येत्यादिपदैर्बहिर्मुखतयाविलसंतीबुद्ध्यादिपदैरुच्यतइत्यर्थः वायुभेदाऊर्ध्वाधोभेदेनयेहृद

[illegible]स्तेप्राणपदेनोच्यंतइत्यर्थः तएवबलरूपाइतिविशेषरूपप्रदर्शनार्थं ॥१५॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तुरीयगुणात्मकं ... कार्यं ... मनसः स्वरूपमाह इंद्रियाणामिति तेषां श्रेष्ठं ... भूतस्यांशः अंशा ... अंशाः प्रतिबिंबरूपो यस्मिंश्चैतत्कारणरूपं मनः स्थितं तादृशं अनूहकं ऊहस्तर्को निश्चयात्मकस्तदभाववत्संशयात्मकमित्यर्थः कर्मणामिंद्रियव्यापाराणां प्रेरकं दुर्निवार्यं स्वाधीनं कर्तुमशक्यमतिचंचलमित्यर्थः ॥१६॥ अनिरूप्यमेतादृशमिति निरूपयितुमशक्यं ज्ञानभेदो बुद्धिभेदो यत्तदेवमनइत्यर्थः बुद्धेर्वृत्तिभेदविशेष इत्यर्थः ज्ञानेंद्रियाण्याह लोचनमिति ॥१७॥ अंगिनामवयविनामंगरूपमवयवरूपं सर्वकर्मणां सर्वकर्मेंद्रियव्यापाराणां प्रेरकमित्यर्थः रिपुरूपमेतदेवेंद्रियं विषयेष्वासक्तं रिपुरूपं दुःखदं भवति तदेव सद्विषयेष्वासक्तं मित्ररूपं सुखदं भवतीत्यर्थः ॥१८॥ इंद्रियाणां

इंद्रियाणांचप्रवरमीश्वरांशमनूहकं ॥ प्रेरकंकर्मणांचैवदुर्निवार्यंचदेहिनां ॥ १६ ॥ अनिरूप्यमदृश्यंचज्ञानभेदोमनःस्मृतं ॥ लोचनंश्रवणंघ्राणंत्वक्करसनामिंद्रियं ॥ १७॥ अंगिनामंगरूपंचप्रेरकंसर्वकर्मणां ॥ रिपुरूपंमित्ररूपंसुखरूपंचदुःखदं ॥१८॥ सूर्योवायुश्चपृथिवीब्रह्माद्यादेवताःस्मृताः ॥ प्राणदेहादिभृद्योहिसजीवःप्रकीर्तितः ॥१९॥ परमंव्यापकंब्रह्मनिर्गुणःप्रकृतेःपरः ॥ कारणंकारणानांचपरमात्मासउच्यते ॥२०॥ इत्येवंकथितंसर्वंत्वयापृष्टंयथागमं ॥ ज्ञानिनांज्ञानरूपंचगच्छवत्सयथासुखं ॥ २१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

देवताआह सूर्यइति अत्रसंग्रहेणोक्ताः अन्यत्रतुदिग्वातार्कप्रचेतोश्विवन्हींद्रोपेंद्रमित्रकाइतिविशेषेणोक्ताः जीवस्वरूपमाह प्राणदेहादीति यः प्राणदेहादीनांधारकोंतःकरणेप्रतिबिंबरूपः सोत्रजीवशब्देनोच्यतइत्यर्थः ॥१९॥ परमात्मस्वरूपमाह परममिति स्पष्टोर्थः ॥२०॥ इत्येवमिति हेवत्सेममतत्रयेयस्त्वयापृष्टमप्रष्टव्यमपियदर्थमिंद्रादयोपिशतसंवत्सरंगुरुशुश्रूषांकृतवंतस्तत्सर्वंयथागममौपनिषदंतत्त्वंकथितंकेवलंत्वत्सौजन्यवशादिदमेवज्ञानिनांज्ञानरूपं एतज्ज्ञानेनैवज्ञानिनःकृतकृत्याः सनकादयोजीवन्मुक्ताः संतोमुक्तिंप्रापुस्तदेतन्मयोक्तंहृदिनिधेहि त्वमपि ... अन्यं खेदंमाकार्षीः अकृत्वाचखेदंयथासुखंस्वस्थानंप्रतिगच्छेत्यर्थः अत्रसावित्र्याः ... तस्यापदिष्टमतिसूक्ष्मतत्त्वं ... भाषणादिभिर्निर्व्याजभक्तिंचज्ञात्वातिगद्गदांतःकरणोयमितिवक्तव्यत्वाचेतिबोध्यं ॥ २१ ॥ ॥ छ ॥

सावित्रीं तु मां प्रति तेन दैवेन समुखे नैव वत्से इत्युक्तं तत्र इतस्या येन पेष्टभाषणे को दोष इत्याशयेन वदति त्यक्त्वेति हे देव कांतं पतिं त्वं त्यक्त्वा कया प्रिया स्यामि न काचित् तु स्थलमस्तीत्यर्थः अयं भावः यावत्पर्यंतमहं सामान्या स्थिता तावत्पर्यंतं सर्वोपि देशो मम गंतव्य एव स्थितो धुना तु त्वया वत्से त्युक्त्वा तो नाहं सामान्या किंतु त्वत्कन्या स्मि ततो यम कन्येयं विधवा लोके व्यवहरतीति तव यशः कर्तुं कथं लोके गमिष्यामीति किंचास्त्रियः प्रथमं पतिः संरक्षकस्तदभावे पुत्रस्तत्र मम द्वयोरभावस्तदा पित्रैव सा पालनीया ततश्च त्वां पितरं ज्ञानार्णवं हित्वा कया मि न कचिदपि न स्त्री स्वातंत्र्यमर्हतीति नियमादित्याह

सावित्र्युवाच ॥ त्यक्त्वा क्व यामि कांतं वा त्वां वा ज्ञानार्णवं ध्रुवं ॥ यद्यत्करोमि प्रश्नं च तद्भवान्वक्तुमर्हसि ॥२२॥ कां कां योनिं याति जीवः कर्मणा केन वा पुनः ॥ केन वा कर्मणा स्वर्गं केन वा नरकं पितः ॥२३॥ केन वा कर्मणा मुक्तिः केन भक्तिर्भवेद्गुरौ ॥ केन वा कर्मणा योगी रोगी वा केन कर्मणा ॥२४॥ केन वा दीर्घजीवी च केनाल्पायुश्च कर्मणा ॥ केन वा कर्मणा दुःखी सुखी वा केन कर्मणा ॥२५॥ अंगहीनश्च काणश्च बधिरः केन कर्मणा ॥ अंधो वा पंगुरपि वा प्रमत्तः केन कर्मणा ॥२६ ॥ क्षिप्तोतिलुब्धकश्चौरः केन वा कर्मणा भवेत् ॥ केनाप्नोति सालोक्यादि चतुष्टयं ॥२७॥ केन वा ब्राह्मणत्वं च तपस्वित्वं च केन वा ॥ स्वर्गभोगादिकं केन वैकुंठं केन कर्मणा ॥२८॥ गोलोकः केन वा ब्रह्मन्सर्वोत्कृष्टो निरामयः ॥ नरको वा कतिविधः किंसंख्यो नाम किं च वा ॥२९॥ को वा कं नरकं याति कियंतं तेषु तिष्ठति ॥ पापिनां कर्मणां केन को वा व्याधिः प्रजायते ॥३०॥ यद्यत्प्रियं मया पृष्टं तन्मे व्याख्यातुमर्हसि॥ इति श्रीदेवीभागवते महापुराणे नवमस्कंधे नारदनारायणसंवादे सावित्र्युपाख्याने ऽष्टाविंशोध्यायः ॥ २८ ॥ ॥ छ ॥

त्वां वा ज्ञानार्णवमिति यद्यपि श्वशुरः पालकोस्ति तथापि त्वं पिता ब्रह्मविद्योपदेष्टा गुरुश्च भवसि ततस्त्वां हित्वा कथं यास्यामि न हि ब्रह्मदातृगुरोर्वियोगः कस्यापि सोढव्यो भवतीति ज्ञानार्णवपदेन सूचितं ननु गुरोः सान्निध्ये किं तव प्रष्टव्यमस्तीति चेद्बहु प्रष्टव्यमस्तीत्याह यद्यत्करोमीति ॥ २२ ॥ ननु के ते प्रश्ना इति चेत्तत्राह कां कां योनिमिति येन यमराजेन वत्से इत्युक्के सति सावित्री पितृपदेन संबोधयति पितरिति ॥ २३ ॥ भवेद्गुरौ सर्वजनकपरमात्मनीत्यर्थः ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ गोलोकं केन वा यातीत्यन्वयः ॥ २९ ॥ कियंतं कालमित्यर्थः तेषु नरकेषु तिष्ठतीत्यर्थः ॥ ३० ॥ इति श्रीदेवीभागवतटीकायां नवमस्कंधे ऽष्टाविंशोध्यायः ॥ २८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

[illegible] ॥ [illegible] ॥ २ ॥ अथधर्मराजो [illegible] नयान
[illegible] तस्यागुणभक्तितत्वज्ञानश्रद्धा [illegible] तोतिसंतुष्टहृदयोनकिंचिदस्याअदेयमस्तीत्यभिप्रायेणाह
सावित्रीति प्रहस्येति अनेनसावित्रीविषयेप्रेमाकुलेनिष्कपटंचित्तंज्ञानमितिबोधितं ॥ १ ॥ प्रथमतः प्रसन्नः संस्तांवदति कन्याद्वादशेति
हेवत्सेयद्यपित्वंवयसाद्वादशवर्षीयाद्वादशवर्षवतीसुकुमारीअसितथापिज्ञानंनताद्दशवयोनुरूपंकिंतुपूर्वविदुषांसनकादीनांपरमपरिपाकदशायां

श्रीनारायणउवाच ॥ सावित्रीवचनंश्रुत्वाजगामविस्मयंयमः ॥ प्रहस्यवक्तुमारेभेकर्मपाकंतुजीविनां ॥ १ ॥
धर्मउवाच ॥ कन्याद्वादशवर्षीयावत्सेत्वंवयसाधुना ॥ ज्ञानंतेपूर्वविदुषांज्ञानिनांयोगिनांपरं ॥ २ ॥ सावि
त्रीवरदानेनत्वंसावित्रीकलासती ॥ प्राप्तापुराभूभृताचतपसातत्समासुते ॥ ३ ॥ यथाश्रीःश्रीपतेःक्रोडेभवा
नीचभवोरसि ॥ यथादितिःकश्यपेचयथाहल्याचगौतमे ॥ ४ ॥ यथाशचीमहेंद्रेचयथाचंद्रेचरोहिणी ॥ यथार
तिःकामदेवेयथास्वाहाहुताशने ॥ ५ ॥ यथास्वधाचपितृषुयथासंज्ञादिवाकरे ॥ वरुणानीचवरुणेयज्ञेचदक्षि
णायथा ॥ ६ ॥ यथावराहेपृथिवीदेवसेनाचकार्तिके ॥ सौभाग्यासुप्रियात्वंचतथासत्यवतःप्रिये ॥ ७ ॥ अयं
तुभ्यंवरोदत्तोप्यपरंचयथेप्सितं ॥ वृणुदेविमहाभागेददामिसकलेप्सितं ॥ ८ ॥ ॥ छ ॥

जायमानंज्ञानंतद्वर्ततिअतिप्रौढज्ञानवत्यसीत्यर्थः ॥ २ ॥ त्वमेताद्दशंस्वस्वरूपंनजानासिपरंत्वहंजानामितत्किमितिचेत्तत्राह सावित्रीवरदाने
नेति सावित्रीकलासावित्र्याअंशरूपासीत्यर्थः भूभृतातवपित्रातपसापुराकृतेनतेनचजायमानेनसावित्र्यावरदानेनतत्समासावित्रीकलासावि
त्र्याअंशरूपासीत्यर्थः ॥ ३ ॥ अतः प्रथममेकंवरमहंदास्यामितंच्छृण्वित्याह यथाश्रीरिति यथैतेषांदेवानामेताः स्त्रियोखंडितसौभाग्यास्तथा
[illegible] सौभाग्याखंडितसौभाग्यवतीप्रियाभवेतिसमुदायार्थः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ [illegible]
[illegible] ॥ ८ ॥ [illegible]

सावित्रीस्वाभिलषितंवृणोति सत्यवतइति ॥ ९ ॥ श्वशुरस्यांधस्यराज्यलाभः शत्रुणापहृतस्यराज्यस्यलाभः नेत्रादिलाभः ॥ १० ॥ समतीतेलक्षवर्षैलक्षवर्षानंतरमंतेसत्यवतापतिनासहैवेत्यर्थः ॥ ११ ॥ तन्मेव्याख्यातुमिति इत्थंवरंदत्वातदपिवदेत्यर्थः ॥ १२ ॥ १३ ॥ नान्यत्रेति अन्यत्रभारतखंडादितरत्रनोभयंशुभाशुभंभुंजतेकिंतुस्वर्गादौशुभमेवनरकादावशुभमेवभुंजतेइत्यर्थः ॥१४ ॥ कर्मजनकाएतेस

सावित्र्युवाच ॥ सत्यवतऔरसानांपुत्राणांशतकंमम ॥ भविष्यतिमहाभागवरमेतन्मदीप्सितं ॥ ९॥ मत्पितुःपुत्रशतकंश्वशुरस्यचचक्षुषी ॥ राज्यलाभोभवत्वेवंवरमेतन्मदीप्सितं ॥ १० ॥ अंतेसत्यवतासार्धंयास्यामिहरिमंदिरं ॥ समतीतेलक्षवर्षेदेहीदंमेजगत्प्रभो ॥११॥ जीवकर्मविपाकंचश्रोतुंकौतूहलंमम ॥ विश्वनिस्तारवीजंचतन्मेव्याख्यातुमर्हसि ॥ १२ ॥ धर्मराजउवाच ॥ भविष्यतिमहासाध्विसर्वंमानसिकंतव ॥ जीवकर्मविपाकंचकथयामिनिशामय ॥ १३ ॥ शुभानामशुभानांचकर्मणांजन्मभारते ॥ पुण्यक्षेत्रेचनान्यत्रसर्वेचभुंजतेजनः ॥ १४ ॥ सुरादैत्यादानवाश्चगंधर्वाराक्षसादयः ॥ नरश्चकर्मजनकोनसर्वेजीविनःसति ॥ १५ ॥ विशिष्टजीविनःकर्मभुंजतेसर्वयोनिषु ॥ शुभाशुभंचसर्वत्रस्वर्गेषुनरकेषुच ॥१६॥ विशेषतोजीविनश्चभ्रमंतेसर्वयोनिषु ॥ शुभाशुभंभुंजतेचकर्मपूर्वार्जितंपरं ॥१७॥ शुभेनकर्मणायातिस्वर्लोकादिकमेवच ॥ कर्मणाचाशुभेनैवभ्रमंतिनरकेषुच ॥ १८ ॥ कर्मनिर्मूलनेभक्तिःसाचोक्ताद्विविधासति ॥ निर्वाणरूपाभक्तिश्चब्रह्मणःप्रकृतेरिह ॥ १९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

र्वेकर्मजनकाः कर्मकारिणोनसर्वेजीविनःपश्वादयइतिकर्माधिकारिणोदर्शिताः ॥१५॥ विशिष्टजीविनः मुख्यजीविनःकर्माधिकृतामनुष्यादयःपूर्वोक्ताइत्यर्थः ॥ १६ ॥ पूर्वार्जितंपूर्वसंपादितं ॥ १७॥ १८ ॥ निर्वाणरूपेति एकानिर्गुणभक्तिःद्वितीयाब्रह्मणःप्रकृतेर्मायाविशिष्टब्रह्मरूपिण्यामूलप्रकृतेरित्यर्थः उभयोरपिभक्तिःकर्मनिर्मूलनेकर्मनाशनेक्षमेत्यर्थः ॥ १९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

 ॥ २० ॥ इदंसर्वंपूर्वोक्तैकैकप्रश्नानामुत्तरंभवतीतिबोध्यं ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ येस्वधर्माचारवंतःस
कामाःपंचायतनदेवोपासकास्तेतत्तद्देवतालोकंगत्वापुनरायांति येनिष्कामाःसंतःस्वधर्माचारवंतःपंचदेवतोपासकास्तेतत्तद्देवतालोकंगत्वा २९

॥८५॥ रोगीकुकर्मणाजीवश्चारोगीशुभकर्मणा ॥ दीर्घजीवीचक्षीणायुःसुखीदुःखीचकर्मणा ॥ २० ॥ अंधादयश्चां
गहीनाःकर्मणाकुत्सितेनच ॥ सिद्ध्यादिकमवाप्नोतिसर्वोत्कृष्टेनकर्मणा ॥२१॥ सामान्यंकथितंदेविविशेषंशृणु
सुंदरि ॥ सुदुर्लभंसुगोप्यंचपुराणेषुस्मृतिष्वपि ॥ २२ ॥ दुर्लभामानुषीजातिःसर्वजातिषुभारते ॥ सर्वेभ्यो
ब्राह्मणःश्रेष्ठःप्रशस्तःसर्वकर्मसु ॥ २३ ॥ ब्रह्मनिष्ठोद्विजश्चैवगरीयान्भारतेसति ॥ निष्कामश्चसकामश्चब्रा
ह्मणोद्विविधःसति ॥ २४ ॥ सकामाच्चप्रधानश्चनिष्कामोभक्तएवच ॥ कर्मभागीसकामश्चनिष्कामोनिरुपद्र
वः ॥ २५ ॥ सयातिदेहंत्यक्त्वाचपदंयत्तन्निरामयं ॥ पुनरागमनंनास्तितेषांनिष्कामिणांसति ॥ २६ ॥ सेवं
तेद्विभुजंकृष्णंपरमात्मानमीश्वरं ॥ गोलोकंप्रतितेभक्तादिव्यरूपविधारिणः ॥२७॥ सकामिनोवैष्णवाश्चग
त्वावैकुंठमेवच ॥ भारतंपुनरायांतितेषांजन्मद्विजातिषु ॥ २८ ॥ कालेनतेचनिष्कामाभवंत्येवक्रमेणच ॥ भ
क्तिंचनिर्मलांतेभ्योदास्यामिनिश्चितंपुनः ॥ २९॥ ब्राह्मणावैष्णवाश्चैवसकामाःसर्वजन्मसु ॥ नतेषांनिर्मला
[illegible]ष्णुभक्तिविवर्जिताः ॥ ३० ॥ तीर्थाश्रिताद्विजायेचतपस्यानिरताःसति ॥ तेयांतिब्रह्मलोकंचपुनरायां
तिभारते ॥ [illegible]धर्मनिरतायेचतीर्थान्यत्रनिवासिनः ॥ व्रजंतितेसत्यलोकंपुनरायांतिभारते ॥ ३२ ॥
स्वधर्मनिरताविप्राःसू[illegible]भक्ताश्चभारते ॥ व्रजंतितेसूर्यलोकंपुनरायांतिभारते ॥ ३३ ॥ मूलप्रकृतिभक्ताये
निष्कामाधर्मचारिणः ॥ मणिद्वीपंप्रयांत्येवपुनरावृत्तिवर्जितं ॥ ३४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥
तत्रज्ञानंलब्ध्वामुक्ताभवंति नपुनरावर्तंत इतिसमुदायार्थः ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ द्वीपंतृतीयस्कं ॥८५॥
धोक्तंदेवीलोकं ॥ ३४ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ३५ ॥ अन्यदेवेभ्यः पंचायतनदेवेभ्योन्यदेवोपासका इत्यर्थः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ देवान्यसेवनाद्देवसेवारहिता इत्यर्थः ॥ ३८ ॥ स्वधर्मेति स्वधर्मनिरताः शुभकर्मफलभोगिनः ॥ ३९ ॥ तद्रहिता नरकगामिनस्ते च न कदापि भारते खंडे साम्यकर्मफलभागिनो भवंति नरकात्तेषामनुद्धारादित्यर्थः ॥ ४० ॥ तस्मात्स्वधर्मनिरतत्वमेव चतुर्भिर्वर्णैः संपादनीयमित्याह स्वधर्मनिरता इति इदानीं विशेषकर्मणां विशेष

स्वधर्मनिरता भक्ताः शैवाः शाक्ताश्च गाणपाः ॥ ते यांति शिवलोकं च पुनरायांति भारते ॥ ३५ ॥ ये विप्रा अन्यदेवेभ्यः स्वधर्मनिरताः सति ॥ ते यांति सर्वलोकं च पुनरायांति भारते ॥ ३६ ॥ हरिभक्ताश्च निष्कामाः स्वकर्मनिरता द्विजाः ॥ ते व्रयांति हरेर्लोकं क्रमाद्भक्तिबलादहो ॥ ३७ ॥ स्वधर्मरहिता विप्रा देवान्यसेवनाः सदा ॥ भ्रष्टाचाराश्च कामाश्च ते यांति नरकं ध्रुवं ॥ ३८ ॥ स्वधर्मनिरता एव वर्णाश्चत्वार एव च ॥ भवंत्येव शुभस्यैव कर्मणः फलभोगिनः ॥ ३९ ॥ स्वकर्मरहिता ये च नरकं यांति ते ध्रुवं ॥ भारते न भवंत्येव कर्मणः फलभोगिनः ॥ ४० ॥ स्वधर्मनिरता एव वर्णाश्चत्वार एव च ॥ स्वधर्मनिरता विप्राः स्वधर्मनिरता य च ॥ ४१ ॥ कन्यां ददाति विप्राय चंद्रलोकं प्रयांति ते ॥ वसंति तत्र ते साध्वियावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ ४२ ॥ सालंकृताया दानेनाद्विगुणं फलमुच्यते ॥ सकामा यांति तल्लोकं न निष्कामाश्च साधवः ॥ ४३ ॥ ते प्रयांति विष्णुलोकं फलसंघातवर्जिताः ॥ गव्यं च रजतं स्वर्णं वस्त्रं सर्पिः फलं जलं ॥ ४४ ॥ ये ददत्येव विप्रेभ्यश्चंद्रलोकं प्रयांति ते ॥ वसंति ते च तल्लोके यावन्मन्वंतरं सति ॥ ४५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

फलं दर्शयति स्वधर्मनिरता विप्रा इति ॥ ४१ ॥ ददति प्रयच्छंति ॥ ४२ ॥ सकामा इति यदि तल्लोकप्राप्तीच्छया कन्यां प्रयच्छंति तदा तल्लोकं यांति यदि तु निष्कामतयेश्वरप्रीत्यर्थं कन्यां प्रयच्छंति तदा चित्तशुद्धिरेव फलमिति बोध्यं ॥ ४३ ॥ ततश्चित्तेशुद्धे ज्ञानं भवति प्रतिबंधकसत्वेन ज्ञानाभावे तु विष्ण्वादीनां स्वेष्टदेवतानां ये लोकास्तान्प्रतिगच्छंतीत्याह ते प्रयांतीति विष्णुपदमुपलक्षणं स्वेष्टदेवतानां ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ॥ छ ॥

सुवर्णाः शोभनवर्णाः ॥ ४६ ॥ ब्राह्मणायददतीत्यन्वयः ॥ ४७ ॥ विपुलेविस्तीर्णेलोके ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ विपुलंबहुकालं ॥ ५० ॥ ॥ ५१ ॥ यस्मैयस्मैचेति यद्यद्देवप्रीत्यर्थमित्यर्थः ॥ ५२ ॥ सौधेराजसदनेदेवायब्राह्मणायवादत्तेगृहापेक्षयाचतुर्गुणमित्यर्थः ॥ ५३ ॥ प्रकृष्टेमहत्तरेदेशेइत्यर्थः ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ वापीलक्षणमाह धनुश्चतुःसहस्रेणेति धनुःप्रमाणमुक्तंमार्कंडेयपुराणे चतुर्हस्तोधनुर्दंडो

सुचिराःसुचिरंवासंकुर्वंतितेनतेजनाः ॥ योददातिसुवर्णांश्चगाश्चताम्रादिकंसति ॥ ४६ ॥ तेयांतिसूर्यलोकं चशुचयेब्राह्मणायच ॥ वसंतितेतत्रलोकेवर्षाणामयुतंसति ॥ ४७ ॥ विपुलेसुचिरंवासंकुर्वंतिचनिरामयाः ॥ ददातिभूमिंविप्रेभ्योधनानिविपुलानिच ॥ ४८ ॥ सयातिविष्णुलोकंचश्वेतद्वीपंमनोहरं ॥ तत्रैवानिवसत्येव यावच्चंद्रदिवाकरौ ॥४९॥ विपुलेविपुलंवासंकरोतिपुण्यवान्मुने ॥ गृहंददातिविप्राययेजनाभक्तिपूर्वकं ॥५०॥ तेयांतिविष्णुलोकंचसुचिरंसुखदायकं ॥ गृहरेणुप्रमाणंचविष्णुलोकेमहत्तमे ॥ ५१ ॥ विपुलेविपुलंवासंकुर्वंतिमानवाःसति ॥ यस्मैयस्मैचदेवाययोददातिगृहंनरः ॥ ५२ ॥ सयातितस्यलोकंचरेणुमानाब्दमेवच ॥ सौधेचतुर्गुणंपुण्यंदेशेशतगुणंफलं ॥ ५३ ॥ प्रकृष्टेद्विगुणंतस्मादित्याहकमलोद्भवः ॥ योददातितडागंचसर्वपापापनुत्तये ॥ ५४ ॥ सयातिजनलोकंचरेणुमानाब्दमेवच ॥ वाप्यांफलंदशगुणंप्राप्नोतिमानवःसदा ॥ ५५ ॥ सतुवापीप्रदानेनतडागस्यफलंभवेत् ॥ धनुश्चतुःसहस्रेणदैर्घ्यमानेननिश्चितं ॥ ५६ ॥ न्यूनावातावतीप्रस्थेसावापीपरिकीर्तिता ॥ दशवापीसमाकन्यायादिपात्रेप्रदीयते ॥ ५७ ॥ ॥ ७ ॥

नालिकात्तद्युगेनतु क्रोशोधनुःसहस्रेद्वेगव्यूतिश्चचतुर्गुणेति धनुश्चतुःसहस्रदैर्घ्यवतीत्यर्थः ॥ ५६ ॥ प्रस्थेविस्तारेतावतीधनुश्चतुःसहस्रप्रमाणवतीत्यर्थः न्यूनाचेति अथवाविस्तारेप्रमाणनियमोनास्तीत्यर्थः देविपुराणेतुवापीदंडमयादूर्ध्वंदशवर्गांत्रयोत्तमैरितिवचनाच्चत्वारिंशद्धस्तावाप्युक्ताचतुर्हस्तोदंडस्तदादिदशवर्गाःदशगुणदंडावधिचत्वारिंशद्धस्तपर्यंतमित्यर्थः ॥ ५७ ॥ ॥ ७ ॥

पंकोद्धारेतडागपंकोद्धारेइत्यर्थः ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ चित्रयुक्तेविचित्रेविमानेदत्तेइत्यर्थः विपुलेविस्तीर्णेइत्यर्थः

फलंददातिद्विगुणंयदिसालंकृताभवेत् ॥ यत्फलंचतडागेचतदुद्धारेचतत्फलं ॥५८ ॥ वाप्याश्चपंकोद्धरणेवा
पीतुल्यफलंलभेत् ॥ अश्वत्थवृक्षमारोप्यप्रतिष्ठांयःकरोतिच ॥५९ ॥ सप्रयातितपोलोकंवर्षाणामयुतंसति॥
पुष्पोद्यानंयोददातिसावित्रिसर्वभूतये ॥ ६० ॥ सवसेद्ध्रुवलोकंचवर्षाणामयुतंध्रुवं ॥ योददातिविमानंचवि
ष्णवेभारतेसति ॥६१॥ विष्णुलोकेवसेत्सोपियावन्मन्वंतरंपरं॥ चित्रयुक्तेचविपुलेफलंतस्यचतुर्गुणं॥६२॥
तस्यार्द्धंशिबिकादानेफलमेवलभेद्ध्रुवं ॥ योददातिभक्तियुक्तोहरयेदोलमंदिरं ॥६३॥ विष्णुलोकेवसेत्सोपि
यावन्मन्वंतरंशतं ॥ राजमार्गंसौधयुक्तंयःकरोतिपतिव्रते ॥ ६४॥ वर्षाणामयुतंसोपिशक्रलोकेमहीयते॥ ब्रा
ह्मणेभ्योथदेवेभ्योदानेसमफलंलभेत् ॥ ६५ ॥ यद्दिदत्तंचतद्भुक्तेनदत्तंनोपतिष्ठते ॥ भुक्त्वास्वर्गादिजंसौ
ख्यंपुण्यवान्जन्मभारते ॥ ६६ ॥ लभेद्विप्रकुलेष्वेवक्रमेणैवोत्तमादिषु ॥ भारतेपुण्यवान्विप्रोभुक्त्वास्वर्गा
दिकंफलं ॥ ६७ ॥ पुनःसोपिभवेद्विप्रश्चैवंचक्षत्रियादयः ॥ क्षत्रियोवाथवैश्योवाकल्पकोटिशतेनच ॥६८॥
तपसाब्राह्मणत्वंचनप्राप्नोतिश्रुतौश्रुतं॥ नाभुक्तंक्षीयतेकर्मकल्पकोटिशतैरपि ॥६९॥ अवश्यमेवभोक्तव्यंकृ
तंकर्मशुभाशुभं॥दैवतीर्थसहायेनकायव्यूहेनशुध्यति ॥७०॥ एतत्तेकथितंकिंचित्किंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥ इ
तिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेनारदनारायणसंवादेसावित्र्युपाख्यानेएकोनत्रिंशोध्यायः ॥२९ ॥

॥ ६२ ॥ दोलमंदिरंदोलस्थानयोग्यंतद्युक्तंवामंदिरं ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ब्राह्मणत्वमतिदुर्लभंनैतत्तपसालभ्यते
किंतुजन्मनैवेत्याह क्षत्रियोवेति ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ इतिश्रीदेवीभागवतटीकायांनवमस्कंधेएकोनत्रिंशोध्यायः ॥२९ ॥ ॥७॥

शताधिकैश्चचत्वारिंशत्संख्यैःपद्यैरथ॥ नानादानफलंसम्यक्स्वर्गादिप्रदमुच्यते ॥ १ ॥ अथनानाविधदानानिस्वर्गादिफलप्रदानिपृच्छ तिप्रयांतीति अन्नप्रदानवर्षेअन्नस्ययेरेणवस्तत्प्रमाणवर्षमित्यर्थःशिवलोकेकैलासे ॥ १ ॥ २ ॥ अन्येभ्योब्राह्मणातिरिक्तेभ्यः ॥ ३ ॥

सावित्र्युवाच ॥ प्रयांतिस्वर्गमन्यंचयेनैवकर्मणायम ॥ मानवाःपुण्यवंतश्चतन्मेव्याख्यातुमर्हसि ॥ १ ॥ धर्मराजउवाच ॥ अन्नदानंचविप्राययःकरोतिचभारते ॥ अन्नप्रमाणवर्षंचशिवलोकेमहीयते ॥ २ ॥ अन्नदानंमहादानमन्येभ्योपिकरोतियः ॥ अन्नदानप्रमाणंचशिवलोकेमहीयते ॥३॥ अन्नदानात्परंदानंनभूतंनभविष्यति ॥ नात्रपात्रपरीक्षास्यान्नकालनियमःक्वचित् ॥ ४॥ देवेभ्योब्राह्मणेभ्योवाददातिचासनंयदि॥ महीयतेविष्णुलोकेवर्षाणामयुतंसति ॥ ५ ॥ योददातिचविप्रायदिव्यांधेनुंपयस्विनीं ॥ तल्लोममानवर्षंचविष्णुलोकेमहीयते॥६॥ चतुर्गुणंपुण्यदिनेतीर्थेशतगुणंफलं॥ दानंनारायणक्षेत्रेफलंकोटिगुणंभवेत् ॥७॥ गांयोददातिविप्रायभारतेभक्तिपूर्वकं ॥ वर्षाणामयुतंचैवचंद्रलोकेमहीयते ॥ ८ ॥ यश्चोभयमुखींदानंकरोतिब्राह्मणायच ॥ तल्लोममानवर्षंचविष्णुलोकेमहीयते ॥९॥ योददातिब्राह्मणायश्वेतछत्रंमनोहरं ॥ वर्षाणामयुतंसोपिमोदतेवरुणालये ॥ १० ॥ विप्रायपीडितांगायवस्त्रयुग्मंददातिच ॥ महीयतेवायुलोकेवर्षाणामयुतंसति ॥११॥ योददातिब्राह्मणायशालग्रामंसवस्त्रकं॥ महीयतेसौवैकुंठेयावच्चंद्रदिवाकरौ ॥१२॥ योददातिब्राह्मणायदिव्यांशय्यांमनोहरां ॥महीयतेचंद्रलोकेयावच्चंद्रदिवाकरौ ॥ १३॥ योददातिप्रदीपंचदेवेभ्योब्राह्मणायच॥ यावन्मन्वंतरंसोपिवन्हिलोकेमहीयते॥ १४ ॥ करोतिगजदानंचयदिविप्रायभारते ॥ यावदिंद्रोनरस्तावदिंद्रस्यार्द्धासनेवसेत् ॥१५॥भारतेयोश्वदानंचकरोतिब्राह्मणायच॥मोदतेवारुणेलोकेयावदिंद्राश्चतुर्दश॥१६॥

॥ ४ ॥ आसनमुपवेशनाय ॥५॥६ ॥ नारायणक्षेत्रइति तच्चक्षेत्रंगंगाप्रवाहसान्निधचतुर्हस्तपरिमितदेशात्मकमग्रेवक्ष्यमाणं ॥ ७॥ गांयइतिवृषभमित्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ हरेर्नामेति इदमुपलक्षणं शिवदेवीगणेशसूर्यनाम्नामपि ॥ २१ ॥ दोलनंसर्वदेवानांपूर्णिमारात्रेश्चरमभागे ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ इदंस्त्रीदानंप्रथमतःकृत्वापश्चात्स्त्रीभारपरिमितंसुवर्णं

प्रकृष्टांशिबिकांयोहिददातिब्राह्मणायच ॥ मोदतेवारुणेलोकेयावदिंद्राश्चतुर्दश ॥१७॥ प्रकृष्टांवाटिकांयोहि ददातिब्राह्मणायच ॥ महीयतेवायुलोकेयावन्मन्वंतरंसति ॥ १८ ॥ योददातिचविप्रायव्यजनंश्वेतचामरं ॥ महीयतेवायुलोकेवर्षाणामयुतंध्रुवं ॥ १९ ॥ धान्यंरत्नंयोददातिचिरजीवीभवेत्सुधीः ॥ दातागृहीतातौद्वौच ध्रुवंवैकुंठगामिनौ ॥२०॥ सततंश्रीहरेर्नामभारतेयोजपेन्नरः ॥ सएवचिरजीवीचततोमृत्युःपलायते ॥२१॥ योनरोभारतेवर्षेदोलनंकारयेत्सुधीः ॥ पूर्णिमारजनीशेषेजीवन्मुक्तोभवेन्नरः ॥ २२ ॥ इहलोकेसुखंभुक्त्वा यात्यंतेविष्णुमंदिरं ॥ निश्चितंनिवसेत्तत्रशतमन्वंतरावधि ॥२३॥ फलमुत्तरफाल्गुन्यांततोपिद्विगुणंभवेत् ॥ कल्पांतजीवीसभवेदित्याहकमलोद्भवः ॥ २४ ॥ तिलदानंब्राह्मणाययःकरोतिचभारते ॥ तिलप्रमाणवर्षं चमोदतेशिवमंदिरे ॥२५॥ ततःसुयोनिंसंप्राप्यचिरजीवीभवेत्सुखी ॥ ताम्रपात्रस्यदानेनद्विगुणंचफलंलभेत् ॥ २६ ॥ सालंकृतांचभोग्यांचसवस्त्रांसुंदरींप्रियां ॥ योददातिब्राह्मणायभारतेचपतिव्रतां ॥ २७ ॥ महीयतेचंद्रलोकेयावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ तत्रस्ववेंश्ययासार्धंमोदतेचदिवानिशं ॥ २८॥ ततोगंधर्वलोकेचवर्षाणामयुतंध्रुवं ॥ दिवानिशंकौतुकेनचोर्वश्यासहमोदते ॥ २९ ॥ ततोजन्मसहस्रंचप्राप्नोतिसुंदरींप्रियां ॥ सतींसौभाग्ययुक्तांचकोमलांप्रियवादिनीं ॥ ३० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ

ब्राह्मणायदत्वातांस्त्रियंस्वयंगृण्हीयादितिपतिव्रतापदेनसूचितं अन्यथादातृप्रतिगृहीत्रोरुभयोर्नरकःस्यादितिस्पष्टमन्यपुराणे तदुक्तंस्कांदे स्त्रियंदत्वाततस्तांतुक्रीणीयात्कांचनादिनेति ॥ ३० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥८८॥ प्रददातिफलंचारुब्राह्मणायचयोनरः ॥ फलप्रमाणवर्षंचशक्रलोकेमहीयते ॥ ३१ ॥ पुनःसुयोनिंसंप्राप्यल
भतेसुतमुत्तमं ॥ सफलानांचवृक्षाणांसहस्रंचप्रशंसितं ॥३२ ॥ केवलंफलदानंवाब्राह्मणायददातिच ॥ सुचि
रंस्वर्गवासंचकृत्वायातिचभारते ॥ ३३ ॥ नानाद्रव्यसमायुक्तंनानासस्यसमन्वितं॥ ददातियश्चविप्रायभा
रतेविपुलंगृहं ॥३४॥ सुरलोकेवसेत्सोपियावन्मन्वंतरंशतं ॥ततःसुयोनिंसंप्राप्यसमहाधनवान्भवेत् ॥३५॥
योनरःसस्यसंयुक्तांभूमिंचसुचिरांसति ॥ ददातिभक्त्याविप्रायपुण्यक्षेत्रेचभारते ॥ ३६ ॥ महीयतेचवैकुंठे
मन्वंतरशतंध्रुवं ॥ पुनःसुयोनिंसंप्राप्यमहांश्चभूमिपोभवेत् ॥ ३७ ॥ तंनत्यजतिभूमिश्चजन्मनाशतकंप
रं ॥ श्रीमांश्चधनवांश्चैवपुत्रवांश्चप्रजेश्वरः ॥ ३८ ॥ सव्रजंचप्रकृष्टंचग्रामंदद्याद्विजायच ॥ लक्षमन्वंतरंचै
ववैकुंठेसमहीयते ॥ ३९ ॥ पुनःसुयोनिंसंप्राप्यग्रामलक्षसमन्वितः ॥ नजहातिचतंपृथ्वीजन्मनांलक्षमेव
च ॥ ४० ॥ सुप्रजंचप्रकृष्टंचपक्कसस्यसमन्वितं ॥ नानापुष्करणीवृक्षफलवल्लीसमन्वितं ॥ ४१ ॥ नगरंय
श्चविप्रायददातिभारतेभुवि ॥ महीयतेसकैलासेदशलक्षेंद्रकालकं ॥४२ ॥ पुनःसुयोनिंसंप्राप्यराजेंद्रोभार
तेभवेत् ॥ नगराणांचनियुतंसलभेन्नात्रसंशयः ॥ ४३ ॥ धरातंनजहात्येवजन्मनामयुतंध्रुवं ॥ परमैश्वर्यनि
युतोभवेदेवमहीतले ॥ ४४ ॥ नगराणांचशतकंदेशंयोहिद्विजातये ॥ सुप्रकृष्टंमध्यकृष्टंप्रजायुक्तंददातिच
॥ ४५ ॥ वापीतडागसंयुक्तंनानावृक्षसमन्वितं ॥ महीयतेसवैकुंठकोटिमन्वंतरावधि ॥४६॥ ॥ ६७ ॥ ॥८८॥

॥ ४७॥४८॥ स्वाधिकारंस्वकृतराज्यामात्याद्यधिकारं ॥४९॥ ५०॥ सर्वाण्यपीमानिदानानितथासर्वास्तपश्चर्यास्तथासर्वमन्यत्पुण्यकर्मदेवीभक्तेस्तुलनांनार्हंतीत्याह जंबुद्वीपमहीदातुरिति ॥५१॥ महेशितुर्मूलप्रकृतेर्भक्तस्येत्यर्थः ॥५२॥ तेदेव्याभक्ताभुवनेशितुर्भुवनेश्वर्यामणि

पुनःसुयोनिंसंप्राप्यजंबुद्वीपपतिर्भवेत्॥ परमैश्वर्यसंयुक्तोयथाशक्रस्तथाभुवि ॥४७॥ महीतंनजहात्येवजन्मनांकोटिमेवच ॥ कल्पांतजीवीसभवेद्राजराजेश्वरोमहान् ॥ ४८ ॥ स्वाधिकारंसमग्रंचयोददातिद्विजातये ॥ चतुर्गुणंफलंचांतेभवेत्तस्यनसंशयः ॥ ४९ ॥ जंबुद्वीपंयोददातिब्राह्मणायतपस्विने ॥ फलंशतगुणंचांतेभवेत्तस्यनसंशयः ॥ ५० ॥ जंबुद्वीपमहीदातुःसर्वतीर्थानिसेवितुः ॥ सर्वेषांतपसांकर्तुस्सर्वेषांवास्सकारिणः ॥ ५१ सर्वदानप्रदातुश्चसर्वसिद्धेश्वरस्यच ॥ अस्त्येवपुनरावृत्तिर्नभक्तस्यमहेशितुः ॥ ५२ ॥ असंख्यब्रह्मणांपातंपश्यंतिभुवनेशितुः ॥ निवसंतिमणिद्वीपेश्रीदेव्याःपरमेपदे ॥५३॥ देवीमंत्रोपासकाश्चविहायमानवींतनुं ॥ विभूतिंदिव्यरूपंचजन्ममृत्युजराहरं ॥ ५४ ॥ लब्ध्वादेव्याश्चसारूप्यंदेवीसेवांचकुर्वते ॥ पश्यंतितेमणिद्वीपेसखंडंलोकसंक्षयं ॥५५॥ नश्यंतिदेवाःसिद्धाश्चविश्वानिनिखिलानिच ॥ देवीभक्तानन्श्यंतिजन्ममृत्युजराहराः ॥ ५६ कार्तिकेतुतुलादानंकरोतिहरयेचयः ॥ युगत्रयप्रमाणंचमोदतेहरिमंदिरे ॥ ५७ ॥ पुनःसुयोनिंसंप्राप्यहरिभक्तिंलभेद्ध्रुवं ॥ जितेंद्रियाणांप्रवरःसभवेद्भारतेभुवि ॥५८॥ मध्येयःस्नातिगंगायामरुणोदयकालतः ॥ युगषष्टिसहस्राणिमोदतेहरिमंदिरे ॥५९॥ पुनःसुयोनिंसंप्राप्यविष्णुमंत्रंलभेद्ध्रुवं ॥ त्यक्त्वाचमानुषंदेहंपुनर्यातिहरेःपदं ॥ ६० नास्तितत्पुनरावृत्तिर्वैकुंठाच्चमहीतले ॥ करोतिहरिदास्यंचतथासारूप्यमेवच ॥ ६१ ॥ नित्यस्नायीचगंगायांसपूतःसूर्यवद्भुवि ॥ पदेपदेश्वमेधस्यलभतेनिश्चितंफलं ॥ ६२॥

द्वीपेनिवसंतितत्रस्थित्वाअसंख्यब्रह्मणांपातंपश्यंति तावत्कालपर्यंतंवसंतीत्यर्थः ॥ ५३ ॥ तदेवस्पष्टयति देवीमंत्रोपासकाश्चेति ॥ ५४॥ लोकसंक्षयंप्रलयंसखंडंकल्पप्रलयमित्यर्थः ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ॥ ७ ॥

॥८९॥ तस्यैवपादरजसासद्यःपूतावसुंधरा ॥ मोदतेसचवैकुंठेयावच्चंद्रदिवाकरौ ॥ ६३ ॥ पुनःसुयोनिंसंप्राप्यहरि
भक्तिंलभेद्ध्रुवं ॥ जीवन्मुक्तोतितेजस्वीतपस्विप्रवरोभवेत् ॥६४॥ स्वधर्मनिरतःशुद्धोविद्वांश्चसजितेंद्रियः ॥
मीनकर्कटयोर्मध्येगाढंतपतिभास्करः ॥ ६५ ॥ भारतेयोददात्येवजलमेवसुवासितं ॥ समोदतेचकैलासेया
वदिंद्राश्चतुर्दश ॥ ६६ ॥ पुनःसुयोनिंसंप्राप्यरूपवांश्चसुखीभवेत् ॥ शिवभक्तश्चतेजस्वीवेदवेदांगपारगः
॥६७ ॥ वैशाखेसक्तुदानंचयःकरोतिद्विजातये ॥ सक्तुरेणुप्रमाणाब्दंमोदतेशिवमंदिरे ॥६८॥ करोतिभारते
योहिकृष्णजन्माष्टमीव्रतं ॥ शतजन्मकृतंपापंमुच्यतेनात्रसंशयः ॥ ६९ ॥ वैकुंठेमोदतेसोपियावदिंद्राश्चतुर्द
श ॥ पुनःसुयोनिंसंप्राप्यकृष्णेभक्तिंलभेद्ध्रुवं ॥ ७०॥ इहैवभारतेवर्षेशिवरात्रिंकरोतियः ॥ मोदतेशिवलोके
ससप्तमन्वंतरावधि ॥ ७१ ॥ शिवायशिवरात्रौचबिल्वपत्रंददातिच ॥ पत्रमानयुगंतत्रमोदतेशिवमंदिरे
॥ ७२ ॥ पुनःसुयोनिंसंप्राप्यशिवभक्तिंलभेद्ध्रुवं ॥विद्यावान्पुत्रवान्श्रीमान्प्रजावान्भूमिमान्भवेत् ॥७३॥
चैत्रमासेथवामाघेशंकरंयोर्चयेद्व्रती ॥ करोतिनर्तनंभक्त्यावेत्रपाणिर्दिवानिशं ॥ ७४ ॥ मासंवाप्यर्द्धमासंवाद
शसप्तदिनानिच ॥ दिनमानयुगंसोपिशिवलोकेमहीयते ॥ ७५ ॥ श्रीरामनवमींयोहिकरोतिभारतेपुमान् ॥
सप्तमन्वंतरंयावन्मोदतेविष्णुमंदिरे ॥ ७६ ॥ पुनःसुयोनिंसंप्राप्यरामभक्तिंलभेद्ध्रुवं ॥ जितेंद्रियाणांप्रवरो
महांश्चधनवान्भवेत् ॥७७ ॥ शारदीयांमहापूजांप्रकृतेर्यःकरोतिच ॥ महिषैश्छागलैर्मेषैःखड्गैर्भेकादिभिःस
ति ॥ ७८ ॥ नैवेद्यैरुपहारैश्चधूपदीपादिभिस्तथा ॥ नृत्यगीतादिभिर्वाद्यैर्नानाकौतुकमंगलं ॥७९॥ ७९ ॥ ॥८९॥

॥ ७७ ॥ महिषैश्छागलैरिति ब्राह्मणातिरिक्तविषयंकालिकापुराणादिषुतथाविधबलिदानेब्राह्मणस्यनिषेधात् ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ७९ ॥

॥ ८० ॥ ॥ ८१ ॥ ॥ ८२ ॥ ॥ ८३ ॥ ॥ ८४ ॥ ॥ ८५ ॥ ॥ ८६ ॥ ॥ ८७ ॥ ॥ ८८ ॥

शिवलोकेवसेत्सोपिसप्तमन्वंतरावधि ॥ पुनःसुयोनिंसंप्राप्यनरोबुद्धिंचनिर्मलां ॥ ८० ॥ अतुलांश्रियमाप्नो
तिपुत्रपौत्रविवर्द्धनीं ॥ महाप्रभावयुक्तश्चगजवाजिसमन्वितः ॥८१॥ राजराजेश्वरःसोपिभवेदेवनसंशयः ॥
ततःशुक्लाष्टमींप्राप्यमहालक्ष्मींचयोर्चयेत् ॥ ८२ ॥ नित्यंभक्त्यापक्षमेकंपुण्यक्षेत्रेचभारते ॥ दत्वातस्यैप्र
कृष्टानिचोपचाराणिषोडश ॥ ८३ ॥ गोलोकेचवसेत्सोपियावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ पुनःसुयोनिंसंप्राप्यराजराजे
श्वरोभवेत् ॥८४॥ कार्तिकीपूर्णिमायांतुकृत्वातुरासमंडलं ॥ गोपानांशतकंकृत्वागोपीनांशतकंतथा ॥८५॥
शिलायांप्रतिमायांचश्रीकृष्णंराधयासह ॥ भारतेपूजयेद्भक्त्याचोपचाराणिषोडश ॥ ८६ ॥ गोलोकेवसतेसो
पियावद्वैब्रह्मणोवयः ॥ भारतेपुनरागत्यकृष्णेभक्तिंलभेदृढां ॥८७॥ क्रमेणसुदृढांभक्तिंलब्ध्वामंत्रंहरेरहो ॥
देहंत्यक्त्वाचगोलोकंपुनरेवप्रयातिसः ॥८८॥ ततःकृष्णस्यसारूप्यंपार्षदप्रवरोभवेत् ॥ पुनस्तत्पतनंनास्ति
जरामृत्युहरोभवेत् ॥ ८९॥ शुक्लांवाप्यथवाकृष्णांकरोत्येकादशींचयः ॥ वैकुंठेमोदतेसोपियावद्वैब्रह्मणोवयः
॥ ९० ॥ भारतंपुनरागत्यकृष्णभक्तिंलभेद्ध्रुवं ॥ क्रमेणभक्तिंसुदृढांकरोत्येकाहरेरहो ॥ ९१ ॥ देहंत्यक्त्वाच
गोलोकंपुनरेवप्रयातिसः ॥ ततःकृष्णस्यसारूप्यंसंप्राप्यपार्षदोभवेत् ॥ ९२॥ पुनस्तत्पतनंनास्तिजरामृ
त्युहरोभवेत् ॥ भाद्रेचशुक्लद्वादश्यांयःशक्रंपूजयेन्नरः ॥ ९३ ॥ षष्टिवर्षसहस्राणिशक्रलोकेमहीयते ॥ रविवा
रेचसंक्रांत्यांसप्तम्यांशुक्लपक्षके ॥ ९४ ॥ संपूज्यार्कंहविष्यान्नंयःकरोतिचभारते ॥ महीयतेसोर्कलोके
यावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ ९५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥९०॥ भारतंपुनरागत्यचारोगीश्रीयुतोभवेत् ॥ ज्येष्ठकृष्णचतुर्दश्यांसावित्रींयोहिपूजयेत् ॥ ९६ ॥ महीयतेब्रह्मलोके
सप्तमन्वंतरावधि ॥ पुनर्महींसमागत्यश्रीमानतुलविक्रमः ॥ ९७ ॥ चिरजीवीभवेत्सोपिज्ञानवान्संपदायुतः ॥
माघस्यशुक्लपंचम्यांपूजयेद्यःसरस्वतीं ॥ ९८ ॥ संयतोभक्तितोदत्वाचोपचाराणिषोडश ॥ महीयतेमणि
द्वीपियावद्ब्रह्मदिवानिशं ॥ ९९ ॥ संप्राप्यचपुनर्जन्मसभवेत्कविपंडितः ॥ गांसुवर्णादिकंयोहिब्राह्मणायददा
तिच ॥ १०० ॥ नित्यंजीवनपर्यंतंभक्तियुक्तश्चभारते ॥ गवांलोमप्रमाणाब्दंद्विगुणंविष्णुमंदिरे ॥ १०१ ॥
मोदतेहरिणासार्द्धंक्रीडाकौतुकमंगलैः ॥ तदंतेपुनरागत्यराजराजेश्वरोभवेत् ॥ २ ॥ श्रीमांश्चपुत्रवान्विद्वा
न्ज्ञानवान्सर्वतःसुखी ॥ भोजयेद्योपिमिष्टान्नंब्राह्मणेभ्यश्चभारते ॥ ३ ॥ विप्रलोमप्रमाणाब्दंमोदतेविष्णु
मंदिरे ॥ ततःपुनरिहागत्यसुखीचधनवान्भवेत् ॥ ४ ॥ विद्वान्सुचिरजीवीचश्रीमानतुलविक्रमः ॥ योवक्तिवा
ददात्येवहरेर्नामानिभारते ॥ ५ ॥ युगंनामप्रमाणंचविष्णुलोकेमहीयते ॥ ततःपुनरिहागत्यससुखीधनवा
न्भवेत् ॥ ६ ॥ यदिनारायणक्षेत्रेफलंकोटिगुणंभवेत् ॥ नाम्नांकोटिंहरेर्योहिक्षेत्रेनारायणेजपेत् ॥ ७ ॥ सर्व
पापविनिर्मुक्तोजीवन्मुक्तोभवेद्ध्रुवं ॥ नलभेत्सपुनर्जन्मवैकुंठेसमहीयते ॥ ८ ॥ लभेद्विष्णोश्चसारूप्यंनतस्य
पतनंभवेत् ॥ विष्णुभक्तिंलभेत्सोपिविष्णुसारूप्यमाप्नुयात् ॥ ९ ॥ शिवंयःपूजयेन्नित्यंकृत्वालिंगंचपार्थिवं ॥
यावज्जीवनपर्यंतंसयातिशिवमंदिरं ॥ १० ॥ मृदोरेणुप्रमाणाब्दंशिवलोकेमहीयते ॥ ततःपुनरिहागत्यराजें
द्रोभारतेभवेत् ॥ ११ ॥ शिलांचपूजयेन्नित्यंशिलातोयंचभक्षति ॥ महीयतेचवैकुंठेयावद्वैब्रह्मणःशतं ॥ ११२ ॥ ॥९०॥

॥ ११३ ॥ १४ ॥१५॥ १६ ॥ १७ ॥ अथसर्वयज्ञापेक्षयादेवीयज्ञस्यसर्वोत्कृष्टत्वमाह सर्वेभ्योपीति देवीमूलप्रकृतिः श्रीभुवनेश्वरीतत्प्रा प्त्यर्थंयद्यदनुष्ठानंज्योतिष्टोमाद्यश्वमेधांतंतथाकोटिहोमादिकंतथानवरात्रोत्सवादिकंतत्सर्वंदेवीमखशब्देनोच्यते सदेवीमखोदेवीप्रीत्यर्थंक्रिय माणोयज्ञः सर्वेभ्योपिमखेभ्यस्तत्तद्देवतोद्देशेनकृतेभ्यः सर्वयज्ञेभ्यः परः श्रेष्ठोभवतीत्यर्थः मूलप्रकृत्युद्देशेनकृतत्वादितिभावः ॥ १८ ॥ सचयज्ञः

ततोलब्ध्वापुनर्जन्महरिभक्तिंचदुर्लभां ॥ महीयतेविष्णुलोकेनतस्यपतनंभवेत् ॥ ११३ ॥ तपांसिचैवसर्वा णिव्रतानिनिखिलानिच॥कृत्वातिष्ठतिवैकुंठेयावदिंद्राश्चतुर्दश ॥१४ ॥ततोलब्ध्वापुनर्जन्मराजेंद्रोभारतेभवे त्॥ततोमुक्तोभवेत्पश्चात्पुनर्जन्मनविद्यते ॥१५॥ यःस्नात्वासर्वतीर्थेषुभुवःकृत्वाप्रदक्षिणां ॥ सतुनिर्वाणतां यातिनतुजन्मभवेद्भुवि ॥१६॥ पुण्यक्षेत्रेभारतेचयोश्वमेधंकरोतिच॥ अश्वलोममिताब्दंचशक्रस्यार्द्धासनंभ वेत् ॥ १७ ॥ चतुर्गुणंराजसूयेफलमाप्नोतिमानवः ॥ सर्वेभ्योपिमखेभ्योहिपरोदेवीमखःस्मृतः ॥ १८ ॥ वि ष्णुनाचकृतःपूर्वंब्रह्मणाचवरानने ॥ शंकरेणमहेशेनात्रिपुरासुरनाशने ॥ १९ ॥ शक्तियज्ञःप्रधानश्चसर्वयज्ञे षुसुंदरि ॥ नानेनसदृशोयज्ञस्त्रिषुलोकेषुविद्यते ॥ १२० ॥ दक्षेणचकृतःपूर्वंमहान्संभारसंयुतः ॥ बभूवकल होयत्रदक्षशंकरयोःसति॥२१ ॥शेपुश्चनंदिनंविप्रानंदीविप्रांश्चकोपतः ॥ यद्धेतोर्दक्षयज्ञंचबभंजचंद्रशेखरः ॥२२॥ चकारदेवीयज्ञंसपुरादक्षःप्रजापतिः ॥ धर्मश्चकश्यपश्चैवशेषश्चापिचकर्दमः ॥ २३ ॥ स्वायंभुवोम नुश्चैवतत्पुत्रश्चप्रियव्रतः ॥ शिवःसनत्कुमारश्चकपिलश्चध्रुवस्तथा ॥ १२४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

पूर्वंविष्ण्वादिभिःकृतइत्याह विष्णुनाचेति साचकथातृतीयस्कंधेउक्ता त्रिपुरासुरजयार्थंशिवेनकृतइत्यर्थः ॥ १९ ॥ १२० ॥ दक्षेणतु यदायंदेवीमखःकृतस्तदामहाननर्थोजातइत्याह दक्षेणचेति ॥ २१ ॥ २२ ॥ दक्षप्रभृतयःसर्वेपिदेवीमखकर्तारोभवंतीत्याह धर्म श्चकश्यपश्चेति ॥ २३ ॥ १२४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ अश्वमेधस्यकामनापरत्वमप्याह अश्वमेधेति पृथुःपूर्वेजातोराजा

॥३३॥ इतःपरंसर्वकामापेक्षयाश्रीदेवीसेवनंसर्वोत्कृष्टमित्याह स्नानंचसर्वतीर्थानामिति ॥३४॥ फलभूतमिति एतैःसर्वैःपुण्यैर्जायमानैरेव

राजसूयसहस्राणांफलमाप्नोतिनिश्चितं ॥ देवीयज्ञात्परोयज्ञोनास्तिवेदेफलप्रदः ॥ २५॥ वर्षाणांशतजीवी
चजीवन्मुक्तोभवेद्ध्रुवः ॥ ज्ञानेनतेजसाचैवविष्णुतुल्योभवेदिह ॥ २६॥ देवानांचयथाविष्णुर्वैष्णवानांचनार
दः ॥ शास्त्राणांचयथावेदावर्णानांब्राह्मणोयथा ॥२७॥ तीर्थानांचयथागंगापवित्राणांशिवोयथा ॥ एकादशी
व्रतानांचपुष्पाणांतुलसीयथा ॥ २८ ॥ नक्षत्राणांयथाचंद्रःपक्षिणांगरुडोयथा ॥ यथास्त्रीणांचप्रकृतीराधा
वाणीवसुंधरा ॥ २९ ॥ शीघ्राणांचेंद्रियाणांचचंचलानांमनोयथा ॥ प्रजापतीनांब्रह्माचप्रजानांचप्रजापतिः
॥३० ॥ वृंदावनंवनानांचवर्षाणांभारतंतथा ॥ श्रीमतांचयथाश्रीश्चविदुषांचसरस्वती ॥ ३१॥ पतिव्रतानां
दुर्गाचसौभाग्यानांचराधिका ॥ देवीयज्ञस्तथावत्सेसर्वयज्ञेषुभामिनि ॥ ३२ ॥ अश्वमेधशतेनैवशक्रत्वंच
लभेद्ध्रुवं ॥ सहस्रेणविष्णुपदंसंप्राप्तःपृथुरेवच ॥ ३३ ॥ स्नानंचसर्वतीर्थानांसर्वयज्ञेषुदीक्षणं ॥ सर्वेषांचव्र
तानांचतपसांफलमेवच ॥ ३४ ॥ पाठेचतुर्णांवेदानांप्रादक्षिण्यंभुवस्तथा ॥ फलभूतमिदंसर्वंभुक्तिदंशक्ति
सेवनं ॥ ३५ ॥ पुराणेषुचवेदेषुचेतिहासेषुसर्वतः ॥ निरूपितंसारभूतंदेवीपादांबुजार्चनं ॥ ३६ ॥ तद्वर्णनं
चतद्ध्यानंतन्नामगुणकीर्तनं ॥ तत्स्तोत्रस्मरणंचैववंदनंजपमेवच ॥ ३७ ॥ तत्पादोदकनैवेद्यंभक्षणंनित्यमे
वच ॥ सर्वसम्मतमित्येवंसर्वेप्सितमिदंसति ॥ ३८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

श्रीशक्तिसेवनंमुक्तिप्रदंलभ्यतेनान्यथेत्यर्थः तस्मात्सर्वोत्कृष्टंश्रीमूलप्रकृतिसेवनमितिभावः ॥३५॥ अतएवसर्वशास्त्रेषुपुराणादिषुमूलप्रकृ

तिसेवनमेवसर्वोत्कृष्टत्वेनवर्णितमित्याह पुराणेषुचेति ॥ ३६ ॥ तद्वर्णनमित्यादौतत्पदेनमूलप्रकृतिः ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ॥ छ ॥

यस्मादेवंतस्मान्मूलप्रकृतिंभजेत्याह भजनित्यमिति परंब्रह्मनिर्गुणंप्रकृतिंपरांमायाविशिष्टब्रह्मरूपिणींमूलप्रकृतिमित्यर्थः ॥ ३९ ॥४०॥
इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेत्रिंशोध्यायः ॥३०॥ अद्धाधिकैः सप्तदशश्लोकैरथमहाविभोः ॥ मूलशक्तेर्महामंत्रंसावित्र्यैदत्तवान्यमः
॥१॥ पूर्वाध्यायेमूलप्रकृतेःसर्वोत्कृष्टत्वेनप्रतिपादनंश्रुत्वातन्मंत्रग्रहणेच्छयासावित्रीयमंप्रत्याहेतिनारायणआह शक्तेरुत्कीर्तनमिति शक्तेर्मूल
शक्तेरुत्कीर्तनंसर्वोत्कृष्टत्वेनप्रतिपादनमित्यर्थः ॥१ ॥ सावित्रीकिमाहेतिचेत्तत्राह सावित्र्युवाच शक्तेरुत्कीर्तनमिति मूलप्रकृतेरुत्कीर्तनंस

भजनित्यंपरंब्रह्मनिर्गुणंप्रकृतिंपरां ॥ गृहाणस्वामिनंवत्सेसुखंवसचमंदिरे ॥ ३९ ॥ अयंतेकथितःकर्मविपा
कोमंगलोनृणां ॥ सर्वेप्सितस्सर्वमतस्तत्वज्ञानप्रदःपरः ॥४०॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधे
त्रिंशोध्यायः ॥३०॥ श्रीनारायणउ० ॥ शक्तेरुत्कीर्तनंश्रुत्वासावित्रीयमवक्त्रतः ॥ साश्रुनेत्रासपुलकायमंपुन
रुवाचसा ॥१॥ सावित्र्युवाच ॥ शक्तेरुत्कीर्तनंधर्मसकलोद्धारकारणं॥ श्रोतृणांचैववक्तृणांजन्ममृत्युजराहरं
॥२॥ दानवानांवसिद्धानांतपसांचपरंपदं ॥ योगानांचैववेदानांकीर्तनंसेवनंविभो॥३॥ मुक्तित्वममरत्वंचस
र्वसिद्धित्वमेवच॥ श्रीशक्तिसेवकस्यैवकलांनार्हंतिषोडशीं॥४॥ भजामिकेनविधिनावदवेदविदांवर ॥ शुभक
र्मविपाकंचश्रुतंनृणांमनोहरं॥५॥ कर्माशुभविपाकंचतन्मेव्याख्यातुमर्हसि॥ इत्युक्त्वाचसतीब्रह्मन्भक्तिनम्रा
त्मकंधरा॥६॥ तुष्टावधर्मराजंचवेदोक्तेनस्तवेनच॥ सावित्र्युवाच ॥ तपसाधर्ममाराध्यपुष्करेभास्करःपुरा ॥७॥

र्वोत्कृष्टत्वेनवर्णनं सकलोद्धारकंभवति तथाजन्ममृत्युजराहरंभवति ॥२॥ तथातपसांपरमंस्थानंभवति तथाविभोःशक्तेःकीर्तनंयोगानांवेदा
नांचसेवनंभवति ॥ ३॥ मुक्तित्वादिफलमपितेनैवकीर्तनेनसिध्यतीत्याह मुक्तित्वमिति किंबहुनाशक्तिसेवकतुल्यःकोपिनास्तीत्याह श्रीश
क्तिसेवकस्यैवेति ॥ ४ ॥ यस्मादेवंतस्मात्केनविधिनाभजामितंविधिं शुभकर्मविपाककथनंवद शुभकर्मविपाकंचवदेत्याह भजामीति ॥५॥
॥ ६॥ तुष्टावेति गुरुप्रसन्नतयालब्धाविद्याफलदायभवतितिनान्ययेत्यभिप्रायेणयमंगुरुंतुष्टावेत्यर्थः तथाचश्रुतिः यस्यदेवेपराभक्तिर्यथादेवेतथा
गुरौ तस्यैतेकथिताह्यर्थाःप्रकाशंतेमहात्मनइति धर्मंधर्ममूर्तिदेवं ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

सूर्योधर्मधर्मांशंसुतंप्राप तंसूर्यसुतंधर्मांशंधर्मराजसंज्ञकंनमामीत्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ दंडायदंडनायशिक्षणायेत्यर्थः ॥ १० ॥ ११ ॥ ॥१२ ॥ १३॥१४॥ १५ ॥ ततएतत्स्तोत्रेणस्तुतोयमस्तस्यैसावित्र्यैशक्तिभजनंमूलप्रकृतिमंत्रमशुभकर्मविपाकंचोवाचेत्यर्थः ॥१६॥ ॥ १७ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेएकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ अष्टाविंशतिपर्वैश्चपातकानांस्थलानिच ॥ नानाविधानिकुंडा

धर्मसूर्यःसुतंप्रापधर्मराजंनमाम्यहं ॥ समतासर्वभूतेषुयस्यसर्वस्यसाक्षिणः ॥ ८ ॥ अतोयन्नामशमनमिति तंप्रणमाम्यहं ॥ येनांतश्चकृतोविश्वेसर्वेषांजीविनांपरं ॥९॥ कामानुरूपंकालेनतंकृतांतंनमाम्यहं ॥ बिभर्तिदं डंदंडायपापिनांशुद्धिहेतवे ॥ १० ॥ नमामितंदंडधरंयःशास्तासर्वजीविनां ॥ विश्वंचकलयत्येवयःसर्वेषुचसं ततं ॥ ११ ॥ अतीवदुर्निवार्यंचतंकालंप्रणमाम्यहं ॥ तपस्वीब्रह्मनिष्ठोयःसंयमीसंजितेंद्रियः ॥१२॥ जीवा नांकर्मफलदस्तंयमंप्रणमाम्यहं ॥ स्वात्मारामश्चसर्वज्ञोमित्रंपुण्यकृतांभवेत् ॥ १३॥ पापिनांक्लेशदोयस्तं पुण्यमित्रंनमाम्यहं ॥ यज्जन्मब्रह्मणोंशेनज्वलंतंब्रह्मतेजसा ॥१४॥ योध्यायतिपरंब्रह्मतमीशंप्रणामाम्यहं ॥ इत्युक्त्वासाचसावित्रीप्रणनामयमंमुने ॥ १५ ॥ यमस्तांशक्तिभजनंकर्मपाकमुवाचह ॥ इदंयमाष्टकंनित्यं प्रातरुत्थाययःपठेत् ॥१६॥ यमात्तस्यभयंनास्तिसर्वपापात्प्रमुच्यते ॥ महापापीयदिपठेन्नित्यंभक्तिसमान्वि तः ॥१७॥ यमःकरोतिसंशुद्धंकायव्यूहेनानिश्चितं ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेएकत्रिंशोध्या यः॥३१॥ नारायणउवाच ॥ मायाबीजंमहामंत्रंप्रदत्वाविधिपूर्वकं ॥ कर्माशुभविपाकंचतामुवाचरवेःसुतः॥१॥

निप्रोच्यंतेदुःखदानिच ॥१॥ पूर्वाध्यायेयमस्तांशक्तिभजनंकर्मपाकमुवाचेत्युक्तं तत्कीदृशंशक्तिभजनंकथंवाकर्मविपाकउक्तस्तत्स्पष्टी कर्तुमाह नारायणउवाच मायाबीजंमहामंत्रमिति मूलप्रकृतेर्भुवनेश्वर्यामंत्रंदत्वेत्यर्थः तथाचश्रीभुवनेश्वर्युपासनारूपंशक्तिभजनमुक्तवानि त्यर्थः विधिपूर्वकंचाक्षुषदीक्षाविधिनेत्यर्थः रवेःसुतोयमःअशुभकर्मविपाकंचोक्तवानित्यर्थः ॥ १ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

शुभकर्मेति शुभकर्मणांवेदोक्तकर्मणांविपाकान्नरकंकदापिनयातीत्यर्थः कर्माशुभेति कर्मणोवेदविरुद्धकर्मणोऽशुभविपाकादेवनरकंया तितंकर्माशुभविपाकंकथयामीत्यर्थः ॥ २ ॥ तत्रशुभकर्मणांफलानिस्वर्गाः नानाविधाः संतीतिप्रसंगादाह नानापुराणेति नानाभेदेनविशि ष्टंनानाप्रकारकंस्वर्गमित्यन्वयः ॥ ३ ॥ अन्यथाशुभकर्मणाननरकः किंत्वशुभकर्मणेत्याह शुभकर्मेति ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ तत्रषड

धर्मराजउवाच ॥ शुभकर्मविपाकान्ननरकंयातिमानवः ॥ कर्माशुभविपाकंचकथयामिनिशामय ॥ २॥ नाना पुराणभेदेननामभेदेनभामिनि ॥ नानाप्रकारंस्वर्गंचयातिजीवःस्वकर्मभिः ॥ ३ ॥ शुभकर्मविपाकान्ननर कंयातिकर्मभिः ॥ कुकर्मणाचनरकंयातिनानाविधंनरः ॥ ४ ॥ नरकाणांचकुंडानिसंतिनानाविधानिच ॥ ना नाशास्त्रप्रमाणेनकर्मभेदेनयानिच ॥ ५ ॥ विस्तृतानिचगर्तानिक्लेशदानिचदुःखिनां ॥ भयंकराणिघोराणि हेवत्सेकुत्सितानिच ॥ ६ ॥ षडशीतिचकुंडानिएवमन्यानिसंतिच ॥ निबोधतेषांनामानिप्रसिद्धानिश्रुतौस ति ॥ ७ ॥ वन्हिकुंडंतप्तकुंडंक्षारकुंडंभयानकं ॥ विट्कुंडंमूत्रकुंडंचश्लेष्मकुंडंचदुःसहं ॥८॥ गरकुंडंदूषिका कुंडंवसाकुंडंतथैवच ॥ शुक्रकुंडमसृक्कुंडंपशुकुंडंचकुत्सितं ॥ ९ ॥ कुंडंगात्रमलानांचकर्णविट्कुंडमेवच ॥ म ज्जाकुंडंमांसकुंडंनखकुंडंचदुस्तरं ॥ १० ॥ लोमकुंडंकेशकुंडमास्थिकुंडंचदुस्तरं ॥ ताम्रकुंडंलोहकुंडंप्रतप्तं क्लेशदंमहत् ॥ ११ ॥ चर्मकुंडंतप्तसुराकुंडंचपरिकीर्तितं ॥ तीक्ष्णकंटककुंडंचविषोदंविषकुंडकं ॥ १२ ॥

शीतिकुंडानिमुख्यानितदन्यानितूपकुंडानिसंतीत्याह षडशीतीति ॥ ७ ॥ कुंडनामान्याह वन्हिकुंडमिति अत्रोत्तराध्यायद्वयेनक्रमे णकुंडानिकथितानितेनैवक्रमेणात्रापिकथितानिनामानिसंतीतिबोध्यं भयानकमितिस्वतंत्रंकुंडंचतुर्थकं दुःसहमितिश्लेष्मकुंडविशेषणं ॥ ८ ॥ दूषिकाकुंडंनेत्रमलकुंडं शुक्रंबीजकुंडं असृक्कुंडंरक्तकुंडं अश्रुकुंडंनेत्राश्रुकुंडंकुत्सितमितिविशेषणं ॥ ९ ॥ १० ॥ दुस्त रमितिपदद्वयंविशेषणं नतुस्वतंत्रंकुंडं प्रतप्तंक्लेशदंमहदितिलोहकुंडविशेषणं ॥ ११ ॥ विषोदमितिविषकुंडविशेषणं ॥ १२ ॥

कुंतकुंडंनानाविधायुधकुंडंदुर्वहमितिविशेषणं दुरंतकमितिविशेषणं ॥ १३ ॥ १४॥ मशकुंडंमशकानांकुंडंवृश्चिकानांकुंडमितिशेषः शुचास्पदमितिविशेषणं ॥ १५॥ मंथानकुंडंमंथानोजीवविशेषःतस्यकुंडंबीजकुंडंबीजोजीवविशेषःदुःसहमितिविशेषणं ॥१६॥ महोल्ब

प्रतप्तकुंडंतैलस्यकुंतकुंडचदुर्वहं ॥ कृमिकुंडंपूयकुंडंसर्पकुंडंदुरंतकं ॥ १३ ॥ मशकुंडंदंशकुंडंभीमंगरलकुंडकं ॥ कुंडंचवज्रदंष्ट्राणांवृश्चिकानांचसुव्रते ॥ १४ ॥ शरकुंडंशूलकुंडंखड्गकुंडंचभीषणं ॥ गोलकुंडंनक्रकुंडंकाककुंडंशुचास्पदं ॥ १५ ॥ मंथानकुंडंबीजकुंडंवज्रकुंडंचदुःसहं ॥ तप्तपाषाणकुंडंचतीक्ष्णपाषाणकुंडकं ॥ १६ ॥ लालाकुंडंमसीकुंडंचूर्णकुंडंतथैवच ॥ चक्रकुंडंवक्रकुंडंकूर्मकुंडंमहोल्बणं ॥ १७ ॥ ज्वालाकुंडंभस्मकुंडंदग्धकुंडंशुचिस्मिते ॥ तप्तसूचीमसिपत्रंक्षुरधारंसूचीमुखं ॥ १८ ॥ गोकामुखंनक्रमुखंगजदंशंचगोमुखं ॥ कुंभीपाकंकालसूत्रंमत्स्योदंकृमिकंतुकं ॥ १९ ॥ पांसुभोज्यंपाशवेष्टंशूलप्रोतंप्रकंपनं ॥ उल्कामुखमंधकूपंवेधनंताडनंतथा ॥ २० ॥ जालरंध्रंदेहचूर्णंदलनंशोषणंकषं ॥ शूर्पंज्वालमुखंचैवधूमांधंनागवेष्टनं ॥ २१ ॥ कुंडान्येतानिसावित्रिपापिनांक्लेशदानिच ॥ नियुतैःकिंकरगणैरक्षितानिचसंततं ॥ २२ ॥ दंडहस्तैःपाशहस्तैर्मदमत्तैर्भयंकरैः ॥ शक्तिहस्तैर्गदाहस्तैरसिहस्तैःसुदारुणैः ॥ २३ ॥ तमोयुक्तैर्दयाहीनैर्निवार्यैश्चनसर्वतः ॥ तेजस्विभिश्चनिःशंकैराताम्रपिंगलोचनैः ॥ २४ ॥ योगयुक्तैःसिद्धियुक्तैर्नानारूपधरैर्भटैः ॥ आसन्नमृत्युभिर्दृष्टैःपापिभिःसर्वजीविभिः ॥ २५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

णमितिविशेषणं ॥१७॥ १८॥ गोकामुखंनक्रमुखंनक्राकारंमुखंयस्यतत्पूर्वोक्तंनक्रकुंडंतुनक्रसमूहघटितत्वान्नक्रकुंडं कृमिकंतुकंएतस्य वक्ष्यमाणाध्यायद्वयेरुंतुदमितिसंज्ञा ॥ १९ ॥ २० ॥ कषंकषनामकंकुंडं शूर्पंशूर्पाकारंकुंडं ॥ २१ ॥ नियुतैरनेकैरित्यर्थः ॥२२॥ ॥ २३ ॥ २४ ॥ आसन्नमृत्युभिःपापिभिःदृष्टैर्दृतैरित्यन्वयः ॥ २५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

पुण्यवद्भिरदृश्यैरित्यन्वयः ॥ २६ ॥ स्वतंत्रकैर्ज्ञानिभिः स्वप्रदृष्टदेवरूपैः पुरुषैरदृश्यायमदूताइत्यर्थः इत्थंपापिस्थानमुक्त्वातच्छ्रुत्वापुण्यवतां भयंस्यादितितद्भयनिरासार्थमाह येषांनिवासइति तान्कथयामीत्यर्थः ॥ २७॥२८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेद्वात्रिंशोध्यायः ॥३२॥ षड्विंशत्यधिकैः श्लोकैः शतसंख्यैरतः परं ॥ कुंडेषुयेपतंत्येवतेषांलक्षणमुच्यते ॥ १ ॥पुण्यवंतः कदापिनरकंनगच्छंतीतिनिश्चयार्थं पुनराह हरिसेवेति हरिपदंदेवतांतरस्याप्युपलक्षणं सतीतिसंबोधनं ॥ १ ॥ तर्हिकेतेषुकुंडेषुगच्छंतीतितान्पूर्वोक्तकुंडक्रमानुरोधेनप्रत्येक

स्वकर्मनिरतैः सर्वैः शाक्तैः सौरैश्चगाणपैः ॥ अदृश्यैः पुण्यकृद्भिश्चसिद्धैर्योगिभिरेवच ॥२६॥ स्वधर्मनिरतैर्वापिविततैर्वास्वतंत्रकैः ॥ बलवद्भिश्चनिःशंकैः स्वप्नदृष्टैश्चवैष्णवैः ॥२७॥ एतत्तेकथितंसाध्विकुंडसंख्यानिरूपणं ॥ येषांनिवासोयत्कुंडेनिबोधकथयामिते ॥२८॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेनारदनारायणसंवादेसावित्र्युपाख्यानेद्वात्रिंशोध्यायः ॥३२॥ धर्मराजउवाच ॥ हरिसेवारतः शुद्धोयोगसिद्धोव्रतीसति ॥ तपस्वीब्रह्मचारीचनयातिनरकंध्रुवं ॥१॥ कटुवाचाबांधवांश्चबललेपेनयोनरः ॥ दग्धान्करोतिबलवान्वन्हिकुंडंप्रयातिसः ॥ २ ॥ स्वगात्रलोममानाब्दंतत्रस्थित्वाहुताशने ॥ पशुयोनिमवाप्नोतिरौद्रदग्धांत्रिजन्मनि ॥ ३ ॥ ब्राह्मणंतृषितंतप्तंक्षुधितंगृहमागतं ॥ नभोजयतियोमूढस्तप्तकुंडंप्रयातिसः ॥ ४॥ तत्रतल्लोममानंचवर्षंस्थित्वाचदुःखदे ॥ तप्तस्थलेवान्हितल्पेपक्षीचसप्तजन्मसु ॥ ५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

कुंडगामिनः पापिनआह कटुवाचेति कटुवाचाअप्रियवाचाबांधवांश्चकारेणतदतिरिक्ताअपिजनाः बललेपेनशरीरसामर्थ्यधनविद्यादिरूपबलगर्वेणदग्धान्संतप्तान् ॥ २ ॥ कियत्कालपर्यंतंतत्रातिष्ठतितत्राह स्वगात्रेति वन्हिकुंडभोगोत्तरंपुनः कगच्छतितत्राह पशुयोनिमिति रौद्रदग्धांवनेत्युष्णेनसूर्यसंतापेनदग्धांछायारहितवनेएवपशुजन्मत्रयंभवतीत्यर्थः ॥ ३ ॥ अथद्वितीयतप्तकुंडगामिनआह ब्राह्मणमिति ॥ ४ ॥ तल्लोममानंब्राह्मणलोममानंवर्षंतावंतिवर्षाणीत्यर्थः अन्यत्सर्वंपूर्ववत् ॥ ५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ६ ॥ क्षारकुंडमाह रविवारेचेति क्षारसंयोगंमलनिष्कासनार्थंरजकैःक्षारोदीयतेसक्षारः ॥ ७ ॥ भयानककुंडाधिकारिणआह मूलप्रकृतीति मूलकृतिः साम्यावस्थमायोपाधिकब्रह्मरूपिणीशास्त्रनिंदास्मृतिरूपधर्मशास्त्रनिंदा ॥ ८ ॥ शिवादीत्यत्रादिपदेनगणेशसूर्यादयः वाण्यादीत्यादिपदेनगायत्रीलक्ष्म्यादयः ॥ ९ ॥ भयानककुंडस्यसर्वकुंडापेक्षयातिदुःखप्रदत्वमाह नातःपरमिति तस्मान्नैतेषांनिंदाकदापिकर्तव्येतिभावः ॥ १० ॥ तत्रब्रह्मादिदेवानांनिंदायांप्रायश्चित्तंस्यात्सर्वकारणमूलप्रकृतिनिंदारूपापराधस्यतुप्रायश्चित्तमेव

रविवारेचसंक्रांत्याममायांश्राद्धवासरे ॥ वस्त्राणांक्षारसंयोगंकरोतिकेवलंनरः ॥६॥ सयातिक्षारकुंडंचसूत्रमानाब्दमेवच ॥ सव्रजेद्रजकीयोनिंसप्तजन्मसुभारते ॥ ७ ॥ मूलप्रकृतिनिंदांयःकुरुतेमानवाधमः ॥ वेदानिंदांशास्त्रनिंदांपुराणानांतथैवच ॥ ८ ॥ ब्रह्मविष्णुशिवादीनांतथानिंदापरोजनः ॥ गौरीवाण्यादिदेवीनांतथानिंदापरोजनः ॥ ९ ॥ तेसर्वेनिरयेयांतितस्मिन्कुंडेभयानके ॥ नातःपरतरंकुंडंदुःखदंतुभविष्यति ॥ १० ॥ तत्रस्थित्वानेककल्पंसर्पयोनिंव्रजेत्पुनः ॥ देवीनिंदापराधस्यप्रायश्चित्तंनविद्यते ॥ ११ ॥ स्वदत्तांपरदत्तांवावृत्तिंचसुरविप्रयोः ॥ षष्टिवर्षसहस्राणिविट्कुंडंचप्रयातिसः ॥ १२ ॥ तावंत्येवचवर्षाणिविड्भोजीतत्रातिष्ठति ॥ षष्टिवर्षसहस्राणिविट्कृमिश्चपुनर्भुवि ॥ १३ ॥ परकीयतडागेचतडागंयःकरोतिच ॥ उत्सृजेद्दैवदोषेणमूत्रकुंडंप्रयातिसः ॥ १४ ॥ तद्रेणुमानवर्षंचतद्भोजीतत्रातिष्ठति ॥ पुनःपूर्णशताब्दंचसवृषोभारतेभवेत् ॥ १५ ॥ एकाकीमिष्टमश्नातिश्लेष्मकुंडंप्रयातिच ॥ पूर्णमब्दशतंचैवतद्भोजीतत्रातिष्ठति ॥ १६ ॥ ॥ ७ ॥

नास्तीत्याह देवीनिंदेति ॥ ११ ॥ विट्कुंडमाह स्वदत्तामिति वृत्तियोहरेदितिशेषः ॥ १२ ॥ तावंत्येवषष्टिवर्षसहस्राण्येव ॥ १३ ॥ मूत्रकुंडमाह परकीयेति परकीयेतडागेशुष्कजलेतदनुज्ञांविनायस्तडागंकरोतिअथचसजलेतडागेदैवदोषेणमूत्रंयद्युत्सृजेत्तर्हिसमूत्रकुंडंप्रयातीत्यर्थः केचित्तुपरकीयतडागसमीपेयस्तडागंकरोतीत्यर्थइतिवदंति ॥ १४ ॥ तद्रेणुमानंतडागरेणुमानं तद्भोजीमूत्रभोजी शताब्दंचेति शतसंवत्सरपर्यंतंपुनःपुनर्वृषोभवतीत्यर्थः ॥ १५ ॥ श्लेष्मकुंडमाह एकाकीति ॥ १६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

भुंक्ते प्रेतयोनावित्यर्थः ॥ १७ ॥ गरकुंडमाह पितरमिति अनाथंकंचनान्यं ॥ १८॥ १९॥ दूषिकाकुंडमाह दृष्ट्वेति वक्रचक्षुःक्रोधेनकुटिलचक्षुः ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ वसाकुंडमाह दत्वेति तदेवद्रव्यमन्यस्मैयदिदीयतेइत्यर्थः द्रव्यमित्युपलक्षणंदानमात्रस्य

ततःपूर्णशताब्दंचसप्रेतोभारतेभवेत् ॥ श्लेष्ममूत्रपरंचैवपूयंभुंक्तेततःशुचिः ॥ १७ ॥ पितरंमातरंचैवगुरुंभार्यांसुतंसुतां ॥ योनपुष्णात्यनाथंचगरकुंडंप्रयातिसः ॥ १८॥ पूर्णमब्दशतंचैवतद्भोजीतत्रतिष्ठति ॥ ततोव्रजेद्भूतयोनिंशतवर्षंततःशुचिः॥१९॥ दृष्ट्वातिथिंवक्रचक्षुःकरोतियोहिमानवः॥ पितृदेवास्तस्यजलंनगृण्हंतिचपापिनः ॥२०॥ यानिकानिचपापानिब्रह्महत्यादिकानिच ॥ इहैवलभतेचांतेदूषिकाकुंडमाव्रजेत् ॥ २१ ॥ पूर्णमब्दशतंचैवतद्भोजीतत्रतिष्ठति ॥ ततोव्रजेद्भूतयोनिंशतवर्षंततःशुचिः ॥२२ ॥ दत्वाद्रव्यंचविप्रायचान्यस्मैदीयतेयदि ॥ सातिष्ठतिवसाकुंडेतद्भोजीशतवत्सरं ॥२३ ॥ कृकलासोभवेत्सोपिभारतेसप्तजन्मसु ॥ ततोभवेन्महारौद्रोदरिद्रोल्पायुरेवच ॥२४ ॥ पुमांसंकामिनीवापिकामिनीवापुमानथ ॥ यःशुक्रंपाययत्येवशुक्रकुंडंप्रयातिसः ॥२५॥ पूर्णमब्दशतंचैवतद्भोजीतत्रतिष्ठति ॥ कृमियोनिंशताब्दंचव्रजेद्भूत्वाततःशुचिः॥२६ ॥ संताड्यचगुरुंविप्रंरक्तपातंचकारयेत् ॥ सचतिष्ठत्यसृक्कुंडेतद्भोजीशतवत्सरं ॥ २७ ॥ ततोलभेद्व्याघ्रजन्मसप्तजन्मसुभारते ॥ ततःशुद्धिमवाप्नोतिमानवश्चक्रमेणह ॥ २८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ २३ ॥ कृकलासःसरटः ॥ २४ ॥ शुक्रकुंडमाह पुमांसमिति शुक्रंपाययतिकामानुरागादिनेत्यर्थः ॥ २५ ॥ २६ ॥ असृक्कुंडमाहसंताड्येति ॥ २७ ॥ २८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

अश्रुकुंडमाह योऽश्रुतत्याजेति योनरोदेवमुद्दिश्यसगद्गदंयथास्यात्तथादेवगुणान्गायंतंभक्तंदृष्ट्वातदसहमानोऽश्रुतत्याजप्रेमाश्रुयस्यनागतमि त्यर्थः यद्वाताद्दशंभक्तंदृष्ट्वातज्जन्यंगायनजन्यंचहर्षसुखमकृत्वातस्मिन्समयेस्वसंसारजन्यदुःखेनाश्रुतत्याजरोदितितथाश्रीकृष्णगुणसंगी

योऽश्रुतत्याजगायंतंभक्तंदृष्ट्वासगद्गदं ॥ श्रीकृष्णगुणसंगीतेहसत्येवहियोनरः ॥२९॥ सवसेदश्रुकुंडेचतद्भोजीशतवर्षकं ॥ ततोभवेच्चचंडालस्त्रिजन्मनिततःशुचिः ॥ ३० ॥ करोतिशठतांतद्वन्नित्यंसुहृदियोनरः ॥ कुंडंगात्रमलानांचसप्रयातिशताब्दकं ॥ ३१ ॥ ततःसगार्दभींयोनिमवाप्नोतित्रिजन्मनि ॥ त्रिजन्मनिचसार्गालींततःशुद्धोभवेद्ध्रुवं ॥ ३२ ॥ बधिरंयोहसत्येवनिंदत्येवाभिमानतः ॥ सवसेत्कर्णविट्कुंडेतद्भोजीशतवत्सरं ॥ ३३ ॥ ततोभवेत्सबधिरोदरिद्रःसप्तजन्मसु ॥ सप्तजन्मन्यंगहीनस्ततःशुद्धिंलभेद्ध्रुवं ॥ ३४ ॥ लोभात्स्वभरणार्थायजीविनंहंतियोनरः ॥ मज्जाकुंडेवसेत्सोपितद्भोजीलक्षवत्सरं ॥३५॥ ततोभवेच्चशशकोमीनश्चसप्तजन्मसु ॥ त्रिजन्मनिवराहश्चकुक्कुटःसप्तजन्मसु ॥ ३६॥ एणादयश्चकर्मभ्यस्ततःशुद्धिंलभेद्ध्रुवं ॥ स्वकन्यापालनंकृत्वाविक्रीणातिचयोनरः ॥ ३७॥ अर्थलोभान्महामूढोमांसकुंडंप्रयातिसः ॥ कन्यालोमप्रमाणाब्दंतद्भोजीतत्रतिष्ठति ॥ ३८॥ तस्यदंडप्रहारंचकुर्वंतिममकिंकराः ॥ मांसभारंमूर्ध्निकृत्वारक्तभारंलिहेत्क्षुधा ॥ ३९॥ ततोहिभारतेपापीकन्याविट्कृमिगोभवेत् ॥ षष्ठिवर्षसहस्राणिव्याधश्चसप्तजन्मसु ॥४०॥ त्रिजन्मनिवराहश्चकुक्कुटःसप्तजन्मसु ॥ मंडूकोहिजलौकाश्चसप्तजन्मसुभारते ॥ ४१॥ ॥ छ ॥

तेकृष्णेत्युपलक्षणंदेवगुणसंगीतेदेवगुणगायनेप्रचलितेसतियोनरोविनोदादिनाहसतिसोऽश्रुकुंडेवसेदित्यर्थः ॥ २९॥ ३० ॥ गात्रमलकुंडमाह शठतांधूर्ततां ॥ ३१ ॥ ३२॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ कन्याविट्कृमिगस्तत्कीटोदरेजन्मभवतीत्यर्थः ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

अथनखकुंडलोमकुंडकेशकुंडास्थिकुंडचतुष्टयस्यसमुच्चित्यपृथक्चाधिकारिणमाह व्रतानामिति संगमेप्राप्तेतद्दिनेइत्यर्थः ॥ ४२ ॥ ॥ ४३ ॥ दैवदिनमानाब्दंदेववर्षपरिमितकालमित्यर्थः ॥ ४४ ॥ मृद्रेणुमानवर्षकंमृद्रेणुप्रमाणवर्षाणीत्यर्थः ॥ ४५ ॥ शताब्दपर्यंतंततो राक्षसोभवतीत्याह शताब्दादिति विष्णुपदेगयास्थिते ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ताम्रकुंडमाह यःसेवतइति ॥ ४८ ॥ तप्तलोहकुंडमाह अवीरा

सप्तजन्मसुकाकश्चततःशुद्धिंलभेद्ध्रुवं ॥ व्रतानामुपवासानांश्राद्धादीनांचसंगमे ॥ ४२ ॥ करोतियःक्षौरकर्म सोशुचिःसर्वकर्मसु ॥ सचतिष्ठतिकुंडंचनखादीनांचसुंदरि ॥ ४३ ॥ तद्दैवदिनमानाब्दंतद्भोजीदंडताडितः ॥ सकेशंपार्थिवंलिंगंयोवार्चयतिभारते ॥ ४४ ॥ सतिष्ठतिकेशकुंडेमृद्रेणुमानवर्षकं ॥ तदंतेयावनींयोनिंप्रया तिहरकोपतः ॥ ४५ ॥ शताब्दाच्छुद्धिमाप्नोतिराक्षसःसभवेद्ध्रुवं ॥ पितॄणांयोविष्णुपदेपिंडंनैवददातिच ॥४६ ॥ सचतिष्ठत्यास्थिकुंडेस्वलोमाब्दंमहोल्बणे ॥ततःसुयोनिंसंप्राप्यकुखंजःसप्तजन्मसु ॥४७॥ भवेन्म हादरिद्रश्चततःशुद्धोहिदेहतः ॥ यःसेवतेमहामूढोगुर्विणींचस्वकामिनीं ॥ ४८ ॥ प्रतप्तेताम्रकुंडेचशतवर्षंस तिष्ठति ॥ अवीरान्नंचयोभुंक्तेऋतुस्नातान्नमेवच ॥ ४९ ॥ लोहकुंडेशताब्दंचसचतिष्ठतितप्तके ॥ सव्रजेद्रज कीयोनिंकाकानांसप्तजन्मसु ॥ ५० ॥ महाव्रणीदरिद्रश्चततःशुद्धोभवेन्नरः ॥ योहिचर्माक्तहस्तेनदेवद्रव्यमु पस्पृशेत् ॥ ५१ ॥ शतवर्षप्रमाणंचचर्मकुंडेसतिष्ठति ॥ यःशूद्रेणाभ्यनुज्ञातोभुंक्तेशूद्रान्नमेवच ॥ ५२ ॥ सच तप्तसुराकुंडेशताब्दंतिष्ठतिद्विजः ॥ ततोभवेच्छूद्रयाजीब्राह्मणःसप्तजन्मसु ॥ ५३ ॥ शूद्रश्राद्धान्नभोजीचत तःशुद्धोभवेद्ध्रुवं ॥ वाग्दुष्टःकटुकोवाचाताडयेत्स्वामिनंसदा ॥ ५४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

न्नंचेति अवीरापुत्रहीनाविधवाऋतुस्नातासुवासिनीचतुर्थदिवसेसुवासिनीतयास्पृष्टमन्नमित्यर्थः ॥ ४९ ॥ तप्तलोहकुंडेइत्यन्वयः ॥ ५० ॥ चर्मकुंडमाह योहीतिचर्माक्तहस्तेनचर्मस्पर्शिहस्तेनाधौतेन ॥ ५१ ॥ तप्तसुराकुंडमाह यःशूद्रेणेति अभ्यनुज्ञातोनिमंत्रितः ॥ ५२ ॥ ॥ ५३ ॥ तीक्ष्णकंटककुंडमाह वाग्दुष्टेति कटुकोकटुभाषी ॥ ५४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ५५ ॥ ततोनरकभोगानंतरंसप्तजन्मसूच्चैःश्रवाअश्वोभवतीत्यर्थः विषकुंडमाह विषेणेति ॥ ५६ ॥ नृघातीभिल्लोव्रणीव्रणवान् ॥ ५७ ॥ प्रतप्ततैलकुंडमाह दंडेनेति ॥५८ ॥ स्वतंत्रःस्वयमेवपुण्यक्षेत्रेचकारादन्यत्रापि ॥ ५९ ॥ कुंतकुंडमाह कुंतेनेति वन्हि

तीक्ष्णकंटककुंडेसतद्वोजीतत्रातिष्ठाति ॥ ताडितोयमदूतेनदंडेनचचतुर्गुणं॥५५॥ ततउच्चैःश्रवाःसप्तजन्मस्वेवततःशुचिः ॥ विषेणजीविनंहंतिनिर्दयोयोहिमानवः ॥ ५६ ॥ विषकुंडेचतद्वोजीसहस्राब्दंचातिष्ठति ॥ ततोभवेन्नृघातीचव्रणीचशतजन्मसु ॥५७॥ सप्तजन्मसुकुष्ठीचततःशुद्धोभवेद्ध्रुवं ॥ दंडेनताडयेद्वांहिवृषंचवृषवाहकः ॥ ५८ ॥ भृत्यद्वारास्वतंत्रोवापुण्यक्षेत्रेचभारते ॥ प्रतप्ततैलकुंडेसौतिष्ठातिस्मचतुर्युगं ॥ ५९ ॥ गवांलोमप्रामाणाब्दंवृषोभवतितत्परं ॥ कुंतेनहंतियोजीवंवन्हिलोहेनहेलया ॥ ६० ॥ कुंतकुंडेवसेत्सोपिवर्षाणामयुतंसति ॥ ततःसुयोनिंसंप्राप्यचोदरेव्याधिसंयुतः ॥६१ ॥ जन्मनैकेनक्लेशेनततःशुद्धोभवेन्नरः ॥ योभुंक्तेचवृथामांसंमांसलोभीद्विजाधमः ॥६२॥ हरेरनैवेद्यभोजीकृमिकुंडंप्रयातिसः ॥ स्वलोममानवर्षंचतद्वोजीतत्रातिष्ठति ॥६३॥ ततोभवेन्म्लेच्छजातिस्त्रिजन्मनिततोद्विजः ॥ ब्राह्मणःशूद्रयाजीचशूद्रश्राद्धान्नभोजकः ॥ ६४ ॥ शूद्राणांशवदाहीचपूयकुंडेवसेद्ध्रुवं ॥ यावल्लोमप्रमाणाब्दंयमदंडेनसुव्रते ॥ ६५ ॥ ताडितोयमदूतेनतद्वोजीतत्रातिष्ठति ॥ ततोभारतमागत्यसशूद्रःसप्तजन्मसु ॥ ६६॥ महारोगीदरिद्रश्चबधिरोमूकएवच ॥ कृष्णंपद्मंचकेयस्यतंसर्पंहंतियोनरः ॥ ६७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

लोहेनवन्हिनातप्तेनलोहरूपेणकुंतशस्त्रेणेत्यर्थः हेलयापीत्यर्थः ॥ ६० ॥ ६१ ॥ कृमिकुंडमाह योभुंक्तेचेति वृथामांसंयज्ञातिरिक्तं ॥६२ ॥ तथाहरेरित्युपलक्षणं देवतांतरस्यापि तद्वोजीमांसभोजी ॥ ६३ ॥ पूयकुंडमाह ब्राह्मणइति ॥ ६४ ॥ ६५ ॥६६ ॥ सर्पकुंडमाह कृष्णमिति कृष्णंसर्पंतथायस्यकेमस्तकेपद्मकंपद्माकारंचिन्हमास्तितंचसर्पमित्यर्थः इदमुपलक्षणंसर्पजातिमात्रस्य ॥ ६७ ॥

॥ ६८ ॥ ६९ ॥ सर्पेणभक्षितात्सर्पेणकृतेनभक्षणेनैवतस्यमृत्युर्भवतीत्यर्थः दंशमशयोःकुंडद्वयंसमुच्चित्याह विधिदत्तेति विधिनादैवेनप्रदत्ताउपजीव्यावृत्तिर्येषामेतादृशायेनाथाःक्षुद्रजंतवः ॥ ७० ॥ शब्दवान्हाहेतिशब्दंकुर्वाणः ॥ ७१ ॥ क्षुद्रजंतुजन्मोत्तरंयावनीयवनजातिर्भवेदित्यर्थः ॥७२॥ गरलकुंडमाह योमूढइति मधुमाक्षिकं ॥७३॥ गारलेगरलामधुमक्षिकास्तत्पूर्णेकुंडे ॥७४॥वज्रदंष्ट्रकुंडमाह

स्वलोममानवर्षंचसर्पकुंडंप्रयातिसः ॥ सर्पेणभक्षितःसोथममदूतेनताडितः ॥६८॥ वसेच्चसर्पविट्भोजीततःसर्पोभवेद्ध्रुवं ॥ ततोभवेन्मानवश्चस्वल्पायुर्दद्रुसंयुतः ॥६९॥ महाक्लेशेनतन्मृत्युःसर्पेणभक्षिताद्ध्रुवं ॥ विधिप्रदत्तजीव्यांश्चक्षुद्रजंतूंश्चहंतियः ॥ ७० ॥ सदंशमशयोःकुंडेजंतुमानाव्दमेवच ॥ दिवानिशंभक्षितस्तैरनाहारश्चशव्दवान् ॥ ७१ ॥ हस्तपादादिबद्धश्चयमदूतेनताडितः ॥ ततोभवेत्क्षुद्रजंतुर्जातिश्चयावनीभवेत् ॥ ७२ ॥ ततोभवेन्मानवश्चसोंगहीनस्ततःशुचिः ॥ योमूढोमधुमश्नातिहत्वाचमधुमक्षिकाः ॥ ७३ ॥ सएवगारलेकुंडेजीवमानाव्दकंवसेत् ॥ भक्षितोगरलैर्दग्धोममदूतेनताडितः ॥ ७४॥ ततोहिमक्षिकाजातिस्ततःशुद्धोभवेन्नरः ॥ दंडंकरोत्यदंडेचविप्रेदंडंकरोतिच ॥ ७५॥ सकुंडंवज्रदंष्ट्राणांकीटानांयातिसत्वरं ॥ सतल्लोमप्रमाणाव्दंतत्रातिष्ठत्यहर्निशं ॥७६॥ शव्दकृद्भक्षितस्तैस्तुममदूतेनताडितः॥ करोतिरोदनंभद्रेहाहाकारंक्षणेक्षणे ॥ ७७ ॥ पुनःसूकरयोनौचजायतेसप्तजन्मसु ॥ त्रिजन्मनिकाकयोनौततःशुद्धोभवेन्नरः ॥७८॥ अर्थलोभेनयोमूढःप्रजादंडंकरोतिसः ॥ वृश्चिकानांचकुंडंचतल्लोमाव्दंवसेद्ध्रुवं ॥७९ ॥ ततोवृश्चिकजातिश्चसप्तजन्मसुभारते ॥ ततोनरश्चांगहीनोव्याधिशुद्धोभवेद्ध्रुवं ॥ ८०॥ ब्राह्मणःशस्त्रधारीयोह्यन्येषांधावकोभवेत् ॥ संध्याहीनश्चयोविप्रोहरिभक्तिविहीनकः ॥ ८१ ॥

दंडंकरोतीति अदंड्येपराधरहितेविप्रेचसापराधेअयोग्यंदंडंयःकरोतीत्यर्थः ॥७५॥ ७६॥ शब्दकृत्हाहादिशब्दकृत् ॥ ७७ ॥७८ ॥ वृश्चिककुंडमाह अर्थलोभेनेति तल्लोमाब्दंप्रजालोमाब्दं ॥७९॥८० ॥अथशरकुंडशूलकुंडखड्गकुंडानिसमुच्चित्याह ब्राह्मणइति धावकोवस्त्रक्षालकः हरिपदमन्यदेवस्याप्युपलक्षणं ॥ ८१ ॥

॥ ८२ ॥ गोलकुंडमाह कारागारेइति ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ नक्रकुंडमाह सरोवरादिति आदिनामत्स्यादीन् ॥ ८६ ॥ ॥८७॥ काकतुंडमाह वक्षःश्रोणीति पुण्यक्षेत्रेचकारादन्यत्रच ॥८८॥ दग्धोऽयादिना ॥८९॥ मंथानकुंडमाह स्वर्णस्तेयीति ॥९०॥

सतिष्ठतिस्वलोमाब्दंकुंडेषुचशरादिषु ॥ विध्दःशरादिभिःशश्वत्ततःशुद्धोभवेन्नरः ॥८२ ॥ कारागारेसांधकारे प्रणिहंतिप्रजाश्चयः ॥ प्रमत्तःस्वस्यदोषेणगोलकुंडंप्रयातिसः ॥८३॥ सपंकतप्ततोयाक्तंसांधकारंभयंकरं ॥ तीक्ष्णदंष्ट्रैश्चकीटैश्चसंयुक्तंगोलकुंडकं ॥ ८४ ॥ कीटैर्विद्धोवसेत्तत्रप्रजालोमाब्दमेवच ॥ ततोभवेत्प्रजाभृत्यस्ततःशुद्धोभवेत्क्रमात् ॥८५॥ सरोवरादुत्थितांश्चनक्रादीन्हंतियोनरः ॥ नक्रकंटकमानाब्दंनक्रकुंडंप्रयातिसः ॥ ८६ ॥ ततोनक्रादिजातीयोभवेन्नक्रादिषुध्रुवं ॥ ततःसद्योविशुद्धोहिदंडेनैवपुनःपुनः ॥ ८७ ॥ वक्षःश्रोणीस्तनास्यंचयःपश्यतिपरस्त्रियः ॥ कामेनकामुकोयोहिपुण्यक्षेत्रेचभारते ॥ ८८ ॥ सवसेत्काकतुंडे चकाकैःसंचूर्णलोचनः ॥ ततःस्वलोममानाब्दंभवेद्दग्धस्त्रिजन्मनि ॥ ८९ ॥ स्वर्णस्तेयीचयोमूढोभारतेसुरविप्रयोः ॥ सचमंथानकुंडेवैस्वलोमाब्दंवसेद्ध्रुवं ॥ ९० ॥ ताडितोयमदूतेनमंथानैश्छन्नलोचनः ॥ तद्विट्भोजीचतत्रैवततश्चांधस्त्रिजन्मनि ॥ ९१ ॥ सप्तजन्मदरिद्रश्चमहाक्रूरश्चपातकी ॥ भारतेस्वर्णकारश्च सचस्वर्णवणिक्ततः ॥ ९२ ॥ योभारतेताम्रचौरोलोहचौरश्चसुंदरि ॥ सचस्वलोममानाब्दंबीजकुंडंप्रयातिसः ॥ ९३ ॥ तत्रैवबीजविट्भोजीबीजैश्चछन्नलोचनः ॥ ताडितोयमदूतेनततःशुद्धोभवेन्नरः ॥ ९४ ॥ छ॥

मंथानैर्मंथानदंडैः तद्विट्मंथानःकीटविशेषस्तस्यविट्तस्यमलइत्यर्थः ॥ ९१ ॥ स्वर्णकारोत्तरंस्वर्णवणिक्स्वर्णविक्रेताभवतीत्यर्थः ॥ ९२ ॥ कुंडमाह योभारतेइति बीजकुंडेअत्रबीजशब्देनाष्टमोधातुरेतोगृह्यतेनतुशुक्रंतत्कुंडस्यपूर्वमुक्तत्वात् यद्वाबीजोजीवविशेषः ॥ ९३ ॥ बीजरूपविट्भोजी जीवपक्षेतेषांविट्भोजी ॥ ९४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

वज्रकुंडमाह भारतेदेवचौरश्चेति ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ तप्तपाषाणकुंडमाह रौप्यगव्येति ॥ ९७ ॥ कंसः कूर्मः श्वेतरूपः कुष्ठी श्वेतचिन्हः कुष्ठचिन्हः श्वेतपक्षिणोयावंतस्तेषांयोनिंप्रथमंप्राप्नोति ततोमनुष्यजन्मनिकुष्ठीभवतीतिबोध्यं ॥ ९८ ॥९९ ॥ तीक्ष्णपाषाणकुंडमाह

भारतेदेवचोरश्चदेवद्रव्यापहारकः ॥ सदुस्तरेवज्रकुंडेस्वलोमाब्दंवसेद्ध्रुवं ॥९५॥ देहदग्धोपितद्वज्रैरनाहारश्चशब्दकृत् ॥ ताडितोयमदूतैश्चततःशुद्धोभवेन्नरः ॥९६॥ रौप्यगव्यांशुकानांचयश्चौरःसुरविप्रयोः ॥ तीक्ष्णपाषाणकुंडेचस्वलोमाब्दंवसेद्ध्रुवं ॥ ९७॥ त्रिजन्मानिचकंसोपिश्वेतरूपस्त्रिजन्मनि ॥ जन्मैकंश्वेतचिन्हश्चततोन्येश्वेतपक्षिणः ॥ ९८ ॥ ततोरक्तविकारीचशूलीवैमानवोभवेत् ॥ सप्तजन्मसुचाल्पायुस्ततःशुद्धोभवेन्नरः ॥ ९९ ॥ रैतंकांस्यमयंपात्रंयोहरेद्देवविप्रयोः ॥ तीक्ष्णपाषाणकुंडेचस्वलोमाब्दंवसेन्नरः ॥ १०० ॥ सभवेदश्वजातिश्चभारतेसप्तजन्मसु ॥ ततोधिकांगजातिश्चपादरोगीततःशुचिः ॥ १ ॥ पुंश्चल्यन्नंचयोभुंक्ते पुंश्चलीजीव्यजीविनः ॥ स्वलोममानवर्षंचलालाकुंडेवसेद्ध्रुवं ॥२ ॥ ताडितोयमदूतेनसभोजीतत्रदुःखितः॥ ततश्चक्षुःशूलरोगीततःशुद्धःक्रमेणसः ॥ ३॥ म्लेच्छसेवीमसीजीवीयोविप्रोभारतेभुवि ॥ वसेत्स्वलोममानाब्दंमसीकुंडेसदुःखभाक् ॥ ४ ॥ ताडितोयमदूतेनतद्भोजीतत्रतिष्ठति ॥ ततस्त्रिजन्मनिभवेत्कृष्णवर्णःपशुःसति ॥ ५॥ त्रिजन्मनिभवेच्छागःकृष्णवर्णस्त्रिजन्मनि ॥ ततःसतालवृक्षश्चततःशुद्धोभवेन्नरः ॥६ ॥ धान्यादिशस्यंतांबूलंयोहरेत्सुरविप्रयोः ॥ आसनंचतथातल्पंचूर्णकुंडेप्रयातिसः ॥ ७ ॥ शताब्दंतत्रनिवसेद्यमदूतेनताडितः ॥ ततोभवेन्मेषजातिःकुक्कुटश्चत्रिजन्मनि ॥ १०८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

रैतेति रैतंपित्तलनिर्मितं ॥ १०० ॥ अधिकांगजातिः अंडवृद्ध्यादिरोगवान् ॥१०१ ॥ लालाकुंडमाह पुंश्चल्यन्नंचेति ॥२ ॥ ३॥ मसीकुंडमाह म्लेच्छसेवीति ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ चूर्णकुंडमाह धान्यादीति शस्यंप्रशस्तंकिंचिद्वस्तु ॥ ७ ॥ ॥ १०८ ॥

॥ १०९ ॥चक्रकुंडमाह करोतीति विप्राणांद्रव्यंहृत्वायश्चक्रंचक्रपूजांकरोति मंत्रशास्त्रेप्रसिद्धाचक्रपूजा यद्वाचक्रंकुलालादिचक्रंयः करोतीत्यर्थः ॥ १० ॥ ११ ॥ वक्रकुंडमाह गोधनेष्विति वक्रतांकुटिलदृष्टिं ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ कूर्मकुंडमाह निषिद्ध

ततोभवेद्वानरश्चकासव्याधियुतोभुवि ॥ वंशहीनोदरिद्रश्चअल्पायुश्चततःशुचिः ॥ १०९ ॥ करोतिचक्रंविप्राणांहत्वाद्रव्यंचयोजनः ॥ सवसेच्चक्रकुंडेचशताब्दंदंडताडितः ॥१०॥ ततोभवेन्मानवश्चतैलकारस्त्रिजन्मनि॥ व्याधियुक्तोभवेद्रोगीवंशहीनस्ततःशुचिः ॥ ११ ॥ गोधनेषुचविप्रेषुकरोतिवक्रतांपुमान् ॥ प्रयातिवक्रतुंडंसतिष्ठेद्युगशतंसति ॥ १२ ॥ ततोभवेत्सवक्रांगोहीनांगःसप्तजन्मनि ॥ दरिद्रोवंशहीनश्चभार्याहीनस्ततःशुचिः ॥ १३ ॥ ततोभवेद्गृध्रजन्मात्रिजन्मनिचसूकरः ॥ त्रिजन्मनिबिडालश्चमयूरश्चत्रिजन्मनि ॥ १४ निषिद्धंकूर्ममांसंचब्राह्मणोयोहिभक्षति ॥ कूर्मकुंडेवसेत्सोपिशताब्दंकूर्मभक्षितः ॥ १५ ॥ ततोभवेत्कूर्मजन्मत्रिजन्मनिचसूकरः ॥ त्रिजन्मनिबिडालश्चमयूरश्चततःशुचिः ॥१६ ॥ घृतंतैलादिकंचैवयोहरेत्सुरविप्रयोः॥ सयातिज्वालाकुंडंचभस्मकुंडंचपातकी ॥१७॥ तत्रस्थित्वाशताब्दंचसभवेत्तैलपाचितः॥ सप्तजन्मानिमत्स्यश्चमूषकश्चततःशुचिः ॥ १८॥ सुगंधितैलंधात्रींवागंधद्रव्यान्यदेववा ॥ भारतेपुण्यवर्षेचयोहरेत्सुरविप्रयोः ॥१९॥सवसेद्दग्धकंडेचभवेद्दग्धोदिवानिशं ॥ स्वलोममानवर्षंचततोदुर्गंधिकोभवेत् ॥२० ॥ दुर्गंधिकःसप्तजन्ममृगनाभिस्त्रिजन्मनि ॥ सप्तजन्मसुमंथानस्ततोहिमानवोभवेत् ॥२१॥ बलेनैवछलेनैवहिंसारूपेणवासति ॥ बलिष्ठश्चहरेद्भूमिंभारतेपरपैतृकीं ॥ २२ ॥ सवसेत्तप्तसूचींचभवेत्तापीदिवानिशं ॥ तप्ततैलेयथाजीवोदग्धोभवतिसंततं ॥ १२३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

मिति ॥ १५ ॥ १६ ज्वालाकुंडंभस्मकुंडंचसमुच्चित्याह घृतमिति ॥ १७ ॥ १८ ॥ दग्धकुंडमाह सुगंधीति धात्रीमामलकचूर्ण ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ तप्तसूचीकुंडमाह बलेनैवेति ॥ २२ ॥ १२३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

भस्मसान्नभवत्येवभोगेदेहीननश्यति ॥ सप्तमन्वंतरंपापीसंतप्तस्तत्रतिष्ठति ॥ २४ ॥ शब्दंकरोत्यनाहारो
यमदूतेनताडितः ॥ षष्टिवर्षसहस्राणिविट्कृमिश्चभवेत्ततः ॥२५॥ ततोभवेद्भूमिहीनोदरिद्रश्चततःशुचिः ॥
ततःस्वयोनिंसंप्राप्यशुभकर्माचरेत्पुनः ॥ १२६ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेत्रयस्त्रिंशोध्या
यः ॥ ३३ ॥ यमधर्मउवाच ॥ छिनत्तिजीवंखड्गेनदयाहीनःसुदारुणः ॥ नरघातीहंतिनरमर्थलोभेनभारते
॥ १ ॥ असिपत्रेवसेत्सोपियावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ तेषुयोब्राह्मणान्हंतिशतमन्वंतरंवसेत् ॥ २ ॥ छिन्नांगःसव
सेत्सोपिखड्गधारेणसंततं ॥ अनाहारःशब्दमुच्चैर्यमदूतेनताडितः ॥ ३ ॥ मंथानःशतजन्मानिशतजन्मानि
सूकरः ॥ कुक्कुटःसप्तजन्मानिसृगालःसप्तजन्मसु ॥ ४ ॥ व्याघ्रश्चसप्तजन्मानिवृकश्चैवत्रिजन्मसु ॥ सप्तज
न्मसुमंडूकोयमदूतेनताडितः ॥ ५ ॥ सभवेद्भारतेवर्षेमहिषश्चततःशुचिः ॥ ग्रामाणांनगराणांवादहनंयःक
रोतिच ॥ ६ ॥ क्षुरधारेवसेत्सोपिछिन्नांगस्त्रियुगंसाति ॥ ततःप्रेतोभवेत्सद्योवन्हिवक्त्रोभ्रमन्महीं ॥ ७॥ सप्त
जन्मामेध्यभोजीकपोतःसप्तजन्मसु ॥ ततोभवेन्महाशूलीमानवःसप्तजन्मनि ॥ ८ ॥ सप्तजन्मगलत्कुष्ठीत
तःशुद्धोभवेन्नरः ॥ परकर्णेमुखंदत्वापरनिंदांकरोतियः ॥ ९ ॥ परदोषेमहाश्लाघीदेवब्राह्मणनिंदकः ॥ सूची
मुखेवसेत्सोपिसूचीविद्धोयुगत्रयं ॥ १० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ छ

कुंडानामवशिष्टानांकथ्यंतेह्यधिकारिणः ॥१॥ क्रमप्राप्तमसिपत्रकुंडमाह छिनत्तीति ॥१॥ २॥ ३॥ मंथानोजीवविशेषः ॥ ४ ॥ ५॥
क्षुरधारंकुंडमाह ग्रामाणामिति ॥६ ॥ वन्हिवक्त्रोनित्यंप्रज्वलद्वक्त्रइत्यर्थः ॥७॥ ८॥ सूचीमुखकुंडमाह परकर्णेइति ॥ ९॥१०॥

॥९९॥

ततोभवेद्वृश्चिकश्चसर्पश्चसप्तजन्मसु ॥ वज्रकीटःसप्तजन्मभस्मकीटस्ततःपरं ॥ ११ ॥ ततोभवेन्मानवश्चमहाव्याधिस्ततःशुचिः ॥ गृहिणांहिगृहंभित्वावस्तुस्तेयंकरोतियः ॥१२ ॥ गाश्चछागांश्चमेषांश्चयातिगोकामुखेचसः ॥ ताडितोयमदूतेनवसेत्तत्रयुगत्रयं ॥ १३ ॥ ततोभवेत्सप्तजन्मगोजातिर्व्याधिसंयुतः ॥ त्रिजन्मनिमेषजातिश्छागजातिस्त्रिजन्मनि ॥१४ ॥ ततोभवेन्मानवश्चनित्यरोगीदरिद्रकः ॥ भार्याहीनोबंधुहीनः संतापीचततःशुचिः ॥ १५ ॥ सामान्यद्रव्यचौरश्चयातिनक्रमुखंचसः ॥ ताडितोयमदूतेनवसेत्तत्राब्दकत्रयं ॥ १६ ॥ ततोभवेत्सप्तजन्मगोपतिर्व्याधिसंयुतः ॥ ततोभवेन्मानवश्चमहारोगीततःशुचिः ॥ १७ ॥ हंतिगाश्चगजांश्चैवतुरगांश्चनगांस्तथा ॥ सयातिगजदंशंचमहापापीयुगत्रयं ॥ १८ ॥ ताडितोयमदूतेननागदंतेनसंततं ॥ सभवेद्गजजातिश्चतुरगश्चत्रिजन्मनि ॥ १९ ॥ गोजातिर्म्लेच्छजातिश्चततःशुद्धोभवेन्नरः ॥ जलंपिबंतींतृषितांगांवारयतियःपुमान् ॥२०॥ नरकंगोमुखाकारंकृमितप्तोदकान्वितं॥ तत्रातिष्ठतिसंतप्तोयावन्मन्वंतरावधि ॥ २१॥ ततोनरोपिगोहीनोमहारोगीदरिद्रकः ॥ सप्तजन्मांत्यजातिश्चततःशुद्धोभवेन्नरः ॥२२॥ गोहत्यांब्रह्महत्यांचकरोतिह्यातिदेशिकीं ॥ योहिगच्छत्यगम्यांचयःस्त्रीहत्यांकरोतिच ॥ २३ ॥ ॥ छ ॥

॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ अधुनागोहत्यांब्रह्महत्यांचयःकरोत्यातिदेशिकीमितिधर्मवाक्यंश्रुत्वातिदेशिकीगोहत्याब्रह्महत्याचकीदृशीभवतिकिंवातस्यालक्षणमितिसावित्रीपृच्छति सावित्र्युवाच विप्रहत्येति किंचागम्यायागम्यायाश्चलक्षणंवदतथासंध्याविहीनस्यादीक्षितस्यतीर्थप्रतिग्राहिणश्चलक्षणंतथाग्रामयाजिदेवलयोश्चलक्षणंवदेत्यर्थः ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ तदर्चायांकृष्णप्रतिमायांत

भिक्षुहत्यांमहापापीभ्रूणहत्यांचभारते ॥ कुंभीपाकेवसेत्सोपियावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ २४ ॥ ताडितोयमदूतेन चूर्णमानश्चसंततं ॥ क्षणंपततिवन्हौचक्षणंपततिकंटके ॥ २५ ॥ क्षणंपतेत्तप्ततैलेतप्तोयेनक्षणंक्षणं ॥ क्षणंचतप्तलोहेचक्षणंचतप्तताम्रके ॥ २६ ॥ गृध्रोजन्मसहस्त्राणिशतजन्मानिसूकरः ॥ काकश्चसप्तजन्मानिसर्पश्चसप्तजन्मसु ॥२७॥ षष्टिवर्षसहस्त्राणिविष्ठायांजायतेकृमिः ॥ नानाजन्मसुवृषस्ततःकुष्ठीदरिद्रकः ॥२८॥ सावित्र्युवाच ॥ विप्रहत्याचगोहत्याकिंविधाचातिदेशिकी ॥ कावानृणामगम्याचकोवासंध्याविहीनकः ॥ २९ ॥ अदीक्षितःपुमान्कोवाकोवातीर्थप्रतिग्रही ॥ द्विजःकोवाग्रामयाजीकोवाविप्रोथदेवलः ॥ ३० ॥ शूद्राणांसूपकारश्चप्रमत्तोवृषलीपतिः ॥ एतेषांलक्षणंसर्वंवदवेदविदांवर ॥ ३१ ॥ धर्मराजउवाच ॥ श्रीकृष्णेचतदर्चायामन्येषांप्रकृतौसति ॥ शिवेचशिवलिंगेचसूर्येसूर्यमणौतथा ॥ ३२ ॥ गणेशेवाथदुर्गायामेवंसर्वत्रसुंदरि ॥ यःकरोतिभेदबुद्धिंब्रह्महत्यांलभेत्तुसः ॥ ३३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

थाअन्येषांदेवानांचप्रकृतौप्रतिमायांसूर्यमणौसूर्यकांतेतथागणेशेतत्प्रतिमायांतथादुर्गायांतत्प्रतिमायांचएतेषुदेवेषुपरस्परंभेदबुद्धियःकरोतितथैतेषांप्रतिमादिषुभेदबुद्धियःकरोतिसइत्यर्थः इयंवचनबोधितत्वादातिदेशिकीब्रह्महत्यासाक्षाद्ब्रह्महत्यासमफलैवेत्यर्थः एवमुत्तरत्रापिसर्वत्रबोध्यं ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

स्वगुराविति इष्टदेवगुरुपितृजननीषुपरस्परंयोभेदबुद्धिंकरोतीत्यर्थः तदुक्तं गुरौमनुष्यबुद्धिंचमंत्रेचाक्षरबुद्धिता प्रतिमासुशिलाबुद्धिंकुर्वाणो नरकंव्रजेदिति ॥३४॥ वैष्णवेष्विति इदंदेवतांतरभक्तानामप्युपलक्षणं ॥३५ ॥ ३६ ॥ शिवनैवेद्यकेइति यथाशिवनैवेद्यमहिमातथैवावि ष्णुनैवेद्यमहिमानात्रतरतमभावःकर्तव्योयदिकरोतितर्हिब्रह्महत्यांलभेदेवेत्यर्थः शिवमंत्रदीक्षितानांशिवनैवेद्यभक्षणस्यावश्यंविहितत्वान्नशिव

स्वगुरौस्वेष्टदेवेचजन्मदातरिमातरि ॥ करोतिभेदबुद्धिंयोब्रह्महत्यांलभेत्तुसः ॥३४॥ वैष्णवेषुचभक्तेषुब्राह्मणेष्वितरेषुच ॥ करोतिभेदबुद्धिंयोब्रह्महत्यांलभेत्तुसः ॥३५॥ विप्रपादोदकेचैवशालग्रामोदकेतथा ॥ करोतिभेदबुद्धिंयोब्रह्महत्यांलभेत्तुसः ॥३६॥ शिवनैवेद्यकेचैवहरिनैवेद्यकेतथा ॥ करोतिभेदबुद्धिंयोब्रह्महत्यांलभेत्तुसः ॥३७॥ सर्वेश्वरेश्वरेकृष्णेसर्वकारणकारणे ॥ सर्वाद्येसर्वदेवानांसेव्येसर्वांतरात्मनि ॥३८॥ माययानेकरूपेवाप्येकएवहिनिर्गुणे ॥ करोतीशेनभेदंयोब्रह्महत्यांलभेत्तुसः ॥३९॥ शक्तिभक्तेद्वेषबुद्धिंशक्तिशास्त्रेतथैवच ॥ द्वेषंयःकुरुतेमर्त्योब्रह्महत्यांलभेत्तुसः ॥ ४० ॥ पितृदेवार्चनंयोवात्यजेद्वेदनिरूपितं ॥ यःकरोतिनिषिद्धंचब्रह्महत्यांलभेत्तुसः ॥४१॥ योनिंदतिहृषीकेशंतन्मंत्रोपासकंतथा ॥ पवित्राणांपवित्रंचज्ञानानंदंसनातनं ॥४२॥ प्रधानंवैष्णवानांचदेवानांसेव्यमीश्वरं ॥ येनार्चयंतिनिंदंतिब्रह्महत्यांलभंतिते ॥४३॥ येनिंदंतिमहादेवींकारणब्रह्मरूपिणीं ॥ सर्वशक्तिस्वरूपांचप्रकृतिंसर्वमातरं ॥ ४४ ॥ सर्वदेवस्वरूपांचसर्वेषांवंदितांसदा ॥ सर्वकारणरूपांचब्रह्महत्यांलभंतिते ॥४५॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

नैवेद्यभक्षणनिषेधवाक्यानित्वदीक्षितविषयाणीतिह्यप्पय्यदीक्षितग्रंथेषुस्पष्टं ॥३७॥ कृष्णेगोपालसुंदररूपे ॥३८॥ निर्गुणब्रह्मणाकृष्णेनच योभेददृष्टिंबुद्धिंकरोतीत्यर्थः अथवाईशेनमहादेवेनकृष्णस्यचभेदबुद्धिंयःकरोतीत्यर्थः ॥ ३९ ॥ ४०॥४१ ॥४२ ॥ ४३ ॥ कारणब्रह्मरूपिणींमूलप्रकृतिंश्रीभुवनेश्वरीमित्यर्थः ॥ ४४ ॥४५॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

वारेरवेः रविवासरइत्यर्थः ॥ ४६ ॥ पंचपर्वाणिव्रतदिनानीत्यर्थः ॥ ४७॥ अंबुवाचीआर्द्रानक्षत्राद्यपादावच्छेदेनत्रिदिनंपृथ्वीरजस्वलाति ष्ठतिसाअंबुवाचीपदवाच्येतिज्योतिः शास्त्रे उक्तंतस्यांरजस्वलायांभुविभूखननात्तथाशौचादिकरणात्ब्रह्महत्यांलभतेइत्यर्थः ॥४८॥४९॥

कृष्णजन्माष्टमींरामनवमींचसुपुण्यदां ॥ शिवरात्रिंतथाचैकादशींवारेरवेस्तथा ॥ ४६॥ पंचपर्वाणिपुण्यानि येनकुर्वंतिमानवाः ॥ लभंतिब्रह्महत्यांतेचांडालाधिकपापिनः ॥ ४७ ॥ अंबुवाच्यांभूखननंजलशौचादिकंच ये ॥ कुर्वंतिभारतेवर्षेब्रह्महत्यांलभंतिते ॥४८॥ गुरुंचमातरंतातंसाध्वींभार्यांसुतंसुतां ॥ अनिंद्यांयोनपुष्णा तिब्रह्महत्यांलभेत्तुसः ॥ ४९ ॥ विवाहोयस्यनभवेन्नपश्यतिसुतंतुयः॥ हरिभक्तिविहीनोयोब्रह्महत्यांलभेत्तु सः ॥ ५० ॥ हरेरनैवेद्यभोजीनित्यंविष्णुंनपूजयेत् ॥ पुण्यंपार्थिवलिंगंचब्रह्महासौप्रकीर्तितः ॥ ५१ ॥ गोप्र हारंप्रकुर्वंतंदृष्ट्वायोननिवारयेत्॥ यातिगोविप्रयोर्मध्येगोहत्यांतुलभेत्तुसः॥५२॥ दंडैर्गास्ताडयेन्मूढोयोविप्रो वृषवाहनः ॥ दिनेदिनेगोवधंचलभतेनात्रसंशयः ॥ ५३ ॥ ददातिगोभ्यउच्छिष्टंभोजयेद्वृषवाहकं ॥ भुनक्ति वृषवाहान्नंसगोहत्यांलभेद्ध्रुवं ॥५४॥ वृषलीपतिंयाजयेद्योभुंक्तेन्नंतस्ययोनरः॥ गोहत्याशतकंसोपिलभतेना त्रसंशयः॥ ५५ ॥ पादंददातिवह्नौयोगाश्चपादेनताडयेत् ॥ गेहंविशेदधौतांघ्रिःस्नात्वागोवधमाप्नुयात् ॥५६ ॥ योभुंक्तेस्निग्धपादेनशेतेस्निग्धांघ्रिरेवच ॥ सूर्योदयेचयोभुंक्तेसगोहत्यांलभेद्ध्रुवं ॥ ५७॥ अवीरा न्नंचयोभुंक्तेयोनिजीव्यस्यचद्विजः ॥ यस्त्रिसंध्याविहीनश्चगोहत्यांलभतेचसः ॥ ५८ ॥ ॥ छ ॥

॥५०॥ इत्थमातिदेशिकब्रह्महत्यामुक्त्वातिदेशिकगोहत्यामाह गोप्रहारमिति गोविप्रयोर्मध्येमार्गांतरेसतीतितात्पर्यं ॥ ५१ ॥ ५२॥ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ स्नात्वाधौतांघ्रिर्गेहंदेवगृहंयदिविशेदित्यन्वयः ॥ ५६॥ स्निग्धपादेनार्द्रपादेन ॥ ५७ ॥ अवीरापुत्ररहिता योनिजीवीकुट्टनः त्रिसंध्याविहीनलक्षणमग्रेवक्ष्यति ॥ ५८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ५९ ॥ गोमार्गेति अस्यार्थः पूर्वमुक्तएवपृथिव्युपाख्याने वर्जनंनाशनं सस्यंक्षेत्रंतथा तडागेदुर्गेवातडागंदुर्गेवोपमृद्यतस्मिन्स्थानेइत्यर्थः
॥ ६० ॥ पुत्रलोभाद्दिति पुत्रेणकृतायांगोहत्यायांप्रायश्चित्तेप्राप्तेतस्यव्यतिक्रममुल्लंघनंपुत्रलोभाद्यःपिताकरोतिसोपिगोहत्यांलभेदित्यर्थः

स्वभर्तरिचदेवेवाभेदबुद्धिंकरोतिया ॥ कटूक्त्याताडयेत्कांतंसागोहत्यांलभेद्ध्रुवं ॥५९॥ गोमार्गवर्जनंकृत्वा ददातिसस्यमेववा ॥ तडागेवातुदुर्गेवासगोहत्यांलभेद्ध्रुवं ॥ ६० ॥ प्रायश्चित्तेगोवधस्ययःकरोतिव्यतिक्रमं ॥ पुत्रलोभादथाज्ञानात्सगोहत्यांलभेद्ध्रुवं ॥ ६१॥ राजकेदैवकेयत्नाद्गोस्वामीगांनरक्षति ॥ दुःखंददातियो मूढोगोहत्यांसलभेद्ध्रुवं ॥ ६२॥ प्राणिनोलंघयेद्योहिदेवार्चामनलंजलं ॥ नैवेद्यंपुष्पमन्नंचसगोहत्यांलभेद्ध्रुवं ॥ ६३ ॥ शश्वन्नास्तीतियोवादीमिथ्यावादीप्रतारकः ॥ देवद्वेषीगुरुद्वेषीसगोहत्यांलभेद्ध्रुवं ॥६४॥ देवताप्रतिमांदृष्ट्वागुरुंवाब्राह्मणंसति ॥ संभ्रमान्ननमेद्योहिसगोहत्यांलभेद्ध्रुवं ॥ ६५॥ नददात्याशिषंकोपात्प्रणतायचयोद्विजः ॥ विद्यार्थिनेचविद्यांचसगोहत्यांलभेद्ध्रुवं ॥ ६६ ॥ गोहत्याविप्रहत्याचकथिताचातिदेशिकी ॥ गम्यांस्त्रियंनृणामेवनिबोधकथयामिते ॥६७॥ स्वस्त्रीगम्याचसर्वेषामितिवेदानुशासनं ॥ अगम्याचतदन्यायाचेतिवेदविदोविदुः ॥ ६८ ॥ सामान्यंकथितंसर्वंविशेषंशृणुसुंदरि ॥ अत्यगम्याहियायाश्चनिबोधकथयामिताः ॥६९ ॥ शूद्राणांविप्रपत्नीचविप्राणांशूद्रकामिनी ॥ अत्यगम्याचनिंद्याचलोकेवेदेपतिव्रते ॥ ७० ॥ शूद्रश्चब्राह्मणींगत्वाब्रह्महत्याशतंलभेत् ॥ तत्समंब्राह्मणीचापिकुंभीपाकंलभेद्ध्रुवं ॥ ७१ ॥ ॥ छ ॥

॥६१॥ राजकेराजोपद्रवेदैवकेदैवोपद्रवे ॥६२॥ लंघयेदित्यस्यसर्वत्रानुषंगः ॥६३॥ शश्वन्नास्तीति अतिथिंप्रतीतिशेषः ॥६४॥६५॥ ॥६६॥ उपसंहरति गोहत्येति अधुनागम्यामगम्यांचस्त्रियंवदति गम्यामिति ॥ ६७॥ ६८ ॥ अतिशयेनागम्याआह अत्यगम्याहीति ॥ ६९॥ ७०॥ कुंभीपाके उभावपिशूद्रब्राह्मणपत्न्यौगच्छतइत्यर्थः ॥ ७१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ १०१

॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४॥ सुरापीति सुरापस्तथाविड्भोजीतथावृषलीपतिस्तथातप्तमुद्राभिर्दग्धोदेहोयस्यसतप्तमुद्राधारीवैष्णवस्तथातप्तशूल धारीशैवोहरिवासरभोजीएकादशीव्रतेष्वन्नभुक्एतेकुंभीपाकेव्रजंतीत्यर्थः ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ सगर्भांकांचनस्त्रियंयद्वासगर्भांसोदरांभगि

शूद्राणांविप्रपत्नीचविप्राणांशूद्रकामिनी ॥ यदिशूद्रांव्रजेद्विप्रोवृषलीपतिरेवसः ॥ ७२ ॥ सभ्रष्टोविप्रजाते श्चचांडालात्सोधमःस्मृतः ॥ विष्ठासमश्चतत्पिंडोमूत्रंतस्यचतर्पणं ॥ ७३ ॥ नपितृणांसुराणांचतद्दत्तमुपति ष्ठति ॥ कोटिजन्मार्जितंपुण्यंतस्यार्चातपसार्जितं ॥ ७४ ॥ द्विजस्यवृषलीलोभान्नश्यत्येवनसंशयः ॥ ब्राह्म णश्चसुरापीतिविड्भोजीवृषलीपतिः ॥ ७५ ॥ तप्तमुद्रादग्धदेहस्तप्तशूलांकितस्तथा ॥ हरिवासरभोजीचकुं भीपाकंव्रजेद्द्विजः ॥ ७६ ॥ गुरुपत्नींराजपत्नींसपत्नीमातरंध्रुवं ॥ सुतांपुत्रवधूंश्वश्रूंसगर्भांभगिनींसतीं ॥ ७७ ॥ सोदरभ्रातृजायांचमातुलानींपितुःप्रसूं ॥ मातुःप्रसूंतत्स्वसारंभगिनींभ्रातृकन्यकां ॥ ७८ ॥ शि ष्यांशिष्यस्यपत्नींचभागिनेयस्यकामिनीं ॥ भ्रातुष्पुत्रप्रियांचैवात्यगम्याआहपद्मजः ॥ ७९ ॥ एताःका मेनकांतायोव्रजेद्वैमानवाधमः ॥ समातृगामीवेदेषुब्रह्महत्याशतंव्रजेत् ॥ ८० ॥ अकर्मार्होप्यसंस्पृश्योलोके वेदेचनिंदितः ॥ सयातिकुंभीपाके समहापापीसुदुष्करे ॥ ८१ ॥ करोत्यशुद्धांसंध्यांवानसंध्यांवाकरोतिच ॥ त्रिसंध्यांवर्जयेद्योवासंध्याहीनश्चसद्विजः ॥ ८२ ॥ वैष्णवंचतथाशैवंशाक्तंसौरंचगाणपं ॥ योहंकारान्नगृ ह्णातिमंत्रंसोदीक्षितःस्मृतः ॥ ८३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

नीमित्यन्वयः ॥ ७७ ॥ तत्स्वसारंमातृप्रसूस्वसारमित्यर्थः भगिनीभ्रात्रोःकन्यकामित्यर्थः ॥ ७८ ॥ एताअगम्याःस्त्रियइत्यर्थः ॥ ७९ ॥ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ संध्याहीनमाह करोत्यशुद्धामिति अशुद्धांशास्त्रोक्तप्रकाररहितां तिसृणांसंध्यानांसमाहारःत्रिसंध्यमेवंप्रकारेणसंध्या रहितोयःससंध्याहीनइत्यर्थः ॥ ८२ ॥ तथादीक्षितमाह वैष्णवमिति ॥ ८३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तीर्थप्रतिग्राहिणमाह प्रवाहमवधिमिति ॥ ८४ ॥ तत्रनारायणक्षेत्रेकाश्यादिस्थानेषुचयः प्रतिग्राहीसतीर्थप्रतिग्राहीतिसमुदायार्थः॥८५॥ हरिहरक्षेत्रेत्र्यंबके मातृपुरंमातृपुरसंज्ञकंश्रीरेणुकास्थानं ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ कामतइच्छातोनत्वनुपपत्तितः ॥ ८८ ॥ ग्रामयाज्यादीनांलक्षणान्याह शूद्रसेवीति ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेचतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥ अर्धा

प्रवाहमवधिंकृत्वायावद्धस्तचतुष्टयं ॥ तत्रनारायणःस्वामीगंगागर्भांतरेवसत् ॥ ८४ ॥ तत्रनारायणक्षेत्रे मृतोयातिहरेःपदं ॥ वाराणस्यांबदर्यांचगंगासागरसंगमे ॥ ८५॥ पुष्करेहरिहरक्षेत्रेप्रभासेकामरूपस्थले ॥ हरिद्वारेचकेदारेतथामातृपुरेपिच ॥ ८६॥ सरस्वतीनदीतीरेपुण्येवृंदावनेवने ॥ गोदावर्यांचकौशिक्यां त्रिवेण्यांचहिमाचले ॥ ८७ ॥ एषुतीर्थेषुयोदानंप्रतिगृण्हातिकामतः ॥ सचतीर्थप्रतिग्राहीकुंभीपाकिप्रयाति सः ॥ ८८ ॥ शूद्रसेवीशूद्रयाजीग्रामयाजीतिकीर्तितः ॥ तथादेवोपजीवीचदेवलःपरिकीर्तितः ॥ ८९ ॥ शूद्रपाकोपजीवीयःसूपकारइतिस्मृतः ॥ संध्यापूजनहीनश्चप्रमत्तःपतितःस्मृतः ॥ ९० ॥ उक्तंसर्वंमयाभद्रेलक्षणंवृषलीपतेः ॥ एतेमहापातकिनःकुंभीपाकंप्रयांतिते ॥ ९१ ॥ कुंडान्यन्यानियेयांतिनिबोधकथयामिते ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेनारदनारायणसंवादेसावित्र्युपाख्यानेचतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥३४॥ धर्मराजउवाच ॥ देवसेवांविनासाध्विनभवेत्कर्मकृंतनं ॥ शुद्धकर्मशुद्धबीजंनरकश्चकुकर्मणा ॥ १ ॥ पुंश्चल्यन्नंचयोभुंक्तेयोऽस्यांगच्छेत्पतिव्रते ॥ सद्विजःकालसूत्रंचमृतोयातिसुदुर्गमं ॥ २ ॥ ॥ छ॥

धिकैकोनषष्टिश्लोकैरथसविस्तरं ॥ कुंडानामवशिष्टानांकथ्यंतेह्यधिकारिणः ॥ १ ॥ एतादृशनानाविधदुःखनिवृत्तिरीश्वरसेवांविनानभवतीतिधैर्यार्थमाह धर्मराजउवाच देवसेवामिति सुकर्मणातुसुकर्मवर्द्धतेनतुतस्यकर्मणोनिकृंतनमित्याह शुद्धकर्मेति शुद्धबीजंशुद्धकर्मबीजं चेत्यर्थः कुकर्मणातुनरकश्चकारात्कुकर्मचभवतीत्यर्थः ॥ १ ॥ कालसूत्रकुंडमाह पुंश्चल्यन्नमिति ॥ २ ॥ ॥ ७ ॥

तत्रजन्मनिकालसूत्रभोगोत्तरजन्मनीत्यर्थः ॥ ३ ॥ मत्स्योदकुंडगामिनआह पतिव्रताचैकपताविति द्वितीयेपतौसतिकुलटाएवंसर्वत्रज्ञेयं ॥ ४ ॥ पंचमेषष्ठेचपतौवेश्येत्यन्वयः सप्तमेष्टमेचपतौपुंगीभवतीत्यन्वयः साअस्पृश्येतिछेदः ॥ ५ ॥ ६ ॥ चतुर्गुणंचतुःशताब्दंएवंस

शतवर्षंकालसूत्रेस्थिरीभूतोभवेद्ध्रुवं॥ तत्रजन्मनिरोगीचततःशुद्धोभवेद्द्विजः॥३॥ पतिव्रताचैकपतौद्वितीये कुलटास्मृता ॥ तृतीयेधर्षिणीज्ञेयाचतुर्थेपुंश्चलीत्यपि ॥ ४ ॥ वेश्याचपंचमेषष्ठेपुंगीचसप्तमेष्टमे ॥ ततऊर्ध्वं महावेश्यासास्पृश्यासर्वजातिषु ॥ ५ ॥ योद्विजःकुलटांगच्छेत्धर्षिणींपुंश्चलीमपि ॥ पुंगींवेश्यांमहावेश्यांम त्स्योदेयातीनिश्चितं ॥ ६ ॥ शताब्दंकुलटागामीधृष्टागामीचतुर्गुणं ॥ षड्गुणंपुंश्चलीगामीवेश्यागामीगुणाष्ट कं ॥ ७ ॥ पुंगीगामीदशगुणंवसेत्तत्रनसंशयः ॥ महावेश्याकामुकश्चततोदशगुणंवसेत् ॥ ८ ॥ तत्रैवयातनां भुंक्तेयमदूतेनताडितः ॥ तित्तिरिःकुलटागामीधृष्टागामीचवायसः ॥ ९ ॥ कोकिलःपुंश्चलीगामीवेश्यागामीवृ कःस्मृतः ॥ पुंगीगामीसूकरश्चसप्तजन्मानिभारते ॥१०॥ महावेश्याप्रगामीचजायतेशाल्मलीतरुः॥ योभुंक्ते ज्ञानहीनश्चग्रहणेचंद्रसूर्ययोः ॥ ११ ॥ अरुंतुदंसयात्येवाप्यन्नमानाब्दमेवच ॥ ततोभवेन्मानवश्चाप्युदररो गपीडितः ॥१२ ॥ गुल्मयुक्तश्चकाणश्चदंतहीनस्ततःशुचिः ॥ वाक्प्रदत्तांस्वकन्यांचयोन्यस्मैप्रददातिच ॥ ॥ १३ ॥ सवसेत्पांसुकुंडेचतद्द्रोजीशतवत्सरं ॥ तद्द्रव्यहारीयःसाध्विपांसुवेष्टेशताब्दकं ॥ १४ ॥ निवसेच्छ रशय्यायांममदूतेनताडितः ॥ भक्त्यानपूजयेद्विप्रःशिवलिंगंचपार्थिवं ॥ १५ ॥ सयातिशूलिनःपापाच्छूल प्रोतंसुदारुणं ॥ स्थित्वाशताब्दंतत्रैवश्वापदःसप्तजन्मसु ॥ १६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

र्वत्रज्ञेयं ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ कृमिकंतुककुंडमाह योभुंक्तेइति ॥ ११ ॥ अरुंतुदस्तुमर्मस्पृक् कीटविशेषःतस्यकुंडं अन्न मानाब्दंयावंतोन्नस्यावयवास्तावंतिवर्षाणीत्यर्थः ॥ १२ ॥ पांसुभोज्यंकुंडमाह वाक्प्रदत्तामिति ॥ १३ ॥ पांसुवेष्टंकुंडमाह तद्द्रव्यहा रीति कन्याविक्रेताइत्यर्थः ॥ १४ ॥ शूलप्रोतंकुंडमाह भक्त्येति ॥ १५ ॥ १६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ततोभवेद्देवलश्चसप्तजन्मततःशुचिः ॥ करोतिकुंठितंविप्रंयद्भियाकंपतेद्विजः ॥ १७ ॥ प्रकंपनेवसेत्सोपि विप्रलोमाब्दमेवच ॥ प्रकोपवदनाकोपात्स्वामिनंयाचपश्यति ॥ १८ ॥ कटूक्तिंतंप्रवदतिसोल्मुकंसंप्रयाति हि ॥ उल्कांददातितद्वक्त्रेसततंममकिंकरः ॥ १९ ॥ दंडेनताडयेन्मूर्ध्नितल्लोमाब्दप्रमाणकं ॥ ततोभवेन्मानवीचविधवासप्तजन्मसु ॥ २० ॥ साभुक्त्वाचैववैधव्यंव्याधियुक्ताततःशुचिः ॥ याब्राह्मणीशूद्रभोग्याचांधकूपे प्रयातिसा ॥ २१ ॥ तप्तशौचोदकेध्वांतेतदाहारीदिवानिशं ॥ निवसेदतिसंतप्तायमदूतेनताडिता ॥ २२ ॥ शौचोदकेनिमग्नासायावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ काकीजन्मसहस्राणिशतजन्मानिसूकरी ॥ २३ ॥ सृगालीशतजन्मानिशतजन्मानिकुक्कुटी ॥ पारावतीसप्तजन्मवानरीसप्तजन्मसु ॥ २४ ॥ ततोभवेत्साचांडालीसर्वभोग्याच भारते ॥ ततोभवेच्चरजकीयक्ष्मग्रस्ताचपुंश्चली ॥ २५ ॥ ततःकुष्ठयुतातैलकारीशुद्धाभवेत्ततः ॥ निवसेद्वेधनेवेश्यापुंगीचदंडताडने ॥ २६ ॥ जलरंध्रेवसेद्वेश्याकुलटादेहचूर्णके ॥ स्वैरिणीदलनेचैवधृष्टाचशोषणेतथा ॥ २७ ॥ निवसेद्यातनायुक्तामममदूतेनताडिता ॥ विण्मूत्रभक्षासततंयावन्मन्वंतरंसाति ॥ २८ ॥ ततोभवेद्विट्कृमिश्चलक्षवर्षंततःशुचिः ॥ ब्राह्मणोब्राह्मणींगच्छेत्क्षत्रियांवापिक्षत्रियः ॥ २९ ॥ वैश्योवैश्यांचशूद्रांवा शूद्रश्चापिव्रजेद्यदि ॥ सवर्णपरदारैश्चकषायंयांतितेजनाः ॥ ३० ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

भोग्येति ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ वेधनंकुंडमाह निवसेदिति ताडनादिपंचकुंडान्याह पुंगीचेति ॥ २६ ॥ ॥ २७ ॥ २८ ॥ कषकुंडमाह ब्राह्मणइति ॥ २९ ॥ परदारैस्सहेत्यर्थःकषेयांतितयासहेत्यपिपाठः ॥ ३० ॥ ॥छ॥

॥ ३१ ॥ शूर्पकुंडमाह क्षत्रियोब्राह्मणीमिति ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ज्वालामुखंकुंडमाह करेधृत्वेति तुलसींकरेधृत्वाकृतांप्रतिज्ञां योनपालयेदित्यर्थः ॥ ३५ ॥ तथैवगंगातोयेपिज्ञेयं ॥ ३६ ॥ शिलांशालग्रामशिलां देवप्रतिमांवाकरेकृत्वाकृतांप्रतिज्ञांयोनपालयेदित्यर्थः तथास्वदक्षिणहस्तंतस्यहस्तोपरिदत्वाकृतांप्रतिज्ञामित्यर्थः ॥ ३७ ॥ स्थित्वेति देवगृहेस्थित्वाकृतांप्रतिज्ञांयोनपालयेदितिशेषः त

भुक्त्वाकषायंतप्तोदंनिवसेद्द्वादशाब्दकं ॥ ततोविप्रोभवेच्छुद्धस्ततोवैक्षात्रियादयः ॥ ३१ ॥ योषितश्चापिशुध्यंतीत्येवमाहपितामहः ॥ क्षत्रियोब्राह्मणींगच्छेद्वैश्योवापिपतिव्रते ॥ ३२ ॥ मातृगामीभवेत्सोपिशूर्पेचनरकेवसेत् ॥ शूर्पाकारैश्चकृमिभिर्ब्राह्मण्यासहभक्षितः ॥ ३३ ॥ प्रतप्तमूत्रभोजीचयमदूतेनताडितः ॥ तत्रैवयातनांभुंक्तेयावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ ३४ ॥ सप्तजन्मवराहश्चछागलश्चततःशुचिः ॥ करेधृत्वातुतुलसींप्रतिज्ञांयोनपालयेत् ॥ ३५ ॥ मिथ्यावाशपथंकुर्यात्सचज्वालामुखंव्रजेत् ॥ गंगातोयंकरेकृत्वाप्रतिज्ञांयोनपालयेत् ॥ ३६ ॥ शिलांवादेवप्रतिमांसचज्वामुखंव्रजेत् ॥ दत्वादक्षिणहस्तंचप्रतिज्ञांयोनपालयेत् ॥ ३७ ॥ स्थित्वादेवगृहेवापिसचज्वालामुखंव्रजेत् ॥ आस्पृश्यब्राह्मणंगांचज्वालावन्हिंव्रजेद्द्विजः ॥ ३८ ॥ नपालयेत्प्रतिज्ञांचसचज्वालामुखंव्रजेत् ॥ मित्रद्रोहीकृतघ्नश्चयश्चविश्वासघातकः ॥ ३९ ॥ मिथ्यासाक्ष्यप्रदश्चैवसचज्वालामुखंव्रजेत् एतेतत्रवसंत्येवयावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ ४० ॥ तथांगारप्रदग्धाश्चयमदूतेनताडिताः ॥ चांडालस्तुलसींस्पृष्ट्वासप्तजन्मततःशुचिः ॥ ४१ ॥ म्लेच्छोगंगाजलस्पर्शीपंचजन्मततःशुचिः ॥ शिलास्पर्शीविट्कृमिश्चसप्तजन्मसुसुंदरि ॥ ४२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

थाब्राह्मणंगांचास्पृश्यस्पर्शीकृत्वाकृतांप्रतिज्ञामित्यर्थः ॥ ३८ ॥ नपालयेदिति पूर्वोक्तंशपथमकृत्वापिकृतांप्रतिज्ञांयोनपालयेत्सोपीत्यर्थः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ एतेशपथकारिणोज्वालामुखेवसंति ज्वालामुखभोगोत्तरंकःशपथकारीकिंजन्मप्राप्नोतीतितदुच्यते चांडालइति तुलसींस्पृष्ट्वायेनकृताप्रतिज्ञानपालितासज्वालामुखभोगोत्तरंसप्तजन्मसुचांडालोभवतीत्येवंसर्वत्रज्ञेयं ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ॥ छ ॥

ब्रह्मकृमिर्ब्राह्मणगृहस्थःकृमिः ॥ ४३॥ ४४ ॥४५ ॥ गंडकइति गंडकःपुंसिखड्गेस्यात्संध्याविघ्नप्रभेदयोः अवच्छेदेंतरायेचेतिमेदिनी.कोशाल्लक्षणयांतरायकर्ताविघ्नकर्ताभवतीत्यर्थः ॥ ४६ ॥ मंडूकःसप्तजन्मसु भल्लूकइत्यपिपाठः ॥ ४७॥ एतेषांसर्वेषांचतुर्दशपुरुषाअ

अर्चास्पर्शीब्रह्मकृमिःसप्तजन्मततःशुचिः ॥ दक्षहस्तप्रदाताचसर्पश्चसप्तजन्मसु ॥ ४३ ॥ ततोभवेद्ब्रह्महीनोमानवश्चततःशुचिः ॥ मिथ्यावादीदेवगृहेदेवलःसप्तजन्मसु ॥ ४४ ॥ विप्रादिस्पर्शकारीचव्याघ्रजातिर्भवेद्ध्रुवं ॥ ततोभवेच्चमूकःसबधिरश्चत्रिजन्मनि ॥ ४५॥ भार्याहीनोबंधुहीनोवंशहीनस्ततःशुचिः ॥ मित्रद्रोहीचनकुलःकृतघ्नश्चापिगंडकः ॥४६॥ विश्वासघातीव्याघ्रश्चसप्तजन्मसुभारते ॥ मिथ्यासाक्षीचवक्तव्येमंडूकःसप्तजन्मसु ॥ ४७ ॥ पूर्वान्सप्तापरान्सप्तपुरुषान्हंतिचात्मनः ॥ नित्यक्रियाविहीनश्चजडत्वेनयुतोद्विजः ॥ ४८ ॥ यस्यानास्थावेदवाक्येमंदंहसतिसंततं ॥ व्रतोपवासहीनश्चसद्वाक्यपरनिंदकः॥ ४९ ॥ धूम्रांधेचवसेत्सोपिशताब्दंधूम्रभक्षकः ॥ जलजंतुर्भवेत्सोपिशतजन्मक्रमेणच ॥ ५० ॥ ततोनानाप्रकारश्चमत्स्यजातिस्ततःशुचिः ॥ यःकरोत्युपहासंचदेवब्राह्मणयोर्धने ॥ ५१ ॥ पातयित्वासपुरुषान्दशपूर्वान्दशापरान् ॥ सोयंयातिचधूम्रांधंधूमध्वांतसमन्वितं ॥ ५२ ॥ धूम्रक्लिष्टोधूम्रभोजीवसेत्तत्रचतुर्गुणं ॥ ततोमूषकजातिश्चसप्तजन्मसुभारते ॥ ५३॥ ततोनानाविधाःपक्षिजातयःकृमिजातिभिः॥ ततोनानाविधावृक्षाःपशवश्चततोनरः ॥५४॥ विप्रोदैवज्ञजीवीचवैद्यजीवीचिकित्सकः ॥ लाक्षालोहादिव्यापारीरसादिविक्रयीचयः ॥५५॥ छ॥

ध्यधःपतंतीत्याह पूर्वान्सप्तेति धूम्रांधकुंडमाह नित्यक्रियेति ॥ ४८ ॥ मंदंहसतिकपटेन ॥ ४९ ॥ ५०॥ उपहास्यंइदमतिनिंद्यंभवतीत्यभिप्रायेणधनमित्युपलक्षणंतद्वस्तुमात्रस्य ॥ ५१॥ ५२ ॥ चतुर्गुणमिति शताब्दंधूम्रभक्षकइतिपूर्वमुक्तंतदपेक्षया ।र्थाचतुर्गुणंग्राह्यंचतुर्युगमित्यपिपाठः ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ नागवेष्टनंकुंडमाह विप्रोदैवज्ञइति ॥ ५५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेपंचत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥ अधांधिकैस्त्रयस्त्रिंशत्पद्यैर्यम
पुरीभयं ॥ देवभक्त्यानश्यतीतिविस्तरेणोपवर्ण्यते ॥ १ ॥ नरककुंडवर्णनंतदधिकारिणस्तद्यातनाश्चश्रुत्वाकोहिनरोभूत्वातेषुपातकेष्वेकम
पिपातकंनकुर्यात्ततश्चकथंगतिर्भविष्यतीतिभीतासावित्रीपृच्छति धर्मराजेति यत्सारंसंसारोद्धारकारकमित्यर्थः ॥१॥२ ॥ सर्वप्रदंसर्वब्रह्म

सयातिनागवेष्टंचनागैर्वेष्टितमेवच ॥ वसेत्सलोममानाब्दंतत्रैवनागपाशितः ॥ ५६ ॥ ततोनानाविधाःपक्षि
जातयश्चततोनरः ॥ ततोभवेत्सगणकोवैद्यश्चसप्तजन्मसु ॥५७॥ गोपश्चकर्मकारश्चरंगकारस्ततःशुचिः ॥
प्रसिद्धानिचकुंडानिकथितानिपतिव्रते ॥ ५८ ॥ अन्यानिचाप्रसिद्धानिक्षुद्राणिसंतितत्रवै ॥ संतिपातकिन
स्तेषुस्वकर्मफलभोगिनः ॥५९॥ भ्रमंतिनानायोनिंचकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुरा
णेनवमस्कंधेपंचत्रिंशोऽध्यायः॥३५॥ सावित्र्युवाच ॥ धर्मराजमहाभागवेदवेदांगपारग ॥ नानापुराणेतिहा
सेयत्सारंतत्प्रदर्शय ॥ १ ॥ सर्वेषुसारभूतंयत्सर्वेष्टंसर्वसंमतं ॥ कर्मच्छेदबीजरूपंप्रशस्तंसुखदंनृणां ॥२॥
सर्वप्रदंचसर्वेषांसर्वमंगलकारणं ॥ भयंदुःखंनपश्यंतियेनवैसर्वमानवाः ॥३ ॥ कुंडानितेनपश्यंतितेषुनैवप
तंतिच ॥ नभवेद्येनजन्मादितत्कर्म वदसांप्रतं ॥ ४॥ किमाकाराणिकुंडानितानिवानिर्मितानिच ॥ केचकेनैव
रूपेणतत्रातिष्ठंतिपापिनः ॥५॥ स्वदेहेभस्मसाद्भूतेयातिलोकांतरंनरः॥ केनदेहेनवाभोगंकरोतिचशुभाशुभं
॥ ६ ॥ सुचिरंक्लेशभोगेनकथंदेहोननश्यति ॥ देहोवाकिंविधोब्रह्मन्तन्मेव्याख्यातुमर्हसि ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

तत्प्रदं॥ ३॥ ४ ॥ किंचप्रश्नांतरमाह किमाकाराणीति ॥५॥ प्रश्नांतरमाह स्वदेहेइति देहेभस्मनिजातेकेनदेहेनपरलोकेशुभाशुभंभोगं
करोतीत्यर्थः ॥ ६ ॥ किंचप्रश्नांतरमाह सुचिरमिति क्षणमात्रंवन्हौपतितंवस्तुदग्धंभवति अनेकवर्षैरग्न्यादिकुंडेषुपतितोदेहःकथंन
नष्टोभवतीत्यर्थः तस्माद्विलक्षणोदेहःस्यात्सचकीदृशइतिवदेत्यर्थः ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

नारायणउवाच ॥ सावित्रीवचनंश्रुत्वाधर्मराजोहरिंस्मरन् ॥ कथांकथितुमारेभेकर्मबंधनिकृंतनीं ॥ ८ ॥
१०५ धर्मराजउवाच ॥ वत्सेचतुर्षुवेदेषुधर्मेषुसंहितासुच ॥ पुराणेष्वितिहासेषुपांचरात्रादिकेषुच ॥ ९ ॥ अन्ये
षुधर्मशास्त्रेषुवेदांगेषुचसुव्रते॥सर्वेष्टंसारभूतंचपंचदेवानुसेवनं ॥१०॥ जन्ममृत्युजराव्याधिशोकसंतापना
शनं ॥ सर्वमंगलरूपंचपरमानंदकारणं ॥११॥ कारणंसर्वसिद्धीनांनरकार्णवतारणं ॥ भक्तिवृक्षांकुरकरंक
र्मवृक्षनिकृंतनं ॥ १२ ॥ विमोक्षसोपानमिदमविनाशपदंस्मृतं ॥ सालोक्यसार्ष्टिसारूप्यसामीप्यादिप्रदंशु
भं ॥ १३ ॥ कुंडानियमदूतैश्चरक्षितानिसदाशुभे ॥ नहिपश्यंतिस्वप्नेचपंचदेवार्चकानराः ॥ १४ ॥ देवीभ
क्तिविहीनायेतेपश्यंतिममालयं ॥ यांतियेहरितीर्थंवाश्रयंतिहरिवासरं ॥ १५ ॥ प्रणमंतिहरिंनित्यंहर्यर्चांकल
यंतिच ॥ नयांतितेपिघोरांचममसंयमिनींपुरीं ॥ १६ ॥ त्रिसंधिपूताविप्राश्चशुद्धाचारसमन्विताः ॥ निवृत्तिं
नैवलप्स्यंतिदेवीसेवांविनानराः ॥१७॥ स्वधर्मनिरताचाराःस्वधर्मनिरतास्तथा ॥ गच्छंतोमृत्युलोकंचदुर्द
र्शाममकिंकराः ॥ १८ ॥ भीताःशिवोपासकेभ्योवैनतेयादिवोरगाः ॥ स्वदूतंपाशहस्तंचगच्छंतंवारयाम्यहं
॥ १९ ॥ यास्यंतितेचसर्वत्रहरिदासाश्रयंविना ॥ कृष्णमंत्रोपासकाच्चवैनतेयादिवोरगाः ॥ २० ॥ देवीमंत्रो
पासकानांनाम्नांचैवनिकृंतनं ॥ करोतिनखलेखन्याचित्रगुप्तश्चभीतवत् ॥ २१ ॥ ॥छ॥

निरतेति स्वधर्मेनिरतोबाह्यआचारोयेषांतथास्वधर्मेनिरतमंतःकरणंयेषांतेस्वधर्मनिरताः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ नाम्नामज्ञानाच्चि १०५
त्रगुप्तेनलिखितानां ॥ २१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

लोकंगच्छंतीति मणिद्वीपसंज्ञकंदेवीलोकंगच्छंतीत्यर्थः ॥ २२ ॥ २३ ॥ यथाचप्रज्वलद्वन्हाविति पूर्वान्वयि मोहोपिसंमोहंप्राप्नोतितान्प्र तिमोहोनगच्छतीत्यर्थः ॥ २४ ॥ ततस्तस्मात्पुरुषाल्लोभक्रोधौगच्छतइत्यर्थः ॥२५॥ येयेनयांतीति पंचदेवोपासकाइत्यर्थः ॥ २६ ॥

मधुपर्कादिकंतेषांकुरुतेचपुनःपुनः ॥ विलंघ्यब्रह्मलोकंचलोकंगच्छंतितेसति ॥२२॥ दुरितानिचनश्यंतियेषां संस्पर्शमात्रतः ॥ तेमहाभाग्यवंतोहिसहस्रकुलपावनाः ॥ २३ ॥ यथाचप्रज्वलद्वन्हौशुष्काणिचतृणानिच प्राप्नोतिमोहःसम्मोहंतांश्चदृष्ट्वाचभीतवत् ॥ २४ ॥ कामश्चकामिनंयातिलोभक्रोधौततःसति ॥ मृत्युःप्रलीय तेरोगोजराशोकोभयंतथा ॥ २५ ॥ कालःशुभाशुभंकर्महर्षोभोगस्तथैवच ॥ येयेनयांतितांपीडांकथिता स्तेमयासति ॥२६॥ शृणुदेहविवरणंकथयामियथागमं ॥ पृथिवीवायुराकाशस्तेजस्तोयमितिस्फुटं ॥२७॥ देहिनांदेहबीजंचस्रष्टृसृष्टिविधौपरं ॥ पृथिव्यादिपंचभूतैर्योदेहोनिर्मितोभवेत् ॥ २८ ॥ सकृत्रिमोनश्वरश्च भस्मसाच्चभवेदिह ॥ बद्धांगुष्ठप्रमाणश्चयोजीवःपुरुषःकृतः ॥ २९ ॥ बिभर्तिसूक्ष्मंदेहंतंतद्रूपंभोगहेतवे ॥ सदेहोनभवेद्भस्मज्वलदग्नौयमालये ॥३०॥ जलेननष्टोदेहीवाप्रहारेसुचिरंकृते ॥ नशस्त्रेणनवास्त्रेणसुतीक्ष्ण कंटकेतथा ॥ ३१ ॥ तप्तद्रवेतप्तलोहेतप्तपाषाणएवच ॥ प्रतप्तप्रतिमाश्लेषेयत्पूर्वपतनेपिच ॥ ३२ ॥ नद ग्धोनचभग्नःसभुंक्तेसंतापमेवच ॥ कथितोदेहवृत्तांतःकारणंचयथागमं ॥ ३३ ॥ कुंडानांलक्षणंसर्वंबोधाय कथयामिते ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेषट्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३६ ॥ ॥ छ ॥

अधुनाद्वितीयप्रश्नोत्तरंविस्तरेणाग्रेवक्तव्यमस्तीतितद्विहायान्यप्रश्नानामुत्तराण्याह शृण्विति पंचभूतात्मकेदेहेदग्धेप्यंगुष्ठपरिमितोलिंगदेहो मोक्षपर्यंतंकथमपिवन्ह्यादिकुंडेषुपतितोपिननश्यतीतितेनदेहेनभोगःसंभवतीतिसमुदायार्थः ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ॥ ३३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतटीकेनवमस्कंधेषट्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३६ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

एकोनविंशत्यधिकैः शतश्लोकैः सविस्तरं ॥ कुंडानांलक्षणंसम्यक्‌यथावदभिवर्ण्यते ॥ १ ॥ अथकुंडाकारविषयकस्यसावित्र्याकृतप्रश्न स्योत्तरमाह पूर्णेंदुमंडलेति अतिनिम्नमित्यपिपाठः पाषाणभेदैर्विलक्षणपाषाणरूपांगारैःपाचितंज्वलितमित्यर्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ऊर्ध्वंशत हस्तपरिमिताःशिखाज्वालास्ताभिःसमन्वितं ॥ ३ ॥ तप्तकुंडाकारमाह प्रतप्तोदकेति काकुशब्दंतत्रस्थितानांप्राणिनांशब्दस्यानुकरणं

धर्मराजउवाच ॥ पूर्णेंदुमंडलाकारंसर्वंकुंडंचवर्तुलं ॥ निम्नंपाषाणभेदैश्चपाचितंबहुभिःसति ॥ १ ॥ ननश्व रंचाप्रलयंनिर्मितंचेश्वरेच्छया ॥ क्लेशदंपातकानांचनानारूपंतदालयं ॥ २ ॥ ज्वलदंगाररूपंचशतहस्ताशि खान्वितं ॥ परितःक्रोशमानंचवन्हिकुंडंप्रकीर्तितं ॥३॥ महाशब्दंप्रकुर्वद्भिःपापिभिःपरिपूरितं ॥ रक्षितंममदू तैश्चताडितैश्चापिसंततं ॥४॥ प्रतप्तोदकपूर्णंचहिंस्रजंतुसमान्वितं ॥महाघोरंकाकुशब्दंप्रहारेणदृढेनच ॥५॥ क्रोशार्द्धमानंतद्दूतैस्ताडितैर्ममपार्षदैः ॥ तप्तक्षारोदकैःपूर्णंपुनःकाकैश्चसंकुलं ॥ ६ ॥ संकुलंपापिभिश्चैवक्रो शमानंभयानकं ॥ त्राहीतिशब्दंकुर्वद्भिर्ममदूतैश्चताडितैः ॥ ७ ॥ प्रचलद्भिरनाहारैःशुष्ककंठोष्टतालुकैः ॥ वि ड्भिरेवकृतंपूर्णंक्रोशमानंचकुत्सितं ॥ ८ ॥ अतिदुर्गंधिसंसक्तंव्याप्तंपापिभिरन्वहं ॥ ताडितैर्ममदूतैश्चतदा हारैःसुदारुणैः ॥ ९॥ रक्षेतिशब्दंकुर्वद्भिस्तत्कीटैरेवभक्षितैः ॥ तप्तमूत्रद्रवैःपूर्णंमूत्रकीटैश्चसंकुलं ॥१०॥ यु क्तंमहापातकिभिस्तत्कीटैर्भक्षितैःसदा ॥ गव्यूतिमानंध्वांताक्तंशब्दकृद्भिश्चसंततं ॥ ११ ॥ मद्दूतैस्ताडितै र्घोरैःशुष्ककंठोष्ठतालुकैः ॥ श्लेष्मपूर्णंप्रशमितंतत्कीटैःपूरितंसदा ॥ १२ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

काकुइति ॥ ४ ॥ ५ ॥ तद्दूतैरित्यत्रतदितिपूर्वान्वयि तप्तक्षारोदकमाह तप्तक्षारेति पुनःकाकैश्चसंकुलंनक्रैश्चसंकुलमित्यपिपाठः ॥ ६ ॥ भयानककुंडमाह संकुलंपापिभिरिति ॥ ७ ॥ विट्कुंडमाह विड्भिरिति ॥ ८ ॥ ९ ॥ मूत्रकुंडमाह तप्तमूत्रेति ॥ १० ॥ ११ ॥ श्लेष्मकुंडमाह श्लेष्मपूर्णमिति ॥ १२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

वेष्टितैः श्लेष्मणेतिशेषः गरकुंडमाह क्रोशार्धमिति ॥ १३ ॥ १४ ॥ दूषिकाकुंडमाह नेत्रयोरिति ॥ १५ ॥ वसाकुंडमाह वसारसेनेति क्रोशतुर्यंक्रोशचतुर्थांशमानमित्यर्थः ॥ १६ ॥ शुक्रकुंडमाह ॥ १७ ॥ द्रवद्भिर्धावद्भिः रक्तकुंडमाह दुर्गंधीति वापीमा

तद्भोजिभिःपापिभिश्चवेष्टितंवेष्टितैःसदा ॥ क्रोशार्धंगरकुंडंचगरभोजिभिरान्वितं ॥१३॥ गरकीटैर्भक्षितैश्च पापिभिःपूर्णमेवच ॥ ताडितैर्यमदूतैश्चशव्दकृद्भिश्चकंपितैः ॥१४॥ सर्पाकारैर्वज्रदंष्ट्रैःशुष्ककंठैःसुदारुणैः॥ नेत्रयोर्मलपूर्णंचक्रोशार्धंकीटसंयुतं ॥ १५ ॥ पापिभिःसंकुलंशश्वद्भ्रमद्भिःकीटभक्षितैः ॥ वसारसेनसंपूर्णं क्रोशतुर्यंसुदुःसहं ॥ १६ ॥ तद्भोजिभिःपातकिभिर्यमदूतैश्चताडितैः ॥ शुक्रकुंडंक्रोशमितंशुक्रकीटैश्चसंयुतं ॥ १७ ॥ पापिभिःसंकुलंशश्वद्द्रवद्भिःकीटभक्षितैः ॥ दुर्गंधिरक्तपूर्णंचवापीमानंगभीरकं ॥ १८ ॥ तद्भोजिभिःपापिभिश्चसंकुलंकीटभक्षितं ॥ पूर्णंनेत्राश्रुभिस्तप्तंबहुपापिभिरन्वितं ॥१९॥ वापीतुर्यप्रमाणंचरुदद्भिः कीटभक्षितैः ॥ नृणांगात्रमलैर्युक्तंतद्भक्षैःपापिभिर्युतं ॥ २० ॥ ताडितैर्यमदूतैश्चव्यग्रैश्चकीटभक्षितैः ॥ कर्णविट्परिपूर्णंचतद्भक्षैःपापिभिर्वृतं ॥ २१ ॥ वापीतुर्यप्रमाणंचत्रुवद्भिःकीटभक्षितैः ॥ मज्जापूर्णंनराणांचमहादुर्गंधिसंयुतं ॥ २२ ॥ महापातकिभिर्युक्तंवापीतुर्यप्रमाणकं ॥ परिपूर्णंस्निग्धमांसैर्यमदूतैश्चताडितैः ॥ २३ ॥ पापिभिःसंकुलंचैववापीमानंभयानकं ॥ कन्याविक्रयिभिश्चैवतद्भक्ष्यैःकीटभक्षितैः ॥ २४ ॥ ७ ॥

नंप्रमाणंपूर्वमुक्तंतन्मानं ॥ १८ ॥ कीटभक्षितैःपापिभिःसंकुलमित्यन्वयः अश्रुकुंडमाह पूर्णंनेत्राश्रुभिरिति ॥ १९ ॥ वापीतुर्येति पूर्वोक्तवापीमानचतुर्थांशमानमित्यर्थः गात्रमलकुंडमाह नृणामिति ॥ २० ॥ कर्णविट्कुंडमाह कर्णविडिति ॥ २१ ॥ त्रुवद्भिर्हाहेतिशब्दं कुर्वाणैः मज्जाकुंडमाह मज्जापूर्णमिति ॥ २२ ॥ मांसकुंडमाह परिपूर्णमिति ॥ २३ ॥ २४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

पाहीतिशब्दंकुर्वद्भिस्त्रासितैश्चभयानकैः ॥ वापीतुर्यप्रमाणंचनखादिकचतुष्टयं ॥ २५ ॥ पापिभिःसंयुतंशश्व न्ममदूतैश्चताडितैः ॥ प्रतप्तताम्रकुंडंचताम्रोपर्युल्मुकान्वितं ॥ २६ ॥ ताम्राणांप्रतिमालक्षैःप्रतप्तैर्व्याप्तं सदा ॥ प्रत्येकंप्रतिमाश्लिष्टैरुदद्भिःपापिभिर्युतं ॥२७॥ गव्यूतिमानंविस्तीर्णंयमदूतैश्चताडितैः ॥ प्रतप्तलो हधारंचज्वलदंगारसंयुतं ॥ २८ ॥ लोहानांप्रतिमाश्लिष्टैरुदद्भिःपापिभिर्युतं ॥ प्रत्येकंप्रतिमाश्लिष्टैःशश्वत्प्र ज्वलितैर्भिया ॥ २९॥ रक्षरक्षेतिशब्दंचकुर्वद्भिर्दूतताडितैः ॥ महापातकिभिर्युक्तंद्विगव्यूतिप्रमाणकं ॥३०॥ भयानकंध्वांतयुक्तंलोहकुंडंप्रकीर्तितं ॥ चर्मकुंडंतप्तसुराकुंडंवाप्यर्द्धमेवच ॥ ३१ ॥ तद्भोजिपापिभिर्व्याप्तंय मदूतैश्चताडितैः ॥ अतःशाल्मलीकुंडंचवृक्षकंटकशोभितं ॥३२॥ लक्षपौरुषमानंचक्रोशमानंचदुःखदं ॥ धनु र्मानैःकंटकैश्चसुतीक्ष्णैःपरिवेष्टितं ॥ ३३ ॥ प्रत्येकंविद्धगात्रैश्चमहापातकिभिर्युतं ॥ वृक्षाग्रान्निपतद्भिश्चय मदूतैश्चपातितैः ॥ ३४ ॥ जलंदेहीतिशब्दंचकुर्वद्भिःशुष्कतालुकैः ॥ महाभियातिव्यग्रैश्चदंडैःसंभग्नमस्तकैः ॥ ३५ ॥ प्रचलद्भिर्यथातप्ततैलजीविभिरेवच ॥ विषोदैस्तक्षकाणांचपूर्णंचक्रोशमानकं ॥३६ ॥ तद्भक्षैःपापि भिर्युक्तंममदूतैश्चताडितैः ॥ प्रतप्ततैलपूर्णंचकीटादिपरिवर्जितं ॥ ३७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ३८ ॥ कुंतकुंडमाह शूलाकारैरिति ॥ ३९ ॥ तल्पमास्तरणंकुंतंशस्त्रविशेषः ॥ ४० ॥ कृमिकुंडमाह कीटैरिति ॥ ४१ ॥
॥ ४२ ॥ पूयकुंडमाह द्विगव्यूतीति ॥ ४३ ॥ सर्पकुंडमाह तालेति ॥ ४४ ॥ मशकुंडदंशकुंडगरलकुंडान्याह कुंडत्रयमिति

महापातकिभिर्युक्तंदग्धांगारैश्चवेष्टितं ॥ काकुशब्दंप्रकुर्वद्भिश्चलद्भिर्दूतपीडितैः ॥ ३८ ॥ ध्वांतयुक्तंक्रोशमानंक्लेशदंचभयानकं ॥ शूलाकारैःसुतीक्ष्णाग्रैर्लोहशस्त्रैश्चवेष्टितं ॥ ३९ ॥ शस्त्रतल्पस्वरूपंचक्रोशतुर्यप्रमाणकं ॥ वेष्टितंतत्पातकिभिःकुंतविद्धैश्चवेष्टितैः ॥ ४० ॥ ताडितैर्यमदूतैश्चशुष्ककंठोष्ठतालुकैः ॥ कीटैश्चशंकुप्रमितैःसर्पमानैर्भयंकरैः ॥ ४१ ॥ तीक्ष्णदंतैश्चविकृतैर्व्याप्तंध्वांतयुतंसति ॥ महापातकिभिर्युक्तंयमदूतैश्चताडितैः ॥ ४२ ॥ द्विगव्यूतिप्रमाणंचपूयकुंडंप्रचक्षते ॥ तद्भक्षैःप्राणिभिर्युक्तंयमदूतैश्चताडितैः ॥ ४३ ॥ तालवृक्षप्रमाणैश्चसर्पकोटिभिरावृतं ॥ सर्पवेष्टितगात्रैश्चपापिभिःसर्पभक्षितैः ॥ ४४ ॥ संकुलंशब्दकृद्भिश्चयमदूतैश्चताडितैः ॥ कुंडत्रयंमशादीनांपूर्णंचमशकादिभिः ॥ ४५ ॥ सर्वंक्रोशार्द्धमानंचमहापातकिभिर्युतं ॥ हस्तपादादिबद्धैश्चक्षतजौघेनलोहितैः ॥ ४६ ॥ हाहेतिशब्दंकुर्वद्भिस्ताडितैर्यमपार्षदैः ॥ वज्रवृश्चिकयोःकुंडंताभ्यांचपरिपूरितं ॥ ४७ ॥ वाप्यर्द्धंपापिभिर्युक्तंवज्रवृश्चिकदंशितैः ॥ कुंडत्रयंशरादीनांतैरेवपरिपूरितं ॥ ४८ ॥ तैर्विद्धैःपापिभिर्युक्तंवाप्यर्द्धंरक्तलोहितैः ॥ तप्ततोयोदकैःपूर्णंसध्वांतंगोलकुंडकं ॥ ४९ ॥ कीटैःसंकुलमानैश्चभक्षितैःपापिभिर्युतं ॥ वाप्यर्द्धमानंभीतैश्चपापिभिःकीटभक्षितैः ॥ ५० ॥ रुदद्भिःक्रोशमानैश्चयमदूतैश्चताडितैः ॥ अतिदुर्गंधिसंयुक्तंदुःखदंपापिनांसदा ॥ ५१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ४५ ॥ ४६ ॥ वज्रदंष्ट्रकुंडवृश्चिककुंडद्वयमाह वज्रेति ॥ ४७ ॥ दंशितैर्दंष्टैरित्यर्थः शरकुंडशूलकुंडखड्गकुंडान्याह कुंडत्रयमिति
॥ ४८ ॥ वाप्यर्द्धमानंकुंडत्रयं गोलकुंडमाह तप्ततोयोदकैरिति ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

नक्रकुंडमाह दारुणैरिति॥५२॥ काककुंडमाह विण्मूत्रेति॥५३॥ मंथानकुंडमाह मंथानेति बीजकुंडमाह बीजेति मंथानबीजौकीटविशे षौ ॥ ५४ ॥ वज्रकुंडमाह धनुःशतमिति जीवयुक्तंवज्राकारदंष्ट्रान्वितजीवयुक्तमित्यर्थः ॥ ५५ ॥ तप्तपाषाणकुंडमाह वापीद्विगुणे ति ॥५६॥ तीक्ष्णपाषाणकुंडमाह क्षुरधारोपमैरिति परंतीक्ष्णपाषाणकुंडमित्यर्थः लालाकुंडमाह लालाकुंडंचलोहितैरितिलोहितयुक्तैः

दारुणैर्विकृताकारैर्भक्षितंपापिभिर्युतं ॥ वाप्यर्द्धपरिपूर्णंचजलस्थैर्नक्रकोटिभिः ॥ ५२ ॥ विण्मूत्रश्लेष्मभ क्षैश्चसंयुतंशतकोटिभिः ॥ काकैश्चविकृताकारैर्भक्षितैःपापिभिर्युतं ॥ ५३ ॥ मंथानकुंडंबीजकुंडंताभ्यांपूर्णं धनुःशतं ॥ भक्षितैःपापिभिर्युक्तंशब्दकृद्भिश्चसंततं ॥ ५४ ॥ धनुःशतंजीवयुक्तंपापिभिःसंकुलंसदा ॥ श ब्दकृद्भिर्वज्रदंष्ट्रैःसांद्रध्वांतमयंपरं ॥ ५५ ॥ वापीद्विगुणमानंचतप्तप्रस्तरनिर्मितं ॥ ज्वलदंगारसदृशंचलद्भिः पापिभिर्युतं ॥ ५६ ॥ क्षुरधारोपमैस्तीक्ष्णैःपाषाणैर्निर्मितंपरं ॥ महापातकिभिर्युक्तंलालाकुंडंचलोहितैः ॥ ५७ ॥ क्रोशमात्रंचगंभीरंममदूतैश्चताडितैः ॥ तप्तांजनाचलाकारैःपरिपूर्णंधनुःशतं ॥ ५८ ॥ चलद्भिः पापिभिर्युक्तंममदूतैश्चताडितैः ॥ पूर्णंचूर्णद्रवैःक्रोशमानंपापिभिरन्वितं ॥ ५९ ॥ तद्भोजिभिःप्रदग्धैश्चम मदूतैश्चताडितैः ॥ कुंडंकुलालचक्रंचघूर्णमानंचसंततं ॥ ६० ॥ सुतीक्ष्णंषोडशारंचचूर्णितैःपापिभिर्युतं ॥ अतीववक्रंनिम्नंचद्विगव्यूतिप्रमाणकं ॥ ६१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

प्राणिभिरान्वितमित्यर्थः ॥ ५७ ॥ मसीकुंडमाह तप्तांजनेति तप्तोयोंजनाचलस्तदाकारैःपाषाणैरन्वितमित्यर्थः ॥ ५८ ॥ यमदूतैश्चता डितैर्महापातकिभिर्युक्तमित्यनुक्तस्थलेसर्वत्रबोध्यम् चूर्णकुंडमाह पूर्णंचूर्णेति तप्तचूर्णरेणुभिरित्यर्थः ॥ ५९ ॥ चक्रकुंडमाह कुलाले ति घूर्णमानंभ्रममाणं ॥ ६० ॥ वक्रकुंडमाह अतीववक्रामिति ॥ ६१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

कंदरादरी ॥ ६२ ॥ कूर्मकुंडमाह कोटिभिरिति ॥ ६३ ॥ जलस्थैःकच्छपैःसंयुतंतैःकच्छपैर्भक्षितैःपापिभिर्युतमित्यन्वयः ज्वालाकुंडमाह ज्वालाकलापैरिति ॥ ६४ ॥ भस्मकुंडमाह क्रोशमानमिति ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ दग्धकुंडमाह क्रोशमानंध्वांतयुक्तमि

कंदराकारनिर्माणंतप्तोदैश्चसमन्वितं ॥ महापातकिभिर्युक्तंभक्षितैर्जलजंतुभिः ॥ ६२ ॥ ज्वलद्भिःशब्दकृद्भिश्चध्वांतयुक्तंभयानकं ॥ कोटिभिर्विकृताकारैःकच्छपैश्चसुदारुणैः ॥ ६३ ॥ जलस्थैःसंयुतंतैश्चभक्षितैःपापिभिर्युतं ॥ ज्वालाकलापैस्तेजोभिर्निर्मितंक्रोशमानकं ॥ ६४ ॥ शब्दकृद्भिःपातकिभिःसंयुतंक्लेशदंसदा ॥ क्रोशमानंचगंभीरंतप्तभस्मभिरन्वितं ॥ ६५ ॥ शश्वज्ज्वलद्भिःसंयुक्तंपापिभिर्भस्मभक्षितैः ॥ तप्तपाषाणलोहानांसमूहैःपरिपूरितैः ॥ ६६ ॥ पापिभिर्दग्धगात्रैश्चयुक्तंचशुष्कतालुकैः ॥ क्रोशमानंध्वांतयुक्तंगंभीरमतिदारुणं ॥ ६७ ॥ ताडितैश्चप्रदग्धैश्चदग्धकुंडंप्रकीर्तितं ॥ अतीवोर्मियुतंतोयंप्रतप्तक्षारसंयुतं ॥ ६८ ॥ नानाप्रकारैर्विस्तैर्जलजंतुभिरन्वितं ॥ द्विगव्यूतिप्रमाणंचगंभीरंध्वांतसंयुतं ॥ ६९ ॥ तद्भक्ष्यैःपातकिभिर्युक्तंदंशितैर्जलजंतुभिः ॥ ज्वलद्भिःशब्दकृद्भिश्चनपश्यद्भिःपरस्परं ॥ ७० ॥ प्रतप्तसूचीकुंडंचकीर्तितंचभयानकं ॥ असीवधारापत्रस्याप्युच्चैस्तालतरोरधः ॥७१॥ क्रोशार्धमानंकुंडंचपतत्पत्रसमन्वितं ॥ पापिनांरक्तपूर्णंचवृक्षाग्रात्पततांध्रुवं ॥ ७२ ॥ परित्राहीतिशब्दंचकुर्वतामसतामपि ॥ गंभीरंध्वांतयुक्तंचरक्तकीटसमन्वितं ॥ ७३ ॥ तदसिपत्रकुंडंचकीर्तितंचभयानकं ॥ धनुःशतप्रमाणंचक्षुरधारास्त्रसंयुतं ॥ ७४ ॥ ॥ ७॥

ति क्रोशमानंपापिभिःशब्दायमानं ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ तप्तसूचीकुंडमाह प्रतप्तसूचीति असिपत्रकुंडमाह असीवेति यस्यतालतरोःपत्रस्यधाराअसीवासिलताधारेवभवति तस्यतालतरोःक्रोशार्धमानाधोदेशेपतत्तालसमन्वितंतदसिपत्रकुंडंभवतीत्यर्थः दीर्घस्तुछांदसः क्षुरधारकुंडमाह धनुःशतेति ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

सूचीमुखकुंडमाह सूचीमुखेति ।। ७५ ।। गोकामुखकुंडमाह कस्यचिदिति गोकाख्यस्यगोकानामकस्यकस्याचिज्जंतुविशेषस्यमु खस्येवमुखंयस्यतद्गोकामुखमित्यभिप्रायः ।। ७६ ।। ७७ ।। तत्कीटभक्षितानां गोकामुखकीटभक्षितानांपातकिनामित्यर्थः नक्रमुखा कारकुंडमाह कुंडंनक्रेति ।। ७८ ।। गजदंशकुंडमाह धनुःशतमिति पापिभिःसंयुतमित्यादिकमत्राप्युदाहार्य्यं ।। ७९ ।। गोमुखा

पापिनांरक्तपूर्णंचक्षुरधारंभयानकं ॥ सूचीमुखास्त्रसंयुक्तंपापिरक्तौघपूरितं ॥ ७५ ॥ पंचाशद्धनुरायामंक्लेश दंचसूचीमुखं ॥ कस्यचिज्जंतुभेदस्यगोकास्यस्यमुखाकृति ॥ ७६ ॥ कूपरूपंगभीरंचधनुर्विंशत्प्रमाणकं ॥ महापातकिनांचैवमहत्क्लेशप्रदंपरं ॥ ७७ ॥ तत्कीटभक्षितानांचनक्रास्यानांचसंततं ॥ कुंडंनक्रमुखाकारंध नुःषोडशमानकं ॥ ७८ ॥ गंभीरंकूपरूपंचपापिनांसंकुलंसदा ॥ धनुःशतप्रमाणंचकीर्तितंगजदंशनं॥७९॥ धनुस्त्रिंशत्प्रमाणंचकुंडंचगोमुखाकृति ॥ पापिनांक्लेशदंशश्चद्गोमुखंपरिकीर्तितं ॥ ८० ॥ कालचक्रेणसंयुक्तं भ्रममाणंभयानकं ॥ कुंभाकारंध्वांतयुक्तंद्विगव्यूतिप्रमाणकं ॥८१॥ लक्षपौरुषमानंचगंभीरंविस्तृतंसति ॥ कुत्रचित्तप्ततैलंचताम्रादिकुंडमेवच ॥८२॥ पापिनांचप्रधानैश्चमूर्छितैःकृमिभिर्युतं ॥ परस्परंचनश्यद्भिःशब्द कृद्भिश्चसंततं ॥ ८३ ॥ ताडितैर्यमदूतैश्चमुसलैर्मुद्गरैस्तथा॥ घूर्णमानैःपतद्भिश्चमूर्छितैश्चक्षणंक्षणं ॥ ८४॥ पातितैर्यमदूतैश्चरुदंत्यस्मात्क्षणंपुनः ॥ यावंतःपापिनःसंतिसर्वकुंडेषुसुंदरि ॥ ८५ ॥ ततश्चतुर्गुणाःसंतिकुं भीपाकेचदुःखदे ॥ सुचिरंवध्यमानास्तेभोगदेहाननश्वराः ॥ ८६ ॥ ॥ छ ॥ ॥छ ॥

कारंकुंडमाह धनुस्त्रिंशदिति ।। ८० ।। कुंभीपाककुंडमाह कालचक्रेणेति कालाकारभयंकरचक्रेणेत्यर्थः ।। ८१ ।। तस्मिन्कुंभी पाकेन्यानिकुंडान्यप्यंतर्भूतानिसंतीत्याह कुत्रचित्तप्ततैलमिति ।। ८२ ।। मूर्छितैःपापिनांप्रधानैःकृमिभिश्चयुतमित्यर्थः ।। ८३ ।। ।। ८४ ।। ८५ ।। ८६ ।। ।। छ ।। ।। छ ।। ।। छ ।। ।। छ ।। ।। छ ।। ।। छ ।।

कालसूत्रंकुंडमाह कालनिर्मितेति कालेननिर्मितमतिकर्कशंसूत्रमित्यर्थः ॥ ८७ ॥ ८८ ॥८९ ॥ मत्स्योदकुंडमाह अवटइति सएवम त्स्योदइत्यर्थः तल्लक्षणमाह प्रतप्तेति चतुर्विंशत्धनुःप्रमाणकंविस्तरेणेत्यर्थः ॥९०॥ ९१ ॥ धनुःशतेतत्प्रमाणेगर्तेइत्यर्थः ॥ ९२॥ कृमि

सर्वकुंडप्रधानंचकुंभीपाकंप्रकीर्तितं ॥ कालनिर्मितसूत्रेणनिबद्धायत्रपापिनः ॥ ८७ ॥ उत्थापिताश्चदूतैश्च क्षणमेवनिमज्जिताः ॥ निश्वासबद्धाःसुचिरंतथामोहंगताःपुनः ॥ ८८ ॥ अतीवक्लेशसंयुक्तादेहभोगेनसुंद रि ॥ प्रतप्ततोययुक्तंचकालसूत्रंप्रकीर्तितं ॥८९॥ अवटःकूपभेदश्चमत्स्योदःसउदाहृतः ॥ प्रतप्ततोयपूर्णंच चतुर्विंशत्प्रमाणकं ॥ ९० ॥ व्याप्तंमहापातकिभिर्व्यादग्धांगैश्चसंततं ॥ मद्दूतैस्ताडितैःशश्वदवटोदंप्रकीर्ति तं ॥ ९१ ॥ यत्रोदस्पर्शमात्रेणसर्वव्याधिश्चपापिनां ॥ भवेदकस्मात्पततांयस्मिन्कुंडेधनुःशते ॥ ९२ ॥ अरुंतुदैर्भक्षितैस्तुप्राणिभिर्यच्चसंकुलं ॥ हाहेतिशब्दंकुर्वद्भिस्तदेवारुंतुदंविदुः ॥ ९३ ॥ तप्तपांसुभिराकीर्णं ज्वलद्भिस्तुषदग्धकैः ॥ तद्भक्षैःपापिभिर्युक्तंपांसुभोजैर्धनुःशतं ॥ ९४ ॥ पातमात्रेणपापीचपाशेनवेष्टितोभ वेत् ॥ क्रोशमात्रेणकुंडंचतत्पाशवेष्टनंविदुः ॥ ९५ ॥ पातमात्रेणपापीचशूलेनवेष्टितोभवेत् ॥ धनुर्विंशत्प्रमा णंचशूलप्रोतंप्रकीर्तितं ॥ ९६ ॥ पततांपापिनांयत्रभवेदेवप्रकंपनं ॥ अतीवहिमतोयाक्तंक्रोशार्द्धंचप्रकंपनं ॥ ९७ ॥ ददत्येवहिमेदूतायत्रोल्काःपापिनांमुखे ॥ धनुर्विंशत्प्रमाणंतदुल्काभिश्चसुसंकुलं ॥ ९८ ॥ लक्ष पौरुषमानंचगंभीरंचधनुःशतं ॥ नानाप्रकारकृमिभिःसंयुक्तंचभयानकं ॥ ९९ ॥ ॥ ७॥

कंतुकंकुंडमाह अरुंतुदेति अरुंतुदंकृमिकंतुकं ॥९३॥ पांसुभोज्यंकुंडमाह तप्तपांसुभिरिति॥९४॥पाशवेष्टनंकुंडमाह पातमात्रेणेति पतनमा त्रेणेत्यर्थः ॥९५॥ शूलप्रोतमाह पातमात्रेणेति ॥९६॥ प्रकंपनंकुंडमाह पततामिति ॥९७॥ उल्कामुखंकुंडमाह ददत्येवहीति उल्काज्व लत्काष्ठानि ॥ ९८ ॥ अंधकूपमाह लक्षपौरुषमानंचेति गंभीरमधइत्यर्थः धनुःशतंविस्तीर्णं ॥९९ ॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥

अत्यंधकारव्याप्तंचकूपाकारंचवर्तुलं ॥ तद्भक्ष्यैःपापिभिर्युक्तंप्रणश्यद्भिःपरस्परं ॥ १०० ॥ तप्ततोयप्रदग्धै
श्चज्वलद्भिःकीटभक्षितैः ॥ ध्वांतेनचक्षुषाचांधैरंधकूपंप्रकीर्तितं ॥१॥ नानाप्रकारशस्त्रौघैर्यत्रविद्धाश्चपापिनः
॥ धनुर्विंशत्प्रमाणंचवेधनंतत्प्रकीर्तितं ॥ २ ॥ दंडेनताडितायत्रयमदूतैश्चपापिनः ॥ धनुःषोडशमानंचतत्कुं
डंदंडताडनं ॥ ३ ॥ निरुद्धाश्चमहाजालैर्यथामीनाश्चपापिनः ॥ धनुर्विंशत्प्रमाणंचजालरंध्रंप्रकीर्तितं ॥ ४ ॥
पततांपापिनांकुंडेदेहश्चूर्णोभवेदिह ॥ लोहबंदीनिबद्धानांकोटिपौरुषमानकं ॥ ५ ॥ गंभीरंध्वांतसंयुक्तंधनु
र्विंशत्प्रमाणकं ॥ मूर्छितानांजडानांचदेहचूर्णंप्रकीर्तितं ॥ ६ ॥ दलिताःपापिनोयत्रयमदूतैश्चताडिताः ॥ ध
नुःषोडशमानंचतत्कुंडंदलनंस्मृतं ॥ ७॥ पतनेनैवपापीचशुष्ककंठोष्ठतालुकः ॥वालुकासुचतप्तासुधनुस्त्रिंश
त्प्रमाणकं ॥ ८ ॥ शतपौरुषमानंचगंभीरंध्वांतसंयुतं ॥ शोषणंकुंडमेतद्धिपापिनांपरदुःखदं ॥ ९ ॥ नाना
चर्मकषायोदपरिपूर्णंधनुःशतं ॥ दुर्गंधियुक्तंतद्भक्ष्यैःप्राणिभिःसंकुलंकषं ॥१०॥ शूर्पाकारमुखंकुंडंधनुर्द्वादशं
मानकं ॥ तप्तलोहवालुकाभिःपूर्णंपातकिसंयुतं ॥ ११ ॥ दुर्गंधियुक्तंतद्भक्ष्यैःपापिभिःसंकुलंसति ॥ शूर्पाका
रमुखंकुंडंधनुर्द्वादशमात्रकं ॥ १२ ॥ प्रतप्तवालुकापूर्णंमहापातकिभिर्युतं ॥ अंतरग्निशिखानांचज्वालाव्या
प्तमुखंसदा ॥ ११३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥१४॥१५ ॥ धूम्रांधंकुंडमाह तप्तेष्टकाभ्यंतरितमिति ॥ १६॥ नागवेष्टनंकुंडमाह पातमात्राद्यत्रेति ॥१७॥११८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेसप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥३७॥ नवतिश्लोकवर्यैश्चषट्पद्यैः संयुतैस्तथा॥ देव्याः कृत्वामहोत्कर्षभक्तिरूपंचवर्ण्यते ॥१॥ पूर्वाध्यायेनानायातनाप्रदानिकुंडानिश्रुत्वातिभीतासावित्रीदेवीभक्त्यासर्वमिदंभयादिकंनश्यतीतिधर्मराजवदनात्पूर्वंश्रुत्वायया भक्त्यासर्वमिदंनश्य

धनुर्विंशतिमात्रंचप्रमाणंयस्यसुंदरि ॥ ज्वालाभिर्दग्धगात्रैश्चपापिभिर्व्याप्तमेवच ॥११४॥ तन्महाक्लेशदंशश्वत्कुंडंज्वालामुखंस्मृतं ॥ पातमात्राद्यत्रपापीमूर्छितोवैनरोभवेत् ॥११५॥ तप्तेष्टकाभ्यंतरितंवाप्यधंजिह्मकुंडकं ॥ धूम्रांधकारसंयुक्तंधूम्रांधैःपापिभिर्युतं ॥ ११६ ॥ धनुःशतंश्वासरंध्रैर्धूम्रांधंपरिकीर्तितं॥ पातमात्राद्यत्रपापीनागैश्चवेष्टितोभवेत् ॥ ११७ ॥ धनुःशतंनागपूर्णंतन्नागैर्वेष्टितंभवेत् ॥ षडशीतिचकुंडानिमयोक्तानिनिशामय ॥११८॥लक्षणंचापितेषांचकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेनारदनारायणसंवादेसावित्र्युपाख्यानेसप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥३७ ॥ सावित्र्युवाच ॥ देवीभक्तिंदेहिमह्यंसाराणांचैवसारकं ॥ पुंसांमुक्तिद्वारबीजंनरकार्णवतारकं॥१॥ कारणंमुक्तिसाराणांसर्वाशुभविनाशनं ॥ दारकंकर्मवृक्षाणांकृतपापौघहारणं ॥ २ ॥ मुक्तिश्चकतिधाप्यस्तिकिंवातासांचलक्षणं ॥ देवीभक्तिंभक्तिभेदंनिषेकस्यापिखंडनं ॥ ३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तिसाभक्तिरेवप्रथमंगुरुप्रसादंविनादुर्लभेत्यभिप्रायेणधर्मराजंगुरुंप्रतिदेवीभक्तिमेवयाचते देवीभक्तिंदेहीति गुरुप्रसादमंतरादुर्लभास्तीतित्वमेवप्रसादंकृत्वादेहीत्यभिप्रायः भक्तिमेववर्णयति पुंसामिति द्वारबीजंभक्तिरूपंवास्त्वितिशेषःनपुंसकप्रयोगात् ॥ १ ॥ २ ॥ किंचमुक्तयः कतिविधाः संतितासांलक्षणंवाकिंतथाभक्तेः स्वरूपंकिंतद्भेदाश्चकतिसंतितथानिषेकः कृतकर्मणांभोगोवक्ष्यमाणलक्षणस्तस्यखंडनंनाशनंचकेनभवतितदेतत्सर्वंवदेत्यभिप्रायेणपृच्छति मुक्तिश्चेति ॥ ३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ननुत्वमेषबुद्ध्याजानीहीतिचेत्तत्राह तत्वज्ञानेति विधिनादैवेनस्त्रीजातिर्वेदशास्त्रानधिकारिण्यतिमूढानिर्मितातथाचतादृशीसाकथमतिसूक्ष्मं वस्तुस्वबुद्ध्याज्ञातुंसमर्थेतिभावः ननुतादृश्यामूढायामयापिकिंवक्तव्यमितिचेत्तत्राह किंचिज्ज्ञानमिति केवलंसारभूतंवस्तुगुर्वनुग्रहवशान्मूढेनापिज्ञातुंशक्यतेतर्कादिकमेवतुबुद्धिसाध्यंतन्नास्तिचेन्मास्त्वितिभावः तथाचश्रुतिः यस्यदेवेपराभक्तिर्यथादेवेतथागुरौ तस्यैतेकथिताह्यर्थाःप्रकाशंतेमहात्मनइति वेदविदांवरेत्यनेननचिकेतसेबालकायत्वयैवकृपयाब्रह्मविद्योपदिष्टातयाचसज्ञानिप्रवरोजातइतिकठवल्युक्ताकथा सूचिता ॥ ४ ॥ मादृश्याःपामरायाअनाथायाउद्धारेमहतीधर्मवृद्धिस्तवस्यादित्याह सर्वदानंचेति अनेनचोपदेश्यवस्तुनःसर्वसारभूतत्वंस्व

तत्वज्ञानविहीनाचस्त्रीजातिर्विधिनिर्मिता ॥ किंचिज्ज्ञानंसारभूतंवदवेदविदांवर ॥ ४ ॥ सर्वदानंचयज्ञश्चतीर्थस्नानंव्रतंतपः ॥ अज्ञानिज्ञानदानस्यकलांनार्हंतिषोडशीं ॥ ५ ॥ पितुःशतगुणामातागौरवेचेतिनिश्चितं॥ मातुःशतगुणःपूज्योज्ञानदातागुरुःप्रभो ॥ ६॥ धर्मराजउवाच ॥ पूर्वंसर्वोवरोदत्तोयस्तेमनसिवांछितः ॥ अधुनाशक्तिभक्तिस्तेवत्सेभवतुमद्वरात् ॥ ७ ॥ श्रोतुमिच्छसिकल्याणिश्रीदेवीगुणकीर्तनं ॥ वक्तृणांपृच्छकानांचश्रोतृणांकुलतारणं ॥ ८ ॥ शेषोवक्त्रसहस्रेणनहियद्वक्तुमीश्वरः ॥ मृत्युंजयोनक्षमश्चवक्तुंपंचमुखेनच ॥ ९ ॥ धाताचतुर्णांवेदानांविधाताजगतामपि ॥ ब्रह्माचतुर्मुखोनैवनालंविष्णुश्चसर्ववित् ॥ १० ॥ ७ ॥

स्यचतस्मिन्नातुरतासूचिता ॥ ५ ॥ ननुतवपरमेश्वरेयद्यपिप्रेमास्तितथापिगुरौनास्तीतिचेत्तत्राह पितुःशतगुणेति मनसात्वयिप्रेमानिरतिशयएवममास्तिबाह्यंसेवादिकंतुतवपरमेश्वरस्यमयाकिंकर्तुंशक्यतइतिभावः ॥ ६ ॥ इत्थंसावित्रीवाक्यंश्रुत्वाहृदयेसगद्गदोधर्मराजआह धर्मराजउवाच पूर्वंसर्वंइति हेवत्सेयत्त्वयाज्ञानंप्रार्थ्यतेसवांछितस्तेमनसिविद्यमानोवरोमयापूर्वमेवदत्तोनातःपरमधिकंज्ञानमस्तितत्रैवविश्वासंकुर्वितिभावः यस्याभगवत्याःप्रसादेनतत्वज्ञानंजायतेतद्भक्तिरधुनाप्रार्थ्यतेचेत्सापिमद्वरप्रसादाद्भवत्वित्याह अधुनाशक्तिभक्तिस्तेइति ॥ ७ ॥ अथयदिमूलप्रकृतेर्जगन्मातुर्गुणश्रवणेतववांछास्तिचेत्तत्राह श्रोतुमिच्छसीति ॥ ८ ॥ तस्यागुणवर्णनंतुमहतामपिदुःशकमित्याह शेषोवक्त्रसहस्रेणेति ॥ ९ ॥ १० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥११ ॥ यद्गुणानांयस्यभगवत्यागुणानामित्यर्थः ॥१२॥ ॥१३॥ ॥१४॥ ॥१५ ॥ १६॥ लोकेषुकश्चिन्मनुष्यःकिंचिद्विजानातितदपेक्षयाअतिरिक्तमधिकंतुब्रह्माविजानातीत्याह कश्चिदिति ॥ १७॥ तदपेक्षयाधिकंगणेशोजानातीत्याह ततोतिरिक्तमिति ॥ १८॥१९॥ तत्रैवगोलोकेएवतद्गुणोत्कीर्तनंभगवतीगुणोत्कीर्तनंश्रीकृष्णेनशिवंप्रतिकथितमित्यर्थः धर्मंचेति तच्छ्रुत्वातस्याः देव्याः प्रापकंधर्मंतंत्रादिषुशि

कार्तिकेयःषण्मुखेननापिवक्तुमलंध्रुवं ॥ नगणेशःसमर्थश्चयोगींद्राणांगुरोर्गुरुः ॥ ११ ॥ सारभूताश्चशास्त्राणांवेदाश्चत्वारएवच ॥ कलामात्रंयद्गुणानांनवदंतिबुधाश्चये ॥१२ ॥ सरस्वतीजडीभूतानालंतद्गुणवर्णने ॥ सनत्कुमारोधर्मश्चसनंदनश्चसनातनः ॥ १३ ॥ सनकःकपिलःसूर्योयेऽन्येचब्रह्मणःसुताः ॥ विचक्षणानयद्वक्तुंकिंचान्येजडबुद्धयः ॥ १४ ॥ नयद्वक्तुंक्षमाःसिद्धामुनींद्रायोगिनस्तथा ॥ केचान्येचवयंकेवाश्रीदेव्यागुणवर्णने ॥ १५ ॥ ध्यायंतेयत्पदांभोजंब्रह्मविष्णुशिवादयः ॥ अतिसाध्यंस्वभक्तानांतदन्येषांसुदुर्लभं ॥ ॥ १६ ॥ कश्चित्किंचिद्विजानातितद्गुणोत्कीर्तनंशुभं ॥ अतिरिक्तंविजानातिब्रह्माब्रह्मविशारदः ॥ १७ ॥ ततोतिरिक्तंजानातिगणेशोज्ञानिनांगुरुः ॥ सर्वातिरिक्तंजानातिसर्वज्ञःशंभुरेवसः ॥ १८ ॥ तस्मैदत्तंपुराज्ञानंकृष्णेनपरमात्मना ॥ अतीवनिर्जनेरण्येगोलोकेरासमंडले ॥ १९ ॥ तत्रैवकथितंकिंचित्तद्गुणोत्कीर्तनंशुभं॥ धर्मंचकथयामासशिवलोकेशिवःस्वयं॥२०॥धर्मस्तुकथयामासभास्वतेपृच्छतेतथा॥यामाराध्यमत्पितापिसंप्रापतपसासाति॥२१॥ पूर्वंस्वविषयंचाहंनगृण्हामिप्रयत्नतः॥ वैराग्ययुक्तस्तपसेगंतुमिच्छामिसुव्रते॥२२॥

वः शिवलोकमागत्यकथयामासेत्यर्थः ॥२०॥ तमेवधर्मंपृच्छतेभास्वतेसूर्यायधर्ममूर्तिर्भगवान्कथयामासेत्याह धर्मस्त्विति यांभगवतीमाराध्यमत्पितासूर्यस्तपसाप्रापभगवतीस्वरूपमितिशेषः ॥२१॥ स्वंविषयंयमलोकाधिपत्यंदेवैर्दीयमानंनगृण्हामिनगृहीतवान् कुतोयतोहंवैराग्ययुक्तस्ततोलोकानांपीडाकरमधिकारंकथंगृहीष्यामिकिंतुतपसेगंतुमिच्छामिइच्छांकृतवान् ॥ २२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

तदामामिति यदेवमिच्छाकृतवांस्तदामत्पिता सूर्यः तस्या भगवत्या गुणकीर्तनं स्वरूपानुभवोयेनभवतितथातत्कृतवांस्तदाहंभगवतीस्वरूपज्ञानेन निर्भयोभूत्वाधिकारंयमलोकस्यकृतवानित्यर्थः तदेवमत्पित्रोपदिष्टंत्वांप्रतिकथयामीत्याह यथागममिति ॥ २३ ॥ तद्गुणमिति सैवस्वयं भगवतीस्वस्यगुणंनजानातितदन्यस्यतुकाकथातथापियथामतिवक्ष्यामीतिभावः तत्रदृष्टांतमाह यथाकाशइति ॥२४॥ मायाविशिष्टब्रह्मरूपिण्याभगवत्याः स्वरूपंप्रथमतः सकलकारणकारणंवर्णयति सर्वात्मेति ॥२५॥ नित्योदेहःस्वरूपंयस्य ॥२६॥ सएवपरमात्मामायाविशिष्टः

तदामांकथयामासपितातद्गुणकीर्तनं ॥ यथागमंतद्वदामिनिबोधातीवदुर्गमं ॥२३॥ तद्गुणंसानजानातितदन्यस्यचकाकथा ॥ यथाकाशोनजानातिस्वांतमेववरानने ॥२४॥ सर्वात्मासर्वभगवान्सर्वकारणकारणः ॥ सर्वेश्वरश्चसर्वाद्यःसर्ववित्परिपालकः ॥२५॥ नित्यरूपीनित्यदेहीनित्यानंदोनिराकृतिः ॥ निरंकुशोनिराशंकोनिर्गुणश्चानिरामयः ॥२६॥ निर्लिप्तःसर्वसाक्षीचसर्वाधारःपरात्परः ॥ मायाविशिष्टःप्रकृतिस्तद्विकाराश्चप्राकृताः ॥२७॥ स्वयंपुमांश्चप्रकृतिस्तावभिन्नौपरस्परं ॥ यथावन्हेस्तस्यशक्तिर्नभिन्नास्त्येवकुत्रचित् ॥२८॥ सेयंशक्तिर्महामायासच्चिदानंदरूपिणी ॥ रूपंबिभर्त्यरूपाचभक्तानुग्रहहेतवे ॥२९॥ गोपालसुंदरीरूपंप्रथमंसाससर्जह ॥ अतीवकमनीयंचसुंदरंसुमनोहरं ॥३०॥ नवीननीरदश्यामंकिशोरंगोपवेषकं ॥ कंदर्पकोटिलावण्यंलीलाधाममनोहरं ॥३१॥ शरन्मध्यान्हपद्मानांशोभामोचनलोचनं ॥ शरत्पार्वणकोटींदुशोभाप्रच्छादनाननं ३२ ॥

प्रकृतिर्मूलप्रकृतिर्भगवतीत्यर्थः यथागजशरीरेप्रविष्टचैतन्यस्यगजेतिसंज्ञातथामायाशरीरेप्रविष्टचैतन्यस्यमायाप्रकतिरितिसंज्ञेतिभावः तस्याविकाराःप्रकृतपदवाच्याः सर्वेभवंतीत्यर्थः ॥२७॥ तदेवोपपादयति स्वयंपुमांश्चेति स्वयमेवात्माप्रकृतियोगात्प्रकृतिशब्दवाच्यइत्यर्थः ॥२८॥२९॥ सासर्वकारणभूतामूलप्रकृतिः सृष्टिसमयेभूतोत्पत्तिक्रमेणब्रह्मांडंसृष्ट्वाभक्तानुग्रहार्थंनानारूपाणिबभारतत्रकस्मिंश्चित्कल्पेगोपालरूपमेवप्रथमतोबभारेत्याह गोपालसुंदरीति तदुक्तंतंत्रराजे कदाचिदाद्याललितापुंरूपाकृष्णविग्रहेति कूर्मपुराणेपिप्रकृत्याःप्रथमोभागउमादेवीयशस्विनी व्यक्तःसर्वमयोविष्णुःस्त्रीसंज्ञोलोकभावनइति गोपालसुंदरीसखीवेषधारीश्रीकृष्णः कृष्णध्यानमाह अतीवेति ३०।३१।३२

अमूल्यरत्ननिर्माणनानाभूषणभूषितं ॥ सस्मितंशोभितंशश्वदमूल्यपीतवाससा ॥ ३३ ॥ परब्रह्मस्वरूपं
चज्वलंतंब्रह्मतेजसा ॥ सुखदृश्यंचशांतंचराधाकांतमनंतकं ॥३४॥ गोपीभिर्वीक्ष्यमाणंचसास्मिताभिश्चसंत
तं ॥ रासमंडलमध्यस्थंरत्नसिंहासनस्थितं ॥ ३५ ॥ वंशींक्कणंतंद्विभुजंवनमालाविभूषितं ॥ कौस्तुभेंद्रम
णींद्रेणशश्वद्वक्षस्थलोज्ज्वलं ॥३६॥ कुंकुमागरुकस्तूरीचंदनार्चितविग्रहं ॥ चारुचंपकमालाक्तंमालतीमाल्य
मंडितं ॥ ३७ ॥ चारुचंद्रकशोभाढ्यंचूडावंक्रिमराजितं ॥ एवंभूतंचध्यायंतेभक्ताभक्तिपरिप्लुताः ॥ ३८ ॥ य
द्भयाज्जगतांधाताविधत्तेसृष्टिमेवच ॥ कर्मानुसाराल्लिखितंकरोतिसर्वकर्मणां ॥ ३९॥ तपसांफलदाताचकर्म
णांचयदाज्ञया ॥ विष्णुःपाताचसर्वेषांयद्भयात्पातिसंततं ॥ ४० ॥ कालाग्निरुद्रःसंहर्तासर्वविश्वेषुयद्भयात्॥
शिवोमृत्युंजयश्चैवज्ञानिनांचगुरोर्गुरुः ॥४१॥ यज्ज्ञानाज्ज्ञानवानास्तियोगीशोज्ञानवित्प्रभुः ॥परमानंदयुक्त
श्चभक्तिवैराग्यसंयुतः ॥ ४२ ॥ यद्भयाद्वातिपवनःप्रवरःशीघ्रगामिनां ॥ तपनश्चप्रतपतियद्भयात्संततंसति
॥ ४३ ॥ यदाज्ञयावर्षतींद्रोमृत्युश्चरतिजंतुषु ॥ यदाज्ञयादहेद्वन्हिर्जलमेवंसुशीतलं ॥ ४४ ॥ दिशोरक्षंतिदि
क्पालामहाभीतायदाज्ञया ॥ भ्रमंतिराशिचक्राणिग्रहाश्चयद्भयेनच ॥४५॥ भयात्फलंतिवृक्षाश्चपुष्पंत्यापिच
यद्भयात् ॥ यदाज्ञांतुपुरस्कृत्यकालःकालेहरेद्भयात् ॥ ४६ ॥ तथाजलस्थलस्थाश्चनजीवंतियदाज्ञया ॥ अ
कालेनाहरेद्विद्वंरणेषुविषमेषुच ॥ ४७ ॥ धत्तेवायुस्तोयराशिंतोयंकूर्मतदाज्ञया ॥ कूर्मोनंतंसचक्षोणींसमुद्रा
न्साचपर्वतान् ॥ ४८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ४९ ॥ इंद्रायुश्चेति तदुक्तंप्रपंचसारे युगानामेकसप्तत्यामन्वंतरमिहोच्यते ब्रह्मणोदिवसेप्रोक्तामनवस्तुचतुर्दश तावतीतस्यरात्रिश्चकथिताकालवेदिभिः तथाविधंतदब्दानांशतंत्वमपिर्जाबसीत्यंतं ॥५०॥ वयःस्मृतमिति एवंशतवर्षपरिमितमितिशेषः ॥ ५१॥ ५२॥

सर्वांचैवक्षमारूपानानारत्नंबिभर्तिया ॥ यतःसर्वाणिभूतानिस्थर्यंतेहंतितत्राहि ॥ ४९ ॥ इंद्रायुश्चैवदिव्यानांयुगानामेकसप्ततिः ॥ अष्टाविंशेशक्रपातेब्रह्मणश्चदिवानिशं ॥ ५० ॥ एवंत्रिंशद्दिनैर्मासोद्वाभ्यामाभ्यामृतुःस्मृतः ॥ ऋतुभिःषड्भिरेवाब्दंब्रह्मणोवैवयःस्मृतं ॥५१॥ ब्रह्मणश्चनिपातेचचक्षुरुन्मीलनंहरेः ॥ चक्षुरून्मीलनेतस्यलयंप्राकृतिकंविदुः ॥ ५२ ॥ प्रलयेप्राकृतेसर्वेदेवाद्याश्चचराचराः ॥ लीनाधाताविधाताचश्रीकृष्णनाभिपंकजे ॥ ५३ ॥ विष्णुःक्षीरोदशायीचवैकुंठेयश्चतुर्भुजः ॥ विलीनोवामपार्श्वेचकृष्णस्यपरमात्मनः ॥ ५४ ॥ यस्यज्ञानेशिवोलीनोज्ञानाधीशःसनातनः ॥ दुर्गायांविष्णुमायायांविलीनाःसर्वशक्तयः ॥ ५५ ॥ साचकृष्णस्यबुद्धौचबुद्ध्यधिष्ठातृदेवता ॥ नारायणांशःस्कंदश्चलीनोवक्षसितस्यच ॥ ५६ ॥ श्रीकृष्णांशश्चतद्बाहौदेवाधीशोगणेश्वरः ॥ पद्मांशाश्चैवपद्मायांसाराधायांचसुव्रते ॥ ५७ ॥ गोप्यश्चापिचतस्यांचसर्वाश्चदेवयोषितः ॥ कृष्णप्राणाधिदेवीसातस्यप्राणेषुसंस्थिता ॥ ५८ ॥ सावित्रीचसरस्वत्यांवेदाःशास्त्राणियानिच ॥ स्थितावाणीचजिह्वायांतस्यैवपरमात्मनः ॥ ५९ ॥ गोलोकस्यचगोपाश्चविलीनास्तस्यलोमसु ॥ तत्प्राणेषुचसर्वेषांप्राणावाताहुताशनः ॥ ६० ॥ जठराग्नौविलीनाश्चजलंतद्रसनाग्रतः ॥ वैष्णवाश्चरणांभोजेपरमानंदसंयुताः ॥ ६१ ॥ सारात्सारतराभक्तीरसपीयूषपायिनः ॥ विराडंशाश्चमहतिलीनाःकृष्णेमहाविराट् ॥ ६२ ॥ यस्यैवलोमकूपेषुविश्वानिनिखिलानिच ॥ यस्यचक्षुषउन्मेषेप्राकृतःप्रलयोभवेत् ॥ ६३ ॥

॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१॥ विराडंशाश्चमहतीति क्षुद्रविराड्रूपाणिमहतिमहाविराड्रूपेलीनानीत्यर्थः अत्रनवमस्कंधेप्रथमाध्यायेयस्माद्यस्माद्यस्योत्पत्तिरुक्तातस्मिन्नेवतस्यलयउक्तइतिबोध्यं ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ॐ ॥ ॐ ॥

॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ एतादृशमहावैभववान्कृष्णस्तयामूलप्रकृत्यासृष्टिसमयेप्रथममुत्पादि॑ : सप्रलयसमयेतस्यामेवविलीनोभवतीत्या ह सकृष्णइति ॥ ६७ ॥ तत्रश्रुतिंप्रमाणयति सदेवेदमिति ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ एतादृश्यामूलप्रकृत्यागुणकीर्तनंकर्तुंकः समर्थोनकोपी त्याह तद्गुणोत्कीर्तनमिति अधुनासावित्र्यापृष्टान्मुक्तिभेदानाह मुक्तयश्चेति ॥ ७० ॥ मुक्त्यपेक्षयाभक्तिर्गरीयसीतिभक्तौश्रद्धोत्पादनार्थंमु

चक्षुरुन्मीलनेसृष्टिर्यस्यैवपुनरेवसः ॥ यावत्कालोनिमेषेणतावदुन्मीलनेनच ॥६४॥ ब्रह्मणश्चशताब्देचसृष्टेः सूत्रलयःपुनः ॥ ब्रह्मसृष्टिलयानांचसंख्यानास्त्येवसुव्रते ॥ ६५ ॥ यथाभूरजसांचैवसंख्यानंनैवविद्यते ॥ चक्षुर्निमेषेप्रलयोयस्यसर्वांतरात्मनः॥६६॥ उन्मीलनेपुनःसृष्टिर्भवेदेवेश्वरेच्छया ॥ सकृष्णःप्रलयेतस्यांप्रकृतौलीनएवहि ॥६७॥ एकैवचपराशक्तिर्निर्गुणःपरमःपुमान् ॥ सदेवेदमग्रआसीदितिवेदविदोविदुः॥६८॥ मूलप्रकृतिरव्यक्ताप्यव्याकृतपदाभिदा ॥ चिदाभिन्नत्वमापन्नाप्रलयेसैवातिष्ठति ॥६९॥ तद्गुणोत्कीर्तनंवक्तुंब्रह्मांडेषुचकःक्षमः॥मुक्तयश्चचतुर्वेदैर्निरुक्ताश्चचतुर्विधाः ॥ ७०॥ तत्प्रधानादेवभक्तिर्मुक्तेरपिगरीयसी ॥ सालोक्यदाभवेदेकातथासारूप्यदापरा ॥ ७१ ॥ सामीप्यदाथनिर्वाणप्रदामुक्तिश्चतुर्विधा ॥ भक्तास्तानहिवांछंतिविनातत्सेवनंविभोः ॥ ७२ ॥ शिवत्वममरत्वंचब्रह्मत्वंचावहेलया ॥ जन्ममृत्युजराव्याधिभयशोकादिकंदनं ॥ ७३ ॥ दिव्यरूपधारणंचनिर्वाणंमोक्षणंविदुः ॥ मुक्तिश्चसेवारहिताभक्तिःसेवाविवर्द्धिनी ॥७४॥ भक्तिमुक्त्योरयंभेदोनिषेकखंडनंशृणु ॥ विदुर्बुधानिषेकंचभोगंचकृतकर्मणां ॥ ७५ ॥ ॥ ७७ ॥

क्तामुक्तिभेदानाह तत्प्रधानेति मुक्त्यपेक्षयाप्रधानेत्यर्थः ॥ ७१ ॥ विभोर्मूलप्रकृतेःसेवनंविनेत्यर्थः ॥ ७२ ॥ शिवत्वादीन्यपिनिर्वाणमोक्षांतानिस्थानानिभक्तास्तुच्छतयाविदुरित्याह शिवत्वमिति विदुस्तुच्छतयेतिशेषः ॥७३ ॥ कुतोभक्तानांमुक्त्यपेक्षयाभक्तौनिर्भरइतिचेत्तत्रहेतुमाह मुक्तिश्चेति अत्रयतइतिशेषः॥७४॥निषेकखंडनस्यस्वरूपंसावित्र्यापृष्टंवक्तुं प्रथमतोनिषेकस्वरूपंवक्ति विदुर्बुधाइति ॥ ७५ ॥

श्रीविभोर्मूलप्रकृतेः सेवनंसर्वकृतकर्मणांनिषेकपदवाच्यानांखंडनंनाशनमित्यर्थः तस्मात्तदेवसर्वैराश्रयणीयमितिभावः उपसंहरति तत्वज्ञान मिति ॥७६॥७७॥७८॥ साधुच्छेदेनसाधुवियोगेन ॥७९ ॥ एतादृशींसुशीलांकन्यांपुनःकदाहंद्रक्ष्यामीतिकन्यावियोगजन्यदुःखेनय मोपिरोदनंकृतवानित्याह स्वयंचैवरुरोदहेति तदुक्तं पुत्रात्प्रियतरःशिष्योयदियोग्यगुणोभवेदिति ॥८० ॥ तल्लोकंदेवीलोकंमणिद्वीपसंज्ञकं

तत्खंडनंचशुभदंश्रीविभोःसेवनंपरं ॥ तत्वज्ञानमिदंसाध्विस्थिरंचलोकवेदयोः ॥ ७६ ॥ निर्विघ्नंशुभदंचो क्तंगच्छवत्सेयथासुखं ॥ इत्युक्त्वासूर्यपुत्रश्चजीवयित्वाचतत्पतिं ॥ ७७ ॥ तस्यैशुभाशिषंदत्वागमनंकर्तुमु द्यतः ॥ दृष्ट्वायमंचगच्छंतंसासावित्रीप्रणम्यच ॥ ७८ ॥ रुरोदचरणौधृत्वासाधुच्छेदेनदुःखिता ॥ सावित्री रोदनंश्रुत्वायमश्चैवकृपानिधिः ॥ ७९ ॥ तामित्युवाचसंतुष्टःस्वयंचैवरुरोदह ॥ धर्मउवाच ॥ लक्षवर्षंसुखंभुं क्त्वापुण्यक्षेत्रेचभारते ॥ ८० ॥ अंतेयास्यसितल्लोकंयत्रदेवीविराजते ॥ गत्वाचस्वगृहंभद्रेसावित्र्याश्चव्रतं कुरु ॥ ८१ ॥ द्विसप्तवर्षपर्यंतंनारीणांमोक्षकारणं ॥ ज्येष्ठशुक्लचतुर्दश्यांसावित्र्याश्चव्रतंशुभं ॥ ८२ ॥ शुक्ला ष्टम्यांभाद्रपदेमहालक्ष्म्यायथाव्रतं ॥ द्व्यष्टवर्षंव्रतंचैवप्रत्यादेयंशुचिस्मिते ॥ ८३ ॥ करोतिभक्त्यायानारी सायातिचविभोःपदं ॥ प्रतिमंगलवारेचदेवींमंगलदायिनीं ॥ ८४ ॥ प्रतिमासंशुक्लषष्ठ्यांषष्ठींमंगलदायिनीं तथाचाषाढसंक्रांत्यांमनसांसर्वसिद्धिदां ॥ ८५ ॥ राधांरासेचकार्तिक्यांकृष्णप्राणाधिकप्रियां ॥ उपोष्यशु क्लाष्टम्यांचप्रतिमासंवरप्रदां ॥ ८६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

इतःपरंत्वंगृहंगत्वान्यत्सर्वंहित्वादेवीव्रतानिकुर्वित्याह गत्वेति देवीव्रतान्याह सावित्र्याश्चेति ॥८१॥८२॥ ८३॥ विभोःपदंमूलप्रकृतेःस्थानं मंगलदायिनींमंगलचंडिकां ॥ ८४ ॥षष्ठींदेवसेनाभिधां ॥८५ ॥ कार्तिक्यांकार्तिकपौर्णमास्यांराधां शुक्लाष्टम्यामिति दुर्गाव्रतंतदुक्तमी शानसंहितायां एकादशीकोटिसहस्रतुल्याजन्माष्टमीपर्वतराजपुत्र्याः ततोपिशुक्लागुणिताशतेनप्राशरन्यासवसिष्ठमुख्यैः ॥ ८६ ॥

॥ ८७ ॥ एतादेवतास्तदुक्तदिनेषुयंत्रेषुप्रतिमासुवायानारीपूजयेदितिसर्वत्रद्वितीयांतपदानमत्रान्वयः ॥ ८८ ॥ विभोःपदंमूलप्रकृतेःस्थानं ॥ ८९ ॥ इत्थंव्रतानिकुर्वतीसर्वकालंमूलप्रकृतिंश्रीभुवनेश्वरींभजेत्याह सर्वकालमिति नातःपरतरमिति देवीभजनादधिकंकृतकृत्यत्वदायकंनैवास्ति ततस्तत्कृत्वावत्सेतिष्ठशांताभव अहंगुरुस्त्वत्हृदयेचैतन्यरूपेणातिष्ठामिततोगाढ़ियोगजन्यखेदेनरोदनंमाकुर्वीतिभावः ॥ ९० ॥ ९१ ॥ अन्यान्स्वबांधवान् ॥ ९२ ॥ जनकःपिताश्वचसावित्री ॥ ९३ ॥ देवीलोकंमणिद्वीपं ॥ ९४ ॥ सावित्रीपदनिरुक्ति

विष्णुमायांभगवतींदुर्गांदुर्गार्तिनाशिनीं ॥ प्रकृतिंजगदंबांचपतिपुत्रवतीषुच ॥८७॥ पतिव्रतासुशुद्धासुयंत्रेषुप्रतिमासुच ॥ यानारीपूजयेद्भक्त्याधनसंतानहेतवे ॥ ८८॥ इहलोकेसुखंभुक्त्वायात्यंतेश्रीविभोःपदं ॥ एवंदेव्याविभूतीश्चपूजयेत्साधकोनिशं ॥८९॥ सर्वकालंसर्वरूपासंसेव्यापरमेश्वरी ॥ नातःपरतरंकिंचित्कृतकृत्यत्वदायकं ॥ ९० ॥ इत्युक्त्वातांधर्मराजोजगामनिजमंदिरं ॥ गृहीत्वास्वामिनंसाचसावित्रीचनिजालयं ॥ ९१॥ सावित्रीसत्यवांश्चैवप्रययौचयथागमं ॥ अन्यांश्चकथयामासस्ववृत्तांतंहिनारद ॥ ९२ ॥ सावित्रीजनकःपुत्रान्संप्राप्तःप्रक्रमेणच ॥ श्वशुरश्चक्षुषीराज्यंसाचपुत्रान्वरेणच ॥९३॥ लक्षवर्षंसुखंभुक्त्वापुण्यक्षेत्रेचभारते ॥ जगामस्वामिनासार्धंदेवीलोकंपतिव्रता ॥ ९४ ॥ सवितुश्चाधिदेवीयामंत्राधिष्ठातृदेवता॥ सावित्रीह्यपिवेदानांसावित्रीतेनकीर्तिता॥९५ ॥इत्येवंकथितंवत्ससावित्र्याख्यानमुत्तमं॥ जीवकर्मविपाकंचकिंपुनःश्रोतुमिच्छसि॥९६॥इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेना०ना०सावि०अष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥३८ ॥

माह सवितुश्चेति सूर्यमंडलात्मकसवितुरधिदेवीतदंतर्यामिब्रह्मरूपिणीमंत्रःसूर्यांतर्गतब्रह्मप्रतिपादकोगायत्रीरूपस्तदधिष्ठात्रीचदेवतायतस्ततोभगवत्यागायत्र्याःसावित्रीनामेत्यर्थःसवितुरियंसावित्रीतिव्युत्पत्तेः किंचवेदानांसावित्रीजननीतेषामुत्पादनकर्त्रीभवतिततोपिसावित्रीनामेत्याहसावित्रीह्यपीति सूयतेप्राणिप्रसवंकरोतीतिसासावित्रीतिव्युत्पत्तेः॥९५॥९६॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेष्टत्रिंशोऽध्यायः ३८॥

अर्धाधिकैस्त्रयस्त्रिंशत्पद्यैरथसविस्तरं ॥ महालक्ष्म्याउपाख्यानंयथावदभिवर्ण्यते ॥ १ ॥ सावित्र्युपाख्यानानंतरंमहालक्ष्म्याउपाख्यानंपृच्छति श्रीमूलप्रकृतेरिति मूलप्रकृतेर्गायत्र्याश्चयशःश्रुतमित्यन्वयः ॥ १ ॥ २ ॥ केनकर्त्राकिंभूताकिंस्वरूपाकेनमंत्रेणस्तोत्रेणचेत्यर्थः

११५ नारदउवाच ॥ श्रीमूलप्रकृतेर्देव्यागायत्र्यास्तुनिराकृतेः ॥ सावित्रीयमसंवादेश्रुतंवैनिर्मलंयशः ॥ १ ॥ तद्गुणोत्कीर्तनंसत्यंमंगलानांचमंगलं ॥ अधुनाश्रोतुमिच्छामिलक्ष्म्युपाख्यानमीश्वर ॥ २ ॥ केनादौपूजितासापिकिंभूताकेनवापुरा ॥ तद्गुणोत्कीर्तनंमह्यंवदवेदविदांवर ॥ ३ ॥ नारायणउवाच ॥ सृष्टेरादौपुराब्रह्मन् कृष्णस्यपरमात्मनः ॥ देवीवामांससंभूताबभूवरासमंडले ॥ ४ ॥ अतीवसुंदरीश्यामान्यग्रोधपरिमंडिता ॥ यथाद्वादशवर्षीयाशश्वत्सुस्थिरयौवना ॥ ५ ॥ श्वेतचंपकवर्णाभासुखदृश्यामनोहरा ॥ शरत्पार्वणकोटींदुप्रभाप्रच्छादनानना ॥ ६ ॥ शरन्मध्यान्हपद्मानांशोभामोचनलोचना ॥ सादेवीद्विविधाभूतासहसैवेश्वरेच्छया ॥ ७ ॥ स्वीयरूपेणवर्णेनतेजसावयसात्विषा ॥ यशसावाससाकृत्याभूषणेनगुणेनच ॥ ८ ॥ स्मितेनवीक्षणेनैवप्रेम्णावानुनयेनच ॥ तद्वामांसान्महालक्ष्मीर्दक्षिणांसाच्चराधिका ॥ ९ ॥ राधादौवरयामासद्विभुजंचपरात्परं ॥ महालक्ष्मीश्चतत्पश्चाच्चकमेकमनीयकं ॥ १० ॥ कृष्णस्तद्गौरवेणैवद्विधारूपोबभूवह ॥ दक्षिणांशश्चद्विभुजोवामांशश्चचतुर्भुजः ॥ ११ ॥ चतुर्भुजायद्विभुजोमहालक्ष्मींददौपुरा ॥ लक्ष्यतेदृश्यतेविश्वंस्निग्धदृष्ट्याययानिशं ॥ १२ ॥ देवीभूताचमहतीमहालक्ष्मीश्चसास्मृता ॥ राधाकांतश्चद्विभुजोलक्ष्मीकांतश्चतुर्भुजः ॥ १३ ॥

॥ ३ ॥ पूर्वोक्तंवृत्तंकथयति सृष्टेरादाविति देवीराधावामांशःकृष्णस्यवामांशइत्यपिपाठः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ यथैवराधाया गुणास्तथैवलक्ष्म्याअपिगुणाइत्याह स्वीयरूपेणेति ॥ ८ ॥ ९ ॥ चकमेद्विभुजमित्यर्थः ॥ १० ॥ तद्गौरवेणराधायागौरवेण ॥ ११ ॥ महालक्ष्मीपदनिरुक्तिमाह लक्ष्यतेइति लक्ष्यतेदृश्यतेययासालक्ष्मीरित्यर्थः ॥ १२ ॥ १३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ११५

॥ १४ ॥योगेनशक्त्या ॥१५ ॥१६ ॥ १७॥ कलांशतइति एतानिरूपाण्यंशरूपाणीत्यर्थः पूर्णांशस्तुवैकुंठेएवास्तीत्यर्थः ॥ १८॥ सुरभ्यादयोपिलक्ष्म्यंशभूताइत्याह गवांप्रसूतिरिति ॥ १९ ॥ २० ॥२१॥ २२ ॥ २३ ॥ एतेषुसर्वेषुलक्ष्म्यंशाः संतीत्यर्थः ॥ २४ ॥

शुद्धसत्वस्वरूपाचगोपैर्गोपीभिरावृता ॥ चतुर्भुजश्चवैकुंठंप्रययौपद्मयासह ॥ १४ ॥ सर्वांशेनसमौतौद्वौकृष्णनारायणौपरौ ॥ महालक्ष्मीश्चयोगेननानारूपाबभूवसा ॥ १५ ॥ वैकुंठेचमहालक्ष्मीःपरिपूर्णतमारमा शुद्धसत्वस्वरूपाचसर्वसौभाग्यसंयुता ॥१६॥ प्रेम्णासाचप्रधानाचसर्वासुरमणीषुच ॥ स्वर्गेषुस्वर्गलक्ष्मीश्चशक्रसंपत्स्वरूपिणी ॥१७॥ पातालेनागलक्ष्मीश्चराजलक्ष्मीश्चराजसु॥ गृहलक्ष्मीर्गृहेष्वेवगृहिणांचकलांशतः॥१८॥ संपत्स्वरूपागृहिणांसर्वमंगलमंगला॥ गवांप्रसूतासासुरभिर्दक्षिणायज्ञकामिनी॥१९॥ क्षीरोदसिंधुकन्यासाश्रीरूपापद्मिनीषुच ॥ शोभास्वरूपाचंद्रेचसूर्यमंडलमंडिता ॥२०॥ विभूषणेषुरत्नेषुफलेषुच जलेषुच ॥ नृपेषुनृपपत्नीषुदिव्यस्त्रीषुगृहेषुच॥२१॥ सर्वसस्येषुवस्त्रेषुस्थानेषुसंस्कृतेषुच॥प्रतिमासुचदेवानांमंगलेषुघटेषुच ॥२२॥ माणिक्येषुचमुक्तासुमाल्येषुचमनोहरा ॥ मणींद्रेषुचहीरेषुक्षीरेषुचंदनेषुच ॥२३॥ वृक्षशाखासुरम्यासुनवमेघेषुवस्तुषु ॥ वैकुंठेपूजितासादौदेवीनारायणेनच ॥२४॥ द्वितीयेब्रह्मणाभक्त्यातृतीयेशंकरेणच ॥ विष्णुनापूजितासाचक्षीरोदेभारतेमुने ॥ २५ ॥ स्वायंभुवेनमनुनामानवेंद्रैश्चसर्वतः ॥ ऋषींद्रैश्चमुनींद्रैश्चसद्भिश्चगृहिभिर्भवे ॥ २६ ॥ गंधर्वैश्चैवनागाद्यैःपातालेषुचपूजिता ॥ शुक्लाष्टम्यांभाद्रपदेकृतापूजाचब्रह्मणा ॥२७॥ भक्त्याचपक्षपर्यंतंत्रिषुलोकेषुनारद ॥ चैत्रेपौषेचभाद्रेचपुण्येमंगलवासरे॥२८॥

किंभूतेत्यस्योत्तरमुक्त्वाकेनादौपूजितेत्यस्योत्तरमाह वैकुंठेपूजितेति ॥ २५ ॥ ततःपरंकेनकेनकस्मिन्कालेपूजितेत्यत्राह ॥ २६ ॥ ॥ २७ ॥ २८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

विष्णुनापूजितासाचत्रिषुलोकेषुभक्तितः ॥ वर्षांतेपौषसंक्रांत्यांमाघ्यामावाह्यमंगले ॥२९॥ मनुस्तांपूजया
मासस‌ाभूताभुवनत्रये ॥ पूजितासामहेंद्रेणमंगलेनैवमंगले ॥३०॥ केदारेणैवनीलेनसुबलेननलेनच ॥ ध्रुवे
णोत्तानपादेनशक्रेणबलिनातथा ॥३१॥ कश्यपेनचदक्षेणकर्दमेनविवस्वता ॥ प्रियव्रतेनचंद्रेणकुबेरेणैव
वायुना ॥३२॥ यमेनवन्हिनाचैववरुणेनैवपूजिता ॥ एवंसर्वत्रसर्वेषुपूजितावंदितासदा ॥ ३३ ॥ सर्वैश्वर्या
धिदेवीसासर्वसंपत्स्वरूपिणी ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेएकोनचत्वारिंशोध्यायः ॥ ३९ ॥
नारदउवाच ॥ नारायणप्रियासाचवरावैकुंठवासिनी ॥ वैकुंठाधिष्ठातृदेवीमहालक्ष्मीःसनातनी ॥ १ ॥ कथंब
भूवसादेवीपृथिव्यांसिंधुकन्यका ॥ पुराकेनस्तुतादौसातन्मेव्याख्यातुमर्हसि ॥२॥ श्रीनारायणउवाच ॥ पु
रादुर्वाससःशापाद्भ्रष्टश्रीश्चपुरंदरः॥ बभूवदेवसंघश्चमर्त्यलोकेचनारद ॥३ ॥ लक्ष्मीःस्वर्गादिकंत्यक्त्वारुष्टा
परमदुःखिता ॥ गत्वालीनाचवैकुंठेमहालक्ष्मीश्चनारद ॥ ४॥ तदाशोकाद्ययुःसर्वेदुःखिताब्रह्मणःसभां ॥ ब्र
ह्माणंचपुरस्कृत्यययुर्वैकुंठमेवच ॥ ५ ॥ वैकुंठेशरणापन्नादेवानारायणेपरे ॥ अतीवदैन्ययुक्ताश्चशुष्ककंठौ
ष्ठतालुकाः ॥६॥ तदालक्ष्मीश्चकलयापुराणपुरुषाज्ञया ॥ बभूवसिंधुकन्यासासर्वसंपत्स्वरूपिणी ॥ ७ ॥
तथामथित्वाक्षीरोदंदेवादैत्यगणैःसह ॥ संप्राप्ताश्चमहालक्ष्मींविष्णुस्तांचददर्शह ॥८ ॥ सुरादिभ्योवरंदत्वा
वनमालांचविष्णवे ॥ ददौप्रसन्नवदनातुष्टाक्षीरोदशायिनी ॥९॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

॥ ३९ ॥ द्व्यधिकैर्नवतिश्लोकैर्नारदायसविस्तरं ॥ लक्ष्मीजन्मनिमित्तंचप्रोच्यतेभक्तिशालिने ॥ १ ॥ नारदोलक्ष्म्युत्पत्तिंपृच्छति
नारायणेति ॥ १ ॥ केनस्तुतासतीसिंधुकन्यकाजातेत्यर्थः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ कलयांशेन ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

॥१०॥ ॥११॥ ॥१२॥ तयोः शक्रदुर्वाससोः ॥१३॥ ॥१४॥ ॥१५॥ ॥१६॥

देवाश्चाप्यसुरग्रस्तंराज्यंप्रापुश्चनारद ॥ तांसंपूज्यचसंभूयसर्वत्रचनिरापदः ॥ १० ॥ नारदउवाच ॥ कथं
शशापदुर्वासामुनिश्रेष्ठःकदाचन ॥ केनदोषेणवाब्रह्मन्ब्रह्मिष्ठस्तत्ववित्पुरा ॥ ११ ॥ ममंथुःकेनरूपेणजल
धिंतेसुरादयः ॥ केनस्तोत्रेणवादेवीशक्रंसाक्षाद्बभूवसा ॥ १२ ॥ कोवातयोश्चसंवादोबभूवतद्वद प्रभो ॥ श्री
नारायणउवाच ॥ मधुपानप्रमत्तश्चत्रैलोक्याधिपतिःपुरा ॥१३॥ क्रीडांचकाररहसिरंभयासहकामुकः ॥ कृ
त्वाक्रीडांतयासार्धंकामुक्याहृतमानसः ॥ १४ ॥ तस्थौतत्रमहारण्येकामोन्मथितमानसः ॥ कैलासशिखरे
यांतंवैकुंठाद्दृषिसत्तमं ॥ १५ ॥ दुर्वाससंददर्शेंद्रोज्वलंतंब्रह्मतेजसा ॥ ग्रीष्ममध्याह्नमार्तंडसहस्रप्रभमीश्वरं
॥ १६ ॥ प्रतप्तकांचनाकारंजटाभारमहोज्ज्वलं ॥ शुक्लयज्ञोपवीतंचचीरदंडौकमंडलुं ॥१७॥ महोज्वलंचाति
लकंबिभ्रंतंचेंदुसन्निभं ॥ समन्वितंशिष्यलक्षैर्वेदवेदांगपारगैः ॥१८॥ दृष्ट्वाननामशिरसासंप्रमत्तःपुरंदरः ॥
शिष्यवर्गंतदाभक्त्यातुष्टावचमुदान्वितं ॥ १९ ॥ मुनिनाचसशिष्येणदत्तास्तस्मैशुभाशिषः ॥ विष्णुदत्तंपा
रिजातपुष्पंचसुमनोहरं ॥ २० ॥ तज्जरारोगमृत्युघ्नंशोकघ्नंमोक्षकारकं ॥ शक्रःपुष्पंगृहीत्वाचप्रमत्तोराज्यसं
पदा ॥ २१ ॥ पुष्पंसन्यस्तयामासतदैवकरिमस्तके ॥ हस्तीतत्स्पर्शमात्रेणरूपेणचगुणेनच ॥ २२ ॥ ते
जसावयसाकस्माद्विष्णुतुल्योबभूवह ॥ त्यक्त्वाशक्रंगजेंद्रश्चजगामघोरकाननं ॥ २३ ॥ नशशाकमहेंद्रस्तंर
क्षितुंतेजसामुने ॥ तत्पुष्पंत्यक्तवंतंचदृष्ट्वाशक्रंमुनीश्वरः ॥ २४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥१७॥ ॥१८॥ ॥१९॥ ॥२०॥ ॥२१॥ ॥२२॥ ॥२३॥ ॥२४॥

तमुवाचमहारुष्टोशशापचरुषान्वितः ॥ मुनिरुवाच ॥ अरेश्रियाप्रमत्तस्त्वंकथंमामवमन्यसे ॥ २५ ॥ मद्दत्त
पुष्पंदत्तंचगर्वेणकरिमस्तके॥विष्णोर्निवेदितंचैवनैवेद्यंवाफलंजलं ॥२६॥ प्राप्तिमात्रेणभोक्तव्यंत्यागेनब्रह्म
हाभवेत् ॥ भ्रष्टश्रीर्भ्रष्टबुद्धिश्चपुरभ्रष्टोभवेत्तुसः॥२७॥ यस्त्यजेद्विष्णुनैवेद्यंभाग्येनोपस्थितंशुभं ॥ प्राप्तिमा
त्रेणयोभुंक्तेभक्तोविष्णुनिवेदितं॥२८॥ पुंसांशतंसमुद्धृत्यजीवन्मुक्तःस्वयंभवेत्॥ नैवेद्यभोजनंकृत्वानित्यंयः
प्रणमेद्धरिं ॥२९॥ पूजयेत्स्तौतिवाभक्त्यासविष्णुसदृशोभवेत् ॥ तत्स्पर्शवायुनासद्यस्तीर्थौघश्चविशुध्यति
॥३०॥ तत्पादरजसामूढसद्यःपूतावसुंधरा ॥ पुंश्चल्यन्नमवीरान्नंशूद्रश्राद्धान्नमेवच॥३१॥ यद्धरेरनिवेद्यंचवृ
थामांसस्यभक्षणं॥ शिवलिंगप्रदान्नंचयद्दत्तंशूद्रयाजिना॥३२॥चिकित्सकद्विजान्नंचदेवलान्नंतथैवच ॥कन्या
विक्रयिणामन्नंयदन्नंयोनिजीविनां ॥३३॥ उच्छिष्टान्नंपर्युषितंसर्वभक्षावशेषितं ॥ शूद्रापतिद्विजानांचवृषवाह
द्विजान्नकं ॥३४॥ अदीक्षितद्विजानांचयदन्नंशवदाहिनां ॥ अगम्यागामिनांचैवद्विजानामन्नमेवच ॥३५॥ मि
त्रद्रुहांकृतघ्नानामन्नंविश्वासघातिनां॥ मिथ्यासाक्ष्यप्रदान्नंचब्राह्मणान्नंतथैवच ॥ ३६॥ एतेसर्वेविशुध्यंतिवि
ष्णोर्नैवेद्यभक्षणात्॥ श्वपचश्चेद्विष्णुसेवीवंशानांकोटिमुद्धरेत्॥३७॥ हरेरभक्तोमनुजःस्वंचरक्षितुमक्षमः॥अ
ज्ञानाद्यदिगृण्हातिविष्णोर्निर्माल्यमेवच॥३८॥ सप्तजन्मार्जितात्पापान्मुच्यतेनात्रसंशयः॥ ज्ञात्वाभक्त्याच
गृण्हातिविष्णोर्नैवेद्यमेवच॥३९॥कोटिजन्मार्जितात्पापान्मुच्यतेनिश्चितंहरे ॥ यस्मात्संस्थापितंपुष्पंगर्वेण
करिमस्तके॥४०॥तस्माद्युष्मान्परित्यज्ययातुलक्ष्मीर्हरेःपदं॥ नारायणस्यभक्तोहंनाबिभेमिसुराद्विधेः॥४१॥ ११७

नामन्नमित्यर्थः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७॥

॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ मायापहःप्रभोइत्यत्रमह्यंमत्तायेहेप्रभोइत्यपिपाठः मायापहोमेहिनाशकइत्यर्थः किमेवंप्रार्थनयालक्ष्मीप्राप्तिमि च्छसिनेत्याह ह्रतांनयाचेइति तर्हिकिंप्रार्थ्यतेतत्राह किंचिज्ज्ञानमिति संसारोद्धारकंज्ञानंदेहीत्यर्थः ॥ ४५ ॥ ऐश्वर्यंकुतोनप्रार्थ्यतेइतिचे त्तत्राह ऐश्वर्यमिति महादोषकरत्वात्तस्यप्रार्थनानक्रियतइत्यर्थः ॥ ४६ ॥ इंद्रेणसंपत्तावुक्तंदोषंमुनिरंगीकृत्यतदुक्तंदोषमेवविशदयति

कालान्मृत्योर्जरातश्चकानन्यान्गणयामिच ॥ किंकरिष्यतितेतातःकश्यपश्चप्रजापतिः ॥४२ ॥ बृहस्पतिर्गु रुश्चैवनिःशंकस्यचमेहरे ॥ इदंपुष्पंयस्यमूर्ध्नितस्यैवपूजनंपरं ॥४३॥ इतिश्रुत्वामहेंद्रश्चधृत्वासचरणंमुनेः॥ उच्चैरुरोदशोकार्तस्तमुवाचभयाकुलः॥४४॥ महेंद्रउ०॥ दत्तःसमुचितःशापोमह्यंमायापहःप्रभो॥ ह्रतांनयाचे संपत्तिंकिंचिज्ज्ञानंचदेहिमे॥४५॥ऐश्वर्यंविपदांबीजंज्ञानप्रच्छन्नकारणं॥मुक्तिमार्गकुठारश्चभक्तेश्चव्यवधाय कं ॥४६॥ मुनिरुवाच॥ जन्ममृत्युजराशोकरोगबीजांकुरंपरं॥संपत्तितिमिरांधश्चमुक्तिमार्गंनपश्यति॥४७॥ संपन्मत्तोविमूढश्चसुरामत्तःसएवच ॥ बांधवैर्वेष्टितःसोपिबंधुत्वेनैवहेहरे॥ ४८ ॥ संपत्तिमदमत्तश्चविषयां धश्चविव्हलः ॥ महाकामीराजसिकःसत्वमार्गंनपश्यति ॥४९ ॥ द्विविधोविषयांधश्चराजसस्तामसःस्मृतः ॥ अशास्त्रज्ञस्तामसश्चशास्त्रज्ञोराजसःस्मृतः ॥ ५० ॥ शास्त्रंचद्विविधंमार्गंदर्शयेत्सुरपुंगव ॥ प्रवृत्तिबीजमेकं चनिवृत्तेःकारणंपरं ॥ ५१ ॥ चरंतिजीविनश्चादौप्रवृत्तेर्दुःखवर्त्मनि ॥ स्वच्छंदेचप्रसन्नंचनिर्विरोधंचसंततं ॥५२ ॥आयातिमधुनोलोभात्क्लेशेनसुखमानितः॥ परिणामेनाशबीजेजन्ममृत्युजराकरे॥ ५३ ॥ अनेकज न्मपर्यंतंकृत्वाचभ्रमणंमुदा॥स्वकर्मविहितायांचनानायोन्यांक्रमेणच॥ ५४॥ ॥छ॥ ॥छ॥

जन्ममृत्युजरेति बीजांकुरंलक्ष्मीरूपं ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ प्रवृत्तिलक्षणधर्मेयत्फलंतदाह चरंतीति निर्विरोधमु न्मत्तवदित्यर्थः ॥ ५२ ॥ आयातीति यथामधुनोलोभात्भ्रमरआयातिकमलेतस्मिन्मुकुलितेस्वयंबद्धोभवतीतिनजानातितथायंप्राणीक्लेशे दुःखरूपेसंसारेसुखमानितःसुखबुद्धिःसन्नायाति नाशबीजेजन्ममृत्युजरास्थानेसंसारेइतिभावः ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ यस्मात्प्रवृत्तिमार्गोनमुक्तिदस्तस्मात्प्रवृत्तिमार्गंविहायसद्गुरुमाश्रित्यज्ञानाभ्यासेनमुक्तोभवेदितियत्त्वयापृष्टंज्ञा

नंतन्मयोक्तमितिभावः ॥ ५८ ॥ वर्धयामासणिचूप्रयोगआर्षःववृधेइत्यर्थः ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ साश्रुनेत्रंईश्वरेपूर्णप्रेम्णो

ततःश्रेशानुग्रहाच्चसत्संगंलभतेचसः ॥ सहस्त्रेषुशतेष्वेकोभवाब्धिपारकारणं ॥ ५५ ॥ साधुस्तत्वप्रदीपे
नमुक्तिमार्गंप्रदर्शयेत् ॥ तदाकरोतियत्नंचजीवोबंधनखंडने ॥ ५६ ॥ अनेकजन्मयोगेनतपसानशनेनच ॥
तदालभेन्मुक्तिमार्गंनिर्विघ्नंसुखदंपरं ॥ ५७ ॥ इदंश्रुतंगुरोर्वक्राद्यत्पृच्छसिपुरंदर॥ मुनेस्तद्वचनंश्रुत्वावीत
रागोबभूवसः ॥५८॥ वैराग्यंवर्द्धयामासतस्यब्रह्मन्दिनेदिने ॥मुनेःस्थानाद्गृहंगत्वासददर्शामरावतीं॥५९॥
दैत्यैरसुरसंघैश्चसमाकीर्णांभयाकुलां ॥ विषमोपप्लवांकुत्रबंधुहीनांचकुत्रचित् ॥ ६० ॥ पितृमातृकलत्रादि
विहीनामतिचंचलां ॥ शत्रुग्रस्तांचतांदृष्ट्वाजगामवाक्पतिंप्रति ॥६१॥ शक्रोमंदाकिनीतीरेददर्शगुरुमीश्वरं ॥
ध्यायमानंपरंब्रह्मगंगातोयेस्थितंपरं ॥६२ ॥ सूर्याभिसंमुखंपूर्वमुखंचाविश्वतोमुखं ॥ साश्रुनेत्रंपुलकिनंप
रमानंदसंयुतं ॥ ६३ ॥ वरिष्ठंचगरिष्ठंचधर्मिष्ठंश्रेष्ठसेवितं ॥ प्रेष्ठंचबंधुवर्गाणामतिश्रेष्ठंचज्ञानिनां ॥ ६४ ॥
ज्येष्ठंचभ्रातृवर्गाणामनिष्ठंसुरवैरिणां ॥ दृष्ट्वागुरुंजपंतंचतत्रतस्थौसुरेश्वरः॥६५॥ प्रहरांतेगुरुंदृष्ट्वाचोत्थितंप्र
णनामसः ॥ प्रणम्यचरणांभोजेरुरोदोच्चैर्मुहुर्मुहुः ॥६६॥ वृत्तांतंकथयामासब्रह्मशापादिकंतथा ॥ पुनर्वरोप
लब्धिंचज्ञानप्राप्तिंसुदुर्लभां ॥६७॥ वैरिग्रस्तांचस्वपुरींक्रमेणैवसुरेश्वरः॥ शिष्यस्यवचनंश्रुत्वासुबुद्धिर्वदतां
वरः ॥६८॥ बृहस्पतिरुवाचेदंकोपसंरक्तलोचनः ॥ गुरुरुवाच ॥ श्रुतंसर्वंसुरश्रेष्ठमारोदीर्वचनंशृणु ॥ ६९ ॥
नकातरोहिनीतिज्ञोविपत्सुनकदाचन ॥ संपत्तिर्वाविपत्तिर्वानश्वराश्रमरूपिणी ॥ ७० ॥ ॥ ७१ ॥

लक्षणमेतत् ॥ ६३॥ ६४॥ ६५॥ ६६॥ पुनरनंतरंवरोपलब्धिज्ञानप्राप्तिरूपांमुनेःसकाशाज्जातांचकथयामासेत्यर्थः ॥ ६७ ॥ सुरेश्व

रःकथयामासेत्यन्वयः ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ विपत्स्वपिनीतिज्ञोधैर्यंत्यक्त्वाकातरोनभवतीत्यर्थः नीतिमेवाह संपत्तिर्वेति ॥ ७० ॥ ७१ ॥

पूर्वेति यतः सासंपत्तिर्वाविपत्तिर्वापूर्वजन्मनिकृतस्वकर्मायत्तातदधीनाभवतिततस्तयोः कर्तापिस्वयमेवभवतितस्मात्कर्मानुरूपंफलंभविष्यत्येवन कातरतयातत्राशोभविष्यतीत्यर्थः एतादृशंदुःखंसर्वेषांभवतीत्याह सर्वेषांचेति ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ कमलोद्भवंब्रह्माणंसं

पूर्वस्वकर्मायत्ताचस्वयंकर्तातयोरपि ॥ सर्वेषांचभवत्येवशश्वज्जन्मनिजन्मनि ॥ ७१ ॥ चक्रनेमिक्रमेणैवत त्रकापरिदेवना ॥ उक्तंहिस्वकृतंकर्मभुज्यतेखिलभारते ॥ ७२ ॥ शुभाशुभंचयत्किंचित्स्वकर्मफलभुक्पुमा न् ॥ नाभुक्तंक्षीयतेकर्मकल्पकोटिशतैरपि ॥ ७३ ॥ अवश्यमेवभोक्तव्यंकृतंकर्मशुभाशुभं ॥ इत्येवमुक्तंवेदेच कृष्णेनपरमात्मना ॥ ७४ ॥ सामवेदोक्तशाखायांसंबोध्यकमलोद्भवं ॥ जन्मभोगावशेषेचसर्वेषांकृतकर्मणां ॥ ७५ ॥ अनुरूपंहितेषांचभारतेन्यत्रचैवहि ॥ कर्मणाब्रह्मशापंचकर्मणाचशुभाशिषं ॥ ७६ ॥ कर्मणाचम हालक्ष्मींलभेद्दैन्यंचकर्मणा ॥ कोटिजन्मार्जितंकर्मजीविनामनुगच्छति ॥ ७७ ॥ नहित्यजेद्विनाभोगंतच्छाये वपुरंदर ॥ कालभेदेदेशभेदेपात्रभेदेचकर्मणां ॥ ७८ ॥ न्यूनताधिकभावोपिभवेद्देवहिकर्मणा ॥ वस्तुदाने नवस्तूनांसमंपुण्यंदिनेदिने ॥ ७९ ॥ दिनभेदेकोटिगुणमसंख्यंवाधिकंतथा ॥ समेदेशेचवस्तूनांदानेपुण्यंस मंसुर ॥ ८० ॥ देशभेदेकोटिगुणमसंख्यंवाततोधिकं ॥ समेपात्रेसमेपुण्यंवस्तूनांकर्तुरेवच ॥ ८१ ॥ पात्र भेदेशतगुणमसंख्यंवाततोधिकं ॥ यथाफलंतिसस्यानिन्यूनान्यप्यधिकानिच ॥ ८२ ॥ कर्षकाणांक्षेत्रभेदे पात्रभेदेफलंतथा ॥ सामान्यदिवसेविप्रदानंसमफलंभवेत् ॥ ८३ ॥ अमायांरविसंक्रांत्यांफलंशतगुणंभवे त् ॥ चातुर्मास्यांपौर्णमास्यामनंतंफलमेवच ॥ ८४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

बोध्यतंप्रत्युक्तंकृष्णेनेत्यर्थः जन्मेति कृतकर्मणांभोगावशेषेतेषांकर्मणामनुरूपंजन्मभारतेऽन्यत्रवाभवतीत्यन्वयः ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ देशकालपात्रभेदेनकृतानांकर्मणांफलतारतम्यंभवतीतिसविस्तरंवर्णयति दिनभेदइति ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ॥ ८२ ॥ यथाकर्षकाणांक्षेत्रभेदेसस्यानिन्यूनान्याधिकानिवाफलंतितद्वदित्यर्थः ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ८५॥ अक्षयायांनवम्यां ॥८६॥ ८७ ॥ ८८ ॥ एवंकर्माधीनत्वेसतितान्निवृत्तिः केनभवतीतित्राह यस्याज्ञयेति ॥८९ ॥ ९०॥९१॥

इष्टमिष्टदेवं ॥ ९२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेतिलकेनवमस्कंधेचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४० ॥ एकोनषष्टिश्लोकैस्तुशक्रःसुरगणैःसह ॥ निवे

ग्रहणेशशिनःकोटिगुणंचफलमेवच ॥ सूर्यस्यग्रहणेवापिततोशतगुणंभवेत् ॥८५॥ अक्षयायामक्षयंतदसंख्या फलमुच्यते ॥ एवमन्यत्रपुण्याहेफलाधिक्यंभवेदिति ॥८६॥ यथादानेतथास्नानेजपेन्यपुण्यकर्मसु ॥ एवंस र्वत्रबोद्धव्यंनराणांकर्मणांफलं ॥ ८७ ॥ यथादंडेनचक्रेणशरावेणभ्रमेणच ॥ कुंभंनिर्मातिनिर्माताकुंभकारो मृदाभुवि ॥ ८८ ॥ तथैवकर्मसूत्रेणफलंधाताददातिच ॥ यस्याज्ञयासृष्टमिदंतंचनारायणंभज ॥ ८९ ॥ स विधाताविधातुश्चपातुःपाताजगत्त्रये ॥ स्त्रष्टुःस्त्रष्टाचसंहर्तुःसंहर्ताकालकालकः ॥ ९० ॥ महाविपत्तौसं सारेयःस्मरेन्मधुसूदनं ॥ विपत्तौतस्यसंपत्तिर्भवेदित्याहशंकरः ॥ ९१ ॥ इत्येवमुक्त्वातत्वज्ञःसमा लिंग्यसुरेश्वरं ॥ दत्वाशुभाशिषंचेष्टंबोधयामासनारद ॥ ९२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेच त्वारिंशोध्यायः ॥४०॥ नारायणउवाच ॥ हरिंध्यात्वाहरिर्ब्रह्मन्जगामब्रह्मणःसभां ॥ बृहस्पतिंपुरस्कृत्यसर्वैः सुरगणैःसह ॥ १ ॥ शीघ्रंगत्वाब्रह्मलोकंदृष्ट्वाचकमलोद्भवं ॥ प्रणेमुर्देवताःसर्वाःसहेंद्रेगुरुणासह ॥ २ ॥ वृत्तां तंकथयामाससुराचार्योविधिंप्रति ॥ प्रहस्योवाचतच्छ्रुत्वामहेंद्रंकमलासनः ॥३॥ ब्रह्मोवाच ॥ वत्समद्वंशजातो सिप्रपौत्रोमेविचक्षणः ॥ बृहस्पतेश्चशिष्यस्त्वंसुराणामधिपःस्वयं ॥ ४ ॥ मातामहश्चदक्षस्तेविष्णुभक्तः प्रतापवान् ॥ कुलत्रयंयस्यशुद्धंकथंसोहंकृतोभवेत् ॥ ५ ॥ मातापतिव्रतायस्यपिताशुद्धोजितेंद्रियः ॥ माता महोमातुलश्चकथंसोहंकृतोभवेत् ॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

दितुंनिर्जदुःखंगतोब्रह्माणमीश्वरं ॥ १ ॥ बृहस्पतिवाक्योत्तरंशक्रोयत्कृतवांस्तदाह हरिंध्यात्वेति हारिरिंद्रः ॥ २ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥

कथंसोहमिति कथमेतादृशोहंकृतोहंकारयुक्तोभवेदथापित्वंजातस्तदेतदाश्चर्यमितिभावः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥७॥

हरिदोषीदेवापराधवान्भवतीत्यर्थः ॥ ७ ॥ सदेवआत्मरूपोदेहाद्यस्यप्रयातीत्यन्वयः ॥ ८ ॥ देहनगरस्थितस्यात्मनोराज्ञःसेवकानांह मनोहमिति अहंब्रह्माइंद्रियेशांमनोभवामीत्यर्थः प्रकृतिर्विष्णोरात्मनःप्राणस्वरूपाराधारूपाप्रकृतिर्भवतीत्यर्थः बुद्धिस्तुसतीभगवतीदुर्गा

जनःपैतृकदोषेणदोषान्मातामहस्यच ॥ गुरुदोषात्रिभिर्दोषैर्हरिदोषीभवेद्ध्रुवं ॥ ७ ॥ सर्वांतरात्माभगवान् सर्वदेहेष्ववस्थितः ॥ यस्यदेहात्सप्रयातिसशवस्तत्क्षणेभवेत् ॥ ८ ॥ मनोहमिंद्रियेशंचज्ञानरूपोहिशंकरः ॥ विष्णुप्राणाचप्रकृतिर्बुद्धिर्भगवतीसती ॥ ९ ॥ निद्रादयःशक्तयश्चताःसर्वाःप्रकृतेःकलाः ॥ आत्मनःप्रतिबिंबश्चजीवोभोगशरीरभृत् ॥ १० ॥ आत्मनीशेगतेदेहात्सर्वेयांतिससंभ्रमाः ॥ यथावर्त्मनिगच्छंतंनरदेवमिवानुगाः ॥ ११ ॥ अहंशिवश्चशेषश्चविष्णुर्धर्मोमहाविराट् ॥ यूयंयदंशाभक्ताश्चतत्पुष्पंन्यकृतंत्वया ॥ १२ ॥ शिवेनपूजितंपादपद्मंपुष्पेणयेनच ॥ तच्चदुर्वाससादत्तंदैवेनन्यकृतंत्वया ॥ १३ ॥ तत्पुष्पंमस्तकेयस्यकृष्णपादाब्जप्रच्युतं ॥ सर्वेषांचसुराणांचतत्पूजापुरतोभवेत् ॥ १४ ॥ दैवेनवंचितस्त्वंहिदैवंचबलवत्तरं ॥ भाग्यहीनंजनंमूढंकोवारक्षितुमीश्वरः ॥ १५ ॥ साश्रीर्गताधुनाकोपात्कृष्णनिर्माल्यवर्जनात् ॥ अधुनागच्छवैकुंठंमयाचगुरुणासह ॥ १६ ॥ निषेव्यतत्रश्रीनाथंश्रियंप्राप्स्यसिमद्वरात् ॥ एवमुक्त्वाचसब्रह्मासर्वैःसुरगणैःसह ॥ १७ ॥ तत्रगत्वापरंब्रह्मभगवंतंसनातनं ॥ दृष्ट्वातेजःस्वरूपंतंप्रज्वलंतंस्वतेजसा ॥ १८ ॥ ग्रीष्ममध्यान्हमार्तंडशतकोटिसमप्रभं ॥ शांतमनादिमध्यांतंलक्ष्मीकांतमनंतकं ॥ १९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

भवतीत्यर्थः ॥ ९ ॥ निद्राक्षुधादयस्तुतस्यैवात्मनःशक्तेःकलाभवंतीत्यर्थः आत्मनोयोबुद्धौप्रतिबिंबरूपःसजीवोभोगशरीरभृद्भवतीत्यर्थः ॥ १० ॥ तत्पुष्पंतादृशमहिमावतःश्रीगोपालसुंदरीरूपश्रीकृष्णस्यपुष्पंनिर्माल्यभूतंत्वयान्यकृतंतिरस्कृतंसएषमहानपराधस्त्वयाकृतइतिभावः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ सुराणांमध्येइत्यर्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ ॥ ७ ॥

॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ यंयंरुष्टोयंयंपुरुषंप्रतिरुष्टइत्यर्थः ॥ २८ ॥ ॥ २९ ॥

चतुर्भुजैःपार्षदैश्चसरस्वत्यायुतंप्रभुं॥ भक्त्याचतुर्भिर्वेदैश्चगंगयापरिवेष्टितं॥२०॥ तंप्रणेमुःसुराःसर्वेमूर्ध्नाब्र
ह्मपुरोगमाः ॥ भक्तिनम्राःसाश्रुनेत्रास्तुष्टुवुःपरमेश्वरं ॥ २१ ॥ वृत्तांतंकथयामासस्वयंब्रह्माकृतांजलिः ॥ रु
रुदुर्देवताःसर्वाःस्वाधिकारच्युताश्चताः ॥२२॥ सददर्शसुरगणंविपद्ग्रस्तंभयाकुलं ॥ रत्नभूषणशून्यंचवाह
नादिविवर्जितं ॥२३॥ शोभाशून्यंहतश्रीकंनिष्प्रभंसभयंपरं ॥ उवाचकातरंदृष्ट्वाभयभीतिविभंजनः ॥२४॥
भगवानुवाच ॥ माभैर्ब्रह्मन्हेसुराश्चभयंकिंवोमयिस्थिते ॥ दास्यामिलक्ष्मीमचलांपरमैश्वर्यवर्द्धिनीं ॥२५॥
किंचमद्वचनंकिंचित्श्रूयतांसमयोचितं ॥ हितंसत्यंसारभूतंपरिणामसुखावहं ॥ २६ ॥ जनाश्चासंख्यविश्व
स्थामदधीनाश्चसंततं ॥ यथातथाहंमद्भक्तपराधीनोऽस्वतंत्रकः ॥२७॥ यंयंरुष्टोहिमद्भक्तोमत्परोहिनिरंकु
शः॥ तद्गृहेहंनातिष्ठामिपद्मयासहानिश्चितं ॥ २८ ॥ दुर्वासाशंकरांशश्चवैष्णवोमत्परायणः ॥ तच्छापादागतो
हंचसलक्ष्मीकोहिवोगृहात् ॥ २९ ॥ यत्रशंखध्वनिर्नास्तितुलसीनाशिवार्चनं ॥ नभोजनंचविप्राणांनपद्मात
त्रतिष्ठति ॥३०॥ मद्भक्तानांचमेनिंदायत्रब्रह्मन्भवेत्सुराः ॥ महारुष्टामहालक्ष्मीस्ततोयातिपराभवं ॥३१॥
मद्भक्तिहीनोयोमूढोभुंक्तेयोहरिवासरे ॥ ममजन्मदिनेवापियातिश्रीस्तद्गृहादपि ॥ ३२॥ मन्नामविक्रयीयश्च
विक्रीणातिस्वकन्यकां ॥ यत्रातिथिर्नभुंक्तेचमत्प्रियायातितद्गृहात् ॥ ३३ ॥ योविप्रःपुंश्चलीपुत्रोमहापापीच
तत्पतिः ॥ पापिनोयोगृहंयातिशूद्रश्राद्धान्नभोजकः ॥ ३४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥

शिवार्चनंशिवस्याशिवायाश्चार्चनमित्यर्थः ॥ ३० ॥ ॥ ३१ ॥ ॥३२॥ ॥३३॥ ॥३४॥ ॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ वाचालोऽसद्वहुभाषणवान् ॥ ४२ ॥ योन्यागंपुरुषांतरस्यांगमित्य

महारुष्टाततोयातिमंदिरात्कमलालया ॥ शूद्राणांशवदाहीचभाग्यहीनोद्विजाधमः ॥ ३५ ॥ यातिरुष्टातद्गृहा
च्चदेवाःकमलवासिनी ॥ शूद्राणांसूपकारीयोब्राह्मणोवृषवाहकः ॥३६॥ तत्तोयपानभीताचकमलायातितद्गृहा
त् ॥अशुद्धहृदयःक्रूरोहिंसकोनिंदकोद्विजः॥३७॥ ब्राह्मणःशूद्रायाजीचयातिदेवीचतद्गृहात् ॥ अवीरान्नंचयोभु
क्तेतस्माद्यातिजगत्प्रसूः ॥ ३८॥ तृणंछिनत्तिनखरैस्तैर्वायोविलिखेन्महीं ॥ निराशोब्राह्मणोयत्रतद्गृहाद्याति
मत्प्रिया॥३९॥सूर्योदयेद्विजोभुंक्तेदिवास्वापीचब्राह्मणः॥ दिवामैथुनकारीचयस्तस्माद्यातिमत्प्रिया ॥४०॥
आचारहीनोविप्रोयोयश्चशूद्रप्रतिग्रही ॥ अदीक्षितोहियोमूढस्तस्माद्यातिमत्प्रिया ॥ ४१ ॥ स्निग्धपादश्च
नग्नोहियःशेतेज्ञानदुर्बलः ॥ शश्वद्धसतिवाचालोयातिसातद्गृहात्सती ॥४२॥ शिरस्नातस्तुतैलेनयोन्यांगंस
मुपस्पृशेत् ॥ स्वांगेचवादयेद्वाद्यंरुष्टासायातितद्गृहात् ॥ ४३ ॥ व्रतोपवासहीनोयःसंध्याहीनोशुचिर्द्विजः ॥
विष्णुभक्तिविहीनस्तुतस्माद्यातिचमत्प्रिया ॥४४॥ ब्राह्मणंनिंदयेद्योहितंचयोद्वेष्टिसंततं ॥ जीवहिंसोदयाही
नोयातिसर्वत्रसूस्ततः॥४५॥ यत्र यत्रहरेरर्चाहरेरुत्कीर्तनंतथा॥तत्रातिष्ठतिसादेवीसर्वमंगलमंगला॥४६॥
यत्रप्रशंसाकृष्णस्यतद्भक्तस्यपितामह ॥ साचकृष्णप्रियादेवीतत्रातिष्ठतिसंततं ॥ ४७ ॥ यत्रशंखध्वनिःशं
खःशिलाचतुलसीदलं ॥ तत्सेवावंदनंध्यानंतत्रसापरितिष्ठति ॥ ४८ ॥ शिवलिंगार्चनंयत्रतस्यचोत्कीर्तनं
शुभं ॥ दुर्गार्चनंतद्गुणाश्चतत्रपद्मनिवासिनी ॥ ४९ ॥ विप्राणांसेवनंयत्रतेषांचभोजनंशुभं ॥ अर्चनंसर्वदे
वानांतत्रपद्ममुखीसती ॥ ५० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

र्थः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ एतेषुस्थलेषुनातिष्ठतिचेत्कुत्रतिष्ठतितत्राह यत्रयत्रेति ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥

कलयस्वीकुरु ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ब्रह्मशापेति देवामर्यादाहेतोर्हिब्राह्मणशापस्तदभावेतुतस्यशापस्य नाशनमभूदित्यर्थः ॥ ५७ ॥ स्वविषयंस्वस्थानं वरदानेनब्रह्मणाश्रियंप्राप्स्यसिमद्वरादितिपूर्वोक्तवाक्येनकृतेन ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ इति श्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेएकचत्वारिंशोध्यायः ॥ ४१ ॥ पंचसप्ततिपद्यैस्तुमहालक्ष्म्यर्चनक्रमं ॥ मंत्रस्तोत्रादिकंचैवयथावदभिवर्ण्य

इत्युक्त्वाचसुरान्सर्वान्रमामाहरमापतिः॥ क्षीरोदसागरेजन्मकलयाकलयेतिच ॥ ५१ ॥ इत्युक्त्वातांजगन्नाथोब्रह्माणंपुनराहच ॥ मथित्वासागरंलक्ष्मींदेवेभ्योदेहिपद्मज ॥ ५२ ॥ इत्युक्त्वाकमलाकांतोजगामांतःपुरंमुने ॥ देवाश्चिरेणकालेनययुःक्षीरोदसागरं ॥ ५३ ॥ मंथानंमंदरंकृत्वाकूर्मंकृत्वाचभाजनं ॥ कृत्वाशेषंमंथपाशंममंथुरसुराःसुराः ॥५४॥ धन्वंतरिंचपीयूषमुच्चैःश्रवसमीप्सितं॥ नानारत्नंहस्तिरत्नंप्रापुर्लक्ष्मींसुदर्शनं ॥ ५५ ॥ वनमालांददौसाचक्षीरोदशायिनेमुने ॥ सर्वेश्वरायरम्यायविष्णवेवैष्णवीसती ॥ ५६ ॥ देवैस्तुत्वापूजिताचब्रह्मणाशंकरेणच ॥ ददौदृष्टिंसुरगृहेब्रह्मशापविमोचनात् ॥ ५७ ॥ प्रापुर्देवाःस्वविषयंदैत्यग्रस्तंभयंकरं ॥ महालक्ष्मीप्रसादेनवरदानेननारद ॥५८ ॥ इत्येवंकथितंसर्वंलक्ष्म्युपाख्यानमुत्तमं ॥ सुखदंसारभूतंचकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥ ५९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेएकचत्वारिंशोध्यायः ॥४१॥ नारदउ० ॥हरेरुत्कीर्तनंभद्रंश्रुतंतद्ज्ञानमुत्तमं ॥ ईप्सितंलक्ष्म्युपाख्यानंध्यानंस्तोत्रंवदप्रभो ॥ १ ॥ नारायणउ० ॥ स्नात्वातीर्थेपुराशक्रोधृत्वाधौतेचवाससी॥ घटंसंस्थाप्यक्षीरोदेषड्देवान्पर्यपूजयत् ॥ २ ॥

ते ॥१॥अथनारदोलक्ष्म्याध्यानादिकंपृच्छति हरेरुत्कीर्तनमिति हरेरुत्कीर्तनंगुणानुवर्णनं लक्ष्म्याउपाख्यानंचश्रुतमधुनाध्यानंस्तोत्रंपूजादिकं चवदेत्यर्थः ॥ १ ॥ तत्रनारायणःप्रथमतःपूजाविधिक्रमेणैवसर्वमाह स्नात्वेति क्षीरोदेक्षीरसमुद्रेषट्देवान्वक्ष्यमाणान्पूजितवान् तेषांपूजांविनान्यकर्मण्यनधिकारात् ॥ २ ॥ ॥ ७ ॥

षट्देवानाह गणेशंचेति वन्हिमग्निहोत्रहोमंपुरोधसाबोधितइतिशेषः ॥३॥४॥५ ॥ ६॥ ध्यानंचेति हरिणासामवेदोक्तंध्यानंयद्ब्रह्मणे

गणेशंचदिनेशंचवन्हिंविष्णुंशिवंशिवां ॥ एतान्भक्त्यासमभ्यर्च्यपुष्पगंधादिभिस्तदा ॥ ३ ॥ अवाह्यचमहालक्ष्मींपरमैश्वर्यरूपिणीं ॥ पूजांचकारदेवेशोब्रह्मणाचपुरोधसा ॥ ४ ॥ पुरःस्थितेषुमुनिषुब्राह्मणेषुगुरौहरौ ॥ देवादिषुसुदेशेचज्ञानानंदेशिवेमुने ॥५॥ पारिजातस्यपुष्पंचगृहीत्वाचंदनोक्षितं ॥ ध्यात्वादेवींमहालक्ष्मींपूजयामासनारद ॥६॥ ध्यानंचसामवेदोक्तंयद्दत्तंब्रह्मणेपुरा ॥ हरिणातेनध्यानेनतन्निबोधवदामिते ॥ ७ ॥ सहस्रदलपद्मस्थकर्णिकावासिनींपरां ॥ शरत्पार्वणकोटींदुप्रभामुष्टिकरांपरां ॥८॥ स्वतेजसाप्रज्वलंतींसुखदृश्यांमनोहरां ॥ प्रतप्तकांचननिभशोभांमूर्तिमतींसतीं ॥ ९ ॥ रत्नभूषणभूषाढ्यांशोभितांपीतवाससं ॥ ईषद्धास्यप्रसन्नास्यांशश्वत्सुस्थिरयौवनां ॥१०॥ सर्वसंपत्प्रदात्रींचमहालक्ष्मींभजेशुभां ॥ ध्यानेनानेनतांध्यात्वानानागुणसमन्वितां ॥११॥ संपूज्यब्रह्मवाक्येनचोपचाराणिषोडश ॥ ददौभक्त्याविधानेनप्रत्येकंमंत्रपूर्वकं ॥ १२ ॥ प्रशस्तानिप्रकृष्टानिवराणिविविधानिच ॥ अमूल्यरत्नसारंचनिर्मितंविश्वकर्मणा ॥१३॥आसनंचविचित्रंचमहालक्ष्मीःप्रगृह्यतां ॥ शुद्धंगंगोदकमिदंसर्ववंदितमीप्सितं ॥ १४ ॥ पापेध्मवन्हिरूपंचगृह्यतांकमलालये ॥ पुष्पचंदनदूर्वादिसंयुतंजान्हवीजलं ॥१५ ॥ शंखगर्भस्थितंस्वर्घ्यंगृह्यतांपद्मवासिनि ॥ सुगंधिपुष्पतैलंचसुगंधामलकीफलं ॥ १६ ॥ देहसौंदर्यबीजंचगृह्यतांश्रीहरेःप्रिये ॥ कार्पासजंचकृमिजंवसनंदेविगृह्यतां ॥१७॥ रत्नस्वर्णविकारंचदेहभूषाविवर्धनं ॥ शोभायैश्रीकरंरत्नंभूषणंदेविगृह्यतां ॥१८॥

दत्तंतेनध्यात्वेत्यर्थः ॥७॥ मुष्टिश्चैर्यं ॥८॥९॥१०॥११॥१२॥ प्रशस्तानीत्युपचारवस्तूनामुपलक्षणं आसनादिमंत्रानाह अमूल्येति अत्रमंत्राएवसंगृह्यंतेपूजोपचारक्रमस्तुप्रसिद्धएवग्राह्यइतिबोध्यं ॥१३॥१४॥१५॥ आमलकीफलचूर्णमित्यर्थः ॥१६॥१७ ॥ १८ ॥

सर्वसौंदर्यबीजंचसद्यःशोभाकरंपरं ॥ वृक्षनिर्यासरूपंचगंधद्रव्यादिसंयुतं ॥१९॥ श्रीकृष्णकांतेधूपंचपवित्रं
प्रतिगृह्यतां ॥सुगंधियुक्तंसुखदंचंदनंदेविगृह्यतां॥२०॥ जगच्चक्षुस्वरूपंचपवित्रंतिमिरापहं ॥ प्रदीपंसुख
रूपंचगृह्यतांचसुरेश्वरि॥२१॥ नानोपहाररूपंचनानारससमन्वितं ॥ अतिस्वादुकरंचैवनैवेद्यंप्रतिगृह्यतां
॥२२॥ अन्नंब्रह्मस्वरूपंचप्राणरक्षणकारणं॥तुष्टिदंपुष्टिदंचैवदेव्यन्नंप्रतिगृह्यतां ॥२३॥ शाल्यन्नजंसुपक्वंच
शर्करागव्यसंयुतं॥स्वादुयुक्तंमहालक्ष्मीःपरमान्नंप्रगृह्यतां॥२४॥ शर्करागव्यपक्वंचसुस्वादुसुमनोहरं॥ म
यानिवेदितंभक्त्यास्वस्तिकंप्रतिगृह्यतां ॥२५॥ नानाविधानिरम्याणिपक्वान्नानिफलानिच॥ सुरभिस्तनसं
त्यक्तंसुस्वादुसुमनोहरं ॥२६॥ मर्त्यामृतंसुगव्यंचगृह्यतामच्युतप्रिये ॥ सुस्वादुरससंयुक्तमिक्षुवृक्षसमुद्भवं
॥२७ ॥ अग्निपक्वमतिस्वादुगुडंचप्रतिगृह्यतां ॥ यवगोधूमसस्यानांचूर्णरेणुसमुद्भवं ॥ २८ ॥ सुपक्वंगुडग
व्याक्तंमिष्टान्नंदेविगृह्यतां ॥ सस्यचूर्णोद्भवंपक्वंस्वस्तिकादिसमन्वितं ॥२९ ॥ मयानिवेदितंभक्त्यानैवेद्यंप्र
तिगृह्यतां ॥ शीतवायुप्रदंचैवदाहेचसुखदंपरं॥३०॥कमलेगृह्यतांचेदंव्यजनंश्वेतचामरं ॥ तांबूलंचवरंरम्यं
कर्पूरादिसुवासितं ॥ ३१ ॥ जिव्हाजाड्यच्छेदकरंतांबूलंप्रतिगृह्यतां ॥ सुवासितंसुशीतंचपिपासानाशकार
णं ॥ ३२ ॥ जगज्जीवनरूपंचजीवनंदेविगृह्यतां ॥ देहसौंदर्यबीजंचसदाशोभाविवर्द्धनं ॥ ३३ ॥ कार्पासजंच
कृमिजंवसनंदेविगृह्यतां॥ रत्नस्वर्णविकारंचदेहभूषादिवर्द्धनं॥३४॥ शोभाधारंश्रीकरंचभूषणंदेविगृह्यतां॥
नानाकुसुमनिर्माणंबहुशोभाश्रयंपरं ॥ ३५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

अत्रकेचिन्मंत्राःपुनःपठ्यंतेतदभिप्रायस्त्वित्थं यथाजनागृहेसामान्यानुपचारानृगृण्हंति सभायांतुविशिष्टांस्तथैवदेव्यैसामान्यविशेषभावेनो पचारादेयाइति ॥ ३६ ॥ ॥ ३७ ॥ ॥ ३८ ॥ ॥ ३९ ॥ ॥ ४० ॥ ॥ ४१ ॥ लक्ष्मीःश्रीबीजंमायाभुवनेश्वरी

सुरभूपप्रियंशुद्धंमाल्यंदेविप्रगृह्यतां ॥ शुद्धिदंशुद्धरूपंचसर्वमंगलमंगलं ॥ ३६ ॥ गंधवस्तूद्भवरंम्यंगंधंदेवि प्रगृह्यतां ॥ पुण्यतीर्थोदकंचैवविशुद्धंशुद्धिदंसदा ॥ ३७ ॥ गृह्यतांकृष्णकांतेत्वंरम्यमाचमनीयकं ॥ रत्नसा रादिनिर्माणंपुष्पचंदनचर्चितं ॥३८॥ वस्त्रभूषणभूषाढ्यंसुतल्पंदेविगृह्यतां ॥ यद्यद्द्रव्यमपूर्वंचपृथिव्यामपि दुर्लभं ॥३९॥ देवभूषार्हभोग्यंचतद्द्रव्यंदेविगृह्यतां ॥ द्रव्याण्येतानिदत्वाचमूलेनदेवपुंगव ॥ ४० ॥ मूलंजजाप भक्त्याचदशलक्षंविधानतः ॥ जपेनदशलक्षेणमंत्रसिद्धिर्बभूवह ॥ ४१ ॥ मंत्रश्चब्रह्मणादत्तःकल्पवृक्षश्चस र्वतः ॥ लक्ष्मीर्मायाकामवाणीङेंताकमलवासिनी ॥ ४२ ॥ वैदिकोमंत्रराजोयंप्रसिद्धःस्वाहयान्वितः ॥ कुबे रोनेनमंत्रेणपरमैश्वर्यमाप्तवान् ॥ ४३ ॥ राजराजेश्वरोदक्षःसावर्णिर्मनुरेवच ॥ मंगलोनेनमंत्रेणसप्तद्वीपेऽव नीपतिः ॥ ४४ ॥ प्रियव्रतोत्तानपादौकेदारोनृपएवच ॥ एतेसिद्धाश्चराजेंद्रामंत्रेणानेननारद ॥ ४५ ॥ सिद्धे मंत्रेमहालक्ष्मीःशक्रायदर्शनंददौ ॥ रत्नेंद्रसारनिर्माणविमानस्थावरप्रदा ॥ ४६ ॥ सप्तद्वीपवतींपृथ्वींछा दयंतीत्विषाचसा ॥ श्वेतचंपकवर्णाभारत्नभूषणभूषिता ॥ ४७ ॥ ईषद्धास्यप्रसन्नास्यभक्तानुग्रहकातरा ॥ बिभ्रतीरत्नमालांचकोटिचंद्रसमप्रभां ॥ ४८ ॥ दृष्ट्वाजगत्प्रसूंशांतांतुष्टावतांपुरंदरः ॥ पुलकांचितसर्वांगः साश्रुनेत्रःकृतांजलिः ॥ ४९ ॥ ब्रह्मणाचप्रदत्तेनस्तोत्रराजेनसंयुतः ॥ सर्वाभीष्टप्रदेनैववैदिकेनैवतत्रच ॥५०॥ पुरंदरउ० ॥ नमःकमलवासिन्यैनारायण्यैनमोनमः ॥ कृष्णप्रियायैसततंमहालक्ष्म्यैनमोनमः ॥५१॥

बीजंकामोमन्मथबीजंवाणीवाग्भवंङेंताचतुर्थ्यंताकमलवासिनीतदाकमलवासिन्यैइतिजातंस्वाहयान्वितः स्वाहांतइत्यर्थः ॥ ४२ ॥ ॥ ४३ ॥ ॥ ४४ ॥ ॥ ४५ ॥ ॥ ४६ ॥ ॥ ४७ ॥ ॥ ४८ ॥ ॥ ४९ ॥ ॥ ५० ॥ ॥ ५१ ॥ ७ ॥

पद्मपत्रेक्षणायैचपद्मास्यायैनमोनमः ॥ पद्मासनायैपद्मिन्यैवैष्णव्यैचनमोनमः ॥ ५२ ॥ सर्वसंपत्स्वरूपि
ण्यैसर्वाराध्यैनमोनमः ॥ हरिभक्तिप्रदात्र्यैचहर्षदात्र्यैनमोनमः॥५३॥ कृष्णवक्षस्थितायैचकृष्णेशायैनमोन
मः॥ चंद्रशोभास्वरूपायैरत्नपद्मेचशोभने ॥५४॥ संपत्त्यधिष्ठातृदेव्यैमहादेव्यैनमोनमः ॥ नमोवृद्धिस्वरू
पायैवृद्धिदायैनमोनमः॥५५॥ वैकुंठेयामहालक्ष्मीर्यालक्ष्मीःक्षीरसागरे॥ स्वर्गलक्ष्मीरिंद्रगेहेराजलक्ष्मीर्नृपा
लये ॥५६॥ गृहलक्ष्मीश्चगृहिणांगेहेचगृहदेवता ॥ सुरभिःसागरेजातादक्षिणायज्ञकामिनी ॥५७॥ अदिति
र्देवमातात्वंकमलाकमलालया ॥ स्वाहात्वंचहविर्दानेकव्यदानेस्वधास्मृता ॥ ५८॥ त्वंहिविष्णुस्वरूपाचस
र्वाधारावसुंधरा ॥शुद्धसत्वस्वरूपात्वंनारायणपरायणा ॥५९॥ क्रोधहिंसावर्जिताचवरदाशारदाशुभा ॥ प
रमार्थप्रदात्वंचहरिदास्यप्रदापरा ॥ ६० ॥ ययाविनाजगत्सर्वंभस्मीभूतमसारकं ॥ जीवन्मृतंचविश्वंचशश्व
त्सर्वंययाविना ॥ ६१ ॥ सर्वेषांचपरामातासर्वबांधवरूपिणी ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणांत्वंचकारणरूपिणी
॥६२॥यथामातास्तनांधानांशिशूनांशैशवेसदा ॥ तथात्वंसर्वदामातासर्वेषांसर्वरूपतः ॥६३॥ मातृहीनस्त
नांधस्तुसचजीवतिदैवतः ॥ त्वयाहीनोजनःकोपिनजीवत्येवनिश्चितं ॥ ६४ ॥ सुप्रसन्नस्वरूपात्वंमांप्रसन्ना
भवांबिके ॥ वैरिग्रस्तंचविषयंदेहिमह्यंसनातनि ॥६५॥ अहंयावत्त्वयाहीनोबंधुहीनश्चभिक्षुकः॥ सर्वसंपद्वि
हीनश्चतावदेवहरिप्रिये ॥६६॥ ज्ञानंदेहिचधर्मंचसर्वसौभाग्यमीप्सितं ॥ प्रभावंचप्रतापंचसर्वाधिकारमेवच
॥ ६७ ॥ जयंपराक्रमंयुद्धेपरमैश्वर्यमेवच ॥ इत्युक्त्वाचमहेंद्रश्चसर्वैःसुरगणैःसह ॥६८॥ ॥ छ॥ ॥ छ॥ १२३

स्तनांधस्तनपायीबालकोमातृहीनोपिजीवतित्वयाविनातुजनोनैवजीवतीत्यर्थः ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ॥ छ ॥

प्रणनामसाश्रुनेत्रोमूर्ध्नाचैवपुनःपुनः ॥ ब्रह्माचशंकरश्चैवशेषोधर्मश्चकेशवः ॥ ६९ ॥ सर्वेचक्रुःपरीहारंसुरार्थे
चपुनःपुनः ॥ देवेभ्यश्चवरंदत्वापुष्पमालांमनोहरां ॥ ७० ॥ केशवायददौलक्ष्मीःसंतुष्टासुरसंसदि ॥ ययुर्दे
वाश्चसंतुष्टाःस्वंस्वंस्थानंचनारद ॥ ७१ ॥ देवीययौहरेःस्थानंहृष्टाक्षीरोदशायिनः ॥ ययतुश्चैवस्वगृहंब्रह्मे
शानौचनारद ॥ ७२ ॥ दत्वाशुभाशिषंतौचदेवेभ्यःप्रीतिपूर्वकं ॥ इदंस्तोत्रंमहापुण्यंत्रिसंध्यंयःपठेन्नरः
॥ ७३ ॥ कुबेरतुल्यःसभवेद्राजराजेश्वरोमहान् ॥ पंचलक्षजपेनैवस्तोत्रसिद्धिर्भवेन्नृणां ॥ ७४ ॥ सिद्धस्तो
त्रंयदिपठेन्मासमेकंतुसंततं ॥ महासुखीचराजेंद्रोभविष्यतिनसंशयः ॥ ७५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणे
नवमस्कंधेद्विचत्वारिंशोध्यायः ॥ ४२ ॥ नारायणउवाच ॥ नारायणमहाभागनारायणसमप्रभो ॥ रूपेणैवगु
णेनैवयशसातेजसात्विषा ॥ १ ॥ त्वमेवज्ञानिनांश्रेष्ठःसिद्धानांयोगिनांमुने ॥ तपस्विनांमुनीनांचपरोवेदाविदां
वरः ॥ २ ॥ महालक्ष्म्याउपाख्यानंविज्ञातंमहदद्भुतं ॥ अन्यत्किंचिदुपाख्यानंनिगूढंवदसांप्रतं ॥ ३ ॥ अती
वगोपनीयंयदुपयुक्तंचसर्वतः ॥ अप्रकाश्यंपुराणेषुवेदोक्तंधर्मसंयुतं ॥ ४ ॥ नारायणउवाच ॥ नानाप्रकारमा
ख्यानमप्रकाश्यंपुराणतः ॥ श्रुतंकतिविधंगूढमास्तेब्रह्मन्सुदुर्लभं ॥ ५ ॥ तेषुयत्सारभूतंचश्रोतुंकिंवात्वमिच्छ
सि ॥ तन्मेब्रूहिमहाभागपश्चाद्वक्ष्यामितत्पुनः ॥ ६ ॥ नारदउवाच ॥ स्वाहादेवीहविर्दानेप्रशस्तासर्वकर्मसु ॥
पितृदानेस्वधाशस्तादक्षिणासर्वतोवरा ॥ ७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

यः ॥ ४२ ॥ अद्धाधिकैश्चतुःपंचाशद्भिःपद्यैरनंतरं ॥ स्वाहाशक्तेरुपाख्यानंयथावदभिवर्ण्यते ॥ १ ॥ एवमेतासांमहादेवतानामाख्या
नंश्रुत्वानारदःपृच्छति नारायणेति ॥ १ ॥ २ ॥ निगूढंगुप्तंरहस्यभूतमित्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ॥ छ ॥

॥ ८ ॥ ९ ॥ प्रथमतोब्रह्मलोकंययुस्ततोब्रह्मसभामाजग्मुः ॥ १० ॥ ब्रह्माश्रुत्वेति देववाक्यंश्रुत्वाभवतांब्राह्मणैर्हविर्यद्दीयतेतस्यप्राप्त्याहा
रव्यवस्थांकरिष्यामीतिब्रह्माप्रतिज्ञायदेवकल्याणार्थंहरिंनिषेवेअस्तौदित्यर्थः ॥ ११ ॥ ननुयज्ञेब्राह्मणैर्हविर्दीयतेतेनाकिंतेषांतृप्तिर्नभवतीत्याशं
कतेनारदः यज्ञरूपोहीति यज्ञरूपोहिपरमात्मायज्ञोवैविष्णुरितिश्रुतेः तस्मिन्यज्ञेयद्यद्ब्राह्मणैस्तेभ्योदेवेभ्योहविर्दीयतेतेनकिंतेषांतृप्तिर्नभवतीति

एतासांचरितंजन्मफलंप्राधान्यमेवच ॥ श्रोतुमिच्छामित्वद्वक्त्राद्वदवेदाविदांवर ॥ ८ ॥ सूतउवाच ॥ नारद
स्यवचःश्रुत्वाप्रहस्यमुनिसत्तम ॥ कथांकथितुमारेभेपुराणोक्तांपुरातनीं ॥ ९ ॥ नारायणउवाच ॥ सृष्टेःप्रथ
मतोदेवाःस्वाहारार्थंययुःपुरा ॥ ब्रह्मलोकंब्रह्मसभामाजग्मुःसुमनोहरां ॥ १० ॥ गत्वानिवेदनंचक्रुराहारहे
तुकंमुने ॥ ब्रह्माश्रुत्वाप्रतिज्ञायनिषेवेश्रीहरिंपरं ॥ ११ ॥ नारदउवाच ॥ यज्ञरूपोहिभगवान्कलयाचबभूव
ह ॥ यज्ञेयद्यद्धविर्दानंदत्तंतेभ्यश्चब्राह्मणैः ॥ १२ ॥ नारायणउवाच ॥ हविर्ददतिविप्राश्चभक्त्याचक्षत्रिया
दयः ॥ सुरानैवप्राप्नुवंतितद्दानंमुनिपुंगव ॥ १३ ॥ देवाविषण्णास्तेसर्वेतत्सभांचययुःपुनः ॥ गत्वानिवेद
नंचक्रुराहाराभावहेतुकं ॥ १४ ॥ ब्रह्माश्रुत्वातुध्यानेनश्रीकृष्णंशरणंययौ ॥ पूजांचकारप्रकृतेर्ध्यानेनैवतदाज्ञ
या ॥ १५ ॥ प्रकृतेःकलयाचैवसर्वशक्तिस्वरूपिणी ॥ अतीवसुंदरीश्यामारमणीयामनोहरा ॥ १६ ॥ ईषद्धा
स्यप्रसन्नास्याभक्तानुग्रहकातरा ॥ उवाचेतिविधेरग्रेपद्मयोनेवरंवृणु ॥ १७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

शेषः ॥ १२ ॥ नारायणःसमाधत्ते हविर्ददतीति सत्यं हविर्यज्ञेदयितेतथापितद्धविर्देवान्प्रतियदिप्राप्नुयात्तदातेनहविषादेवानांतृप्तिःस्यान्न
चतस्यप्रापकःकश्चिदस्तिततोनदेवानांतृप्तिरित्यर्थः ॥ १३ ॥ यतएवंततोब्रह्मसभांप्रतिदेवाययुरित्याह देवाविषण्णाइति ॥ १४ ॥ ततोदे
ववाक्यंश्रुत्वाब्रह्मातत्कल्याणार्थंश्रीकृष्णंध्यानस्तोत्रादिनाशरणंययौ ततःश्रीकृष्णेनैतत्कार्यार्थंमूलप्रकृतिःसमाराधनीयेत्युक्तेतदाज्ञयामूलप्र
कृतिमाराधितवानित्याह पूजांचकारेति ॥ १५ ॥ ततोमूलप्रकृतेरंशःस्वाहारूपेणप्रादुरभूदित्याह प्रकृतेःकलयेति ॥ १६ ॥ १७ ॥

शक्तिः पत्नीचभवेत्यर्थः ॥ १८ ॥ किमर्थंशक्तिर्भवेतिचेत्तस्याग्नेर्दग्धुंशक्त्यभावादित्याह दग्धुमिति प्रकृतिशब्देनाहुतयस्तृप्तिकारण त्वात्पत्नीकिमर्थंभवेतिचेद्देवेभ्योहुतहविःप्रापणार्थमित्याह त्वन्नामोच्चार्येति ॥ १९ ॥ सुरेभ्योदास्यतीत्यन्वयःतद्धविःसुराःप्राप्नुवंतितथाकु र्वितिशेषः ॥२०॥ २१ ॥ स्वयंभुवंब्रह्माणं कृष्णोममपतिरभिलषितस्ततस्तपसाकृष्णंपतिंकरिष्यामीत्याह अहंकृष्णमिति ॥ २२ ॥

विधिस्तद्वचनंश्रुत्वासंभ्रमात्समुवाचतां ॥ प्रजापतिरुवाच ॥ त्वमग्नेर्दाहिकाशक्तिर्भवयातीवसुंदरी ॥ १८ ॥ दग्धुंनशक्तःप्रकृतीर्हुताशश्चत्वयाविना ॥ त्वन्नामोच्चार्यमंत्रांतेयोदास्यतिहविर्नरः ॥ १९ ॥ सुरेभ्यस्तत्प्राप्नुवंतिसुराःसानंदपूर्वकं ॥ अग्नेःसंपत्स्वरूपाचश्रीरूपासागृहेश्वरी ॥२० ॥ देवानांपूजिताशश्वन्नरादीनांभवांबिके॥ ब्रह्मणश्चवचःश्रुत्वासाविषण्णाबभूवह ॥२१ ॥तमुवाचततोदेवीस्वाभिप्रायंस्वयंभुवं॥ स्वाहोवाच ॥ अहंकृष्णंभजिष्यामितपसासुचिरेणच ॥ २२ ॥ ब्रह्मंस्तदन्यंयत्किंचित्स्वप्नवद्भ्रममेवच ॥ विधाताजगतस्त्वंचशंभुर्मृत्युंजयोविभुः ॥ २३ ॥ विभर्तिशेषोविश्वंचधर्मःसाक्षीचधर्मिणां ॥ सर्वाद्यपूज्योदेवानांगणेषुचगणेश्वरः ॥२४॥ प्रकृतिःसर्वसंपूज्यायत्प्रसादात्पुराभवत् ॥ ऋषयोमुनयश्चैवपूजितायन्निषेवया ॥२५ ॥ तत्पादपद्मंनियतंभावेनचिंतयाम्यहं ॥ पद्माक्षीपाद्ममित्युक्त्वापद्मनाभानुसारतः ॥ २६ ॥ जगामतपसेदेवीध्यात्वाकृष्णंनिराममयं ॥ तपस्तेपेवर्षलक्षंएकपादेनपद्मजा ॥ २७ ॥ तदाददर्शश्रीकृष्णंनिर्गुणंप्रकृतेःपरं ॥ अतीवकमनीयंचरूपंदृष्ट्वाचरूपिणी ॥ २८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

ब्रह्मंस्तदन्यमिति तस्मात्कृष्णादन्यंयत्किंचिद्वस्तुस्वप्नवत्भ्रमवच्चमिथ्याजानामीत्यर्थः ॥ २३ ॥२४॥ प्रकृतिर्दुर्गाराधादिरूपापूर्वोक्तपंचप्रकृतिप्रकारानतुमूलप्रकृतिस्तस्याःसर्वोत्तमत्वात् ॥२५॥ पाद्मंपद्मसंभवंब्रह्माणमित्युक्त्वापद्मनाभानुसारतस्तस्योद्देशेनजगामेत्यन्वयः ॥२६॥ पद्मजालक्ष्म्यंशभूता ॥२७ ॥ प्रकृतेःपरमितिकृष्णांतर्गतंब्रह्माभिप्रायेण ॥ २८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

मूर्छांसंप्रापकालेनकामेशस्यचकामुकी ॥ विज्ञायतदभिप्रायंसर्वज्ञस्तामुवाचह ॥२९॥ समुत्थाप्यचतांक्रोडे ४३
१२५ क्षीणांगींतपसाचिरं ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ वाराहेवैत्वमंशेनममपत्नीभविष्यसि ॥ ३०॥ नाम्नानाग्नजिती
कन्याकांतेनग्नजितस्यच ॥ अधुनाग्नेर्दाहिकात्वंभवपत्नीचभामिनी ॥३१ ॥ मंत्रांगरूपापूज्याचमत्प्रसादा
द्भविष्यसि ॥ वन्हिस्त्वांभक्तिभावेनसंपूज्यचगृहेश्वरीं ॥३२॥ रमिष्यतित्वयासार्द्धंरामयारमणीयया ॥ इत्यु
क्त्वांतर्दधेदेवोदेवींसंभाष्यनारद ॥३३॥ तत्राजगामसंत्रस्तोवन्हिर्ब्रह्मनिदेशतः॥ सामवेदोक्तध्यानेनध्यात्वा
तांजगदंबिकां ॥ ३४॥ संपूज्यपरितुष्टावपाणिंजग्राहमंत्रतः ॥ तदादिव्यंवर्षशतंसरेमेरामयासह ॥ ३५ ॥
अतीवनिर्जनेदेशेसंभोगसुखदेसदा॥ बभूवगर्भस्तस्यांचहुताशस्यचतेजसा॥३६॥ तंदधारचसादेवीदिव्यं
द्वादशवत्सरं ॥ ततःसुषावपुत्रांश्चरमणीयान्मनोहरान् ॥ ३७ ॥ दक्षिणाग्निगार्हपत्याहवनीयानक्रमेणच ॥
ऋषयोमुनयश्चैवब्राह्मणाःक्षत्रियादयः ॥३८॥ स्वाहांतंमंत्रमुच्चार्यहविर्दानंचचक्रिरे ॥ स्वाहायुक्तंचमंत्रंचयो
गृण्हातिप्रशस्तकं ॥ ३९॥ सर्वसिद्धिर्भवेत्तस्यमंत्रग्रहणमात्रतः ॥ विषहीनोयथासर्पोवेदहीनोयथाद्विजः
॥४० ॥ पतिसेवाविहीनास्त्रीविद्याहीनोयथापुमान् ॥ फलशाखाविहीनश्चयथावृक्षोहिनिंदितः ॥४१ ॥ स्वा
हाहीनस्तथामंत्रोनहुतःफलदायकः ॥ परितुष्टाद्विजाःसर्वेदेवाःसंप्रापुराहुतीः ॥ ४२ ॥ स्वाहांतेनैवमंत्रेणस
फलंसर्वमेवच ॥ इत्येवंकथितंसर्वंस्वाहोपाख्यानमुत्तमं ॥४३ ॥ सुखदंमोक्षदंसारंकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥
नारदउवाच ॥ स्वाहापूजाविधानंचध्यानंस्तोत्रंमुनीश्वर ॥ ४४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ १२५

॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ मंत्रमाह ओमिति प्रणवमायाश्रीबीजाद्योमंत्रः ॥ ४९ ॥ स्तोत्रमाह वन्हिरुवाच स्वाहावन्हि प्रियेति ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेत्रिचत्वारिंशोध्यायः

संपूज्यवन्हिस्तुष्टावयेनतद्वदमेप्रभो ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ ध्यानंचसामवेदोक्तंस्तोत्रंपूजाविधानकं ॥ ४५ ॥ वदामिश्रूयतांब्रह्मन्सावधानोमुनीश्वर ॥ सर्वयज्ञारंभकालेशालग्रामेघटेथवा ॥ ४६ ॥ स्वाहांसंपूज्ययत्नेनय ज्ञंकुर्यात्फलाप्तये ॥ स्वाहांमंत्रांगयुक्तांचमंत्रसिद्धिस्वरूपिणीं ॥ ४७ ॥ सिद्धांचसिद्धिदांनृणांकर्मणांफलदां शुभां ॥ इतिध्यात्वाचमूलेनदत्वापाद्यादिकंनरः ॥ ४८ ॥ सर्वसिद्धिंलभेत्स्तुत्वामूलमंत्रंमुनेशृणु ॥ ॐह्रींश्रींव न्हिजायायैदेव्यैस्वाहेत्यनेनच ॥ ४९ ॥ यःपूजयेच्चतांभक्त्यासर्वेष्टंसंभवेद्ध्रुवं ॥ वन्हिरुवाच ॥ स्वाहावन्हिप्रि यावन्हिजायासंतोषकारिणी ॥ ५० ॥ शक्तिःक्रियाकालदात्रीपरिपाककरीध्रुवा ॥ गतिःसदानराणांचदाहि कादहनक्षमा ॥ ५१ ॥ संसारसाररूपाचघोरसंसारतारिणी ॥ देवजीवनरूपाचदेवपोषणकारिणी ॥ ५२ ॥ षो डशैतानिनामानियःपठेद्भक्तिसंयुतः ॥ सर्वसिद्धिर्भवेत्तस्यइहलोकेपरत्रच ॥ ५३ ॥ नांगहीनंभवेत्तस्यसर्व कर्मसुशोभनं ॥ अपुत्रोलभतेपुत्रंभार्याहीनोलभेत्प्रियां ॥ ५४ ॥ रंभोपमांस्वकांतिंचसंप्राप्यसुखमाप्नुयात् ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेनारदनारायणसंवादेस्वाहोपाख्यानेत्रिचत्वारिंशोध्यायः ॥ ४३ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ नारदशृणुवक्ष्यामिस्वधोपाख्यानमुत्तमं ॥ पितॄणांचतृप्तिकरंश्राद्धान्नफलवर्द्धनं ॥ १ ॥ सृष्टेरादौपितृगणान्ससर्जजगतांविधिः ॥ चतुरश्चमूर्तिमंतश्चत्रींश्चतेजस्वरूपिणः ॥ २ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ४३ ॥ अथाधिकैश्चषट्त्रिंशत्पद्यैरथसमासतः ॥ स्वधायाःसमुपाख्यानंयथावदभिवर्ण्यते ॥ १ ॥ स्वाहोपाख्यानानंतरंस्वधोपाख्यानंवदाति नारदशृण्विति ॥ १ ॥ २ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

सप्तपितृगणान् कव्यवालोनलःसोमोयमश्चैवार्यमातथा अग्निष्वात्ताबर्हिषदःसोमपाःपितृदेवताइतिपुराणांतरप्रसिद्धान् ॥ ३॥ तर्पणपर्यंतंश्रा

दृष्ट्वासप्तपितृगणान्सुखरूपान्मनोहरान् ॥ आहारंससृजेतेषांश्राद्धंतर्पणपूर्वकं ॥ ३॥ स्नानंतर्पणपर्यंतंश्रा

द्धंतुदेवपूजनं ॥ आन्हिकंचत्रिसंध्यांतंविप्राणांचश्रुतौश्रुतं ॥४॥ नित्यंनकुर्याद्योविप्रस्त्रिसंध्यंश्राद्धतर्पणं ॥ ब
लिंवेदध्वनिंसोपिविषहीनोयथोरगः ॥ ५ ॥ देवीसेवाविहीनश्चश्रीहरेरनिवेद्यभुक् ॥ भस्मांतंसूतकंतस्यनक
र्मार्हश्चनारद ॥ ६ ॥ ब्रह्माश्राद्धादिकंसृष्ट्वाजगामपितृहेतवे ॥ नप्राप्नुवंतिपितरोददतिब्राह्मणादयः ॥ ७ ॥
सर्वेचजग्मुःक्षुधिताःखिन्नास्तुब्रह्मणःसभां ॥ सर्वंनिवेदनंचक्रुस्तमेवजगतांविधिं ॥ ८ ॥ ब्रह्माचमानसींक
न्यांससृजेचमनोहरां॥ रूपयौवनसंपन्नांशतचंद्रनिभाननां॥९॥ विद्यावतींगुणवतीमतिरूपवतींसतीं ॥ श्वे
तचंपकवर्णाभांरत्नभूषणभूषितां ॥ १०॥ विशुद्धांप्रकृतेरंशांसस्मितांवरदांशुभां ॥ स्वधाभिधांचसुदतींल
क्ष्मीलक्षणसंयुतां ॥११॥ शतपद्मपदन्यस्तपादपद्मंचबिभ्रतीं॥ पत्नींपितृणांपद्मास्यांपद्मजांपद्मलोचनां
॥ १२ ॥ पितृभ्यश्चददौब्रह्मातुष्टेभ्यस्तुष्टिरूपिणीं ॥ ब्राह्मणानांचोपदेशंचकारगोपनीयकं ॥ १३ ॥ स्व
धांतंमंत्रमुच्चार्यपितृभ्योदेयमित्यपि ॥ क्रमेणतेनविप्राश्चपित्रेदानंददुःपुरा ॥१४ ॥ स्वाहाशस्तादेवदानेपि
तृदानेस्वधास्मृता ॥ सर्वत्रदक्षिणाशस्ताहतंयज्ञमदक्षिणं ॥ १५ पितरोदेवताविप्रामुनयोमनवस्तथा ॥ पू
जांचक्रुःस्वधांशांतांतुष्टुवुःपरमादरात् ॥ १६ ॥ देवादयश्चसंतुष्टाःपरिपूर्णमनोरथाः ॥ विप्रादयश्चपितरः
स्वधादेवीवरेणच ॥ १७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

द्धंदेवपूजनंपंचायतनपूजनंत्रिसंध्यांतमान्हिकं ॥ ४ ॥ बलिंबलिहरणं ॥५ ॥ भस्मांतंमरणपर्यंतंतस्यसूतकमशुचित्वमित्यर्थः तदेवाह नक

र्मार्हश्चेति ॥६ ॥ स्वस्थानंजगामेत्यर्थः नप्राप्नुवंतीति पूर्ववत्प्रापकाभावात् ॥७॥८॥९॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥

॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ तारमायारमाकामबीजपूर्वोमंत्रः ॥ २५ ॥

इत्येवंकथितंसर्वंस्वधोपाख्यानमेवच ॥ सर्वेषांचतुष्टिकरंकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि॥१८॥नारदउवाच॥ स्वधा
पूजाविधानंचध्यानंस्तोत्रंमहामुने ॥ श्रोतुमिच्छामियत्नेनवदवेदविदांवर ॥ १९॥ नारायणउवाच ॥ ध्यानं
चस्तवनंब्रह्मन्वेदोक्तंसर्वमंगलं ॥ सर्वंजानासिचकथंज्ञातुमिच्छसिवृद्धये ॥ २०॥ शरत्कृष्णत्रयोदश्यांमघा
यांश्राद्धवासरे ॥ स्वधांसंपूज्ययत्नेनततःश्राद्धंसमाचरेत् ॥ २१ ॥ स्वधांनाभ्यर्च्ययोविप्रःश्राद्धंकुर्यादहंम
तिः ॥ नभवेत्फलभाक्सत्यंश्राद्धस्यतर्पणस्यच ॥२२॥ ब्रह्मणोमानसींकन्यांशश्वत्सुस्थिरयौवनां ॥ पूज्या
नांपितृदेवानांश्राद्धानांफलदांभजे ॥ २३॥ इतिध्यात्वाशिलायांवाह्यथवामंगलेघटे ॥ दद्यात्पाद्यादिकंतस्यै
मूलेनेतिश्रुतौश्रुतं ॥२४॥ ॐह्रींश्रींक्लींस्वधादेव्यैस्वाहेतिचमहामुने ॥ समुच्चार्यचसंपूज्यस्तुत्वातांप्रणमेद्द्वि
जः ॥२५॥ स्तोत्रंशृणुमुनिश्रेष्ठब्रह्मपुत्रविशारद ॥सर्ववांच्छाप्रदंनृणांब्रह्मणायत्कृतंपुरा॥२६॥ नारायणउ
वाच ॥ स्वधोच्चारणमात्रेणतीर्थस्नायीभवेन्नरः ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्योवाजपेयफलंभवेत् ॥२७ ॥ स्वधास्व
धास्वधेत्येवंयदिवारत्रयंस्मरेत् ॥ श्राद्धस्यफलमाप्नोतिबलेश्चतर्पणस्यच ॥ २८ ॥ श्राद्धकालेस्वधास्तोत्रं
यःशृणोतिसमाहितः ॥ सलभेच्छ्राद्धसंभूतंफलमेवनसंशयः ॥ २९ ॥ स्वधास्वधास्वधेत्येवंत्रिसंध्यंयःपठे
न्नरः ॥ प्रियांविनीतांसलभेत्साध्वींपुत्रगुणान्वितां ॥ ३० ॥ पितॄणांप्राणतुल्यात्वंद्विजजीवनरूपिणी ॥
श्राद्धाधिष्ठातृदेवीचश्राद्धादीनांफलप्रदा ॥ ३१ ॥ नित्यात्वंसत्यरूपासिपुण्यरूपासिसुव्रते॥ आविर्भाव
तिरोभावौसृष्टौचप्रलयेतव ॥ ३२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ २६ ॥ ॥ २७ ॥ ॥ २८ ॥ ॥ २९ ॥ ॥ ३० ॥ ॥ ३१ ॥ ॥ ३२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१२७ ॐस्वास्तिश्चनमःस्वाहास्वधात्वंदक्षिणातथा ॥ निरूपिताश्चतुर्वेदैःप्रशस्ताःकर्मिणांपुनः ॥ ३३ ॥ कर्मपू
र्त्यर्थमेवैताईश्वरेणाविनिर्मिताः ॥ इत्येवमुक्त्वासब्रह्माब्रह्मलोकेस्वसंसदि ॥ ३४ ॥ तस्थौचसहसासद्यःस्व
धासाविर्बभूवह ॥ तदापितृभ्यःप्रददौतामेवकमलाननां ॥ ३५ ॥ तांसंप्राप्ययुस्तेचपितरश्चप्रहर्षिताः ॥
स्वधास्तोत्रमिदंपुण्यंयःशृणोतिसमाहितः ॥ ३६ ॥ सुस्नातःसर्वतीर्थेषुवांछितंफलमाप्नुयात् ॥ इतिश्रीदेवी
भागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेनारदनारायणसंवादेस्वधोपाख्यानेचतुश्चत्वारिंशोध्यायः ॥ ४४ ॥ श्रीनारा
यणउवाच ॥ उक्तंस्वाहास्वधाख्यानंप्रशस्तंमधुरंपरं ॥ वक्ष्यामिदक्षिणाख्यानंसावधानोनिशामय ॥ १ ॥
गोपीसुशीलागोलोकेपुरासीत्प्रेयसीहरेः ॥ राधाप्रधानासध्रीचीधन्यामान्यामनोहरा ॥ २ ॥ अतीवसुंदरीरा
मासुभगासुदतीसती ॥ विद्यावतीगुणवतीचातिरूपवतीसती ॥ ३ ॥ कलावतीकोमलांगीकांताकमललो
चना ॥ सुश्रोणीसुस्तनीश्यामान्यग्रोधपरिमंडिता ॥ ४ ॥ ईषद्धास्यप्रसन्नास्यारत्नालंकारभूषिता ॥ श्वेतचंप
कवर्णाभाविंबोष्ठीमृगलोचना ॥ ५ ॥ कामशास्त्रेषुनिपुणाकामिनीहंसगामिनी ॥ भावानुरक्ताभावज्ञाकृष्णस्य
प्रियभामिनी ॥ ६ ॥ रसज्ञारसिकारासेरासेशस्यरसोत्सुका ॥ उवासादक्षिणेक्रोडेराधायाःपुरतःपुरा ॥ ७ ॥
संबभूवानम्रमुखोभयेनमधुसूदनः ॥ दृष्ट्वाराधांचपुरतोगोपीनांप्रवरोत्तमां ॥ ८ ॥ कामिनींरक्तवदनांरक्तपं
कजलोचनां ॥ कोपेनकंपितांगींचकोपेनस्फुरिताधरां ॥ ९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

दक्षिणायाउपाख्यानंयथावदभिवर्ण्यते ॥१॥ दक्षिणाख्यानंवक्तुंप्रतिजानीतेउक्तमिति ॥१॥२॥३ ॥ न्यग्रोधवृक्षवद्वटवृक्षवच्छोभिताशरी १२७
रशोभया ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ अदक्षिणेक्रोडेवामांके ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥१०॥ ११ ॥१२॥ देवींराधांरक्षरक्षेत्त्युक्तवंत्यः ॥ १३ ॥ १४ ॥१५ ॥ गमनमात्रेणागमनमात्रेण ॥ १६ ॥ रासेशंकृष्णमाजुहावाकारितवती ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ ननुत्वयागर्वःकिमर्थंकृतइतिचेत्त्वयाममसंमानस्तथैवकृतस्तस्मादित्याह स्त्रीगर्वइति पतिसौ

वेगेनतांतुगच्छंतींविज्ञायतदनंतरं ॥ विरोधभीतोभगवानंतर्धानंचकारसः ॥ १० ॥ पलायंतंचकांतंचशांतं सत्वसुविग्रहं ॥ विलोक्यकंपितागोप्यःसुशीलाद्यास्ततोभिया ॥ ११ ॥ विलोक्यलंपटंतत्रगोपीनांलक्षकोटयः ॥ पुटांजलियुताभीताभक्तिनम्रात्मकंधराः ॥ १२ ॥ रक्षरक्षेत्युक्तवंत्योदेवीमितिपुनःपुनः ॥ ययुर्भयेन शरणंतस्याश्चरणपंकजे ॥ १३ ॥त्रिलक्षकोटयोगोपाःसुदामादयएवच ॥ ययुर्भयेनशरणंतत्पादाब्जेचनारद ॥ १४ ॥ पलायंतंचकांतंचविज्ञायपरमेश्वरी ॥ पलायंतींसहचरींसुशीलांचशशापसा ॥ १५॥ अद्यप्रभृतिगोलोकंसाचेदायातिगोपिका ॥ सद्योगमनमात्रेणभस्मसाच्चभविष्यति ॥ १६ ॥ इत्येवमुक्त्वातत्रैवदेवदेवेश्वरीरुषा ॥ रासेश्वरीरासमध्येरासेशमाजुहावह ॥ १७ ॥ नालोक्यपुरतःकृष्णंराधाविरहकातरा ॥ युगकोटिसमंमेनेक्षणभेदेनसुव्रता ॥ १८ ॥ हेकृष्णप्राणनाथेशागच्छप्राणाधिकप्रिय ॥ प्राणाधिष्ठातृदेवेशप्राणायांतित्वयाविना ॥ १९ ॥ स्त्रीगर्वःपतिसौभाग्याद्वर्धतेचदिनेदिने ॥ सुखंचविपुलंयस्मात्तंसेवेद्धर्मतःसदा ॥ २० ॥ पतिर्बंधुःकुलस्त्रीणामधिदेवःसदागतिः ॥ परसंपत्स्वरूपश्चमूर्तिमान्भोगदःसदा ॥ २१ ॥ धर्मदःसुखदःशश्वत्प्रीतिदःशांतिदःसदा ॥ सन्मानैर्दीप्यमानश्चमानदोमानखंडनः ॥ २२ ॥ सारात्सारतरःस्वामीबंधूनांबंधुवर्द्धनः ॥ नचभर्तुःसमोबंधुर्बंधोर्बंधुषुदृश्यते ॥ २३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

भाग्यात्पतिकृतसंमानादित्यर्थः ननुतद्बंधुनागर्वएवपाल्यतांतत्राह सुखंचेति त्वत्प्रीतौसत्यामिवगर्वात्सुखंभवतिनान्यथायस्मादेवंतस्मात्सुखार्थंधर्मेणपतिंसेवेदित्यर्थः ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ बंधुषुस्त्रीणांभर्तुर्बंधोःसमोबंधुर्नेत्यन्वयः ॥ २३ ॥ ॥ छ ॥

॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ कुलजानांपतिव्रतानां यास्वसत्कुलप्रसूताभाकांतंविज्ञातुमक्षमाभवतीतिदूरतस्तस्यपुनःसेवादिकमित्यर्थः

भरणादेवभर्ताचपालनात्पतिरुच्यते ॥ शरीरेशाच्चसस्वामीकामदःकांतउच्यते ॥ २४ ॥ बंधुश्चसुखवृध्या
चप्रीतिदानात्प्रियःस्मृतः ॥ ऐश्वर्यदानादीशश्चप्राणेशात्प्राणनायकः ॥ २५ ॥ रतिदानाच्चरमणःप्रियोनास्ति
प्रियात्परः ॥ पुत्रस्तुस्वामिनःशुक्राज्जायतेतेनसप्रियः ॥ २६ ॥ शतपुत्रात्परःस्वामीकुलजानांप्रियःसदा ॥
असत्कुलप्रसूतायाकांतंविज्ञातुमक्षमा ॥ २७ ॥ स्नानंचसर्वतीर्थेषुसर्वयज्ञेषुदक्षिणा ॥ प्रादक्षिण्यंपृथिव्या
श्चसर्वाणिचतपांसिच ॥ २८ ॥ सर्वाण्येवव्रतादीनिमहादानानियानिच ॥ उपोषणानिपुण्यानियानियानिश्रुता
निच ॥ २९ ॥ गुरुसेवाविप्रसेवावेदसेवादिकंचयत् ॥ स्वामिनःपादसेवायाःकलांनार्हंतिषोडशीं ॥ ३० ॥
गुरुर्विप्रेंद्रदेवेषुसर्वेभ्यश्चपतिर्गुरुः ॥ विद्यादातायथापुंसांकुलजानांतथाप्रियः ॥ ३१ ॥ गोपीनांलक्षकोटी
नांगोपानांचतथैवच ॥ ब्रह्मांडानामसंख्यानांतत्रस्थानांतथैवच ॥ ३२ ॥ विश्वादिगोलकांतानामीश्वरीयत्प्र
सादतः ॥ अहंनजानेतंकांतंस्त्रीस्वभावोदुरत्ययः ॥ ३३ ॥ इत्युक्त्वाराधिकाकृष्णंतत्रदध्यौस्वभक्तितः ॥
रुरोदप्रेम्णासाराधानाथनाथेतिसाब्रवीत् ॥ ३४ ॥ दर्शनंदेहिरमणदीनाविरहदुःखिता ॥ अथसादक्षिणा
देवीध्वस्तागोलोकतोमुने ॥ ३५ ॥ सुचिरंचतपस्तप्त्वाविवेशकमलातनौ ॥ अथदेवादयःसर्वेयज्ञंकृत्वासुदु
ष्करं ॥ ३६ ॥ नालभंस्तेफलंतेषांविषण्णाःप्रययुर्विधिं ॥ विधिर्निवेदनंश्रुत्वादेवादीनांजगत्पतिं ॥ ३७ ॥ द
ध्यौचसुचिरंभक्त्याप्रत्यादेशमवापसः ॥ नारायणश्चभगवान्महालक्ष्म्याश्चदेहतः ॥ ३८ ॥ ॥ छ ॥

॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ तंकांतंसर्वापेक्षयासेव्यंनजानेयतःस्त्रीस्वभावोदुरत्ययोभवति ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥
जगत्पतिंविष्णुंदध्यौचिंतितवान् प्रत्यादेशमुत्तरंतवकार्यंकरिष्यामीत्येवंरूपमवापप्राप्तवान् ॥ ३८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

विनिष्कृष्यमर्त्यलक्ष्मींब्रह्मणेदक्षिणांददौ ॥ ब्रह्माददौतांयज्ञायपूरणार्थंचकर्मणां ॥ ३९ ॥ यज्ञःसंपूज्यविधिवत्तांतुष्टावतदामुदा ॥ तप्तकांचनवर्णाभांचंद्रकोटिसमप्रभां ॥ ४० ॥ अतीवकमनीयांचसुदर्शनमनोहरां ॥ कमलास्यांकोमलांगींकमलायतलोचनां ॥ ४१ ॥ कमलासनपूज्यांचकमलांगसमुद्भवां ॥ वन्हिशुद्धांशुकाधानांबिंबोष्ठींसुदतींसतीं ॥ ४२ ॥ बिभ्रतींकबरीभारंमालतीमाल्यसंयुतं ॥ ईषद्धास्यप्रसन्नास्यांरत्नभूषणभूषितां ॥४३॥ सुवेषाढ्यांचसुस्नातांमुनिमानसमोहिनीं ॥ कस्तूरीबिंदुभिःसार्द्धंसुगंधिचंदनेंदुभिः ॥४४॥ सिंदूरबिंदुनाल्पेनाप्यलिकाधस्थलोज्ज्वलां ॥ सुप्रशस्तनितंबाढ्यांबृहच्छ्रोणिपयोधरां ॥ ४५ ॥ कामदेवाधाररूपांकामबाणप्रपीडितां ॥ तांदृष्ट्वारमणीयांचयज्ञोमूर्छामवापह ॥ ४६ ॥ पत्नींतामेवजग्राहविधिबोधितपूर्वकं ॥ दिव्यंवर्षशतंचैवतांगृहीत्वातुनिर्जने ॥ ४७ ॥ यज्ञोरेमेमुदायुक्तोरामेशोरमयासह ॥ गर्भंदधारसादेवीदिव्यंद्वादशवर्षकं ॥ ४८ ॥ ततःसुषावपुत्रंचफलंवैसर्वकर्मणां ॥ परिपूर्णेकर्मणिचतत्पुत्रःफलदायकः ॥ ४९ ॥ यज्ञोदक्षिणयासार्द्धंपुत्रेणचफलेनच ॥ कर्मिणांफलदाताचेत्येवंवेदविदोविदुः ॥ ५० ॥ यज्ञश्चदक्षिणांप्राप्यपुत्रंचफलदायकं ॥ फलंददौचसर्वेभ्यःकर्मणांचैवनाद ॥ ५१ ॥ तदादेवादयस्तुष्टाःपरिपूर्णमनोरथाः ॥ स्वस्थानेतेययुःसर्वेधर्मवक्त्राद्दिदंश्रुतं ॥ ५२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ दक्षिणायांदीयमानायांफलस्यजायमानत्वेनकर्मफलंदक्षिणायाःपुत्रइत्यर्थः ॥ ४९ ॥
॥ ५० ॥ तत्पुत्ररूपंफलंदक्षिणायामुत्पन्नंसर्वेभ्योयजमानेभ्योददावित्यर्थः ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

यतएवंततोदक्षिणादानेविलंबोनकर्तव्यइत्याह कृत्वाकर्मचेति ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ तच्छतगुणा शतगुणादक्षिणाशतगुणि
तेत्यर्थः द्विगुणाशतगुणाशतगुणितादक्षिणाद्विगुणितेत्यर्थः एवमन्यत्रव्याख्येयं एवंब्राह्मणानांदक्षिणावर्धतइत्यर्थः ॥ ५६ ॥ एवं
दक्षिणायाअप्रदानेनिष्फलंकर्मभवेदित्यर्थः ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ सुराःपूजांनगृण्हंतितद्दत्तामाहुतिंचाग्निर्नगृण्हातीत्यर्थः

कृत्वाकर्मचकर्ताचतूर्णंदद्याच्चदक्षिणां ॥ तत्क्षणंफलमाप्नोतिवेदैरुक्तमिदंमुने ॥ ५३ ॥ कर्मीकर्मणिपूर्णेचतत्क्ष
णेयदिदक्षिणां ॥ नदद्याद्ब्राह्मणेभ्यश्चदैवेनाज्ञानतोथवा ॥५४॥ मुहूर्तेसमतीतेतुद्विगुणासाभवेद्ध्रुवं ॥ एकरा
त्रेव्यतीतेचभवेच्छतगुणाचसा ॥ ५५ ॥ त्रिरात्रेतच्छतगुणासप्ताहेद्विगुणाततः ॥ मासेलक्षगुणाप्रोक्ताब्राह्म
णानांचवर्द्धते ॥ ५६ ॥ संवत्सरेव्यतीतेतुसात्रिकोटिगुणाभवेत् ॥ कर्मतद्यजमानानांसर्वंवैनिष्फलंभवेत्
॥ ५७ ॥ सचब्रह्मस्वहारीचनकर्मार्होशुचिर्नरः ॥ दरिद्रोव्याधियुक्तश्चतेनपापेनपातकी ॥ ५८ ॥ तद्गृहाद्या
तिलक्ष्मीश्चशापंदत्वासुदारुणं ॥ पितरोनैवगृण्हंतितद्दत्तंश्राद्धतर्पणं ॥ ५९ ॥ एवंसुराश्चतत्पूजांतद्दत्तामग्नि
राहुतिं ॥ दत्तंनदीयतेदानंगृहीतानैवयाचते ॥ ६० ॥ उभौतौनरकेयातश्छिन्नरज्जौयथाघटः ॥ नार्पयेद्यजमा
नश्चेद्याचितश्चापिदक्षिणां ॥ ६१ ॥ भवेद्ब्रह्मस्वापहारिकुंभीपाकंव्रजेद्ध्रुवं ॥ वर्षलक्षंवसेत्तत्रयमदूतेनताडि
तः ॥ ६२ ॥ ततोभवेत्सचांडालोव्याधियुक्तोदरिद्रकः ॥ पातयेत्पुरुषान्सप्तपूर्वांश्चसप्तजन्मतः ॥ ६३ ॥ इ
त्येवंकथितंविप्रकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥ नारदउवाच ॥ यत्कर्मदक्षिणाहीनंकोभुंक्तेतत्फलंमुने ॥ ६४ ॥
पूजाविधिंदक्षिणायाःपुरायज्ञकृतंवद ॥ नारायणउवाच ॥ कर्मणोदक्षिणस्यैवकुतएवफलंमुने ॥ ६५ ॥

दत्तंचनदीयतइति कर्मसमयेदत्तंमनसासंकल्पितंदानंदक्षिणारूपंयजमानेनयदिनदीयतेतथागृहीताविप्रोयदितद्दक्षिणारूपंनयाचतेइत्यर्थः
॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ यज्ञपुरुषेणकृतंपूजाविधिमित्यर्थः कर्मणइति अदक्षिणस्ययज्ञस्यफलमेवना १२९
स्तितदातत्फलंकस्यभाविष्यतीतिशंकावृथैवेतिभावः ॥ ६५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

एवकारोभिन्नक्रमः कर्मण्येवेत्यर्थः फलमभ्युपेत्याह तद्भुंक्तेचबलिरिति ॥ ६६ ॥ चकारेणादक्षिणयज्ञफलमित्यर्थः ॥ ६७ ॥

सदक्षिणेकर्मणिचफलमेवप्रवर्तते ॥ अदक्षिणंचयत्कर्मतद्भुंक्तेचबलिर्मुने ॥६६ ॥ बलयेतत्प्रदत्तंचवामनेनपु रामुनेअश्रोत्रियश्राद्धद्रव्यमश्रद्धादानमेवच॥६७॥ वृषलीपतिविप्राणांपूजाद्रव्यादिकंचयत् ॥असद्द्विजैःकृतंय ज्ञमशुचेःपूजनंचयत् ॥ ६८ ॥ गुरावभक्तस्यकर्मबलिर्भुंक्तेनसंशयः ॥ दक्षिणायाश्चयत्ध्यानंस्तोत्रंपूजाविधि क्रमं ॥ ६९ ॥ तत्सर्वंकण्वशाखोक्तंप्रवक्ष्यामिनिशामय ॥ पुरासंप्राप्यतांयज्ञःकर्मदक्षांचदक्षिणां ॥७० ॥ मु मोहास्याःस्वरूपेणतुष्टावकामकातरः॥ यज्ञउवाच ॥ पुरागोलोकगोपीत्वंगोपीनांप्रवरावरा ॥७१ ॥ राधास मातत्सखीचश्रीकृष्णप्रेयसीप्रिया ॥ कार्तिकीपूर्णिमायांतुरासेराधामहोत्सवे ॥ ७२ ॥ आविर्भूतादक्षिणांशा ल्लक्ष्म्याश्चतेनदक्षिणा॥ पुरात्वंचसुशीलाख्याख्याताशीलेनशोभने ॥७३॥ लक्ष्मीदक्षांसभागात्वंराधाशा पाच्चदक्षिणा ॥ गोलोकात्त्वंपरिभ्रष्टाममभाग्यादुपस्थिता ॥ ७४ ॥ कृपांकुरुमाहाभागेमामेवस्वामिनंकुरु॥ कर्मिणांकर्मणांदेवीत्वमेवफलदासदा ॥ ७५ ॥ त्वयाविनाचसर्वेषांसर्वंकर्मचनिष्फलं ॥ त्वयाविनातथा कर्मकर्मिणांचनशोभते ॥ ७६ ॥ ब्रह्मविष्णुमहेशाश्चदिक्पालादयएवच ॥ कर्मणश्चफलंदातुंनशक्ताश्चत्वया विना ॥ ७७ ॥ कर्मरूपीस्वयंब्रह्माफलरूपीमहेश्वरः ॥ यज्ञरूपीविष्णुरहंत्वमेषांसाररूपिणी ॥७८॥ फल दातृपरंब्रह्मनिर्गुणाप्रकृतिःपरा ॥ स्वयंकृष्णश्चभगवान्सचशक्तस्त्वयासह ॥ ७९ ॥ त्वमेवशक्तिःकांतेमेश श्वज्जन्मनिजन्मनि ॥ सर्वकर्मणिशक्तोहंत्वयासहवरानने ॥ ८० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

असद्द्विजैर्व्यभिचारादिदोषदुष्टैः ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ दक्षिणांसादक्षिणस्कंधादित्यर्थः ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तंयज्ञपुरुषंपतिंभेजेसेविततवती ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ भद्रकेकल्याणकरेयोनियागेमूलप्रकृतियागेऽन्वायज्ञेइत्यर्थः

इत्युक्त्वाचपुरस्तस्थौयज्ञाधिष्ठातृदेवता ॥ तुष्टाबभूवसादेवीभेजेतंकमलाकला ॥ ८१ ॥ इदंचदक्षिणास्तोत्रं

यज्ञकालेचयःपठेत् ॥ फलंचसर्वयज्ञानांप्राप्नोतिनात्रसंशयः ॥ ८२ ॥ राजसूयेवाजपेयेगोमेधेनरमेधके ॥
अश्वमेधेलांगलेचविष्णुयज्ञेयशस्करे ॥८३॥ धनदेभूमिदेपूर्तेफलदेगजमेधके ॥ लोहयज्ञेस्वर्णयज्ञेरत्नयज्ञे
थताम्रके ॥ ८४ ॥ शिवयज्ञेरुद्रयज्ञेशक्रयज्ञेचबंधुके ॥ वृष्टौवरुणयागेचकंडकेवैरिमर्दने ॥ ८५ ॥ शुचियज्ञे
धर्मयज्ञेऽध्वरेचपापमोचने ॥ ब्रह्माणीकर्मयागेचयोनियागेचभद्रके ॥८६॥ एतेषांचसमारंभेइदंस्तोत्रंचयः
पठेत् ॥ निर्विघ्नेनचतत्कर्मसर्वंभवतिनिश्चितं ॥ ८७ ॥ इदंस्तोत्रंचकथितंध्यानंपूजाविधिंशृणु ॥ शालग्रामे
घटेवापिदक्षिणांपूजयेत्सुधीः ॥ ८८॥ लक्ष्मींदक्षांससंभूतांदक्षिणांकमलाकलां ॥ सर्वकर्मसुदक्षांचफलदांस
र्वकर्मणां ॥ ८९ ॥ विष्णोःशक्तिस्वरूपांचपूजितांवंदितांशुभां ॥ शुद्धिदांशुद्धिरूपांचसुशीलांशुभदांभजे
॥ ९० ॥ ध्यात्वानेनैववरदांमूलेनपूजयेत्सुधीः ॥ दत्वापाद्यादिकंदेव्यैवेदोक्तेनैवनारद ॥ ९१ ॥ ॐश्रींक्लीं
ह्रींदक्षिणायैस्वाहेतिचविचक्षणः ॥ पूजयेद्विधिवद्भक्त्यादक्षिणांसर्वपूजितां ॥ ९२॥ इत्येवंकथितंब्रह्मन्दक्षि
णाख्यानमेवच ॥ सुखदंप्रीतिदंचैवफलदंसर्वकर्मणां ॥ ९३ ॥ इदंचदक्षिणाख्यानंयःशृणोतिसमाहितः ॥
अंगहीनंचतत्कर्मनभवेद्भारतेभुवि ॥ ९४ ॥ अपुत्रोलभतेपुत्रंनिश्चितंचगुणान्वितं ॥ भार्याहीनोलभेद्भार्यां
सुशीलांसुंदरींपरां ॥९५॥ वरारोहांपुत्रवतींविनीतांप्रियवादिनीं ॥ पतिव्रतांचशुद्धांचकुलजांचवधूंवरां ॥९६ ॥

एतेचयागाःकेचित्प्रसिद्धशाखायांप्रसिद्धाःकेचिदप्रसिद्धशाखायामितिबोध्यं ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ तार
लक्ष्मीकाममायाबीजाद्योमंत्रः ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ अंगहीनंनभवेत्सांगंभवेदित्यर्थः ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥

॥ ९७ ॥ ९८॥ इतिश्रीदेवीभागवतातिलकेनवमस्कंधेपंचचत्वारिंशोध्यायः ॥ ४५ ॥ त्रिसप्ततिश्लोकवर्यैःषष्ठ्युपाख्यानमद्भुतं ॥ पृच्छते नारदायाग्रयथावदभिवर्ण्यते ॥ १ ॥ दक्षिणोपाख्यानंश्रुत्वान्यशक्त्युपाख्यानंपृच्छति नारदउवाच अनेकानामिति सरस्वत्यादिदेवीनामि त्यर्थः अन्यासांषष्ठ्यादिदेवीनामित्यर्थः ॥ १ ॥ वेदेषुसर्वदेवीनांपृथक्पृथगाख्यानमुपवर्णितमस्तितन्मयाकियत्पर्यंतंवक्तव्यंतन्मध्येयासां

विद्याहीनोलभेद्विद्यांधनहीनोलभेद्धनं ॥ भूमिहीनोलभेद्भूमिंप्रजाहीनोलभेत्प्रजां ॥ ९७ ॥ संकटेबंधुविच्छे देविपत्तौबंधनेतथा ॥ मासमेकमिदंश्रुत्वामुच्यतेनात्रसंशयः ॥ ९८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवम स्कंधेनारदनारायणसंवादेदक्षिणोपाख्यानेपंचचत्वारिंशोध्यायः ॥ ४५ ॥ नारदउवाच ॥ अनेकानांचदेवा नांश्रुतमाख्यानमुत्तमं ॥ अन्यासांचरितंब्रह्मन्वदवेदविदांवर ॥ १ ॥ नारायणउवाच ॥ सर्वासांचरितंविप्र वेदेषुचपृथक्पृथक् ॥ पूर्वोक्तानांचदेवीनांकासांश्रोतुमिहेच्छसि ॥ २ ॥ नारदउवाच ॥ षष्ठीमंगलचंडीचमन साप्रकृतेःकला ॥ उत्पत्तिमासांचरितंश्रोतुमिच्छामितत्वतः ॥ ३ ॥ नारायणउवाच ॥ षष्ठांशाप्रकृतेर्याचसा चषष्ठीप्रकीर्तिता ॥ बालकानामधिष्ठात्रीविष्णुमायाचबालदा ॥ ४ ॥ मातृकासुचविख्यातादेवसेनाभिधाच या ॥ प्राणाधिकप्रियासाध्वीस्कंदभार्याचसुव्रता ॥ ५ ॥ आयुःप्रदाचबालानांधात्रीरक्षणकारिणी ॥ सततं शिशुपार्श्वस्थायोगेनसिद्धियोगिनी ॥ ६ ॥ तस्याःपूजाविधिंब्रह्मन्नितिहासमिदंशृणु ॥ यच्छ्रुतंधर्मवक्त्रेणसु खदंपुत्रदंपरं ॥ ७ ॥ राजाप्रियव्रतश्चासीत्स्वायंभुवमनोःसुतः ॥ योगींद्रोनोवहेद्भार्यांतपस्यासुरतःसदा ॥ ८ ॥ ब्रह्माज्ञयाचयत्नेनकृतदारोबभूवह ॥ सुचिरंकृतदारश्चनलेभेतनयंमुने ॥ ९ ॥ ॥ छ ॥

देवीनामाख्यानंतवाभिलषितंतत्पृच्छेत्याह सर्वासामिति ॥ २ ॥ ३ ॥ तत्रातिसूक्ष्माणांमध्येषष्ठ्युपाख्यानमाह षष्ठांशेति प्रकृतेर्मूलप्रकृतेः षष्ठांशत्वात्षष्ठीपदवाच्यत्वं ॥ ४ ॥ देवसेनेति आयुष्यसूक्तेतुषष्ठींचयामिंद्रसेनेत्युतआहुस्तांविद्यामितिवाक्येनेंद्रसेनेतिनामोक्तंतथाचदेव सेनाइंद्रसेनेत्यर्थः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१२१ पुत्रेष्टियज्ञंतंचापिकारयामासकश्यपः॥ मालिन्यैतस्यकांतायैमुनिर्यज्ञचरुंददौ ॥ १०॥ भुक्तवत्याश्चरुंतस्याः सद्योगर्भोबभूवह ॥ दधारतंचसादेवीदैवंद्वादशवत्सरं ॥ ११ ॥ ततःसुषावसाब्रह्मन्कुमारंकनकप्रभं ॥ सर्वावयवसंपन्नंमृतमुत्तारलोचनं ॥ १२॥ तंदृष्ट्वारुरुदुःसर्वानार्यश्चबांधवस्त्रियः ॥ मूर्छामवापतन्मातापुत्रशोकेनभूयसा ॥ १३ ॥ स्मशानंचययौराजागृहीत्वाबालकंमुने ॥ रुरोदतत्रकांतारेपुत्रंकृत्वास्ववक्षसि ॥ १४ ॥ नोत्सृजद्बालकंराजाप्राणांस्त्यक्तुंसमुद्यतः ॥ ज्ञानयोगंविसस्मारपुत्रशोकात्सुदारुणात् ॥ १५ ॥ एतस्मिन्नंतरेतत्रविमानंचददर्शसः ॥ शुद्धस्फटिकसंकाशंमणिराजाविनिर्मितं ॥१६॥ तेजसाज्वलितंशश्वच्छोभितंक्षौमवाससा॥नानाचित्रविचित्राढ्यपुष्पमालाविराजितं॥ १७ ॥ ददर्शतत्रदेवींचकमनीयांमनोहरां ॥ श्वेतचंपकवर्णाभांशश्वत्सुस्थिरयौवनां ॥ १८ ॥ ईषद्धास्यप्रसन्नास्यांरत्नभूषणभूषितां ॥ कृपामयींयोगसिद्धांभक्तानुग्रहकातरां ॥ १९ ॥ दृष्ट्वातांपुरतोराजातुष्टावपरमादरं ॥ चकारपूजनंतस्याविहायबालकंभुवि ॥ २० ॥ पप्रच्छराजातांतुष्टांग्रीष्मसूर्यसमप्रभां ॥ तेजसाज्वलितांशांतांकांतांस्कंदस्यनारद ॥२१॥ राजोवाच ॥ कात्वंसुशोभनेकांतेकस्यकांतासिसुव्रते ॥ कस्यकन्यावरारोहेधन्यामान्याचयोषितां ॥ २२ ॥ नृपेंद्रस्यवचःश्रुत्वाजगन्मंगलचंडिका ॥ उवाचदेवसेनासादेवानांरणकारिणी ॥ २३ ॥ देवानांदैत्यग्रस्तानांपुरासेनाबभूवसा ॥ जयंददौसातेभ्यश्चदेवसेनाचतेनसा ॥ २४ ॥ श्रीदेवसेनोवाच ॥ ब्रह्मणोमानसीकन्यादेवसेनाहमीश्वरी ॥ सृष्ट्वामांमनसाधाताददौस्कंदायभूमिप ॥ २५ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ १२१

मातृकासुचविख्यातास्कंदभार्याचसुव्रता ॥ विश्वेषष्ठीतिविख्याताषष्ठांशाप्रकृतेःपरा ॥ २६ ॥ अपुत्रायपुत्र
दाहंप्रियादात्रीप्रियायच ॥ धनदाहंदरिद्रेभ्यःकामिभ्यश्चस्वकर्मदा ॥ २७ ॥ सुखंदुःखंभयंशोकोहर्षोमंगल
मेवच ॥ संपत्तिश्चविपत्तिश्चसर्वंभवतिकर्मणा ॥ २८ ॥ कर्मणाबहुपुत्रश्चवंशहीनःस्वकर्मणा ॥ कर्मणा
मृतपुत्रश्चकर्मणाचिरजीवनः ॥ २९ ॥ कर्मणागुणवांश्चैवकर्मणाचांगहीनकः ॥ कर्मणाबहुभार्यश्चभार्याही
नश्चकर्मणा ॥ ३० ॥ कर्मणारूपवान्धर्मीरोगीशश्वत्स्वकर्मणा ॥ कर्मणाचभवेद्व्याधिःकर्मणारोग्यमेवच
॥३१॥ तस्मात्कर्मपरंराजन्सर्वेभ्यश्चश्रुतौश्रुतं ॥ इत्येवमुक्त्वासादेवीगृहीत्वाबालकंमुने ॥३२॥ महाज्ञानेन
सादेवीजीवयामासलीलया ॥ राजाददर्शतंबालंसस्मितंकनकप्रभं ॥३३॥ देवसेनाचपश्यंतंनृपमापृच्छ्यसा
तदा ॥ गृहीत्वाबालकंदेवीगगनंगंतुमुद्यता ॥३४॥ पुनस्तुष्टावतांराजाशुष्ककंठोष्ठतालुकः ॥ नृपःस्तोत्रेणसा
देवीपरितुष्टाबभूवह ॥३५॥ उवाचतंनृपंब्रह्मन्वेदोक्तंकर्मनिर्मितं ॥ देव्युवाच ॥ त्रिषुलोकेषुत्वंराजास्वायंभु
वमनोःसुतः ॥३६॥ ममपूजांचसर्वत्रकारयित्वास्वयंकुरु ॥ तदादास्यामिपुत्रंतेकुलपद्मंमनोहरं ॥३७॥ सुव्र
तंनामविख्यातंगुणवंतंसुपंडितं ॥ जातिस्मरंचयोगींद्रंनारायणकलात्मकं ॥३८॥ शतक्रतुकरंश्रेष्ठंक्षत्रियाणां
चवंदितं ॥ मत्तमातंगकक्षाणांधृतवंतंबलंशुभं ॥३९॥ धनिनंगुणिनंशुद्धंविदुषांप्रियमेवच ॥ योगिनांज्ञानिनां
चैवसिद्धिरूपंतपस्विनां ॥४०॥ यशस्विनंचलोकेषुदातारंसर्वसंपदां ॥ इत्येवमुक्त्वासादेवीतस्मैतद्बालकंद
दौ ॥४१॥ राजाचकारस्वीकारंपूजार्थंचप्रियव्रतः ॥ जगामदेवीस्वर्गंचदत्वातस्मैशुभंवरं ॥ ४२ ॥ ॥ छ ॥

॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ षष्ठदिवसेथवाएकविंशतिमेवासरे वर्द्धयामासपूजामित्यर्थः ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥

आजगामसहामात्यःस्वगृहंहृष्टमानसः ॥आगत्यकथयामासवृत्तांतंपुत्रहेतुकं॥४३॥ श्रुत्वाबभूवुःसंतुष्टाव
रानार्यश्चनारद ॥ मंगलंकारयामाससर्वत्रपुत्रहेतुकं ॥४४॥ देवींचपूजयामासब्राह्मणेभ्योधनंददौ ॥ राजा
चप्रतिमासेषुशुक्लषष्ठ्यांमहोत्सवं ॥ ४५॥ षष्ठ्यादेव्याश्चयत्नेनकारयामाससर्वतः ॥ बालानांसूतिकागारे
षष्ठाहेयत्नपूर्वकं ॥४६॥ तत्पूजांकारयामासचैकविंशतिवासरे ॥ बालानांशुभकार्येचशुभान्नप्राशनेतथा ॥
॥४७॥ सर्वत्रवर्द्धयामासस्वयमेवचकारह ॥ध्यानंपूजाविधानंचस्तोत्रंमत्तोनिशामय॥४८॥ यच्छ्रुतंधर्मवक्त्रे
णकौथुमोक्तंचसुव्रत ॥ शालग्रामेघटेवाथवटमूलेथवामुने ॥४९॥ भित्त्यांपुत्तलिकांकृत्वापूजयेद्वाविचक्षणः॥
षष्ठांशांप्रकृतेःशुद्धांप्रतिष्ठाप्यचसुप्रभां॥५०॥सुपुत्रदांचशुभदांदयारूपांजगत्प्रसूं॥ श्वेतचंपकवर्णाभांरत्न
भूषणभूषितां॥५१॥ पवित्ररूपांपरमांदेवसेनांपरांभजे॥ इतिध्यात्वास्वशिरसिपुष्पंदत्वाविचक्षणः॥५२॥
पुनर्ध्यात्वाचमूलेनपूजयेत्सुव्रतांसतीं ॥ पाद्यार्घ्याचमनीयैश्चगंधपुष्पप्रदीपकैः ॥५३॥ नैवेद्यैर्विविधैश्चापि
फलेनशोभनेनच ॥ ॐ ह्रीं षष्ठीदेव्यैस्वाहेतिविधिपूर्वकं ॥ ५४ ॥ अष्टाक्षरंमहामंत्रंयथाशक्तिजपेन्नरः॥ तत
स्तुत्वाचप्रणमेद्भक्तियुक्तःसमाहितः ॥ ५५ ॥ स्तोत्रंचसामवेदोक्तंवरंपुत्रफलप्रदं ॥ अष्टाक्षरंमहामंत्रंल
क्षधायोजपेत्ततः ॥ ५६ ॥ सुपुत्रंसलभेन्नूनमित्याहकमलोद्भवः ॥ स्तोत्रंशृणुमुनिश्रेष्ठसर्वकामशुभावहं
॥ ५७ ॥ वांछाप्रदंचसर्वेषांगूढंवेदेषुनारद ॥ प्रियव्रतोवाच ॥ नमोदेव्यैमहादेव्यैसिद्ध्यैशांत्यैनमोनमः
॥ ५८ ॥ शुभायैदेवसेनायैषष्ठ्यैदेव्यैनमोनमः ॥ वरदायैपुत्रदायैधनदायैनमोनमः ॥ ५९ ॥ ॥ छ ॥ १३२

॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ प्रणवमायाबीजाद्योमंत्रः ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

सुखदायैमोक्षदायैषष्ठ्यैदेव्यैनमोनमः ॥ सृष्ट्यैषष्ठांशरूपायैसिद्धायैचनमोनमः ॥ ६० ॥ मायायैसिद्धयोगि
न्यैषष्ठीदेव्यैनमोनमः ॥ सारायैशारदायैचपरादेव्यैनमोनमः ॥ ६१ ॥ बालाधिष्ठातृदेव्यैचषष्ठीदेव्यैनमो
नमः ॥ कल्याणदायैकल्याण्यैफलदायैचकर्मणां ॥६२॥ प्रत्यक्षायैस्वभक्तानांषष्ठ्यैदेव्यैनमोनमः ॥ पूज्या
यैस्कंदकांतायैसर्वेषांसर्वकर्मसु ॥ ६३ ॥ देवरक्षणकारिण्यैषष्ठीदेव्यैनमोनमः ॥ शुद्धसत्वस्वरूपायैवंदिता
यैनृणांसदा ॥ ६४ ॥ हिंसाक्रोधवर्जितायैषष्ठीदेव्यैनमोनमः ॥ धनंदेहिप्रियांदेहिपुत्रंदेहिसुरेश्वरि ॥ ६५॥
मानंदेहिजयंदेहिद्विषोजहिमहेश्वरि ॥ धर्मंदेहियशोदेहिषष्ठीदेव्यैनमोनमः ॥ ६६ ॥ देहिभूमिंप्रजांदेहिविद्यां
देहिसुपूजिते ॥ कल्याणंचजयंदेहिषष्ठीदेव्यैनमोनमः॥६७॥ इतिदेवींचसंस्तूयलेभेपुत्रंप्रियव्रतः ॥ यशस्वि
नंचराजेंद्रषष्ठीदेव्याःप्रसादतः ॥ ६८॥ षष्ठीस्तोत्रमिदंब्रह्मन्यःशृणोतितुवत्सरं ॥ अपुत्रोलभतेपुत्रंवरंसुचि
रजीविनं ॥६९॥ वर्षमेकंचयोभक्त्यासंपूज्येदंशृणोतिच॥ सर्वपापाद्विनिर्मुक्तोमहावंध्याप्रसूयते ॥७०॥ वीरं
पुत्रंचगुणिनंविद्यावंतंयशस्विनं ॥ सुचिरायुष्यवंतंचसूतेदेवीप्रसादतः ॥ ७१ ॥ काकवंध्याचयानारीमृतव
त्साचयाभवेत् ॥ वर्षंश्रुत्वालभेत्पुत्रंषष्ठीदेवीप्रसादतः ॥७२॥ रोगयुक्तेचबालेचपितामाताशृणोतिच ॥ मासे
नमुच्यतेबालःषष्ठीदेवीप्रसादतः॥७३॥इतिश्रीदेवीभागवतेम०न०ना०नारा०षष्ठ्युपाख्यानेषट्चत्वारिंशो
ध्यायः ॥ ४६॥श्रीनारा०॥ कथितंषष्ठ्युपाख्यानंब्रह्मपुत्रयथागमं ॥ देवीमंगलचंडीचतदाख्यानंनिशामय ॥१॥

इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेषट्चत्वारिंशोध्यायः॥४६॥ अष्टाधिकैश्चपंचाशत्पद्यैरंपसमासतः ॥ कथामंगलचंड्याश्चयथावदभि
धीयते ॥ १ ॥ मंगलचंड्युपाख्यानमाह कथितमिति ॥ १ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥२॥ मंगलचंडीनाम्नोनिरुक्तिमाह दक्षायाइति कल्याणेषुकल्याणकरणेषुयादक्षाचंडीप्रतापवतीतथामंगलेषुतेषांमध्येयामंगलातेनमंगलचंडीतिनामेत्यर्थः मंगलाचासौचंडीचमंगलचंडीतिव्युत्पत्त्यामंगलचंडीतिनामसिद्धं ॥३॥ व्युत्पत्त्यंतरमाह पूज्यायाइति मंगलोभूमिपुत्रस्तस्यपूज्यातदभीष्टदात्रीचयाचंडीसामंगलचंडीत्यर्थः ॥४॥५॥ दुर्गायारूपांतरमिदंभवतीत्याह मूर्तिभेदेनेति ॥ ६ ॥ ७॥ संकटेदुर्गतेते

तस्याःपूजादिकंसर्वंधर्मवक्त्रेणयच्छ्रुतं ॥ श्रुतिसंमतमेवेष्टंसर्वेषांविदुषामपि ॥ २॥ दक्षायावर्ततेचंडीकल्याणेषुचमंगला ॥मंगलेषुचयादक्षासाचमंगलचंडिका ॥३॥ पूज्यायावर्ततेचंडीमंगलोपिमहीसुतः॥ मंगलाभीष्टदेवीयासावामंगलचंडिका ॥ ४॥ मंगलोमनुवंशश्चसप्तद्वीपधरापतिः ॥ तस्यपूज्याभीष्टदेवीतेनमंगलचंडिका ॥ ५ ॥ मूर्तिभेदेनसादुर्गामूलप्रकृतिरीश्वरी ॥ कृपारूपातिप्रत्यक्षायोषितामिष्टदेवता ॥ ६ ॥ प्रथमंपूजितासाचशंकरेणपरात्परा ॥ त्रिपुरस्यवधेघोरेविष्णुनाप्रेरितेनच ॥ ७ ॥ ब्रह्मन्ब्रह्मोपदेशेनदुर्गतेनचसंकटे ॥ आकाशात्पतितेयानेदैत्येनपातितेरुषा ॥ ८ ॥ ब्रह्मविष्णूपदिष्टश्चदुर्गांतुष्टावशंकरः ॥ साचमंगलचंडीयाबभूवरूपभेदतः ॥ ९ ॥ उवाचपुरतःशंभोर्भयंनास्तीतितेप्रभो ॥ भगवान्वृषरूपश्चसर्वेशस्तेभविष्यति ॥१०॥ युद्धशक्तिस्वरूपाहंभविष्यामिनसंशयः ॥ मायात्मनाचहरिणासहायेनवृषध्वज ॥ ११ ॥ जहिदैत्यंस्वशत्रुंचसुराणांपदघातकं ॥ इत्युक्त्वांतर्हितादेवीशंभोःशक्तिर्बभूवसा ॥ १२ ॥ विष्णुदत्तेनशस्त्रेणजघानतमुमापतिः ॥ मुनींद्रपतितेदैत्येसर्वेदेवामहर्षयः ॥ १३ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

नप्राप्तेनशिवेनेत्यर्थः किंसंकटंप्राप्तमितिचेत्तत्राह आकाशादिति दैत्येनकेनचिद्युद्धसमयेरुषापातितेआकाशाद्यानेपतितेसतीत्यर्थः ॥ ८ ॥ ॥ ९ ॥ भयंनास्तीति अधुनानिर्भयंयुद्धंकुर्वितिभावः ननुममवाहनाभावात्कथंयुद्धंभविष्यतितत्राह भगवानिति भगवान्विष्णुर्वृषरूपेणतेवाहनंभविष्यतीत्यर्थः ॥ १० ॥ मायात्मनामूलप्रकृत्यंशभूतेनहरिणेत्यर्थः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ ॥ छ ॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ पिष्टकैः पूर्वोक्तलक्षणैः पक्वान्नविशेषैः ॥ १८ ॥ १९ ॥ प्रणवमायाश्रीकामबीजपूर्वोमंत्रः सर्वपूज्येइति

तुष्टुवुःशंकरंदेवंभक्तिनम्रात्मकंधराः ॥ सद्यःशिरसिशंभोश्चपुष्पवृष्टिर्बभूवह ॥ १४ ॥ ब्रह्माविष्णुश्चसंतु ष्टोददौतस्मैशुभाशिषं ॥ ब्रह्मविष्णूपदिष्टश्चसुस्नातःशंकरस्तथा ॥ १५॥ पूजयामासतांभक्त्यादेवींमंगल चंडिकां ॥ पाद्यार्घ्याचमनीयैश्चवस्त्रैश्चविविधैरपि ॥ १६ ॥ पुष्पचंदननैवेद्यैर्भक्त्यानानाविधैर्मुने ॥ छागैर्मे षैश्चमहिषैर्गवयैःपक्षिभिस्तथा ॥ १७॥ वस्त्रालंकारमाल्यैश्चपायसैःपिष्टकैरपि ॥ मधुभिश्चसुधाभिश्चफलै र्नानाविधैरपि ॥ १८ ॥ संगीतैर्नर्तकैर्वाद्यैरुत्सवैर्नामकीर्तनैः ॥ ध्यात्वामाध्यंदिनोक्तेनध्यानेनभक्तिपूर्वकं ॥१९॥ ददौद्रव्याणिमूलेनमंत्रेणैवचनारद ॥ ॐ ह्रींश्रींक्लींसर्वपूज्येदेविमंगलचंडिके ॥२०॥ हुंहुंफट्स्वाहा ह्येकविंशाक्षरोमनुः ॥ पूज्यःकल्पतरुश्चैवभक्तानांसर्वकामदः ॥२१॥ दशलक्षजपेनैवमंत्रसिद्धिर्भवेद्ध्रुवं ॥ ध्यानंचश्रूयतांब्रह्मन्वेदोक्तंसर्वसंमतं ॥ २२ ॥ देवींषोडशवर्षीयांशश्वत्सुस्थिरयौवनां ॥ बिंबोष्ठींसुदतींशुद्धां शरत्पद्मनिभाननां ॥ २३ ॥ श्वेतचंपकवर्णाभांसुनीलोत्पललोचनां ॥ जगद्धात्रींचदात्रींचसर्वेभ्यःसर्वसंपदां ॥ २४ ॥ संसारसागरेघोरेज्योतीरूपांसदाभजे ॥ देव्याश्चध्यानमित्येवंस्तवनंश्रूयतांमुने ॥ २५ ॥ महादेव उवाच ॥ रक्षरक्षजगन्मातर्देविमंगलचंडिके ॥ हारिकेविपदांराशेहर्षमंगलकारिके ॥ २६ ॥ हर्षमंगलदक्षेचहर्षमंगलदायिके ॥ शुभेमंगलदक्षेचशुभेमंगलचंडिके ॥ २७ ॥ मंगलेमंगलार्हेचसर्वमंगलमंगले ॥ सतांमंगलदेदेविसर्वेषांमंगलालये ॥ २८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

स्वरूपग्रहणंदेविमंगलचंडिकेइत्यपिस्वरूपग्रहणंततोक्षरद्वयंकवचात्मकंततोऽस्त्रमंत्रस्ततोवन्हिजायासर्वमेकीकृत्यैकविंशाक्षरोमंत्रः ॥ २० ॥ ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ मंगसुखेति मंगसर्वतोविसर्पयत्सुखंबहुलंसुखमित्यर्थस्तत्प्रदेतिभावः मंगिसर्पणइत्यस्यरूपं ॥ ३१ ॥
॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ मंगलचंड्याउपाख्यानंसमाप्यमनसायाउपाख्यानमाह उक्तमिति ॥ ३८ ॥ मनसा
पदस्यव्युत्पत्तिमाह कन्येति मनोजन्यत्वान्मनसादेवनाद्वामनःशब्दादर्शआद्यचिकृतेमनसेतिसिद्धं मनसाध्यायतेइतिमनःकरणकध्यानक

पूज्येमंगलवारेचमंगलाभीष्टदेवते ॥ पूज्येमंगलभूपस्यमनुवंशस्यसंततं ॥ २९ ॥ मंगलाधिष्ठातृदेविमंगलानांचमंगले ॥ संसारमंगलाधारेमोक्षमंगलदायिनि ॥ ३० ॥ सारेचमंगलाधारेपारेचसर्वकर्मणां ॥ प्रतिमंगलवारेचपूज्येमंगसुखप्रदे ॥ ३१ ॥ स्तोत्रेणानेनशंभुश्चस्तुत्वामंगलचंडिकां ॥ प्रतिमंगलवारेचपूजांदत्वागतःशिवः ॥ ३२ ॥ प्रथमेपूजितादेवीशिवेनसर्वमंगला ॥ द्वितीयेपूजितासाचमंगलेनग्रहेणच ॥ ३३ ॥ तृतीयेपूजिताभद्रामंगलेननृपेणच ॥ चतुर्थेमंगलेवारेसुंदरीभिःप्रपूजिता ॥ ३४ ॥ पंचमेमंगलाकांक्षिनरैर्मंगलचंडिका ॥ पूजिताप्रतिविश्वेषुविश्वेशपूजितासदा ॥ ३५ ॥ ततःसर्वत्रसंपूज्याबभूवपरमेश्वरी ॥ देवैश्चमुनिभिश्चैवमानवैर्मनुभिर्मुने ॥ ३६ ॥ देव्याश्चमंगलस्तोत्रंयःशृणोतिसमाहितः ॥ तन्मंगलंभवेत्तस्यनभवेत्तदमंगलं ॥ वर्द्धतेपुत्रपौत्रैश्चमंगलंचदिनेदिने ॥ ३७ ॥ नारायणउवाच ॥ उक्तंद्वयोरुपाख्यानंब्रह्मपुत्रयथागमं ॥ श्रूयतांमनसाख्यानंयच्छ्रुतंधर्मवक्रतः ॥ ३८ ॥ साचकन्याभगवतीकश्यपस्यचमानसी ॥ तेनैवमनसादेवीमनसायाचदीव्यति ॥ ३९ ॥ मनसाध्यायतेयाचपरमात्मानमीश्वरं ॥ तेनसामनसादेवीतेनयोगेनदीव्यति ॥ ॥ ४० ॥ अत्मारामाचसादेवीवैष्णवीसिद्धयोगिनी ॥ त्रियुगंचतपस्तप्त्वाकृष्णस्यपरमात्मनः ॥ ४१ ॥

तृत्वाद्वामनसेतिसिद्धामित्यर्थः ॥ ३९ ॥ अत्राप्यर्शआद्यजेव जनकत्वेनदेवनध्यानसाधनत्वेनवामनोऽस्तियस्याइतिव्युत्पत्तेः तेनयोगेनपरमात्मसमाधिरूपेणयतोदीव्यतिततइत्यर्थः ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

जरत्कार्वतिजीर्णवस्त्रादिकंतद्वत्तपस्ययाक्षीणंशरीरंमनसायादृष्ट्वा यद्वाजरत्कारुमुनिवत्क्षीणंशरीरंदृष्ट्वाकृष्णोमनसायाजरत्कारुरितिनाम चक्रेइत्यर्थः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ मनसायानामांतराणिसनिमित्तकान्याह भृशमिति ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ विषंसंहर्तुमीशास्व

जरत्कारुशरीरंचदृष्ट्वायत्क्षीणमीश्वरः ॥ गोपीपतिर्नामचक्रेजरत्कारुरितिप्रभुः ॥ ४२ ॥ वांछितंचददौतस्यै कृपयाचकृपानिधिः ॥ पूजांचकारयामासचकारचस्वयंप्रभुः ॥ ४३ ॥ स्वर्गेचनागलोकेच पृथिव्यांब्रह्मलोकतः ॥ भृशंजगत्सुगौरीसासुंदरीचमनोहरा ॥४४॥ जगद्गौरीतिविख्यातातेनसापूजितासती ॥ शिवशिष्याच सादेवीतेनशैवीप्रकीर्तिता ॥ ४५ ॥ विष्णुभक्तातीवशश्वद्वैष्णवीतेनकीर्तिता ॥ नागानांप्राणरक्षित्रीयज्ञेपारिक्षितस्यच ॥ ४६ ॥ नागेश्वरीतिविख्यातासानागभगिनीतिच ॥ विषंसंहर्तुमीशायातेनविषहरीस्मृता ॥ ४७ ॥ सिद्धयोगंहरात्प्रापतेनसासिद्धयोगिनी ॥ महाज्ञानंचयोगंचमृतसंजीवनींपरां ॥ ४८ ॥ महाज्ञानयुतांतांचप्रवदंतिमनीषिणः ॥ आस्तीकस्यमुनींद्रस्यमातासापितपस्विनी ॥४९॥ आस्तीकमाताविज्ञाता जगतीसुप्रतिष्ठिता ॥ प्रियामुनेर्जरत्कारोर्मुनींद्रस्यमहात्मनः ॥ ५० ॥ योगिनोविश्वपूज्यस्यजरत्कारुप्रियाततः ॥ जरत्कारुर्जगद्गौरीमनसासिद्धयोगिनी ॥ ५१ ॥ वैष्णवीनागभगिनीशैवीनागेश्वरीतथा ॥ जरत्कारुप्रियास्तीकमाताविषहरेतिच ॥ ५२ ॥ महाज्ञानयुताचैवसादेवीविश्वपूजिता ॥ द्वादशैतानिनामानिपूजाकाले तुयःपठेत् ॥ ५३ ॥ तस्यनागभयंनास्तितस्यवंशोद्भवस्यच ॥ नागभीतेचशयनेनागग्रस्तेचमंदिरे ॥ ५४ ॥ नागक्षोभेमहादुर्गेनागवेष्टितविग्रहे ॥ इदंस्तोत्रंपठित्वातुमुच्यतेनात्रसंशयः ॥ ५५ ॥ नित्यंपठेद्यस्तंदृष्ट्वा नागवर्गःपलायते ॥ दशलक्षजपेनैवस्तोत्रसिद्धिर्भवेन्नृणां ॥ ५६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तंत्रेत्यर्थः ॥ ४७ ॥ महाज्ञानादिकंयतोहरात्प्रापततोमहाज्ञानयुतांवदंतीत्यन्वयः ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ५७ ॥ ५८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेनवमस्कंधेसप्तचत्वारिंशोध्यायः ॥४७ ॥ पंचश्लोकन्यूनसार्धशतश्लोकैरनंतरं ॥ मनसा
याःकथारतोत्रध्यानादिकमिहोच्यते ॥१॥ मनसायाःपूजादिकंकथयति मत्तइति ॥१॥२॥३॥ मूलेनमूलमंत्रेणवक्ष्यमाणेनसर्वानुपचारान्

स्तोत्रसिद्धिर्भवेद्यस्यसाविषंभोक्तुमीश्वरः ॥ नागैश्चभूषणंकृत्वासभवेन्नागवाहनः ॥५७॥ नागासनोनाग तल्पोमहासिद्धोभवेन्नरः ॥ अंतेचविष्णुनासार्द्धंक्रीडत्येवदिवानिशं ॥ ५८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणे नवमस्कंधेनारदनारायणसंवादेसप्तचत्वारिंशोध्यायः ॥४७॥ श्रीनारायणउ० ॥ मत्तःपूजाविधानंचश्रूयतां मुनिपुंगव ॥ ध्यानंचसामवेदोक्तंप्रोक्तंदेवीविधानकं ॥१॥ श्वेतचंपकवर्णाभांरत्नभूषणभूषितां ॥ वन्हिशुद्धां शुकाधानांनागयज्ञोपवीतिनीं ॥२॥ महाज्ञानयुतांतांचप्रवरज्ञानिनांवरां ॥ सिद्धाधिष्ठातृदेवींचासिद्धांसिद्धि प्रदांभजे ॥३॥ इतिध्यात्वाचतांदेवींमूलेनैवप्रपूजयेत् ॥ नैवेद्यैर्विविधैर्धूपैःपुष्पगंधानुलेपनैः ॥४॥ मूलमंत्रैश्च वेदोक्तैर्भक्तानांवांछितप्रदः ॥ मुनेकल्पतरुर्नामसुसिद्धोद्वादशाक्षरः ॥५॥ ॐ ह्रींश्रींक्लींऐंचमनसादेव्यैस्वाहे तिकीर्तितः ॥ पंचलक्षजपेनैवमंत्रसिद्धिर्भवेन्नृणां ॥ ६ ॥ मंत्रसिद्धिर्भवेद्यस्यससिद्धोजगतीतले ॥ सुधास मंविषंतस्यधन्वंतरिसमोभवेत् ॥७॥ ब्रह्मन्स्नात्वातुसंक्रांत्यांगूढशालासुयत्नतः ॥ अवाह्यदेवीमीशानांपूज येद्योतिभक्तितः ॥ ८ ॥ पंचम्यांमनसाध्यायन्देव्यैदद्याच्चयोबलिं ॥ धनवान्पुत्रवांश्चैवकीर्तिमान्सभवेद्ध्रुवं ॥ ९ ॥ पूजाविधानंकथितंतदाख्यानंनिशामय ॥ कथयामिमहाभागयच्छ्रुतंधर्मवक्त्रतः ॥ १० ॥ ॥ ४८ ॥

दद्यादित्यर्थः ॥ ४ ॥ ५ ॥ प्रणवमायाश्रीकामवाणीबीजपूर्वकोमनसादेव्यैस्वाहेत्यंतोमंत्रः पंचलक्षजपःपुरश्चरणंहोमद्रव्यानुक्तत्वात्तिलै
होमः ॥ ६ ॥७॥ प्रयोगमाह ब्रह्मन्स्नात्वेति गूढशालासुगुप्तशालासु ॥८ ॥ साचसंक्रांतिः पंचम्यामपेक्षितेत्याह पंचम्यामिति यद्वा
पंचम्यांवेत्यर्थः ॥ ९ ॥ १० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ११ ॥ मन्त्रांश्चसर्पादिविषहरान् ॥१२॥ मंत्राधिष्ठातृदेवींसर्वविषहरमंत्राधिष्ठात्रीमित्यर्थः॥ १३॥१४॥१५॥१६ ॥ ङेंतंचतुर्थ्यंतं

पुरानागभयाक्रांतावभूवुर्मानवाभुवि ॥ गतास्तेशरणंसर्वेकश्यपंमुनिपुंगवं ॥ ११ ॥ मंत्रांश्चससृजेभीतः कश्यपोब्रह्मणान्वितः ॥ वेदबीजानुसारेणचोपदेशेनब्रह्मणः ॥ १२॥ मंत्राधिष्ठातृदेवींतांमनसाससृजेतथा ॥ तपसामनसातेनबभूवमनसाचसा ॥ १३॥ कुमारीसाचसंभूताजगामशंकरालयं ॥ भक्त्यासंपूज्यकैलासेतुष्टावचंद्रशेखरं ॥ १४ ॥ दिव्यवर्षसहस्रंतंसिषेवेचमुनेःसुता ॥ आशुतोषोमहेशश्चतांचतुष्टोबभूवह ॥ १५ ॥ महाज्ञानंददौतस्यैपाठयामाससामच ॥ कृष्णमंत्रंकल्पतरुंददावष्टाक्षरंमुने ॥ १६॥ लक्ष्मीमायाकामबीजंङें तंकृष्णपदंततः ॥ त्रैलोक्यमंगलंनामकवचंपूजनक्रमं ॥ १७ ॥ पुरश्चर्याक्रमंचापिवेदोक्तंसर्वसंमतं ॥ प्राप्य मृत्युंजयान्मंत्रंसासतीचमुनेःसुता ॥१८॥ जगामतपसेसाध्वीपुष्करंशंकराज्ञया ॥ त्रियुगंचतपस्तप्त्वाकृष्ण स्यपरमात्मनः ॥१९॥ सिद्धाबभूवसादेवीददर्शपुरतःप्रभुं॥ दृष्ट्वाकृशांगींबालांचकृपयाचकृपानिधिः ॥२० ॥ पूजांचकारयामासचकारचस्वयंहरिः ॥ वरंचप्रददौतस्यैपूजितात्वंभवेभव ॥ २१ ॥ वरंदत्वाचकल्याण्यैतत श्चांतर्दधेहरिः ॥ प्रथमेपूजितासाचकृष्णेनपरमात्मना ॥२२॥ द्वितीयेशंकरेणैवकश्यपेनसुरेणच ॥ मुनिना मनुनाचैवनागेनमानवादिभिः॥२३॥ बभूवपूजितासाचत्रिषुलोकेषुसुव्रता॥ जरत्कारुमुनींद्रायकश्यपस्तांद दौपुरा ॥ २४ ॥ अयाचितोमुनिश्रेष्ठोजग्राहब्राह्मणाज्ञया ॥ कृत्वोद्वाहंमहायोगीविश्रांतस्तपसाचिरं ॥ २५ ॥ सुष्वापदेव्याजघनेवटमूलेचपुष्करे॥ निद्रांजगामसमुनिःस्मृत्वानिद्रेशमीश्वरं॥२६॥ जगामास्तंदिनकरःसा यंकालउपस्थिते ॥ संचिंत्यमनसासाध्वीमनसासापतिव्रता ॥ २७ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

कृष्णपदंनमोंतोमंत्रः ॥१७॥१८॥१९ ॥२०॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥ देव्यामनसायाजघनेशिरःस्थाप्येत्यर्थः ॥ २६॥२७॥

 चकारालोचनंविचारंकृतवतीत्यर्थः तमेवविचारमाह अकृत्वेति द्विजन्मनांनित्यां ॥ २८॥ लभिष्यतिलप्स्यति पूर्वांप्रातःसंध्या ॥ २९ ॥
धर्मलोपभयेनैवचकारालोचनंसती ॥ अकृत्वापश्चिमांसंध्यांनित्यांचैवद्विजन्मनां ॥२८ ॥ ब्रह्महत्यादिकंपा
 पंलभिष्यतिपतिर्मम ॥ नोपतिष्ठतियःपूर्वांनोपास्तेयस्तुपश्चिमां ॥ २९॥ ससर्वत्राशुचिर्नित्यंब्रह्महत्यादिकं
लभेत् ॥ वेदोक्तमितिसंचिंत्यबोधयामाससुंदरी॥३०॥सचबुद्धोमुनिश्रेष्ठस्तांचुकोपभृशंमुने ॥ मुनिरुवाच ॥
कथंमेसुखिनःसाध्विनिद्राभंगःकृतस्त्वया ॥ ३१॥ व्यर्थंव्रतादिकंतस्यायाभर्तुश्चापकारिणी ॥ तपश्चानशनं
चैवव्रतंदानादिकंचतत् ॥ ३२ ॥ भर्तुरप्रियकारिण्याःसर्वंभवतिनिष्फलं ॥ ययाप्रियःपूजितश्चश्रीकृष्णःपूजि
तस्तया ॥ ३३ ॥ पतिव्रताव्रतार्थंचपतिरूपोहरिःस्वयं ॥ सर्वंदानंसर्वयज्ञःसर्वंतीर्थनिषेवणं ॥ ३४ ॥ सर्वं
व्रतंतपःसर्वमुपवासादिकंचयत् ॥ सर्वधर्मश्चसत्यंचसर्वदेवप्रपूजनं ॥ ३५ ॥ तत्सर्वंस्वामिसेवायाःकलांनार्ह
तिषोडशीं ॥ पुण्येचभारतेवर्षेपतिसेवांकरोतिया ॥ ३६ ॥ वैकुंठेस्वामिनासार्धंसायातिब्रह्मणःपदं॥ विप्रियं
कुरुतेभर्तुर्विप्रियंवदतिप्रियं ॥ ३७ ॥ असत्कुलेप्रसूताहितत्फलंश्रूयतांसति ॥ कुंभीपाकंव्रजेत्साचयावच्चंद्र
दिवाकरौ ॥ ३८ ॥ ततोभवतिचांडालीपतिपुत्रविवर्जिता ॥ इत्युक्त्वाचमुनिश्रेष्ठोबभूवस्फुरिताधरः ॥ ३९॥
चकंपेतेनसासाध्वीभयेनोवाचतंपतिं ॥ साध्व्युवाच ॥ संध्यालोपभयेनैवानिद्राभंगःकृतस्तव ॥४० ॥ कुरुशां
तिंमहाभागदुष्टायाममसुव्रत ॥ शृंगाराहारनिद्राणांयश्चभंगंकरोतिवै ॥४१ ॥ सव्रजेत्कालसूत्रंवैयावच्चंद्रोदि
वाकरः ॥ इत्युक्त्वामनसादेवीस्वामिनश्चरणांबुजे ॥४२॥ पपातभक्त्याभीताचरुरोदचपुनःपुनः ॥ कुपितंचमु
निंदृष्ट्वाश्रीसूर्यंशप्तुमुद्यतं ॥ ४३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥
॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ शृंगारोरतिः ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ श
प्तुमुद्यतमिति मदर्घ्यदानंविनाकथमयमस्ताचलंप्राप्स्यतीतिहेतोः ॥ ४३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ यतोयस्मात्क्रोधात् ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ प्रतिज्ञापालनायचेति यदीयंममाज्ञानपालयिष्यातितदैनांत्य

तत्राजगामभगवान्संध्ययासहनारद ॥ तत्रागत्यमुनिंसम्यगुवाचभास्करःस्वयं॥ ४४॥ विनयेनचभीतश्च तयासहयथोचितं ॥ भास्करउवाच ॥ सूर्यास्तसमयंदृष्ट्वासाध्वीधर्मभयेनच ॥ ४५ ॥ बोधयामासत्वांविप्रश रणंत्वामहंगतः ॥ क्षमस्वभगवन्ब्रह्मन्मांशप्तुंनोचितंमुने ॥४६॥ ब्राह्मणानांचहृदयंनवनीतसमंसदा ॥ तेषां क्षणार्द्धःक्रोधश्चततोभस्मभवेज्जगत् ॥४७॥ पुनःस्रष्टुंद्विजःशक्तोनतेजस्वीद्विजात्परः ॥ ब्राह्मणोब्रह्मणोवंशः प्रज्वलन्ब्रह्मतेजसा ॥ ४८ ॥ श्रीकृष्णंभावयेन्नित्यंब्रह्मज्योतिःसनातनं ॥ सूर्यस्यवचनंश्रुत्वाद्विजस्तुष्टोबभू वह ॥ ४९ ॥ सूर्योजगामस्वस्थानंगृहीत्वाब्राह्मणाशिषं ॥ तत्याजमनसांविप्रःप्रतिज्ञापालनायच ॥ ५० ॥ रुदंतींशोकसंयुक्तांहृदयेनविदूयता ॥ सासस्मारगुरुंशंभुमिष्टदेवंविधिंहरिं ॥५१॥ कश्यपंजन्मदातारंविपत्तो भयकर्षिता ॥ तत्राजगामगोपीशोभगवान्शंभुरेवच ॥५२ ॥ विधिश्चकश्यपश्चैवमनसापरिचिंतितः ॥ दृष्ट्वा विप्रोभीष्टदेवंनिर्गुणंप्रकृतेःपरं ॥५३॥ तुष्टावपरयाभक्त्याप्रणनाममुहुर्मुहुः ॥ नमश्चकारशंभुंचब्रह्माणंकश्य पंतथा ॥ ५४ ॥ कथमागमनंदेवाइतिप्रश्नंचकारसः ॥ ब्रह्मातद्वचनंश्रुत्वासहसासमयोचितं ॥ ५५ ॥ प्रत्यु वाचनमस्कृत्यहृषीकेशपदांबुजं ॥ यदित्यक्ताधर्मपत्नीधर्मिष्ठामनसासती ॥५६॥ कुरुष्वास्यांसुतोत्पत्तिंस्व धर्मपालनायवै ॥ जायायांचसुतोत्पत्तिंकृत्वापश्चात्त्यजेन्मुने ॥५७ ॥ अकृत्वातुसुतोत्पत्तिंविरागीयस्त्यजेत्प्रि यां ॥ स्रवतेतस्यपुण्यंचचालन्यांचयथाजलं ॥ ५८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

क्ष्यामीतिविवाहसमयेकृताप्रतिज्ञेतितुपुराणांतरेप्रसिद्धंतस्याःपालनाय ॥ ५० ॥५१॥५२॥ ५३ ॥५४॥५५ ॥५६ ॥५७ ॥५८॥

ब्रह्मणोवचनंश्रुत्वाजरत्कारुर्मुनीश्वरः ॥ चकारनाभिसंस्पर्शेयोजनंमंत्रपूर्वकं ॥ ५९ ॥ मनसायामुनिश्रेष्ठमुनिश्रेष्ठउवाचतां ॥ जरत्कारुरुवाच ॥ गर्भेणानेनमनसेतवपुत्रोभविष्यति ॥ ६० ॥ जितेंद्रियाणांप्रवरोधार्मिष्ठोब्राह्मणाग्रणीः ॥ तेजस्वीचतपस्वीचयशस्वीचगुणान्वितः ॥ ६१ ॥ वरोवेदविदांचैवज्ञानिनांयोगिनांतथा ॥ सचपुत्रोविष्णुभक्तोधार्मिकःकुलमुद्धरेत् ॥ ६२ ॥ नृत्यंतिपितरःसर्वेजन्ममात्रेणवैमुदा ॥ पतिव्रतासुशीलायासाप्रियाप्रियवादिनी ॥ ६३ ॥ धर्मिष्ठापुत्रमाताचकुलस्त्रीकुलपालिका ॥ हरिभक्तिप्रदोबंधुर्नचाभीष्टसुखप्रदः ॥ ६४ ॥ योबंधुश्चेत्सचपिताहरिवर्मप्रदर्शकः ॥ सागर्भधारिणीयाचगर्भावासविमोचनी ॥ ६५ ॥ दयारूपाचभगिनीयमभीतिविमोचिनी ॥ विष्णुमंत्रप्रदाताचसगुरुर्विष्णुभक्तिदः ॥ ६६ ॥ गुरुश्चज्ञानदोयोहियज्ज्ञानंकृष्णभावनं ॥ आब्रह्मस्तंबपर्यंतंयतोविश्वंचराचरं ॥ ६७ ॥ आविर्भूतंतिरोभूतंकिंवाज्ञानंतदन्यतः ॥ वेदजंयज्ञजंयद्यत्तत्सारंहरिसेवनं ॥ ६८ ॥ तत्वानांसारभूतंचहरेरन्यद्विडंबनं ॥ दत्तंज्ञानंमयातुभ्यंसस्वामीज्ञानदोहियः ॥ ६९ ॥ ज्ञानात्प्रमुच्यतेबंधात्सरिपुर्योहिबंधदः ॥ विष्णुभक्तियुतंज्ञानंनोददातिहियोगुरुः ॥ ७० ॥ सरिपुःशिष्यघातीचयतोबंधान्नमोचयेत् ॥ जननीगर्भजक्लेशाद्यमयातनयातथा ॥ ७१ ॥ नमोचयेद्यःसकथंगुरुस्तातोहिबांधवः ॥ परमानंदरूपंचकृष्णमार्गमनश्वरं ॥ ७२ ॥ नदर्शयेद्यःसततंकीदृशोबांधवोनृणां ॥ भजसाध्विपरंब्रह्माच्युतंकृष्णंचनिर्गुणं ॥ ७३ ॥ निर्मूलंचभवेत्पुंसांकर्मवैतस्यसेवया ॥ मयाछलेनत्वंत्यक्ताक्षमस्वैवंममाप्रिये ॥ ७४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

बंधुःसहरिभक्तिप्रदश्चेदेवबंधुर्नकेवलमभीष्टसुखप्रदोबंधुरित्यर्थः एवंसर्वत्रयोज्यं ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ६७ ॥ किंवाज्ञानमिति किंशब्दःक्षेपे कृष्णःपरंब्रह्मतस्यभावनादन्यत्किंज्ञानमास्तिनकिमपीत्यर्थः ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ १२७

क्षमायुतानांसाध्वीनांसत्वात्क्रोधोनविद्यते ॥ पुष्करेतपसेयामिगच्छदेवियथासुखं ॥ ७५ ॥ श्रीकृष्णचरणां भोजेनिःस्पृहाणांमनोरथाः ॥ जरत्कारुवचःश्रुत्वामनसाशोककातरा ॥ ७६ ॥ साश्रुनेत्राचविनयादुवाचप्रा णवल्लभं ॥ मनसोवाच ॥ दोषोनास्त्येवमेत्यक्तुंनिद्राभंगेनतेप्रभो ॥७७॥ यत्रस्मरामित्वांनित्यंतत्रमामाग मिष्यासि ॥ बंधुभेदःक्लेशतमःपुत्रभेदस्ततःपरं ॥७८॥ प्राणेशभेदःप्राणानांविच्छेदात्सर्वतःपरः॥ पतिःपति व्रतानांतुशतपुत्राधिकंप्रियः॥७९॥ सर्वस्मात्तुप्रियःस्त्रीणांप्रियस्तेनोच्यतेबुधैः॥ पुत्रिणांचैवपुत्रेषुवैष्णवानां यथाहरौ ॥८०॥ नेत्रेयथैकनेत्राणांतृषितानांयथाजले ॥ क्षुधितानांयथान्नेचकामुकानांचमैथुने ॥ ८१॥ यथा परस्वेचौराणांयथाजारेकुयोषितां ॥ विदुषांचयथाशास्त्रेवाणिज्येवणिजांयथा ॥ ८२ ॥ तथाशश्वन्मनःकांतेसा ध्वीनांयोषितांप्रभो ॥ इत्युक्त्वामनसादेवीपतित्वास्वामिनःपदे ॥ ८३ ॥ क्षणंचकारक्रोडेतांकृपयाचकृपानि धिः॥ नेत्रोदकेनमनसांस्नापयामासतांमुनिः ॥८४॥ साश्रुनेत्रामुनेःक्रोडंसिषेवेभेदकातरा ॥ तदाज्ञानेनतौ द्वौचविशोकौसंबभूवतुः ॥ ८५ ॥ स्मारंस्मारंपदांभोजंकृष्णस्यपरमात्मनः ॥ जगामतपसेविप्रःस्वकांतां संप्रबोध्यच ॥ ८६ ॥ जगाममनसाशंभोःकैलासंमंदिरंगुरोः ॥ पार्वतीबोधयामासमनसांशोककर्षितां ॥८७॥ शिवश्चातीवज्ञानेनाशिवेनचशिवालयः ॥ सुप्रशस्तेदिनेसाध्वीसुषुवेमंगलक्षणे ॥ ८८ ॥ नारायणां शंपुत्रंतंयोगिनांज्ञानिनांगुरुं ॥ गर्भस्थितोमहाज्ञानंश्रुत्वाशंकरवक्त्रतः ॥ ८९ ॥ संबभूवचयोगींद्रोयोगिनां ज्ञानिनांगुरुः ॥ जातकंकारयामासवाचयामासमंगलं ॥ ९० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

शिशोःशिवाय ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ज्ञानमपरोक्षंसंजीविनींवा ॥ ९३ ॥ यस्याः मनसायाः आस्तीकशब्दोस्मिन्नर्थेपृषोदरादित्वात्साधुः

वेदांश्चपाठयामासशिवायचशिवःशिशोः॥ मणिरत्नकिरीटांश्चब्राह्मणेभ्योददौशिवः ॥ ९१ ॥ पार्वतीचगवां
लक्षंरत्नानिविविधानिच ॥ शंभुश्चचतुरोवेदान्वेदांगानितरांस्तथा ॥ ९२ ॥ बालकंपाठयामासज्ञानंमृत्युं
जयंपरं ॥ भक्तिरस्त्यधिकाकांतेभीष्टदेवेगुरौतथा ॥ ९३ ॥ यस्यास्तेनचतत्पुत्रोबभूवास्तीकएवच ॥ जगा
[illegible]तपसेविष्णोःपुष्करंशंकराज्ञया ॥ ९४ ॥ संप्राप्यचमहामंत्रंततश्चपरमात्मनः ॥ दिव्यंवर्षत्रिलक्षंचतप
[illegible]नः ॥ ९५ ॥ आजगाममहा[illegible]स्कृत्यशिवंप्रभुः ॥ शंकरंचनमस्कृत्यास्थित्वातत्रैवबालकः
[illegible] ९७ ॥ शतल
[illegible]श्चदिति
[illegible]मितन्नि
[illegible]सप्ताहेस
[illegible]र्वा

[illegible] यामासनृपतंन [illegible] ॥ राजा [illegible] सादे [illegible]

पितुर्वैजन [illegible] चकारयज्ञंचसर्पसत्रंततोमुने ॥ [illegible]

क्षको [illegible] ॥८॥ सेंद्रंचतक्षकं [illegible]

ति [illegible]

[illegible] मासतुष्टावपरमा [illegible]

[illegible] रावाज्ञया ॥ संपूज्यमनसा [illegible]

[illegible] इत्येवंकथितंसर्वंकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥ नारदउवाच ॥ केनस्तोत्रेणतुष्टावमहेंद्रोमनसांसतीं

[illegible] ॥ पूजाविधिक्रमंतस्याःश्रोतुमिच्छामितत्वतः ॥ नारायणउवाच ॥ सुस्नातःशुचिराचांतोधृत्वाधौतेच

[illegible]ससी ॥ १७ ॥ रत्नसिंहासनेदेवींवासयामासभक्तितः ॥ स्वर्गंगायाजलेनैवरत्नकुंभस्थितेनच ॥ १८॥

स्नापयामासमनसांमहेंद्रोवेदमंत्रतः ॥ वाससीवासयामासवन्हिशुद्धेमनोहरे ॥१९॥ सर्वांगेचंदनंकृत्वापा

दार्घ्यंभक्तिसंयुतः ॥ गणेशंचदिनेशंचवन्हिंविष्णुंशिवांशिवां ॥२०॥ संपूज्यादौदेवषट्कंपूजयामासतांसतीं ॥

ॐह्रींश्रींमनसादेव्यैस्वाहेत्येवंचमंत्रतः ॥ १२१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

प्रणवमायाश्रीबीजाद्योमनसादेव्यैस्वाहेत्यंतोमंत्रः ॥ १२१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

शिशोःशिवाय ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ज्ञानमपरोक्षंसंजीविनींवा ॥ ९३ ॥ यस्याःमनसायाःआस्तीकशब्दोस्मिन्नर्थेपृषोदरादित्वात्साधुः
 वेदांश्चपाठयामासशिवायचशिवःशिशोः॥ मणिरत्नकिरीटांश्चब्राह्मणेभ्योददौशिवः ॥ ९१ ॥ पार्वतीचगवां
लक्षंरत्नानिविविधानिच ॥ शंभुश्चचतुरोवेदान्वेदांगानितरांस्तथा ॥ ९२ ॥ बालकंपाठयामासज्ञानंमृत्युं
जयंपरं ॥ भक्तिरस्त्यधिकाकांतेभीष्टदेवेगुरौतथा ॥ ९३ ॥ यस्यास्तेनचतत्पुत्रोबभूवास्तीकएवच ॥ जगा
मतपसेविष्णोःपुष्करंशंकराज्ञया ॥ ९४ ॥ संप्राप्यचमहामंत्रंततश्चपरमात्मनः ॥ दिव्यंवर्षत्रिलक्षंचतप
स्तत्वातपोधनः ॥ ९५ ॥ आजगाममहायोगीनमस्कर्तुंशिवंप्रभुः ॥ शंकरंचनमस्कृत्यास्थित्वातत्रैवबालकः
॥ ९६ ॥ साचाजगाममनसाकश्यपस्याश्रमंपितुः ॥ तांसपुत्रांसुतांदृष्ट्वामुदंप्रापप्रजापतिः ॥ ९७ ॥ शतल
क्षंचरत्नानांब्राह्मणेभ्योददौमुने ॥ ब्राह्मणान्भोजयामाससोसंख्यान्श्रेयसेशिशोः ॥ ९८ ॥ अदितिश्चदिति
श्चान्यामुदंप्रापपरंतप ॥ सासपुत्राचसुचिरंतस्थौतातालयेसदा ॥ ९९ ॥ तदीयंपुनराख्यानंवक्ष्यामितन्नि
शामय ॥ अथाभिमन्युतनयेब्रह्मशापःपरिक्षिते ॥ १०० ॥ बभूवसहसाब्रह्मन्दैवदोषेणकर्मणा ॥ सप्ताहेस
मतीतेतुतक्षकस्त्वांचधक्ष्यति ॥ १०१ ॥ शशापशृंगीतत्रैवकौशिक्याश्चजलेनवै॥ राजाश्रुत्वातत्प्रवृत्तिंनिर्वा
तस्थानमागतः ॥ २ ॥ तत्रतस्थौचसप्ताहंदेहरक्षणतत्परः ॥ सप्ताहेसमतीतेतुगच्छंतंतक्षकंपथि ॥ ३ ॥ ध
न्वंतरिर्नृपंभोक्तुंददर्शगामुकःपथि ॥ तयोर्बभूवसंवादःसुप्रीतिश्चपरस्परं ॥ ४ ॥ धन्वंतरिर्मणिंप्रापतक्षकः
स्वेच्छयाददौ ॥ सययौतंगृहीत्वातुसंतुष्टोहृष्टमानसः ॥ १०५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥
॥ ९४ ॥ महामंत्रंमूलप्रकृतेर्मंत्रं ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १०१ ॥ १०२ ॥ तक्षकमितिनृपंभोक्तुंगच्छं
तंतक्षकंधन्वंतरिर्ददर्शेत्यन्वयः ॥ १०३ ॥ गामुकोगंतुकामः ॥ १०४ ॥ १०५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ २०६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

तक्षकोभक्षयामासनृपंतंमंचकेस्थितं ॥ राजाजगामतरसादेहंत्यक्त्वापरत्रच ॥१०६॥ संस्कारंकारयामास पितुर्वैजनमेजयः ॥ राजाचकारयज्ञंचसर्पसत्रंततोमुने ॥७॥ प्राणांस्तत्याजसर्पाणांसमूहोब्रह्मतेजसा ॥ सत क्षकोवैभीतस्तुमहेंद्रंशरणंययौ ॥८॥ सेंद्रंचतक्षकंहंतुंविप्रवर्गःसमुद्यतः ॥ अथदेवाश्चसेंद्राश्चसंजग्मुर्मनसां तिकं ॥ ९ ॥ तांतुष्टावमहेंद्रश्चभयकातरविव्हलः ॥ ततआस्तीकआगत्ययज्ञंचमातुराज्ञया ॥१०॥ महेंद्रत क्षकप्राणान्ययाचेभूमिपंपरं ॥ ददौवरंनृपश्रेष्ठःकृपयाब्राह्मणाज्ञया ॥ ११ ॥ यज्ञंसमाप्यविप्रेभ्योदक्षिणां चददौमुदा ॥ विप्राश्चमुनयोदेवागत्वाचमनसांतिकं ॥ १२ ॥ मनसांपूजयामासुस्तुष्टुवुश्चपृथक्पृथक् ॥ श क्रःसंभृतसंभारोभक्तियुक्तःसदाशुचिः ॥ १३ ॥ मनसांपूजयामासतुष्टावपरमादरं ॥ दत्वाषोडशोपचारंब लिंचतत्प्रियंतदा ॥ १४ ॥ प्रददौपरितुष्टश्चब्रह्मविष्णुशिवाज्ञया ॥ संपूज्यमनसांदेवींप्रययुःस्वालयंचते ॥ १५ ॥ इत्येवंकथितंसर्वंकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥ नारदउवाच ॥ केनस्तोत्रेणतुष्टावमहेंद्रोमनसांसतीं ॥ १६ ॥ पूजाविधिक्रमंतस्याःश्रोतुमिच्छामितत्वतः ॥ नारायणउवाच ॥ सुस्नातःशुचिराचांतोधृत्वाधौतेच वाससी ॥ १७ ॥ रत्नसिंहासनेदेवींवासयामासभक्तितः ॥ स्वर्गंगायाजलेनैवरत्नकुंभस्थितेनच ॥ १८॥ स्नापयामासमनसांमहेंद्रोवेदमंत्रतः ॥ वाससीवासयामासवन्हिशुद्धेमनोहरे ॥१९॥ सर्वांगेचंदनंकृत्वापा दार्घ्यंभक्तिसंयुतः ॥ गणेशंचदिनेशंचवन्हिंविष्णुंशिवांशिवां ॥२०॥ संपूज्यादौदेवषट्कंपूजयामासतांसतीं ॥ ॐह्रींश्रींमनसादेव्यैस्वाहेत्येवंचमंत्रतः ॥ १२१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

प्रणवमायाश्रीबीजाद्योमनसादेव्यैस्वाहेत्यंतोमंत्रः ॥ १२१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१३९ दशाक्षरेणमूलेनददौसर्वंयथोचितं ॥ दत्वाषोडशोपचारान्दुर्लभान्देवनायकः ॥१२२॥ पूजयामासभक्त्याच ४८
विष्णुनाप्रेरितोमुदा ॥ वाद्यंनानाप्रकारंचवादयामासतत्रवै ॥ २३ ॥ बभूवपुष्पवृष्टिश्चनभसोमनसोपरि ॥
देवप्रियाज्ञयातत्रब्रह्मविष्णुशिवाज्ञया ॥ २४॥ तुष्टावसाश्रुनेत्रश्चपुलकांकितविग्रहः ॥ पुरंदरउवाच ॥ देवि
त्वांस्तोतुमिच्छामिसाध्वीनांप्रवरांवरां ॥ २५ ॥ परात्परांचपरमांनहिस्तोतुंक्षमोधुना ॥ स्तोत्राणांलक्षणं
वेदेस्वभावाख्यानतत्परं ॥ २६ ॥ नक्षमःप्रकृतेवक्तुंगुणानांगणनांतव ॥ शुद्धसत्वस्वरूपात्वंकोपहिंसावि
वर्जिता ॥ १२७ ॥ नचशक्तोमुनिस्तेनत्यक्तुंयाच्ञाकृतायतः ॥ त्वंमयापूजितासाध्वीजननीमेयथादितिः
॥ १२८॥ दयारूपाचभगिनीक्षमारूपायथाप्रसूः ॥ त्वयामेरक्षिताःप्राणाःपुत्रदाराःसुरेश्वरि ॥ १२९ ॥
अहंकरोमित्वत्पूजांप्रीतिश्चवर्द्धतांसदा ॥ नित्यायद्यपिपूज्यात्वंसर्वत्रजगदंबिके ॥१३०॥ तथापितवपूजांच
वर्द्धयामिसुरेश्वरि ॥ येत्वामाषाढसंक्रांत्यांपूजयिष्यंतिभक्तितः ॥ १३१ ॥ पंचम्यांमनसाख्यायांमासांतेवा
दिनेदिने ॥ पुत्रपौत्रादयस्तेषांवर्धंतेचधनानिवै ॥ १३२ ॥ यशस्विनःकीर्तिमंतोविद्यावंतोगुणान्विताः ॥
येत्वांनपूजयिष्यंतिनिंदंत्यज्ञानतोजनाः ॥ १३३ ॥ लक्ष्मीहीनाभविष्यंतितेषांनागभयंसदा ॥ त्वंस्वयंसर्व
लक्ष्मीश्चवैकुंठेकमलालया ॥ १३४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

शक्तोयतोगमनायत्वांप्रतियाच्ञांकृतवांस्तस्मात्त्वमुत्तमगुणासीतिभावः ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३०॥ ३१ ॥ पंचम्यांमनसाख्यायामिति
मनसेत्याख्यायस्याःसापंचमीनागपंचमीत्यर्थः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ १३४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ १३९

नारायणांशोभगवान्जरत्कारुर्मुनीश्वरः॥ तपसातेजसात्वांचमनसाससृजेपिता॥१३५॥ अस्माकंरक्षणा
यैवतेनत्वंमनसाभिधा॥ मनसादेविशक्त्यात्वंस्वात्मनासिद्धयोगिनी॥ ३६ ॥ तेनत्वंमनसादेवीपूजितावंदि
ताभव॥ येभक्त्यामनसादेवाःपूजयंत्यनिशंभृशं॥३७॥ तेनत्वांमनसादेवींप्रवदंतिमनीषिणः॥ सत्यस्वरू
पादेवित्वंशश्वत्सत्यनिषेवणात्॥३८॥ योहित्वांभावयेन्नित्यंसत्वांप्राप्नोतितत्परः॥ इंद्रश्चमनसांस्तुत्वागृही
त्वाभगिनीवरं॥३९॥ प्रजगामस्वभवनंभूषयासपरिच्छदं॥ पुत्रेणसार्द्धंसादेवीचिरंतस्थौपितुर्गृहे॥ ४०॥
धातृभिःपूजिताशश्वन्मान्यावंद्याचसर्वतः॥ गोलोकात्सुरभिर्ब्रह्मन्तत्रागत्यसुपूजितां॥ ४१ ॥ तांस्नापयि
त्वाक्षीरेणपूजयामाससादरं॥ ज्ञानंचकथयामासगोप्यंसर्वसुदुर्लभम्॥ ४२ ॥ तयादेवैःपूजितासास्वर्लोकंच
पुनर्ययौ॥ इंद्रस्तोत्रंपुण्यबीजंमनसांपूजयेत्पठेत्॥४३॥ तस्यनागभयंनास्तितस्यवंशोद्भवस्यच॥ विषंभ
वेत्सुधातुल्यंसिद्धस्तोत्रोयदाभवेत्॥ ४४ ॥ पंचलक्षजपेनैवसिद्धस्तोत्रोभवेन्नरः॥ सर्पशायीभवेत्सोपिनि
श्चितंसर्पवाहनः॥१४५॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेष्टचत्वारिंशोध्यायः॥ ४८॥ नारदउवा
च॥ कावासासुरभिर्देवीगोलोकादागताचया॥ तज्जन्मचरितंब्रह्मन्श्रोतुमिच्छामियत्नतः॥ १ ॥ नारायण
उवाच॥ गवामधिष्ठातृदेवीगवामाद्यागवांप्रसूः॥ गवांप्रधानासुरभिर्गोलोकेसासमुद्भवा॥ २ ॥ सर्वादिसृष्टे
श्चरितंकथयामिनिशामय॥ बभूवतेनतज्जन्मपुरावृंदावनेवने॥ ३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

त्रयस्त्रिंशन्महापद्मैःसुरभ्याख्यानमुच्यते ॥ गावोयस्याःसमुद्भूतायाचगोनायिकास्मृता ॥ १ ॥ पूर्वाध्यायेसुरभ्यामहिमानंश्रुत्वापृच्छति
कावासेति ॥ १ ॥ समुद्भवेत्यत्रआबवंतंसमुद्भूतेत्यर्थः ॥ २ ॥ सर्वादिसृष्टेरिति सर्वगवामाद्यावुत्पन्नायाइत्यर्थः तेनकारणेनेइत्यर्थः॥३॥

एकदाराधिकानाथोराधयासहकौतुकी ॥ गोपांगनापरिवृतोपुण्यंवृंदावनंययौ ॥४॥ सहसातत्ररहसिविजहा
१४० रसकौतुकात् ॥ बभूवक्षीरपानेच्छातस्यस्वेच्छामयस्यच ॥५॥ ससृजेसुरभिंदेवींलीलयावामपार्श्वतः ॥ वत्स
युक्तांदुग्धवतींवत्सोनाममनोरथः ॥६॥ दृष्ट्वासवत्सांश्रीदामानवभांडेदुदोहच ॥ क्षीरंसुधातिरिक्तंचजन्ममृत्यु
जराहरं ॥ ७ ॥ तदुत्थंचपयःस्वादुपपौगोपीपतिःस्वयं ॥ सरोवभूवपयसांभांडविस्रंसनेनच ॥ ८॥ दीर्घंच
विस्तृतंचैवपरितःशतयोजनं ॥ गोलोकेयंप्रसिद्धश्चसोपिक्षीरसरोवरः ॥ ९ ॥ गोपिकानांचराधायाःक्रीडावा
पीबभूवसा ॥ रत्नेंद्ररचितापूर्णभूताचापीश्वरेच्छया ॥ १० ॥ बभूवकामधेनूनांसहसालक्षकोटयः ॥ यावंत
स्तत्रगोपाश्चसुरभ्यालोमकूपतः ॥ ११ ॥ तासांपुत्राश्चबहवःसंबभूवुरसंख्यकाः ॥ कथिताचगवांसृष्टिस्तया
चपूजितंजगत् ॥१२॥ पूजांचकारभगवान्सुरभ्याश्चपुरामुने ॥ ततोबभूवतत्पूजात्रिषुलोकेषुदुर्लभा ॥१३॥
दीपान्वितापरदिनेश्रीकृष्णस्याज्ञयाहरेः ॥ बभूवसुरभिःपूज्याधर्मवक्त्रादिदंश्रुतं ॥ १४ ॥ ध्यानंस्तोत्रंमूल
मंत्रंयद्यत्पूजाविधिक्रमं ॥ वेदोक्तंचमहाभागनिबोधकथयामिते ॥ १५॥ ॐसुरभ्यैनमइतिमंत्रस्तस्याःषडक्ष
रः ॥ सिद्धोलक्षजपेनैवभक्तानांकल्पपादपः ॥ १६ ॥ ध्यानंयजुर्वेदगीतंतस्याःपूजाचसर्वतः ॥ ऋद्धिदावृद्धिदा
चैवमुक्तिदासर्वकामदा ॥ १७ ॥ लक्ष्मीस्वरूपांपरमांराधासहचरींपरां ॥ गवामधिष्ठातृदेवींगवामाद्यांगवां
प्रसूं ॥ १८ ॥ पवित्ररूपांपूतांचभक्तानांसर्वकामदां ॥ ययापूतंसर्वविश्वंतांदेवींसुरभिंभजे ॥ १९॥ ॥ ७ ॥

यावंतोगोलोकेगोपाःसंतितेषांगृहेएकैकाकामधेनुर्भवत्वितीच्छयाबभूवेत्यर्थः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ दीपान्वितेति दीपान्विताआश्विनकृ
ष्णामावास्यातस्याःपरदिनेइत्यर्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥ प्रणवादिर्मंत्रः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ ७ ॥ ॥७॥

गवांबंधनस्तंभेइत्यर्थः ॥ २० ॥ २१ ॥ वाराहेकल्पेचिंतिताश्चिंतायुक्ताः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥
॥२८ ॥ २९ ॥ सुरस्यसुरसमूहस्य ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतातिलकेनवमस्कंधेएकोनपंचाशत्तमोध्या

घटेवाधेनुशिरसिबंधस्तंभेगवामपि ॥ शालग्रामेजलाग्नौवासुरभिंपूजयेद्द्विजः ॥ २० ॥ दीपान्वितापरदिने
पूर्वाण्हेभक्तिसंयुतः ॥ यःपूजयेच्चसुरभिंसचपूज्योभवेद्भुवि ॥ २१ ॥एकदात्रिषुलोकेषुवाराहेविष्णुमायया ॥
क्षीरंजहारसुरभिश्चिंतिताश्चसुरादयः ॥ २२ ॥ तेगत्वाब्रह्मलोकेचब्रह्माणंतुष्टुवुस्तदा ॥ तदाज्ञयाचसुरभिं
तुष्टावपाकशासनः ॥ २३ ॥ पुरंदरउवाच ॥ नमोदेव्यैमहादेव्यैसुरभ्यैचनमोनमः ॥ गवांबीजस्वरूपायै
नमस्तेजगदंबिके ॥२४॥ नमोराधाप्रियायैचपद्मांशायैनमोनमः ॥ नमःकृष्णप्रियायैचगवांमात्रेनमोनमः
॥ २५॥ कल्पवृक्षस्वरूपायैसर्वेषांसततंपरे ॥ क्षीरदायैधनदायैबुद्धिदायैनमोनमः ॥२६॥ शुभदायैसुभद्रा
यैगोप्रदायैनमोनमः॥यशोदायैकीर्तिदायैधर्मदायैनमोनमः॥२७॥ स्तोत्रश्रवणमात्रेणतुष्टाहृष्टाजगत्प्रसूः॥
आविर्बभूवतत्रैवब्रह्मलोकेसनातनी ॥२८॥ महेंद्रायवरंदत्वावांछितंचापिदुर्लभं ॥ जगामसाचगोलोकंययुर्दे
वादयोगृहं ॥२९॥ बभूवविश्वंसहसादुग्धपूर्णंचनारद ॥ दुग्धंघृतंततोयज्ञस्ततःप्रीतिःसुरस्यच ॥३०॥ इदं
स्तोत्रंमहापुण्यंभक्तियुक्तश्चयःपठेत् ॥ सगोमान्धनवांश्चैवकीर्तिमान्पुत्रवांस्तथा ॥ ३१॥ सस्नातःसर्वती
र्थेषुसर्वयज्ञेषुदीक्षितः॥ इहलोकेसुखंभुक्त्वायात्यंतेकृष्णमंदिरे॥३२॥ सुचिरंनिवसेत्तत्रकरोतिकृष्णसेवनं ॥
नपुनर्भवनंतत्रब्रह्मपुत्रोभवेत्ततः ॥ ३३ ॥ इतिश्रीदेवीभा०म०नवमस्कंधेएकोनपंचाशत्तमोध्यायः ॥ ४९ ॥
नारदउ०श्रुतंसर्वमुपाख्यानंप्रकृतीनांयथातथं ॥ यच्छ्रुत्वामुच्यतेजंतुर्जन्मसंसरबंधनात् ॥१॥ ॥ छ॥

यः ॥ ४९ ॥ राधायाश्चैवदुर्गायाविधानंसकलार्थदं ॥ समासतःप्रोच्यतेत्रशतश्लोकैरतःपरं ॥ १ ॥ अत्रनवमस्कंधेतृतीयाध्याये दुर्गा
याश्चैवराधायाविस्तीर्णंचरितंमहत् तद्रूपश्चात्प्रवक्ष्यामिसंक्षेपक्रमतःशृण्वित्युक्तंतत्पृच्छतिनारदःश्रुतंसर्वमिति ॥ १ ॥ ॥ ७ ॥

॥ २ ॥ महिमातुतयोर्वर्णितएवेतिनसपृच्छयतइत्याह महिमेति परयोराधादुर्गयोस्तंमाहिमानं ॥ ३ ॥ ययोराधादुर्गयोःजगत्सर्वंपुर्वोक्तरीत्यांशोभवतीत्यर्थः विधानंमंत्रानुष्ठानप्रकाररूपं ॥ ४ ॥ ५ ॥ मूलप्रकृतिरूपिण्याःपरसंविदोभुवनेश्वर्याःसकाशाज्जगदुद्भवेसातिसमष्टिव्यष्टिप्राणानामधिदेवतंराधाशक्तिरूपंतथासमष्टिव्यष्टिबुद्धीनामधिदैवतंदुर्गारूपामितिशक्तियुग्मंप्रादुर्भूतामितिपूर्वकथास्मारिता ॥ ६ ॥ ७ ॥

अधुनाश्रोतुमिच्छामिरहस्यंवेदगोपितं ॥ राधायाश्चैवदुर्गायाविधानंश्रुतिचोदितं ॥ २ ॥ महिमावर्णितोतीव भवतापरयोर्द्वयोः ॥ श्रुत्वातंतद्भुतंचेतोनकस्यरस्यान्मुनीश्वर ॥ ३ ॥ ययोरंशोजगत्सर्वंयन्नियम्यंचराचरं ॥ ययोर्भक्त्याभवेन्मुक्तिस्तद्विधानंवदाधुना ॥ ४॥ नारायणउवाच ॥ शृणुनारदवक्ष्यामिरहस्यंश्रुतिनोदितं ॥ यन्नकस्यापिचाख्यातंसारात्सारंपरात्परं ॥ ५ ॥ श्रुत्वापरस्मैनेवाच्यंयतोतीवरहस्यकं ॥ मूलप्रकृतिरूपिण्याःसंविदोजगदुद्भवे ॥ ६ ॥ प्रादुर्भूतंशक्तियुग्मंप्राणबुद्ध्यधिदैवतं ॥ जीवानांचैवसर्वेषांनियंतृप्रेरकंसदा ॥ ७ ॥ तदधीनंजगत्सर्वंविराडादिचराचरं ॥ यावत्तयोःप्रसादोनतावन्मोक्षोहिदुर्लभः ॥ ८ ॥ ततस्तयोःप्रसादार्थंनित्यंसेवेततद्द्वयं ॥ तत्रादौराधिकामंत्रंशृणुनारदभक्तितः ॥ ९ ॥ ब्रह्मविष्ण्वादिभिर्नित्यंसेवितोयंपरात्परः ॥ श्रीराधेतिचतुर्थ्यंतंवन्हेर्जायाततःपरं ॥ १०॥ षडक्षरोमहामंत्रोधर्माद्यर्थप्रकाशकः॥ मायाबीजादिकश्चायंवांछाचिंतामणिस्मृतः ॥ ११॥ वक्त्रकोटिसहस्रैस्तुजिव्हाकोटिशतैरपि॥ एतन्मंत्रस्यमाहात्म्यंवर्णितुंनैवशक्यते ॥ १२॥ जग्राहप्रथमंमंत्रंश्रीकृष्णोभक्तितत्परः ॥ उपदेशान्मूलदेव्यागोलोकेरासमंडले ॥ १३ ॥

यतएतच्छक्तियुग्मंप्राणबुद्ध्यधिदेवंततःसर्वनियंतृभवतीत्याह तदधीनमिति मोक्षोहीति बुद्धिप्राणसंयमनाधीनौहियोगविचारौतदधीनस्तुमोक्षस्तथाचबुद्धिप्राणाधिदेवताप्रसादमंतरासदुर्लभएवेत्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ एतस्यमंत्रस्यादौमायाबीजंदत्वामंत्रोजप्तव्यइत्याह मायाबीजेति ह्रींश्रीराधायैस्वाहेतिमंत्रः ॥ ११ ॥ १२ ॥ कृष्णायाकाशवाचामूलदेव्यैवोपदेशःकृतइत्याह उपदेशादिति ॥ १३ ॥

तेनेत्यत्रोपदिष्टइत्यस्यानुवृत्तिः ॥ १४ ॥ अहमिति नारायणोक्तिः ॥ १५ ॥ राधामंत्रोपासनायाआवश्यकत्वमाह कृष्णार्चायापूजाया मित्यर्थः ॥ १६ ॥ १७ ॥ राधापदव्युत्पत्तिमाह राध्नोतीति साधयतीत्यर्थः अत्रोक्तानामिति दुर्गामंत्रव्यतिरिक्तायेस्मिन्नवमस्कंधेमं

विष्णुस्तेनोपदिष्टस्तुतेनब्रह्माविराट्तथा ॥ तेनधर्मस्तेनचाहमित्येषाहिपरंपरा ॥ १४ ॥ अहंजपामितंमंत्रंतेनाहमृषिरीरितः ॥ ब्रह्माद्याःसकलादेवानित्यंध्यायंतितांमुदा ॥ १५ ॥ कृष्णार्चायांनाधिकारोयतोराधार्चनंविना ॥ वैष्णवैःसकलैस्तस्मात्कर्तव्यंराधिकार्चनं ॥ १६ ॥ कृष्णप्राणाधिदेवीसातदधीनोविभुर्यतः ॥ रासेश्वरीतस्यनित्यंतयाहीनोनतिष्ठति ॥१७॥ राध्नोतिसकलान्कामांस्तस्माद्राधेतिकीर्तिता ॥ अत्रोक्तानांमनूनांचऋषिरस्म्यहमेवच ॥ १८ ॥ छंदश्चदेवीगायत्रीदेवतात्रचराधिका ॥ तारोबीजंशक्तिबीजंशक्तिस्तुपरिकीर्तिता ॥ १९ ॥ मूलावृत्याषडंगानिकर्तव्यानीतरत्रच ॥ अथध्यायेन्महादेवींराधिकांरासनायिकां ॥ २० ॥ पूर्वोक्तरीत्यातुमुनेसामवेदेविगीतया ॥ श्वेतचंकवर्णाभांशरदिंदुसमाननां ॥२१॥ कोटिचंद्रप्रतीकाशांशरदंभोजलोचनां ॥ बिंबाधरांपृथुश्रोणींकांचीयुतनितंबिनीं ॥ २२ ॥ कुंदपंक्तिसमानाभदंतपंक्तिविराजितां ॥ क्षौमांबरपरीधानांवन्हिशुद्धांशुकान्वितां ॥ २३ ॥ ईषत्धास्यप्रसन्नास्यांकरिकुंभयुगस्तनीं ॥ सदाद्वादशवर्षीयांरत्नभूषणभूषिता ॥ २४ ॥ शृंगारसिंधुलहरींभक्तानुग्रहकातरां ॥ मल्लिकामालतीमाल्यकेशपाशविराजितां ॥२५॥ सुकुमारांगलतिकांरासमंडलमध्यगां ॥ वराभयकरांशांतांशश्वत्सुस्थिरयौवनां ॥२६॥

त्राउक्तास्तेषांसर्वेषामहमेवनारायणाख्योऋषिरित्यर्थः ॥१८॥ अत्रचराधिकेति अत्रैवराधामंत्रेराधादेवताअन्यमंत्रेषुतुयायादेवताउक्ता सैवग्राह्येत्यर्थः तारोबीजमितिसर्वमंत्रेषुनारायणऋषिः देवीगायत्रीछंदः प्रणवोबीजं भुवनेश्वरीशक्तिरित्यर्थः ॥१९॥ सर्वमंत्रेषुषडंगमाह मूलावृत्येतिमूलमंत्रस्यषड्वारमावृत्याषडंगइत्यर्थः ॥२०॥ विगीतयाकथितयारीत्येत्यर्थः ॥ २१ ॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६ ॥

॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ तत्रैवयंत्रेएवस्नानशालांतांभावयित्वातस्यांशालायांनयेदित्यर्थः ॥ ३१ ॥ वाससीप्रथमंदत्वाततोना नालंकारान्दत्वाचंदनंदद्यादित्यर्थः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ततोष्टदलेषुदेव्यग्रस्थितपत्रमारभ्यदक्षिणावर्तक्रमेणमालावत्याद्यष्टशक्तिः

रत्नसिंहासनासीनांगोपीमंडलनायिकां ॥ कृष्णप्राणाधिकांवेदबोधितांपरमेश्वरीं ॥ २७ ॥ एवंध्यात्वाततो बाह्येशालग्रामेघटेथवा ॥ यंत्रेवाष्टदलेदेवींपूजयेत्तुविधानतः ॥ २८ ॥ आवाह्यदेवींतत्पश्चादासनादिप्रदीय तां ॥ मूलमंत्रंसमुच्चार्यचासनादीनिकल्पयेत् ॥ २९ ॥ पाद्यंतुपादयोर्दद्यान्मस्तकेर्घ्यंसमीरितं ॥ मुखेत्वाच मनीयंस्यात्त्रिवारंमूलविद्यया ॥ ३० ॥ मधुपर्कंततोदद्याद्देकांगांचपयस्विनीं ॥ ततोनयेत्स्नानशालांतांचत त्रैवभावयेत् ॥ ३१ ॥ अभ्यंगादिस्नानविधिंकल्पयित्वाथवाससी ॥ ततश्चचंदनंदद्यान्नानालंकारपूर्वकं ॥ ३२ ॥ पुष्पमालाबहुविधास्तुलसीमंजरीयुताः ॥ पारिजातप्रसूनानिशतपत्रादिकानिच ॥ ३३ ॥ ततःकुर्यात्पवित्रं तत्परिवारार्चनंविभोः ॥ अग्नीशासुरवाय्वग्यमध्येदिक्ष्वंगपूजनं ॥ ३४ ॥ कृत्वापश्चादष्टदलेदक्षिणावर्ततोग्रतः ॥ मालावतीमग्रदलेवन्हिकोणेचमाधवीं ॥ ३५ ॥ रत्नमालांदक्षिणेचनैर्ऋत्येतुसुशीलकां ॥ पश्चाद्दलेशशिक लांपूजयेन्मतिमान्नरः ॥ ३६ ॥ मारुतेपारिजातांचाप्युत्तरेचपरावतीं ॥ ईशानकोणेसंपूज्यासुंदरीप्रियकारि णीं ॥ ३७ ॥ ब्राह्म्यादयस्तुतद्बाह्येप्याशापालांस्तुभूपरे ॥ वज्रादिकान्यायुधानिदेवीमित्थंप्रपूजयेत् ॥ ३८ ॥ ततोदेवींसावरणांगंधाद्यैरुपचारकैः ॥ राजोपचारसहितैःपूजयेन्मतिमान्नरः ॥ ३९ ॥ ततस्तुवीतदेवेशींस्तो त्रैर्नामसहस्रकैः ॥ सहस्रसंख्यंचजपंनित्यंकुर्यात्प्रयत्नतः ॥ ४० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

पूजयेदित्यर्थः वन्हिकोणइति नात्रवन्हिकोणःप्रसिद्धोग्राह्यःप्रादाक्षिण्येत्यनेनविरोधापत्तेः किंतुपूज्यपूजकयोर्मध्येप्राचीत्यनेनोक्तक्रमेणैवेति बोध्यं ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ आत्रोक्तानांसर्वमंत्राणामित्यर्थः ॥ ४४ ॥ त्रिस्वादुसंयुक्तैःपयोमधुघृतंचेतिसमंत्रिमधुरंस्मृतमितिवचनोक्तैः

यएवंपूजयेद्देवींराधांरासेश्वरींपरां ॥ सभवेद्विष्णुतुल्यस्तुगोलोकंयातिसंततं ॥ ४१ ॥ यःकार्तिक्यांपौर्णमायांराधाजन्मोत्सवंबुधः ॥ कुरुतेतस्यसान्निध्यंदद्याद्रासेश्वरीपरा ॥ ४२ ॥ केनचित्कारणेनैवराधावृंदावनेवने ॥ वृषभानुसुताजाताग्रोलोकस्थायिनीसदा ॥ ४३ ॥ अत्रोक्तानांतुमंत्राणांवर्णसंख्याविधानतः ॥ पुरश्चरणकर्मोक्तंदशांशंहोममाचरेत् ॥ ४४ ॥ तिलैस्त्रिस्वादुसंयुक्तैर्जुहुयाद्भक्तिभावतः ॥ नारदउवाच ॥ स्तोत्रंवदमुनेसम्यक्येनदेवीप्रसीदति ॥ ४५ ॥ नारायणउवाच ॥ नमस्तेपरमेशानिरासमंडलवासिनि ॥ रासेश्वरीनमस्तेस्तुकृष्णप्राणाधिकाप्रिये ॥ ४६ ॥ नमस्त्रैलोक्यजननिप्रसीदकरुणार्णवे ॥ ब्रह्मविष्ण्वादिभिर्देवैर्वंद्यमानपदांबुजे ॥४७॥ नमःसरस्वतीरूपेनमःसावित्रिशंकरि॥ गंगापद्मावतीरूपेषष्ठिमंगलचंडिके ॥४८॥ मनसेतुलसीरूपेनमोलक्ष्मीस्वरूपिणि ॥ नमोदुर्गेभगवतिनमस्तेसर्वरूपिणि ॥ ४९ ॥ मूलप्रकृतिरूपांत्वांभजामःकरुणार्णवां ॥ संसारसागरादस्मानुद्धरांबदयांकुरु ॥ ५० ॥ इदंस्तोत्रंत्रिसंध्यंयःपठेद्राधांस्मरन्नरः॥ नतस्यदुर्लभंकिंचित्कदाचिच्चभविष्यति॥५१॥ देहांतेचवसेन्नित्यंगोलोकेरासमंडले ॥ इदंरहस्यंपरमंनचाख्येयंतुकस्यचित् ॥५२॥ अधुनाशृणुविप्रेंद्रदुर्गादेव्याविधानकं ॥ यस्याःस्मरणमात्रेणपलायंतेमहापदः ॥ ५३ ॥ एनांनभजतेयोहिताहक्नास्त्येवकुत्रचित् ॥ सर्वोपास्यासर्वमाताशैवीशक्तिर्महाद्भुता ॥ ५४ ॥ सर्वबुद्ध्यधिदेवीयमंतर्यामिस्वरूपिणी ॥ दुर्गसंकटहंत्रीतिदुर्गेतिप्रथिताभुवि ॥ ५५ ॥ वैष्णवानांचशैवानामुपास्येयंचनित्यशः ॥ मूलप्रकृतिरूपासासृष्टिस्थित्यंतकारिणी ॥ ५६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

घृतमधुपयोमिश्रैस्तिलैर्जुहुयादित्यर्थः ॥ ४५ ॥४६॥ ४७॥ ४८॥४९॥ ५० ॥५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥

शंभुवनिताभुवनेश्वरीबीजं ॥. ५७ ॥ चामुंडायैविच्चेइतिस्वरूपग्रहणं ॥ ५८ ॥ अस्यमंत्रस्यऋषित्रयंछंदस्त्रयंदेवतात्रयंबीजत्रयंशक्ति त्रयंचास्तीत्याह ब्रह्मविष्णुमहेशानाइति ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ स्तनयोरितिबीजत्रयंदक्षिणस्तने शक्तित्रयंवामस्तने ॥ ६२ ॥ चतुर्भिश्चामुंडायैइत्यक्षरचतुष्टयेन द्वाभ्यांविच्चेइत्यक्षरद्वयेन सर्वेणसर्वमंत्रेण जातियुक्तानिनमःस्वाहावषट्हुंवौषट्फट्पदयुक्तानीत्यर्थः

तस्यानवाक्षरंमंत्रंवक्ष्येमंत्रोत्तमोत्तमं ॥ वाग्भवंशंभुवनिताकामबीजंततःपरं ॥ ५७ ॥ चामुंडायैपदंपश्चाद्वि च्चेइत्यक्षरद्वयं ॥ नवाक्षरोमनुःप्रोक्तोभजतांकल्पपादपः ॥ ५८ ॥ ब्रह्मविष्णुमहेशानाऋषयोस्यप्रकीर्तिताः ॥ छंदांस्युक्तानिसततंगायत्र्युष्णिगनुष्टुभः ॥ ५९ ॥ महाकालीमहालक्ष्मीःसरस्वत्यपिदेवता ॥ स्याद्रक्तदंति काबीजंदुर्गाचभ्रामरीतथा ॥६०॥ नंदाशाकंभरीदेव्यौभीमाचशक्तयःस्मृताः ॥धर्मार्थकामामोक्षेषुविनियोगउ दाहृतः ॥६१॥ ऋषिछंदोदैवतानिमौलौवक्रेहृदिन्यसेत् ॥ स्तनयोःशक्तिबीजानिन्यसेत्सर्वार्थसिद्धये॥६२॥ बीजत्रयैश्चतुर्भिश्चद्वाभ्यांसर्वेणचैवहि ॥ षडंगानिमनोःकुर्याज्जातियुक्तानिदेशिकः ॥ ६३ ॥ शिखायांलोचन द्वंद्वेश्रुतिनासाननेषुच ॥ गुदेन्यसेन्मंत्रवर्णान्सर्वेणव्यापकंचरेत् ॥ ६४ ॥ खड्गचक्रगदाबाणचापानिपरिघंत था ॥ शूलंभुशुंडींचाशिरःशंखंसंदधतींकरैः ॥६५॥ महाकालींत्रिनयनांनानाभूषणभूषितां ॥ नीलांजनसमप्र भ्यांदशपादाननांभजे ॥ ६६ ॥ मधुकैटभनाशार्थंयांतुष्टावांबुजासनः ॥ एवंध्यायेन्महाकालींकामबीजस्वरू पिणीं ॥ ६७ ॥ अक्षमालांचपरशुंगदेषुकुलिशानिच ॥ पद्मंधनुष्कुंडिकांचदंडंशक्तिमसिंतथा ॥ ६८ ॥ ७ ॥

॥ ६३ ॥ वर्णन्यासमाह शिखायांलोचनेति लोचनद्वयं श्रुतिद्वयं नासाद्वयंचदक्षवामभेदेनसर्वेणसर्वमंत्रेण ॥ ६४ ॥ ध्यानमाह खड्गेति ॥ ६५ ॥ दशपादांदशाननांचेत्यर्थः ॥ ६६ ॥ कामबीजस्वरूपिणींनवार्णमंत्रांतर्गतकामबीजदेवतारूपिणीमित्यर्थः वा च्यवाचकयोरभेदात्कामबीजस्वरूपत्वं ॥ ६७ ॥ महालक्ष्मीध्यानमाह अक्षमालांचेति ॥ ६८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

मायाबीजस्वरूपिणींनवार्णमंत्रांतर्गतमायाबीजदेवतामित्यर्थः ॥ ६९ ॥ ७० ॥ महासरस्वतीध्यानमाह घंटाशूलेति ॥ ७१ ॥ वाणीबीजस्वरूपिणीं नवार्णमंत्रांतर्गतवाग्भवबीजदेवतेत्यर्थः ॥ ७२ ॥ एतासांदेवतानांध्यानविशेषस्तुरहस्यत्रयेस्तितद्व्याख्यानेचमयास्पष्टीकृतस्तत्एवावधार्यः यंत्रमाह यंत्रमस्याइति त्र्यस्त्रंत्रिकोणमित्यर्थः ॥७३॥७४॥ जयादिशक्तीति जयायैनमः विजयायै० अजितायै०

चर्माबुजंतथाघंटांसुरापात्रंचशूलकं ॥ पाशंसुदर्शनंचैवदधतीमरुणप्रभां ॥ ६९ ॥ रक्तांबुजासनगतांमायाबीजस्वरूपिणीं ॥ महालक्ष्मींभजेदेवंमहिषासुरमर्दिनीं ॥ ७० ॥ घंटाशूलेहलंशंखंमुसलंचसुदर्शनं ॥ धनुर्बाणान्हस्तपद्मैर्दधानांकुंदसन्निभां ॥ ७१ ॥ शुंभादिदैत्यसंहर्त्रींवाणीबीजस्वरूपिणीं ॥ महासरस्वतींध्यायेत्सच्चिदानंदविग्रहां ॥ ७२ ॥ यंत्रमस्याःशृणुप्राज्ञत्र्यस्त्रंषट्कोणसंयुतं ॥ ततोष्टदलपद्मंचचतुर्विंशतिपत्रकं ॥ ७३ ॥ भूगृहेणसमायुक्तंयंत्रमेवंविचिंतयेत् ॥ शालग्रामेघटेवापियंत्रेवाप्रतिमासुवा ॥ ७४ ॥ बाणोलिंगेथवासूर्येयजेद्देवीमनन्यधीः ॥ जयादिशक्तिसंयुक्तेपीठेदेवींप्रपूजयेत् ॥ ७५ ॥ पूर्वकोणेसरस्वत्यासहितंपद्मजंयजेत् ॥ श्रियासहहरिंतत्रनैर्ऋतेकोणकेयजेत् ॥ ७६ ॥ पार्वत्यासहितंशंभुंवायुकोणेसमर्चयेत् ॥ देव्याउत्तरतःपूज्यःसिंहोवामेमहासुरं ॥ ७७ ॥ महिषंपूजयेदंतेषट्कोणेषुयजेत्क्रमात् ॥ नंदजांरक्तदंतांचतथाशाकंभरींशिवां ॥ ७८ ॥ दुर्गांभीमांभ्रामरींचततोवसुदलेषुच ॥ ब्राह्मींमाहेश्वरींचैवकौमारींवैष्णवींतथा ॥ ७९ ॥ ७ ॥

अपराजितायै० नित्यायै० विलासिन्यै० दोग्ध्र्यै० अघोरायै० मंगलायै० इत्येताःपीठशक्तयोनवमस्कंधोक्तसर्वदेवतानांबोध्याःपीठेनुक्तेशक्तिपीठमितिसामान्यपरिभाषोक्तत्वात् ॥ ७५ ॥ आवरणदेवताआह पूर्वकोणेइति देव्यग्रकोणेइत्यर्थः सरस्वतीसहितायब्रह्मणेनमः इतिप्रयोगः एवमन्यत्रबोध्यं ॥ ७६ ॥ उत्तरतोदक्षिणदेशे वामेवामभागे तदुक्तं वामभागेगतोदेव्याश्छिन्नशीर्षमहासुरं पूजयेन्महिषंयेनप्राप्तंसायुज्यमीशयेति ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ वसुदलेषुअष्टदलेषु ॥ ७९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

तत्वपत्रेषुचतुर्विंशतिपत्रेषु पूर्वतोदेव्यग्रपत्रमारभ्य ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ तद्वाह्येभूपुरे ॥ ८४ ॥ मंत्रार्थपूर्वकमिति अय मंत्रैमंत्रार्थः मंत्रेबीजत्रयंक्रमेणमहासरस्वतीमहालक्ष्मीमहाकालीनांवाचकंविच्चेइत्यत्रापिवितूचइइतिपदत्रयंक्रमेणचित्सदानंदानांवाचकंतच्च संबोधनांतंबीजत्रयस्यक्रमेणाविशेषणं चामुंडापदंब्रह्मविद्यावाचकं तादर्थ्येचतुर्थीअनुसंदध्महेइतिशेषः तथाचायमर्थः हेचिद्रूपिणिमहा सरस्वतिहेसद्रूपिणिमहालक्ष्मीःहेआनंदरूपिणिमहाकालित्वांचामुंडायैब्रह्मविद्याप्राप्त्यर्थमनुसंदध्महेध्यायामइत्यर्थःतदयंसंग्रहः महासरस्वति

वाराहींनारसिंहींचऐंद्रींचामुंडकांतथा॥ पूजयेच्चततःपश्चात्तत्वपत्रेषुपूर्वतः॥८०॥ विष्णुमायाचेतनाचबुद्धिर्निं द्राक्षुधातथा ॥ छायाशक्तिःपरातृष्णाक्षांतिर्जातिश्चलज्जया ॥ ८१ ॥ शांतिःश्रद्धाकीर्तिलक्ष्म्यौधृतिर्वृत्तिःश्रुतिः स्मृतिः ॥ दयातुष्टिस्ततःपुष्टिर्मातांभ्रांतिरितिक्रमात् ॥ ८२॥ ततोभूपुरकोणेषुगणेशंक्षेत्रपालकं ॥ वटुकंयो गिनीश्चापिपूजयेन्मतिमान्नरः ॥ ८३ ॥ इंद्राद्यानपितद्वाह्येवज्राद्यायुधसंयुतान् ॥ पूजयेदनयारीत्यादेवींसा वरणांततः ॥ ८४॥ राजोपचारान्विविधान्दद्यादंबाप्रतुष्टये॥ ततोजपेन्नवार्णचमंत्रंमंत्रार्थपूर्वकं ॥८५॥ ततः सप्तशतीस्तोत्रंदेव्याअग्रेतुसंपठेत् ॥ नानेनसदृशंस्तोत्रंविद्यतेभुवनत्रये ॥८६॥ ततश्चानेनदेवेशींतोषयेत्प्र त्यहंनरः ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणामालयंजायतेनरः ॥ ८७ ॥ इतितेकथितंविप्रश्रीदुर्गायाविधानकं ॥ कृतार्थता येनभवेत्तदेतत्कथितंतव ॥ ८८ ॥ सर्वेदेवाहरिब्रह्मप्रमुखामनवस्तथा ॥ मुनयोज्ञाननिष्ठाश्चयोगिनश्चाश्रमा स्तथा ॥८९॥ लक्ष्म्यादयस्तथादेव्यःसर्वेध्यायंतितांशिवां॥ तदैवजन्मसाफल्यंदुर्गास्मरणमस्तिचेत् ॥९०॥

चितेमहालक्ष्मीःसदात्मिके महाकाल्यानंदरूपेत्वत्तत्वज्ञानासिद्धये अनुसंदध्महेदेविवयंत्वांहृदयांबुजेइति अयंचार्थःसप्तशतीगुप्तवतीटीकायांपद व्युत्पत्तिप्रदर्शनपूर्वकंभास्कररायैःप्रदर्शितस्ततएवावधार्यः ॥ ८५ ॥ सप्तशतीस्तोत्रंमार्कंडेयपुराणेप्रसिद्धं ॥ ८६ ॥ अस्यमंत्रस्यचतुर्लं क्षंपुरश्चरणं पायसान्नेनदशांशहोमःतदुक्तंकात्यायनीतंत्रेजपेच्चतुर्लक्षमेनंपायसान्नेनहोमयेदिति ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ अस्यमंत्रस्यसर्वा राध्यत्वमाह सर्वेदेवाइति ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ॥ ७ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥९१ ॥ उपसंहरति तदेतदिति ॥९२॥ ग्रंथश्रवणफलमाह श्रुत्वैतदिति ॥ ९३॥९४॥९५॥ नित्यंपाठंनवमस्कंधस्यविधत्ते नित्यमेकैक मिति ॥ ९६ ॥ अस्मिन्ग्रंथेनवमस्कंधात्मकेकार्यार्थकर्तव्यांशकुनपरीक्षांविधत्तेशकुनांश्चेति तद्विधिमाह कुमारीति ॥९७॥९८॥ तया

चतुर्दशापिमनवोध्यात्वाचरणपंकजं ॥ मनुत्वंप्राप्तवंतश्चदेवाःस्वंस्वंपदंतथा ॥ ९१ ॥ तदेतत्सर्वमाख्यातं रहस्यातिरहस्यकं ॥ प्रकृतीनांपंचकस्यतदंशानांचवर्णनं ॥ ९२॥ श्रुत्वैतन्मनुजोनित्यंपुरुषार्थचतुष्टयं ॥ लभतेनात्रसंदेहःसत्यंसत्यंमयोदितं ॥ ९३ ॥ अपुत्रोलभतेपुत्रंविद्यार्थीप्राप्नुयाच्चतां॥ यंयंकामंस्मरेद्वापितं तंश्रुत्वासमाप्नुयात् ॥ ९४ ॥ नवरात्रेपठेदेतद्देव्यग्रेतुसमाहितः ॥ परितुष्टाजगद्धात्रीभवत्येवहिनिश्चितं ॥ ॥९५॥ नित्यमेकैकमध्यायंपठेद्यःप्रत्यहंनरः ॥ तस्यवश्याभवेद्देवीदेवीप्रियकरोहिसः ॥९६॥ शकुनांश्चपरी क्षेतानित्यमस्मिन्यथाविधि ॥ कुमारीदिव्यहस्तेनयद्वाबटुकरांबुजात् ॥९७॥ मनोरथंतुसंकल्प्यपुस्तकंपूज येत्ततः ॥ देवींचजगदीशानींप्रणमेच्चपुनःपुनः ॥ ९८ ॥ सुस्नातांकन्यकांतत्रानीयाभ्यर्च्ययथाविधि ॥शला कांरोपयेन्मध्येतयास्वर्णेननिर्मितां ॥ ९९ ॥ शुभंवाप्यशुभंतत्रयदायातिचतद्भवेत् ॥ उदासीनेप्युदासीनं कार्यंभवतिनिश्चितं ॥ १०० ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेनवमस्कंधेपंचाशत्तमोध्यायः ॥ ५० ॥

कुमार्या ॥९९॥१००॥ श्रीमच्छैवकुलोत्पन्नोरंगनाथात्मजःसुधीः॥ श्रीलक्ष्मीगर्भसंभूतोनीलकंठाभिधानतः॥ देवीभागवतस्यास्यव्याख्या नराहितस्यच ॥व्याख्यांयःकृतवान्सम्यक्तिलकाख्यांमहत्तरां॥ नवमस्कंधएतस्याःसमाप्तोभूच्छुभार्थदः ॥ तेनतुष्यतुसादेवीपंचप्रकृतिरूपि णी॥इतिश्रीशैवकुलोत्पन्नरंगनाथात्मजलक्ष्मीगर्भसंभवनीलकंठकृतेदेवीभागवतव्याख्यानेतिलकाभिधानेनवमस्कंधेपंचाशत्तमोऽध्यायः॥५०॥

॥ इतिश्रीमद्देवीभागवतनवमस्कंधःसमाप्तः ॥

॥ अथश्रीमद्देवीभागवतदशमस्कंधप्रारंभः ॥

श्रीगणेशायनमः देवेंद्रमौलिमंदारमकरंदकणारुणौ ॥ अरुणाचरणौवंदेकरुणावरुणालयौ ॥ १ ॥ चतुर्विंशतिभिःपद्यैर्मनोःस्वायंभुवस्यच ॥ आख्यानंवर्ण्यतेसम्यग्यत्रदेव्याःकथानकं ॥ १ ॥ तत्राष्टमस्कंधादौजनमेजयेनराज्ञाभगवत्याविराट्स्वरूपंपृष्टं तथायस्मिन्यस्मिंश्चवैस्थानेयेनयेनच पूज्यते तत्सर्वंवदेतिपृष्टोव्यासोनारदनारायणसंवादमुखेनसर्वंवर्णयामासनवमस्कंधपर्यंतं तथाष्टमस्कंधेएवान्यःप्रश्नःकृतोमन्वंतरेषुसर्वेषुयद्यद्रूपे

श्रीगणेशायनमः ॥ श्रीनारदउवाच ॥ नारायणधराधारसर्वपालनकारणं ॥ भवतोदीरितंदेवीचरितंपापनाशनं ॥ १ ॥ मन्वंतरेषुसर्वेषुसादेवीयत्स्वरूपिणी ॥ यदाकारेणकुरुतेप्रादुर्भावंमहेश्वरी ॥ २ ॥ तान्नःसर्वान्समाख्याहिदेवीमाहात्म्यमिश्रितान् ॥ यथाचयेनयेनेहपूजितासंस्तुतापिहि ॥ ३ ॥ मनोरथान्पूरयातिभक्तानांभक्तवत्सला ॥ तन्नःशुश्रूषमाणानांदेवीचरितमुत्तमं ॥ ४ ॥ वर्णयस्वकृपासिंधोयेनाप्नोतिसुखंमहत् ॥ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ आकर्णयमहर्षेत्वंचरितंपापनाशनं ॥ ५ ॥ भक्तानांभक्तिजननंमहासंपत्तिकारकं ॥ जगद्योनिर्महातेजाब्रह्मालोकपितामहः ॥ ६ ॥ आविरासीन्नाभिपद्माद्देवदेवस्यचक्रिणः ॥ सचतुर्मुखआसाद्यप्रादुर्भावंमहामते ॥ ७ ॥ मनुंस्वायंभुवंनामजनयामासमानसात् ॥ समानसोमनुःपुत्रोब्रह्मणःपरमेष्ठिनः ॥ ८ ॥ शतरूपांचतत्पत्नींजज्ञेधर्मस्वरूपिणीं ॥ समनुःक्षीरसिंधोश्चतीरेपरमपावने ॥ ९ ॥ देवीमाराधयामासमहाभाग्यफलप्रदां ॥ मूर्तिंचमृन्मयींतस्याविधायपृथिवीपतिः ॥ १० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

णपूज्यतेतत्सर्वंवदेतितस्योत्तरंनारदनारायणसंवादमुखेनैवदशमस्कंधेवदति तत्रनवमस्कंधांतेसर्वेमनवोभगवतीमेवाराध्यतत्तत्पदंप्राप्नुयुरितिप्रश्नबीजमुपलभ्यनारदःपृच्छति नारायणधराधारेति ॥ १ ॥ २ ॥ तान्नःसर्वानिति तान्सर्वानाकारानित्यर्थः किंचयेनयेनमंत्रेणस्तोत्रेणवापूजितासती मनोरथान्पूरयातितदपिवदेत्याह यथाचयेनेति ॥ ३ ॥ शुश्रूषमाणानामितिबहुवचनंभक्त्यतिशयेनगौरवद्योतनार्थंभक्त्यतिशयद्योतनेएवपर्यवस्यति ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ मानसात्अंतःकरणात् ॥ ८ ॥ जज्ञेउत्पादितवान् ॥ ९ ॥ १० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ मादृशामस्मदादीनां ॥ १८ ॥ १९ ॥२० ॥ मन्हाःमहांतः ॥ २१॥

उपासतेस्मतांदेवींवाग्भवंसजपन्रहः ॥ निराहारोजितश्वासोनियमव्रतकर्शितः ॥११ ॥ एकपादेनसंतिष्ठन् धरायामनिशंस्थिरः ॥ शतवर्षंजितःकामःक्रोधस्तेनमहात्मना ॥ १२ ॥ भेजेस्थावरतांदेव्याश्चरणौचिंतयन् हृदि ॥ तस्यतत्तपसादेवीप्रादुर्भूताजगन्मयी ॥ १३ ॥ उवाचवचनंदिव्यंवरंवरयभूमिप ॥ ततआनंदजनकं श्रुत्वावाक्यंमहीपतिः॥१४॥वरयामासतान्हृत्स्थान्वरानमरदुर्लभान् ॥ श्रीमनुरुवाच॥ जयदेविविशालाक्षि जयसर्वांतरस्थिते ॥ १५ ॥ मान्येपूज्येजगद्धात्रिसर्वमंगलमंगले ॥ त्वत्कटाक्षावलोकेनपद्मभूःसृजतेजगत् ॥ १६ ॥ वैकुंठःपालयत्येवहरःसंहरतेक्षणात् ॥ शचीपतिस्त्रिलोक्याश्चशासकोभवदाज्ञया ॥ १७ ॥ प्राणिनः शिक्षयत्येवदंडेनचपरेतराट् ॥ यादसामधिपःपाशीपालनंमादृशामपि॥ १८ ॥ कुरुतेसकुबेरोपिनिधीनांपति रव्ययः ॥ हुतभुक्नैर्ऋतोवायुरीशानःशेषएवच ॥ १९ ॥ त्वदंशसंभवाएवत्वच्छक्तिपरिबृंहिताः ॥ अथापिय दिमेदेविवरोदेयोस्तिसांप्रतं ॥ २०॥ तदाप्रव्हाःस्वर्गकार्येविघ्ननश्यंतुमेशिवे ॥ वाग्भवस्यापिमंत्रस्ययेकेचि दुपसेविनः ॥ २१ ॥ तेषांसिद्धिःसत्वरापिकार्याणांजायतामपि ॥ येसंवादमिमंदेविपठंतिश्रावयंतिच ॥२२ ॥ तेषांलोकेभुक्तिमुक्तीसुलभेभवतांशिवे ॥ जातिस्मरत्वंभवतुवक्तृत्वंसौष्ठवंतथा ॥ २३ ॥ ज्ञानासिद्धिःकर्ममार्ग संसिद्धिरपिचास्तुहि॥ पुत्रपौत्रसमृद्धिश्चजायेदित्येवमेवचः ॥ २४ ॥ इतिश्रीदेवीभा० महा० दशमस्कंधेप्रथ मोध्यायः ॥१॥ देव्युवाच ॥ भूमिपालमहाबाहोसर्वमेतद्भविष्यति॥यत्त्वयाप्रार्थितंतत्तेददामिमनुजाधिप ॥१॥

॥ २२ ॥ भवतांजायतां ॥ २३॥२४॥ इतिश्रीदेवीभागवतटिकेदशमस्कंधेप्रथमोध्यायः॥१॥ अष्टाविंशतिभिःपद्यैरर्धश्लोकाधिकैरथा वरंदत्वाभगवतीविंध्याद्रिंचजगामह ॥ १ ॥ स्वायंभुवमनुस्तोत्रंश्रुत्वादेवीयदग्रेकृतवतीतदाह देव्युवाच भूमिपालेति ॥ १ ॥७ ॥ ॥७॥

अहंप्रसन्नादैत्येंद्रनाशनामोघविक्रमा ॥ वाग्भवस्यजपेनैवतपसातेसुनिश्चितं ॥ २ ॥ राज्यंनिष्कंटकंतेस्तुपु
॥ २ ॥ त्राःशंकराअपि ॥ मयिभक्तिर्दृढावत्समोक्षांतेसत्पदेभवेत् ॥ ३ ॥ एवंवरान्महादेवीतस्मैदत्वामहात्मने ॥ प
श्यतस्तुमनोरेवजगामविंध्यपर्वतं ॥४॥ योसौविंध्याचलोरुद्धःकुंभोद्भवमहर्षिणा॥ भानुमार्गावरोधार्थंप्रवृत्तो
गगनंस्पृशन् ॥ ५ ॥ साविंध्यवासिनीविष्णोरनुजावरदेश्वरी ॥ बभूवपूज्यालोकानांसर्वेषांमुनिसत्तम ॥ ६ ॥
॥ ऋषयऊचुः ॥ कोसौविंध्याचलःसूतकिमर्थंगगनंस्पृशन् ॥ भानुमार्गावरोधंचकिमर्थंकृतवानसौ ॥ ७ ॥ क
थंचमैत्रावरुणिःपर्वतंतंमहोन्नतं ॥ प्रकृतिस्थंचकारेतिसर्वविस्तरतोवद ॥ ८ ॥ नहितृप्यामहेसाधोत्वदास्य
गलितामृतं ॥ देव्याश्चरित्ररूपास्यंपीत्वातृष्णाप्रवर्धते ॥ ९ ॥ सूतउवाच ॥ आसीद्विंध्याचलोनाममान्यःसर्व
धराभृतां ॥ महावनसमूहाढ्योमहापादपसंवृतः ॥ १० ॥ सुपुष्पितैरनेकैश्चलतागुल्मैस्तुसंवृतः ॥ मृगावरा
हामहिषाव्याघ्राःशार्दूलकाअपि ॥ ११ ॥ वानराःशशकाऋक्षाःशृगालाश्चसमंततः ॥ विचरंतिसदाहृष्टाःपुष्टा
एवमहोद्यमाः ॥ १२ ॥ नदीनदजलाक्रांतोदेवगंधर्वकिंनरैः ॥ अप्सरोभिःकिंपुरुषैःसर्वकामफलद्रुमैः ॥१३॥
एतादृशेविंध्यनगेकदाचित्पर्यटन्महीं ॥ देवर्षिःपरमप्रीतोजगामस्वेच्छयामुनिः ॥ १४ ॥ तंदृष्ट्वासनगोमंक्षुतू
र्णमुत्थायसंभ्रमात् ॥ पाद्यमर्घ्यंतथादत्वावरासनमथार्पयत् ॥ १५ ॥ सुखोपविष्टंदेवर्षिंप्रसन्नंनगऊचिवान्
॥ विंध्यउवाच ॥ देवर्षेकथ्यतांजातआगमःकुतउत्तमः ॥ १६ ॥ तवागमनतोजातमनर्घ्यंममंमंदिरं ॥ तवचं
क्रमणंदेवाभयार्थंहियथारवेः ॥ १७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ २ ॥

इंद्रोऽरिः शत्रुर्यस्य पर्वतपक्षच्छेदकत्वादिंद्रस्य पर्वतारित्वं स्वर्णगिरेः सुमेरोः ॥ १८ ॥ १९ ॥ अगपर्वत इति चोक्त्वेति सूतवाक्यं अविशत् उच्छ्वसितवान् ॥ २० ॥ शैलराट् विंध्याद्रिः देवऋषे इत्यत्र ऋत्यक इति प्रकृतिभावः ॥ २१ ॥ उक्तं वचनं ॥ २२ ॥ गुरुः पिता ॥ २३ ॥ आवसथो गृहं ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ एवं मानाभिमानं तामिति मानेनाभिमानो यस्यतं नैकश्चिदपि प्रपंचे भिमानः कर्तव्य इति शिक्षाश्रम

अपूर्वं यन्मनोवृत्तं तद्ब्रूहि मुनिनारद ॥ श्रीनारद उवाच ॥ ममागमनमिंद्रारे जातं स्वर्णगिरे रथ ॥ १८ ॥ तत्र दृष्टा मयालोकाः शक्राग्नियमपाशिनां ॥ सर्वेषां लोकपालानां भवनानि समंततः ॥ १९ ॥ मया दृष्टानि विंध्याग नानाभोगप्रदानि च ॥ इति चोक्त्वा ब्रह्मयोनिः पुनरुच्छ्वासमाविशत् ॥ २० ॥ उच्छ्वसंतं मुनिं दृष्ट्वा पुनः पप्रच्छ शैलराट् ॥ उच्छ्वासकारणं किं तद्ब्रूहि देव ऋषे मम ॥ २१ ॥ इत्याकर्ण्य नगस्योक्तं देवर्षिरमितद्युतिः ॥ अब्रवीच्छ्रूयतां वत्स ममोच्छ्वासस्य कारणं ॥ २२ ॥ गौरीगुरुस्तु हिमवान् शिवस्य श्वशुरः किल ॥ संबंधित्वात्पशुपतेः पूज्य आसीत्क्षमाभृतां ॥ २३ ॥ एवमेव च कैलासः शिवस्यावसथः प्रभुः ॥ पूज्यः पृथ्वीभृतां जातो लोके पापौघदारणः ॥ २४ ॥ निषधः पर्वतो नीलो गंधमादन एव च ॥ पूज्यः स्वस्थानमासाद्य सर्व एव क्षमाभृतः ॥ २५ ॥ यं पर्येति च विश्वात्मा सहस्रकिरणः स्वराट् ॥ सग्रहर्क्षगणोपेतः सोऽयं कनकपर्वतः ॥ २६ ॥ अत्मानं मनुते श्रेष्ठं वरिष्ठं च धराभृतां ॥ सर्वेषामहमेवाढ्यो नास्ति लोकेषु मत्समः ॥ २७ ॥ एवं मानाभिमानं तं स्मृत्वोच्छ्वासो मयेङ्गितः ॥ अस्तु नैतावता कृत्यं तपोबलवतां नग ॥ २८ ॥ प्रसंगतो मयोक्तं ते गमिष्यामि निजं गृहं ॥ इति श्रीदेवीभा० महा० दश० द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ सूत उ० ॥ एवं समुपदिश्यायं देवर्षिः परमः स्वराट् ॥ जगाम ब्रह्मणो लोकं स्वैरचारी महामुनिः ॥ १ ॥

यदा तथापि सोऽभिमानं करोतीति तत्स्मरणसंजाताश्चर्येण मयोच्छ्वासस्त्यक्त इति भावः उङ्गितस्त्यक्तः ततो बलवतामस्माकं ॥ २८ ॥ निजं गृहं ब्रह्मलोकं ॥ इति श्रीदेवीभागवततिलके दशमस्कंधे द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ पंचविंशतिभिः श्लोकैरर्धश्लोकाधिकैरथ ॥ भानुमार्गनिरोधश्च विंध्येन कृत उच्यते ॥ १ ॥ नारदगमनोत्तरं जातं वृत्तमाह एवं समुपदिश्येति ॥ १ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

चिंतां लेभे सजातीयस्य सुमेरोरभिमानासहिष्णुश्चिंतां प्राप्तवानित्यर्थः अंतरभ्यंतरे कृतं शोचनं शोको येन सः ॥ २॥ अत्र किं कार्यं कथं वा कर्तव्यमित्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ दोषकारिणी अपराधकारिणी ॥ ५॥ तेन कारणेन सदायं नगो दृप्यति गर्वं करोतीत्यर्थः तथा च तस्य सूर्यस्य गतिनिरोधि मया कृते प्रदक्षिणासंभवादर्थात्तस्याभिमानो नष्टः स्यादित्यभिप्रायं विंध्यस्याह तस्य मार्गस्येति ॥ ६ ॥ ७ ॥ भुजैः शृंगैः ॥ ८ ॥ ९ ॥

गते मुनिवरे विंध्यश्चिंतां लेभेऽनपायिनीं ॥ नैव शांतिं स लेभे च सदांतःकृतशोचनः ॥२॥ कथं किं त्वत्र मे कार्यं कथं मेरुं जयाम्यहं ॥ नैव शांतिं लभे नापि स्वास्थ्यं मे मानसे भवेत् ॥ ३॥ धिग्बलं मे पौरुषं धिक् स्मृतं पूर्वैर्महात्मभिः ॥ एवं चिंतयमानस्य विंध्यस्य मनसि स्फुटं ॥ ४ ॥ प्रादुर्भूता मतिः कार्यैकर्तव्ये दोषकारिणी ॥ मेरुं प्रदक्षिणां कुर्वन्नित्यमेव दिवाकरः ॥५॥ सग्रहर्क्षगणोपेतः सदा दृप्यत्ययं नगः ॥ तस्य मार्गस्य संरोधं करिष्यामि निजैः करैः ॥६ तदा निरुद्धो द्युमणिः परिक्रामेत्कथं नगं ॥ एवं मार्गे निरुद्धे तु मया दिनकरस्य च ॥ ७ ॥ भग्नदर्पो दिव्य नगो भविष्यति विनिश्चितं ॥ एवं निश्चित्य विंध्याद्रिः खं स्पृशन्व्ववृधे भुजैः ॥ ८ ॥ महोन्नतैः शृंगवरैः सर्वं व्याप्य व्यवस्थितः कदोदेष्यति भास्वांस्तं रोधयिष्याम्यहं कदा ॥ ९ ॥ एवं संचिंतयानस्य साव्यतीयाय शर्वरी ॥ प्रभातं विमलं जज्ञे दिशो वितिमिराः करैः ॥१०॥ कुर्वन्स निर्गतो भानुरुदयायोदयेगिरौ ॥ प्रकाशते स्म विमलं नभो भानुकरैः शुभैः ॥ ११ ॥ विकासं नलिनी भेजे मीलनं च कुमुद्वती ॥ स्वानि कार्याणि सर्वे च लोकाः समुपतस्थिरे ॥१२॥ हव्यं कव्यं भूतबलिं देवानां च प्रवर्धयन् ॥ प्राग्हापराण्हमध्यान्हविभागेन त्विषांपतिः ॥ १३ ॥ एवं प्राचीं तथाग्नेयीं समाश्वास्य वियोगिनीं ॥ ज्वलंतीं चिरकालीनविरहाद्विकामिनीं ॥ १४ ॥ ॥ ७ ॥

॥ १० ॥ ११ ॥ नलिनी सूर्यविकासिनी कुमुद्वती चंद्रविकासिनी ॥१२ ॥ प्राण्हेति प्राण्हापराण्हमध्यान्हविभागेन हव्यं कव्यं च वर्धयन्सन् एवं क्रमेण वियोगिनीं विरहिणीं प्राचीं दिशं तथाग्नेयीं दिशं च समाश्वास्याथ भास्करः कृशानोरग्नेर्दिशं विहाय याम्यां यमसंबंधिनीं दक्षिणदिशं गंतुमनस्ये प्रस्थानं कृतवानिति समुदायार्थः कथंभूतां वियोगिनीं चिरकालीनविरहात्कामिनीमिव ज्वलंतीं ॥ १३ ॥ १४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ १५ ॥ नशेकुरिति अश्वाइतिशेषः व्यजिज्ञपद्विज्ञापितवान्॥१६॥त्वद्दत्तांप्रदक्षिणांप्रेप्सुस्तस्याइच्छावानित्यर्थः अनूरुररुणः ॥१७॥
॥ १८ ॥ दैवचरित्रमेवोपपादयति राहुर्बाहुग्रहेति राहोर्बाहुभ्यांग्रहेणआकलेनव्यग्रोपियःक्षणमात्रमपिनावतिष्ठतेस्थिरोभवतितादृशःसइ

भास्करोथकृशानोश्चदिशंनूनंविहायच ॥ याम्यांगंतुंततस्तूर्णंप्रतस्थेकमलाकरः ॥ १५ ॥ नशेकुश्चाग्रतोगं
तुंततोऽनूरुर्व्यजिज्ञपत् ॥ अनूरुरुवाच ॥ भानोमानोन्नतोविंध्योनिरुध्यगगनंस्थितः ॥ १६॥स्पर्द्धतेमेरुणाप्रे
प्सुस्त्वद्दत्तांचप्रदक्षिणां ॥ सूतउवाच ॥ अनूरुवाक्यमाकर्ण्यसविताह्यासचिंतयन् ॥ १७ ॥ अहोगगनमा
र्गोपिरुध्यतेचातिविस्मयः ॥ प्रायःशूरोनकिंकुर्यादुत्पथेवर्त्मनिस्थितः ॥ १८ ॥ निरुद्धोनोवाजिमार्गोदैवंहि
बलवत्तरं ॥ राहुर्बाहुग्रहव्यग्रोयःक्षणंनावतिष्ठते ॥ १९ ॥ सचिरंरुद्धमार्गोपिकिंकरोतिविधिर्बली॥ एवंचमा
र्गेसंरुद्धेलोकाःसर्वेवसेश्वराः ॥ २० ॥ नान्वविंदंतशरणंकर्तव्यंनान्वपद्यत ॥ चित्रगुप्तादयःसर्वेकालंजानंति
सूर्यतः ॥ २१ ॥ सरुद्धोविंध्यगिरिणाअहोदैवविपर्ययः ॥ यदानिरुद्धःसवितागिरिणास्पर्धयातदा ॥ २२ ॥
नष्टःस्वाहास्वधाकारोनष्टप्रायमभूज्जगत् ॥ एवंचपाश्चिमालोकादक्षिणात्यास्तथैवच ॥ २३ ॥ निद्रामीलित
चक्षुष्कानिशामेवप्रपेदिरे ॥ प्रांचस्तथौत्तराहाश्चतीक्ष्णतापप्रतापिताः ॥ २४ ॥ मृतानष्टाश्चभग्नाश्चविनाश
मभजन्प्रजाः ॥ हाहाभूतंजगत्सर्वंस्वधाकव्यविवर्जितं ॥ २५ ॥ देवाःसेंद्राःसमुद्विग्नाःकिंकुर्मइतिवादिनः ॥
इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेदेवीमहात्म्येतृतीयोध्यायः ॥ ३ ॥ सूतउवाच ॥ ततःसर्वेसुरगणा
महेंद्रप्रमुखास्तदा ॥ पद्मयोनिंपुरस्कृत्यरुद्रंशरणमन्वयुः ॥ १ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ॥

त्यन्वयः किंकरोतिनकिंचित्कर्तुंसमर्थइत्यर्थः यतोविधिर्बलीभवति ॥१९ ॥ २० ॥ कोपिकर्तव्यंनान्वपद्यतनप्राप्तवान् ॥ २१ ॥ २२॥
॥ २३ ॥ २४ ॥ २५॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेदशमस्कंधेतृतीयोध्यायः ॥ ३ ॥ एकोनविंशतिश्लोकैर्देवदेवंवृषध्वजं ॥ स्तुत्वासर्वेस्व
वृत्तांतंकथयामासुरादरात् ॥ १ ॥ एवंजगदुपद्रवेसतितदनंतरंजातंवृत्तमाह ततःसर्वेइति ॥ १ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ॥

॥ २ ॥ पङ्कजंकंजलंतस्माज्जातंकमलंकजं पच्छब्दःपदंघ्रिश्चरणोस्त्रियामितिकोशात्पादवाची चरणकमलमित्यर्थः ॥३॥४॥५॥
उपतस्थुःप्रणातिभिस्तोत्रैश्चारुविभूतिभिः॥ देवदेवंगिरिशयंशशिलोलितशेखरं॥२॥देवाऊचुः॥ जयदेवगणा
ध्यक्षउमालालितपङ्कज ॥ अष्टसिद्धिविभूतीनांदात्रेभक्तजनायते ॥ ३ ॥ महामायाविलसितस्थानायपरमा
त्मने ॥ वृषांकायामरेशायकैलासस्थितिशालिने ॥ ४ ॥ अहिर्बुध्न्यायमान्यायमनवेमानदायिने ॥ अजाय
बहुरूपायस्वात्मारामायशंभवे ॥ ५ ॥ गणनाथायदेवायगिरिशायनमोस्तुते ॥ महाविभूतिदात्रेतेमहाविष्णु
स्तुनायच ॥ ६ ॥ विष्णुहृत्कंजवासायमहायोगरतायच ॥ योगगम्याययोगाययोगिनांपतयेनमः ॥ ७॥ यो
गीशायनमस्तुभ्यंयोगानांफलदायिने ॥ दीनदानपरायापिदयासागरमूर्तये॥ ८॥ आर्तिप्रशमनायोग्रवीर्या
यगुणमूर्तये ॥ वृषध्वजायकालायकालकालायतेनमः ॥ ९ ॥ सूतउवाच ॥ एवंस्तुतःसदेवेशोयज्ञभुग्भिर्वृष
ध्वजः ॥ प्राहगंभीरयावाचाप्रहसन्विबुधर्षभान् ॥ १० ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ प्रसन्नोहंदिविषदःस्तोत्रेणोत्त
मपूरुषाः ॥ मनोरथंपूरयामिसर्वेषांदेवतर्षभाः ॥ ११॥ देवाऊचुः ॥ सर्वदेवेशगिरिशशशिमौलिविराजित ॥
आर्तानांशंकरस्त्वंचशंविधेहिमहाचल ॥ १२ ॥ पर्वतोविंध्यनामास्तिमेरुद्वेष्टामहोन्नतः ॥ भानुमार्गनिरोद्ध
हिसर्वेषांदुःखदोनघ ॥ १३ ॥ तद्वृद्धिंस्तंभयेशानसर्वकल्याणकृद्भव ॥ भानुसंचाररोधेनकालज्ञानंकथंभवेत्
॥ १४ ॥ नष्टस्वाहास्वधाकारेलोकेकःशरणंभवेत् ॥ अस्माकंचभयार्तानांभवानेवहिदृश्यते ॥ १५ ॥ दुःख
नाशकरोदेवप्रसीदगिरिजापते ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ नास्माकंशक्तिरस्तीहतद्वृद्धिस्तंभनेसुराः ॥ १६ ॥ इम
मेवचवंदामोभगवंतंरमाधवं ॥ सोस्माकंप्रभुरात्माचपूज्यःकारणरूपधृक् ॥ १७ ॥ गोविंदोभगवान्विष्णुःस
र्वकारणकारणः ॥ तंगत्वाकथयिष्यामःसदुःखांतोभविष्यति ॥ १८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥
॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ १९ ॥इतिश्रीदेवीभागवततिलकेदशमस्कंधेचतुर्थोध्यायः ॥ ४ ॥ सप्तविंशतिपद्यैर्वाप्यर्धश्लोकाधिकैरथ देवादिभिःकृतंस्तोत्रंमहाविष्णो रितीर्यते॥१॥शिववाक्यश्रवणोत्तरंदेवावैकुंठंगताइत्याह तेगत्वेति ॥ १ ॥२॥ ३॥ ४ ॥अकूपारायसमुद्रकूर्मरूप ॥ ५ ॥ ६ ॥ कोल

इत्येवमाकर्ण्यगिरीशभाषितंदेवाश्चसेंद्राःसपयोजसंभवाः ॥ रुद्रंपुरस्कृत्यचवेपमानावैकुंठलोकंप्रतिजग्मुरं जसा ॥१९॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहा॰दशमस्कंधेचतुर्थोध्यायः ॥४॥ सूतउवाच ॥ तेगत्वादेवदेवेशंरमाना थंजगद्गुरुं ॥ विष्णुंकमलपत्राक्षंददृशुःप्रभयान्वितं॥१॥स्तोत्रेणतुष्टुवुर्भक्त्यागद्गदस्वरसत्कृताः॥ देवाऊचुः॥ जयविष्णोरमेशाद्यमहापुरुषपूर्वज ॥ २ ॥ दैत्यारेकामजनकसर्वकामफलप्रद ॥ महावराहगोविंदमहायज्ञ स्वरूपक ॥ ३ ॥ महाविष्णोध्रुवेशाद्यजगदुत्पत्तिकारण ॥ मत्स्यावतारेवेदानामुद्धाराधाररूपक ॥ ४ ॥ स त्यव्रतधराधीशमत्स्यरूपायतेनमः ॥ जयाकूपारदैत्यारेसुरकार्यसमर्पक ॥ ५॥ अमृताप्तिकरेशानकूर्मरूपा यतेनमः ॥ जयादिदैत्यनाशार्थमादिसूकररूपधृक् ॥ ६ ॥ मह्युद्धारकृतोद्योगकोलरूपायतेनमः ॥ नारसिंह वपुःकृत्वामहादैत्यंददारयः ॥ ७ ॥करजैर्वरदप्तांगंतस्मैनृहरयेनमः ॥ वामनंरूपमास्थायत्रैलोक्यैश्वर्यमोहि तं ॥ ८ ॥ बलिंसंछलयामासतस्मैवामनरूपिणे ॥ दुष्टक्षत्रविनाशायसहस्रकरशत्रवे ॥९॥ रेणुकागर्भजाता यजामदग्न्यायतेनमः ॥ दुष्टराक्षसपौलस्त्यशिरश्छेदपटीयसे ॥ १० ॥ श्रीमद्दाशरथेतुभ्यंनमोनंतक्रमायच॥ कंसदुर्योधनाद्यैश्चदैत्यैःपृथ्वीशलांछनैः॥११॥भाराक्रांतांमहींयोसावुज्जहारमहाविभुः ॥ धर्मसंस्थापयामास पापंकृत्वामुदूरतः॥१२॥तस्मैकृष्णायदेवायनमोस्तुबहुधाविभो॥दुष्टयज्ञविघातायपशुहिंसानिवृत्तये ॥१३॥

रूपायवराहरूपाय ॥ ७ ॥ करजैर्नखैः ॥ ८ ॥ सहस्रकरःकार्तवीर्यः ॥ ९ ॥ जामदग्न्यायपरशुरामाय पौलस्त्योरावणः ॥ १० ॥ ॥ ११ ॥ ॥ १२ ॥ दुष्टयज्ञाअविधियज्ञाः ॥ १३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥७ ॥ ॥ ७ ॥

॥५॥ बौद्धरूपंदधौयोसौतस्मैदेवायतेनमः ॥ म्लेच्छप्रायेखिलेलोकेदुष्टराजन्यपीडिते ॥ १४ ॥ कल्किरूपंसमाद
ध्यौदेवदेवायतेनमः ॥ दशावतारास्तेदेवभक्तानांरक्षणायवै ॥ १५ ॥ दुष्टदैत्यविघातायतस्मात्त्वंसर्वदुःखह
त् ॥ जयभक्तार्तिनाशायधृतंनारीजलात्मसु ॥ १६ ॥ रूपंयेनत्वयादेवकोन्यस्त्वत्तोदयानिधिः ॥ इत्येवंदेवदे
वेशंस्तुत्वाश्रीपतिवाससं ॥१७॥ प्रणेमुर्भक्तिसहिताःसाष्टांगंविबुधर्षभाः ॥ तेषांस्तवंसमाकर्ण्यदेवःश्रीपुरु
षोत्तमः ॥ १८ ॥ उवाचविबुधान्सर्वान्हर्षयन्श्रीगदाधरः ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ प्रसन्नोस्मिस्तवेनाहंदेवा
स्तापंविमुंचथ ॥ १९ ॥ भवतांनाशयिष्यामिदुःखंपरमदुःसहं ॥ वृणुध्वंचवरंमत्तोदेवाःपरमदुर्लभं ॥ २० ॥
ददामिपरमप्रीतःस्तवस्यास्यप्रसादतः ॥ यएतत्पठतेस्तोत्रंकल्यउत्थायमानवः ॥२१॥ मयिभक्तिंपरांकृत्वा
नतंशोकःस्पृशेत्कदा ॥ अलक्ष्मीःकालकर्णीचनाक्रामेत्तद्गृहंसुराः ॥ २२ ॥ नोपसर्गानवेतालानग्रहाब्रह्मराक्ष
साः ॥ नरोगावातिकाःपैत्ताःश्लेष्मसंभविनस्तथा ॥ २३ ॥ नाकालमरणंतस्यकदापिचभविष्यति ॥ संतति
श्चिरकालस्थाभोगाःसर्वेसुखादयः ॥२४॥ संभविष्यंतितन्मर्त्यगृहेयस्तोत्रपाठकः ॥ किंपुनर्बहुनोक्तेनस्तो
त्रंसर्वार्थसाधकं ॥२५॥ एतस्यपठनान्नृणांभुक्तिमुक्तीनदूरतः ॥ देवाभवत्सुयद्दुःखंकथ्यतांतदसंशयं॥ २६॥
नाशयामिनसंदेहश्चात्रकार्योणुरेवच ॥ एवंश्रीभगवद्वाक्यंश्रुत्वासर्वेदिवौकसः ॥ २७ ॥ प्रसन्नमनसःसर्वेपु
नरूचुर्वृषाकपिं ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेपंचमोध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ छ ॥ ॥५॥

२५ ॥ २६ ॥ अणुमात्रमपिसंदेहोनास्तीत्यर्थः ॥ २७ ॥ वृषाकपिंविष्णुं इतिश्रीदेवीभागवततिलकेदशमस्कंधेपंचमोध्यायः ॥५॥

सप्तविंशातिपद्यैर्वाप्यधंश्लोकाधिकैरथ ॥ देवैः संप्रार्थितोगस्तिर्विंध्याद्रिवृद्धिकुंठने ॥१॥ विष्णुवाक्यश्रवणानंतरंजातंवृत्तमाह श्रीशस्येति ॥२॥
॥ २ ॥ ३ ॥ पूजकः अतएवभगवत्याअगस्त्युपासितालोपामुद्रोपासेतेतिनामब्रह्मांडपुराणेतंत्रेषुप्रसिद्धमेवैतत् ॥ ४ ॥ तत्तेजोवं

॥ सूतउवाच॥श्रीशस्यवचनाद्देवाःसंतुष्टाःसर्वएवहि ॥ प्रसन्नमनसोभूत्वापुनरेनमवोचत ॥ १ ॥ देवाऊचुः॥
देवदेवमहाविष्णोसृष्टिस्थित्यंतकारण ॥ विष्णोविंध्यनगोऽर्कस्यमार्गरोधंकरोतिहि ॥ २ ॥ तेनभानुविरोधे
नसर्वएवमहाविभो ॥ अलब्धभोगभागाहिकिंकुर्मःकुत्रयामहि ॥ ३ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ याकर्त्रीसर्वजगता
माद्याचकुलवर्धनी ॥ देवीभगवतीतस्याःपूजकःपरमद्युतिः॥ ४॥ अगस्त्योमुनिवर्योसौवाराणस्यांसमासते॥
तत्तेजोवंचकोगस्त्योभविष्यतिसुरोत्तमाः ॥ ५ ॥ तंप्रसाद्यद्विजवरमगस्त्यंपरमौजसं॥ याचध्वंविबुधाःकाशीं
गत्वानिश्रेयसःपदीं॥६॥सूतउवाच ॥ एवंसमुपदिष्टास्तेविष्णुनाविबुधोत्तमाः॥प्रतीताःप्रणताःसर्वेजग्मुर्वारा
णसींपुरीं ॥ ७ ॥ क्षणेनविबुधश्रेष्ठागत्वाकाशीपुरींशुभां ॥ मणिकर्णींसमाप्लुत्यसचैलंभक्तिसंयुताः ॥ ८ ॥
संतर्प्यदेवाश्चपितॄन्दत्वादानंविधानतः ॥ आगत्यमुनिवर्यस्यचाश्रमंपरमंमहत् ॥ ९ ॥प्रशांतश्वापदाकीर्णं
नानापादपसंकुलं ॥ मयूरैःसारसैर्हंसैश्चक्रवाकैरुपाश्रितं ॥ १० ॥ महावराहैःकोलैश्चव्याघ्रैःशार्दूलकैरपि ॥
मृगैरुरुभिरत्यर्थंखड्गैःशरभकैरपि ॥ ११ ॥ समाश्रितंपरमयालक्ष्म्यामुनिवरंतदा ॥ दंडवत्पतिताःसर्वेप्रणे
मुश्चपुनःपुनः ॥१२ ॥ जयद्विजगणाधीशमान्यपूज्यधरासुर ॥ वातापीबलनाशायनमस्तेकुंभयोनये॥१३॥

चकोविंध्याद्रिवृद्धिखंडकः ॥ ५ ॥ निःश्रेयसोमोक्षस्यपदींस्थानं ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥
॥ १२ ॥ १३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ६ ॥ लोपामुद्रापतेश्रीमन्मैत्रावरुणिसंभव ॥ सर्वविद्यानिधेऽगस्त्यशास्त्रयोनेनमोस्तुते ॥ १४ ॥ यस्योदयेप्रस
न्नानिभवंत्युज्वलभांज्यपि ॥ तोयानितोयराशीनांतस्मैतुभ्यंनमोस्तुते ॥१५॥ काशपुष्पविकासायलंकावा
सप्रियायच ॥ जटामंडलयुक्तायसशिष्यायनमोस्तुते ॥ १६ ॥ जयसर्वामरस्तव्यगुणराशेमहामुने ॥ वरिष्ठा
यचपूज्यायसस्त्रीकायनमोस्तुते ॥ १७ ॥ प्रसादःक्रियतांस्वामिन्वयंत्वांशरणंगताः ॥दुस्तराच्छैलजादुःखा
त्पीडिताःपरमद्युते॥ १८॥इत्येवंसंस्तुतोगस्त्योमुनिःपरमधार्मिकः ॥ प्राहप्रसन्नयावाचाविहसन्द्विजसत्तमः
॥ १९ ॥ मुनिरुवाच ॥ भवंतःपरमश्रेष्ठादेवास्त्रिभुवनेश्वराः ॥ लोकपालामहात्मानोनिग्रहानुग्रहक्षमाः ॥
२० ॥ योमरावत्यधीशानःकुलिशंयस्यचायुधं ॥सिद्ध्यष्टकंचयद्द्वारिसशक्रोमरुतांपतिः ॥ २१ ॥ वैश्वानरःकृ
शानुर्हिहव्यकव्यवहोनिशं ॥मुखंसर्वामराणांहिसोऽग्निःकिंतस्यदुष्करं ॥ २२ ॥ रक्षोगणाधिपोभामःसर्वेषां
कर्मसाक्षिकः ॥ दंडव्यग्रकरोदेवःकिंतस्यासुकरंसुराः ॥२३॥ तथापियदिदेवेशाःकार्यंमच्छक्तिसिद्धिभृत् ॥अ
स्तिचेदुच्यतांदेवाःकरिष्यामिनसंशयः ॥२४ ॥एवंमुनिवरेणोक्तंनिशम्यविबुधर्षभाः॥ प्रतीताःप्रणयोद्विग्नाः
कार्यंनिजगदुर्निजं ॥ २५ ॥ महर्षेविंध्यगिरिणानिरुद्धोर्कविनिर्गमः ॥ त्रैलोक्यंतेनसंविष्टंहाहाभूतमचेतनं ॥
२६॥तद्वृद्धिंस्तंभयमुनेनिजयातपसःश्रिया॥भवतस्तेजसागस्त्यनूनंनम्रोभविष्यति॥२७॥एतदेवास्मदीयं
चकार्यंकर्तव्यमस्तिहि ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेषष्ठोध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ छ ॥

षड्विंशतिमहापद्यैरर्धश्लोकाधिकैरथ॥मुनिनाविंध्यवृद्धेश्चकुंठनंकृतमुच्यते॥१॥देववाक्यंश्रुत्वामुनिर्यत्कृतवांस्तदाह सूतउवाच इतिवाक्यमिति

सूतउवाच ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यविबुधानांद्विजोत्तमः ॥ करिष्येकार्यमेतद्वःप्रत्युवाचततोमुनिः ॥ १ ॥ अंगी कृतेतदाकार्येमुनिनाकुंभजन्मना ॥ देवाःप्रमुदिताःसर्वेबभूवुर्द्विजसत्तमाः ॥ २ ॥ तेदेवाःस्वानिधिष्ण्यानिभे जिरेमुनिवाक्यतः॥पत्नीमुनिवरःश्रीमानुवाचनृपकन्यकां ॥३॥ अयेनृपसुतेप्राप्तोविघ्नोनर्थस्यकारकः ॥ भा नुमार्गनिरोधेनकृतोविंध्यमहीभृता ॥ ४ ॥ आज्ञातंकारणंतच्चस्मृतंवाक्यंपुरातनं ॥ काशीमुद्दिश्ययद्गीतंमुनि भिस्तत्वदर्शिभिः ॥ ५ ॥ अविमुक्तंनमोक्तव्यंसर्वथैवमुमुक्षुभिः ॥ किंतुविघ्नाभविष्यंतिकाश्यांनिवसतांसतां ॥ ६ ॥ सोंतरायोमयाप्राप्तःकाश्यांनिवसताप्रिये ॥ इत्येवमुक्त्वाभार्यांतांमुनिःपरमतापनः ॥ ७ ॥ मणिक र्ण्यांसमाप्लुत्यदृष्ट्वाविश्वेश्वरंविभुं ॥ दंडपाणिंसमभ्यर्च्यकालराजंसमागतः ॥८॥ कालराजमहाबाहोभक्तानां भयहारक ॥ कथंदूरयसेपुर्याःकाशीपुर्यास्त्वमीश्वर ॥ ९ ॥ त्वंकाशीवासिविघ्नानांनाशकोभक्तरक्षकः ॥ मां किंदूरयसेस्वामिन्भक्तार्तिविनिवारक ॥ १० ॥ परापवादोनोक्तोमेनपैशून्यंनचानृतं ॥ केनकर्मविपाकेन काश्याद्दूरंकरोषिमां ॥ ११ ॥ एवंप्रार्थ्यचतंकालनाथंकुंभोद्भवोमुनिः ॥ जगामसाक्षिविघ्नेशंसर्वविघ्ननिवारणं ॥ १२ ॥ तंदृष्ट्वाभ्यर्च्यसंप्रार्थ्यततःपुर्याविनिर्गतः ॥ लोपामुद्रापतिःश्रीमानगस्त्योदक्षिणांदिशं ॥ १३ ॥ काशीविरहसंतप्तोमहाभाग्यनिधिर्मुनिः ॥ संस्मृत्यानुक्षणंकाशींजगामसहभार्यया ॥ १४ ॥ तपोयानमिवा रुह्यनिमिषार्धेनवैमुनिः ॥ अग्रेददर्शतंविंध्यंरुद्धांबरमथोन्नतं ॥ १५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ एतस्यविघ्नस्यकिंकारणमितिचेदधुनैवतत्कारणंस्मृतमित्याह आज्ञातमिति ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ कालराजं कालभैरवं ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥१३॥ १४ ॥ तपएवयोगएवयानंयस्य योगशक्त्याक्षणार्द्धेनगतइत्यर्थः ॥ १५ ॥

किमर्थंखर्वतरोनघतरोजातइतिचेत्तत्रोत्प्रेक्षामाह विवक्षुरवनीमिवेति अवनींपृथिवींकिंचिद्रहस्यंकर्णेविवक्षुर्वक्तुमिच्छुरिव अतिशयेनन्नो
नातइतितात्पर्यं ॥ १६ ॥ तदेवाह दंडवदिति ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ अवारुह्यपृथिवींप्रत्यवातरदित्यर्थः ॥ २० ॥ इत्थंविंध्यकथां

चकंपेचाचलस्तूर्णंदृष्ट्वाग्रेस्थितंमुनिं ॥ गिरिःखर्वतरोभूत्वाविवक्षुरवनीमिव ॥ १६ ॥ दंडवत्पावितोभूमौसा
ष्टांगंभक्तिभावितः ॥ तंदृष्ट्वानम्रशिखरंविंध्यंनाममहागिरिं ॥ १७ ॥ प्रसन्नवदनोऽगस्त्योमुनिर्विंध्यमथाब्रवी
त् ॥ वत्सैवंतिष्ठतावत्त्वंयावदागम्यतेमया ॥ १८ ॥ अशक्तोहंगंडशैलारोहणेतवपुत्रक ॥ एवमुक्त्वामुनिर्या
म्यदिशंप्रतिगमोत्सुकः ॥ १९ ॥ आरुह्यतस्यशिखराण्यवारुहदनुक्रमात् ॥ गतेयाम्यदिशंचापिश्रीशैलंप्रे
क्ष्यवर्त्मनि ॥ २० ॥ मलयाचलमासाद्यतत्राश्रमपरोभवत् ॥ सापिदेवीतत्रविंध्यमागतामनुपूजिता ॥ २१ ॥
लोकेषुप्रथिताविंध्यवासिनीतिचशौनक ॥ सूतउवाच ॥ एतच्चरित्रंपरमंशत्रुनाशनमुत्तमं ॥ २२ ॥ अगस्त्य
विंध्यनगयोराख्यानंपापनाशनं ॥ राज्ञांविजयदंतच्चद्विजानांज्ञानवर्द्धनं ॥ २३ ॥ वैश्यानांधान्यधनदंशूद्रा
णांसुखदंतथा ॥ धर्मार्थीधर्ममाप्नोतिधनार्थीधनमाप्नुयात् ॥ २४ ॥ कामानवाप्नुयात्कामीभक्त्याचास्यसकृच्छ्र
वात् ॥ एवंस्वायंभुवमनुर्देवीमाराध्यभक्तितः ॥ २५ ॥ लेभेराज्यंधरायाश्चनिजमन्वंतराश्रयं ॥ इत्येतद्वर्णितंसौ
म्यमयामन्वंतराश्रितं ॥ २६ ॥ आद्यंचरित्रंश्रीदेव्याःकिंपुनःकथयामिते ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेद
शमस्कंधेसप्तमोध्यायः ॥ ७ ॥ शौनकउवाच ॥ आद्योमन्वंतरःप्रोक्तोभवताचायमुत्तमः ॥ अन्येषामुद्भवंब्रूहिम
नूनांदिव्यतेजसां ॥ १ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

समाप्यपूर्वसंबंधंयोजयति सापिदेवीति ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतटीकेदशमस्कंधेसप्तमो
ध्यायः ॥ ७ ॥ चतुर्विंशतिभिःपद्यैःस्वारोचिषमनोःकथा ॥ अर्द्धश्लोकाधिकैरेवसंक्षेपात्प्रोच्यतेधुना ॥ १ ॥ स्वायंभुवमनोःकथाश्रवणानं
तरंमनूनामन्येषामपिशौनकःकथांपृच्छति आद्योमन्वंतरइति ॥ १ ॥ ॥ छ ॥ छ ॥

सूतस्तुयादृशंभक्तापृच्छ्यतेतादृशमेवनारदेननारायणंप्रतिपृष्टमित्याह एवमाद्यस्येति आद्यस्यादिभूतस्यस्वायंभुवमनोः परिपृच्छातिनारदइत्य न्वयः ॥ २॥ सनातनहेनारायण ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५॥६ ॥ कूलतःकूले ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ तारिणीति यादृशमहाविपत्सुम

सूतउवाच ॥ एवमाद्यस्यचोत्पत्तिंश्रुत्वास्वायंभुवस्यहि ॥ अन्येषांक्रमशस्तेषांसंभूतिंपरिपृच्छति ॥२ ॥ नारदःपरमोज्ञानीदेवीतत्वार्थकोविदः ॥ नारदउवाच ॥ मेमनूनांसमाख्याहिसूत्पत्तिंचसनातन ॥ ३ ॥ नारायणउवाच ॥ प्रथमोयंमनुःस्वायंभुवउक्तोमहामुने ॥ देव्याराधनतोयेनप्राप्तंराज्यमकंटकं ॥ ४ ॥ प्रियव्रतोत्तानपदौमनुपुत्रौमहौजसौ ॥ राज्यपालनकर्तारौविख्यातौवसुधातले ॥ ५ ॥ द्वितीयश्चमनुःस्वारोचिषउक्तोमनीषिभिः ॥ प्रियव्रतसुतःश्रीमानप्रमेयपराक्रमः ॥ ६॥ सस्वारोचिषनामापिकालिंदीकूलतोमनुः ॥ निवासंकल्पयामाससर्वसत्वप्रियंकरः ॥७ ॥ जीर्णपत्राशनोभूत्वातपःकर्तुमनुव्रतः॥ देव्यामूर्तिंमृन्मयींचपूजयामासभक्तितः ॥ ८ ॥ एवंद्वादशवर्षाणिवनस्थस्यतपस्यतः ॥ देवीप्रादुरभूत्तातसहस्रार्कसमद्युतिः ॥९॥ ततःप्रसन्नादेवेशीस्तवराजेनसुव्रता ॥ ददौस्वारोचिषायैवसर्वमन्वंतराश्रयं ॥ १० ॥ आधिपत्यंजगद्धात्रीतारिणीतिप्रथामगात् ॥ एवंस्वारोचिषमनुस्तारिण्याराधनात्ततः ॥ ११ ॥ आधिपत्यंचलेभेससर्वारातिविवर्जितं ॥ धर्मंसंस्थाप्यविधिवद्राज्यंपुत्रैःसमंविभुः ॥ १२॥ भुक्त्वाजगामस्वर्लोकंनिजमन्वंतराश्रयात् ॥ तृतीयउत्तमोनामप्रियव्रतसुतोमनुः ॥ १३ ॥ गंगाकूलेतपस्तप्त्वावाग्भवंसंजपन्रहः ॥ वर्षाणित्रीण्युपवसन्देव्यनुग्रहमाविशत् ॥ १४ ॥ स्तुत्वादेवींस्तोत्रवरैर्भक्तिभावितमानसः ॥ राज्यंनिष्कंटकंलेभेसंततिंचिरकालिकीं॥१५ ॥

ध्येतारिणीतिप्रथामगात्सास्वारोचिषायमन्वंतराधिपत्यंददावित्यन्वयः तारामहाविपत्तोपासकोयमितिभावः ॥ ११ ॥ १२ ॥ तृतीयोमनुरित्यन्वयः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ १६ ॥ चतुर्थोमनुरित्यन्वयः ॥ १७ ॥ कामराजकूटंकामबीजं तच्चदक्षिणामूर्तिसंहितायांकामेश्वर्याउक्तमस्तीतिकामेश्वर्याअयमुपा सकइतिभावः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ अंबरंपरलोकं तामसानुजः पूर्वोक्तोयःप्रियव्रतसुतस्तामसस्तस्यानुजः ॥ २१ ॥ २२ ॥

राज्योत्थान्यानिसौख्यानिभुक्त्वाधर्मान्युगस्यच ॥ सोप्याजगामपदवींराजर्षिवरभावितां ॥ १६ ॥ चतुर्थस्तामसोनामप्रियव्रतसुतोमनुः ॥ नर्मदादक्षिणेकूलेसमाराध्यजगन्मयीं ॥ १७ ॥ महेश्वरींकामराजकूटजापपरायणः ॥ वासंतेशारदेकालेनवरात्रसपर्यया ॥ १८ ॥ तोषयामासदेवेशींजलजाक्षीमनूपमां ॥ तस्याःप्रसादमासाद्यनुत्वास्तोत्रैरनुत्तमैः ॥१९॥अकंटकंमहद्राज्यंबुभुजेगतसाध्वसः ॥ पुत्रान्बलोद्धतान्शूरानूदशवीर्यनिकेतनान् ॥ २० ॥ उत्पाद्यनिजभार्यायांजगामांबरमुत्तमं ॥ पंचमोमनुराख्यातोरैवतस्तामसानुजः ॥ २१ ॥ कालिंदीकूलमाश्रित्यजजापकामसंज्ञकं ॥ बीजंपरमवाग्दर्पदायकंसाधकाश्रयं ॥ २२ ॥एतदाराधनादापस्वाराज्यार्द्धमनुत्तमां॥ बलमप्रहतंलोकेसर्वसिद्धिविधायकं॥२३॥संततिंचिरकालीनांपुत्रपौत्रमयींशुभां ॥ धर्मान्व्यस्यव्यवस्थाप्यविषयानुपभुज्यच ॥ २४॥ जगामाप्रतिमःशूरोमहेंद्रालयमुत्तमं ॥ इति श्रीदेवीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेऽष्टमोध्यायः ॥ ८ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ अथातःश्रूयतांचित्रंदेवीमाहात्म्यमुत्तमं॥अंगपुत्रेणमनुनायथाप्तंराज्यमुत्तमं॥१॥ अंगस्यराज्ञःपुत्रोभूच्चाक्षुषोमनुरुत्तमः ॥ षष्ठःसपुलहंनामब्रह्मर्षिंशरणंगतः ॥२॥ ब्रह्मर्षेत्वामहंप्राप्तःशरणंप्रणतार्तिहन्॥ शाधिमांकिंकरंस्वामिन्येनाहंप्राप्नुयांश्रियं ॥ ३ ॥ मेदिन्याश्चाधिपत्यंमेस्याद्यथावदखंडितं ॥ अव्याहतंभुजबलंशस्त्रास्त्रनिपुणंक्षमं ॥ ४ ॥

॥२३ ॥ २४॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेदशमस्कंधेऽष्टमोध्यायः ॥ ८॥ एकोनत्रिंशत्पद्यैस्तुचाक्षुषस्यमनोःकथा॥ यथाकथ्यंतेयत्रदेवीमाहात्म्यविस्तरः॥१॥ अवशिष्टषष्ठमनोःकथामाह अथातइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

संततिश्चिरकालीनाप्यखंडंवयमुत्तमं ॥ अंतेऽपवर्गलाभश्चस्यात्तथोपदिशाद्यमे ॥ ५ ॥ इत्येवंवचनंतस्यमे नोःकर्णपथेभवत् ॥ प्रत्युवाचमुनिःश्रीमान्देव्याःसंराधनंपरं ॥ ६ ॥ राजन्नाकर्णयवचोममश्रोत्रसुखंमहत् ॥ शिवामाराधयाद्यत्वंतत्प्रसादादिदंभवेत् ॥ ७ ॥ चाक्षुषउवाच ॥ कीदृगाराधनंदेव्यास्तस्याःपरमपावनं ॥के नाकारेणकर्तव्यंकारुण्याद्वक्तुमर्हसि ॥ ८ ॥ मुनिरुवाच ॥ राजन्नाकर्ण्यतांदेव्याःपूजनंपरमव्ययं ॥ वाग्भवं बीजमर्व्यक्तंसंजप्यमनिशंतथा ॥ ९ ॥ त्रिकालंसंजपन्मर्त्योभुक्तिमुक्तीलभेत्तुहि ॥ नबीजंवाग्भवादन्यदस्ति राजन्पनंदन ॥ १० ॥ जपात्सिद्धिकरंवीर्यबलवृद्धिकरंपरं ॥ एतस्यजापात्पाद्मोपिसृष्टिकर्तामहाबलः ॥ ११ ॥ विष्णुर्यज्जपतःसृष्टिपालकःपरिकीर्तितः ॥ महेश्वरोपिसंहर्तायज्जपादभवन्नृप ॥ १२ ॥ लोकपाला स्तथान्येपिनिग्रहानुग्रहक्षमाः ॥यदाश्रयादभूवंस्तेबलवीर्यमदोद्धताः ॥ १३ ॥ एवंत्वमपिराजन्यमहेशींजग दंबिकां ॥ समाराध्यमहर्द्धिंचलप्स्यतेचिरकालतः ॥ १४ ॥ एवंसमुनिवर्येणपुलहेनप्रबोधितः ॥ अंगपुत्र स्तपस्तप्तुंजगामविरजांनदीं ॥ १५ ॥ सचतेपेतपस्तीव्रंवाग्भवस्यजपेरतः ॥ बीजस्यपृथिवीपालःशीर्ण पर्णाशनोविभुः ॥ १६ ॥ प्रथमेब्देपल्लवाशोद्वितीयेतोयभक्षणः ॥ तृतीयेब्देपवनभुक्तस्थौस्थाणुरिवाचलः ॥ १७ ॥ एवंद्वादशवर्षाणित्यक्ताहारस्यभूभुजः ॥ वाग्भवंजपतोनित्यंमतिरासीच्छुभान्विता ॥१८॥ तथाच देव्याःपरमंमंत्रंसंजपतोरहः ॥ प्रादुरासीज्जगन्मातासाक्षाच्छ्रीपरमेश्वरी ॥१९॥ तेजोमयीदुराधर्षासर्वदेव मयीश्वरी ॥ उवाचांगतनूजंतंप्रसन्नललिताक्षरं ॥ २० ॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥७॥

॥ ९ ॥

देव्युवाच ॥ पृथिवीपालतेयत्स्याच्चिंतितंपरमंवरं ॥ तद्ब्रूहिसंप्रदास्यामितपसातेसुतोषिता ॥ २१ ॥ चाक्षुष
उवाच ॥ जानासिदेवदेवेशियत्प्रार्थ्यंमनसेप्सितं ॥ अंतर्यामिस्वरूपेणतत्सर्वंदेवपूजिते ॥ २२ ॥ तथापिममभा
ग्येनजातंयत्तवदर्शनं ॥ ब्रवीमिदेविमेदेहिराज्यंमन्वंतराश्रितं ॥ २३ ॥ देव्युवाच ॥ दत्तंमन्वंतरस्यास्यरा
ज्यंराजन्यसत्तम ॥ पुत्रामहाबलास्तेचभविष्यंतिगुणाधिकाः ॥ २४ ॥ राज्यंनिष्कंटकंभाविमोक्षोंतेचापिनि
श्चितः ॥ एवंदत्वापरंदेवीमनवेवरमुत्तमं ॥ २५ ॥ जगामादर्शनंसद्यस्तेनभक्त्याचसंस्तुता ॥ सोपिराजाम
नुःषष्ठःप्रसादात्तुतदाश्रयात् ॥ २६ ॥ बभूवमनुमान्योसौसार्वभौमसुखैर्वृतः ॥ पुत्रास्तस्यबलोद्युक्ताःकार्य
भारसहाद्दताः ॥ २७ ॥ देवीभक्ताश्चशूराश्चमहाबलपराक्रमाः ॥ अन्यत्रमाननीयाश्चमहाराज्यसुखास्पदाः
॥ २८ ॥ एवंचचाक्षुषमनुर्देव्याराधनतःप्रभुः ॥ बभूवमनुवर्योसौजगामांतेशिवापदं ॥ २९ ॥ इतिश्रीदेवीभा
गवतेमहापुराणेदशमस्कंधेदेवीचरित्रेनवमोध्यायः ॥ ९ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ सप्तमोमनुराख्यातोमनुर्वै
वस्वतःप्रभुः ॥ श्राद्धदेवःपरानंदभोक्तामान्यस्तुभूभुजां ॥ १ ॥ सचवैवस्वतमनुःपरदेव्याःप्रसादतः ॥ तथा
तत्तपसाचैवजातोमन्वंतराधिपः ॥ २ ॥ अष्टमोमनुराख्यातःसावर्णिःप्रथितःक्षितौ ॥ सजन्मांतरआराध्यदेवीं
तद्वरलाभतः ॥ ३ ॥ जातोमन्वंतरपतिःसर्वराजन्यपूजितः ॥ महापराक्रमीधीरोदेवीभक्तिपरायणः ॥ ४ ॥
श्रीनारदउवाच ॥ कथंजन्मांतरेतेनमनुनाराधनंकृतं ॥ देव्याःपृथिव्युद्भवायास्तन्ममाख्यातुमर्हसि ॥ ५ ॥

पंचविंशतिभिःश्लोकैरर्धश्लोकाधिकैरथ ॥ मनोःसावर्णिसंज्ञस्यकथानकमिहोच्यते ॥ १ ॥ सप्तमाष्टममन्वोःकथामाह ॥ १ ॥ २ ॥ ॥ ९ ॥
॥ ३ ॥ ४ ॥ पृथिव्युद्भवायामहीमयमूर्तेर्देव्याःकथमाराधनंकृतमित्यन्वयः ॥ ५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

सुरथोनामेति ब्रह्मणःपुत्रोत्रिस्तस्यपुत्रोनिशाकरःसएवराजसूयंकृत्वाद्विजराजोभवत् तस्यपुत्रोवुधस्तस्यपुत्रश्चैत्रस्तस्यपुत्रोविरथःतस्यपुत्रः सुरथः तदुक्तंब्रह्मवैवर्तेप्रकृतिखंडेदुर्गोपाख्याने तस्यचैत्रस्यपुत्रश्चराजाविरथएवहि तस्यपुत्रश्चसुरथश्चक्रवर्तीबृहच्छ्रवारति ॥ ६ ॥ ७॥

श्रीनारायणउवाच ॥ चैत्रवंशसमुद्भूतोराजास्वारोचिषेंतरे ॥ सुरथोनामविख्यातोमहाबलपराक्रमः ॥६॥ गुणग्राहीधनुर्धारीमान्यःश्रेष्ठःकविःकृती ॥ धनसंग्रहकर्ताचदातायाचकमंडले ॥ ७ ॥ अरीणांमर्दनोमानीसर्वास्त्रकुशलोबली ॥ तस्यैकदाबभूवुस्तेकोलाविध्वंसिनोनृपाः ॥ ८ ॥ शत्रवःसैन्यसहिताःपरिवार्येनमूर्जिताः ॥ रुरुधुर्नगरींतस्यराज्ञोमानधनस्यहि ॥९॥ तदाससुरथोनामराजासैन्यसमावृतः ॥ निर्ययौनगरात्स्वीयात्सर्वशत्रुनिबर्हणः ॥ १० ॥ तदाससमरेराजासुरथःशत्रुभिर्जितः ॥ अमात्यैर्मंत्रिभिश्चैवतस्यकोशगतंधनं ॥ ॥ ११ ॥ हृतंसर्वमशेषेणतदातप्यतभूमिपः ॥ निष्काशितश्चनगरात्सराजापरमद्युतिः ॥ १२ ॥ जगामाश्वमथारुह्यमृगयामिषतोवनं ॥ एकाकीविजनेरण्येबभ्रामोद्भ्रांतमानसः ॥ १३ ॥ मुनेःकस्यचिदागत्यस्वाश्रमंशांतमानसः ॥ प्रशांतंजंतुसंयुक्तंमुनिशिष्यगणैर्युतं ॥ १४ ॥ उवासकंचित्कालंसराजापरमशोभने ॥ आश्रमेमुनिवर्यस्यदीर्घदृष्टेःसुमेधसः ॥ १५ ॥ एकदासमहीपालोमुनिंपूजावसानके ॥ कालेगत्वाप्रणम्याशुपप्रच्छविनयान्वितः ॥ १६ ॥ मुनेममनोदुःखंबाधतेचाधिसंभवं ॥ ज्ञाततत्वस्यभूदेवनिःप्रज्ञस्यचसंततं ॥ १७ ॥ शत्रुभिर्निर्जितस्यापिहृतराज्यस्यसर्वतः ॥ तथापितेषुमनसिममत्वंजायतेस्फुटं ॥ १८ ॥ ॥ छ ॥

कोलाविध्वंसिनः कोलानाम्नीराज्ञोनगरीतस्याविध्वंसिनइत्यर्थः तदप्युक्तंप्रकृतिखंडेदुर्गामाहात्म्ये ध्रुवस्यपौत्रोबलवान्नंदिरुत्कुलनंदनः स्वायंभुवमनोर्वंशःसत्यवादीजितेंद्रियः अक्षौहिणीनांशतकंगृहीत्वासैन्यमेवच कोलांचवेष्टयामाससुरथस्यमहीपतेः युद्धंबभूवनियतंपूर्णमब्दंचनारद जिगायसुरथंराजाध्रुववंशोद्भवस्तदेति ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥१२॥१३॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

॥१०॥ किंकरोमिक्कगच्छामिकथंशर्मलभेन्मुने ॥ त्वदनुग्रहमाशासेवदवेदविदांवर ॥ १९ ॥ मुनिरुवाच ॥ आकर्ण यमहीपालमहाश्चर्यकरंपरं ॥ देवीमाहात्म्यमतुलंसर्वकामप्रदंपरं ॥ २० ॥ जगन्मयीमहामायाविष्णुब्रह्मह रोद्भवा ॥ साबलादपहृत्यैवजंतूनांमानसानिहि ॥ २१ ॥ मोहायप्रतिसंयच्छेदितिजानीहिभूमिप ॥ सासृज त्यखिलंविश्वंसापालयतिसर्वदा ॥ २२ ॥ संहारेहररूपेणसंहरत्येवभूमिप ॥ कामदात्रीमहामायाकालरात्रि र्दुरत्यया ॥ २३ ॥ विश्वसंहारिणीकालीकमलाकमलालया ॥ तस्यांसर्वंजगज्जातंतस्यांविश्वंप्रतिष्ठितं ॥ ॥ २४ ॥ लयमेष्यतितस्यांचतस्मात्सैवपरात्परा ॥ तस्यादेव्याःप्रसादश्चयस्योपरिभवेन्नृप ॥ २५ ॥ सए वमोहमत्येतिनान्यथाधरणीपते ॥ इतिश्रीदेवीभा०महा०दशमस्कंधेदशमोध्यायः ॥ १० ॥ राजोवाच ॥ का सादेवीत्वयाप्रोक्ताब्रूहिकालविदांवर ॥ कामोहयतिसत्वानिकारणंकिंभवेद्द्विज ॥ १ ॥ कस्मादुत्पद्यतेदेवीकिं रूपासाकिमात्मका ॥ सर्वमाख्याहिभूदेवकृपयाममसर्वतः ॥ २ ॥ मुनिरुवाच ॥ राजन्देव्याःस्वरूपंतेवर्ण यामिनिशामय ॥ यथाचोत्पतितादेवीयेनवासाजगन्मयी ॥ ३ ॥ यदानारायणोदेवोविश्वंसंहृत्ययोगराट् ॥ आस्तीर्यशेषंभगवान्समुद्रेनिद्रितोभवत् ॥ ४ ॥ तदाप्रस्वापवशगोदेवदेवोजनार्दनः ॥ तत्कर्णमलसंजातौ दानवौमधुकैटभौ ॥ ५ ॥ ब्रह्माणंहंतुमुद्युक्तौदानवौघोररूपिणौ ॥ तदाकमलजोदेवोदृष्ट्वातौमधुकैटभौ ॥ ६ ॥ निद्रितंदेवदेवेशंचिंतामापदुरत्ययां ॥ निद्रितोभगवानीशोदानवौचदुरासदौ ॥ ७ ॥ ॥ छ ॥ ॥छ॥

तातिलकेदशमस्कंधेदशमोध्यायः ॥ १० ॥ चतुस्त्रिंन्महापद्यैस्त्रैलोक्यक्षेमकारकं ॥ महाकालीचरित्रंचसंक्षेपेणात्रकथ्यते ॥ १ ॥ ॥१०॥
मुनिवाक्यंश्रुत्वाराजापृच्छति कासादेवीति सत्वानिजीवान् कारणंकिंमोहनेइत्यर्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ७ ॥

॥ ८ ॥ ९ ॥ निद्रांलक्षणयानिद्राधिष्ठात्रींमहाकालींभगवतीं प्रथमचरित्रदेवता अतएवसर्वप्रसूतिकाजितिविशेषणंसंगच्छते ॥ १० ॥ समुद्रशयनेसमुद्रवंत्यस्मांद्भूतजातानीतिसमुद्रःपरमात्मासशयनंवासस्थानंयस्याः ब्रह्मरूपिणीत्यर्थः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ एकाअद्वितीया एकस्वरूपाएकसंख्यारूपा सद्वितीयाद्वितीयमायावस्तुसहिता द्वयात्मिकाद्वित्वसंख्याविशिष्टपदार्थात्मिका ॥१५॥ त्रयीवेदत्र

किंकरोमिक्कगच्छामिकथंशर्मलभेह्यहं ॥ एवंचिंतयतस्तस्यपद्मयोनेर्महात्मनः ॥ ८ ॥ बुद्धिःप्रादुरभूत्तात तदाकार्यप्रसाधिनी ॥ यस्यावशंगतोदेवोनिद्रितोभगवान्हरिः ॥ ९ ॥ तांदेवींशरणंयामिनिद्रांसर्वप्रसूतिकां ॥ ब्रह्मोवाच ॥ देवदेविजगद्धात्रिभक्ताभीष्टफलप्रदे ॥ १० ॥ जगन्मायेमहामायेसमुद्रशयनेशिवे ॥ त्वदाज्ञावशगाःसर्वेस्वस्वकार्यविधायिनः॥ ११ ॥ कालरात्रिर्महारात्रिर्मोहरात्रिर्मदोत्कटा ॥ व्यापिनीवशगामान्यामहानंदैकशेवधिः ॥ १२ ॥ महनीयामहाराध्यामायामधुमतीमही ॥ परापराणांसर्वेषांपरमात्वंप्रकीर्तिता ॥१३॥ लज्जापुष्टिःक्षमाकीर्तिःकांतिःकारुण्यविग्रहा ॥ कामनीयाजगद्वंद्याजाग्रदादिस्वरूपिणी ॥ १४ ॥ परमापरमेशानीपरनंदापरायणा ॥ एकाप्येकस्वरूपाचसद्वितीयाद्वयात्मिका ॥ १५ ॥ त्रयीत्रिवर्गनिलयातुर्यातुर्यपदात्मिका ॥ पंचमीपंचभूतेशीषष्ठीषष्ठेश्वरीतिच ॥ १६ ॥ सप्तमीसप्तवारेशीसप्तसप्तवरप्रदा ॥ अष्टमीवसुनाथाचनवग्रहमयीश्वरी ॥ १७ ॥ नवरागकलारम्यानवसंख्यानवेश्वरी ॥ दशमीदशदिक्पूज्यादशाशाव्यापिनीरमा ॥ १८ ॥ एकादशात्मिकाचैकादशरुद्रनिषेविता ॥ एकादशीतिथिप्रीताएकादशगणाधिपा ॥ १९ ॥

यीतद्रूपागुणत्रयरूपावा त्रिवर्गाधर्मार्थकामाः तुर्यातुर्यावस्थारूपा तुर्यपदंब्रह्मतदात्मिका यद्वा तुर्यातुरीयसंख्यारूपा एवमेकादिपदैरपिएकत्वादिसंख्याएवंलक्षणयाग्राह्याः यद्वाप्रतिपदादितिथयोग्राह्याः पंचमीपंचत्वसंख्यारूपा षष्ठीषट्संख्यारूपा एवमेवषष्ठेश्वरीषष्ठःषण्णांपूरकःपदार्थस्तस्येश्वरी एवंसर्वत्रव्याख्येयं ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

त्रयोदशात्मिकेति मलमासेनसहत्रयोदशमासात्मिकेत्यर्थः ॥ २० ॥ २१ ॥ पंचाधिकदशीपंचदशीकामराजविद्यारूपात्रिपुरसुं

द्वादशीद्वादशभुजाद्वादशादित्यजन्मभूः ॥ त्रयोदशात्मिकादेवीत्रयोदशगणप्रिया ॥२०॥ त्रयोदशाभिधाभि
न्नाविश्वेदेवाधिदैवता ॥ चतुर्दशेंद्रवरदाचतुर्दशमनुप्रसूः ॥ २१ ॥ पंचाधिकदशीविद्यापंचाधिकदशीतिथिः ॥
षोडशीषोडशभुजाषोडशेंदुकलामयी ॥ २२ ॥ षोडशात्मकचंद्रांशुव्याप्तदिव्यकलेवरा ॥ एवंरूपासिदेवेशि
निर्गुणेतामसोदये ॥ २३ ॥ त्वयागृहीतोभगवान्देवदेवोरमापतिः ॥ एतौदुरासदौदैत्यौविक्रांतौमधुकैटभौ
॥ २४ ॥ एतयोश्चवधार्थायदेवेशंप्रतिबोधय ॥ मुनिरुवाच ॥ एवंस्तुताभगवतीतामसीभगवत्प्रिया ॥ २५ ॥
देवदेवंतदात्यक्त्वामोहयामासदानवौ ॥ तदैवभगवान्विष्णुःपरमात्माजगत्पतिः ॥ २६ ॥ प्रबोधमापदेवेशो
ददृशेदानवोत्तमौ ॥ तदातौदानवौघोरौदृष्ट्वातंमधुसूदनं ॥ २७॥ युद्धायकृतसंकल्पौजग्मतुःसन्निधिंहरेः ॥ यु
युधेचततस्ताभ्यांभगवान्मधुसूदनः २८ ॥ पंचवर्षसहस्राणिबाहुप्रहरणोविभुः ॥ तौतदातिबलोन्मत्तौजग
न्मायाविमोहितौ ॥ २९ ॥ व्रियतांवरइत्येवमूचतुःपरमेश्वरं ॥ एवंतयोर्वचःश्रुत्वाभगवानादिपूरुषः ॥३०॥
वव्रेवध्यावुभौमेऽद्यभवेतामितिनिश्चितं ॥ तौतदातिबलौदेवंपुनरेवोचतुर्हरिं ॥ ३१ ॥ आवांजहिनयत्रोर्वीप
यसाचपरिप्लुता ॥ तथेत्युक्त्वाभगवतागदाशंखभृतानृप ॥३२ ॥ कृत्वाचक्रेणवैछिन्नेजघनेशिरसीतयोः ॥एवं
देवीसमुत्पन्नाब्रह्मणासंस्तुतानृप ॥ ३३ ॥ महाकालीमहाराजसर्वयोगेश्वरेश्वरी ॥ महालक्ष्म्यास्तथोत्पत्तिं
निशामयमहीपते ॥ ३४ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेएकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥छ॥

दरीविद्यात्मनेत्यर्थः पंचाधिकदशीतिथिःपंचदशीतिथिरूपेत्यर्थः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥
॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेदशमस्कंधेएकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥ छ ॥

अधिकैर्नवतिश्लोकैर्महालक्ष्म्याः कथानकं ॥ तथामहासरस्वत्याः संक्षेपेणात्रवर्ण्यते ॥१॥ प्रतिज्ञातांमहालक्ष्म्याउत्पत्तिंवर्णयति महिषीगर्भेति

मुनिरुवाच ॥ महिषीगर्भसंभूतोमहाबलपराक्रमः ॥ देवान्सर्वान्पराजित्यमहिषोभूज्जगत्प्रभुः ॥१॥ सर्वेषां
लोकपालानामधिकारान्महासुरः ॥ बलान्निर्जित्यबुभुजेत्रैलोक्यैश्वर्यमद्भुतं॥२॥ततःपराजिताःसर्वेदेवाःस्व
र्गपरिच्युताः॥ ब्रह्माणंचपुरस्कृत्यतेजग्मुर्लोकमुत्तमं ॥३॥ यत्रोत्तमौदेवदेवौसंस्थितौशंकराच्युतौ ॥ वृत्तांतं
कथयामासुर्महिषस्यदुरात्मनः ॥ ४ ॥ देवानांचैवसर्वेषांस्थानानितरसासुरः ॥ विनिर्जित्यस्वयंभुंक्तेबलवी
र्यमदोद्धतः ॥ ५॥ महिषासुरनामासौदुष्टदैत्योमरेश्वरौ ॥ वधोपायंचतस्याशुचिंत्यतामसुरार्दनौ ॥६ ॥ एवं
श्रुत्वासभगवान्देवानामार्तियुग्वचः ॥ चकारकोपंसुबहुंतथाशंकरपद्मजौ ॥७॥ एवंकोपयुतस्यास्यहरेरा
स्यान्महीपते ॥ तेजःप्रादुरभूद्दिव्यंसहस्रार्कसमद्युति ॥ ८॥ अथानुक्रमतस्तेजःसर्वेषांत्रिदिवौकसां ॥ शरी
राद्उद्भवंप्रापहर्षयद्विबुधाधिपान् ॥ ९॥ यदभूच्छंभुजंतेजोमुखमस्योदपद्यत॥ केशाबभूवुर्याम्येनवैष्णवेनच
बाहवः ॥ १० ॥ सौम्येनचस्तनौजातौमाहेंद्रेणचमध्यमः ॥ वारुणेनततोभूपजंघोरूसंबभूवतुः॥११ ॥ नि
तंबौतेजसाभूमेःपादौब्राह्मेणतेजसा ॥ पादांगुल्योभानवेनवासवेनकरांगुलीः ॥ १२॥ कौबेरेणतथानासादं
ताःसंजज्ञिरेतदा॥ प्राजापत्येनोत्तमेनतेजसावसुधाधिप ॥१३ ॥ पावकेनचसंजातंलोचनत्रितयंशुभं ॥ सा
ध्येनतेजसाजातेभ्रुकुट्यौतेजसोनिधी ॥ १४॥ कर्णौवायव्यतोजातौतेजसोमनुजाधिप ॥ सर्वेषांतेजसादेवी
जातामहिषमर्दिनी ॥ १५॥ शूलंददौशिवोविष्णुश्चक्रंशंखंचपाशभृत् ॥ हुताशनोददौशक्तिंमारुतश्चापसाय
कौ ॥ १६ ॥ वज्रंमहेंद्रःप्रददौघंटांचैरावताद्गजात् ॥ कालदंडंयमोब्रह्माचाक्षमालाकमंडलू ॥ १७ ॥ ॥ छ

इयंकथापंचमस्कंधेविस्तारेणोक्ता ॥ १ ॥२॥ ३ ॥ ४ ॥५॥६॥७॥८॥९॥ १० ॥ ११ ॥ करांगुलीःकरांगुल्यः आर्षप्रयोगः
॥ १२ ॥ १३ ॥१४॥ १५ ॥१६ ॥ १७॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥१२॥ दिवाकरोरश्मिमालांरोमकूपेषुसंददौ ॥ कालःखड्गंतथाचर्मनिर्मलंवसुधाधिप ॥ १८ ॥ समुद्रोनिर्मलंहार
मजरेचांबरेनृप ॥ चूडामणिंकुंडलेचकटकानित्वथांगदे ॥१९॥ अर्धचंद्रंनिर्मलंचनूपुराणितथाददौ ॥ ग्रैवेय
कंभूषणंचतस्यैदेव्यैमुदान्वितः ॥२०॥ विश्वकर्मांचोर्मिकाश्चददौतस्यैधरापते ॥ हिमवान्वाहनंसिंहंरत्नानि
विविधानिच ॥ २१ ॥ पानपात्रंसुरापूर्णंददौतस्यैधनाधिपः ॥ शेषश्चभगवान्देवोनागहारंददौविभुः ॥२२॥
अन्यैरशेषविबुधैर्मानितासाजगन्मयी ॥ तांतुष्टुवुर्महादेवींदेवामहिषपीडिताः ॥ २३ ॥ नामास्तोत्रैर्महेशानीं
जगदुद्भवकारिणीं ॥ तेषांनिशम्यदेवेशीस्तोत्रंविबुधपूजिता ॥ २४ ॥ महिषस्यवधार्थायमहानादंचकारह ॥
तेननादेनमहिषश्चकितोभूद्धरापते ॥२५॥ आससादजगद्धात्रींसर्वसैन्यसमावृतः ॥ ततःसयुयुधेदेव्यामहि
षाख्योमहासुरः ॥ २६ ॥ शस्त्रास्त्रैर्बहुधाक्षिप्तैःपूरयन्नंबरांतरं ॥ चिक्षुरोग्रमणीःसेनापतिर्दुर्धरदुर्मुखौ ॥२७॥
बाष्कलस्ताम्रकश्चैवबिडालवदनोपरः ॥ एतैश्चान्यैरसंख्यातैःसंग्रामांतरसन्निभैः ॥ २८ ॥ योधैःपरिवृतो
वीरोमहिषोदानवोत्तमः ॥ ततःसाकोपताम्राक्षीदेवीलोकविमोहिनी ॥२९॥ जघानयोधान्समरेदेवीमहिषमा
श्रितान् ॥ ततस्तेषुहतेष्वेवसदैत्योरोषमूर्छितः ॥३०॥ आससादतदादेवींतूर्णंमायाविशारदः ॥ रूपांतराणिसं
भेजेमाययादानवेश्वरः ॥ ३१ ॥ तानितान्यस्यरूपाणिनाशयामाससातदा ॥ ततोंतेमाहिषंरूपंबिभ्राण
ममर्दनं ॥ ३२ ॥ पाशेनबध्वासुदृढंछित्वाखड्गेनतच्छिरः ॥ पातयामासमहिषंदेवीदेवगणांतकं ॥ ३३ ॥ हा
हाकृतंततःशेषसैन्यंभग्नंदिशोदश ॥ तुष्टुवुर्देवदेवेशींसर्वेदेवाःप्रमोदिताः ॥ ३४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥१२॥

॥३५॥३६॥३७॥३८॥३९॥४०॥४१॥४२॥४३॥४४॥४५॥४६॥४७॥४८॥४९॥प्रथममदर्शनंगतापुनर्हिमालयेसुंदररूपंधृ

एवंलक्ष्मीःसमुत्पन्नामहिषासुरमर्दिनी ॥ राजनृशृणुसरस्वत्याःप्रादुर्भावोयथाभवत् ॥ ३५॥ एकदाशुंभना
मासीद्दैत्योमदबलोत्कटः ॥ निशुंभश्चापितद्भ्रातामहाबलपराक्रमः ॥ ३६ ॥ तेनसंपीडितादेवाःसर्वेभ्रष्टश्रि
योनृप ॥ हिमवंतमथासाद्यदेवींतुष्टुवुरादरात् ॥ ३७ ॥ देवाऊचुः ॥ जयदेवेशिभक्तानामार्तिनाशनकोविदे॥
दानवांतकरूपेत्वमजरामरणेऽनघे ॥ ३८॥ देवेशिभक्तिसुलभेमहाबलपराक्रमे ॥ विष्णुशंकरब्रह्मादिस्वरू
पेऽनंतविक्रमे ॥ ३९॥ सृष्टिस्थितिकरेनाशकारिकेकांतिदायिनि ॥ महातांडवसुप्रीतेमोददायिनिमाधवि ॥
४० ॥ प्रसीददेवदेवेशिप्रसीदकरुणानिधे ॥ निशुंभशुंभसंभूतभयापारांबुवारिधेः ॥४१॥ उद्धरास्मान्प्रप
न्नार्तिनाशिकेशरणागतान् ॥ एवंसंस्तुवतांतेषांत्रिदशानांधरापते॥ ४२ ॥ प्रसन्नागिरिजाप्राहब्रूतस्तवन
कारणं ॥ एतस्मिन्नंतरेतस्याःकोशरूपात्समुत्थिता ॥ ४३ ॥ कौशिकीसाजगत्पूज्यादेवान्प्रीत्येदमब्रवीत् ॥
॥ प्रसन्नाहंसुरश्रेष्ठाःस्तवेनोत्तमरूपिणी ॥ ४४ ॥ व्रियतांवरइत्युक्तेदेवाःसंवव्रिरेवरं ॥ शुंभनामावरोभ्राता
निशुंभस्तस्यविश्रुतः ॥ ४५ ॥ त्रैलोक्यमोजसाक्रांतंदैत्येनबलशालिना॥तद्वधश्चिंत्यतांदेविदुरात्मादानवे
श्वरः॥ ४६ ॥ बाधतेसततंदेवितिरस्कृत्यनिजौजसा ॥ देव्युवाच ॥ देवशत्रूंपातयिष्येनिशुंभंशुंभमेवच ॥
४७॥ स्वस्थास्तिष्ठतभद्रंवःकंटकंनाशयामिवः ॥ इत्युक्त्वादेवदेवेशीदेवान्सेंद्रान्दयामयी ॥ ४८ ॥ जगामा
दर्शनंसद्योमिषतांत्रिदिवौकसां ॥ देवाःसमागताहृष्टाःसुवर्णाद्रिगुहांशुभां ॥४९॥ चंडमुंडौपश्यतस्मभृत्यौ
शुंभनिशुंभयोः ॥ दृष्ट्वातांचारुसर्वांगींदेवींलोकविमोहिनीं ॥ ५० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

त्वास्थितांतांचंडमुंडौदृष्टवंतावित्याह चंडमुंडाविति अत्रपंचमस्कंधोक्तकथयात्रत्योक्तकथयाचकाचित्कचिद्विरोधोदृश्यतेसचकल्पभेदात्क
ल्पभेदाद्यपरिहार्यः ॥ ५० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥१३॥ कथयामासतूराज्ञेभृत्यौतौचंडमुंडकौ ॥ देवसर्वासुरश्रेष्ठरत्नभोगार्हमानद ॥ ५१ ॥ अपूर्वाकामिनीदृष्टाचा
वाभ्यांरिपुमर्दन ॥ तस्याःसंभोगयोग्यत्वमस्त्येवतवसांप्रतं ॥ ५२ ॥ तांसमानयचार्वंगींभुंक्ष्वसौख्यसम
न्वितः ॥ तादृशीनासुरीनागीनगंधर्वीनदानवी ॥ ५३ ॥ नमानवीनापिदेवीयादृशीसामनोहरा ॥ एवंभृत्यव
चःश्रुत्वाशुंभःपरबलार्दनः ॥ ५४ ॥ दूतंसंप्रेषयामाससुग्रीवंनामदानवं ॥ सदूतस्त्वरितंगत्वादेव्याःसविध
मादरात् ॥ ५५ ॥ वृत्तांतंकथयामासदेव्यैशुंभस्ययद्वचः ॥ देविशुंभासुरोनामत्रैलोक्यविजयीप्रभुः ॥५६ ॥
सर्वेषांरत्नवस्तूनांभोक्तामान्योदिवौकसां ॥ तदुक्तंशृणुमेदेविरत्नभोक्ताहमव्ययः ॥ ५७ ॥ त्वंचापिरत्नभू
तासिभजमांचारुलोचने ॥ सर्वेषुयानिरत्नानिदेवासुरनरेषुच ॥५८ ॥ तानिमय्येवसुभगेभजमांकामजैरसैः
॥ देव्युवाच ॥ सत्यंवदसिहेदूतदैत्यराजप्रियंकरं ॥ ५९ ॥ प्रतिज्ञायाम्मयापूर्वंकृतासाप्यनृताकथं ॥ भवेत्तांशृ
णुमेदूतयाप्रतिज्ञामयाकृता ॥ ६० ॥ योमेदर्पंविधुनुतेयोमेबलमपोहति ॥ योमेप्रतिबलोभूयात्सएवममभोग
भाक् ॥ ६१ ॥ ततएनांप्रतिज्ञांमेसत्यांकृत्वासुरेश्वरः ॥ गृण्हातुपाणिंतरसातस्याशक्यंकिमत्रहि ॥६२ ॥त
स्माद्गच्छमहादूतस्वामिनंब्रूहिचादृतः ॥ प्रतिज्ञांचापिमेसत्यांविधास्यतिबलाधिकः ॥ ६३ ॥ एवंवाक्यंमहा
देव्याःसमाकर्ण्यसदानवः ॥ कथयामासशुंभायदेव्यावृत्तांतमादितः ॥ ६४॥ तदप्रियंदूतवाक्यंशुंभःश्रुत्वाम
हाबलः॥कोपमाहारयामाससमहांतंदनुजाधिपः॥६५॥ततोधूम्राक्षनामानंदैत्यंदैत्यपतिःप्रभुः॥आदिदेशशृणुव
चोधूम्राक्षममवादृतः॥६६॥तांदुष्टांकेशपाशेषुधृत्वाप्यानीयतांमम॥समीपमविलंबेनशीघ्रंगच्छस्वमेपुरः ॥६७॥ ॥१३॥

इत्यादेशंसमासाद्यदैत्येशोधूम्रलोचनः ॥ षष्ट्यासुराणांसहिताःसहस्त्राणांमहाबलः ॥ ६८ ॥ तुहिनाचलमा
साद्यदेव्याःसविधमेवसः ॥ उच्चैर्देवींजगादाशुभजदैत्यपतिंशुभे ॥ ६९ ॥ शुंभंनाममहावीर्यंसर्वभोगानवाप्नु
हि ॥ नोचेत्केशान्गृहीत्वात्वांनेष्येदैत्यपतिंप्रति॥ ७० ॥ इत्युक्त्वासाततोदेवींदैत्येनत्रिदशारिणा ॥ उवाचदै
त्ययद्ब्रूषेतत्सत्यंतेमहाबल ॥७१॥ राजाशुंभासुरस्त्वंचकिंकरिष्यासितद्वद ॥ इत्युक्तोदैत्यपोधावत्तूर्णंशस्त्रसम
न्वितः ॥ ७२ ॥ भस्मसात्तंचकाराशुहुंकारेणमहेश्वरी ॥ ततःसैन्यंवाहनेनदेव्याभग्नंमहीपते ॥ ७३ ॥ दिशो
दशाभजच्छीघ्रंहाहाभूतमचेतनं ॥ तद्वृत्तांतंसमाश्रुत्यसशुंभोदैत्यराड्विभुः ॥ ७४ ॥ चुकोपचमहाकोपाद्भ्रु
कुटीकुटिलाननः ॥ ततःकोपपरीतात्मादैत्यराजःप्रतापवान् ॥ ७५॥ चंडमुंडंरक्तबीजंक्रमतःप्रेषयद्विभुः ॥
तेचगत्वात्रयोदैत्याविक्रांताबहुविक्रमाः ॥ ७६ ॥ देवींग्रहीतुमारब्धयत्नास्तेह्यभवन्बलात्॥ तानापततएवा
सौजगद्धात्रीमहोत्कटा ॥ ७७ ॥ शूलंगृहीत्वावेगेनपातयामासभूतले ॥ ससैन्यान्निहताञ्छ्रुत्वादैत्यांस्त्रीन्दा
नवेश्वरौ ॥ ७८ ॥ शुंभश्चैवनिशुंभश्चसमाजग्मतुरोजसा ॥ निशुंभश्चैवशुंभश्चकृत्वायुद्धंमहोत्कटं ॥७९ ॥ दे
व्याश्चवशगौजातौनिहतौचतयासुरौ ॥ इतिदैत्यवरंशुंभंघातयित्वाजगन्मयी ॥८०॥ विबुधैःसंस्तुतातद्वत्सा
क्षाद्वागीश्वरीपरा ॥ एवंतेवर्णितोराजन्प्रादुर्भावोतिरम्यकः ॥८१॥ काल्याश्चैवमहालक्ष्म्याःसरस्वत्याःक्रमे
णच ॥ परापरेश्वरीदेवीजगत्सर्गंकरोतिच ॥ ८२ ॥ पालनंचैवसंहारंसैवदेवीदधातिहि ॥ तांसमाश्रयदेवे
शींजगन्मोहनिवारिणीं ॥ ८३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥१४॥ महामायांपूज्यतमांसाकार्यंतेविधास्यति ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ इतिराजावचःश्रुत्वामुनेःपरमशोभनं ॥८४॥
देवींजगामशरणंसर्वकामफलप्रदां ॥ निराहारोयतात्माचतन्मनाश्चसमाहितः ॥ ८५ ॥ देवीमूर्तिंमृन्मयींचपू
जयामासभक्तितः ॥ पूजनांतेबलिंतस्यैनिजगात्रासृजंददत् ॥८६॥ तदाप्रसन्नादेवेशीजगद्योनिःकृपावती॥
प्रादुर्बभूवपुरतोवरंब्रूहीतिभाषिणी ॥ ८७ ॥ सराजानिजमोहस्यनाशनंज्ञानमुत्तमं ॥ राज्यंनिष्कंटकंचैवया
चतिस्ममहेश्वरीं ॥ ८८ ॥ देव्युवाच ॥ राजन्निष्कंटकंराज्यंज्ञानंवैमोहनाशनं ॥ भविष्यतिमयादत्तमास्मिन्नेव
भवेतव ॥ ८९ ॥ अन्यच्चशृणुभूपालजन्मांतरविचेष्टितं ॥ भानोर्जन्मसमासाद्यसावर्णिर्भविताभवान् ॥९०॥
तत्रमन्वंतरस्यापिपतिस्त्वंबहुविक्रमं॥ संततिंबहुलांचापिप्राप्स्यसेमद्वराद्भवान् ॥९१॥ एवंदत्त्वावरंदेवीजगा
मादर्शनंतदा॥ सोपिदेव्याःप्रसादेनजातोमन्वंतराधिपः ॥ ९२ ॥ एवंतेवर्णितंसाधोसावर्णेर्जन्मकर्मच ॥ ए
तत्पठन्तथाशृण्वन्देव्यनुग्रहमाप्नुयात् ॥ ९३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेदेवीमहात्म्येद्वाद
शोऽध्यायः ॥ १२ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ अथातःश्रूयतांशेषमनूनांचित्रमुद्भवं ॥ यस्यस्मरणमात्रेणदेवीभक्तिः
प्रजायते ॥ १ ॥ आसन्वैवस्वतमनोःपुत्राःषड्विमलोदयाः ॥ करूषश्चपृषध्रश्चनाभागोदिष्टएवच ॥ २ ॥श
र्यातिश्चत्रिशंकुश्चसर्वएवमहाबलाः ॥ ततःपृथक्तेगत्वाकालिंद्यास्तीरमुत्तमं ॥ ३॥ निराहाराजितश्वासाःपूजां
चक्रुस्ततःस्थिताः ॥ देव्यामहीमयींमूर्तिंविनिर्मायपृथक्पृथक् ॥ ४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

सप्तविंशतियुक्तेश्चशतश्लोकैरतःपरं ॥ मनूनामवशिष्टानांषण्णांवृत्तमुदीर्यते ॥ १ ॥ अष्टमनूनांवृत्तमभिधायावशिष्टषण्मनूनांवृत्तंकीर्तयति ॥१४॥
अथातइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ आत्मन्येवस्वात्मन्येवसर्वेजगद्दर्शनंजगाम सर्वाधिष्ठानब्रह्मरूपदेव्याःसाक्षात्कारस्तेषांजातइतिभावः तथाचमनुः सर्वभूतस्थमात्मानंसर्वभूतानिचात्मनि संपश्यन्नात्मयाजीवैःस्वाराज्यमधिगच्छतीति तदद्भुतमिवेति यद्योगादिभिरपिवस्तुनप्राप्यतेतत्के

विविधैरुपचारैस्तांपूजयामासुरादृताः ॥ ततश्चसर्वएवैतेतपःसारामहाबलाः ॥ ५ ॥ जीर्णपर्णाशनावायुभक्षणास्तोयजीवनाः ॥ धूम्रपानारश्मिपानाःक्रमशश्चबहुश्रमाः ॥६॥ ततस्तेषामादरेणाराधनंकुर्वतांसदा ॥ विमलामतिरुत्पन्नासर्वमोहविनाशिनी ॥ ७ ॥ बभूवुर्मनुपुत्रास्तेदेवीपादैकचिंतनाः ॥ मत्याविमलयातेषांआत्मन्येवाखिलंजगत् ॥ ८ ॥ दर्शनंसंजगामाशुतदद्भुतमिवाभवत् ॥ एवंद्वादशवर्षांतेतपसाजगदीश्वरी ॥ ९ ॥ प्रादुर्बभूवदेवेशीसहस्रार्कसमद्युतिः ॥ तांदृष्ट्वाविमलात्मानोराजपुत्राःषडेवते ॥ १० ॥ तुष्टुवुर्भक्तिनम्रांतःकरणाभावसंयुताः ॥ राजपुत्राऊचुः ॥ महेश्वरिजयेशानिपरमेकरुणालये ॥ ११ ॥ वाग्भवाराधनप्रीतेवाग्भवप्रतिपादिते ॥ क्लींकारविग्रहेदेविक्लींकारप्रीतिदायिनि ॥ १२ ॥ कामराजमनोमोददायिनीश्वरतोषिणि ॥ महामायेमोदपरेमहासाम्राज्यदायिनि ॥ १३ ॥ विष्ण्वर्कहरशक्रादिस्वरूपेभोगवर्द्धिनि ॥ एवंस्तुताभगवतीराजपुत्रैर्महात्मभिः ॥ १४ ॥ प्रसादसुमुखीदेवीप्रोवाचवचनंशुभं ॥ देव्युवाच ॥ राजपुत्रामहात्मानोभवंतस्तपसायुताः ॥ १५ ॥ निष्कल्मषाःशुद्धधियोजातावैमदुपासनात् ॥ वरंमनोगतंसर्वंयाचध्वंमाविलंबितं ॥ १६ ॥ प्रसन्नाहंप्रदास्यामियुष्माकंमनसिस्थितं ॥ राजपुत्राऊचुः ॥ देविनिष्कंटकंराज्यंसंततिश्चिरजीविमी ॥१७॥ भोगाअव्याहताःकामंयशस्तेजोमतिश्चह ॥ अकुंठितत्वंसर्वेषामेषएववरोहितः ॥१८॥ ॥छ॥

वलंभगवत्याराधनेनात्मस्वरूपंलब्धमित्याश्चर्यंलोकानामभवदित्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ कामराजः कामेश्वरः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥१५॥ श्रीदेव्युवाच ॥ एवमस्तुचसर्वेषांभवतांयन्मनोगतं ॥ अथान्यदपिमेवाक्यंश्रूयतामादरादिदं ॥ १९ ॥ भवं
तःसर्वएवैतेमन्वंतरपतीश्वराः ॥ संतत्यादीर्घयाभोगैरनेकैरपिसंगमः ॥ २० ॥ अखंडितबलैश्वर्ययशस्तेजो
विभूतयः ॥ भवितारोमत्प्रसादाद्राजपुत्राःक्रमेणतु ॥ २१ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ एवंतेभ्योवरान्दत्वाभ्राम
रीजगदंबिका ॥ अंतर्धानंजगामाशुभक्त्यातैःसंस्तुतासती ॥ २२ ॥ तेराजपुत्राःसर्वेपितस्मिन्जन्मन्यनुत्तमं
॥ राज्यंमहीगतान्भोगान्बुभुजुश्चमहौजसः ॥ २३ ॥ संततिंचाखंडितांतेसमुत्पाद्यमहीतले ॥ वंशंसंस्थाप्य
सर्वेपिमनूनांपतयोऽभवन् ॥२४॥ भवांतरेक्रमेणैवसावर्णिपदभागिनः ॥ प्रथमोदक्षसावर्णिर्नवमोमनुरीरि
तः ॥ २५ ॥ अव्याहतबलोदेव्याःप्रसादादभवद्विभुः ॥ द्वितीयोमेरुसावर्णिर्दशमोमनुरेवच ॥ २६ ॥ बभूवम
न्वंतरपोमहादेवीप्रसादतः ॥ तृतीयोमनुराख्यातःसूर्यसावर्णिनामकः ॥ २७ ॥ एकादशोमहोत्साहोतपसा
स्वेनभावितः ॥ चतुर्थश्चंद्रसावर्णिर्द्वादशोमनुराड्विभुः ॥ २८ ॥ देवीसमाराधनेनजातोमन्वंतरेश्वरः ॥ पं
चमोरुद्रसावर्णिस्त्रयोदशमनुःस्मृतः ॥ २९ ॥ महाबलोमहासत्वोबभूवजगदीश्वरः ॥ षष्ठश्चविष्णुसावर्णिश्च
तुर्दशमनुःकृती ॥ ३० ॥ बभूवदेवीवरतोजगतांप्रथितःप्रभुः ॥ चतुर्दशैतेमनवोमहातेजोबलैर्युताः ॥ ३१ ॥
देव्याराधनतःपूज्यावंद्यालोकेषुनित्यशः ॥ महाप्रतापिनःसर्वेभ्रामर्यास्तुप्रसादतः ॥ ३२ ॥ नारदउवाच ॥
केयंसाभ्रामरीदेवीकथंजाताकिमात्मिका ॥ तदाख्यानंवदप्राज्ञविचित्रंशोकनाशकं ॥ ३३ ॥ ॥ ७ ॥

अस्यश्रवणमात्रेणैवमृत्युर्नास्तीत्यर्थः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ अरुणाख्यः अयंविप्रचित्तिवंशोद्भवइतिपुराणांतरेस्पष्टं ॥ ३७॥

नतृप्तिमधिगच्छामिपिबन्देवीकथामृतं ॥ अमृतंपिबतांमृत्युर्नास्यश्रवणतोयतः॥ ३४ ॥ नारदउ० ॥ शृणु नारदवक्ष्यामिजगन्मातुर्विचेष्टितं ॥ अचिंत्याव्यक्तरूपायाविचित्रंमोक्षदायकं ॥ ३५ ॥ यद्यच्चरित्रंश्रीदेव्या स्तत्सर्वंलोकहेतवे ॥ निर्व्याजयाकरुणयापुत्रेमातुर्यथातथा ॥ ३६॥ पूर्वंदैत्योमहानासीदरुणाख्योमहाबलः पातालेदैत्यसंस्थानेदेवद्वेषीमहाखलः ॥ ३७ ॥ सदेवान्जेतुकामश्चचकारपरमंतपः॥ पद्मसंभवमुद्दिश्यसन स्त्राताभविष्यति॥३८॥गत्वाहिमवतःपार्श्वेगंगाजलसुशीतले ॥ पक्वपर्णाशनोयोगीसंनिरुध्यमरुद्गणं ॥ ३९॥ गायत्रीजपसंसक्तःसकामस्तमसायुतः ॥ दशवर्षसहस्राणिततोवारिकणाशनः ॥ ४० ॥ दशवर्षसहस्राणि ततःपवनभोजनः ॥ दशवर्षसहस्राणिनिराहारोभवत्ततः ॥ ४१ ॥ एवंतपस्यतस्तस्यशरीरादुत्थितोनलः॥ ददाहजगतींसर्वांतदद्भुतमिवाभवत् ॥ ४२ ॥ किमिदंकिमिदंचेतिदेवाःसर्वेचकंपिरे ॥ संत्रस्ताःसकलालोका ब्रह्माणंशरणंययुः ॥ ४३ ॥ विज्ञापितंदेववरैःश्रुत्वातत्रचतुर्मुखः ॥ गायत्रीसहितोहंससमारूढोययौमुदा ॥ ॥ ४४ ॥ प्राणमात्रावशिष्टंतंधमनीशतसंकुलं ॥ शुष्कोदरंक्षामगात्रंध्यानमीलितलोचनं ॥ ४५ ॥ ददर्शतेज सादीप्तंद्वितीयमिवपावकं ॥ वरंवरयभद्रंतेवत्सयन्मनसिस्थितं ॥ ४६ ॥ श्रुतिमात्रेणसंतोषकारकंवाक्यमू चिवान् ॥ श्रुत्वाब्रह्ममुखाद्वाणींसुधाधारामिवारुणः ॥ ४७ ॥ उन्मीलिताक्षःपुरतोददर्शजलजोद्भवं ॥ गाय त्रीसहितंदेवंचतुर्वेदसमन्वितं ॥ ४८ ॥ अक्षस्त्रक्कुंडिकाहस्तंजपंतंब्रह्मशाश्वतं ॥ दृष्ट्वोत्थायननामाथस्तु त्वाचविविधैःस्तवैः ॥ ४९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥३८॥३९ ॥४० ॥४१ ॥४२ ॥४३ ॥ ४४॥४५॥४६॥४७ ॥४८ ॥ब्रह्मप्रणवंगायत्रींवाजपंतं ॥४९ ॥ ॥ छ ॥

॥५०॥५१॥५२॥ नपुंभ्योनापियोषितइति अत्रस्त्रीपुंशब्देनमनुष्याकारावेवस्त्रीपुमांसौगृह्येतेनपुरुषमात्रंनवास्त्रीलिंगमात्रं अन्यथाद्विपाच्च तुष्पादादीनामपिस्त्रीपुंसोरेवांतर्भाव।त्तेषांपुनर्ग्रहणंव्यर्थमेवस्यादतएवदेव्याःस्त्रीपुंरूपैर्भ्रमरैर्दैत्यस्यवधेकृतेपिनदोषइतिबोध्यं॥५३॥नोभयाद्वि

वरंवव्रेस्वबुद्धिस्थंमाभवेन्मृत्युरित्यपि॥ श्रुत्वारुणवचोब्रह्मावोधयामाससादरं॥ ५० ॥ ब्रह्मविष्णुमहेशाद्यामृत्युनाकवलीकृताः॥ तदान्येषांतुकावार्तामरणेदानवोत्तम॥ ५१ ॥ वरंयोग्यंततोब्रूहिदातुंयःशक्यतेमया॥ नात्राग्रहंप्रकुर्वंतिबुद्धिमंतोजनाःक्वचित्॥ ५२ ॥ इतिब्रह्मवचःश्रुत्वापुनःप्रोवाचसादरं॥ नयुद्धेनचशस्त्रास्त्रैर्नपुंभ्योनापियोषितः॥ ५३ ॥ द्विपाद्भ्योवाचतुष्पाद्भ्योनोभयाकारतस्तथा॥ भवेन्मेमृत्युरित्येवंदेवदेहि वरंप्रभो॥ ५४ ॥ बलंचविपुलंदेहियेनदेवजयोभवेत्॥ इतितस्यवचःश्रुत्वातथास्त्वितिवचोब्रवीत्॥ ५५॥ दत्वावरंजगमाशुपद्मजःस्वंनिकेतनं॥ ततोरुणाख्योदैत्यस्तुपातालात्स्वाश्रयस्थितान्॥ ५६ ॥ दैत्यानाकारयामासब्रह्मणोवरदर्पितः॥ आगत्यतेसुराःसर्वेदैत्येशंतंप्रचक्रिरे॥५७॥ दूतंचप्रेषयामासुर्युद्धार्थममरावतीं॥ दूतवाक्यंतदाश्रुत्वादेवराट्भयकंपितः॥ ५८॥देवैःसार्द्धंजगामाशुब्रह्मणःसदनंप्रति॥ ब्रह्मविष्णूपुरस्कृत्यजग्मुस्तेशंकरालयं॥ ५९ ॥ विचारंचक्रिरेतत्रवधार्थंतेसुरद्रुहां॥ एतस्मिन्समयेतत्रदैत्यसेनासमावृतः॥ ६० ॥ अरुणाख्योदैत्यराजोजगामाशुत्रिविष्टपं॥ सूर्येंदुयमवन्हीनामधिकारान्पृथक्पृथक्॥ ६१॥स्वयंचकारतपसानानारूपधरोमुने॥ स्वस्वस्थानच्युताःसर्वेजग्मुःकैलासमंडलं ॥ ६२ ॥ शशंसुःशंकरंदेवाःस्वस्वदुःखंपृथक्पृथक्॥ महान्विचारस्तत्रासीत्किंकर्तव्यमतःपरं॥ ६३ ॥ नयुद्धेनचशस्त्रास्त्रैर्नपुंभ्योनापियोषितः॥ द्विपाद्भ्योवाचतुष्पाद्भ्योनोभयाकारतोपिवा॥ ६४॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

पाच्चतुष्पाद्रूपनारसिंहगजाननाद्युभयात्मकरूपान्नपुंसकरूपाच्चेत्यर्थः भ्रमराणांषट्पदत्वान्नद्विपाच्चतुष्पात्त्वं॥५४॥५५॥५६॥५७॥५८॥ ॥५९॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ जांबूनदेश्वरीं अष्टमस्कंधोक्तजंबूद्वीपे नदेश्वरीमित्यर्थः ॥ ७१ ॥

मृत्युर्भवेदितिब्रह्माप्रोवाचवचनंयतः ॥ इतिचिंतातुराःसर्वेकर्तुंकिंचिन्नचक्षमाः ॥ ६५ ॥ एतस्मिन्समये तत्रवागभूदशरीरिणी ॥ भजध्वंभुवनेशानींसावःकार्यंविधास्यति ॥ ६६ ॥ गायत्रीजपसंसक्तोदैत्यराडच दितांत्यजेत् ॥ मृत्युयोग्यस्तदाभूयादित्युच्चैस्तोपकारिणी ॥ ६७ ॥ श्रुत्वादैवींतथावाणींमंत्रयामासु राहताः ॥ बृहस्पतिंसमाहूयवचनंप्राहदेवराट् ॥ ६८ ॥ गुरोगच्छसुराणांतुकार्यार्थमसुरंप्रति ॥ य थाभवेत्तगायत्रीत्यागस्तस्यतथाकुरु ॥ ६९ ॥ अस्माभिःपरमेशानीसेव्यतेध्यानयोगतः ॥ प्रसन्नासा भगवतीसाहाय्यंतेकरिष्यति ॥ ७० ॥ इत्यादिश्यगुरुंसर्वेजग्मुर्जांबूनदेश्वरीं ॥ सास्मान्दैत्यभयत्र स्तान्पालयिष्यतिशोभना ॥ ७१ ॥ तत्रगत्वातपश्चर्यांचक्रुःसर्वेसुनिष्ठिताः ॥ मायाबीजजपासक्तादेवी मखपरायणाः ॥ ७२ ॥ बृहस्पतिस्ततःशीघ्रंजगामासुरसन्निधौ ॥ आगतंमुनिवर्यंतंपप्रच्छाथसदैत्य राट् ॥ ७३ ॥ मुनेकुत्रागमःकस्मात्किमर्थमितिमेवद ॥ नाहंयुष्मत्पक्षपातीप्रत्युताराितिरेवच ॥ ७४ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वाप्रोवाचमुनिनायकः ॥ अस्मत्सेव्यात्वयादेवीसात्वयापूज्यतेऽनिशं ॥ ७५ ॥ तस्मादस्मात्पक्षपातीनभवेस्त्वंकथंवद ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वामोहितोदेवमायया ॥ ७६ ॥ ॥ ७॥

देवीमखः पूर्वोक्तोदेवीयज्ञः ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ अरातिः शत्रुः तथाच शत्रुगृहेतवागमनमनुचितमितिभावः ॥ ७४ ॥ ७५ ॥
॥ ७६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

तत्यानेति ननुबृहस्पतिवाक्यश्रवणमात्रेणकथंतेनस्वेष्टदेवतागायत्रीत्यक्तेतिचेत्स्वेष्टदेवतात्यागोभवतुसर्वस्वनाशोवाभवतुतथापिदेवपक्षपातित्वंन
स्वीकरिष्यामीत्याशयात् इत्थंदेवद्वेषेपिकारणंतुमोहितोदेवमाययेनिमूलेएवोक्तं देवसेवयाजांबूनदेश्वरीप्रसन्नादैत्यंमुमोह सचमोहितोदैत्यए
वमभिमानेनगायत्रींतत्याजेतितदर्थः ननुदेव्यापिस्वोपासकोदैत्यःकथंमोहितइतिचेन्न सकामस्तमसायुतइतिपूर्वोक्तवचनेनतस्यनिष्कामोपा

तत्याजपरमंमंत्रमभिमानेनसत्तम ॥ गायत्रीत्यागतोदैत्योनिस्तेजस्कोबभूवह ॥ ७७ ॥ कृतकार्योगुरुस्तस्मात्स्थानान्निर्गतवान्पुनः ॥ ततोवृत्तांतमखिलंकथयामासवज्रिणे ॥ ७८ ॥ संतुष्टास्तेसुराःसर्वेभेजिरेपरमेश्वरीं ॥ एवंबहुगतेकालेकस्मिंश्चित्समयेमुने ॥ ७९ ॥ प्रादुरासीज्जगन्माताजगन्मंगलकारिणी ॥ कोटिसूर्यप्रतीकाशाकोटिकंदर्पसुंदरा ॥ ८० ॥ चित्रानुलेपनादेवीचित्रवासोयुगान्विता ॥ विचित्रमाल्याभरणाचित्रभ्रमरमुष्टिका ॥ ८१ ॥ वराभयकराशांताकरुणामृतसागरा ॥ नानाभ्रमरसंयुक्तपुष्पमालाविराजिता ॥ ८२ ॥ भ्रमरीभिर्विचित्राभिरसंख्याभिःसमावृता ॥ भ्रमरैर्गायमानैश्चह्रींकारमनुमन्वहं ॥ ८३ ॥ समंततःपरिवृताकोटिकोटिभिरंबिका ॥ सर्वशृंगारवेषाढ्यासर्ववेदप्रशंसिता ॥ ८४ ॥ सर्वात्मिकासर्वमयीसर्वमंगलरूपिणी ॥ सर्वज्ञासर्वजननीसर्वासर्वेश्वरीशिवा ॥ ८५॥ दृष्ट्वातांतरलात्मानोदेवाब्रह्मपुरोगमाः ॥ तुष्टुवुर्हृष्टमनसोविष्टरश्रवसांशिवां ॥ ८६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

सकत्वाभावात् निष्कामोपासकएवदेवानांप्रियोभवतिनान्यइतितुबृहदारण्यकेपुराणांतरेषुचस्पष्टं ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥
चित्रभ्रमरामुष्टौयस्याःसा ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ह्रींकारमनुंह्रींकारमंत्रंगायमानैर्भ्रमरैरित्यन्वयः एतेनसर्वदेवीनिकटस्थाह्रींकारमं
त्रजपशालिनोभवंतीतिबोधितं ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ विष्टरश्रवसंविष्टरावेदास्तेषुश्रवःश्रवणंयस्याःसाविष्टरेभ्योवाश्रवोय
स्याःसातांवेदप्रतिपाद्यामित्यर्थः ॥ ८६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ८७ ॥ ८८ ॥ अर्गलाशृंखला भर्गोपासृस्यभ[illegible]विद्यादिभर्जनाद्वा ॥ ८९ ॥ कालिकादयोदशमहाविद्यास्तंत्रेषुप्रसिद्धाः ॥ ९० ॥

॥ देवाऊचुः ॥ नमोदेविमहाविद्येसृष्टिस्थित्यंतकारिणि ॥ नमःकमलपत्राक्षिसर्वाधारेनमोस्तुते ॥ ८७ ॥ सविश्वतैजसप्राज्ञविराट्सूत्रात्मिकेनमः ॥ नमोव्याकृतरूपायैकूटस्थायैनमोनमः ॥ ८८ ॥ दुर्गेसर्गादिरहिते दुष्टसंरोधनार्गले ॥ निरर्गलप्रेमगम्येभर्गेदेविनमोस्तुते ॥ ८९ ॥ नमःश्रीकालिकेमातर्नमोनीलसरस्वति ॥ उग्रतारेमहोग्रेतेनित्यमेवनमोनमः ॥ ९० ॥ नमःपीतांबरेदेविनमस्त्रिपुरसुंदरि ॥ नमोभैरविमातंगिधूमावतिनमोनमः ॥ ९१ ॥ छिन्नमस्तेनमस्तेस्तुक्षीरसागरकन्यके ॥ नमःशाकंभरिशिवेनमस्तेरक्तदंतिके ॥ ॥ ९२ ॥ निशुंभशुंभदलनिरक्तबीजविनाशिनि ॥ धूम्रलोचननिर्नाशेवृत्रासुरनिबर्हिणि ॥ ९३ ॥ चंडमुंडप्रमथिनिदानवांतकरेशिवे ॥ नमस्तेविजयेगंगेशारदेविकचानने ॥ ९४ ॥ पृथ्वीरूपेदयारूपेतेजोरूपेनमोनमः प्राणरूपेमहारूपेभूतरूपेनमोस्तुते ॥ ९५ ॥ विश्वमूर्तेदयामूर्तेधर्ममूर्तेनमोनमः ॥ देवमूर्तेज्योतिमूर्तेज्ञानमूर्तेनमोस्तुते ॥ ९६ ॥ गायत्रीवरदेदेविसावित्रिचसरस्वति ॥ नमःस्वाहेस्वधेमातर्दक्षिणेतेनमोनमः ॥ ९७ नेतिनेतीतिवाक्यैर्याबोध्यतेसकलागमैः ॥ सर्वप्रत्यक्स्वरूपांतांभजामःपरदेवतां ॥ ९८ ॥ भ्रमरैर्वेष्टितायस्माद्भ्रामरीयाततःस्मृता ॥ तस्यैदेव्यैनमोनित्यंनित्यमेवनमोनमः ॥ ९९ ॥ नमस्तेपार्श्वयोःपृष्ठेनमस्तेपुरतोंबिके ॥ नमऊर्ध्वंनमश्चाधःसर्वत्रैवनमोनमः ॥ १०० ॥ कृपांकुरुमहादेविमणिद्वीपाधिवासिनि ॥ अनंतकोटिब्रह्मांडनायिकेजगदंबिके ॥ १ ॥ जयदेविजगन्मातर्जयदेविपरात्परे ॥ जयश्रीभुवनेशानिजयसर्वोत्तमोत्तमे ॥ २ ॥ ॥ छ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

पीतांबराबगलामुखी ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ भ्रमरैर्वेष्टितेति भ्रमराणामियंस्वामिनिभ्रामरीसर्थैतस्येदमियणंतानूङीपू ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १ ॥ २ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

जगतोरणेनमवीने ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ मटचीयूथवदिति मटचशिब्देनशलभाख्छांदो

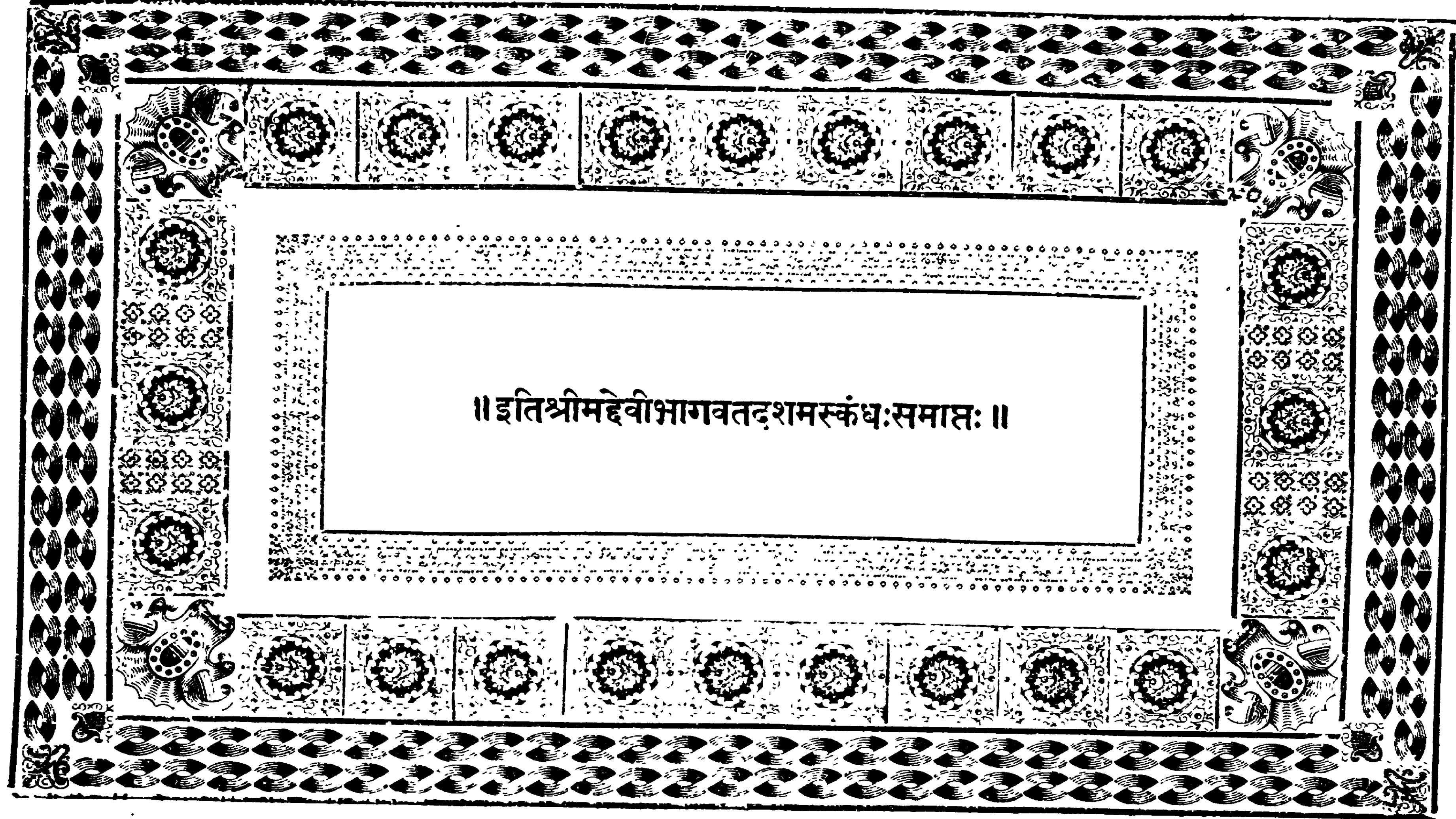
कल्याणगुणरत्नानामाकरेभुवनेश्वरि ॥ प्रसीदपरमेशानिप्रसीदजगतोरणे ॥३॥ नारायणउवाच ॥ इतिदेव वचःश्रुत्वाप्रगल्भंमधुरंवचः ॥ उवाचजगदंबासामत्तकोकिलभाषिणी ॥ ४ ॥ देव्युवाच ॥ प्रसन्नाहंसदादेवा वरदेशशिखामणिः ॥ ब्रुवंतुविबुधाःसर्वेयदेवस्याश्चिकीर्षितं ॥५॥ देवीवाक्यंसुराःश्रुत्वाप्रोचुर्दुःखस्यकारणं ॥ दुष्टदैत्यस्यचरितंजगद्बाधाकरंपरं ॥ ६ ॥ देवब्राह्मणवेदानांहेलनंनाशनंतथा ॥स्थानभ्रंशंसुराणांचकथया मासुरादृताः ॥ ७ ॥ ब्रह्मणोवरदानंचयथावत्तेसमूचिरे ॥ श्रुत्वादेवमुखाद्वाणींमहाभगवतीतदा ॥ ८ ॥ प्रेर यामासहस्तस्थान्भ्रमरान्भ्रामरीतदा ॥ पार्श्वस्थानग्रभागस्थान्नानारूपधरांस्तदा ॥९॥ जनयामासबहुशो यैर्व्याप्तंभुवनत्रयं ॥ मटचीयूथवत्तेषांसमुदायस्तुनिर्गतः ॥ १० ॥तदांतरिक्षंतैर्व्याप्तमंधकारःक्षितावभूत्॥ दिविपर्वतशृंगेषुद्रुमेषुविपिनेष्वपि ॥ ११॥ भ्रमराएवसंजातास्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ तेसर्वेदैत्यवक्षांसिदार यामासुरुद्धताः ॥ १२ ॥ नरंमधुहरंयद्वन्मक्षिकाःकोपसंयुताः ॥ उपायोनचशस्त्राणांतथास्त्राणांतदाभवत् ॥ ॥ १३ ॥ नयुद्धंनचसंभाषाकेवलंमरणंखलु ॥ यस्मिन्यस्मिन्स्थलेयेयेस्थितादैत्यायथायथा ॥ १४ ॥ तत्रैव चतथासर्वेमरणंप्रापुरुत्स्मयाः ॥ परस्परंसमाचारोनकस्याप्यभवत्तदा ॥ १५ ॥ क्षणमात्रेणतेसर्वेविनष्टा दैत्यपुंगवाः ॥ कृत्वेत्थंभ्रमराःकार्यंदेवीनिकटमाययुः ॥ १६ ॥ आश्चर्यमेतदाश्चर्यमितिलोकाःसमूचिरे ॥ किं चित्रंजगदंबायायस्यामायेयमीदृशी ॥ १७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ग्यभाष्ये मटचीहतेषुकुरुष्विति श्रुतौमटचीशब्देनकरकागृहीतास्तावामटचीशब्देनोच्यंते ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ मधुहरंमा क्षिकहरं ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ ५२ ॥ २६ ॥ १२७ ॥ श्रीमच्छैवकुलोत्पन्नोरंगनाथात्मजः

१९॥ ततोदेवगणाःसर्वेब्रह्मविष्णुपुरोगमाः ॥ निमग्नाहर्षजलधौपूजयामासुरंबिकां ॥ १८ ॥ नानोपचारैर्वि
विधैर्नानोपायनपाणयः ॥ जयशब्दंप्रकुर्वाणामुमुचुःसुमनांसिच ॥ १९ ॥ दिविदुंदुभयोनेदुर्ननृतुश्चा
प्सरोगणाः ॥ पेठुर्वेदान्मुनिश्रेष्ठागंधर्वाद्याजगुस्तथा ॥ २० ॥ मृदंगमुरजावीणाढक्काडमरुनिःस्वनैः
॥ घंटाशंखनिनादैश्चव्याप्तमासीज्जगत्त्रयं ॥ २१ ॥ नानास्तोत्रैस्तदास्तुत्वामूर्ध्न्याधायांजलींस्तदा ॥
जयमातर्जयेशानीत्येवंसर्वेसमूचिरे ॥ २२ ॥ ततस्तुष्टामहादेवीवरान्दत्वापृथक्पृथक् ॥ स्वस्मिंश्चावि
पुलांभक्तिंप्रार्थितांतैर्ददौचतां ॥ २३ ॥ पश्यतामेवदेवानामंतर्धानंगताततः ॥ इतितेसर्वमाख्यातंभ्रा
मर्याश्चरितंमहत् ॥ २४ ॥ पठतांशृण्वतांचैवसर्वपापप्रणाशनं ॥ श्रुतमाश्चर्यजनकंसंसारार्णवतार
कं ॥ २५ ॥ एवंमनूनांसर्वेषांचरितंपापनाशनं ॥ देवीमाहात्म्यसंयुक्तंपठन्शृण्वन्शुभप्रदं ॥ २६ ॥
यश्चैतत्पठतेनित्यंशृणुयाद्योऽनिशंनरः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोदेवीसायुज्यमाप्नुयात् ॥ १२७ ॥ इतिश्रीदेवी
भागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेत्रयोदशोध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ छ ॥ दशमस्कंधःसमाप्तः ॥ १० ॥

सुधीः ॥ श्रीलक्ष्मीगर्भसंभूतोनीलकंठोभिधानतः ॥१॥ देवीभागवतव्याख्यांतिलकाख्यांससर्जयां ॥ दशमस्कंधएतस्याःसमाप्तोभूच्छुभा ॥१९॥
र्थदः ॥२॥ इतिश्रीशैवोपनामकरंगभट्टसुतलक्ष्मीगर्भजनीलकंठकृतेदेवीभागवतव्याख्यानेतिलकाभिधेदशमस्कंधेत्रयोदशोध्यायः ॥ १३ ॥

॥ इतिश्रीमद्देवीभागवतदशमस्कंधःसमाप्तः ॥

॥ अथश्रीमद्देवीभागवतएकादशस्कंधप्रारंभः ॥

श्रीगणेशायनमः ॥ असारेसंसारेकिमपिनहिसारंभगवतीपदांभोजादन्यत्सुखकरमहोमोक्षजनकं ॥ ततोहित्वासर्वंधनसुतकलत्रादिकमुमा
पदांभोजंशश्वन्नमतजपतध्यायतजनाः॥१॥अर्धाधिकोनपंचाशत्संख्यैःपद्यैरतःपरं॥सदाचारप्रसंगेनप्रातःकृत्यंसमुच्यते॥१॥तत्राष्टमस्कं
धेमन्वंतरेषुसर्वेषुयद्रूपेणपूज्यते यस्मिन्यस्मिंश्चवैस्थानेयेनयेनचकर्मणेतिजनमेजयप्रश्नवाक्ये चकारेणसदाचारस्यापिसंगृहीतत्वात्सदाचार
स्यापिराज्ञःप्रश्नविषयत्वेनतंसदाचारमपिनारदायनारायणेनोक्तमेवकथयिष्यामीत्यभिप्रायेणैकादशद्वादशस्कंधावारभ्येते तत्रनारदोष्टमस्कं

श्रीगणेशायनमः ॥ नारदउवाच ॥ भगवन्भूतभव्येशनारायणसनातन ॥ आख्यातंपरमाश्चर्यंदेवीचा
रित्रमुत्तमं ॥ १ ॥ प्रादुर्भावःपरोमातुःकार्यार्थमसुरद्रुहां ॥ अधिकारातिरुक्तात्रदेवीपूर्णकृपावशात् ॥ २ ॥
अधुनाश्रोतुमिच्छामियेनप्रीणातिसर्वदा ॥ स्वभक्तान्परिपुष्णातितमाचारंवदप्रभो ॥ ३ ॥ नारायण
उवाच ॥ शृणुनारदतत्वज्ञसदाचारविधिक्रमं ॥ यदनुष्ठानमात्रेणदेवीप्रीणातिसर्वदा ॥ ४ ॥ प्रातरु
त्थायकर्तव्यंयत्द्विजेनदिनेदिने ॥ तदहंसंप्रवक्ष्यामिद्विजानामुपकारकं ॥ ५ ॥ उदयास्तमयंयावत्
द्विजःसत्कर्मकृद्भवेत् ॥ नित्यनैमित्तिकैर्युक्तःकाम्यैश्चान्यैरगर्हितैः ॥ ६ ॥ ॥७॥ ॥७॥

धनवमस्कंधदशमस्कंधोक्तप्रकारेणश्रीभगवत्यामहिमानंसर्वोत्तरंश्रीभगवत्याएवमुख्यत्वेनसर्वाराध्यत्वंचनारायणमुखाच्छ्रुत्वातदाराधनप्र
कारंज्ञातुंपृच्छति नारद उवाच भगवन्भूतभव्येशेति आख्यातंअष्टमनवमदशमस्कंधोक्तप्रकारेण चरित्रमेवचारित्रं ॥१॥प्रादुर्भावःमहाका
लीमहालक्ष्मीमहासरस्वतीभ्रामर्यादिदेवीनां असुरद्रुहांदेवानांअधिकारातिर्दैत्यैर्हननस्यतत्तदाधिकारस्याप्तिःप्राप्तिः यद्वास्वयंभ्वादिमनूनांमन्वंत
राधिकारस्याप्तिःप्राप्तिः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ सत्कर्मकृदिति नहिकश्चित्क्षणमपिजातुतिष्ठत्यकर्मकृदितिन्यायेनव्यापाररहितत्वस्या ॥ १ ॥
संभवेनान्यव्यापारंविहायसद्व्यापारएवाश्रयणीयइत्यर्थः ॥६ ॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥

ननुपित्रादिभिलालनहास्यविनोदेनकालः सुखेनगच्छतितदातद्विहायाकिमितिधर्मआस्थेयइतिचेत्तत्राह आत्मनइति परलोकेनपित्रादयः स हायाभविष्यंतिकिंतुधर्मएवसचात्मनैवनायतेइति आत्मैवस्वस्यसहायोनान्यइतिसत्रैवस्वस्यधर्माचरणेनकल्याणंकर्तव्यमितिभावः तदु क्तमात्मैवह्यात्मनोबंधुरात्मैवरिपुरात्मनइति ॥ ७ ॥ तदेवस्पष्टयति तस्मादिति संचिनुगृहाण तमोदुःखंअज्ञानंवा ॥ ८ ॥ तत्रधर्मस्या नेकविधत्वेपिमुख्यरूपस्यतस्याश्रयणेनापिनिर्वाहादवश्यंसंविधेयइतिदर्शयन्धर्मस्यमुख्यंरूपमाह आचारइति प्रथमोमुख्यः सचश्रुत्यु

आत्मनोनसहायार्थेपितामाताचतिष्ठति ॥ नपुत्रदारानज्ञातिर्धर्मस्तिष्ठतिकेवलं ॥ ७ ॥ तस्माद्धर्मसहायार्थं नित्यंसंचिनुसाधनैः॥धर्मेणैवसहायातुतमस्तरतिदुस्तरं ॥८॥ आचारःप्रथमोधर्मःश्रुत्युक्तःस्मार्तएवच॥ त स्मादस्मिन्समायुक्तोनित्यंस्यादात्मनोद्विजः॥९॥आचाराल्लभतेचायुराचाराल्लभतेप्रजाः॥ आचारादन्नमक्ष य्यमाचारोहंतिपातकम् ॥ १० ॥ आचारःपरमोधर्मोनृणांकल्याणकारकः ॥ इहलोकेसुखीभूत्वापरत्रलभ तेसुखं ॥ ११ ॥ अज्ञानांधजनानांतुमोहितैर्भ्रामितात्मनां ॥ धर्मरूपोमहादीपोमुक्तिमार्गप्रदर्शकः॥ १२ ॥ आचारात्प्राप्यतेश्रैष्ठ्यमाचारात्कर्मलभ्यते ॥ कर्मणोजायतेज्ञानमितिवाक्यंमनोःस्मृतं॥ १३ ॥ सर्वधर्मवरि ष्ठोयमाचारःपरमंतपः ॥ तदेवज्ञानमुद्दिष्टंतेनसर्वंप्रसाध्यते ॥१४॥ यस्त्वाचारविहीनोत्रवर्ततेतद्विजसत्तमः ॥ सशूद्रवद्बहिःकार्योयथाशूद्रस्तथैवसः ॥ १५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

क्तः स्मृत्युक्तश्चनान्यः आत्मनः सदाचारेद्विजोनित्यंसमायुक्तः स्यादित्यन्वयः ॥ ९ ॥ आचाररूपधर्मस्यमुख्यत्वंप्रतिपादयति आचार लभतेइति ॥ १० ॥ ११ ॥ तत्रहारीतस्मृतिमर्थतःपठति अज्ञानांधेति मोहितैर्भ्रांतैः पुरुषैः अज्ञानात्तमसाधानांभ्रामितानाकुदृष्टिभिः धर्मशास्त्रप्रदीपोयंधार्योमार्गोपदेशकइतिहिहारीतवचः ॥ १२ ॥अत्रैवमनुवचनमर्थतःपठति आचारात्प्राप्यतइति तथाचमनुः आ चारात्परमोधर्मइत्यादिकर्मणोजायतेज्ञानंज्ञानान्मोक्षमवाप्यतइत्युक्तं ॥ १३ ॥ १४ ॥ पराशरस्मृतिमर्थतःपठति यस्त्वाचारविहीनइति तथाचपराशरः आचारःपरमोधर्मइत्यादिसर्वधर्मबहिःकार्योयथाशूद्रस्तथैवसइत्युक्तं ॥ १५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ १६ ॥ नैवतांलंघयेदिति तथाचगौतमः यद्यपिस्यात्स्वयंब्रह्मेत्यादि तथापिलौकिकाचारंमनसापिनलंघयेदिति ॥ १७ ॥ सदाचा
रत्यागेदृष्टदोषमाह दुराचारोहीति ॥१८॥ ननुदुराचारत्यागेर्थकामावपित्यक्तौस्यातांनहिसदाचारासक्तस्यार्थकामसंपादनंसंभवतितत
श्चपुरुषार्थचतुष्टयेधर्ममोक्षरूपार्थद्वयमेवसंपादितंस्यात्तथाचपुरुषार्थंचतुष्टयंवाप्तिःसदाचारिणांभवतीतिवचनानिविरुध्येरन्नित्यतआह परि
त्यजेदिति धर्मवर्जितावर्थकामौपरित्यजेदेवेत्यर्थः नहिपुरुषार्थचतुष्टयेधर्मविरुद्धावर्थकामौगृहीतौयेनतद्विरोधःस्यात्किंतुधर्माविरुद्धावर्थकामौ
सदाचारिणोनायासेनजायमानाविवगृहीतावितिभावः ननुधर्मस्यगवालंभादिरूपस्यापिसत्वात्सोपिकर्तव्यइतिचेत्तत्राह धर्ममप्यसुखोदर्कमिति
असुखोदर्कंप्राणिनांपीडाकरंदुःखदायकंलोकेविद्विष्टंगवालंभादिकमपित्यजेदित्यर्थः नहिसनित्योधर्मोयदकरणेप्रत्यवायःस्यात्किंत्वभ्युद

आचारोद्विविधःप्रोक्तःशास्त्रीयोलौकिकस्तथा ॥ उभावपिप्रकर्तव्यौनत्याज्यौशुभमिच्छता ॥ १६ ॥ ग्रामध
र्माजातिधर्मादेशधर्माःकुलोद्भवाः ॥ परिग्राह्यानृभिःसर्वेनैवतांल्लंघयेन्मुने ॥ १७ ॥ दुराचारोहिपुरुषोलो
केभवतिनिंदितः ॥ दुःखभागीचसततंव्याधिनाव्याप्तएवच ॥ १८ ॥ परित्यजेदर्थकामौयौस्यातांधर्मवर्जि
तौ ॥ धर्ममप्यसुखोदर्कंलोकेविद्विष्टमेवच ॥ १९ ॥ नारदउवाच ॥ बहुत्वादिहशास्त्राणांनिश्चयःस्यात्कथं
मुने ॥ किंयत्प्रमाणंतद्ब्रूहिधर्ममार्गविनिर्णये ॥ २० ॥ नारायणउवाच ॥ श्रुतिस्मृतीउभेनेत्रेपुराणंहृदयंस्मृ
तं ॥ एतत्त्रयोक्तएवस्याद्धर्मोनान्यत्रकुत्रचित् ॥ २१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

यार्थः सचाभ्युदयोबहुभिरन्यसाधनैःशास्त्रेषूक्तएवेतिनाभ्युदयार्थंप्राणिदुःखकरंलोकैर्विद्विष्टंधर्ममाचरेदितिभावः तथाचपद्मे मधुप
र्केगवालंभोलोकाविद्विष्टएवच सचनैवप्रकर्तव्योयतःसनियतोनहीति ॥ १९ ॥ तत्रधर्मस्यावश्यकर्तव्यतायांप्रतिपादितायांशास्त्रकारै
र्धर्मस्वरूपस्यानेकधाप्रतिपादनात्तन्निश्चयस्यासंभवेनकथंतन्निश्चयंविनाधर्मःकर्तव्यइतिपृच्छति नारदउवाच बहुत्वादिहेति अनेकशास्त्रे
षुधर्ममार्गविनिर्णयेधर्मनिश्चयेकिंशास्त्रंप्रमाणंतद्ब्रूहीत्यर्थः ॥ २० ॥ उभेनेत्रेपरमेश्वरस्येत्यर्थः चक्षुर्वैसत्यमितिश्रुतेः परमेश्वरेणश्रुति
स्मृतिरूपचक्षुर्भ्यांदृष्टोधर्मःसत्यश्चक्षुषादृष्टमेवमनसिनिश्चिनोतीतिपुराणरूपहृदयेनिश्चितोधर्मोपिसत्यइत्यर्थः ॥ २१ ॥ ॥ ७ ॥

ननुत्रयाणामपिकुत्रचित्तप्तमुद्रादिविधौविरोधोदृश्यतेतत्रकिंवरमितिचेत्तत्राह विरोधोयत्रत्विति श्रुतिस्तत्रेति स्मृतिपुराणापेक्षयाश्रुतिःप्र
बलेत्यर्थः द्वयोरिति पुराणस्मृत्योःपरस्परंविरोधइत्यर्थः स्मृतिर्वरेति पुराणापेक्षयास्मृतेर्वेदमूलकत्वात्प्रामाण्यमित्यर्थः ॥ २२ ॥
श्रुतिद्वैधंषोडशीग्रहणाग्रहणादिषुधर्मावुभौननत्रपरस्परंबाधःकिंतुधर्मद्वयमपिसत्यमित्यर्थः विषयःकल्प्यतामिति भिन्नविषयकल्पनयाविरो
धःपरिहरणीयइत्यर्थः ॥ २३ ॥ ननुयथास्मृतीनांवेदमूलकत्वात्प्रामाण्यंतथापुराणानामपिवेदमूलकत्वादेवप्रामाण्यंस्मृतिसमानमेवाकिंनस्या
दतआह पुराणेष्विति नकेवलंपुराणानिवेदमूलकानिकिंतुतंत्रमूलकान्यपिसंति तथाचपुराणापेक्षयाकेवलवेदमूलकत्वात्स्मृतीनांपुराणापे
क्षयाप्राबल्यमुक्तमन्याहतमेव तदुक्तंस्कांदेसूतसंहितायां क्वचित्कदाचित्तंत्रार्थकटाक्षेणमुनीश्वराः संतितानिपुराणानिसांशोग्राह्योन
वैदिकैरिति ॥ २४ ॥ ननुतंत्राणामपिसाक्षादीश्वरप्रणीतत्वात्प्रामाण्यंतथाचतन्मूलकपुराणानामपिप्रामाण्यंकिंनस्यात्तत्राह वेदाविरोधी

विरोधोयत्रतुभवेत्त्रयाणांचपरस्परं ॥ श्रुतिस्तत्रप्रमाणंस्याद्द्वयोर्द्वैधेश्रुतिर्वरा ॥ २२ ॥ श्रुतिद्वैधंभवेद्यत्रतत्र
धर्मावुभौस्मृतौ ॥ स्मृतिद्वैधंतुयत्रस्याद्विषयःकल्प्यतांपृथक् ॥ २३ ॥ पुराणेषुक्वचिच्चैवतंत्रदृष्टंयथातथं ॥ धर्मं
वदंतितंधर्मंगृण्हीयान्नकथंचन ॥ २४ ॥ वेदाविरोधिचेत्तंत्रंतत्प्रमाणंनसंशयः ॥ प्रत्यक्षश्रुतिरुद्धंयत्तत्प्र
माणंभवेन्नच ॥ २५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ति देहवताशिवेनप्रणीतस्यागमस्यस्वतःप्रामाण्यंकिंतुवेदमूलकत्वादेव तथाचब्राह्मणस्यप्रत्यक्षश्रुतिविरुद्धतप्तमुद्राधारणादिप्रतिपादकतंत्रस्यन
प्रामाण्यंकिंतुवेदाविरोध्यंशे एवप्रामाण्यमितिभावः श्रुतिरुद्धंश्रुतिविरुद्धमित्यर्थः तत्प्रमाणंभवेन्नचेति वैदिकस्येतिशेषः तथाचतंत्रार्थप्रति
पादकपुराणस्यप्रत्यक्षश्रुतिविरोधान्नप्रामाण्यमितिभावः तदुक्तंशिवेनैवमहाकालसंहितादिषु वेदाविरोधीयोंशस्तुसैवग्राह्योद्विजोत्तमैः अ
धिकारित्वहुत्वाच्चाप्यनेकार्थोत्रकथ्यते अनेकाधिकारिणउद्दिश्यतंत्रंविधीयतेतथाचयस्ययत्राधिकारस्तत्तेनग्राह्यमितितदर्थः ब्राह्मणविषय
कतप्तमुद्राधारणादिप्रतिपादकतंत्राणांवेदानधिकारिब्राह्मणविषयकत्वमितितुरहस्यं अनेनचाधिकारिभेदेनसर्वेषांतंत्राणांप्रामाण्यंसमर्थितं
तथाचसूतसंहितायांतंत्रंप्रकृत्याधिकारिविभेदेनप्रमाणंनात्रसंशयः मृषावादीकथंशिवइतिच तथाचतंत्राणामपिस्मृतिष्वेवांतर्भावाद्धर्मप्रतिपा
दकचतुर्दशविद्यासुसंग्रहोस्तीतिबोध्यं ॥ २५ ॥ ॥ छ ॥

यस्मादेवंतस्मादाह सर्वथावेदएवेति ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ताद्दग्वेदविरुद्धाचरणवंतः केतान्दर्शयति कामाचाराइति य थेष्टाचरणवंतइत्यर्थः लिंगधारिणइतिपाशुपताइत्यस्यविशेषणं ॥ ३० ॥ वैखानसमतानुगाइतितत्तमुद्रांकिताइत्यस्यविशेषणं ॥ ३१ ॥ उत्थायोत्थायेति प्रतिदिनमितिशेषः कृतंसुकृतंकिंमयाद्यकृतमित्यन्वयः ॥ ३२ ॥ किमित्यस्यदत्तादिष्वन्वयः महत्स्वपिपातकेषुकिंम यापातकंकृतमितिविचार्यमितिभावः ॥ ३३ ॥ अथान्हिकमाह अवाप्येति यामंचतुर्थं तत्रध्यानमुद्रामाह ऊरुस्थोत्तानचरणइति ऊरुस्थ

सर्वथावेदएवासौधर्ममार्गप्रमाणकः ॥ तेनाविरुद्धंयत्किंचित्तत्प्रमाणंनचान्यथा ॥२६ ॥ योवेदधर्ममुज्झित्य वर्ततेन्यप्रमाणतः ॥ कुंडानितस्याशिक्षार्थंयमलोकेवसंतिहि ॥ २७ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनवेदोक्तंधर्ममाश्र येत् ॥ स्मृतिःपुराणमन्यद्वातंत्रंवाशास्त्रमेवच ॥ २८ ॥ तन्मूलत्वेप्रमाणंस्यान्नान्यथातुकदाचन ॥ येकुशा स्त्राभियोगेनवर्तयंतीहमानवान् ॥ २९ ॥ अधोमुखोर्ध्वपादास्तेयास्यंतिनरकार्णवं ॥ कामाचाराःपाशुपता स्तथावैलिंगधारिणः ॥ ३० ॥ तप्तमुद्रांकितायेचवैखानसमतानुगाः ॥ तेसर्वेनिरयंयांतिवेदमार्गबहिष्कृताः ॥ ३१ ॥ वेदोक्तमेवसद्धर्मंतस्मात्कुर्यान्नरःसदा ॥ उत्थायोत्थायबोद्धव्यंकिंमयाद्यकृतंकृतं ॥ ३२ ॥ दत्तंवा दापितंवापिवाक्येनापिचभाषितं ॥ उपपापेषुसर्वेषुपातकेषुमहत्स्वपि ॥ ३३ ॥ अवाप्यरजनीयामंब्रह्मध्या नंसमाचरेत् ॥ ऊरुस्थोत्तानचरणःसव्येचोरौतथोत्तरं ॥ ३४ ॥ उत्तानंकिंचिदुत्तानंमुखमवष्टभ्यचोरसा ॥ निमीलिताक्षःसत्वस्थोदंतैर्दंतान्नसंस्पृशेत् ॥ ३५ ॥ तालुस्थाचलजिव्हश्चसंवृतास्यःसुनिश्चलः ॥ सन्निरु द्धेंद्रियग्रामोनातिनिम्नास्थितासनः ॥ ॥ ३६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

उत्तानचरणोयस्येत्यर्थः कस्मिन्नूरौकोवाउत्तानचरणस्तत्राह सव्येचोराविति अत्रसव्यशब्देनसव्यंदक्षिणवामयोरितिकोशाद्वामोरुगृह्य तेतस्मिन्सव्येवामोरौइतरंदक्षिणंपादमुत्तानंविन्यस्येत्यर्थःतथाचवीरासनंसिद्धंअग्रिमश्लोकस्थमुत्तानपदंपूर्वान्वयि ॥ ३४ ॥ किंचिदुत्तानं मुखंपृष्ठभागेकृत्वातन्मुखमुरसावष्टभ्यहनुनाउरस्थलंस्पृशेदित्यर्थः ॥३५॥तालुस्थेति जिव्हांपरावृत्यतालुछिद्रद्वारातालुनिबध्येदित्यर्थः संवृ तास्योनिवृतास्यः नातिनिम्नेति चैलाजिनकुशोत्तरेआसनेआसनमित्यर्थः ॥ ३६ ॥

प्रथमंप्राणायामंकृत्वापश्चादियंमुद्राकर्तव्यातंप्राणायाममाह द्विगुणमिति मुद्राबंधनोत्तरंप्राणायामस्यासंभवात्प्रथमतःप्राणायामंकृत्वामुद्राबंधःकर्तव्यःततोदेवोध्येयस्तदाह ततोध्येयइति दीपवत्स्वप्रकाशइत्यर्थः प्रभुरात्मा ॥ ३७ ॥ तस्मिन्नात्मनिकिंचिद्धारणमाह धारयेदिति आत्मानमंतःकरणंइत्थंधारणांधारयेदित्यर्थः उक्तंप्राणायाममुत्तमादिभेदेनषड्विधंवर्णयति सधूमइति सधूमःश्वाससंयुक्तइतिलक्षणात्प्राणायामेप्रथमतोभ्यसनीयेघ्नटितिप्राणउपरिआयातिसप्राणायामोतिलघुः पुनरतिशयाभ्यासेनसवायुरूर्ध्वमायातिसप्राणायामःपूर्वापेक्षयाश्रेष्ठः इमौद्वौकनिष्ठावेवचित्तव्याकुलतायाःसत्वात् पुनरतिशयाभ्यासेनाचित्तेस्थिरीभूतेसतियःप्राणायामोभवतिसमध्यमः सोपिद्विविधः सगर्भोमंत्रजपसहितोगर्भस्तद्रहितः ॥ ३८ ॥ पुनरतिशयाभ्यासेनचित्तेस्थिरीभूतेसतियःप्राणायामःसउत्तमः सोपिद्विविधःसलक्ष्योल

द्विगुणंत्रिगुणंवापिप्राणायाममुपक्रमेत् ॥ ततोध्येयःस्थितोयोसौहृदयेदीपवत्प्रभुः ॥ ३७ ॥ धारयेत्तत्रचात्मानंधारणांधारयेद्बुधः ॥ सधूमश्चविधूमश्चसगर्भश्चाप्यगर्भकः ॥ ३८ ॥ सलक्ष्यश्चाप्यलक्ष्यश्चप्राणायामस्तुषड्विधः ॥ प्राणायामसमोयोगःप्राणायामइतीरितः ॥ ३९ ॥ प्राणायामइतिप्रोक्तोरेचपूरककुंभकैः ॥ वर्णत्रयात्मकाह्येतेरेचपूरककुंभकाः ॥ ४० ॥ सएवप्रणवःप्रोक्तःप्राणायामश्चतन्मयः ॥ इडयावायुमारोप्यपूरयित्वोदरेस्थितं ॥ ४१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

क्ष्यंदेवतातत्ध्यानसहितोलक्ष्योध्यानरहितइत्यर्थः प्राणायामेति प्राणायामसमोयोगःप्राणायामएवनान्यइत्यर्थः ॥ ३९ ॥ रेचकादिभेदेनप्राणायामत्रैविध्यमाह प्राणायामइति रेचकादिषुक्रमेणप्रणववर्णत्रयंध्येयमित्याह वर्णत्रयात्कइति ॥ ४० ॥ सएवेति सएवप्रसिद्धःपरमात्मैवप्रणवःप्रोक्तस्तदात्मकत्वादतःप्राणायामोपिवर्णत्रयात्मकत्वात्परमात्मरूपएवज्ञेयइतिप्राणायामेश्रद्धांवर्धयति प्राणायामप्रकारमाह इडयेति इडावामेस्थितानाडीपिंगलादक्षिणेमतेतिवचनाद्वामनासापुटेनद्वात्रिंशद्वारमकारमावृत्यवायुमारोप्याकृष्यपूरयित्वाताहशंपूरकंकृत्वापश्चाच्चतुःषष्टिवारमुकारमावर्तयन्नेवोदरेस्थितंकृत्वाकुंभकंकृत्वापुनर्दक्षिणनासापुटेनषोडशवारंमकारमावर्तयन्नेवरेचयेत्तंवायुमित्यर्थः ॥ ४१ ॥

अन्ययेति पिंगलयेत्यर्थः तदुक्तं द्वात्रिंशताचतुःषष्ट्याक्रमात्षोडशसंख्ययेति इत्थंप्रथमंसधूमंप्राणायाममुपसंहरति एवमिति एवमेवा धिकाभ्यासेनमध्यमोत्तमावपिकर्तव्यावित्यर्थादुक्तंभवति ॥ ४२ ॥ इत्थंप्राणायामेकृतेपश्चात्षट्चक्रभेदनक्रमेणकुंडलिनींब्रह्मरंध्रेनीत्वाहृद येपूर्वोक्तंनिर्वातदीपसमानमात्मानंध्यायेदितियोगमर्यादा तदभिप्रायेणषट्चक्रस्वरूपमाह आधारेइति आधारोमूलाधारः तालुमूलकंठः ललाटंभ्रूमध्यं लिंगंचनाभिश्चप्रकटितहृदयंचेतिसमाहारद्वंद्वेप्राण्यंगत्वादेकवद्भावः तथाचस्थानत्रयंविवक्षितं इत्थंषट्चक्राणांषट्स्थानान्यु क्त्वातेषांपत्रसंख्यांव्युत्क्रमेणाह द्वैपत्रेइति द्वेपत्रेयस्यतत्द्विपत्रंद्विपत्रमेवद्वैपत्रंतथाचयोग्यत्वाल्ललाटेविद्यमानंयत्द्विपत्रंकमलंतस्मिन्विद्यमानंयत्त त्वार्थयुक्तंतत्वार्थवाचकंहंक्षंवर्णरूपंतन्नमामीत्यर्थः एवमेवसर्वत्रान्वयःकर्तव्यः षोडशारेअरंपत्रं तथाचतालुमूलेकंठदेशेविद्यमानेषोडशपत्रे कमलेविद्यमानंस्वराणांवर्णरूपंनमामीत्यर्थः तथाधारेविद्यमानेचतुष्केचतुष्पत्रयुक्तेकमले कथंभूतेवासांतेवसांतशब्दोऽर्शआद्यजंतः वेत्यका

शनैःषोडशमात्राभिरन्ययातंविरेचयेत् ॥ एवंसधूमःप्राणानामायामःकथितोमुने ॥ ४२ ॥ आधारेलिंगना भिप्रकटितहृदयेतालुमूलेललाटेद्वैपत्रेषोडशारेद्विदशदशदलद्वादशार्धेचतुष्के ॥ वासांतेबालमध्येडफकठस हितेकंठदेशेस्वराणांहंक्षंतत्वार्थयुक्तंसकलदलगतंवर्णरूपंनमामि ॥ ४३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

रउच्चारणार्थः वसांतमेववासांतं वसांतशब्देवशब्दोवादिपरस्तथाचवकारादिसकारांतवर्णचतुष्कयुक्तेइत्यर्थः तस्मिन्विद्यमानंयद्वर्णरूप तन्नमामीत्यर्थः अथबालमध्येडफकठसहितेइत्यस्यसमुदायस्यलिंगनाभिप्रकटितहृदयेद्विदशदशदलद्वादशार्धेइतिसमुदायेनान्वयः पश्चा त्पाणिकोयथायोग्यमन्वयः आद्यंतौटाकितौजलपृथिव्योःस्नेहगंधाविति वत् तथाचलिंगेविद्यमानेद्वादशार्धेषड्दलकमलेबालमध्ये आ कारउच्चारणार्थः बकारादिलकारांतयुक्तेविद्यमानंयद्वर्णरूपंतन्नमामीत्यर्थः तथानाभौविद्यमानेदशदलकमलेडफसहितेडकारादिफकारां तदशवर्णयुक्तेविद्यमानंवर्णरूपंनमामीत्यर्थःतथाप्रकटितहृदयेविद्यमानेद्विदशदलेद्वादशदलेकठसहितेककारादिठकारांतद्वादशवर्णसहितेवि द्यमानंयद्वर्णरूपंतन्नमामीत्यर्थः अयंभावःमूलाधारलिंगनाभिहृदयकंठभ्रूमध्येषुचतुर्दलषट्दलदशदलद्वादशदलषोडशदलद्विदलानिकमला निभावयित्वातेषुकमलपत्रेषुप्रादक्षिण्येनपूर्वोक्तान्वर्णान्भावयित्वानमेदिति इदंसर्वतंत्रविदांस्पष्टं एतानिषट्कमलानितद्गतावर्णाश्चसप्तमस्कं धेदेवीगीतायांस्पष्टाः ॥ ४३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

एवंषट्चक्रभावनोत्तरंकुंडलिनींध्यायेदित्याह अरुणकमलेति अरुणकमलंमूलाधारस्थंचतुर्दलकमलंतत्रसंस्थितातद्रज:पुंजवर्णारजोगुणवती त्यर्थः हरनियमितचिन्हामायाबीजावयवहकाररेफरूपंनियमितंचिन्हंयस्यांसामायाबीजवाच्येत्यर्थः पद्मतंतुर्बिसतंतुस्तत्स्वरूपासूक्ष्मा रवि श्चमिश्रबिंदुर्हुतवहोरक्तबिंदुःराकानायकश्चंद्रःश्वेतबिंदुस्तद्रूपमास्यं स्तनयुग्मंचतेनाढ्यायुक्ता तत्ररविर्बिंदुर्मुखमितरद्बिंदुद्वयंस्तनयुग्ममि तिविवेकः इदंबिंदुत्रयंरहस्याम्नायेप्रकाशविमर्शसंवादेविस्तरेणनिर्णीतंततएवावधार्यं अतिरहस्यत्वादत्रनस्पष्टीक्रियते तदुक्तं मिहिरबिंदु मुखींतदधोलसच्छशिहुताशनबिंदुयुगस्तनीं सहहरार्धकलारसनास्पदांभजतसत्यमिमांपरदेवतामिति अयमर्थोगुरुमुखादेवावगंतव्यः एवं

अरुणकमलसंस्थातद्रजःपुंजवर्णाहरनियमितचिन्हापद्मतंतुस्वरूपा ॥ रविहुतवहराकानायकास्यस्तना ढ्यासकृदपियदिचित्तेसंवसेत्स्यात्समुक्तः॥ ४४ ॥ स्थितिःसैवागतिर्यात्रामतिश्चिंतास्तुतिर्वचः ॥ अहंस र्वात्मकोदेवस्तुतिःसर्वंत्वदर्चनं ॥ ४५॥ अहंदेवीनचान्योस्मिब्रह्मैवाहंनशोकभाक् ॥ सच्चिदानंदरूपोहंस्वा त्मानमितिचिंतयेत्॥ ४६ ॥ प्रकाशमानांप्रथमेप्रयाणेप्रतिप्रयाणेप्यमृतायमानां ॥ अंतःपदव्यामनुसंच रंतीमानंदरूपामबलांप्रपद्ये ॥ ४७ ॥ ततोनिजब्रह्मरंध्रेध्यायेत्तंगुरुमीश्वरं ॥ उपचारैर्मानसैश्चपूजयेत्तं यथाविधि ॥ ४८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

सकृदपिध्यानेनसाक्षात्कृतेजीवन्मुक्तएवभवतीत्याह सकृदपीति ॥ ४४ ॥ इत्थंदेवींकुंडलिनींध्यात्वास्वहृदयेतयासहात्मरूपिणींश्रीभगवतीं ध्यात्वाग्रेजायमानंसर्वंकर्मत्वदर्चनस्थानीयमेवममभवात्विति देवींप्रार्थयेदित्याह स्थितिःसैवेति ॥ ४५ ॥ अनंतरमात्मानंदेवीरूपत्वेनकृतार्थं जानीयादित्याह अहंदेवीति ॥ ४६ ॥ पुनरपिहर्षगद्गदचेतसादेवींकुंडलिनींभावयेदित्याह प्रकाशमानांप्रथमेप्रयाणेब्रह्मरंध्रस्थानंप्रतिगमने प्रकाशमानांविद्युदिवद्योतमानां प्रतिप्रयाणेपुनर्मूलाधारंप्रतिप्रत्यागमनेअमृतायमानाममृतलुलितां ब्रह्मरंध्रस्थामृतधारालुलितामित्यर्थः अ तःपदव्यांसुषुम्नायामनुसंचरंतींगच्छंतीमबलांकुंडलिनींशरणंप्रपद्येइत्यर्थः ॥ ४७ ॥ इत्थमात्मानंध्यात्वागुरुंध्यायेदित्याह ततोनिजेति मानसैर्मनसाकल्पितैः ॥ ४८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ४९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेएकादशस्कंधेप्रथमोऽध्यायः ॥१॥ द्व्यधिकैश्चैवचत्वारिंशत्पद्यैस्तुततःपरं॥प्रातःकृत्योत्तरंसम्यक्शौ
चादिविधिरुच्यते ॥ १ ॥ तत्रप्रथमतआचाराभावेसर्वंव्यर्थंभवतीत्याह आचारहीनमिति नीडंगृहं तस्मादाचारोवक्ष्यमाणोवश्यंकर्तव्यइत्य
र्थः ॥ १ ॥ कस्मात्कालादारभ्यसदाचारःकर्तव्यस्तदाह ब्राह्ममुहूर्तइति उत्थायततःप्रभृतीत्यर्थः कोसौब्राह्मोमुहूर्तस्तत्राह रात्रेरंतिम
यामइति चतुर्थयामेउत्थायमुखप्रक्षालनादिकंकृत्वेत्यर्थोद्बोध्यम् ॥ २ ॥ वेदाभ्यासमर्यादामाह किंचित्कालमिति रात्रिपश्चिमयामतृती

स्तुवीतानेनमंत्रेणसाधकोनियतात्मवान्॥ गुरुर्ब्रह्मागुरुर्विष्णुर्गुरुर्देवोमहेश्वरः ॥ ४९ ॥ गुरुरेवपरंब्रह्मत
स्मैश्रीगुरवेनमः॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेएकादशस्कंधेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥
आचारहीनंनपुनंतिवेदायद्यप्यधीताःसहषड्भिरंगैः॥ छंदांस्येनंमृत्युकालेत्यजंतिनीडंशकुंताइवजातपक्षाः
॥ १ ॥ ब्राह्ममुहूर्तेचोत्थायतत्सर्वंसम्यगाचरेत्॥ रात्रेरंतिमयामेतुवेदाभ्यासंचरेद्बुधः ॥ ॥ २ ॥ किंचि
त्कालंततःकुर्यादिष्टदेवानुचिंतनं ॥ योगीतुपूर्वमार्गेणब्रह्मध्यानंसमाचरेत् ॥ ३ ॥ जीवब्रह्मैक्यतायेनजा
यतेतुनिरंतरं॥ जीवन्मुक्तश्चभवतितत्क्षणादेवनारद॥॥ ४ ॥ पंचपंचउषःकालःसप्तपंचारुणोदयः॥ अ
ष्टपंचभवेत्प्रातःशेषःसूर्योदयःस्मृतः॥५॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

यमुहूर्तपर्यंतमित्यर्थः तदुक्तंवायुपुराणे रात्रेःपश्चिमयामेतुघटिकाषट्कमेवहि वेदाभ्यासंद्विजःकुर्यात्सावेलापाठदायिनीति योगीत्विति तस्यवे
दपाठाभावात्पूर्वमार्गेणप्रथमाध्यायोक्तप्रकारेणब्रह्मध्यानमेवतावत्घटिकाषट्कपर्यंतंकुर्यादित्यर्थः ॥३॥४॥ अग्रिमश्लोकोक्तप्रातःशब्दा ॥५॥
र्थंकथयति पंचपंचेति पंचपंचाशत्घटिकोत्तरमुषःकालः सप्तपंचाशत्घटिकोत्तरमरुणोदयसंज्ञकःकालः अष्टपंचाशत्घटिकायांप्रातः
कालः शेषःसूर्योदयसंज्ञकइत्यर्थः ॥ ५ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

प्रातःपदार्थमुक्त्वातस्मिन्कर्तव्यमाह प्रातरिति यःकुर्यात्सनैर्ऋत्यांदिशि भुवःशयनस्थानादिषुविक्षेपपरिमितमधिकंवादेशमतीत्यकुर्यादित्यर्थः इदंदूरदेशमात्रस्योपलक्षणं तथाचमनुः दूरादावसथान्मूत्रंदूरात्पादावसेचनमिति नैर्ऋत्यामित्युपलक्षणंदक्षिणस्याः तथाचापस्तंबः दक्षिणांदिशंदक्षिणापरांवेति ॥ ६ ॥ प्रथमेआश्रमेब्रह्मचर्याश्रमेकर्णस्थंयज्ञसूत्रंकुर्यादित्यर्थः निवीतमिति यज्ञोपवीतंनिवीतंकृत्वापृष्ठतोलं

प्रातरुत्थाययःकुर्याद्विण्मूत्रंद्विजसत्तमः ॥ नैर्ऋत्यामिषुविक्षेपमतीत्याभ्यधिकंभुवः ॥ ६ ॥ विण्मूत्रेपिचकर्णस्थमाश्रमेप्रथमेद्विजः ॥ निवीतंपृष्ठतःकुर्याद्वानप्रस्थगृहस्थयोः ॥ ७ ॥ कृत्वायज्ञोपवीतंतुपृष्ठतःकंठलंबितं ॥ विण्मूत्रंतुगृहीकुर्यात्कर्णस्थंप्रथमाश्रमी ॥ ८ ॥ अंतर्धायतृणैर्भूमिंशिरःप्रावृत्यवाससा ॥ वाचंनियम्ययत्नेनष्ठीवनश्वासवर्जितः ॥ ९ ॥ नफालकृष्टेनजलेनचितायांनपर्वते ॥ जीर्णदेवालयेकुर्यान्नवल्मीकेनशाद्वले ॥ १० ॥ नससत्वेषुगर्तेषुनगच्छन्नपथिस्थितः ॥ संध्ययोरुभयोर्जप्येभोजनेदंतधावने ॥ ११ ॥ पितृकार्येचदैवेचतथामूत्रपुरीषयोः ॥ उत्सारेमैथुनेवापितथावैगुरुसन्निधौ ॥ १२ ॥ यागेदानेब्रह्मयज्ञेद्विजोमौनंसमाचरेत् ॥ देवताऋषयःसर्वेपिशाचोरगराक्षसाः ॥ १३ ॥ इतोगच्छंतुभूतानिबहिर्भूमिंकरोम्यहं ॥ इतिसंप्रार्थ्यपश्चात्तुकुर्याच्छौचंयथाविधि ॥ १४ ॥ वाय्वग्नीविप्रमादित्यमापःपश्यंस्तथैवगाः ॥ नकदाचनकुर्वीताविण्मूत्रस्यविसर्जनं ॥ १५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

बयेदित्यर्थः ॥ ७ ॥ तदेवस्पष्टयति कृत्वायज्ञोपवीतमिति यज्ञोपवीतंपूर्ववचनान्निवीतरूपं गृहीतिवानप्रस्थस्योपलक्षणं ॥ ८ ॥ श्वासवर्जितोधिकश्वासवर्जितोधावन्शौचंनकुर्यादित्यर्थः ॥ ९ ॥ वल्मीकेसर्पस्थाने नशाद्वलेनहरिततृणे ॥ १० ॥ ससत्वेषुजीवसहितेषुगर्तेषु नपथिस्थितःलोकगंतव्यमार्गेस्थितोनकुर्यादित्यर्थः शौचादिसमयेमौनमाह संध्ययोरिति जप्येजपकर्मणि ॥ ११ ॥ १२ ॥ तत्रशौचसमयेमंत्रःपठनीयइत्याह देवताऋषयइति ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तृणादिभिरित्यत्रादिनाखर्परादिना सूर्यकिरणस्पर्शाभावार्थमाच्छादनं॥ १६ ॥ अन्यत्रजलदूरदेशे ॥ १७ ॥ अन्यवर्णकाःक्षत्रियवैश्य शूद्राः ॥ १८ ॥ श्वेतादिमृत्तिकाभावेआह अथवेति अग्राह्यमृत्तिकाआह अंतर्जलादिति ॥ १९ ॥ २० ॥ मूत्रशौचज्ञानार्थमाह

उदङ्मुखोदिवाकुर्याद्रात्रौचेद्दक्षिणामुखः ॥ ततआच्छाद्यविण्मूत्रंलोष्ठपर्णतृणादिभिः ॥१६ ॥ गृहीतालिंगउत्थायसगच्छेद्वारिसन्निधौ ॥ पात्रेजलंगृहीत्वातुगच्छेदन्यत्रचैवहि ॥ १७ ॥ गृहीत्वामृत्तिकांकूलाच्छ्वेतांब्राह्मणसत्तमः ॥ रक्तांपीतांतथाकृष्णांगृण्हीयुश्चान्यवर्णकाः ॥ १८ ॥ अथवायायत्रदेशेसैवग्राह्याद्विजोत्तमैः ॥ अंतर्जलाद्देवगृहाद्वल्मीकान्मूषकोत्करात् ॥ १९ ॥ कृतशौचावशिष्टाचनग्राह्याःसप्तमृत्तिकाः ॥ मूत्रात्तुद्विगुणंशौचेमैथुनेत्रिगुणंस्मृतं ॥२०॥ एकालिंगेकरेतिस्रउभयोर्मृद्वयंस्मृतं ॥ मूत्रशौचंसमाख्यातंशौचेताद्विगुणंस्मृतं ॥ २१ ॥ विट्शौचेलिंगदेशेतुप्रदद्यान्मृत्तिकाद्वयं ॥ पंचापानेदशैकस्मिन्नुभयोःसप्तमृत्तिकाः ॥२२ ॥ वामपादंपुरस्कृत्यपश्चाद्दक्षिणमेवच ॥ प्रत्येकंचचतुर्वारंमृत्तिकांलापयेत्सुधीः ॥ २३ ॥ एवंशौचंगृहस्थस्याद्विगुणंब्रह्मचारिणः ॥ त्रिगुणंवानप्रस्थस्ययतीनांचचतुर्गुणं ॥ २४ ॥ आर्द्रामलकमानातुमृत्तिकाशौचकर्मणि ॥ प्रत्येकंतुसदाग्राह्यानातोन्यूनाकदाचन ॥२५॥ एतद्दिवास्याद्विट्शौचंतदर्धंनिशिकीर्तितं ॥ आतुरस्यतदर्धंतुमार्गस्थस्यतदर्धकं ॥ २६ ॥ स्त्रीशूद्राणामशक्तानांबालानांशौचकर्मणि ॥ यथागंधक्षयःस्यात्तुतथाकुर्यादसंख्यकं ॥ २७ ॥ गंधलेपक्षयोयावत्तावच्छौचंविधीयते ॥ सर्वेषामेववर्णानामित्याहभगवान्मनुः ॥ २८॥

एकालिंगइति एकाएकवारमित्यर्थः तिस्रःत्रिवारं उभयोर्हस्तयोर्द्विवारं ॥ २१ ॥ विट्शौचेमृत्तिकाविभागंस्पष्टमेवाह विट्शौचेइति एकस्मिन्करेइत्यर्थः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ एकैकवारंग्राह्यमृत्तिकायाःप्रमाणमाह आर्द्रामलकेति ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ गंधलेपनाशपर्यंतंमृत्तिकालापनमर्यादेत्यत्रमनुसंमतिमाह गंधलेपेति ॥ २८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ प्रायश्चित्तमाह जलाहारइति जापाद्गायत्र्याः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ क्षीरवृक्षाःअश्वत्थोदुंबरप्लक्षन्य

वामहस्तेनशौचंतुकुर्याद्वैदक्षिणेनन ॥ नाभेरधोवामहस्तोनाभेरूर्ध्वंतुदक्षिणः ॥ २९ ॥ शौचकर्मणिविज्ञेयो नान्यथाद्विजपुंगवैः ॥ जलपात्रंनगृण्हीयाद्विण्मूत्रोत्सर्जनेबुधः ॥३० ॥ गृण्हीयाद्यदिमोहेनप्रायश्चित्तंचरेत्ततः ॥ मोहाद्वाप्यथवालस्यान्नकुर्याच्छौचमात्मनः ॥ ३१ ॥ जलाहारस्त्रिरात्रंस्यात्ततोजापाच्चशुध्यति ॥ देशकालद्रव्यशक्तिस्वोपपत्तीश्चसर्वशः ॥ ३२॥ ज्ञात्वाशौचंप्रकर्तव्यमालस्यंनात्रधारयेत् ॥ पुरीषोत्सर्जनेकुर्याद्गंडूषान्द्वादशैवतु ॥ ३३ ॥ चतुरोमूत्रविक्षेपेनातोन्यूनान्कदाचन ॥ अधोमुखंनरःकृत्वात्यजेत्तंवामतःशनैः ॥ ३४ ॥ आचम्यचततःकुर्याद्दंतधावनमादरात् ॥ कंटकिक्षीरवृक्षोत्थंद्वादशांगुलमव्रणम् ॥ ३५ ॥ कनिष्ठिकाग्रवत्स्थूलंपूर्वार्धेकृतकूर्चकं ॥ करंजोदुंबरौचूतःकदंबोलोध्रचंपकौ ॥ ३६ ॥ बदरीतिद्रुमाश्चेतिप्रोक्तादंतप्रधावने ॥ अन्नाद्यायव्यूहध्वंसेसोमोराजायमागमत् ॥ ३७ ॥ समेमुखंप्रक्षाल्यतेयशसाचभगेनच ॥ आयुर्बलंयशोवर्चःप्रजाःपशुवसूनिच ॥ ३८ ॥ ब्रह्मप्रज्ञांचमेधांचत्वंनोदेहिवनस्पते ॥ अभावेदंतकाष्ठस्यप्रतिषिद्धदिनेषुच ॥ ३९ ॥ अपांद्वादशगंडूषैर्विदध्याद्दंतधावनं ॥ सविताभक्षितस्तेनस्वकुलंतेनघातितं॥४० ॥

ग्रोधाः ॥ ३५ ॥ पूर्वार्धेअग्रभागेपाषाणेनकुंचितंकृत्वाग्राह्यमित्यर्थः ॥ ३६ ॥ दंतधावनेमंत्रमाह अन्नाद्यायेति ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ प्रतिषिद्धादिनेषुचेति तानिदिनान्यग्रेवक्ष्यति ॥ ३९ ॥ सविताभक्षितइत्यस्ययोदंतानांकाष्ठसंयोगंकरोतितेनेत्युत्तरेणान्वयः ॥ ४० ॥

दिनान्याह प्रतिपद्दर्शेति तथाचव्यासः प्रतिपद्दर्शषष्ठीषुनवम्यांचैवभारत दंतानांकाष्ठसंयोगाद्दहत्यासप्तमंकुलमिति एवमन्येपिकालाग्रंथात

द्यादवसेयाः ॥ ४१ ॥ दंतधावनोत्तरमाचमनमाह कृत्वालमिति त्रिःपिबेत्केशवादित्रिनामभिः द्विर्विमृज्यवचनांतरानुमत्याआस्यामित्यर्थः

॥ ७ ॥ यद्यपिवचनांतरादास्यस्यैकवारमेवोन्मार्जनंतथापिओष्ठोन्मार्जनस्यापि वचनांतरप्राप्तत्वेनतस्मिन्कृतेमुखस्यादिरुन्मार्जनंजातमेवेत्यभिप्रायेणेय

मुक्तिः अनंतरमंगुष्ठवत्यातर्जन्यांगुष्ठयुक्तयातर्जन्यानासिकारंध्रयुग्मंसजलंयथास्यात्तथाभिमृशेत्स्पृशेदित्यर्थः अनंतरमंगुष्ठानामिकाभ्यां

नयनयुगयुतंकर्णयुग्मंनयनयुगंकर्णयुगंचाभिमृशेत्स्पृशेत् अनंतरंकनिष्ठांगुष्ठाभ्यांनाभिदेशेस्पृशेत् अथतलेनहस्ततलेनहृदयंस्पृशेत् अनंत

प्रतिपद्दर्शषष्ठीषुनवम्येकादशीरवौ ॥ दंतानांकाष्ठसंयोगाद्दहत्यासप्तमंकुलं ॥ ॥ कृत्वालंपादशौचंह्यम

लमथजलंत्रिःपिबेद्द्विर्विमृज्यतर्जन्यांगुष्ठवत्यासजलमभिमृशेन्नासिकारंध्रयुग्मम् ॥ अंगुष्ठानामिकाभ्यांनय

नयुगयुतंकर्णयुग्मंकनिष्ठांगुष्ठाभ्यांनाभिदेशेहृदयमथतलेनांगुलीभिःशिरांसि ॥ ४१ ॥ इतिश्रीदेवीभाग

वतेमहापुराणेएकादशस्कंधेद्वितीयोध्यायः ॥ २ ॥ नारायणउवाच ॥ स्मृत्वाचोंकारगायत्रींनिबध्नीयाच्छि

खांतथा ॥ पुनराचम्यहृदयंबाहूस्कंधौचसंस्पृशेत् ॥ १ ॥ क्षुतेनिष्ठीवनेचैवदंतोच्छिष्टेतथानृते ॥ पति

तानांचसंभाषेदक्षिणंश्रवणंस्पृशेत् ॥ २ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ छ ॥

रंसर्वाभिरंगुलीभिःशिरांस्यभिमृशेदिति तथाचयाज्ञवल्क्यः अंतर्जानुःशुचौदेशेउपविष्टउदङ्मुखः प्राग्वाब्राह्मणतीर्थेनद्विजोनित्यमुपस्पृशेत

त्रिःप्राश्यापोद्विरुन्मृज्यखान्यद्भिःसमुपस्पृशेदिति ॥ इतिश्रीदेवीभागवतातिलकेएकादशस्कंधेद्वितीयोध्यायः ॥ २ ॥ सप्तत्रिंशन्महापद्यैःस्ना

नादिविधिपूर्वकं ॥ रुद्राक्षधारणस्यापिमहिमातीवकथ्यते ॥ १ ॥ आचमनोत्तरंशिखाबंधमाह स्मृत्वेति ओंकारयुक्तांगायत्रीमित्यर्थः तदुक्तं

वायुपुराणे ओंकारयुक्तगायत्रींसमुच्चार्यततोद्विजः शिखाबंधंप्रकुर्वीतयेनस्याद्विप्रबंधनमिति शिखाबंधनोत्तरंपुनराचमनमाह पुनराचम्ये ॥ ७ ॥

ति ॥ १ ॥ प्रसंगाच्छ्रोत्राचमनमाह क्षुतेनिष्ठीवनइति ॥ २ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

दक्षिणकर्णस्थत्वेहेतुमाह अग्निरापइति ॥ ३ ॥ अनंतरंस्नानमाह ततस्त्विति ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ स्नानादिविधेर्बाहुल्याद्धो मकालस्याल्पत्वात्ताद्दशस्नानविधिंकृत्वासंध्यादिविधिंकुर्वतोहोमकालोनैवमिलतितस्मात्प्रातःकालेताद्दशविधिनास्नानंनैवकर्तव्यं किंतुसं क्षेपेणस्नानविधिस्तुमध्यान्हस्नानेचरितार्थइत्याह अल्पत्वादिति ॥ ९ ॥ किंतुसामान्यस्नानोत्तरमेताद्दशप्राणायामैनैवस्नानविधिफलमा

अग्निरापश्चवेदाश्चसोमःसूर्योऽनिलस्तथा ॥ सर्वेनारदविप्रस्यकर्णेतिष्ठंतिदक्षिणे ॥ ३ ॥ ततस्तुगस्त्यामध्या द्दौप्रातःस्नानंविशोधनं ॥ समाचरेन्मुनिश्रेष्ठदेहसंशुद्धिहेतवे ॥ ४ ॥ अत्यंतमलिनोदेहोनवद्वारैर्मलंवहन् ॥ सदास्तेतच्छोधनायप्रातःस्नानंविधीयते ॥ ५ ॥ अगम्यागमनात्पापंयच्चपापंप्रतिग्रहात् ॥ रहस्याचरि तंपापंमुच्यतेस्नानकर्मणा ॥ ६ ॥ अस्नातस्यक्रियाःसर्वाभवंतिविफलायतः ॥ तस्मात्प्रातश्चरेत्स्नानंनि त्यमेवदिनेदिने ॥ ७ ॥ दर्भयुक्तश्चरेत्स्नानंतथासंध्याभिवंदनं ॥ सप्ताहंप्रातरस्नायीसंध्याहीनस्त्रिभिर्दि नैः ॥ ८ ॥ द्वादशाहमनग्निःसन्द्विजःशूद्रत्वमाप्नुयात् ॥ अल्पत्वाद्धोमकालस्यबहुत्वात्स्नानकर्मणः ॥ ९ ॥ प्रातर्नतुतथास्नायाद्धोमकालेविगर्हितः ॥ गायत्र्यास्तुपरंनास्तिइहलोकेपरत्रच ॥ १० ॥ गायंतंत्रायतेयस्मा द्गायत्रीत्यभिधीयते ॥ प्रणवेनतुसंयुक्तांव्याहृतित्रयसंयुताम् ॥ ११ ॥ वायुंवायौजयेद्विप्रःप्राणसंयमनत्रया त् ॥ ब्राह्मणःश्रुतिसंपन्नःस्वधर्मनिरतःसदा ॥ १२ ॥ सवैदिकंजपेन्मंत्रंलौकिकंनकदाचन ॥ गोशृंगेसर्षपो यावत्तावद्येषांनसंस्थिरः ॥ १३ ॥ नतारयंत्युभौपक्षौपितॄनेकोत्तरंशतं ॥ सगर्भोजपसंयुक्तअगर्भोध्यानमात्र कः ॥ १४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

प्नातीत्याह गायत्र्यास्त्विति ॥ १० ॥ संयुतांपठन्निितिशेषः ॥ ११ ॥ वायुंप्राणवायुंवायावपानेवायौजयेद्वशीकुर्यात्प्राणापानौसमौकुर्यादि त्यर्थः प्राणायामादिसमयेब्राह्मणोवैदिकमंत्रमेवजपेदित्याह ब्राह्मणइति ॥ १२ ॥ प्राणायामेनवायोरस्थिरीकरणेदोषमाह गोशृंगेइति गोशृंगेयावत्सर्षपस्तिष्ठतितावदपियेषांप्राणायामेनवायुःस्थिरोनेत्यर्थः तेनतारयंतीत्यन्वयः ॥ १३ ॥ तस्यैवद्वैविध्यमाह सगर्भेति ॥ १४ ॥

स्नानांगतर्पणमिति तथाचकार्ष्णाजिनिः देवर्षिपितृणांचैवएकद्वित्रिक्रमेणच जलेदद्याज्जलंचात्रासंस्कृतानांनटेतथेति असंस्कृतानांमृताना
मित्यर्थः असंस्कृतप्रमीतानामेकमेवतटेक्षिपेदितिबौधायनोक्तेः अत्रपितृशब्देनस्वपितरश्च तदुक्तंहेमाद्रौब्रह्मवैवर्ते नाभिमात्रेजलेस्थित्वा
कुर्यात्स्नानांगतर्पणं देवानृषीन्पितृगणान्स्वपितॄंश्चापितर्पयेत् स्नानांगतर्पणंकृत्वायक्ष्मणेजलमाहरेदिति ॥ १५ ॥ १६ ॥ दशनपरिमि

स्नानांगतर्पणंकृत्वादेवर्षिपितृतोषकं ॥ शुद्धेवस्त्रेपरीधायजलाद्बहिरुपागतः ॥ १५ ॥ विभूतिधारणंकार्यंरु द्राक्षाणांचधारणं ॥ क्रमयोगेनकर्तव्यंसर्वदाजपसाधकैः ॥ १६ ॥ रुद्राक्षान्कंठदेशेदशनपरिमितान्मस्त केविंशतीद्वेषट्षट्कर्णप्रदेशेकरयुगलकृतेद्वादशद्वादशैव ॥ बाह्वोरिंदोःकलाभिर्नयनयुगकृतेत्वेकमेकं शिखायांवक्षस्यष्टाधिकंयःकलयातिशतकंसस्वयंनीलकंठः ॥ १७ ॥ बध्वास्वर्णेनरुद्राक्षंरजतेनाथवामुने ॥ शिखायांधारयेन्नित्यंकर्णयोर्वासमाहितः ॥ १८ ॥ यज्ञोपवीतेहस्तेवाकंठेतुंदेथवानरः ॥ श्रीमत्पंचाक्षरेणैव प्रणवेनतथापिवा ॥ १९ ॥ निर्व्याजभक्त्यामेधावीरुद्राक्षंधारयेन्मुदा ॥ रुद्राक्षधारणंसाक्षाच्छिवज्ञानस्यसा धनं ॥ २० ॥ रुद्राक्षंयच्छिखायांतत्तारतत्वमितिस्मरेत् ॥ कर्णयोरुभयोर्ब्रह्मन्देवंदेवींचभावयेत् ॥ २१ ॥ यज्ञोपवीतेवेदांश्चतथाहस्तेदिशःस्मरेत् ॥ कंठेसरस्वतींदेवींपावकंचापिभावयेत् ॥ २२ ॥ सर्वाश्रमाणांव र्णानांरुद्राक्षाणांचधारणं ॥ कर्तव्यंमंत्रतःप्रोक्तंद्विजानांनान्यवर्णिनां ॥ २३ ॥ रुद्राक्षधारणाद्रुद्रोभवत्येव नसंशयः ॥पश्यन्नपिनिषिद्धांश्चतथाशृण्वन्नपिस्मरन् ॥ २४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तान्द्वात्रिंशत्संख्यकान् विंशतीद्वेविंशतिश्चविंशतिश्चविंशतीइत्येकशेषः द्वेविंशतीचत्वारिंशदित्यर्थः करयुगलकृतेकरयुगार्थेद्वादशद्वाद
शैवैकैकहस्तेद्वादशद्वादशेत्यर्थः इंदोःकलाभिःषोडशसंख्यैरित्यर्थःएकमेकंनयनेशिखायामेकमित्यर्थः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥
॥ २१ ॥ २२ ॥ नान्यवर्णिनामिति अत्रद्विजशब्देनब्राह्मणक्षत्रियवैश्यास्तेषांमंत्रतोधारणं शूद्रादीनांतुमंत्रतोनधारणंकिंत्वमंत्रकमेवे त्यर्थः ॥ २३ ॥ २४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ इतिश्रीदेवीभागवताति

जिघ्रन्नपितथाचाश्नन्प्रलपन्नपिसंततं॥कुर्वन्नपिसदागच्छन्विसृजन्नपिमानवः॥२५॥ रुद्राक्षधारणादेवसर्वपा
पैर्नलिप्यते ॥ अनेनभुक्तंदेवेनभुक्तंयत्तुतथाभवेत् ॥ २६ ॥ पीतंरुद्रेणतत्पीतंघ्रातंघ्रातंशिवेनतत् ॥ रुद्राक्ष
धारणेलज्जायेषामस्तिमहामुने ॥ २७ ॥ तेषांनास्तिविनिर्मोक्षःसंसाराज्जन्मकोटिभिः ॥ रुद्राक्षधारणंदृष्ट्वा
परिवादंकरोतियः ॥ २८ ॥ उत्पत्तौतस्यसांकार्यमस्त्येवेतिविनिश्चयः ॥ रुद्राक्षधारणादेवरुद्रोरुद्रत्वमाप्नु
यात् ॥ २९ ॥ मुनयःसत्यसंकल्पाब्रह्माब्रह्मत्वमागतः ॥ रुद्राक्षधारणाच्छ्रेष्ठंनकिंचिदपिविद्यते ॥ ३० ॥ रु
द्राक्षधारिणेभक्त्यावस्त्रंधान्यंददातियः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तःशिवलोकंसगच्छति ॥ ३१ ॥ रुद्राक्षधारिणंश्राद्धे
भोजयेतविमोदनः ॥ पितृलोकमवाप्नोतिनात्रकार्याविचारणा ॥ ३२ ॥ रुद्राक्षधारिणःपादौप्रक्षाल्याद्भिःपि
बेन्नरः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तःशिवलोकेमहीयते ॥ ३३ ॥ हारंवाकटकंवापिसुवर्णंवाद्विजोत्तमः ॥ रुद्राक्षसहितं
भक्त्याधारयन्रुद्रतामियात् ॥ ३४ ॥ रुद्राक्षंकेवलंवापियत्रकुत्रमहामते ॥ समंत्रकंवामंत्रेणरहितंभाववर्जि
तं ॥ ३५ ॥ योवाकोवानरोभक्त्याधारयेल्लज्जयापिवा ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तःसम्यग्ज्ञानमवाप्नुयात् ॥ ३६ ॥
अहोरुद्राक्षमाहात्म्यंमयावक्तुंनशक्यते ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनकुर्याद्रुद्राक्षधारणं ॥ ३७ ॥ इतिश्रीदेवीभाग
वतेमहापुराणेएकादशस्कंधेतृतीयोध्यायः ॥ ३ ॥ नारदउवाच ॥ एवंभूतानुभावोयंरुद्राक्षोभवतानघ ॥ व
र्णितोमहतांपूज्यःकारणंतत्रकिंवद ॥ १ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

लकेएकादशस्कंधेतृतीयोध्यायः ॥ ३ ॥ चत्वारिंशन्महाश्लोकैरुद्राक्षोत्पत्तिपूर्वकं ॥ रुद्राक्षाणांबहुविधंवर्णनंसमुदीर्यते ॥ १ ॥ रुद्रा
क्षमहिमानंश्रुत्वानारदःपृच्छति नारदउवाच एवंभूतेति ॥ १ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ कपिलाअनेकवर्णवंतः अतएवाग्रेरक्तोमिश्रश्चेतिवक्ष्याति ॥ ९ ॥ १० ॥ ब्राह्मउच्यते त

नारायणउवाच ॥ एवमेवपुरापृष्टोभगवान्गिरिशःप्रभुः ॥ षण्मुखेनचरुद्रस्तंयदुवाचशृणुष्वतत् ॥ २ ॥ ई

॥ १ ॥ श्वरउवाच ॥ शृणुषण्मुखतत्वेनकथयामिसमासतः ॥ त्रिपुरोनामदैत्यस्तुपुरासीत्सर्वदुर्जयः ॥ ३ ॥ हतास्ते

नसुराःसर्वेब्रह्मविष्ण्वादिदेवताः ॥ सर्वैस्तुकथितेतस्मिन्तदाहंत्रिपुरंप्रति ॥ ४ ॥ अचिंतयंमहाशस्त्रमघो

रास्त्यंमनोहरं ॥ सर्वदेवमयंदिव्यंज्वलंतंघोररूपियत् ॥ ५ ॥ त्रिपुरस्यवधार्थायदेवानांतारणायच ॥ सर्व

विघ्नोपशमनमघोरास्त्रमचिंतयम् ॥ ६ ॥ दिव्यवर्षसहस्रंतुचक्षुरुन्मीलितंमया ॥ पश्चान्ममाकुलाक्षिभ्यःप

तिताजलबिंदवः ॥ ७ ॥ तत्राश्रुबिंदुतोजातामहारुद्राक्षवृक्षकाः ॥ ममाज्ञयामहासेनसर्वेषांहितकाम्यया ॥

॥ ८ ॥ बभूवुस्तेचरुद्राक्षाअष्टत्रिंशत्प्रभेदतः ॥ सूर्यनेत्रसमुद्भूताःकपिलाद्वादशस्मृताः ॥ ९ ॥ सोमनेत्रोत्थि

ताःश्वेतास्तेषोडशविधाःक्रमात् ॥ वन्हिनेत्रोद्भवाःकृष्णादशभेदाभवंतिहि ॥ १० ॥ श्वेतवर्णश्चरुद्राक्षोजाति

तोब्राह्मउच्यते ॥ क्षात्रोरक्तस्तथामिश्रोवैश्यःकृष्णस्तुशूद्रकः ॥ ११ ॥ एकवक्त्रःशिवःसाक्षाद्ब्रह्महत्यांव्यपो

हति ॥ द्विवक्त्रोदेवदेव्यौस्याद्द्विविधंनाशयेदघं ॥ १२ ॥ त्रिवक्त्रस्त्वनलःसाक्षात्स्त्रीहत्यांदहतिक्षणात् ॥ चतुर्व

क्त्रःस्वयंब्रह्मानरहत्यांव्यपोहति ॥ १३ ॥ पंचवक्त्रःस्वयंरुद्रःकालाग्निर्नामनामतः ॥ अभक्ष्यभक्षणोद्भूतैरग

म्यागमनोद्भवैः ॥ १४ ॥ मुच्यतेसर्वपापैस्तुपंचवक्त्रस्यधारणात् ॥ षड्वक्त्रःकार्तिकेयस्तुसधार्योदक्षिणेक

रे ॥ १५ ॥ ब्रह्महत्यादिभिःपापैर्मुच्यतेनात्रसंशयः ॥ सप्तवक्त्रोमहाभागोह्यनंगोनामनामतः ॥ १६ ॥

थाचसब्राह्मणैर्धार्यइत्यर्थः एवमुत्तरत्र ॥ ११ ॥ एकवक्त्रादिरुद्राक्षाणांतत्तद्देवतारूपत्वमाह एकवक्त्रइति ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ ॥ १ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

तद्धारणान्मुच्यतेहिस्वर्णस्तेयादिपातकैः ॥ अष्टवक्त्रोमहासेनसाक्षाद्देवोविनायकः ॥ १७ ॥ अन्नकूटंतूलकूटंस्वर्णकूटंतथैवच ॥ दुष्टान्वयस्त्रियंवाथसंस्पृशंश्चगुरुस्त्रियं ॥ १८ ॥ एवमादीनिपापानिहंतिसर्वाणिधारणात् ॥ विघ्नास्तस्यप्रणश्यंतियातिचांतेपरंपदं ॥ १९ ॥ भवंत्येतेगुणाःसर्वेह्यष्टवक्त्रस्यधारणात् ॥ नववक्त्रोभैरवस्तुधारयेद्वामबाहुके ॥ २० ॥ भुक्तिमुक्तिप्रदःप्रोक्तोममतुल्यबलोभवेत् ॥ भ्रूणहत्यासहस्त्राणिब्रह्महत्याशतानिच ॥ २१ ॥ सद्यःप्रलयमायांतिनववक्त्रस्यधारणात् ॥ दशवक्त्रस्तुदेवेशःसाक्षाद्देवोजनार्दनः ॥ २२ ॥ ग्रहाश्चैवपिशाचाश्चवेतालाब्रह्मराक्षसाः ॥ पन्नगाश्चोपशाम्यंतिदशवक्त्रस्यधारणात् २३ ॥ वक्त्रैकादशरुद्राक्षोरुद्रैकादशकंस्मृतं ॥ शिखायांधारयेद्योवैतस्यपुण्यफलंशृणु ॥ २४ ॥ अश्वमेधसहस्त्रस्यवाजपेयशतस्यच ॥ गवांशतसहस्त्रस्यसम्यग्दत्तस्ययत्फलं ॥ २५ ॥ तत्फलंलभतेशीघ्रंवक्त्रैकादशधारणात् ॥ द्वादशास्यस्यरुद्राक्षस्यैवकर्णेतुधारणात् ॥ २६ ॥ आदित्यास्तोषितानित्यंद्वादशास्यव्यवस्थिताः ॥ गोमेधेचाश्वमेधेचयत्फलंतदवाप्नुयात् ॥ २७ ॥ शृंगिणांशस्त्रिणांचैवव्याघ्रादीनांभयंनाहि ॥ नचव्याधिभयंतस्यनैवचाधिःप्रकीर्तितः ॥ २८ ॥ नचकिंचिद्भयंतस्यनचव्याधिःप्रवर्तते ॥ नकुतश्चिद्भयंतस्यसुखीचैवेश्वरोभवेत् ॥ २९ ॥ हस्त्यश्वमृगमार्जारसर्पमूषकदर्दुरान् ॥ खरांश्चश्वशृगालांश्चहत्वाबहुविधानपि ॥ ३० ॥ मुच्यतेनात्रसंदेहोवक्त्रद्वादशधारणात् ॥ वक्त्रत्रयोदशोवत्सरुद्राक्षोयदिलभ्यते ॥ ३१ ॥ कार्तिकेयसमोज्ञेयःसर्वकामार्थसिद्धिदः ॥ रसोरसायनंचैवतस्यसर्वंप्रसिद्ध्यति ॥ ३२ ॥ तस्यैवसर्वभोग्यानिनात्रकार्याविचारणा ॥ मातरंपितरंचैवभ्रातरंवानिहंतियः ॥ ३३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ३४ ॥ ३५ ॥ रुद्राक्षधारणेपूर्वापेक्षयापक्षांतरमाह रुद्राक्षएकःशिरसीति ॥ ३६ ॥ एतेचपक्षाःशिवपुराणेप्रसिद्धाःप्रयोजनाभावात्त
द्वचनानिनोदाह्रियंते ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेएकादशस्कंधेचतुर्थोध्यायः ॥ ४ ॥ षट्त्रिंशद्भिर

मुच्यतेसर्वपापेभ्योधारणात्तस्यषण्मुख ॥ चतुर्दशास्योरुद्राक्षोयदिलभ्येतपुत्रक ॥३४॥ धारयेत्सततंमूर्ध्नि तस्यापिंडःशिवस्यतु ॥ किंमुनेबहुनोक्तेनवर्णनेनपुनःपुनः ॥३५॥ पूज्यतेसंततंदेवैःप्राप्यतेचपरागतिः ॥ रुद्राक्षएकःशिरसाधार्योभक्त्याद्विजोत्तमैः ॥३६॥ षड्विंशद्भिःशिरोमालापंचाशत्धृदयेनतु ॥ कलाक्षैर्बाहुवल येअर्काक्षैर्मणिबंधनं ॥ ३७ ॥ अष्टोत्तरशतेनापिपंचाशद्भिःषडानन ॥ अथवासप्तविंशत्याकृत्वारुद्राक्षमालि कां ॥ ३८ ॥ धारणाद्वाजपाद्वापिह्यनंतंफलमश्नुते ॥ अष्टोत्तरशतैर्मालारुद्राक्षैर्धार्यतेयदि ॥३९॥ क्षणेक्षणेश्व मेधस्यफलंप्राप्नोतिषण्मुख ॥ त्रिःसप्तकुलमुत्धृत्यशिवलोकेमहीयते॥४०॥इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणे एकादशस्कंधेचतुर्थोध्यायः ॥४॥ ईश्वरउवाच ॥ लक्षणंजपमालायाःशृणुवक्ष्यामिषण्मुख॥ रुद्राक्षस्यमुखंब्र ह्माबिंदूरुद्रइतीरितः ॥१॥ विष्णुःपुच्छंभवेच्चैवभोगमोक्षफलप्रदं॥ पंचविंशतिभिश्चाक्षैःपंचवक्रैःसकंटकैः ॥ ॥२॥ रक्तवर्णैःसितैर्मिश्रैःकृतरंध्रविदर्भितैः ॥ अक्षसूत्रंप्रकर्तव्यंगोपुच्छवलयाकृति ॥३॥ वक्रंवक्रेणसंयो ज्यपुच्छंपुच्छेनयोजयेत् ॥ मेरुमूर्ध्वमुखंकुर्यात्तदूर्ध्वंनागपाशकं ॥ ४॥ एवंसंग्रथितांमालांमंत्रसिद्धिप्रदायि नीं ॥ प्रक्षाल्यगंधतोयेनपंचगव्येनचोपरि ॥५॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

यश्लोकैर्जपमालाविधानकं॥सम्यगुक्त्वापुनारुद्राक्षाणांतुमहिमोच्यते॥१॥जपमालालक्षणमाह लक्षणमिति रुद्राक्षेभावनीयदेवानाह रुद्राक्ष स्येति ॥ १ ॥ पंचविंशतिमणिमालापक्षमाह पंचविंशतिभिरिति ॥ २ ॥ *विदर्भितैःग्रथितैः ॥ ३ ॥ गोपुच्छलक्षणमाह वक्रंवक्रेणेति नागपाशकंग्रंथिरूपं ॥ ४ ॥ ५ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

शिवांभसाशुद्धजलेन आक्षाल्येतिछेदः शिवांस्रेति शिवमंत्रषडंगेयोस्त्रमंत्रस्तेनेत्यर्थः कवचेनेति कवचमंत्रोहुमिति अवगुंठयेदेकत्रकुर्या

ततःशिवांभसाक्षाल्यततोमंत्रगणान्न्यसेत् ॥ स्पृष्ट्वाशिवास्त्रमंत्रेणकवचेनावगुंठयेत् ॥ ६ ॥ मूलमंत्रंन्यसे
त्पश्चात्पूर्ववत्कारयेत्तथा ॥ सद्योजातादिभिःप्रोक्ष्ययावदष्टोत्तरंशतं ॥ ७ ॥ मूलमंत्रंसमुच्चार्यशुद्धभूमौनिधा
यच ॥ तस्योपरिन्यसेत्सांबंशिवंपरमकारणं ॥ ८ ॥ प्रतिष्ठिताभवेन्मालासर्वकामफलप्रदा ॥ यस्यदेवस्य
योमंत्रस्तांतेनैवाभिपूजयेत् ॥ ९ ॥ मूर्ध्निकंठेथवाकर्णेन्यसेद्वाजपमालिकां ॥ रुद्राक्षमालयाचैवंजप्तव्यंनिय
तात्मना ॥ १० ॥ कंठेमूर्ध्निहृदिप्रांतेकर्णेबाहुयुगेथवा ॥ रुद्राक्षधारणंनित्यंभक्त्यापरमयायुतः ॥ ११ ॥कि
मत्रबहुनोक्तेनवर्णनेनपुनःपुनः ॥ रुद्राक्षधारणंनित्यंतस्मादेतत्प्रशस्यते ॥ १२ ॥ स्नानेदानेजपेहोमेवै
श्वदेवेसुरार्चने ॥ प्रायश्चित्तेतथाश्राद्धेदीक्षाकालेविशेषतः ॥ १३ ॥ अरुद्राक्षधरोभूत्वायत्किंचित्कर्मवैदिकं ॥
कुर्वन्विप्रस्तुमोहेननरकेपततिध्रुवं ॥ १४ ॥ रुद्राक्षंधारयेन्मूर्ध्निकंठेसूत्रेकरेथवा ॥ सुवर्णमणिसंभिन्नंशुद्धं
नान्यैर्धृतंशिवं ॥ १५ ॥ नाशुचिर्धारयेदक्षंसदाभक्त्यैवधारयेत् ॥रुद्राक्षतरुसंभूतवातोद्धूततृणान्यपि ॥१६
पुण्यलोकंगमिष्यंतिपुनरावृत्तिदुर्लभम् ॥ रुद्राक्षंधारयन्पापंकुर्वन्नपिचमानवः ॥ १७ ॥ सर्वंतरतिपाप्मानं
जाबालश्रुतिराहहि ॥ पशवोपिहिचरुद्राक्षधारणाद्यांतिरुद्रताम् ॥ १८॥ किंनुयेधारयंतिस्मनरारुद्राक्षमालिकां
॥ रुद्राक्षःशिरसाह्येकोधार्योरुद्रपरैःसदा ॥ १९ ॥ ध्वंसनंसर्वदुःखानांसर्वपापविमोचनं ॥ व्याहरंतिचनामा
नियेशंभोःपरमात्मनः ॥ २० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तु ॥ ६ ॥मूलमंत्रंजप्यमंत्रं इदमनुष्ठानंस्वयंकुर्यात्पूर्ववदथवाकारयेद्वागुरुहस्तेनेत्यर्थात् ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥१०॥ ११ ॥१२॥ १३ ॥
॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥१८ ॥ १९ ॥ २० ॥ ॥ छ ॥

भागवतोत्तमाः भगवतःशिवस्यभक्तेषूत्तमाः ॥२१ ॥२२ ॥ मूलरूपिणोमूलपुरुषाः ॥ २३ ॥२४॥ विमुक्तिदेरुद्राक्षधारणेइतिशेषः

रुद्राक्षालंकृतायेचतेवैभागवतोत्तमाः ॥ रुद्राक्षधारणंकार्यंसर्वश्रेयोर्थिभिर्नृभिः ॥ २१ ॥ कर्णपाशेशिखायांच
कंठेहस्तेतथोदरे ॥ महादेवश्चविष्णुश्चब्रह्मातेषांविभूतयः ॥ २२ ॥ देवाश्चान्येतथाभक्त्याखलुरुद्राक्षधारि
णः ॥ गोत्रर्षयश्चसर्वेषांकूटस्थमूलरूपिणः ॥ २३॥ तेषांवंशप्रसूताश्चमुनयःसकलाअपि ॥ श्रौतधर्मपराः
शुद्धाःखलुरुद्राक्षधारिणः ॥ २४ ॥ श्रद्धानजायतेसाक्षाद्वेदसिद्धेविमुक्तिदे ॥ बहूनांजन्मनामंतेमहादेवप्रसा
दतः ॥ २५ ॥ रुद्राक्षधारणेवांछास्वभावादेवजायते ॥ रुद्राक्षस्यतुमाहात्म्यंजाबालैरादरेणतु ॥ २६ ॥ प
ठ्यतेमुनिभिःसर्वैर्मयापुत्रतथैवच ॥ रुद्राक्षस्यफलंचैवत्रिषुलोकेषुविश्रुतं ॥ २७ ॥ फलस्यदर्शनेपुण्यंस्पर्शा
ल्कोटिगुणंभवेत् ॥ शतकोटिगुणंपुण्यंधारणाल्लभतेनरः ॥ २८ ॥ लक्षकोटिसहस्राणिलक्षकोटिशतानिच ॥
जपाच्चलभतेनित्यंनात्रकार्याविचारणा ॥२९॥ हस्तेचोरसिकंठेचकर्णयोर्मस्तकेतथा ॥ रुद्राक्षंधारयेद्यस्तुस
रुद्रोनात्रसंशयः ॥ ३० ॥ अवध्यःसर्वभूतानांरुद्रवद्विचरेद्भुवि ॥ सुराणामसुराणांचवंदनीयोयथाशिवः ॥
३१ ॥ रुद्राक्षधारीसततंवंदनीयस्तथानरैः ॥ उच्छिष्टोवाविकर्मस्थोयुक्तोवासर्वपातकैः ॥ ३२ ॥ मुच्यतेस
र्वपापेभ्योरुद्राक्षस्यतुधारणात् ॥ कंठेरुद्राक्षमाबध्यश्वापिवाम्रियतेयदि ॥ ३३ ॥ सोपिमुक्तिमवाप्नोति
किंपुनर्मानुषोपिसः ॥ जपध्यानविहीनोपिरुद्राक्षंयादिधारयेत् ॥ ३४ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तःसयातिपरमांगति
॥ एकंवापिहिरुद्राक्षंकृत्वायत्नेनधारयेत् ॥ ३५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ २५ ॥ जाबालैर्जाबालशाखिभिः ॥ २६ ॥ २७ ॥ फलस्येति रुद्राक्षफलस्येत्यर्थः ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥
॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ॥ छ ॥

कुलैकविंशतिमुधृत्यरुद्रलोकेमहीयते ॥ अतःपरंप्रवक्ष्यामिरुद्राक्षस्यपुनर्विधिं ॥ ३६ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेएकादशस्कंधेपंचमोध्यायः ॥ ५ ॥ ईश्वरउवाच ॥ महासेनकुशग्रंथिपुत्रजीवादयःपरे ॥ रुद्राक्षस्यतुनैकोपिकलामर्हतिषोडशीं ॥ १ ॥ पुरुषाणांयथाविष्णुर्ग्रहाणांचयथारविः ॥ नदीनांतुयथागंगामुनीनांकश्यपोयथा ॥ २ ॥ उच्चैःश्रवायथाश्वानांदेवानामीश्वरोयथा ॥ देवीनांतुयथागौरीतद्वच्छ्रेष्ठमिदंभवेत् ॥ ३ ॥ नातःपरतरंस्तोत्रंनातःपरतरंव्रतं ॥ अक्षय्येषुचदानेषुरुद्राक्षस्तुविशिष्यते ॥ ४ ॥ शिवभक्तायशांतायदद्याद्रुद्राक्षमुत्तमं॥तस्यपुण्यफलस्यांतंनचाहंवक्तुमुत्सहे ॥५ ॥धृतरुद्राक्षकंठाययस्त्वन्नंसंप्रयच्छति॥त्रिःसप्तकुलमुत्धृत्यरुद्रलोकंसगच्छति॥६॥यस्यभालेविभूतिर्नेनांगेरुद्राक्षधारणं॥ नशंभोर्भवनेपूजासविप्रःश्वपचाधमः ॥ ७॥खादन्मांसंपिबन्मद्यंसंगच्छन्नंत्यजानपि ॥ पातकेभ्योविमुच्येतरुद्राक्षेशिरसिस्थिते ॥ ८ ॥ सर्वयज्ञतपोदानवेदाभ्यासैश्चयत्फलं ॥ तत्फलंलभतेसद्योरुद्राक्षस्यतुधारणात् ॥ ९ ॥ वेदैश्चतुर्भिर्यत्पुण्यंपुराणपठनेनच ॥ यत्तीर्थसेवनेनैवसर्वविद्यादिभिस्तथा॥१० ॥ तत्पुण्यंलभतेसद्योरुद्राक्षस्यतुधारणात् ॥ प्रयाणकालेरुद्राक्षंबंधयित्वाम्रियेद्यदि ॥ ११ ॥ सरुद्रत्वमवाप्नोतिपुनर्जन्मनविद्यते ॥ रुद्राक्षंधारयेत्कंठेबाव्होर्वाम्रियतेयदि ॥ १२ ॥ कुलैकविंशमुत्तार्यरुद्रलोकेवसेन्नरः ॥ ब्राह्मणोवापिचांडालोनिर्गुणःसगुणोपिच ॥ १३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥१२॥ भस्मरुद्राक्षधारीयःसदेवत्वांशिवंव्रजेत् ॥ शुचिर्वाप्यशुचिर्वापितथाभक्ष्यस्यभक्षकः॥१४॥म्लेच्छोवाप्यथचां
डालोयुतोवासर्वपातकैः ॥ रुद्राक्षधारणादेवसरुद्रोनात्रसंशयः॥ १५ ॥ शिरसाधारितेकोटिःकर्णयोर्दशको
टयः ॥ शतकोटिर्गलेबद्धेमूर्ध्निकोटिसहस्रकं ॥१६॥ अयुतंचोपवीतेतुलक्षकोटिर्भुजेस्थिते ॥ मणिबंधेतुरुद्रा
क्षोमोक्षसाधनकःपरः ॥ १७ ॥ रुद्राक्षधारकोभूत्वायत्किंचित्कर्मवैदिकं ॥ कुर्वन्विप्रःसदाभक्त्यामहदाप्नोति
तत्फलं ॥ १८ ॥ रुद्राक्षमालिकांकंठेधारयेद्भक्तिवर्जितः ॥ पापकर्मातुयोनित्यंसमुक्तःसर्वबंधनात् ॥ १९ ॥
रुद्राक्षार्पितचेतायोरुद्राक्षस्तेनवैधृतः ॥ असौमाहेश्वरोलोकेनमस्यःसतुलिंगवत् ॥२०॥ अविद्योवासविद्यो
वारुद्राक्षस्यतुधारणात् ॥ शिवलोकंप्रपद्येतकीकटेगर्दभोयथा ॥ २१ ॥ स्कंदउवाच ॥ रुद्राक्षान्संदधेदेवगर्द
भःकेनहेतुना ॥ कीकटेकेनवादत्तस्तद्ब्रूहिपरमेश्वर ॥ २२ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ शृणुपुत्रपुरावृत्तंगर्दभोविंध्य
पर्वते ॥ धत्तेरुद्राक्षभारंतुवाहितःपथिकेनतु ॥ २३ ॥ श्रांतोसमर्थस्तद्भारंवोढुंपतितवान्भुवि ॥ प्राणैस्त्यक्त
स्त्रिनेत्रस्तुशूलपाणिर्महेश्वरः ॥ २४ ॥ मत्प्रसादान्महासेनमदंतिकमुपागतः ॥ यावद्वक्त्रस्यसंख्यानंरुद्राक्षा
णांसुदुर्लभं ॥ २५ ॥ तावद्युगसहस्राणिशिवलोकेमहीयते ॥ स्वशिष्येभ्यस्तुवक्तव्यंनाशिष्येभ्यःकदाचन
॥ २६ ॥ अभक्तेभ्योपिमूर्खेभ्यःकदाचिन्नप्रकाशयेत् ॥ अभक्तोवास्तुभक्तोवानीचोनीचतरोपिवा ॥ २७ ॥
रुद्राक्षान्धारयेद्यस्तुमुच्यतेसर्वपातकैः ॥ रुद्राक्षधारणंपुण्यंकेनवासदृशंभवेत् ॥ २८॥ महाव्रतमिदंप्राहुर्मुन
यस्तत्वदर्शिनः ॥ सहस्रंधारयेद्यस्तुरुद्राक्षाणांधृतव्रतः ॥ २९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥१२॥

तंनमंतिसुराःसर्वेयथारुद्रस्तथैवसः ॥ अभावेतुसहस्रस्यबाह्वोःषोडशषोडश ॥ ३० ॥ एकंशिखायांकरयो र्द्वादशद्वादशैवतु ॥ द्वात्रिंशत्कंठदेशेतुचत्वारिंशच्चमस्तके ॥ ३१॥ एकैककर्णयोःषट्षट्वक्षस्यष्टोत्तरंशतं ॥ योधारयतिरुद्राक्षान्रुद्रवत्सतुपूज्यते ॥ ३२ ॥ मुक्ताप्रवालस्फटिकरौप्यवैदूर्यकांचनैः ॥ समेतान्धारयेद्य स्तुरुद्राक्षान्सशिवोभवेत् ॥ ३३ ॥ केवलानपिरुद्राक्षान्यद्यालस्याद्बिभर्तियः॥ तंनस्पृशंतिपापानितमांसी वविभावसुं ॥ ३४ ॥ रुद्राक्षमालयामंत्रोजप्तोनंतफलप्रदः ॥ यस्यांगेनास्तिरुद्राक्षएकोपिबहुपुण्यदः ॥ ॥ ३५ ॥ तस्यजन्मनिरर्थंस्यात्त्रिपुंड्ररहितंयथा ॥ रुद्राक्षंमस्तकेधृत्वाशिरःस्नानंकरोतियः ॥ ३६॥ गंगा स्नानफलंतस्यजायतेनात्रसंशयः ॥ एकवक्त्रःपंचवक्त्रएकादशमुखाःपरे ॥ ३७॥ चतुर्दशमुखाःकेचिद्रुद्राक्षा लोकपूजिताः ॥ भक्त्यासंपूज्यतेनित्यंरुद्राक्षःशंकरात्मकः ॥ ३८ ॥ दरिद्रंवापिपुरुषंराजानंकुरुतेभुवि ॥ अ त्रतेकथयिष्यामिपुराणंवृत्तमुत्तमं ॥ ३९ ॥ कोसलेषुद्विजःकश्चिद्धरिनाथइतिश्रुतः ॥ महाधनीचधर्मात्मावे दवेदांगपारगः ॥ ४० ॥ यज्ञकृद्दीक्षितस्तस्यतनयःसुंदराकृतिः ॥ नाम्नागुणनिधिःस्यातस्तरुणःकामसुं दरः ॥ ४१ ॥ गुरोःसुधिषणस्याथपत्नींमुक्तावलीमथ ॥ मोहयामासरूपेणयौवनेनमदेनच ॥ ४२॥ संगत स्तुतयासार्द्धंकंचित्कालंततोभिया ॥ विषंददौचगुरवेयेभेपश्चात्तुनिर्भयः ॥ ४३॥ यदामातापिताकर्मकिंचि ज्जानातितत्क्षणे ॥ मातरंपितरंचापिमारयामासतद्विषात् ॥ ४४॥ नानाविलासभोगैश्चजातेद्रव्यव्ययेततः ब्राह्मणानांगृहेचौर्यंचकारसतदाखलः ॥ ४५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥५१॥५२ ॥५३॥ ५४॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेएकादशस्कंधेषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

अर्धाधिकैकचत्वारिंशत्पद्यैरथवर्णनं ॥ एकवक्त्रादिकाक्षाणांक्रियतेभक्तिवृत्तये ॥१ ॥ षड्वक्त्रःस्कंदः ॥ १ ॥२॥३॥४॥ तज्जपात्त

सुरापानमदोन्मत्तस्तदाज्ञातिबहिष्कृतः ॥ ग्रामान्निष्काशितःसर्वैस्तदासोभूद्वनेचरः ॥ ४६ ॥ मुक्तावल्या तयासार्धंजगामगहनंवनं ॥ मार्गेस्थितोद्रव्यलोभाज्जघानब्राह्मणान्बहून् ॥ ४७ ॥ एवंबहुगतेकालेममार सतदाधमः ॥ नेतुंतंयमदूताश्चसमाजग्मुःसहस्रशः ॥ ४८ ॥ शिवलोकाच्छिवगणास्तथैवचसमागताः ॥ तयोःपरस्परंवादोबभूवगिरिजासुत ॥४९॥ यमदूतास्तदाप्रोचुःपुण्यमस्यकिमस्तिहि ॥ ब्रुवंतुसेवकाःशंभोर्यद्येनंनेतुमिच्छथ ॥ ५० ॥ शिवदूतास्तदाप्रोचुरयंयस्मिन्स्थलेमृतः ॥ दशहस्तादधोभूमेरुद्राक्षस्तत्रचास्तिहि ॥ ५१ ॥ तत्प्रभावेनहेदूतानेष्यामःशिवसन्निधौ ॥ ततोविमानमारुह्यदिव्यरूपधरोद्विजः ॥५२॥ गतोगुणनिधिर्दूतैःसहितःशंकरालयं ॥ इतिरुद्राक्षमाहात्म्यंकथितंतवसुव्रत ॥ ५३ ॥ एवंरुद्राक्षमहिमासमासात्कथितोमया ॥ सर्वपापक्षयकरोमहापुण्यफलप्रदः ॥ ५४ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेएकादशस्कंधेषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ एवंनारदषड्वक्त्रोगिरिशेनाविबोधितः ॥ रुद्राक्षमहिमानंचज्ञात्वासीत्सकृतार्थकः ॥ १ ॥ इत्थंभूतानुभावोयंरुद्राक्षोवर्णितोमया ॥ सदाचारप्रसंगेनशृणुचान्यत्समाहितः ॥ २ ॥ यथारुद्राक्षमहिमावर्णितोनंतपुण्यदः ॥ लक्षणंमंत्रविन्यासंतथाहंवर्णयामिते ॥३॥ लक्षंतुदर्शनात्पुण्यंकोटिस्तत्स्पर्शनाद्भवेत् ॥ तस्यकोटिगुणंपुण्यंलभतेधारणान्नरः ॥ ४ ॥ लक्षकोटिसहस्राणिलक्षकोटिशतानिच ॥ तज्जपाल्लभतेपुण्यंनरोरुद्राक्षधारणात् ॥ ५॥ रुद्राक्षाणांतुभद्राक्षधारणात्स्यान्महाफलं ॥ धात्रीफलप्रमाणंयच्छ्रेष्ठमेतदुदाहृतं ॥६॥

स्यमालयाजपादित्यर्थः ॥ ५ ॥ भद्राक्षधारणादितिल्यप्लोपेपंचमी भद्राक्षधारणमपेक्ष्यरुद्राक्षाणांमहाफलंभवतीत्यर्थः एतेनरुद्राक्षाभावेभद्राक्षधारणेनुमतिर्दर्शिता उत्तमादिभेदेनरुद्राक्षभेदमाह धात्रीति ॥ ६ ॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ छिन्नान्खंडिता नृभिश्चान्विदारितान् ॥ ११ ॥ १२ ॥ कृतंद्वारमिति शेषः ॥ १३ ॥ सर्वे

बदरीफलमात्रंतुप्रोच्यतेमध्यमंबुधैः ॥ अधमंचणमात्रंस्यात्प्रतिज्ञैषामयोदिता ॥ ७ ॥ ब्राह्मणाक्षत्रियावै
श्याःशूद्राश्चेतिशिवाज्ञया ॥ वृक्षाजाताःपृथिव्यांतुतज्जातीयाःशुभाक्षकाः॥८॥ श्वेतास्तुब्राह्मणाज्ञेयाःक्षत्रिया
रक्तवर्णकाः ॥पीतावैश्यास्तुविज्ञेयाःकृष्णाःशूद्राःप्रकीर्तिताः ॥ ९ ॥ ब्राह्मणोबिभृयात्श्वेतान्रक्तान्राजातुधा
रयेत् ॥ पीतान्वैश्यस्तुबिभृयात्कृष्णाच्छूद्रस्तुधारयेत् ॥ १० ॥ समाःस्निग्धादृढास्तद्वत्कंटकैःसंयुताःशु
भाः ॥ कृमिदष्टांश्छिन्नभिन्नान्कंटकैरहितांस्तथा ॥ ११ ॥ व्रणयुक्तानावृतांश्चषड्रुद्राक्षांस्तुवर्जयेत् ॥ स्वय
मेवकृतद्वारोरुद्राक्षःस्यादिहोत्तमः ॥ १२ ॥ यत्तुपौरुषयत्नेनकृतंतन्मध्यमंभवेत् ॥ समान्स्निग्धान्दृढान्वृ
तान्क्षौमसूत्रेणधारयेत् ॥ १३ ॥ सर्वगात्रेषुसाम्येनसमानातिविलक्षणा ॥ निघर्षेहेमलेखाभायस्यलेखाप्र
दृश्यते ॥ १४ ॥ तदक्षमुत्तमंविंद्यात्सधार्यःशिवपूजकैः ॥ शिखायामेकरुद्राक्षंत्रिंशद्वैशिरसावहेत् ॥ १५ ॥
षट्त्रिंशच्चगलेधार्याबाह्वोःषोडशषोडश ॥ मणिबंधेद्वादशाक्षान्स्कंधेपंचाशतंभवेत् ॥ १६ ॥ अष्टोत्त
रशतैर्मालोपवीतंचप्रकल्पयेत् ॥ द्विसरंत्रिसरंवापिबिभृयात्कंठदेशतः ॥ १७ ॥ कुंडलेमुकुटेचैवकर्णि
काहारकेषुच ॥ केयूरेकटकेचैवकुक्षिबंधेतथैवच ॥ १८ ॥ सुप्तेपीतेसर्वकालंरुद्राक्षंधारयेन्नरः ॥ त्रिंशत्
तदधमंपंचशतंमध्यममुच्यते ॥ १९ ॥ सहस्रमुत्तमंप्रोक्तंचैवंभेदेनधारयेत् ॥ शिरसीशानमंत्रेणकर्णे
तत्पुरुषेणच ॥ २० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

गात्रेषुरुद्राक्षाणांसर्वावयवेषु समानातिविलक्षणाच निघर्षः सुवर्णपरीक्षापाषाणस्तत्रयाहेमलेखातत्समानासुवर्णलेखायत्रदृश्यतेइत्यर्थः
॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

अघोरबीजमंत्रेणसचहकारसकारौकारात्मकः ॥ २१ ॥ वामदेवेनेति तेचमंत्राःसद्योजातादयःपंचब्रह्ममंत्राश्चतएव अंगैरंगमंत्रैः

॥१४॥ अघोरेणललाटेतुतेनैवहृदयेपिच ॥ अघोरबीजमंत्रेणकरयोर्धारयेत्पुनः ॥ २१ ॥ पंचाशदक्षग्रथितांवामदे
वेनचोदरे ॥ पंचब्रह्मभिरंगैश्चाप्येवंरुद्राक्षधारणं ॥ २२ ॥ ग्रथितान्मूलमंत्रेणसर्वानक्षांस्तुधारयेत् ॥ एकव
क्रस्तुरुद्राक्षःपरतत्वप्रकाशकः ॥ २३ ॥ परतत्वधारणाच्चजायतेतत्प्रकाशनं ॥ द्विवक्रस्तुमुनिश्रेष्ठअर्धनारी
श्वरोभवेत् ॥ २४ ॥ धारणादर्द्धनारीशःप्रीयतेतस्यनित्यशः ॥ त्रिवक्रस्त्वनलःसाक्षात्स्त्रीहत्यांदहतिक्षणा
त् ॥ २५ ॥ त्रिमुखश्चैवरुद्राक्षोप्यग्नित्रयस्वरूपकः ॥ तद्धारणाच्चहुतभुक्तस्यतुष्यतिनित्यशः ॥ २६ ॥ च
तुर्मुखस्तुरुद्राक्षःपितामहस्वरूपकः ॥ तद्धारणान्महाश्रीमान्महदारोग्यमुत्तमं ॥२७ ॥ महतीज्ञानसंपत्तिः
शुद्धयेधारयेन्नरः ॥ पंचमुखस्तुरुद्राक्षःपंचब्रह्मस्वरूपकः ॥ २८ ॥ तस्यधारणमात्रेणसंतुष्यतिमहेश्वरः ॥
षड्वक्रश्चैवरुद्राक्षःकार्तिकेयाधिदैवतः ॥ २९ ॥ विनायकंचापिदैवंप्रवदंतिमनीषिणः ॥ सप्तवक्रस्तुरुद्राक्षःस
प्तमात्राधिदैवतः ॥ ३० ॥ सप्ताश्वदैवतश्चैवमुनिसप्तकदैवतः ॥ तद्धारणान्महाश्रीस्यान्महदारोग्यमुत्तमं ॥
॥ ३१ ॥ महतीज्ञानसंपत्तिःशुचिर्वैधारयेन्नरः ॥ अष्टवक्रस्तुरुद्राक्षोप्यष्टमात्राधिदैवतः ॥ ३२॥ वस्वष्टकप्री
तिकरोगंगाप्रीतिकरःशुभः ॥ तद्धारणादिमेप्रीताभवेयुःसत्यवादिनः ॥ ३३ ॥ नववक्रस्तुरुद्राक्षोयमदैवउ
दाहृतः ॥ तद्धारणाद्यमभयंनभवत्येवसर्वथा ॥ ३४ ॥ दशवक्रस्तुरुद्राक्षोदशाशादैवतःस्मृतः ॥ दशाशाप्री
तिजनकोधारणेनात्रसंशयः ॥ ३५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तेचमंत्राः शिवषडंगेषुप्रसिद्धाः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥
अष्टमातरोब्राह्म्याद्याः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ॥ ३४ ॥ ॥ ३५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ छ ॥

॥ ३६ ॥ ३७ ॥३८ ॥ ३९ ॥ रुद्राक्षधारणकर्तामद्यादिपदार्थान्नभक्षयेदित्याह मद्यंमांसमिति शिग्रुशब्देनसौभांजनःभाषयामुंगवाइ तिप्रसिद्धः तथाचकोशःसौभांजनेशिग्रुतीक्ष्णगंधकाक्षीवमोचकाइति विड्वराहोग्रामसूकरइतिमिताक्षरा ॥४० ॥ नित्यंरुद्राक्षधारणाभावेपिएतेषुदिनेषुनियतंधारयेदित्याह ग्रहणेविषुवेचैवेति ॥४१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेएकादशस्कंधेसप्तमोध्यायः ॥ ७॥ एकविंश

एकादशमुखस्त्वक्षोरुद्रैकादशदैवतः ॥ तमिंद्रदैवतंचाहुःसदासौख्यविवर्द्धनं ॥ ३६ ॥ रुद्राक्षोद्वादशमुखोमहाविष्णुस्वरूपकः ॥ द्वादशादित्यदैवश्चबिभर्त्येवहितत्परः ॥ ३७ ॥ त्रयोदशमुखश्चाक्षःकामदःसिद्धिदःशुभः ॥ तस्यधारणमात्रेणकामदेवःप्रसीदति ॥ ३८॥ चतुर्दशमुखश्चाक्षोरुद्रनेत्रसमुद्भवः ॥ सर्वव्याधिहरश्चैवसर्वारोग्यप्रदायकः ॥ ३९ ॥ मद्यंमांसंचलशुनंपलांडुंशिग्रुमेवच ॥ श्लेष्मांतकंविड्वराहंभक्षणेवर्जयेत्ततः ॥ ४० ॥ ग्रहणेविषुवेचैवसंक्रमेअयनेतथा ॥ दर्शेचपौर्णमासेचपुण्येषुदिवसेष्वपि ॥ ४१ ॥ रुद्राक्षधारणात्सद्यःसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेएकादशस्कंधेसप्तमोध्यायः ॥ ७ ॥ नारायणउवाच ॥ भूतशुद्धिप्रकारंचकथयामिमहामुने ॥ मूलाधारात्समुत्थायकुंडलींपरदेवतां ॥ १ ॥ सुषुम्नामार्गमाश्रित्यब्रह्मरंध्रगतांस्मरेत् ॥ जीवंब्रह्मणिसंयोज्यहंसमंत्रेणसाधकः ॥ २॥ पादादिजानुपर्यंतंचतुष्कोणंसवज्रकं ॥ लंबीजाढ्यंस्वर्णवर्णंस्मरेदवनिमंडलं ॥ ३ ॥ जान्वाद्यानाभिचंद्रार्धनिभंपद्मद्वयांकितं ॥ वंबीजयुक्तंश्वेताडमंभसोमंडलंस्मरेत् ॥ ४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तिपद्यैस्तुभूतशुद्धिःसमुच्यते॥ययाविनानाधिकारोजपपूजादिकर्मणि॥१ ॥प्रथमतोवस्त्रपरिधानानंतरमासनेउपविश्यभस्मधारणंकार्यंततोरुद्राक्षधारणंकार्यंततोभूतशुद्धिःकर्तव्येत्याह भूतशुद्धिप्रकारमिति मूलाधारादिति कुंभकप्राणायामेनेत्यर्थः॥१ ॥२ ॥ जीवब्रह्मसंयोजनानंतरंकृत्यमाह पादादिति सवज्रकमिति कोणचतुष्टयेपित्रिषष्ट्यंकयुक्तमित्यर्थः वज्रस्यत्रिषष्ट्यंकाकारत्वात् तस्यमध्येलंबीजंध्यायेदेवमवनिमंडल पृथ्वीमंडलंध्यायेदित्यर्थः ॥ ३ ॥ आनाभिनाभिपर्यंतं अर्धचंद्रस्याग्रद्वयेपद्मद्वयंध्यायेदित्यर्थः वंबीजंमध्ये ॥ ४ ॥ ॥ ७ ॥

कोणत्रयाग्रेप्रसिद्धस्वस्तिकान्वितं ॥ ५ ॥ षड्बिंदुलांछितमिति समभागेवृत्तस्पर्शिनः षड्बिंदवोध्येयाइत्यर्थः नभस्वन्मंडलंवायुमंडलं मध्येयं बीजयुक्तं ॥ ६ ॥ ७॥भुवंजलेइति पृथ्वीमंडलंजलमंडलेविलापयेदित्यर्थः विलापनंनामकार्यस्यकारणरूपतापादनं एवंपूर्वपूर्वकार्यस्योत्तरोत्तरकारणेविलापोब्रह्मपर्यंतंकार्यः अमुंवायुंनभसिविलापयेदित्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ भूतलयानंतरंस्वशरीरेपापपुरुषध्यानमाह चिंतयेदिति ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ वायुबीजंयमितिस्मरंस्तद्बीजोद्भूतवायुनापूरकप्राणायामेनदेहंसंपूर्यैनंपापपुरुषंशोषयेन्शुष्कंकुर्यादित्यर्थः पश्चा

नाभेर्हृदयपर्यंतंत्रिकोणंस्वस्तिकान्वितं ॥ रंबीजेनयुतंरक्तंस्मरेत्पावकमंडलं ॥ ५ ॥ हृदोभ्रूमध्यपर्यंतंवृत्तं षट्बिंदुलांछितं ॥ यंबीजयुक्तंधूम्राभंनभस्वन्मंडलंस्मरेत् ॥ ६ ॥ आब्रह्मरंध्रंभ्रूमध्याद्वृत्तंस्वच्छंमनोहरं ॥ हंबीजयुक्तमाकाशमंडलंचविचिंतयेत् ॥ ७ ॥ एवंभूतानिसंचिंत्यप्रत्येकंसंविलापयेत् ॥ भुवंजलेजलंवन्हौवन्हिंवायौनभस्यमुं ॥ ८ ॥ विलाप्यखमहंकारेमहत्तत्वेप्यहंकृतिं ॥ महांतंप्रकृतौमयामात्मनिप्रविलापयेत् ॥ ९ ॥ शुद्धसंविन्मयोभूत्वाचिंतयेत्पापपूरुषं ॥ वामकुक्षिस्थितंकृष्णमंगुष्ठपरिमाणकं ॥ १० ॥ ब्रह्महत्याशिरोयुक्तंकनकस्तेयबाहुकं ॥ मदिरापानहृद्यंगुरुतल्पकटीयुतं ॥ ११ ॥तत्संसर्गिपदद्वंद्वमुपपातकमस्तकं ॥ खड्गचर्मधरंदुष्टमधोवक्त्रंसुदुःसहं ॥ १२॥ वायुबीजंस्मरन्वायुंसंपूर्यैनंविशोषयेत् ॥ स्वशरीरयुतंमंत्रीवन्हिबीजेननिर्दहेत् ॥ १३॥ कुंभकेपरिजप्तेनततःपापनरोद्भवं ॥ बहिर्भस्मसमुत्सार्यवायुबीजेनरेचयेत् ॥ ॥ १४ ॥ सुधाबीजेनदेहोत्थंभस्मसंप्लावयेत्सुधीः ॥ भूबीजेनघनीकृत्यभस्मतत्कनकांडवत् ॥ १५ ॥

त्स्वशरीरयुतंपापपुरुषंवन्हिबीजेनरामितिबीजोच्चारणेनतदुत्थाग्निनादहेदित्यर्थः ॥ १३ ॥ कुंभकेपरिजप्तेनवन्हिबीजेनेतिपूर्वेणान्वयः ततोवायुबीजमुच्चार्यपापनरोद्भवंपापपुरुषोद्भवं केवलंभस्मबहिःस्वशरीराद्बहिःसमुत्सार्यरेचयेत्त्यजेदित्यर्थ इयंक्रियारेचकप्राणायामेनकर्तव्येत्यर्थः ॥ १४ ॥अनंतरंस्वशरीरोद्भवंयद्भस्मतत्सुधाबीजेनामृतबीजेनवमित्युच्चारणेनतदुत्थामृतेनसंप्लावयेद्यथापिंडोभवति पश्चाद्भूबीजेनलमितिमंत्रेणतद्भस्मद्रवीभूतंघनीभूतंकुर्यादित्यर्थः तच्चकनकांडवद्भावयेत् ॥ १५ ॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥

पुनर्विहायस आकाशस्य बीजंहमित्युच्चार्यतंपिंडंमुकुराकारंभावयेत् ततःकठिनपिंडस्यमूर्धादिनखांताअवयवामनसारचनीयाइत्यर्थः ॥१६॥
पुनर्येनक्रमेणपंचभूतानांसंहारोब्रह्मणिकृतस्तेनैवक्रमेणसृष्टिमार्गेणाचितोब्रह्मणःसकाशादुत्पाद्ययथापूर्वस्थानंतानिभूतानिस्थापयेत् ततःसोहमि
तिमंत्रेणब्रह्मण्येकीभूतंजीवंस्वहृदयांबुजेआनयेदित्यर्थः ॥१७॥ तत्रप्रकारमाह कुंडलीति पूर्वंयथाकुंडलिन्याजीवोब्रह्मणिसंयोजितःसैवकुं
डलीतांपरसंगात्परमात्मनःसंगात्सुधामयंजीवंहृदयांभोजेसंस्थाप्यमूलाधारगतांसंस्मरेदितिजीवानयनप्रकारइत्यर्थः तत्रप्राणस्थापनंपश्चा

विशुद्धमुकुराकारंजपन्बीजंविहायसः ॥ मूर्धादिपादपर्यंतान्यंगानिरचयेत्सुधीः ॥ १६ ॥ आकाशादीनिभूता
निपुनरुत्पादयेच्चितः ॥ सोहंमंत्रेणचात्मानमानयेद्धृदयांबुजे ॥ १७ ॥ कुंडलीजीवमादायपरसंगात्सुधामयं
॥ संस्थाप्यहृदयांभोजेमूलाधारगतांस्मरेत् ॥ १८ ॥ रक्तांभोधिस्थपोतोल्लसदरुणसरोजाधिरूढाकराब्जैः
शूलंकोदंडमिक्षूद्भवमथगुणमप्यंकुशंपंचबाणान् ॥ बिभ्राणासृक्कपालंत्रिनयनलसितापीनवक्षोरुहाढ्यादेवी
बालार्कवर्णाभवतुसुखकरीप्राणशक्तिःपरानः ॥ १९ ॥ एवंध्यात्वाप्राणशक्तिंपरमात्मस्वरूपिणीं ॥ विभूति
धारणंकार्यंसर्वाधिकृतिसिद्धये ॥ २० ॥विभूतेर्विस्तरंवक्ष्येधारणेचमहाफलं ॥ श्रुतिस्मृतिप्रमाणोक्तंभस्म
धारणमुत्तमं ॥ २१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेएकादशस्कंधेअष्टमोध्यायः ॥ ८॥ ॥छ॥

त्कर्तव्यमित्यनुक्तमपिप्राणशक्तिध्यानकथनादर्थाद्बोध्यं तदुक्तं भूतशुद्धिंविधायेत्थंप्राणस्थापनमाचरेदिति तत्रप्राणप्रतिष्ठामंत्रःस्पष्टएवास्ती
तिनात्रलिख्यते॥ १८ ॥ प्राणशक्तिध्यानमाह रक्तांभोधिस्थेति रक्तांभोधिःशोणसमुद्रस्तत्रास्थितःपोतोनौकातस्मिन्नुल्लसितंयदरुणसरो
जंतास्मिन्नारूढा असृक्कपालंरक्तपूर्णकपालं इक्षूद्भवंकोदंडमिक्षुधनुष्यं गुणंपाशं षट्हस्ताध्येया ॥ १९ ॥ ध्यात्वाप्राणस्थापनमाचरेदिति
शेषः सर्वाधिकृतिसिद्धयेयद्विभूतिधारणंकर्तव्यमित्युक्तंतस्यविधिंसिंहावलोकनन्यायेनाधुनाकथ्यतइतिशेषः ॥ २० ॥ २१॥ इतिश्रीदे
वीभागवततिलकेएकादशस्कंधेअष्टमोध्यायः ॥ ८॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

आधिकैश्चैवचत्वारिंशत्वर्षैरथसादरं ॥ शिरोव्रतविधानंचयथावदभिधीयते ॥ १ ॥ इदंवक्ष्यमाणं विद्यांब्रह्मविद्यां ॥ १ ॥ २ ॥ ॥ ३ ॥ सकलाअपिदेवताःशिरोव्रतंकुर्वंतीतिशेषः तदुक्तंसूतसंहितायां शिवेनविष्णुनाचैवब्रह्मणावज्रिणातथा देवताभिर्धृतंभस्मत्रिपुंड्रोद्धूलनात्मनेति उमादेव्याचलक्ष्म्याचवाचान्याभिरास्तिकाः सर्वस्त्रीभिर्धृतंभस्मत्रिपुंड्रोद्धूलनात्मनेति बृहज्जाबालेपिस्पष्टमेतत् ॥ ४॥

नारायणउवाच ॥ इदंशिरोव्रतंचीर्णंविधिवद्यैर्द्विजातिभिः ॥ तेषामेवपरांविद्यांवदेदज्ञानबाधिकं ॥ १ ॥
विधिवच्छ्रद्धयासार्धंनचीर्णंयैःशिरोव्रतं ॥ श्रौतस्मार्तसमाचारस्तेषामनुपकारकः ॥ २ ॥ शिरोव्रतसमाचारा
देवब्रह्मादिदेवताः ॥ देवताअभवन्विद्वन्खलुनान्येनहेतुना ॥ ३ ॥ शिरोव्रतस्यमहात्म्यंपूर्वैःपूर्वतरंकृतं ॥
ब्रह्माविष्णुश्चरुद्रश्चदेवताःसकलाअपि ॥ ४ ॥ सर्वपातकयुक्तोपिमुच्यतेसर्वपातकैः ॥ शिरोव्रतमिदंयेनच
रितंविधिवद्बुधः ॥ ५ ॥ शिरोव्रतमिदंनामशिरस्याथर्वणश्रुतेः ॥ यदुक्तंतद्विनैवान्यत्तत्पुण्येनलभ्यते ॥ ६ ॥
शाखाभेदेषुनामानिव्रतस्यास्यविभेदतः ॥ पठ्यंतेमुनिशार्दूलशाखास्वेकंव्रतंहितत् ॥ ७ ॥ सर्वशाखासुवस्त्वे
कंशिवाख्यंसत्यचिद्घनं ॥ तथातद्विषयंज्ञानंतथैवचाशिरोव्रतं ॥ ८ ॥ शिरोव्रतविहीनस्तुसर्वधर्मविवर्जितः ॥
अपिसर्वासुविद्यासुसोधिकारीनसंशयः ॥ ९ ॥ शिरोव्रतमिदंकार्यंपापकांतारदाहकं ॥ साधनंसर्वविद्यानांय
तस्तत्सम्यगाचरेत् ॥ १० ॥ श्रुतिराथर्वणीसूक्ष्मासूक्ष्मार्थस्यप्राकाशिनी ॥ यदुवाचव्रतंप्रीत्यातन्नित्यंसम्य
गाचरेत् ॥ ११ ॥ अग्निरित्यादिभिर्मंत्रैःषड्भिःशुद्धेनभस्मना ॥ सर्वांगोद्धूलनंकुर्याच्छिरोव्रतसमाह्वयं ॥ १२ ॥

॥ ५ ॥ अथर्वणश्रुतेः शिरसिप्रोक्तत्वाच्छिरोव्रतमेतस्यनामेत्यर्थः ॥ ६ ॥ शाखाभेदेष्विति कचिच्छिरोव्रतमितिकचित्पाशुपतंव्रतमितिकचिच्छिवव्रतमितिशाखाभेदेनसंज्ञाभेदेप्येकमेवव्रतमिदंसर्वशाखास्वस्तीत्यर्थः ॥ ७ ॥ ८ ॥ सर्वासुविद्यासुयद्यप्यधिकारीतथापिधर्मवर्जितएवसइत्येष्टविभावः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ अग्निरित्यादिभिरिति अग्निरितिभस्मजलमितिभस्म स्थलमितिभस्म वायुरितिभस्म व्योमेतिभस्म सर्वंह्वाइदंभस्मेतिषड्भिराथर्वणप्रोक्तैर्मंत्रैर्भस्मनासर्वांगोद्धूलनंकुर्यादिदंशिरोव्रतमित्यर्थः ॥ १२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

विद्योदयोब्रह्मविद्योदयः ॥ १३ ॥१४॥ १५ ॥ ब्रह्मविद्यागुरुरिति ब्रह्मविद्याप्रदाताहिपरमकारुणिकोपेक्षितस्तथाचैताद्दशशिरोव्रतकर्त्रे पियदितांनोपदिशेत्तर्हितस्यविद्याविनष्टास्यान्नप्रचरेदेवेत्यर्थः एतेनसकृज्जातापिब्रह्मविद्यामोक्षदायिनीभवतीतिश्रुतिप्रावल्याद्विनष्टायामपिको दोषइतिशंकापरास्ता ब्रह्मविद्याप्रचारस्याभिलषितत्वात्तस्यचनाशप्रसंगइतिदोषस्यसत्वात् ॥ १६ ॥ नकदाचनेति अन्यथाकदाचनकदा

एतच्छिरोव्रतंकुर्यात्संध्याकालेषुसादरं॥यावद्विद्योदयस्तावत्तस्यविद्याखलूत्तमा॥१३॥द्वादशाब्दमथाब्दंवा तदर्धंचतदर्धकं ॥ प्रकुर्याद्द्वादशाहंवासंकल्पेनशिरोव्रतं ॥ १४ ॥ शिरोव्रतेनयःस्नातस्तंतुनोपदिशेत्तुयः ॥ तस्यविद्याविनष्टास्यान्निर्घृणःसगुरुःखलु ॥ १५ ॥ ब्रह्मविद्यागुरुःसाक्षान्मुनिःकारुणिकःखलु ॥ यथासर्वेश्वरःश्रीमान्मृदुःकारुणिकःखलु ॥ १६ ॥ जन्मांतरसहस्रेषुनरायेधर्मचारिणः ॥ तेषामेवखलुश्रद्धाजायतेन कदाचन ॥ १७ ॥ प्रत्युताज्ञानबाहुल्याद्द्वेषएवविजायते ॥ अतःप्रद्वेषयुक्तस्यनभवेदात्मवेदनं ॥ १८ ॥ ब्रह्मविद्योपदेशस्यसाक्षादेवाधिकारिणः ॥ तएवनेतरेविद्वन्येतुस्नाताःशिरोव्रतैः ॥ १९ ॥ व्रतंपाशुपतंचीर्णंयैर्द्विजैरादरेणतु ॥ तेषामेवोपदेष्टव्यमितिवेदानुशासनं ॥ २० ॥ यःपशुस्तत्पशुत्वंचव्रतेनानेनसंत्यजेत् ॥ तान्हत्वानसपापीयान्भवेद्वेदांतनिश्चयः ॥ २१ ॥ त्रिपुंड्रधारणंप्रोक्तंजाबालैरादरेणतु ॥ त्रियंबकेनमंत्रेणसतारेणशिवेनच ॥ २२ ॥ त्रिपुंड्रंधारयेन्नित्यंगृहस्थाश्रममाश्रितः ॥ ओंकारेणत्रिरुक्तेनसहंसेनत्रिपुंड्रकम् ॥ २३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

पिनेत्यर्थः ॥ १७॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ तान्पशून्हत्वेत्यर्थः अतिशयोक्तिपरमिदंवाक्यं ॥ २१ ॥ जाबालैरादरेणत्विति ब्राह्मणानामयमेवधर्मोयमेवधर्मोयमेवधर्मइत्यादिवाक्यैरित्यर्थः जाबालश्रुतौस्पष्टमेवतत् गृहस्थस्यभस्मलापनमंत्रानाह त्रियंबकेनेति शिवेनपंचाक्षरमंत्रेणवा तथाचजाबालश्रुतिः स्मरन्नमःशिवायेतिललाटेतुत्रिपुंड्रकमिति सूतसंहितायांतु त्रियंबकेनमंत्रेणसतारेणशिवेनवा गृहस्थश्चवनस्थश्चधारयेच्चत्रिपुंड्रकमिति ॥ २२ ॥ सहंसेनहंसइतिमंत्रसहितेन इदमपिजाबालश्रुतौस्पष्टं सूतसंहितायांच ॥ २३ ॥

॥ २४ ॥ मेधावीत्यादिनेति इदमपिबृहज्जाबालेसूतसंहितायांचस्पष्टं ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ आदिब्राह्मणभूतेनब्रह्मणेत्यर्थः ॥ २८ ॥
देहगुंठनंदेहोद्धूलनं ॥ २९ ॥ पंचाक्षरमंत्रेणेत्येतावत्पर्यंतंगृहस्थविषयंप्रणवेनेतितुसंन्यासिविषयं ॥ ३० ॥ ३१ ॥ त्रियायुषेणत्रि

धारयेद्भिक्षुकोनित्यमितिजाबालिकीश्रुतिः ॥ त्रियंबकेनमंत्रेणप्रणवेनशिवेनच ॥ २४ ॥ गृहस्थश्चवनस्थश्चधारयेच्चात्रिपुंड्रकं ॥ मेधावीत्यादिनावापिब्रह्मचारीदिनेदिने ॥ २५ ॥ भस्मनासजलेनापिधारयेच्चात्रिपुंड्रकं ॥ ब्राह्मणोविधिनोत्पन्नस्त्रिपुंड्रंभस्मनैवतु ॥ २६ ॥ ललाटेधारयेन्नित्यंतिर्यग्भस्मावगुंठनम् ॥ सम्यक्त्रिपुंड्रधर्मंचब्राह्मणोनित्यमाचरेत् ॥ २७ ॥ आदिब्राह्मणभूतेनात्रिपुंड्रंभस्मनाधृतं ॥ यतोतएवविप्रस्तुत्रिपुंड्रंधारयेत्सदा ॥ २८ ॥ भस्मनावेदसिद्धेनत्रिपुंड्रंदेहगुंठनं ॥ रुद्रलिंगार्चनंवापिमोहतोपिचनत्यजेत् ॥ २९ ॥ त्रियंबकेनमंत्रेणसतारेणतथैवच ॥ पंचाक्षरेणमंत्रेणप्रणवेनतथैवच ॥ ३० ॥ ललाटहृदयेचैवदोर्द्वंद्वेचमहामुने ॥ त्रिपुंड्रंधारयेन्नित्यंसंन्यासाश्रममाश्रितः ॥ ३१ ॥ त्रियायुषेणमंत्रेणमेधावीत्यादिनाथवा ॥ गौणेनभस्मनाधार्यंत्रिपुंड्रंब्रह्मचारिणा ॥ ३२ ॥ नमोंतेनशिवेनैवशूद्रःशुश्रूषणेरतः ॥ उत्धूलनंत्रिपुंड्रंचनित्यंभक्त्यासमाचरेत् ॥ ३३ ॥ अन्येषामपिसर्वेषांविनामंत्रेणसुव्रत ॥ उत्धूलनंत्रिपुंड्रंचकर्तव्यंभक्तितोमुने ॥ ३४ ॥ भूत्यैवोत्धूलनंतिर्यक्त्रिपुंड्रस्यचधारणं ॥ वरेण्यंसर्वधर्मेभ्यस्तत्वान्नित्यंसमाचरेत् ॥ ३५ ॥ भस्माग्निहोत्रजंवाथविरजाग्निसमुद्भवं ॥ आदरेणसमादायशुद्धेपात्रेनिधायतत् ॥ ३६ ॥ प्रक्षाल्यपादौहस्तौचद्विराचम्यसमाहितः ॥ गृहीत्वाभस्मतत्पंचब्रह्ममंत्रैःशनैःशनैः ॥ ३७ ॥ ॥ छ ॥

यायुषंजमदग्नेरितिमंत्रेणेत्यर्थः गौणेनभस्मनेति अग्निहोत्रजंभस्ममुख्यंतदतिरिक्तंगौणमित्यर्थः अतएवाग्रेवक्ष्यतिगौणंनानाविधंप्रोक्तमिति
तथाचब्रह्मचारिणास्वाग्निजन्येनभस्मनागौणेनत्रिपुंड्रादिकंधार्यमित्यर्थः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ तत्वात्सर्वधर्मवरेण्यत्वादित्यर्थः ॥ ३५ ॥
शिरोव्रतविधिमाह भस्माग्निहोत्रजमिति विरजाग्निसमुद्भवमग्रेवक्ष्यमाणं ॥ ३६ ॥ पंचब्रह्ममंत्रैःसद्योजातंप्रपद्यामीत्यादिभिः ॥ ३७ ॥

अग्निरित्यादिमंत्रितं अग्निरितिभस्म जलमितिभस्म स्थलमितिभस्म वायुरितिभस्म व्योमेतिभस्म सर्वंहवाइदंभस्मेतिषड्भिराथर्वणप्रोक्तमंत्रैर भिमंत्रितमित्यर्थः एतैर्मंत्रैस्त्रिवारमभिमंत्रयेदित्यर्थः तैरेवसप्तभिरिति बृहज्जाबालेतेषामेवषण्मंत्राणांमध्येवायुरितिभस्मेत्यस्याग्रेतेजोभस्मेति सप्तमोमंत्रःपठ्यतेतेनसहितैस्तैरेवसप्तभिर्मंत्रैरित्यर्थः ॥३८॥ ध्यात्वेति महादेवंध्यात्वेत्यर्थः मंत्रानग्निरितिभस्मेत्यादिकान् ॥ ३९॥ इत्थंशु ष्कभस्मनोद्धूलनंकृत्वापश्चाज्जलमिश्रितेनकर्तव्यमित्याह ततोध्यात्वेति ॥ ४०॥ ४१॥ स्वाश्रमोचितमंत्रतः तेचमंत्रास्त्रियंबकमित्यादयः

प्राणायामत्रयंकृत्वाअग्निरित्यादिमंत्रितं ॥ तैरेवसप्तभिर्मंत्रैस्त्रिवारमभिमंत्रयेत् ॥ ३८ ॥ ओमापोज्योतिरि त्युक्त्वाध्यात्वामंत्रानुदीरयेत् ॥ सितेनभस्मनापूर्वंसमुद्धूल्यशरीरकं ॥ ३९ ॥ विपापोविरजोमर्त्योजायते नात्रसंशयः ॥ ततोध्यात्वामहाविष्णुंजगन्नाथंजलाधिपं ॥ ४०॥ संयोज्यभस्मनातोयअग्निरित्यादिभिःपुनः ॥ विमृज्यसांबंध्यात्वासमुद्धूल्यादूर्ध्वमस्तकं॥४१॥तेनभावनयाब्रह्मभूतेनासितभस्मना ॥ललाटवक्षःस्कंधे षुस्वाश्रमोचितमंत्रतः ॥ ४२ ॥ मध्यमानामिकांगुष्ठैरनुलोमविलोमतः ॥ त्रिपुंड्रंधारयेन्नित्यंत्रिकालेष्वपि भक्तितः ॥४३॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेएकादशस्कंधेनवमोध्यायः ॥९॥ नारायणउवाच ॥ आग्नेयं गौणमज्ञानध्वंसकंज्ञानसाधकं ॥ गौणंनानाविधंविद्धिब्रह्मन्ब्रह्मविदांवर ॥ १ ॥ अग्निहोत्राग्निजंतद्व द्विरजानलजंमुने ॥ औपासनसमुत्पन्नंसमिदग्निसमुद्भवं ॥ २ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

पूर्वमुक्ताः ॥ ४२ ॥ अनुलोमविलोमतः सव्यापसव्येन अंगुलिद्वयेनवामभागमारभ्यदक्षभागपर्यंतंरेखाद्वयंकृत्वांगुष्ठेनदक्षभागमारभ्यवा मभागपर्यंतमेकांरेखांकुर्यादित्यर्थः ॥ ४३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेएकादशस्कंधेनवमोध्यायः ॥ ९ ॥ त्रयस्त्रिंशत्पद्यवर्येगौणभस्मा नुवर्णनं॥कीर्तयित्वाकथ्यतेतद्विरजानलसंभवं॥१॥ पूर्वाध्यायेगौणेनभस्मनेत्युक्तंगौणंभस्मदर्शयति आग्नेयमिति गौणमप्याग्नेयंभस्माज्ञानध्वं सकमित्यर्थः तच्चानेकविधमित्याह गौणंनाबेति ॥ १ ॥ यथाग्निहोत्राग्निजंभस्मतद्वदेवसमानमाहात्म्यंविरजानलजमेकंगौणंभस्मास्तीत्यर्थः औपासनसमुत्पन्नंस्मार्तविवाहाग्निजन्यंगृहस्थानांसमिदग्निसमुद्भवंब्रह्मचारिणां ॥ २ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

दावानलजन्यमेतानिगौणभस्मानीत्यर्थः तत्रतत्तद्भस्मनामधिकारिभेदेनविभागमाह त्रैवर्णिकानामिति ॥ ३ ॥ उभयभस्माधिकारिणस्त्रैवर्णिकाइत्यर्थः गृहस्थानांविधुररहितानामित्यर्थः औपासनसमुत्पन्नंविवाहाग्निजंस्मार्तभस्माप्यस्तीत्यर्थस्तेनपूर्वोक्ताग्निहोत्रभस्मनोपिसंग्रहः ॥ ४ ॥ ५ ॥ विरजानलजभस्मनउत्पत्तिमाह कालश्चित्रेति चित्रायुक्तापौर्णमासिमुख्यःकालस्तदलाभेन्योपिकालोबृहज्जाबालेउक्तः

पचनाग्निसमुत्पन्नंदावानलसमुद्भवं ॥ त्रैवर्णिकानांसर्वेषामग्निहोत्रसमुद्भवं ॥ ३ ॥ विरजानलजंचैवधार्यं भस्ममहामुने ॥ औपासनसमुत्पन्नंगृहस्थानांविशेषतः ॥ ४ ॥ समिदग्निसमुत्पन्नंधार्यंवैब्रह्मचारिणा ॥ शूद्राणांश्रोत्रियागारपचनाग्निसमुद्भवं ॥ ५ ॥ अन्येषामपिसर्वेषांधार्यंदावानलोद्भवं ॥ कालश्चित्रापौर्णमासी देशःस्वीयःपरिग्रहः ॥ ६ ॥ क्षेत्रारामाद्यरण्यंवाप्रशस्तःशुभलक्षणः॥ तत्रपूर्वत्रयोदश्यांसुस्नातःसुकृताह्निकः ॥७ ॥ अनुज्ञाप्यस्वमाचार्यंसंपूज्यप्रणिपत्यच ॥ पूजांवैशेषिकींकृत्वाशुक्लांबरधरःस्वयं ॥ ८ ॥ शुद्धयज्ञोपवीतीचशुक्लमाल्यानुलेपनः ॥ दर्भासनेसमासीनोदर्भमुष्टिंप्रगृह्यच॥९॥प्राणायामत्रयंकृत्वाप्राङ्मुखोवाप्युदङ्मुखः ॥ ध्यात्वादेवंचदेवींचतद्विज्ञापनवर्त्मना ॥ १० ॥ व्रतमेतत्करोमीतिभवेत्संकल्पदीक्षितः ॥यावच्छरीरपातंवाद्वादशाब्दमथोपिवा ॥११॥ तदर्द्धंवातदर्धंवामासद्वादशकंतुवा ॥ तदर्धंवातदर्द्धंवामासमेकमथापिवा ॥ १२ ॥ दिनद्वादशकंवापिदिनषट्कमथापिवा ॥ तदर्धंदिनमेकंवाव्रतसंकल्पनावधि ॥ १३ ॥

उपोष्यचचतुर्दश्यांशुक्लेकृष्णेथवाव्रती परेद्युःप्रातरुत्थायशुचिर्भूत्वासमाहितइति स्वीयःपरिग्रहः यस्मिन्देशेस्वयंतिष्ठतिसएवदेशइत्यर्थः ॥ ६ ॥ पूर्वत्रयोदश्यांपौर्णमासीतःपूर्वत्रयोदश्यामित्यर्थः ॥ ७ ॥ वैशेषिकींविशिष्टामित्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ तद्विज्ञापनवर्त्मनातयोरनुज्ञांलेभेमनसातदनुज्ञांगृहीत्वेत्यर्थः ॥ १० ॥ तत्रव्रतकालमनेकविधमाह यावच्छरीरपातमित्यादि ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

इत्थंसंकल्पंकृत्वापश्चात्स्वगृह्योक्तप्रकारेणाग्निस्थापनंकुर्यादित्याह अग्निमाधायविधिवदिति स्वगृह्योक्तप्रकारेणेत्यर्थः तथाचबृहज्जाबा लश्रुतिः स्वगृह्योक्तप्रकारेणप्रतिष्ठाप्याग्निमीजयेदिति वस्तुतस्तुतांत्रिकप्रकारस्याग्रेवक्ष्यमाणत्वात्तांत्रिकविधिरेवात्रग्राह्यइति हुत्वाज्येनेति ततोग्निस्थापनानंतरमाज्येनवाचरुणावासमिद्भिर्वाजुहुयादित्यर्थः ॥ १४ ॥ पूताहात्पुरतइति अयंचहोमःपूताहात्पौर्णमासीदिनात्पूर्वमेवमम तत्वशुद्धिर्भवत्वित्युद्देशेनकार्यइत्यर्थः होमःकेनमंत्रेणकर्तव्यस्तदाह जुहुयादिति मूलमन्त्रेण संख्यानुक्तौगजांतकसहस्रकमितिनियमाद

अग्निमाधायविधिवद्विरजाहोमकारणात् ॥ हुत्वाज्येनसमिद्भिश्चचरुणाचयथाविधि ॥ १४ ॥ पूताहात्पुरतो भूयात्तत्वानांशुद्धिमुद्दिशन् ॥ जुहुयान्मूलमंत्रेणतैरेवसमिदादिभिः ॥ १५॥ तत्वान्येतानिमेदेहेशुध्यंतामित्य नुस्मरन् ॥ पश्चाद्भूतादितन्मात्राःपंचकर्मेंद्रियाणिच ॥१६॥ज्ञानकर्मविभेदेनपंचपंचविभागशः॥ त्वगादिधा तवःसप्तपंचप्राणादिवायवः ॥ १७ ॥ मनोबुद्धिरहंकारोगुणाःप्रकृतिपूरुषौ ॥ रागोविद्याकलाचैवनियतिःका लएवच ॥ १८ ॥ मायाचशुद्धविद्याचमहेश्वरसदाशिवौ ॥ शक्तिश्चशिवतत्वंचतत्वानिक्रमशोविदुः ॥ १९ ॥ मंत्रैस्तुविरजैर्हुत्वाहोतासौविरजोभवेत् ॥ अथगोमयमादायपिंडीकृत्याभिमंत्र्यच ॥ २० ॥ ॥ ७ ॥

ष्टोत्तरंसहस्रंहोमः ॥ १५ ॥ तद्धोमानंतरंकृत्यमाह पश्चादिति पृथिवीतत्वंमेशुध्यतांज्योतिरहंविरजाविपाप्माभूयासंस्वाहेत्याद्यैर्मंत्रैर्वक्ष्यमा णैकैकतत्वनामोच्चारसहितैर्होमःकार्यइत्यर्थः तेषांपृथिव्यादितत्वानांनामान्याह भूतादीति पंचमहाभूतानितथापंचतन्मात्राःतथापंचकर्मेंद्रि याणि ॥ १६ ॥ ज्ञानकर्मेति पंचज्ञानेंद्रियाण्यपिग्राह्याणीत्यर्थः ॥१७॥ बुद्धिशब्देनचित्तस्यापिसंग्रहःकर्तव्यः गुणाःसत्वादयः॥१८॥ ॥ १९ ॥ अथेति अभिमंत्र्यपंचाक्षरमंत्रेण ॥२०॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

न्यस्याग्नावित्यत्रतूष्णींकेवलंन्यासएवोक्तोबृहज्जाबालेतु पंचानांत्वेतिमंत्रेणापडानांतुचतुर्दशकुर्यादित्युक्त्वा षडक्षरस्यमंत्रस्यव्यावृतस्यतथा क्षरैः स्वाहांतैर्जुहुयात्तत्रवर्णदेवायपिंडकाः होतव्याःपंचब्रह्माणिनमोहिरण्यबाहवइतिसर्वाहुतीहुत्वेत्यनेनहोमएवोक्तः इत्थंपिंडमग्नौन्यस्यतं चाग्निंसंस्कृतंतस्मिन्दिनेसंरक्ष्यहविष्यभुग्भूयादित्याहन्यस्येति कृत्वासर्वमिति चतुर्दश्यांनित्यकर्मसमाप्यनंतरंपूर्वोक्तरीत्यापंचाक्षरमंत्रेणहोमं तस्मिन्नेवाग्नौतद्दिनेपिकृत्वानिराहारःसन्कालशेषंसमापयेदित्यर्थः।२१।प्रातःपर्वणीति तदनंतरंपर्वणिपूर्णिमायांप्रातर्नित्यकर्मसमाप्यपुनस्तथैव

न्यस्याग्नौतंचसंरक्ष्यदिनेतस्मिन्हविष्यभुक् ॥ प्रभातेचचतुर्दश्यांकृत्वासर्वंपुरोदितं ॥ २१ ॥ तस्मिन्दिने निराहारःकालशेषंसमापयेत् ॥ प्रातःपर्वणिचाप्येवंकृत्वाहोमावसानतः ॥ २२ ॥ उपसंहृत्यरुद्राग्निंगृही त्वाभस्मयत्नतः ॥ ततश्चजटिलोमुंडःशिखैकजटएववा ॥२३ ॥ भूत्वास्नात्वापुनर्वीतलज्जश्चेत्स्याद्दिगंबरः ॥ अन्यःकाषायवसनश्चर्मचीरांबरोथवा ॥ २४ ॥ एकांबरोवल्कलवान्भवेद्दंडीचमेखली ॥ प्रक्षाल्यचर णौपश्चाद्द्विराचम्यात्मनस्तनुं ॥२५ ॥ संकलीकृत्यैतद्भस्माविरजानलसंभवं ॥ अग्निरित्यादिभिर्मंत्रैःषड्भिरा थर्वणैःक्रमात् ॥ २६ ॥ विमृज्यांगानिमूर्द्धादिचरणांतंचतैःस्पृशेत् ॥ ततस्तेनक्रमेणैवसमुद्धूल्यचभस्मना ॥ २७ ॥ सर्वांगोद्धूलनंकुर्यात्प्रणवेनशिवेनवा ॥ ततश्चपुंड्रंरचयेत्त्रियायुषसमाव्हयं ॥२८॥ शिवभावंसमा गम्यशिवभावमथाचरेत् ॥ कुर्यात्त्रिसंध्यमप्येवमेतत्पाशुपतंव्रतं ॥ २९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

पंचाक्षरमंत्रेणहोमंकृत्वाहोमांगंसमाप्याग्निंविसर्जयेदित्यर्थः ॥२२॥तदाह उपसंहृत्यरुद्राग्निमिति रुद्राग्निमित्येतेनशैवमतोक्तोयंप्रकारोस्ती तिबोधितं तेनबृहज्जाबालोक्तप्रकारस्यैतत्प्रकारस्यचभेदेपिनाविरोधइति इत्थंभस्मसंपाद्यजटावान्वामुंडःशिखोवाएकजटोवाभूयादित्याह त तश्चेति ॥ २३ ॥ इत्थंभूत्वापुनःस्नात्वावीतलज्जस्त्यक्तलज्जश्चेद्दिगंबरोभवेदन्यश्चेत्काषायवसनोभवेदित्याह भूत्वेति ॥ २४ ॥ दंडधा रीमेखलाधारीचभवेदित्याह भवेद्दंडीति ॥ २५ ॥ संकलीकृत्यैकीकृत्य षड्भिः पूर्वोक्तैर्मंत्रैः ॥२६॥ तैर्मंत्रैः॥२७॥त्रियायुषसमाव्हयं ॥१९॥
यस्यत्रियायुषमितिसंज्ञास्तितच्छास्त्रोक्तंत्रिपुंड्रंवक्ष्यमाणप्रकारेणकुर्यादित्यर्थः॥२८ ॥ एतत्पाशुपतमिति इदंपाशुपतंव्रतंभवतीत्यर्थः ॥ २९ ॥

॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेएकादशस्कंधेदशमोध्यायः ॥ १० ॥ सप्तविंशतिपद्यैस्तुश्लोकार्द्धेनसमायुतैः ॥ त्रिविधत्वंकथ्यतेत्रमाहात्म्यंचविशेषतः॥ १ ॥ पूर्वाध्यायांते शांतिकंपौष्टिकंभस्मकामदंचात्रिधाभवेदितित्रिविधंभस्मश्रुत्वापृच्छति

भुक्तिमुक्तिप्रदंचैवपशुत्वंविनिवर्तयेत् ॥ तत्पशुत्वंपरित्यज्यकृत्वापाशुपतंव्रतं ॥३०॥ पूजनीयोमहादेवोलिंगमूर्तिःसदाशिवः ॥ भस्मस्नानंमहापुण्यंसर्वसौख्यकरंपरं ॥ ३१ ॥ आयुष्यबलमारोग्यंश्रीपुष्टिवर्द्धनंयतः ॥ रक्षार्थंमंगलार्थंचसर्वसंपत्समृद्धये ॥३२ ॥ भस्मस्निग्धमनुष्याणांमहामारीभयंनच ॥ शांतिकंपौष्टिकंभस्मकामदंचत्रिधाभवेत् ॥ ३३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेएकादशस्कंधेदशमोध्यायः ॥ १० ॥ नारदउवाच ॥ त्रिविधत्वंकथंचास्यभस्मनःपरिकीर्तितं ॥ एतत्कथयमेदेवमहत्कौतूहलंमम ॥ १ ॥ नारायणउवाच ॥ त्रिविधत्वंप्रवक्ष्यामिदेवर्षेभस्मनःशृणु ॥ महापापक्षयकरंमहाकीर्तिकरंपरं ॥ २ ॥ गोमयंयोनिसंबध्दंतद्धस्तेनैवगृह्यते ॥ ब्राह्मैर्मंत्रैस्तुसंदग्धंतच्छांतिकृदिहोच्यते ॥३ ॥ सावधानस्तुगृह्णीयान्नरोवैगोमयंतु यत् ॥ अंतरिक्षेगृहीत्वातत्षडंगेनदहेदतः ॥ ४ ॥पौष्टिकंतत्समाख्यातंकामदंचततःशृणु ॥ प्रासादेनदहेदेतत्कामदंभस्मकीर्तितं ॥ ५ ॥ प्रातरुत्थायदेवर्षेभस्मव्रतपरःशुचिः ॥ गवांगोष्ठेषुगत्वातुनमस्कृत्वातुगोकुलं ॥ ६ ॥ गवांवर्णानुरूपाणांगृह्णीयाद्गोमयंशुभं ॥ ब्राह्मणस्यचगौःश्वेतारक्तागौःक्षत्रियस्यच ॥७॥ पीतवर्णातुवैश्यस्यकृष्णाशूद्रस्यकथ्यते ॥ पौर्णमास्याममावास्यामष्टम्यांवाविशुद्धधीः ॥ ८ ॥ प्रासादेनतुमंत्रेणगृहीत्वागोमयंशुभं ॥ हृदयेनतुमंत्रेणपिंडीकृत्यतुगोमयं ॥ ९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

त्रिविधत्वमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ब्राह्मैर्मंत्रैःसद्योजातादिपंचब्रह्ममंत्रैः ॥ ३ ॥ षडंगेनषडक्षरमंत्रषडंगेन उभयत्रापिभूम्यस्पृष्टमंतरिक्षेएवग्राह्यंगोमयम् ॥ ४ ॥ प्रासादेनहौमितिमंत्रेण ॥५॥ गोमयग्रहणप्रकारमाह प्रातरुत्थायेति ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ हृदयेननमइतिमंत्रेण॥९॥

रविरश्मीति तंगोमयपिंडंरविरश्मिसुसंततंरविकिरणेनशुष्कंजातंतुषेणवाबुसैर्वापिवेष्टितंप्रासादमंत्रेणशुचौदेशेस्थापयेदित्यर्थः ॥ १० ॥ पश्चादग्निस्थापनंकृत्वातंपिंडंपूर्वोक्तरीत्याजुहुयादित्याह अरण्युद्भवमिति अरण्यद्भवमग्निंश्रोत्रियागारजंवाग्निमानीयविधिवत्संस्कृतेतदग्नौशिवबीजेनमंत्रतःशिवमंत्रेणतंपिंडंपूर्वोक्तरीत्यान्यसेज्जुहुयादित्यर्थः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ ईशानमंत्रतःईशानःसर्वविद्यानामि

रविरश्मिसुसंततंशुचौदेशेमनोहरे ॥ तुषेणवाबुसैर्वापिप्रासादेनतुनिक्षिपेत् ॥ १० ॥ अरण्युद्भवमग्निंवा श्रोत्रियागारजंतुवा ॥ तदग्नौविन्यसेत्तत्रशिवबीजेनमंत्रतः ॥ ११ ॥ गृण्हीयादथतत्राग्निकुंडाद्भस्मविचक्षणः नवपात्रेसमादायप्रासादेनतुनिक्षिपेत् ॥ १२ ॥ केतकीपाटलीतद्वदुशीरंचंदनंतथा ॥ नानासुगंधिद्रव्याणि काश्मीरप्रभृतीनिच ॥ १३ ॥ निक्षिपेत्तत्रपात्रेतुसद्योमंत्रेणशुद्धधीः ॥ जलस्नानंपुराकृत्वाभस्मस्नानमतः परं ॥ १४ ॥ जलस्नानेत्वशक्तश्चभस्मस्नानंसमाचरेत् ॥ प्रक्षाल्यपादौहस्तौचशिरश्चेशानमंत्रतः ॥१५॥ समुद्धूल्यततःपश्चादाननंतत्पुरुषेणतु ॥ अघोरेणतुहृदयंनाभिंवामेनतत्परं ॥ १६ ॥ सद्योमंत्रेणसर्वांगंस मुद्धूल्यविचक्षणः ॥ पूर्ववस्त्रंपरित्यज्यशुद्धवस्त्रंपरिग्रहेत् ॥ १७ ॥ प्रक्षाल्यपादौहस्तौचपश्चादाचमनंचरेत् ॥ भस्मनोद्धूलनाभावेत्रिपुंड्रंतुविधीयते ॥ १८ ॥ मध्यान्हात्प्राग्जलैर्युक्तंपरतोजलवर्जितं ॥ तर्जन्यनामिकाम ध्यैस्त्रिपुंड्रंचसमाचरेत् ॥ १९ ॥ मूर्ध्निचैवललाटेचकर्णेकंठेतथैवच ॥ हृदयेचैवबाहौचन्यासस्थानंहिचोच्यते ॥ ॥ २० ॥ पंचांगुलैर्न्यसेन्मूर्ध्निप्रासादेनतुमंत्रतः ॥ त्र्यंगुलैर्विन्यसेद्भालेशिरोमंत्रेणदेशिका ॥ २१ ॥

तिमंत्रः ॥१५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ परतःसंध्यायां ॥ १९ ॥ न्यासस्थानंत्रिपुंड्रन्यासस्थानं ॥ २० ॥ संक्षेपेणोक्तेत्रिपुंड्रविधाने अंगुलिनियममाह पंचांगुलैर्न्यसेन्मूर्ध्नीति त्र्यंगुलैस्तर्जन्यनामिकामध्यैः पूर्वोक्तैः शिरोमंत्रेणस्वाहामंत्रेण अनेककल्पोक्तप्रकाराअत्रकथ्यंतेइतिपूर्वोक्तमंत्रापेक्षयातिरिक्तमंत्रकथनेपिनदोषइतिबोध्यं ॥२१ ॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥

॥ २२॥ हृदयेनैवनमइतिमंत्रेणैव शिखामंत्रेणवषण्मंत्रेण ॥२३॥कवचेनहुमितिमंत्रेण मध्येनमध्यमांगुल्याइत्यर्थः इतिमंत्रतइति अथ मप्येकःपक्षइत्यर्थः ॥ २४ ॥ स्थानभेदेनास्थितस्यत्रिपुंड्रस्यदेवताआह ब्रह्मविष्णिवति ॥ २५ ॥ एकांगुलेनेति एकांगुलेनयत्रभस्मलाप नंमध्यमेनस्पृशेन्नाभ्यामित्यत्रतत्रेश्वरोदेवइत्यर्थः ॥ २६ ॥ धूलनमुद्धूलनं तत्यजेन्नकुर्यादित्यर्थः ॥ २७ ॥ किंतुमंत्रेणरहितंत्रिपुंड्रमेव

सद्येनदक्षिणेकर्णेवामदेवेनवामतः ॥ अघोरेणतुकंठेचमध्यांगुल्यास्पृशेद्बुधः २२ ॥ हृदयंहृदयेनैवत्रिभिरंगुलिभिःस्पृशेत् ॥ विन्यसेद्दक्षिणेबाहौशिखामंत्रेणदेशिकः ॥२३॥ वामबाहौन्यसेद्धीमान्कवचेनत्रियंगुलेः ॥ मध्येनसंस्पृशेन्नाभ्यामीशानइतिमंत्रतः ॥ २४॥ ब्रह्मविष्णुमहेशानास्तिस्रोरेखाइतिस्मृताः ॥ आद्याब्रह्मातवोविष्णुस्तदूर्ध्वेतुमहेश्वरः ॥ २५ ॥ एकांगुलेनन्यस्तंयदीश्वरस्तत्रदेवता ॥ शिरोमध्येत्वयंब्रह्माईश्वरस्तुललाटके ॥ २६ ॥ कर्णयोरश्विनौदेवौगणेशस्तुगलेतथा ॥ क्षत्रियश्चतथावैश्यःशूद्रश्चेद्धूलनंत्यजेत् ॥ २७ ॥ सर्वेषामंत्यजातीनांमंत्रेणरहितंभवेत् ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेएकादशस्कंधेएकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ देवर्षेशृणुतत्सर्वंभस्मोद्धूलनजंफलं ॥ सरहस्यविधानंचसर्वकामफलप्रदं ॥ १ ॥ कपिलायाःशकृत्स्वच्छंगृहीत्वागगनेपतत् ॥ नक्लिन्नंनापिकठिनंनदुर्गंधंनचोषितं ॥ २॥ उपर्यधःपरित्यज्यगृण्हीयात्पतितंनदि ॥ पिंडीकृत्यशिवाग्न्यादौतत्क्षिपेन्मूलमंत्रितं ॥ ३ ॥ आदायवाससाच्छाद्यभस्माधानेविनिक्षिपेत् ॥ सुकृतेसुदृढेशुद्धेक्षालितेप्रोक्षितेशुभे ॥ ४ ॥ विन्यस्यमंत्रीमंत्रेणपात्रेभस्मविनिक्षिपेत् ॥ तैजसंदारवंचाथमृन्मयंचैलमेवच ॥ ५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

कुर्यादित्यर्थः ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेएकादशस्कंधेएकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ अर्धाधिकैकचत्वारिंशत्पद्यैश्चसविस्तरं ॥ कल्पांतरोक्तरीत्यापिभस्मधारणमुच्यते ॥१॥१॥ गगनेपतदेवनभूमौपतितमित्यर्थः ॥ २ ॥ ३ ॥ आधानेभस्मस्थाने ॥४॥ भस्माधारपात्राण्याह तैजसमिति सुवर्णताम्रादिनिर्मितं चैलंवस्त्रंवा ॥ ५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥२१॥ अन्यद्वाशोभनंशुद्धंभस्माधारंप्रकल्पयेत् ॥ क्षौमेचैवातिशुद्धेवाधनवस्त्रस्मानिक्षिपेत् ॥ ६ ॥ प्रस्थितोभस्म गृण्हीयात्स्वयंचानुचरोपिवा ॥ नचायुक्तकरेदद्यान्नचाशुचितलेक्षिपेत् ॥ ७॥ नसंस्पृशेत्तुनीचांगैर्नक्षिपेन्नच लंघयेत् ॥ तस्माद्भसितमादायविनियुंजीतमंत्रितं ॥ ८॥ विभूतिधारणविधिःस्मृतिप्रोक्तोमयेरितः ॥ यदीया चरणेनैवशिवतुल्योनसंशयः॥९॥ शैवैःसंपादितंभस्मवैदिकैःशिवसन्निधौ ॥ भक्त्यापरमयाग्राह्यंप्रार्थयित्वा तुपूजयेत् ॥ १०॥ तंत्रोक्तवर्त्मनासिद्धंभस्मतांत्रिकपूजकैः ॥ यत्रकुत्रापिदत्तंचेत्तद्ग्राह्यंनैववैदिकैः ॥११॥ शूद्रैःकापालिकैर्वाथपाखंडैरपरैस्तुतत् ॥ त्रिपुंड्रंधारयेद्भक्त्यामनसापिनलंघयेत् ॥१२॥ श्रुत्याविधीयतेय स्मात्तत्त्यागीपतितोभवेत् ॥ त्रिपुंड्रधारणंभक्त्यातथादेहावगुंठनं ॥ १३ ॥ द्विजःकुर्याद्धिमंत्रेणतत्त्यागीपति तोभवेत् ॥ उद्धूलनंत्रिपुंड्रंचभक्त्यानैवाचरंतिये॥१४॥ तेषांनास्तिविनिर्मोक्षःसंसाराज्जन्मकोटिभिः॥ येन भस्मोक्तमार्गेणधृतेनमुनिपुंगव ॥१५॥ तस्याविद्धिमुनेजन्मनिष्फलंसौकरंयथा ॥ येषांवपुर्मनुष्याणांत्रिपुं ड्रेणविनास्थितं ॥ १६ ॥ श्मशानसदृशंतत्स्यान्नप्रेक्ष्यंपुण्यकृज्जनैः ॥ धिक्भस्मरहितंभालंधिग्ग्राममशि वालयं ॥ १७ ॥ धिगनीशार्चनंजन्मधिग्विद्यामशिवाश्रयां ॥ त्रिपुंड्रंयेविनिंदंतिनिंदंतिशिवमेवते ॥ १८॥धा रयंतिचयेभक्त्याधारयंतितमेवते ॥ यथाकृशानुरहितोभूधरोनविराजते ॥१९॥ अशेषसाधनेप्येवंभस्महीनं शिवार्चनं ॥ उद्धूलनंत्रिपुंड्रंचश्रद्धयानाचरंतिये॥२०॥ तैःपूर्वाचरितंसर्वंविपरीतंभवेदपि ॥ भस्मनावेदमंत्रे णात्रिपुंड्रस्यचधारणं ॥ २१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

दितंतुवैदिकैर्नग्राह्यमित्याह शैवैरिति ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ अशिवाश्रय्यमशिवविषयां ॥२१॥ ॥ १८ ॥ कृशानुरहितोग्निहोत्ररहितोभूधरोब्राह्मणः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ सृष्टिच्छलमेवाह ससर्जेति भस्मत्रिपुंड्रलापनयोः ॥ मेवससर्जेनोर्ध्वेनावर्तुलंससर्जेत्यर्थः तेनचज

विनावेदोचिताचारंस्मार्तस्यानर्थकारणं ॥ कृतंस्यादकृतंतेनश्रुतमप्यश्रुतंभवेत् ॥ २२ ॥ अधीतमनधीतं चत्रिपुंड्रंयोनधारयेत् ॥ वृथावेदावृथायज्ञावृथादानंवृथातपः ॥२३॥ वृथाव्रतोपवासेनत्रिपुंड्रंयोनधारयेत् ॥ भस्मधारणकंत्यक्त्वामुक्तिमिच्छतियःपुमान् ॥ २४ ॥ विषपानेनंनित्यत्वंकुरुतेह्यात्मनोहिंसः ॥ स्रष्टासृष्टि च्छलेनाहत्रिपुंड्रस्यचधारणं ॥ २५ ॥ ससर्जसललाटंहितिर्यगूर्ध्वंनवर्तुलं ॥ तिर्यग्रेखाप्रदृश्यंतेल्ललाटेसर्वदे हिनां ॥ २६ ॥ तथापिमानवामूर्खानकुर्वंतित्रिपुंड्रकं ॥ नतल्ध्यानंनतन्मोक्षंनतज्ज्ञानंनतत्तपः ॥ २७ ॥ वि नातिर्यक्त्रिपुंड्रंचविप्रेणयदनुष्ठितं ॥ वेदस्याध्ययनेशूद्रोनाधिकारीयथाभवेत् ॥ २८॥ त्रिपुंड्रेणविनाविप्रो नाधिकारीशिवार्चने ॥ प्राङ्मुखश्चरणौहस्तौप्रक्षाल्याचम्यपूर्ववत् ॥२९॥ प्राणानायम्यसंकल्प्यभस्मस्ना नंसमाचरेत् ॥ आदायभसितंशुद्धमग्निहोत्रसमुद्भवं ॥ ३० ॥ ईशानेनतुमंत्रेणस्वमूर्द्धनिविनिक्षिपेत् ॥ तत आदायतद्भस्ममुखेचपुरुषेणतु ॥ ३१ ॥ अघोरास्येनहृदयेगुह्येवामाव्हयेनच ॥ सद्योजाताभिधानेनभस्म पादद्वयेक्षिपेत् ॥ ३२ ॥ सर्वांगंप्रणवेनैवमंत्रेणोद्धूलनंततः ॥ एतदाग्नेयकंस्नानमुदितंपरमर्षिभिः ॥ ३३ ॥ सर्वकर्मसमृध्यर्थंकुर्यादाद्यविदंबुधः ॥ ततःप्रक्षाल्यहस्तादीनुपस्पृश्ययथाविधि ॥ ३४ ॥ तिर्यक्त्रिपुंड्रंवि धिनाल्ललाटेहृदयेगले ॥ पंचभिर्ब्रह्मभिर्वापिकृतेनभसितेनच ॥ ३५ ॥ धृतमेतत्त्रिपुंड्रंस्यात्सर्वकर्मसुपाव नं ॥ शूद्रैरंत्यजहस्तस्थंनधार्यंभस्मचक्वचित् ॥ ३६ ॥ भस्मनासाग्निहोत्रेणलिप्तःकर्मसमाचरेत् ॥ अन्यथा सर्वकर्माणिनफलंतिकदाचन ॥ ३७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

गत्सष्टुर्मनसिसर्वैर्भस्मधारणंकर्तव्यमितिवर्ततइतिभावः तिर्यग्रेखात्रिपुंड्राकाराः ॥ २६ ॥ मोक्षमितिनपुंसकत्वमार्षं ॥ २७ ॥ २८ ॥ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ इदंसर्वंबृहज्जाबालेस्पष्टं ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेएकादशस्कंधेद्वादशोध्यायः ॥ १२ ॥ अर्धी

सत्यंशौचंजपोहोमस्तीर्थंदेवादिपूजनं ॥ तस्यव्यर्थमिदंसर्वंयस्त्रिपुंड्रंनधारयेत् ॥ ३८ ॥ त्रिपुंड्रधृग्विप्रवरो

योरुद्राक्षधरःशुचिः ॥ सहंतिरोगदुरितव्याधिदुर्भिक्षतस्करान् ॥ ३९ ॥ समाप्नोतिपरंब्रह्मयतोनावर्ततेपुनः
सपंक्तिपावनःश्राद्धेपूज्योविप्रैःसुरैरपि ॥ ४० ॥ श्राद्धेयज्ञेजपेहोमेवैश्वदेवेसुरार्चने ॥ धृतत्रिपुंड्रःपूतात्मामृत्युं
जयतिमानवः ॥ ४१ ॥ भस्मधारणमाहात्म्यंभूयोपिकथयामिते ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेएकादश
स्कंधेद्वादशोध्यायः ॥ १२ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ महापातकसंघाश्चपातकान्यपराण्यपि ॥ नश्यंतिमुनि
शार्दूलसत्यंसत्यंनचान्यथा ॥ १ ॥ एकंभस्मधृतंयेनतस्यपुण्यफलंशृणु ॥ यतीनांज्ञानदंप्रोक्तंवनस्थानां
विरक्तिदं ॥ २ ॥ गृहस्थानांमुनेतद्वद्धर्मवृद्धिकरंतथा ॥ ब्रह्मचर्याश्रमस्थानांस्वाध्यायप्रदमेवच ॥ ३ ॥ शूद्रा
णांपुण्यदंनित्यमन्येषांपापनाशनं ॥ भस्मनोद्धूलनंचैवतथातिर्यक्त्रिपुंड्रकं ॥ ४ ॥ रक्षार्थंसर्वभूतानांविध
त्तेवैदिकीश्रुतिः ॥ भस्मनोद्धूलनंचैवतथातिर्यक्त्रिपुंड्रकं ॥ ५ ॥ यज्ञत्वेनैवसर्वेषांविधत्तेवैदिकीश्रुतिः ॥ भस्म
नोद्धूलनंचैवतथातिर्यक्त्रिपुंड्रकं ॥ ६ ॥ सर्वधर्मतयातेषांविधत्तेवैदिकीश्रुतिः ॥ भस्मनोद्धूलनंचैवतथातिर्य
क्त्रिपुंड्रकं ॥ ७ ॥ माहेश्वराणांलिंगार्थंविधत्तेवैदिकीश्रुतिः ॥ भस्मनोद्धूलनंचैवतथातिर्यक्त्रिपुंड्रकं ॥ ८ ॥
विज्ञानार्थंचसर्वेषांविधत्तेवैदिकीश्रुतिः ॥ शिवेनविष्णुनाचैवब्रह्मणावज्रिणातथा ॥ ९ ॥ हिरण्यगर्भेणतदव
तारैर्वरुणादिभिः ॥ देवताभिर्धृतंभस्मत्रिपुंड्रोद्धूलनात्मकम् ॥ १० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

धिकैश्चपंचत्रिंशत्पद्यैरथसादरं ॥ भस्मनोमहिमातीत्रप्रोच्यतेविस्तरेणतु ॥ १ ॥ भस्मनोनानाफलप्रदत्वमाह महापातकेति ॥ १ ॥ २ ॥

॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ शिवलिंगमणिरिति यथापरस्त्रीवश्यकर्मणिकंठेनर्घ्यमणेरेकंसाधनं द्वितीयंसाधनंसख्यं तृतीयंसाधनं वाजिकरणात्मकमौषधं वशीकरणगुटिकवा तथापुंसांमुक्तिरूपस्त्रीवश्यकर्मणि शिवलिंगमेवानर्घ्योमणिः पंचाक्षरमंत्रएवसख्यंविभूतिरेवौ

उमादेव्याचलक्ष्म्याचवाचाचान्याभिरास्तिक ॥ सर्वस्त्रीभिर्धृतंभस्मत्रिपुंड्रोद्धूलनात्मना ॥ ११ ॥ यक्षराक्षसगंधर्वसिद्धविद्याधरादिभिः ॥ मुनिभिश्चधृतंभस्मत्रिपुंड्रोद्धूलनात्मना ॥ १२ ॥ ब्राह्मणैःक्षत्रियैर्वैश्यैःशूद्रैरपिचसंकरैः ॥ अपभ्रंशैर्धृतंभस्मत्रिपुंड्रोद्धूलनात्मना ॥ १३ ॥ उद्धूलनंत्रिपुंड्रंचयैःसमाचरितंमुदा ॥ तएवशिष्टाविद्वांसोनेतरेमुनिपुंगव ॥१४॥ शिवलिंगंमणिःसख्यंमंत्रःपंचाक्षरस्तथा ॥विभूतिरौषधंपुंसांमुक्तिस्त्रीवश्यकर्मणि ॥१५॥ भुनक्तियत्रभस्मांगोमूर्खोवापंडितोपिवा ॥ तत्रभुंक्तेमहादेवःसपत्नीकोवृषध्वजः ॥१६ भस्मसंछन्नसर्वांगमनुगच्छातियःपुमान् ॥ सर्वपातकयुक्तोपिपूजितोमानवोचिरात् ॥ १७ ॥ भस्मसंछन्नसर्वांगंयःस्तौतिश्रद्धयासह ॥ सर्वपातकमुक्तोपिपूज्यतेमानवोचिरात् ॥ १८ ॥ त्रिपुंड्रधारिणेभिक्षाप्रदानेनहिकेवलं ॥ तेनाधीतंश्रुतंतेनतेनसर्वमनुष्ठितं ॥ १९ ॥ येनविप्रेणशिरसित्रिपुंड्रंभस्मनाकृतं ॥ कीकटेष्वपिदेशेषुयत्रभूतिविभूषणः ॥ २० ॥ मानवस्तुवसेन्नित्यंकाशीक्षेत्रसमंहितत् ॥ दुःशीलःशीलयुक्तोवायोगयुक्तोप्यलक्षणः ॥ २१ ॥ भूतिशासनयुक्तोवासपूज्योममपुत्रवत् ॥ छद्मनापिचरेद्योहिभूतिशासनमैश्वरं ॥ ॥ २२ ॥ सोपियांगतिमाप्नोतिनतांयज्ञशतैरपि ॥संपर्काल्लीलयावापिभयाद्वाधारयेत्तुयः ॥२३ ॥ विधियुक्तोविभूतिंतुसचपूज्योयथाह्यहं ॥ शिवस्यविष्णोर्देवानांब्रह्मणस्तृप्तिकारणं॥२४॥ पार्वत्याश्चमहालक्ष्म्याभारत्यास्तृप्तिकारणं ॥ नदानेननयज्ञेननतपोभिःसुदुर्लभैः ॥ २५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

षधमित्यर्थः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ ममपुत्रोब्रह्मातद्वदितिनारायणवाक्यमेतत् ॥ २२ ॥ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ ॥ छ ॥

॥२३॥ नतीर्थयात्रयापुण्यंत्रिपुंड्रेणचलभ्यते ॥ दानंयज्ञाश्चधर्माश्चतीर्थयात्राश्चनारद ॥ २६॥ ध्यानंतपस्त्रिपुंड्रस्य
कलांनार्हंतिषोडशीं ॥ यथाराजास्वचिन्हांकंस्वजनंमन्यतेसदा ॥ २७ ॥ तथाशिवस्त्रिपुंड्रांकंस्वकीयमिवम
न्यते ॥ द्विजातिर्वान्यजातिर्वाशुद्धचित्तेनभस्मना ॥ २८ ॥ धारयेद्यस्त्रिपुंड्रांकंरुद्रस्तेनवशीकृतः ॥ त्यक्तस
र्वाश्रमाचारोलुप्तसर्वक्रियोपिसः ॥ २९॥ सकृत्तिर्यक्त्रिपुंड्रांकंधारयेत्सोपिमुच्यते॥ नास्यज्ञानंपरीक्षेतनकु
लंनव्रतंतथा ॥ ३० ॥ त्रिपुंड्रांकितभालेनपूज्यएवहिनारद ॥ शिवमंत्रात्परोमंत्रोनास्तितुल्यंशिवात्परं॥
॥ ३१ ॥ शिवार्चनात्परंपुण्यंनहितीर्थंचभस्मना ॥ रुद्राग्नेर्यत्परंवीर्यंतद्भस्मपरिकीर्तितं ॥३२ ॥ ध्वंसनंसर्व
दुःखानांसर्वपापविशोधनं ॥ अंत्यजोवाऽधमोवापिमूर्खोवापंडितोपिवा ॥ ३३ ॥ यस्मिन्देशेवसेन्नित्यंभूति
शासनसंयुतः ॥ तस्मिन्सदाशिवःसोमःसर्वभूतगणैर्वृतः ॥ सर्वतीर्थैश्चसंयुक्तःसान्निध्यंकुरुतेसदा ॥ ३४ ॥
एतानिपंचशिवमंत्रपवित्रितानिभस्मानिकामदहनांगविभूषितानि ॥ त्रैपुंड्रकाणिरचितानिललाटपट्टेलुंपं
तिदैवलिखितानिदुरक्षराणि॥३५॥इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेएकादशस्कंधेत्रयोदशोध्यायः ॥ १३ ॥
नारायणउवाच ॥ भस्मदिग्धशरीराययोददातिधनंमुदा ॥ तस्यसर्वाणिपापानिविनश्यंतिनसंशयः ॥१ ॥
श्रुतयःस्मृतयःसर्वाःपुराणान्यखिलान्यपि ॥ वदंतिभूतिमाहात्म्यंतत्तस्माद्धारयेद्द्विजः ॥ २ ॥ सितेनभस्म
नाकुर्यात्रिसंध्यंयस्त्रिपुंड्रकं ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तःशिवलोकेमहीयते ॥३ ॥ योगीसर्वांगकंस्नानंआपादतलम
स्तकं ॥ त्रिसंध्यमाचरेन्नित्यमाशुयोगमवाप्नुयात् ॥ ४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ५॥ ६॥ ७॥ ८॥ ९॥ १० ॥ ११॥ १२॥ १३ ॥ १४॥ १५॥आर्द्रस्नानादिति आर्द्रजलस्नानादुस्मस्नानंवरंश्रेष्ठमित्यर्थः यतोभस्म

भस्मस्नानेनेनपुरुषःकुलस्योद्धारकोभवेत् ॥ भस्मस्नानंजलस्नानादसंख्येयगुणान्वितं ॥ ५ ॥ सर्वतीर्थेषु यत्पुण्यंसर्वतीर्थेषुयत्फलं ॥ तत्फलंलभतेसर्वंभस्मस्नानान्नसंशयः॥६॥ महापातकयुक्तोवायुक्तोवाप्युपपातकैः ॥ भस्मस्नानेनतत्सर्वंदहत्यग्निरिवेंधनं ॥ ७ ॥ भस्मस्नानात्परंस्नानंपवित्रंनैवविद्यते ॥ एवमुक्तं शिवेनादौतदास्नातःस्वयंशिवः ॥ ८ ॥ तदाप्रभृतिब्रह्माद्यामुनयश्चशिवार्थिनः॥सर्वकर्मसुयत्नेनभस्मस्नानंप्रचक्रिरे ॥ ९ ॥ तस्मादेतच्छिरस्नानमाग्नेयंयःसमाचरेत् ॥ अनेनैवशरीरेणसहिरुद्रोनसंशयः ॥ १० ॥ येभस्मधारिणंदृष्ट्वापरितृप्ताभवंतिते ॥ देवासुरमुनींद्रैश्चपूज्यानित्यंनसंशयः ॥ ११ ॥ भस्मसंछन्नसर्वांगंदृष्ट्वातिष्ठतियःपुमान् ॥ तंदृष्ट्वादेवराजोपिदंडवत्प्रणमिष्यति ॥ १२ ॥ अभक्ष्यभक्षणंयेषांभस्मधारणपूर्वकं ॥ तेषांतद्भक्ष्यमेवस्यान्मुनेनात्रविचारणा ॥ १३॥ यःस्नातिभस्मनानित्यंजलेस्नात्वाततःपरं ॥ ब्रह्मचारी गृहस्थोवावानप्रस्थोथवादरात् ॥ १४ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तःसयातिपरमांगतिं ॥ आग्नेयभस्मनास्नानंयतीनांचविशिष्यते ॥ १५ ॥ आर्द्रस्नानाद्वरंभस्मस्नानमार्द्रंवधोध्रुवः ॥ आर्द्रंतुप्रकृतिंविद्यात्प्रकृतिंबंधनंविदुः ॥ १६॥ प्रकृतेस्तुप्रहाणायभस्मनास्नानमिष्यते ॥ भस्मनासदृशंब्रह्मन्नास्तिलोकत्रयेष्वपि ॥ १७ ॥ रक्षार्थंमंगलार्थंचपवित्रार्थंपुरासुरैः ॥ भस्मदृष्ट्वामुनेपूर्वंदत्तंदेव्यैप्रियेणतु ॥ १८ ॥ तस्मादेतच्छिरस्नानमाग्नेयंयःसमाचरेत् ॥ भवपाशैर्विनिर्मुक्तःशिवलोकेमहीयते ॥ १९ ॥ ज्वररक्षःपिशाचाश्चपूतनाकुष्ठगुल्मकाः ॥ भगंदराणिसर्वाणिचाशीतिर्वातरोगकाः ॥ २० ॥ ॥ ७५ ॥ ॥ ७५ ॥

स्नानादार्द्रस्यप्रकृतिपुरुषबंधनस्यवधोनाशोभवतिततइत्यर्थः तदेवाह आर्द्रंत्विति अशुष्कधान्यवदशुष्ककर्मयुक्तत्वात्प्रकृतेरार्द्रत्वं तांचप्रकृतिंबंधनंविदुरित्यन्वयः ॥१६॥१७॥ पुरासुरैःस्वीकृतमितिशेषःप्रियेणशिवेनदेव्यैदत्तमित्यन्वयः ॥१८॥१९॥ २०॥

चतुःषष्टिर्वातरोगाश्लैष्माःसप्तत्रिपंचकाः ॥ व्याघ्रचौरभयंचैवाप्यन्येदुष्टग्रहाअपि ॥ २१ ॥ भस्म
॥२४॥ स्नानेननश्यंतिसिंहेनेवयथागजाः ॥ शुद्धशीतजलेनैवभस्मनावात्रिपुंड्रकं ॥ २२ ॥ योधारयेत्परंब्रह्मस
प्राप्नोतिनसंशयः ॥ यथाविधिललाटेवैवन्हिवीर्यप्रधारणात् ॥ २३ ॥ नाशयेल्लिखितांयामींललाटस्थांलि
पिंध्रुवं ॥ कंठोपरिकृतंपापंनाशयेत्तत्रधारणात् ॥ २४ ॥ कंठेचधारणात्कंठंभोगादिकृतपातकं ॥ बाव्होर्बाहु
कृतंपापंवक्षसामनसाकृतं ॥ २५॥ नाभ्यांशिश्नकृतंपापंगुदेगुदकृतंहरेत् ॥ पार्श्वयोर्धारणाद्ब्रह्मन्परस्त्र्यालिं
गनादिकं ॥ २६ ॥ तद्भस्मधारणंशस्तंसर्वत्रैवत्रिलिंगकं ॥ ब्रह्मविष्णुमहेशानांत्र्यग्नीनांचधारणं ॥२७॥
गुणलोकत्रयाणांचधारणंतेनवैकृतं ॥ भस्मछन्नोद्विजोविद्वान्महापातकसंभवैः ॥ २८॥ दोषैर्वियुज्यतेसद्यो
मुच्यतेचनसंशयः ॥ भस्मनिष्ठस्यदह्यंतेदोषाभस्माग्निसंगमात् ॥ २९ ॥ भस्मस्नानविशुद्धात्माआत्मनि
ष्ठइतिस्मृतः ॥ भस्मनादिग्धसर्वांगोभस्मदीप्तत्रिपुंड्रकः ॥ ३० ॥ भस्मशायीचपुरुषोभस्मनिष्ठइतिस्मृ
तः ॥ भूतप्रेतपिशाचाद्यारोगाश्चातीवदुःसहाः ॥ ३१ ॥ भस्मनिष्ठस्यसान्निध्याद्विद्रवंतिनसंशयः ॥ भास
नाद्भसितंप्रोक्तंभस्मकल्मषभक्षणात् ॥ ३२ ॥ भूतिर्भूतिकरीपुंसांरक्षारक्षाकरीपरा ॥ त्रिपुंड्रधारणंदृष्ट्वाभू
तप्रेतपुरःसराः ॥ ३३ ॥ भीताःप्रकंपिताःशीघ्रंनश्यंत्येवनसंशयः ॥ स्मरणादेवरुद्रस्ययथापापंप्रणश्य
ति ॥३४॥ अप्यकार्यसहस्राणिकृत्वायःस्नातिभस्मना ॥ तत्सर्वंदहतेभस्मयथाग्निस्तेजसावनम् ॥३५॥
कृत्वापिचातुलंपापंमृत्युकालेपियोद्विजः ॥ भस्मस्नायीभवेत्कश्चित्क्षिप्रंपापैःप्रमुच्यते ॥३६॥ भस्मस्ना
नाद्विशुद्धात्माजितक्रोधोजितेंद्रियः ॥ मत्समीपंसमागम्यनसभूयोभिवर्तते ॥ ३७॥ ॥ छ ॥

वनस्पतिगतेसोमइति चंद्रेवनस्पतिगतेसतीत्यर्थः सचामावास्यायांगच्छतीतिप्रसिद्धं बृहदारण्यके तस्यरात्रयएवपंचदशकलाः ध्रुवैवास्य षोडशीकलासरात्रिभिरेवापूर्यतेऽपक्षीयतेसोमावास्यांरात्रिमेतयाषोडश्याकलयासर्वमिदंप्राणभृदनुप्रविश्यततःप्रातर्जायतइत्यादिना तयाचसो

वनस्पतिगतेसोमेभस्मोद्धूलितविग्रहः ॥ अर्चितंशंकरंदृष्ट्वासर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ३८ ॥ आयुःकामोथवाविद्वान्भूतिकामोथवानरः ॥ नित्यंवैधारयेद्भस्ममोक्षकामीचवैद्विजः ॥ ३९ ॥ त्रिपुंड्रंपरमंपुण्यंब्रह्मविष्णुशिवात्मकं ॥ येघोराराक्षसाःप्रेतायेचान्येक्षुद्रजंतवः ॥ ४० ॥ त्रिपुंड्रधारणंदृष्ट्वापलायंतेनसंशयः ॥ कृत्वाशौचादिकंकर्मस्नात्वातुविमलेजले ॥ ४१ ॥ भस्मनोद्धूलनंकार्यमापादतलमस्तकं ॥ केवलंवारुणंस्नानंदेहेबाह्यमलापहं ॥ ४२ ॥ विभूतिस्नानमनघंबाह्यांतरमलापहं ॥ त्यक्त्वापिवारुणंस्नानंतत्परःस्यान्नसंशयः ॥४३॥ कृतमप्यकृतंसत्यंभस्मस्नानंविनामुने ॥ भस्मस्नानंश्रुतिप्रोक्तमाग्नेयंस्नानमुच्यते ॥ ४४ ॥ अंतर्बहिश्चसंशुद्धंशिवपूजाफलंलभेत् ॥ यद्बाह्यमलमात्रस्यनाशकंस्नानमस्तितत् ॥ ४५ ॥ तन्नाशयतितीव्रेणप्राणिबाह्यांतरंमलं ॥ कृत्वापिकोटिशोनित्यंवारुणंस्नानमादरात् ॥ ४६ ॥ नभवत्येवपूतात्माभस्मस्नानंविनामुने यद्भस्मस्नानमाहात्म्यंतद्वेदोवेदतत्वतः ॥ ४७ ॥यद्वावेदमहादेवःसर्वदेवशिखामणिः ॥ भस्मस्नानमकृत्वैवयःकुर्यात्कर्मवैदिकं ॥ ४८ ॥ सतत्कर्मकलार्द्धार्द्धमपिनाप्नोतिवस्तुतः ॥यःकरिष्यतियत्नेनभस्मस्नानंयथाविधि ॥ ४९ ॥ सएवैकःसर्वकर्मस्वधिकारीश्रुतिश्रुतः ॥ पावनंपावनानांचभस्मस्नानंश्रुतिश्रुतं ॥ ५० ॥ नकरिष्यतियोमोहात्समहापातकीभवेत् ॥ अनंतैर्वारुणैःस्नानैर्यत्पुण्यंप्राप्यतेद्विजैः ॥ ५१ ॥ ततोनंतगुणंपुण्यंभस्मस्नानादवाप्यते ॥ कालत्रयेपिकर्त्तव्यंभस्मस्नानंप्रयत्नतः ॥ ५२ ॥ ॥ छ ॥

मवास्यामावास्यायामित्यर्थः ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥
॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

 ॥५३ ॥५४॥ ५५ ॥५६ ॥ ५७॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेएकादशस्कंधेचतुर्दशोध्यायः ॥ १४ ॥ अष्टदशाधिकैः
भस्मस्नानंस्मृतंश्रौतंतस्यागीपतितोभवेत् ॥ मूत्राद्युत्सर्जनांतेतुभस्मस्नानंप्रयत्नतः ॥ ५३ ॥ कर्तव्यम
 न्यथापूतानभविष्यंतिमानवाः ॥ विधिवत्कृतशौचोपिभस्मस्नानंविनाद्विजः ॥ ५४ ॥ नभविष्यतिपूतात्मा
नाधिकार्यपिकर्मणि ॥ अपानवायुभिर्यातेजृंभणेस्कंदनेक्षुते ॥ ५५ ॥ श्लेष्मोद्गारेपिकर्तव्यंभस्मस्नानंप्रय
त्नतः ॥ श्रीभस्मस्नानमाहात्म्यस्यैकदेशोत्रवर्णितः ॥ ५६ ॥ पुनश्चसंप्रवक्ष्यामिभस्मस्नानोत्थितंफलं
सावधानेनमनसाश्रोतव्यंमुनिपुंगव ॥५७॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेएकादशस्कंधेचतुर्दशोध्यायः॥
॥१४॥ नारायणउवाच ॥ अग्निरित्यादिभिर्मंत्रैर्भस्मसंशोध्यसादरं॥ धारणीयंललाटादौत्रिपुंड्रंकेवलंद्विजैः
॥ १ ॥ ब्रह्मक्षत्रियवैश्याश्चएतेसर्वेद्विजाःस्मृताः ॥ तस्माद्द्विजैःप्रयत्नेनत्रिपुंड्रंधार्यमन्वहं ॥ २ ॥ यस्योपन
यनंब्रह्मन्सएवद्विजउच्यते ॥ तस्माच्छ्रौतंद्विजैःकार्यंत्रिपुंड्रस्यचधारणं ॥ ३ ॥ विभूतिधारणंत्यक्त्वायःसत्क
र्मसमाचरेत् ॥ तत्कृतंचाकृतप्रायंभवत्येवनसंशयः ॥ ४ ॥ नगायत्र्युपदेशोपिभस्मनोधारणंविना ॥ ततो
धृत्वैवभस्मांगेगायत्रीजपमाचरेत् ॥५॥ गायत्रींमूलमेवाहुर्ब्राह्मण्येमुनिपुंगव ॥ साभस्मधारणाभावेनके
नाप्युपदिश्यते ॥ ६ ॥ नतावदधिकारोस्तिगायत्रीग्रहणेमुने ॥ यावन्नभस्मभालादौधृतमग्निसमुद्भवं
॥ ७ ॥ भस्महीनललाटत्वंनब्राह्मण्यानुमापकं ॥ एवमेवमयाब्रह्मन्हेतुरुक्तःसुपुण्यदः ॥ ८ ॥ मंत्रपूतंसितं
भस्मललाटेपरिवर्तते ॥ सएवब्राह्मणोविद्वान्सत्यंसत्यंमयोच्यते ॥ ९ ॥ यस्यास्तिसहजाप्रीतिर्मणिवद्भस्म
संग्रहे ॥ सएवब्राह्मणोब्रह्मन्सत्यंसत्यंमयोच्यते ॥ १० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥
श्लोकैःशतसंख्यैरतःपरं॥ अर्थाधिकैस्त्रिपुंड्रोर्ध्वपुंड्रयोर्महिमोच्यते॥१॥ अग्निरित्यादिभिरिति तेचमंत्राःपूर्वमुक्ताः ॥१॥ २ ॥ ३ ॥४ ॥
॥५ ॥६ ॥७ ॥८ ॥९ ॥१०॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

नयस्यसहजाप्रीतिर्मणिवद्भस्मसंग्रहे ॥ सचांडालइतिज्ञेयोजन्मजन्मांतरेध्रुवं ॥ ११ ॥ नयस्यसहजाप्रीतिस्त्रिपुंड्रोद्धूलनादिषु ॥ सचांडालइतिज्ञेयःसत्यंसत्यंमयोच्यते ॥ १२॥ येभस्मधारणंत्यक्त्वाभुंजतेचफलादिकं ॥ तेसर्वेनरकंघोरंप्राप्नुवंतिनसंशयः ॥ १३॥ विभूतिधारणंत्यक्त्वाकुर्वन्हेमतुलामपि ॥ नतत्फलमवाप्नोतिपतितोहिभवेद्विसः ॥ १४ ॥ यथोपवीतरहितैःसंध्यानक्रियतेद्विजैः ॥ तथासंध्यानकर्तव्याविभूतिरहितैरपि ॥ १५ ॥ गतोपवीतैःसंध्यायांकार्यःप्रतिनिधिःक्वचित् ॥ जपादिकंतुसावित्र्यास्तथैवोपोषणादिकं ॥१६॥ विभूतिधारणेत्वन्योनास्तिप्रतिनिधिःक्वचित् ॥ विभूतिधारणंत्यक्त्वायदिसंध्यांकरोतियः ॥ १७ ॥ प्रत्यवैत्येवयेनासौनाधिकारीतदाद्विजः ॥ यथाश्रुत्वांत्यजेवेदान्प्रत्यवैतितथाद्विजः ॥ १८ ॥ प्रत्यवैतिनसंदेहःसंध्याकृद्भस्मवर्जितः ॥ संपादनीयंयत्नेनश्रौतंभस्मसदाद्विजैः ॥१९॥ स्मार्तंवातदभावेतुलौकिकंवासमाहितैः ॥ यादृशंतादृशंवास्तुपवित्रंभस्मसंततं ॥ २० ॥ धारणीयंप्रयत्नेनद्विजैःसंध्यादिकर्मसु ॥ नसंविशंतिपापानिभस्मनिष्ठेततःसदा ॥ २१ ॥ कर्तव्यमपियत्नेनब्राह्मणैर्भस्मधारणं॥ मध्यांगुलित्रयेणैवस्वदक्षिणकरस्यतु ॥ २२ ॥ षडंगुलायतंमानमपिचाधिकमानकं ॥ नेत्रयुग्मप्रमाणेनभालेदीप्तंत्रिपुंड्रकं ॥ २३ ॥ कदाचिद्भस्मनाकुर्यात्सरुद्रोनात्रसंशयः ॥ अकारोनामिकाप्रोक्ताउकारोमध्यमांगुलिः ॥ २४ ॥ मकारस्तर्जनीतस्मात्त्रिपुंड्रंत्रिगुणात्मकं ॥ त्रिपुंड्रंमध्यमातर्जन्यनामाभिरनुलोमतः ॥ २५ ॥ अत्रतेकथयाम्येनमितिहासंपुरातनं ॥ कदाचिदथदुर्वासाःपितृलोकंगतोभवत् ॥२६॥ भस्मसंदिग्धसर्वांगोरुद्राक्षाभरणान्वितः॥शिवशंकरसर्वात्मन्श्रीमातर्जगदंबिके ॥ २७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

अत्रेतिहासमाह अत्रतेकथयामीति ॥ २६ ॥ २७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

 कव्यवालादयइति तेच कव्यवालोनलः सोमोयमश्चैवार्यमातथा अग्निष्वात्ताबर्हिषदः सोमपाः पितृदेवताइतिवचनोक्ताः पितृगणस्वामिनः
॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ षडशीतिरिति तानिकुंडानिनामतोरूपतश्चनवमस्कंधेसाविन्युपाख्यानेकथिता

नामानीतिगृणन्नुच्चैस्तापसानांशिखामणिः ॥ कव्यवालादयस्तेतुप्रत्युत्थानाभिवादनैः॥२८॥ आसनाद्युप
चारैश्चसंमानंबहुचक्रिरे ॥ नानाकथाभिरन्योन्यंसंभाषांचक्रिरेतदा ॥ २९॥ तस्मिंस्तुसमयेकुंभीपाकस्था
नांतुपापिनां ॥ घोरःसमभवच्छब्दोहाहताःस्मेतिवादिनां ॥ ३० ॥ मृताःस्मेतिवदंत्येकेदग्धाःस्मेति
पुरोजगुः ॥ छिन्नाःस्मेतिविभिन्नाःस्मेत्येवंरोदनकारिणः ॥ ३१॥ श्रुत्वातंकरुणाशब्दंदुःखितोमुनिराड्हृदि
॥ पप्रच्छपितृनाथांस्तान्केषांशब्दोयमित्यपि ॥ ३२ ॥ तेसमूचुर्मुनेत्रैवपुरीसंयमनीपुरा॥ वर्ततेयमराडत्र
पापिनांभोगदायकः ॥ ३३ ॥ नानादूतैःकालरूपैःकृष्णवर्णैर्भयंकरैः ॥ सहितोत्रैवतत्पुर्यानायकोविद्यतेन
घ ॥ ३४ ॥ तत्रकुंडान्यनेकानिपापिनांभोगदानिच ॥ षडशीतिर्घोररूपैर्दूतैःपरिवृतानिच ॥ ३५ ॥ तत्रमु
ख्यतमंकुंडंकुंभीपाकाभिधंमहत् ॥ वर्ततेतद्गतानांचयातनानांतुवर्णनं ॥ ३६ ॥ कर्तुंनशक्यतेकैश्चिदपिव
र्षशतैरपि ॥ येशिवद्रोहिणःसंतितथादेवीविनिंदकाः ॥ ३७ ॥ येविष्णुद्रोहिणःसंतिपतंत्यत्रैवतेमुने ॥ येवेद
निंदकाःसंतिसूर्यस्यचगणेशितुः ॥ ३८ ॥ ब्राह्मणानांद्रोहिणोयेपतंत्यत्रैवतेमुने ॥कामाचाराश्चयेसंतितप्तमु
द्रांकिताश्चये ॥३९॥ त्रिशूलधारिणोयेचपतंत्यत्रैवतेमुने ॥ मातृपितृगुरुज्येष्ठपुराणस्मृतिनिंदकाः ॥ ४० ॥

नि ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ केकेतस्मिन्कुंडेपतंतितानाह येशिवद्रोहिणइति ॥ ३७॥ ३८ ॥ कामाचाराश्चेति यथेष्टाचरणवंतइत्यर्थः ॥३९॥
त्रिशूलधारिणइति तप्तत्रिशूलधारिणःशैवाइत्यर्थः ॥ ४० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७॥ ॥७॥

येधर्मदूषकाःसंतिपतंत्यत्रैवतेमुने ॥ तेषामयंमहाघोरःशब्दःश्रवणदारुणः ॥ ४१ ॥ श्रूयतेस्माभिरनिशंवै
राग्यंयच्छ्रुतेर्भवेत् ॥ इतितेषांवचःश्रुत्वामुनिराट्तद्दिदृक्षया ॥४२॥ उत्थायचलितस्तूर्णंययौकुंडसमीपतः॥
अवाङ्मुखोददर्शाधस्तस्मिन्नेवक्षणेमुने ॥ ४३॥ तत्रत्यानांपापिनांतुस्वर्गाधिकमभूत्सुखं ॥ हसंतिकेचिद्गा
यंतिनृत्यंतिचतथापरे ॥ ४४ ॥ परस्परंरमंतेतेप्युन्मत्ताःसुखवर्धनात् ॥ मृदंगमुरजावीणाढक्कादुंदुभिनिः
स्वनाः ॥ ४५ ॥ समुद्भूतास्तुमधुराःपंचमस्वरभूषिताः ॥ वसंतवल्लीपुष्पाणांसुगंधमरुतोववुः ॥ ४६ ॥ मु
निस्तुचकितोदृष्ट्वायमदूताश्चविस्मिताः ॥ शीघ्रंतेकथयामासुर्धर्मराजायवेदिने ॥ ४७ ॥ महाराजमहाश्चर्य
मधुनैवाभवद्विभो ॥ स्वर्गादप्यधिकंसौख्यंकुंभीपाकस्थपापिनां ॥ ४८ ॥ निमित्तंनैवजानीमःकस्मादिदम
भूद्विभो ॥ चकिताःस्मवयंसर्वेप्राप्तादेवत्वदंतिकं ॥ ४९ ॥ निशम्यदूतवाणींतांधर्मराट्शीघ्रमुत्थितः ॥ महाम
हिषमारूढोययौतेयत्रपापिनः ॥५० ॥ तांवार्तांप्रेषयामासदूतद्वारामरावतीं ॥ श्रुत्वातांदेवराजोपिप्राप्तोदेव
गणैःसह ॥५१॥ ब्रह्मलोकात्पद्मजोपिवैकुंठाद्विष्टरश्रवाः॥ तत्तल्लोकाच्चदिक्पालाःसमाजग्मुर्गणैःसह ॥ ५२॥
परिवार्यस्थिताःसर्वेकुंभीपाकमितस्ततः ॥ अपश्यंस्तद्गतान्जीवान्स्वर्गाधिकसुखान्वितान् ॥ ५३ ॥ चकि
ताएवतेसर्वेनविदुस्तस्यकारणं ॥ अहोपापस्यभोगार्थंकुंडमेतद्विनिर्मितं ॥ ५४ ॥ तत्रसौख्यंयदाजातंतदा
पापात्तुकिंभयं ॥ उच्छिन्नावेदमर्यादापरमेशकृताकथं ॥ ५५ ॥ ॥छ ॥ ॥ छ ॥

 स्वस्यसंकल्पंकुंभीपाकस्थानांदुःखंभवत्वित्येवंरूपंसंकल्पमित्यर्थः वितथंमिथ्या ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९॥ सचतुर्वेदंचतुर्वेदैः

भगवान्स्वस्यसंकल्पंवितथंकृतवान्कथं ॥ आश्चर्यमेतदाश्चर्यमेतदित्येवभाषिणः ॥ ५६ ॥ तटस्थाअभव
न्सर्वेनविदुस्तत्रकारणं ॥ एतास्मिन्नंतरेशौरिःसंमंत्र्यविबुधादिभिः ॥ ५७ ॥ ययौकैश्चित्सुरगणैःसहितःशं
करालयं ॥ पार्वत्यासहितंदेवंकोटिकंदर्पसुंदरं ॥ ५८ ॥ रमणीयतमांगंतंलावण्यखनिमद्भुतं ॥ सदाषोडश
वर्षीयंनानालंकारभूषितं ॥ ५९ ॥ नानागणैःपरिवृतंलालयंतंपरांशिवां ॥ ददर्शचंद्रमौलिंसचतुर्वेदंननाम
ह ॥ ६० ॥ वृत्तांतंकथयामासचमत्कृतमतिस्फुटं ॥ एतस्यकारणंदेवनजानीमःकथंचन ॥ ६१ ॥ वदतत्का
रणंदेवसर्वज्ञोसियतःप्रभो ॥ विष्णुवाक्यंतदाश्रुत्वाप्रसन्नमुखपंकजः ॥ ६२ ॥ उवाचमधुरंवाक्यंमेघगं
भीरयागिरा ॥ शृणुविष्णोतन्निमित्तंनाश्चर्यंत्वत्रविद्यते ॥ ६३ ॥ भस्मनोमहिमैवायंभस्मनाकिंभवेन्नहि ॥
कुंभीपाकंगतोद्रष्टुंदुर्वासाःशैवसंमतः ॥ ६४ ॥ अवाङ्मुखोददर्शाधस्तदावायुवशाद्दरे ॥ भालभस्मकणा
स्तत्रपतितादैवयोगतः ॥ ६५ ॥ तेनजातमिदंसर्वंभस्मनोमहिमात्वयं ॥ इतःपरंतुतत्तीर्थंपितृलोकनिवासि
नां ॥ ६६ ॥ भविष्यतिनसंदेहोयत्रस्नात्वासुखीभवेत् ॥ पितृतीर्थंतुतन्नाम्नाप्यतऊर्ध्वंभविष्यति ॥ ६७ ॥
मल्लिंगस्थापनंतत्रकार्यंदेव्याश्चसत्तम ॥ पूजयिष्यंतितेतत्रपितृलोकनिवासिनः ॥ ६८ ॥ त्रैलोक्येयानिती
र्थानितत्रश्रेष्ठमिदंभवेत् ॥ पित्रीश्वरीपूजयातुत्रैलोक्यंपूजितंभवेत् ॥ ६९ ॥ नारायणउवाच ॥ इतिदेववचः
श्रुत्वादेवंमूर्ध्नाप्रणम्यच ॥ तदनुज्ञांसमादायययौदेवांतिकंहरिः ॥ ७० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

सहितंशिवमित्यर्थः ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ निमित्तमाह कुंभीपाकमिति ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥
पित्रीश्वरीतितस्मिंस्तीर्थेस्थापितादेवी ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ॥ छ ॥

॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ तत्रकैलासे ॥ ७५ ॥ निरुद्धमिति यदितत्रापिशैवगमनंस्यात्तदापुनश्चकुंभीपाकोच्छेदएवस्यादि तिभियाकुंभीपाकमार्गेशैवैर्नैवगंतव्यामितिनिरोधःकृतइत्यर्थः ॥ ७६ ॥ अथोर्ध्वपुंड्रविधिमाह ऊर्ध्वपुंड्रविधिमिति ॥७७॥ ७८ ॥७९॥

तत्सर्वंकथयामासकारणंशंकरोदितं ॥ साधुसाध्वितितेप्रोचुरमरामौलिचालनैः ॥ ७१ ॥ शशंसुर्भस्ममाहात्म्यंहरिब्रह्मादयःसुराः ॥ पितरश्चैवसंतुष्टास्तीर्थलाभात्परंतप ॥ ७२ ॥ तत्तीर्थतीरेलिंगंचदेव्यामूर्तिंयथाविधि ॥ स्थापयामासुरमराःपूजयामासुरन्वहं ॥ ७३ ॥ तत्रयेप्राणिनोऽभूवन्पापभोगार्थमास्थिताः ॥ तेविमानंसमारुह्यगताःकैलासमंडलं ॥ ७४ ॥ नाम्नाभद्रगणास्तेतुवसंत्यद्यापितत्रहि ॥ पुनश्चदूरदेशेतुकुंभीपाकोविनिर्मितः ॥७५॥ निरुद्धंशैवगमनंदेवैस्तत्रतुतद्दिनात् ॥ इतितेसर्वमाख्यातंभस्ममाहात्म्यमुत्तमं ॥७६॥ नातःपरतरंकिंचिदधिकंविद्यतेमुने ॥ ऊर्ध्वपुंड्रविधिंचैवाप्यधिकारिविभेदतः ॥ ७७ ॥ प्रवक्ष्येमुनिशार्दूलवैष्णवागमलोकनात् ॥ ऊर्ध्वपुंड्रप्रमाणानिदिव्यान्यंगुलिभेदतः ॥ ७८ ॥ वर्णाभिमंत्रदेवांश्चप्रवक्ष्यामिफलानिच ॥ पर्वताग्रेनदीतीरेशिवक्षेत्रेविशेषतः ॥ ७९ ॥ सिंधुतीरेचवल्मीकेतुलसीमूलमाश्रिते ॥ मृदएतास्तुसंग्राह्यावर्जयेदन्यमृत्तिकाः ॥ ८० ॥ श्यामंशांतिकरंप्रोक्तंरक्तंवश्यकरंभवेत् ॥ श्रीकरंपीतमित्याहुर्धर्मदंश्वेतमुच्यते ॥८१॥ अंगुष्ठःपुष्टिदःप्रोक्तोमध्यमायुःकरीभवेत् ॥ अनामिकान्नदानित्यंमुक्तिदाचप्रदेशिनी ॥८२॥ एतैरंगुलिभेदैस्तुकारयेन्ननखैःस्पृशेत् ॥ वर्तिदीपावलिकृतिंवेणुपत्राकृतिंतथा ॥ ८३ ॥ ॥ ७७ ॥

॥ ८० ॥ श्याममूर्ध्वपुंड्रमित्यर्थः एवमुत्तरत्र ॥ ८१ ॥ अंगुलिनियममाह अंगुष्ठइति ॥ ८२ ॥ ऊर्ध्वपुंड्राकारमाह वर्तिदीपेति वर्तिवृतिर्योदीपस्तस्ययावलिःपंक्तिरूर्ध्वरेषारूपाअधःस्थूलांतसूक्ष्मरूपातत्कृतिराकृतिर्यस्येत्यर्थः ॥ ८३ ॥ ॥ ७७ ॥

एतेषांविनियोगोब्रह्मांडपुराणे ललाटेबाहुवक्षैवदंडवत्कर्णपल्लवे हृदयेकमलाकारमुदरेदीपवल्लिखेत् वेणुपत्रसमाकारंबाव्होर्मध्येलिखेत्सुधीः अधःपृष्ठेस्कंधदेशेन्यसेब्जंनूपलाशवदिति ॥ ८४ ॥ तत्रोत्तमंत्रिपुंड्रमंगुलिप्रमाणभेदेनात्रिविधमाह दशांगुलीति दशांगुलप्रमाणमुत्तमोत्तमं उत्तमेत्रिपुंड्रेउत्तममित्यर्थः मध्यममुत्तमेत्रिपुंड्रेमध्यममित्यर्थः अधःपरमिति उत्तमेऊर्ध्वपुंड्रेधःकनिष्ठमित्यर्थः ॥ ८५ ॥

पद्मस्यमुकुलाकारंतथाकुर्यात्प्रयत्नतः ॥ मत्स्यकूर्माकृतिंवापिशंखाकारंततःपरं ॥ ८४ ॥ दशांगुलिप्रमाणंतुउत्तमोत्तममुच्यते ॥ नवांगुलंमध्यमंस्यादष्टांगुलमतःपरं ॥ ८५ ॥ सप्तषट्पंचभिःपुंड्रंमध्यमंत्रिविधंस्मृतं चतुस्त्रिद्व्यंगुलैःपुंड्रंकनिष्ठंत्रिविधंभवेत् ॥ ८६ ॥ ललाटेकेशवंविद्यान्नारायणमथोदरे ॥ माधवंहृदिविन्यस्य गोविंदंकंठकूपके ॥ ८७ ॥ उदरेदक्षिणेपार्श्वेविष्णुरित्यभिधीयते ॥ तत्पार्श्वेबाहुमध्येचमधुसूदनमेवच ॥ ॥ ८८ ॥ त्रिविक्रमंकर्णदेशेवामेकुक्षौतुवामनं ॥ श्रीधरंबाहुकेवामेहृषीकेशंतुकर्णके ॥ ८९ ॥ पृष्ठेचपद्मनाभंतुककुद्दामोदरंस्मरेत् ॥ द्वादशैतानिनामानिवासुदेवेतिमूर्धनि ॥ ९० ॥ पूजाकालेचहोमेचसायंप्रातःसमाहितः ॥ नामान्युच्चार्यविधिनाधारयेदूर्ध्वपुंड्रकं ॥ ९१ ॥ अशुचिर्वाप्यनाचारोमनसापापमाचरेत् ॥ शुचिरेव भवेन्नित्यंमूर्ध्निपुंड्रांकितोनरः ॥ ९२ ॥ ऊर्ध्वपुंड्रधरोमर्त्योम्रियतेयत्रकुत्रचित् ॥ श्वपाकोपिविमानस्थोममलोकेमहीयते ॥ ९३ ॥ एकांतिनोमहाभागामत्स्वरूपविदोमलाः ॥ सांतरालान्प्रकुर्वंतिपुंड्रान्विष्णुपदाकृतीन् ॥ ९४ ॥ परमैकांतिनोप्येवंमत्पादैकपरायणाः ॥ हरिद्राचूर्णसंयुक्ताञ्छूलाकारांस्तुवामलान् ॥ ९५ ॥

मध्यमोर्ध्वपुंड्रमपित्रिविधमाह सप्तषट्पंचभिरिति ॥ ८६ ॥ ऊर्ध्वपुंड्रेदेवताध्यानमाह ललाटेकेशवमिति ॥ ८७ ॥ तत्पार्श्वेउदरस्यवामपार्श्वेइत्यर्थः ॥ ८८ ॥ कर्णकेदक्षिणकर्णे ॥ ८९ ॥ ककुदितिलुप्तसप्तम्यंतं ककुदीत्यर्थः ॥ ९० ॥ ९१ ॥ तत्रशुक्लकृष्णपक्षभेदेन नामभेदोब्रह्मांडपुराणेउक्तः संकर्षणादिभिःशुक्लेकृष्णेचेत्केशवादिभिरिति ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ सांतरालान्रेखाद्वयमध्येवकाशसहितान् ॥ ९४ ॥ ऊर्ध्वपुंड्रभेदमाह हरिद्राचूर्णसंयुक्तानिति रामानुजसंप्रदायेस्पष्टमेवतत् ॥ ९५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

पद्मशब्देनपद्ममुकुलंगृह्यतेपूर्वंतदुक्तत्वात् ॥ ९६ ॥ केवलवैष्णवाभागवताइत्यर्थः ॥ ९७ ॥ एकांतिनामेकांतभक्तानांवीरवैष्णवानांपरमै कांतिनामपि वीरवैष्णवेभ्योपिमहावीरवैष्णवानामित्यर्थः तेचसांप्रतंमाध्वरामानुजाश्चक्रमेणभवंति ॥ ९८ ॥ मध्येच्छिद्रमुभयोरेखयोर्मध्येव

अन्येतुवैष्णवाःपुंड्रानच्छिद्रानपिभक्तितः ॥ प्रकुर्वीरन्दीपपद्मवेणुपत्रोपमाकृतीन् ॥ ९६ ॥ अच्छिद्रानपि सच्छिद्रान्कुर्युःकेवलवैष्णवाः ॥ अच्छिद्रकरणेतेषांप्रत्यवायोनविद्यते ॥९७॥एकांतिनांप्रपन्नानांपरमैकांतिनामपि ॥अच्छिद्रपुंड्राकरणेप्रत्यवायोमहान्भवेत् ॥९८॥ ऊर्ध्वपुंड्रंतुयःकुर्याद्दंडाकारंतुशोभनम् ॥मध्येच्छिद्रंवैष्णवश्चनमोंतैःकेशवादिभिः ॥९९॥ विमलान्यूर्ध्वपुंड्राणिसांतरालानियोनरः ॥ करोतिविपुलंतत्रमंदिरं मेकरोतिसः ॥ १०० ॥ ऊर्ध्वपुंड्रस्यमध्येतुविशालेसुमनोहरे ॥ लक्ष्म्यासाकंसहासीनोरमतेविष्णुरव्ययः ॥ ॥१॥ निरंतरालंयःकुर्यादूर्ध्वपुंड्रंद्विजाधमः ॥ सहितत्रस्थितंविष्णुंश्रियंचैवव्यपोहति ॥ २ ॥ अच्छिद्रमूर्ध्वपुंड्रंतुयःकरोतिविमूढधीः ॥ सपर्यायेणतानेतिनरकानेकविंशतिं ॥ ३॥ ऋजूनिस्फुटपार्श्वानिसांतरालानिविन्यसेत् ॥ ऊर्ध्वपुंड्राणिदंडाब्जदीपमत्स्यनिभानिच ॥४॥ शिखोपवीतवद्धार्यमूर्ध्वपुंड्रंद्विजेनच ॥ विनाकृताश्चेद्विफलाःक्रियाःसर्वामहामुने ॥ ५ ॥ तस्मात्सर्वेषुकार्येषुकार्यंविप्रस्यधीमतः॥ ऊर्ध्वपुंड्रंत्रिशूलंचवर्तुलंचतुरस्रकं ॥६॥ अर्द्धचंद्रादिकंलिंगंवेदनिष्ठोनधारयेत् ॥ जन्मनालब्धजातिस्तुवेदपंथानमाश्रितः ॥७॥ पुंड्रांतरंभ्रमाद्वापिललाटेनैवधारयेत् ॥ ख्यातिकांत्यादिसिद्ध्यर्थंचापिविष्ण्वागमादिषु ॥८॥ स्थितंपुंड्रांतरंनैवधारयेद्वैदिकोजनः ॥ तिर्यक्त्रिपुंड्रंसंत्यज्यश्रौतंकथमितिभ्रमात् ॥ ९ ॥ ॥ ७ ॥

काशंकुर्यादित्यर्थः नमोंतैःकेशवादिभिरितिपूर्वोक्तानुवादः ॥ ९९ ॥ तदेवस्पष्टयति विमलान्यूर्ध्वेति ॥ १०० ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ॥ ४ ॥ ५ ॥ इतःपरमूर्ध्वपुंड्रादीनामधिकारिणआह ऊर्ध्वपुंड्रमिति ॥ ६ ॥ वैदिकस्याधिकारोनास्तिवैदिकातिरिक्तएवाधिकारीत्यर्थः ॥ ७ ॥ ८ ॥ श्रौतंतिर्यक्त्रिपुंड्रमित्यस्यपूर्वेणान्वयः ॥९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ११० ॥ अंकितस्तत्तमुद्रादिभिः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥१४॥ नचेतरादिति वैदिकविष्णुभक्तस्यापिश्रौतंभस्मादिकमेवाविधीयते ततमुद्रोर्ध्वपुंड्रादिकंतुतंत्रोक्तदीक्षावतांवैष्णवानांविधीयतइतिभावः ॥ १५ ॥ प्रादुर्भावविशेषाणांरामकृष्णाद्यवताराणां तेषामुपासकैरपिभ

ल्लाटेभस्मनातिर्यक्त्रिपुंड्रस्यचधारणं ॥ विनापुंड्रांतरंमोहाद्धारयन्नारकीभवेत् ॥ १० ॥ वेदमार्गैकनिष्ठस्तुमोहेनाप्यंकितोयदि ॥ पतत्येवनसंदेहस्तथापुंड्रांतरादपि ॥ ११ ॥ नांकनंविग्रहेकुर्याद्वेदमार्गसमाश्रितः ॥ श्रौतधर्मैकनिष्ठानांलिंगंतुश्रौतमेवहि ॥ १२ ॥ अश्रौतधर्मनिष्ठानामश्रौतंलिंगमीरितं ॥ देवतावेदसिद्धायास्तासांलिंगंतुवैदिकं ॥ १३ ॥ अश्रौततंत्रनिष्ठायास्तासामश्रौतमेवहि ॥ वेदसिद्धोमहादेवःसाक्षात्संसारमोचकः ॥ १४ ॥ भक्तानामुपकारायश्रौतंलिंगंदधातिच ॥ वेदसिद्धस्यविष्णोश्चश्रौतंलिंगंनचेतरत् ॥ १५ ॥ प्रादुर्भावविशेषाणामपितस्यतदेवहि ॥ श्रौतंलिंगंतुविज्ञेयंत्रिपुंड्रोद्धूलनादिकं ॥ १६ ॥ अश्रौतमूर्ध्वपुंड्रादिनैवतिर्यक्त्रिपुंड्रकं ॥ वेदमार्गैकनिष्ठानांवेदोक्तेनैववर्त्मना ॥ १७ ॥ ललाटेभस्मनातिर्यक्त्रिपुंड्रंधार्यमेवहि ॥ यस्तुनारायणंदेवंप्रपन्नःपरमंपदं ॥ ११८ ॥ धारयेत्सर्वदाशूलंललाटेगंधवारिणा ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेएकादशस्कंधेपंचदशोऽध्याय ॥ १५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

स्मोद्धूलनंभस्मत्रिपुंड्रादिकमेवधार्यमितिभावः ॥ १६ ॥ ऊर्ध्वपुंड्रादिकमेवाश्रौतंभवतिनातिर्यक्त्रिपुंड्रकमित्यन्वयः ॥ १७ ॥ तस्मात्तांत्रिकैरेवोर्ध्वपुंड्रंधार्यंनवैदिकैरित्युपसंहरति यस्त्विति ॥ १८ ॥ इतिसर्वंसूतसंहितापराशरोपपुराणकूर्मपुराणादिषुस्पष्टं॥इतिश्रीदेवीभागवततिलकेएकादशस्कंधेपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

शतश्लोकैः षडधिकैः संध्योपासनमुत्तमं ॥ द्विजानांकथ्यतेयेनजगदंबातुतुष्यति १ तिलकविधानानंतरंसंध्याविधिंकथयति अथातइति संध्यायाः संध्याकालाधिष्ठात्र्यागायत्रीदेव्याउपासनमित्यर्थः तथाचयाज्ञवल्क्यः संधौसंध्यामुपासीतनोदितेनास्तगेरवावितिसंध्याशब्दवाच्यांदेवीमाह संध्यात्रयंतुकर्तव्यमित्यत्रतुसंध्याशब्दःसंध्याकालिककर्मपरः तत्रयाज्ञवल्क्यवाक्येसंधावितिमध्यान्हस्याप्युपलक्षणं पूर्वसंध्यातुगायत्रीसावित्रीमध्यमास्मृता याभवेत्पश्चिमासंध्यासाविज्ञेयासरस्वती श्वेताभवतिगायत्रीसावित्रीरक्तवर्णिका कृष्णासरस्वतीज्ञेयासंध्यात्रयमुदाहृतमितितदुक्तेश्च अनेनैवक्रमेणब्रह्मरुद्रविष्णुसमानाकारत्वाद्गायत्र्यादीनांब्रह्मरुद्रविष्णुरूपत्वमुक्तंनत्वत्रब्रह्मरुद्रविष्णूनांस्त्रीरूपत्वेनध्येयत्वमितिबोध्यं तत्रोपासनंनामध्यानमात्रं नभिन्नांप्रतिपद्येतगायत्रींब्रह्मणासह साहमस्मीत्युपासीतविधिनायेनकेनचिदितिव्यासवचनादितिकेचित् परेतु ध्यानपूर्वकोमंत्रजपएवात्रोपासनं यासासंध्याजगत्सूतिर्मायातीताहिनिष्कला ईश्वरीकेवलाशक्तिस्तत्वत्रयसमुद्भवा ध्यात्वार्कमंडलगतांसा

नारायणउवाच ॥ अथातःश्रूयतांपुण्यंसंध्योपासनमुत्तमं ॥ भस्मधारणमाहात्म्यंकथितंचैवविस्तरात् ॥१॥

वित्रींप्रजपेद्बुधइतिकौर्मेणवचनेनध्यानस्यांगत्वप्रतिपादनात् देवतांध्यायन्जपंकुर्यादितिशंखस्मृतेश्च एवंचनभिन्नामितिव्यासवाक्येंगभूतध्यानस्यैवोपासनात्वेनाभिध्यानं नित्योदकःसंध्यामुपासीतेत्युपक्रम्यगायत्रीजपस्यैवाश्वलायनेनाभिधानाच्च गायत्रीजपस्यैवप्राधान्यप्रतीतेः ऋषयोदीर्घसंध्यत्वाद्दीर्घमायुरवाप्नुयुरिति मनुरपिगायत्रीजपपरतयैवब्रह्माभिन्नार्कोपस्थानादित्याहुः केचित्तुगायत्रीमंत्ररूपांतत्प्रतिपाद्यब्रह्माभिन्नत्वेनगृहीतांजपेनसाहमित्युपासीतेतिव्यासवाक्यार्थमाहुः सर्वथापिअत्रसंध्यापदेनस्त्रीरूपाणांब्रह्मरुद्रविष्णूनांसंध्याकालेनग्रहणंनवागायत्र्यतिरिक्तायाःकस्याश्चित्संध्याकालाधिष्ठात्र्यादेव्याग्रहणंकिंतुब्रह्मणएवार्कमंडलांतर्गतचैतन्याभिन्नस्यगायत्र्यर्थभूतस्यसंध्यात्रयेगायत्र्याद्याकारधारिणोग्रहणं तथाचैकैवगायत्रीसंध्यात्रयेआकारत्रयैरुपास्या संध्याकालातिरिक्तकालेजपेकर्तव्येतुमुक्ताविद्रुमहेमनीलेत्यादिध्यानप्रकारेणोपास्येतिबोध्यं एतेनसंध्यापदेनस्त्रीरूपाणांब्रह्मरुद्रविष्णूनांग्रहणंगायत्र्यतिरिक्तस्यदेवतात्रयस्यकस्याचिद्वाग्रहणंगायत्रीजपेतुगायत्र्यामुक्ताविद्रुमेतिप्रोक्तध्यानायाएवग्रहणमितिप्राचोक्तमपास्तं ॥ १ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

संध्योपासनकालमाह प्रातःसंध्यामिति ॥ २ ॥ उत्तमाधमभेदेनकालभेदमाह तद्भेदानिति ॥३॥४॥५॥ संध्योपासनस्यावश्यकत्वमाह विप्रोवृक्षइति ॥६॥७॥८॥ ९॥ प्रायश्चित्तमाह कालातिक्रमणेइतिअर्घ्यत्रयानंतरंप्रायश्चित्तार्थमर्घ्यांतरंदेयमित्यर्थः आदौप्रथमतःप्राय

प्रातःसंध्याविधानंचकथयिष्यामितेनघ ॥ प्रातःसंध्यांसनक्षत्रांमध्यान्हेमध्यभास्करां ॥ २ ॥ ससूर्यांपश्चिमांसंध्यांतिस्रःसंध्याउपासते ॥ तद्भेदानपिवक्ष्यामिशृणुदेवर्षिसत्तम ॥ ३ ॥ उत्तमातारकोपेतामध्यमालुप्ततारका ॥ अधमासूर्यसहिताप्रातःसंध्यात्रिधामता ॥ ४ ॥ उत्तमा सूर्यसहितामध्यमास्तमितेरवौ ॥ अधमातारकोपेतासायंसंध्यात्रिधामता ॥ ५ ॥ विप्रोवृक्षोमूलकान्यत्रसंध्यावेदःशाखाःकर्मधर्माणिपत्रम् ॥ तस्मान्मूलंयत्नतोरक्षणीयंछिन्नेमूलेनैववृक्षोनशाखा ॥ ६ ॥ संध्यायेननविज्ञातासंध्यायेनानुपासिता ॥ जीवमानोभवेच्छूद्रोमृतःश्वाचैवजायते ॥ ७ ॥ तस्मान्नित्यंप्रकर्तव्यंसंध्योपासनमुत्तमं ॥ तदभावेन्यकर्मादावाधिकारीभवेन्नहि ॥ ८ ॥ उदयास्तमयादूर्ध्वंयावत्स्याद्घटिकात्रयं ॥ तावत्संध्यामुपासीतप्रायश्चित्तंततःपरं ॥ ॥९॥ कालातिक्रमणेजातेचतुर्थार्घ्यंप्रदापयेत् ॥ अथवाष्टशतंदेवींजप्त्वादौतांसमाचरेत् ॥१०॥ यस्मिन्कालेतुयत्कर्मतत्कालाधीश्वरींचतां ॥ संध्यामुपास्यपश्चात्तुतत्कालीनंसमाचरेत् ॥ ११ ॥ गृहेसाधारणाप्रोक्तागोष्ठेवैमध्यमाभवेत् ॥ नदीतीरेचोत्तमास्याद्देवीगेहेतदुत्तमा ॥ १२ ॥ यतोदेव्याउपासेयंततोदेव्यास्तुसन्निधौ ॥ संध्यात्रयंप्रकर्तव्यंतदानंत्यायकल्पते ॥ १३ ॥ एतस्याअपरंदैवंब्राह्मणानांनविद्यते ॥ नविष्णूपासनानित्यानशिवोपासनातथा ॥ १४ ॥ यथाभवेन्महादेव्यागायत्र्याःश्रुतिचोदिता ॥ सर्ववेदसारभूतागायत्र्यास्तुसमर्चना ॥ १५ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥ छ ॥

श्चित्तार्थंदेवींगायत्रींजप्त्वासंध्यांसमाचरेदित्यर्थः अल्पकालातिक्रमेचतुर्थोर्घ्योबहुकालातिक्रमेष्टशतंजपइतितुरहस्यं॥१०॥११॥ तदुत्तमा उत्तमातोप्युत्तमेत्यर्थः ॥१२॥ तत्रहेतुमाह यतोदेव्याइति गायत्रीदेव्याउपासनादेव्याःसमीपेएवकर्तव्येत्यर्थः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ संध्याक्रममाह आचांतइति केशवादिनामभिराचांतइत्यन्वयः प्रथमतआचांतःपश्चात्प्राणमायम्यसंकल्पंकुर्यादिति शेषः सचेत्थंममोपात्तदुरितक्षयद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंप्रातःसंध्यामुपासिष्येइति केशवादिनामान्याह केशवश्चेति ।। १८ ॥ १९ ॥ ॥ २० ॥ २१ ॥ स्वाहांतैर्नामभिराचमनंनमोंतैरंगस्पर्शःकार्यइत्यर्थः ।। २२ ॥ तदेवाह केशवादिभिरिति ॥ २३ ॥ संकर्षणादिदेवानांनामभिरितिशेषः तत्रप्रकारः ॐ केशवायस्वाहेति एवंत्रिनामभिरपःपीत्वागोविंदायनमोविष्णवेनमइतिकरौप्रक्षाल्यमधुसूदनत्रिवि

ब्रह्मादयोपिसंध्यायांतांध्यायंतिजपंतिच ॥ वेदाजपंतितांनित्यंवेदोपास्याततःस्मृता ॥१६ ॥ तस्मात्सर्वेद्विजाःशाक्तानशैवानचवैष्णवाः ॥ आदिशक्तिमुपासंतेगायत्रींवेदमातरं ॥ १७॥ आचांतःप्राणमायम्यकेशवादिकनामभिः ॥ केशवश्चतथानारायणोमाधवएवच ॥ १८ ॥ गोविंदोविष्णुरेवाथमधुसूदनएवच ॥ त्रिविक्रमोवामनश्चश्रीधरोपिततःपरं ॥१९॥ हृषीकेशःपद्मनाभोदामोदरअतःपरं ॥ संकर्षणोवासुदेवःप्रद्युम्नोप्यनिरुद्धकः ॥ २०॥ पुरुषोत्तमाधोक्षजौचनारसिंहोच्युतस्तथा ॥ जनार्दनउपेंद्रश्चहरिःकृष्णोंतिमस्तथा॥ २१ ॐकारपूर्वकंनामचतुर्विंशतिसंख्यया ॥ स्वाहांतैःप्राशयेद्वारिनमोंतैःस्पर्शयेत्तथा ॥ २२ ॥ केशवादित्रिभिःपीत्वाद्वाभ्यांप्रक्षालयेत्करौ ॥ मुखंप्रक्षालयेद्वाभ्यांद्वाभ्यामुन्मार्जनंतथा ॥ २३ ॥ एकेनपाणिंसंप्रोक्ष्यपादावपिशिरोपिच ॥ संकर्षणादिदेवानांद्वादशांगानिसंस्पृशेत् ॥ २४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

क्रमेतिद्वाभ्यामंगुष्ठमूलेनोष्ठौसंमृज्यवामनश्रीधरेतिद्वाभ्यांतथैवमुखमुन्मार्ज्यहृषीकेशेतिवामकरंप्रोक्ष्यपद्मनाभेतिपादौसंप्रोक्ष्यदामोदरेतिमूर्धानं संप्रोक्ष्यसंकर्षणेतिसंयतमध्यमांगुलित्रयेणास्यंसंस्पृश्यवासुदेवप्रद्युम्नतिद्वाभ्यामंगुष्ठतर्जनीभ्यांनासापुटेसंस्पृश्यानिरुद्धपुरुषोत्तमेतिद्वाभ्यामंगुष्ठानामिकाभ्यांचक्षुषीसंस्पृश्याधोक्षजनारसिंहेतिद्वाभ्यांतथैवश्रोत्रेसंस्पृश्याच्युतेतिकनिष्ठांगुष्ठाभ्यांनाभिंसंस्पृश्यजनार्दनेतिपाणितलेनहृदयं संस्पृश्योपेंद्रेतिशिरःसंस्पृश्यहरयेनमःकृष्णायनमइतिद्वाभ्यांदक्षिणवामबाहुमूलेस्पृशेदिति एतच्चाचाराह्निकेस्पष्टं ।। २४ ॥ ७

उदकंपीत्वेति उदकपानसमयेवामेनहस्तेनदक्षिणंस्पृशेदित्यर्थः ॥ २५ ॥ २६ ॥ आचमनमुद्रामाह संहतांगुलिनेति मिलितांगुलिनेत्य र्थः ॥ २७ ॥ आचमनविधिमुक्त्वाप्राणायामविधिमाह प्राणायामामिति तुर्यपदंतुर्यपादस्तत्सहितामित्यर्थः तांजपन्प्राणायामंकुर्यादित्यर्थः

दक्षिणेनोदकंपीत्वावामेनसंस्पृशेद्बुधः ॥ तावन्नशुध्यतेतोयंयावद्वामेननस्पृशेत् ॥ २५ ॥गोकर्णाकृतिहस्ते नमाषमात्रंजलंपिबेत् ॥ ततोन्यूनाधिकंपीत्वासुरापानीभवेद्द्विजः ॥ २६ ॥ संहतांगुलिनातोयंपाणिनादक्षि णेनतु ॥ मुक्तांगुष्ठकनिष्ठाभ्यांशेषेणाचमनंविदुः ॥ २७ ॥ प्राणायामंततःकृत्वाप्रणवस्मृतिपूर्वकं ॥ गायत्रीं शिरसासार्द्धंसतुर्यपदसंयुतां ॥ २८ ॥ दक्षिणेरेचयेद्वायुंवामेनपूरितोदरं ॥ कुंभेनधारयेन्नित्यंप्राणायामंविदु र्बुधाः ॥ २९ ॥ पीडयेद्दक्षिणांनाडीमंगुष्ठेनतथोत्तराम् ॥ कनिष्ठानामिकाभ्यांतुमध्यमांतर्जनींत्यजेत् ॥ ३० रेचकःपूरकश्चैवप्राणायामोथकुंभकः ॥ प्रोच्यतेसर्वशास्त्रेषुयोगिभिर्यतमानसैः ॥ ३१ ॥ रेचकःसृजतेवायुंपू रकःपूरयेत्तुतं ॥ साम्येनसंस्थितिर्यत्तत्कुंभकःपरिकीर्तितः ॥ ३२ ॥ नीलोत्पलदलश्यामंनाभिमध्येप्रतिष्ठि तं ॥ चतुर्भुजंमहात्मानंपूरकेचिंतयेद्धरिं ॥३३॥ कुंभकेतुहृदिस्थानेध्यायेत्तुकमलासनं ॥ प्रजापतिंजगन्नाथं चतुर्वक्त्रंपितामहं ॥ ३४ ॥ रेचकेशंकरंध्यायेल्ललाटस्थंमहेश्वरं ॥ शुद्धस्फटिकसंकाशंनिर्मलंपापनाशनं ॥ ३५ ॥ पूरकेविष्णुसायुज्यंकुंभकेब्रह्मणोगतिं ॥ रेचकेनतृतीयंतुप्राप्नुयादीश्वरंपरं ॥ ३६ ॥ पौराणाचमना द्यंचप्रोक्तंदेवर्षिसत्तम ॥ श्रौतमाचमनाद्यंचशृणुपापापहंमुने ॥ ३७॥ प्रणवंपूर्वमुच्चार्यगायत्रींतुतादित्यृचं ॥ पादादौव्याहृतीस्तिस्रःश्रौताचमनमुच्यते ॥ ३८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ पीडयेदिति दक्षनासापुटेअंगुष्ठंस्थापयेद्वामनासापुटेकनिष्ठानामिकेस्थापयेन्मध्यमांतर्जनींचबहिःप्रसारयेदित्यर्थः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ तादित्यृचंतत्सवितुरित्यादिं ॥ ३८ ॥ ॥ छ ॥

प्रतिप्रणवेति प्रत्येकव्याहृतौप्रणवयोगः कर्तव्यइत्यर्थः ॥ ३९ ॥ प्राणायामेपक्षांतरेणमुद्रांतरमाह पंचांगुलिभिरिति ॥ ४० ॥ मार्जनमाह आपोहिष्ठेतीतितिसृभिर्ऋग्भिस्त्रिवारंप्रोक्षणं यद्वातिसृणांऋचांनवपादाभवंतितत्रपादादौप्रणवमुच्चार्यनवाभिः पादैर्नववारंमार्जनंकुर्यादित्य

गायत्रींशिरसासार्द्धंजपेद्व्याहृतिपूर्वकां ॥ प्रतिप्रणवसंयुक्तांत्रिरयंप्राणसंयमः ॥ ३९ ॥ पंचांगुलीभिर्नासाग्रं पीडयेत्प्रणवेनतु ॥ सर्वपापहरामुद्रावानप्रस्थग्रहस्थयोः ॥ ४० ॥ कनिष्ठानामिकांगुष्ठैर्यतेश्चब्रह्मचारिणः ॥ आपोहिष्ठेतितिसृभिःप्रोक्षणंस्यात्कुशोदकैः ॥ ४१ ॥ ऋगंतेमार्जनंकुर्यात्पादांतेवासमाहितः ॥ नवप्रणवयुक्तेनापोहिष्ठेत्यनेनतु ॥ ४२ ॥ नश्येदघंमार्जनेनसंवत्सरसमुद्भवं ॥ ततआचमनंकृत्वासूर्यश्चेतिपिबेदपः ॥ ४३ अंतःकरणसंभिन्नंपापंतस्यविनश्यति ॥ प्रणवेनव्याहृतिभिर्गायत्र्याप्रणवाद्यया ॥ ४४ ॥ आपोहिष्ठेतिसूक्तेनमार्जनंचैवकारयेत् ॥ उत्धृत्यदक्षिणेहस्तेजलंगोकर्णवत्कृते ॥ ४५ ॥ नीत्वातंनासिकाग्रंतुवामकुक्षौस्मरेदघं ॥ पुरुषंकृष्णवर्णंचऋतंचेतिपठेत्ततः ॥ ४६ ॥ द्रुपदांवाऋचंपश्चाद्दक्षनासापुटेनच ॥ श्वासमार्गेणतंपापमानयेत्करवारिणि ॥ ४७ ॥ नावलोक्यैवतद्वारिवामभागेश्मनिक्षिपेत् ॥ निष्पापंतुशरीरंमेसंजातमितिभावयेत् ॥ ४८ ॥ उत्थायतुततःपादौद्वौसमौसन्नियोजयेत् ॥ जलांजलिंगृहीत्वातुतर्जन्यंगुष्ठवर्जितं ॥ ४९ ॥ वीक्ष्यभानुंक्षिपेद्वारिगायत्र्याचाभिमंत्रितं ॥ त्रिवारंमुनिशार्दूलविधिरेषोर्घमोचने ॥ ५० ॥ ततःप्रदक्षिणांकुर्यादसावादित्यमंत्रतः ॥ मध्यान्हेसकृदेवस्यात्संध्ययोस्तुत्रिवारतः ॥ ५१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

र्थः ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ सूर्यश्चेतीति सूर्यश्चमामन्युश्चेतिऋचा ॥ ४३ ॥ मार्जनांतरमाह प्रणवेनेति सर्वमिलित्वैकंमार्जनमित्यर्थः ॥ ४४ ॥ ॥ ४५ ॥ ऋतंचेति ऋतंचसत्यंचेत्यादिः ॥ ४६ ॥ द्रुपदांद्रुपदादिवेन्मुमुचानइत्यादि ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ मध्यान्हे इति मध्यान्हेतुसकृदेवार्घ्यदानंसंध्ययोरुभयोस्तुत्रिवारमर्घ्यदानमित्यर्थः ॥ ५१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥३२॥ ईषन्नम्रः प्रभातेतुमध्यान्हेदंडवत्स्थितः ॥ आसनेचोपविष्टस्तुद्विजःसायंक्षिपेदपः ॥ ५२ ॥ उदकंप्रक्षिपेद्य
स्मात्तत्कारणमतःशृणु ॥ त्रिंशत्कोट्योमहावीरामंदेहानामराक्षसाः ॥ ५३ ॥ कृतघ्नादारुणाघोराःसूर्यमिच्छं
तिखादितुं ॥ ततोदेवगणाःसर्वेऋषयश्चतपोधनाः ॥ ५४॥ उपासंतेमहासंध्यांप्रक्षिपंत्युदकांजलीन् दह्यं
तेतेनदैत्यास्तेवज्रीभूतेनवारिणा ॥५५॥ एतस्मात्कारणाद्विप्राःसंध्यांनित्यमुपासते ॥ महापुण्यस्यजननं
संध्योपासनमीरितं ॥ ५६ ॥ अर्घ्यांगभूतमंत्रोयंप्रोच्यतेशृणुनारद ॥ यदुच्चारणमात्रेणसांगंसंध्याफलंभवे
त् ॥५७॥ सोहमर्कोस्म्यहंज्योतिरात्माज्योतिरहंशिवः ॥ आत्मज्योतिरहंशुक्लःसर्वज्योतीरसोस्म्यहं ॥ ५८ ॥
आगच्छवरदेदेविगायत्रिब्रह्मरूपिणि ॥ जपानुष्ठानसिद्ध्यर्थंप्रविश्यहृदयंमम ॥ ५९ ॥ उत्तिष्ठदेविगंतव्यंपुन
रागमनायच ॥ अर्घ्येषुदेविगंतव्यंप्रविश्यहृदयंमम ॥ ६० ॥ ततःशुद्धःस्थलेनैजमासनंस्थापयेद्बुधः ॥ तत्रा
रुह्यजपेत्पश्चाद्गायत्रींवेदमातरं ॥ ६१ ॥ अत्रैवखेचरीमुद्राप्राणायामोत्तरंमुने ॥ प्रातःसंध्याविधानेचकीर्ति
तामुनिपुंगव ॥ ६२ ॥ तन्नामार्थंप्रवक्ष्यामिसादरंशृणुनारद ॥ चित्तंचरतिखेयस्माज्जिव्हाचरतिखेगता ॥ ६३ ॥
भ्रुवोरंतर्गतादृष्टिर्मुद्राभवतिखेचरी ॥ नचासनंसिद्धसमंनकुंभसदृशोनिलः ॥ ६४ ॥ नखेचरीसमामुद्रासत्यं
सत्यंचनारद ॥ घंटावत्प्रणवोच्चाराद्वायुंर्निर्जित्ययत्नतः ॥ ६५ ॥ स्थिरासनेस्थिरोभूत्वानिरहंकारनिर्ममः ॥
लक्षणंनारदमुनेशृणुसिद्धासनस्यच ॥ ६६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

रुणेद्वीपेक्षिपंतीति ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ आगच्छवरदेइति तूष्णीं गायत्रीप्रार्थना ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ इयं ॥३२॥
खेचरीमुद्राहठप्रदीपिकायांप्रसिद्धा ॥ ६४ ॥ घंटावत्तन्नादवत्प्रणवोच्चारादित्यर्थः प्लुतप्रणवोच्चारादितितात्पर्यं ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ॥

योनिस्थानकमिति एकंपादमूलंलिंगमूलेद्वितीयंपादमूलंवृषणाधइत्यर्थः हृदयंसमंविग्रहंशरीरंचसमंदंडवदित्यर्थः ॥ ६७ ॥ ततआस नबंधानंतरंगायत्र्यावाहनमंत्रमाह आयात्विति ॥ ६८॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ न्यासात्पूर्वंपरमात्मनःस्मरण

योनिस्थानकमंघ्रिमूलघटितंकृत्वादृढंविन्यसेन्मेढ्रेपादमथैकमेवहृदयंकृत्वासमंविग्रहं ॥ स्थाणुःसंयमितेंद्रि योचलदृशापश्यन्भ्रुवोरंतरेतिष्ठत्येतदतीवयोगिसुखदंसिद्धासनंप्रोच्यते ॥ ६७ ॥ आयातुवरदादेवीअक्षरं ब्रह्मसंमितं ॥ गायत्रींछंदसांमातरिदंब्रह्मजुषस्वमे ॥ ६८ ॥ यदन्हात्कुरुतेपापंतदन्हात्प्रतिमुच्यते ॥ यद्रा त्र्यात्कुरुतेपापंतद्रात्र्यात्प्रतिमुच्यते ॥ ६९ ॥ सर्ववर्णेमहादेविसंध्याविद्येसरस्वति ॥ अजरेअमरेदेविसर्व देविनमोस्तुते ॥७०॥ ओजोसीत्यादिमंत्रेणदेवीमावाहयेत्ततः ॥ यत्कृतंत्वदनुष्ठानंतत्सर्वंपूर्णमस्तुमे॥७१॥ ततःशापविमोक्षायविधानंसम्यगाचरेत् ॥ ब्रह्मशापस्ततोविश्वामित्रस्यचतथैवच ॥ ७२ ॥ वसिष्ठशापइत्ये तत्त्रिविधंशापलक्षणं ॥ ब्रह्मणःस्मरणेनैवब्रह्मशापोनिवर्त्यते ॥ ७३ ॥ विश्वामित्रस्मरणतोविश्वामित्रस्यशा पकः ॥ वसिष्ठस्मरणादेवतस्यशापोविनश्यति ॥ ७४ ॥ हृत्पद्ममध्येपुरुषंप्रमाणंसत्यात्मकंसर्वजगत्स्वरू पं ॥ ध्यायामिनित्यंपरमात्मसंज्ञंचिद्रूपमेकंवचसामगम्यं ॥ ७५ ॥ अथन्यासविधिंवक्ष्येसंध्यायाअंगसंभ व ॥ॐकारंपूर्ववद्योज्यंततोमंत्रानुदीरयेत् ॥७६ ॥ भूरित्युक्त्वाचपादाभ्यांनमइत्येवचोच्चरेत् ॥ भुवःपूर्वंजानु नीभ्यांस्वःकटिभ्यांनमोवदेत् ॥७७॥ महर्नाभ्यैजनश्चैवहृदयायततस्तपः ॥ कंठायचततःसत्यंललाटेपरिकी र्तयेत् ॥७८॥ अंगुष्ठाभ्यांतत्सवितुस्तर्जनीभ्यांवरेण्यकं॥भर्गोदेवस्यमध्यमाभ्यांधीमहीत्येवकीर्तयेत् ॥७९॥

माह हृत्पद्ममध्येइति ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ व्याहृतिन्यासमाह भूरित्युक्त्वेति ॐभूःपादाभ्यांनमइत्येवंमंत्राऊह्याः ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ अंगुष्ठा दिन्यासमाह अंगुष्ठाभ्यामिति तत्सवितुरंगुष्ठाभ्यांनमइत्येवंमंत्राऊह्याः ॥ ७९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ८० ॥ हृदयादिन्यासमाह ब्रह्मात्मनेइति तत्सवितुर्ब्रह्मात्मनेहृदयायनमइत्येवंमंत्रा ऊह्याः ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ वर्णन्यासमाह अक्षरन्यासेति ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ एतन्यासकथनेनऋषिच्छंदोन्यासोपिसूचितइत्यर्थाद्बोदितव्यं तेच ऋषिच्छंदोन्यासाग्रंथांतरेप्रसिद्धाएवसंतीतिगौरवभियानलिख्यंते एतंन्यासविधिंकेचिदिति तथाचगृह्यपरिशिष्टेशुचौदेशेद

अनामाभ्यांकनिष्ठाभ्यांधियोयोनःपदंवदेत् ॥प्रचोदयात्करपृष्ठतलयोर्विन्यसेत्सुधीः॥८०॥ब्रह्मात्मनेतत्सवितुर्हृदयायनमस्तथा ॥ विष्ण्वात्मनेवरेण्यंचशिरसेनमइत्यपि ॥ ८१॥ भर्गोदेवस्यरुद्रात्मनेशिखायैप्रकीर्तितं ॥ शक्त्यात्मनेधीमहीतिकवचायततःपरम् ॥ ८२ ॥ कालात्मनेधियोयोनोनेत्रत्रयउदीरितं ॥ प्रचोदयाच्च सर्वात्मनेस्त्रायपरिकीर्तितं ॥ ८३ ॥ अक्षरन्यासमेवाग्रेकथयामिमहामुने ॥ गायत्रीवर्णसंभूतन्यासःपापहरःपरः ॥ ८४ ॥ प्रणवंपूर्वमुच्चार्यवर्णन्यासःप्रकीर्तितः ॥ तत्कारमादावुच्चार्यपादांगुष्ठद्वयेंन्यसेत् ॥ ८५ ॥ सकारंगुल्फयोस्तद्वद्विकारंजंघयोर्न्यसेत् ॥ जान्वोस्तुकारंविन्यस्यऊर्वोश्चैववकारकं ॥ ८६ ॥ रेकारंचगुदेन्यस्यणिकारंलिंगएवच ॥ कट्यांयकारमेवात्रभकारंनाभिमंडले ॥ ८७ ॥ गोकारंहृदयेन्यस्यदेकारंस्तनयोर्द्वयोः ॥ वकारंहृदिविन्यस्यस्यकारंकंठकूपके ॥ ८८॥ धीकारंमुखदेशेतुमकारंतालुदेशके ॥ हिकारंनासिकाग्रेतुधिकारंनेत्रमंडले ॥ ८९ ॥ भ्रूमध्येचैवयोकारंयोकारंचललाटके ॥ नःकारंवैपूर्वमुखेप्रकारंदक्षिणेमुखे ॥ ९० ॥ चोकारंपश्चिममुखेदकारंचोत्तरेमुखे ॥ योकारंमूर्ध्निविन्यस्यतकारंव्यापकंन्यसेत् ॥ ९१ ॥एतंन्यासविधिंकेचिन्नेच्छंतिजपतत्पराः ॥ ततोध्यायेन्महादेवींजगन्मातरमांबिकां ॥ ९२ ॥ ॥ छ ॥

र्भिसोक्षितेदर्भानास्तीर्यव्याहृतिभिरुपविश्यप्राणायामत्रयंकृत्वात्मानं व्याहृतिभिरभ्युक्ष्यसावित्र्याऋषिदैवतच्छंदांस्यनुस्मृत्यषड्भिस्तदंगमंत्रैरित्यादिन्यसेदेषोंगन्यासएनमप्येकेनेच्छंतिसहिविधिरवैदिकइत्युक्तं अत्रैकेतिपदेनाकरणेप्रत्यवायोनास्तिकृतेत्वभ्युदयइतिसूचितमन्यथाएकेतिकथनस्यवैयर्थ्यापत्तेः ॥ ९२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥३३॥

॥ ९३ ॥ चतुरास्यांचतुर्मुखां द्विनेत्रांप्रतिवक्त्रंनेत्रद्वयं मालांजपमालां कुंडिकाकमंडलुं ॥ ९४ ॥ ऋग्वेदाध्यायिनीमृग्वेदमुद्गिरंतीं ऋग्वेदोत्पादिकामित्यर्थः हंसपत्रांहंसवाहनांहंसोपरिरक्तांबुजंतदारूढामित्यर्थः ब्रह्मदेवतांब्रह्मणश्चतुर्मुखस्यदेवत्वांतदुपास्यामित्यर्थः ॥ ९५ चतुष्पदामिति तदुक्तंगायत्रीहृदये ऋग्वदोस्याःप्रथमःपादोभवति यजुर्वेदोद्वितीयःपादःसामवेदः स्तृतीयःपादः अथर्ववेदश्चतुर्थःपादः

भास्वज्जपाप्रसूनाभांकुमारींपरमेश्वरीं ॥ रक्तांबुजासनारूढांरक्तगंधानुलेपनां ॥ ९३ ॥ रक्तमाल्यांबरधरांचतुरास्यांचतुर्भुजां ॥ द्विनेत्रांस्रुक्स्रुवौमालांकुंडिकांचैवबिभ्रतीं ॥ ९४ ॥ सर्वाभरणसंदीप्तामृग्वेदाध्यायिनींपरां ॥ हंसपत्रामाहवनीयमध्यस्थांब्रह्मदेवतां ॥ ९५ ॥ चतुष्पदामष्टकुक्षिंसप्तशीर्षांमहेश्वरीं॥ अग्निवक्त्रांरुद्रशिखांविष्णुचित्तांतुभावयेत् ॥९६ ॥ ब्रह्मातुकवचंयस्यागोत्रंसांख्यायनंस्मृतं ॥ आदित्यमंडलांतस्थांध्यायेद्देवींमहेश्वरीं ॥ ९७ ॥ एवंध्यात्वाविधानेनगायत्रींदेवमातरं ॥ ततोमुद्राःप्रकुर्वीतदेव्याःप्रीतिकराःशुभाः॥ ९८ ॥ संमुखंसंपुटंचैवविततंविस्तृतंतथा ॥ द्विमुखंत्रिमुखंचैवचतुष्कंपंचकंतथा ॥ ९९ ॥ षण्मुखाधोमुखंचैवव्यापकांजलिकंतथा॥ शकटंयमपाशंचग्रथितंसंमुखोन्मुखं ॥ १०० ॥ प्रलंबंमुष्टिकंचैवमत्स्यंकूर्मंवराहकं ॥ सिंहाक्रांतंमहाक्रांतंमुद्गरंपल्लवंतथा ॥ १ ॥ ॥ छ ॥ छ॥

पूर्वादिक्प्रथमाकुक्षिर्भवति दक्षिणादिक्द्वितीयाकुक्षिर्भवति पश्चिमादिक्तृतीयाकुक्षिर्भवति उत्तरादिक्चतुर्थीकुक्षिर्भवति ऊर्ध्वादिक्पंचमीकुक्षिर्भवति अधरादिक्षट्कुक्षिर्भवति अंतरिक्षादिक्सप्तमीकुक्षिर्भवति अवांतरादिक्अष्टमीकुक्षिर्भवति व्याकरणमस्याःप्रथमंशिरोभवतिशिक्षाद्वितीयंशिरोभवतिकल्पस्तृतीयंशिरोभवति निरुक्तंचतुर्थंशिरोभवति ज्योतिषंनयनमितिपंचमंशिरोभवति इतिहासपुराणानिषष्ठंशिरोभवति उपनिषदःसप्तमंशिरोभवतीति ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

चतुर्विंशतिमुद्राश्चेति आसांनामानिलक्षणानिचब्रह्मकल्पोक्तानिलिख्यंते अथातोदर्शयेन्मुद्राःसंमुखंसंपुटंतथा ततोविततविस्तीर्णेद्विमुखं त्रिमुखंतथा चतुर्मुखंपंचमुखंषण्मुखाधोमुखेततः व्यापकांजलिकंचैवशकटंतदनंतरं यमपाशंतुग्रथितंततःस्यात्संमुखोन्मुखं विलंबोमुष्टिकोमीनस्ततःकूर्मवराहकौ सिंहाक्रांतंमहाक्रांतंततोमुद्गरपल्लवे चतुर्विंशतिरित्येतागायत्र्याःपरिकीर्तिताः जपकालेप्रयोक्तव्याअन्यथानिष्फलोजपः नजातुदर्शयेन्मुद्रामहाजनसमागमे क्षुभ्यंतिदेवतास्तस्यनिष्फलंचभवेदिति अथैतासांलक्षणमाह संमुखंसंहतौहस्तावुत्तानौकुंचितांगुली संपुटंपद्मकोशाभौकरावन्योन्यसंहतौ विततंसंहतौहस्तावुत्तानावायतांगुली विस्तीर्णसंहतौपाणीमिथोमुक्तांगुलीयकौ संमुखंसक्तयोःपाण्योःकनिष्ठाद्वययोगतः शेषांगुलीनांवैकल्येद्विमुखत्रिमुखादयः शेषांगुलीनांसंयोगात्पूर्वसंयोगनाशनं तिर्यक्संयुज्यमानाग्रौसंयुक्तांगुलीमंडलौ हस्तौषण्मुखमित्युक्तामुद्रामुद्राविशारदैः आकुंचिताग्रौसंयुक्तावर्वाक्हस्तावधोमुखौ उत्तानौतादृशावेवव्यापकंकुंचि

चतुर्विंशतिमुद्राश्चगायत्र्याःसंप्रदर्शयेत् ॥ शताक्षरांचगायत्रींसकृदावर्तयेत्सुधीः ॥ २ ॥ चतुर्विंशत्यक्षराणि गायत्र्याःकीर्तितानिहि ॥ जातवेदसनाम्नींचऋचमुच्चारयेदतः ॥ ३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

तौकरौ अधोमुखौतुमुक्ताग्रांगुष्ठकौशकटंकरौ बद्धमुष्टिकयोःपाण्योरुत्तानांनामतर्जनीं कुंचितान्यातुबध्नातितर्जनीयमपाशकं उत्तानसंधिसंलीनबद्धांगुलिदलौकरौ संमुखीघटितौदीर्घांगुष्ठौग्रथितमुच्यते कुंचितोर्ध्वांगुलिर्वामोहस्तोदक्षेणतादृशा अधोमुखेनसंयुक्तःसंमुखोन्मुखमुच्यते उत्तानोन्नतकोटीचविलंबःकथितःकरौ मुष्टीचान्योन्यसंयुक्तावुत्तानोमुष्टिकोभवेत् मीनस्तुसंमुखीभूतौमुत्तानामाकानिष्ठिकौ ऊर्ध्वसंयुक्तवक्त्रौतुशेषांगुलिदलौकरौ अधोमुखःकरोवामस्तादृशोदक्षिणेनतु पृष्ठदेशेसमाक्रांतःकूर्मोनामाभिधीयते ऊर्ध्वमध्यंवामहस्तःकक्षायामाश्रयेत्करं वराहःकथ्यतेकंठसमीपाश्रयकेकरे सिंहाक्रांतंसमाक्रांतंकरौकर्णाश्रितावुभू किंचित्तुकुंचिताग्रौचमहाक्रांतंस्मृतंहितौ ऊर्ध्वांकिंचित्कृतौपाणीमुद्गरोवामतर्जनी यस्तादक्षिणहस्तेनपल्लवोदक्षिणःकरः अधोमुखःस्थितोमूर्ध्निमुद्राणामितिलक्षणं शताक्षरगायत्रीस्वरूपमाह शताक्षरामिति ॥ २ ॥ जातवेदसनाम्नीं जातवेदसेसुनवामसोममितिमंत्रः ॥ ३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

गायत्रीजपतः पूर्वंस कृज्जप्याशताक्षरा

त्र्यंबकस्यर्चेत्र्यंबकंयजामहेइतिमंत्रः एतत्त्रयंमिलित्वाशताक्षरागायत्रीभवति तदुक्तंनित्यान्हिके गायत्रीजपतः पूर्वंस कृज्जप्याशताक्षरा तेनरक्षाभवेन्नूनंपरमात्माप्रसीदतीति॥४॥ नित्यजपनीयगायत्रीस्वरूपमाह ओंकारंपूर्वमुच्चार्येति एकप्रणवव्याहृतित्रययुक्तगायत्रीजपएवमु ख्यःपक्षइत्यर्थः ॥५॥ १०६॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेएकादशस्कंधेषोडशोध्यायः ॥ १६ ॥ आर्धाधिकैःसप्तचत्वारिंशत्पद्यैर तःपरं ॥ संध्यादिकृत्यंयत्किंचित्तत्त्रिभागांतमुच्यते॥१॥भिन्नपादेति पादत्रयंभिन्नंपठेन्नतुसंलग्नंपठित्वाजपेदित्यर्थः तदुक्तंनित्यान्हिके साव

त्र्यंबकस्यर्चमावृत्यगायत्रीशतवर्णका ॥ भवतीयंमहापुण्यासकृज्जप्याबुधैरियं ॥ ४॥ ॐकारंपूर्वमुच्चार्यभूर्भु वस्वस्तथैवच ॥ चतुर्विंशत्यक्षरांचगायत्रींप्रोच्चरेत्ततः ॥ ५ ॥ एवंनित्यंजपंकुर्याद्ब्राह्मणोविप्रपुंगवः॥ ससम ग्रंफलंप्राप्यसंध्यायाःसुखमेधते ॥१०६॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेएकादशस्कंधेषोडशोध्यायः॥ १६ नारायणउवाच ॥ भिन्नपादातुगायत्रीब्रह्महत्याप्रणाशिनी ॥ अभिन्नपादागायत्रीब्रह्महत्यांप्रयच्छति ॥ १॥ अच्छिन्नपादागायत्रीजपंकुर्वंतियेद्विजाः ॥ अधोमुखाश्चतिष्ठंतिकल्पकोटिशतानिच ॥ २ ॥ संपुटैकषडोंका रागायत्रीत्रिविधामता॥ धर्मशास्त्रपुराणेषुइतिहासेषुसुव्रत ॥ ३ ॥ पंचप्रणवसंयुक्तांजपेदित्यनुशासनं ॥ जपसंख्याष्टभागांतेपादोजप्यस्तुरीयकः ॥ ४ ॥ सद्विजःपरमोज्ञेयःपरंसायुज्यमाप्नुयात् ॥ अन्यथाप्रजपे द्यस्तुसजपोविफलोभवेत् ॥ ५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

काशतयाविद्वान्भिन्नपादांजपेद्बुधः एकश्वासोच्चारणात्तुसंदिग्धंत्वक्षरंभवेदिति ॥ १ ॥२॥ संपुटाप्रणवसंपुटा एकषडोंकाराएकोंकाराष डोंकाराचेत्यर्थः ॥ ३ ॥ पंचप्रणवेति अयमप्येकःपक्षोस्तीत्यर्थः गायत्रीजपेकिंचिद्विशेषमाह जपसंख्येति यत्संख्ययाजपःकर्तव्यस्त त्संख्यायाअष्टभागांतइत्यर्थः तुरीयःपादःपरोरजसेत्यादि तदुक्तंनित्यान्हिके जपसंख्याष्टभागांतेजपेत्पादंतुरीयकं उन्मुखत्वंभवेत्तेनस च्चिदानंदरूपिणइति ॥ ४ ॥ ५ ॥ ॥ छ ॥

चतुर्विधगायत्र्याअधिकारिणआह संपुटैकेति एकासंपुटा द्वितीयाषडोंकारा पंचप्रणवयुक्तायाइदमुपलक्षणं एतद्गायत्र्यात्रितयंऊर्ध्वरेत सांभवतीत्यर्थः अथचगृहस्थोब्रह्मचारीवामोक्षार्थीचेत्पूर्वोक्तभेदतुचष्टयेतुरीयामेकप्रणवयुक्तांजपेदित्यर्थः तदुक्तंव्यासेन संपुटैकाषडोंकारागायत्रीत्रिविधामता तत्रैकप्रणवाग्राह्यागृहस्थैर्ब्रह्मवादिभिः गृहस्थोब्रह्मचारीचप्रणवाद्यामिमांजपेत् अंतेयःप्रणवंकुर्यान्नासौवृद्धिमवाप्नुयात्

संपुटैकाषडोंकाराभवेत्साउर्ध्वरेतसां ॥ गृहस्थोब्रह्मचारीवामोक्षार्थीतुरीयांजपेत् ॥६॥ तुरीयपादोगायत्र्याः परोरजसेसावदों ॥ ध्यानमस्यप्रवक्ष्यामिजपसांगफलप्रदं ॥ ७ ॥ हृदिविकसितपद्मंसार्कसोमाग्निबिंबंप्रणवमयमचिंत्यंयस्यपीठंप्रकल्पं ॥ अचलपरमसूक्ष्मंज्योतिराकाशसारंभवतुममुदेसौसच्चिदानंदरूपः ॥ ८ ॥ त्रिशूलयोनीसुरभिमक्षमालांचलिंगकं ॥ अंबुजंचमहामुद्रामितिसप्तप्रदर्शयेत् ॥९ ॥ यासंध्यासैवगायत्रीसच्चिदानंदरूपिणी ॥ भक्त्यातांब्राह्मणोनित्यंपूजयेच्चनमेत्ततः ॥ १० ॥ ध्यातस्यपूजांकुर्वीतपंचभिश्चोपचारकैः ॥ लंपृथिव्यात्मनेगंधमर्पयामिनमोनमः ॥ ११ ॥ हमाकाशात्मनेपुष्पंचार्पयामिनमोनमः ॥ यंचवाय्वात्मनेधूपंचार्पयामिततोवदेत् ॥ १२ ॥ रंचवन्ह्यात्मनेदीपमर्पयामिततोवदेत् ॥ वममृतात्मनेतस्मैनैवेद्यमपिचार्पयेत् ॥१३॥ यंरंलंवंहमितिचपुष्पांजलिमथार्पयेत् ॥ एवंपूजांविधायाथचांतेमुद्राःप्रदर्शयेत् ॥१४॥

संपुटांचषडोंकारांगायत्रींप्रजपेद्यतिरिति ॥ ६॥ पूर्वोक्तंगायत्र्यास्तुरीयपादमाह तुरीयपादइति ॥ ७ ॥ तुरीयपादजपेब्रह्मध्येयमित्याह हृदिविकसितेति यस्यपीठमेतादृशंससच्चिदानंदरूपइत्यर्थः ॥ ८ ॥तुरीयागायत्र्यामुद्राआह त्रिशूलेति ॥ ९ ॥ १० ॥ गायत्र्यामानसींपूजामाह ध्यातस्यपूजामिति ध्यातस्यचिंतितस्यदेवस्येत्यर्थः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ पंचभूतात्मनेपरमेश्वरायगायत्रीस्वरूपायपंचभूतात्मकानेवोपचारानर्पयामीत्यर्थः मुद्राःपूर्वोक्ताः संमुखंसंपुटमित्यादयोऽस्मिन्समयेदर्शयेदित्यर्थः ॥ १४ ॥ ॥ ७ ॥

॥ १५ ॥ विधिनेति मंत्रार्थानुसंधानपुरःसरमित्यर्थः मंत्रार्थश्चविश्वामित्रकल्पेउक्तः देवस्यसवितुस्तस्यधियोयोनःप्रचोदयान् भर्गोवरेण्यं तद्ब्रह्मधीमहीत्यतउच्यतइति इतोप्यधिकोमंत्रार्थःप्रपंचसारेश्रीमच्छंकरभगवत्पादैरुक्तोविदितव्यः अन्यत्रसहस्रपरमामित्युक्तत्वात्सहस्र जपोमुख्यःपरोगौणः ॥१६ ॥ ततइति जपानंतरं गायत्रींगायत्र्यस्यैकपदीद्विपदीत्रिपदीचतुष्पद्यपद्यसिनहिपद्यसेनमस्तेतुरीयायदर्शतायप दायपरोरजसेसावदोमाप्रापदितिबृहदारण्यकप्रोक्तोपस्थानेनतामुपस्थाप्यान्यस्मृतिप्राप्तमप्यंगकलापंसमाप्यउत्तमेशिखरेजातेइतिमंत्रेणतांन मस्कृत्यविसर्जयेदित्यर्थः गायत्रीजपोजलेनकार्यइत्येकदेशिमतमाह नगायत्रींजपेदिति तथाचगोभिलः कदाचिदपिनोविद्वान्गायत्रीमुदके

ध्यायेत्तुमनसादेवींमंत्रमुच्चारयेच्छनैः ॥ नकंपयेच्छिरोग्रीवांदंतान्नैवप्रकाशयेत् ॥ १५ ॥ विधिनाष्टोत्तरशत मष्टाविंशतिरेववा ॥ दशवारमशक्तौवानातोन्यूनंकदाचन ॥१६॥ ततउद्वासयेद्देवीमुत्तमेत्यनुवाकतः ॥ नगा यत्रींजपेद्विद्वाञ्जलमध्येकथंचन॥१७॥यतःसाग्निमुखीप्रोक्तेत्याहुःकेचिन्महर्षयः ॥सुरभिज्ञानशूर्पंचकूर्मोयो निश्चपंकजं॥१८॥लिंगंनिर्वाणकंचैवजपांते ष्टौत्र दर्शयेत् ॥ यदक्षरपदभ्रष्टंस्वरव्यंजनवर्जितं ॥ १९ ॥ तत्स र्वंक्षम्यतांदेविकश्यपप्रियवादिनि ॥ गायत्रीतर्पणंचातःकरणीयंमहामुने ॥ २० ॥ गायत्रीच्छंदआख्या तंविश्वामित्रऋषिःस्मृतः ॥ सवितादेवताप्रोक्ताविनियोगश्चतर्पणे ॥ २१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

नजपेत् गायत्र्याग्निमुखीप्रोक्तातस्मादुत्थायतांजपेदिति उत्थायजलादित्यर्थात् अत्रकेचित्पदेनारुचिर्बोधितासाचेत्थं निमज्याप्सुजपेन्मासंश तमिष्टमवाप्नुयात् एवंशतोत्तरंजप्त्वासहस्रंसर्वमाप्नुयात् तथाजानुदघ्नेजलेस्थित्वावीक्ष्यतोयगतंरविं गायत्रींप्रजपेद्विद्वान्सर्वपापापनुत्तयेइतिवि श्वामित्रकल्पवचनात् तथार्द्रवासाजलेकुर्यात्तर्पणाचमनंजपमितिहारीतवचनाच्चजलेपिगायत्रीजपोनानिषिद्धइति तर्हिगोभिलवचनस्यकागति रितिचेदालस्यादिनाकश्चिदासनंविहायजलेजपंकरिष्यतितन्निषेधार्थं तद्वचनस्यसत्वादिति ॥ १७ ॥ जपानंतरंमुद्राष्टौप्रदर्शयेदितिपूर्वमेवव क्तव्यमत्राह सुरभिज्ञानेति ॥ १८ ॥ यदक्षरेतिप्रार्थनामंत्रः ॥१९ ॥संध्यांगतर्पणमाह गायत्रीतर्पणमिति ॥ २० ॥ २१ ॥

भूरित्युक्त्वेतितर्पणमंत्राःस्पष्टाएव ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७॥ २८ ॥ पश्चादुपसर्गीगायत्रीमित्यादिनामभिर्गायत्रीं तर्पयेदित्यर्थः ॥ २९ ॥ जातवेदसमिति जातवेदसेसुनवामसोममितिमंत्रः ॥ ३०॥३१ ॥३२ ॥ ३३॥ एतावत्पर्यंतंकर्मकृत्वापश्चाद्गाय

॥३६ ॥

भूरित्युक्त्वाचऋग्वेदपुरुषंतर्पयामिच ॥ भुवइत्येतदुक्त्वाचयजुर्वेदमथोवदेत् ॥२२ ॥ स्वर्व्याहृतिंसमुक्त्वाच सामवेदंसमुच्चरेत् ॥ महइत्येतदुक्त्वांतेथर्ववेदंचतर्पयेत् ॥२३॥जनःपदांतइतिहासपुराणमितीरयेत्॥तपः सर्वागमंचैवपुरुषंतर्पयामिच ॥ २४॥ सत्यंचसत्यलोकाख्यपुरुषंतर्पयामिच ॥ ॐभूर्भूर्लोकपुरुषंतर्पयामित तोवदेत् ॥ २५ ॥ भुवश्चेतिभुवर्लोकपुरुषंतर्पयामिच ॥ स्वःस्वर्गलोकपुरुषंतर्पयामिततःपरं ॥ २६॥ ॐभू रेकपदांनामगायत्रींतर्पयामिच ॥ भुवोद्विपदांगायत्रींतर्पयामीतिकीर्तयेत् ॥ २७ ॥ स्वश्चत्रिपदांगायत्रींत तर्पयामिततोवदेत्॥ ॐभूर्भुवःस्वश्चेतितथागायत्रींचचतुष्पदां ॥२८॥ उपसींचैवगायत्रींसावित्रींचसरस्व तीं ॥ वेदानांमातरंपृथ्वीमजांचैवतुकौशिकीं ॥ २९ ॥ सांकृतिंवैसार्वजितिंगायत्रींतर्पणेवदेत् ॥ तर्पणांतेच शांत्यर्थंजातवेदसमीरयेत् ॥ ३० ॥ मानस्तोकेतिमंत्रंचशांत्यर्थंप्रजपेत्सुधीः ॥ ततोपित्र्यंबकोमंत्रःशांत्यर्थः परिकीर्तितः ॥ ३१ ॥ तच्छंयोरितिमंत्रंचजपेच्छांत्यर्थमेवतु ॥ अतोदेवाइतिद्वाभ्यांसर्वांगस्पर्शनंचरेत् ॥ ॥३२ ॥ स्योनापृथिविमंत्रेणभूम्यैकुर्यात्प्रणामकं ॥ यथाविधिचगोत्रादीनुच्चरेद्द्विजसत्तमः ॥३३॥एवंविधा नंसंध्यायाःप्रातःकालेप्रकीर्तितं ॥ संध्याकर्मसमाप्यांतेप्यग्निहोत्रंस्वयंहुनेत् ॥ ३४ ॥ पंचायतनपूजांचततः कुर्यात्समाहितः ॥ शिवांशिवंगणपतिंसूर्यंविष्णुंतथार्चयेत् ॥ ३५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

त्रींविसर्जयेदितितत्वं संध्योत्तरंकृत्यमाह संध्याकर्मेति ॥ ३४ ॥ होमोत्तरंपंचायतनपूजामाह पंचायतनेति पंचायतनदेवताआ ह शिवामिति ॥ ३५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

मूलमंत्रेणदेव्यामूलमंत्रेणमायाबीजाद्यात्मकेनेत्यर्थः ह्रीश्चतइति तैत्तिरीयशाखोक्तह्रीश्चतेलक्ष्मीश्चपत्न्यौइतिमंत्रेणेत्यर्थः ॥ ३६॥ देवीपं
चायतनेस्थापनीयदेवतास्थानान्याह भवानींभवानींमूर्तिंहीरकमाणिक्यैंद्रनीलपद्मरागादिरत्ननिर्मितांसुवर्णरौप्यताम्रादिधातुनिर्मितांवापाषाणमृ
दादिनिर्मितांवामध्येस्थानेयजेत् अत्रपूर्वादयःप्रसिद्धाएवग्राह्यानतुपूज्यपूजकयोःप्राच्यागमोक्ताइतिनिबंधकाराः ॥ ३७ ॥ हरेद्यादयं

पौरुषेणतुसूक्तेनव्याहृत्यावासमाहितः ॥ मूलमंत्रेणवाकुर्याद्ध्रीश्चतइतिमंत्रतः ॥ ३६ ॥ भवानींतुयजेन्म
ध्येतथैशान्यांतुमाधवं ॥ आग्नेय्यांगिरिजानाथंगणेशंरक्षसांदिशि ॥ ३७ ॥ वायव्यामर्चयेत्सूर्यमितिदेवस्थि
तिक्रमः ॥ षोडशानुपचरांश्चषोडशर्ग्भिर्हरेन्नरः ॥३८॥ देवीमभ्यर्च्यपुरतोयजेदन्याननुक्रमात् ॥ नदेवीपूज
नात्पुण्यमधिकंक्वचिदीक्ष्यते ॥ ३९ ॥ अतएवतुसंध्यासुसंध्योपास्तिःश्रुतीरिता ॥ नाक्षतैरर्चयेद्विष्णुंनतुल
स्यागणेश्वरं ॥ ४० ॥ दूर्वाभिर्नार्चयेद्दुर्गांकेतकैर्नमहेश्वरं ॥ मल्लिकाजातिकुसुमंकुटजंपनसंतथा ॥ ४१ ॥
किंशुकंबकुलंकुंदंलोध्रंतुकरवीरकं ॥ शिंशपापराजितापुष्पंबंधूकागस्त्यपुष्पके ॥ ४२ ॥ मदंतंसिंधुवारंचपा
लाशकुसुमंतथा ॥ दूर्वांकुरंबिल्वदलंकुशमंजरिकातथा ॥ ४३ ॥ शल्लकीमाधवीपुष्पमर्कमंदारपुष्पकं ॥ केत
कींकर्णिकारंचकदंबकुसुमंतथा ॥ ४४ ॥ पुन्नागचंपकस्तद्वद्यूथिकातगरौतथा ॥ एवमादीनिपुष्पाणिदेवी
प्रियकराणिच ॥ ४५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

पक्षःपुरुषसूक्तेनपूजापक्षे ॥ ३८ ॥ पुरतःप्रथमतोमुख्यांदेवींपूजयित्वानंतरंविष्ण्वादिपूजनंकर्तव्यमित्यर्थः ॥ ३९ ॥ दूर्वाभिर्नार्चयेद्दुर्गामि
ति अयंनिषेधोदुर्गायोमवनत्वन्यदेवीविग्रहेषु अग्रेदेवीतुष्टिकरपुष्पेदूर्वायाग्रहणात् शमीदूर्वांकुराश्वत्थपल्लवैरित्यादिनादक्षिणामूर्तिसंहितायां
दूर्वायाःपूजायांस्वीकाराच्च ॥ ४० ॥ देवीप्रियकरपुष्पाण्याह मल्लिकाजातीति ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ॥छ॥

सर्वपुष्पेषु कुंदपुष्पप्रियकरं देव्या इतितुवामनपुराणं तिलतैलतइति घृतदीपोप्यपेक्षितः वामदक्षिणभागयोर्दीपद्वयंदेयमित्यर्थः ॥ ४६ ॥ इत्थंपूजांप्रथमदिवसभागेसमाप्यद्वितीयभागेवेदाभ्यासंकुर्यादित्याह वेदाभ्यासमिति पोष्यवर्गास्तुमातापितागुरुपत्नीभार्यासुतानाथादयोधर्मशास्त्रेप्रसिद्धाः ॥ ४७ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेएकादशस्कंधेसप्तदशोध्यायः ॥१७॥ एकसप्ततिपद्यैस्तुपूजायांतुविशेषतः ॥ उपचाराः

गुग्गुलस्यभवेद्धूपोदीपःस्यात्तिलतैलतः ॥ कृत्वेत्थंदेवतापूजांततोमूलमनुंजपेत् ॥ ४६ ॥ एवंपूजांसमप्यैव वेदाभ्यासंचरेद्बुधः ॥ ततःस्ववृत्त्याकुर्वीतपोष्यवर्गार्थसाधनं ॥ तृतीयेदिनभागेतुनियमेनविचक्षणः ॥ ४७ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेएकादशस्कंधेसप्तदशोध्यायः ॥ १७ ॥ श्रीनारदउवाच ॥ पूजाविशेषंश्रीदेव्याःश्रोतुमिच्छामिमानद ॥ येनाश्रितेनमनुजःकृतकृत्यत्वमावहेत् ॥ १ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ देवर्षेशृणुवक्ष्यामिश्रीमातुःपूजनक्रमं ॥ भुक्तिमुक्तिप्रदंसाक्षात्समस्तापन्निवारणं ॥ २ ॥ आचम्यमौनीसंकल्प्यभूतशुद्ध्यादिकंचरेत् ॥ मातृकान्यासपूर्वंतुषडंगंन्यासमाचरेत् ॥ ३ ॥ शंखस्यस्थापनंकृत्वासामान्यार्घ्यंविधायच ॥ पूजाद्रव्याणिचास्त्रेणप्रोक्षयेन्मतिमान्नरः ॥ ४ ॥ गुरोरनुज्ञामादायततःपूजांसमारभेत् ॥ पीठपूजांपुराकृत्वा देवींध्यायेत्ततःपरम् ॥ ५ ॥ आसनाद्युपचारैश्चभक्तिप्रेमयुतःसदा ॥ स्नापयेत्परदेवींतांपंचामृतरसादिभिः ॥ ६ ॥ पौंड्रेक्षुरसपूर्णैस्तुकलशैःशतसंख्यकैः ॥ स्नापयेद्योमहेशानींनसभूयोभिजायते ॥ ७ ॥ ॥ ७८ ॥

समुच्यंतेकिंचिच्चैवकथानकं ॥ १ ॥ पूर्वाध्यायेदिवसप्रथमभागकृत्येपूजासंक्षेपतःश्रुतांविशेषेणज्ञातुंपृच्छतिपूजाविशेषंश्रीदेव्याइति ॥ १ ॥ २ ॥ भूतशुद्ध्यादिकमिति तच्चपूर्वमुक्तमेव मातृकान्यासःप्रसिद्धएव षडंगन्यासेनामोपास्यदेवतामंत्रस्यषडंगन्यासः ॥ ३ ॥ शंखस्थापनमपि प्रसिद्धमेव सामान्यार्घ्यंकलशस्थापनरूपमपिप्रसिद्धमेव अस्त्रजलेनफट्मंत्रजलेन ॥ ४ ॥ पीठपूजादेवतायाआसनपूजाएतेसर्वेप्रकाराःशारदातिलकादिनिबंधेषुस्पष्टास्ततएववेदितव्याः ॥ ५ ॥ ६ ॥ रसादिभिरित्यत्रादिपदग्राह्यानाह पौंड्रेक्षुरसेति ॥ ७ ॥

वेदपारायणमिति अनेकादिवससाध्यमनुष्ठानमेतत् ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ मधुकुल्यादयोनद्योदेवलोकेसंतीतितै त्तिरीयशाखायामुक्तं ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ चरणेलक्तकपत्रकमिति अलक्तकरसेनोक्षयोलतादिरूपंशोभायमानंचरणेलिखेतितद्वा

यश्चच्यूतरसैरेवंस्नापयेज्जगदंबिकां ॥ वेदपारायणंकृत्वारसेनेक्षूद्भवेनवा ॥ ८ ॥ तद्गेहंनत्यजेन्नित्यंरमाचै वसरस्वती ॥यस्तुद्राक्षारसेनैववेदपारायणंचरन् ॥९॥ अभिषिंचेन्महेशानींसकुटुंबोनरोत्तमः ॥ रसरेणुप्र माणंचदेवीलोकेमहीयते ॥ १० ॥ कर्पूरागरुकाश्मीरकस्तूरीपंकपंकिलैः ॥ सलिलैःस्नापयेद्देवींवेदपारायणं चरन् ॥ ११ ॥ भस्मीभवंतिपापानिशतजन्मार्जितानिच ॥ योदुग्धकलशैर्देवींस्नापयेद्वेदपाठतः ॥ १२ ॥ आकल्पंसवसेन्नित्यंतस्मिन्वैक्षीरसागरे ॥ यस्तुदध्नाभिषिंचेत्तांदधिकुल्यापतिर्भवेत् ॥ १३ ॥ मधुनाचघृते नैवतथाशर्करयापिच ॥ स्नापयेन्मधुकुल्यादिनदीनांसपतिर्भवेत् ॥ १४ ॥ सहस्रकलशैर्देवींस्नापयन्भ क्तितत्परः ॥ इहलोकेसुखीभूत्वाप्यन्यलोकेसुखीभवेत् ॥ १५ ॥ क्षौमंवस्त्रद्वयंदत्वावायुलोकंसगच्छति ॥ रत्ननिर्मितभूषाणांदातानिधिपतिर्भवेत् ॥ १६ ॥ काश्मीरचंदनंदत्वाकस्तूरीबिंदुभूषितं ॥ तथासीमंतसिं दूरंचरणेऽलक्तपत्रकं ॥ १७॥ इंद्रासनेसमारूढोभवेद्देवपतिःपरः॥ पुष्पाणिविविधान्याहुःपूजाकर्मणिसाध वः ॥ १८ ॥ तानिदत्वाचयथालाभंकैलासंलभतेस्वयं ॥ बिल्वपत्राण्यमोघानियोदद्यात्परशक्तये ॥ १९ ॥त स्यदुःखंकदाचिच्चक्वचिच्चनभविष्यति ॥ बिल्वपत्रत्रयेरक्तचंदनेनतुसंलिखेत् ॥ २० ॥ मायाबीजत्रयंयत्ना त्सुस्फुटंचातिसुंदरं ॥ मायाबीजादिकंनामचतुर्थ्यंतंसमुच्चरेत् ॥ २१ ॥ ॥ छ ॥

द्यं ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ बिल्वपत्रत्रयेइति बिल्वपत्रस्ययत्पर्णत्रयमस्तितस्मिन्पर्णत्रयेपिमायाबीजत्रयंरक्तचंदनेनलिखित्वाह्रींभुवने श्वर्यैनमइत्यादिकंमंत्रमुक्त्वातद्बिल्वपत्रंकोमलंदेव्यैसमर्पयेदित्यर्थः ॥ २० ॥ २१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ २२ ॥२३ ॥ कुंदपुष्पैरिति तस्मिन्नपिपुष्पेष्टगंधेनमायाबीजांलिखेदित्यर्थः शाक्ताष्टगंधश्च जटामांसीकपियुताशक्तेर्गंधाष्टकंवि
दुरित्यनेनशारदातिलके उक्तः इमान्यनुष्ठानान्यनेकदिवससाध्यानि ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ कृतंहिरण्यगर्भेणेत्यर्थः ॥२८॥
व्रजेद्व्रतइत्यर्थः हिरण्योदरतांहिरण्यगर्भतां ब्रह्मविष्णुरुद्रादयोहिरण्यगर्भस्यांशाःसचहिरण्यगर्भःकश्चित्पूर्वजन्मनिजीवःस्थितःसचक

नमोंतंपरयाभक्त्यादेवीचरणपंकजे ॥ समर्पयेन्महादेव्यैकोमलंतच्चपत्रकं ॥ २२ ॥ यएवंकुरुतेभक्त्याम
नुत्वंलभतेहिसः ॥ यस्तुकोटिदलैरेवंकोमलैरतिनिर्मलैः ॥ २३ ॥ पूजयेद्भुवनेशानींब्रह्मांडाधिपतिर्भवेत् ॥
कुंदपुष्पैर्नवीनैस्तुललितैरष्टगंधतः॥२४॥ कोटिसंख्यैःपूजयेत्तुप्राजापत्यंलभेध्रुवं॥ मल्लिकामालतीपुष्पैर
ष्टगंधेनलोलितैः ॥२५॥ कोटिसंख्यैःपूजयातुजायतेसचतुर्मुखः॥ दशकोटिभिरप्येवंतैरेवकुसुमैर्मुने ॥२६॥
विष्णुत्वंलभतेमर्त्योयत्सुरेष्वपिदुर्लभं ॥ विष्णुनैतद्व्रतंपूर्वंकृतंस्वपदलब्धये ॥ २७ ॥ शतकोटिभिरप्येवंसू
त्रात्मत्वंव्रजेध्रुवं ॥ व्रतमेतत्पुरासम्यक्कृतंभक्त्याप्रयत्नतः ॥ २८ ॥ तेनव्रतप्रभावेनहिरण्योदरतांव्रजेत्
॥ जपाकुसुमपुष्पस्यबंधूककुसुमस्यच ॥ २९॥ दाडिमीकुसुमस्यापिविधिरेपउदीरितः ॥ एवमन्यानिपुष्पा
णिश्रीदेव्यैविधिनार्पयेत् ॥ ३०॥ तस्यपुण्यफलस्यांतंनजानातीश्वरोपिसः॥ तत्तदृतुभवैःपुष्पैर्नामसाहस्त्र
संख्यया ॥ ३१ ॥ समर्पयेन्महादेव्यैप्रतिवर्षमतंद्रितः ॥ यएवंकुरुतेभक्त्यामहापातकसंयुतः ॥३२॥उपपा
तकयुक्तोपिमुच्यतेसर्वपातकैः ॥ देहांतेश्रीपदांभोजंदुर्लभंदेवसत्तमैः ॥ ३३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

र्मोपासनयाद्वितीयजन्मनिहिरण्यगर्भोजातइतिबृहदारण्यकेस्पष्टंतद्व्याख्यायांचास्माभिःस्पष्टीकृतंतथाचैतादृश्यानुष्ठानेनतैरेतत्पदंलब्धमित्युक्तं
युक्तमेवेति ॥ २९ ॥ ३० ॥ नामसहस्त्रंद्वादशस्कंधेवक्ष्यमाणंकूर्मपुराणोक्तंललितोपाख्यानोक्तंवा ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ श्रीपदां
भोजंदेवीपदांभोजं ॥ ३३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ बृह

प्नाप्नोतिसाधकवरोमुनेनास्त्यत्रसंशयः ॥ कृष्णागरुंसकर्पूरंचंदनेनसमन्वितं ॥ ३४ ॥ सिल्हकंचाज्यसंयु
क्तंगुग्गुलेनसमन्वितं ॥ धूपंदद्यान्महादेव्यैयेनस्याद्धूपितंगृहं ॥३५॥ तेनप्रसन्नादेवेशीददातिभुवनत्रयं ॥
दीपंकर्पूरखंडैश्चदद्याद्देव्यैनिरंतरं ॥ ३६ ॥ सूर्यलोकमवाप्नोतिनात्रकार्याविचारणा ॥ शतदीपांस्तथादद्या
त्सहस्त्रान्वासमाहितः ॥ ३७ ॥ नैवेद्यंपुरतोदेव्याःस्थापयेत्पर्वताकृतिं ॥ लेह्यैश्चोष्यैस्तथापेयैःषड्रसैस्तु
समाहितैः ॥ ३८ ॥ नानाफलानिदिव्यानिस्वादूनिरसवंतिच ॥ स्वर्णपात्रस्थितान्नानिदद्याद्देव्यैनिरंतरं
॥ ३९ ॥ तृप्तायांश्रीमहादेव्यांभवेत्तृप्तंजगत्त्रयं ॥ यतस्तदात्मकंसर्वंरज्जौसर्पोयथातथा ॥ ४० ॥ ततःपानी
यकंदद्याच्छुभंगंगाजलंमहत् ॥ कर्पूरवालासंयुक्तंशीतलंकलशस्थितं॥४१॥ तांबूलंचततोदेव्यैकर्पूरशकला
न्वितं ॥ एलालवंगसंयुक्तंमुखसौगंध्यदायकं ॥ ४२ ॥ दद्याद्देव्यैमहाभक्त्यायेनदेवीप्रसीदति ॥ मृदंगवीणा
मुरजाढक्कादुंदुभिनिःस्वनैः ॥४३॥ तोषयेज्जगतांधात्रींगायनैरतिमोहनैः॥ वेदपारायणैःस्तोत्रैःपुराणादि
भिरप्युत ॥ ४४ ॥ छत्रंचचामरेद्वेचदद्याद्देव्यैसमाहितः ॥ राजोपचारान्श्रीदेव्यैनित्यमेवसमर्पयेत् ॥ ४५॥
प्रदक्षिणांनमस्कारंकुर्याद्देव्याअनेकधा ॥ क्षमापयेज्जगद्धात्रींजगदंबांमुहुर्मुहुः ॥ ४६ ॥ सकृत्स्मरणमात्रे
णयत्रदेवीप्रसीदति ॥ एतादृशोपचारैश्चप्रसीदेदत्रकःस्मयः ॥ ४७॥ स्वभावतोभवेन्मातापुत्रेऽतिकरुणाव
ती ॥ तेनभक्तौकृतायांतुवक्तव्यंकिंततःपरं ॥ ४८ ॥ अत्रतेकथयिष्यामिपुरावृत्तंसनातनं ॥ बृहद्रथस्यराज
र्षेःप्रियंभक्तिप्रदायकं ॥ ४९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

द्रथस्योति अयंचशाकायन्यमुनेःशिष्यइतिमैत्रायणीयोपनिषदिस्पष्टम् ॥ ४९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

 ॥ ५० ॥ कणलोभाद्वान्यकणलोभात् ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४॥ ५५॥ ५६ ॥ किंवदंतींजनश्रुतिंऋषुःस्थितवंतः ॥५७॥

चक्रवाकोभवेत्पक्षीक्वचिद्देशेहिमालये ॥ भ्रमन्नानाविधान्देशान्ययौकाशिपुरंप्रति॥५० ॥ अन्नपूर्णामहास्था
नेप्रारब्धवशतोद्विजः ॥ जगामलीलयातत्रकणलोभादनाथवत् ॥ ५१ ॥ कृत्वाप्रदक्षिणामेकांजगामसाविहा
यसा ॥ देशांतरंविहायैवपुरींमुक्तिप्रदायिनीं॥५२॥ कालांतरेममारासौगतःस्वर्गपुरींप्रति॥बुभुजेविषयान्स
र्वान्दिव्यरूपधरोयुवा ॥ ५३ ॥ कल्पद्वयंततोभुक्त्वापुनःप्रापभुवंप्रति ॥ क्षात्रियाणांकुलेजन्मप्रापसर्वोत्त
मोत्तमं ॥ ५४ ॥ बृहद्रथेतिनाम्नाभूत्प्रसिद्धःक्षितिमंडले ॥ महायज्वाधार्मिकश्चसत्यवादीजितेंद्रियः ॥५५ ॥
त्रिकालज्ञःसार्वभौमोयमीपरपुरंजयः ॥ पूर्वजन्मस्मृतिस्तस्यवर्ततेदुर्लभाभुवि ॥ ५६ ॥ इतिश्रुत्वाकिंवदं
तींमुनयःसमुपागताः ॥ कृतातिथ्यानृपेंद्रेणविष्टरेषूपुरेवते ॥ ५७ ॥ पप्रच्छुर्मुनयःसर्वेसंशयोस्तिमहान्नृप॥
केनपुण्यप्रभावेणपूर्वजन्मस्मृतिस्तव ॥५८ ॥ त्रिकालज्ञानमेवापिकेनपुण्यप्रभावतः ॥ ज्ञातंतवेतितज्ज्ञा
तुमागताःस्मतवांतिकं ॥ ५९ ॥ वदनिर्व्याजयावृत्त्यातदस्माकंयथातथं ॥ नारायउवाच ॥ इतितेषांवचः
श्रुत्वाराजापरमधार्मिकः ॥ ६० ॥ उवाचसकलंब्रह्मन्त्रिकालज्ञानकारणं ॥ श्रूयतांमुनयःसर्वेममज्ञानस्य
कारणं ॥ ६१ ॥ चक्रवाकःस्थितःपूर्वंनीचयोनिगतोपिवा ॥ अज्ञानतोपिकृतवानन्नपूर्णाप्रदक्षिणां ॥ ६२ ॥
तेनपुण्यप्रभावेनस्वर्गेकल्पद्वयस्थितिः ॥ त्रिकालज्ञानताप्यस्मिन्नभूज्जन्मनिसुव्रताः ॥ ६२ ॥ कोवेदजग
दंबायाःपदस्मृतिफलंकियत् ॥ स्मृत्वातन्महिमानंतुपतंत्यश्रूणिमेनिशं ॥ ६४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ६५ ॥ नित्याश्रुत्यैवचोदितेति अहरहः संध्यामुपासीतेतिश्रुत्यादेव्युपासनैवनित्याविहितेत्यर्थः ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ गतामुनयः ॥ ६९ ॥ यदाज्ञानकृतप्रदक्षिणायाइदंफलंराजर्षेर्ज्ञातंतदाभक्त्यायःपूजांकरोतितस्यफलंनकेनापिप्रष्टव्यंनकेनापिवक्तव्यमित्यर्थः ॥ ७० ॥ ॥ ७१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेएकादशस्कंधेअष्टादशोध्यायः ॥ १८ ॥ चतुर्विंशतिभिःपद्यैरन्होभागेचतुर्थके ॥ मध्यान्हसंध्याकरणंप्रो

धिगस्तुजन्मतेषांवैकृतघ्नानांतुपापिनां ॥ येसर्वमातरंदेवींस्वोपास्यांनभजंतिहि ॥ ६५ ॥ नशिवोपासनानित्यानविष्णूपासनातथा ॥ नित्योपास्तिःपरादेव्यानित्याश्रुत्यैवचोदिता ॥ ६६ ॥ किंमयाबहुवक्तव्यंस्थानेसंशयवर्जिते ॥ सेवनीयंपदांभोजंभगवत्यानिरंतरं ॥ ६७ ॥ नातःपरतरंकिंचिदधिकंजगतीतले ॥ सेवनीयापरादेवीनिर्गुणासगुणाथवा ॥ ६८ ॥ नारायणउवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वाराजर्षेर्धार्मिकस्यच ॥ प्रसन्नहृदयाःसर्वेगताःस्वस्वनिकेतनं ॥ ६९ ॥ एवंप्रभावासादेवीतत्पूजायाःफलंकियत् ॥ अस्तीतिकेनप्रष्टव्यंवक्तव्यंवानकेनचित् ॥ ७० ॥ येषांतुजन्मसाफल्यंतेषांश्रद्धातुजायते ॥ येषांतुजन्मसांकर्यंतेषांश्रद्धानजायते ॥ ७१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेएकादशस्कंधेअष्टादशोध्यायः ॥ १८ ॥ नारायणउवाच ॥ अथातःश्रूयतांब्रह्मन्संध्यांमाध्यान्हिकींशुभां ॥ यदनुष्ठानतोपूर्वंजायतेत्युत्तमंफलं ॥ १ ॥ सावित्रींयुवतींश्वेतवर्णांचैवांत्रिलोचनां ॥ वरदांचाक्षमालाढ्यांत्रिशूलांभयहस्तकां ॥ २ ॥ वृषारूढांयजुर्वेदसंहितांरुद्रदेवतां ॥ तमोगुणयुतांचैवभुवर्लोकव्यवस्थितां ॥ ३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

च्यतेऽत्रसमासतः ॥ १ ॥ दिवसस्यतृतीयभागकृत्यमुक्त्वाचतुर्थभागकृत्यमाह अथातइति अथवृत्त्यापोष्यवर्गपोषणनिमित्तार्थसंपादनोत्तरमतः श्रुतिप्रोक्तत्वाद्धेतोरित्यर्थः अपूर्वंतत्संज्ञकंफलमित्यर्थः ॥ १ ॥ अत्रसर्वमनुष्ठानंप्रातःसंध्यावद्देवध्यानएवविशेषमाह सावित्रीमितितन्नाम्नीं गायत्रीमित्यर्थः ॥ २ ॥ यजुर्वेदसंहितांयजुर्वेदमुद्रिरंतीमित्यर्थः रुद्रदेवतांरुद्रोपास्यां ॥ ३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

मायाशबलब्रह्मरूपिणीं ॥ ४ ॥ ५ ॥ ऊर्ध्वंमर्घ्यंक्षिप्त्वान्यत्सर्वंकृत्यंजपादिकंपूर्ववत्प्रतिपादयेत्साधयेदित्यर्थः ॥ ६ ॥ मध्यान्हसंध्यायां गायत्र्याअर्घ्यदानंप्राप्तंनिषेधति मध्यान्हेइति असंप्रदायमिति तस्मान्नकर्तव्यमित्यर्थः ॥ ७ ॥ तत्रहेतुमाह कारणमिति अयंभावः उभयोःसंध्ययोर्मंदेहानामराक्षसाःसूर्यंभक्षितुमिच्छंतितेषांनाशनंनसामान्यमंत्रेणभवतीत्यमोघप्रतिहतगायत्रीमंत्रेणैवार्घ्यदानंयुक्तं तादृशसामर्थ्यवतोन्यमंत्रस्याभावान्मध्यान्हेतुनदैत्यनाशार्थमर्घ्यंप्रक्षिप्यतेकिंतुसूर्यप्रीत्यर्थमेव तत्रसूर्यमंत्रेणैवाकृष्णेनेत्यनेनहंसःशुचिषदित्यनेनवात

आदित्यमार्गसंचारकर्त्रींमायांनमाम्यहं ॥ आदिदेवीमथध्यात्वाचमनादिचपूर्ववत् ॥ ४ ॥ अथचार्घ्यप्रकरणंपुष्पाणिचिनुयात्ततः ॥ तदलाभेबिल्वपत्रंतोयेनामिश्रयेत्ततः ॥ ५ ॥ ऊर्ध्वंचसूर्याभिमुखंक्षिप्त्वार्घ्यंप्रतिपादयेत् ॥ प्रातःसंध्यादिवत्सर्वमुपसंहारपूर्वकं ॥६॥ मध्यान्हेकेचिदिच्छंतिसावित्रींतुतादित्यृचं॥ असंप्रदायंतत्कर्मकार्यहानिस्तुजायते ॥ ७ ॥ कारणंसंध्ययोश्चात्रमंदेहानामराक्षसाः ॥ भक्षितुंसूर्यमिच्छंतिकारणं श्रुतिनोदितम् ॥ ८ ॥ अतस्तुकारणाद्विप्रःसंध्यांकुर्यात्प्रयत्नतः ॥ संध्ययोरुभयोर्नित्यंगायत्र्याप्रणवेनच ॥ ९ ॥ अंभस्तुप्रक्षिपेत्तेननान्यथाश्रुतिघातकः ॥ आकृष्णेनेतिमंत्रेणपुष्पैर्वांबुविमिश्रितं ॥ १० ॥ अलाभेबिल्वदूर्वादिसूत्रेणोक्तेनपूर्वकं ॥ अर्घ्यंदद्यात्प्रयत्नेनसांगसंध्याफलंलभेत् ॥ ११ ॥ अत्रैवतर्पणंवक्ष्येशृणु देवार्षिसत्तम ॥ भुवःपुनःपूरुषंतुतर्पयामिनमोनमः ॥ १२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

स्यार्घ्यस्यप्रक्षेपेणनिर्वाहेऽमोघगायत्रीमंत्रस्यास्थानेविनियोजनेकार्यहानिरूपानर्थादिकंभवेदेवेति इतिकारणंश्रुतिनोदितमित्यन्वयः ॥ ८ ॥ गायत्र्याप्रणवेनचेति प्रणवेनयुक्तयागायत्र्यासंध्ययोरुभयोःसंध्यांलक्षणयासंध्यानिमित्तमर्घ्यदानंकुर्यादित्यर्थः ॥ ९ ॥ अंभस्तुप्रक्षिपेदिति तेनहेतुनागायत्रीमंत्रेणैवसंध्ययोरर्घ्यंप्रक्षिपेदित्यर्थः आकृष्णेनेति अत्रमध्यान्हसंध्यायांइतिशेषः ॥ १० ॥ ११ ॥ मध्यान्हसंध्यांगतर्पणमाह अत्रैवेति अत्रापीत्यर्थः पुनर्भुवःपदादनंतरमित्यर्थः ॥ १२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ १३ ॥ १४ ॥ पुरुषंतुतर्पयामीतिशेषः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ त्रीणिजन्मानिजन्मत्रयोद्भवानी

यजुर्वेदंतर्पय[illegible]मिमंड[illegible]र्पयामिच ॥ हिरण्यगर्भंचतथांतरात्मानंतथैवच ॥ १३ ॥ सावित्रींचततोदेवमातरं सांकृतिंतथा ॥ संध्यांतथैवयुवतींरुद्राणींनीमृजांतथा ॥ १४ ॥ सर्वार्थानांसिद्धिकरींसर्वमंत्रार्थसिद्धिदां ॥ भूर्भुवःस्वःपुरुषंतुइतिमाध्यान्हतर्पणं ॥१५॥ उदुत्यमितिसूक्तेनसूर्योपस्थानमेवच॥ चित्रंदेवानामितिचसूर्योपस्थानमेवच ॥ १६ ॥ ततोजपंप्रकुर्वीतमंत्रसाधनतत्परः ॥ जपस्यापिप्रकारंतुवक्ष्यामिशृणुनारद ॥१७॥ कृत्वोत्तानौकरौप्रातःसायंचाधःकरौतथा ॥ मध्यान्हेहृदयस्थौतुकृत्वाजपमुदीरयेत् ॥ १८ ॥ पर्वद्वयमनामिक्याःकनिष्ठादिक्रमेणतु ॥ तर्जनीमूलपर्यंतंकरमालाप्रकीर्तिता ॥ १९ ॥ गोघ्नःपितृघ्नोमातृघ्नोभ्रूणहागुरुतल्पगः ॥ ब्रह्मस्वक्षेत्रहारीचयश्चविप्रःसुरांपिबेत् ॥ २० ॥ सगायत्र्याःसहस्रेणपूतोभवतिमानवः ॥ मानसंवाचिकंपापंविषयेंद्रियसंगजं ॥ २१ ॥ तत्किल्बिषंनाशयतित्रीणिजन्मानिमानवः ॥ गायत्रींयोनजानातिवृथातस्यपरिश्रमः ॥ २२ ॥ पठेच्चचतुरोवेदान्गायत्रींचैकतोजपेत् ॥ वेदानांचावृतेस्तद्वद्गायत्रीजपउत्तमः ॥ २३ ॥ इतिमध्यान्हसंध्यायाःप्रकारःकीर्तितोमया ॥ अतःपरंप्रवक्ष्यामिब्रह्मयज्ञविधिक्रमं ॥ २४ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेएकादशस्कंधेएकोनविंशोध्यायः॥१९॥ नारायणउवाच ॥ त्रिराचम्यद्विजःपूर्वंद्विर्मार्जनमथाचरेत् ॥ उपस्पृश्यसव्यपाणिंपादौचप्रोक्षयेत्ततः ॥१॥ शिरसिचक्षुषितथानासायांश्रोत्रदेशके ॥ हृदयेचतथामौलौप्रोक्षणंसम्यगाचरेत् ॥ २ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

त्यर्थः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतटीकेएकादशस्कंधेएकोनविंशोध्यायः ॥ १९ ॥ अर्धाधिकैश्चतुःपंचाशत्पद्यैस्तु ततःपरं ॥ ब्रह्मयज्ञादिकंसर्वमुच्यतेत्रसमासतः ॥ १ ॥ प्रतिज्ञातंब्रह्मयज्ञविधिमाह त्रिराचम्यइति ॥ १ ॥ २ ॥ ॥ छ ॥

त्रीन्दर्भानित्यर्थः सकृत्सकृत्एकैकोदर्भइत्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ सूत्रोक्तेति यस्ययस्ययत्सूत्रंतदुक्तदेवताप्रीत्यैइत्यर्थः ब्रह्मयज्ञेजप्यमं त्रानाह गायत्रीमिति ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ अथातोब्रह्मइत्यपीति अथातोब्रह्मजिज्ञासेतिसूत्रमित्यर्थः ब्रह्मणेनमइत्यपीति नमोब्रह्मणेनमोस्त्वग्नयेनमःपृथिव्यैनमओषधीभ्यइत्यादिकोमंत्रइत्यर्थः एतेचमंत्राऋग्वेदिनांतर्पणेप्रसिद्धाएवेतिनात्रगौरवाल्लिख्यंते अत्रय

देशकालौसमुच्चार्यब्रह्मयज्ञमथाचरेत् ॥ द्वौदर्भौदक्षिणेहस्तेवामेत्रीनासनेसकृत् ॥ ३ ॥ उपवीतोशिखायांच पादमूलेसकृत्सकृत् ॥ विमुक्तयेसर्वपापक्षयार्थंचैवनेवाहि ॥ ४ ॥ सूत्रोक्तदेवताप्रीत्यैब्रह्मयज्ञंकरोम्यहं ॥ गा यत्रींत्रिर्जपेत्पूर्वंचाग्निमीळेततःपरं ॥ ५ ॥ यदंगेतिततःप्रोच्यअग्निर्वैइतिकीर्तयेत् ॥ अथमहाव्रतंचैवपंथाए तच्चकीर्तयेत् ॥ ६ ॥ अथातःसंहितायाश्चविदामघवदित्यपि ॥ महाव्रतस्येतितथाइषेत्वोर्जेइतीवहि ॥ ७ ॥ अग्नआयाहिचेत्येवंशन्नोदेवीरितीतिच ॥ अथैतस्यसमाम्नायोवृद्धिरादैजितीवहि ॥ ८ ॥ अथशिक्षांप्रवक्ष्या मितत्र्चसंवत्सरेतिच ॥ मयरसतजभेत्येवगौग्मांइत्येवकीर्तयेत् ॥ ९ ॥ अथातोधर्मजिज्ञासाअथातोब्रह्मइत्य पि ॥ [illegible] प्रोच्यब्रह्मणेनमइत्यपि ॥ १० ॥ तर्पणंचैवदेवानांततःकुर्यात्प्रदक्षिणं ॥ प्रजापतिश्चब्र ह्माचवेदादेवास्तथर्षयः [illegible] दांसितथोंकारस्तथैवच ॥ वषट्कारोव्याहृतयःसावित्रीचत तःपरं ॥ १२ ॥ गायत्रीचैव [illegible] त्रिष्टुप्जगत्यनुष्टुप्पंक्तिः इत्यापि ॥ अंतरिक्षंत्वहोरात्राणिचसांख्याअतःपरं ॥ १३ ॥ [illegible] अर्घ्यंदद्यात्प्रय [illegible] मिनमोनम

स्ययाशाखातस्याःक्रमेणाध्यायएकोद्वौवाअर्द्धाध्यायोवा [illegible] ऽनीयइतितुपुराणांतरात्स्मृत्यंतराच्चबोध्यं ॥ १० ॥ तर्पणीयदेवताआह तर्पणंचैवदेवानामिति अत्रस्वस्वसूत्रोक्ताएवतर्पणीयदेवताग्राह्या उदाहरणार्थंत्वत्राश्वलायनसूत्रोक्ताएवप्रदर्श्यंते ॥ ११ ॥ १२ ॥ द्यावापृ थिवीति एकदेवतास्थलेतृप्यत्विति द्विदेवतास्थलेतृप्येतामिति बहुदेवतास्थलेतृप्यंत्विति प्रयोगः तृपप्रीणनइत्यस्यधातोःपरस्मैपदित्वात् ॥ १३ ॥

क्षेत्रौषधिवनस्पतिगंधर्वाप्सरसस्तृप्यंत्वित्येकोमंत्रः ॥ १४ ॥ एवमंतानितृप्यंत्वित्येकोमंत्रः ॥१५॥१६॥१७॥१८॥१९॥ सुमंतुजैमिनिवैशंपायनपैलसूत्रभाष्यभारतमहाभारतधर्माचार्यास्तृप्यंत्वित्येकोमंत्रः सूत्राद्यनुरोधात् ॥ २० ॥ एवंजानंतिबाहविगार्ग्यगौतमशाकल्य

सिद्धाःसमुद्रानद्यश्चगिरयश्चततःपरं ॥ क्षेत्रौषधिवनस्पत्योगंधर्वाप्सरसस्तथा ॥ १४ ॥ नागावयांसिगावश्चसाध्याविप्रास्तथैवच ॥ यक्षारक्षांसिभूतानीत्येवमंतानिकीर्तयेत् ॥ १५ ॥ अथोपवीतीभूत्वाचऋषीन्संतर्पयेदपि ॥ शतर्चिनोमाध्यमाश्चगृत्समदस्तथैवच ॥ १६॥ विश्वामित्रोवामदेवोऽत्रिर्भारद्वाजएवच॥ वसिष्ठश्चप्रगाथश्चपावमान्यस्ततःपरं ॥ १७ ॥ क्षुद्रसूक्तामहासूक्ताःसनकश्चसनंदनः ॥ सनातनस्तथैवात्रसनत्कुमारएवच ॥ १८ ॥ कपिलासूरिनामानौवोढलिःपंचशीर्षकः ॥ प्राचीनावीतिनातद्वत्कर्तव्यमथतर्पणं ॥ ॥ १९ ॥ सुमंतुजैमिनिर्वैशंपायनःपैलसूत्रयुक् ॥ भाष्यभारतपूर्वंचमहाभारतइत्यपि ॥ २० ॥ धर्माचार्याइमेसर्वेतृप्यंत्वितिचकीर्तयेत् ॥ जानंतिबाहवीगार्ग्यगौतमाश्चैवशाकलः ॥ २१ ॥ बाभ्रव्यमांडव्ययुतोमांडूकेयस्ततःपरं ॥ गर्गीवाचक्नवीचैववडवाप्रातिथेयिका ॥ २२ ॥ सुलभायुक्तमैत्रेयीकहोलश्चततःपरं ॥ कौषीतकंमहाकौषीतकंवैतर्पयेत्ततः ॥ २३ ॥ भारद्वाजंचपैंग्यंचमहापैंग्यंसुयज्ञकं ॥ सांख्यायनमैतरेयंमहैतरेयमेवच ॥ २४ ॥ बाष्कलंशाकलंचैवसुजातवक्रमेवच ॥ औदवाहिंचसौजामिंशौनकंचाश्वलायनं ॥ २५ ॥ येचान्येसर्वआचार्यास्तेसर्वेतृप्तिमाप्नुयुः ॥ येकेचास्मत्कुलेजाताअपुत्रागोत्रिणोमृताः ॥ २६ ॥ ॥ छ ॥

बाभ्रव्यमांडव्यमांडूकेयास्तृप्यंत्वित्येकोमंत्रः ॥ २१ ॥ गर्गीवाचक्नवीतृप्यतु वडवाप्रातिथेयीतृप्यतु सुलभामैत्रेयीतृप्यतु ॥ २२ ॥ ॥ २३ ॥ २४ ॥ सूत्राणांबहुत्वान्मुनेश्चसर्वज्ञत्वादाश्वलायनसूत्रोक्तकातिचिद्देवतात्यागेऽन्यासांचग्रहणेपिनदोषः ॥ २५ ॥ येकेचास्मत्कुलेइत्यनेनैवपितृतर्पणंसूचितंतदपिकर्तव्यं ॥ २६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥४२॥ तेगृण्हंतुमयादत्तंवस्त्रनिष्पीडनोदकं ॥ एवंतेब्रह्मयज्ञस्यविधिरुक्तोमहामुने ॥ २७ ॥ यश्चायंकुरुतेब्रह्म यज्ञस्यविधिमुत्तमं ॥ सर्ववेदांगपाठस्यफलमाप्नोतिसाधकः ॥ २८ ॥ वैश्वदेवंततःकुर्यान्नित्यश्राद्धंतथैव च ॥ अतिथिभ्योन्नदानंचनित्यमेवसमाचरेत् ॥ २९ ॥ गोग्रासंचततोदत्वाभुंजीतब्राह्मणैःसह ॥ अन्हस्तु पंचमेभागेप्रकुर्यादेतदुत्तमं ॥ ३० ॥ इतिहासपुराणाद्यैःषष्ठसप्तमकौनयेत् ॥ अष्टमेलोकयात्रातुबहिःसं ध्यांततःपुनः ॥ ३१ ॥ अथसायंतनींसंध्यांप्रवक्ष्यामिमहामुने ॥ यदनुष्ठानमात्रेणमहामायाप्रसीदति ॥ ३२ ॥ आचम्यप्राणानायम्यसाधकःस्थिरमानसः ॥ बद्धपद्मासनोयोगीसायंकालेस्थिरोभवेत् ॥ ॥ ३३ ॥ श्रुतिस्मृत्यादिकर्मादौसगर्भःप्राणसंयमः ॥ अगर्भोध्यानमात्रंतुसचामंत्रःप्रकीर्तितः ॥ ३४ ॥ भूतशुद्ध्यादिकंकृत्वानान्यथाकर्मकीर्तितं ॥ सलक्षोदेवतांध्यात्वापूरकुंभकरेचकैः ॥ ३५ ॥ ध्यानंप्रकु र्यात्संध्यायांसायंकालेविचक्षणः ॥ वृद्धांसरस्वतींदेवींकृष्णांगींकृष्णवाससं ॥ ३६ ॥ शंखचक्रगदापद्म हस्तांगरुडवाहनां ॥ नानारत्नलसद्भूषांक्वणन्मंजीरमेखलां ॥ ३७ ॥ अनर्घ्यरत्नमुकुटांतारहारवलीयु तां ॥ ताटंकबद्धमाणिक्यकांतिशोभिकपोलकां ॥ ३८ ॥ पीतांबरधरांदेवींसच्चिदानंदरूपिणीं ॥ साम वेदेनसहितांसंयुतांसत्ववर्त्मना ॥ ३९ ॥ व्यवस्थितांचस्वर्लोकेआदित्यपथगामिनीं ॥ आवाहयाम्यहंदे वीमायांतींसूर्यमंडलात् ॥ ४० ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ २०

अत्रयद्यपिध्यानंकृत्वासंकल्पःकर्तव्यइत्युक्तंतथापिपाठक्रमादर्थक्रमोबलवानितिन्यायेनप्रातःसंध्यावदेवसंकल्पादिक[redacted]मिति बोध्यं सायंकाले अग्निश्चमामन्युश्चेतिमंत्रेणमार्जनानंतरमाचमनंकर्तव्यमित्याह अग्निश्चेति ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

एवंध्यात्वाचतांदेवींसंध्यासंकल्पमाचरेत् ॥ आपोहिष्ठेतिमंत्रेणअग्निश्चेतितथैवच ॥४१॥ विदध्यादाचमनकंशेषंपूर्ववदीरितं ॥ गायत्रीमंत्रमुच्चार्यश्रीनारायणप्रीतये ॥४२॥ अर्घ्यंदद्याच्चसूर्यायसाधकःशुद्धमानसः ॥ उभौपादौसमौकृत्वाहस्तेधृत्वाजलांजलिं ॥ ४३ ॥ देवंध्यात्वामंडलस्थंक्षिपेदर्घ्यंततःक्रमात् ॥ अर्घ्यंदद्यात्तुयोनीरेमूढात्माज्ञानवर्जितः ॥ ४४ ॥ उल्लंघ्यस्मृतिमंत्रांश्चप्रायश्चित्तीभवेद्द्विजः ॥ ततःसूर्यमुपस्थायाप्यसावादित्यमंत्रतः ॥ ४५ ॥ गायत्र्याश्चजपंकुर्यादुपविश्यततोबृसिं ॥ सहस्रंवातदर्धंवाश्रीदेवीध्यानपूर्वकं ॥ ॥ ४६ ॥ यथाप्रातःपुनस्तद्वदुपस्थानादिकंचरेत् ॥ सायंसंध्यातर्पणेचक्रमेणपरिकीर्तयेत् ॥ ४७ ॥ वसिष्ठोऋषिरेवात्रसरस्वत्याःप्रकीर्तितः ॥ देवताविष्णुरूपासाछंदश्चैवसरस्वती ॥ ४८ ॥ सायंकालीनसंध्यायास्तर्पणेविनियोगकः ॥ स्वरित्युक्त्वाचपुरुषंसामवेदंतथैवच ॥ ४९ ॥ मंडलंचेतिसंप्रोच्यहिरण्यगर्भकंतथा ॥ तथैवपरमात्मानंततोपिचसरस्वतीं ॥ ५० ॥ वेदमातरमेवात्रसंकीर्तितद्वदेवच ॥ संध्यांवृद्धांतथाविष्णुरूपिणीमुषर्सीतथा ॥ ५१ ॥ निर्मृजींचतथासर्वसिद्धीनांकारिणींतथा ॥ सर्वमंत्राधिपतिकांभूर्भुवःस्वश्चपूरुषं ॥ ५२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ४६ ॥ अनंतरंजपंसमर्प्ययथाप्रातर्गायत्र्युपस्थानादिकमनुष्ठानंकृतंतथैवसायंकालेपिकुर्यादित्याह यथाप्रातरिति ॥ ४७ ॥ सायंसंध्यांगंतर्पणमाह सायंकालीनेति विष्णुरूपाविष्णुसमानाकारासरस्वतीदेवतेत्यन्वयः ॥ ४८ ॥ स्वरित्युक्त्वाचेति स्वःपुरुषंतर्पयामीतिवक्तव्यमित्यर्थः ॥ ४९ ॥ मंडलंचेति सूर्यमंडलंतर्पयामीतितर्पयेदित्यर्थः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ५३ ॥ ५४ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेएकादशस्कंधेविंशोध्यायः ॥ २०॥ अर्धाधिकैःपंचपंचाशाद्भिःपद्यैरतःपरं ॥ पुरश्चरण कंकर्मगायत्र्याःसम्यगुच्यते॥१ ॥गायत्रीपुरश्चरणमाह अथसदाचारकथनानंतरमतः सदाचारकर्तुरेवात्राधिकारोयतस्ततः॥१॥२॥ ३॥ पुरश्चरणकर्माधिकारसित्यर्थंप्रायश्चित्तमाह यस्यकस्यापीति आरभेद्यदातदेतिशेषः ॥ ४ ॥ वैदिकंवेदमंत्राणांपुरश्चरणंकर्मनृसिंहार्कव राहाणांतांत्रिकंपुरश्चरणंकर्मेत्यर्थः नृसिंहेत्याद्युपलक्षणंदेवतांतराणां ॥ ५ ॥ ननुकिमितिनिष्फलंभवेत्तत्राह सर्वेशाक्ताइति यतःसर्वेषां

इत्येवंतर्पणंकार्यंसंध्यायाःश्रुतिसंमतं ॥ सायंसंध्याविधानंचकथितंपापनाशनं ॥ ५३ ॥ सर्वदुःखहरंव्याधि नाशकंमोक्षदंतथा ॥ सदाचारेषुसंध्यायाःप्राधान्यंमुनिपुंगव ॥५४॥ संध्याचरणतोदेवीभक्ताभीष्टंप्रयच्छति ॥इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेएकादशस्कंधेविंशोध्यायः॥ २०॥ श्रीनारायणउवाच ॥ अथातःश्रूयतांब्रह्म न्गायत्र्याःपापनाशनं ॥ पुरश्चरणकंपुण्यंयथेष्टफलदायकं ॥ १ ॥ पर्वताग्रेनदीतीरेबिल्वमूलेजलाशये ॥ गोष्ठेदेवालयेश्वत्थेउद्यानेतुलसीवने ॥ २ ॥ पुण्यक्षेत्रेगुरोःपार्श्वेचित्तैकाग्र्यस्थलेपिच ॥ पुरश्चरणकृन्मंत्री सिध्यत्येवनसंशयः ॥ ३ ॥ यस्यकस्यापिमंत्रस्यपुरश्चरणमारभेत् ॥ व्याहृतित्रयसंयुक्तांगायत्रींचायुतं जपेत् ॥ ४ ॥ नृसिंहार्कवराहाणांतांत्रिकंवैदिकंतथा ॥ विनाजप्त्वातुगायत्रींतत्सर्वंनिष्फलंभवेत् ॥ ५ ॥ सर्वेशाक्ताद्विजाःप्रोक्तानशैवानचवैष्णवाः ॥ आदिशक्तिमुपासंतेगायत्रींवेदमातरं ॥ ६ ॥ मंत्रंसंशोध्ययत्ने नपुरश्चरणतत्परः ॥ मंत्रशोधनपूर्वांगमात्मशोधनमुत्तमम् ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

द्विजानांमुख्यपरमेष्टभूतादेवतागायत्र्येवप्रथमतोवेदेनोपदिष्टाततःस्वेष्टदेवतानुग्रहंविनातत्सर्वंकृतंनिष्फलंस्यादेवेत्यर्थः ॥ ६ ॥ मंत्रंसंशोध्ये ति इत्थमयुतजपेनमंत्रंपुरश्चरणेजप्यमंत्रंप्रथमतःसंशोध्यअथानंतरंपुरश्चरणतत्परोभवेदितिशेषः तत्रगायत्र्याअयुतजपरूपमंत्रसंशोधन स्यपूर्वांगंप्रथमतःसंपादनीयमात्मशोधनंभवतितदर्थंत्रिलक्षमेकलक्षंबा त्मतत्वशोधनायगायत्रींजपेदित्याह मंत्रशोधनपूर्वांगमिति तदुक्तंपुर श्चरणभास्करे मंत्रशोधनतःपूर्वंदेहशुद्धिर्विधीयते तदर्थंतुजपंकुर्यात्त्रिलक्षंलक्षमेववेति ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

प्रथमतोदेहशुध्यर्थंलक्षत्रयमेकलक्षंवाजपित्वापश्चान्मंत्रसित्ध्यर्थंगायत्र्याअयुतंजपेत्ततोभिलषितंमंत्रस्यपुरश्चरणंकुर्यादितिभावः गायत्रीपु रश्चरणेप्येवमेवबोध्यं ॥८॥ आत्मशुध्येःपूर्वोक्तायाअवश्यकत्वमाह आत्मशुद्धिमिति ॥ ९ ॥ साचात्मशुद्धिर्जपरूपावाकृच्छ्रचांद्रायणा दिरूपावानेकविधाभवतीत्याह तपसाइति॥१०॥ शूद्रस्त्विति शूद्रस्तुद्विजसेवयेतिस्मरणाच्छूद्रस्तुद्विजसेवयाआपदोहरेदितिशेषः ॥११॥

आत्मतत्वशोधनायत्रिलक्षंप्रजपेद्बुधः॥ अथवाचैकलक्षंतुश्रुतिप्रोक्तेनवर्त्मना ॥ ८ ॥ आत्मशुद्धिंविनाकर्तुर्जपहोमादिकाःक्रियाः॥ निष्फलास्तास्तुविज्ञेयाःकारणंश्रुतिनोदितं॥ ९ ॥ तपसातापयेद्देहंपितृन्देवांश्चतर्पयेत्॥ तपसास्वर्गमाप्नोतितपसाविंदतेमहत्॥ १० ॥ क्षत्रियोबाहुवीर्येणतरेदापदआत्मनः॥ धनेनवैश्यःशूद्रस्तुजपहोमैर्द्विजोत्तमः॥ ११ ॥ अतएवतुविप्रेंद्रतपःकुर्यात्प्रयत्नतः॥ शरीरशोषणंप्राहुस्तापसास्तपउत्तमं॥ १२ ॥ शोधयेद्विधिमार्गेणकृच्छ्रचांद्रायणादिभिः॥ अथान्नशुद्धिकरणंवक्ष्यामिशृणुनारद ॥ १३ ॥ अयाचितोंछशुक्लास्यभिक्षावृत्तिचतुष्टयं॥ तांत्रिकैर्वैदिकैश्चैवंप्रोक्तान्नस्यविशुद्धिता॥ १४ ॥ भिक्षान्नंशुद्धमानीयकृत्वाभागचतुष्टयं॥ एकंभागंद्विजेभ्यस्तुगोग्रासस्तुद्वितीयकः॥ १५ ॥ अतिथिभ्यस्तृतीयस्तुतदूर्ध्वंतुस्वभार्ययोः॥ आश्रमस्ययथायस्यकृत्वाग्रासविधिंक्रमात्॥ १६ ॥ ॥ छ ॥

॥ १२ ॥ पुरश्चरणसमयेभक्षणीयमन्नंतच्छोधनंचाह अथान्नेति ॥ १३ ॥ अयाचितेति अयाचितोंछशुक्लभिक्षारूपवृत्तिचतुष्टयंमुख्यं अनेनसंपादितस्यान्नस्यविशुद्धितातांत्रिकैर्वैदिकैश्चप्रोक्तेत्यर्थः ॥ १४ ॥ संपादितस्यान्नस्यविभागमाह भिक्षान्नमिति ॥ १५ ॥ स्वभार्ययोःस्वस्वभार्यायाश्चेत्यर्थः आश्रमस्येति यस्याश्रमस्ययथाग्रासविधिर्यत्संख्यया ग्रासविधिर्विहितस्तंविधिंक्रमात्ब्रह्मचारिप्रभृतिभिःकृत्वास्वीकृत्यतावत्परिमितमन्नंपात्रेगृहीत्वेत्यर्थः ॥ १६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

आदाविति तस्मिन्नन्नेआदौगोमूत्रंक्षिप्त्वातदूर्ध्वंग्राससंख्यास्यात् ग्राससंख्याकर्तव्येत्यर्थः वानप्रस्थगृहस्थयोरित्यस्यकुक्कुटांडेत्यनेनान्वयः ॥ १७ ॥ १८ ॥ अन्नस्यप्रोक्षणंगायत्रीमंत्रेणकियद्वारंकर्तव्यंतदाह प्रोक्षणमिति ॥१९ ॥२०॥ निषिद्धान्नमाह चौरोवेति ॥ २१ ॥

आदौक्षिप्त्वातुगोमूत्रंयथाशक्तियथाक्रमं ॥ तदूर्ध्वंग्राससंख्यास्याद्वानप्रस्थगृहस्थयोः ॥ १७ ॥ कुक्कुटांडप्रमाणंतुग्रासमानंविधीयते ॥ अष्टौग्रासागृहस्थस्यवनस्थस्यतदर्द्धकम् ॥ १८ ॥ ब्रह्मचारीयथेष्टंचगोमूत्रविधिपूर्वकं ॥ प्रोक्षणंनववारंचषड्वारंचत्रिवारकं ॥ १९ ॥ निच्छिद्रंचकरंकृत्वासावित्रींचतदित्यृचं ॥ मंत्रमुच्चार्यमनसाप्रोक्षणेविधिरुच्यते ॥ २० ॥ चौरोवायदिचांडालोवैश्यःक्षत्रस्तथैवच ॥ अन्नंदद्यात्तुयःकश्चिदधमोविधिरुच्यते ॥ २१ ॥ शूद्रान्नंशूद्रसंपर्कंशूद्रेणचसहाशनं ॥ तेयांतिनरकंघोरंयावच्चंद्रदिवाकरौ ॥ २२ ॥ गायत्रीच्छंदोमंत्रस्ययथासंख्याक्षराणिच ॥ तावल्लक्षाणिकर्तव्यंपुरश्चरणकंतथा ॥ २३ ॥ द्वात्रिंशल्लक्षमानंतुविश्वामित्रमतंतथा ॥ जीवहीनोयथादेहःसर्वकर्मसुनक्षमः ॥ २४ ॥ पुरश्चरणहीनस्तुतथामंत्रःप्रकीर्तितः ॥ ज्येष्ठाषाढौभाद्रपदंपौषंतुमलमासकं ॥ २५ ॥ अंगारंशनिवारंचव्यतीपातंचवैधृतिं ॥ अष्टमींनवमींषष्ठींचतुर्थींचत्रयोदशीं ॥ २६ ॥ चतुर्दशीममावास्यांप्रदोषंचतथानिशां ॥ यमाग्निरुद्रसर्पेंद्रवसुश्रवणजन्मभं ॥ २७ ॥ मेषकर्कतुलाकुंभान्मकरंचैववर्जयेत् ॥ सर्वाण्येतानिवर्ज्यानिपुरश्चरणकर्मणि ॥ २८ ॥ चंद्रतारानुकूलेचशुक्लपक्षेविशेषतः ॥ पुरश्चरणकंकुर्यान्मंत्रसिद्धिःप्रजायते ॥ २९ ॥ स्वस्तिवाचनकंकुर्यान्नांदीश्राद्धंयथाविधि ॥ विप्रान्संतर्प्ययत्नेनभोजनाच्छादनादिभिः ॥ ३० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ २२ ॥ गायत्रीमंत्रपुरश्चरणसंख्यामाह गायत्रीच्छंदोमंत्रस्येति ॥ २३ ॥ २४ ॥ पुरश्चरणंनिषिद्धदिनेनारब्धव्यंतान्निषिद्धदिनमाह ज्येष्ठेति ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ कुर्यात्प्रारंभेदित्यर्थः ॥ २९ ॥ ३० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

प्रत्यङ्मुखशिवस्थानेपश्चिमाभिमुखलिंगसन्निधावित्यर्थः अन्यतमेवान्येवाशिवस्थानेइत्यर्थः ॥ ३१ ॥ तानिस्थानान्याह काशीपुरीति नाशिकंक्षेत्रं पंचदीपाःपंचसिद्धिस्थानानीत्यर्थः ॥ ३२ ॥ एतत्क्षेत्रातिरिक्तस्थलेतुकूर्मचक्रमेवदीपइत्याह सर्वत्रैवहीति कूर्मासनामिति तच्चचक्रंशारदातिलकेदीपस्थानंसमाश्रित्यकृतंकर्मशुभप्रदमित्यादिनाप्रसिद्धं ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ अंधसाक्षीरौदनेन पत्रै

आरभेत्तुततःपश्चादनुज्ञानपुरःसरं ॥ प्रत्यङ्मुखशिवस्थानेद्विजश्चान्यतमेजपेत् ॥ ३१ ॥ काशीपुरीघकेदारोमहाकालोथनाशिकं ॥ त्र्यंबकंचमहाक्षेत्रंपंचदीपाइमेभुवि ॥ ३२ ॥ सर्वत्रैवहिदीपस्तुकूर्मासनमितिस्मृतं ॥ प्रारंभदिनमारभ्यसमाप्तिदिवसावधि ॥ ३३ ॥ नन्यूनंनातिरिक्तंचजपंकुर्याद्दिनेदिने ॥ नैरंतर्येणकुर्वंति पुरश्चर्यांमुनीश्वराः ॥ ३४ ॥ प्रातरारभ्यविधिवज्जपेन्मध्यंदिनावधि ॥ मनःसंहरणंशौचंध्यानंमंत्रार्थचिंतनं ॥ ३५ ॥ गायत्रीच्छंदोमंत्रस्ययथासंख्याक्षराणिच ॥ तावल्लक्षाणिकर्तव्यंपुरश्चरणकंतथा ॥ ३६ ॥ जुहुयात्तद्दशांशेनसघृतेनपयोंधसा ॥ तिलैःपत्रैःप्रसूनैश्चयवैश्चमधुरान्वितैः ॥ ३७ ॥ कुर्याद्दशांशतोहोमंततःसिद्धोभवेन्मनुः ॥ गायत्रींचैवसंसेव्याधर्मकामार्थमोक्षदा ॥ ३८ ॥ नित्येनैमित्तिकेकाम्येत्रितयेतुपरायणः ॥ गायत्र्यास्तुपरंनास्तिइहलोकेपरत्रच ॥ ३९ ॥ मध्यान्हमितभुङ्मौनीत्रिस्नानार्चनतत्परः ॥ जलेलक्षत्रयंधीमाननन्यमानसक्रियः ॥ ४० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

र्बिल्वपत्रैर्घृतमधुशर्करायुक्तैर्दशांशहोमोविश्वामित्रकल्पेप्युक्तः शारदातिलकप्रपंचसारादितंत्रेषुतुशतांशहोमोप्युक्तः तदुक्तंशारदायां तत्वलक्षंविधानेनभिक्षाशीविजितेंद्रियः क्षीरौदनंतिलादूर्वाःक्षीरवृक्षसमिद्वरान् पृथक्सहस्रत्रितयंजुहुयान्मंत्रसिद्धयेइति अष्टद्रव्यैःपृथक्सहस्रत्रितयं होमश्चतुर्विंशतिसहस्रःसंपन्नः ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ पुरश्चरणांतरमाह मध्यान्हमितभुगिति जलेलक्षत्रयमिति एतेनगायत्रीमंत्रोजलेनजप्तव्यइतिवदंतःपरास्ताः ॥ ४० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ

इत्थंप्रथमतःपुरश्चरणंकृत्वापश्चात्कर्मणाकाम्यकर्मणायोजयेत् कर्मभिः शास्त्रोक्तैः काम्यकर्मभिर्वास्वेच्छयाभिलषितैः काम्यकर्मभिर्वायो

कर्मणायोजयेत्पश्चात्कर्मभिःस्वेच्छयापिवा ॥ यावत्कार्यंनसिध्येत्तुतावत्कुर्याज्जपादिकं ॥ ४१ ॥ सामान्यका
म्यकर्मादौयथावद्विधिरुच्यते ॥ आदित्यस्योदयेस्नात्वासहस्रंप्रत्यहंजपेत् ॥ ४२ ॥ आयुरारोग्यमैश्वर्यंधनं
चलभतेध्रुवं ॥ षण्मासंवात्रिमासंवावर्षांतेसिद्धिमाप्नुयात् ॥ ४३ ॥ पद्मानांलक्षहोमेनघृताक्तानांहुताशने ॥
प्राप्नोतिनिखिलंमोक्षंसिद्धत्येवनसंशयः ॥ ४४ ॥ मंत्रसिद्धिंविनाकर्तुर्जपहोमादिकाःक्रियाः ॥ काम्यंवायदि
वामोक्षःसर्वंतन्निष्फलंभवेत् ॥ ४५ ॥ पंचविंशतिलक्षेणदध्नाक्षीरेणवाहुतात् ॥ स्वदेहेसिध्यतेजंतुर्महर्षीणां
मतंतथा ॥ ४६ ॥ अष्टांगयोगसिद्ध्याचनरःप्राप्नोतियत्फलं ॥ तत्फलंशीघ्रमाप्नोतिनात्रकार्याविचारणा ॥ ४७ ॥
शक्तोवापित्वशक्तोवाआहारंनियतंचरेत् ॥ षण्मासात्तस्यसिद्धिःस्याद्गुरुभक्तिरतःसदा ॥ ४८ ॥ एकाहं
पंचगव्याशीचैकाहंमारुताशनः ॥ एकाहंब्राह्मणान्नाशीगायत्रीजपकृद्भवेत् ॥ ४९ ॥ स्नात्वागंगादितीर्थेषुश
तमंतर्जलेजपेत् ॥ शतेनापस्ततःपीत्वासर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ५० ॥ चांद्रायणादिकृच्छ्रस्यफलंप्राप्नोतिनिश्चि
तं ॥ राजावायदिवाविप्रस्तपःकुर्यात्स्वकेगृहे ॥ ५१ ॥ गृहस्थोब्रह्मचारीवावानप्रस्थोथवापिच ॥ अधिकार
परत्वेनफलंयज्ञादिपूर्वकं ॥ ५२ ॥ श्रौतस्मार्तादिकंकर्मक्रियतेमोक्षकांक्षिभिः ॥ साग्निकश्चसदाचारोविद्वद्भि
श्चसुशिक्षितः ॥ ५३ ॥ तपःकुर्यात्प्रयत्नेनफलमूलोदकादिभिः ॥ भिक्षान्नंशुद्धमश्नीयादष्टौग्रासान्स्वयं
भुंजेत् ॥ ५४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

जयेदित्यर्थः ॥ ४१ ॥ काम्यकर्माह आदित्यस्योदयेइति ॥ ४२ ॥ लभतेध्रुवमिति अयंजपोनित्यजपातिरिक्तएव ॥ ४३ ॥ ४४ ॥
॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ नियतंचरेत्जपंचकुर्यादितिशेषः ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥

॥ ५५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेएकादशस्कंधेएकविंशोध्यायः ॥२१॥ अर्धाधिकैःपंचचत्वारिंशत्श्लोकैस्ततःपरं॥ वैश्वदेवादिकं सर्वंयथावदभिधीयते॥१॥पूर्वंसामान्यतोवैश्वदेवादिकंकर्तव्यमित्युक्तंतत्पुरश्चरणप्रसंगेनविशदयति अथातइति॥१॥ तत्रपंचमहायज्ञानाह देवयज्ञइति एतेवश्यंकर्तव्याइतिशेषः ॥२ ॥ पंचसूनाइति तेषांपापस्यशांतयेवैश्वदेवंप्रकुर्वीतेत्यन्वयः तत्स्वरूपमुक्तमाश्वलायनेन यद

एवंपुरश्चरणकंकृत्वामंत्रसिद्धिमवाप्नुयात् ॥ देवर्षेयदनुष्ठानाद्दारिद्र्यंविलयंव्रजेत्॥५५॥ यच्छ्रुत्वापिचपुण्या नांमहतींसिद्धिमाप्नुयात्॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेएकादशस्कंधेएकविंशोध्यायः॥२१॥नारायणउवाच ॥ अथातःश्रूयतांब्रह्मन्वैश्वदेवविधानकं ॥ पुरश्चर्याप्रसंगेनममापिस्मृतिमागतं ॥ १ ॥ देवयज्ञोब्रह्मयज्ञोभूतयज्ञस्तथैवच ॥ पितृयज्ञोमनुष्यस्ययज्ञश्चैवतुपंचमः ॥२ ॥ पंचसूनागृहस्थस्यचुल्लीपेषिण्युपस्करः ॥ कंडणीचोदकुंभश्चतेषांपापस्यशांतये ॥ ३ ॥ नचुल्ल्यांनायसेपात्रेनभूमौनचखर्परे ॥ वैश्वदेवंप्रकुर्वीत कुंडेवास्थंडिलेपिवा ॥ ४ ॥ नपाणिनानशूर्पेणनचमेध्याजिनादिभिः ॥ मुखेनोपधमेदग्निंमुखादेवव्यजायत ॥ ५ ॥ पटकेनभवेद्व्याधिःशूर्पेणधननाशनं ॥ पाणिनामृत्युमाप्नोतिकर्मसिद्धिर्मुखेनतु ॥ ६ ॥ फलैर्दधिघृतैःकुर्यान्मूलशाकोदकादिभिः ॥ अलाभेयेनकेनापिकाष्ठमूलतृणादिभिः॥७॥ जुहुयात्सर्पिषाभ्यक्तंतैलक्षाररविवर्जितं ॥ दध्यक्तंवापायसाक्तंतदभावेंभसापिवा ॥ ८ ॥ शुष्कैःपर्युषितैःकुष्ठीउच्छिष्टेनद्विषांवशी ॥ रुक्षैर्दरिद्रतांयातिक्षारंहुत्वाव्रजत्यधः ॥ ९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ग्नौजुहोतिसदेवयज्ञोयद्बलिंकरोतिसभूतयज्ञोयत्पितृभ्योददातितत्पितृयज्ञोयत्स्वाध्यायमधीतेसब्रह्मयज्ञोयन्मनुष्येभ्योददातिसमनुष्ययज्ञइतिता नेतान्यज्ञानहरहःकुर्वीतेति एतेषांस्वरूपंप्रसिद्धमेवास्तीतिमूलेनोक्तं ॥ ३ ॥ कुंडेवास्थंडिलेवाकुर्वीतेत्यन्वयः ॥ ४ ॥ नचमेध्याजिनादिभिरुपधमेदित्यर्थः किंतुमुखेनोपधमेदित्यन्वयः तत्रहेतुर्यतोमुखादेवाग्निर्व्यजायतेततइत्यर्थः ॥ ५ ॥ पटकेनपटेननोपधमेत् मुखेनतुधमनीद्वार मुखेनैवोपधमेदित्यर्थः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

अनलादन्नपाचकानलादुत्तरदेशेंगारान्निर्हृत्यनिष्काश्येत्यर्थः ॥१०॥ ११ ॥ यदाहारंस्वस्येत्यर्थः॥ १२ ॥ भिक्षौब्रह्मचारिणिपरमहं सेवाभिक्षार्थमागतेइत्यन्वयः ॥ १३ ॥ १४ ॥ भिक्षुमेवाह यतीचेति ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ गृहांगणेतिष्ठेदतिथिमार्गप्रती

अंगारान्भस्ममिश्रांस्तुनिर्हृत्योत्तरतोनलात् ॥ जुहुयाद्वैश्वदेवंतुनक्षारादिविमिश्रितं ॥ १० ॥ अकृत्वावैश्वदेवंतुयोभुंक्तेमूढधीर्द्विजः ॥ समूढोनरकंयातिकालसूत्रमवाक्शिराः ॥ ११ ॥ शाकंवायदिवापत्रंमूलंवायदिवाफलं ॥ संकल्पयेद्यदाहारंतेनाग्नौजुहुयादपि ॥ १२ ॥ अकृतेवैश्वदेवेतुभिक्षौभिक्षार्थमागते ॥ उद्धृत्यवैश्वदेवार्थंभिक्षांदत्वाविसर्जयेत् ॥ १३ ॥ वैश्वदेवकृतंदोषंशक्तोभिक्षुर्व्यपोहितुं ॥ नतुभिक्षुकृतंदोषंवैश्वदेवोव्यपोहति ॥१४॥ यतीचब्रह्मचारीचपक्वान्नस्वामिनावुभौ ॥ तयोरन्नमदत्वातुभुक्त्वाचांद्रायणंचरेत् ॥१५॥ वैश्वदेवानंतरंचगोग्रासंप्रतिपादयेत् ॥ तद्विधानंप्रवक्ष्यामिशृणुदेवर्षिपूजित ॥ १६ ॥ सुरभिर्वैष्णवीमातानित्यंविष्णुपदेस्थिता ॥ गोग्रासंचमयादत्तंसुरभेप्रतिगृह्यतां ॥ १७ ॥ गोभ्यश्चनमइत्येवपूजांकृत्वागवेर्पयेत् ॥ गोग्रासेनतुगोमातासुरभिःसंप्रसीदति ॥ १८ ॥ ततोगोदोहनंकालंतिष्ठेच्चैवगृहांगणे ॥ अतिथिर्यत्रभग्नाशोगृहात्प्रतिनिवर्तते ॥ १९ ॥ सतस्मैदुष्कृतंदत्वापुण्यमादायगच्छति ॥ मातापितागुरुर्भ्राताप्रजादासःसमाश्रितः ॥ २० ॥ अभ्यागतोतिथिश्चाग्निरेतेपोष्याउदाहृताः ॥एवंज्ञात्वातुयोमोहान्नकरोतिगृहाश्रमं ॥ २१ ॥ तस्यनायंतुनपरोलोकोभवतिधर्मतः ॥ यत्फलंसोमयागेनप्राप्नोतिधनवान्द्विजः ॥ २२ ॥ सम्यक्पंचमहायज्ञैर्दरिद्रस्तेनचाप्नुयात् ॥ अथप्राणाग्निहोत्रंतुवक्ष्यामिमुनिपुंगव ॥ २३ ॥ ॥ छ॥

क्षांकुर्वन्नित्यर्थः ॥ १९ ॥ २० ॥ एतेपोष्याभवंतिएतदर्थमेवतृतीयभागेदिवसस्यान्नसंपादनंकर्तव्यमित्युक्तं तस्मादेतेभ्योवश्य मन्नंदेयमित्यर्थः तदन्नदानाकरणंदोषमाह एवंज्ञात्वेति ॥ २१ ॥ २२ ॥ भोजनप्रकारमाह अथप्राणेति ॥ २३ ॥ ॥ छ ॥

॥२४॥२५॥प्राणाग्निहोत्रसामग्रीमाह हृत्पुंडरीकेति हृत्पुंडरीकशब्देनोदरं गृह्यतेतदरणिंभावयेत् मनोमंथनसंज्ञकंमंथनदंडरूपंभावयेत्॥
२६॥वायुरज्वावायुंरज्जुंभावयेत् मथेदग्निमुदरस्थमग्निंमंथनजन्यंभावयेत् आत्मचक्षुषमध्वर्युंभावयेदितितात्पर्यं तस्मिन्जाठराग्नौप्राणादिदेव
तातृप्त्यर्थंहोमोविधेयस्तान्प्राणादिदेवतामंत्रांस्तत्रांगुलिनियमंचाह तर्जनीति ॥ २७ ॥२८॥ २९ ॥ स्वाहांतानिति ॐ प्राणायस्वाहेत्येव

यज्ज्ञात्वामुच्यतेजंतुर्जन्ममृत्युजरादिभिः॥ परिज्ञानेनमुच्यंतेनराःपातककिल्बिषैः ॥ २४ ॥ विधिनाभुज्य
तेयेनमुच्यतेसऋणत्रयात्॥ कुलान्युद्धरतेविप्रोनरकादेकविंशतिः॥ २५॥ सर्वयज्ञफलप्राप्तिःसर्वलोकेषुग
च्छति॥ हृत्पुंडरीकमरणिर्मनोमंथनसंज्ञकं॥ २६ ॥ वायुरज्वामथेदग्निंचक्षुरध्वर्युरेवच ॥ तर्जनीमध्यमांगु
ष्ठैःप्राणस्यैवाहुतिंक्षिपेत्॥२७ ॥मध्यमानामिकांगुष्ठैरपानस्याहुतिंक्षिपेत्॥कनिष्ठानामिकांगुष्ठैर्व्यानस्यत
दनंतरं॥२८ ॥ कनिष्ठातर्जन्यंगुष्ठैरुदानस्याहुतिंक्षिपेत्॥ सर्वांगुलैर्गृहीत्वान्नंसमानस्याहुतिंक्षिपेत्॥२९
स्वाहांतान्प्रणवाद्यांश्चनाममंत्रांश्चवैपठेत्॥ मुखेचाहवनीयस्तुहृदयेगार्हपत्यकः॥३०॥नाभौचदक्षिणाग्निः
स्यादधःसभ्यावसथ्यकौ॥ वाग्घोताप्राणउद्गाताचक्षुरध्वर्युरेवच ॥ ३१ ॥ मनोब्रह्माभवेच्छ्रोत्रमाग्नीध्रस्था
नएवच॥ अहंकारःपशुश्चात्रप्रणवःपर्यइरितं॥ ३२ ॥ बुद्धिश्चपत्नीसंप्रोक्तायदधीनोगृहाश्रमी ॥ उरोवेदि
स्तुरोमाणिदर्भाःस्युःस्रुक्स्रुवौकरौ॥ ३३ ॥ प्राणमंत्रस्यचऋषीरुक्मवर्णःक्षुधाग्निकः ॥ देवतादित्यएवात्र
गायत्रीच्छंदउच्यते॥ ३४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

मंत्राऊह्याः तत्रभोजनसमयेमूलाधारादारभ्यमुखपर्यंतंजाठराग्नेर्ज्वालातिष्ठतितत्रस्थानभेदेनपंचाग्नीन्भावयेदित्याह मुखेचाहवनीयस्त्विति
॥ ३० ॥ अधोनाभेरधोदेशेस्वाधिष्ठानसंज्ञकेसभ्याग्नितदधोमूलाधारेअवसथ्याग्निंभावयेदित्यर्थः वाक्प्राणादिषुऋत्विगादिकल्पनामाह
होताप्राणइति ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ प्राणाहुतिमंत्राणामृषिच्छंदोदेवताआह प्राणमंत्रस्येति रुक्मवर्णःसुवर्णकांतिः क्षुधाग्नि
ऋषिरित्यर्थः॥ ३४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ पूर्ववदुदानायस्वाहेत्येवमित्यर्थः ॥४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ पर्जन्यायेदंनममेत्युक्त्काषष्ठीमाहु तिंवक्ष्यमाणमंत्रेणाक्षिपेदित्यर्थः ॥ ४३ ॥ देवस्वात्मेति ओंब्रह्मणेस्वाहेतिमंत्रप्रयोगः ॥ ४४ ॥ अत्रषष्ठमंत्रप्रयोगेसर्वभक्षणीयमन्नमा हुतिस्थानेभावयेदित्याचारदर्पणेउक्तं ॥ ४५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेएकादशस्कंधेद्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ त्रिषष्टिश्लोकवर्यैस्तु

प्राणायचतथास्वाहामंत्रांतेकीर्तयेदपि ॥ इदमादित्यदेवायनममेतिवदेदपि ॥ ३५॥ अपानमंत्रस्यतथागो
क्षीरधवलाकृतिः ॥ श्रद्धाग्निऋषिरेवात्रसोमोवैदेवतास्मृता ॥ ३६ ॥ उष्णिकूछंदस्तथापानायस्वाहेत्यपिकी
र्तयेत् ॥ सोमायेदंचनममेत्यत्रोहःपरिकीर्तितः ॥ ३७॥ व्यानमंत्रस्यचाख्यातोंबुजवर्णाहुताशनः ॥ ऋषिरु
क्तोदेवताग्निरनुष्टुपूछंदईरितं ॥३८॥ व्यानायचतथास्वाहाग्नयेदंनममेत्यपि ॥ उदानमंत्रस्यतथाशक्रगोप
सवर्णकः ॥३९॥ ऋषिरग्निःसमाख्यातोवायुर्वैदेवतास्मृता ॥ बृहतीच्छंदआख्यातमुदानायचपूर्ववत् ॥४०॥
वायवेचेदंनममएवंचैवोच्चरेद्विजः ॥ समानवायुमंत्रस्यविद्युद्वर्णोविरूपकः ॥४१॥ ऋषिरग्निःसमाख्यातःप
र्जन्योदेवतामता॥पंक्तिश्छंदःसमाख्यातंसमानायचपूर्ववत् ॥४२॥ पर्जन्यायेदमित्युक्त्वापष्ठींचैवाहुतिंक्षिपे
त् ॥ वैश्वानरोमहानग्निऋषिर्वैपरिकीर्तितः ॥४३॥ गायत्रीच्छंदआख्यातंदेवस्त्वात्माभवेदपि ॥ स्वाहांतो
मंत्रआख्यातःपरमात्मनउच्चरेत् ॥४४॥ इदंनममचेत्येवंजातंप्राणाग्निहोत्रकं ॥एतज्ज्ञात्वाविधिंकृत्वाब्रह्मभू
यायकल्पते ॥४५॥ प्राणाग्निहोत्रविधियंसंक्षेपात्कथिताहिते ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेएकादशस्कं
धेद्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२॥ नारायणउवाच ॥ अमृतापिधानमित्येवमुच्चार्यसाधकोत्तमः ॥ उच्छिष्टभागभ्यःपा
त्रान्नंदद्यादंतेविचक्षणः ॥ १ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

भोजनांतेचयद्भवेत् ॥ तदुक्त्वातप्तकृच्छ्रादिलक्षणंकिंचिदुच्यते ॥ १ ॥ भोजनांतेअमृतापिधानमसीतिमंत्रेणाचमनंकुर्यादित्याह अमृतापि धानमिति उच्चार्याचामेदितिशेषः एतेनामृतोपस्तरणमसीतिप्रथमतआचमनंकर्तव्यमित्यनुक्तमप्यर्थात्सूचितं अनंतरमुच्छिष्टभागभ्योन्नं देयमित्याह उच्छिष्टेति ॥ १ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

तन्मंत्रमाह येकेचास्मेति तदुपरिजलमनेनमंत्रेणदेयमित्याह रौरवेति ॥ २ ॥ ३ ॥ भोजनसमयेहस्तेविद्यमानंयत्पवित्रंतस्यग्रंथिंविस
र्जयेदित्याह पवित्रेति ॥ ४ ॥ तेनोच्छिष्टेनोच्छिष्टःपुरुषोयादिसंस्पृष्टइत्यर्थः उच्छिष्टेनपुरुषेणोच्छिष्टपुरुषस्पर्शोनकर्तव्यइत्यर्थः ॥ ५ ॥

येकेचास्मत्कुलेजातादासादास्योन्नकांक्षिणः॥ तेसर्वेतृप्तिमायांतुमयादत्तेनभूतले ॥ २ ॥ रौरवेपुण्यनिल
येपद्मार्बुदनिवासिनां॥ अर्थिनामुदकंदत्तमक्षय्यमुपतिष्ठतु ॥ ३ ॥ पवित्रग्रंथिमुत्सृज्यमंडलेभुविनिक्षिपेत्
॥ पात्रेतुनिक्षिपेद्यस्तुसविप्रःपंक्तिदूषकः॥ ४ ॥ उच्छिष्टस्तेनसंस्पृष्टःशुनाशूद्रेणचद्विजः ॥ उपोष्यरजनी
मेकांपंचगव्येनशुध्यति ॥ ५ ॥ अनुच्छिष्टेनसंस्पृष्टःस्नानमेवविधीयते॥ एकाहुतिप्रदानेनकोटियज्ञफलं
लभेत्॥६॥ पंचभिःपंचकोटीनांतदनंतफलंस्मृतं॥ प्राणाग्निहोत्रवेत्तायोह्यन्नदानंकरोतिच॥७॥ दातुश्चैवतु
यत्पुण्यंभोक्तुश्चैवतुयत्फलं॥ प्राप्नुतस्तौतत्रैवद्वावुभौतौस्वर्गगामिनौ॥८॥ सपवित्रकरोभुंक्तेयस्तुविप्रोवि
धानतः॥ ग्रासेग्रासेफलंतस्यपंचगव्यसमंभवेत्॥९॥ पूजाकालत्रयेनित्यंजपस्तर्पणमेवच॥ होमोब्राह्मणभु
क्तिश्चपुरश्चरणमुच्यते॥ १०॥ अधःशयानोधर्मात्माजितक्रोधोजितेंद्रियः ॥ लघुमिष्टहिताशीचविनीतःशांत
चेतसा॥ ११ ॥ नित्यंत्रिषवणस्नायीनित्यंसशुभभाषणः ॥ स्त्रीशूद्रपतितव्रात्यनास्तिकोच्छिष्टभाषणं॥
१२॥ चांडालभाषणंचैवनकुर्यान्मुनिसत्तम॥ नत्वानैवचभाषेतजपहोमार्चनादिषु॥१३॥ मैथुनस्यतथाला
पंतद्गोष्ठीमपिवर्जयेत्॥ कर्मणामनसावाचासर्वावस्थासुसर्वदा॥ १४ ॥ ॥ ७१ ॥ ॥ ७१ ॥

॥ ६ ॥ पंचभिःपंचप्राणाहुतिभिः पंचकोटीनांयज्ञानामित्यर्थः यस्मादेवंतस्मात्प्राणाहुतिप्रदानंतत्फलमित्यर्थः ॥ ७ ॥ एवंप्राणाग्निहो
त्रविदन्नदातुःफलमाह दातुश्चैवत्विति यत्पुण्यंशास्त्रेप्रोक्तमित्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ पुनःकिंचित्पुरश्चरणशेषमाह पूजाकालत्रयेइति भु
क्तिश्चेति चकारेणमार्जनमपिग्राह्यंतदापंचांगंपुरश्चरणंसंपन्नं ॥१० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ ॥ ७१ ॥

सर्वत्रमैथुनत्यागोब्रह्मचर्यंप्रचक्षते ॥ राज्ञश्चैवगृहस्थस्यब्रह्मचर्यमुदाहृतं ॥ १५ ॥ ऋतुस्नातेषुदारेषुसंगतिर्याविधानतः ॥ संस्कृतायांसवर्णायामृतुंदृष्ट्वाप्रयत्नतः ॥१६॥ रात्रौतुगमनंकार्यंब्रह्मचर्यंहरेन्नतत् ॥ ऋणत्रयमसंशोध्यत्वनुत्पाद्यसुतानपि ॥ १७ ॥ तथायज्ञाननिष्ठाचमोक्षमिच्छन्व्रजत्यधः ॥अजागलस्ययज्जन्मतज्जन्मश्रुतिनोदितं ॥ १८॥ अतःकार्यंतुविप्रेंद्र ऋणत्रयविशोधनं॥तेदेवानामृषीणांचपितॄणामृणिनस्तथा ॥ १९ ॥ ऋषिभ्योब्रह्मचर्येणपितृभ्यस्तुतिलोदकैः ॥ मुच्येद्यज्ञेनदेवेभ्यःस्वाश्रमंधर्ममाचरेत् ॥ २० ॥ क्षीराहारीफलाशीवाशाकाशीवाहविष्यभुक् ॥ भिक्षाशीवाजपेद्विद्वान्कृच्छ्रचांद्रायणादिकृत् ॥२१ ॥ लवणंक्षारमम्लंचगृंजनंकांस्यभोजनं ॥ तांबूलंचद्विभुक्तंचदुष्टवासःप्रमत्तनम् ॥ २२॥ श्रुतिस्मृतिविरोधंचजपंरात्रौविवर्जयेत् ॥ वृथानकालंगमयेत्द्यूतस्त्रीस्वापवादतः ॥ २३ ॥ गमयेद्देवतापूजास्तोत्रागमविलोकनैः ॥ भूशय्याब्रह्मचारित्वंमौनचर्यातथैवच ॥ २४ ॥ नित्यंत्रिषवणस्नानंशूद्रकर्मविवर्जनं ॥ नित्यपूजानित्यदानमानंदस्तुतिकीर्तनं ॥२५॥ नैमित्तिकार्चनंचैवविश्वासोगुरुदेवयोः ॥ जपनिष्ठस्यधर्मायेद्वादशैतेसुसिद्धिदाः ॥ २६ ॥ नित्यंसूर्यमुपस्थायतस्यचाभिमुखोजपेत् ॥ देवताप्रतिमादौवावन्हौवाभ्यर्च्यतन्मुखः ॥ २७ ॥ स्नानपूजाजपध्यानहोमतर्पणतत्परः ॥निष्कामोदेवतायांचसर्वकर्मनिवेदकः॥२८॥एवमादींश्चनियमान्पुरश्चरणकृच्चरेत् ॥ तस्माद्द्विजःप्रसन्नात्माजपहोमपरायणः ॥ २९॥तपस्यध्ययनेयुक्तोभवेद्भूतानुकंपकः॥तपसास्वर्गमाप्नोतितपसाविंदतेमहत् ॥ ३० ॥ तपोयुक्तस्यसिध्यंतिकर्माणिनियतात्मनः ॥ विद्वेषणंसंहरणंमारणंरोगनाशनं ॥ ३१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तेषांपुरश्चरणकारिणां ॥ ३२ ॥ तानिशांत्यादिकर्माणिवक्ष्यामिअग्रिमाध्यायेइत्यर्थः परंतुतानिकर्माणिप्रथमतःपुरश्चरणंकृत्वाकर्तव्यानीत्याह पुरश्चरणमिति ॥ ३३ ॥ तच्चपुरश्चरणंप्राजापत्यादिप्रायश्चित्तानिकृत्वाकर्तव्यमित्याह स्वाध्यायेति स्वाध्यायाभ्यसनंगायत्रीमं

येनयेनाथऋषिणायदर्थंदेवतास्तुता॥ससकामःसमृध्येततेषांतेषांतथातथा ॥३२॥तानिकर्माणिवक्ष्यामिविधानानिचकर्मणां ॥ पुरश्चरणमादौचकर्मणांसिद्धिकारकं ॥ ३३॥ स्वाध्यायाभ्यसनस्यादौप्राजापत्यंचरेद्द्विजः॥ केशश्मश्रुलोमनखान्वापयित्वाप्लुतःशुचिः ॥ ३४ ॥ तिष्ठेदहनिरात्रौतुशुचिरासीतवाग्यतः ॥ सत्यवादीपवित्राणिजपेद्व्याहृतयस्तथा ॥ ३५ ॥ ॐकाराद्यास्तुताजप्त्वासावित्रींचतदित्यृचं॥आपोहिष्ठेतिसूक्तंचपवित्रंपापनाशनं ॥ ३६॥ पुनंत्यःस्वस्तिमत्यश्चपावमान्यस्तथैवच ॥ सर्वत्रैतत्प्रयोक्तव्यमादावंतेचकर्मणां ॥ ३७ ॥ आसहस्रादाशताद्वाप्यादशादथवाजपेत् ॥ ॐकारंव्याहृतीस्तिस्रःसावित्रीमथवायुतं ॥ ३८॥ तर्पयित्वाद्भिराचार्यानृषींश्छंदांसिदेवताः ॥ अनार्षेणनभाषेतशूद्रेणापिनगर्हितैः ॥ ३९ ॥नापिचोदक्ययावध्वापतितैर्नांत्यजैर्नृभिः ॥ नदेवब्राह्मणद्विष्टैर्नाचार्यगुरुनिंदकैः ॥ ४० ॥ नमातृपितृविद्विष्टैर्नावमन्येतकंचन ॥ कृच्छ्राणामेषसर्वेषांविधिरुक्तोनुपूर्वशः ॥४१॥ प्राजापत्यस्यकृच्छ्रस्यतथासांतपनस्यच ॥ पराकस्यचकृच्छ्रस्यविधिश्चांद्रायणस्यच ॥ ४२॥ पंचभिःपातकैःसर्वैर्दुष्कृतैश्चप्रमुच्यते॥ तप्तकृच्छ्रेणसर्वाणिपापानिदहतिक्षणात् ॥४३॥ त्रिभिश्चांद्रायणैःपूतोब्रह्मलोकंसमश्नुते ॥ अष्टभिर्देवताःसाक्षात्पश्येतवरदास्तदा॥४४॥

त्रपुरश्चरणरूपंतस्यादौप्राजापत्यादिकंचरेदित्यर्थः तच्चप्राजापत्यमपिकेशादीन्वापयित्वाशांत्यर्थंशुद्ध्यर्थंचवक्ष्यमाणान्मंत्रांश्चजपित्वाकर्तव्यमित्याह केशश्मश्रुनखेति आप्लुतःस्नातः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ विधिश्चांद्रायणस्यचेतिप्रोच्यतेइतिशेषः ॥ ४२ ॥ प्रथमस्तेषांफलमाह पंचभिरिति ॥ ४३ ॥ अष्टभिश्चांद्रायणैः ॥ ४४ ॥ ॥ ७ ॥

दशभिश्चांद्रायणैः कृच्छ्रप्राजापत्यस्वरूपमाह त्र्यहमिति त्र्यहंदिनत्रयंप्रातरितिमध्यान्हस्योपलक्षणंतस्मिन्भुंजीतेत्यर्थः तदुत्तरादिनत्रयेसायं
कालेभुंजीतेत्यर्थः तदुत्तरादिनत्रयेअयाचितमन्नमद्यादित्यर्थः तदुत्तरंदिनत्रयंनाश्नीयादुपवसेदित्यर्थः इत्थंप्रकारेणप्राजापत्यंद्विजश्चरेदित्य
र्थः तदुक्तंमनुना त्र्यहंप्रातस्त्र्यहंसायंत्र्यहमद्यादयाचितं त्र्यहंपरंचनाश्नीयात्प्राजापत्यंचरन्द्विजइति ॥ ४५ ॥ सांतपनस्यस्वरूपमाह
गोमूत्रमिति पूर्वेद्युराहारांतरपरित्यागेनगोमूत्रादीनिगव्यानिपंचद्रव्याणिकुशोदकसहितानिसंयोज्यपीत्वापरेद्युरुपवसेदितिद्वैरात्रिकःसांत

छंदांसिदशभिर्ज्ञात्वासर्वान्कामान्समश्नुते ॥ त्र्यहंप्रातस्त्र्यहंसायंत्र्यहमद्यादयाचितः ॥ ४५ ॥ त्र्यहंपरंच
नाश्नीयात्प्राजापत्यंचरेद्द्विजः ॥ गोमूत्रंगोमयंक्षीरंदधिसर्पिःकुशोदकं ॥ ४६ ॥ एकरात्रोपवासश्चकृच्छ्रसां
तपनंस्मृतं ॥ एकैकंग्रासमश्नीयादहानित्रीणिपूर्ववत् ॥ ४७ ॥ त्र्यहंचोपवसेदित्थमतिकृच्छ्रंचरेद्द्विजः ॥ एव
मेवत्रिभिर्युक्तंमहासांतपनंस्मृतं ॥ ४८ ॥ तप्तकृच्छ्रंचरन्विप्रोजलक्षीरघृतानिलान् ॥ प्रतित्र्यहंपिबेदुष्णा
न्सकृत्स्नायीसमाहितः ॥ ४९ ॥ नियतस्तुपिबेदापःप्राजापत्यविधिःस्मृतः ॥ यतात्मनोप्रमत्तस्यद्वादशा
हमभोजनं ॥ ५० ॥ पराकोनामकृच्छ्रोयंसर्वपापप्रणोदनः ॥ एकैकंतुह्रसेत्पिंडंकृष्णेशुक्लेचवर्द्धयेत् ॥ ५१ ॥

पनःकृच्छ्रः जाबालेनतुसप्ताहसाध्यंसांतपनमुक्तं गोमूत्रंगोमयंक्षीरंदधिसर्पिःकुशोदकं एकैकंप्रत्यहंपीत्वात्वहोरात्रमभोजनंकृच्छ्रःसांतप
नोनामसर्वपापप्रणाशनइति ॥४६॥ अतिकृच्छ्रंव्रतमाह एकैकंग्रासमिति ॥ ४७ ॥ महासांतपनमिति इदंचयमेनपंचदशाहःसंपाद्यमु
क्तं त्र्यहंपिबेत्तुगोमूत्रंत्र्यहंवैगोमयंपिबेत् त्र्यहंदधित्र्यहंक्षीरंत्र्यहंसर्पिस्ततःशुचिः महासांतपनंह्येतत्सर्वपापप्रणाशनमिति तथाचात्रिभिर्यु
क्तमित्यस्यत्रिभिर्दिनैर्युक्तमित्यर्थः ॥ ४८ ॥ तप्तकृच्छ्रमाह तप्तकृच्छ्रमिति तथाचमनुनाद्वादशरात्रनिर्वर्त्योयमभिहितः तप्तकृच्छ्रंचरन्वि
प्रोजलक्षीरघृतानिलान् प्रतित्र्यहंपिबेदुष्णंसकृत्स्नायीसमाहितइति ॥४९॥ पराककृच्छ्रमाह नियतस्त्विति ॥५०॥ चांद्रायणमाह एकै
कंग्रसेत्पिंडमिति पिंडंग्रासं कृष्णपक्षेएकैकंग्रासं ह्रसेन्न्यूनंकुर्याच्छुक्लपक्षेत्वेकैकंग्रासंवर्धयेत्अमावास्यायांतूपोषणमित्यर्थः ॥ ५१ ॥

॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ एकैकमिति इदंव्रतंएकैकंधातुंसप्तरात्रेणपुनातिशोधयतीत्यर्थः तदेवाह त्वगसृगिति ॥ ५६ ॥
॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेएकादशस्कंधेत्रयोविंशोध्यायः ॥ २३ ॥ अ

अमवास्यांनभुंजीतएवंचांद्रायणोविधिः ॥ उपस्पृश्यत्रिषवणमेतच्चांद्रायणंस्मृतं ॥ ५२ ॥ चतुरःप्रातरश्नी
याद्विप्रःपिंडान्कृताह्निकः ॥ चतुरोस्तमितेसूर्येशिशुचांद्रायणंस्मृतं ॥ ५३ ॥ अष्टावष्टौसमश्नीयात्पिंडान्म
ध्यंदिनेस्थिते ॥ नियतात्माहविष्यस्ययतिचांद्रायणव्रतं ॥ ५४ ॥ एतद्रुद्रास्तथादित्यावसवश्चाचरंतिहि ॥
सर्वेकुशलिनोदेवामरुतश्चभुवासह ॥ ५५॥ एकैकंसप्तरात्रेणपुनातिविधिवत्कृतं ॥ त्वगसृक्पिशितास्थीनि
मेदोमज्जावसास्तथा ॥ ५६ ॥ एकैकंसप्तरात्रेणशुध्यत्येवनसंशयः ॥ एभिर्व्रतैर्विपूतात्माकर्मकुर्वीतानित्य
शः ॥ ५७ ॥ एवंशुद्धस्यकर्माणिसिध्यंत्येवनसंशयः ॥ शुद्धात्माकर्मकुर्वीतसत्यवादीजितेंद्रियः ॥ ५८ ॥
इष्टान्कामांस्ततःसर्वान्संप्राप्नोतिनसंशयः ॥ त्रिरात्रमेवोपवसेद्रहितःसर्वकर्मणा ॥ ५९ ॥ त्रीणिनक्तानि
वाकुर्यात्ततःकर्मसमारभेत् ॥ एवंविधानंकथितंपुरश्चर्याफलप्रदं ॥६०॥ गायत्र्याश्चपुरश्चर्यासर्वकामप्रदा
यिनी ॥ कथितातवदेवर्षेमहापापविनाशिनी ॥ ६१ ॥ आदौकुर्याद्व्रतंमंत्रीदेहशोधनकारकं ॥ पुरश्चर्यांततः
कुर्यात्समस्तफलभाग्भवेत् ॥ ६२ ॥ इतितेकथितंगुह्यंपुरश्चर्याविधानकं ॥ एतत्परस्मैनोवाच्यंश्रुतिसारं
यतःस्मृतं ॥ ६३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेएकादशस्कंधेत्रयोविंशोध्यायः ॥ २३ ॥ नारदउवाच
नारायणमहाभागगायत्र्यास्तुसमासतः ॥ शांत्यादिकान्प्रयोगांस्तुवदस्वकरुणानिधे ॥ १ ॥ ॥ छ ॥

तःपरंशतश्लोकैःकाम्यकर्माणिसंग्रहात् ॥ प्रोच्यंतेलोकरक्षार्थंप्रायश्चित्तविधिंतथा ॥१॥ प्राजापत्यादीनिकृच्छ्राणिकृत्वादेहंसंशोध्यपुरश्चर
णोत्तरंकाम्यकर्माणिकुर्यादित्युक्तंपूर्वाध्यायेतानिकाम्यकर्माणिवक्तुंप्रश्नमुत्थापयति नारदउवाच नारायणमहाभागेति ॥ १ ॥

॥ २ ॥ तत्रप्रथमतःशांतिकर्माह अथशांतिरिति काभिःसमिद्भिस्तत्राह शमीसमिद्भिरिति जुहुयादिति अत्रसंख्यानुक्तौअनुक्तसंख्य
योःसंख्यासहस्रजपहोमयोर्गजांतकसहस्रकमिति सामान्यवचनादष्टोत्तरसहस्रंसंख्यापलाशसमिधोनुक्तेइतिसामान्यपरिभाषोक्तासं
ख्याग्राह्या ॥ ३ ॥ क्षीरवृक्षस्येति अश्वत्थोदुंबरप्लक्षन्यग्रोधाःक्षीरद्रुमाःशारदातिलकेउक्तास्तदन्यतमस्यसमिद्भिरित्यर्थः शकलैर्वाक्षी
रवृक्षखंडैर्वा होमस्तुगायत्रीमंत्रेणैवसर्वत्र ॥ ४ ॥ एतद्धोमादिकंतर्पणादिकंचानुष्ठानमेकोनपंचाशद्दिनपर्यंतंप्रत्यहंकार्यंसहस्रहोमोहोमस्य

नारायणउवाच ॥ अतिगुह्यमिदंपृष्टंत्वयाब्रह्मतनूद्भव ॥ नकस्यापिचवक्तव्यंदुष्टायपिशुनायच ॥ २ ॥ अ
थशांतिःपयोक्ताभिःसमिद्भिर्जुहुयाद्द्विजः ॥ शमीसमिद्भिःशाम्यंतिभूतरोगग्रहादयः ॥ ३ ॥ आर्द्राभिःक्षीर
वृक्षस्यसमिद्भिर्जुहुयाद्द्विज ॥ जुहुयाच्छकलैर्वापिभूतरोगादिशांतये ॥ ४ ॥ जलेनतर्पयेत्सूर्यंपाणिभ्यांशांति
माप्नुयात् ॥ जानुदघ्नेजलेजप्त्वासर्वान्दोषाञ्छमंनयेत् ॥ ५ ॥ कंठदघ्नजलेजप्त्वामुच्येत्प्राणांतिकाद्भयात् ॥
सर्वेभ्यःशांतिकर्मभ्योनिमज्याप्सुजपःस्मृतः ॥ ६ ॥ सौवर्णेराजतेवापिपात्रेताम्रमयेपिवा ॥ क्षीरवृक्षमयेवा
पिनिर्व्रणेमृन्मयेपिवा ॥ ७ ॥ सहस्रंपंचगव्येनहुत्वासुज्वलितेनले ॥ क्षीरवृक्षमयैःकाष्ठैःशेषंसंपादयेच्छनैः ॥
८ ॥ प्रत्याहुतिस्पृशन्जप्त्वासहस्रंपात्रसंस्थितं ॥ तेनतंप्रोक्षयेद्देशंकुशैर्मंत्रमुनस्मरन् ॥ ९ ॥ ॥ छ ॥

लेतर्पणंचतावत्संख्यंतर्पणस्थलेसामान्यकार्यविशेषकार्यानुरोधेनतर्पयेदिति शारदातिलकेसूर्यमंत्रप्रकरणेयोविधिरुक्तस्तेनविधिनागायत्री
मंत्रांतेसूर्यंतर्पयामिनमइतिमंत्रंपठित्वातर्पयेदित्यर्थः ॥ ५ ॥ सर्वेभ्यःशांतिकर्मभ्योधिकइतिशेषः इदमपिमंडलपर्यंतमेव ॥ ६ ॥ प्रयो
गांतरमाह सौवर्णेइति सौवर्णाद्यन्यतमेपात्रेपंचगव्यंस्थापयित्वेत्यर्थः ॥ ७ ॥ क्षीरवृक्षमयैरिति तस्मिन्होमेइंधनमन्यन्नग्राह्यंकिंतुपूर्वोक्त
क्षीरवृक्षकाष्ठैरेवेंधनादिकार्यंकर्तव्यमित्यर्थः ॥ ८ ॥ प्रत्याहुतीति प्रत्येकाहुतौपंचगव्यंस्पृशन्सन्हुत्वापश्चात्पात्रस्थपंचगव्यंगायत्रीमंत्रेण
सहस्रंजप्त्वाभिमंत्र्यप्रोक्षयेदित्यन्वयः मंत्रंगायत्रीमंत्रं ॥ ९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तस्मिन्देशेउपद्रवस्थलेवलिंचदद्यादित्यर्थः तेनपरकृताभिचारोनश्यतीत्यर्थः ॥ १० ॥ यद्येवंकुरुतेतदादेवभूतपिशाचाद्यान्वशेकुरुतइत्य
न्वयः ॥ ११ ॥ निखनेइति वक्ष्यमाणशूलस्यचतुरस्रमंडलंलिखनेकृतेतस्यचभूमौनिखनेकृतेइत्यर्थः तेभ्यःपिशाचादिभ्यः तदेवाह
मंडलेइति पूर्वोक्तेकृमिभूताद्युपद्रवरूपेसतीत्यर्थः मंडलेचतुरस्रमंडलेशूलमष्टगंधेनालिख्यतच्छूलंगायत्र्यासहस्रवारमभिमंत्र्यभूमौनिख

बलिंकिरंस्ततस्तस्मिन्ध्यायेत्तुपरदेवतां ॥ अभिचारसमुत्पन्नाकृत्यापापंचनश्यति ॥ १० ॥ देवभूतपिशा
चाद्यान्यद्येवंकुरुतेवशे ॥ गृहंग्रामंपुरंराष्ट्रंसर्वंतेभ्योविमुच्यते ॥ ११ ॥ निखनेमुच्यतेतेभ्योलिखनेमध्यतोपि
च ॥ मंडलेशूलमालिख्यपूर्वोक्तेचक्रमेपिवा ॥ १२ ॥ अभिमंत्र्यसहस्रंतन्निखनेत्सर्वशांतये ॥ सौवर्णंराजतं
वापिकुंभंताम्रमयंचवा ॥ १३ ॥ मृन्मयंवानवंदिव्यंसूत्रवेष्टितमव्रणं ॥ स्थंडिलेसैकतेस्थाप्यपूरयेन्मंत्रवि
ज्जलैः ॥ १४ ॥ दिग्भ्यआहृत्यतीर्थानिचतसृभ्योद्विजोत्तमैः ॥ एलाचंदनकर्पूरजातीपाटलमल्लिकाः ॥ १५ ॥
विल्वपत्रंतथाक्रांतांदेवींव्रीहियवांस्तिलान् ॥ सर्षपान्क्षीरवृक्षाणांप्रवालानिचनिक्षिपेत् ॥ १६ ॥ सर्वाण्य
भिविधायैवंकुशकूर्चसमन्वितं ॥ स्नातःसमाहितोविप्रःसहस्रंमंत्रयेद्बुधः ॥ १७ ॥ दिक्षुसौरानधीयीरन्मंत्रा
न्विप्रास्त्रयीविदः ॥ प्रोक्षयेत्पाययेदेनंनीरंतेनाभिषिंचयेत् ॥ १८ ॥ भूतरोगाभिचारेभ्यःसनिर्मुक्तःसुखी
भवेत् ॥ अभिषेकेनमुच्येतमृत्योरास्यगतोनरः ॥ १९ ॥ अवश्यंकारयेद्विद्वान्राजादीर्घजिजीविषुः ॥ गावो
देयाश्चऋत्विग्भ्यअभिषेकेशतंमुने ॥ २० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

नेदित्यर्थः ॥ १२ ॥ अभिषेकमाह ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ क्रांतांविष्णुक्रांतां देवीसहदेवी क्षीरवृक्षाअश्वत्थोदुंबरप्लक्षन्यग्रोधाः
॥ १६ ॥ कुशकूर्चमिति सप्तविंशतिदर्भाणांवेण्यग्रंग्रंथिभूषितनिर्मितिकूर्चलक्षणसहितंकुशकूर्चमित्यर्थः ॥ १७ ॥ एवंभूताद्युपद्रुतंपुरुष
मभिषिंचयेत्गायत्रीमंत्रंपठन् अभिमंत्रणमपिगायत्रीमंत्रेणैव अत्रकुंभस्थापनादिविधिःसर्वोपिशारदातिलकेदीक्षापटलेउक्तोग्राह्यः ॥ १८ ॥
॥ १९ ॥ शतमिति शतंगावोदक्षिणाइत्यर्थः ॥ २० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ २१ ॥ पर्वैपर्वैविच्छिन्नाःसमिधइत्यर्थः ॥ २२ ॥ २३॥ हुत्वाक्षयंरोगंविनाशयेदित्यन्वयः मधुत्रितयंप्रसिद्धंपयोदधिघृतरूपं॥२४॥
॥ २५ ॥ सोमेसूर्येणसंयुक्तेअमावास्यायामित्यर्थः ॥ २६ ॥ तंडुलैर्बीजैरित्यर्थः ॥ २७॥२८॥ मसूरिकांपादरोगविशेषं ॥२९॥

दक्षिणायेनवातुष्टिर्यथाशक्तयाथवाभवेत् ॥ जपेदश्वत्थमालभ्यमंदवारेशतंद्विजः ॥ २१ ॥ भूतरोगाभिचारेभ्योमुच्यतेमहतोभयात् ॥ गुडूच्याःपर्वविच्छिन्नाःपयोक्ताजुहुयाद्विजः ॥ २२ ॥ एवंमृत्युंजयोहोमःसर्वव्याधिविनाशनः ॥ आम्रस्यजुहुयात्पत्रैःपयोक्तैर्ज्वरशांतये ॥ २३ ॥ वचाभिःपयसाक्ताभिःक्षयंहुत्वाविनाशयेत् ॥ मधुत्रितयहोमेनराजयक्ष्माविनश्यति ॥ २४ ॥ निवेद्यभास्करायान्नंपायसंहोमपूर्वकं ॥ राजयक्ष्माभ्यभूतंचप्राशयेच्छांतिमाप्नुयात् ॥२५॥ लताःपर्वसुविच्छिद्यसोमस्यजुहुयाद्विजः॥ सोमेसूर्येणसंयुक्तेपयोक्ताःक्षयशांतये ॥ २६ ॥ कुसुमैःशंखवृक्षस्यहुत्वाकुष्ठंविनाशयेत् ॥ अपस्मारविनाशःस्यादपामार्गस्यतंदुलैः ॥ २७ ॥ क्षीरवृक्षसमिद्धोमादुन्मादोपिविनश्यति ॥ औदुंबरसमिद्धोमादतिमेहःक्षयंव्रजेत् ॥ २८ ॥ प्रमेहंशमयेद्धुत्वामधुनेक्षुरसेनवा ॥ मधुत्रितयहोमेननयेच्छांतिंमसूरिकां ॥२९॥ कपिलासर्पिषाहुत्वानयेच्छांतिंमसूरिकां ॥ उदुंबरवटाश्वत्थैर्गोगजाश्वामयंहरेत् ॥ ३० ॥ पिपीलिमधुवल्मीकेगृहेजातेशतंशतं ॥ शमीसमिद्भिरन्नेनसर्पिषाजुहुयाद्विजः ॥ ३१॥ तदुत्थंशांतिमायातिशेषैस्तत्रबलिंहरेत् ॥ अभ्रस्तानितभूकंपालक्ष्म्यादौवनवेतसः ॥ ३२ ॥ सप्ताहंजुहुयादेवंराष्ट्रराज्यंसुखीभवेत् ॥ यांदिशंशतजप्तेनलोष्ठेनाभिप्रताडयेत् ॥३३

॥३०॥ पिपीलिमधुवल्मीकेइति पिपीलिकावल्मीकेमधुवल्मीकेचेत्यर्थः मधुवल्मीकोमोहोलइतिप्रसिद्धः गृहेतयोरुपद्रवेजातेसतीत्यर्थः सर्पिर्युक्तशमीसमिद्भिःसर्पिर्युक्तान्नेनोदनेनप्रत्येककार्येशतद्वयंहोमः ॥ ३१ ॥ शेषैर्होमावशेषैः अतएवपूर्वद्रव्ययोःसमुच्चयोभवति नयथासंख्यंसमिद्भिर्बलिदानासंभवात् अभ्रस्तानितशब्देनविद्युल्लतापातोविवक्षितः वनवेतसःसमिधः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ॥ ७ ॥

बद्धस्यशत्रुभिःकारागृहेपातितस्यानुष्ठानसामग्र्यभावात्तत्कल्याणार्थमाह मनसैवेति ॥ ३४ ॥ स्पृशन्निति दर्भेणेतिशेषः तंत्रांतरानुरो
धात् ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ यदुक्तंपुष्पैर्हुत्वेतितदेवस्पष्टयति श्रीकामइति रक्तैःपद्मैरपिश्रियमेवाप्नोतीत्यर्थः ॥ ३८ ॥ ३९ ॥

ततोग्निमारुतारिभ्योभयंतस्यविनश्यति ॥ मनसैवजपेदेनांबद्धोमुच्येतबंधनात् ॥ ३४ ॥ भूतरोगविषादिभ्यः
स्पृशन्जप्त्वाविमोचयेत् ॥ भूतादिभ्योविमुच्येतजलंपीत्वाभिमंत्रितं ॥ ३५ ॥ अभिमंत्र्यशतंभस्मन्यसेद्भूता
दिशांतये ॥ शिरसाधारयेद्भस्ममंत्रयित्वातदित्यृचा ॥ ३६ ॥ सर्वव्याधिविनिर्मुक्तःसुखीजीवेच्छतंसमाः ॥
अशक्तःकारयेच्छांतिंविप्रंदत्वातुदक्षिणां ॥३७॥ अथपुष्टिंश्रियंलक्ष्मींपुष्पैर्हुत्वाप्नुयाद्द्विजः॥श्रीकामोजुहुया
त्पद्मैरक्तैःश्रियमवाप्नुयात् ॥ ३८ ॥ हुत्वाश्रियमवाप्नोतिजातीपुष्पैर्नवैःशुभैः ॥ शालितंडुलहोमेनाश्रियमाप्नो
तिपुष्कलां ॥ ३९ ॥ समिद्भिर्बिल्ववृक्षस्यहुत्वाश्रियमवाप्नुयात् ॥ बिल्वस्यशकलैर्हुत्वापत्रैःपुष्पैःफलैरपि
॥ ४० ॥ श्रियमाप्नोतिपरमांमूलस्यशकलैरपि ॥ समिद्भिर्बिल्ववृक्षस्यपायसेनचसर्पिषा ॥ ४१ ॥ शतंशतं
चसप्ताहंहुत्वाश्रियमवाप्नुयात् ॥ लाजैस्त्रिमधुरोपेतैर्होमेकन्यामवाप्नुयात् ॥४२॥ अनेनविधिनाकन्यावरमा
प्नोतिवांच्छितं ॥ रक्तोत्पलशतंहुत्वासप्ताहंहेममाप्नुयात् ॥ ४३ ॥ सूर्यबिंबेजलंहुत्वाजलस्थंहेममाप्नुयात् ॥
अन्नंहुत्वाप्नुयादन्नंव्रीहीन्व्रीहिपतिर्भवेत् ॥ ४४ ॥ करीषचूर्णैर्वत्सस्यहुत्वापशुमवाप्नुयात् ॥ प्रियंगुपायसा
ज्यैश्चभवेद्धोमादिभिःप्रजा ॥ ४५ ॥ निवेद्यभास्करायान्नंपायसंहोमपूर्वकं ॥ भोजयेत्तद्दतुस्नातांपुत्रंप
रमवाप्नुयात् ॥ ४६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ त्रिमधुरंपयोदधिघृतंचेतिसमंत्रिमधुरंस्मृतमितिसिद्धांतशेखरे ॥ ४३ ॥ जलंहुत्वेति जलेनतर्पयित्वेत्यर्थः ज
लस्थंहेमजलेगुप्तंहेमेत्यर्थः व्रीहीन्हुत्वेतिशेषः ॥ ४४ ॥ प्रियंगुपायसाज्यैश्चेतिबहुवचनात्द्रव्यत्रयं ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ॥ ७ ॥

सप्ररोहाभिरिति प्ररोहोग्रंतत्सहिताभिःपलाशसमिद्भिरित्यर्थः अनुक्ते पलाशसमिध इतिविश्वामित्रकल्पेसामान्यपरिभाषणात् ॥ ४७ ॥

सप्ररोहाभिरार्द्राभिरायुर्हुत्वासमाप्नुयात् ॥ समिद्भिःक्षीरवृक्षस्यहुत्वायुषमवाप्नुयात् ॥४७ ॥ सप्ररोहाभि
रार्द्राभिराक्ताभिर्मधुरत्रयैः ॥ व्रीहीणांचशतंहुत्वाहेममायुरवाप्नुयात् ॥ ४८ ॥ सुवर्णकुड्मलंहुत्वाशतमायु
रवाप्नुयात् ॥ दूर्वाभिःपयसावापिमधुनासर्पिषापिवा ॥ ४९ ॥ शतंशतंचसप्ताहमपमृत्युंव्यपोहति ॥ शमी
समिद्भिरन्नेनपयसावाचसर्पिषा ॥५०॥ शतंशतंचसप्ताहमपमृत्युंव्यपोहति ॥ न्यग्रोधसमिधोहुत्वापायसं
होमयेत्ततः ॥५१॥ शतंशतंचसप्ताहमपमृत्युंव्यपोहति॥ क्षीराहारोजपेन्मृत्योःसप्ताहाद्विजयीभवेत् ॥५२॥
अनश्नन्वाग्यतोजप्त्वात्रिरात्रंमुच्यतेयमात् ॥ निमज्याप्सुजपेदेवंसद्योमृत्योर्विमुच्यते ॥ ५३ ॥ जपेद्बिल्वं
समाश्रित्यमासंराज्यमवाप्नुयात् ॥ बिल्वंहुत्वाप्नुयाद्राज्यंसमूलफलपल्लवं ॥ ५४॥ हुत्वापद्मशतंमासंराज्य
माप्नोत्यकंटकं ॥ यवागुंग्राममाप्नोतिहुत्वाशालिसमन्वितं ॥५५॥ अश्वत्थसमिधोहुत्वायुद्धादौजयमाप्नुया
त् ॥ अर्कस्यसमिधोहुत्वासर्वत्रविजयीभवेत् ॥५६॥ संयुक्तैःपयसापत्रैःपुष्पैर्वावेतसस्यच ॥ पायसेनशतं
हुत्वासप्ताहंवृष्टिमाप्नुयात् ॥५७॥नाभिदघ्ने जलेजप्त्वासप्ताहंवृष्टिमाप्नुयात् ॥ जलेभस्मशतंहुत्वामहावृष्टिंनि
वारयेत् ॥५८॥ पालाशाभिरवाप्नोतिसमिद्भिर्ब्रह्मवर्चसं ॥ पलाशकुसुमैर्हुत्वासर्वमिष्टमवाप्नुयात् ॥ ५९ ॥
पयोहुत्वाप्नुयान्मेधामाज्यंबुद्धिमवाप्नुयात् ॥ अभिमंत्र्यपिबेद्ब्राह्मंरसंमेधामवाप्नुयात् ॥ ६० ॥ पुष्पहोमेभ
वेद्वासस्तंतुभिस्तद्विधंपटं ॥ लवणंमधुसंमिश्रंहुत्वेष्टंवशमानयेत् ॥ ६१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

सप्ररोहाभिरितिक्षीरवृक्षसमिधोविशेषणं ॥ ४८ ॥ सुवर्णकुड्मलंहेमकमलं ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ समूलफल
पल्लवंसंपूर्णवृक्षमित्यर्थः ॥ ५४ ॥ यवागुंहुत्वेतिशेषः ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ॥ छ ॥

लक्ष्मीपुष्पैः बिल्ववृक्षपुष्पैः ॥ ६२ ॥ एतान्यनुष्ठानान्यन्यमुद्दिश्यापि कुर्यादित्याह कुर्यादिति ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ चतुर्भिर्मासैः

नयेदिष्टं वशं हुत्वा लक्ष्मीपुष्पैर्मधुप्लुतैः ॥ नित्यमंजलिनात्मानमभिषिंचेज्जलेस्थितः ॥६२॥ मतिमारोग्यमायुष्यमग्र्यं स्वास्थ्यमवाप्नुयात् ॥ कुर्याद्विप्रोन्यमुद्दिश्य सोपिपुष्टिमवाप्नुयात् ॥ ६३ ॥ अथचास्त्रविधिर्मासं सहस्रं प्रत्यहं जपेत् ॥ आयुष्कामः शुचौ देशे प्राप्नुयादायुरुत्तमं ॥ ६४ ॥ आयुरारोग्यकामस्तु जपेन्मासद्वयं द्विजः ॥ भवेदायुष्यमारोग्यं श्रियै मासत्रयं जपेत् ॥ ६५॥ आयुःश्रीपुत्रदाराद्याश्चतुर्भिश्चयशो जपात् ॥ पुत्रदारायुरारोग्यं श्रियं विद्यां च पंचभिः ॥ ६६ ॥ एवमेवोत्तरान्कामान्मासैरेवोत्तरैर्व्रजेत् ॥ एकपादो जपेदूर्ध्वबाहुः स्थित्वा निराश्रयः ॥ ६७ ॥ मासंशतत्रयं विप्रः सर्वान्कामानवाप्नुयात् ॥ एवं शतोत्तरं जप्त्वा सहस्रं सर्वमाप्नुयात् ॥ ६८ ॥ रुध्वा प्राणमपानं च जपेन्मासंशतत्रयं ॥ यदिच्छेत्तदवाप्नोति सहस्रात्परमाप्नुयात् ॥ ६९ ॥ एकपादो जपेदूर्ध्वबाहू रुध्वानिलं वशः ॥ मासंशतमवाप्नोति यदिच्छेदिति कौशिकः ॥७०॥ एवं शतत्रयं जप्त्वा सहस्रं सर्वमाप्नुयात् ॥ निमज्याप्सु जपेन्मासंशतमिष्टमवाप्नुयात् ॥ ७१ ॥ एवं शतत्रयं जप्त्वा सहस्रं सर्वमाप्नुयात् ॥ एकपादो जपेदूर्ध्वबाहू रुध्वा निराश्रयः ॥ ७२ ॥ नक्तमश्नन्हविष्यान्नं वत्सरादृषितामियात् ॥ गीरमोघा भवेदेवं जप्त्वा संवत्सरद्वयं ॥ ७३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

पंचभिर्मासैः ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ परमभीष्टम् ॥ ६९ ॥ मासंशतंजपेदित्यन्वयः ॥ ७० ॥ ७१ ॥ रुध्वा प्राणमित्यर्थः ॥ ७२ ॥ अमोघा सत्यवाग्भवेदित्यर्थः ॥ ७३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

देवःसूर्यः ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ रहस्यानांपातकानामित्यर्थः ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥

॥५३॥

पंचभिर्वत्सरैरेवमणि
त्रिवत्सरंजपेदेवंभवेत्त्रैकालदर्शनं ॥ आयातिभगवान्देवश्चतुःसंवत्सरंजपेत् ॥ ७४ ॥
मादिगुणोभवेत् ॥ एवंषड्वत्सरंजप्त्वाकामरूपित्वमाप्नुयात् ॥ ७५ ॥ सप्तभिर्वत्सरैरेवममरत्वमवाप्नुयात् ॥
मनुत्वंनवभिःसिद्धमिंद्रत्वंदशभिर्भवेत् ॥ ७६ ॥ एकादशभिराप्नोतिप्राजापत्यंतुवत्सरैः ॥ ब्रह्मत्वंप्राप्नुयादे
वंजप्त्वाद्वादशवत्सरान् ॥७७॥ एतेनैवजितालोकास्तपसानारदादिभिः ॥ शाकमन्येपरेमूलंफलमन्येपयः
परे ॥ ७८ ॥ घृतमन्येपरेसोममपरेचरुवृत्तयः ॥ ऋषयःपक्षमश्नंतिकेचिद्भैक्ष्याशिनोहनि ॥ ७९ ॥ हविष्य
मपरेऽश्नंतःकुर्वंत्येवपरंतपः ॥ अथशुद्ध्यैरहस्यानांत्रिसहस्त्रंजपेद्द्विजः ॥ ८० ॥ मासंशुद्धोभवेत्स्तेयात्सुव
र्णस्यद्विजोत्तमः ॥ जपेन्मासंत्रिसाहस्त्रंसुरापःशुद्धिमाप्नुयात् ॥ ८१ ॥ मासंजपेत्त्रिसाहस्त्रंशुचिःस्याद्गुरुत
ल्पगः ॥ त्रिसहस्त्रंजपेन्मासंकुटिंकृत्वावनेवसन् ॥ ८२ ॥ ब्रह्महामुच्यतेपापादितिकौशिकभाषितं ॥ द्वाद
शाहंनिमज्याप्सुसहस्त्रंप्रत्यहंजपेत् ॥ ८३ ॥ मुच्येरन्नंहसःसर्वेमहापातकिनोद्विजाः ॥ त्रिसाहस्त्रंजपेन्मासं
प्राणानायम्यवाग्यतः ॥ ८४ ॥ महापातकयुक्तोवामुच्यतेमहतोभयात् ॥ प्राणायामसहस्त्रेणब्रह्महापिविशु
ध्यति ॥८५॥ षट्कृत्वस्त्वभ्यसेदूर्ध्वंप्राणापानौसमाहितः ॥ प्राणायामोभवेदेषसर्वपापप्रणाशनः ॥८६॥
सहस्त्रमभ्यसेन्मासंक्षितिपःशुचितामियात् ॥ द्वादशाहंत्रिसाहस्त्रंजपेद्द्विगोवधेद्विजः ॥ ८७ ॥ अगम्यागम
नस्तेयहननाभक्ष्यभक्षणे ॥ दशसाहस्त्रमभ्यस्तागायत्रीशोधयेद्द्विजं ॥ ८८ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥५३॥

॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ श्रीमच्छैवकुलोत्पन्नोरंगना
थात्मजः सुधीः ॥ श्रीलक्ष्मीगर्भसंभूतोनीलकंठोभिधानतः ॥१॥ देवीभागवतस्यास्यव्याख्यानरहितस्यच ॥ व्याख्यांयः कृतवान्सम्यकृति-

प्राणायामशतंकृत्वामुच्यतेसर्वकिल्बिषात् ॥ सर्वेषामेवपापानांसंकरेसतिशुद्धये ॥ ८९ ॥ सहस्रमभ्यसे
न्मासंनित्यजापीवनेवसन् ॥ उपवाससमंजप्यंत्रिसहस्रंतदित्यृचः॥९०॥ चतुर्विंशतिसाहस्रमभ्यस्ताकृच्छ्र
संज्ञिता ॥ चतुःषष्टिसहस्राणिचांद्रायणसमानितु ॥ ९१ ॥ शतकृत्वोभ्यसेन्नित्यंप्राणानायम्यसंध्ययोः ॥ त
दित्यृचमवाप्नोतिसर्वपापक्षयंपरं ॥ ९२ ॥ निमज्याप्सुजपेन्नित्यंशतकृत्वस्तदित्यृचं ॥ ध्यायन्देवींसूर्यरूपां
सर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ९३॥ इतितेसम्यगाख्याताःशांतिशुध्यादिकल्पनाः ॥ रहस्यातिरहस्याश्चगोपनीया
स्त्वयासदा ॥ ९४ ॥ इतिसंक्षेपतःप्रोक्तःसदाचारस्यसंग्रहः ॥ विधिनाचरणादस्यमायादुर्गाप्रसीदति ॥
॥ ९५ ॥ नैमित्तिकंचनित्यंचकाम्यंकर्मयथाविधि ॥ आचरेन्मनुजःसोयंभुक्तिमुक्तिफलाप्तिभाक् ॥ ९६॥ आ
चारःप्रथमोधर्मोधर्मस्यप्रभुरीश्वरी ॥ इत्युक्तंसर्वशास्त्रेषुसदाचारफलंमहत् ॥९७॥ आचारवान्सदापूतःसदै
वाचारवान्सुखी ॥ आचारवान्सदाधन्यःसत्यंसत्यंचनारद ॥ ९८ ॥ देवीप्रसादजनकंसदाचारविधानकं ॥
यदपिशृणुयान्मर्त्योमहासंपत्तिसौख्यभाक् ॥ ९९॥ सदाचारेणसिध्येच्चऐहिकामुष्मिकंसुखं ॥ तदेवतेमया
प्रोक्तंकिमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ १०० ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेएकादशस्कंधेसदाचारनिरूपणं
नामचतुर्विंशोध्यायः ॥ २४ ॥ ॥ एकादशस्कंधःसमाप्तः ॥ ११ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

लकाख्यांसमुज्ज्वलां ॥२॥ स्कंधश्चैकादशस्तस्याःसमाप्तोभूच्छुभार्थदः ॥ प्रीयतांतेनमेदेवीगायत्रीपरमेश्वरी ॥ ३॥ इतिश्रीशैवकुलोत्प
न्नरंगनाथात्मजलक्ष्मीगर्भजनीलकंठकृतेदेवीभागवतातिलकेएकादशस्कंधेचतुर्विंशोध्यायः ॥ २४ ॥ एकादशस्कंधःसमाप्तः ॥ ११ ॥

॥ इतिश्रीमद्देवीभागवतएकादशस्कंधःसमाप्तः ॥

॥ अथश्रीमद्देवीभागवतद्वादशस्कंधप्रारंभः ॥

श्रीगणेशायनमः ॥ इच्छातुसर्वेजगतामखिनाथतायांकर्तृत्वमंबतुपुनर्नरकप्रदंमे ॥ कोवादयालुरधुनामधुनाशकाश्चैत्वत्तोधिकोमममनोरथपूरकःस्यात् ॥१॥ सप्तविंशतिपद्यैस्तुश्लोकार्धेनसमाहितैः ॥ ऋष्यादिकंतुगायत्र्यायथावदभिधीयते ॥१॥ पूर्वाध्यायेगायत्रीविधानंसदाचारं श्रुत्वातत्रपृच्छति नारदउवाच सदाचारेति ॥१॥२॥ दुःखसाध्यानीति सदाचारविधिस्त्वभिलषितएवकिंतुकृच्छ्रादिव्रतानिदेहशुद्ध्यर्थंकथितान्यशक्त्यनकर्तुंशक्यानितस्मात्तत्रकिंचिदुपायांतरमस्तिचेत्तत्कृपांकृत्वावदेत्येकःप्रश्नःश्लोकचतुष्टयपर्यंतं ॥३॥४॥ द्वितीयंप्रश्नमा

श्रीगणेशायनमः ॥ नारदउवाच ॥ सदाचारविधिर्देवभवतावर्णितःप्रभो ॥ तस्याप्यतुलमाहात्म्यंसर्वपापविनाशनं ॥ १ ॥ श्रुतंभवन्मुखांभोजच्युतंदेवीकथामृतं ॥ व्रतानियानिचोक्तानिचांद्रायणमुखानिते ॥२ ॥ दुःखसाध्यानिजानीमःकर्तुंसाध्यानितानिच ॥ तदस्मात्सांप्रतंयत्तुसुखसाध्यंशरीरिणां ॥ ३ ॥ देवीप्रसादजनकंसुखानुष्ठानसिद्धिदं ॥ तत्कर्मवदमेस्वामिन्कृपापूर्वंसुरेश्वर ॥ ४ ॥ सदाचारविधौयश्चगायत्रीविधिरीरितः ॥ तस्मिन्मुख्यतमंकिंस्यात्किंवापुण्याधिकप्रदं ॥ ५ ॥ येगायत्रीगतावर्णास्तत्वसंख्यात्वयेरिताः ॥ तेषांकेऋषयःप्रोक्ताःकानिच्छंदांसिवैमुने ॥ ६ ॥ तेषांकादेवताःप्रोक्ताःसर्वंकथयमेप्रभो ॥ महत्कौतूहलंमेचमानसेपरिवर्तते ॥ ७ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ कुर्यादन्यन्नवाकुर्यादनुष्ठानादिकंतथा ॥ गायत्रीमात्रनिष्ठस्तुकृतकृत्योभवेद्विजः ॥ ८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ह सदाचारेति मुख्यतममिति मूढस्यसोपिविधिर्दुर्घटएवास्तीति तदुपयोग्युपायांतरंविद्यतेचेत्तदपिवदेत्यर्थः ॥५॥ तृतीयंप्रश्नमाह येगायत्रीति तत्वसंख्याश्चतुर्विंशतिसंख्याः ॥६॥ सर्वंतेषांतत्पादादिकं ॥७॥ तत्रप्रथमप्रश्नोत्तरमाह कुर्यादिति अनुष्ठानादिकंदेहशुद्ध्यर्थंकृच्छ्रादिकंकरोतुवानकरोतुकेवलगायत्रीमात्रस्यनिर्व्याजयाभक्त्यानिरंतरमभ्यासात्कृतकृत्योभवतिनान्यापेक्षास्तीत्यर्थः अतएवगायत्रीप्रकरणेपूर्वंगायत्रीजपेनकृच्छ्रादिकंभवतीति तदुक्तंकूर्मपुराणे एकतश्चतुरोवेदागायत्रीचैकतःपरेति ॥ ८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

द्वितीयप्रश्नोत्तरमाह संध्यास्विति संध्यात्रयेऽर्घ्यदानंसहस्रत्रयगायत्रीजपएवमुख्योन्यस्त्वाभ्युदयिकमितिभावः ॥ ९ ॥ तदेवाह न्यासानिति

संध्यासुचार्घ्यदानंचगायत्रीजपमेवच ॥ सहस्रत्रितयंकुर्वन्सुरैःपूज्योभवेन्मुने ॥ ९ ॥ न्यासान्करोतुवामावा गायत्रीमेवचाभ्यसेत् ॥ ध्यात्वानिर्व्याजयावृत्यासच्चिदानंदरूपिणीं ॥ १० ॥ यदक्षरैकसंसिद्धेःस्पर्धतेब्राह्मणोत्तमः ॥ हरिशंकरकंजोत्थसूर्यचंद्रहुताशनैः ॥ ११ ॥ अथातःश्रूयतांब्रह्मन्वर्णऋष्यादिकांस्तथा ॥ छंदांसि देवतास्तद्वत्क्रमात्तत्वानिचैवहि ॥ १२ ॥ वामदेवोत्रिर्वसिष्ठःशुक्रःकण्वःपराशरः ॥ विश्वामित्रोमहातेजाः कपिलःशौनकोमहान् ॥ १३ ॥ याज्ञवल्क्योभरद्वाजोजमदग्निस्तपोनिधिः ॥ गौतमोमुद्गलश्चैववेदव्यासश्च लोमशः ॥ १४ ॥ अगस्त्यःकौशिकोवत्सःपुलस्त्योमांडुकस्तथा ॥ दुर्वासास्तपसांश्रेष्ठोनारदःकश्यपस्तथा ॥ १५ ॥ इत्येतेऋषयःप्रोक्तावर्णानांक्रमशोमुने ॥ गायत्र्युष्णिगनुष्टुप्चबृहतीपंक्तिरेवच ॥ १६ ॥ त्रिष्टुभंजगतीचैवतथातिजगतीमता ॥ शक्वर्यतिशक्वरीचधृतिश्चातिधृतिस्तथा ॥ १७ ॥ विराट्प्रस्तारपंक्तिश्चकृतिः प्रकृतिराकृतिः ॥ विकृतिःसंकृतिश्चैवाक्षरपंक्तिस्तथैवच ॥ १८ ॥ भूर्भुवःस्वरितिछंदस्तथाज्योतिष्मतीस्मृतं ॥ इत्येतानिचछंदांसिकीर्तितानिमहामुने ॥ १९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ १० ॥ ११ ॥ तृतीयप्रश्नोत्तरमाह अथातइति ॥ १२ ॥ महातेजाइतिविश्वामित्रविशेषणं ॥ १३ ॥ १४ ॥
॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

देवताआह आग्नेयमिति अत्रपंचमषष्ठवर्णयोरेक आदित्यएवदेवतेत्युक्तंसप्तदशाष्टमाक्षरयोर्मैत्रावरुणदेवतात्वमेवोक्तं गायत्रीब्रह्मकल्पेतुभि
न्नाएवदेवताउक्ताः तथाहिआद्योवर्णोग्निदेवःस्याद्वायुर्देवोद्वितीयकः तृतीयःसूर्यदेवत्योधनदेवश्चतुर्थकः यमःपंचमवर्णस्यवारुणःषष्ठएवच
 सप्तमोबार्हस्पत्योहिपार्जन्योनारदाष्टमः वर्णस्यनवमस्येंद्रोगंधर्वोदशमस्यच एकादशस्यवर्णस्यदेवताप्रोष्ठउच्यते द्वादशस्यतुवर्णस्यमित्रावरु
णदेवता स्यात्तुत्रयोदशोवर्णस्त्वाष्ट्रदैवतसंयुतः चतुर्दशस्यवर्णस्यदेवतावासवःस्मृतः मरुद्देवतकोवर्णःपंचदशमएवच सोमस्तुदेवताज्ञेयावर्ण

दैवतानिशृणुप्राज्ञतेषामेवानुपूर्वशः ॥ आग्नेयंप्रथमंप्रोक्तंप्राजापत्यंद्वितीयकं ॥ २० ॥ तृतीयंचतथासौम्य
मीशानंचचतुर्थकं ॥ सावित्रंपंचमंप्रोक्तंषष्ठमादित्यदैवतं ॥२१॥ बार्हस्पत्यंसप्तमंतुमैत्रावरुणमष्टमं ॥ नव
मंभगदैवत्यंदशमंचार्यमैश्वरं ॥२२ गणेशमेकादशमंत्वाष्ट्रंद्वादशमंस्मृतं ॥ पौष्णंत्रयोदशंप्रोक्तमैंद्राग्नंचचतु
र्दशं ॥२३॥ वायव्यंपंचदशमंवामदेव्यंचषोडशं ॥ मैत्रावरुणिदैवत्यंप्रोक्तंसप्तदशाक्षरं ॥२४ ॥ अष्टादशंवि
श्वेदेवमूनविंशतिमातृकं ॥ वैष्णवंविंशतितमंवसुदैवतमीरितं ॥२५॥ एकविंशतिसंख्याकंद्वाविंशंरुद्रदैवतं ॥
त्रयोविंशंचकौबेरमाश्विनंतत्वसंख्यकं ॥ २६॥ चतुर्विंशतिवर्णानांदेवतानांचसंग्रहः ॥ कथितःपरमश्रेष्ठोम
हापापैकशोधनः ॥ २७ ॥ यदाकर्णनमात्रेणसांगंजाप्यंफलंमुने ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेद्वादश
स्कंधेगायत्रीविचारोनामप्रथमोध्यायः ॥ १ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

स्यषोडशस्यच सप्तदशस्यवर्णस्यदेवताअंगिराभवेत् अष्टादशस्यवर्णस्यविश्वेदेवाश्चदेवताः एकोनविंशतिमस्यवर्णस्यदेवताश्विनौ विंशतिम
स्यवर्णस्यपूषादेवःप्रकीर्तितः रुद्रोदेवस्तुवर्णस्याप्येकविंशतिमस्यहि द्वाविंशतिमोवर्णोविष्णुदेवप्रकीर्तितः ब्रह्मदैवतकोवर्णस्त्रयोविंशतिमःस्मृ
तः चतुर्विंशतिमोवर्णोभवेदादितिदेवताइति ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ ॥ २७ ॥ अत्रव्याहृतीनांदे
वताऋष्यादयःप्रसिद्धत्वान्नोक्ताः ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेद्वादशस्कंधेप्रथमोध्यायः ॥ १ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

अष्टादशश्लोकर्वर्णानांशक्तयस्तथा॥श्वेतपीतादयोवर्णावर्णानामक्षरक्रमात्॥उच्यंतेचैवमुद्राश्चप्रोक्ताएवप्रसंगतः॥१॥ वर्णशक्तीराह
वर्णानांशक्तयइति॥१॥२॥३॥वर्णवर्णाश्चतुर्विंशतिवर्णानांश्वेतपीतकारान्वर्णानित्यर्थः ॥ ४ ॥५॥६॥७॥८॥९॥ वर्णतत्वान्याह पृथि

श्रीनारायणउवाच ॥ वर्णानांशक्तयःकाथ्यताःशृणुष्वमहामुने ॥ वामदेवीप्रियासत्याविश्वाभद्राविलासिनी ॥ १ ॥ प्रभावतीजयाशांताकांतादुर्गासरस्वती ॥ विद्रुमाचविशालेशाव्यापिनीविमलातथा ॥ २ ॥ तमोपहारिणीसूक्ष्माविश्वयोनिर्जयावशा ॥ पद्मालयापराशोभाभद्राचत्रिपदास्मृता ॥३॥ चतुर्विंशतिवर्णानांशक्तयःसमुदाहृताः ॥ अतःपरंवर्णवर्णान्व्याहरामियथातथं॥४॥ चंपकाअतसीपुष्पसन्निभंविद्रुमंतथा ॥ स्फटिकाकारकंचैवपद्मपुष्पसमप्रभं ॥ ५ ॥ तरुणादित्यसंकाशंशंखकुंदेंदुसन्निभं ॥ प्रवालपद्मपत्राभंपद्मरागसमप्रभं ॥ ६ ॥ इंद्रनीलमणिप्रख्यंमौक्तिकंकुंकुमप्रभं ॥ अंजनाभंचरक्तंचवैदूर्यंक्षौद्रसन्निभं ॥७ ॥ हारिद्रंकुंददुग्धाभंरविकांतिसमप्रभं ॥ शुकपुच्छनिभंतद्वच्छतपत्रनिभंतथा ॥ ८ ॥ केतकीपुष्पसंकाशंमल्लिकाकुसुमप्रभं ॥ करवीरश्चइत्येतेक्रमेणपरिकीर्तिताः ॥ ९ ॥ वर्णाःप्रोक्ताश्चवर्णानांमहापापविशोधनाः ॥ पृथिव्यापस्तथातेजोवायुराकाशएवच ॥ १० ॥ गंधोरसश्चरूपंचशब्दःस्पर्शस्तथैवच ॥ उपस्थंपायुपादंचपाणीवागपिचक्रमात् ॥ ११ ॥ घ्राणंजिह्वाचचक्षुश्चत्वक्छ्रोत्रंचततःपरं ॥ प्राणोपानस्तथाव्यानःसमानश्चततःपरं ॥ १२ ॥ तत्वान्येतानिवर्णानांक्रमशःकीर्तितानितु ॥ अतःपरंप्रवक्ष्यामिवर्णमुद्राःक्रमेणतु ॥१३॥ संमुखंसंपुटंचैववितितंविस्तृतंतथा ॥ द्विमुखंत्रिमुखंचैवचतुःपंचमुखंतथा ॥ १४ ॥ षण्मुखाधोमुखंचैवव्यापकांजलिकंतथा ॥ शकटंयमपाशंचग्रथितंसंमुखोन्मुखं ॥ १५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

व्यापइति पूर्वोक्तेगायत्र्याअक्षरन्यासस्थलेद्वंदंतत्वऋषिवर्णाद्यात्मकंप्रत्यक्षरंस्मृत्वावर्णान्न्यसेदितिरहस्ये ॥ १० ॥ पायुपादंचेत्यत्रप्राण्यंगत्वादेकवद्भावः क्वचित्पायुःपादौचेत्यपिपाठः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ १६ ॥ तुर्यरूपाः गायत्र्याश्चतुर्थचरणस्येत्यर्थः ॥ १७ ॥ १८ ॥ एतामुद्राएकादशस्कंधेउक्ताएवप्रसंगादत्रकथिताइतिबोध्यं जप समयेसर्वेऋषयःसर्वाणिछंदांसिसर्वाःशक्तयःसर्वाणितत्वानिसर्वेवर्णवर्णाः स्मर्तव्यामुद्राश्चदर्शनीयाइतिसमुदायार्थः ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिल

प्रलंबंमुष्टिकंचैवमत्स्यंकूर्मंवराहकं ॥ सिंहाक्रांतंमहाक्रांतंमुद्गरंपल्लवंतथा॥१६॥ त्रिशूलयोनीसुरभिश्चाक्षमालाचलिंगकं ॥ अंबुजंचमहामुद्रास्तुर्यरूपाःप्रकीर्तिताः ॥ १७ ॥ इत्येताःकीर्तितामुद्रावर्णानांतेमहामुने ॥ महापापक्षयकराःकीर्तिदाःकांतिदामुने॥१८॥इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेद्वादशस्कंधेद्वितीयोध्यायः ॥२ ॥

नारदउ० ॥ स्वामिन्सर्वजगन्नाथसंशयोस्तिममप्रभो ॥ चतुःषष्टिकलाभिज्ञपातकाद्योगविद्वर॥१॥मुच्येत केनपुण्येनब्रह्मरूपःकथंभवेत् ॥ देहश्चदेवतारूपोमंत्ररूपोविशेषतः ॥२॥ कर्मतच्छ्रोतुमिच्छामिन्यासंचविधिपूर्वकं ॥ ऋषिश्छंदोधिदैवंचध्यानंचविधिवत्प्रभो ॥ ३ ॥ नारायणउवाच ॥ अस्त्येकंपरमंगुह्यंगायत्रीकवचंतथा ॥ पठनाद्धारणान्मर्त्यःसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ४ ॥ सर्वान्कामानवाप्नोतिदेवीरूपश्चजायते ॥ गायत्रीकवचस्यास्यब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ ५ ॥ ऋषयोऋग्यजुःसामाथर्वच्छंदांसिनारद ॥ ब्रह्मरूपादेवतोक्तागायत्रीपरमाकला ॥ ६ ॥ तद्बीजंभर्गइत्येषाशक्तिरुक्तामनीषिभिः ॥ कीलकंचधियःप्रोक्तंमोक्षार्थेविनियोजनं ॥ ७ ॥ चतुर्भिर्हृदयंप्रोक्तंत्रिभिर्वर्णैःशिरःस्मृतं ॥ चतुर्भिःस्याच्छिखापश्चात्त्रिभिस्तुकवचंस्मृतं ॥ ८॥ चतुर्भिर्नेत्रमुद्दिष्टंचतुर्भिःस्यात्तदस्त्रकं ॥ अथध्यानंप्रवक्ष्यामिसाधकाभीष्टदायकं ॥ ९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

केद्वादशस्कंधेद्वितीयोध्यायः ॥ २ ॥ पंचविंशतिभिःपद्यैर्जगन्मातुःपरात्परं ॥ कवचंप्रोच्यतेसम्यक्सर्वमंगलकारकं ॥ १ ॥ नारदः कवचंपृच्छति स्वामिन्निति पातकात्केनपुण्येनमुच्येतइत्यन्वयः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ तद्बीजमिति तत्पदंबीजमित्यर्थः ॥ ७ ॥ प्रथमंचतुर्भिरक्षरैर्हृदयमित्यर्थः एवमुत्तरत्रबोध्यं ॥ ८ ॥ ९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥

ध्यानमाह मुक्ताविद्रुमेति प्रत्येकमीक्षणत्रयवद्भिः पंचभिर्मुखैर्युक्तामित्यर्थः तत्वार्थवर्णात्मकामिति चतुर्विंशतितत्वान्यर्थो येषां वर्णानां तत्स
वितुरित्यादीनां तदात्मिकेत्यर्थः दक्षावूर्ध्वयोर्हस्तयोः कमलद्वयं तदधस्तनयोश्चक्रशंखौ तदधस्तनयोः रज्जुकपाले तदधस्थयोः पाशांकुशौ त

मुक्ताविद्रुमहेमनीलधवलच्छायैर्मुखैस्त्रीक्षणैर्युक्तामिंदुनिबद्धरत्नमुकुटांतत्वार्थवर्णात्मिकां॥ गायत्रींवरदाभयांकुशकशाःशुभ्रंकपालंगुणंशंखंचक्रमथारविंदयुगलंहस्तैर्वहंतींभजे ॥ १० ॥ गायत्रीपूर्वतःपातुसावित्रीपातुदक्षिणे ॥ ब्रह्मसंध्यातुमेपश्चादुत्तरायांसरस्वती ॥ ११ ॥ पार्वतीमेदिशंरक्षेत्पावकीजलशायिनी॥ यातुधानीदिशंरक्षेद्यातुधानभयंकरी ॥ १२ ॥ पावमानीदिशंरक्षेत्पवमानविलासिनी ॥ दिशंरौद्रीचमेपातुरुद्राणीरुद्ररूपिणी ॥१३॥ ऊर्ध्वंब्रह्माणिमेरक्षेदधस्ताद्वैष्णवीतथा ॥ एवंदशदिशोरक्षेत्सर्वांगंभुवनेश्वरी॥१४॥ तत्पदंपातुमेपादौजंघेमेसवितुःपदं ॥ वरेण्यंकटिदेशेतुनाभिंभर्गस्तथैवच ॥ १५ ॥ देवस्यमेतद्धृदयंधीमहीतिचगल्लयोः ॥ धियःपदंचमेनेत्रेयःपदंमेललाटकं ॥१६॥ नःपातुमेपदंमूर्ध्निशिखायांमेप्रचोदयात् ॥ तत्पदंपातुमूर्द्धानंसकारःपातुभालकं ॥१७॥ चक्षुषीतुविकारार्णोतुकारस्तुकपोलयोः ॥ नासापुटंवकारार्णोरकारस्तुमुखेतथा ॥ १८ ॥ णिकारऊर्ध्वमोष्ठंतुयकारस्त्वधरोष्ठकं ॥ आस्यमध्येभकारार्णोगोकारश्चुबुकेतथा ॥ १९ ॥ देकारःकंठदेशेतुवकारःस्कंधदेशकं ॥ स्यकारोदक्षिणंहस्तंधीकारोवामहस्तकं ॥ २० ॥ मकारोहृदयंरक्षेद्धिकारउदरेतथा ॥ धिकारोनाभिदेशेतुयोकारस्तुकटिंतथा ॥ २१ ॥ गुह्यंरक्षतुयोकारऊरूद्वौनःपदाक्षरं ॥ मकारोजानुनीरक्षेच्चोकारोजंघदेशकं ॥ २२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

दधस्थयोरभयवरौ कशाशब्देनपाशोगुणोरज्जुरित्यायुधध्यानं ॥ १० ॥ ब्रह्मसंध्याब्रह्मणाराध्यासंध्याब्रह्मसंध्या॥११॥ १२ ॥१३ ॥
हेब्रह्माणिभवतीमेऊर्ध्वेदेशंरक्षेदित्यन्वयः॥१४॥१५॥१६॥१७॥१८॥१९॥२०॥२१॥२२ ॥

 ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतातिलकेद्वादशस्कंधेतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ अथश्रीजगदंबायागायत्र्याहृदयंपरं ॥
अथर्वोक्तंक्रमेणैवगाथारूपेणकथ्यते ॥१॥ कवचश्रवणोत्तरंगायत्रीहृदयंपृच्छति भगवन्निति ॥ १ ॥ २ ॥ तदेवेति आनुपूर्वीक्रमेणवेत्य

दकारंगुल्फदेशेतुयाकारःपदयुग्मकं ॥ तकारव्यंजनंचैवसर्वांगेमेसदावतु ॥ २३ ॥ इदंतुकवचंदिव्यंबाधाशतविनाशनं ॥ चतुःषष्टिकलाविद्यादायकंमोक्षकारकं ॥ २४ ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्यःपरंब्रह्माधिगच्छति ॥ पठनाच्छ्रवणाद्वापिगोसहस्रफलंलभेत् ॥२५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेद्वादशस्कंधेगायत्रीमंत्रकवचोतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ नारदउवाच ॥ भगवन्देवदेवेशभूतभव्यजगत्प्रभो ॥ कवचंचश्रुतंदिव्यंगायत्रीमंत्रविग्रहं ॥ १ ॥ अधुनाश्रोतुमिच्छामिगायत्रीहृदयंपरं ॥ यद्धारणाद्भवेत्पुण्यंगायत्रीजपतोऽखिलं ॥ २ ॥ नारायणउवाच ॥ देव्याश्चहृदयंप्रोक्तंनारदाथर्वणेस्फुटं ॥ तदेवाहंप्रवक्ष्यामिरहस्यातिरहस्यकं ॥३ ॥ विराड्रूपांमहादेवींगायत्रींवेदमातरं ॥ ध्यात्वातस्यास्त्वथांगेषुध्यायेदेताश्चदेवताः ॥ ४ ॥ पिंडब्रह्मांडयोरैक्याद्भावयेत्स्वतनौतथा ॥ देवीरूपेनिजेदेहेतन्मयत्वायसाधकः ॥ ५ ॥ नादेवोऽभ्यर्चयेद्देवमितिवेदविदोविदुः ॥ ततोभेदायकायेस्वेभावयेद्देवताइमाः ॥ ६ ॥ अथतत्संप्रवक्ष्यामितन्मयत्वमथोभवेत् ॥ गायत्रीहृदयस्यास्याप्यहमेवऋषिःस्मृतः ॥ ७ ॥ गायत्रीछंदउद्दिष्टंदेवतापरमेश्वरी ॥ पूर्वोक्तेनप्रकारेणकुर्यादंगानिषट्क्रमात् ॥ आसनेविजनेदेशेध्यायेदेकाग्रमानसः ॥ ८ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

र्थः ॥३ ॥ विराड्रूपामिति विराड्रूपांगायत्रींध्यात्वातस्याअंगस्थानीयावक्ष्यमाणदेवताभावयित्वापिंडब्रह्मांडयोरैक्यान्निजंदेहमपिश्रीगायत्रीरूपंविभाव्यतस्मिन्देहेवक्ष्यमाणदेवतान्यसेदित्यर्थः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ अहमेवनारायणऋषिरित्यर्थः ॥ ७ ॥
[illegible]देवता ॥ ८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

द्यौर्देवतंमूर्ध्निभवतीत्यर्थः सर्वेनएवंक्याद्योन्यमत्रंऊहनीयः सवितुर्वरेण्यायतेजसेइत्यर्थः पूर्वाजयायपूर्वस्यांदिश्युदितायेतिफलितोर्थः प्रात

अथार्थन्यासः ॥ द्यौर्मूर्ध्निदैवतं ॥ दंतपंक्तावश्विनौ ॥ उभेसंध्येचोष्ठौ ॥ मुखमग्निः ॥ जिव्हासरस्वती ॥ ग्री
वायांतुबृहस्पतिः ॥ स्तनयोर्वसवोष्टौ ॥ बाव्होर्मरुतः ॥ हृदयेपर्जन्यः ॥ आकाशमुदरं ॥ नाभावंतरिक्षं ॥क
ट्योरिंद्राग्नी ॥ जघनेविज्ञानघनःप्रजापतिः ॥ कैलासमलयेऊरू ॥ विश्वेदेवाजान्वोः ॥ जंघायांकौशिकः ॥
गुह्यमयने ॥ ऊरूपितरः ॥ पादौपृथिवी ॥ वनस्पतयोंगुलीषु ॥ ऋषयोरोमाणि ॥ नखानिमुहूर्तानि ॥ अ
स्थिषुग्रहाः ॥ असृङ्मांसंऋतवः ॥ संवत्सरावैनिमिषं ॥ अहोरात्रावादित्यश्चंद्रमाः ॥ प्रवरांदिव्यांगायत्रीं
सहस्रनेत्रांशरणमहंप्रपद्ये ॥ ॐतत्सवितुर्वरेण्यायनमः ॥ ॐतत्पूर्वाजयायनमः ॥ तत्प्रातरादित्यायन
मः ॥ तत्प्रातरादित्यप्रतिष्ठायेनमः ॥ प्रातरधीयानोरात्रिकृतंपापंनाशयति ॥ सायमधीयानोदिवसकृतंपा
पंनाशयति ॥ सायंप्रातरधीयानोअपापोभवति ॥ सर्वतीर्थेषुस्नातोभवति ॥ सर्वैर्देवैर्ज्ञातोभवति ॥ अवाच्य
वचनात्पूतोभवति ॥ अभक्ष्यभक्षणात्पूतोभवति॥ अभोज्यभोजनात्पूतोभवति॥ अचोष्यचोषणात्पूतोभव
ति ॥ असाध्यसाधनात्पूतोभवति ॥ दुष्प्रतिग्रहशतसहस्रात्पूतोभवति ॥ सर्वप्रतिग्रहात्पूतोभवति ॥ पंक्ति
दूषणात्पूतोभवति ॥ अनृतवचनात्पूतोभवति ॥ अथाब्रह्मचारीब्रह्मचारीभवति ॥ अनेनहृदयेनाधीतेनक्रतु
सहस्रेणेष्टंभवति ॥ षष्टिशतसहस्रगायत्र्याजप्यानिफलानिभवंति ॥ अष्टौब्राह्मणान्सम्यग्ग्राहयेत् ॥ तस्य
सिद्धिर्भवति ॥ यइदंनित्यमधीयानोब्राह्मणःप्रातःशुचिःसर्वपापैःप्रमुच्यतइति॥ ब्रह्मलोकेमहीयते॥इत्याहभ
गवान्श्रीनारायणः ॥ इतिश्रीदेवीभा•द्वादशस्कंधेगायत्रीहृदयंनामचतुर्थोध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ ६९ ॥

रात्रिस्थेआदित्यमंडलेप्रतिष्ठायस्यागायत्र्यास्तस्यैनमइत्यर्थः फलमाह प्रातरधीयानइति॥इतिश्रीदे०भा•द्वादशस्कंधेचतुर्थोध्यायः ॥४॥

[illegible] ॥२॥ गायत्रीहृदयश्रवणोत्सुको नारदः पृच्छति नारदउवाच
भक्तानुकंपिन्निति ॥१॥२॥ गायत्रीब्राह्मीब्रह्मणःसमानाकारत्वात्तेनाराध्यत्वाद्वा सावित्रीरौद्रीतत्समानाकारत्वात्तेनाराध्यत्वाद्वा सरस्वती
वैष्णवीविष्णुसमानाकारत्वात्तेनाराध्यत्वाद्वा गायत्रीरक्ता सावित्रीश्वेता सरस्वतीसितेतराकृष्णा ॥ ३ ॥ तिसृणांक्रमेणवयोवस्थामा
ह प्रातरिति ध्यायते तस्यैनमइतिशेषः ॥४॥ तिसृणांदेवतानांवाहनमप्याह हंसस्थेतिहंसस्थाब्राह्मी गरुडारूढासरस्वती वृषभवाहिनीसावि

नारदउवाच ॥ भक्तानुकंपिन्सर्वज्ञहृदयंपापनाशनं ॥ गायत्र्याःकथितंतस्माद्गायत्र्याःस्तोत्रमीरय ॥ १ ॥
नारायणउवाच ॥ आदिशक्तेजगन्मातर्भक्तानुग्रहकारिणि ॥ सर्वत्रव्यापिकेनंतेश्रीसंध्येतेनमोस्तुते ॥ २ ॥
त्वमेवसंध्यागायत्रीसावित्रीचसरस्वती ॥ ब्राह्मीचवैष्णवीरौद्रीरक्ताश्वेतासितेतरा ॥ ३ ॥ प्रातर्बालाचमध्या
ह्नेयौवनस्थाभवेत्पुनः ॥ वृद्धासायंभगवतीचिंत्यतेमुनिभिःसदा ॥ ४ ॥ हंसस्थागरुडारूढातथावृषभवाहि
नी ॥ ऋग्वेदाध्यायिनीभूमौदृश्यतेयातपस्विभिः ॥ ५ ॥ यजुर्वेदंपठंतीचअंतरिक्षेविराजते ॥ सासामगापिस
र्वेषुभ्राम्यमाणातथाभुवि ॥ ६ ॥ रुद्रलोकंगतात्वंहिविष्णुलोकनिवासिनी ॥ त्वमेवब्रह्मणोलोकेमर्त्यानुग्रह
कारिणी ॥ ७ ॥ सप्तर्षिप्रीतिजननीमायाबहुवरप्रदा ॥ शिवयोःकरनेत्रोत्थाह्यश्रुस्वेदसमुद्भवा ॥ ८ ॥ आ
नंददननीदुर्गादशधापरिपठ्यते ॥ वरेण्यावरदाचैववरिष्ठावरवर्णिनी ॥ ९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

त्री देवतात्रयस्यक्रमेणवेदत्रयोत्पादकत्वमाह ऋग्वेदेति ॥ ५ ॥ भ्राम्यमाणेति भुविसर्वत्रविद्यमानापिरुद्रलोकंगतेत्यर्थः रुद्रलो
कंगतेतिदेवतात्रयस्ययथायोग्यंलोकत्रययोजनीयं ॥ ६ ॥ अमर्त्यानुग्रहकारिणीतिछेदः यैतादृशीतस्यैनमइतिशेषः ॥ ७ ॥ शि
वयोरिति शिवयोःशिवशक्त्योःकरनेत्रेभ्योवयवेभ्योयानिर्गतादशविधादशरूपादुर्गासापित्वमेवासीत्यर्थः इयंकथाकात्यायनीतंत्रादौप्रसिद्धा
[illegible] ॥ ९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ तोयाकरतोमा ॥ १९ ॥ गोमयोद

॥ २९ ॥ ...पिकेति कंठेस्वप्नइतिश्रुतेः कंठस्थायाःस्वप्नजनकत्वात् ॥ २१ ॥ बिंदुस्थाभ्रूमध्यस्था बिंदुमा

...चसप्तमी ॥ नीलगंगातथासंध्यासर्वदाभोगमोक्षदा ॥ १० ॥ भागीरथीमर्त्यलोके

पातालेभोगवत्यपि ॥ त्रिलोकवाहिनींदेवीस्थानत्रयनिवासिनी ॥ ११ ॥ भूर्लोकस्थात्वमेवासिधरित्रीशोक

धारिणी ॥ भुवोलोकेवायुशक्तिःस्वर्लोकेतेजसांनिधिः ॥ १२॥ महर्लोकेमहासिद्धिर्जनलोकेजनन्यपि ॥ तप

स्विनीतपोलोकेसत्यलोकेतुसत्यवाक् ॥ १३॥ कमलाविष्णुलोकेचगायत्रीब्रह्मलोकदा ॥ रुद्रलोकेस्थितागौरी

हरार्द्धांगनिवासिनी ॥ १४॥ अहमोमहतश्चैवप्रकृतिस्त्वंहिगीयसे ॥ साम्यावस्थात्मिकात्वंहिशबलब्रह्मरूपि

णी॥ १५॥ ततःपरापराशक्तिःपरमात्वंहिगीयसे ॥ इच्छाशक्तिःक्रियाशक्तिर्ज्ञानशक्तिस्त्रिशक्तिदा ॥ १६॥ गंगा

चयमुनाचैवविपाशाचसरस्वती ॥ शरयूर्देविकासिंधुर्नर्मदैरावतीतथा ॥ १७ ॥ गोदावरीशतद्रूश्चकावेरीदेव

लोकगा ॥ कौशिकीचंद्रभागाचवितस्ताचसरस्वती ॥ १८॥ गंडकीतापिनीतोयागोमतीवेत्रवत्यपि ॥ इडाचपिं

गलाचैवसुषुम्नाचतृतीयका ॥ १९ ॥ गांधारीहस्तजिव्हाचपूषापूषातथैवच ॥ अलंबुषाकुहूश्चैवशंखिनीप्राण

वाहिनी ॥ २० ॥ नाडीचत्वंशरीरस्थागीयसेप्राक्तनैर्बुधैः ॥ हृत्पद्मस्थाप्राणशक्तिःकंठस्थास्वप्ननायिका

॥ २१ ॥ तालुस्थात्वंसदाधाराबिंदुस्थाबिंदुमालिनी ॥ मूलेतुकुंडलीशक्तिर्व्यापिनीकेशमूलगा ॥ २२॥ शिखा

मध्यासनात्वंहिशिखाग्रेतुमनोन्मनी ॥ किमन्यद्बहुनोक्तेनयत्किंचिज्जगतीत्रये ॥ २३ ॥ ॥ ७ ॥

॥ २२ ॥ शिखामध्यासना तस्याः

लिनीबिंदुरूपेणमालतेशोभतइत्यर्थः मूलेमूलाधारेकुंडली केशमूलगा चूडामूलपर्यंतंव्याप्ताव्यापिनी शिखाग्रेतस्याएव

शिखायामध्येपरमात्माव्यवस्थितइतिश्रुत्युक्ताशिखाज्ञानकलातस्या मध्येआसनंस्थितिर्यस्याः सापरमात्मरूपिणीत्यर्थः

शिखायाअग्रेब्रह्मरंध्रेमनसिगतेसतिमनोन्मनीशक्तिरेवावशिष्यतेइतियोगप्रसिद्धं ॥ २३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

[illegible] सर्वस्यैकत्वेनैवगायत्रीसंध्यात्वरूपेणध्येयेत्युक्तमितिबोध्यं उपपादितंचैतदेकादशस्कंधे ॥ २४ ॥ ॥२५ ॥ २६ ॥ २७॥२८॥ नारदेतिसंबोधनं संध्योक्तंसंध्योद्देशेनोक्तंस्तोत्रमित्यर्थः ॥ २९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलके द्वादशस्कं

[illegible] महादेविश्रियैसंध्येनमोस्तुते ॥ इतीदंकीर्तिदंस्तोत्रंसंध्यायांबहुपुण्यदं ॥ २४ ॥ महापापप्रशमनं महासिद्धिविधायकं ॥ यइदंकीर्तयेत्स्तोत्रंसंध्याकालेसमाहितः ॥ २५॥ अपुत्रःप्राप्नुयात्पुत्रंधनार्थीधनमाप्नुयात् ॥ सर्वतीर्थतपोदानयज्ञयोगफलंलभेत् ॥ २६ ॥ भोगान्भुक्त्वाचिरंकालमंतेमोक्षमवाप्नुयात् ॥ तपस्विभिःकृतंस्तोत्रंस्नानकालेतुयःपठेत् ॥ २७ ॥ यत्रकुत्रजलेमग्नःसंध्यामज्जनजंफलं॥ लभतेनात्रसंदेहःसत्यंसत्यंचनारद ॥ २८ ॥ शृणुयाद्योपितद्भक्त्यासतुपापात्प्रमुच्यते ॥ पीयूषसदृशंवाक्यंसंध्योक्तंनारदेरितं ॥२९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेद्वादशस्कंधेगायत्रीस्तोत्रंनामपंचमोध्यायः ॥ ५ ॥ नारदउ० ॥ भगवन्सर्वधर्मज्ञसर्वशास्त्रविशारद ॥ श्रुतिस्मृतिपुराणानांरहस्यंत्वन्मुखाच्छ्रुतं ॥ १ ॥ सर्वपापहरंदेवयेनविद्याप्रवर्तते ॥ केनवाब्रह्मविज्ञानंकिंतुवामोक्षसाधनं ॥ २ ॥ ब्राह्मणानांगतिःकेनकेनवामृत्युनाशनं ॥ ऐहिकामुष्मिकफलंकेनवापद्मलोचन॥ ३ ॥ वक्तुमर्हस्यशेषेणसर्वंनिखिलमादितः ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ साधुसाधुमहाप्राज्ञसम्यक्पृष्टंत्वयानघ ॥ ४ ॥ शृणुवक्ष्याम्यत्नेनगायत्र्यष्टसहस्रकं ॥ नाम्नांशुभानांदिव्यानांसर्वपापविनाशनं ॥५॥ सृष्ट्यादौयद्भगवतापूर्वंप्रोक्तंब्रवीमिते ॥ अष्टोत्तरसहस्रस्य ऋषिर्ब्रह्माप्रकीर्तितः ॥ ६ ॥

धेपंचमोध्यायः॥५॥ पंचपष्टिश्लोकवैः [illegible] ॥गायत्र्याश्चमहादेव्यानाम्नांसाहस्रमुच्यते ॥१ ॥अथनारदःसर्वाभीष्टप्रदंसर्वां [illegible] भगवन्सर्वधर्मज्ञइति ॥ १ ॥ [illegible] ॥२ ॥ ३॥ ४ ॥ ५ ॥ ॥ ६ ॥
[illegible] ॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ७ ॥ मातृकाक्षरैरिति मातृकामंत्रषडंगएवास्यषडंगइत्यर्थः ॥ ८ ॥ प्रातःकालिकंगायत्रीसंध्यारूपायादेव्याध्यानमाह रक्तेति र
[illegible] तानात्[illegible]मणिगणैर्युक्तामित्यर्थः प्रातःसंध्यायाश्चतुर्वेदत्वात्पंचमुख[illegible]नयुक्तमितिमणिगणैरित्यस्यैव
विशेषणंयुक्तं रक्तनवस्रजं[illegible]पुष्पस्रजमित्यर्थः कुंडंकुंडिकाअंबुजं[illegible]करतलाभ्यांन्यस्तंधृतंयया वरमिष्टंस्रजमक्षमालां ॥ ९ ॥ अ
थमातृकाक्षरक्रमेणैवसहस्रनामान्युच्यंते तत्रप्रथमतोऽचिंत्यलक्षणेत्यारभ्यांत्यजाचिंतेत्यंतान्यकारादीनिपंचत्रिंशन्नामान्याह अचिंत्यलक्षणे

छंदोनुष्टुप्तथादेवीगायत्रीदेवतास्मृता ॥ हलोबीजानितस्यैवस्वराःशक्तयईरिताः ॥ ७ ॥ अंगन्यासकरन्या
सावुच्येतिमातृकाक्षरैः ॥ अथध्यानंप्रवक्ष्यामिसाधकानांहितायवै ॥ ८ ॥ रक्तश्वेतहिरण्यनीलधवलैर्युक्तांत्रि
नेत्रोज्वलांरक्तांरक्तनवस्रजंमणिगणैर्युक्तांकुमारीमिमां ॥ गायत्रींकमलासनांकरतलव्यानद्धकुंडांबुजांपद्मा
क्षींचवरस्रजंचदधतींहंसाधिरूढांभजे ॥ ९ ॥ अचिंत्यलक्षणाव्यक्ताप्यर्थमातृमहेश्वरी ॥ अमृतार्णवमध्य
स्थाप्यजिताचापराजिता ॥ १० ॥ अणिमादिगुणाधाराप्यर्कमंडलसंस्थिता ॥ अजराजापराधर्माअक्षसूत्र
धराधरा ॥ ११ ॥ अकारादिक्षकारांताप्यरिषड्वर्गभेदिनी ॥ अंजनाद्रिप्रतीकाशाप्यंजनाद्रिनिवासिनी ॥ १२ ॥

ति अबुद्धिलक्षणेत्यर्थः यतोवाचोनिवर्तंतेइतिश्रुतेः अव्यक्ताअस्पष्टानामरूपरहितेत्यर्थः तद्धेदंतर्ह्यव्याकृतमासीत्तन्नामरूपाभ्यांव्याक्रियत
इतिश्रुतेः अर्थमातारःप्रपंचरूपार्थपरिच्छेदकाब्रह्मादयस्तेषांमहेश्वरीनियंत्री अपिशद्बःसंध्यभावायासंदेहार्थः अजितानान्यैर्जिता अपरा
जितायुद्धेप्यपराजितानपराजयंप्राप्ता अजितापराजितेऽष्टपीठशक्त्यंतर्गतेदेवतेवा ॥ १० ॥ अणिमादिगुणाअणिमादिसिद्धयस्तेषामाधाराआ
धाराश्रयभूता अजा अजामेकामितिश्रुतेः नपरोधिकोयस्याःसाऽपरा नधर्मोजात्यादिनिमित्तोयस्याःसाऽधर्मा अधरानिकृष्टरूपापियमेव
॥ ११ ॥ अकारआदिर्यस्याःक्षकारोंतेयस्याःसा मातृकारूपिणीत्यर्थः ॥ १२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

अदितिर्देवमाता अजपागायत्री अविद्याजीवोपाधिस्तस्यध्वंसिनी ॥ १३ ॥ अजाछागी अजमुखंब्रह्ममुखंतस्मिन्निवासोयस्याः अर्धमात्रा अर्धमात्रास्थितानित्येत्युक्ता अर्थदानंपुरुषार्थचतुष्टयदानंतस्यज्ञाज्ञात्रीत्यर्थः ॥ १४ ॥ अंत्यजामातंगीरूपिणीतयाअर्चितापूजिता आदिलक्ष्मीइत्यारभ्यांतरध्वांतनाशिनीत्यंतान्याकारादीनिद्वाविंशतिनामानि आदिलक्ष्मीःभाम्यावस्थमायाशबलब्रह्मरूपिणीमूर्तिस्तप्तकांचनवर्णाभातप्तकांचनभूषणेतिरहस्योक्तामहालक्ष्मीःआदिशक्तिर्माया आकृतिराकाररूपिणी आयतंहास्येनविस्तृतमाननंयस्याः ॥ १५ ॥ आ

अदितिश्चाजपाविद्याप्यरविंदनिभेक्षणा ॥ अंतर्बहिस्थिताविद्याध्वंसिनीचांतरात्मिका ॥१३॥ अजाचाजमुखावासाप्यरविंदनिभानना ॥ अर्द्धमात्रार्थदानज्ञाप्यरिमंडलमर्दिनी ॥ १४ ॥ असुरघ्नीह्यमावास्याप्यलक्ष्मीघ्न्यंत्यजार्चिता ॥ आदिलक्ष्मीश्चादिशक्तिराकृतिश्चायतानना ॥ १५ आदित्यपदवीचाराप्यादित्यपरिसेविता ॥ आचार्यावर्तनाचाराप्यादिमूर्तिनिवासिनी ॥ १६ ॥ आग्नेयीचामरीचाद्याचाराध्याचासनस्थिता ॥ आधारनिलयाधाराचाकाशांतनिवासिनी ॥ १७ ॥ आद्याक्षरसमायुक्ताचांतराकाशरूपिणी ॥ आदित्यमंडलगताचांतरध्वांतनाशिनी ॥ १८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

दित्यपदवीआदित्य मार्गस्तस्मिंश्चारश्चरणंयस्याः आदित्येनादितिपुत्रेणसेविता आचार्यास्वयंव्याख्यात्री आवर्तनाजगद्वर्तयित्री आचाराद क्षिण्याचाराद्याचाररूपिणीत्यर्थः आदिमूर्तिर्ब्रह्मतस्मिन्निवासशीला ॥ १६ ॥ आग्नेयीअग्निदेवताकाग्नेयदिशावा आमरीअमराणामियंपुरीभामरी अमरावतीरूपिणीत्यर्थः आधारोमूलाधारःसनिलयोवासस्थानंयस्याःकुंडलिन्याःसाआधारासर्वाधाररूपिणी आकाशांतोहंकारतत्वंतस्मिन्नाकाशस्यलयात्तस्मिन्निवासशीला ॥ १७ ॥ अंतरेदेहमध्येभवआकाशोदहराकाशस्तद्रूपिणी आंतरध्वांतमविद्यांधकारस्तस्यनाशिनी ॥ १८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

इंदिरेत्यारत्यैंद्राक्षीत्यंतानित्रयोदश ह्रस्वेकारादीनिनामानि चकारः संध्यभावार्थः इरावती इराभूर्वाक्सुरांबुष्विंतिमेदिनीकोशात् भूवाकूसु रांबुवतीत्यर्थः ॥१९॥ इक्षुकोदंडपौंड्रेक्षुधनुस्तेनसंयुक्ता पौंड्रेक्षुपाशांकुशपुष्पबाणहस्तेनमस्तेजगदेकमातरितिललिताध्यानेउक्तत्वात् २०॥ इंद्राक्षीशताक्षीनाम्नीदेवता ईश्वरीदेवी ईहात्रयविवर्जितातिनामद्वयंदीर्घेकारादिकं ईश्वरीणांमहाकाल्यादीनांदेवीश्वरीदेवी ईहात्रयमेषणा त्रयंतेनविवर्जिता उमेत्यारभ्योडुमध्यगेत्यंतान्यष्टौह्रस्वोकारादीनिनामानि, उमाप्रसिद्धा उषारात्रिशेषरूपिणीबाणासुरसुतावा ऊषाबाणसुता सन्ध्योरितिमेदिनी उडुनिभानक्षत्रसदृशी उर्वारुकंकर्कटी ॥२१॥ उडुपापोतरूपिणीचंद्ररूपिणीवा ऊर्ध्वादीन्यूर्मिमालावाग्ग्रंथदायिनीत्यंता

इंदिराचेष्टदाचेष्टाचेंदीवरनिभेक्षणा ॥ इरावतीचेंद्रपदाचेंद्राणीचेंदुरूपिणी ॥ १९ ॥ इक्षुकोदंडसंयुक्ताचेषु संधानकारिणी ॥ इंद्रनीलसमाकाराचेडापिंगलरूपिणी ॥ २० ॥ इंद्राक्षीचेश्वरीदेवीचेहात्रयविवर्जिता ॥ उमाचोषाह्युडुनिभाउर्वारुकफलानना ॥ २१ ॥ उडुप्रभाचोडुमतीह्युडुपाह्युडुमध्यगा ॥ ऊर्ध्वंचाप्यूर्ध्वकेशी चाप्यूर्ध्वाधोगतिभेदिनी ॥ २२ ॥ ऊर्ध्वबाहुप्रियाचोर्मिमालावाग्ग्रंथदायिनी ॥ ऋतंचर्षिर्ऋतुमतीऋषिदेवन मस्कृता ॥ २३ ॥ ऋग्वेदाऋणहर्त्रीचऋषिमंडलचारिणी ॥ ऋद्धिदाऋजुमार्गस्थाऋजुधर्माऋतुप्रदा ॥२४॥ ऋग्वेदनिलयाऋज्वीलुप्तधर्मप्रवर्तिनी ॥ लूतारिवरसंभूतालूतादिविषहारिणी ॥ २५ ॥ ॥ छ ॥

ऊर्ध्वाधोगतिरुच्चनीचगतिस्तस्याभेदिनी ॥२२॥ ऊर्मि निपंचदीर्घोकारादीनिनामानि ऊर्ध्वंमूर्ध्वदेशरूपिणी ऊर्ध्वकेशी ऊर्ध्वाःकेशायस्याः ऊर्ध्वाधोगतिरुच्चनीचगतिस्तस्याभेदिनी ॥२२॥ ऊर्मि मालासमुद्रतरंगमालाबद्धवाचांग्रंथःकवितारूपःकक्षारूपोवातस्यदायिनी ऋतमित्यादीनिऋज्वीत्यंतानित्रयोदशह्रस्वऋकारादीनिनामानि ऋतं सूनृतवाणीरूपाऋषिर्वेदरूपा ऋतुमतीरजस्वला ॥२३॥२४॥ दीर्घऋकारादीनांनाम्नामप्रसिद्धत्वात्तानिनोक्तानि लृकारादिनामान्यप्यप्र सिद्धानियद्यपितथापिलृकारेलकारस्यसत्वात्तदादिकमेवनामत्रयमुच्यते लूतारिवरसंभूता भुक्तेलूतातूर्णनाभिपिपीलिकागदांतरेइतिमेदिनीको शात्लूतारोगविशेषस्तस्यारिवरःशत्रुभेदस्तन्नाशकोमंत्रःससंभूतोयस्याःसा ॥ २५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

एकाक्षरेत्यारभ्यनामचतुष्टयमेकारवर्णादिकमर्थस्तुस्पष्ट एव ऐंद्रीत्यादिनामत्रयमैकारादिकं ऐहिकामुष्मिकफलस्यप्रदात्रीत्यर्थः ॥ २६ ॥ ओंकारेत्यादीनिचत्वारिनामान्योकारादीनि ओंकाराप्रणवरूपा ओतामणिषुसूत्रवत्सर्वाभ्यंतरेस्थिता कस्मिन्निदमोतंचेतिश्रुत्यापरमात्म विश्वमिदमोतंचप्रोतंचास्तीति तस्मिन्नोतप्रोतेजगतिनिवसतितच्छीलाओतप्रोतनिवासिनीत्यर्थः औवेंत्यादिनामत्रयमौकारादिकं ऊर्व्यां भवाऔर्वा ॥ २७ ॥ अनुस्वारादिकमेकंनाम विसर्गादिकमेकंनामअंडमध्यस्थितानांशक्तीनांदेवीत्यर्थः अःकाररूपोविसर्गरूपोयोमंत्रस्त

एकाक्षराचैकमात्राचैकाचैकैकनिष्ठिता ॥ ऐंद्रीह्यैरावतारूढाचैहिकामुष्मिकप्रदा ॥ २६ ॥ ओंकाराह्योषधीचो ताचोतप्रोतनिवासिनी ॥ और्वाह्यौषधसंपन्नाऔपासनफलप्रदा ॥ २७ ॥ अंडमध्यस्थितादेवीचाःकारमनुरूपि णी ॥ कात्यायनीकालरात्रिःकामाक्षीकामसुंदरी ॥ २८ ॥ अमलाकामिनीकांताकामदाकलकंठिनी ॥ करिकुं भस्तनभराकरवीरसुवासिनी ॥ २९ ॥ कल्याणीकुंडलवतीकुरुक्षेत्रनिवासिनी ॥ कुरुविंददलाकाराकुंडली कुमुदालया ॥ ३० ॥ कालजिह्वाकरालास्याकालिकाकालरूपिणी ॥ कमनीयगुणाकांतिःकलाधाराकुमुद्वती ॥ ॥ ३१ ॥ कौशिकीकमलाकाराकामचारप्रभंजिनी ॥ कौमारीकरुणापांगीककुबंताकरिप्रिया ॥ ३२ ॥ केस रीकेशवनुताकदंबकुसुमप्रिया ॥ कालिंदीकालिकाकांचीकलशोद्भवसंस्तुता ॥ ३३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

द्रूपिणीतंत्रराजेविसर्गस्यशक्त्यात्मकत्वेनवर्णनात् मायाशक्त्यभिधःसर्गःसर्वभूतात्मकःप्रभुरितितंत्रांतरोक्तेश्च कात्यायनीत्यारभ्यकुक्षिस्था खिलविष्टपेत्यंतानिएकोनसप्ततिककारादीनिनामानि ॥ २८ ॥ करवीरसुवासिनी करवीरंकृपाणीस्यात्दैत्यभेदाश्वमारयोरितिमेदिनीकोशात् करवीरोदैत्यविशेषस्तेनपूजितासुवासिनीत्यर्थः यद्वाकरवीरंमहालक्ष्मीक्षेत्रंतत्रनिवसनशीलेत्यर्थः ॥ २९ ॥ कुरुविंददलाकारा कुरुविंदंरत्नभेदे मुस्ताकुल्माषयोःपुमानितिमेदिनीकोशान्मुस्तादलाकारेत्यर्थः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ कामचारोयथेष्टाचरणंतस्यनाशिनी ककुबंताककुभांदि शामंतानाशरूपा ॥ ३२ ॥ केसरीसिंहरूपिणीत्यर्थः कलशोद्भवोऽगस्तिस्तेनसंस्तुता ॥ ३३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

कुंडलमाग्रिहो नकुंडतान्निलया ॥ ३४ ॥ केतकीतिस्वतंत्रंनाम कुसुमप्रियेतिस्वतंत्रंनाम कालीत्यत्रक्रूरेत्यपिपाठः ॥ ३५ ॥ कक्षे त्यत्रकुब्जेत्यपिपाठः ॥ ३६ ॥ कृष्णेत्यत्रकृष्टेत्यपिपाठः कृष्टाआकृष्टा कमेतिपृथक्नाम तदर्थस्तुपूर्वत्रकमासुंदरीइतीयेकमाला खकीकाचनदेवांगना कंप्रेतिपाठेनपुनरुक्तिः ॥ ३७ ॥ खड्गखेटकरेत्यारभ्यखंडेंदुतिलकेत्यंतानिएकादशखकारादीनिनामानि

काममाताक्रतुमतीकामरूपाकृपावती॥कुमारीकुंडनिलयाकिरातीकीरवाहना॥३४॥कैकेयीकोकिलालापाकेतकीकुसुमप्रिया॥ कमंडलुधराकालीकर्मनिर्मूलकारिणी ॥ ३५ ॥ कलहंसगतिःकक्षाकृतकौतुकमंगला ॥ कस्तूरीतिलकाकम्राकरींद्रगमनाकुहूः ॥ ३६ ॥ कर्पूरलेपनाकृष्णाकपिलाकुहराश्रया ॥ कूटस्थाकुधराकम्राकुक्षिस्थाखिलविष्टपा ॥ ३७ ॥ खड्गखेटकरास्वर्वाखेचरीखगवाहना ॥ खट्वांगधारिणीख्याताखगराजोपरिस्थिता ॥ ३८ ॥ खलघ्नीखंडितजराखडाख्यानप्रदायिनी ॥ खंडेंदुतिलकागंगागणेशगुहपूजिता ॥ ३९ ॥ गायत्रीगोमतीगीतागांधारीगानलोलुपा ॥ गौतमीगामिनीगाधागंधर्वाप्सरसेविता ॥ ४० ॥ गोविंदचरणाक्रांतागुणत्रयविभाविता ॥ गंधर्वीगव्हरीगोत्रागिरीशागहनागमी ॥ ४१ ॥ गुहावासागुणवतीगुरुपापप्रणाशिनी ॥ गुर्वीगुणवतीगुह्यागोप्तव्यागुणदायिनी ॥ ४२ ॥ गिरिजागुह्यमातंगीगरुडध्वजवल्लभागर्वापहारिणीगोदागोकुलस्थागदाधरा ॥ ४३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ड्गखेटकरेतिएकंनामत्रोध्यं ॥ ३८ ॥ खडाख्यानप्रदायिनी खडःपानांतरेभेदेइतिमेदिनीकोशात्खडःपानशास्त्रंभेदशास्त्रंवातस्याख्यानदायिनी गंगेत्यारभ्यगुह्यमंडलवर्तिनीत्यंतानिषट्त्रिंशद्गकारादीनिनामानि गणेशगुहपूजितेतिनाम ॥ ३९ ॥ गामिनीगमनशीला गाधाप्रतिष्ठारूपिणी गंधर्वाप्सरेत्यत्रसकारलोपआर्षः ॥ ४० ॥ गोत्रापृथ्वी गमी गमोनाक्षविवर्तेस्यादपर्यालोचनेध्वनीतिमेदिनीकोशाद्गमोपर्यालोचनंतदस्यास्तीत्यर्थेअर्शआद्यच् तस्यस्त्रीत्यर्थेपुंयोगादाख्यायामितिङीप् ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ॥ ७ ॥

गोकर्णनिलयासक्ता गोकर्णस्थानासक्ता घर्मदेत्यारभ्य घनवेगिनीत्यंतानि चतुर्दश घकारादीनि नामानि ॥ ४४ ॥ घृणिमंत्रः सूर्यमंत्रः ॥४५॥ घनानि निबिडानि अरिमंडलानि दैत्यसंघा यस्याः सा ङकारादि नाम्नोऽप्रसिद्धत्वात् ङकारो योगेन ज्ञस्य श्रवं विभज्य तत्र ङकारस्य चिह्नात्मता ङकाररूपेणास्या तु तदादिक्रमेणैव नाम ज्ञानधातुमयीत्युच्यते ज्ञानधातुश्चिद्धातुस्तन्मयी चर्चेत्यारभ्य चारुहेतुकीत्यंतानि चकारादीन्येकोनपंचाशन्नामानि च

गोकर्णनिलयासक्तागुह्यमंडलवर्तिनी ॥ घर्मदाघनदाघंटाघोरदानवमर्दिनी ॥ ४४ ॥ घृणिमंत्रमयीघोषाघनसंपत्तिदायिनी ॥ घंटारवप्रियाघ्राणाघृणिसंतुष्टिकारिणी ॥ ४५ ॥ घनारिमंडलाघूर्णाघृताचीघनवेगिनी॥ ज्ञानधातुमयीचर्चाचर्चिताचारुहासिनी॥४६॥ चटुलाचंडिकाचित्राचित्रमाल्यविभूषिता ॥ चतुर्भुजाचारुदंताचातुरीचरितप्रदा ॥ ४७ ॥ चूलिकाचित्रवस्त्रांताचंद्रमःकर्णकुंडला ॥ चंद्रहासाचारुदात्रीचकोरीचंद्रहासिनी ॥४८॥ चंद्रिकाचंद्रधात्रीचचौरीचोराचचंडिका ॥ चंचद्वाग्वादिनीचंद्रचूडाचोरविनाशिनी॥४९॥ चारुचंदनलिप्तांगीचंचच्चामरवीजिता ॥ चारुमध्याचारुगतिश्चंदिलाचंद्ररूपिणी ॥५०॥चारुहोमप्रियाचार्वाचरिताचक्रबाहुका॥ चंद्रमंडलमध्यस्थाचंद्रमंडलदर्पणा ॥५१॥ चक्रवाकस्तनीचेष्टाचित्राचारुविलासिनी ॥ चित्स्वरूपाचंद्रवतीचंद्रमाश्चंदनप्रिया ॥ ५२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

र्चा परिभावनक्रियारूपा चर्चिता चंदनादिना ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ चूलिका नाटकस्यांगे कर्णमूले च हस्तिनामिति मेदिनी चंद्रमाः कर्णकुंडलं यस्याः सा चंद्रवदाल्हादकरो हासो यस्याः खड्गरूपा वा चंद्रस्य हासिनी हसनशीला चंद्रापेक्षयाप्यस्या अतिशयाल्हादजनकत्वात् ॥ ४८ ॥ चौरी चुराशीलमस्याः सा चोरा चोरः पाठचोरोपि स्याच्चौरः पुंस्यौषधावपीति मेदिनीकोशात् दौ... विशेषरूपा॥ ४९ ॥ चंदिला कर्नाटदेशप्रसिद्धा देवता चंद्रिकेत्यपि पाठः॥५०॥ चक्रं सुदर्शनं बाहौ हस्ते यस्याः सा॥५१॥ चंद्रमास्तत्स्वरूपा ॥ ५२ ॥ ॥ ९ ॥

चोदयित्रीप्रेरयित्री चारुहेतुर्बंमनस्तत्र्नेयस्याःसा गौरादिपाठात्साधुत्वं छत्रयातेत्यारभ्यछेदनप्रियेत्यंतानि चतुर्दशछकारादीनिनामानि छंदःपरिच्छदा छंदोवशेप्यभिप्रायेधीदापुन्नीमनीषयोरितिमेदिनीकोशात्कोपिच्छंदोग्राह्यः ॥ ५३ ॥ छायायादेवीस्वामिनी छिद्र नखा छिद्रंदूषणरंध्रयोरितिमेदिनीकोशात्रंध्रंतिनखानियस्याः छन्नेंद्रियाअप्रसंहृतेंद्रियाःपुरुषायोगिनस्तेषुविसर्पतिगच्छतितच्छीला छंदःसंज्ञकायानुष्टुप्तस्याःप्रतिष्ठायाःस्थलस्यांतःसमाप्तिः अनुष्टुप्छंदस्कमंत्रेणोध्येत्यर्थः छिद्रोपद्रवाःकपटोपद्रवास्तेषांभेदिनी ॥ ५४ ॥ जननीत्यारभ्यकुंडलेत्यंतानि चत्वारिंशज्जकारादीनिनामानि ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ जितेनजयेनाक्रांताःपुरुषास्तन्मयी ज्या

चोदयित्रीचिरप्रज्ञाचातकाचारुहेतुकी ॥ छत्रयाताछत्रधराछायाछंदःपरिच्छदा ॥ ५३ ॥ छायादेवीछिद्रनखा छन्नेंद्रियविसर्पिणी ॥ छंदोनुष्टुप्प्रतिष्ठांताछिद्रोपद्रवभेदिनी ॥ ५४ ॥ छेदाछत्रेश्वरीछिन्नाछूरिकाछेदनप्रिया ॥ जननीजन्मरहिताजातवेदाजगन्मयी ॥ ५५ ॥ जान्हवीजटिलाजेत्रीजरामरणवर्जिता ॥ जंबूद्वीपवतीज्वालाजयंतीजलशालिनी ॥ ५६ ॥ जितेंद्रियाजितक्रोधाजितामित्राजगत्प्रिया ॥ जातरूपमयीजिव्हाजानकीजगतीज्वरा ॥ ५७ ॥ जनित्रीजन्हुतनयाजगत्त्रयहितैषिणी ॥ ज्वालामुखीजपवतीज्वरघ्नीजितविष्टपा ॥ ५८ ॥ जिताक्रांतमयीज्वालाजाग्रतीज्वरदेवता ॥ ज्वलंतीजलदाज्येष्ठाज्याघोषास्फोटदिङ्मुखी ॥ ५९ ॥ जंभिनीजृंभिणाजृंभाज्वलन्माणिक्यकुंडला ॥ झिंझिकाझणनिर्घोषाझंझामारुतवेगिनी ॥ ६० ॥ झल्लकीवाद्यकुशलाञरूपाञभुजास्मृता ॥ टंकवाणसमायुक्काटंकिनीटंकभेदिनी ॥ ६१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

घोषास्फोटोदिङ्मुखेयस्याःसाज्याघोषस्फोटादिङ्मुखा ज्याघोषव्याप्तदिगंतेत्यर्थः ॥ ५९ ॥ जंभिनी जंभोभक्ष्येचदंतेचेतिकोशाद्भक्ष्यवतीदंतवतीवेत्यर्थः झिंझिकेत्यारभ्यचत्वारिझकारादीनिनामानि झिंझिकापक्षिविशेषोयस्यभाषायांझिंगुरवाइतिप्रसिद्धिरस्ति झणइतिनिर्घोषोयस्याः झंझामारुतःसवातवृष्टिरितिकोशात् झंझामारुतोभयंकरवातस्तद्वद्वेगोयस्याः ॥ ६० ॥ ञकारादीनिनामानि ञरूपा ञःपुमान्स्याद्बलीवर्दे शुक्रेचमनमतावपीतिकोशाद्बलीवर्दरूपा ञःशुक्रोभुजेहस्तेयस्याःसा श्यामलांबिका ञभुजा ञवद्बलीवर्दवद्भुजोयस्याइतिवा टंकवाणेत्यादिनि टकारादीनिनामानि टंकःपरशुः ॥ ६१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

 टंकीगणस्तुक्त्वगणस्तत्कृतआघोषोयस्याः सा टंकनीयंवर्णनीयंमहोरोयस्याः सा टंकारकारिणीनांटंकारशब्दंकुर्वतीनांदेवीनांदेवीस्वामिनीत्य
र्थः ठकारादिकमेकमेवनाम॥६२॥ डकारादीन्यष्टौनामानिडिंभाबालकरूपाडुंडुमारोराक्षसः॥६३॥ डिंडीरवोवाद्यविशेषरवस्तस्यसहासह
नकर्त्री ढकारादीनित्रीणिनामानि ढुंढिविघ्नेशो ढुंढिराजः ढिलिनामकागणाः शिवपुराणेप्रसिद्धास्तेषांव्रजः समुदायोयस्याः सा॥६४॥ णकारा

टंकीगणकृताघोषाटंकनीयमहोरसा ॥ टंकारकारिणीदेवीठठशब्दनिनादिनी ॥६२ ॥ डामरीडाकिनीडिंभा
डुंडुमारैकनिर्जिता ॥ डामरीतंत्रमार्गस्थाडमड्डमरुनादिनी॥६३॥ डिंडीरवसहाडिंभलसत्क्रीडापरायणा ॥ ढुं
ढिविघ्नेशजननीढक्काहस्ताढिलिव्रजा ॥ ६४ ॥ नित्यज्ञानानिरुपमानिर्गुणानर्मदानदी ॥ त्रिगुणात्रिपदातं
त्रीतुलसीतरुणातरुः ॥ ६५ ॥ त्रिविक्रमपदाक्रांतातुरीयपदगामिनी ॥ तरुणादित्यसंकाशातामसीतुहिना
तुरा ॥ ६६ ॥ त्रिकालज्ञानसंपन्नात्रिवलीचत्रिलोचना ॥ त्रिशक्तिस्त्रिपुरातुंगातुरंगवदनातथा ॥ ६७ ॥
तिमिंगिलगिलातीव्रात्रिस्त्रोतातामसादिनी ॥ तंत्रमंत्रविशेषज्ञातनुमध्यात्रिविष्टपा ॥ ६८॥ त्रिसंध्यात्रिस्त
नीतोषासंस्थाताल्प्रतापिनी ॥ ताटंकिनीतुषाराभातुहिनाचलवासिनी॥६९॥ तंतुजालसमायुक्तातारहाराव
लिप्रिया ॥ तिलहोमप्रियातीर्थातमालकुसुमाकृतिः ॥ ७० ॥ तारकात्रियुतातन्वीत्रिशंकुपरिवारिता ॥
तलोदरीतिरोभाषाताटंकप्रियवादिनी ॥ ७१ ॥ त्रिजटातित्तिरीतृष्णात्रिविधातरुणाकृतिः ॥ तप्तकांचन
संकाशातप्तकांचनभूषणा ॥ ७२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

दिनाम्नोऽप्रसिद्धत्वात्तत्स्थानेनकारादिनी[illegible]ह नित्यज्ञानेति त्रिगुणेत्यारभ्यतकारादीनित्रिषष्टिनामानि ॥ ६५॥६६॥ ६७ ॥६८॥
त्रोषेसंतोषे[illegible]संस्थासम्यक्स्थितिर्यस्याः [illegible] त्रिस्तनीमलयध्वजराजः कन्यापार्वतीहलास्यमाहात्म्यप्रसिद्धा ॥ ६९ ॥ ७० ॥ त्रिभिर्गुणै
र्देवत्रयेणवायुतायुक्ता तन्वीत्यत्रतंत्रीत्यपिपाठः ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ॥ छ ॥ ॥छ॥ ॥ छ ॥

॥ ७३ ॥ त्रिभंगीस्थानत्रयेवक्रतायुक्ता तनुस्तन्वीवल्लरिर्देहलतायस्याः सा थकारादीनित्रीणिनामानि थाल्कारीथादितिशब्दंकुर्वती था स्वा थंरक्षणेमंगलेचसाध्वसेघनपुंसकं शिलोच्चयेपुमानेवकाचित्तुभयरक्षके इतिमेदिनीकोशात् भयरक्षकआरावःशब्दोयस्याः सा थांताथ

त्रैयंवकात्रिवर्गाचात्रिकालज्ञानदायिनी ॥ तर्पणातृप्तिदातृप्तातामसीतुंबरुस्तुता ॥७३॥ तार्क्ष्यस्थात्रि गुणाकारात्रिभंगीतनुवल्लरिः ॥ थाल्कारीथारवाथांतादोहिनीदीनवत्सला ॥ ७४ ॥ दानवांतकरीदुर्गा दुर्गासुरनिवर्हिणी ॥ देवरीतिर्दिवारात्रिर्द्रौपदीदुंदुभिस्वना ॥ ७५ ॥ देवयानीदुरावासादारिद्र्यभेदि नीदिवा ॥ दामोदरप्रियादीप्तादिग्वासादिग्विमोहिनी ॥ ७६ ॥ दंडकारण्यनिलयादंडिनीदेवपूजि ता ॥ देववंद्यादिविषदाद्वेषिणीदानवाकृतिः ॥ ७७ ॥ दीनानाथस्तुतादीक्षादैवतादिस्वरूपिणी ॥ धात्री धनुर्धराधेनुर्धारिणीधर्मचारिणी ॥ ७८ ॥ धुरंधराधराधाराधनदाधान्यदोहिनी ॥ धर्मशीलाधनाध्यक्षाधनु र्वेदविशारदा ॥ ७९ ॥ धृतिर्धान्यधृतपदाधर्मराजप्रियाध्रुवा ॥ धूमावतीधूमकेशीधर्मशास्त्रप्रकाशिनी ॥ ८० ॥ नंदानंदप्रियानिद्रानृनुतानंदनात्मिका ॥ नर्मदानलिनीनीलानीलकंठसमाश्रया ॥ ८१ ॥ नारायणप्रियानि त्यानिर्मलानिर्गुणानिधिः ॥ निराधारानिरुपमानित्यशुद्धानिरंजना ॥ ८२ ॥ नादबिंदुकलातीतानादबिंदुक लात्मिका ॥ नृसिंहिनीनगधरानृपनागविभूषिता ॥ ८३ ॥ नरकक्लेशशमनीनारायणपदोद्भवा ॥ निर वद्यानिराकारानारदप्रियकारिणी ॥ ८४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ७४ ॥ दिवायुक्तारात्रिर्दिवारात्रिः ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ स्यमंगलस्यांतापर्यवसानभूमिः दोहिनीत्यारभ्यदकारादीनिसप्तविंशतिनामानि ॥ ७४ ॥ दिवायुक्तारात्रिर्दिवारात्रिः ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ दंडिनीवाराहीललितोपाख्यानेप्रसिद्धा ॥ ७७ ॥ धात्रीत्यारभ्यधकारादीनिविंशतिनामानि ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ नंदेत्यारभ्यनक ारादीनिपंचपंचाशन्नामानि ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ नृसिंहिनीनृसिंहउपासकोस्तियस्याः सानृसिंहवेषवतीवा नृपनागविभूषितेतिएकंनाम ॥ ८३ ॥ ८४ ॥

ज्योतिर्ज्योतिः शास्त्रं ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ पार्वतीत्यारभ्यपल्लवोदरीत्यंतानिपंचविंशत्यधिकशतनामानिपकाराद्दीनि पंचब्रह्मात्मिकासद्योजातादिपंचब्रह्मात्मिका परब्रह्मात्मिकेत्यपिपाठः परेतिस्वतंत्रंनाम ॥ ९० ॥ पंचिकाश्रीविद्यायांपं

नानाज्योतिःसमाख्यातानिधिदानिर्मलात्मिका ॥ नवसूत्रधरानीतिर्निरुपद्रवकारिणी ॥ ८५ ॥ नंदजानवरत्नाढ्यानैमिषारण्यवासिनी ॥ नवनीतप्रियानारीनीलजीमूतनिःस्वना ॥८६ ॥ निमेषिणीनदीरूपानीलग्रीवानिशीश्वरी ॥ नामावलिर्निशुंभघ्नीनागलोकनिवासिनी ॥८७ ॥ नवजांबूनदप्रख्यानागलोकाधिदेवता ॥ नूपुराक्रांतचरणानरचित्तप्रमोदिनी ॥८८ ॥ निमग्नारक्तनयनानिर्घातसमनिस्वना ॥ नंदनोद्यानानिलयानिर्व्यूहोपरिचारिणी ॥ ८९ ॥ पार्वतीपरमोदारापरब्रह्मात्मिकापरा ॥ पंचकोशविनिर्मुक्तापंचपातकनाशिनी ॥ ९० ॥ परचित्तविधानज्ञापंचिकापंचरूपिणी ॥ पूर्णिमापरमाप्रीतिःपरतेजःप्रकाशिनी ॥ ९१ ॥ पुराणीपौरुषीपुण्यापुंडरीकनिभेक्षणा ॥ पातालतलनिमग्नाप्रीताप्रीतिविवर्द्धिनी॥ ९२॥पावनीपादसहितापेशलापवनाशिनी ॥ प्रजापतिःपरिश्रांतापर्वतस्तनमंडला ॥ ९३ ॥ पद्मप्रियापद्मसंस्थापद्माक्षीपद्मसंभवा ॥ पद्मपत्रापद्मपदापद्मिनीप्रियभाषिणी ॥ ९४ ॥ पशुपाशविनिर्मुक्तापुरंध्रीपुरवासिनी ॥ पुष्कलापुरुषापर्वापारिजातसुमप्रिया ॥९५॥ पतिव्रतापवित्रांगीपुष्पहासपरायणा ॥ प्रज्ञावतीसुतापौत्रीपुत्रपूज्यापयस्विनी ॥९६॥पट्टिपाशधरापंक्तिःपितृलोकप्रदायिनी ॥ पुराणीपुण्यशीलाचप्रणतार्तिविनाशिनी ॥ ९७ ॥ ॥ ७ ॥

चपंचिकापूजनंदक्षिणामूर्त्तिसंहितादिषुवर्णितंतत्पंचिकादेवतारूपा पंचरूपिणीप्रपंचरूपिणीपरमाप्रीतिरितिनामद्वयं ॥ ९१ ॥ पौरुषीपुरुषसंबंधिनी ॥ ९२ ॥ पादसहिताकिरणसहिता प्रजापतिस्तद्रूपिणी ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ पुरंध्रीत्येकंनाम पुरवासिनीमातापुरवासिनी ॥ ९५ ॥ प्रज्ञावत्याःसुतेत्येकंनाम पुत्रपूज्यापुत्रेणपूज्येत्यर्थः ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

पुंडरीकपुरंचिदंबरक्षेत्रं ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ प्रणवानांप्रस्तोत्रीणांदेवांगनानांगतिः पंचवर्णाविस्तृतवाणी पंचिकाकाचिद्देवता ॥१०० ॥
पुंडरीकपुरंचिदंबरक्षेत्रं ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ पंचभक्षामकारपंचकभक्षावामाचारिणस्तेषांप्रियआचारोयस्याःसा पूतनेत्येकंनाम ॥ ३ ॥ ४ ॥
परप्रीतिरित्येकंनाम ॥ १ ॥ २ ॥

प्रद्युम्नजननीपुष्टापितामहपरिग्रहा ॥ पुंडरीकपुरावासापुंडरीकसमानना ॥ ९८ ॥ पृथुजंघापृथुभुजापृथुपादापृथूदरी ॥ प्रवालशोभापिंगाक्षीपीतवासाःप्रचापला ॥ ९९ ॥ प्रसवापुष्टिदापुण्याप्रतिष्ठाप्रणवागतिः॥ पंचवर्णापंचवाणीपंचिकापंजरस्थिता ॥ १०० ॥ परमायापरज्योतिःपरप्रीतिःपरागतिः ॥ पराकाष्ठापरेशानीपाविनीपावकद्युतिः ॥ १ ॥ पुण्यभद्रापरिच्छेद्यापुष्पहासापृथूदरा ॥ पीतांगीपीतवसनापीतशय्यापिशाचिनी ॥ २ ॥ पीतक्रियापिशाचघ्नीपाटलाक्षीपटुक्रिया ॥ पंचभक्षप्रियाचारापूतनाप्राणघातिनी ॥ ३ ॥ पुन्नागवनमध्यस्थापुण्यतीर्थनिषेविता ॥ पंचांगीचपराशक्तिःपरमाल्हादकारिणी ॥ ४ ॥ पुष्पकांडस्थितापूषापोषिताखिलविष्टपा ॥ पानप्रियापंचशिखापन्नगोपरिशायिनी ॥ ५ ॥ पंचमात्रात्मिकापृथ्वीपथिकापृथुदोहिनी ॥ पुराणन्यायमीमांसापाटलीपुष्पगंधिनी ॥ ६ ॥ पुण्यप्रजापारदात्रीपरमार्गैकगोचरा ॥ प्रवालशोभापूर्णाशाप्रणवापल्लवोदरी ॥ ७ ॥ फालिनीफलदाफल्गुःफूत्कारीफलकाकृतिः ॥ फणींद्रभोगशयनाफणिमंडलमंडिता ॥ ८ ॥ बालबालाबहुमताबालातपनिभांशुका ॥ बलभद्रप्रियावंद्यावडवाबुद्धिसंस्तुता ॥ ९ ॥ वंदीदेवीबिलवतीवडिशघ्नीबलिप्रिया ॥ बांधवीबोधिताबुद्धिर्बंधूककुसुमप्रिया ॥ ११० ॥ बालभानुप्रभाकाराब्राह्मीब्राह्मणदेवता ॥ बृहस्पतिस्तुतावृंदावृंदावनविहारिणी ॥ ११ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ५ ॥ पाटलीत्येकंनाम ॥ ६ ॥ प्रणवाप्रणवरूपिणी ॥ ७ ॥ फालिनीत्यादीनिसप्तफकारादीनिनामानि ॥ ८ ॥ बालबालेत्यारभ्यब्रह्मकंकणसूत्रिणीत्यंतानिपंचाशद्बकारादीनिनामानि तत्रबवयोरभेदात्वकारादीनिनामान्यपिकानिचित्पवर्गीयादिनामसुपठ्यंते बालबालाबालादपिबाला ॥ ९ ॥ बिलवतीबिलं कर्मच्छिद्रंतद्वतीतद्द्रष्ट्रीत्यर्थः बडिशंकपटंतस्यहंत्रीत्यर्थः ॥ ११० ॥ ११ ॥ ॥ ७ ॥

बालाकिनी बलाकानांबकपंक्तीनांसमूहोबालाकंतदस्तियस्याःसाबालाकिनी बिलाहाराकर्मेछिद्रभक्षणकर्त्रीत्यर्थः बिलवासा.बिलेगुहारूपेवासोयस्याःसा ॥ १२ ॥ १३ ॥ बद्धगोधांगुलित्राणा गोधातलनिहाकयोरितिमेदिनीकोशात् गोधाहस्ततलस्तस्यत्राणमंगुलित्राणंच बद्धंययासावीरलक्षणमेतत् बद्धगोधांगुलित्राणाःकालिंदीमभितोययुरितिमहाभारतेविराट्पर्वणिप्रसिद्धं ॥१४ ॥१५ ॥ बडिस्थाडलयोरभे

बालाकिनीबिलाहाराबिलवासाबहूदका ॥ बहुनेत्राबहुपदाबहुकर्णावतंसिका ॥ ११२ ॥ बहुबाहुयुताबीजरूपिणीबहुरूपिणी ॥ बिंदुनादकलातीताबिंदुनादस्वरूपिणी ॥ ११३ ॥ बद्धगोधांगुलित्राणाबदर्याश्रमवासिनी ॥ वृंदारकाबृहत्स्कंधाबृहतीबाणपातिनी ॥ ११४ ॥ वृंदाध्यक्षाबहुनुतावनिताबहुविक्रमा ॥ बद्धपद्मासनासीनाबिल्वपत्रतलस्थिता ॥ ११५ ॥ बोधिद्रुमनिजावासाबडिस्थाबिंदुदर्पणा ॥ बालाबाणासनवतीवडवानलवेगिनी ॥ ११६ ॥ ब्रह्मांडबहिरंतस्थाब्रह्मकंकणसूत्रिणी ॥ भवानीभीषणवतीभाविनीभयहारिणी ॥ ॥ ११७ ॥ भद्रकालीभुजंगाक्षीभारतीभारताशया ॥ भैरवीभीषणाकाराभूतिदाभूतिमालिनी ॥ ११८ ॥ भामिनीभोगनिरताभद्रदाभूरिविक्रमा ॥ भूतवासाभृगुलताभार्गवीभूसुरार्चिता ॥ ११९ ॥ भागीरथीभोगवतीभवनस्थाभिषग्वरा ॥ भामिनीभोगिनीभाषाभवानीभूरिदक्षिणा ॥ १२० ॥ भर्गात्मिकाभीमवतीभवबंधविमोचिनी ॥ भजनीयाभूतधात्रीरंजिताभुवनेश्वरी ॥ १२१ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

दाद्बलिस्थेत्यर्थः बिंदुरव्यक्तमायात्मकःसदर्पणोयस्याःसातत्रप्रातिबिंबितत्वात् मायायाबिंदुत्वंच नमस्तेसमस्तेशित्रिंदुस्वरूपेद्वातिप्रपंचसारेस्पष्टं बाणासनवतीधनुष्यहस्तेत्यर्थः ॥ १६ ॥ ब्रह्मकंकणसूत्रिणीब्रह्मशब्देनब्रह्मविद्यादानंलक्ष्यणयातद्विषयकंयत्कंकणंसूत्रंतदस्तियस्याःसा ब्रह्मविद्याप्रचारेबद्धपरिकरेत्यर्थः भवानीत्यारभ्यभागधेयिनीत्यंतानिएकोनचत्वारिंशद्भकारादीनिनामानि ॥ १७ ॥ भारताशयाभास्वप्रकाशासंवित्तस्यांरतायेज्ञानिनस्तेषुआशयोयस्याःसा ॥ १८ ॥ १९ ॥ १२० ॥ भूतधात्रीरंजितेत्येकंनाम ॥ १२१ ॥

मांतेत्यारभ्यमहिषासुरमर्दिनीत्यंतानि चतुःपंचाशन्मकारादीनिनामानि ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

भुजंगवलयाभीमाभेरुंडाभागधेयिनी ॥ मांतामायामधुमतीमधुजिव्हामधुप्रिया ॥ २२ ॥ महादेवीमहाभागामालिनीमीनलोचना ॥ मायातीतामधुमतीमधुमांसामधुद्रवा ॥ २३ ॥ मानवीमधुसंभूतामिथिलापुरवासिनी ॥ मधुकैटभसंहर्त्रीमेदिनीमेघमालिनी ॥ २४ ॥ मंदोदरीमहामायामैथिलीमसृणाप्रिया ॥ महालक्ष्मीर्महाकालीमहाकन्यामहेश्वरी ॥ २५ ॥ माहेंद्रीमेरुतनयामंदारकुसुमार्चिता ॥ मंजुमंजीरचरणामोक्षदामंजुभाषिणी ॥ २६ ॥ मधुरद्राविणीमुद्रामलयामलयान्विता ॥ मेधामरकतश्यामामागधीमेनकात्मजा ॥ २७ ॥ महामारीमहावीरामहाश्यामामनुस्तुता ॥ मातृकामिहिराभासामुकुंदपदविक्रमा ॥ २८ ॥ मूलाधारस्थितामुग्धामणिपूरकवासिनी ॥ मृगाक्षीमहिषारूढामहिषासुरमर्दिनी ॥ २९ ॥ योगासनायोगगम्यायोगायौवनकाश्रया ॥ यौवनीयुद्धमध्यस्थायमुनायुगधारिणी ॥ ३० ॥ यक्षिणीयोगयुक्ताचयक्षराजप्रसूतिनी ॥ यात्रायानविधानज्ञायदुवंशसमुद्भवा ॥ ३१ ॥ यकारादिहकारांतायाजुषीयज्ञरूपिणी ॥ यामिनीयोगनिरतायातुधानभयंकरी ॥ ३२ ॥ रुक्मिणीरमणीरामारेवतीरेणुकारतिः ॥ रौद्रीरौद्रप्रियाकारारामभातारतिप्रिया ॥ ३३ ॥ रोहिणीराज्यदारेवारमाराजीवलोचना ॥ राकेशीरूपसंपन्नारत्नसिंहासनस्थिता ॥ ३४ ॥ रक्तमाल्यांबरधरारक्तगंधानुलेपना ॥ राजहंससमारूढारंभारक्तबलिप्रिया ॥ ३५ ॥ रमणीययुगाधाराराजिताखिलभूतला ॥ रुरुचर्मपरीधानारथिनीरत्नमालिका ॥ ३६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

योगासनेत्यारभ्ययातुधानाभयंकरीत्यंतानियकारादीनिविंशतिनामानि ॥ ३० ॥ यक्षराजस्यप्रसूतिकाप्रसवित्री ॥ ३१ ॥ ॥ ३२ ॥ रुक्मिणीत्यारभ्यरुक्मभूषणेत्यंतानिसप्तत्रिंशद्रकारादीनिनामानि ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ॥ छ ॥

 ॥ ३७ ॥ लज्जेत्यारभ्यलोकधारिणीत्यंतानित्रयोदशलकारादीनिनामानि ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ वरदेत्यारभ्यवाल्मीकिपरिसेवितेत्यंता
निसप्तत्रिंशद्वकारादीनिनामानि ॥ ४० ॥४१ ॥४२॥४३॥ ४४॥ शाकंभरीत्यारभ्यशर्वरीत्यंतानिएकोनात्रिंशच्छकारादीनिनामानि

॥१२॥ रोगेशीरोगशमनीराविणीरोमहर्षिणी ॥ रामचंद्रपदाक्रांतारावणच्छेदकारिणी ॥३७ ॥ रत्नवस्त्रपरिच्छिन्ना रथस्थारुक्मभूषणा ॥ लज्जाधिदेवतालोलाललितालिंगधारिणी ॥ ३९ ॥ लक्ष्मीर्लोलालुप्तविषालोकिनी लोकविश्रुता ॥ लज्जालंबोदरीदेवीललनालोकधारिणी ॥३९॥ वरदावंदिताविद्यावैष्णवीविमलाकृतिः॥ वाराहीविरजावर्षावरलक्ष्मीर्विलासिनी ॥ ४० ॥ विनताव्योममध्यस्थावारिजासनसंस्थिता ॥ वारुणीवेणुसंभूतावीतिहोत्राविरूपिणी ॥ ४१ ॥ वायुमंडलमध्यस्थाविष्णुरूपाविधिक्रिया ॥ विष्णुपत्नीविष्णुमतीविशालाक्षीवसुंधरा ॥ ४२ ॥ वामदेवप्रियावेलावज्रिणीवसुदोहिनी ॥ वेदाक्षरपरीतांगीवाजपेयफलप्रदा ॥४३॥ वासवीवामजननीवैकुंठनिलयावरा ॥ व्यासप्रियावर्मधरावाल्मीकिपरिसेविता ॥ ४४ ॥ शाकंभरीशिवाशांताशारदाशरणागतिः ॥ शातोदरीशुभाचाराशुंभासुरविमर्दिनी ॥ ४५ ॥ शोभावतीशिवाकाराशंकरार्द्धशरीरिणी ॥ शोणाशुभाशयाशुभ्राशिरःसंधानकारिणी ॥ ४६ ॥ शरावतीशरानंदाशरज्ज्योत्स्नाशुभानना ॥ शरभाशूलिनीशुद्धाशबरीशुकवाहना ॥ ४७ ॥ श्रीमतीश्रीधरानंदाश्रवणानंददायिनी ॥ शर्वाणीशर्वरीवंद्याषड्भाषाषड्ऋतुप्रिया ॥ ४८ ॥ षडाधारस्थितादेवीषण्मुखप्रियकारिणी ॥ षडंगरूपसुमतिसुरासुरनमस्कृता ॥ ४९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ४५ ॥ ४६ ॥४७ ॥ ४८॥ षड्भाषेत्यारभ्यषडंगरूपसुमतिसुरासुरनमस्कृतेत्यंतानिपंचषकारादीनिनामानि षडाधारामूलाधारप्रभृतयस्तत्रस्थितानांदेवीनांदेवीस्वामिनी षडंगरूपावेसुमतिसुरास्तैरसुरैश्चनमस्कृतेत्यर्थः ॥ ४९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥१२॥

सरस्वतीत्यारभ्यसोमसंहतिरित्यंतानिसप्तविंशतिसकारादीनिनामानि सावित्रीत्येकंनाम सामसंभवेत्येकंनाम ॥ ५० ॥ साधुबंधुपदक
मासाधूनांस्वभक्तानांयेनंधवोमित्राणितेषुपदक्रमःपदसंचारोयस्याः स्वभक्तभक्तेष्वपिदयावतीत्यर्थः ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ सरघामधु

सरस्वतीसदाधारासर्वमंगलकारिणी ॥ सामगानप्रियासूक्ष्मासावित्रीसामसंभवा ॥५०॥ सर्ववासासदानं
दासुस्तनीसागरांबरा ॥ सर्वैश्वर्यप्रियासिद्धिःसाधुबंधुपराक्रमा ॥ ५१ ॥ सप्तर्षिमंडलगतासोममंडलवासि
नी ॥ सर्वज्ञासांद्रकरुणासमानाधिकवर्जिता ॥ ५२ ॥सर्वोत्तुंगासंगहीनासद्गुणासकलेष्टदा ॥ सरघासूर्यतन
यासुकेशीसोमसंहतिः ॥ ५३ ॥ हिरण्यवर्णाहरिणीह्रींकारीहंसवाहिनी ॥ क्षौमवस्त्रपरीतांगीक्षीराब्धितन
याक्षमा ॥ ५४ ॥ गायत्रीचैवसावित्रीपार्वतीचसरस्वती ॥ वेदगर्भावरारोहाश्रीगायत्रीपरांबिका ॥ ५५ ॥
इतिसाहस्रकंनाम्नांगायत्र्याश्चैवनारद ॥ पुण्यदंसर्वपापघ्नंमहासंपत्तिदायकं ॥५६ ॥ एवंनामानिगायत्र्याः
स्तोषोत्पत्तिकराणिहि ॥ अष्टम्यांचविशेषेणपठितव्यंद्विजैःसह ॥ ५७ ॥ जपंकृत्वाहोमपूजाध्यानंकृत्वाविशे
षतः॥यस्मैकस्मैनदातव्यंगायत्र्यास्तुविशेषतः॥५८॥सुभक्तायसुशिष्यायवक्तव्यंभूसुरायवै॥ भ्रष्टेभ्यःसाध
केभ्यश्चबांधवेभ्योनदर्शयेत् ॥ ५९ ॥ यद्गृहेलिखितंशास्त्रंभयंतस्यनकस्यचित् ॥ चंचलापिस्थिराभूत्वाकम
लातत्रतिष्ठति ॥६०॥ इदंरहस्यंपरमंगुह्याद्गुह्यतरंमहत् ॥ पुण्यप्रदंमनुष्याणांदरिद्राणांनिधिप्रदं ॥ ६१ ॥
मोक्षप्रदंमुमुक्षूणांकामिनांसर्वकामदं ॥ रोगाद्वैमुच्यतेरोगीबद्धोमुच्येतबंधनात् ॥ ६२ ॥ ॥छ॥

माक्षिका ॥ ५३ ॥ हिरण्यवर्णेत्यादीनिचत्वारिहकारादीनिनामानि ळलयोरभेदाल्लकारादिनामभिरेवळकारादिनामान्यपिसंगृहीता
नीतिमन्यतेमुनिः क्षौमवस्त्रपरीतांगीत्यारभ्यत्रीणिनामानिक्षकारादिकानि ॥ ५४ ॥ गायत्र्यादीन्यष्टौनामानिमातृकाक्षरक्रमरहिता
नि ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥६३॥६४॥६५॥इतिश्रीदेवीभागवततिलकेद्वादशस्कंधेषष्ठोध्यायः ॥६॥ पंचपंचाशदधिकैःशतश्लोकैरतःपरं॥ दीक्षाविधिंसमासेनव क्तिनारायणोमुनिः॥१॥अत्राधुनिकपुस्तकेषुअष्टावध्यायावैष्णवतंत्रस्थाःकेनचित्प्रक्षिप्ताद्दृश्यंते तत्रशक्तिदीक्षाप्रकरणेतत्कथनस्यासंगतेः प्राचीनपुस्तकेषुतेषामदर्शनाच्चसोपपाठः ततःप्राचीनपुस्तकपाठमनुरुध्यैवव्याख्यायते सहस्रनामश्रवणोत्तरंनारदःपृच्छति श्रुतंसहस्रनामेति

ब्रह्महत्यासुरापानसुवर्णस्तेयिनोनराः॥ गुरुतल्पगतोवापिपातकान्मुच्यतेसकृत्॥ ६३॥ असत्प्रतिग्रहा च्चैवाभक्ष्यभक्षाद्विशेषतः॥ पाखंडानृतमुख्येभ्यःपठनादेवमुच्यते॥ ६४॥ इदंरहस्यममलंमयोक्तंपद्मजोद्भ व॥ ब्रह्मसायुज्यदंनॄणांसत्यंसत्यंनसंशयः॥ ६५॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेद्वादशस्कंधेगायत्रीसह स्रनामस्तोत्रकथनंनामषष्ठोध्यायः॥ ६॥ श्रीनारदउवाच॥ श्रुतंसहस्रनामाख्यंश्रीगायत्रीफलप्रदं॥ स्तो त्रंमहोन्नतिकरंमहाभाग्यकरंपरं॥ १॥ अधुनाश्रोतुमिच्छामिदीक्षालक्षणमुत्तमं॥ विनायेननसिध्येतदेवीमं त्रेधिकारिता॥ २॥ ब्राह्मणानांक्षत्रियाणांविशांस्त्रीणांतथैवच॥ सामान्यविधिनासर्वंविस्तरेणवदप्रभो॥ ३॥ श्रीनारायणउवाच॥ शृणुदीक्षांप्रवक्ष्यामिशिष्याणांभावितात्मनां॥ देवाग्निगुरुपूजादावधिकारोयया भवेत्॥ ४॥ दिव्यंज्ञानंहियादद्यात्कुर्यात्पापक्षयंतुया॥ सैवदीक्षेतिसंप्रोक्तावेदतंत्रविशारदैः॥ ५॥ अव श्यंसातुकर्त्तव्यायतोवहुफलामता॥ गुरुशिष्यावुभावत्राप्यातिशुद्धावपेक्षितौ॥ ६॥ ॥ ७॥

॥ १॥ दीक्षालक्षणंदीक्षाविधिस्वरूपमित्यर्थः ब्राह्मणानामित्यर्धस्यदेवीमंत्रेधिकारितेतिपूर्वेणान्वयः ॥ २॥ ३॥ ययाभवेदिति तदु क्तं अदीक्षितस्यमरणंरौरवायप्रकल्पते नपूजाद्यधिकारोस्तिविनादीक्षांवराननेइति ॥ ४॥ दीक्षापदार्थमाह दिव्यंज्ञानमिति दाण् दानेक्षिक्षयेइतिधातुद्वयनिष्पन्नोदीक्षाशब्दइत्यर्थः यादीक्षाक्रिया ॥ ५॥ अतिशुद्धौमातृतःपितृतआचारतश्चेत्यर्थः तदुक्तंशार दायांमातृतःपितृतःशुद्धइति ॥ ६॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७।

विधिवदिति पूर्वोक्तप्रकारेण ॥ ७ ॥ यागमंडपंदीक्षास्थानं मंडपशब्देनकुंडमंडपोक्तविधिनाषोडशहस्तपरिमितःकुंडमंडपःकर्तव्यइति
सूचितं तदुक्तंपिंगलामते कलाकरप्रमाणःस्यान्मंडपोमुख्यएवचेतितद्विधिश्चग्रंथांतरादवसेयः ॥ ८ ॥ अस्त्रमंत्रेणेति अर्घ्यपात्रेजलंगृ
हीत्वागंधपुष्पंप्रक्षिप्यसप्तवारंफडित्यस्त्रमंत्रेणाभिमंत्रयेदित्यर्थः ॥ ९॥ अस्त्रमंत्रंफट्मंत्रं द्वारंमंडपद्वारं द्वारमितिजात्यैकवचनाच्चत्वारिमंड
पद्वाराणीत्यर्थः ॥ १० ॥ ऊर्ध्वोदुंबरकेद्वारस्योर्ध्वफलकप्रथमप्रांतेगणनाथंमध्येलक्ष्मींद्वितीयप्रांतेचसरस्वतींचपूजयेदित्यर्थः नाममंत्रैर्गं

गुरुस्तुविधिवत्प्रातःकृत्यंसर्वंविधायच ॥ स्नानसंध्यादिकंसर्वंयथाविधिविधायच ॥७॥ कमंडलुकरोमौनीगृ
ह्यायात्सरित्तटात् ॥ यागमंडपमासाद्यविशेत्तत्रासनेवरे ॥ ८॥ आचम्यप्राणानायम्यगंधपुष्पविमिश्रितं ॥
सप्तवारास्त्रमंत्रेणजप्तंवारिसुसाधयेत् ॥ ९ ॥ वारिणातेनमतिमानस्त्रमंत्रंसमुच्चरन् ॥ प्रोक्षयेद्द्वारमखिलंततः
पूजांसमाचरेत् ॥ १० ॥ ऊर्ध्वोदुंबरकेदेवंगणनाथंतथाश्रियं ॥ सरस्वतींनाममंत्रैःपूजयेद्गंधपुष्पकैः ॥ ११॥
द्वारदक्षिणशाखायांगंगांविघ्नेशमर्चयेत् ॥ द्वारस्यवामशाखायांक्षेत्रपालंचसूर्यजां॥१२॥देहल्यांपूजयेदस्त्रंदे
वतामस्त्रमंत्रतः ॥ सर्वंदेवीमयंदृश्यमितिसंचिंत्यसर्वतः ॥ १३ ॥ दिव्यानुत्सारयेद्विघ्नानस्त्रमंत्रजपेनतु ॥ अं
तरिक्षगतान्विघ्नान्पादघातैस्तुभूमिगान् ॥ १४ ॥ वामशाखांस्पृशन्पश्चात्प्रविशेद्दक्षिणांघ्रिणा ॥ प्रविश्य
कुंभंसंस्थाप्यसामान्यार्घ्यंविधायच ॥ १५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

णेशायनमइत्यादिभिः ॥ ११ ॥ गंगांप्रथमतःसंपूज्यतद्वामभागेविघ्नेशमर्चयेदित्यर्थः तथाक्षेत्रपालंप्रथमतस्तद्वामभागेसूर्यजांयमुनांपूजये
दित्यर्थः ॥ १२ ॥ देहल्यामधोदेहल्यांअस्त्रमंत्रतःफट्मंत्रः अनंतरंमंडपमध्येसर्वंदेवीमयमस्तीतिविभाव्योर्ध्वेपश्यन्दिविभवान्विघ्नानुत्सार
येदित्यर्थः ॥ १३ ॥ पादघातैस्त्रिभिर्भौमान्विघ्नानुत्सारयेदित्यर्थः ॥ १४ ॥ अनंतरंअंतःस्थितविघ्ननिर्गमनार्थंमार्गंपरित्यज्यद्वारवामशाखां
स्पृशन्दक्षिणांघ्रिमग्रेदत्वामंडपेप्रविशेदित्याह वामशाखामिति अंतःस्थिताविघ्नानिर्गच्छंतिअहंत्वंतःप्रविशामीतिभावयन्प्रविशेदितितात्पर्यं
सामान्यार्घ्यंपूर्ववत् ॥ १५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ शराणुनास्त्रमंत्रेण मंडपक्षमांमंडपभुवनं ॥ १८ ॥ १९ ॥ विकिरानिति तदुक्तंचिद्वल्लीतंत्रे जालचंदनसिद्धार्थभस्म दूर्वांकुराक्षताः विकिराइतिसंदिष्टाःसर्वविघ्नौघनाशनाइति तांस्त्विति तान्विकिरानित्यर्थः ॥ २० ॥ तत्पुंजमिति तस्मिन्पुंजेप्रवर्धनीस्थाप

तेनचार्घ्यजलेनापिनैर्ऋत्यांदिशिपूजयेत् ॥ वास्तुनाथंपद्मयोनिंगंधपुष्पाक्षतादिभिः ॥ १६ ॥ ततःकुर्यात्पं
चगव्यंतेनचार्घ्योदकेनच ॥ तोरणस्तंभपर्यंतंप्रोक्षयेन्मंडपंगुरुः ॥ १७ ॥ सर्वंदेवीमयंचेदंभावयेन्मनसाकि
ल ॥ मूलमंत्रंजपन्भक्त्याप्रोक्षणंस्याच्छराणुना ॥ १८ ॥ शरमंत्रंसमुच्चार्यताडयेन्मंडपक्षमां ॥ हुंमंत्रंतुसमु
च्चार्यकुर्यादभ्युक्षणंततः ॥ १९ धूपयेदंतरंधूपैर्विकिरान्विकिरेत्ततः ॥ मार्जयेत्तांस्तुमार्जन्याकुशनिर्मितयापु
नः ॥ २० ॥ ईशानादिशितत्पुंजंकृत्वासंस्थापयेन्मुने ॥ पुण्याहवाचनंकृत्वादीनानाथांश्चतोषयेत् ॥ २१ ॥
विशेन्मृद्वासनेपश्चान्नमस्कृत्यगुरुंनिजं ॥ प्राङ्मुखोविधिवद्ध्यात्वादेयमंत्रस्यदेवतां ॥ २२ ॥ भूतशुद्ध्यादि
कंकृत्वापूर्वोक्तेनैववर्त्मना ॥ ऋष्यादिन्यासकंकुर्याद्देयमंत्रस्यवैमुने ॥ २३ ॥ न्यसेन्मुनिंतुशिरसिमुखेछंदःस
मीरितं ॥ देवतांहृदयांभोजेगुह्येबीजंतुपादयोः ॥ २४ ॥ शक्तिंविन्यस्यपश्चात्तुतालत्रयरवात्ततः ॥ दिग्बंधंकार
येत्पश्चाच्छोटिकाभिस्त्रिभिर्नरः ॥ २५ ॥ प्राणायामंततःकृत्वामूलमंत्रमनुस्मरन् ॥ मातृकांविन्यसेद्देहेत
त्प्रकारस्तथोच्यते ॥ २६ ॥ ॐ अंनमइतिप्रोच्यन्यसेच्छिरसिमंत्रवित् ॥ एवमेवतुसर्वेषुन्यसेत्स्थानेषुवै
मुने ॥ २७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

नंवक्ष्यति ॥ २१ ॥ देयमंत्रस्येति शिष्यस्ययोदेयोमंत्रस्तस्यदेवतामित्यर्थः ॥ २२ ॥ पूर्वोक्तेनैकादशस्कंधोक्तप्रकारेण ॥ २३ ॥ ऋ
ष्यादिन्यासस्थानान्याह न्यसेदिति ॥ २४ ॥ तालत्रयरवादितितालत्रयशब्देनदिव्यांतरिक्षभौमविघ्नानुत्सार्यच्छोटिकाभिर्दिग्बंधंकुर्यादित्यर्थः
॥ २५ ॥ २६ ॥ ओंअंनमइति ओंआंनमः ओंइंनमइत्यादिप्रकारेणशिरआदिस्थानेषुमातृकान्यासप्रकरणेसर्वत्रप्रसिद्धेषुन्यसेदित्यर्थः ॥ २७ ॥

॥ २८ ॥ नमःस्वाहेति हृदयाय
मूलमंत्रेति देयमंत्रस्येत्यर्थः सचषडंगस्तत्तत्कल्पेप्रसिद्धः षडंगन्यासस्थानान्याह अंगुष्ठादिष्विति ॥ २९ ॥ ३० ॥ ततोनिजदेहेवक्ष्यमाणक्रमे
नमःशिरसेस्वाहा शिखायैवषट्कवचायहुंनेत्रत्रयायवौषट्अस्त्रायफडेवंरीत्येत्यर्थः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ नञादीनिति नञ्पूर्वादित्यर्थः त
णदेव्याआसनंकल्पयेदित्याह ततोनिजेइति तमेवक्रममाह दक्षांसेइति ॥ ३३ ॥ तस्मिन्कल्पितेआसनेपर्यंककल्पनामा
थाचाधर्मायनमः अज्ञानायनमः अवैराग्यायनमःअनैश्वर्यायनमइतिमंत्राःसंपन्नाः

नमःस्वाहावषड्युक्ते
मूलमंत्रषडंगंचन्यसेदंगेषुसत्तमः ॥ अंगुष्ठादिष्वंगुलीषुहृदयादिषुचक्रमात् ॥ २८ ॥
हुंवौषट्फट्पदान्वितैः ॥ प्रणवादियुतैर्मंत्रैःषड्भिरेवंषडांगकं ॥ २९ ॥ वर्णन्यासादिकंपश्चान्मूलमंत्रस्ययो
जयेत् ॥ स्थानेषुतत्तत्कल्पोक्तेष्विति न्यासविधिःस्मृतः ॥ ३० ॥ ततोनिजेशरीरेस्मिंश्चिंतयेदासनंशुभं ॥ द
क्षांसेचन्यसेद्धर्मंवामांसेज्ञानमेवच ॥ ३१ ॥ वामोरौचापिवैराग्यंदक्षोरावथविन्यसेत् ॥ ऐश्वर्यंमुखदेशेतुमु
नेध्यायेदधर्मकं ॥ ३२ ॥ वामपार्श्वेनाभिदेशेदक्षपार्श्वेतथापुनः ॥ नञादींश्चापिज्ञानादीन्पूर्वोक्तानेवविन्य
सेत् ॥ ३३ ॥ पादाधर्मादयःप्रोक्ताःपीठस्यमुनिसत्तम ॥ अधर्माद्यास्तुगात्राणिस्मृतानिमुनिपुंगवैः ॥
३४ ॥ मध्येनंतंहृदिस्थानेन्यसेन्मृद्वासनेस्थले ॥ प्रपंचपद्मंविमलंतस्मिन्सूर्येंदुपावकान् ॥ ३५ ॥ न्यसे
त्कलायुतान्मंत्रीसंक्षेपात्तावदाम्यहं ॥ सूर्यस्यद्वादशकलास्ताइंदोःषोडशस्मृताः ॥ ३६ ॥ ॥ छ ॥

॥ ३४ ॥ मध्येनं
ह पादाधर्मादयइति पादाःपर्यंकखुराधर्मादयोज्ञेयाइत्यर्थः अधर्मादयस्तुपर्यंकगात्राणीतिज्ञेयाइत्यर्थः
तमिति तंचानंतंमृद्वासनेमृदुतूलिकास्थानेभावयेदित्यर्थः तस्मिन्ननंतेप्रपंचपद्मंभावयेत्तस्मिन्कमलेसूर्येंदुपावकानुपर्युपरिन्यसेद्भावयेच्चेत्याह
प्रपंचपद्ममिति ॥ ३५ ॥ कलायुतानिमंडलानिन्यसेदित्याह न्यसेत्कलायुतानिति कस्यकतिकलाःसंतीतितदाह सूर्यस्य
द्वादशेति ॥ ३६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तेचसूर्यादयःप्रणवस्यवर्णत्रयपूर्वकान्यस्तव्याइतितंत्रांतरेउक्तं तथाचायंप्रयोगः अंसूर्यमंडलायद्वादशकलात्मनेनमः उंसोममंडलाय षोडशकलात्मनेनमः मंवान्हिमंडलायदशकलात्मनेनमः इतिप्रयोगंकृत्वान्यसेदित्यर्थः तदुपरिसत्वादिगुणत्रयंन्यसेदित्याह सत्वंरजइति संसत्वायनमः रंरजसेनमःतंतमसेनमइतिप्रयोगः ॥ ३७ ॥ आत्मानमिति तेचचत्वारआत्मानोदेवीस्थानात्पूर्वादिदिक्षुन्यसेदितितुचि दूलीतंत्रादूह्यं ॥ ३८ ॥ अमुकासनायनमइतीति अमुकशब्दस्थानेपूजनीयदेवतानामग्राह्यमित्यर्थः यथादुर्गासनायनमः गायत्र्यासना

दशवन्हेःकलाःप्रोक्तास्ताभिर्युक्तांस्तुतान्स्मरेत् ॥ सत्वंरजस्तमश्चैवन्यसेत्तेषामथोपरि ॥ ३७ ॥ आत्मानमंतरात्मानंपरमात्मानमेवच ॥ ज्ञानात्मानंन्यसेद्विद्वानित्थंपीठस्यकल्पना ॥ ३८ ॥ अमुकासनायनमइति मंत्रेणसाधकः ॥ आसनंपूजयित्वातुतस्मिन्ध्यायेत्परांबिकां ॥ ३९ ॥ कल्पोक्तविधिनामंत्रीदेयमंत्रस्य देवतां ॥ मानसैरुपचारैश्चपूजयेत्तांयथाविधि ॥ ४० ॥ मुद्राःप्रदर्शयेद्विद्वान्कल्पोक्तामोदकारकाः ॥ याभिर्विरचिताभिस्तुमोदोदेव्यास्तुजायते ॥४१॥ नारायणउवाच ॥ ततःस्ववामभागाग्रेषट्कोणोपरिवर्तुलं ॥ चतुरस्त्रयुतंसम्यङ्मध्येमंडलमालिखेत् ॥ ४२ ॥ मध्येत्रिकोणंसंलिख्यशंखमुद्रांप्रदर्शयेत् ॥ षडंगानि चषट्कोणेष्वर्चयेत्कुसुमादिभिः ॥ ४३ ॥ अग्न्यादिषुतुकोणेषुषडंगार्चनमाचरेत् ॥ आधारपात्रमादाय शंखस्यमुनिसत्तम ॥ ४४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

यनमइति ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ विशेषार्घ्यस्थापनमाह ततःस्वेति षट्कोणोपरीति प्रथमतःषट्कोणंकृत्वातदुपरिवर्तुलंकृत्वाच तुरस्त्रंकुर्यात्चंदनेनेत्यर्थः ॥ ४२ ॥ मध्येषट्कोणमध्ये त्रिकोणमधोमुखंकुर्यादित्यर्थः षडंगानिदेयमंत्रस्यषडंगानि ॥ ४३ ॥ कांदिशमारभ्यषडंगानिपूजयेत्तत्राह अग्न्यादिष्विति अत्रपूज्यपूजकयोर्मध्येप्राचीग्राह्यातदनुरोधेनाग्न्यादिकल्पनाकर्तव्या तदुक्तंदाक्षिणामूर्तिसंहितायां अग्नीशासुरवायव्यमध्येदिक्षुंगपूजनमिति ततःषडंगपूजनानंतरंकृत्यमाह आधारपात्रमिति त्रिपादिकामित्यर्थः॥४४ ॥

त्रिपादिकायांभावनापुरःसरंपूजामंत्रमाह मंवन्हिमंडलायेति मंवन्हिमंडलायदशकलात्मनेदुर्गादेव्यर्घपात्रस्थानायनमइतिमंत्रः ॥४५॥४६
पूर्वमारभ्यपूर्वदिशामारभ्य तस्यांत्रिपादिकायांवन्हिमंडलसंयुतादशवन्हिकलाःपूज्याइत्यर्थः ताश्चकलाःशारदातिलकादिषुस्पष्टाएव॥४७॥

अस्त्रमंत्रेणसंप्रोक्ष्यस्थापयेत्तत्रमंडले ॥ मंवन्हिमंडलायोक्तातततोदशकलात्मने ॥ ४५ ॥ अमुकदेव्याअ
र्घ्यपात्रस्थानायनमइत्यपि ॥ मंत्रोयमुक्तःशंखस्याप्याधारस्थापनेबुधैः ॥ ४६ ॥ आधारेपूर्वमारभ्यप्रदक्षि
णक्रमेणतु ॥ दशवन्हिकलाःपूज्यावन्हिमंडलसंस्थिताः ॥ ४७ ॥ ततोवैमूलमंत्रेणप्रोक्षितंशंखमुत्तमं ॥ स्था
पयेत्तत्रचाधारेमूलमंत्रमनुस्मरन् ॥ ४८॥ अंसूर्यमंडलायोक्त्वाद्वादशांतेकलात्मने ॥ अमुकदेव्यर्घपात्रायन
मइत्युच्चरेत्ततः ॥ ४९ ॥ शंशंखायपदंप्रोच्यंनमइत्येतदुच्चरेत् ॥ प्रोक्षयेत्तेनतंशंखंतस्मिन्द्वादशपूजयेत् ॥
५० ॥ सूर्यस्यद्वादशकलास्तपिन्याद्यायथाक्रमं ॥ विलोममातृकांप्रोच्यमूलमंत्रंविलोमकं ॥ ५१ ॥ जलैरा
पूरयेच्छंखंतत्र वेंदोःकलांन्यसेत् ॥ उंसोममंडलायोक्त्वांतेषोडशकलात्मने ॥ ५२ ॥ अमुकार्घ्यामृतायेतिहृ
न्मंत्रांतोमनुःस्मृतः ॥ पूजयेन्मनुनातेनजलंतुसृणिमुद्रया ॥५३॥ तीर्थान्यावाह्यतत्रैवाप्यष्टकृत्वोजपेन्मनुं॥
षडंगानिजलेन्यस्यहृदासंपूजयेदपः ॥ ५४ ॥ अष्टकृत्वोजपेन्मूलंछादयेन्मत्स्यमुद्रया ॥ ततोदक्षिणदिग्भा
गेशंखस्यप्रोक्षणींन्यसेत् ॥ ५५ ॥ शंखांबुकिंचिन्निक्षिप्यप्रोक्षयेत्तेनसर्वतः ॥ पूजाद्रव्यंनिजात्मानंविशु
द्धंभावयेत्ततः ॥ ५६ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

मूलमंत्रेणदेयमंत्रेण ॥ ४८ ॥ अंसूर्यमंडलायद्वादशकलात्मनेदुर्गादेव्यर्घपात्रायनमइतिमंत्रः ॥ ४९ ॥ ५० ॥ तपिन्याद्यास्त
पिनीतापिनीधूम्राद्याःशारदातिलकादिषुस्पष्टाः ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ सृणिमुद्रयांकुशमुद्रया ॥ ५३ ॥ हृदानमइतिमंत्रेण
॥ ५४ ॥ प्रोक्षणींसामान्यार्घ्यस्थानीयां शंखोविशेषार्घःप्रोक्षणीसामान्यार्घः ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

अर्घ्यस्थापनोत्तरं कृत्यमाह ततस्तुपुरतोवेद्यामिति चतुष्कोणैकहस्तावेदीतस्यांसर्वतोभद्रमंडलंलिखेदित्यर्थः तन्मंडलस्यकर्णिकामध्येप्रथमतः शालिभिः पूरणंततस्तंडुलैः पूरणमित्यर्थः ॥ ५७ ॥ कूर्चमिति सप्तविंशतिदर्भाणांवेण्यग्रंग्रंथिभूषितमित्युक्तलक्षणंकूर्चं आधारशक्तिमिति आधारशक्तयेनमः प्रकृत्यैनमः कूर्मायनमः शेषायनमः क्षमायैनमः सुधासिंधवेनमइत्यादिशारदातिलकक्वचिद्

नारायणउवाच ॥ ततः स्वपुरतोवेद्यांसर्वतोभद्रमंडलं ॥ संलिख्यकर्णिकामध्यंपूरयेच्छालितंदुलैः ॥५७॥ आस्तीर्यदर्भांस्तत्रैवन्यसेत्कूर्चंसलक्षणं ॥ आधारशक्तिमारभ्यपीठमन्वंतमर्चयेत् ॥ ५८ ॥ निर्व्रणंकुंभमादायाप्यस्त्राद्भिः क्षालितांतरं ॥ तंतुनावेष्टयेत्तंतुत्रिगुणेनारुणेनच ॥ ५९ ॥ नवरत्नोदरंकूर्चयुतंगंधादिपूजितं ॥ स्थापयेत्तत्रपीठेतुतारमंत्रेणदेशिकः ॥ ६० ॥ ऐक्यंकुंभस्यपीठस्यभावयेत्पूरयेत्ततः ॥ मातृकांप्रतिलोमेनजपंस्तीर्थोदकैर्मुने ॥ ६१ ॥ मूलमंत्रंचसंजप्यपूरयेद्देवताधिया ॥ अश्वत्थपनसाम्राणांकोमलैर्नवपल्लवैः ॥ ६२ ॥ छादयेत्कुंभवदनंचषकंसफलाक्षतं ॥ संस्थापयेतमतिमान्वस्त्रयुग्मेनवेष्टयेत् ॥ ६३ ॥ प्राणस्थापनमंत्रेणप्राणस्थापनमाचरेत् ॥ आवाहनादिमुद्राभिर्मोदयेद्देवतांपरां ॥ ६४ ॥ ध्यायेत्तांपरमेशानींकल्पोक्तेनप्रकारतः ॥ स्वागतंकुशलप्रश्नंदेव्याअग्रेसमुच्चरेत् ॥ ६५ ॥ पाद्यंदद्यात्ततोप्यर्घ्यंततश्चाचमनीयकं ॥ मधुपर्कंचसाभ्यंगंदेव्यैस्नानंनिवेदयेत् ॥ ६६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

त्रीतंत्रोक्तप्रकारेण पीठमन्वंतमिति दुर्गादेवीयोगपीठायनमइतिपीठमंत्रः ॥ ५८ ॥ अस्त्राद्भिः फट्मंत्राभिमंत्रितैर्जलैः त्रिगुणेत्यनेनतस्मिंस्त्रिवारवेष्टिततंतौसत्वगुणरजोगुणतमोगुणभावनाकार्येत्यर्थः अरुणेनरक्तवर्णेनतंतुनेत्यर्थः ॥ ५९ ॥ कूर्चः पूर्वोक्तः तारमंत्रेणप्रणवोच्चारेण ॥ ६० ॥ तत्रकुंभस्यपीठस्यचैकत्वंभावयेदित्याह ऐक्यमिति प्रतिलोमंक्षकारमारभ्याकारपर्यंतंमातृकामंत्रमुच्चरंस्तीर्थोदकैः पूरयेदित्यन्वयः ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ छादयेदिति तेषुनवपल्लवेषुकल्पवृक्षभावनाकर्तव्येतितुशारदातिलकेउक्तं वस्त्रयुग्मेनरक्तेनेतिबोध्यं ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ६७ ॥ मनुनापुटितैरिति ह्रींअंह्रींह्रींआंह्रींमित्यादिप्रकारेणदेयमंत्रेणपुटितैर्मातृकाक्षरैर्देवतायाअंगेषुमातृकाक्षरन्यासस्थानेषुशिरःप्रभृति षुपुष्पैःपूजयेदित्यर्थः ॥ ६८॥६९ ॥ कुंदपुष्पादीति आदिनापूर्वमेकादशस्कंधोक्तानिग्राह्याणि पुरुर्गुग्गुलस्तस्यव्रातःसमुदायः अगरु गुग्गुलोशीरचंदनानांचूर्णंकृत्वाशर्करामधुभ्यांचमिश्रितंकृत्वागुटिकांकुर्यात्तस्यधूपोदेव्याअतिप्रियइत्यर्थः ॥ ७० ॥ ७१ ॥ प्रोक्षणीस्थं

वाससीचततोदद्याद्रक्तेक्षौमेसुनिर्मले ॥ नानामणिगणाकीर्णानाकल्पान्कल्पयेत्ततः ॥ ६७ ॥ मनुनापुटितै वर्णैर्मातृकायाविधानतः ॥ देव्याअंगेषुविन्यस्यचंदनाद्यैःसमर्चयेत् ॥ ६८ ॥ गंधःकालागरुभवःकर्पूरेणस मन्वितः ॥ काश्मीरंचंदनंचापिकस्तूरीसहितंमुने ॥ ६९ ॥ कुंदपुष्पादिपुष्पाणिपरदेव्यैसमर्पयेत् ॥ धूपो गरुपुरुव्रातोशीरचंदनशर्कराः ॥ ७० ॥ मधुमिश्राःस्मृतादेव्याःप्रियाधूपात्मनासदा ॥ दीपाननेकान्दत्वाथ नैवेद्यंदर्शयेत्सुधीः ॥ ७१ ॥ प्रतिद्रव्यंजलेदद्यात्प्रोक्षणीस्थंनचान्यथा ॥ ततःकुर्यादंगपूजांकल्पोक्तावरणा निच ॥७२॥ सांगांदेवीमथाभ्यर्च्यवैश्वदेवंततश्चरेत् ॥ दक्षिणेस्थंडिलंकृत्वातत्राधायहुताशनं ॥७३॥ मूर्ति स्थांदेवतांतत्रावाह्यसंपूज्यचक्रमात् ॥ तारव्याहृतिभिर्हुत्वामूलमंत्रेणवैततः ॥७४॥ पंचविंशतिवारंतुपायसेन ससर्पिषा ॥ हुनेत्पश्चाद्व्याहृतिभिःपुनश्चजुहुयान्मुने ॥ ७५ ॥ गंधाद्यैरर्चयित्वाचदेवींपीठेतुयोजयेत् ॥ व न्हिंविसृज्यहविषापरितोविकिरेद्बलिं ॥ ७६ ॥ देवतायाःपार्षदेभ्योगंधपुष्पादिसंयुतं ॥ पंचोपचारान्दत्वाथ तांबूलंछत्रचामरे ॥ ७७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

पूर्वोक्तसामान्यार्घ्यपात्रस्थं तदुक्तंशारदायां सर्वमेतत्प्रयुंजीतप्रोक्षणीस्थेनवारिणेति अंगपूजांदेवतायाःषडंगपूजां ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ मूर्ति स्थांकलशस्थां तारव्याहृतिभिरिति ओंस्वाहाभूस्वाहेतिप्रकारेणप्रथमतोहुत्वापंचविंशतिवारंदेयमंत्रेणहुत्वापुनश्चपूर्ववत्तारव्याहृतिभिर्जुहुया दित्यर्थः ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ हविषाहोमावशिष्टपायसेन ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

 ऐशान्यांदिशीति ऐशान्यांदिशिपूर्वंसंमार्जनंकृत्वासंस्थापितेविकिरेककर्करीमुभयमुखींस्थापयेदित्यर्थः ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ देशंमंडपस्थंदेशं
अस्त्रदेवतांदुर्गां ॥८०॥वेद्यांमंडपेएवनिद्रांकुर्यादित्यर्थः अयमधिवासप्रकारःसद्योधिवासनंवाकार्यं स्पष्टंचेदंचिद्वल्लीतंत्रशारदातिलकयोः
 ॥८१ ॥ अधिवासनानंतरमाग्निमुखमाह ततःकुंडस्येति अत्रकुंडस्येतिपदेननवकुंडीविधानंसूचितं तच्चात्रानुक्तमपिशारदातिलकादिनिबं

दद्याद्देव्यैततोमंत्रंसहस्रावृत्तितोजपेत् ॥ जपंसमर्प्यचेशान्यांविकिरेदिशिसंस्थिते ॥७८॥ कर्करींस्थापयेत्त
स्यांदुर्गामावाह्यपूजयेत् ॥ रक्षरक्षेतिचोच्चार्यनालमुक्तेनवारिणा ॥७९॥अस्त्रमंत्रंजपन्देशंसेचयेत्तुप्रदक्षिणं
कर्करींस्थापयेत्स्थानेपूजयेच्चास्त्रदेवतां ॥ ८० ॥ पश्चाद्गुरुस्तुशिष्येणसहभुंजीतवाग्यतः ॥ तस्यांरात्रौतुत
द्वेद्यांनिद्रांकुर्यात्प्रयत्नतः ॥ ८१ ॥ नारायणउ० ॥ ततःकुंडस्यसंस्कारंस्थंडिलस्यचवामुने ॥ प्रवक्ष्यामिस
मासेनयथाविधिविधानतः ॥ ८२ ॥ मूलमंत्रंसमुच्चार्यवीक्षयेदस्त्रमंत्रतः ॥ प्रोक्षयेत्ताडनंकुर्यात्तेनैवकवचेन
तु ॥ ८३॥ अभ्युक्षणंसमुद्दिष्टंतिस्रःतिस्रस्ततःपरं ॥ प्रागग्राउदगग्राश्चलिखेल्लेखाःसमंततः ॥८४॥ प्रणवे
नसमभ्युक्ष्यपीठंदेव्याःसमर्चयेत् ॥ आधारशक्तिमारभ्यपीठमंत्रावसानकं ॥ ८५ ॥ तस्मिन्पीठेसमावाह्य
शिवौपरमकारणौ ॥ गंधाद्यैरुपचारैश्चपूजयेत्तौसमाहितः ॥ ८६ ॥ देवींध्यायेद्दतुस्नातांसंसक्तांशंकरेणतु ॥
कामातुरांतयोःक्रीडांकिंचित्कालंविभावयेत् ॥ ८७॥ अथवन्हिंसमादायपात्रेणपुरतोन्यसेत् ॥ क्रव्यादांशंप
रित्यज्यपूर्वोक्तैर्वीक्षणादिभिः ॥ ८८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

धोक्तरीत्याकार्यंतदभावेआह स्थंडिलस्यचेति ॥ ८२ ॥ मूलमंत्रंसमुच्चार्यकुंडंवीक्षयेदित्यर्थः तेनैवास्त्रमंत्रेणैवप्रोक्षणंदृढीकरणार्थंसमि
दादिभिस्ताडनंचकार्यमित्यर्थः कवचेनहुमितिमंत्रेणाभ्युक्षणंचेत्यर्थः ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ लिखेल्लेखाःसमिदादिभिः पीठमिति आधार
शक्तयेनमइत्यारभ्यामुकदेवीयोगपीठायनमइत्येतत्पर्यंतंपीठंकुंडेपूजयेदित्यर्थः ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ क्रीडांरतिं ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ छ ॥

॥ ८९ ॥ सप्तवारं प्रणवेनाभिमंत्रयेदित्यन्वयः शरेणास्त्रमंत्रेण तनुत्रेणहुमितिमंत्रेण ॥ ९० ॥ अर्चितं चंदनादिभिः पूजितवन्हिकुंडोपरित्रिःत्रिवारं परिभ्रामयित्वाजानुभ्यांस्पृष्टमहीतलः सन्तारमंत्रमुच्चरन्सन् शिवबीजधियाशिववीर्यधियादेव्यायोनौवन्हिंविनिक्षिपेदित्यन्वयः ॥ ९१ ॥ ततोदेवायदेव्यैचाचमनंदद्यादित्याह आचामयेदिति ॥ ९२ ॥ हनदहपचयुग्ममिति हनहनदहदहपचपचेत्येवंरूप

संस्कृत्यवन्हिंरंबीजमुच्चार्यतदनंतरं ॥ चैतन्यंयोजयेत्तस्मिन्प्रणवेनाभिमंत्रयेत् ॥ ८९ ॥ सप्तवारंततोधेनुमुद्रांसंदर्शयेद्गुरुः ॥ शरेणरक्षितंकृत्वातनुत्रेणावगुंठयेत् ॥ ९० ॥ अर्चितंत्रिःपरिभ्राम्यप्रादक्षिण्येनसत्तमः ॥ कुंडोपरिजपंस्तारंजानुस्पृष्टमहीतलः ॥ ९१ ॥ शिवबीजधियादेव्यायोनौवन्हिंविनिक्षिपेत् ॥ आचामयेत्ततोदेवंदेवींचजगदंबिकां ॥ ९२ ॥ चित्पिंगलहनदहपचयुग्मंततःपरं ॥ सर्वज्ञाज्ञापयस्वाहामंत्रोयंवन्हिदीपने ॥ ९३ ॥ अग्निंप्रज्वलितंवंदेजातवेदंहुताशनं ॥ सुवर्णवर्णममलंसमिद्धंविश्वतोमुखं ॥ ९४ ॥ मंत्रेणानेनतंवन्हिंस्तुवीतपरमादरात् ॥ ततोन्यसेद्वन्हिमंत्रंषडंगंदेशिकोत्तमः ॥ ९५ ॥ सहस्रार्चिःस्वस्तिपूर्णउत्तिष्ठपुरुषःस्मृतः ॥ धूमव्यापीसप्तजिव्होधनुर्धरइतिक्रमात् ॥ ९६ ॥ जातियुक्ताःषडंगाःस्युःपूर्वस्थानेषुविन्यसेत् ॥ ध्यायेद्वन्हिंहेमवर्णंत्रिनेत्रंपद्मसंस्थितं ॥ ९७ ॥ इष्टशक्तिस्वस्तिकाभीधारकंमंगलंपरं ॥ परिषिंचेत्ततःकुंडंमेखलोपरिमंत्रवित् ॥ ९८ ॥ दर्भैःपरिस्तरेत्पश्चात्परिधीन्विन्यसेदथ ॥ त्रिकोणवृत्तषट्कोणंसाष्टपत्रंसभूपुरं ॥ ९९ ॥

मित्यर्थः वन्हिदीपनेइति अनेनमंत्रेणप्रज्वालयेदित्यर्थः ॥ ९३ ॥ अग्न्युपस्थानमंत्रमाह अग्निंप्रज्वलितमिति ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ॥ ९६ ॥ जातियुक्ताःनमःस्वाहावषट्हुंवौषट्फट्पदैर्युक्ताइत्यर्थः ॐसहस्रार्चिषेहृदयायनमः स्वस्तिपूर्णायशिरसेस्वाहेत्यादयः षडंगमंत्राऊह्याइत्यर्थः पूर्वस्थानेषुहृदयादिषु ॥ ९७ ॥ इष्टंवरमुद्राअभीरभयमुद्रा ॥ ९८ ॥ त्रिकोणवृत्तेति त्रिकोणोपरिषट्कोणंततोवृत्तंततोष्टपत्रंततोभूपुरमित्येवंरीत्याग्निस्थापनात्पूर्वमेवयंत्रंलिखेदधुनैवनाभावयेत् ॥ ९९ ॥

॥ १०० ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ मूर्तीराह जातवेदाइति ॥ ४ ॥ ५ ॥ ताराग्नयेइति आऔग्नयजातवेदसेनमइत्यादि प्रयोगऊह्यः ॥ ६ ॥ वन्हिपूजानंतरंकृत्यमाह ततःस्रुक्स्रुवसंस्कारावेति तेचसंस्काराःशारदातिलकादिनिबंधेषुस्पष्टाएवसंतीति ततएवावधार्याःपुराणेतेषामुपयोगाभावाद्गौरवाच्चनात्रालिख्यंते होमंततःकुर्यादिति ततःस्रुक्स्रुवसंस्कारानंतरंवक्ष्यमाणरीत्याहोमंकुर्यादि

यंत्रंविभावयेद्वन्हेःपूर्ववासंलिखेदथ ॥ तन्मध्येपूजयेद्वन्हिंमंत्रेणानेनवैमुने ॥ १०० ॥ वैश्वानरततोजातवेदःपश्चादिहावह ॥ लोहितक्षपदंप्रोक्त्कासर्वकर्माणिसाधय ॥ १ ॥ वन्हिजायांतकोमंत्रस्तेनवन्हिंतुपूजयेत्॥ मध्येषट्स्वपिकोणेषुहिरण्यागगनातथा ॥ २ ॥ रक्ताकृष्णासुप्रभाचबहुरूपातिरक्तिका॥ पूजयेत्सप्तजिव्हास्ताःकेसरेष्वंगपूजनं ॥ ३ ॥ दलेषुपूजयेन्मूर्तीःशक्तिस्वास्तिकधारिणीः ॥ जातवेदाःसप्तशिव्होहव्यवाहनएवच ॥ ४ ॥ अश्वोदरजसंज्ञोन्यःपुनर्वैश्वानराव्हयः ॥ कौमारतेजाःस्याद्विश्वमुखोदेवमुखःस्मृतः ॥ ५ ॥ ताराग्नयेपदाद्याःस्युर्नत्यैतावन्हिमूर्तयः ॥ लोकपालांश्चतुर्दिक्षुवज्राद्यायुधसंयुतान् ॥ ६ ॥ नारायणउवाच ॥ ततःस्रुक्स्रुवसंस्कारावाज्यसंस्कारएवच ॥ कृत्वाहोमंततःकुर्यात्स्रुवेणादायवैघृतं ॥ ७ ॥ दक्षिणाद्घृतभागात्तुवन्हेर्दक्षिणलोचने ॥ जुहुयादग्नयेस्वाहेत्येवंवैवामलोचने ॥ ८ ॥ तथैवस्वाहेतिमध्याद्घृतमादायसत्तम ॥ अग्नीषोमाभ्यांस्वाहेतिमध्यनेत्रेहुनेत्ततः ॥ ९ ॥ ध्यायेद्दक्षिणभागात्तुघृतमादायवैमुखे ॥ अग्नयेस्विष्टकृतेस्वाहेत्यनेनैवहुनेत्ततः ॥ १० ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

त्यन्वयः ॥ ७ ॥ दक्षिणभागादिति आज्यस्थाल्यांदक्षिणवामभागकल्पनांकृत्वादक्षिणभागात्स्रुवेणाज्यमादायअग्नयेस्वाहाइतिमंत्रेणाग्नेर्दक्षिणलोचनेजुहुयात्तथैववामभागादादायसोमायस्वाहेतिवामलोचनेमध्यभागादादायाग्नीषोमाभ्यांस्वाहेतितृतीयलोचनेजुहुयादित्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

सताराभिरिति ओंभूःस्वाहाओंभुवःस्वाहेत्येवंरीत्या अग्निमंत्रेणोक्तेन ॥ ११ ॥ संस्कारकृतेसंस्कारार्थं ... आहुतीर्जुहुयादित्य
र्थः ॥ १२ ॥ गर्भाधानादिसंस्कारान्गणयति गर्भाधानमिति ॥ १३ ॥ १४ ॥ एतत्संस्काराणांस्वरूपंधर्मशास्त्रेस्पष्टं त्रिवेणा
वेतींचेति वन्हेःपितृभूतौदेवाविसर्थः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ वन्हेर्मनुनापूर्वोक्तेनमहागणेशमंत्रेणेति ओंओंस्वाहा ॥ १ ॥ ओंश्रींस्वाहा

सताराभिर्व्याहृतिभिर्जुहुयादथसाधकः ॥ जुहुयादग्निमंत्रेणत्रिवारंतुततःपरं ॥ ११ ॥ ततस्तुप्रणवेनैवा
प्यष्टावष्टौघृताहुतीः ॥ गर्भाधानादिसंस्कारकृतेतुजुहुयान्मुने ॥ १२ ॥ गर्भाधानंपुंसवनंसीमंतोन्नयनंततः ॥
जातकर्मनामकर्माप्युपनिष्क्रमणंतथा ॥ १३ ॥ अन्नाशनंतथाचूडाव्रतबंधस्तथैवच ॥ महानाम्न्यंव्रतंपश्चात्त
थौपनिषदंव्रतं ॥ १४ ॥ गोदानोद्वाहकौप्रोक्ताःसंस्काराःश्रुतिचोदिताः ॥ ततःशिवंपार्वतींचपूजयित्वाविसर्ज
येत् ॥ १५ ॥ जुहुयात्पंचसमिधोवन्हिमुद्दिश्यसाधकः ॥ पश्चादावरणानांचाप्येकैकामाहुतिंहुनेत् ॥ १६ ॥
घृतंस्रुचिसमादायचतुर्वारंस्रुवेणच ॥ पिधायतांतुतेनैवमुनेतिष्ठन्निजासने ॥ १७ ॥ वौषडंतेनमनुनावन्हेस्तु
जुहुयात्ततः ॥ महागणेशमंत्रेणजुहुयादाहुतीर्दश ॥ १८ ॥ वन्हौपीठंसमभ्यर्च्यदेयमंत्रस्यदेवतां ॥ वन्हौ
ध्यात्वातुतद्वक्रेपंचविंशतिसंख्यया ॥ १९ ॥ मूलमंत्रेणजुहुयाद्वक्रैकीकरणायच ॥ वन्हिदेवतयोरैक्यं
भावयन्नात्मनासह ॥ २० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ २ ॥ ओंश्रींह्रींस्वाहा ॥ ३ ॥ ओंश्रींह्रींक्लींस्वाहा ॥ ४ ॥ ओंश्रींह्रींक्लींग्लौंस्वाहा ॥ ५ ॥ ओंश्रींह्रींक्लींग्लौंगंस्वाहा ॥ ६ ॥
ओंश्रींह्रींक्लींग्लौंगंगणपतयेइत्यंतंसप्तमः वरवरदइत्यंतोष्टमःसर्वजनंमेवशमित्यंतोनवमः आनयस्वाहेत्यंतोदशमः इतिदशाहुतीर्जुहुयादि
त्यर्थः ॥ १८ ॥ वन्हौपीठमिति देयमंत्रदेवतायाः पीठंतत्सकल्पोक्तंवन्हौपूजयेदित्यर्थः तद्वक्रेदेवतायावक्रे ॥ १९ ॥ वक्रैकी
करणायचेति वन्हिदेवतयोरेकवक्रतासंपादनार्थमित्यर्थः ॥ २० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥
त

२१ ॥ २२ ॥ एकैकक्रमयोगेनेति एकांदेवतामुद्दिश्यैकामाहुतिंजुहुयादित्यर्थः ॥ २३ ॥ गजांतकसहस्रकंअष्टांसहस्रकं ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ तच्चैतन्यमिति शिष्यचैतन्यंनिजात्मनिप्रविष्टमितिभावयेदित्यर्थः अ

एकीभूतंभावयेत्तुततस्तुसाधकोत्तमः ॥ षडंगदेवतानांचजुहुयादाहुतीःपृथक् ॥ २१ ॥ एकादशैवजुहुयादाहुतीर्मुनिसत्तम ॥ एतेननाडीसंधानंवन्हिदेवतयोर्मुने ॥ २२ ॥ एकैकक्रमयोगेनाप्यावृतीनांतथैवच ॥ एकैकक्रमयोगेनघृतेनजुहुयान्मुने ॥ २३ ॥ ततःकल्पोक्तद्रव्यैस्तुजुहुयादथवातिलैः ॥ देवतामूलमंत्रेणगजांतकसहस्रकं ॥ २४ ॥ एवंहुत्वाततोदेवींसंतुष्टांभावयेन्मुने ॥ तथैवावृतिदेवीश्चवन्ह्याद्यादेवताअपि ॥ २५ ॥ ततःशिष्यंचसुस्नातंकृतसंध्यादिकक्रियं ॥ वस्त्रद्वययुतंस्वर्णाभरणेनसमन्वितं ॥ २६ ॥ कमंडलुकरंशुद्धंकुंडस्यांतिकमानयेत् ॥ नमस्कृत्यततःशिष्योगुरूनथसभासदः ॥ २७ ॥ कुलदेवंनमस्कृत्याविशेत्तत्राथविष्टरे ॥ गुरुस्ततस्तुतंशिष्यंकृपादृष्ट्याविलोकयेत् ॥ २८ ॥ तच्चैतन्यंनिजेदेहेभावयेत्संगतंत्विति ॥ ततःशिष्यतनुस्थानामध्वनांपरिशोधनं ॥ २९ ॥ कुर्यात्तुहोमतोविद्वान्दिव्यदृष्ट्यवलोकनात् ॥ येनजायेतशुद्धात्मायोग्योदेवाद्यनुग्रहे ॥ ३० ॥ नारायणउवाच ॥ तनौध्यायेत्तुशिष्यस्यषडध्वानःक्रमेणतु ॥ पादयोस्तुकलाध्वानमंधौतत्वाध्वकंपुनः ॥ ३१ ॥ नाभौतुभुवनाध्वानंवर्णाध्वानंतथाहृदि ॥ पदाध्वानंतथाभालेमंत्राध्वानंतुमूर्द्धनि ॥ ३२ ॥ शिष्यंस्पृशंस्तुकूर्चेनतिलैराज्यपरिप्लुतैः ॥ शोधयाम्यमुमध्वानंस्वाहेतिमनुमुच्चरन् ॥ ३३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ध्वनांवक्ष्यमाणानां ॥ २९ ॥ ३० ॥ षडध्वशोधनंकर्तव्यमित्युक्तंतत्रकेतेषडध्वानःकुत्रसंतीतिसर्वमाह तनौध्यायेदिति अंधौ किंगतत्वाध्वकंतत्वाध्वानंन्यसेदित्यर्थः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ओंअस्यशिष्यस्यकलाध्वानंशोधयामिस्वाहेतिमंत्रेणाष्टवारंतंकलाध्वानंपादयोःस्थितंकूर्चेनवामहस्तेनस्पृशन्जुहुयादेवंप्रत्यध्वमितराध्वसुकुर्या
दित्यर्थः॥३४॥ तस्माद्ब्रह्मणः आत्मस्थितमिति पूर्वंयत्स्वस्मिन्योजितंतदित्यर्थः॥३५॥देवतामिति होमार्थमग्नावावाहितांदेवतांकलशेनये

ताराढ्यंजुहुयादष्टवारंप्रत्यध्वमेवहि ॥ षडध्वनस्ततस्तेतुलीनान्ब्रह्मणिभावयेत् ॥ ३४ ॥ पुनरुत्पादयेत्त
स्मात्सृष्टिमार्गेणवैगुरुः ॥ आत्मस्थितंतच्चैतन्यंपुनःशिष्येतुयोजयेत् ॥३५॥ पूर्णाहुतिंततोहुत्वादेवतांकल
शेनयेत् ॥ पुनर्व्याहृतिभिर्हुत्वावन्हेरंगाहुतीस्तथा ॥ ३६ ॥ एकैकशोगुरुर्दत्वाविसृजेद्वन्हिमात्मनि ॥ ततः
शिष्यस्यनेत्रेतुबध्नीयाद्वाससागुरुः ॥ ३७ ॥ नेत्रमंत्रेणतंशिष्यःकुंडतोमंडलंनयेत् ॥ पुष्पांजलिंमुख्यदेव्यां
कारयेच्छिष्यहस्ततः ॥३८॥ नेत्रबंधंनिराकृत्यवेशयेत्कुशविष्टरे ॥ भूतशुद्धिंशिष्यदेहेकुर्यात्प्रोक्तेनवर्त्मना ॥
३९ ॥ मंत्रोदितांस्तथान्यासान्कृत्वाशिष्यतनौततः॥ मंडलेवेशयेच्छिष्यमन्यस्मिन्कुंभसंस्थितान्॥ ४० ॥
पल्लवाच्छिष्यशिरसिविन्यसेन्मातृकांजपेत् ॥ कलशस्थजलैःशिष्यंस्नापयेद्देवतात्मकैः ॥ ४१ ॥ वर्द्धनीजल
सेकंचकुर्याद्रक्षार्थमंजसा ॥ ततःशिष्यःसमुत्थायवाससीपरिधायच ॥ ४२ ॥ कृतभस्मावलेपश्चसंविशेद्गुरुस
न्निधौ ॥ ततोगुरुःस्वकीयात्तुहृदयान्निर्गतांशिवां ॥ ४३ ॥ प्रविष्टांशिष्यहृदयेभावयेत्करुणानिधिः ॥ पूजये
द्गंधपुष्पाद्यैरैक्यंवैभावयंस्तयोः ॥ ४४ ॥ ततस्त्रिशोदक्षकर्णेशिष्यस्योपदिशेद्गुरुः ॥ महामंत्रंमहादेव्याःस्वह
स्तंशिरसिन्यसेत् ॥ ४५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ॥

त्कलशेगतामितिभावयेद्विसर्जनमंत्रेणेत्यर्थः॥३६॥३७॥नेत्रमंत्रेणवौषण्मंत्रेण नेत्रबंधंकृत्वातंशिष्यंकुंडस्थलान्मंडलंकलशंप्रतिनयेदित्यर्थः
॥३८॥३९॥मंत्रोदितान्देयमंत्रोदितान्॥४०॥४१॥वर्धनीयापूर्वमीशान्यांस्थापितातस्यांस्थितैर्जलैरभिषेकंकुर्यादित्यर्थः ॥४२ ॥४३॥
तयोःशिष्यदेवतयोरैक्यंभावयन्देवताबुद्ध्याशिष्यंपूजयेदित्यर्थः॥४४॥स्वहस्तंदक्षिणहस्तंशिष्यशिरसिअमृतमयंस्थापयेदित्यर्थः॥ ४५ ॥

॥ ४६ ॥ ४७॥ ४८ ॥इतितेकथितइतिनारायणोनारदंप्रत्युपसंहारंकरोति ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ तत्तदुक्तेति वैदिकरीत्यास्व स्वगृह्योक्तरीत्यादीक्षितोवैदिकान्प्रयोगान्कुर्यात्कुंडमंडपादिगुरःसरतंत्रोक्तप्रकारेणदीक्षावांस्तांत्रिकान्प्रयोगान्कुर्यादित्यर्थः ॥ ५२॥

अष्टोत्तरशतंमंत्रंशिष्योपिप्रजपेन्मुने ॥ दंडवत्प्रणमेद्भूमौतंगुरुंदेवतात्मकं ॥ ४६ ॥ सर्वस्वमर्पयेत्तस्मैयाव ज्जीवमनन्यधीः॥ऋत्विग्भ्योदक्षिणांदत्वाब्राह्मणांश्चापिभोजयेत्॥४७॥ सुवासिनीःकुमारीश्चबटुकांश्चैवसर्व शः॥दी नानाथान्दरिद्रांश्चवित्तशाठ्यविवर्जितः॥४८॥ कृतार्थतांस्वस्यबुध्वानित्यमाराधयेन्मनुं॥इतितेकथि तःसम्यग्दीक्षाविधिरनुत्तमः ॥४९॥ विमृश्यैतदशेषेणभजदेवीपदांबुजं ॥ नान्यस्तुपरमोधर्मोब्राह्मणस्यात्र विद्यते ॥ ५० ॥ वैदिकःस्वस्वगृह्योक्तक्रमेणोपदिशेन्मनुं ॥ तांत्रिकस्तंत्ररीत्यातुस्थितिरेषासनातनी ॥ ५१ ॥ तत्तदुक्तप्रयोगांस्तेतेतेकुर्युर्नचान्यथा ॥ नारायणउवाच ॥ इतिसर्वंमयाख्यातंयत्पृष्टंनारदत्वया ॥ ५२ ॥ अतःपरंपरांबायाभजनित्यंपदांबुजं ॥ नित्यमाराध्यतच्चाहंनिर्वृतिंपरमांगतः ॥ ५३ ॥ व्यासउ वाच ॥ इतिराजन्नारदायप्रोच्कासर्वमनुत्तमं ॥ समाधिमीलिताक्षस्तुदध्यौदेवीपदांबुजं ॥ ५४ ॥ नारा यणस्तुभगवान्मुनिवर्यशिखामणिः ॥ नारदोपिततोनत्वागुरुंनारायणंपरं ॥ ५५ ॥ जगामसद्यस्तप सेदेवीदर्शनलालसः ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेद्वादशस्कंधेसप्तमोध्यायः॥ ७॥ ॥छ॥

॥ ५३ ॥ व्यासोजनमेजयंप्रतिनारायणनारदसंवादकथामुपसंहरति व्यासउवाच इतिराजन्निति दध्यौनारायणइत्यर्थः ॥ ५४ ५५ ॥
इतिश्रीदेवीभागवततिलकेद्वादशस्कंधेसप्तमोध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

अर्धाधिकैकनवतिश्लोकैरथसुविस्तृता ॥ केनोपनिषदुद्दिष्टा कथा प्रस्तूयतेधुना ॥ १ ॥ इत्थमेतावत्पर्यंतंसर्वदेवर्षिमानवानांश्रीदेव्याराधकत्वमुक्तंश्रु त्वाजगतिश्रीदेव्याउपासनांनित्यांविहायविष्णुशिवगणेशादिदेवतोपासकान्जनानालक्ष्यविस्मितोराजापृच्छति जनमेजयउवाच भगवन्सर्वधम ज्ञेति द्विजातीनामिति ब्राह्मणक्षत्रियविशांशक्त्युपास्तिः श्रीगायत्र्युपास्तिर्नित्या श्रुतिभिर्वेदचतुष्टयैरीरिताकथितेत्यर्थः तथाचश्रुतिरहरहः संध्यामुपासीतेति तदकरणेप्रत्यवायः प्रायश्चित्तंचश्रुत्योक्तं नैवंशिवविष्णूपासनायानित्यत्वप्रतिपादिकाश्रुतिरस्तितस्माद्गायत्र्युपासनैवानित्ये तिभावः ॥ १ ॥ कस्मिन्कालेतदाह संध्याकालत्रयेति त्रिसंध्यंद्विजैर्नित्यंश्रीगायत्र्युपासनाकर्तव्यातदतिक्रमेश्रुतिस्मृत्यादिषुप्रायश्चित्त कथनात् यदाप्रथमतःश्रुत्यागायत्रीष्टदेवताद्विजानामुदिताधर्मकामार्थमोक्षदातदातांस्वेष्टदेवतांपराशक्तिं संध्याकालातिरिक्तेन्यस्मिन्काले निरंतरंस्मरेदिदमपिश्रुत्यैवोक्तं स्वेष्टदेवतास्मरणंविहायान्यदेवतास्मरणेप्रयोजनाभावात् तथाचश्रुतिः योवैस्वांदेवतामतियजतेप्रस्वायैदेव तायैच्यवतेनपरांप्राप्नोतिपापीयान्भवतीति तथाचतादृशामिष्टदेवतांपराशक्तिंविहायतांस्वीकृत्यवातदभिमानंविहायकस्मात्प्रयोजनादन्यदेव

जनमेजयउवाच ॥ भगवन्सर्वधर्मज्ञसर्वशास्त्रवतांवर ॥ द्विजातीनांतुसर्वेषांशक्त्युपास्तिःश्रुतीरिता ॥ १ ॥

ताउपास्यत्वेनगृह्णीयुः नकिंचित्प्रयोजनमस्तीत्यर्थः श्रीगायत्र्याःसर्वार्थदातृत्वंचश्रुत्यैवाभिहितं तथाचगोपथब्राह्मणेगायत्र्युपनिषदि ब्र ह्महेदंश्रियंप्रतिष्ठामायतनमैक्षततत्तपस्वयदिवद्रुतेध्रियेततत्सत्येप्रत्यतिष्ठत् ससवितासावित्र्याब्राह्मणंसृष्ट्वातत्सावित्रींपर्यदधादित्यादियोहवा एवंवित्सब्रह्मवित्पुण्यांचकीर्तिंलभतेसुरभींश्चगंधान्सोपहतपाप्मानंतांश्रियमश्नुतेयएवंवेदयश्चैवंविद्वानेवमेतांवेदानांमातरंसावित्रींसंपदमुपनिषद मुपास्तेइति तथासामविधिब्राह्मणे अथगायत्र्यंगानिव्याख्यास्यामः शिरोब्रह्माललाटंद्यौश्चंद्रादित्यौचक्षुषीमुखमग्निर्जिव्हासरस्वतीत्व ग्ग्रीवावसवश्चरुद्राश्चबाहुउरोवायुःपृष्ठमिंद्रोविष्णुर्नाभिःप्रजापतिर्जघनमूरूमरुतोवेदाःपादौस्मितंविद्युच्छ्वसितंवायुरस्थीनिपर्वताः समुद्रावासां सिनक्षत्राण्यलंकारोयएवंवेददुष्टुतादुरुपयुक्ताद्न्यूनाधिकाच्चसर्वस्मात्स्वस्तिदेवऋषिभ्यश्चब्रह्मसत्यंचपातुमांब्रह्मसत्यंचपातुमामिति तथाबृहदा रण्यकोपनिषदि साहैषागयांस्तत्रेप्राणावैगयांस्तत्प्राणांस्तत्रेतद्यद्गयांस्तत्रेतस्माद्गायत्रीनामेति एवमेवचतुर्षुवेदेषुविद्यमानाःश्रुतयउदाहार्याःननु विष्णुशिवगणपतिप्रभृतिदेवतानामपिपुराणागमादिषुगायत्रीप्रतिपाद्यत्वंप्रतिपादितंतथाचमैत्रायणीयश्रुतिःयोहवाअमुष्मिन्नादित्येनिहितस्तार

कोक्षिणिवैषभर्गाख्योभाभिर्गतिरस्यहीतिभर्गोभर्जयतीतिवैषभर्ग इतिरुद्र इतिअनयाचश्रुत्याशिवस्यगायत्रीप्रतिपाद्यत्वमुक्तं तथाग्निपुराणेतंत्रेषु
चनारायणस्यगायत्रीप्रतिपाद्यत्वंप्रतिपादितं तथाचगायत्रीमंत्रस्यपराप्रकृतिरेवदेवतेतिनियमोनासिद्ध इतिचेन्न गायत्रीमंत्रस्यांतर्यामिप्रति
पादकत्वेनांतर्यामिणश्चसर्वपदार्थजातांतर्यामित्वेनगायत्रीमंत्रस्यतद्देवताप्रतिपादकत्वकथनेपिमुख्यगायत्रीउपास्तौचतुर्षुवेदेषुस्त्रीत्वविशिष्टदेव
तायाएव आयातुवरदादेव्यक्षरंब्रह्मसंमितं गायत्रींछंदसांमातेदंब्रह्मजुषस्वमइत्यावाहनमंत्रे उत्तमेशिखरेजातेभूम्यांपर्वतमूर्द्धनि ब्राह्मणेभ्यो
भ्यनुज्ञातागच्छदेवियथासुखमितिविसर्जनमंत्रे तथाध्यानमंत्रेपिबालांबालादित्यमंडलमध्यस्थामित्यादिनाध्येयत्वेनस्त्रीत्वविशिष्टदेवतायाएव
कथनात्पराचिच्छक्तिरेवगायत्रीमंत्रप्रतिपाद्येतिनियमात् अत्यल्पमिदमुच्यते शिवविष्णुगणेशानामेवगायत्रीप्रतिपाद्यत्वमितिगायत्र्याब्रह्मप्रति
पादकत्वेनब्रह्मणश्चसर्वात्मकत्वेनसर्वपदार्थजातस्यैवगायत्रीप्रतिपाद्यत्वसंभवात् तथापिवेदेषूपासनासमयेयद्रूपंध्येयत्वेनोक्तंतदेवोपास्यमस्माकं

संध्याकालत्रयेऽन्यस्मिन्कालेनित्यतयाविभो ॥ तांविहायद्विजाःकस्माद्गृह्णीयुश्चान्यदेवताः ॥ २ ॥

द्विजानांतच्चस्त्रीत्वविशिष्टमेववेदेषूक्तमिति तदेवपराशक्तिरूपमेवास्माकमुपास्यंनशिवविष्ण्वादिरूपं ननुवेदेपिगायत्र्यागायत्रीच्छंदोविश्वा
मित्रऋषिः सवितादेवताअग्निर्मुखंब्रह्माशिरोविष्णुर्हृदयंरुद्रःशिखाइत्यनेनसवितृरूपमेवदेवतात्वेनोक्तमितिचेन्न नात्रसवितृशब्देनसूर्यमंड
लाधिष्ठाताकश्चित्पुरुषोविवक्षितः किंतुतदंतर्गतोजगत्प्रसवकर्त्तापरमात्माविवक्षितस्तस्यचस्त्रीरूपत्वेनैवतस्मिन्नेवमंत्रेध्येयत्वोक्तेस्तथाविरोधाभावा
त् अन्यथागायत्रीमंत्रेणसवितुःसंबंधिवरेण्यंश्रेष्ठमंतर्यामिरूपंध्येयत्वेनस्वमुखेनसाक्षात्प्रतिपादितंब्राह्मणमंत्रेणतुसवितैवध्येयत्वेनोक्त इतिमहा
न्विरोधःस्यादतएवमैत्रायणीयब्राह्मणेषष्ठप्रपाठकेपिसवितृमंडलाधिष्ठितपुरुषांतर्गतपरमात्मरूपमेवगायत्रीमंत्रप्रतिपाद्यत्वेनोक्तं तथाचश्रुति
मैंत्रायणीयब्राह्मणे अथभर्गोदेवस्यधीमहीतिसवितावैदेवस्ततोयोस्यभर्गाख्यस्तांश्चिंतयामीत्याहुर्ब्रह्मवादिन इति अनेनचसवितुर्देवस्यसूर्यस्य
संबंधियदंतर्यामिभर्गाख्यंतेजस्तद्धीमहीत्यन्वयउक्तः अतएवपुराणांतरेपिसंध्येतिसूर्यगंब्रह्मसंधानादविभागतइत्युक्तं सूर्येणाविभागतःसं
धानाद्ध्यानात्संध्योपास्तिंकरिष्येइत्यादौसंध्याशब्देनसूर्यगंब्रह्मोच्यतइतितदर्थः अस्तुवासूर्योदेवतातथापितस्यध्यानंस्त्रीलिंगविशिष्टमेवकर्त

ज्वमितितस्मिन्नेवमंत्रेऽभिहितं तथा च समंत्रः सविता देवताग्निर्मुखंब्रह्माशिरोविष्णुर्हृदयंरुद्रः शिखापृथिवीयोनिः प्राणापानव्यानोदानसमाना सप्राणाश्वेतवर्णासांख्यायनसगोत्रागायत्री चतुर्विंशत्यक्षरात्रिपदाषट्कुक्षिः पंचशीर्षोपनयनेविनियोगइति तथाच सर्वलिंगाधोशिष्टासूर्यस्वाप सशक्तिरेवोपास्येतिसिध्यति किंचशिवविष्ण्वादीनांगायत्रीदेवतात्वेगायत्रीदेवतायाअंगेषुब्रह्माशिरोविष्णुर्हृदयंरुद्रः शिखेतिमंत्रेणशिवादी नांविन्यासोपवर्णनंसर्वथानसंगच्छेततस्मात्स्त्रीत्वविशिष्टापराशक्तिर्गायत्रीदेवतैवगायत्रीमंत्रेणसर्वैर्द्विजातिभिर्नित्यतयोपास्येतितास्वेष्टदेवतांवि हायकिमित्यन्यदेवतांगृण्हंतीतितउक्तएवप्रश्नः ॥२॥ नन्वन्यदेवतोपासकाःकेसंतितान्दर्शयति दृश्यंतेइति वयंवैष्णवाइतिकेचिद्वदंतिपरेव ॥८१॥

दृश्यंतेवैष्णवाःकेचिद्गाणपत्यास्तथापरे ॥ कापालिकाश्चीनमार्गरतावल्कलधारिणः ॥ ३ ॥ दिगंबरास्तथा बौद्धाश्चार्वाकाएवमादयः ॥ दृश्यंतेबहवोलोकेवेदश्रद्धाविवर्जिताः ॥ ४ ॥ किमत्रकारणंब्रह्मंस्तद्भवान्वक्तुमर्ह सि ॥ बुद्धिमंतःपंडिताश्चनानातर्कविचक्षणाः ॥ ५॥ अपिसंत्येववेदेषुश्रद्धयातुविवर्जिताः ॥ नहिकश्चित्स्वक ल्याणंबुध्याहातुमिहेच्छति ॥ ६॥ किमत्रकारणंतस्माद्वदवेदविदांवर ॥ मणिद्वीपस्यमहिमावर्णितोभवता पुरा ॥ ७ ॥ कीदृक्तदस्तियद्देव्याःपरंस्थानंमहत्तरं ॥ तच्चापिवदभक्तायश्रद्दधानायमेनघ ॥ ८ ॥ प्रसन्नास्तु वदंत्येवगुरवोगुह्यमप्युत ॥ सूतउवाच ॥ इतिराज्ञोवचःश्रुत्वाभगवान्बादरायणः ॥ ९ ॥ ॥ ७१ ॥

यंगाणपत्याइतिवदंति केचित्तुकापालिकावयमितिवदंति चीनमार्गरताश्चीनदेशीयमार्गरताः ॥३॥ आदिनाशैवतंत्रानुयायिनः दृश्यंतइति इमेवेदश्रद्धाविवर्जितागायत्र्युपास्तिनिष्ठारहिताश्चबहवोदृश्यंतेइत्यर्थः ॥ ४॥ नकेवलंमूढास्तन्मतेप्रवृत्ताःकिंतुबुद्धिमंतोपीत्याह बुद्धिमंतइति ॥ ५ ॥ स्वकल्याणंवेदादेवजायमानंनहिकश्चित्स्वबुद्ध्याऽन्यमतमवलंब्यवेदमार्गंहातुंत्यक्तुमिहेच्छति नकोपीत्यर्थः ॥ ६ ॥ तथापितथाबह वोदृश्यंतेतस्मात्प्रबलंकिंचित्कारणंवदत्यागेगायत्रीश्रद्धाभावेचवर्ततेतद्वदेत्याह किमत्रकारणमिति किंचतृतीयस्कंधमारभ्यद्वादशस्कंधपर्य तंमणिद्वीपस्यमहिमाबहुविधःश्रुतोस्तितत्स्थानंकीदृगस्तितदपिवदेत्याह मणिद्वीपस्येति ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ ॥ ७ ॥

॥ १० ॥ जनमेजयवाक्यंश्रुत्वाव्यासउवाच सम्यक्पृष्टमिति ॥ ११ ॥ तस्मात्सत्ययुगेसर्वेद्विजागायत्रीरूपपराशक्तिनिष्णातावेदश्रद्धा
वंतश्चस्थिताःपश्चात्स्वापराधवशात्तद्रहितासंजाताइतिवदन्प्रथमंतस्तलवकारोपनिषदुक्तपराशक्तिमहिमानंकथयति पूर्वमदोद्धताइति ॥ १२॥
॥ १३ ॥ पराशक्तिकृपावेशाद्देवैर्जितादैत्याभुवंस्वर्गंचपरित्यज्यपातालेगताइत्यन्वयः ॥ १४॥ स्वपराक्रमेति पराशक्तिप्रसादेनजयेल
ब्धेपितंप्रसादमुन्मादेनाविस्मृत्यस्वपराक्रमवर्णनंचक्रुरित्यर्थः ॥ १५ ॥ कथंचक्रुस्तदाह जयोस्माकमिति ॥ १६ ॥ १७ ॥ तथाच

निजगादततःसर्वंक्रमेणैवमुनीश्वराः ॥ यच्छ्रुत्वातुद्विजातीनांवेदश्रद्धाविवर्द्धते ॥ १० ॥ व्यासउवाच ॥ स
म्यक्पृष्टंत्वयाराजन्समयेसमयोचितं ॥ बुद्धिमानसिवेदेषुश्रद्धावांश्चैवलक्ष्यसे ॥ ११ ॥ पूर्वंमदोद्धतादैत्यादे
वैर्युद्धंतुचक्रिरे ॥ शतवर्षंमहाराजमहाविस्मयकारकं ॥ १२ ॥ नानाशस्त्रप्रहरणंनानामायाविचित्रितं ॥ जग
त्क्षयकरंनूनंतेषांयुद्धमभून्नृप ॥ १३ ॥ पराशक्तिकृपावेशाद्देवैर्दैत्याजितायुधि ॥ भुवंस्वर्गंपरित्यज्यगताःपा
तालवेश्मनि ॥ १४ ॥ ततःप्रहर्षितादेवाःस्वपराक्रमवर्णनं ॥ चक्रुःपरस्परंमोहात्साभिमानाःसमंततः ॥
॥ १५ ॥ जयोस्माकंकुतोनस्यादस्माकंमहिमायतः ॥ सर्वोत्तरःकुत्रदैत्याःपामरानिष्पराक्रमाः ॥ १६ ॥
सृष्टिस्थितिक्षयकरावयंसर्वेयशस्विनः ॥ अस्मदग्रेपामराणांदैत्यानांचैवकाकथा ॥ १७ ॥ पराशक्तिप्रभावं
तेनज्ञात्वामोहमागताः ॥ तेषामनुग्रहंकर्तुंतदैवजगदंबिका ॥ १८ ॥ प्रादुरासीत्कृपापूर्णायक्षरूपेणभूमिप
॥ कोटिसूर्यप्रतीकाशंचंद्रकोटिसुशीतलं ॥ १९ ॥ विद्युत्कोटिसमानाभंहस्तपादादिवर्जितं ॥ अदृष्टपूर्वंतदृ
ष्ट्वातेजःपरमसुंदरं ॥ २० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

श्रुतिः तलवकारोपनिषदि ब्रह्महदेवेभ्योविजिग्येतस्यहब्रह्मणोविजयेदेवाअमहीयंत तऐक्षंतास्माकमेवायंविजयोस्माकमेवायंमहिमेति अनु
ग्रहंकर्तुमहंकारेणविमूढानुद्धर्तुमित्यर्थः अनेनचाप्रार्थितापिदेवीनिजभक्तपरिपालनंकरोतीत्यहोभक्तवात्सल्यंभगवत्याइतिबोधितं यतो
देवैःप्रार्थितापितानुद्धारेति ॥ १८ ॥ यक्षरूपेणेति यक्षंयजनीयंअतिपूज्यंतेजःपुंजरूपेणप्रादुरासीदित्यर्थः तथाचश्रुतिः तद्धैषांवि
जज्ञौतेभ्योहप्रादुर्बभूवतन्नव्यजानतकिमिदंयक्षमिति तेजोवर्णयति कोटिसूर्येति ॥ १९ ॥ २० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

अहोकिमिदमपूर्वंयक्षंकिमिदमपूर्वंयक्षमितिप्रोचुरित्यर्थः तैःकृताननेकांस्तर्कान्विशदयति दैत्यानामिति ॥ २१ ॥ २२ ॥ प्रतिक्रि
येति यद्ययंप्रबलःस्यात्तदापलायनंयदिसमबलस्तदायुद्धंयद्ययमीश्वरस्तदाभजनमतस्तदनुसारमेवंरूपाप्रतिक्रियेत्यर्थः ॥ २३ ॥ यतोसि
मुखमुत्तममिति अग्निर्वैदेवानामास्यमितिमुखादग्निरजायतेतिश्रुतेरित्यर्थः ॥ २४ ॥ यतस्त्वंमुखमस्माकंततस्त्वमेवमुखेभवत्वान्मुख्यस्तत
स्त्वमेवैतद्विशिष्टंकार्यंकुरुष्वेत्याह ततोगत्वेति तथाचश्रुतिः तेग्निमब्रुवन्जातवेदएतद्विजानीहिकिमेतद्यक्षमिति ॥ २५ ॥ वेगादिति तेनच

सविस्मयास्तदाप्रोचुःकिमिदंकिमिदंत्विति॥दैत्यानांचेष्टितंकिंवामायाकापिमहीयसी॥२१॥केनचिन्निर्मिता
वाथदेवानांस्मयकारिणी ॥ संभूयतेतदासर्वेविचारंचक्रुरुत्तमं॥२२॥ यक्षस्यनिकटेगत्वाप्रष्टव्यंकस्त्वमित्य
पि ॥ बलाबलंततोज्ञात्वाकर्तव्यातुप्रतिक्रिया ॥ २३ ॥ ततोवन्हिंसमाहूयप्रोवाचेंद्रःसुराधिपः ॥ गच्छवन्हे
त्वमस्माकंयतोसिमुखमुत्तमं ॥ २४ ॥ ततोगत्वातुजानीहिकिमिदंयक्षमित्यपि ॥सहस्राक्षवचःश्रुत्वास्वपरा
क्रमगर्भितं ॥ २५ ॥ वेगात्सनिर्गतोवन्हिर्ययौयक्षस्यसंनिधौ ॥ तदाप्रोवाचयक्षंतंत्वंकोसीतिहुताशनं
॥ २६ ॥ वीर्यंचत्वयिकिंयत्तद्वदसर्वंममाग्रतः ॥ अग्निरस्मितथाजातवेदाअस्मीतिसोब्रवीत् ॥ २७ ॥सर्वस्य
दहनेशक्तिर्मयिविश्वस्यतिष्ठति ॥ तदायक्षंपरंतेजस्तदग्रेनिदधौतृणं ॥ २८ ॥ ॥ छ ॥

वन्हेःसाहंकारत्वंबोधितं यक्षस्यसंनिधौहुताशनेगतेसतितंहुताशनंतद्यक्षःकोसित्वमित्यपृच्छदित्याह तदाप्रोवाचेति तथाचश्रुतिः तदे
तितदभ्यद्रवत्तमभ्यवदत्कोसीति ॥ २६ ॥ त्वयिकिंवीर्यमस्तितदपिवदेत्याह वीर्यंचेति यक्षवाक्यंश्रुत्वायदग्निरवदत्तदाह अग्निरस्मी
ति ॥ २७ ॥ स्ववीर्यमाह सर्वस्येति सर्वविश्वदाहिकाशक्तिर्मयितिष्ठतीत्यर्थः तथाचश्रुतिः अग्निर्वाअहमस्मीत्यब्रवीज्जातवेदावाअ
हमस्मीति तस्मिंस्त्वयिकिंवीर्यमित्यपीदंसर्वंदहेयंयदिदंपृथिव्यामितिसाभिमानाग्निवाक्यंश्रुत्वायद्येतादृशीशक्तिस्त्वयितिष्ठतितर्ह्येतत्तृणलेशं
दग्ध्वादर्शयस्वशक्तिमितिवदद्यक्षंहुताशनस्याग्रेतृणंदधावित्याह तदग्रेनिदधौतृणमिति ॥ २८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥२९॥३०॥ सर्वेशत्वादिकेत्वादृष्टिपयेइत्यर्थः तथाचश्रुतिः तस्मैतृणंमिदधावेतद्दहेतितदुपप्रेयायसर्वजवेनतन्नशशाकदग्धुंसततएवनिववृतेनैत दशकंविज्ञातुंयदेतद्यक्षमिति ॥ ३१ ॥ कार्योत्साहायवायुंस्तौति त्वयिप्रोतमिति प्रोतंग्रथितं तथाचश्रुतिः वायुर्वैगौतमतत्सूत्रंवायुना

॥२४॥ दहैनंयदितेशक्तिर्विश्वस्यदहनेऽस्तिहि ॥ तदासर्वबलेनैवाकरोद्यत्नंहुताशनः ॥ २९ ॥ नशशाकतृणंदग्धुं लज्जितोगात्सुरान्प्रति ॥ पृष्टेदेवैस्तुवृत्तांतेसर्वंप्रोवाचहव्यभुक् ॥ ३० ॥ वृथाभिमानोह्यस्माकंसर्वेशत्वा दिकेसुराः ॥ ततस्तुवृत्रहावायुंसमाहूयेदमब्रवीत् ॥ ३१॥ त्वयिप्रोतंजगत्सर्वंत्वच्चेष्टाभिस्तुचेष्टितं ॥ त्वंप्राण रूपःसर्वेषांसर्वशक्तिविधारकः ॥ ३२ ॥ त्वमेवगत्वाजानीहिकिमिदंयक्षमित्यपि ॥ नान्यःकोपिसमर्थोस्ति ज्ञातुंयक्षंपरंमहः ॥ ३३ ॥ सहस्राक्षवचःश्रुत्वागुणगौरवगुंफितं ॥ साभिमानोजगामाशुयत्रयक्षंविराजते ॥ ३४ ॥ यक्षंदृष्ट्वाततोवायुंप्रोवाचमृदुभाषया ॥ कोसित्वंत्वयिकाशक्तिर्वदसर्वंममाग्रतः ॥ ३५ ॥ ततोयक्षव चःश्रुत्वागर्वेणमरुदब्रवीत् ॥ मातरिश्वाहमस्मीतिवायुरस्मीतिचाब्रवीत्॥३६॥वीर्यंतुमयिसर्वस्यचालनेग्रह णेस्तिहि ॥ मच्चेष्टयाजगत्सर्वंसर्वव्यापारवद्भवेत् ॥ ३७॥ इतिश्रुत्वावायुवाणींनिजगादपरंमहः ॥ तृणमेत त्तवाग्रेयत्तच्चालययथेप्सितं ॥ ३८ ॥ नोचेद्गर्वंविहायैनंलज्जितोगच्छवासवं ॥ श्रुत्वायक्षवचोवायुःसर्वशक्ति समन्वितः॥३९॥ उद्योगमकरोत्तच्चस्वस्थानान्नचचालह॥लज्जितोगाद्देवपार्श्वेहित्वागर्वंसचानिलः॥४०॥

गौतमसूत्रेणसर्वाणिभूतानिसंदृब्धानीति ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ यक्षंदृष्ट्वेति वायुंदृष्ट्वाकोसित्वंत्वयिचकाशक्तिरस्तीतिसर्वंममाग्र तोवदेतितस्यैप्रोवाचेत्यन्वयः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ उद्योगमिति सवायुःसर्वशक्तियुतश्चालयितुंप्रवृत्तोपितत्तृणं स्वस्थानान्नचचालततोलज्जितःसन्वायुरपिजगामेत्यर्थः ॥ ४० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

गर्वनिर्वापोगर्वनाशः समर्थाःस्मवयंदेवाइतिशेषः तथाचश्रुतिः अथवायुमब्रुवन्वायावेतद्विजानीहिकिमेतद्यक्षमिति तथेतितदभ्यद्रवत्तमभ्य वदत्कोसीतिवायुर्वाअहमस्मीत्यब्रवीन्मातरिश्वावाअहमस्मीतितस्मिंस्त्वयिकिंवीर्यमित्यपीदंसर्वमाददियंयदीदंपृथिव्यामितितस्मैतृणंनिदधावे तदादत्स्वेतितदुपप्रेयायसर्वजवेतन्नशशाकादातुंसततएवनिववृतेनैतदशकंविज्ञातुंयदेतद्यक्षमिति ॥ ४१ ॥४२॥ ४३ ॥ प्राद्रवच्चेति नके वलंसामान्यतइंद्रःसमुपाजगामकिंतुवेगेनप्राद्रवच्चेति ततस्तत्तेजोमयंयक्षरूपंमहोंतर्धानंप्रापेत्यर्थः ॥ ४४ ॥ अतीवलज्जितइति मदपेक्षया

वृत्तांतमवदत्सर्वंगर्वनिर्वापकारणं ॥ नैतज्ज्ञातुंसमर्थाःस्ममिथ्यागर्वाभिमानिनः ॥ ४१ ॥ अलौकिकंभाति यक्षंतेजःपरमदारुणं॥ ततःसर्वेसुरगणाःसहस्राक्षंसमूचिरे॥४२॥ देवराडसियस्मात्त्वंयक्षंजानीहितत्वतः ॥ ततइंद्रोमहागर्वात्तद्यक्षंसमुपाद्रवत् ॥४३॥ प्राद्रवच्चपरंतेजोयक्षरूपंपरात्परं॥ अंतर्धानंततःप्रापतद्यक्षंवास वाग्रतः॥ ४४ ॥ अतीवलज्जितोजातोवासवोदेवराडपि ॥ यक्षसंभाषणाभावाल्लघुत्वंप्रापचेतसि ॥ ४५॥ अतःपरंनगंतव्यंमयातुसुरसंसदि ॥ किंमयातत्रवक्तव्यंस्वलघुत्वंसुरान्प्रति ॥ ४६ ॥ देहत्यागोवरस्तस्मा न्मानोहिमहतांधनं ॥ मानेनष्टेजीवितंतुमृतितुल्यंनसंशयः ॥ ४७ ॥ इतिनिश्चित्यतत्रैवगर्वंहित्वासुरेश्वरः ॥ चरित्रमीदृशंयस्यतमेवशरणंगतः ॥ ४८ ॥ तस्मिन्नेवक्षणेजाताव्योमवाणीनभस्तले ॥ मायाबीजंसह स्राक्षजपतेनसुखीभव ॥ ४९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

न्यूनावग्निवायूतयोरनेनयक्षेणसंभाषणमभूदहंतदपेक्षयाधिकःसन्नपिमयासहयक्षेणभाषणमपिनकृतमतोलज्जितइत्यर्थः ॥४५ ॥ तत्रगत्वा मयास्वलघुत्वंवक्तव्यंकिमित्यन्वयः ॥ ४६ ॥४७॥ नायंकश्चिच्छत्रुर्यदिशत्रुःस्यात्तर्हियुद्धार्थंप्रवृत्तःस्यात्तथायंनप्रवृत्तःकिंत्वंतर्हितस्तस्मा दयमीश्वरएवेतिनिश्चित्यतमेवशरणंगतइत्याह इतिनिश्चित्येति ॥ ४८ ॥ मायाबीजंसाम्यावस्थमायाशबलब्रह्मवाचकंभुवनेश्वरीबीजमित्य र्थः तेनचसाम्यावस्थमायाशबलब्रह्मरूपिणीमूलप्रकृतिर्भुवनेश्वरीयंप्रादुर्भूतातिरोभूताचेतिबोधितं ॥ ४९ ॥ ॥ छ ॥

लक्षवर्षंनिराहारइत्यनेनश्रीमूलप्रकृतिदर्शनंनाल्पपुण्येनलभ्यतेकिंतुबहुपुण्येनेतिबोधितं ॥ ५० ॥ अकस्मादिति चैत्रशुक्लनवम्यांमध्यान्हे इत्यर्थः यस्मिन्नेवस्थलेतेजस्तिरोभूतंतस्मिन्नेवस्थलेतदेवतेजःपुनराविरासीदित्यर्थः ॥ ५१ ॥ तस्मिंस्तेजोमंडलेकुमारींकांचिद्विलक्षणांदर्शितांवर्णयति तेजोमंडलमध्येत्विति ॥ ५२ ॥ पाशांकुशेष्टाभयमुद्रायुक्तहस्तचतुष्टयसहितातिरमणीयांभुवनेश्वरीमूर्तिंददर्शेतिसमुदा

ततोजजापपरमंमायाबीजंपरात्परं ॥ लक्षवर्षंनिराहारोध्यानमीलितलोचनः ॥ ५० ॥अकस्माच्चैत्रमासीयनवम्यांमध्यगेरवौ ॥ तदेवाविरभूत्तेजस्तस्मिन्नेवस्थलेपुनः ॥ ५१ ॥ तेजोमंडलमध्येतुकुमारींनवयौवनां ॥ भास्वज्जपाप्रसूनाभांबालकोटिरविप्रभां ॥ ५२ ॥ बालशीतांशुमुकुटांवस्त्रांतर्व्यंजितस्तनीं ॥ चतुर्भिर्वरहस्तैस्तुवरपाशांकुशाभयान् ॥ ५३ ॥ दधानांरमणीयांगींकोमलांगलतांशिवां ॥ भक्तकल्पद्रुमामंबांनानाभूषणभूषितां ॥ ५४ ॥ त्रिनेत्रांमल्लिकामालाकबरीजूटशोभितां ॥ चतुर्दिक्षुचतुर्वेदैर्मूर्तिमद्भिरभिष्टुतां॥५५॥दंतच्छटाभिरभितःपद्मरागीकृतक्षमां ॥ प्रसन्नस्मेरवदनांकोटिकंदर्पसुंदरां॥५६॥ रक्तांबरपरीधनांरक्तचंदनचर्चितां ॥ उमाभिधानांपुरतोदेवींहैमवतींशिवां ॥५७॥ निर्व्याजकरुणामूर्तिंसर्वकारणकारणां ॥ ददर्शवासवस्तत्रप्रेमसद्गदितांतरः ॥ ५८ ॥ प्रेमाश्रुपूर्णनयनोरोमांचिततनुस्ततः ॥ दंडवत्प्रणनामाथपादयोर्जगदीशितुः ॥५९॥ तुष्टावविविधैःस्तोत्रैर्भक्तिसन्नतकंधरः ॥ उवाचपरमप्रीतःकिमिदंयक्षमित्यपि ॥६०॥

यार्थः॥५३॥५४॥५५॥ पद्मरागीकृतक्षमांदंतच्छटाभिर्दाडिमीबीजसदृशदंतपंक्तिदीधितिभिःपद्मरागमणिसन्निभकृतभूतलां ॥५६॥ हैमवतींहेमकल्पिताभरणवतीं हिमवतोदुहितरंवेतिपार्वत्यभेदादियमुक्तिः तथाचश्रुतिरथेंद्रमब्रुवन्मघवन्नेतद्विजानीहिकिमेतद्यक्षमिति तथेति तदभ्यद्रवत्तस्मात्तिरोदधे सतस्मिन्नेवाकाशेस्त्रियमाजगामबहुशोभमानामुमाहैमवतींतांहोवाचकिमेतद्यक्षमितिब्रह्मेतिहोवाचेति ॥ ५७ ॥ ॥ ५८ ॥ जगदीशितुःश्रीभुवनेश्वर्याः ॥ ५९ ॥ उवाचेति इदंयक्षंकिमस्ति ॥ ६० ॥ ॥ ७ ॥ ॥७ ॥

कस्माच्चकारणात्प्रादुर्भूतंतत्सर्वंवदेत्यर्थः ॥ ६१ ॥ रूपंमदीयमिति इदंयदक्षंतन्मदीयंमुख्यरूपंइदमेवब्रह्मसर्वकारणंभवतीत्यर्थः तदेवब्र
ह्मस्वरूपंवर्णयति मायाधिष्ठानेति साम्यावस्थमायाधिष्ठानमित्यर्थः तद्विशिष्टमितिफलितं ॥ ६२ ॥ सर्ववेदप्रतिपाद्यत्वंतस्याह सर्ववेदाइति
यत्पदंपद्यतेप्राप्यतेज्ञानिभिरितिपदंतदेतत्पदंब्रह्मसर्वेवेदाआमनंतिप्रतिपादयंति तथासर्वाणितपांसिचास्माभिराचीर्णैरिदमेदप्राप्यमितिवदंति
तथायदिच्छंतोब्राह्मणाब्रह्मचर्यंगुरुकुलवासमष्टविधमैथुनत्यागंचचरंत्याचरंति तदेतद्वस्तुतेतुभ्यंसंग्रहेणनाम्नाब्रवीमिकथयामि सर्वोपासना

प्रादुर्भूतंचकस्मात्तद्वदसर्वंसुशोभने ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वाप्रोवाचकरुणार्णवा ॥ ६१ ॥ रूपंमदीयंब्रह्मैतत्स
र्वकारणकारणं ॥ मायाधिष्ठानभूतंतुसर्वसाक्षिनिरामयं ॥ ६२ ॥ सर्वेवेदायत्पदमामनंतितपांसिसर्वाणि
चयद्वदंति ॥ यदिच्छंतोब्रह्मचर्यंचरंतितत्तेपदंसंग्रहेणब्रवीमि ॥ ६३ ॥ ओमित्येकाक्षरंब्रह्मतदेवाहुश्च्र्ह्रींम
यं ॥ द्वेबीजेममंत्रौस्तोमुख्यत्वेनसुरोत्तम ॥ ६४ ॥ भागद्वयवतीयस्मात्सृजामिसकलंजगत् ॥ तत्रैकभा
गःसंप्रोक्तःसच्चिदानंदनामकः ॥ ६५ ॥ मायाप्रकृतिसंज्ञस्तुद्वितीयोभागईरितः ॥ साचमायापराशक्तिः
शक्तिमत्यहमीश्वरी ॥ ६६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

कर्मफलभूतमिदमेवेत्यर्थः ॥ ६३ ॥ किंतन्नामेतिचेत्तदाह ॐमित्येकाक्षरंब्रह्मेति सर्ववेदेष्वोमितिपदेनयद्धुष्योष्यतेतदेतद्ब्रह्मेत्यर्थः तस्यैव
ह्रींकारमंत्रोपिवाचकइत्याह तदेवाहुश्चह्रींमयमिति आहुर्वेदाइत्यर्थः तथाचश्रुतिः ओमितिब्रह्मेति तथाह्रींब्रह्मेतिचाथर्वणे नत्वेकस्यैवव
स्तुनोद्वेबीजेकिमितिवाचकेजातेतत्रकारणमाह द्वेबीजेइति ॥ ६४ ॥ भागद्वयवतीति यतोहंमायाभागब्रह्मभागरूपभागद्वयवतीमायाशब
लब्रह्मरूपिणीसर्वजगत्सृजामितस्मात्कारणान्ममभागद्वयत्वाद्बीजद्वयंवाचकमित्यर्थः कौतौभागौतत्राह तत्रैकभागइति ॥ ६५ ॥ ननुत
र्हिब्रह्मभागस्यवाचकःप्रणवोमायाभागस्यवाचकंमायाबीजमितिपर्यवसन्नंतथाचप्रणवोपासनायामुपास्येब्रह्मणिशक्तेर्भागोनंतर्भूतस्तथामायाबी
जोपासनायांब्रह्मभागोनंतर्भूतइतिप्राप्तमितिचेत्तत्राह साचमायेति ॥ ६६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

ममाभिन्नत्वमागतेति नहिशक्तिः शक्तिमतः पृथगुपलभ्यतेवन्ह्यादिशक्तिषुवन्ह्यादेः शक्तेः पृथगनुपलंभात्किंतुममशक्तिमतोमायाशक्तिर्म
दभिन्नैवतिष्ठति तथाचाग्निशक्तौहोंमेग्नौहोमोर्थसिद्धौयथावाग्नौहोमेग्निशक्त्यांहोमोर्थसिद्धस्तथाब्रह्मभागवाचकस्यप्रणवस्यशक्तिविशिष्टब्रह्म
वाचकत्वंमायाशक्तिभागवाचकस्यमायाबीजस्यमायाविशिष्टब्रह्मवाचकत्वंबीजद्वयस्यापिविशिष्टवाचकत्वमतएवन्हींब्रह्मेतिसामानाधिकरण्यं
श्रुत्युक्तंसंगच्छतेइतिभावः ॥ ६७ ॥ ननुप्रलयेमायालयात्कथंत्वदभिन्नासेतिचेत्तत्राह प्रलयइति प्रलयेमायानाशेउत्तरसर्गानुपपत्ति
प्रसंगान्मायानाशः प्रलयेनास्तिकिंतुप्रलयेमदभिन्नैवसातिष्ठतीत्यर्थः ननुतर्हिप्रलयेपिमायासत्वेनिरंतरंकारणसत्वात्कार्यंजगत्सर्जनादिरूपंनि
रंतरमेवस्यादितिचेत्तत्राह प्राणिकर्मेति नकेवलंमायासहायंकर्मादिकंविहायजगत्करोतिकिंतुतदपेक्षयैवकरोतितथाचप्रलयेसर्वकर्माणांपरि

चंद्रस्यचंद्रिकेवेयंममाभिन्नत्वमागता ॥ साम्यावस्थात्मिकाचैषामायाममसुरोत्तम ॥ ६७ ॥ प्रलयेसर्वजग
तोमदभिन्नैवतिष्ठति ॥ प्राणिकर्मपरीपाकवशतःपुनरेवहि ॥ ६८ ॥ रूपंतदेवमव्यक्तंव्यक्तीभावमुपैतिच ॥
अंतर्मुखातुयावस्थासामायेत्यभिधीयते ॥ ६९ ॥ बहिर्मुखातुयामायातमःशब्देनसोच्यते ॥ बहिर्मुखात्तमो
रूपाज्जायतेसत्वसंभवः ॥ ७० ॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥

पक्कानांफलस्यदत्तत्वेनापरिपक्कानांचकर्मणांफलदानसमयाभावेनपरिपक्ककर्मरूपसहायाभावात्प्रलयोभवति तदनंतरमवशिष्टप्राणिकर्मणापरि
पाकेसतिसैवव्यक्तरूपामायापरिपक्ककर्मरूपसहायसहिताव्यक्तीभावमुपैतीतिनकारणसत्वेपिकार्यस्यजगत्सर्जनरूपस्यनिरंतरमुत्पत्तिरितिभा
वः ॥ ६८ ॥ ननुतर्हिमायायाःप्रलयेपिविद्यमानत्वेतमआसीत्तमसागूळ्हमग्रेइतिश्रुतौमायायाःकथमुत्पत्तिरुक्तेतिचेत्तत्राह अंतर्मुखात्विति
अयमर्थः अंतर्मुखायामायायाअवस्थागुणत्रयसाम्यावस्थारूपासानित्यानतस्याउत्पत्तिःश्रुतौश्रूयते किंतुतस्यागुणत्रयस्ययद्वैषम्यमुत्पद्यतेतत
देवतमआसीदित्यादिनोत्पत्त्याश्रयत्वेनाभिधीयतेतत्रोत्पद्यमानंतमोरूपंबहिर्मुखमायारूपमुच्यतइतिनमायायाउत्पत्तिश्रुतावभिहिताकिंतुमायागुणा
नामेवोत्पत्तिरिति ॥ ६९ ॥ तत्रप्रथमतःकोवागुणउत्पद्यतेतत्राह बहिर्मुखादिति प्रथमतोव्यक्तात्तमोगुणउत्पद्यतेततःसत्वगुणस्ततोरजो
गुणइत्यर्थः ॥ ७० ॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥

एतद्गुणत्रयविशिष्टचैतन्यस्यनामांतराण्याह गुणत्रयात्मकाइति गुणत्रयमध्येएकैकगुणाभिमानिनोब्रह्मादयइत्यर्थः ॥ ७१ ॥ विभागेनत देवाह रजोगुणाधिकइति यद्यपिगुणत्रयात्मकाएवब्रह्मादयःसर्वंजगच्चतथापियस्ययस्यगुणस्ययत्राधिक्यंतत्तद्गुणरूपत्वंतस्योच्यतेइतिबोध नार्थमधिकपदंसर्वकारणरूपधृगिति तमोगुणादेवरजःसत्वगुणोद्भवस्योक्तत्वात्तमोगुणोपाधिकरुद्रस्यसर्वकारणरूपत्वमुक्तंयुक्तमेव॥७२॥ ॥ ७३ ॥ तत्रतुरीयरूपायाःकोवाउपाधिस्तत्राह साम्यावस्थेति यागुणत्रयसाम्यावस्थांतर्मुखामायासामेतुरीयरूपस्योपाधिरित्यर्थःननुतर्हि तुरीयस्यमायाविशिष्टत्वेतर्भावेनिर्गुणंब्रह्मकिंभविष्यतीतिचेत्तुरीयातीतंभविष्यतीत्याह अतऊर्ध्वमिति मायारहितंतुरीयातीतंयत्तदेवनिर्गुणंब्रह्मभ

रजोगुणस्तदैवस्यात्सर्गादौसुरसत्तम ॥ गुणत्रयात्मकाःप्रोक्ताब्रह्माविष्णुमहेश्वराः ॥ ७१ ॥ रजोगुणाधि कोब्रह्माविष्णुःसत्वाधिकोभवेत् ॥ तमोगुणाधिकोरुद्रःसर्वकारणरूपधृक् ॥ ७२ ॥ स्थूलदेहोभवेद्ब्रह्मालिंग देहोहरिःस्मृतः ॥ रुद्रस्तुकारणोदेहस्तुरीयात्वहमेवहि ॥ ७३ ॥ साम्यावस्थातुयाप्रोक्तासर्वांतर्यामिरूपिणी अतऊर्ध्वंपरंब्रह्ममद्रूपंरूपवर्जितं ॥ ७४ ॥ निर्गुणंसगुणंचेतिद्विधामद्रूपमुच्यते ॥ निर्गुणंमाययाहीनंसगुणं माययायुतं ॥ ७५ ॥ साहंसर्वंजगत्सृष्ट्वातदंतःसंप्रविश्यच ॥ प्रेरयाम्यनिशंजीवंयथाकर्मयथाश्रुतं ॥ ७६ ॥ सृष्टिस्थितितिरोधानेप्रेरयाम्यहमेवहि ॥ ब्रह्माणंचतथाविष्णुंरुद्रंवैकारणात्मकं ॥ ७७ ॥ मद्भयाद्वातिपवनो भीत्यासूर्यश्चगच्छति ॥ इंद्राग्निमृत्यवस्तद्वत्साहंसर्वोत्तमास्मृता ॥ ७८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

विष्यतीत्यर्थः इदमवस्थापंचकंतापनीयश्रुतौप्रसिद्धं ॥ ७४ ॥ निर्गुणसगुणभेदेनतदेवस्वस्वरूपंविशदयति निर्गुणमिति ॥ ७५ ॥ अंतर्या मिरूपाहमेवेत्याह साहंसर्वमिति तथाचश्रुतिः तत्सृष्ट्वातदेवानुप्राविशदिति यथायस्यकर्मतथातंप्रेरयामीत्यर्थः ॥ ७६ ॥ तिरोधानेसंहा रे कारणात्मकंकारणदेहाभिमानिनमित्यर्थः तथाचमदाज्ञयातेब्रह्मादयःसृष्टिंकुर्वंतीतिमुख्यत्वेनसृष्टिस्थितिसंहारकर्त्रीअहमेवास्तीतिभावः ॥ ७७ ॥ नकेवलंब्रह्मादयएवमदधीनाःकिंतर्हिसर्वेदेवाइत्याह मद्भयादिति इंद्राग्निमृत्यवस्तद्वन्मद्भयादेवव्यवहारंकुर्वंतीतिशेषः तथाचश्रु तिः भीषास्माद्वातःपवतेभीषोदेतिसूर्यः भीषास्मादग्निश्चेंद्रश्चमृत्युर्धावतिपंचमइति ॥ ७८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

एतावत्पर्यंतं किमिदं यक्षमित्यपीति देवेंद्रप्रश्नस्योत्तरं दत्तं ततः परं प्रादुर्भूतं च कस्मात्तदिति द्वितीयप्रश्नस्योत्तरमाह मत्प्रसादादिति ॥ ७९ ॥
॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ततः सर्वे इति तद्दिनादारभ्येति शेषः ॥ ८५ ॥ गायत्रीजपतत्पराः पूर्वमपि सर्वे गायत्रीजपवंत
एवस्थितास्तद्दिनादारभ्य तु गायत्रीजपनिष्णाता जाता इत्यर्थः ॥ ८६ ॥ एवं सत्ययुगे सर्वे द्विजदेवादयो गायत्रीप्रणवहृल्लेखामंत्राणामेव मूलप्र

मत्प्रसादाद्भवद्भिस्तु जयो लब्धोस्ति सर्वथा ॥ युष्मानहं नर्तयामि काष्ठपुत्तलिकोपमान् ॥ ७९ ॥ कदाचिद्देव
विजयं दैत्यानां विजयं क्वचित् ॥ स्वतंत्रा स्वेच्छया सर्वं कुर्वे कर्मानुरोधतः ॥ ८० ॥ तां मां सर्वात्मिकां यूयं विस्मृ
त्य निजगर्वतः ॥ अहंकारावृतात्मानो मोहमाप्ता दुरंतकं ॥ ८१ ॥ अनुग्रहं ततः कर्तुं युष्मद्देहादनुत्तमं ॥ निःसृतं
सहसा तेजो मदीयं यक्षमित्यपि ॥ ८२ ॥ अतः परं सर्वभावैर्हित्वा गर्वं तु देहजं ॥ मामेव शरणं यात सच्चिदानंद
रूपिणीं ॥ ८३ ॥ व्यास उवाच ॥ इत्युक्त्वा च महादेवी मूलप्रकृतिरीश्वरी ॥ अंतर्धानं गता सद्यो भक्त्या देवैर
भिष्टुता ॥ ८४ ॥ ततः सर्वे स्वगर्वं तु विहाय पदपंकजं ॥ सम्यगाराधयामासुर्भगवत्याः परात्परं ॥ ८५ ॥
त्रिसंध्यं सर्वदा सर्वे गायत्रीजपतत्पराः ॥ यज्ञभागादिभिः सर्वे देवीं नित्यं सिषेविरे ॥ ८६ ॥ एवं सत्ययुगे
सर्वे गायत्रीजपतत्पराः ॥ तारहृल्लेखयोश्चापि जपे निष्णातमानसाः ॥ ८७ ॥ न विष्णूपासना नित्या वेदे
नोक्ता तु कुत्रचित् ॥ न विष्णुदीक्षा नित्यास्ति शिवस्यापि तथैव च ॥ ८८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

कृतिवाचकानामुपासकाः स्थिता इत्यर्थः ॥ ८७ ॥ यतो मूलप्रकृतिः सर्वेश्वरी सर्वोत्तमास्ति तस्मादेव कारणात्तस्या एव गायत्रीरूपाया दीक्षोपा
सना च नित्यत्वेन सर्वैर्वेदैः प्रतिपादिता न शिवविष्ण्वादिदेवानामित्याह नविष्णूपासनेति अहरहः संध्यामुपासीतेति गायत्र्युपासनविधिवन्न कुत्रापि वि
ष्ण्वादिदेवतोपासनाविधिर्नित्यत्वेन द्विजानां श्रूयते तस्मान्न विष्ण्वादिदेवतानामुपासनं दीक्षा च नित्या यदि च सा नित्या स्यात्तदा सर्वे शैवा वैष्णवा वा भवे
युर्न च तथा दृश्यंते केचित्तु वैष्णवाः केचिच्छैवाः केचिद्गाणपत्यास्तस्मात्तदुपासनाभ्युदयिकी काम्यैवेति भावः ॥ ८८ ॥ ॥ छ ॥

नित्योपासनातर्हिकास्तीत्यत्राह गायत्र्युपासनेति द्विजोयदिगायत्रीदीक्षितोनस्यात्तदाधएवपंतेतुनतथाशिवविष्णुगणेशदीक्षाभावेधःपातोद्वि
जस्यकुत्राप्युक्तस्तथात्वेसर्वैशैवावैष्णवागाणपत्यावाभूवुर्नचकेचिच्छैवाःकेचिद्वैष्णवाःकेचिद्गाणपत्याइति गायत्रीदीक्षावंतस्तुसर्वेद्विजाह
स्यंतेतस्माद्गायत्रीदीक्षैवनित्येतिभावः ॥ ८९ ॥ नन्वभ्युदयार्थमपिद्विजस्यशैववैष्णवादिदीक्षापेक्षितेतिचेत्तत्राह तावताकृतकृत्यत्वमिति
गायत्र्युपासनायांयदिकश्चिदभ्युदयार्थोन्यूनस्यात्तदातत्प्राप्त्यर्थमन्यदेवतोपास्तिर्द्विजस्यापेक्षितानतुतथास्ति तावताकेवलगायत्रीमंत्रेणैवकृतकृ
त्यत्वंद्विजस्यश्रुतिर्ब्रवीतितस्माद्द्विजस्याभ्युदयार्थमपिनान्यदेवतोपास्तिरपेक्षितेतिभावः तथाचश्रुतिर्बृहदारण्यके अष्टाक्षरंवाएकंगायत्र्यैपदं
एतदुहास्याएतत्सयावदेतेषुलोकेषुतावद्धजयतियोस्याएतदेवंपदंवेदेति एतत्सयावतीयंत्रयीविद्यातावत्धजयतियोस्याएतदेवंपदंवेदएतत्सयाव

गायत्र्युपासनानित्यासर्ववेदैःसमीरिता ॥ ययाविनात्वधःपातोब्राह्मणस्यास्तिसर्वथा ॥ ८९ ॥ तावताकृ
तकृत्यत्वंनान्यापेक्षाद्विजस्यहि ॥ गायत्रीमात्रनिष्णातोद्विजोमोक्षमवाप्नुयात् ॥ ९० ॥ कुर्यादन्यन्नवाकुर्या
दितिप्राहमनुःस्वयं ॥ विहायतांतुगायत्रींविष्णूपास्तिपरायणः ॥ ९१ ॥ ॥ ७ ॥

द्दिदंप्राणितावद्धजयतियोस्याएतदेवंपदंवेदेतितथासाहैषागयांस्तत्रेप्राणावैगयास्तत्प्राणांस्तत्रेतधद्गयांस्तत्रेतस्माद्गायत्रीनामेति तथागोपथब्रा
ह्मणे योहवाएवंवित्सब्रह्मवित्पुण्यांचकीर्तिंलभतेसुरभींश्चगंधान्सोपहतपाप्मानंतांश्रियमश्नुतेयएवंवेदयश्चैवंविद्वानेवमेतांवेदानांमातरंसावित्रीं
संपदमुपनिषदमुपास्तेइत्यादिसर्ववेदेषुश्रुतयोद्रष्टव्याः ननुतर्हिवेदेषुकिमित्यन्यदेवतोपास्तिरुक्तेतिचेदिच्छायावैचित्र्यात्स्वभावतइतरदेवता
भक्तानामिच्छाविघाताभावायेतिब्रूमः ॥ ९० ॥ मनुरपिगायत्रीमंत्रेणैवद्विजस्यकृतकृत्यत्वमाहेत्याह कुर्यादन्यन्नवेति तथाचमनुःकुर्या
दन्यन्नवाकुर्यान्मैत्रोब्राह्मणउच्यतेइति महाभारतेपिशांतिपर्वणिजप्यमहात्म्येगायत्रीमंत्रस्यैवप्राशस्त्यमुक्तं किंचगायत्रीमंत्रमगृहीत्वाद्विजो
विष्ण्वादिदेवतोपास्तिपरायणोनरकमेवसर्वथायातिविष्ण्वादिदेवतामंत्रमगृहीत्वाकेवलगायत्रीमंत्रपरायणोमोक्षंयातितस्मात्पराशक्तेर्गायत्र्याए
वोपास्तिर्नित्यासर्वोत्तमाचेत्याह विहायतांतुगायत्रीमिति ॥ ९१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

उपसंहरति तस्मादिति अतएवहेतोःसत्ययुगेसर्वेपराशक्तिगायत्रीपादांबुजरतादेवीभक्ताआसन्नित्यर्थः प्रथमतोद्विजातीनांवेदेनोपदिष्टगा यत्र्युपासनयासकलेष्टसंभवेन्यदेवतोपासनायांप्रयोजनाभावएवेतिभावः ॥९२॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेद्वादशस्कंधेअष्टमोध्यायः ॥८॥ शतश्लोकैर्ब्राह्मणानांशापाद्गौतमसंभवात् ॥ अन्यदेवोपासनासुश्रद्धाजातेतिचोच्यते ॥१॥ इत्थंसत्ययुगेपराशक्तिभक्तिंपराशक्तिमाहिमाप्र

शिवोपास्तिरतोविप्रोनरकंयातिसर्वथा ॥ तस्मादाद्ययुगेराजन्गायत्रीजपतत्पराः ॥ ९२ ॥ देवीपदांबुजरताआसन्सर्वेद्विजोत्तमाः ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेद्वादशस्कंधेअष्टमोध्यायः ॥ ८ ॥ व्यासउवाच ॥ कदाचिदथकालेतुदशपंचसमाविभो ॥ प्राणिनांकर्मवशतोनववर्षशतक्रतुः ॥१॥ अनावृष्ट्यातिदुर्भिक्षमभवत्क्षयकारकं ॥ गृहेगृहेशवानांतुसंख्यांकर्तुंनशक्यते ॥ २ ॥ केचिदश्वान्वराहान्वाभक्षयंतिक्षुधार्दिताः ॥ शवानिचमनुष्याणांभक्षयंत्यपरेजनाः ॥३॥ बालकंबालजननींस्त्रियंपुरुषएवच ॥ भक्षितुंचलिताःसर्वेक्षुधयापीडितानराः ॥ ४॥ ब्राह्मणाबहवस्तत्रविचारंचक्रुरुत्तमं ॥ तपोधनोगौतमोस्तिसनःखेदंहरिष्यति ॥५॥ सर्वैर्मिलित्वागंतव्यंगौतमस्याश्रमेधुना॥ गायत्रीजपसंसक्तगौतमस्याश्रमेधुना ॥६॥ सुभिक्षंश्रूयतेतत्रपाणिनोबहवोगताः ॥ एवंविमृश्यभूदेवाःसाग्निहोत्राःकुटुंबिनः ॥७ ॥ सगोधनाःसदासाश्चगौतमस्याश्रमंययुः ॥ पूर्वदेशाद्ययुःकेचित्केचिद्दक्षिणदेशतः ॥ ८ ॥ पाश्चात्याऔत्तराहाश्चनानादिग्भ्यःसमाययुः ॥ दृष्ट्वासमाजंविप्राणांप्रणनामसगौतमः॥ ९ ॥ आसनाद्युपचारैश्चपूजयामासवाडवान् ॥ चकारकुशलप्रश्नंततश्चागमकारणं ॥ १० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

काशनपूर्वकमुपपाद्यानंतरमन्यदेवोपासनाश्रद्धायांनिमित्तंराज्ञापृष्टंकथयितुंपूर्ववृत्तमाह व्यासउवाच कदाचिदथेति दशपंचसमाःपंचदशवर्षाणिशतक्रतुरिंद्रः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ औत्तराहाउत्तरस्यांभवाः उत्तरादाहञ्इतिसूत्रेणाहञ्प्रत्ययः ॥ ९ ॥ आगमकारणमागमनकारणं ॥ १० ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ गायत्रींस्वेष्टदेवतांब्राह्मणकुटुंबपोषणार्थंप्रार्थयामासेत्यर्थः गायत्रीस्तोत्रमाह नमोदेविमहावि

तेसर्वेस्वस्ववृत्तांतंकथयामासुरुत्स्मयाः ॥ दृष्ट्वातान्दुःखितान्विप्रानभयंदत्तवान्मुनिः ॥ ११ ॥ युष्माकमेत
त्सदनंभवद्दासोस्मिसर्वथा ॥ काचिंताभवतांविप्रामयिदासेविराजति ॥ १२ ॥ धन्योहमस्मिन्समयेयूयंस
र्वेतपोधनाः ॥ येषांदर्शनमात्रेणदुष्कृतंसुकृतायते ॥ १३ ॥ तेसर्वेपादरजसापावयंतिगृहंमम ॥ कोमदन्यो
भवेद्धन्योभवतांसमनुग्रहात् ॥ १४ ॥ स्थेयंसर्वैःसुखेनैवसंध्याजपपरायणैः ॥ व्यासउवाच ॥ इतिसर्वान्स
माश्वास्यगौतमोमुनिराट्ततः ॥१५॥ गायत्रींप्रार्थयामासभक्तिसन्नतकंधरः ॥ नमोदेविमहाविद्येवेदमातः
परात्परे॥१६॥व्याहृत्यादिमहामंत्ररूपेप्रणवरूपिणि॥ साम्यावस्थात्मिकेमातर्नमोह्रींकाररूपिणि॥१७
स्वाहास्वधास्वरूपेत्वांनमामिसकलार्थदां ॥ भक्तकल्पलतांदेवीमवस्थात्रयसाक्षिणीं ॥ १८ ॥ तुर्यातीत
स्वरूपांचसच्चिदानंदरूपिणीं ॥ सर्ववेदांतसंवेद्यांसूर्यमंडलवासिनीं ॥ १९ ॥ प्रातर्बालांरक्तवर्णांमध्यान्हे
युवतींपरां ॥ सायान्हेकृष्णवर्णांतांवृद्धांनित्यंनमाम्यहं ॥ २० ॥ सर्वभूतारणेदेविक्षमस्वपरमेश्वरि ॥ इति
स्तुताजगन्माताप्रत्यक्षंदर्शनददौ ॥ २१ ॥पूर्णपात्रंददौतस्मैयेनस्यात्सर्वपोषणं ॥ उवाचमुनिमंबासायंयं
कामंत्वमिच्छसि ॥ २२ ॥ तस्यपूर्तिकरंपात्रंमयादत्तंभविष्यति ॥ इत्युक्त्वांतर्दधेदेवीगायत्रीपरमाकला
॥२३ ॥ अन्नानांराशयस्तस्मान्निर्गताःपर्वतोपमाः॥ षड्रसाविविधाराजंस्तृणानिविविधानिच ॥ २४॥ भूष
णानिचदिव्यानिक्षौमाणिवसनानिच ॥ यज्ञानांचसमारंभाःपात्राणिविविधानिच ॥ २५ ॥ यद्यदिष्टमभूद्रा
जन्मुनेतस्यमहात्मनः ॥ तत्सर्वंनिर्गतंतस्माद्गायत्रीपूर्णपात्रतः ॥ २६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

द्येइति ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ तस्मात्पूर्णपात्रात् ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥

॥२७॥२८॥२९॥३०॥ दारामुनीनामितिशेषः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ शतयोजनपर्यंतमेकएवातिविस्तीर्णोमुनेराश्रमोजातइत्यर्थः अन्येपिब्राह्मणातिरिक्तानरागोमहिष्यादयश्च ॥ ३३॥ ३४॥३५ ॥ तमेवश्लोकमाह अहोअयंनइति अहोअयमित्यत्रओदितिप्रगृह्यत्वेप्र

अथाहूयमुनीन्सर्वान्मुनिराड्गौतमस्तदा ॥ धनंधान्यंभूषणानिवसनानिददौमुदा ॥ २७ ॥ गोमहिष्यादि पशवोनिर्गताःपूर्णपात्रतः॥निर्गतान्यज्ञसंभारान्स्रुक्स्रुवप्रभृतीन्ददौ ॥२८॥ तेसर्वेमिलितायज्ञांश्चक्रिरेमु निवाक्यतः॥ स्थानंतदेवभूयिष्ठमभवत्स्वर्गसन्निभं॥ २९ ॥ यत्किंचित्त्रिषुलोकेषुसुंदरंवस्तुदृश्यते ॥ तत्स र्वंतत्रनिष्पन्नंगायत्रीदत्तपात्रतः ॥ ३० ॥ देवांगनासमादाराःशोभंतेभूषणादिभिः॥ मुनयोदेवसदृशावस्त्रचं दनभूषणैः ॥ ३१ ॥ नित्योत्सवःप्रववृतेमुनेराश्रममंडले ॥ नरोगादिभयंकिंचिन्नचदैत्यभयंक्वचित् ॥ ३२ समुनेराश्रमोजातःसमंताच्छतयोजनः ॥ अन्येचप्राणिनोयेपितेपितत्रसमागताः ॥३३ ॥ तांश्चसर्वान्पुपो षायंदत्वाभयमथात्मवान् ॥ नानाविधैर्महायज्ञैर्विधिवत्कल्पितैःसुराः ॥ ३४ ॥ संतोषंपरमंप्रापुर्मुनेश्चैवजगु र्यशः ॥ सभायांवृत्रहाभूयोजगौश्लोकंमहायशाः ॥ ३५ ॥ अहोअयंनःकिलकल्पपादपोमनोरथान्पूरयाति प्रतिष्ठितः ॥ नोचेदकांडेक्कइहविवर्षपावासुदुर्लभायत्रतुर्जीवनाशा ॥ ३६ ॥ इत्थंद्वादशवर्षाणिपुपोषमुनिपुंग वान् ॥ पुत्रवन्मुनिराड्गर्वगंधेनपरिवर्जितः ॥ ३७ ॥ गायत्र्याःपरमंस्थानंचकारमुनिसत्तमः ॥ यत्रसर्वैर्मु निवरैःपूज्यतेजगदंबिका ॥ ३८ ॥ त्रिकालंपरयाभक्त्यापुरश्चरणकर्मभिः ॥ अद्यापितत्रदेवीसाप्रातर्बाल्य तुदृश्यते ॥ ३९ ॥ मध्यान्हेयुवतीवृद्धासायंकालेतुदृश्यते ॥ तत्रैकदासमायातोनारदोमुनिसत्तमः ॥ ४० ॥

कृतिभावःअयंगौतमोनोस्माकमस्मिन्कालेकल्पपादपःकल्पवृक्षोस्तीत्यर्थः अकांडेअतिदुर्धरकाले ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ गायत्र्याःपरमंस्था नंसर्वैर्मुनीनांदेवीदर्शनार्थंचकारेत्यर्थः ॥ ३८ ॥ तत्रगायत्रीस्थानेऽद्यापिवर्तमानंचमत्कारमाह अद्यापीति ॥ ३९ ॥ ४० ॥

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ नारदोगौतमंप्रतिदेवेंद्रसभायांजातंवृत्तांतंकथयति ब्रह्मर्षइति ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ कालेसमा
गतेइति सुभिक्षेकालेसमागतेयथास्यगौतमस्यापकीर्तिःस्यात्तथाकृत्वागंतव्यमितिसर्वैर्निश्चितमित्यर्थः ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ एतादृशमुपका

रणयन्महतींगायन्गायत्र्याःपरमान्गुणान् ॥ निषसादसभामध्येमुनीनांभावितात्मनां ॥ ४१ ॥ गौतमा
दिभिरत्युच्चैःपूजितःशांतमानसः ॥ कथाश्चकारविविधायशसोगौतमस्यच ॥ ४२ ॥ ब्रह्मर्षेदेवसदसिदेवराट्
तवयद्यशः ॥ जगौबहुविधंस्वच्छंमुनिपोषणजंपरं ॥ ४३ ॥ श्रुत्वाशचीपतेर्वाणींत्वांद्रष्टुमहमागतः॥ धन्यो
सित्वंमुनिश्रेष्ठजगदंबाप्रसादतः ॥ ४४ ॥इत्युक्त्वामुनिवर्यंतंगायत्रीसदनंययौ ॥ ददर्शजगदंबांतांप्रेमोत्फु
ल्लविलोचनः ॥४५॥ तुष्टावविधिवद्देवींजगामात्रिदिवंपुनः ॥ अथतत्रस्थितायेतेब्राह्मणामुनिपोषिताः॥४६॥
उत्कर्षंतुमुनेःश्रुत्वासूययाखेदमागताः ॥ यथास्यनयशोभूयात्कर्तव्यंसर्वथैवाहि ॥ ४७॥ कालेसमागतेपश्चा
दितिसर्वैस्तुनिश्चितं ॥ ततःकालेनकियताप्यभूद्वृष्टिर्धरातले ॥ ४८ ॥ सुभिक्षमभवत्सर्वदेशेषुनृपसत्तम ॥
श्रुत्वावार्तांसुभिक्षस्यमिलिताःसर्ववाडवाः ॥ ४९ ॥ गौतमंशप्तुमुद्योगंहाहाराजन्प्रचक्रिरे ॥ धन्यौतेषांचापि
तरौययोरुत्पत्तिरीदृशी ॥ ५० ॥ कालस्यमहिमाराजन्वक्तुंकेनहिशक्यते ॥ गौर्निर्मितामाययैकामुमूर्षुर्जर
तीनृप ॥५१ ॥ जगामसाचशालायांहोमकालेमुनेस्तदा ॥ हुंहुंशब्दैर्वारितासाप्राणांस्तत्याजतत्क्षणे ॥५२॥

रिणंगौतमंप्रतिमुनिभिःप्रत्युपकारएतादृशःकृतइतिस्वमुखेनव्यासोक्तिर्जनमेजयंप्रतिहाहाराजन्प्रचक्रिरेइति तमेवखेदंविशदयति धन्यौ
चतेषांपितराविति ययोःपित्रोरीदृशीकृतघ्नाउत्पत्तिःसंततिरस्तीत्यर्थः ॥ ५० ॥ तदनंतरंब्राह्मणैःकिंकृतंतदाह गौर्निर्मितेति ॥ ५१ ॥
हुंहुंशब्दैर्गौतमेनवारितेत्यर्थः ॥ ५२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥२०॥ गौतमेनानेनदुष्टेनेत्येवंतेचुक्रुशुर्द्विजाः ॥ होमंसमाप्यमुनिराड्विस्मयंपरमंगतः ॥ ५३ ॥ समाधिमीलिताक्षः
सन्चिंतयामासकारणं ॥ कृतंसर्वैर्द्विजैरेतादितिज्ञात्वातदैवसः ॥ ५४ ॥ दधारकोपंपरमंप्रलयेरुद्रकोपवत् ॥
शशापचऋषीन्सर्वान्कोपसंरक्तलोचनः ॥ ५५ ॥ वेदमातरिगायत्र्यांतध्यानेतन्मनोर्जपे ॥ भवतानुन्मुखा
यूयंसर्वथाब्राह्मणाधमाः ॥५६ ॥ वेदेवेदोक्तयज्ञेषुतद्वार्तासुतथैवच ॥ भवतानुन्मुखायूयंसर्वदाब्राह्मणाधमाः
॥ ५७ ॥ शिवेशिवस्यमंत्रेचशिवशास्त्रेतथैवच ॥ भवतानुन्मुखायूयंसर्वदाब्राह्मणाधमाः ॥५८॥ मूलप्रकृत्यां
श्रीदेव्यांतध्यानेतत्कथासुच ॥ भवतानुन्मुखायूयंसर्वदाब्राह्मणाधमाः ॥ ५९ ॥ देवीमंत्रेतथादेव्याःस्थाने
नुष्ठानकर्मणि ॥ भवतानुन्मुखायूयंसर्वदाब्राह्मणाधमाः ॥ ६० ॥ देव्युत्सवदिदृक्षायांदेवीनामानुकीर्तने ॥
भवतानुन्मुखायूयंसर्वदाब्राह्मणाधमाः ॥ ६१ ॥ देवीभक्तस्यसान्निध्येदेवीभक्तार्चनेतथा ॥ भवतानुन्मुखा
यूयंसर्वदाब्राह्मणाधमाः ॥ ६२॥ शिवोत्सवदिदृक्षायांशिवभक्तस्यपूजने ॥ भवतानुन्मुखायूयसर्वदाब्राह्मणा
धमाः ॥ ६३ ॥ रुद्राक्षेबिल्वपत्रेचतथाशुद्धेचभस्मनि ॥ भवतानुन्मुखायूयंसर्वदाब्राह्मणाधमाः ॥६४ ॥ श्रौ
तस्मार्तसदाचारेज्ञानमार्गेतथैवच ॥ भवतानुन्मुखायूयंसर्वदाब्राह्मणाधमाः ॥६५ ॥ अद्वैतज्ञाननिष्ठायांशां
तिदांत्यादिसाधने ॥ भवतानुन्मुखायूयंसर्वदाब्राह्मणाधमाः॥६६॥ नित्यकर्माद्यनुष्ठानेप्यग्निहोत्रादिसाधने
॥ भवतानुन्मुखायूयंसर्वदाब्राह्मणाधमाः ॥ ६७॥ स्वाध्यायाध्ययनेचैवतथाप्रवचनेपिच ॥ भवतानुन्मुखायू
यंसर्वदाब्राह्मणाधमाः ॥ ६८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ भवत्समाःभवद्विधाः ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ वाग्दंडंशापं ॥ ७९ ॥

गोदानादिषुदानेषुपितृश्राद्धेषुचैवहि ॥ भवतानुन्मुखायूयंसर्वथाब्राह्मणाधमाः॥६९॥ कृछ्रचांद्रायणेचैवप्राय
श्चित्तेतथैवच ॥ भवतानुन्मुखायूयंसर्वदाब्राह्मणाधमाः ॥ ७० ॥ श्रीदेवीभिन्नदेवेषुश्रद्धाभक्तिसमन्विताः ॥
शंखचक्राद्यंकिताश्चभवतब्राह्मणाधमाः ॥७१॥ कापालिकमतासक्ताबौद्धशास्त्ररताःसदा ॥ पाखंडाचारनिर
ताभवतब्राह्मणाधमाः॥७२॥पितृमातृसुतभ्रातृकन्याविक्रयिणस्तथा॥भार्याविक्रयिणस्तद्वद्भवतब्राह्मणाध
माः ॥ ७३ ॥ वेदविक्रयिणस्तद्वत्तीर्थविक्रयिणस्तथा ॥ धर्मविक्रयिणस्तद्वद्भवतब्राह्मणाधमाः ॥ ७४ ॥ पां
चरात्रेकामशास्त्रेतथाकापालिकेमते ॥ बौद्धेश्रद्धायुतायूयंभवतब्राह्मणाधमाः ॥ ७५ ॥ मातृकन्यागामिनश्च
भगिनीगामिनस्तथा ॥ परस्त्रीलंपटाःसर्वेभवतब्राह्मणाधमाः ॥७६॥ युष्माकंवंशजाताश्चस्त्रियश्चपुरुषास्त
था ॥ मद्दत्तशापदग्धास्तेभविष्यंतिभवत्समाः ॥ ७७ ॥ किंमयाबहुनोक्तेनमूलप्रकृतिरीश्वरी ॥ गायत्रीपर
माभूयाद्युष्मासुखलुकोपिता ॥ ७८॥ अंधकूपादिकुंडेषुयुष्माकंस्यात्सदास्थितिः ॥ व्यासउवाच ॥ वाग्दंड
मीदृशंकृत्वाप्युपस्पृश्यजलंततः॥७९ ॥ जगामदर्शनार्थंचगायत्र्याःपरमोत्सुकः ॥ प्रणनाममहादेवींसापिदे
वीपरात्परा ॥८०॥ ब्राह्मणानांकृतिंदृष्ट्वास्मयंचित्तेचकारह ॥ अद्यापितस्यावदनंस्मययुक्तंचदृश्यते ॥८१॥
उवाचमुनिवर्यंतंस्मयमानमुखांबुजा ॥ भुजंगायार्पितंदुग्धंविषायैवोपजायते ॥ ८२ ॥ शांतिंकुरुमहाभागक
र्मणोगतिरीदृशी ॥ इतिदेवींप्रणम्याथततोगात्स्वाश्रमंप्रति ॥८३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ८० ॥ कृतिंकृतघ्नतार्णां ॥ ८१ ॥ गायत्रीस्वमुखेनमुनिंसांत्वयति उवाचेति ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ॥ छ ॥

ततोविप्रैःशापदग्धैर्विस्मृतावेदराशयः ॥ गायत्रीविस्मृतासर्वैस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ८४ ॥ तेसर्वेंथमिलि
॥३१॥ त्वातुपश्चात्तापयुतास्तथा ॥ प्रणेमुर्मुनिवर्यंतंदंडवत्पतिताभुवि ॥ ८५ ॥ नोचुःकिंचनवाक्यंतुलज्जयाधोमु
खाःस्थिताः ॥ प्रसीदेतिप्रसीदेतिप्रसीदेतिपुनःपुनः ॥८६॥ प्रार्थयामासुरभितःपरिवार्यमुनीश्वरं ॥ करुणा
पूर्णहृदयोमुनिस्तान्समुवाचह ॥८७॥ कृष्णावतारपर्यंतंकुंभीपाकेभवेत्स्थितिः॥नमेवाक्यंमृषाभूयादितिजा
नीथसर्वथा ॥ ८८ ॥ ततःपरंकलियुगेभुविजन्मभवेद्विवां ॥ मदुक्तंसर्वमेतत्तुभवेदेवनचान्यथा ॥ ८९ ॥ म
च्छापस्यविमोक्षार्थंयुष्माकंस्याद्यदीषणा ॥ तर्हिसेव्यंसदासर्वैर्गायत्रीपदपंकजं ॥ ९० ॥ व्यासउवाच ॥
इतिसर्वान्विसृज्याथगौतमोमुनिसत्तमः ॥ प्रारब्धमितिमत्वातुचित्तेशांतिंजगामह ॥ ९१ ॥ एतस्मात्कारणा
द्राजन्गतेकृष्णेतुधामनि ॥ कलौयुगेप्रवृत्तेतुकुंभीपाकात्तुनिर्गताः ॥९२ ॥ भुविजाताब्राह्मणाश्चशापदग्धाः
पुरातुये ॥ संध्यात्रयविहीनाश्चगायत्रीभक्तिवर्जिताः ॥ ९३ ॥ वेदभक्तिविहीनाश्चपाखंडमतगामिनः ॥ अ
ग्निहोत्रादिसत्कर्मस्वधास्वाहाविवर्जिताः ॥ ९४ ॥ मूलप्रकृतिमव्यक्तांनैवजानंतिकर्हिचित् ॥ तप्तमुद्रांकि
ताःकेचित्कामाचाररताःपरे ॥ ९५॥ कापालिकाःकौलिकाश्चबौद्धाजैनास्तथापरे ॥ पंडिताअपितेसर्वेदुराचा
रप्रवर्तकाः ॥ ९६ ॥ लंपटाःपरदारेषुदुराचारपरायणाः ॥ कुंभीपाकंपुनःसर्वेयास्यंतिनिजकर्मभिः ॥ ९७॥
तस्मात्सर्वात्मनाराजन्संसेव्यापरमेश्वरी ॥ नविष्णूपासनानित्यानशिवोपासनातथा ॥ ९८ ॥

[illegible] ॥९९ ॥ अथमणिद्वीपवर्णनविषयकस्यद्वितीयप्रश्नस्योत्तरंवक्तुंप्रतिजानीते अतःपरमिति भवारणेर्भवयोनेः॥१००॥
इतिश्रीदेवीभागवततिलके द्वादशस्कंधे नवमोऽध्यायः ॥९॥ अर्धाधिकशतश्लोकैर्मणिद्वीपस्यवर्णनं ॥ यथावाक्रियतेयेनभक्तिर्देव्यांविवर्धते ॥१॥
पूर्वाध्यायेप्रतिज्ञातंमणिद्वीपस्यवर्णनंप्रस्तौति व्यासउवाच ननुमणिद्वीपंश्रुतौक्वप्रसिद्धंतत्राह ब्रह्मलोकादिति सुबालोपनिषदि ब्रह्मलोकादूर्ध्वे
भागेयःसर्वलोकःश्रुतौश्रुतःप्रसिद्धोस्तिसएवनामांतरेणमणिद्वीपमित्युच्यते यत्रसाक्षाद्देवीमूलकारणभूताविराजतेइत्यर्थः तथाचसुबालोपनि
षदि अथहैनंरैक्वःपप्रच्छभगवन्कस्मिन्सर्वेप्रतिष्ठिताभवंतीतितस्मैसहोवाचरसातललोकेष्वितिहोवाचकस्मिन्रसातललोकाओताश्चप्रोताश्चे

नित्याचोपासनाशक्तेर्याविनातुपतत्यधः ॥ सर्वमुक्तंसमासेनयत्पृष्टंतत्त्वयानघ ॥ ९९ ॥ अतःपरंमणिद्वीप
वर्णनंशृणुसुंदरं ॥ यत्परंस्थानमाद्यायाभुवनेश्याभवारणेः ॥ १०० ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेअष्टा
दशसहस्रसंहितायांद्वादशस्कंधेनवमोध्यायः॥९॥व्यासउवाच ॥ ब्रह्मलोकादूर्ध्वभागेसर्वलोकोस्तियःश्रुतः॥
मणिद्वीपःसएवास्तियत्रदेवीविराजते ॥१ ॥ सर्वस्मादधिकोयस्मात्सर्वलोकस्ततःस्मृतः॥ पुरापरांबयैवायं
कल्पितोमनसेच्छया ॥ २ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तिभूर्लोकेष्वितिहोवाचेत्यारभ्यसत्यलोकांतमुक्त्वाकस्मिन्सत्यलोकाओताःप्रोताश्चेतिप्रजापतिलोकेष्वितिहोवाचकस्मिन्प्रजापतिलोकाओताः
प्रोताश्चेतिब्रह्मलोकेष्वितिहोवाचकस्मिंश्चब्रह्मलोकाओताश्चप्रोताश्चेतिसर्वलोकेष्वितिहोवाचसर्वलोकाआत्मनिब्रह्मणिमणयइवोताश्चप्रोताश्चे
ति अत्रतस्यलोकस्यैकत्वेपितदंतर्गतप्राकाराणांबहुत्वात्सर्वलोकेष्वितिबहुवचनमुक्तं ॥ १ ॥ ननुतस्यसर्वलोकइतिकिमितिसंज्ञातत्राह
सर्वस्मादधिकोयस्मादिति नन्वयंलोकःकेननिर्मितइतिचेत्तत्राह पुरापरांबयैवायमिति श्रीभगवत्यैवनिजवासार्थंस्वेच्छयास्वर्गादौनिर्मि
तोयंलोकइत्यर्थः ॥ २ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

अयंचमणिद्वीपरूपोलोकोदेवीप्रार्थनयाशिवेननिर्मितइतिशिवरहस्येद्वितीयेउक्तं तदुक्तंशिवरहस्येद्वितीयेंऽशेष्टमाध्याये श्रीदेव्युवाच देवदेव
महादेवलीलाकलितविग्रह विचित्रशक्तेभगवन्ममस्थानममुत्तमं सुंदरात्सुंदरंशंभोआनंदामृतसागरं नक्षुत्पिपासेनोग्लानिर्नतृष्णानजरादि
कं तत्रस्थितानांसर्वेषांकैलासादपिसुंदरं सृजविश्वेशदययाममैवापरकौतुकं नसृष्टोनाविधात्रापिविष्णुनावातथोत्तरं स्रष्टुंशक्यंत्वयादेवमन
सैवमहेश्वर त्वंसर्वमंगलाकारस्तस्मात्स्थानवरंमम लोकोत्तरंमहादेवविहारंचावयोःसदा सृजैवमनसादेवमत्प्रियार्थंमहेश्वर इतिदेव्यामहा
देवःप्रार्थितःसतदामुदा जातहर्षःसशीघ्रंतामोमित्यांदोलयन्मुदा परमानंदसंदोहसागरांतर्निमग्नधीः क्षणंदध्यौमहादेवोलीलासृष्टिप्रवर्त
कः तत्क्षणाद्भास्वरंतेजःसमुत्तस्थौसुधांबुधेः कोटिभास्करसंकाशंपार्वणेंदुशताधिकं विद्युत्कोटिप्रतीकाशंचेंद्रचापायुतोत्तरं वलक्षंभासि
ताकाशमप्रतिमंयमनुत्तमं तत्प्रभाभासितालोकाभुवनानिचतुर्दशेति पश्चात्त्रयोदशाध्यायपर्यंतंसविस्तरंतदेवद्वीपमुपवर्णितं चतुर्दशाध्यायेपुन
रुक्तं द्यावाभूम्योरंतरालेलोकजालेतथाभुवि विष्णुब्रह्मेशभवनेदिक्पालानांपुरेतथा नागानामपिलोकेषुदैत्येंद्राणांपुरीष्वपि कैलासेवामहादे

सर्वादौनिजवासार्थंप्रकृत्यामूलभूतया ॥ कैलासादधिकोलोकोवैकुंठादपिचोत्तमः ॥ ३ ॥

विचिंतामणिगृहाधिकः इंद्रकुसंपत्तिसंभारेणकुत्रभुवनेश्वरीतिसर्वोत्तमसंपत्तिमत्त्वंचोपपाद्याग्रेतत्परिमाणंचोक्तं पंचाशल्लक्षमानोयंद्वीपरत्न
मिदंशिवेइति ब्रह्मांडपुराणेललितोपाख्यानेतुदेवाज्ञयासुमेरुमध्यशृंगेविश्वकर्मणानिर्मितोयंलोकइत्युक्तं तदुक्तंललितोपाख्यानेसप्तविंशोऽ
ध्याये भोविश्वकर्मन्भोशिल्पज्ञभोभोमयमहोदय युवाभ्यांललितादेव्यानित्यज्ञानमहोदधेः षोडशक्षेत्रमध्येतुतत्क्षेत्रसमसंख्यया कर्तव्याश्चनिग
र्योहिनानारत्नैरलंकृताः यत्रषोडशधाभिन्नाललितापरमेश्वरी विश्वत्राणायसततंनिवासंचरयिष्यतीति तत्परिमाणंचदुर्वासमुनिकृतस्तवरत्ने
उक्तं तत्रचतुःशतयोजनपरिणाहंदेवशिल्पिनारचितं नानासालमनोज्ञंनमाम्यहंनगरमादिविद्यायाइति इत्थंपुराणत्रयविरोधेकल्पभेदेनकेचि
द्व्यवस्थामाहुः वयंतुब्रूमोललितोपाख्यानोक्तंशिवरहस्योक्तंचमणिद्वीपंश्रीत्रिपुरसुंदर्याधिष्ठितंभिन्नमेवदेवीभागवतोक्तंमणिद्वीपंतुश्रीभुवनेश्वर्य
धिष्ठितंसर्वलोकपदवाच्यंब्रह्मलोकाधिकंब्रह्मांडाद्बहिरेवविद्यमानंभिन्नमेवेति अतएवदेवीभागवतेसर्वब्रह्मांडवर्तिनांब्रह्मविष्ण्वादिदेवानांनियंता
रोब्रह्मांडाः समष्टिभूताश्चयत्रसंतीतिवक्ष्यमाणंसंगच्छते तदुक्तमागमे ब्रह्मलोकाधिकोलोकःसर्वलोकाधिपःपरः तत्रश्रीभुवनेशानीवस
तीतिर्निगद्यतेइति ॥ ३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ ४ ॥ छत्रीभूतमिति सर्वब्रह्मांडोपर्येतस्यविद्यमानत्वाच्छत्रसाम्यं ॥ ५ ॥ मणिद्वीपसंबंधिसुधासमुद्रंवर्णयति बहुयोजनविस्तीर्णइति [illegible]गृहस्यसर्वप्राकारमध्यस्थस्यपरिमाणमग्रेवक्ष्यातितत्प्राकाराणां[illegible]त्पूर्वस्माद्युत्तरस्यपरिमाणंद्विगुणंवक्ष्यातितन्मानेनैवसर्वे[illegible] भूतसुधासिंधोरपिमानमुन्नेयं मणिद्वीपस्यपरितआसमंतात् ॥ ६ ॥ संघट्टनंसंमर्दस्तेनोत्कीर्णा[illegible]च्छलंतोयेतरंगास्तेषांशतैःसंकुलः रत्न वालुकायुक्तः ॥७॥ महांतस्तरंगावीचयस्तेषांसंघर्षणसंजाताल्हर्यो[illegible]तरंगास्तेषांकणैःशीतलः गतागतैरितस्ततोगमनागमनैः ॥ ८॥

गोलोकादपिसर्वस्मात्सर्वलोकोधिकःस्मृतः ॥ नैतत्समंत्रिलोक्यांतुसुंदरंविद्यतेक्कचित् ॥ ४ ॥ छत्रीभूतंत्रिजगतोभवसंतापनाशकं॥ छायाभूतंतदेवास्तिब्रह्मांडानांतुसत्तम॥५॥ बहुयोजनविस्तीर्णोगंभीरस्तावदेव हि ॥ मणिद्वीपस्यपरितोवर्ततेतुसुधोदधिः ॥ ६ ॥ मरुत्संघट्टनोत्कीर्णतरंगशतसंकुलः॥ रत्नाच्छवालुकायुक्तोझषशंखसमाकुलः ॥ ७ ॥ वीचिसंघर्षसंजातलहरीकणशीतलः ॥ नानाध्वजसमायुक्तनानापोतगतागतैः ॥ ८ ॥ विराजमानःपरितस्तीररत्नद्रुमोमहान् ॥ तदुत्तरमयोधातुर्निर्मितोगगनेततः ॥ ९ ॥ सप्तयोजनविस्तीर्णःप्राकारोवर्ततेमहान् ॥ नानाशस्त्रप्रहरणानानायुद्धविशारदाः॥ १०॥ रक्षकानिवसंत्यत्रमोदमानाः समंततः ॥ चतुर्द्वारसमायुक्तोद्वारपालशतान्वितः ॥ ११ ॥ नानागणैःपरिवृतोदेवीभक्तियुतैर्नृप॥ दर्शनार्थं समायांतियेदेवाजगदीशितुः ॥ १२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तीरेरत्नसमानकांतयोद्रुमायस्य इत्थंसुधासमुद्रमुपवर्ण्यायोधातुनिर्मितंप्रथमंप्राकारंवर्णयति तदुत्तरमयोधातुनिर्मितइति गगनेततोत्युच्चैर्विद्यमानइति ॥९॥ उच्चैस्त्वंवर्णयति सप्तयोजनविस्तीर्णइति विस्तीर्णोउन्नतइत्यर्थः नत्वत्रविस्तारोविवक्षितोविस्तारस्यबहुप्रमाणस्यवक्ष्यमाणत्वात् तत्रस्थंगणानाह नानाशस्त्रप्रहरणाइति ॥१०॥ ११ ॥ एतत्प्राकारस्यलोहमयस्यांतःप्रतिब्रह्मांडवर्तिनोयेब्रह्मादयोदेवाःश्रीजगदीशितुर्भुवनेश्वर्यादर्शनार्थमागतास्तेषांगणावाहनानिचतत्रनिवसंतीत्याह दर्शनार्थंसमायांतीति ॥ १२ ॥ ॥ छ ॥

तत्रैवान्यब्रह्मांडस्थदेवानांविमानान्यप्यवतरंतीत्याह विमानशतेति प्राकारविशेषणं ॥ १३ ॥ हयहेषेति दर्शनार्थमागतानांदेवानांयेहयावा

हनभूतास्तेषांहेषाशब्दैःखुराघातशब्दैश्चबधिरीकृतंदिङ्मुखंयस्मिन् देव्यागणैर्द्वारस्थैःकिलकिलारावैःकिलकिलशब्दंकुर्वद्भिर्वेत्रहस्तैर

क्षिसंमर्दे ताडिताअन्यदेवानांसेवकायत्रयस्मिन्प्राकारेभाजंतेइत्यन्वयः॥१४॥देवगणकोलाहलंवर्णयति तस्मिन्कोलाहलेइति ॥१५॥

तेषांगणावसंत्यत्रवाहनानिचतत्राहि ॥ विमानशतसंघर्षघंटास्वनसमाकुलः ॥ १३ ॥ हयहेषाखुराघातब धिरीकृतदिङ्मुखः॥ गणैःकिलकिलारावैर्वेत्रहस्तैश्चताडिताः ॥ १४ ॥ सेवकादेवसंघानांभ्राजंतेतत्रभूमि प ॥ तस्मिन्कोलाहलेराजन्नशब्दःकेनचित्क्वचित् ॥ १५ ॥ कस्यचिच्छ्रुयतेत्यंतंनानाध्वनिसमाकुले ॥ पदे पदेमिष्टवारिपरिपूर्णसरांसिच ॥ १६ ॥ वाटिकाविविधाराजन्रत्नद्रुमविराजिताः॥तदुत्तरंमहासारधातुनि र्मितमंडलः ॥ १७ ॥ सालोपरोमहानास्तिगगनस्पर्शियच्छिरः ॥ तेजसास्याच्छतगुणःपूर्वसालादयंपरः ॥१८॥ गोपुरद्वारसहितोबहुवृक्षसमन्वितः ॥ यावृक्षजातयःसंतिसर्वास्तास्तत्रसंतिच ॥ १९ ॥ निरंतरं पुष्पयुताःसदाफलसमन्विताः ॥ नवपल्लवसंयुक्ताःपरसौरभसंकुलाः ॥ २० ॥ पनसाबकुलालोध्राःकर्णिका राश्चशिंशपाः ॥ देवदारुकांचनाराआम्राश्चैवसुमेरवः ॥ २१ ॥ लिकुचाहिंगुलाश्चैलालवंगाःकट्फलास्तथा पाटलामुचुकुंदाश्चफलिन्योजघनेफलाः ॥ २२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

अयंसमारंभोयाविराजद्वारेषूपलभ्यते ॥ १६ ॥ इत्थंलोहप्राकारमुपवर्ण्यतदुत्तरंकांस्यप्राकारंवर्णयति तदुत्तरंमहासारेति महासारःका

स्यंतेननिर्मितोद्वितीयःप्राकारइत्यर्थः ॥ १७ ॥ तेजसास्याच्छतगुणइति अणेनाशीतस्थविर्भिन्नस्ययत्तेजस्तत्तेजोलोहप्राकारस्यततो

ऽधिकतगुणंतेजःकांस्यप्राकारस्येत्यर्थः अस्यप्राकारस्योच्चतापिपूर्वोक्तैवप्रमाणविशेषानुक्तेः सालःप्राकारः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

वृक्षनामान्याह पनसाइति ॥ २१ ॥ २२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ वातव्रातैश्चलंतोद्रुमा यस्मिन्वनेतमेतच्चाइशाभिमतिशयोक्तिर्बहु पक्षिसद्भावदर्शिका ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ नृत्यंतोयेबर्हिणोमयूरास्तेषांकदंबस्यसमूहस्यसंबंधिनोयेकेकारवास्तैर्नादितं मधुस्राविवृक्षमधुस्रा

तालास्तमालाःसालाश्चकंकोलानागभद्रकाः ॥ पुन्नागाःपीलवःसाल्वकावैकपूरशाखिनः ॥ २३ ॥ अश्वकर्णाहस्तिकर्णास्तालपर्णाश्चदाडिमाः ॥ गणिकाबंधुजीवाश्चजंबीराश्चकुरंडकाः ॥ २४ ॥ चांपेयाबंधुजीवाश्च तथावैकनकद्रुमाः ॥ कालागुरुद्रुमाश्चैवतथाचंदनपादपाः ॥ २५ ॥ खर्जूरायूथिकास्तालपर्ण्यश्चैवतथेक्षवः ॥ क्षीरवृक्षाश्चखदिराश्चिंचाभल्लातकास्तथा ॥ २६ ॥ रुचकाःकुटजावृक्षाबिल्ववृक्षास्तथैवच ॥ तुलसीनांवनान्येवंमल्लिकानांतथैवच ॥ २७ ॥ इत्यादितरुजातीनांवनान्युपवनानिच ॥ नानावापीशतैर्युक्तान्येवंसंतिधराधिप ॥ २८ ॥ कोकिलारावसंयुक्तागुंजद्भ्रमरभूषिताः ॥ निर्यासस्राविणःसर्वेस्निग्धच्छायास्तरूत्तमाः ॥ २९ ॥ नानाऋतुभवावृक्षानानापक्षिसमाकुलाः ॥ नानारसस्राविणीभिर्नदीभिरतिशोभिताः ॥ ३० ॥ पारावतशुकव्रातसारिकापक्षमारुतैः ॥ हंसपक्षसमुद्भूतवातव्रातैश्चलद्द्रुमं ॥ ३१ ॥ सुगंधग्राहिपवनपूरितंतद्वनोत्तमं ॥ सहितंहरिणीयूथैर्धावमानैरितस्ततः ॥ ३२ ॥ नृत्यद्बर्हिकदंबस्यकेकारावैःसुखप्रदैः ॥ नादितंतद्वनंदिव्यंमधुस्राविसमंततः ॥ ३३ ॥ कांस्यसालादुत्तरेतुताम्रसालःप्रकीर्तितः ॥ चतुरस्रसमाकारउन्नत्यासप्तयोजनः ॥ ३४ ॥

वि ॥ ३३ ॥ एतत्प्राकारनिवासिनोनानाविधासिद्धाःसिद्धांगनाश्चज्ञेयाः अग्रिमप्राकारेगंधर्वादीनांवासस्योक्तत्वात् अतएवक्वचित्पुस्तके तत्रसिद्धांगनाःसिद्धागायंतिस्ततंगुणान् भगवत्यामहाराजअपंतिचरमंतिचेतिश्लोकोपिदृश्यते अथतृतीयंताम्रप्राकारमाह कांस्यसालादुत्तरेत्विति चतुरस्रोयंसालः ॥ ३४ ॥ ॥ ० ॥ ॥ ० ॥ ॥ ० ॥ ॥ ० ॥ ॥ ० ॥

 द्वयोस्तुसालयोर्मध्येइति एकस्तामसालोद्वितीयःसीससालस्तयोर्मध्येइत्यर्थः कल्पवाटिकाकल्पवृक्षवाटिका ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ तत्साला
धिपतिमाह तद्वनंरक्षितंराजन्निति वसंततुध्यानमाह पुष्पसिंहासनासीनइति ॥ ३७ ॥ मधुश्रीश्चैत्रलक्ष्मीर्माधवश्रीर्वैशाखलक्ष्मीरेवमुत्तर

॥३४॥

द्वयोस्तुसालयोर्मध्येसंप्रोक्ताकल्पवाटिका ॥ येषांतरूणांपुष्पाणिकांचनाभानिभूमिप ॥ ३५ ॥ पत्राणिकांचनाभानिरत्नबीजफलानिच ॥ दशयोजनगंधोहिप्रसर्पतिसमंततः ॥ ३६ ॥ तद्वनंरक्षितंराजन्वसंतेनर्तुनानिशं ॥ पुष्पसिंहासनासीनःपुष्पच्छत्रविराजितः ॥ ३७ ॥ पुष्पभूषाभूषितश्चपुष्पासवविघूर्णितः ॥ मधुश्रीर्माधवश्रीश्चद्वेभार्येतस्यसंमते ॥ ३८ ॥ क्रीडतःस्मेरवदनेसुमस्तबककंदुकैः ॥ अतीवरम्यंविपिनंमधुस्राविसमंततः ॥ ३९ ॥ दशयोजनपर्यंतंकुसुमामोदवायुना ॥ पूरितंदिव्यगंधर्वैःसांगनैर्गानलोलुपैः ॥ ४० शोभितंतद्वनंदिव्यंमत्तकोकिलनादितं ॥ वसंतलक्ष्मीसंयुक्तंकामिकामप्रवर्द्धनं ॥ ४१ ॥ ताम्रसालादुत्तरत्र सीससालःप्रकीर्तितः ॥ समुच्छ्रायःस्मृतोप्यस्यसप्तयोजनसंख्यया ॥४२ ॥ संतानवाटिकामध्येसालयोस्तु द्वयोर्नृप ॥ दशयोजनगंधस्तुप्रसूनानांसमंततः ॥ ४३ ॥ हिरण्याभानिकुसुमान्युत्फुल्लानिनिरंतरं ॥ अमृतद्रवसंयुक्तफलानिमधुराणिच ॥ ४४ ॥ ग्रीष्मर्तुर्नायकस्तस्यावाटिकायानृपोत्तम ॥ शुक्रश्रीश्चशुचिश्रीश्चद्वेभार्येतस्यसंमते ॥ ४५ ॥ संतापत्रस्तलोकास्तुवृक्षमूलेषुसंस्थिताः ॥ नानासिद्धैःपरिवृतोनानादेवैःसमन्वितः ॥ ४६ ॥ विलासिनीनांवृंदैस्तुचंदनद्रवपंकिलैः ॥ पुष्पमालाभूषितैस्तुतालवृंतकरांबुजैः ॥४७ ॥

त्रमतिमासलक्ष्म्यऊह्याः ॥ ३८ ॥ सुमस्तबकाःप्रसूनगुच्छाएवकंदुकास्तैः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ अथचतुर्थंसीससालमाह ताम्र
सालादुत्तरत्रेति अत्रापिपूर्वपूर्वसालादुत्तरोत्तरसालःशतगुणिततेजसायुक्तइतिबोध्यं ॥ ४२ ॥ सालयोःसीससालाधिपतलसालयोर्मध्ये
संतानवृक्षवाटिकामध्येइत्यर्थः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ संतापत्रस्तलोकास्त्वित्यादिनाग्रीष्मर्तुंलक्षयतिवर्णयं ॥ ४६ ॥ ४७ ॥

[illegible] सीसशालादुत्तरेति आरकूटमयःशिवकर्मितः ॥ ४८ ॥ [illegible]
॥ ४९ ॥ ५० ॥ [illegible] ॥ ५१ ॥ वर्षतोर्द्वादशाः [illegible] ॥ ५२ ॥ [illegible]

प्राकारःशोभितोराजन्शीतलांबुनिषेविभिः ॥ सीससालादुत्तरत्राप्यारकूटमयःशुभः ॥ ४८ ॥ प्राकारोवर्तते तेराजन्मुनियोजनदैर्घ्यवान् ॥ हरिचंदनवृक्षाणांवाटीमध्येतयोःस्मृता ॥ ४९ ॥ सालयोरधिमाथस्तुवर्षर्तुर्मेघवाहनः ॥ विद्युत्पिंगलनेत्रश्चजीमूतकवचःस्मृतः ॥ ५० ॥ वज्रनिर्घोषमुखरश्चेंद्रधन्वासमंततः ॥ सहस्रशोवारिधारामुंचन्नास्तेगणावृतः ॥ ५१ ॥ नभश्रीश्चनभस्यश्रीःस्वरस्यारस्यमालिनी ॥ अंबादुलानिरत्निश्चाभ्रमंतीमेघयंतिका ॥५२॥ वर्षयंतीचिबुणिकावारिधाराचसंमताः ॥ वर्षर्तोर्द्वादशप्रोक्ताःशक्तयोमदविव्हलाः ॥ ५३ ॥ नवपल्लववृक्षाश्चनवीनलतिकान्विताः ॥ हरितानितृणान्येववेष्टितायैर्धरासलिला ॥ ५४ ॥ नदीनदप्रवाहाश्चप्रवहंतिचवेगतः ॥ सरांसिकलुषांबूनिरागिचित्तसमानिच ॥ ५५ ॥ वसंतिदेवाःसिद्धाश्चयेदेवीकर्मकारिणः ॥ वापीकूपतडागाश्चयैर्देव्यर्थसमर्पिताः ॥५६ ॥ तेगणानिवसंत्यत्रसविलासाश्चसांगनाः ॥ आरकूटमयादग्रेसप्तयोजनदैर्घ्यवान् ॥ ५७ ॥ पंचलोहात्मकःसालोमध्येमंदारवाटिका ॥ नानापुष्पलताकीर्णानानापल्लवशोभिता ॥ ५८ ॥ अधिष्ठातात्रसंप्रोक्तःशरदृतुरनामयः ॥ इषलक्ष्मीरूर्जलक्ष्मीर्द्वेभार्येतस्यसंमते ॥ ५९ ॥ नानासिद्धावसंत्यत्रसांगनाःसपरिच्छदाः ॥ पंचलोहमयादग्रेसप्तयोजनदैर्घ्यवान् ॥ ६० ॥

[illegible]नि सांनिकलुषितानितथासरोजलानीत्यर्थः ॥ ५५ ॥ देवीप्रीत्यर्थंयेकर्मयज्ञादिकंकुर्वंतितथायैर्देवीप्रीत्यर्थंतडागावापीकूपाश्चसमर्पिता
[illegible]त्यर्थः ॥ ५६ ॥ अथपंचलोहमयप्राकारमाह आरकूटमयादग्रेति दैर्घ्य[illegible]वान् ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥
[illegible] पंचलोहमयादग्रेइति ॥ ६० ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ देवीव्रतकारिणो देवीप्रीत्यर्थं कृच्छ्रादिव्रतकारिणः ॥ ६४ ॥ अथअष्टमं सुवर्णसालमाह रौप्यसालमयादग्रे इति ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ निपीतपीताभिर्वधूभिः ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ देवीदानकारिणः देवीप्रीत्यर्थं दानकर्तारः ॥

दीप्यमानोमहाशृंगैर्वर्ततेरौप्यसालकः ॥ पारिजाताटवीमध्येप्रसूनस्तबकान्विता ॥ ६१ ॥ दशयोजनगंधीनि कुसुमानिसमंततः ॥ मोदयंतिगणान्सर्वान्येदेवीकर्मकारिणः ॥ ६२ ॥ तत्राधिनाथःसंप्रोक्तोहेमंततुर्महोज्व लः सगणःसायुधःसर्वान्रागिणोरंजयन्नृप ॥ ६३ ॥ सहश्रीश्चसहस्यश्रीर्द्वेभार्येतस्यसंमते ॥ वसंतिवत्र सिद्धाश्चयेदेवीव्रतकारिणः ॥ ६४ ॥ रौप्यसालमयादग्रेसप्तयोजनदैर्घ्यवान् ॥ सौवर्णसालःसंप्रोक्तस्तप्तहा टककल्पितः ॥ ६५ ॥ मध्येकदंबवाटीतुपुष्पपल्लवशोभिता ॥ कदंबमदिराधाराःप्रवर्ततेसहस्रशः ॥ ६६ ॥ याभिर्निपीतपीताभिर्निजानंदोनुभूयते ॥ तत्राधिनाथःसंप्रोक्तःशैशिरर्तुर्महोदयः ॥ ६७ ॥ तपश्रीश्चतपस्य श्रीर्द्वेभार्येतस्यसंमते ॥ मोदमानःसहैताभ्यांवर्ततेशिशिराकृतिः ॥ ६८ ॥ नानाविलाससंयुक्तोनानागण समावृतः ॥ निवसंतिमहासिद्धायेदेवीदानकारिणः ॥ ६९ ॥ नानाभोगसमुत्पन्नमहानंदसमन्विताः ॥ सां गनाःपरिवारैस्तुसंघशःपरिवारिताः ॥ ७० ॥ स्वर्णसालमयादग्रेमुनियोजनदैर्घ्यवान् ॥ पुष्परागमयःसालःकुं कुमारुणविग्रहः ॥ ७१ ॥ पुष्परागमयीभूमिर्वनान्युपवनानिच ॥ रत्नवृक्षालवालाश्चपुष्परागमयाःस्मृताः ॥ ७२ ॥ प्राकारोयस्यरत्नस्यतद्रत्नरचिताद्रुमाः ॥ वनभूःपक्षिणश्चैवरत्नवर्णजलानिच ॥ ७३ ॥ ॥ ७४ ॥

॥ ६९ ॥ ७० ॥ अथनवमं पुष्परागमयप्राकारमाह स्वर्णसालमयादग्रे इति मुनियोजनानि सप्तयोजनानि ॥ ७१ ॥ रत्नाकारवृक्षाणा मालवाला अपि पुष्परागमया एव ॥ ७२ ॥ अथरत्नादिसालेषु सामान्यपरिभाषामाह प्राकार इति [illegible] वालिकाः [illegible] ॥ ७३ ॥

॥ ७४ ॥ किं तत्पूर्वं मत्पूर्वं माल्यालाद्युत्तरोत्तरोत्तमप्राकारो लक्षगुणतेजसा युक्तः स्यादित्यर्थः ॥ ७५ ॥ अग्निकोणकाद्ये कोणेषु वसंतित ... दिक्पालादयः प्रतिब्रह्मांडवर्तिनामिंद्रादिदिक्पालानां समष्टिभूता ... समष्टिभूता ... त्र वसंतीत्यर्थः भुवनेश्वरीयंत्रदेवतानामेवाग्रेवक्ष्यमाणत्वात् ॥ ७६ ॥ तत्र प्रथमतः पूर्वदिशि सहस्राक्षं वर्णयति पूर्वाशायामिति ...

मंडपा मंडपस्तंभाः सरांसि कमलानि च ॥ प्राकारे तत्र यद्यस्मात्तत्सर्वं तत्सम भवेत् ॥ ७४ ॥ परिभाषेयमु द्दिष्टा रत्नसालादिषु प्रभो ॥ तेजसास्याल्लक्षगुणः पूर्वसालात्परो नृप ॥ ७५ ॥ दिक्पाला निवसंत्यत्र प्रतिब्रह्मां डवर्तिनां ॥ दिक्पालानां समष्ट्यात्मरूपाः स्फूर्जद्वरायुधाः ॥ ७६ ॥ पूर्वाशायां समुत्तुंगशृंगा पूरमरावती ॥ ना नोपवनसंयुक्ता महेंद्रस्तत्र राजते ॥ ७७ ॥ स्वर्गशोभा च या स्वर्गे यावती स्यात्ततोधिका ॥ समष्टिशतनेत्रस्य सहस्रगुणतः स्मृता ॥ ७८ ॥ ऐरावतसमारूढो वज्रहस्तः प्रतापवान् ॥ देवसेनापरिवृतो राजते त्र शतक्रतुः ॥ ७९ ॥ देवांगनागणयुता शचीतत्र विराजते ॥ वन्हिकोणे वन्हिपुरी वन्हिपूः सदृशी नृप ॥ ८० ॥ स्वाहास्वधा समायुक्तो वन्हिस्तत्र विराजते ॥ निजवाहनभूषाढ्यो निजदेवगणैर्वृतः ॥ ८१ ॥ याम्याशायां यमपुरी तत्र दंड धरो महान् ॥ स्वभटैर्वेष्टितो राजन्चित्रगुप्तपुरोगमैः ॥ ८२ ॥ निजशक्तियुतो भास्वत्तनयोस्ति यमो महान् ॥ नैर्ऋत्यां दिशि राक्षस्यां राक्षसैः परिवारितः ॥ ८३ ॥ खड्गधारी स्फुरन्नास्ते निर्ऋतिर्निजशक्तियुक् ॥ वारुण्यां वरुणो राजा पाशधारी प्रतापवान् ॥ ८४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

गानि शृंगाणि यस्याः सा पूर्नगरी अमरावतीतिष्ठतीत्यर्थः तस्यां नगर्यामिंद्रास्तिष्ठति ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ देवांगनासहिता शचींद्राण्यपि तत्र लोके राजते वन्हिपूः सदृशीति प्रतिब्रह्मांडवर्तिनो या वन्हिपुर्यस्तत्सदृशी ... समष्टिवन्हेः पुरीत्यर्थः एवंसर्वदिक्पालेषु ... ॥ ८० ॥ ... ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ भास्वत्तनयः सूर्यपुत्रः ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ॥ छ ॥

[illegible] ॥ ८५ ॥ [illegible]नाकुलः ॥ ८६ ॥ वायुसाधनंप्राणायामरूपं ॥ ८७ ॥
॥ ८८ ॥ ८९ ॥ [illegible] ॥ ९० ॥ इत्यादयोयेयक्षसेनान्योयक्षसेनापतयस्तत्सहितइत्यर्थः ॥९१ ॥ रुद्रोधि

महाझषसमारूढोवारुणीमधुविव्हलः ॥ निजशक्तिसमायुक्तोनिजयादोगणान्वितः ॥ ८५ ॥ समास्तेवारु
णेलोकेवरुणानीरताकुलः ॥ वायुकोणेवायुलोकोवायुस्तत्राधितिष्ठति ॥ ८६ ॥ वायुसाधनसंसिद्धयोगिभिः
परिवारितः ॥ ध्वजहस्तोविशालाक्षोमृगवाहनसंस्थितः ॥ ८७ ॥ मरुद्गणैःपरिवृतोनिजशक्तिसमन्वितः ॥
उत्तरस्यांदिशिमहान्यक्षलोकोस्तिभूमिप ॥ ८८ ॥ यक्षाधिराजस्तत्रास्तेवृद्धिऋध्यादिशक्तिभिः ॥ नवभि
र्निधिभिर्युक्तस्तुंदिलोधननायकः ॥ ८९ ॥ मणिभद्रःपूर्णभद्रोमणिमान्मणिकंधरः ॥ मणिभूषोमणिस्रग्वी
मणिकार्मुकधारकः ॥ ९० ॥ इत्यादियक्षसेनानीसहितोनिजशक्तियुक् ॥ ईशानकोणेसंप्रोक्तोरुद्रलोकोमह
त्तरः ॥ ९१ ॥ अनर्घ्यरत्नखचितोयत्ररुद्रोधिदैवतं ॥ मन्युमान्दीप्तनयनोवद्धपृष्ठमहेषुधिः ॥ ९२ ॥ स्फूर्ज
द्धनुर्वामहस्तोऽधिज्यधन्वभिरावृतः ॥ स्वसमानैरसंख्यातरुद्रैःशूलवरायुधैः ॥९३॥ विकृतास्यैःकरालास्यै
र्वमद्वन्हिभिरास्यतः ॥ दशहस्तैःशतकरैःसहस्रभुजसंयुतैः ॥९४ ॥ दशपादैर्दशग्रीवैस्त्रिनेत्रैरुग्रमूर्तिभिः ॥
अंतरिक्षचरायेचयेचभूमिचराःस्मृताः॥९५॥ रुद्राध्यायेस्मृतारुद्रास्तैःसर्वैश्चसमावृतः॥ रुद्राणीकोटिसहितो
भद्रकाल्यादिमातृभिः ॥ ९६ ॥ नानाशक्तिसमाविष्टडामर्यादिगणावृतः ॥ वीरभद्रादिसहितोरुद्रोराजन्विरा
जते ॥ ९७ ॥ मुंडमालाधरोनागवलयोनागकंधरः ॥ व्याघ्रचर्मपरीधानोगजचर्मोत्तरीयकः ॥ ९८ ॥ ७१ ॥

[illegible] ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥

॥ ९९ ॥ १०० ॥ ईशानएवचेति ईशानरुद्र इत्येवंरूपांतरमर्थः इतिश्रीदेवीभागवते [illegible] द्वादशस्कंधेदशमोध्यायः ॥ १० ॥ दशाधिकशतश्लोकैःपद्मरागादिनिर्मिताः ॥ प्राकाराः संप्रवक्ष्यंतेचिंतामणिगृहांतकाः ॥ १ ॥ अथदशमंपद्मरागमणिमयंप्राकारमाह पुष्परागमयादग्रेइति तादृशीपद्मरागमणिमयी ॥ २ ॥ दैर्घ्येऔन्नत्ये ॥ २ ॥ अस्मिन्स्थानेयाभुवनेश्वरीयंत्रेचतुःषष्टिकलाःप्रपंचसारादितंत्रेषूक्तास्ताःसंतीत्याह मध्येभुवीति ॥ ३ ॥

चिताभस्मांगलिप्तांगःप्रमथादिगणावृतः ॥ निनदड्डमरुध्वानैर्बधिरीकृतदिङ्मुखः ॥ ९९ ॥ अट्टहासास्फोटशब्दैःसंत्रासितनभस्तलः ॥ भूतसंघसमाविष्टोभूतावासोमहेश्वरः ॥ १०० ॥ ईशानदिक्पतिःसोयंनाम्नाचेशानएवच॥इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेद्वादशस्कंधेदशमोध्यायः॥ १०॥व्यासउवाच॥पुष्परागमयादग्रेकुंकुमारुणविग्रहः ॥ पद्मरागमयःसालोमध्येभूश्चैवतादृशी ॥ १ ॥ दशयोजनवान्दैर्घ्येगोपुरद्वारसंयुतः ॥ तन्मणिस्तंभसंयुक्तामंडपाःशतशोनृप ॥२॥मध्येभुविसमासीनाश्चतुःषष्टिमिताःकलाः॥नानायुधधरावीरारत्नभूषणभूषिताः ॥ ३ ॥ प्रत्येकलोकस्तासांतुतत्तल्लोकस्यनायकाः ॥ समंतात्पद्मरागस्यपरिवार्यस्थिताःसदा ॥४॥ स्वस्वलोकजनैर्जुष्टाःस्वस्ववाहनहेतिभिः ॥ तासांनामानिवक्ष्यामिशृणुत्वंजनमेजय ॥५ ॥ पिंगलाक्षीविशालाक्षीसमृद्धिर्वृद्धिरेवच ॥ श्रद्धास्वाहास्वधाभिख्यामायासंज्ञावसुंधरा ॥ ६ ॥ त्रिलोकधात्रीसावित्रीगायत्रीत्रिदशेश्वरी ॥ सुरूपाबहुरूपाचस्कंदमाताच्युतप्रिया ॥७॥ विमलाचामलातद्वदरुणीपुनरारुणी॥ प्रकृतिर्विकृतिःसृष्टिस्थितिःसंहृतिरेवच ॥ ८॥ संध्यामातासतीहंसीमर्दिकावज्रिकापरा ॥ देवमाताभगवतीदेवकीकमलासना ॥ ९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ चतुःषष्टिशक्तिषुएकैकस्याःशक्तेरेकैकलोकःस्वतंत्रस्तस्मिन्प्राकारेस्तीत्याह प्रत्येकलोकस्तासांत्विति यथामध्यस्थंचिंतामणिगृहंवेष्टयित्वादशदिक्पाललोकाःस्थितास्तथाचिंतामणिगृहंवेष्टयित्वैवचतुःषष्टिशक्तीनांलोकाःस्थिताइत्याह समंतात्पद्मरागस्येति परिवार्यमध्यगृहंवेष्टयित्वेत्यर्थः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ ॥ छ ॥

॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ तासांसेनावर्णनमाह शताक्षौहिणिकासेनेति एकैकस्याःशक्तेःश
ताक्षौहिणिकासेनाविद्यतेएवंभूताश्चतुःषष्टिशक्तयस्तत्संख्याक्षौहिणीयुताःसंतीत्यर्थः ॥ २८ ॥ तासांसामर्थ्यमाह एकैकशक्तेरिति अक्षौ

त्रिमुखीसप्तमुख्यन्यासुरासुरविमर्दिनी ॥ लंबोष्ठीचोर्ध्वकेशीचबहुशीर्षावृकोदरी ॥ १० ॥ रथरेखाव्हयाप
श्चाच्छरीरेखातथापरा ॥ गगनवेगापवनवेगाचैवततःपरं ॥ ११ ॥ अग्रेभुवनपालस्यात्तत्पश्चान्मदनातुरा
॥ अनंगानंगमथनातथैवानंगमेखला ॥ १२ ॥ अनंगकुसुमापश्चाद्विश्वरूपासुरादिका ॥ क्षयंकरिभवेच्छ
क्तिरक्षोभ्याचततःपरं ॥ १३ ॥ सत्यवादिन्यथप्रोक्ताबहुरूपाशुचिव्रता ॥ उदाराख्याचवागीशीचतुःषष्टि
मिताःस्मृताः ॥ १४ ॥ ज्वलज्जिव्हाननाःसर्वावमंत्योवन्हिमुल्बणं ॥ जलंपिबामःसकलंसंहरामोविभावसुं
॥ १५ ॥ पवनंस्तंभयामोद्यभक्षयामोखिलंजकत् ॥ इतिवाचंसंगिरंतेक्रोधसंरक्तलोचनाः ॥ १६ ॥ चापबाण
धराःसर्वायुद्धायैवोत्सुकाःसदा ॥ दंष्ट्राकटकटारावैर्बधिरीकृतदिङ्मुखाः ॥ १७ ॥ पिंगोर्ध्वकेश्यःसंप्रोक्ताश्चाप
बाणधराःसदा ॥ शताक्षौहिणिकासेनाप्येकैकस्याःप्रकीर्तिता ॥ १८ ॥ एकैकशक्तेःसामर्थ्यंलक्षब्रह्मांडनाश
ने ॥ शताक्षौहिणिकासेनाताद्दशीनृपसत्तम ॥ १९ ॥ किंनकुर्याज्जगत्यस्मिन्नशक्यंवक्तुमेवतत् ॥ सर्वापियुद्ध
सामग्रीतस्मिन्सालेस्थितामुने ॥ २० ॥ रथानांगणनानास्तिहयानांकरिणांतथा ॥ शस्त्राणांगणनातद्वद्गणानां
गणनातथा ॥ २१ ॥ पद्मरागमयादग्रेगोमेदमणिनिर्मितः ॥ दशयोजनदैर्घ्येणप्राकारोवर्ततेमहान् ॥ २२ ॥

हिण्यंतर्गतायाचैकैकशक्तिस्तस्यालक्षब्रह्मांडनाशनेसामर्थ्यंभवति एवंभूतशताक्षौहिणीयुक्ताचैकैकाशक्तिरित्यर्थः ॥ १९ ॥ यदैकैक
स्याःशक्तेरिदंसामर्थ्यंतदासर्वापीयंसेनाकिंनकुर्यात्तन्नवक्तुंशक्यमतआह किंनकुर्यादिति इदंभगवत्याःसेनास्थानमुक्त्वाह सर्वापियुद्ध
सामग्रीति ॥ २० ॥ २१ ॥ अथैकादशंगोमेदमणिप्राकारमाह पद्मरागमयादिति ॥ २२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ प्रत्येकलोकेति एकैकस्याः शक्तेर्दशाक्षौहिणिकासिनायुक्ताः प्रत्येकलोकएवंतावंत्योलोकावासिन्यःकोटिर्चिं तामणिगृहसमंततःपरिवार्यस्थिताइत्यर्थः पिशाचवदनाअतिभयंकराइत्यर्थः ॥ २६ ॥ स्वलोकवासिभिस्तत्तच्छक्तिलोकनिवासिभिः

भास्वजपाप्रसूनाभोमध्यभूस्तस्यतादृशी ॥ गोमेदकल्पितान्येवतद्वासिसदनानिच ॥ २३ ॥ पक्षिणःस्तं भवर्याश्चवृक्षावाप्यःसरांसिच ॥ गोमेदकल्पिताएवकुंकुमारुणविग्रहाः ॥ २४ ॥ तन्मध्यस्थामहादेव्योद्वा त्रिंशच्छक्तयःस्मृताः ॥ नानाशस्त्रप्रहरणागोमेदमणिभूषिताः ॥ २५ ॥ प्रत्येकलोकवासिन्यःपरिवार्यसमंत तः ॥ गोमेदसालेसन्नद्धाःपिशाचवदनानृप ॥ २६ ॥ स्वलोकवासिभिर्नित्यंपूजिताश्चक्रबाहवः ॥ क्रोधरक्तेक्ष णाभिंधिपचच्छिंधिदहेतिच ॥ २७ ॥ वदंतिसततंवाचंयुद्धोत्सुकहृदंतराः ॥ एकैकस्यामहाशक्तेर्दशाक्षौहिणि कामता ॥ २८ ॥ सेनातत्राप्येकशक्तिर्लक्षब्रह्मांडनाशिनी ॥ तादृशीनांमहासेनावर्णनीयाकथंनृप ॥ २९ ॥ र थानांनैवगणनावाहनानांतथैवच ॥ सर्वयुद्धसमारंभस्तत्रदेव्याविराजते ॥ ३० ॥ तासांनामानिवक्ष्यामिपाप नाशकराणिच ॥ विद्याह्रीपुष्टयःप्रज्ञासिनीवालीकुहूस्तथा ॥ ३१ ॥ रुद्रावीर्याप्रभानंदापोषणीऋद्धिदाशुभा ॥ कालरात्रिर्महारात्रिर्भद्रकालीकपर्दिनी ॥ ३२ ॥ विकृतिर्दंडिमुंडिन्यौसेंदुखंडाशिखंडिनी ॥ निशुंभशुंभमथि नीमहिषासुरमर्दिनी ॥ ३३ ॥ इंद्राणीचैवरुद्राणीशंकरार्द्धशरीरिणी ॥ नारीनारायणीचैवत्रिशूलिन्यपिपालिनी ॥ ३४ ॥ अंबिकाल्हादिनीपश्चादित्येवंशक्तयःस्मृताः ॥ यद्येताकुपितादेव्यस्तदाब्रह्मांडनाशनं ॥ ३५ ॥

॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ सर्वयुद्धेति इयमंतरंगासेनाजगदंबिकायाः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ इत्येवंशक्तयः स्मृताइति एताःशक्तयःश्रीभुवनेश्वर्याआवरणपूजायांदक्षिणामूर्तिसंहितादितंत्रेषूक्ताः ॥ ३५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

अथद्वादशावरणमपिप्राकारमाह गोमेदकमयादग्रेइति ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ परिचारिकादास्यस्ताबर्णयति एकैकालक्षदा सीभिरिति लक्षदासीनांनायिकाएकादासी एवमष्टलक्षदासीसहिताअष्टौदास्यःसमंततःसंतीत्यर्थः ॥४० ॥ चषकानानापानकरसपरिपू

प्रसज्जयोनवैतासांकदाचित्कचिदस्तिहि ॥ गोमेदकमयादग्रेसद्वज्रमणिनिर्मितः ॥३६॥ दशयोजनतुंगोसौ गोपुरद्वारसंयुतः ॥ कपाटशृंखलाबद्धोनववृक्षसमुज्वलः ॥ ३७ ॥ सालस्तन्मध्यभूम्यादिसर्वहीरमयंस्मृतं ॥ गृहाणिवीथयोरथ्यामहामार्गांगणानिच ॥३८॥ वृक्षालवालतरवःसारंगाअपितादृशाः॥ दीर्घिकाश्रेणयोवाप्यस्तडागाःकूपसंयुताः ॥ ३९ ॥ तत्रश्रीभुवनेश्वर्यावसंतिपरिचारिकाः ॥ एकैकालक्षदासीभिःसेवितामदगर्विता ॥ ४० ॥ तालवृंतधराःकाश्चिच्चषकाढ्यकरांबुजाः ॥ काश्चित्तांबूलपात्राणिधारयंत्यो॒तिगर्विताः ॥ ४१ ॥ काश्चित्तुछत्रधारिण्यश्चामराणांविधारिकाः ॥ नानावस्त्रधराःकाश्चित्काश्चित्पुष्पकरांबुजाः ॥४२॥ नानादर्शकराःकाश्चित्काश्चित्कुंकुमलेपनं ॥ धारयंत्यःकज्जलंचसिंदूरचषकंपराः ॥४३॥ काश्चिच्चित्रकनिर्मात्र्यःपादसंवाहनेरताः ॥ काश्चित्तुभूषाकारिण्योनानाभूषाधराःपराः॥४४॥ पुष्पभूषणनिर्मात्र्यःपुष्पशृंगारकारिकाः ॥ नानाविलासचतुराःबव्ह्यएवंविधाःपराः ॥ ४५॥ निबद्धपरिधानीयायुवत्यःसकलाअपि ॥ देवीकृपालेशवशात्तुच्छीकृतजगत्रयाः ॥ ४६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

रितानिविशेषपात्राणितद्युक्तकरांबुजाः ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ चित्रकंनिर्मात्र्यइति कर्णाणांभालेचंदनेननिर्मितोलंकारविशेषश्चित्रकं तांयाभ्रमवत्याभालेचित्रकालंकारनिर्मात्र्योतिकुशलाइत्यर्थः पादसंवाहनेरतेति अत्रसर्वेभ्रमवत्याइतियोज्यं भूषाकारिण्यःभ्रमवत्यायो ग्यभूषाकारिण्यःभूषाधराभ्रमवत्याभूषापूरितरत्नकरंडकधराः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ परिकरसहाइत्यर्थः दासीनांस्वभावएवायं ॥ ४६ ॥

॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ विद्युद्दामसमानांग्यइति तेजस्विन्योतिचंचलाइत्यर्थः बहिरंतरितस्ततइति बहिर्देशादंतरं तो....बहिरेवचतुर्दि
क्षुधावमानाइत्यर्थः दूतीनांस्वभावएवायं ॥ ५० ॥ ५१ ॥ प्राकाराद्बहिर्वैडूर्यप्राकाराद्बहिरित्यर्थः एतादूत्यः....

एतादूत्यःस्मृतादेव्यःशृंगारमदगर्विताः ॥ तासांनामानिवक्ष्यामिशृणुमेनृपसत्तम ॥ ४७ ॥ अनंगरूपा
प्रथमाप्यनंगमदनापरा ॥ तृतीयातुततःप्रोक्तासुंदरीमदनातुरा ॥ ४८ ॥ ततोभुवनवेगास्यात्तथाभुवनपा
लिका ॥ स्यात्सर्वशिशिरानंगवेदनानंगमेखला ॥४९॥ विद्युद्दामसमानांग्यःक्वणत्कांचीगुणान्विताः ॥ रण
न्मंजीरचरणबहिरंतरितस्ततः ॥ ५० ॥ धावमानास्तुशोभंतेसर्वाविद्युल्लतोपमाः ॥ कुशलाःसर्वकार्येषुवेत्रह
स्ताःसमंततः ॥ ५१॥ अष्टदिक्षुतथैतासांप्राकाराद्बहिरेवच ॥ सदनानिविराजंतेनानावाहनहेतिभिः ॥ ५२
वज्रसालादग्रभागेसालोवैडूर्यनिर्मितः ॥ दशयोजनतुंगोसौगोपुरद्वारभूषितः ॥ ५३ ॥ वैडूर्यभूमिःसर्वापि
गृहाणिविविधानिच ॥ वीथ्योरथ्यामहामार्गाःसर्वेवैडूर्यनिर्मिताः ॥ ५४ ॥ वापीकूपतडागाश्चस्रवंतीनांतटा
निच॥ वालुकाचैवसर्वापिवैडूर्यमणिनिर्मिता ॥५५॥ तत्राष्टदिक्षुपरितोब्राह्म्यादीनांचमंडलं॥ निजैर्गणैःपरि
वृतंभ्राजतेनृपसत्तम ॥५६ ॥ प्रतिब्रह्मांडमातॄणांताःसमष्टयईरिताः ॥ ब्राह्मीमाहेश्वरीचैवकौमारीवैष्णवीत
था ॥ ५७ ॥ वाराहीचतथेंद्राणीचामुंडाःसप्तमातरः ॥ अष्टमीतुमहालक्ष्मीर्नाम्नाप्रोक्तास्तुमातरः ॥ ५८ ॥

वनेश्वर्यावरणेप्रसिद्धाः तदुक्तं पद्माद्बहिः समभ्यर्च्याः शक्तयः परिचारिकाइति ॥ ५२ ॥ अथत्रयोदशंवैडूर्यमणिप्राकारमाह वज्रसा
लाद्ग्रभागेइति ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ अस्मिन्प्राकारेऽष्टदिक्षुब्राह्म्याद्यष्टमातरःसंतीत्याह तत्राष्टदिक्ष्विति ॥ ५६ ॥ प्रतिब्रह्मांडस्थ
स्थानांब्राह्म्यादीनामेताब्राह्म्यादयःसमष्टिभूताइत्याह प्रतिब्रह्मांडेति ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

ययाब्रह्मादिदेवानामाकारास्तथैवतेषांशक्तीनामप्याकाराबोध्याइत्याह ब्रह्मरुद्रादीति ॥ ५९ ॥ अस्मिन्सालेभगवत्यावाहनानिनानाविधा निवसंतीत्याह तत्सालस्येति ॥ ६०॥ ६१ ॥ तैर्देतिसिंहादिभिर्युक्ताःस्यंदनारथाइत्यर्थः ॥ ६२॥६३॥ अथचतुर्दशमिंद्रनीलमणि

॥२९॥ ब्रह्मरुद्रादिदेवानांसमाकारास्तुताःस्मृताः ॥ जगत्कल्याणकारिण्यःस्वस्वसेनासमावृताः ॥ ५९॥ तत्सालस्यचतुर्द्वार्षुवाहनानिमहेशितुः ॥ सज्जानिनृपतेसंतिसालंकाराणिनित्यशः ॥ ६०॥ दंतिनःकोटिशोवाहाःकोटिशःशिबिकास्तथा ॥ हंसाःसिंहाश्चगरुडामयूरावृषभास्तथा ॥ ६१ ॥ तैर्युक्ताःस्यंदनास्तद्वत्कोटिशोनृपनंदन ॥ पार्ष्णिग्राहसमायुक्ताध्वजैराकाशचुंबिनः ॥६२ ॥ कोटिशस्तुविमानानिनानाचिन्हान्वितानिच ॥ नानावादित्रयुक्तानिमहाध्वजयुतानिच ॥६३॥ वैडूर्यमणिसालस्याप्यग्रेसालःपरःस्मृतः ॥ दशयोजनतुंगोसाविंद्रनीलाश्मनिर्मितः ॥ ६४॥ तन्मध्यभूस्तथावीथ्योमहामार्गागृहाणिच ॥ वापीकूपतडागाश्चसर्वेतन्मणिनिर्मिताः ॥ ६५ ॥ तत्रपद्मंतुसंप्रोक्तंबहुयोजनाविस्तृतं ॥ षोडशारंदीप्यमानंसुदर्शनमिवापरं ॥ ३६ ॥ तत्रषोडशशक्तीनांस्थानानिविविधानिच ॥ सर्वोपस्करयुक्तानिसमृद्धानिवसंतिहि ॥ ६७ ॥ तासांनामानिवक्ष्यामिशृणुमेनृपसत्तम ॥ करालीविकरालीचतथोमाचसरस्वती ॥ ६८ ॥ श्रीदुर्गोषातथालक्ष्मीःश्रुतिश्चैवस्मृतिर्धृतिः ॥ श्रद्धामेधामतिःकांतिरार्याषोडशशक्तयः ॥ ६९ ॥ नीलजीमूतसंकाशाःकरवालकरांबुजाः ॥ समाःखेटकधारिण्योयुद्धोपक्रांतमानसाः ॥ ७० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

प्राकारमाह वैडूर्यमणीति ॥ ६४॥ ६५ ॥ तस्मिन्प्राकारेषोडशदलंपद्मंदेवीयंत्रावयवंविद्यतेइत्याह तत्रपद्मंत्विति ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ॥ ६८ ॥ षोडशशक्तयइति एताभुवनेश्वरीयंत्रपूजायांशारदातिलकादिषुस्पष्टाः बहुलंशारदायां खड्गखेटकधारिण्यःश्यामाः पूज्याश्चमातरः ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥२९॥

॥ ७१ ॥ ७२ ॥ अथपंचदशंमुक्ताप्राकारमाह इंद्रनीलमहासालेति ॥ ७३ ॥ तस्मिन्प्राकारेभुवनेश्वरीयंत्रेविद्यमानमष्टदलंपद्मंविद्यते इत्याह तन्मध्येष्टदलांबुजमिति ॥ ७४॥ सकेसरमितिपद्मविशेषणं देवीसमाकारारक्तवर्णाःदेव्यायुधधराःपाशांकुशवराभयधारिण्यः

सेनान्यःसकलाएताःश्रीदेव्याजगदीशितुः॥ प्रतिब्रह्मांडसंस्थानांशक्तीनांनायिकाःस्मृताः॥७१॥ ब्रह्मांडक्षो
भकारिण्योदेवीशक्त्युपबृंहिताः ॥ नानारथसमारूढानानाशक्तिभिरन्विताः॥७२॥ एतत्पराक्रमंवक्तुंसहस्रा
स्योपिनक्षमः ॥ इंद्रनीलमहासालादग्रेतुबहुविस्तृतः ॥ ७३ ॥ मुक्ताप्राकारउदितोदशयोजनदैर्घ्यवान्॥ म
ध्यभूःपूर्ववत्प्रोक्तातन्मध्येऽष्टदलांबुजं ॥७४ ॥ मुक्तामणिगणाकीर्णंविस्तृतंतुसकेसरं ॥ तत्रदेवीसमाकारा
देव्यायुधधराःसदा ॥७५॥ संप्रोक्ताअष्टमंत्रिण्योजगद्वार्ताप्रबोधकाः ॥ देवीसमानभोगास्ताइंगितज्ञास्तुपं
डिताः ॥ ७६ ॥ कुशलाःसर्वकार्येषुस्वामिकार्यपरायणाः ॥ देव्यभिप्रायबोध्यस्तश्चतुराअतिसुंदराः ॥७७॥
नानाशक्तिसमायुक्ताःप्रतिब्रह्मांडवर्तिनां ॥ प्राणिनांताःसमाचारंज्ञानशक्त्याविदंतिच ॥ ७८ ॥ तासांना
मानिवक्ष्यामिमत्तःशृणुनृपोत्तम ॥ अनंगकुसुमाप्रोक्ताप्यनंगकुसुमातुरा ॥ ७९ ॥ अनंगमदनातद्वदनंगम
दनातुरा ॥ भुवनपालागगनवेगाचैवततःपरं ॥ ८० ॥ शशिरेखाचगगनरेखाचैवततःपरं ॥ पाशांकुशवरा
भीतिधराअरुणविग्रहाः ॥ ८१ ॥ विश्वसंबंधिनींवार्तांबोधयंतिप्रतिक्षणं ॥मुक्तासालादग्रभागेमहामारकतो
परः ॥ ८२॥ सालोत्तमःसमुद्दिष्टोदशयोजनदैर्घ्यवान् ॥ नानासौभाग्यसंयुक्तोनानाभोगसमन्वितः॥८३॥

॥ ७५ ॥ जगद्वार्ताप्रबोधकाः एतद्ब्रह्मांडेइदंजातंतस्मिन्ब्रह्मांडेतज्जातमितिप्रतिब्रह्मांडसंबंधिवार्तानांबोधकाइत्यर्थः अमात्यानांस्वभाव एवायं ॥ ७६ ॥ विदंतिजानंति ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९॥ ८० ॥ ८१ ॥ अथषोडशंमरकतप्राकारमाह मुक्तासालादग्रभागे इति ॥८२ ॥ ८३ ॥ ॥ श्री ॥ ॥ श्री ॥ ॥ श्री ॥ ॥ श्री ॥ ॥ श्री ॥

षट्कोणमत्रेति अस्मिन्प्राकारे भुवनेश्वरीयंत्रावयवंषट्कोणंवर्ततेइत्यर्थः तदुक्तंशारदायां पद्ममष्टदलंबाह्येवृत्तंषोडशभिर्दलैः विलिखेत्कर्णि कामध्येषट्कोणमतिसुंदरमिति ॥ ८४॥ पूर्वकोणइति पूज्यपूजकयोर्मध्येप्राचीतिनियमाद्देव्यग्रभागस्थःकोणःपूर्वकोणशब्देनग्राह्यः तद नुरोधेनैवषट्कोणगतान्यवस्थाबोध्या तस्मिन्पूर्वकोणेगायत्रीसहितोब्रह्मावर्ततइत्यर्थः कुंडिकाकमंडलुः अक्षगुणोऽक्षसूत्रं अभीतिरभयं ॥४०॥

मध्यभूस्तादृशीप्रोक्तासदनानितथैवच॥ षट्कोणमत्रविस्तीर्णंकोणस्थादेवताःशृणु ॥८४ ॥ पूर्वकोणेचतुर्व क्त्रोगायत्रीसहितोविधिः ॥ कुंडिकाक्षगुणाभीतिदंडायुधधरःपरः ॥ ८५॥ तदायुधधरादेवीगायत्रीपरदेवता ॥ वेदाःसर्वेमूर्तिमंतःशास्त्राणिविविधानिच॥८६॥स्मृतयश्चपुराणानिमूर्तिमंतिवसंतिहि ॥ येब्रह्मविग्रहाःसंति गायत्रीविग्रहाश्चये ॥ ८७॥ व्याहृतीनांविग्रहाश्चतेनित्यंतत्रसंतिहि ॥ रक्षःकोणेशंखचक्रगदांबुजकरांबुजा ॥ ८८ ॥ सावित्रीवर्ततेतत्रमहाविष्णुश्चतादृशः ॥ येविष्णुविग्रहाःसंतिमत्स्यकूर्मादयोखिलाः ॥८९॥ सावि त्रीविग्रहायेचतेसर्वेतत्रसंतिहि ॥ वायुकोणेपरश्वक्षमालाभयवरान्वितः ॥ ९० ॥ महारुद्रोवर्ततेऽत्रसरस्व त्यपितादृशी ॥ येयेतुरुद्रभेदास्युर्दक्षिणास्यादयोनृप ॥ ९१ ॥ गौरीभेदाश्चयेसर्वेतेतत्रनिवसंतिहि ॥ चतुः षष्ट्यागमायेचयेचान्येप्यागमाःस्मृताः॥९२॥तेसर्वेमूर्तिमंतश्चतत्रैवनिवसंतिहि॥ अग्निकोणेरत्नकुंभंतथाम णिकरंडकं॥९३॥ दधानोनिजहस्ताभ्यांकुबेरोधनदायकः ॥ नानावीथिसमायुक्तोमहालक्ष्मीसमन्वितः ९४

॥ ८५ ॥ तान्येवायुधानिगायत्र्याःसंतीत्याह तदायुधधरेति तदुक्तंशारदायां इंद्रकोणेलसद्दंडकुंडिकाक्षगुणाभयां गायत्रींपूजयेन्मंत्री ब्रह्माणमपितादृशमिति ब्रह्मसन्निधौवेदामूर्तिमंतःसंतीत्याह वेदाःसर्वेइति ॥ ८६ ॥ ब्रह्मविग्रहाब्रह्मणोवताराः ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ॥४०॥ ॥ ९० ॥ दक्षिणास्यादयोदक्षिणमूर्तिप्रभृतयः ॥ ९१ ॥ गौरीभेदाःपार्वत्यवताराः ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ॥ [illegible] ॥

निधिपातैर्देव्याधनपातैः ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ अथसप्तदशंप्रवालप्राकारमाह महामारकतस्याग्रेइति

देव्यानिधिपतिस्त्वास्तेस्वगणैःपरिवेष्ठितः ॥ वारुणेतुमहाकोणेमदनोरातिसंयुतः ॥ ९५ ॥ पाशांकुशधनुर्बाणधरोनित्यंविराजते ॥ शृंगारमूर्तिमंतस्तुतत्रसन्निहिताःसदा ॥ ९६ ॥ ईशानकोणेविघ्नेशोनित्यंपुष्टिसमन्वितः ॥ पाशांकुशधरोवीरोविघ्नहर्ताविराजते ॥ ९७ ॥ विभूतयोगणेशस्ययायाःसंतिनृपोत्तम ॥ ताःसर्वानिवसंत्यत्रमहैश्वर्यसमन्विताः ॥ ९८ ॥ प्रतिब्रह्मांडसंस्थानांब्रह्मादीनांसमष्टयः ॥ एतेब्रह्मादयःप्रोक्ताःसेवंतेजगदीश्वरीं ॥ ९९ ॥ महामारकतस्याग्रेशतयोजनदैर्घ्यवान् ॥ प्रवालसालोस्त्यपरःकुंकुमारुणविग्रहः ॥ १०० ॥ मध्यभूस्तादृशीप्रोक्तासदनानिचपूर्ववत् ॥ तन्मध्येपंचभूतानांस्वामिन्यःपंचसंतिच ॥ १ ॥ हृल्लेखागगनारक्ताचतुर्थीतुकरालिका ॥ महोच्छुष्मापंचमीचपंचभूतसमप्रभाः ॥ २ ॥ पाशांकुशवराभीतिधारिण्योमितभूषणाः ॥ देवीसमानवेषाढ्यानवयौवनगर्विताः ॥ ३ ॥ प्रवालसालादग्रेतुनवरत्नविनिर्मितः ॥ बहुयोजनविस्तीर्णोमहासालोस्तिभूमिप ॥ ४ ॥ तत्रचाम्नायदेवीनांसदनानिबहून्यपि ॥ नवरत्नमयान्येवतडागाश्चसरांसिच ॥ ५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ १०० ॥ पंचभूतानांपृथिव्यादिपंचभूतानांनायिकाः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ अथाष्टदशंनवरत्नप्राकारमाह प्रवालसालादग्रेइति ॥ ४ ॥ आम्नायदेवीनामिति पूर्वा म्नायपश्चिमाम्नायदक्षिणाम्नायोत्तराम्नायोर्ध्वाम्नायदेवता आगमेप्रसिद्धास्तासांदेवतानांस्थानानितत्रवसंतीत्यर्थः ॥ ५ ॥

श्रीभगवत्यायेवतारागृहीतादैत्यनाशार्थंभक्तानुग्रहार्थंचतेपितस्मिन्नेवप्राकारेवसंतीत्याह श्रीदेव्याइति तेचपाशांकुशेश्वरीभुवनेश्वरी भैरवीकपालभुवनेश्वरीअंकुशभुवनेश्वरीप्रसादभुवनेश्वरीश्रीक्रोधभुवनेश्वरीत्रिपुटाश्वारूढानित्यक्लिन्नान्नपूर्णात्वरितादयोभुवनेश्वर्यवताराभु वनेश्वरीसंहितायांप्रसिद्धाः महाविद्यामहाभेदाइति कालीतारामहाविद्याषोडशीत्यादयोदशमहाविद्यास्तासांयेमहाभेदाअवतारास्तेपि तत्रप्रकारेवसंतीत्यर्थः दशमहाविद्यामहाविद्यावताराश्चसंतीत्यर्थः ॥ ६ ॥ ७ ॥ अथमुख्यंदेवीसदनमाह नवरत्नमयादग्रेइति ॥ ८ ॥ तत्रचिंतामणिगृहस्तंभानाह सूर्योद्गारोपलैरिति सूर्यसमानकांतिमुद्गिरंतिवमंतितेसूर्योद्गारास्तादृशायेउपलाःपाषाणाःसूर्यसमानकांतयस्तै

श्रीदेव्यायेवताराःस्युस्तेतत्रनिवसंतिहि ॥ महाविद्यामहाभेदाःसंतितत्रैवभूमिप ॥ ६ ॥ निजावरणदेवीभि र्निजभूषणवाहनैः ॥ सर्वादेव्योविराजंतेकोटिसूर्यसमप्रभाः ॥ ७ ॥ सप्तकोटिमहामंत्रदेवताःसंतितत्रहि ॥ नवरत्नमयादग्रेचिंतामणिगृहंमहत् ॥ ८ ॥ तत्रत्यंवस्तुमात्रंतुचिंतामणिविनिर्मितं ॥ सूर्योद्गारोपलैस्तद्वच्चं द्रोद्गारोपलैस्तथा ॥ ९ ॥ विद्युत्प्रभोपलैःस्तंभाःकल्पितास्तुसहस्रशः ॥ येषांप्रभाभिरंतस्थंवस्तुकिंचिन्नदृ श्यते ॥ १० ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेद्वादशस्कंधेएकादशोध्यायः ॥ ११ ॥ व्यासउवाच ॥ तदेव देवीसदनंमध्यभागेविराजते ॥ सहस्रस्तंभसंयुक्ताश्चत्वारस्तेषुमंडपाः ॥ १ ॥ ॥ छ ॥

स्तथाचंद्रोद्गारोपलैश्चंद्रसमानकांतिपाषाणैस्तथाविद्युत्प्रभपाषाणैश्चचिंतामणिगृहेसहस्रशःस्तंभाःकल्पिताइत्यर्थः ॥ ९ ॥ वस्तुकिंचिन्नदृ श्यतेइति एकविद्युद्दर्शनेनेत्रांध्यंभवतिकिंपुनरनेकविद्युत्समकांतिसहस्रस्तंभदर्शनेइत्यर्थः ॥ १० ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेद्वादश स्कंधेएकादशोध्यायः ॥ ११ ॥ त्रिसप्ततिमहापाद्योश्चिंतामणिगृहस्यहि ॥ कृत्वातुवर्णनंसम्यक्देव्याध्यानमिहोच्यते ॥१ ॥ अथचिंताम णिगृहंवर्णयति तदेवदेवीसदनमिति सर्वषोडशदलाष्टदलषट्कोणमध्येयच्चिंतामणिगृहंबिंदुस्थानभूतंतदेवदेवीसदनंमूलप्रकृतेर्देव्यास्तदेव स्थानंतत्रचत्वारोमंडपाःसंतीत्याह सहस्रस्तंभेति ॥ १ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

मंडपनामान्याह शृंगारमंडपइति तत्रसहस्रस्तंभयुक्तोएकोमंडपएवंचतुर्दिक्षुचत्वारोमंडपाः तत्रसहस्रशब्दोसंख्यापर्यायः असंख्यस्तंभाः
संतीत्यर्थः सभायाअतिविस्तीर्णत्वात् ॥ २ ॥ ३ ॥ तन्मंडपानामिति चतुर्णांमंडपानांपरितउभयतःएकाकाश्मीरवनिकाद्वितीयामल्लिका
वनिकातृतीयाकुंदवनिकास्तीत्यर्थः ॥ ४ ॥ यासुवनिकासुवाटीषुअसंख्याताः पुष्कलकागंधमृगामृगमदपूरितास्तत्स्राविणश्चसंतीत्यर्थः
॥ ५ ॥ मंडपचतुष्टयोभयभागेपिमहापद्माटवीवर्ततेतांवर्णयति महापद्माटवीति ॥ ६ ॥ एतद्वनिकानांवाटिकानांसुगंधेनसर्वमपिमणिद्वीपं

शृंगारमंडपश्चैकोमुक्तिमंडपएवच ॥ ज्ञानमंडपसंज्ञस्तुतृतीयःपरिकीर्तितः ॥ २ ॥ एकांतमंडपश्चैवचतुर्थः
परिकीर्तितः ॥ नानावितानसंयुक्तानानाधूपैस्तुधूपिताः ॥ ३ ॥ कोटिसूर्यसमाःकांत्याभ्राजंतेमंडपाःशुभाः॥
तन्मंडपानांपरितःकाश्मीरवनिकास्मृता ॥ ४ ॥ मल्लिकाकुंदवनिकायत्रपुष्कलकाःस्थिताः ॥ असंख्याताम‍ृ
गमदैःपूरितास्तत्स्रवानृप ॥ ५ ॥ महापद्माटवीतद्वद्रत्नसोपाननिर्मिता ॥ सुधारसेनसंपूर्णागुंजन्मत्तमधुव्र
ता ॥ ६ ॥ हंसकारंडवाकीर्णागंधपूरितदिक्तटा ॥ वनिकानांसुगंधैस्तुमणिद्वीपंसुवासितं॥७॥ शृंगारमंडपे
देव्योगायंतिविविधैःस्वरैः ॥ सभासदोदेववरामध्येश्रीजगदंबिका ॥८॥ मुक्तिमंडपमध्येतुमोचयत्यनिशंशि
वा ॥ ज्ञानोपदेशंकुरुतेतृतीयेनृपमंडपे ॥ ९ ॥ चतुर्थमंडपेचैवजगद्रक्षाविचिंतनं ॥ मंत्रिणीसहितानित्यंकरो
तिजगदंबिका ॥ १० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

वासितमित्यर्थः ॥ ७॥ तत्रशृंगारमंडपस्थकृत्यमाह शृंगारमंडपेदेव्यइति शृंगारमंडपेदेवीमध्यसिंहासनेतिष्ठतिमणिद्वीपवासिनोदेववराः
पूर्वोक्ताःसर्वेसभासदःसंतिदेव्योदेवांगनावशिन्यादयश्चसर्वाअप्सरसश्चदेवीपुरतोगायंतीत्यर्थः ॥ ८ ॥ मुक्तिमंडपेतुसर्वान्प्रतिब्रह्मांडव
र्तिनोभक्तान्मोचयति चतुर्विधांमुक्तिंददातीत्याह मुक्तिमंडपेतितृतीयमंडपेभक्तेभ्योज्ञानोपदेशंनिजब्रह्मरूपविषयकज्ञानोपदेशंकरोतीत्या
ह ज्ञानोपदेशमिति ॥ ९ ॥ चतुर्थमंडपस्थंकृत्यमाह चतुर्थमंडपेचैवेति मंत्रिणीसहितेति मंत्रिण्यःपूर्वोक्ताअनंगकुसुमाद्याअष्टदल
स्थाःशक्तयस्ताभिःसहिताजगद्रक्षाविचिंतनंजगत्कल्याणचिंतनंकरोतीत्यर्थः महाराजस्वभावएवायं ॥ १० ॥ ॥ छ ॥

मुख्यदेवीस्थानमाह चिंतामणिगृहेइति शक्तितत्वात्मकैरिति शक्तितत्वानिमूलप्रकृतेर्भुवनेश्वर्यास्तत्वानिदशसंख्यानि तदुक्तंशारदायां निवृत्याद्याःकलाःपंचततोबिंदुःकलापुनः नादःशक्तिसदापूर्वःशिवश्चप्रकृतेर्विदुरिति तानिचदशशक्तितत्वानिसोपानरूपाणिश्रेणीरूपाणि अत्युच्चमंचेधिरोहणार्थंस्थितानितैर्दशभिःसोपानैर्युक्तोमंचकोवक्ष्यमाणोविराजतइत्यर्थः ॥११॥ मंचकस्वरूपमाह ब्रह्माविष्णुश्चेति ब्रह्माद यश्चत्वारोमंचकखुराःसदाशिवस्तुफलकस्थानीयइत्यर्थः ॥१२॥ तस्मिन्मंचेभुवनेश्वरोमहादेवोविराजते कोसौभुवनेश्वरइतिचेत्तत्राह या

चिंतामणिगृहेराजंच्छक्तितत्वात्मकैःपरैः ॥ सोपानैर्दशभिर्युक्तोमंचकोप्यधिराजते ॥ ११ ॥ ब्रह्माविष्णुश्चरुद्रश्चईश्वरश्चसदाशिवः ॥ एतेमंचखुराःप्रोक्ताःफलकस्तुसदाशिवः॥ १२ ॥तस्योपरिमहादेवोभुवनेशोविराजते ॥ यादेवीनिजलीलार्थंद्विधाभूता बभूवह ॥ १३॥ सृष्ट्यादौतुसएवायंतदर्धांगोमहेश्वरः ॥ कंदर्पदर्पनाशोद्यत्कोटिकंदर्पसुंदरः ॥ १४ ॥ पंचवक्त्रस्त्रिनेत्रश्चमणिभूषणभूषितः ॥ हरिणाभीतिपरशून्वरंचनिजबाहुभिः ॥ १५ ॥ दधानःषोडशाब्दोसौदेवःसर्वेश्वरोमहान् ॥ कोटिसूर्यप्रतीकाशश्चंद्रकोटिसुशीतलः ॥ १६ ॥ शुद्धस्फटिकसंकाशस्त्रिनेत्रःशीतलद्युतिः ॥ वामांकेसन्निषण्णास्यदेवीश्रीभुवनेश्वरी ॥ १७ ॥ नवरत्नगणाकीर्णकांचीदामविराजिता ॥ तप्तकांचनसन्नद्धवैडूर्यांगदभूषणा ॥ १८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

देवीति निजलीलार्थंयोग्यनिजदेहानुरूपक्रीडार्थंसृष्ट्यादौस्वयंभगवतीद्विधाभूताबभूवतद्दक्षिणार्धभागोयंभुवनेश्वरइत्यर्थः एकैवसाम्यावस्थमायाशबलब्रह्मरूपिणीभगवतीभुवनेश्वरीभुवनेश्वररूपेणप्रादुर्बभूवेत्यर्थः ॥ १३ ॥ कंदर्पस्ययःसौंदर्यदर्पस्तन्नाशनेउद्यंतउत्पन्नायेकोटिकंदर्पास्तद्वत्सुंदरोभुवनेश्वरइत्यर्थः अभूतोपमेयं निरतिशयसौंदर्यवानित्यर्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ त्रिनेत्रइति प्रतिवक्त्रंत्रिनेत्रइत्यर्थः तस्यभुवनेश्वरस्यवामांकेश्रीभुवनेश्वरीविराजतेइत्याह वामांकइति ॥ १७ ॥ तांवर्णयति नवरत्नेति नवरत्नगणाकीर्णयत्कांचीदामकटिसूत्रंतेनान्विता तप्तकांचनेसन्नद्धाःखचितायेवैडूर्यमणयस्तद्युक्तमंगदंभूषणंबाहुभूषणंयस्याःसा ॥ १८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

कनद्दीप्यमानंश्रीचक्रंतदाकारंयत्ताटंकंकर्णभूषणंतेनविटंकंसुंदरंवदनांबुजयस्याःसा ललाटकांतिविभवेनाविजितोर्धसुधाकरोर्धचंद्रोयस्याः
सा ययासेतिवा अष्टमीचंद्रबिंबसदृशललाटवतीत्यर्थः ॥ १९ ॥ बिंबकांतेस्तिरस्कारियद्रदच्छदमोष्ठपुटंतेनविराजिता ॥ २० ॥
दिव्योयश्चूडामणिःशिरोभूषणंतास्मिन्स्फारौविस्तीर्णौचंचच्चंद्रकसूर्यकौयस्याः चंद्रकसूर्यकावित्यत्रेवेप्रतिकृतावितिकन् रत्ननिर्मितचं

कनच्छ्रीचक्रताटंकविटंकवदनांबुजा ॥ ललाटकांतिविभवविजितार्धसुधाकरा ॥ १९ ॥ बिंबकांतितिरस्कारिरदच्छदविराजिता ॥ लसत्कुंकुमकस्तूरीतिलकोद्भासिताननी ॥ २० ॥ दिव्यचूडामणिस्फारचंचच्चंद्रकसूर्यका ॥ उद्यत्कविसमस्वच्छनासाभरणभासुरा ॥ २१ ॥ चिंताकलंबितस्वच्छमुक्तागुच्छविराजिता ॥ पटीरपंककर्पूरकुंकुमालंकृतस्तनी ॥ २२ ॥ विचित्रविविधाकल्पाकंबुसंकाशकंधरा ॥ दाडिमीफलबीजाभदंतपंक्तिविराजिता ॥ २३ ॥ अनर्घ्यरत्नघटितमुकुटांचितमस्तका ॥ मत्तालिमालाविलसदलकाढ्यमुखांबुजा ॥ २४ ॥ कलंककार्श्यनिर्मुक्तशरच्चंद्रनिभानना ॥ जान्हवीसलिलावर्तशोभिनाभिविभूषिता ॥ २५ ॥ माणिक्यशकलाबद्धमुद्रिकांगुलिभूषिता ॥ पुंडरीकदलाकारनयनत्रयसुंदरी ॥ २६ ॥ कल्पिताच्छमहारागपद्मरागोज्वलप्रभा ॥ रत्नकिंकिणिकायुक्तरत्नकंकणशोभिता ॥ २७ ॥ मणिमुक्तासरापारलसत्पदकसंतातिः ॥ रत्नांगुलिप्रविततप्रभाजाललसत्करा ॥ २८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

द्रसूर्यसंबद्धचूडामणिभूषणविराजितेत्यर्थः उद्यन्यःकविःशुक्रनक्षत्रंतेनसमंस्वच्छंयन्नासाभरणंतेनभासुरा ॥ २१ ॥ चिंताकंकंठभूषणविशेषस्तास्मिंल्लंबितोयःस्वच्छमुक्तागुच्छस्तेनविराजिता ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ कलंककार्श्याभ्यांनिर्मुक्तोयःशरच्चंद्रस्तन्निभमाननंयस्याः ॥ २५ ॥ २६ ॥ कल्पितःशाणघर्षणेनसंपादितोच्छमहारागोयस्यतादृशोयःपद्मरागस्तद्वदुज्वलाप्रभायस्याःसा किंकिणिकाक्षुद्रघंटिका ॥ २७ ॥ मणिमुक्तासरेषुमणिमुक्तामालासुविद्यमानाअपाराअमौल्यालसत्पदकसंततिर्यस्याःसा ॥ २८ ॥

मल्लिकाया आमोदी यो धम्मिल्लस्तस्मिन्या मल्लिकामल्लिकामालातस्मिन्यो लिसरो भ्रमरपंक्तिस्तेनान्विता ॥२९॥ सुवृत्तनिबिडोत्तुंगकुचभारेणालसाखिन्ना ॥ ३० ॥ संलापो वाणी तस्या माधुर्येण विनिर्भर्त्सिता कच्छपी वीणा यस्या यया वा सा ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ इच्छाशक्त्येति इदं मूर्तिमच्छक्तित्रयं देव्याः सन्निधावस्तीत्यर्थः ॥ ३४ ॥ जयादि नवपीठशक्तयोपि मूर्तिमत्यो देवीं स्तुवंतीत्याह जया चेति ॥३५॥

कंचुकीगुंफितापारनानारत्नततिद्युतिः ॥ मल्लिकामोदिधम्मिल्लमल्लिकालिसरावृता ॥२९॥ सुवृत्तनिबिडोत्तुंगकुचभारालसा शिवा ॥ वरपाशांकुशाभीतिलसद्बाहुचतुष्टया ॥ ३० ॥ सर्वशृंगारवेषाढ्या सुकुमारांगवल्लरी ॥ सौंदर्यधारासर्वस्वा निर्व्याजकरुणामयी ॥ ३१ ॥ निजसंल्लापमाधुर्यविनिर्भर्त्सितकच्छपी ॥ कोटिकोटिरवींदूनां कांतिं या बिभ्रती परा ॥ ३२ ॥ नानासखीभिर्दासीभिस्तथा देवांगनादिभिः ॥ सर्वाभिर्देवताभिस्तु समंतात्परिवेष्टिता ॥ ३३ ॥ इच्छाशक्त्या ज्ञानशक्त्या क्रियाशक्त्या समन्विता ॥ लज्जा तुष्टिस्तथा पुष्टिः कीर्तिः कांतिः क्षमा दया ॥ ३४ ॥ बुद्धिर्मेधा स्मृतिर्लक्ष्मीर्मूर्तिमत्योंगनाः स्मृताः ॥ जया च विजया चैवाप्यजिता चापराजिता ॥ ३५ ॥ नित्या विलासिनी दोग्ध्री त्वघोरा मंगला नवा ॥ पीठशक्तय एतास्तु सेवंते यां परांबिकां ॥ ३६ ॥ यस्यास्तु पार्श्वभागे स्तो निधी तौ शंखपद्मकौ ॥ नवरत्नवहा नद्यस्तथा वै कांचनस्रवाः ॥ ३७ ॥ सप्तधातुवहा नद्यो निधिभ्यां तु विनिर्गताः ॥ सुधासिंधंतगामिन्यस्ताः सर्वा नृपसत्तम ॥ ३८ ॥ सा देवी भुवनेशानी तद्वामांके विराजते ॥ सर्वेशत्वं महेशस्य यत्संगादेव नान्यथा ॥ ३९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ३६ ॥ देवीपार्श्वभागस्थौ निधी वर्णयति यस्यास्त्विति शंखनिधिः पद्मनिधिश्च ॥ ३७ ॥ निधिभ्यां निधिसकाशाद्विनिर्गता इत्यर्थः तारत्नवहा नद्यः सुधासिंध्वंतगामिन्यः संतीत्यनेन मध्यस्थप्राकाराणां नदीनिर्गमनयोग्यानि द्वाराणि संतीत्येतदुक्तं भवति ॥ ३८॥ एतादृशी या भुवनेश्वरी सा भुवनेश्वरस्यांके तिष्ठतीत्याह सादेवीति ॥ ३९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

सहस्रयोजनायाममिति चिंतामणिगृहंसहस्रयोजनायामंतदुत्तरसालास्तुपूर्वस्मात्पूर्वस्माद्विगुणविस्ताराइत्यर्थः ॥ ४० ॥ इदंमणिद्वीपंन भूमिष्ठंकिंत्वंतरिक्षगतमस्तीत्याह अंतरिक्षगतमिति ॥ ४१ ॥ किंचास्यमणिद्वीपस्यप्रलयेपिननाशस्तथासृष्टिसमयेनोत्पत्तिःकिंतुप्रलये पटवत्संकोचोभवतिसृष्टिसमयेविकासोभवति तथाचसंकोचविकासशालिकमलवत्पटवच्चोस्तीत्याह संकोचश्चेति कार्यवशातइत्यनेनप्रति

तदुत्तरेमहासालाःपूर्वस्माद्विगुणाःस्मृताः ॥ चिंतामणिगृहस्यास्यप्रमाणंशृणुभूमिप ॥ सहस्रयोजनायामंमहांतस्तत्प्रचक्षते ॥ ४० ॥ अंतरिक्षगतंत्वेतन्निराधारंविराजते ॥ ४१ ॥ संकोचश्चविकासश्चजायेतेऽस्य निरंतरं ॥ पटवत्कार्यवशतःप्रलयेसर्जनेतथा ॥ ४२ ॥ सालानांचैवसर्वेषांसर्वकांतिपरावधि ॥ चिंतामणि गृहंप्रोक्तंयत्रदेवीमहोमयी ॥ ४३ ॥ येयेउपासकाःसंतिप्रतिब्रह्मांडवर्तिनः ॥ देवेषुनागलोकेषुमनुष्येष्वित रेषुच ॥ ४४ ॥ श्रीदेव्यास्तेचसर्वेपिव्रजंत्यत्रैवभूमिप ॥ देवीक्षेत्रेयेत्यजंतिप्राणान्देव्यर्चनेरताः ॥ ४५ ॥ तेसर्वेयांतितत्रैवयत्रदेवीमहोत्सवा ॥ घृतकुल्यादुग्धकुल्यादधिकुल्यामधुस्रवाः ॥ ४६ ॥ स्यंदंतिसरितः सर्वास्तथामृतवहाःपराः ॥ द्राक्षारसवहाःकाश्चिज्जंबूरसवहाःपराः ॥ ४७ ॥ आम्रेक्षुरसवाहिन्योनद्यस्ता स्तुसहस्रशः ॥ मनोरथफलावृक्षावाप्यःकूपास्तथैवच ॥ ४८ ॥ यथेष्टपानफलदानन्यूनंकिंचिदस्तिहि ॥ नरोगपलितंवापिजरावापिकदाचन ॥ ४९ ॥ नचिंतानचमात्सर्यंकामक्रोधादिकंतथा ॥ सर्वेयुवानःसस्त्रीकाःसहस्रादित्यवर्चसः ॥ ५० ॥ भजंतिसततंदेवींतत्रश्रीभुवनेश्वरीं ॥ केचित्सलोकतापन्नाःकेचित्सामीप्यतांगताः ॥ ५१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

भवतीत्येतदुक्तंभवति ब्रह्मांडवर्तिनांभक्तानांबहूनांसंघर्षेतथाप्रतिब्रह्मांडवर्तिनांदेवादीनांचसंघर्षेविकासोभवतिवृद्धिंगच्छति तदभावेसंकोचोभवतीत्येतदुक्तंभवति ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ अस्मिन्मणिद्वीपेयेव्रजंतितानाह येयेउपासकाःसंतीति ॥ ४४ ॥ श्रीदेव्याःपराशक्तेरुपासकाइत्यन्वयः देवीक्षेत्रेषुस प्तमस्कंधोक्तेषु ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

 ॥५२॥समष्टयइति यायामणिद्वीपेदेवतास्ताःसर्वाःप्रतिब्रह्मांडवर्तिनांदेवानांसमष्टयःसंतीत्यर्थः ॥ ५३॥ मायाशबलविग्रहामुपासतेइत्य

सरूपतांगताःकेचित्सार्ष्टितांचपरेगताः ॥ यायास्तुदेवतास्तत्रप्रतिब्रह्मांडवर्तिनां ॥ ५२ ॥ समष्टयःस्थि
तास्तास्तुसेवंतेजगदीश्वरीं ॥ सप्तकोटिमहामंत्रामूर्तिमंतउपासते ॥ ५३ ॥ महाविद्याश्चसकलाःसाम्याव
स्थात्मिकांशिवां ॥ कारणंब्रह्मरूपांतांमायाशबलविग्रहां ॥ ५४ ॥ इत्थंराजन्मयाप्रोक्तंमणिद्वीपंमहत्तरं ॥
नसूर्यचंद्रौनोविद्युत्कोटयोऽग्निस्तथैवच ॥५५॥ एतस्यभासाकोटयंशकोटयंशेनापितेसमाः ॥ क्वचिद्विद्रुमसं
काशंक्वचिन्मरकतच्छवि ॥ ५६॥ विद्युद्भानुसमच्छायंमध्यसूर्यसमंक्वचित् ॥ विद्युत्कोटिमहाधारासारकांति
ततंक्वचित् ॥ ५७ ॥ क्वचित्सिंदूरनीलेंद्रमाणिक्यसदृशच्छवि ॥ हीरसारमहागर्भधगद्धगितादिक्तटं ॥ ५८॥
कांत्यादावानलसमंतप्तकांचनसन्निभं ॥ क्वचिच्चंद्रोपलोद्गारसूर्योद्गारंचकुत्रचित् ॥ ५९ ॥ रत्नशृंगिसमायुक्तं
रत्नप्राकारगोपुरं ॥ रत्नपत्रैरत्नफलैर्वृक्षैश्चपरिमंडितं ॥ ६० ॥ नृत्यन्मयूरसंघैश्चकपोतरणितोज्ज्वलं ॥ को
किलाकाकलीलापैःशुकलापैश्चशोभितं ॥ ६१ ॥ सुरम्यरमणीयांबुलक्षावधिसरोवृतं ॥ तन्मध्यभागविल
सद्विकचद्रत्नपंकजैः ॥ ६२ ॥ सुगंधिभिःसमंतात्तुवासितंशतयोजनं ॥ मंदमारुतसंभिन्नचलद्द्रुमसमाकु
लं ॥ ६३ ॥ चिंतामणिसमूहानांज्योतिषावितताबरं ॥ रत्नप्रभाभिरभितोधगद्धगितदिक्तटं ॥ ६४ ॥ वृक्ष
व्रातमहागंधवातव्रातसुपूरितं ॥ धूपधूपायितंराजन्मणिदीपायुतोज्ज्वलं ॥ ६५ ॥ मणिजालकसच्छिद्रतर
लोदरकांतिभिः ॥ दिङ्मोहजनकंचैतद्दर्पणोदरसंयुतं ॥ ६६ ॥ ऐश्वर्यस्यसमग्रस्यशृंगारस्याखिलस्यच ॥
सर्वज्ञतायाःसर्वायास्तेजसश्चाखिलस्यच ॥ ६७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

न्वयः॥५४॥ समुदितंमणिद्वीपंवर्णयति इत्थंराजन्निति ॥५५ ॥५६ ॥५७ ॥५८ ॥५९॥ रत्नशृंगिणोरत्नपर्वतास्तद्युक्तं ॥६०॥
॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ऐश्वर्यादीनामुत्तमगुणानांसमाप्तिरत्रवर्ततइत्याह ऐश्वर्यस्यसमग्रस्येति ॥ ६७ ॥

॥ ६८ ॥ तैत्तिरीयश्रुतौसार्वभौमानंदमारभ्यब्रह्मलोकपर्यंतमानंदभेदायेउक्तास्तेसर्वेप्यानंदाअत्रवसंतीत्याह राज्ञआनंदमारभ्येति ॥६९॥ मणिद्वीपवर्णनमुपसंहरति इतितेवर्णितमिति ॥ ७० ॥ प्राणोत्क्रमणसंधौमरणसमयेएतन्मणिद्वीपंस्मृत्वामृतःप्राणी तत्रैवमणिद्वीपेएवगच्छतीत्यर्थः ॥ ७१ ॥ अष्टमाध्यायमारभ्यद्वादशाध्यायपर्यंतंपंचाध्यायाःसंतितेषांपठनेयत्फलंतत्कथयति अध्यायपंचकंत्वेतदिति ॥७२॥

पराक्रमस्यसर्वस्यसर्वोत्तमगुणस्यच ॥ सकलायादयायाश्चसमाप्तिरिहभूपते ॥ ६८॥ राज्ञआनंदमारभ्य ब्रह्मलोकांतभूमिषु ॥ आनंदायेस्थिताःसर्वेतत्रैवांतर्भवंतिहि ॥ ६९ ॥ इतितेवर्णितंराजन्मणिद्वीपंमहत्तरं ॥ महादेव्याःपरंस्थानंसर्वलोकोत्तमोत्तमं ॥ ७० ॥ एतस्यामरणात्सद्यःसर्वपापंविनश्यति॥ प्राणोत्क्रमणसंधौतुस्मृत्वातत्रैवगच्छति ॥ ७१ ॥ अध्यायपंचकंत्वेतत्पठेन्नित्यंसमाहितः ॥ भूतप्रेतपिशाचादिबाधा तत्रभवेन्नहि ॥ ७२ ॥ नवीनगृहनिर्माणेवास्तुयागेतथैवच ॥ पठितव्यंप्रयत्नेनकल्याणंतेनजायते ॥७३॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेद्वादशस्कंधेद्वादशोध्यायः ॥ १२ ॥ व्यासउवाच ॥ इतितेकथितंभूपयद्यत्पृष्टंत्वयानघ ॥ नारायणेनयत्प्रोक्तंनारदायमहात्मने ॥ १॥ श्रुत्वैतत्तुमहादेव्याःपुराणंपरमाद्भुतं॥कृतकृत्योभवेन्मर्त्योदेव्याःप्रियतमोहिसः ॥ २ ॥ कुरुचांबामखंराजन्स्वपितुरुद्धरणायवै ॥ खिन्नोसियेनराजेंद्रपितुर्ज्ञात्वातुदुर्गतिं ॥ ३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ ७३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेद्वादशस्कंधेद्वादशोध्यायः ॥ १२ ॥ त्रिंशत्पद्यैरर्धपद्यसहितैर्जनमेजयः ॥ देवीमखंचकारेतिकथेयमुपवर्ण्यते ॥१॥ एतावत्पर्यंतंश्रीदेवीभागवतपुराणंकथितंतदुपसंहरति इतितेकथितंभूपेति यत्पृष्टंप्रथमस्कंधमारभ्यैतावत्पर्यंतंयद्यत्पृष्टंतन्मयोक्तंतत्राष्टमस्कंधारंभेयद्यत्त्वयापृष्टंतत्सर्वंनारायणनारदसंवादमुखेनमयैवप्रोक्तमित्यर्थः ॥ १ ॥ २ ॥ अथयत्त्वयातृतीयस्कंधेउक्तंममपितापमृत्युनामृतोदुर्गतिंगतस्तदुद्धारार्थंकिंचिद्वदेतितत्रतदुद्धारार्थंदेवीमखंकुर्वित्याह कुरुचांबामखमिति ॥ ३ ॥ ॥ छ ॥

अथ चस्वस्योद्धारायापिवृद्धारायच देव्यमहामंत्रंगृहाणेत्याह गृहाणत्वमिति ॥ ४ ॥ देवीप्रणवसंज्ञकमिति सचमायाबीजात्मकःश्रीभुवने श्वर्यामंत्रस्तंमग्राहेत्यर्थः देवीप्रणवत्वादेवैतस्योपदेशःकाश्यामुक्तोरुद्रयामले काशीपुरीपारेसरेसुरासिंधुतीरेकर्णेजपत्यनुदिनंकिलदेहभा जां मोक्षार्थमेवदययाशशिखंडमौलिःश्रीशक्तिबीजमनघंसुरसंघसेव्यामिति अन्यवचनान्यपिदुर्गाप्रदीपेद्रष्टव्यानि तथवैष्णवेभ्योरा ममंत्रस्यशैवेभ्यःपंचाक्षरस्यनृहज्जाबालोक्त्याशाक्तेभ्यःशक्तिबीजस्यभुवनेश्वरीमंत्रस्ययतिभ्यःप्रणवस्योपदेशइतिव्यवस्था ॥ ५ ॥ इ

गृहाणत्वंमहादेव्यामंत्रंसर्वोत्तमोत्तमं ॥यथाविधिविधानेनजन्मसाफल्यदायकं ॥४॥सूतउवाच॥ तच्छ्रुत्वा नृपशार्दूलःप्रार्थयित्वामुनीश्वरं ॥ तस्मादेवमहामंत्रंदेवीप्रणवसंज्ञकं ॥ ५ ॥ दीक्षाविधिविधानेनजग्राहनृ पसत्तमः ॥ ततआहूयधौम्यादीन्नवरात्रसमागमे ॥ ६ ॥ अंबायज्ञंचकाराशुवित्तशाठ्यविवर्जितः ॥ ब्राह्म णैःपाठयामासपुराणंत्वेतदुत्तमं ॥७॥श्रीदेव्यग्रेंबिकाप्रीत्यैदेवीभागवतंपरं ॥ ब्राह्मणान्भोजयामासाप्यसं ख्यातान्सुवासिनीः ॥ ८ ॥ कुमारीर्बटुकादींश्चदीनानाथांस्तथैवच ॥ द्रव्यप्रदानैस्तान्सर्वान्संतोष्यवसुधा धिपः ॥ ९ ॥ समाप्ययज्ञंसंस्थःनेसंस्थितोयावदेवहि ॥ तावदेवाहिचाकाशान्नारदःसमवातरत् ॥ १० ॥ रणयन्महतींवीणांज्वलदग्निशिखोपमः ॥ ससंभ्रमःसमुत्थायदृष्ट्वातंनारदंमुनिं ॥ ११ ॥ आसनाद्युपचारै श्चपूजयामासभूमिपः ॥ कृत्वातुकुशलप्रश्नंपप्रच्छागमकारणं ॥ १२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

त्यंदीक्षाविधानेनतस्माःदेवव्यासाद्भुवनेश्वरीमंत्रंगृहीत्वादेवीमखसंपादनार्थंधौम्यादिऋषीन्हूतवानित्याह ततआहूयेति नवरात्रसमागमेइ त्यनेनकोटिहोमात्मकोदेवीमखःकृतइतिप्रतिभाति ॥ ६ ॥ तस्मिन्यज्ञेब्राह्मणैःकर्तृभिर्देवीभागवतंपुराणंपाठयामासेत्याह ब्राह्मणैरिति एत त्पुराणंश्रीदेवीभागवतंपुराणमित्यर्थः ॥ ७ ॥ श्रीदेव्यग्रेइति मंडपस्थलस्थापितश्रीदेव्याअग्रेइत्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ यावदेवहीति यस्मि न्कालेराजादेवीमखंसमाप्यास्थितस्तस्मिन्नेवकालेइत्यर्थः ॥ १० ॥ ससंभ्रमःसहर्षोराजासमुत्थायेत्यर्थः ॥ ११ ॥ १२ ॥

॥ १३ ॥ १४ ॥ निजकर्मविपर्ययान्निजकर्मन्यस्यासेनब्राह्मणापराधकलक्षणेनविष्णुभागवतश्रवणेनोध्धृतइतितुकस्यांतराभिप्रायेणाविष्णु भागवतेउक्तं ॥ १५ ॥ १६ ॥ मणिद्वीपंतृतीयस्कंधोक्तंदेवलोकं केनपुण्यफलेनेदंप्राप्तंतत्राह देवीभागवतस्यास्येति ॥ १७ ॥ त्वतः

राजोवाच ॥ कुतआगमनंसाधोब्रूहिकिंकरवाणिते ॥ सनाथोहंकृतार्थोहंत्वदागमनकारणात् ॥ १३ ॥ इति राज्ञोवचःश्रुत्वाप्रोवाचमुनिसत्तमः ॥ अद्याश्चर्यंमयादृष्टंदेवलोकेनृपोत्तम ॥ १४॥ तन्निवेदयितुंप्राप्तस्त्वत्स काशेसविस्मितः ॥ तेपितादुर्गतिंप्राप्तेनिजकर्मविपर्ययात् ॥ १५ ॥ सएवायंदिव्यरूपवपुर्भूत्वाधुनैवाहि ॥ देवदेवैस्तुतःसम्यगप्सरोभिःसमंततः ॥ १६ ॥ विमानवरमारुह्यमणिद्वीपंगतोभवत् ॥ देवीभागवतस्या स्यश्रवणोत्थफलेनच ॥ १७ ॥ अंबामखफलेनापिपितातेसुगतिंगतः॥ धन्योसिकृतकृत्योसिजीवितंसफलं तव ॥१८॥ नरकादुध्धृतस्तातस्त्वयातुकुलभूषण ॥ देवलोकेस्फीतकीर्तिस्तवाद्यविपुलाभवत्॥१९॥ सूत उवाच ॥ नारदोक्तंसमाकर्ण्यप्रेमगद्गदितांतरः ॥ पपातपादांबुजयोर्व्यासस्याद्भुतकर्मणः॥ २० ॥ तवानु ग्रहतोदेवकृतार्थोहंमहामुने ॥ किंमयाप्रतिकर्तव्यंनमस्कारादृतेतव ॥ २१ ॥ अनुग्राह्यःसदैवाहमेवमेवत्व यामुने ॥ इतिराज्ञोवचःश्रुत्वाप्याशीर्भिरभिवाद्यच ॥ २२ ॥ उवाचवचनंश्लक्ष्णंभगवान्बादरायणः ॥ राज न्सर्वंपरित्यज्यभजदेवीपदांबुजं॥ २३ ॥ देवीभागवतंचैवपठनित्यंसमाहितः ॥ अंबामखंसदाभक्त्याकुरु नित्यमतंद्रितः ॥२४॥अनायासेनतेनत्वंमोक्ष्यसेभवबंधनात्॥संत्यन्यानिपुराणानिहरिरुद्रमुखानिच॥२५

पिता ॥ १८ ॥ १९ ॥ इदंसर्वंदुर्घटंफलंव्यासगुरुप्रसादादेवमयालब्धमितितंव्यासंप्रणमति पपातेति ॥ २० ॥ नमस्कारादृतेनम स्कारंविनाकिंमयाप्रतिकर्तव्यंतवोपकारस्यप्रत्युपकाररूपमवाकःकर्तव्योनकथमपीत्यर्थः ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ हरिरुद्रौमु खेप्रथमंयेषांपुराणानांतानिचशिवपुराणविष्णुपुराणप्रभृतीनि ॥ २५ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ २६ ॥ देवीभागवतस्यैवसर्वोत्कृष्टत्वेहेतुमाह मूलप्रकृतिरेवैषेति मूलप्रकृतिजन्याविष्णुब्रह्मप्रभृतीनामेकैकगुणोपाधिकानांप्रतिपादका
निपुराणान्यन्यानि देवीभागवतंतुगुणत्रयसाम्यावस्थमीयाशबलब्रह्मरूपमूलप्रकृतिप्रतिपादकंसाक्षाद्भवतितस्मादिदमेवसर्वोत्कृष्टमेतत्सदृ
शमन्यपुराणंकथंभविष्यतीत्यर्थः ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेद्वादशस्कंधेत्रयोदशोध्यायः ॥ १३ ॥
॥४६॥ त्रिंशच्छ्लोकैर्गतेव्यासेतूपसंहारउच्यते ॥ पुराणस्यसमग्रस्यफलदर्शनपूर्वकं ॥ १ ॥ श्रीव्यासगमनोत्तरंशौनकादिऋषिभ्यःसूतोवदाति

देवीभागवतस्यास्यकलांनार्हंतिषोडशीं ॥ सारमेतत्पुराणानांवेदानांचैवसर्वशः ॥ २६ ॥ मूलप्रकृतिरेवैषाय
त्रतुप्रतिपद्यते ॥ समंतेनपुराणंस्यात्कथमन्यन्नृपोत्तम ॥ २७ ॥ पाठेवेदसमंपुण्यंयस्यस्याज्जनमेजय ॥
पठितव्यंप्रयत्नेनतदेवविबुधोत्तमैः ॥ २८ ॥ इत्युक्त्वानृपवर्यतंजगाममुनिराट्ततः ॥ जग्मुश्चैवयथास्थानं
धौम्यादिमुनयोमलाः ॥ २९ ॥ देवीभागवतस्यैवप्रशंसांचक्रुरुत्तमां ॥ राजाप्रशासधरिणींततःसंतुष्टमान
सः ॥ ३० ॥ देवीभागवतंचैवपठञ्छृण्वन्निरंतरं ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेद्वादशस्कंधेत्रयोदशोध्या
यः ॥ १३ ॥ सूतउवाच ॥ अर्धश्लोकात्मकंयत्तुदेवीवक्राब्जनिर्गतं ॥ श्रीमद्भागवतंनामवेदसिद्धांतबोधकं
॥ १ ॥ उपदिष्टंविष्णवेयद्वटपत्रनिवासिने ॥ शतकोटिप्रविस्तीर्णंतत्कृतंब्रह्मणापुरा ॥ २ ॥ तत्सारमेकतः
कृत्वाव्यासेनशुकहेतवे ॥ अष्टादशसहस्रंतुद्वादशस्कंधसंयुतं ॥ ३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

सूतउवाच अर्धश्लोकेति तृतीयस्कंधे वटपत्रशयनायविष्णवेबालरूपिणे श्लोकार्धेनतदासर्वंभगवत्याखिलार्थदं सर्वंखल्विदमेवाहंनान्यदस्तिस
नातनमिति प्रोक्तवचनेयत्श्लोकार्धंश्रीभगवतीमुखाम्बुजान्निर्गतंश्रीमद्भागवतंअर्धश्लोकात्मकंसूत्ररूपंदेवीभागवतमित्यर्थः सर्वंखल्विदंब्रह्मेतिवे
दासिद्धांतस्यबोधकमित्यर्थः ॥ १ ॥ तत्सूत्ररूपंदेवीभागवतमर्धश्लोकात्मकंपुरापूर्वंब्रह्मणाचतुर्मुखेनशतकोटिप्रविस्तीर्णंकृतंतस्यसूत्रभागवत ॥४६॥
स्यव्याख्यानरूपेणैतावान्विस्तारःकृतइत्यर्थः ॥ २ ॥ शुकहेतवेशुककल्याणार्थं ॥ ३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तच्छतकोटिप्रविस्तीर्णकास्तीतिचेत्तत्राह अद्यापीति ॥ ४ ॥ एतस्यदेवीभागवतस्यैकैकपदस्यपाठेऽश्वमेधफलंभवतीत्याह पदेपदेऽश्वमेध स्येति ॥ ५ ॥ पुराणस्यविधिमाह पौराणिकमिति प्रथमतोदेवीभागवतंनिजहस्तेनलेखकहस्तेनवालिखित्वातद्देवपुस्तकंव्यासायपौराणि कायदत्वातंभूषणादिभिःसंपूज्यव्यासबुद्ध्यातंमत्वातन्मुखात्तद्देवीभागवतंश्रुत्वा समाप्तिदिनेप्रौष्ठपद्यांपौर्णमास्यांभाद्रपदपौर्णमास्यांदेवीतिथौहेम

देवीभागवतंनामपुराणंग्रथितंपुरा ॥ अद्यापिदेवलोकेतद्बहुविस्तीर्णमस्तिहि ॥ ४ ॥ नानेनसदृशंपुण्यं पवित्रंपापनाशनं ॥ पदेपदेऽश्वमेधस्यफलमाप्नोतिमानवः ॥ ५ ॥ पौराणिकंपूजयित्वावस्त्राद्याभरणादिभिः ॥ व्यासबुद्ध्यातन्मुखात्तुश्रुत्वैतत्समुपोषितः ॥ ६ ॥ लिखित्वानिजहस्तेनलेखकेनाथवामुने ॥ प्रौष्ठपद्यांपौर्णमास्यांहेमसिंहसमन्वितं ॥ ७ ॥ दद्यात्पौराणिकायाथदक्षिणांचपयस्विनीं ॥ सालंकृतांसवत्सांचकपिलां हेममालिनीं ॥ ८ ॥ भोजयेद्ब्राह्मणानंतेप्यध्यायपरिसंमितान् ॥ सुवासिनीस्तावतीश्चकुमारीर्वटुकैःसह ॥ ९ ॥ देवीबुद्ध्यापूजयेत्तान्वसनाभरणादिभिः ॥ पायसान्नवरेणापिगंधस्त्रक्कुसुमादिभिः ॥ १० ॥ पुराणदानेनैतेन भूदानस्यफलंलभेत् ॥ इहलोकेसुखीभूत्वाप्यंतेदेवीपुरंव्रजेत् ॥ ११ ॥ नित्यंयःशृणुयाद्भक्त्यादेवीभागवतं परं ॥ नतस्यदुर्लभंकिंचित्कदाचित्क्वचिदस्तिहि ॥ १२ ॥ अपुत्रोलभतेपुत्रान्धनार्थीधनमाप्नुया त् ॥ विद्यार्थीप्राप्नुयाद्विद्यांकीर्तिमंडितभूतलः ॥ १३ ॥ वंध्यावाकाकवंध्यावामृतवंध्याचयांगना ॥ श्रवणा दस्यतद्दोषान्निवर्तेतनसंशयः ॥ १४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

सिंहसमन्वितंदेवीवाहनंहिसिंहःपुराणंचदेवीस्वरूपंततोहेमसिंहेपुराणंदेवीभागवतंसंस्थाप्यपौराणिकायदद्यात्तदुपरिदक्षिणार्थंकपिलांगांदद्यादं तेपुराणदानसांगत्वाययावंतःपुराणस्याध्यायाःअष्टादशाधिकत्रिशतसंख्याकास्तावतोब्राह्मणान्सुवासिनीःकुमारीश्चतावतीस्तावद्वटुकैःसह भोजयेत्पायसान्नेनेत्यर्थः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ एतादृशस्यपुराणदानस्यफलमाह पुराणदानेनैतेनेति ॥ ११ ॥ १२ ॥ ॥ १३ ॥ काकवंध्यासकृत्प्रवसवती तद्दोषाद्वंध्यत्वदोषात् ॥ १४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ प्रतिसंध्यमिति संध्यात्रयेपिसंध्योपासनांकृत्वाश्रीगायत्र्याअग्रेस्तोत्ररूपेणैतस्यैकैकमध्यायंपठेत्तेन ज्ञानंमोक्षदायकंभवतीत्यर्थः ॥ १८ ॥ शकुनांश्चैवेति कार्याकार्यविषयेसंकटेप्राप्तेनवमस्कंधोक्तप्रकारेणशकुनानीक्षेत ततःकार्यारंभं कुर्यादित्यर्थः इदंपद्मपुराणेशकुनपरीक्षायांचोक्तंतद्वचनंचोपोद्घातेएवदर्शितं ॥ १९ ॥ २० ॥ इदंचदेवीभागवतंपुराणंशैवैर्वैष्णवैर्गा णपत्यैःसौरैःशाक्तैर्वैदिकैःसर्वैश्चपठनीयमित्याह वैष्णवैरिति स्वेष्टशक्तेश्चतुष्टयेइति स्वस्ययोइष्टोदेवोविष्णुर्वाशिवोवागणेशोवासूर्योवा

यद्गेहेपुस्तकंचैतत्पूजितंयदितिष्ठति ॥ तद्गेहंनत्यजेन्नित्यंरमाचैवसरस्वती ॥ १५॥ नेक्षंतितत्रवेतालाडाकिनीराक्षसादयः ॥ ज्वरितंतुनरंस्पृष्ट्वापठेदेतत्समाहितः ॥ १६ ॥ मंडलान्नाशमाप्नोतिज्वरोदाहसमन्वितः॥ शतावृत्यास्यपठनात्क्षयरोगोविनश्यति ॥ १७॥ प्रतिसंध्यंपठेद्यस्तुसंध्यांकृत्वासमाहितः ॥ एकैकमस्यचाध्यायंसनरोज्ञानवान्भवेत् ॥ १८ ॥ शकुनांश्चैववीक्षेतकार्याकार्येषुचैवहि ॥ तत्प्रकारःपुरस्तात्तुकथितोस्तिमयामुने ॥ १९ ॥ नवरात्रेपठेन्नित्यंशारदीयेतिभक्तितः ॥ तस्यांबिकातुसंतुष्टाददातीच्छाधिकंफलं ॥ २० ॥ वैष्णवैश्चैवशैवैश्चरमोमाप्रीतयेसदा ॥ सौरैश्चगाणपत्यैश्चस्वेष्टशक्तेश्चतुष्टये ॥ २१ ॥ पठितव्यंप्रयत्नेननवरात्रचतुष्टये ॥ वैदिकैर्निजगायत्रीप्रीतयेनित्यशोमुने॥ २२ ॥ पठितव्यंप्रयत्नेनविरोधोनात्रकस्यचित् ॥ उपासनातुसर्वेषांशक्तियुक्तास्तिसर्वदा ॥ २३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

तस्यशक्तिःपार्वतीराधालक्ष्मीःसिद्धिबुद्धिच्छायारूपातस्यास्तुष्टयेइत्यर्थः ॥ २१ ॥ नवरात्रचतुष्टयेआषाढाश्विनमाघचैत्रशुक्लपक्षनवरात्रचतुष्टयेवैदिकैरपिस्वेष्टदेवतागायत्रीप्रीतयेनिरंतरमस्यपाठःकर्तव्यइत्याह वैदिकैरिति ॥ २२ ॥ विरोधोनात्रेति अस्मिन्देवीभागवतेशैववैष्णवादीनांकेषांचिदपिविरोधोनास्तीत्यर्थः तत्रहेतुमाह शक्तियुक्तास्तीति नहिकस्यापिवैष्णवस्यशैवस्यगाणपत्यस्यसौरस्यवा उपासनाशक्तिरहितास्तिकिंतुशक्तिसहितैव राधाकृष्णलक्ष्मीनारायणसीतारामपार्वतीपरमेश्वरोपासनासुसर्वत्रशक्तिसहितायाएवोपासना ॥४७॥ याःसत्वात् तस्मात्तत्तच्छक्तिसंतोषार्थंसर्वैरपिवैष्णवादिभिरेतत्पुराणंपठितव्यमित्यर्थः ॥ २३ ॥

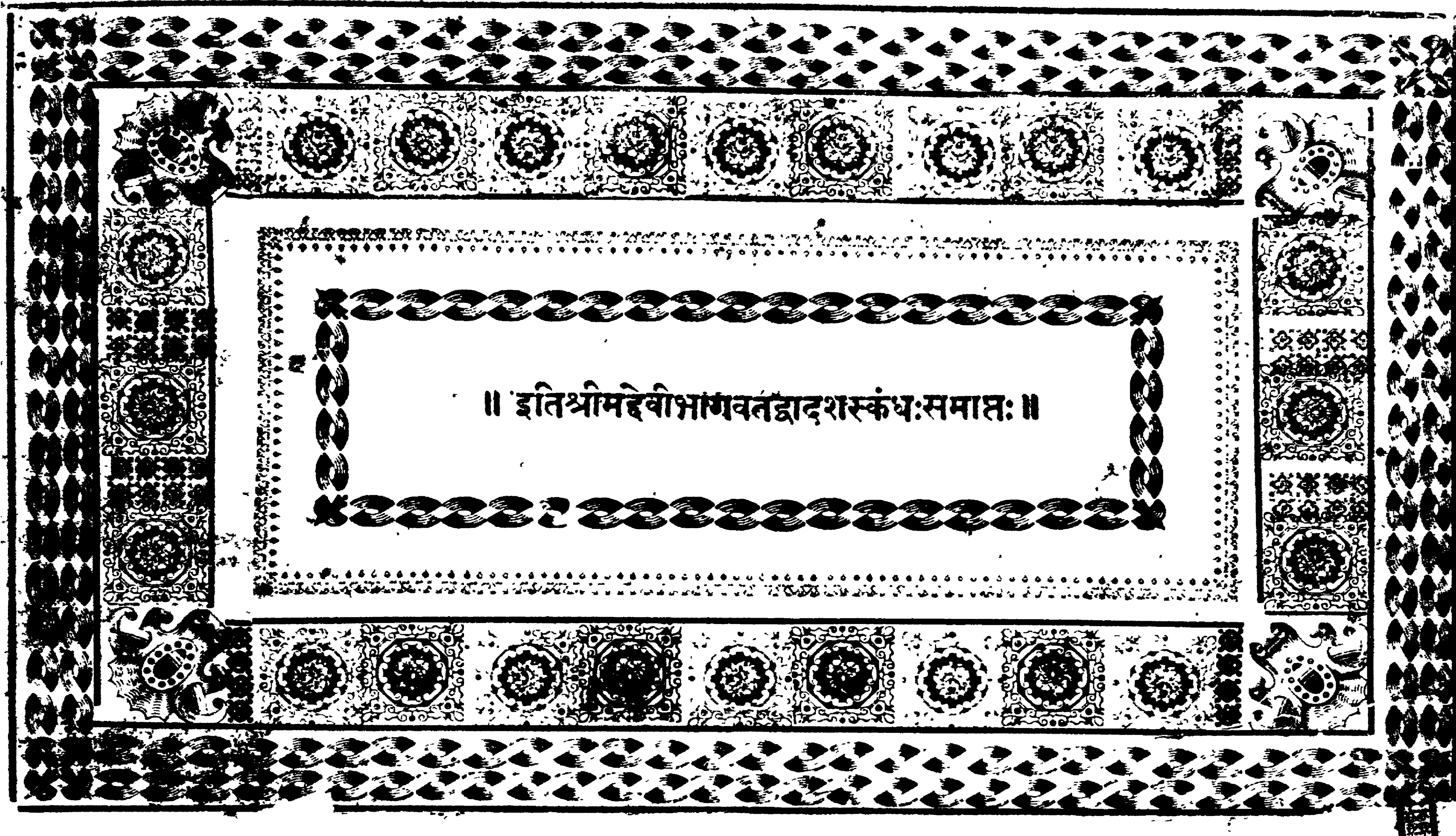
॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ ग्रंथसमाप्तौगायत्रीपदघटितंमंगलंकरोति सच्चिदानंदरूपांतामिति ह्रींमयीं-ह्रींबीजवाच्या ह्रींब्रह्मेतिश्रुतेः ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ निर्जगामेति नैमिषारण्यक्षेत्रादन्यत्रगतवानित्यर्थः ॥ ३० ॥ श्रीमच्छैवकुलोत्पन्नोरंगनाथात्मजःसुधीः ॥ लक्ष्मीगर्भसंभूतोनीलकंठोभिधानतः ॥ १ ॥ देवीभागवतस्यास्यव्याख्यानरहितस्यच ॥ व्याख्यांयःकृतवान्सम्यक्तिलकाख्यांमहत्तरां ॥ २ ॥ द्वादशस्कंधएतस्याःसमाप्तोभूच्छुभार्थदः ॥ तेनतुष्यतुसादेवीपंचप्रकृतिरूपिणी ॥ ३ ॥ इतिश्रीशैवकुलोत्पन्नरंगनाथात्मज

तच्छक्तेरेवतोषार्थंपठितव्यंसदाद्विजैः ॥ स्त्रीशूद्रोनपठेदेतत्कदापिचविमोहितः ॥ शृणुयाद्विजवक्त्रात्तुनित्यमेवेतिचास्थितिः ॥ २४ ॥ किंपुनर्बहुनोक्तेनसारंवक्ष्यामितत्वतः ॥ वेदसारमिदंपुण्यंपुराणंद्विजसत्तमाः ॥ वेदपाठसमंपाठेश्रवणेचतथैवहि ॥ २५ ॥ सच्चिदानंदरूपांतांगायत्रीप्रतिपादितां ॥ नमामिह्रींमयींदेवींधियोयोनःप्रचोदयात् ॥ २६ ॥ इतिसूतवचःश्रुत्वानैमिषीयास्तपोधनाः ॥ पूजयामासुरत्युच्चैःसूतंपौराणिकोत्तमं ॥ २७ ॥ प्रसन्नहृदयाःसर्वेदेवीपादांबुजार्चकाः ॥ निवृत्तिंपरमांप्राप्ताःपुराणस्यप्रभावतः ॥ २८ ॥ नमश्चक्रुःपुनःसूतंक्षमाप्यचमुहुर्मुहुः ॥ संसारवारिधेस्तातप्लवोस्माकंत्वमेवहि ॥ २९ ॥ इतिसमुनिवराणामग्रतःश्रावयित्वासकलनिगमगुह्यंदोर्गमेतत्पुराणं ॥ नतमथमुनिसंघंवर्धयित्वाशिषांबाचरणकमलभृंगोनिर्जगामाथसूतः ॥ ३० ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेष्टादशसाहस्र्यांसंहितायांद्वादशस्कंधेचतुर्दशोध्यायः ॥ १४ ॥

लक्ष्मीगर्भसंभवनीलकंठविरचितेदेवीभागवतव्याख्यानेतिलकाभिधेद्वादशस्कंधेचतुर्दशोध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ समाप्तमेतत् ॥ ॥ तुंगपीवरपयोधरभारनम्राद्रिमेंद्रगोपशकलारुणदेहकांतेः ॥ कांतेंदुखंडशकलाभरणाभिरामादंतःपुरात्पुरारिपोरपरंनविद्मः ॥ १ ॥ प्रत्यध्यायंमूलसंख्याटीकायांसमुदाहृता ॥ अष्टादशसहस्रंतुसमग्रंमूलमीरितं ॥ १ ॥ पंचाशच्छ्लोकसहितशतपंचकसंयुता ॥ सहस्रसंख्याटिप्पण्याःस्कंधेप्रथमकेस्मृता ॥ २ ॥ चतुर्विंशच्छ्लोकयुतशतत्रयमितास्मृता ॥ द्वितीयस्कंधमध्यस्याटीकामंगलकारिणी ॥ ३ ॥

एकात्रिंशत्श्लोकयुताचैकादशशतात्मिका तृतीयस्कंधमध्यस्थाटिप्पणीमंगलप्रदा ॥ ४ ॥ पंचाशत्पद्यसंयुक्तशतसप्तकसंयुता ॥ चतुर्थ
स्कंधमध्यस्थाटिप्पणीसमुदाहृता ॥ ५ ॥ पंचाशत्पद्यरहितसहस्रपरिसंमिता ॥ पंचमस्कंधमध्यस्थाटिप्पणीसमुदाहृता ॥ ६ ॥ अशी
तिपद्यसहितशतसप्तकसंमिता ॥ षष्ठस्कंधेसमुदिताटिप्पणीतिलकाभिधा ॥ ७ ॥ शतत्रयसमायुक्तसहस्रपरिसंमिता ॥ सप्तमस्कंधमध्य
स्थाटिप्पणीतोषकारिणी ॥ ८ ॥ पंचत्रिंशत्पद्ययुतषट्शतश्लोकसंख्यया ॥ अष्टमस्कंधमध्यस्थाटिप्पणीसमुदाहृता ॥ ९ ॥ शतसप्तक
संयुक्तसहस्रपरिसंमिता ॥ नवमस्कंधमध्यस्थाटिप्पणीसमुदाहृता ॥१०॥ चत्वारिंशत्पद्ययुतशतश्लोकमितापरा ॥ दशमस्कंधमध्यस्था
टिप्पणीसमुदाहृता ॥ ११ ॥ सप्ततिश्लोकसहितशतसप्तकसंमिता ॥ एकादशस्कंधगताटिप्पणीसमुदाहृता ॥ १२ ॥ सपादत्रिशतश्लो
कयुक्सहस्रमितापरा ॥ द्वादशस्कंधगाज्ञेयाटिप्पणीतिलकाभिधा ॥ १३ ॥ श्रीमच्छैवकुलेशिवार्चनरतोजातोमयूरेश्वरःश्रीशंभोर्वरदा
नतोयमलभच्छैवोपनामोत्तमं ॥ सूनुस्तस्यशिवार्चकःसमभवच्छ्रीनीलकंठाभिधस्तत्सूनुःकविराजराजिमुकुटःश्रीरंगनाथाभिधः ॥ १४ ॥
तत्सूनुःखलुनीलकंठइतियोनाम्नास्तिलक्ष्मीसुतोदेवीभागवताभिधातमपुराणस्यस्फुटाटिप्पणीं ॥ व्याख्याभीरहितस्यसोयमकृतश्रुत्यागमोद्
ग्रंथितांसेयंश्रीतिलकाभिधाभवतुमेव्याख्याशिवातुष्टये ॥ १५ ॥ पतंजलिपराशरात्मजसरस्वतीसारसस्रवन्मधुसुधारसाकलनमोदमानांत
राः ॥ कथंतवसरस्वतीशृणुयुरेतदस्तीवयत्तथापिभवतिस्पृहामतिमतांशिशोर्भाषणे ॥ १६ ॥ ततोन्यरचिताटिप्पणीयदिनतेमुदंप्राप्नुयुस्तथापि
जगतःप्रसूर्भुवननायिकातोष्यति ॥ नमातुरुदरोद्भवेविमलवाचिवापामरेसुतेतरतमादयानचविभेदबुद्धिःक्वचित् ॥ १७ ॥ विविच्यसदसत्प्र
कारकामिदंयथेष्टंबुधाविहायमतिमत्सरंकिलवदंतुयद्दूषणं ॥ नमूर्खजनदूषणैःकिमपिहीयतेमामकंदिनांधशतानिंदयानहिदिनेशखेदोभवेत्
॥ १८ ॥ सह्याद्रिपर्वतवरामलदेशभेदमातापुरांतररताजमदग्निशंभोः ॥ प्राणप्रियापरशुरामजनन्यभीष्टंदद्यादियंहिकुलदैवतमेकवीरा
॥ १९ ॥ तवापांगालोकादमृतझरलोकात्कतिपयेनलोकालोकानामधिपतयआसन्भगवति ॥ गुणंदोषंदुष्टेमयिमनसिसंचिंतयसिचेत्तदाका
तेकीर्तिर्निरवधिकृपावारिधिरिति ॥२०॥ सर्वात्मनातवपदांबुरुहावलंबंमातःकदंबवनवासिनितेनितंवः ॥ हस्तद्वयेनविधृतोस्तिमयाधुनामांहि ॥४८॥
त्वागमिष्यसितदापयशोबहुस्यात् ॥२१॥ यत्किंचिदारचितमंबसुतेनचित्रंमाताकरोतिकुतुकंखलुतस्यलोके ॥ अस्यांकृतौतुकुतुकंनतनोषि
चेत्त्वकोन्यस्तदाममकरिष्यतिमंदबुद्धेः ॥ २२ ॥ उत्तुंगपीवरपयोधरभारनम्राद्ब्रह्मादिदेवपरिवंदितपादपद्मात् ॥ नेत्रत्रयभ्रमरशोभिमुखार

श्रीमद्वैश्यकुलेसदाशिवसुतोबापूजिनामापुमान्हिंगिष्टेत्युपनामकःसमभवच्छ्रीवर्धनेसंस्थितिः॥ ग्रंथा
येनपुरांकिताश्चविविधानैजेशिलायंत्रकेदेवीभागवतंपुराणप्रथितंतेनायसेमुद्रितं॥१ ॥ अधुनामुंबापु
र्यांप्रथितंतस्येदमत्रयंत्रवरं ॥ एतस्मात्खलुजनितंविद्वन्मोदार्थमस्तुशिवदंतत्॥२॥ एतद्विशोधनपटु
प्रथमोघंटेत्युपाव्हगोपालः ॥ कुंतापुरेनिवासीह्यासीच्छिवभक्तितत्परःसततं ॥३॥ गोविंदशर्मणातद्व
त्कुंतापुरनिवासिना ।। तारलग्रामवसताविठ्ठलेनापिमार्जितं॥४॥ घगवोपास्व्यःपरशुरामोश्रीधूतपाप
क्षेत्रस्थः ॥ अधुनामुंबापुर्यांस्थित्वाप्येतद्विशोधितंतेन ॥५॥ एतैरपीदंकतिचिद्भागशःशोधितंत्विदं ॥
यथामतिविवेकेनरसज्ञानांमुदेस्तुतत् ॥६॥ सर्वैर्विशोधितेचापियत्किंचिदवशिष्यते॥ श्रीमद्भिःसूरिभि
स्तत्रक्षंतव्यंसाधुशीलिभिः ॥ ७ ॥ नंदाष्टाद्रींदुशाकेचप्रभवाब्देशुचौसिते ॥ द्वितीयायांबुधेचैवपुष्यर्क्षे
हर्षणेयुजि ॥ ८ ॥ बालवाख्येतुकरणेदेवीभागवतंत्विदं ॥समाप्तिमगमच्चैवपाठकानांशुभार्थदं ॥९॥

॥ इतिश्रीमद्देवीभागवतद्वादशस्कंधःसमाप्तः ॥